

8 / 2036
40.

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT,

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1886-diki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST, 1886.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLT. R.
KÖNYVTÁR. A.

TARTALOM.

	Lap
Levelek és acták Bethlen Gábor uralkodása történetéhez. I. II. III.	
IV. közl. Közli: <i>Szilágyi Sándor</i>	1. 209. 401. 609
A zonuki grófságról. III. IV. V. VI. közl. Irta: <i>Torma József</i>	58. 250 447. 679
Eszterházy Miklós nádor leveleiből. Közli: <i>Beke Antal</i>	95
Okiratok a török-tatár rabok történetéhez. Közli: <i>Deák Farkas</i>	110
Thököly Imre-féle oklevelek. Közli: <i>Iványi István</i>	117
Levelek Forgách Zsuzsánna történetéhez. Közli: <i>Deák Farkas</i>	284
Adalékok Erdély és a bécsi udvar diplomatiájához a 200 év előtti török háborúk idejében. Közli: <i>Gergely Samu</i>	296
Thököly Imre és a franciaia diplomatia. I. II. közl. Közli: <i>Gergely Samu</i>	333. 480
A szécsényi convent történetéhez. I. II. közl. Közli: <i>Zsilinszky Mihály</i>	353. 521
Henrik szász herceg és brandenburgi lovas ezredei naplója Buda 1686-iki ostromáról. I. II. közl. Közli: <i>Károlyi Árpád</i>	503. 695
Adalékok Bottyán tábornok levelezéséhez. Közli: <i>Thaly Kálmán</i>	536

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Kézmárc város kereskedelmi szabályzata a XV. század elejéről. Közli: <i>Demkó Kálmán</i>	137
A tolesvai Bónis-család levéltárából. I. II. III. közl. Közli: <i>Kondrómy András</i>	150. 376. 577
Gróf Eszterházy János győri vice-generálisnak és fiának, Ferencz- nek fegyverei, hadi felszerelése és ládabeli egyéb portékái. Közli: <i>Thaly Kálmán</i>	181
A nagy-szombati szücs-ezrednek 1505. és 1604. évi rendtartása. Közli: <i>Békesi Emil</i>	369
✓ Rozsnyó város 1703. évi számadása. I. II. közl. Közli: <i>Mikulík József</i>	388. 585

IV

	Lap
A veszprémi káptalan kincseinek összeírása 1429—1437. évekből.	
I. közl. Közli: <i>Fejérfutaky László</i>	553
A Rákóczi-árvák 1688-ban Munkács várában maradt és Patakra vitt ingó értékeinek lajstromai. Közli: <i>Thaly Kálmán</i> . . .	769

VEGYES KÖZLÉSEK.

Adalék Gentilis bíboros magyarországi követsége okirataihoz.	
Közli: <i>Pór Antal</i>	196
Az erdélyi »universitas nobilium« 1342-iki tordai végzése. Közli:	
<i>Szádeczky Lajos</i>	202
Adalék Basirius Izsák erdélyi tartózkodásához. Közli: <i>Koncz József</i>	204
Rákóczy Zsigmond kormányzósága történetéhez. Közli: <i>Komáromy</i>	
<i>András</i>	204
I. Rákóczy György agarainak jegyzéke. Közli: <i>Beke Antal</i> . .	206
Egy adat a gyulafehérvári ref. collegium történetéhez. Közli: <i>Török</i>	
<i>István</i>	207
Pótlékok s igazítások. Közli: <i>Stessel József</i>	208
Haller József elítéltetése. Közli: <i>Koncz József</i>	396
A frankeri egyetemen tanult magyarok. I. II. közl. Közli: <i>Helle-</i>	
<i>brant Árpád</i>	599, 792
Adalék Szécsy Máriának életrajzához. Közli: <i>Melczér István</i> . .	790

LEVELEK ÉS ACTÁK

BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA TÖRTÉNETÉHEZ.

1620 — 1629 KÖZT.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

A »Történelmi Tár« 1885-ik évi folyamában egy czikk-sorozatot kezdtem meg, mely pótlékát és kiegészítését képezte »Bethlen Gábor politikai levelei« című munkának. Időközben a felső-magyarországi levéltárakban tett kutatásaim által újabb és nagyobb adatokhoz jutottam, melyek Bethlen ottani uralkodásának történetéhez szolgáltatnak felvilágosításokat. Nemcsak politikai, hanem közigazgatási, sőt művelődéstörténeti szempontból is nagy értékűek ezek a levelek, mert uralkodásának éppen legkevésbé ismert részeit illusztrálják. Elhatároztam tehát azokat is felvenni e közlésekbe s éppen ezért szükségesnek láttam olyan czim alatt folytatni a megkezdett közlést, mely tartalmának jobban megfelel.

Németországi kutatók utolsó időben nagy előszeretettel fordultak a harmincz éves háború történetéhez: oklevél collectiók, feldolgozott munkák, polemicus iratok publicálása egymást érik. De hazánk szerepe e nagy mozgalomban igen kevés, mondhatni semmi méltatásban sem részesül: az arra vonatkozó adatokat felkutatni, közzé tenni a mi kötelességünk. A bécsi titkos levéltár aligazgatója Fiedler udv. tanácsos úr nagybecsű anyaghalmazt gyűjtött össze, melyek úgy tudjuk, hogy Akademiánk kiadásában fognak megjelenni. Én hát leginkább azokat adom itt ki, melyekre ő nem igen lehetett tekintettel — s melyek éppen ezért az ő gyűjteményének is valaha adalékát képezendik.

Meg vagyok győződve, hogy a kutatónak, ki Bethlen korát teendő tanulmányai tárgyává, e közlésekkel hasznos szolgálatot tettem.

I. 1620. april 11.

Nos Gabriel dei gratia stb. Memoriae commendamus stb. quibus expedit universis: Quod nos volentes hocce necessitatis publicarum tempore, quo videlicet crebriores cursorum literarumque expeditiones intervenire solent, omnem defectum aut remoram dictarum expeditionum consulto praecavere, sublatis etiam tanquam minus necessariis eis et ultra Tibiscanis postis, egr. Georgio Taiffel postarum Cassovien. magistro de conditionis suae statu, quo videlicet is tanto commodius et accuratius officii sui munia exequi possit, benigne providere cupientes, eidem ad Cassoviensem postam alias duas Bertholdiensem et in Koritna existere solitas cum solito salario adjunximus et contulimus; ita tamen et ea conditione, ut in literarum delatione omnes defectus aut remoram sedulo avertat, et officio suo studiose satisfacere enitatur. Prout adjungimus et conferimus praesentium per vigorem. Quocirca vobis egregiis et nobilibus administratori ceterisque camerae Scepusiensis consiliariis et officialibus modernis et futuris, harum serie benigne committimus, auctoritateque nostra qua publice fungimur, mandamus: quatenus praetactum Georgium Taiffel in collatione praelibatarum duarum postarum Bertholdiensis nempe et in Koritna habitarum, ipsique praemissis ex respectibus per nos gratiose facta una cum salarii soliti pensione conservare, modisque omnibus cum dictarum postarum administratione eundem conservare debeatis et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perfectis exhibenti restitutis. Datum in libera et regia civitate Cassoviensi die 11. Aprilis, anno 1620.

Gabriel.

Johannes Kraus.

(Egykorú másolat a löcsei városi levéltárban).

II. 1620. apr. 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Emlékezhetik Kglmetek arról, az elmúlt generalis gyűlésben hova és mely napra intimáltatott légyen egyenlő értelemből és végezésből az generalis diaeta: mely napot isten ő szent felsége lassan lassan előhozván, akarók Kglmeteket certificálni, hogy mature arról gondolkodnék; intvén szeretettel magok közül azon gyűlésre becsületes, hazája szerető, nemzetségének jót akaró atyjok fiait elváltasztván, bocsássa oly teljes authoritással, hogy valami előmben adatik az szent úristennek tiszteletire, hazánk, nemzetiségünk megmaradására az közönséges jónak és szent békességnek helyreállítására szolgáló dolgokban, velünk, palatinus urammal és az tanácsurakkal egy értelemben lévén, császárral ő flgével

végezhessük hasznosan minden jót, és az úristennek szent nevét segítségül híván, azokat vihessük kívánatos végben is. Mi minden igyekezetünkkel, tehetségünkkel és fáradságunkkal azon vagyunk és leszünk, miképpen Klmeteknek és édes nemzetünknek és hazánk-nak előbbi virágzó állapotja, szabadsága, békessége nemcsak helyre-állattassék, hanem úgy meg is erősíttessék, kiben posteritása is kívánt állapattal megnyughassék, csakhogy az Klmetek követinek is legyen Klmektől az feljül megspecifícált jó intentumnak vég-hezvitelire való plenipotentiájuk, mert az mostani állapotban nem ítéljük, hogy Klmetek oly bizonyos instructiót adhasson követinek, melyen megmaradhatnának, holott isten és az állapot mire fogja vezérteni az ország statusit és császárt ő felségét, azt senki ő szent felségénél egyéb nem tudhatja. Az mi opiniónk szerint kívántatik csak az követekben való igazság, kik mindenekben az közönséges jóra és megmaradására nézzenek s azt kövessék, ne az privatum commodumot. Bene valeant. Datum Cassoviae 21. April. ao 1620.

Gabriel m. p.

P. S. Berzeviczi András és Péchy Pál uraméktúl szóval egyéb dolgokról is izentünk, kiknek hitelt hogy adjon Klmetek, kívánjuk.

Johannes Krauss m. p.

Külczim : Prud. ac Circumsp. judici primario magro civium ceterisque juratis civibus liberae ac reg. civ. Leutschoviensis etc. nobis sincere dilectis.

Alatta : Exhib. 24 Apr. Ao 1620.

(Eredetije Lőcse városa ltárában).

III. 1620. máj. 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem et benignitatem. Az országgyűlésére való megindulásunknak napja előttünk lévén, ennek az földnek elmenésünk után jó állapotban meghagyására szorgalmatos gondunk vagyon. Melyről hogy jobb provisiónk lehessen, akarunk előbb a felől consultálni, requirálván és tisztünk szerént intvén is, magok atyjafiai közül bizonyos személyeket áldozó napjára köldje be Kassára mi hozzánk, kikkel csak erről az egy punctumról minden jókat végezhesünk. Secus non facturi. De ceetero stb. Datum in civ. lib. et reg. Cassoviensi die 21. May ao 1620.

Gabriel m. p.

Ioannes Krauss m. p.

Külczim : a szokott a lőcsei tanácsnak.

Alatta : Exhib. 22 May 1620.

Más kézzel : Judex Lutschaeuensis inclusas litteras noctes diesque transmittat. Cito stb.

(Eredetije Lőcse város ltárában.)

Jegyzet : Hasonló rendelet őriztetik Bártfa városa levéltárában.

IV. 1620. máj. 30.

Nos Gabriel dei gratia stb.

Adjuk tudtára mindeneknek az kiknek illik, hogy az nemes Magyarországnak constitutiója szerint az beszterczebányai generalis gyűlésre való megindulásunknak napja csak szintén előttünk lévén, illendő gondunk és provisióink eltávozásunknak üdején, kívántatván az Fátrán innen levő egyik ország részére, jó securitásban ez darab földet akarunk hadni. Mely mi atyai gondviselésünknek jobban való elrendelésünknek okáért convocáltuk azon darab földnek minden statusit ad diem festum ascensionis Christi, és el akarván távoztatni mindennemű rajta történhetendő casusit. az erdéli segítség mellett, mely in omnes partium dictarum necessitates limitálva és elrendölve lévén, ki is érkeznek. Itt is hogy ez szegletföldre való vigyázásban fogyatkozás ne essék, egyenlő akaratból és tanácsból végeztünk ilyenképen :

Szepes vármegye equites	62.
Saaros equites	127.
Abauj equites	110.
Zemlin equites	145.
Borsod equites	35.
Thorna equites	22.
Ungh equites	62.
Beregh equites	52.
Ugoczia equites	34.
Zabolcz equites	100.
Zathmar equites	156.
Ghömör equites	84.
Heves equites	11.

Az városok pedig ekképen praestáljonak subsidiumot :

Kassa városa adjon gyalogot	N ^o	75.
Epperies » » » »		75.
Lőcsén » » » »		75.
Bártfa » » » »		50.
Zebeny » » » »		20.
Szakmár Némethi » »		200.
Nagybánya az többivel » »		160.
Tizenhárom várasiaik » »		200.

Ezek mellé az gyalogok az ő klmek limitatiója szerint helybe hadtuk, úgymint minden három portától egy-egy gyalogot.

Ezeket ő klmek kiki minden vármegyén tizenötöd napra, mennél jobb hadi készüléttel előállassa, és ismét a data praesentium huszadikra ide az kassai mezőre előhossa, és itt hagyandó főkapitánnak bemustrálja mennél jobb katonai és hadi szerszámmal és készüléttel, ha ki penig ezt elmúlatná és nem praestálná, azután mindjárást mind úr, nemes, városban és városon kívül lakók cum poena dupli tartozzék előlállatni, avagy az viceispán száz forintot, toties quoties, (nem akarnák praestálni) vegyen rajta, és az kassai kapitánnak azt az pénzt beszolgáltatni, mely pénzen az kapitán tartozzék lovast fogadni az ország oltalmára, ha penig az viceispán ennek megvételére úron vagy nemes emberen elégtelen volna, az kassai kapitány tartozzék segítségére lenni az megvételében.

Az praesidiumtartást ő klmek pro maiori securitate contra casus inopinatos rendeljék, de hogy ha az országra ellenség találna jönni, úgy ő klmek (ezek beszállásánál) viritimis tartozzonak hazánk oltalmazására felkelni, et in extremis necessitatibus extrema quoque pro salute patriae subire.

Mostani végezeésekben ezt is annectálják ő klmek, hogy ezek az hadak fejek vesztése alatt, fűnél egyebet semmit az szegénységen el ne vegyenek, hanem pénzekben éljenek, ő klmektől is fizetések hóruul hóra meglévén, ha az hadnagya meg nem büntetné az prédálókat, és pénz nélkül őket, ő maga az hadnad szenvedje azt az büntetést, az kit az cselekedő érdemlene, melyet az kassai kapitány exequáljon, ha az penig az hadnagyot az kassai kapitány meg nem büntetné, ő felsége magát büntesse érette. Fizetések dolgából is ez elmúlt országgyűlésében lött végezést observálják: lovasnak flor. 4. gyalognak flor. 3 adjonak. Minden vármegyére penig az ő tüle rendeltetett fizetett népek éléséről tartozzék provideálni pénzekért, hogy inkább in disciplina tarthassák az tisztviselők az vitézlő népet, az comeatusoknak árát is méltó, hogy ő klmek ugyan most elrendeljék, nekünk penig így az tanács urakkal együtt tetszenék:

Egy kassai cub. lisztért	d. 80.
Egy bárányért	» 40.
Húsnak fontjáért	» 2.

Melyet bátor mindenütt ez szerint egy áron adnának az országban, mert elég bú és olcsó az barom mindenütt. Közönséges sörnek itczéjét dn. 1. Felette késedelmesek az dicatorok az ő tisztekben, kiért az pénznek fogyatkozása miatt nem kicsin akadályak lehetnek, ő klmek arról is végezzenek olyat, késedelem nélkül és mentül hamarább az portákat mind connumerálják, rónák, és utána szednék is az felvetett adót. Értjük sok igyenetlen állapotot az porták connumerálásában, kivel ő klmek nem egyebet, hanem magok hazájokat fogyatkoztatják meg, abból is provideál-

jonak ő klmek, legyen igazán és kedvezés nélkül akárhol is az connumeratio. Az hol még el nem végezték volna az connumerátiót az dicatorok, szorgalmasan járjonak el benne, és rójják igazán kötelességek szerint.

Úr és nemes, pap, schola házakra, földekre és rétekre, erős büntetésnek alatta ne szálljonak, malmok is minden bántás nélkül békességesen maradjanak. Mint történt oly dolog is, hogy az szegény emberére, meg az úr és nemes őszi és tavaszi vetésre az szolgáló rend és kiváltképen az hajdúság közül gyűtött hadak lovokat reá ütötték, és vesztegették, ebben ő fge találjon módot és büntetést rendeljen, hogy efféle ne legyen, az ki pedig effélében találtatik, büntetődjék meg. Ezek az vármegyék pedig így alkudtak és végeztek egymás közt, hogy mind úr és nemes ember, valahúl minden vármegyében jószágok vagyon, külön külön lovast tartozzék tüle adni. etc. Actum in regia et libera civitate Cassoviensi, die trigesima mensis Maii, a. d. millesimo sexcentesimo vigesimo.

Gabriel m. p. (L. S.)

(Eredetije Kassa város levéltárában).

V. 1620. j u n. 4.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Tametsi de vestra erga nos syncera intentione et obsequendi promptitudine plura nobis simus polliciti, adeo pertinacem nihilominus mandatorum nostrorum contemptum in vobis experimur, ut non possimus non vehementer propterea vobis succensere, iustissimamque erga vos indignationem concipere. Aliquot enim diversis vicibus tam nostris propriis, quam camerae Scepusiensis administratoris et consiliariorum mandatis et literis requisiti, tantum abfuit. quin de diuturniore concivis vestri Cracoviam versus expediti emansione et de statu mercium, quas coëmissee debebat, certiores nos reddideritis, ut ne responsum quidem ullum a vobis haberi quiverit, omniaque iussa nostra surdis solummodo auribus praetermittatis. Unde aliud coniectura assequi possumus nihil, quam hominem illum, quem eo expedivistis, vel nullius esse valoris, vel ex parte vestra defectum esse admissum, nobis sane non parum nocivum. Nequientes itaque ulla ratione mercibus illis carere, ultimatim vos praesentibus nostris requisitos esse duximus, strictissime praecipiendo, nobis, quanta fieri poterit, unquam maiori celeritate conditionem saepefati vestri hominis perscribatis et utrum is redierit, nec ne, edocere nos noctes diesque haud intermittatis; casu vero quo is cum mercibus iam forte rediisset, festino plane itinere Novisolium versus ad nos expedire nullatenus differre praesumatis. Secus sub gravi animadversione

nostra nequaquam facturi. Datum in oppido Thornallya 4. Junii anno 1620.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Külczim: A rendes a löcsei tanácshoz 5 citoval.

Más kéz: Exhibitae 7. Junii anno 1620.

(Eredetije Lőcse város levéltárában).

VI. 1620. j u n. 29.

Prudentes ac circumsp. dⁿⁱ amici honorandi.

Salutem ac officii nostri paratam commendationem.

Certo nobis perlatum est. Polonum per comitatum Arvensem sibi jam transitum fecisse, Moraviamque invadere proposuisse et suppetias Ferdinando ferre velle, quos post quidem insequendos ac fugandos certi sunt expediti exercitus nostratium, dummodo assequi eos possent. Sed cum novus ad Bochnam rursus conscribi certo dicatur miles, et quidem magno numero, utpote decem milium. quorum conatus necessario expiscandum erit, quo tempestivius rebus nostris et patriae saluti consulere valeamus, eapropter Prud. ac Circumsp. D^{nes} V^{ras} hisce requisitas volui, hortatasque, ut quam citissime hominem suum fide dignum expediant, qui accurate omnem exercitum ad Bochnam positum, eiusdem conatus quo tendatur, quicquid et quantum D^{nes} V^{rae} in suum exposuerint exploratorem, camera suae Serenitatis compromittit ad acceptaturam ac ex taxarum ratione defalcaturam. Quare hac in re ne sibi et patriae communi desint et quicquid certi intellexerint, quam citissime nos de omnibus edoceant ac certificent. In reliquis easdem bene valere cupientes. Datum Cassoviae die 29. Junii anno 1620.

Prud. ac circumsp. D^{num} V^{rarum}

amicus benevolus

Stephanus Theökeöli m. p.

Külczim: A rendes a bártfai tanácshoz. 7 cito és citissimével.

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

VII. 1620. j u l. 7.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Az mely ott való várostokbeli embert bocsátottátok volt Krakkóban mi számunkra való vásárlásért, megjűvén, minékünk semmi kedvünk szerint való marhát nem hozott. Az minemű rég hánt vetett és törődött vont ezüstöt és egynehány esztendőtlől fogva boltban hevert bársony hozott is, melyet ugyan talám keresve

keresett minékünk, mint olyan hitván marhára szükségünk nem lévén, hagyjuk s parancsoljuk is, annak az embernek azt a rozsz vásárlott marhát visszaadván, az mi pénzünket, melyet kezéhez adattunk volt in paratis, tőle fogyatkozás nélkül vegyétek magatokhoz. Secus non facturi. Datum Novizolii die 7. Julii anno 1620.

Es mindjárt küldjétek ide mi nekünk.

Gabriel m. p.

Paria litterarum serenissimi principis ad amplissimum senatum Leuchoviensem.

(Egykorú másolata a lőcsei városi levéltárban).

VIII. 1620. a u g. 27.

Gabriel stb.

Prudentes et circumspecti fideles stb. Salutem stb.

Cum pro praesenti inevitabilique regni huius nostri necessitate, ex armamentaria domo Cassoviensi tormenta et instrumenta bellica, munitionesque ad hasce partes advehi curemus, et de iure regni antiquaque eiusdem consuetudine vectura eorundem subministratioque tam curruum, quam equorum Fidelitatibus Vestris incumbat: eapropter iisdem benigne committimus et mandamus, quatenus acceptis lectisque praesentibus sine longiori mora et procrastinatione tam equos, quam currus sufficientes eam in rem necessarios, prout nempe camerae Scepusiensis praefectus et consiliarii disposuerint et limitaverint, Cassoviam expedire, praetactaque instrumenta bellica, quo usque opus fuerit, develi curare debeatis et nequaquam gravemini publici boni ob respectum, propriamque Vestri et suorum permansionem. Secus nullatenus facturi. Quibus gratia nostra sat. Datum in civitate nostra libera et montana Novisoliensi die 27. Augusti, anno MDCXX.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Külczim: A rendes a bártfai tanácsnak.

(Eredetije a bártfai városi Itárban Hasonló Lőcse városa levéltárában: »Exhibitae 29. Aug. anno 1620«, valamint Kassa városa levéltárában:

»Exhibitae 30. Augusti 1620. M. W.« megjegyzésekkel.)

IX. 1620. se p t. 14.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Ez minapiban megparancsoltuk vala kglmesen, hogy országunk megrögzett szokása törvénye szerint az mely lovakkal szekerekkel tartoztok az lövő szerszámok alá, azokat fogyatkozás nélkül küldenétek alá Kassára, ne késleltetnék azoknak fölhozása.

De az mint bizonyosan informáltattunk, nemhogy annyi számú lovakot suppediáltatok volna, az mennyit az kassai kamora kívánt, de a felét annak a számnak alég tenné, az menninek kellenék lenni, ki miatt mind ez óráiglan ott hever az kassai piacon az lövő szerszám; mivel penig arra ezentúl szükségünk kezd lenni és azok nélkül nagy fogyatkozás és akadály következhetik a közönséges jónak promotiójára: annak okáért hagyjuk és parancsoljuk serio sub gravi indignationis nostrae poena, hogy annak sem órát sem napot ne hagyjatok, hanem minden okvetetlen fölhozassátok az lövő szerszámokat, ne valljunk kárt késedelmességtek miá. Secus nequaquam facturi. Datum in libera civ. nra Tyrnaviensi die 14 Sept. ao 1620.

Gabriel m. p.

Joannes Krauss m. p.

Külczim: a szokott, Kassa városa tanácsához.

Alatta: Exhibitae 19. Sept. 1620.

(Eredetije Kassa városa ltárában).

Jegyzet: Hasonló rendelet őriztetik Bártffa városa levéltárában.

X. 1620. october 26.

Gabriel dei gratia stb.

Egregiis et nobilibus consiliariis ceterisque officialibus camerae nostrae Scepusiensis modernis et futuris fidelibus nobis dilectis. Salutem et gratiam. Sciatis nos cum ad nonnullorum fidelium nostrorum consiliariorum humilimam intercessionem Mtis nostrae pro parte nobilis Petri Poliak factam; tum vero habita clementi ratione aetati eiusdem Petri Poliak senio confectum viribusque exhaustum, ideo, ut debilitate isthae virium convictus non iam ulterioribus iisque pro requisito rei assiduus dare posset operam, servitiis eidem benignitate et clementia nostra perpetua vita sua durante, provisionem singulis videlicet annis ex tricesima Onodiensi florenos centum hungar., ex camera tritici cubulos Cassovienses triginta duos, ex promonthorio vero Czierhat vocato vasa vini duo ordinasse, fecisse et constituisse. Quapropter vobis harum serie firmiter committimus et mandamus, quatenus dicto Petro Poliak a modo in posterum praefatam provisionem per nos causis ex praemissis ordinatam et constitutam singulis semper annis subsecuturis ex deputatis locis administrare extradareque debeatis et teneamini. Secus nequaquam facturi. Datum in libera civitate nostra Posoniensi die vigesima sexta mensis Octobris anno d. millesimo sexcentesimo vigesimo.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Praesentatae camerae Scepus. 16. Novembris.

(Egykorú másolata Lőcse városa levéltárában).

XI. 1620. oct. 27.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb.

Az feleszi prépost Habardi László ez mostani motusban országunk ellen némünémű ellenkező dologban elegyítvén magát, a mint értjük, extra fines regni Lengyelországban lőtt halála. Kinek res mobilissit ott Kassán értjük némelyeknél lenni, melyet mivelhogy mi böcsületes hivünknek tokaji kapitányunknak Abaffy Miklósnak conferáltunk: hagyjuk és serio parancsoljuk is ez levelünk látván, mindjárt Hűségtek ott a városban felkerestetvén, Abaffy Miklósnak adassa kezében fogyatkozás nélkül. Secus non facientes. Datum Posonii die 27 Octobris anno dni 1620.

Gabriel m. p.

Külczim a szokott, Kassa városának.

(Eredetije Kassa városa Itárában).

XII. 1620. nov. 5.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb.

Anthonius Krammerral lévén néminémű dolgunk, hagyjuk s parancsoljuk is serio, hogy ez levelünk látván, mindjárt igen sietséggel postán küldjétek fel hozzánk. Secus haud facturi. Datum Posonii die 5. Novembris anno domini 1620.

Bethlen Gábor kezével: Az mely embereteket Krakkóban vásárlani kültük volt, ki minemű rosz semmirekellő materiákat hozott vala, magatoknak constál. mert közétékben kültük az materiákat és serio demandáltunk az mi pénzünknek megküldése felől, de hogy ez ideig siketségre vöttétek, elhallgattátok, sokat csudálkozunk rajta. Annakokáért ex superabundanti serio parancsoljuk tinektek, hogy mindjárt absque ulla procrastinatione az mi pénzünket azon az emberen megvén, felküldjétek, alioquin rajtatok vetetjük meg, ha elmulatjátok.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Kivül: A rendes a löcsei tanácshoz 5 citóval.

Más kéz: Exhibitae 1620. den 12. November. Sua Mattas committit, ut. Johannem Scheuerner ad depositionem pecuniarum compelleremus.

(Eredetije Löcse város levéltárában).

XIII. 1620. novemb. 23.

Saludem etc.

Meg nem tudjuk gondolni ratióját, miért kell ily supina negligentiaiban esnetek, hogy Munkács állapotja felől ez óráig se ti, kiknek minden állapotoknak tudásinkra való adások incumbál

ex offiõ, sem Abaffi, kit hogy expediáltuk, hat hete leszen immár, egy ígivel nem tudósítatok; semmit nem tudunk benne, kézhez adták-e, kit levelek continentiája szerint, hogy miben vagyon annak dolga. Nem kellenék ilyen nagy vétet tennetek, eddig egynéhány-szor certifiálnotok kellett volna, miben maradt az dolog, tudnánk és érthetnénk mi is mindent. Annakokáért mindjárt tudósítsatok felõle, mint vadnak el benne, kézhez adták-e, és ha megadták, mint adták kézhez, micsoda inventariumban, conditióval, éléssel; egyéb oda való állapotok felõl is tudósítsatok gyakran.

Továbbá tudjuk, sok hamis és rettentõ híreket visznek az kassai piacra mostani állapotunk felõl. Azért mostani állapot bizonyára ebben vagyon: császár hada az confederatusokat megverte Prágánál az csillag kertnél, melynek két nagy fõ oka lön. Elsõ hogy az generalisék gondviselésletlenek lévén, semmi ordi-nantiát az hadaknak idejin ki nem adtak volt, mivel csak akkor szállottak volt abban az helyben, nem is remélették oly hamar való elérkezését az ellenségnek, nem lévén ordinantiája, minden seregnek fele sem vihatott az miatt. Másik fõbb oka, az magyar seregeknek az mely helyt mutattak volt, oda nem állatták az seregeket, és ott egy magyar sem vitt, hanem csak mind elfutott, et quod majus, harmada sem volt jelen, mind kurvaanyjokban voltanak akkor is prédálni. Ennek fõbb oka az rendelt helyben való nem állásoknak Kornis Sigmondot hallom. Gróf von Thurn maga volt nálunk, õ beszéljé, hogy magyar az harczon 10 nem veszett; hanem bolondúl valami szõlõkben való megszorulások miatt veszett talám No. 300, több nem. Prágát most császár hada víja és király számára vitézûl tartják, vagyon 30 ezer fegyveres puskás benne. Ó maga király Barazlóban ment, és vagyon immár 18 ezer emberre, Berimben jön alá azzal az haddal, és az morvai haddal megegyezik, kik vadnak 8000. Mi magunk csak fizetett lovas No. 12000. Azonkívül az vármegyéket ha elbocsátanátok, és az sok haszon-talan híreket nem csinálnák, szép had lenne azokbúl is.

Mi itt békességben vagyunk istennek hála. Császár ujjban akar velem tractálni, és ha nincsen kedvetek szabadságtoknak, religiótoknak, hazátokban való jószágtokban békességes és szabados megmaradástok oltalmazásához, én császárral könnyen megbékélhetem. De bizony jaj leszen országúl tinektek, ha jure belli kezdi obtineálni országtokat császár; ne gondolkodjék senki arról az magyar nemzet közül, hogy Magyarországból jószágot birhasson, eladták bizony minden úrnak, fõ és nemes embernek minden jószágát, balonyakkal (*vallon*) rakják meg és az városokat új néppel, minden erõsségeket némettel, et quod majus, sem lutheranus sem helvetica confessio bizony soha ebben az seculum-ban nem leszen; lássák oztán az sok cautelákkal élő és hadban való jövetelitõl magokat elrejtegetõ urak, nemesek, mint fognak

élni, örömet költenétek oztán akkor és hadba mennétek, csak ki restituálná őket előbbeni állapotjokban. De bizony nem jön több Bethlen Gábor segítségekre, megégetvén kása az száját, nem köti fel másszor az harangot falu fejében, nem költi el érettetek ötszer s hatszor való százezer forintját, látván mostan szemeivel, mely igen elvonszák az emberek magokat, nem akarnak hazájokért, isten tisztességéért, religiójokért, szabadságokért semmit költeni és személyekben szolgálni. Én az fölséges istennek dicsőségére szent színje előtt protestálok, hogy az ti veszedelmeknek nem én, hanem magatok lesztek okai, perditio tua ex te, aut in te est Israel, mert ha országostúl egyaránt nem fogjátok mellettem az dolgot, egyedül én sem vagyok elégséges az ti oltalmazástokban. Módok jók et infallibiles essent, mely módok által az úr isten segítségéből megoltalmazhatnánk, de nem akartok semmit, mi vagyunk az ellenség előtt s még is az Fátarán túl való ország fél inkább mi nálunknál. Kassa városa sem cselekedti azt az mit Beren, Znajom, Iglavia, Olomutz az négy város, négyszázezer forintot vitt mostan elő az director uraknak, melylyel hadakat fogadjanak, praeparálják magokat azok, és az úristen megsegíti őket, mert egyesek, s az mivel isten őket szerette, nem dugják és nem esküszik el. Az urak is, valakinek mie vagyon az nemességgel együtt, átok alatt való hittel előviszi minden pénzének, aranyának, ezüstinek hason felét, úgy promoteálják dolgokat, nem bízták magokat csak királyok erszényére. De Magyarországon nem akar senki semmit. Ha egy várostúl zálogra kérnénk is, hetvenszer megesküsznek, hogy nincsen, nem gondolják meg, hogy ha az ország elvész, szabadságok is és minden javok elvész, melyből az pénzt teremtettké eddig. Sőt csak valami taxát felvessenek is reájok, esztendeig sem tudják extorqueálni rajtok, így szeretik hazájokat. Erdélt nem féltem én, mert meg sem meri büzleni azt az német uram török császár ellen, ott is fejedelem vagyok s leszek én. De az országot szánom és az uniót mely hamisan akarják megtartani. Én rajtam semmi el nem múlik, meglátja minden ember, csak más is úgy akarja, mint én. Az atyámfiaának vigyétek be ez levelemet, Alvinczi uram olvassa el, előtte és az tanácsnak is proponálja bátor nem bánom, értsék az állapotot, lássuk, ha felseknenek, mert bizony nincsen nagyobb ellensége Ferdinándnak Kassánál, megölték az jezsuitákat etc. Tegnap írtam az atyámfiaának, most nem írhattam, mivel az hadakat mustrálom és fizetek nekik. De kifogyok azért immár ebből is. Császár alábocsátja az francziai követeket, trombitást kérettenek tülem, tegnap bocsátottam el Bécsben, kivel alájöhessenek. Öremest megbékélik velem az császár. Valeant. In Zombath, 23. Novembris, anno 1620.

Gabriel.

(Egykorú példány Lőcse városa levéltárában.)

XIV. 1620. deczemb. 6.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb.

Kis Lukácsné jobbágya asszony Czibere Pálné alázatos panaszkodásából értjük, hogy az elmúlt napokban éczakának idején maga házánál egy nyilván való tolvaj, ki azelőtt is mind emberhalálban s mind egyéb latorságokban egynéhányszor deprehendáltatott, az urát Czibere Pált megölvén, noha az publicus malefactor megfogattatván, városi tömlöczekben volna; mindazáltal annak törvényi szerint való megbüntettetését csak egy napról másra halogatnátok, az exponensnek nyilván való keserűségére és fáradozására. Így lévén azért az dolog, holott mind az istennek parancsolatja s mind az közönséges igazság azt dictálja, hogy afféle publicus malefactorok, in exemplum etiam aliorum érdemek szerint megbüntettessenek, hagyjuk s parancsoljuk serio, hogy ez levelünk látván, minden haladék, kedvezés és prolongálás nélkül, secundum deum et eius iustitiam, törvény szerint azt a nyilván való latrot, ha, mint éjjeli dologra, elegendő bizonyosság nem találtatnék, magát meg is kinzatván és vallatván, érdeme szerint való büntetéssel in exemplum aliorum megbüntesse, hogy többé azon dologról meg ne találtassunk. Secus haud facturi. Datum Tynaviae die 6. Decembris a. d. 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: A rendes a kassai tanácshoz.*Más kéz*: Exhibitae 29. Decembris 1620.

(Eredetije Kassa város levéltárában).

XV. 1620. deczemb. 24.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb.

Praepotentis solius ter optimi maximi dei manu, tam pacis quam belli terminos constitui ponique scientes, hactenus nos quoque bonum regni huius nostri publicum ita curae cordique nobis esse scivimus, eiusque gubernacula ita sumus pro virili moderati, ut intra utriusque pacis nempe et belli limites nos continendo, neutrum horum penitus seposuimus; nunc quoque ad utrumque quo tanto paratiores reperiamur, cum etiam alioqui personali insurrectione fidelibus nostris statibus et ordinibus promulgata, comitatum gentes iam iam propius accedant frequentiusque convenient, videntur de variis rebus adeo necessariae provisiones nobis incumbere, quae ex deliberatione quoque comitis palatini, ceterorumque fidelium nostrorum consiliariorum cum dictis nostris statibus et ordinibus pancorum duntaxat dierum interstitio communicandae, itaque accurate in publicam consul-

tationem assumendae erunt, ut tanto maiori cura et solertia, quicquid deliberatum fuerit, procurari administrarique possit. Fidelitates itaque Vestras benigne requirimus, clementer committendo, quatenus et ipsi e medio sui certas et primarias consularesque personas cum sufficienti instructione ad diem primum Ianuarii anni iam iam instantis, quem deus toti christianitati, nobisque omnibus auspicatissimum illucescere iubeat, huc in civitatem nostram liberam Tyrnaviensem expediant, quae hic comparentes, intellectis propositionibus nostris, de rebus praesentes necessitates publicas concernentibus, quanto celerius deliberare, idque nobiscum una concludere possint, quod vergat in emolumentum, conseruationem permansionemque communis dulcissimaeque patriae. Secus itaque non facturi. Quibus de cetero benigne propensi manemus. Datum in praedicta civitate Tyrnaviensi die 24. Decembris a. d. 1620.

Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

P. S. Beneficio veredariorum instructiones iis personis nobilibus transmitti poterunt, qui domos in civitate habentes, cum comitatensibus militibus hic praesentes existunt.

Külczim: A rendes a tanácshoz.

Exhibitae 28. Decembris 1620.

(Eredetije Kassa város levéltárában. Hasonló rendelet őriztetik Bártfa város tárában.)

XVI. 1621. j a n. 16.

Prud. ac circumsp. viri, dni amici et vicini nobis observ.

Salute et servitii mei commend. praemissa.

Bizonyosan adák értésünkre, hogy sokan az nemes országban lakozók közül nem tekintvén szegény hazánknak mostani állapotját, összegyülekezvén, az fizetésnek nagyobb szolgálért Lengyen országban igyekeznek fizetésért menni. Minthogy peniglen ez elmúlt 1620. esztendőben celebráltatott pozsonyi országos gyűlésben art. 22 efféle személyek ellen az nemes ország statutomot rendelt, hogy efféle hazájok nem szerető emberek, kiknek ez állapotban idegen országból is hazájokban kellene sietnie, az magistratusoktól fő és vice ispányoktól, kapitányoktól megbüntessenek: annak okáért király urunk ő felsége nevével Kglmeteket serio intjük és requiráljuk, hogy az megnevezett art. continentíája szerint Kglmetek megkiáltassa és tiltassa, senki országunk végezése ellen fejek és jószágok vesztesék alatt idegen országban az szoldnak kedvéért ne menjenek, mert ha megtapasztaltatik, az magistratus az nemes országnak statutmja szerint procedál velek. Kglmetek azért vigyáztasson affélékre, és megfogatván ökö, ha-

zánknaak törvénye szerint megbüntesse, azvagy ide Kassára beküldje Kglmetek, hogy ilyen súlyos igyünkben szegény hazánk vitézlő rendben, ha kívántatik, meg ne fogyatkozzék, melyet király urunk ő flge is vehessen Kglmetektül jó néven. De cetero bene valeant. Datum Cassovia die 16. Ian. 1621.

Earundem prud. ac circumsp. D. V.

amicus benevolus servire paratus

Nicolaus Bochkay m. p.

Külczim : Prud. ac. circ. viris dnis N. N. jud. prim. stb. civ. r. ac

l. Löese stb.

(Eredetije Löese városa ltárában).

XVII. 1621. január 26.

Copie d'une lettre de Gabriel Bethlen au prince d'Anhalt (1621.)

Gabriel etc.

Illustrissime Princeps. Quod inde ab initio eius notitiae, quam hactenus litterarum beneficio continuavimus, in votis nobis fuit maxime, nempe ut etiam de facie invicem innotescere, mutuoque colloquio rebus et communi causae consulere possemus, id ita Vestram quoque Illustrissimam Dominationem apud animum suum constituisse efficiendum, ut iam itineri etiam sese committere voluerit, mox in exordio amicarum suarum litterarum, quas recte accepimus, lubenter intelleximus, adeoque iucunda nobis eiusdem fuisset praesentia, ut ex ea multum utilitatis in bonum publicum redundare posse, si eius consequendae nobis vel adhuc quoque potestas fuerit, indubitanter speremus. Verum ab hoc optimo suo proposito perfida Moravorum defectione, quam nullo unquam tempore citra perpetuam nominis, famae et honoris ignominiam eluent, avocata fuisse Dominationem Vestram vehementer dolemus. Diffiteri equidem non possumus foecem illam et colluviem nequissimorum hominum, inhonesto hoc suo turpique facinore multum impedimenti procurasse iis consiliis, quae hac adhuc hieme gloriosam amissorum recuperationem nobis videbantur certo polliceri. Ita enim iam omnia erant disposita, ut si illi constanter in foedere perstitissent, nec serenissimi quoque Bohemiae regis, Domini fratris, compatris et vicini nostri charissimi et Silesia egressus intervenisset, nihil amplius, quam divina benedictio conatibus nostris defuerit, facileque voti compotes potuissemus reddi. Quae duo dici nequit quantopere animum nostrum excrucient, illud tamen tanto etiam vehementius, quod obliti ejus beneficii, quod se a nobis tum accepisse ipsimet ultro publiceque multis verbis testati sunt, cum in extremis praesentissimisque periculis constituti, ab exitio et interitu iamiam penitus erai obruendi,

hanc iam nobis gratiam rependant, ut coniunctis cum hoste viribus hostilia sua arma in nos convertere non dubitarint. Sed divinae ipsos ultioni committentes, brevi eos daturos perfidiae poenas omnino persvasum habemus quos sero sat digne deplorare poterunt. Interim tamen licet totus Buaqueionus (*Buquoi*) exercitus, Moravorum copiis auctus, in ipsis iam conterminis Moraviae et Hungariae subsistat, eidem pro virili copias nostras opponere non desinimus, quae quam forti animo ipsi resistent, quae hactenus utrinque acciderint, quid item de pace cum Caesare, et nobiscum tractanda sperandum sit, singularum uberiores notitiam ex literis nostris ad suam Serenitatem datis Dominatio Vestra petere poterit, quo eam amice dirigimus. Prolixam porro Dominationis Vestrae excusationem, qua infelicis pugnae Pragensis culpam a se removere satagit, tanto libentius admittimus, quanto minus quippiam horum unquam venerit, aut transierit in vel perminimam nostram cogitationem, bonaque fide testamur, quotquot ex nostris subsidiis reduces examinavimus, et illius conflictus rationes cum suis circumstantiis indagavimus, omnes uno ore heroica Dominationis Vestrae acta magnis laudam Eucomiis extulisse, adeoque genuine nos de totius illius statu informasse, ut ipsimet, soli tumultuantium corruptorumque ab hoste militum perfidiae, potissimum tamen irae et vindictae divinae totum illud infortunium adscribamus. Obfirmarunt praeterea animum nostrum in optime et praeclare Dominatione Vestra sentiendi constantia illustris comes Turuanus, magnificus item Georgius Andreas ab Hoffkirchen, qui oculati, ut ita dicamus, testes et inspectores rerum a Dominatione Vestra fortiter gestarum fuere. His nos honestae sustentationis erga triginta duos pagos in regno Hungariae destinavimus, pari provisione Erasmo quoque a Landau et Zachariae Starczer ordinata. Reliquorum exterrium et profugorum Austriacorum ea habita est ratio, ut Instructioni nostrae, quam commissariis ad tractatum pacis deputatis dedimus, speciatim inserti, ex hoc maxime possint excludi, non est ita, quod Dominatio Vestra anxie deinceps laboret in diluenda admissi alicuius erroris suspicione. Quippe quae uti in virum bonum cadere minime potest, ita a persona quoque Vestrae Dominationis semper fuit remotissima. Id modo ab Eadem amice contendimus, affulgente commoda occasione suum ad nos adventum maturare haud gravetur; intellectura est ex nobis ea, quae promotioni boni publici olim sunt profutura, nec literis puto possunt concredi Quod superest, Dominationem Vestram divinae commendatam protectioni, diutissime bene et feliciter valere vivereque cupimus. Datum in civitate nostra libera Tyrnaviensi die 26. Ianuarii anno dni 1621.

(Egykorú másolata Parisban Bibliothèque de l'institut Collection Godefroy Portfeuille 269)

XVIII. 1621. febr. 3.

Gabriel stb. Prudentes stb. Salutem stb.

Praesens rerum status ac publica regni patriaeque dulcissimae conditio, inevitabilem quodammodo necessitatem nobis imposuere, ut fidelibus nris magn^{co} Nicolao Bocskay de Kismarja, Andreae Berzevicy de eadem et Johanni Palatics camerae nrae Scepusiensis consiliariis nobis dilectis benigne in commissis dare dignaremur, quatenus iidem nomine nro Fidelitates Vras in praesentiam sui accersendo eisdem ea, quae a nobis in mandatis habent, diligenter proponant. Quod ut ex debito officii facturos eos obsequentissime clementer confidimus: ita pari de Fidelitatum Vrarum erga nos fide et obedientia spe ducti: iisdem benigne committimus et mandamus, simulac per praelibatos antefatae camerae nrae consiliarios nomine nostro propterea requisitae terminusque praefixus vobis fuerit: citra omnem difficultatem e medio sui certas personas cum plenaria auctoritate ad locum et diem destinatum expedire non graventur; atque ubi conventum fuerit, resque proposita eisdem innotuerit, eadem citra laesionem antiquarum suarum immunitatum, debito etiam modo benignae nrae requisitioni et voluntati condecenterque se accommodare haud tergiversentur. Satisfacturae sint in eo clementi nrae voluntati gratiamque nostram regiam promeriturae. Qua Fidelitatibus Vris benigne propensi manemus. Datum in civitate nra libera Tyrnaviensi die 3. Februarii anno 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Krauss m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.*Alatta*: Exhibitae 1621 die 11 Febr.

(Ered. Kassa városa ltárában. Hasonló rendelet őriztetik Bártffa városa levéltárában.).

XIX. 1621. febr. 17.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentibus ac circumspectis stb. In impressionibus quorundam librorum opera et artificio typographi Tyrnaviensis uti volentes, quo commodius negotium industriae ipsius concedendum peragere, in eoque felicius versare posset, cum universa sua typographia Cassouiam ipsum descendere mandavimus, cuius vecturam Leuchoviam usque iudex et senatus huius civitatis nostrae liberae Tyrnaviensis procurabunt. Ne itaque cum temporis dispendio diutius Leuchoviae moram trahere cogatur: Fidelitates Vestras benigne requirimus eisdemque mandamus, ut cum typographus praedictus eo appulerit, statim pro vectura rerum suarum

currus sufficientes ipsi ordinare et subministrare, ac Cassoviam usque commodiore itinere deuehi diligenter procurare debeatis et teneamini. Secus non facturi. De cetero eisdem gratia nostra benigne propensi manemus. Datum Tyrnaviae die 17. Februarii 1621.

Gabriel m. p.

Kivül: A rendes a löcsei tanácshoz.

Alatta: Exhibitae 26. Februarii.

(Eredetije Löcse városa levéltárában).

XX. 1621. m. a. r. c. 23.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Redeunti ad suos rev^{mo} et clar^{mo} viro Petro Alvinczi, ecclesiae Hungarorum Cassoviensium ministro vigilantissimo nobis honorando et sincere dilecto, nonnulla Fidelitatis Vestris nomine nostro proponenda benigne committere dignati sumus, elementer iisdem mandantes, eiusdem verbis et relationi non solum indubiam adhibeant fidem, verum ad ea, quae coram est propositurus, ita sese resolvant, uti sinceros patriae cives, fideles vero et bonos viros maxime addecuerit. Quibus de cetero benigne propensi manemus. Datum in libera nostra civitate Tyrnaviensi die 23. Martii anno 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus.

Kivül: Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus civitatum nostrarum liberarum Cassoviensis, Leutsoviensis, Epperiensis, Bartphensis et Cibiniensis simul vel divisim constitutis etc. Fidelibus nobis sincere dilectis.

Az egyik példányon: Exhibitae 3. Aprilis anno 1621.

(Két egykorú másolata Löcse városa levéltárában).

XXI. 1621. ápril 10. körül.

Prudentes ac circumspecti dni, amici nobis benevolentes.

Salutem et servitiorum nostrorum paratam commendationem. Mely nagy buzgó kívánsággal kívánta légyen Kegyelmetek hazánknak háborúját viszon az szent békességre és elébbeni egyességre hozni, tudván Kltek nemzetünknek és országunknak megmaradását tulajdon csak abból függeni, nem szükség minékünk sok szóval Kltek eleiben terjesztenünk, holott nyilván vagyon Ktek-nél, hogy Hainburgban az sok commissarius urakkal egytetemben ennek megszerzésére küldött vala Ktek bennünköt, az holott isten akaratjából nem is lön haszontalan fáratságunk, hanem noha

hosszú munkánk, úgymint három egész holnapig fáradságunk után, elvégeztük mind az ország dolgát. Az mi Bettlen fejedelem dolgát illeti [mind] minden kívánságának megteljesítése után, csak szintén azon mulék el, hogy császár és koronás királyunknak ő fgnek klmes és méltó akarátja szerint nem akará mingyárás országot és az végházakat ő fgének megereszteni szent Jakab havának előtte, várván tudniillik az törököktől az resignatio felől, mit parancsolna neki. Azért ő fge császár Vácznak az török kezében való esését szeme előtt viselvén, és attúl is tartván, hogy ha most Bettlen fejedelem hire nélkül az töröknek, az mint prae[dic]álja, meg nem meri ereszteni istentől adattatott országát és koronáját, ha különben nem lehetne, haddal is vissza akarja venni, és országának végházait az török kezében való eséstől megmenteni. Altallátván azért mi is, úgymint commissariusok, mire nézne Bettlen fejedelemnek az végek resignatiójából volt halogatása és jól tudván az országnak is minden kívánságát és szükségét, ő fgéhez császár urunkhoz ez okon mentünk fel Bécsben, hogy az ország dolgában az mint végeztünk volt Hainburgban, ugyanazok confirmáltatnók császár urunkkal, mely diplomájának paráját ez levelünkben includálván, Kteknek mi oda küldöttük. Kérjük azért, sőt mi tisztünk szerint intjük minden rendeket, hogy ehez az ő fge diplomájához [melyben] minden rendeknek mind amnistiam sive oblivionem omnium factorum, mind liberalitatum observationem klmesen megadta, alkalmaztassák magokat és térjenek mentől hamarább az ő fge igaz megkoronázott királyunk hűségére, declarálván magát Kgtek az diploma szerint. Minek utána palatinusnak, (?) hogy pedig ő fge hadainak az országban való bejövésében senki Kltek közül meg ne ütközzék, azt is akarjuk Klteknek megjelenteni, hogy ennek nem egyéb az oka, hanem hogy ő fge mind koronáját, mind országát s mind pedig híveit az törököktől [megvédelmezze] kinek, ha kész hada nem volna ő fgének császár urunknak, hirtelen ellene nem állhatna, és annál nagyobb okot is vehetne az török országunkban való bejövésére. Senkinek azért ez az had nem ellensége, sem pedig rontója, sőt oly disciplinában tartatik, ki miatt az ő fge híveinek nagy kára nem következhetik. Erre Kltektől mindjárás bizonyos választ várunk, quia periculum in mora. Éltesse isten Klteket Posonii, 1621.

Prudentium ac circumspectarum

Dnum Vrarum

Amici benevoli

Comes Sigismundus Forgacz

de Gyimes mp.

Paulus Appony m. p.

Andreas Jacassith (Jakusics) m. p.

Kivül: Prudenti ac circumspectis dnis magistro civium, judici etc. etc. Leuchoviensis amicis honorandis 4 cito.

(Egykorú hibás és kihagyásokkal teljes másolata, melyet Szécsy György küldött meg máj. 28-iki levelébe zárva, Lőcse város levéltárában.)

XXII. 1621. a p r. 26.

Rimai Széchy György Murány 1621. ápr. 26. jelenti a császárnak, hogy elfogta Bethlen Gábornak egy a tatár khánhoz intézett levelét, melyben a khánt szövetségre s segélyadásra szólítja fel.

(Francia fordítása Párisban a Godefroy gyűjteményben: Bibliothèque de l'institut Portfeuille 490).

XXIII. 1621. máj. 3.

Spectabiles ac magci dni etc.

Salutem etc. Kívánok istentől Kgteknek minden jókat megadatni. Az Kgtek leveleit Bakos uram szolgája megadá énneknek, kiből szegény Rédei Ferencz uram eseti felől mit írjon Kgtek, megértettem, az ő kglme testét kívánván. Az mi annak okáért az dolgot illeti, Kgteknek jó lölki ösmerettel írhatom, hogy szegénnek fölverésében se hírem, se tanácsom nem volt; nem is én akaratomból esett ez szerencsétlenség ő kglmén, kit megértvén, minthogy nekem is szegény nem szintén idegenem volt, csak elhűlél belé és nem is keveset búsultam rajta. De az mi hírem nélkül megesett, azt vissza nem vonhattam, kinek testét magam is kész voltam volna eddig is megküldenem, csak tudtam volna, hová küldeni; de énneknek senki semmit nem írá felőle. Az Kgtek kívánsága szerint ím megírtam Filekbe, hogy megadják, Kgtek elvitetheti szegény atyáukfiának testét, kérvén azon Kgteket, hogy Kgtek szegénnek esetit énneknek ne tulajdonítsa, kiből semmi hírem, bizonítom az istennel, nem is volt, az mint Kgtek eddig végére is mehetett. Az hol ő felsége jószágomnak porrá való tételével fenyegetett is, hogy Kgtek engesztelte eddig is ő felségét, azt én Kgteknek ha élek, meg is igyekezem szolgálni; minthogy az szegénység semmit nem vétett, nem érdemli az Kgtek ítéleti szerint is az büntetést. Én sem érdemlettem ő felségétől semmi büntetést.

Az hol Kgd édes öcsém uram Rákóczy uram engemet emlékeztet Kgdhez való kötelességem felől, arról én igen jól emlékezem, de Kgd megolvassván köztünk költ levelünkben való kötelességünket, megítélheti mindjárt Kgd; ha abban impingáltam-e avagy nem, holott abban az közöttünk levő kötelességünkben az vagyon expresse írva, hogy valaki bennünket szabadságunkban, religióunkban, hitünkben, nevünkben megsért, az olyanok ellen tartozunk egymást oltalmaznunk. Az mikor énneknek sok inju-

riáim estenek volna, Kgdnek írtam sokszor felőle; azt kívánám ő felségétől, hogy azokat megbüntesse; de nem hogy megbüntette volna, de csak válaszm sem jöve Kgd-től, holott én nem kicsinnyé gyalázódám ő felsége mellett létemben.

Az mi az Filek megszállását illeti, abban Kgtek bizonyos legyen, hogy meg nem adják; hanem, minthogy mindkét felől magyarok Kgtek, hogy ne veszzen az magyar miatta, Kgtek persvadeálja ő felségének, hogy hagyjon békét neki, viseljen ő felsége másra gondot, holott ez végvár az magyaroknak megmarad mindenkoron, mert valamig egy láb marad az benne valóokban, bizony meg nem adják; mely vitatással ez országnak nagyobb kárt teszen ő felsége, hogy sem hasznos. Tartsa meg isten Kgteket jó egészségben. Ex Murán, die 3. Maii, 1621.

Spect. ac M. D^{num} V^{rarum}

servitor et frater paratus

Georgius Széchi de Rima-Szécs m. p.

Külczim: Spect. ac mag^{is} dnis Georgio Rákóczy, Simoni Pechy, Melchiori Alaghi et Paulo Rákóczy, suae electae regiae Mattis generali capiteano, cancellario, ac intimis Consiliariis etc. dnis, amicis et fratribus observandissimis.

(Eredetije a gyfejevári kápt. ltár r. a. részében.)

XXIV. 1621. m. a. j. 5.

Prudenti (*igy*) stb.

Istentől stb.

Kglmeteket fejenként mint jóakaró urainkat azért kelleték levelünk által megtalálunk, mivel hogy az nemes vármegyékről és az szabad kulcsos városokról hozzánk bizonyos levelei jűttenek volt Kglmeteknek, melyből megértettük az Kglmetek jóakarattját ő felségéhez választott királyunkhoz és az nemes országhoz. Azért mi is kicsintül fogván nagyik, fejünk fennállásáig az mi kglmes urunkkal s fejedelmünkkel együtt élünk halunk és fejünk fenállásáig igaz hívek is leszünk, az melyben Kglmetek is nem kételkedhetik. Isten éltesse stb. Datum in oppido Nánás in congregatione nostra die 5. Maii anno 1621.

Far. Prud. Circ. Dom. Vr.

servitores fratresque paratissimi

Universitas nob. militum

Hajdonum in Cottu de Zabolcs m. p.

Külczim: A szokott Lőcse városának. Lezárva öt pecséttel.

Alatta: Exhibitae 16. Maii anno 1621. Hajdones Ultra Tibiscani suam oꝝeram civitati offerunt.

(Eredeti Lőcse városa ltárában).

XXV. 1621. május 10.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Nyilván vagyok mindeneknél, hogy mi mind azoltától fogva mióta az fges úristen minket Kltek köziben hozott és arra választott, semmit hátra nem hadtunk abban, valaminemű mediumokat az Kltek szerelmes szép hazájának megmaradásában és szép szabadságának megtartásában feltalálhattunk. És ahhoz képest az elmúlt esztendőbeli induciákat is, és az mostani békességnek tractáját is az fges galliai király követinek requisitójokra római császárral ő fgével indítottuk vala, hogy ezáltal az Kltek szerelmes hazája is és régi szabadsága megmaradhasson, és az hadakozások is, kiknek eventusi csak az fges úristennek titkos tanácsában vadnak, megszüntessenek és mindenütt az fegyver letétetvén, csendes békességes állapotban élhessen Kltek országúl. Az mely tractában mű és az mű commissariusink is, kiket magunk és országúl Kltek nevével felküldöttük vala Hainburgban, januariusnak huszonötödik napjától fogva az tractát el kezdvén, mindeddig is eleget fáradoztunk s elmélkedtünk, és az Kltek megmaradását és szabadságát szemünk előtt viselvén, semmit hátra nem hadtunk benne, minden mediumokat attentáltunk, miképen az dolgot békességes és csendes állapotra hozhattuk volna, kihez képest az magunk személyére nézve magunk megalázásával is, minden hozzánk illendő császár ő fge kívánságira accedáltunk vala, csak lenne meg az Kltek szabadsága és hazájában békességes állapotja. De császár ő fge részéről micsoda rigiditással és keménységgel viseltetett az tracta mind az mi személyünk s mind az ország szabadsági ellen, azt Klteknek minden circumstantiáiban írás által nehéz és sok volna declarálni. Az kiért mind ez ideig is nem annyira az mi személyünkre nézve (mert abban nem sok akadály volt és végben is mehetett volna) mint az ország szabadságának disputálásában, és az idegen nemzetnek országunkban való igyekezendő behozásában, végben nem mehetett az dolog, és ezután is végben megyen-e vagy nem, kétséges, kihez képest hogy mű is készületlenül ne talállassunk lenni, és hogy az békességnek tractáját is, miben forgott legyen, értse, és ha történet szerint (kit az úristen eltávoztasson). végben nem menne, magok megmaradásáról, az ellenségképen reánk jövődő nép ellen való ótalmozásáról végezzen Kltek, szükségesnek ítéltük lenni az mi atyai gondviselésünkből, az mint az nemes vármegyék is, mikor Nagy Szombatban az personalis insurrectiókor bejöttek vala, kívánták, hogy egy generalis gyűlést promulgálnánk minden rendeknek két holnap alatt, melyben ha az békesség végben mehetne, publicáltatnék, ha pedig végben nem menne semmiképen, deliberálhatna az ország megmaradásáról illendőképen

idein. Mely akkori közönséges kívánságnak mi is annuálván és az két holnap is eltelvén, mivel az ország állapota most oly rendben vagyon, hogy az articulus continentiaja szerint az competens promulgationis terminus nem szintén ad amussim observáltathatik, hanem tovább való haladékokat semmiképen nem szenvedvén, valamennyire, mivel in mora periculum, abbreviálnunk kellett az időt, és rendeltünk az országnak generalis gyűlést ez jövő júniusnak első napjára Eperjes nevű királyi szabad városunkban, melyben magunk is az fges istennek klmes providentiájából, ha azt érzük, personaliter jelen akarunk lenni. Hagyjuk azért és serio parancsoljuk, hogy az régi szokás szerint várostokból bizonyos és értelmes fő atyjafiai idein, úgymint eddig való szokás szerint semmit nem késvén, és az praefigált terminusra való comparatiót nem protrahálván, bizonyosan és okvetetlen az megírt napra és helyre elegendő authoritással és plenipotentiával küldje, hogy ott mindenekről valamit az mi szerelmes hazánknak s nemzetünknek jóvára és megtartására feltalálhatunk, egy értelemmel, istent segítségül híván, közönségesen végezhesünk. Secus sub poena in publicis constitutionibus expressa non facturi. Datum Cassoviae die 10. Maii anno 1621.

Gabriel m. p.

P. S. Ertvén azt is, hogy az ellenség azon igyekeznék, miképen vihesse előbb előbb hazánk és országunk ellen magában eltökélt gonosz szándékát, és beljebb beljebb lépven, híveinket és hazája szerető fiait opprimálhassa. Annakokáért hogy de modalitate belli contra hostem instituendi Kltekkel mentől hamarabb végezhesünk, klmesen hagyjuk és parancsoljuk, ennek se óráát, se napot ne várjon, hanem minden haladék nélkül küldje ide Kassára hozzánk bizonyos és értelmes meghitt maga két atyjafiát cum plenaria csak azon egy dologról velünk tractandi et concludendi autoritate. Secus haud fecerint.

Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

Kirül: A rendes a löcsei tanácsához.

Exhibitac 16. Maii anno 1621. Intimatio diaetae Epperiensis.

(Eredetije Lőcse város levéltárában. Hasonló rendelet őriztetik Bártfán, valamint Eperjes városok levéltáraiban).

XXVI. 1621. máj. 20.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Az Lengyelország felé való passusokra kívántatik szorgalmas gondviselésnek lenni, mivel akármely nemzetből álló vitézlőnép azonnal arra vevén utat, szökve is megyen által Lengyelországra. Mivel penig magunknak is az

országnak ótalmozására és megtartására szükségünk vagy on az vitézlő népre: annak okáért Hűségteknek kglmesen hagyjuk s parancsoljuk is, az passusokra szorgalmatosan vigyáztasson, hogy senki, se az magyar vitézlő népekben se az német gyalogságban avagy lovasban, valakinél az mi levelünk nem lészen, mindenőtt meghirdetvén ott környöskörül való jószágokon kemény büntetés alatt, hogy az passusokra és utakra igen vigyázzanak, és valakit afféle vitézlő népekben megkaphatják, fogton fogják és azokat jó gondviselés alatt kültön küldjék ide be mi hozzánk. Secus non facturi. Datum in civitate nra libera Cassoviensi die 20. Maii ao 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

Külczim: A szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 20. Maii 1621.

(Eredeti Kassa város levéltárában.)

Jegyzet: Egy másik példánya Lőcse városa ltárában. A külczim alatt áll: »Exhibitae 23. Maii 1621.« Hasonló őriztetik Bártfa városa levéltárában.

XXVII. 1621. m áj. 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Akarván bizonyosan annak végére menni, ha valakinél itt várostokban ausztriai, morvai, sleziai, csehországi és több azokhoz tartozó országokbeli embereknek vagy marhájok, pénzek, vagy pedig adósságok, restantiájuk volna, annak fölkeresését és inquisitóját bíztuk ez levelünk mutató hívünk Tibold Demeterre. Hagyjuk azért s serio parancsoljuk, ez mi levelünk látván, Tibold Demeternek akármi rendbeli várostokban levő embereknél szömély válogatás nélkül, hűt szerént az megmondott országokbeli embereknek pénzeket, marhájokat és akármi névvel nevezendő javokat, restantiájokat, adósságokat nemcsak szabadon engedje kikeresni, hanem valamiben kévántatik, minden segítséggel is legyen neki, és az mi szónkkal Hűségteknek mind annak teljes hitelt adjon. De cetero stb. Datum Cassoviae die 21. Maii anno dni 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 22. Maii, 1621.

(Eredeti Kassa városa ltárában.)

XXVIII. 1621. máj. 22.

Gabriel dei gratia electus Hungariae sat.

Spectabilis ac magce comes dne fidelis sincere nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Kegmed levelét Markos Adám Maytini Bertával együtt ma kilencz óra tájban adák meg, együtt az egész vitézlő nép levelével; melyből értjük Kegd szolgáltnak ilyen rettenetes gyalázzattal való magok elárulását, kin mennit csudálkozunk, meg nem tudjuk írni. — Balogh Ferenczet Kegd minekünk mint commendálta és maga is az mint magát viselte, más ítéletben voltunk felőle, ki ha maga fejétől próbálta ezt meg, nagyobb áruló ez világon ő nálánál nem lehet, felesége, marhája Kegd szömélye mellett lévén, erős hüttel az várnak Kegd számára való megtartásra kötelezván magát, még csak álgút sem várt alája s ha így adta föl, immár nem tudjuk, kire kell valamit bízni. Az Kegd kárvallásán is, ha ez így történt, tiszta szüből szánkódunk, de az kárvallásnál az töllök esett rettenetes gyalázatot nagyobbnek tartjuk. Mert Sempte várában nemhogy ezt az kevés német hadat nem mertük volna mi magunk szömélyében megvárni, de külömb s több ellenségnek is gondot adtunk volna belőle. Mely dolog ha ugyan meglőtt, azt immár vissza nem vonhatni, csak Kegd Érsekujvárat minekünk s az országnak tartsa meg az benne levő vitézlő renddel együtt nekünk adott hütinek kötelessége szerént, az mint Kapler Sigmundtól küldött levelünkben Kegdet assecuráltuk, most is az szerént fejedelmi hütünk szerént assecuráljuk, hogy minden kárvallásáért duplával mást adunk és eddiglen való grófságát egy nagy urasággal neveljük. Így Kegdnek conscientiája becsületes jó hírével, nevével dícséretesen megmarad és az országot is előbbeni szabadságos állapotjára hozhatja az egy Ujvárnak megtartásával, melyben hogy Kgdnek elégséges módja nem volna, arra Kegd nem vethet, mert vitézlő nép Kegd körül annyi vagyon, kiket nem reméllünk, hogy beférnének Ujvárban, kiknek fizetéseket, hisszük, ha tegnap nem is, ma megvitte Palásti Gergely. Akarván pedig többíteni az vitézlő népet, még tegnapelőtt, azaz vigesima praesentis mensis Maii megindítottuk ökök, Bornemisza Jánost rendelvén eleikben. — Az budai vezértül is pediglen megérközvéen ma póstánk egy csauszszal egyetemben, bizonyoson írhatjuk Kegdnek, s úgy higgye, az mint levelünköt olvassa, hogy az elmúlt csötörtökön indult meg Landerfejérvárrúl táborostúl az új vezér, az magunk szolgája Budánál látott táborban negyezer (?) törököt, melyet ha Kegd nem hinne, könnyű megláttatni. Hogyha az ellenség meg akarja Ujvárat próbálni, attól nem tartóztathatjuk meg, mert az sok pártos árulók sollicitálják és siettetik az előbb való jövetelre, kik magoktól, látni való dolog, hogy országunkban eddig

is be nem jöttek volna, ha az factió nem indúlhatott volna és ha szintén Ujvár alá mennének is s megszállják, egyebet annál nem írhatunk most is, valamire az érsekújvári palotában és kapujában ígértük magunkat az vitézlő népnek, most is azon hűtre írjuk (ígírjük?), nemcsak néppel és haddal, hanem magunk személyünk szerint megsegétjük Kegdet az vitézlő néppel együtt, csak úgy ne cselekedjék Kegltek, az mint Balogh Ferencz. — Ad 15. diem Junii hadainknak szömélyünk mellé kelletik érkezni és az török hadak is szokások és szabadságok kívül nem várán az ő megindulások felől régen végezett napjokat, hanem késedelem nélkül érkeznek mellénk. Ha Kegl meg akarja Érsek-Ujvárat tartani, nemcsak megtarthatja, de nagy szegyenvallással is, hiszszük az úristent, hogy az ellenségnek el kelletik menni alólla, csak Kegl az ellenséghez ne viselje magát lágyan, hanem valamivel árthat neki, ártson, az törököt hívassa Kegl maga mellé, nem az várban, kitől isten oltalmazza, hanem az mezőn való szolgálatra, kik minden bizonnal jelen lesznek, csak Kegl sollicitálja és vehessék eszekben azt, maga is Kegl hitesse el velek, hogy az nímeknek nem akar kedvezni. Ujvárat nem tíz, tizenkétezer németnek való megvenni, jusson eszében Keglnek, Bocskai fejedelem idejében menni magyar s török szállotta volt meg s mely kevesen voltak benne, végére mehet Pográni György uramtól és több vitéz emberektől is, kik akkor benne voltak. Mostan ennyi vitéz ember lévén Kegl mellett, hiszszük, hogy az úristen mindnyájunknak győzedelmet ad az ellenség ellen, ha szintén oda megyen is. Mi sem mulatunk semminémű occasiót el, higgye bizonnal Kegl, hanem éjjel nappal abban fáradunk, és ígéretünknek eleget tehessünk, de mód nélkül és gyermeki állapottal nem akarunk menni, hanem oly haddal, hogy nemcsak Ujvárat oltalmazhassuk meg, hanem az szent istennek segítségével által az ellenségen triumpálhassunk is. — Ezeket mi bona conscientia írjuk Keglnek és elhiheti, mert bizony különben nem leszen, csak Kegl is föl ne adja azt az szép végházat az ellenségnek. Az hol pediglen Kegl az mi szónoknak nem akarna hitelt adni és köteleességének is nem kezd eleget tenni, arról nem tehetünk, mi isten és ez világ előtt ebből salva conscientia akarunk megmaradni. solenniter protestando. Mert mi semmiben úgy nem fáradozunk, mint Kegyelmetek megmaradására való gondviselésünkben, de ha szintén Kegl az várnak földása felől gondolkodnék is, ezt sem akarjuk titkolni, hanem kívánjuk inkább, hogy értse. azzal is Magyarországtól búcsúnkat nem vesszük, sőt inkább incitáltatunk az vándictára és ha nagyobb veszedelem fogja az országot obruálni ennél, az mitől mostan Kegl oly igen láttatik félni, annak nem mi leszünk okai, hanem azok, az kik Érsek-Ujvárnak földása felől consultálkodnának és az felséges istennek ítélőszéki előtt azok

adjanak számot az sok ártatlan vérontásról. Mert Kegd igen jól tudja, hogy mi az szent békességet igyekeztük végben vinni római császárral, melyet végben is vihettünk volna, csak Forgács Zsigmond több magához hasonló árulókkal, császárnak akarván kedveskedni, az országot fegyverrel való meghajtásával és religiójoknak promotiójára, ezt az nagy szakadást ne csinálják vala, mely szent békességnek végbenvitelétül most sem vagyunk idegenek, az mint ezt megírtuk Kegdnek bőségesen és Hoffmann Györgytől expedíált instructióinkból Kegd világosan meglátja, kinek, hogy elindult innen, ma hatod napja. Mi reánk azért se Kegd, se az ország, se császár, se Forgács Zsigmond nem vethetnek, mert mi rajtunk semmi el nem múlik az dologban és ha akarják, az békességet véghöz vihetjük, csak az országnak böcsületit tisztességes szókkal való szabadságának megadásáról adjon illendő diplomát ő felge, ne ilyent, minemű ez mert ezen mi, Kegdnek bizonyosan írhatjuk, hogy az ország nem contentus, noha Posont és Nyitra vármegyék halljuk, hogy acceptálták, de una hirundo non facit ver, két s három vármegyék sem tesznek egy országot, nem vármegyéről vármegyére köll az császár diplomájának paríáját hurczoltatni Forgács Zsigmonddal, ha az országnak régi megírott törvényének és szabadságának módját szeme előtt akarja viselni, hanem in generali diaeta kelletik annak promulgálásának lenni, melyre mi ihon ez jövő eszten keddet rendeltük az vármegyéknek, mely napra valamely varmegyéből lehet, de tudjuk, hogy compareálnak, azaz ad primum diem Junii és mi is ante omnia az császár diplomáját proponáljuk, kin ha contentusok lesznek (volenti non fit injuria) mi is tovább nem akarunk altercálokodni felette, hanem azontúl végben mehet az békesség. — Mert az mi személyünknek contentatióján császárral semmit nem veszedünk, az mint Kegd Hoffmántól fölküldött conditiókból megláthatja. Az resignatio is mindjárazt megleszen, de ha az ország contentus nem leszen azon, mindaddig kényszerítettünk mi az ország mellett törekedésünkkel, fegyverünkkel, értékünknek, vérünknek kiontásával és ad ultimum életünknek elfogyásával is végig megmaradni, mert az mi kötelességünk minekünk ezt dictálja, nem lévén elhányó hűtünk, mint az mostani árulóknak, ez kívántatik minden igaz hazája szerető rendektől is. — Kegdet annakokáért szeretettel intjük és obtestáljuk, hogy viselje úgy magát, az mint illik és kívántatik ilyen becsületes gróftól, kárvalásával ne gondoljon, bizony elhigyje Kgd, hogy az úristen mind azokat még ez esztendőben megtéríti Kegdnek, ha mit elvesztett, vagy elveszt, egynehány nap alatt, s annál többet sokkal, az mint megírtuk. De mind azoknál az igaz conscientiával való halhatatlan jó híre neve drágább kincs. Kappler Zsigmond és Hoffmanny György fölérköztenek-e Kegdhez, levele által arról minket tudó-

sítson és ha Kegdnek az békességhez vagyon kedve, fáradjon Kegd az mi instructiónk szerint annak végben vitelében s minket késedelem nélkül minden dolgokról tudósítson. — Végezetre mit írjon gróf Manczföld Csehországból az jagendorfi herczegnek, im mind az maga németül írt levelének az mását s mind pedig az deák versióját is oda küldöttük Kegdnek, melyből megértheti, hogy az császár hadának elég gondja vagyon s leszen is azután jobban Csehország felé és hogy még más végét adja az úristen mind ezeknek az dolgoknak. Nagyobb bizonságnak okáért az levelet in specie látta Markus Ádám s kezében is volt. Et bene valeat. Datum Cassoviae die 22. Maii anno dni 1621.

Benevolus
Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

Külczim : Spectabili et magco comiti Stanislaio Thurzo de Bettlhenfalva, perpetuo terrae Scepusiensis, eiusdemque et Nitriensis comitatum supremo comiti, consiliario nostro et in partibus regni cis Danubianis generali etc. Fidei sincere nobis dilecti.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

XXIX. 1621. máj. 24.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Ex caesareanis commissariis per milites nostros captis inter alios Sebastianus quidam Schröttl Wiennensis interceptus, in praesentem usque diem hic detinetur, qui etiam de lytro pactatione nobiscum inita, Novisolii quosdam habet cognatos, quos ubi de sua eliberatione requisivisset, adeo sibi propensos reddidit, ut mille ducentos florenos se nobis lytri loco deposituros offerrent. Quia vero Novisolio pecuniae huius translatio ob longinquitatem partim itineris, partim ob pericula quae itinerantibus per latrunculos Szecsianos et aliorum factionum, colluviem struuntur, commode fieri nequeat, ideo eidem Schröteli sub sigillis suis obligatorias litteras ad Fidelitates Vestras sonantes (quarum exemplum fideliter de verbo ad verbum sine argumento vel diminutione aliquali transumptum praesentibusque inclusum eisdem mittimus) impertiti sunt. (Quae cum ita se habeant, Fidelitatibus Vestris benigne committimus et mandamus, si hoc pacto iuxtaque votum et fiduciam literarum Novisolensium gratificari huic Schröteli administratione isthaec summae praetactae voluerint pecuniam talem nobis quamprimum transmittere non procrastinent. In originali obligatoriae homini ipsarum qui pecuniam est allaturus actutum fideliter assignabuntur. Sin aliter facturae essent, nobis animum voluntatemque suam

quantocyus intiment. Secus non facturi. Datum in civitate nostra libera Cassoviensi die 24. Maii, a. d. 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Királ: A rendes a löcsei tanácshoz.

Exhibitae 26. Maii anno 1621.

(Eredetije Lőcse város levéltárában)

XXX. 1621. máj. 28.

Prudentes ac circumspecti dni.

Amici et vicini nobis honorandi.

Salutem et nostri commendationem. Palatinus, Jakusith és Apponi uramék császár urunk ő fölge commissariusi mit írjanak ez ország állapotjáról, parancsolván mihez alkalmaztassa magát, im Kegteknek oda küldtük, Kegtek megérti. Azért accomodálja Kegtek ahhoz magát, ha ez országban való megmaradását akarja. És ez inclusákat is mindjárt küldözze el kinek-kinek az superscriptio szerint, ha fejét és böcsületit szereti, kinek ezután is végére megyünk ha megkülte-e, avagy nem, kiket ha meg nem küldi, bizonyos légyen benne, hogy kárát vallja, tempestive gondolkodván magok állapotja felől is, holott immáron császár urunk előjáróban elbocsáttatott hadai az bányavárosokra érkeztenek. Az derék hadai is ő fölgének utánna vagyon. Immáron az oda föl való vármegyék, Posen, Nitra, Bars, Hont, Nógrád, Trincsin és az többi is, a Dunántól való föld Csallóközzel együtt mind császár urunk számára meghajlottanak. Az erős várak is az szerint, Érsek-Ujvárat is megvették eddig, melyet hihető, hogy Kegtek is jól tudhat és megérthetett. De cetero Easdem bene valere cupimus. Datum in arce nostra Muran de 28. Maii anno 1621.

Prud. ac circumspectarum

D^{num} Vestrarum

amicus et vicinus benevolus

Georgius Zechy m. p.

P. S. Sőt császár urunk ő fölge nevével serio hagyjuk s parancsoljuk Kegteknek, hogy Ktek ez palatinus uram levelére mindjárást resolválja magát választ adván. Melytől császár urunkot ő fölgét az mi kegyes urunkot koronázott királyunkot és palatinus uramot is az commissarius urakkal együtt informálhasuk Ktek magaviselése és mostani állapotja felől.

(Egykorú másolata Bártfa városa levéltárából.)

Jegyzet. Ezen levélhez volt mellékelve az apr. 10-én kelt körlevél.

XXXI. 1621. máj. 29.

Gabriel Dei Gratia stb.

Generosi fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. A szegény üdvözült Rhédei Ferencz ur testét. . . . kiadván, ma isten akaratjából ide Kassára érkeznek vele. Mivel penig szegény megholt urnak tetemi immár nem egyebet, hanem földet kívánnak, temetését az jelen való holnapnak 29-ik napjára rendeltük Zent-Jóbra, itt azért az testet nem akarván késlelni, az jövő vasárnap megindíttatjuk, kit szerelmes társunk most szintén Zent-Jóhig, magunk pedig egy ideig olyan régi vitéz úrnak és érdemes hazafiának utolsó böcsülettételnek okáért el akarjuk késérni. Hűségteknek azért hadjuk és parancsoljuk is, az mi levelünk látván, ez közelben jövő szombatra jövéen be ide Kassára, hogy másnap velünk egyetemben az testet késérhesse el, itt meg nem késleljök, hanem házához vissza bocsátjuk. De ceteris eisdem benigne propensi manemus. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 29-a Maii ano dni 1621.

P. S. Ugyan vasárnap házához mehett, mert . . . . . az Hostadtban. . .

Gabriel.

Külczim: Generosis Sigismundo et Ladislao Kapi de N. etc. fidelibus nobis dilectis.

(Copia e Cimelio Diplom. Bibliothecae Cath. Ecclesae Q. Eccles.)

XXXII. 1621. június 3.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Az mostani felháborodott állapotnak mivoltához képest, mivelhogy valakik az magunk és az szent koronához tartozó jószáginkból zászlónk alá fizetésünkre adták magokat, azoknak feleségeket, apjokat, anyjokat, az naponként való szolgálattól, adózástól, dézmaadástól immunissá kellett tennünk; többi között ide Kassához tartozó Újfaluból is egynehány kék gyalog ennekelőtte jövéen udvarunkban fizetésünkre, úgymint Pál István és György, Darabant Márton, Újfalusi Gál Mihály, Benedek és Márton, Benkő György, Farkas Máté, Szabó István és Nevelős György, azolta állapotjuk szerint, minthogy személyünk mellett ez hazának és a városnak is híven szolgáltának, intjük Hűségteket ez levelünk által, hogy valameddig az megnevezett kék gyalogink udvarunkban szolgálnak és ez mostani motus le nem csendesedik, előtte viselvén az hazának közönséges szükségét, az üdő alatt oda haza az feleségeket, apjokat, anyjokat, kikkel tudniillik egy són, kenyeren és kereseten voltak

ez ideig, szolgálatra szedő vedőre, dézmaadásra Hűségtek ne kényszeritse, sőt inkább legyen ótalommal nekiek. Quibus de cetero gratia nostra regia benigne propensi manemus. Datum Cassoviae die 3. Iunii a. d. 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Kraus m. p.

Kivül: A rendes a kassai tanácshoz.

Alatta: Exhibitae 12. Junii 1621.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

XXXIII. 1621. j u n. 7.

Serenissime princeps ac domine etc. Fidelium perpetuorumque etc. Mindattól fogvást, hogy isten Fölségedet az magyar nemzetnek s kiválképpen Magyarországnak oltalmazására, és megromlott szabadságának előbbeni jó rendben hozására fölindította és fejedelmől előnkben adta, megtapasztaltam Fölségedben kgl's uram hazánkhoz való nagy szeretetét és atyai kegyességét, holott minden úttal és móddal nem számván Fölséged sem törődését, fáradságát, sem költségét, igyekezte Fölséged a szent békességet végben vitetni, kiért az úristen minden kedves áldásával Fölségedet gazdagon látogassa meg. Ebben pedig az magyar nemzethez való királyi kegyességében most is Fölséged meg nem lassúdott, hanem az tractának elindítására és continuálására Hoffman uramot ő kglméhez bátyámhoz Thurzó Szaniszló és Csuthy Gáspár uramékhoz fölbocsátotta. Ő kglmek ott Ujvárbán levén, minthogy nem tudják s nem is látják az ide ki való állapotot és az embereknek is elméjeket annyira, mint én, hogy az dolognak annál jobb előmeneteli lehessen s országunk is az veszedelemtől annál szabadosabban nyughasson, igyekeztem azon, hogy én is Fölségednek és szegény hazámnak ebből is fáradságot nem számván, valami jó és hasznos szolgálatot teljesíthetnék, melyre indétattam kiválképpen ebből is, holott Fölséged kgl'sen nekem is méltóztatott vala parancsolni az békességnek tractálása felől, sőt erről való akarátját ugyan meg is jelentette vala Fölséged, s érttettem azt is, minemő conditiókat és instructiót küldött Fölséged Thurzó Szaniszló bátyám és Csuthy uraméknak s azt is alkalmasint tudom, menniben vagyon és miben Ujvárbán az tractának állapotja. Ezek nálam nyilván levén, a mint Fölségednek följebb is jelentém, az tractának, hogy annál szerencsésb kezdete és continuálása is lehessen, az én régi jó akaró uramot s barátomat Lyptay Imre uramot, ki hazánkuk jóakaró fia és Fölségednek is igaz híve, s nem is szükség Fölséged előtt commendálnom, holott jól ösmeri Fölséged, hívtam volt magamhoz, és sok kérésimmal reá bírtam, hogy az palatinushoz menjen, és a mint személyenre,

úgy jószágomra is tülle és császártúl is oly salvus conductust hozzon, a mely mellett szabadosan, háborgatás nélkül mehessek Fölségedhez, és jószágom is addég meg ne károsíttatnék. Erre kgl's uram Lyptay Imre uramot én igen jónak és elegendőnek ítéltém, egyért azért, hogy ő kgl'me is egy valláson vagyon palatinussal s nagyobb hitele vagyon nála; másért azért, mert igaz magyar s Fölségednek híve, és az dologban is igazán eljárna s el is tudna. Mely salvus conductust ha meghozhatott volna, látván hazánnak veszedelemben forgó ügyét, magam Fölségedhez mentem volna és mindeneket megjelentettem volna, holott lehetetlen, hogy írásból és csak hírrel úgy elejben terjeszthessék Fölségednek az állapotot, és ennek az földnek nyomorúlt voltát, mint én Fölségednek elejben adtam s megértvén azt, most is nem idegen Fölséged az békességtől, de annál inkább tudom, minden utait fölkerestetné Fölséged, mert az török úgy vagyon, hogy oltalmunkra jön, s az német országunk meggyőzésére, de akármelyik legyen győzedelmes, ugyan az mi országunk pusztúl s romol, és nemzetünk fogy, holott az török is magának haszna nélkül ki nem megyen s a német pedig, ha rajtunk győzedelmet venne, kire isten szent fiáért ne segítse, teljességgel bennünket elfogyatni igyekeznék. A két gonosz között azért leghasznosbnak ítélném hazánk szabadságának meglétével az mindeneknél kedves szép békességet. De most erről több írássommal Fölségedet nem terhelem, hanem térek Lyptay uram járására.

Ő kgl'me, hogy már a salvus conductus megszerzésében fáradozna, maga gondolatlanúl nem tudom honnét indétatván, Bakó Ferencz által állott az dologban, inkább hiszem azért, hogy vele is nem közlötté, a mint pedig Fölséged bölcsen megítélheti, afféle dolognak nem szoktak czéggért tenni s általállván mondotta azt, hogy Léva felől tractálna az palatinussal, hogy miképpen juthatna könnyebben kezekhez? Lyptay Imre uram pedig én előttem elegendőképpen megjelenté, hogy egyebet nem tractált, hanem csak a salvus conductus felől, jóllehet el nem feleltkezett Léváról is. Hanem minthogy sok számtalan futott nép vagyon benne, könyörgött azon az palatinusnak, hogy ne engedné azt az helt az császár hadának reámenetelivel terhelni, holott az a hel nem oly erősség, a melyből az egész ország megoltalmaztathatnék, avagy elveszthetnék. Hogy azért ez így levén, az elkezdett s följebb megjelentett dolgot Lyptay uram által continuáltathassam, könyörgök alázatosan Fölségednek mint kgl's uramnak, méltóztassék Fölséged mandatumja által megparancsolni Bakó Ferencznek s az lévai seregnek, hogy Lyptay uram háborgatásától szüntsenek meg, holott nem sok napoknak előtte is útjában életét is csak el nem fogyatták ily szent dologban fáradságúért. Csak fölséged az mandatumot nekem küldje, én osztán Bakó Ferenczhez

juttatom s fölségednek ebbeli kglsségét tartozó hűségemmel és alázatos szolgálattal megigyekezem érdemleni. Kedves választ és az mandatumot is várom fölségedtől. Ezzel ellenségi ellen diadalommal s igyekezetiben szerencsés előmenetellel és kedves egészséggő hosszú élettel áldja meg isten fölségedet. Datum in arce Léthava, die 7. mensis Junii, Anno domini 1621.

Ser^{tis} V^{rae} regiae

humillimus fidelis et perpetuus servitor
Comes Emericus Thurzó m. p.

Kívül más kézzel: Bethlen Gábornak írja gróf Turzo Imre Anno dni 1621.

A levél kezdeténél szintén más kézzel: Comit^{is} Emerici Turzo ad regem.

(Másolata Gyulafejeváron.)

XXXIV. 1621. jun. 9.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Vitézlő hivünket Tibóth Demetert a feltalált restantiáknak, kikkel az itt való áros emberek a bécsieknek tartoztanak, újabban bocsátottuk kiszedésére, valakinél mi találtatik, hogy kiszedvén kezünkben szolgáltatassa. Hagyjuk azért s parancsoljuk is serio Hűségteknek, hogy ez levelünk látván, semmit abban Tibóth Demeter ellen ne ellenkezzék, sőt egy bizonyos atyjokfiát Hűségtek is rendelje mindjára melléje, a ki annak exigálásában legyen segítségül neki. Secus nulla ratione facturi. Datum Cassoviae 9. Junii ao 1621.

Gabriel m. p.

Külső: a szokott, Kassa városának

Alatta: Exhibitae 12. Junii 1621.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

XXXV. 1621. junius 13.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Cum ea sit praesentis temporis publica regni necessitas, ut et legem et consuetudinem antiquam frangere cogatur et quilibet status, si vitae, libertatum facultatumque conservandorum curam zeloque tenetur, etiam supra vires communem defensionem promovere debeat; dubitare nec possumus, nec debemus, quin Vestrae etiam Fidelitates (quas utinam ita temporis rationis voluntati nostrae responderent, ut hisce sublevare molestiis parcereque ipsis liceat) suis neququam defuturæ sint partibus, nihilque non ultro libenterque essent facturæ, quod circa defensionis publicæ opus ab ipsis praestari

unquam possit. Eo itaque nomine easdem superinde benigne rectificandas, iisdemque committendum serio esse duximus, ut habita mutua celerique cum reliquis civitatibus intelligentia, solitum equorum, pro vectura tormentorum bellicorum, et munitionis administrari consvetorum numerum; septuaginta nempe duorum ad centenarium usque suppleant; ac insuper pro devectione victualium et annonae nostrae quaternos currus ferreos, quorum singulo singuli sex equi sint adiuncti ex sua civitate ad futuram diem veneris proxime instantem ad oppidum Göncz, sine ulla excusatione, praetextu, aut exceptione transmittant; idque suae suorumque permansionis gratia laud quamquam grauentur facere, multominus longiore cunctatione publicae huic necessitati remoram facessere satagant; pace et tranquilliore statu diuinitus concesso benigna vestri ratio habebitur, optatioresque respirandi commoditates ubertim affulgebunt. Secus itaque nullatenus fecerint De cetero Fidelitatibus Vestris benignae propensi manentes. Datum in civitate nostra libera Cassoviensi, die decima tertia Junii, a. d. 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Krauss m. p.

Kivül: Prudentibus et circumspectis iudici et juratis etc. etc. Cassoviensis etc.

Exhibitae 14. Junii 1621.

(Eredetije Kassa város levéltárában. Egy hasonló rendelet őriztetik Bártfa város levéltárában, valamint Eperjes városa levéltárában.)

XXXVI. 1621. j u n. 19.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Diebus abhinc aliquot benigne Fidelitatibus Vris commiseramus, quatenus Eadem solitum 72 equorum numerum ad centesimum usque complerent, insuper quatuor currus ferreos, quorum singulis singuli sex equi iuncti sint, sine ulla mora suppeditarent: quo in hostem indies propius adventantem tanto celerius expeditionem nram suscipere queamus: verum ab eo tempore nihil per vos fuisse praestitum, vehementer miramur aegerrimeque ferimus. Ac proinde vobis denus et ex superabundanti firminime praecipiendo committimus et mandamus aliud habere nolentes, ut praemissa omnia iuxta benignam nostram commissionem quam citissime effectum detis, nemque hanc diutius prolongare nequaquam sitis ausi. Secus sub gravissima animadversione nra nullatenus facturi. Quibus stb. Datum in oppido Göncz 19. Iunii anno dni 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

Külsőlm : a szokott Kassa városának.

Alatta : Exhibitae 20. Junii 1621.

(Eredeti Kassa városa ltárában. Hasonló rendelet őriztetik Eperjes város levéltárában.)

XXXVII. 1621. j u n i u s 20.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. In nupera Cassoviensi diaeta specialiter Fidelitates Vestras de convehendis in castra nostra diversi generis victualibus, quibus exercitus noster nulla plane ratione carere potest, benigne requiri curaverimus; iam in ipso procinctu existentes cum ulterius nobis cum exercitu sit movendum, et quidem in ea loca, quae pridem desolata, omni destituntur sustentandae vitae adminiculo, demum et ex superabundanti vobis serio strictissimeque committimus et mandamus aliud habere haudquaquam volentes, ut sine omni mora concivibus suis istud muneris demandent et imponant; quatenus illi cum victualibus castra nostra illico subsquantur, et tam vinum quam cerevisiam, carnes, aliaque victualia comportent; assecuramus illos nullam ipsis vim illatam, nei gratis quippiam ipsis surreptum iri, verum factum pretii limitatione cum fenore victualia divendituros esse. Diu igitur non cunctentur, sed quam citissime nos cum mercibus suis subsequantur. Secus sub gravissima animadversione nostra, poenaeque irremissibiliter infligenda nequaquam facturi. De coetero stb. Datum in oppido Göncz 20. Junii anno 1621.

Gabriel m. p.

Johannes Krausz m. p.

Kivül : Prudentibus et circumspecti judici etc. Cassoviensi etc. Exhibitae 20. Junii 1621.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

XXXVIII. 1621. j u l . 2.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae stb.

Reverende et clarissime stb. Salutem stb. Kglmed levelét vöttük, melyben mit írjon az ifjú gróf studiumjának continuálása felől, hogy nem javallaná máshova arra való helt rendeltetni Kassánál; mivel az több ratiók között oly dispositiót és provisiót rendeltük volt mind mi, mind maga Kglmed, ki mellett szabadon és jómódjával tanulását continuálhatta volna. Bizonyára mi sem javalljuk, nem is tetszik minekünk is ez dolog; de hogy az atyánkfia esedezvén nekünk magánál akarja tartani, gratificálkodnunk költett ez aránt nekie, akármit műveljenek nekie, ők lát-

ták. Az Cárolit mindazáltal ne bocsássa onnét Kglmed, hanem taníttasson vele az ifjakat és alumnusinkat.

Az ide való állapotunkat a mi illeti mi tegnap ide szállottunk Rimaszombathoz, kit megértvén az ellenség, nem hogy megvárt volna bennünket, de míg tegnap jó hajnalban Filek alól úgy elment az bányavárosok felé, hogy az Pálffy hada diliest az fenyves tetején láttatott, az többi is oly igen elrémittetett istentől, hogy Dévínynél szekereit elhagyván, nagy sietséggel ők is által költöztenek az fenyvesen. Ezek után Egri Istvánt másfél ezer jó lovassal bocsátottuk és megparancsoltuk nekie, hogy valahon elérí őket, rajtok lévén, dissipálja őket. Fülekre pedig csak másfélszáz gyalog és 50 lovas maradt az hitetlen Herenczeni mellett, kik nagy félelemben vadnak. Holnap általszállunk mi is alája és megpróbáljuk őket. Bosnyák Tamás ide jűvén hozzánk, csuda practicával mesterkedett abban, hogy minket reá vehessen; kiért zálogúl beküldöttük volt Filekben Korlát Istvánt, de igen nehezen tehetők szerét, hogy kezekből visszabocsáták; mi pedig Bosnyákot assecutoria levelünk szerént, meglévén előszer Korlát István kiadása, az maga hadainak megadtuk, kikkel előbb menvén, akadtanak reájok az Egri István hadai, azok környűl fogván, három zászlóalja kopjás seregével együtt vérontás nélkül lehozták táborunkban őket, és így Bosnyák mi rabunk, kit Kassára küldünk; az kopjás serege ide esküdt meg és táborunkban vagyon. Ezenkívül itt, legyen áldott az úrnak szent neve, jó állapotban vagyunk, hadunk szaporodik naponként; azt bánjuk, hogy ama tekéetlen kassai porkoláb, kit annira commendált Kglmed minekünk, táborunkból visszatérvén, oly hamis hírköltéssel, melyben sem volt, annyira elrémitette az várost és azt az darab földöt, hogy az fejedelemszonyt nagy obtestatiókkal magok kényserítették onnan nagy hertelen kiindulni; kirűl sirva panaszkodék levelében minekünk. Bezzeg, ha az kassaiak oly félelemesek, bár idején vegyenek az köfaltól búcsút; holott mi vagyunk itt az ellenségnek arra előtt, még is ők félnek ott hátunk mögött. Azért méltó volna az rossz porkolábot (*így: — nak h.*) afféle hamis hír költéseért illendő praemiumot adni, de nemhogy megbüntették volna őket az kassai uraim, hanem az magunk levelünknel, kit ő maga hozott az porkoláb és az atyánkfia oda küldte olvasni az tanácsnak, míg nagyobb hitelt adtanak nekie. Ezeket akaránk Kglmednek rövideden megírunk. De cetero Claritati Tuae benigne propensi manentes. Datum in castris nris ad oppidum Rimaszombat positis 2. Julii 1621.

Gabriel m. p.

Külsőin: Reverendo et clarissimo Petro Alvinczi eccl. Cassoviensis ministro vigilantissimo stb.

(Eredeti orsz. lt. gyulafehérvári acták.)

XXXIX. 1621. július 4.

Serenissime dne d., mihi semper clem^{me}, post humillimam
servitii mei commendationem.

Kegyelmes uram, az szent istentől kívánok Fgednek boldog jó hosszú szerencsés életet Klmes Uram. Az tegnapi napon Véglestől írék, nem tudom, ha megvitték-e Fgednek, avagy nem. Ott Klmes Uram az minemű híreket hallottam az pártosok felől, igyenesen kellett mennem Szólyomra, az nyomon utána az szólyomi kapitánnak Györki Benedeknek az előljáróktól izentem Fged nevével, mindjárt ő klme engedelmeskedett az Fged szóval izent nevével való parancsolatnak, jó száz gyalogot adott melém, az mennyi lovasnak szerit tehette, itt neki válogattam Szólyom alatt az hadakat, minthogy igen bágyadt erővel voltunk, ugymint tizenkét zászlóval, egynehány lovassal, több, Klmes Uram, az kik az harczra készültünk, azt az tizenkét száz lovas kilencz seregben rendeltem, mind előljáróval együtt, istennek szent hírével reájok indulván, oly közel voltanak, csak egy hegy volt köztünk, az ki legközelebb falu vagyon Szólyomhoz, Szent Benedek felől, ott mindjárt Klmes Uram ellenem rendelt seregével, lovasával, gyalogjával, egy nagy erős szorosat megállatott az gyalogjával, hét óraker állottunk jó reggel Klmes Uram szemben vele, azt nagy erős ostrommal Klmes Uram az szorosat, az hol csak két két lovas mehetett el, egyfelől az víz volt, más felől az hegy tartott egy puskalövésnit. Klmes uram. Az szorosat istennek kegyelméből elvevők túlók, csak egy puskás sereget, egy kopjást bocsáttam által az szoroson, azok nagy vitézül forgolódtanak Klmes Uram, mert az ellenségnek nagy mezeje volt, minden mezőt elvett volt tőlünk, mikor az több rendelt seregekkel is általköltözvén, mind hátrább hátrább kezde állani, az gyalogja volt Klmes Uram ezer, mint mások sem tagadják, lovasa gyaloggal voltanak négy ezeren, az mint intézhettem, de ők magok többnek mondották magokat, az hegyektől nem vehettem eszemben Klmes Uram, az gyalogját egy füszerben állatta be, oly szoros helen kellett Klmes Uram az sereget vinnem, hogy két seregnél több el nem mehetett egymás mellett, ott is az hova ők állottak, tiz sereget is rendelhettek egy szélben, egyéb nem lehetne benne Klmes Uram, Ferenczi Albertot, Kovás Pétert reája bocsátám, hogy harczot adjanak neki, talám valahogy kicsalhatják, az gyalogok háta mögül, előttök eljövének, szintén azon szerént Klmes Uram, hátat adván nekiök, neki édesedék az ellenség, mindjárt minden rendelt seregét kihozza az gyalog mellől nagy bátran, mi is mint istennek segítségéből neki indulván, az mint oly szoros földet mehettünk nagy bátran, nagy vitézül Pálfi István az sereg előtt jó távol földön jött előtte, úgy öszve kellett mennünk, az mint

meg is látszik Klmes Uram, kétszáz szál kopját el nem hoztak, mind eltörték, úgy annyira, kardra kellett oztán mennünk Klmes Uram, nem állhatta az ellenség meg, megfutamék, mihelt Pálfi István elesék közülök, ő magok eltapodták az gyalogot fél egész mélföldig, a hol lesbe állatta volt, az német gyalogot valóban hánták, lövöldözték, mind kopjával, puskával vágták. ott is nem állhatták el, minthogy rendelt sereggel tartozás nélkül utána voltunk, az németek sem állhatták, legutól esének oztán, igen kevés méne el bennök Klmes Uram, azokban is Saskú alatt, ott meg egy szoroson hagyott volt háromszáz gyalogot Klmes Uram, kihez nagy bizodalmok volt, ugyannira is megállák azok az gyalogok, hogy az ki túlszaladhatott az lovasával, két egész óránál többet kellett velek veszekednünk az szoroson, mert szekereket toltak elejekben, hanem az Garamon révet kellett kerestetnem, mihelt azt meglátta az gyalog, mingyárást megfutamék, utána menénk az úton, innét is két serege volt, még ezer lovas. az mint megláthattam, s kétszáz elment benne, három zászlót láttam, hogy elvittek, az többit kit földön, kit mezőn mind elhánták, számát nem tudom Klmes Uram, magam is irtódzom anni köröstyén vérnek kiontásán, adjon isten előtt számot, az ki miatt hazánkban ilyen nagy romlás esett, ítélem Klmes Uram. az ki elszaladt, benne is Horvát Istrán uramnak Verebélivel volt lese, tudom, ő klmek is gondot viseltek reájok. Pálfi Istvánt Klmes Uram elevenen fogták el, noha az fején, kezén valami seb vagon rajta. Fged rabja, német zászlótartót is fogtanak el. Fáncsi Ferencz uram írt egy levelet az itt való kapitánnak, melyben ő klme azt írta, hogy Buko minden társzekerit megindította volt, az magyaroknak hírré esett, sokat elszakasztottanak bennök, az többit mind visszszakasztotta, itt Klmes Uram az vitézekkel, az bányavárosokkal az mit Fged parancsolt volt, azokkal végeznek most, reménlem Klmes Uram, hogy Fgednek meghódolnak, valami kevés pénzt készítettek volt azoknak az pártosoknak, úgy mint tizennégyezer forintot, ha lehetne Klmes Uram, azt elvinném magammal Fgednek. Ezeket Fgednek Klmes Uram akarám communicálni az tisztviselőket, Kerekes Pétert, Veres Mártont, Kovács Pétert, Csatári Jánost, Kozma Balást, egy Kis Márton nevű hadnagyom is vagon, az szegény Rácz Mihály igen megsebesedett, őt golyóbbissal találták löni, Kerekes Pétert is két golyóbbissal találták meglöni az lábát, az hadakozás nem lehet anélkül Klmes Uram.

Tartsa isten Fgedet jó egészségben. Datum in castris ad Szolyom positis 4. die Julii a. 1621.

Fgednek alázatos szolgálja

Egri Istrán.

Kivül: Paria literarum Stephani Egri capitanei, ad suam Mttem datarum.

(Egykorú másolat Lőcse városa levéltárában.)

XL. 1621. júl. 5.

Reverende domine mihi plurimum observandissime.

Servitiorum meorum paratissima commodatione praemissa.

Király urunk ő fge sok számtalan gondjai és foglalatosságai miatt nem érkezvén, hogy maga írhasson Klteknek, nekem parancsola ő fge, hogy Kdet az ide való hírek és állapotok felől tudósítanám. Itt azért most az állapot ebben vagyon: király urunk ő fge sok szép hadaival ide Filek alá szombaton szálla, az várhoz oly közel szállítá ő fge táborát, hogy az várbeli lövő szerszámoknak golyóbisi keresztül-koczul jártanak az táborban és az ő fge sátori között is, de mégis helyből csak ujonnan is ki nem bontakozott sem ő fge, sem az tábor, hanem helyben maradtanak, bizony dolog, volt oly ember közöttünk, az ki nem jó fülle hallotta az álgú golyóbisnak feje felett, néha csak közel mellette való süvöltését. Azon nap ő fge az sánczvetéssel úgy serínekédék, hogy egyik sánczot elkészíttette, kasokat töltete, és három álgút vonyattván az sánczban, az mely toronyból kilóttek az táborban, annak lövésit elvitette, őt és hat óra közben kezdetett ő fge innen kívül belövetni, azulta az táborra való lövéstől megszüntének. Éjjel penig szinte az várat palánkja mellé igen közel az várhoz vitette be ő fge az sánczot, melyben az három öreg lövő szerszámot bevontatván, egész éczaka maga is ő fge személye szerint ott forgódott, semmit sem aludt, jó reggel az falnak igazítván az öreg álgukat, egész estvefeléig szüntelen löttette az várat, kit Herenczeni uram, az nem jámbor megsokalván, őt óra tájban szót adott valaki, ma is Kollát urammal tractáltak; istenben jó reménységünk vagyon, talám csak holnap is ő fge kezínél leszen per tractatum, ha az az áruló ember nem tökéletlenkedik. Az mely pártos latrok itt egyben gyülekeztenek volt, az úr isten ő fge Eghri István uram által azokat mind meggyalázta és megszégyenítette, az Eghri István uram levelinek parájából (melyet az riadalom után ír ő fgének, melyet én Kdnek ez levelemben includálom, búségesen és voltaképen megérti Klmed. Ugyanis az úr isten az ő bölcs ítételetiből, noha minden bűnöket meg szokott az emberhen büntetni, mindazáltal azokat. kik az ő szentséges nevit hiában veszik és arra hamisan esküsznek, melylyel azok immediate ő fgét sértik meg, evidentissime szokta megverni, kire mind az szent írásból s mind ex profanis scriptoribus elég példát hozhatna az ember, de azt Klmed nálamnál jobban tudja, én csak azt mondom, az szent isten az többit is, valakik az mi klmes urunk

királyunknak ő fgének és édes hazájoknak régi elejektől maradtott szép szabadságának ellene törekednek, szegyenitse mind egyik úgy meg, mint ezeket. Amen. Érsekujvár felé is az dolog, isten akaratjából igen jól vagyon. Az elmúlt csötörtökön tizenöt hajó élését fogták el az Bukoi hadának, kit Ferdinand az Dunán alá Bécsből küldött volt és mindenestül fogva épen behordották az várban. Azok valóban jámborúl és vitézül forgódnak, úgy, mint igaz magyarok és igaz hazafiai, nem tétováznak alá s fel, harminczhét napjánál több, miúta az ellenség alatta vagyon, de még nem sokat ártott nekik. Az Dnnán túl valók is hűséggel viselik Bottyáni urammal ő ngával együtt magokat, az kire az Budáról jött az hir, hogy az németekkel, kik Eszterhassal voltak, szemtől szemben megvíván, megverték őket, adja isten, legyen igaz. Szécsén, Gyarmath, Palánk, Végles, Zólyom várak és az hét bányavárosok immár az ő fge hűsége mellé visszahajlottanak, Eghri uram most is oda az bányavárosok táján vagyon. Szécsi György ugyan ez elmúlt szombaton, mihelt megszállánk, Jakobi Ferenczet küldötte vala ő fgéhez, tegnap délben méne el, ő fgétől gratiát solicitál (eddig való cselekedetiről) általa, kit ő fge meg is ígére, igen ajánlja magát, hogy ennekutána mind ő fgének, mind hazájának nagy hűséggel szolgál. Ennél egyéb karban most itt az állapot nincsen, ha mik olyak lesznek ezután, ha ő fge nem parancsolja is, Kdnek értésére adom. Ennekem Kdmed jó akaró szolgáljának mindenkor igen bizvást parancsoljon, ha miben elégségemet ösmerem, Kdnek jó szívvel, szeretettel szolgállok. Éltesse isten sokáig jó egésségben Kldet.

Datum ex castris ad Filek positis die 5. Iulii, hora 11. vespertina ad candellam etc. 1621.

Rmae Dnis Vrae

servitor paratissimus

Nicolaus Sambocreti m. p.

Kivül: Paria literarum Nicolai Sambokreti, ad rimum dnum p. Petrum Alvinczi etc. datarum.

(Egykorú másolat a lőcsei városi levéltárban.)

XLI. 1621. julius 11.

Gabriel.

Az fges úristen ingyen nagy kegyelmességéből, minemű jó szerencsével látogatott légyen tegnapi napon bennünköt, akaránk Kknek értésére adnunk. Szép rendelt seregekkel Buquoi táborából ez elmúlt szombaton, úgymint tegnap, egynehány fő kapitányát kibocsátván, hogy a mi mezei hadainkban ha lehet elő vehetnének, megtréfálják, mivel hogy csak fűért sem járhatnak ki miattok, hanem seregeket kell kibocsátani az zsákmányosok őrzésére, inte-

rim az zsákmányosok hogy búzáat arassanak, kaszáljanak és az harcz alatt bevigyék. Generalis uram vigyázzván az bástyáról, maga vötte észébe az seregek kijövesét, és azontúl hírt adván az kapitányoknak, igen hirtelen valami 12 száz lóval felülvén, kimentenek szépen előljáróba, az ellenség is mind harczhoz készült, igen válogatott vitézek tíz seregekben reájok indulván, szembe mentenek szépen előljáróba Horvát István nevű kapitánuak mintegy 400 lóval, utána az több seregek, azok vitézül megharczolván, az igen szép sík mezőn, az úr isten az győzedelmet az mieinknek adta, és sokáig üzvéen őket, háromszáz muskatirosra vitték őket, kik meglövedezvén, azokban meg sem tartozzanak, hanem azokat eltapodtatván, az szép franczuz, spanyol, német cornétákat az tábor széleig vágták. Melyet Buquoi látván, igen hamar az fő kapitány embereket, mintegy 300 fő személyekkel felült, s kijött segítségekre. De ím ezek semmit azokon sem tartozván, vitézül reájok mentenek, és azok is az nagy tisztviselő urak megfutamodtanak. Buquoit elevenen adta volt az úr isten kézben, de az egész tábor, mivel hogy csak az tábor szélén volt immár az harcz, mind gyalog, lovas kiállván rendelt seregekben, reájok indultanak, az mely két katona fogta volt, félvén attól, hogy elszabadúl, levágták, és vele együtt sok főkapitányokat, hadnagyokat, három főkapitányt elevenen fogtak el. Legalább 500 lovast vágtak le, ki az java volt az hadnak. Tegnap ez az harcz 10 óraker kezdetvén, 11 óra után végeződött el, és az mieink szép győzelemmel, 2 katona elveszésével, 8 katona megsebesedésével, jöttek be Ujvárbán. Ezt oly bizonyosan elhiggyétek, az mint levelünket olvassa Kltek.

Engedje az mindenható úr isten, ennél is öröndetesb hireket hallhasson Kltek. Eszében tarthatja Kltek ezt is, hogy az magyar generálist Pálfit az elmúlt estén szombaton fogták el, és hadát megverték. Az fő generálist tegnap szombaton fogták el és vágták le. Oly nagy éhség nagyon immár közöttük, hogy az közönséges nép öt s hat nap alatt sem ehetik kenyeret, húsz pénz ára kenyeret egy ember egyszerre megehetik. Az bornak itcéje 50 s 60 pinzen jár. Ha az úr isten oda vezérel, tudom, inkább megszorulnak. Mi bizony soha magyar hadat annyit nem láttunk, mint az mostani, ha összemehetünk az három táborral, Ujvár alatt valókkal, és Thurzó Imre uram alatt valókkal. Kedvek is igen jó vagyon, csak hogy az vármegyék félnek igen, kiket eddig nem győztem eléggé biztatni. Minden nap senatot tartanak és deliberálnak is, csakhogy nem annuálhatok az ő klmek végezésének. Tegnapelőtt fejenként haza kéredzének vala tülem. Klteknek most csak azt akarám értésére adnom; pénteken, isten velünk lévén, Ujvárhoz érkezünk. Az török had is ez héten Rákos mezejére száll, de rettenetes rút idő szálla reánk, negyed naptúl fogva szüntelen esik

az eső reánk éjjel nappal, de el kell szenvednünk ezt is. Generalis uram főkomornikja, Plati Ferencz maga hozta a hírt, ma indult az várból hajnal előtt élfél után egy óraker, itt volt 6 óraker dél után. Az rabokat is elhozta, kiket az törökök az harc után estve felé fogtak az tábor szélén, szemekkel látták, mikor az főkomornik, az fő emberekkel Buquoi testét kinyújtóztatta az sátorban, ma vitték el onnét s Bécsbe viszik. Valeant. Datum ex castris nostris ad Gyarmat positus die 11. Julii anno 1621.

Gabriel.

Külczim: Generosis Hieroslaio Zmeskal, 7 montanarum civitatum nostrarum cammer groffio supremo, ac consiliario nostro; Andreae Berzevitzci; Joanni Palatycz camerae nostrae Scepusiensis consiliariis; ac rever. Petro Alvinczi verbi divini apud Cassovienses dignissimo pastori, fidelibus nostris dilectis.

(Másolat a löcsei levéltárban).

XLII. 1621. júl. 12.

Az ide való állapot abban vagyon, 10. Julii múlt hat hete, hogy Ujvárat megszállották, három sánczból lövik, mely egymás után mind egy nyomban van Komárom felől, de az Nitrán innen Tarnócz felől Andód nevő falu aránt az első sáncz, mely az német tábor felől van, magasan vármódra van csinálva, az többi az vár felől csak az föld szint, az három sánczba 32 álgú van, az kisebbik 35 funtos glóbist vet, az más rendbeli 40 funtost, harmadik rendbeli 45 funtost, negyedik kilenczvenöt funtos glóbist, az várnak kerétését nem lövi, hanem be az városban, efféle glóbis immár eunehány száz van az ur házában rakáson, de Klmed bizonyosan elhiggye, hogy az várban még több ember kárt nem tött egy pantyusnál, egy lónál, és azonkívül egy asszonyembernél, azt is fa ütötte agyon. Asszonyom ő nga is ott van kisebbik Mihál fiával, igaz dolog, hogy pinczében lakik az lövéstől való félelem miatt. Ujvárnak Sempte felől való kapuja nappal mindenkor nyitva nem állott, minthogy az német tábor három rendben volt Nyárhídnál Ondódnál és Anyaladnál, de még soha különben az nitrái kaput be nem tötték, hanem csak estve kilencz óraker, és az élest minden nap Esztergom felől szintén olyan bőven hozták be eleitől fogva, mint akármikor békességes időben. Az ő fge segítsége, mely eleintén érkezött, az Nitrán túl fekszik Horvát István hadával együtt nyolczvezör kopjás, az várban negyedfélezer gyalog és kétszáz lovas van azonkívül. Az ujvári malom, mely az vámhídnál van, még ezideig mind az ujváriak számára forog éjjel nappal. Végbeli török két ezerig lehet Ujvár alatt, nappal inkább mind ben vadnak Ujvárban vásárlásnak és horitalnak okáért, hanem éjjelre takarodnak ki, az bornak ott be 8 pénzen itczéje. Most

immár az Semppte felől való kaput is megnittatták, nappal az is nitva áll, mert Nyárhíd felől is az mely németség volt, Anyalád és Öndöd felé szállott. Csak az emberek el ne higgyék magokat. Nincs oly ember talán ez világon, aki a magyar nemzetnek annyi emberségét látta volna, mint mostan az Ujvár táján való magyar cselekeszik, mert minden nap csak tíz német kijöven az német táborból is, elfogják, ennehányszor az egész táborral volt már harczok. Azt merik mondani, hogy mióta alatta van az német tábor, csak elevenen is többet fogtak el benne két ezernél, az török minden nap vásárolja, és sok százat vitt már el benne, de azon kívül csak az várban is több van ötszáznál, kikkel mindennap most is egyaránt építettik az várat, és tiz esztendőől fogva annit nem építettek rajta, mint mióta megszállották. Fegyver miatt is vezett már Ujvár ellenségiben több két ezernél. Az német táborban csak élhel meg nem hálnak, szökne is, elég megyen benne Ujvárban az kenyér kedvéért. Az Dunán az minemű élést rittek volna az táborban Komárom felől, azt is summa nélkül mérte föl Horvát István, csak bort is többet mért száz hordónál, a melyeket mind most árulnak Ujvárban. Tudom, elég hírével van Klteknek, hogy az minemű hada volt császár urunknak volt Fülek táján, annak egy részét Füleken innen Divén táján verték fel, három ezerig jöttek volt ide Sz. Kereszt vidékire benne, azt is utólérte ő fge hada, és az Garam mellett Saskővár ellenében több hullott el benne ezernél, némely része ő fge hívségére eskütt. Galgócz felé szakadott benne tizenkét szálíg, Trencsén felé hírével esett Abafi uram hadának, utána voltak azonnal és szintén Galgócz városánál érték el őket. Abban uram száz lovas el nem ment lova hátán, mind ott vezett, ki az vízben, ki fegyver miatt, hanem az magyarokban két vagy három százat megfosztottak és úgy bocsátották el. Sz. Keresztől fogva esett annyi el az futó hadban az szegénység elejekben való támadása miatt, mint más fegyver miatt, és minden várakban bőséges az rab. Gróf Thurzó Imre uram Abafi urammal ötezer magával lehet, tegnap érkezött Sámbochrét tájára, Léva felé akar menni ő fge eleiben, ő fgét holnapra várják Ujvár alá, kivel legyen az ur isten áldása és ő fge hadakozzék az ő kicsin seregével. Amen. 12. Julii, 1621.

Tudom. van hírével Klteknek, hogy most megfogták Pálffi Istvánt, Amade Istvánt levágták, Szécsinek ő fge gratiát adott, Füleket, ma hozák hírét, hogy megadták ő fgének.

Tudom az is van hírével Kdnek, hogy Balassiné asszonyom, Balassi Péter, és másik fia, kit én nem ismertem, meghaltak, utánok csakhamar Pázmány Péter uram is meghalt, mindhárman hagymázban mondják hogy meghaltak volna. Im utolszor mostanában szerdán múlt egy hete, hogy palatinus uram ő ngát is az úr isten kivéve ez világból, Nagyszombatban halt meg és ott az

barátok templomában tartják az testét, Bukoi uram ő nga is látni ment volt e napokban Szombatban Ujvár alól az ő nga testének.

XLIII. 1621. jul. 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb.

Minemű dologból talált legyen meg bennünket egy [Veres Mihály nevű ember], ki várostokban fogva tartatik: ez levelünkben includált és nektek küldött supplicatiójából megértitek. Mely dologban mi nem akarván informatio nélkül procedálni, Hűségteknek hagyjuk és parancsoljuk, minket mentől hamarább az dolognak mivolta szerént informáljon, interim az megnevezett Veres Mihálynak büntetésétől supersedeáljatok és kezességen bocsásátok ki, futhassa ő is dolgát. Secus stb. Quibus stb. Datum in castris nris ad Ujvár positis die 21. Iulii 1621.

Gabriel m. p.

Külczim a szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 3. Aug. Ao 1621. M. V.

Hozzá mellékelve:

Humillima supplicatio nobilis Michaelis Veres in Cassa commorantis ad S. R. M.

Kglms uram alázatosan jelentem Flgednek. Az feleségemnek némünemű magaviselését vévén eszemben, hogy vigyázok reá, ő is eszében vötte, kiért boszút akarván rajtam állani, gonosz emberek szavára vádlására megfogott az kassai bíróval, és nagyon immár négy holnapja, hogy fogva tartnak, én pedig nem városi, hanem nemes ember vagyok. Noha pedig Kglmes uram, látja hiszem az isten, hogy vétkem nincsen reá az mivel vádlotának: de mivel néha az lassú igazságot az gyors hamisság el szokta nyomni, én gyámoltalan lévén Kassán, az feleségemnek minden atyjafiai ott vadnak, én dolgomat nem futhatom, ő pedig minden dolgában procedálhat, félek, hogy valami véletlen szerencse ne essék rajtam.

Könyörgök azért Flgednek mint kglmes uramnak, méltóztassék Flged gratiát adni, ily véletlen ne essék nyavalyám, szabadulhassak ki ez fogságból és én is az én tisztességemet kereshessem és állathassam helyére, kit Flgdnek teljes életemben híven meg-szolgállok.

F. k. v. v.

Más írással a tulsó oldalon: Informet senatus Cassoviensis és ezenben minden büntetésétől supersedeáljanak; kezességen pedig bocsássák ki, hogy dolgát futhassa.

(Eredeti Kassa városa ltárában).

XLIV. 1621. aug. 5.

Generose domine frater mihi observandissime servitiorum meorum paratissimam stb.

Ez occasioval nem türhetem, hogy Kegyelmednek ne írnék és az ide be való hírek s állapotok felől ne tudósítanám Kegyelmedet. Mi istennek hála ide be mind ez ideiglen csendes békességben voltunk s vagyunk mostan is, kiért legyen áldott az úr istennek szent neve. Az Császár mostani állapotja felől írhatom: csak szintén az estve érkezék egy posta, szintén az császár táborából, ki által írja bizonyosan Dániel deák uram, hogy az császár Oblutzicánál köttetvén által az Dunát, maga is személy szerint ez el múlt hétfőn jött által, hadai penig két héttől fogva mind költöztenek. Igen nagy hadnak kell uram lenni, az mint a posta maga is beszéli; mert azt mondja, hogy continue másfélnap mind ment az táborán, míg Dániel deákhhoz jutott. Írja Dániel deák uram, hogy az víznek szűk volta miatt az Prutnak az tulsó felin megyen fel és Hutinnál akarja által köttetni az Nesztert, és igyenesen mindjárast akarja az lengyelre continuálni utát. Isten mi végit adja, és engedi ilyen nagy indulatjának, csak az ő szent felsége titkos tanácsában vagyon el rejtje. Kegyelmedet én is szeretettel kérem, Kegyelmed is az oda fel való állapotok felől engem gyakorlatossággal tudósítson, érthessek én is minden bizonyost az ő felsége és Kegyelmetek jó szerencsés állapotja felől, kit szívem szerént kívánok hallani. Tartsa meg isten Kegyelmedet sokáig jó egésségben bódogul. Datum albae Juliae die 5 Augusti anno 1621.

Generosae Dnis vestrae

Frater benevolus, servire paratus.

Bethlen István kezével: Asszonyom ő kegyelme minemű dologról írt énnekem, ez nekem szóló ő kegyelme leveléből Kegyelmed megértheti, im én parancsoltam, hogy supersedeáljon Béldi uram az elfoglalásától, míg compositionalis levelét az ő felsége tanácsi eleibe producálja, de én nem tudván supersedeál-e? nem-e? Kegyelmed jó ítéleti rajta, ha ő felségét kelleitik Kegyelmednek megtalálni felölle vagy nem? Az dolgot én nem tudom teljességgel miben legyen, azért akartam Kegyelmedet felőle tudósítani, mivel Béldi u. levelét is ez estve hozák, kiben azt írja, hogy bele száll az jószágban, mert Donatio exstál rólla, componált is az asszonnyal, hogy csak éltéig hagyja benne, azután bár Béldi uramra szálljon.

Stephanus Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino Michaeli Daniel de Vargyas, certorum militum Siculorum sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orhai, nunc in expeditione sacrae regiae Mattis Hung. existentium capitaneo etc. fratri mihi observandissimo.

XIV. 1621. aug. 25.

Gabriel dei gratia stb.

Ser^{mi} ill^{mi} cels^{mi} excell^{mi} electores ac principes necnon comites, nobilissimi item strenui ac gen^{mi} ut et prudentissimi ac circumspecti nobiles equites, liberae denique S. R. Imperii civitates, dñi amici, vicinique observ. honoratiss. et syncere dilecti.

Quantisnam periculorum vicissitudinibus, quamve gravibus libertatum convulsionibus et quam tristissima oppressione sanguinisque christiani profusione nulla per nos ad haec praebita causa, qui nil magis in votis habebamus, quam ut postliminio quasi libertatum consolidatio, religionis professio libera revocari, restitui ac firmiter constitui possent, — quantis in quam et quam lugubribus incursionibus, devastationibus, flammis, vomis. depopulationibus agitatum hactenus fuerit hocce nostrum regnum Hungariae et quam duriter longeque acerbissime tractatum sit praeteritis hisce diebus antemurale totius christianitatis non sine ingenti animi dolore aperire et explicare cogimur, nulli dubitantes neminem adeo ferrea prae cordia habiturum, quin nobis condoleat et una nobiscum hoc tantum malum vicino ardente pariete, restinguere satagat. Dum non aliud nisi pacem speraremus, voveremus et expectaremus omnemque eo moveremus lapidem, ut cum Romanorum imperatoria M^{te} diuturni tractatus et interponente sese christianissimo rege Galliarum continuati Europae orbi quidem, regno nostro tranquillitatem diu exoptatam restituerent, insperato sane omnia igni ferroque miscendo imp. Mis exercitus statim post abscissum tractatum provincia regni nri invasit late multumque depopulando omnia sursum deorsumque versando, eo conditionis redigere voluit liberum hocce regnum, ut omnibus libertatibus spoliatum ancipiti verborum phraseologia constructum diploma pro libertate nobis reponeretur et sic non nisi umbra ut nomen libertatum residua manerent. Exemplo nos Bohemiae terribi tyrannide illa, quae utramque Austriam, Moraviam, Lusatiamque luctuosissime agitavit et ad praesens usquae quorundam imp. Mis consiliarium dispositione exercet, percussi, honestam mortem turpi servituti praefereundo, sanguine partas libertates, non nisi sanguine profuso deserendas duximus. Atque ita iustissima defensionis arma pro patria, religione et libertate sumere coacti sumus, indubitato nobis pollicendo, tandem iustam causam triumphaturam, tandem sanguivolentes hostium conatus eversos ac pessundatos iri. Ecce a iustissimae nostrae causae vindex deus quam potenter, quam clementer in hoc proposito nostro nos protexerit, iuverit ac benedixerit, manifeste ac satis clare rebellium indigenarum confusio, Buquoiani exercitus dissipatio, generalis ipsorum e vivis sublato imo sole meridiano clarius docent. ita, ut nisi nostrorum

malevolorum falsae criminationes et delationes vestras aures inclyti R. R. I. proceres nos Zoilorum ¹⁾ instar accusando et criminando, onerarent, merito mutuum gaudium nobiscum habendi et invicem congratulandi occasionem affulsisse nobis testari possemus, ut enim contra expressas libertates S. R. I. Spinola cum exotico exercitu in visceribus imperii tyrannidem exercuit, libertates conquassare, insontes affligere conatus est, simili plane forma Buquoiani nullum crudelitatis genus in hoc regno praetermiserunt. Huius tragoediae authores cum se iuste excusare nequeant, nos iniquis accusationibus onerare non erubescunt, quasi post inductionem exercitus sui crudelissimi nos non defensionem propriam, sed potius christianitatis totale excidium meditaremur, in eoque nos laborare ut S. R. I. dignitas minuatur, potentia convellatur. Quas ipsorum criminationes e diametro veritati repugnantes convellere volentes, per praesentes testamur et coram tribunali altissimi protestamur nobis haec et similia nunquam ne in mentem venisse, multominus aliquid tale constituisse, quod christianitati praeiudiciosum esse posset. Unice enim id optamus et volumus, in eoque laboramus, ut sanguine partas regni nri libertates avitas, sartas tectasque conservare, orthodoxam religionem augustanam cum liberrimo exercitio et usu una cum templis, sepultura et usu campanarum tueri et denique fideles nostros, quorum cervicibus insidias unice strui perspeximus et praescutissimo periculo eripere valeremus. Hic noster scopus, hi nri conatus, secus dicentes nosque sinistre deferentes V^{rae} ser^{mae}, ill^{mae} cels^{mae}, nob^{mae} itemque strenuae ac gen^{mae} ut et circumsp^{mae} prud^{mae}que Dominationes cum veritate pugnare, sanguinisque christiani profusionem machinari sciant agnoscantque, neque in animum inducant nos adeo christianitatis esse oblitos, ut aliquid perniciosi christianitati machinareretur, imo vero omnem movebimus lapidem, ut in nostra sinceritate, bonaque vicinitate nihil desideretur.

Valete ser^{mi} ill^{mi} cel^{mi} exc^{mi} electores ac principes necnon comites nobilissimi strenui ac gen^{sini} ut et prud^{mi} ac ccspecti civitatum S. R. I. inhabitatores, nostraeque iustissimae defensionis causae favere et denique libertatum regni nri conservationem fovere ne dedignemini, quibus nos vicissim omnia amicitiae vicinitatis et conjunctionis studia consecramus.

Datum ex castris nostris ad civitatem Poseniensem positis die 25. Aug. a. d. 1621.

Ser^{marum} ill^{marum} cels. exc. nob. item stren. ac gen. ut et cesp. ac prud. et nobilium D^{num} V^{rarum}

studiosissimus
Gabriel.

¹⁾ Homért gyalázó hírhedt görög. [Conv. lex.]

Külczim : Mint a megszólítás.

Egykorú másolat a bécsi es. és k. titk. lt. Hung.

XLVI. 1621. aug. 26.

Gabriel dei gratia sat.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem sat.

Ennekelőtte is megporoncsoltuk vala Hűségteknek, hogy az mely gyalogok innen táborunkból vissza szöktenek, kiket az rendelés szerint bocsátottatok volt mellénk. mindjárt utóbban küldenétek. De nem tudjuk okát mire vélni, mind ez ideig is elvesztétek, sőt még csak ingyen sem íratok felőle, munkálónátok-e valamit benne, avagy nem. Immár pedig annyira jutott a dolog, hogy a mely gyalogokat ide küldöttetek volt azokban itt csak egy is nincsen, mind elszöktenek. Azért hagyjuk és poroncsoljuk, ez levelünket vévén, mindjárt minden halogatás nélkül az rendelt számú gyalogot megszerezvén, az mennit ez előtt is küldöttetek és adtatok vala, vagy ugyanazokból, kik elszöktek, vagy más jobb legényekből, kik olyan szökő gazemberek ne legyenek, őket mindjárt jó hadi készülettel, elegendő fizetéssel kültöndje igen sietve utóbban táborunkban oly móddal, hogy többé el ne szökjenek, hanem hűségesen megmaradván táborunkban, a mit a közönséges jóért szolgálniok kelletik, arra mindenkor legyenek jelen. Secus sub gravissimae indignationis et animadversionis nostrae poena non facturi. Datum ex castris nostris ad Posonium positis, die 26. Augusti, anno dni 1621.

Gabriel m. p.

Külczim : A rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije Bártfa város ltárában).

XLVII. 1621. aug. 27.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Salutem stb. Quantis adversitatum fluctibus inexpectatque periculi procellis hoc regnum nostrum Hungariae his praesertim diebus, fatali quadam innoxii populi ruina agitata sit, id palam constare certissimum est, adeo, ut passim incendia, miserabilesque bellici furoris reliquiae omnium oculis non sine lachrymis et moerore occurrunt. Cuius rei cum nullum aliud praesens remedium haberemus, invocato divini numinis auxilio, quaevis pericula, quosvis labores, et denique quosvis fortunae casus subeundos, quam tantas regni nostri clades inultas cernendas arbitrati sumus; nihilque intermisso in id studio, ea perfecimus, quae intimum gentis nostrae in animis nostris infixum studium, commodaque inclyti huius regni nostri

clades procurata, omni posteritatis memoriae testari possunt. Quae voluntas, cum altas in animis nostris radices iam egisset, dies noctesque nihil aliud prae oculis habendo, hoc unum nobis proponendum statuimus, ut post tot tantaque gentis nostrae pericula, optata votisque omnium expetita tranquillitas tandem afflueret. Cum igitur hoc praesertim tempore, arduae maximeque necessariae huius inclyti regni nostri res agerentur, ex quibus incolumitas securusque regni huius nostri status praecipue dependeret, Fidelitatibus Vestris committimus et mandamus, ut visis praesentibus, omni mora posthabita, e numero suorum duos, consilio, prudentia, et rerum experientia probatos seligere, ad nosque quamprimum plena cum auctoritate expedire non intermittant, qui una nobiscum de gravissimis regni nostri negotiis in medium consulendo ea perquirant, quae gentis patriaeque suae commoda et post tantas adversae tempestatis procellas, exoptata serenitas requirit. Secus non facturi. Quibus de cetero gratia nostra regia benigne propensi manemus. Datum ex castris ad Posonium positis, die 27. Augusti, anno dni 1621.

Gabriel m. p.

Kivül: A rendes a löcsei tanácshoz.

Exhibitae 7. Septembris anno 1621.

(Eredetije Lőcse város levéltárában. Egy másik példánya Bártfa városa levéltárában őriztetik).

XLVIII. 1621. a u g. 28.

Gabriel dei gratia stb.

Illustris ac magnifice comes stb. Salutem stb. Mivelhogy ez porra az mint Kglđ maga jól tudja, nagy szükségünk vagyon, Kglđet szeretettel requiráljuk, mind Kglđ s mind Illésházy uram az por eleiben postán küldje egy-egy bizonyos szolgáját, ki sietesse mentől hamarébb az port éjjel nappal idehozatni. Az mely port Kassáról magunk hozatunk, nem tudjuk, hova lőnek véle, még csak hireket sem hallhatjuk. Kglđ az város bíróját hívassa maga eleiben, és hagyja meg mi nevünkkel igen serio nekiek, hogy az kötelcsináló mesterekkel minden egyéb dolgokat hátra hagyván, az 25 mázsza kanóczot készíttessék el és mindjárt küldten küldjék táborunkban minden késedelem nélkül. Valeat, nec secus faciat. Eidem de cetero gratia nostra regia benigne propensi manentes. Datum ex castris nostris ad Posonium positis, die 28. Augusti, 1621.

Gabriel m. p.

Egy külön félvén Bethlen saját kezével: P. S. Kglđetkérjük, rendeljen két bizonyos és hiteles szolgáját, kik által az port mind clastromban, collegiumban szorgalmatosan keressék fel; az bírakat

magához hívatván, fenyegetse meg őket, mondják meg és adják elő, ha vagyon, mert ha feltalálják, avagy bizonyosan végére mehetnek az por otláténak, megborsolják az pornak eltítkolását. Magoknak is ha mi porok vagyon, Kglđ diligenter inquiráltassa és az mostani szükségre kölcsön hozassa mindjárt el, kiről ím magoknak is iratunk. Kállai Miklósnak demandáljon ezekről Kglđ, maga szolgáit is adjungálván melléje, járjanak el benne. Az én porom felől semmi hírt nem hallhatok, kin igen búsulok, itt az üdőt heában töltjük. Frater Istvánnak Kglđ izenjen, jőjjön által, talán nem árt, ha Kglđdel elmegyén az szemben lételre.

Külczim: Illustri ac mag^{co} comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva, perpetuo de Arva ejusdemque comitatus supremo ac perpetuo comiti, consiliario nostro intimo, certorum exercituum nostrorum generali ac ad tractatum cum imperatoria Matte plenipotentiaro commissario etc. fideli syncere nobis dilecto.

(Eredetije az orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. No. 26.)

XLIX. 1621. septem. 30.

Gabriel stb.

Spect. stb. Salutem stb.

Az mint Kegyelmednek magunk is meghagytuk vala, hogy az mely kopjákat utánnunk onnat alól hozni parancsoltunk volt, azoknak az mi patens mandatumunkkal eleiben küldvén, siettesse is utánnunk küldeni. Melyekkel hogy ez ideig el nem érkezének, csudáljuk, holott az mint értjük, ezelőtt egynehány nappal Szécsénben voltak velek. *(Az oldalon Bethlen kezével a következő közbeszúrás:* De nem ott voltak, hanem 12 napig mondja Róti Orbán, hogy onnét elküldte. Kegyelmedet kérem, küldje által mindjárt, ne késlelje tovább.) Kegyelmedet azért intjük, szorgalmatos goudja lévén reá, mentül hamarébb utánunk jó gondviselés alatt küldje el, mivel az kopjákra nagy szükségünk is vagyon. Az mint parancsoltunk volt ezelőtt való napokban minden vármegyékre és szabad városokra, hogy bizonyos követeket küldenek hozzánk, az kik az római császárral való tractatusnak idején mellettünk lennének, úgy értjük, hogy az Dunán túl való vármegyéknek követi utban volnának, az kik ha Semtére elérkeznek, Kegyelmed ott őket megvárakoztassa és az mint magunk is hagytuk vala Kegyelmednek, mikor mindenfelől az vármegyék és városok követi fel érkeznek, arra jól reá vigyáztatván, úgy indítsa oztán mind együtt őket solenniter hozzánk. Az tractatus is immár úgy hisszük, hogy mentül hamarébb el fog kezdetődni, mivel holnapi napon az császár részéről való deputatusok és az cardinalis (az mint maga írja) Robuspurgban el fognak érkezni. Ez előtt való napokban Kassán levő két német rabunknak saczczát megigérvén, hogy

Körmöczbányán teszik le, parancsoltunk volt felőle az körmöczi kamera praefectusának, hogy percipialja, az ki, úgy értjük, hogy abban négy ezer forintot percipialt is, kinek megparancsoltuk, hogy azt az négy ezer forintot Kegyelmed kezéhez küldje, melyet ha oda visznek, Kegyelmed percipialtatván, quietálja is azon körmöczi praefectust felőle, és mi nekünk mindjárt értésünkre adván, az elhozatására gondot viselünk. Bene valeat. Cui de cetero gratia nostra regia benigne propensi manemus. Datum ex castris nostris ad oppidum Strasniewa positis, die 30. Septembris. Anno 1 . . .

(*Tovább Bethlen kezével*) : Balogh Ferenczet, ha pro tempore Kegyelmed maga kezében hagyja Ujvárat, mi nem bántjuk, de szükség considerálni igen, hogyha Balogh Ferencz császárnak hittel kötelezte volt magát, az várnak abból valami veszedelme ne következék.

Gabriel m. p.

(*Tovább ismét Bethlen kezével*) : Kegyelmed sem kanóczot, ónat és egyéb munitiókat, melyeket mi számunkra hozattunk az bányákról, el nem küldé, kinek kilencz napja, hogy Ujvárban érkeztek volt, istenért uram ne tégy ilyen fogyatkozásokat efféle dolgokban, mert nagy dolgaink haladékjával leszen, Kegyelmed küldje által mindjárt mind a kanóczot, ónot és egyéb munitiót, kit mi számunkra vittek oda. Pográny uram haza megyen, az várbán bocsássák be.

Szokolczát, Holicsot meghódoltattuk, 260 igen szép új friss gyalog volt benne, egy Rauben nevű stiriai úr kapitánnal mi hűségünk alá állott mind gyalogostól. Mostan Strasnica várát vitatjuk, 400 gyalog vagyon benne, reméljük, holnap isten kezünkben adja. Kegyelmed is tudósítson az ellenség állapotja felől.

Külczim : Spectabili stb. Stanislaw Thurzo de Bethlenfálva stb.

(Eredetije az orsz. ltárban.)

L. 1621. sept. 30.

Gabriel Dei gratia Electus Hungariae stb.

Reverende stb. Salutem stb. Értésünkre lévén, hogy Gelei, ki eddig Bethlen Istók mestere lévén, attól az állapottól igen meguntatkozván, a papságnak méltóságos állapotjára kívánczónék, melyből mű is kglmesen annuálván neki, poronsoltunk, hogy a gyermekkel együtt Kassára feljöjjenek. Felérkezvén azért oda Kassára, Geleit Kgd a gyermek Bethlen Istók mellett való szolgálatból kivévén, Károlit állassa helyébe a gyermek mellé, ki az mi alumnusinkkal együtt gondját felvévén tanítsák szorgalmatosan, míg Boýthi, ki eddig az marosvásárhelyi mesterséget viselte, a gyermek mellé felérkezik, mert poronsoltunk neki is, hogy annak az scholamesterségnek békét hagyván, a gyermekhez fel-

siessen, ki elérkezvén, az gyermekekre való gondviselést és tanítását ő reá bízván Kglmed. Mivel az vásárhelyieket sem akarjuk mes-ter nélkül lenni, Cárolit substituáltuk helyébe, ha azalatt mást az város nem találhatna. Ha pedig más mestert találhatnak az vásárhelyiek, Cárolit állassa Kglmed az kassai káplánságnak tisztiben, Geleit pedig, mivel ennekutána udvari praedicatorunknak akarjuk tartani, az papságnak méltóságos tisztire inaugurálja és szentelje fel, ki ezután mi udvari praedicatorunk lévén, mind ez s mind pedig az Cároli káplánsága Kgdnek nagy könnyebbségére leszen. Egyébképpen is pedig az gyermeknek mind tanolására s mind egyéb reá való gondviselésre legyen oly vigyázással, a mint kívántatik, kit kglmesen veszünk Kglmedtől. Eidem stb. Datum ex Castris [nris] ad [castrum] Stras[nicza] positis die 30. Sept. 1621.

Gabriel m. p.

Bethlen kezével: Mi Morva országában szállottunk be, Szokolczát Holiczot megvöttük, benne való 360 szép friss német gyalog kapitányokkal együtt az mi szolgálatunkra marasztottuk, most Strasniczát vitatjuk 400 gyalog vagyron benne, reméljük isten kezünkben adja. Az tractatus helyére holnap gyűlnek be mind a két részről, mire adja az úristen, ő felsége tudja.

Oldalt ujjancsak a fejedelem kezével: Kglmed vigyázzon és igen szorgalmasan értekezzék az e[mber]eknek maguk viselése felől és ha mit ki felől érthet, resutálni igyekezzék Kglmetek gonosz igyekezeteknek, mert innét igen elmentek, és hogy hazájukra való gondviselésre, szolgálatra intettem őket, engemet meggyűlötenek, nem lévén arra semmi kedvek; kiért ha némelyeket nem néznék, bizony én is úgy békélleném meg, hogy eszekben jutna az én intésem.

Külczm: Reverendo Petro Alvinczi ecclesiae in libera civitate nostra Cassoviensi pastori vigilantissimo etc. etc. fideli stb.

Altább Alvinczi kezével: 5. Octobris.

(Eredeti a gy.-fehérvári Batthyányi Könyvtár uj lymbus.)

II. 1621. október 13.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Kegyelmednek tegnap egyszersmind útunkban jámbor szolgálja két rendbeli levelét adá meg, Magyar Bródban mentünk vala együtt az herczeggel annak az helynek látogatására, melyekből értjük Kegyelmednek betegségéből való megkönnyebbülését és hogy immár az hideglelés elhagyta volna, kin magunk is örülünk. isten gyógyítsa meg Kegyelmedet. Az hol pedig Kegyelmed ide

való állapotunk felől akar tudakozni, arról kevés szóval írhatjuk Kegyelmednek, hogy még eddig, legyen az úristennek nagy neve áldott, hadainkkal együtt kár nélkül voltunk. Az ellenség, mely Csallóközben volt, az Dunán által erre az földre költözött, kit gróf Thurzó Imre uram, mikor Szent Jánosnál az Morván által költözött, sik mezőben találta clől, minden seregeit látta, mit írjon felöle minekünk ő kegyelme, levelének páriáját ez levelünkben includálván, Kegyelmednek küldöttük, abból bőségesen megérti. Azok ide föl Radistiához jövőn, az morvai haddal ott egyeztenek meg, most is ott az víz között erős helyb(en) vadnak, eddig ki nem vehettük őket, de talán az jó isten ezen két, három nap alatt abban is módot mutat. Mi, ha kijönnének mezőre, örömet jó kedvvel megpróbálnók az szerencsét vele. Strasiczát, Veszelyet itt Morvában megvöttük Veszelye felette erős helylyel, az Morva vize egészen körül folyja, jó negyedfélszáz muskotéros volt benne, kire mennyi porunkat, golyóbisunkat vesztegettük, magunk is általjuk megírni, ma hatod napja igen megtöretők és az praesidiom éjjel kiszökék belöle. Magyar-Bród és Morvának nagy része egész Brunoig és Mezericzig az mi hűségünk alatt vagyon. Az fileki állapot, tudjuk, Kegyelmednek vagyon értésére, melyet ha kézhez adnak, míg más dispositiónk leszen felöle, Jakoffit kell benne hadni. Minekünk az tetszik, hogy Kegyelmed az Nitra alatt való gyalogot valami kétszázal megtöbbitse, és vagy két álgyút vitesen alája s valami harmincz lövés port és golyóbist, azt egy nap lötesse oda az várra, akár az mi ott való álgyuinkat s akár az maga két álgyúját, kit miattunk Kegyelmednek vitesse oda. Mi az por és golyóbis helyében Kegyelmednek mást adunk, talán így földadják és inkább meg is rémülnek. Bakos István itt vagyon, de még szemben vele nem voltunk. Az mely Horvát István nevű katonát, ki mi szolgánknak mondja magát, Kegyelmed az paráznságért megfogatott, küldje által hozzánk az gyermekkel együtt, in exemplum aliorum büntetődjék itt meg. Bene valeat. Datum ex castris nostris Moravicis ad arcem Veszelye positis die 13 Octobris 1621.

Gabriel m. p.

(*Bethlen kezével*): Mivel seregünköl valónak mondja magát, küldje által Kegyelmed, hogy törvény szerint coram universo exercitu büntetődjék meg az hitetlen. Nitra alá egy vagy két nap ha maga is által menne maga seregével Kegyelmed, nekünk tetszenék.

Küldés: Spectabili stb. Stanislao Thurzó de Bettlenffalva stb. Nobis dilecto.

(Eredeti az orsz. lvtárban.)

LII. 1621. okt. 26.

Gabriel dei gratia electus Hungariae stb.

Illustris ac mag^{ca} dna nobis honoranda, salutem stb.

Az Kgld levelét ez órában hozván meg hozzánk bocsátott szolgálja, nekünk való írásának minden részeit megértettük, melyre Kgdnék rövid szóval ilyen választ akarunk kglsen tenni. Kévántuk volna azt tiszta szívből, hogy az Kgld egyetlen-egy szerelmes gyermekének, nekünk igen kedves hívünknek ily véletlen és ifjúságának szép virágjában történt keserves halálával se Kgldet, se minket isten mostan meg ne látogatott volna, mely noha tudjuk azt, hogy Kgldnek mint édes anyjának ez gyarló emberi természetnek állapotja szerint is méltán igen keserves; mindazáltal nekünk is minemű nehéz fájdalomunkra és szűbeli szomorúságunkra legyen, azt sok szóval is Kgdnék meg nem írhatjuk. De az úristennek titkos böles tanácsának ellene semmiben nem állhatunk, hanem azt csak igen nagy tűréssel és méltó háladással szükség vennünk. Kinek hozzánk, hazájához és nemzetségéhez méltó érdeméért akartuk volna azt, hogy mi is illendő becsülettel excipiálathattuk volna hideg tetemét; melyhez képest kívánjuk is vala azt, hogy testét erre hozzák, kinek mind magyar, mind nímét hadakat becsületesen eleiben küldjünk. De minthogy az általabb útnak mivoltáért Kgdnék így tetszett, hogy másfelé vigyék, azt az Kgld jó ítületre hagyván, kívánjuk azt, hogy az örök életnek boldogságában az úristen lelkét részessé tevén, az bódog feltámadásban örökké megnyugossa. Az mi az Kgld maga és jószági állapotját illeti, kgl az mi jó akaratunkban igen bizonyos levén azt el is higgye, hogy nem akarván oly feledékenyek lenni, mind közönségesen ez mostani békességnek tractájában, mind pedig privatim arról Kgl-t emlékezetet teszünk és oly gondot is viselünk, hogy Kgld az mi kgl jó akaratunkban és Kgldre való gondviselésünkben megnyughassék; sőt minden időben illendőképén akarjuk az Kgld szerelmes gyermekének kedves emlékezetit hozzánk és hazájához megmutatni igaz hűségét és minden időbeli dicséretet érdemlő szorgalmatos forgolódását előttiünk viselnünk. Melyben Kgldnek semmi kétsége nem lévén, kívánjuk is azt, hogy az mi jó akaratunkat és kglsségünket mindenkor bizonyos bizodalommal várja. Bene valeat. Datum in civitate marchionatus Moraviae Hunnobrodiensi, die 26. Octobris, 1621.

Gabriel m. p.

Külsőim: Illustris ac mag^{cae} d^{nae} Elisabethae Czobor ill^{rmi} comitis quondam Georgii Thurzo de Bethlenfalva alias regni Hungariae palatini etc. relictæ viduæ etc. nobis honorandæ.

(Eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. No. 31.)

LIII. 1621. nov. 11.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae stb.

Reverende stb. Salutem stb.

Egyik fő asztalnokunk Kékedy Sigmondnak az öcscsének Kékedy Péternek, ki ez levelünket praesentálja Kglmednek, kedve lévén az tanuláshoz és minékünk is jóindulatú gyermeknek mutatván magát, öcsénk Bethlen Istók mellé rendeltük, az kamarásoknak parancsolván felőle, hogy magok commendálják be neki. Kegdet azért intjük sőt hadjuk is sok foglalatossági között maga is az mennyiben elérkezik reá az deáki szép tudományokban instruálja, oktassa, építse, mert oly szándékunk vargon felőle, hogy ha mód adatik az Bethlen Istók felküldésében ezt is felbocsássuk együtt vele. Valeat nec secus faciat. Cui in reliquo stb. Datum in civitate Moraviae Hunnobrodii die 11 Novembris 1621.

Gabriel m. p.

Külczim: Revendo Petro Alvinczi stb.

(Ered. orsz. lt. gyulafehérvári osztály.)

LIV. 1621. nov. 12.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti fideles stb.

Bizonyos attyokfia által Hűségtek nekünk írt levelét elvévén, abban való írásoknak minden rendit klsen megértettük, nyilván is vargon nálunk az Hűségtek eleitől fogva való állapotja és hozzánk, hazájához és nemzetségéhez való igaz hűsége és szereteti, melyet minden alkolmatosságokban ezelőtt is és nemzetének ez mostani nagy ügyében nem kevés dícsírettel declarált is, melyért az mint minket is nekünk való ígíretünkről emlékeztet, arról feledékenyek semmi időben nem voltunk; sőt ez mostani békeségnek tractatusában is minden igyekezetünk, minden akaratunk, minden kívánságunk azon volt, az miképen az Hűségtek megmaradását és szép békességes csendes állapotját cum securitate constituálhassuk; melynek ha eddig nem inhaereáltunk volna, talám az dolgok elébb procedáltak volna; de még eddig úgy viseltük magunkat abban az dologban, hogy legkisebb alkolmatosságot és jelenséget sem mutattunk, hogy azt csak ezekben is vehessék, hogy Hűségtek felől való akaratunkat posthabeálnók. Ez után is azon leszünk minden úton, hogy ebbeli klmes akaratunkat Hűségtekhez continuálhassuk és valamig durissimum aliquod necessitatis telum arra nem kényszerít, de bizonyos legyen abba Hűségtek, hogy abbeli akaratunk mellől nem recedálunk, csak hogy kívántatnék az felette igen, hogy ilyen hazájoknak megmaradására néző dologban közönségesen se az statusok ne vacillálnának,

se az úri rendek magokat így meg ne vonuák, se pedig az városi és egyéb rendbeliek nemzeteknek meg ne fogyatkoznának, hanem nagyobb indulattal viselnék magokat. Holott ha az Húségtek dolga előttünk ennyire nem forgott volna, eddig is látván ezt, minden rendeknek az magok javára is ilyen kedvetlen magokviselteket, nem hagyhattuk volna ennyire magunkat, hanem más-képen kellett volna állapotunk felől gondolkodnunk, de minthogy mind az magunk méltósága, mind nemzetünknek szereteti, mind pedig az Húségtek állapotja forgott előttünk, az mennyire lehetett, eddig semmi gondviselésünkkel nem akartunk se hazánknak közönségesen, se pedig Húségteknek privatim megfogyatkozni. Ezután is azon klségünket ajánlván Húségteknek. Datum in civitate marchionatus Moraviae Hunnobrodiensi die 12. Novembris a. d. 1621.

Gabriel m. p.

U. i. Bethlen saját kezével: Erről az punktról sokat beszélünk az tavali biróval, tud Klteknek följöle írni, nem titkoluuk semmit többet.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis judici primario etc. Casoviensis.

Más kéz: Exhibitae 19. Novembris 1621.

(Eredetije: Kassa város levéltárában.)

LV. 1621. nov. 28.

Nos Gabriel dei gracia stb.

Notum facimus per praesentes quibus expedit universis, quod licet nos antea quoque sufficientes literas nostras plenipotenciales, ill. ac mag. comiti Stanislao Thurzoni de Bethlenfalva comitatus Scepusiensis, terraeque ejusdem supremo ac perpetuo comiti, partium regni nostri Hungariae cisdanubianarum generali, ac arcis et praesidii nostri Ujvariensis capitaneo, nec non gen. Joanni Sador de Szlawnicza, Stephano Kassay ac altero Stephano Frater de Belmezeő consiliariis, ac ad praesentem pacis tractationem cum S. C. Rque M^{te} instituendam ablegatis nostris, superinde dederimus, promiserimusque in iisdem, in verbo nostro regio et principali, bona fide tractatum eundem continuaturos atque etiam in effectum perducturos esse; nihilominus tamen, ad majorem certiooremque ejusdem rei securitatem apud quosvis potissimum autem S. C. Rque M^{tem} comparandam, eandem Suam M^{tem} C. Rque, in eo ex superabundanti in verbo nostro regio, et principali, fideque bona christiana assecurandam, et affidandam esse duximus, ut quicquid per suae M^{tis} C. ac R. commissarios reverendissimos nempe et ill^{mos} dnos Franciscum misseratione divina S. R. E. tituli s. Sylvestri presbyterum cardinalem a Diet-

richstain, episcopum Olomucensem, regni Bohemiae capellae comitem, ac ditionum suae M^{tis} C. ac R. haereditariarum protectorem etc. Petrum Pazmany etc. spect. item et magnificum Sigefridum Christophorum Prayner, marschalcum Austriae Inferioris, liberum baronem in Stubingh, Fladnicz et Rabenstein, dominum in Stacz et Asperen, intimos consiliarios: Ragimbaldum comitem a Collalto, dominum in St. Salvatore, Reÿ Credaro, et Musestre, consiliarium bellicum, aulicum camerarium, et deputatum capitaneum, et Nicolaum Esterhas de Galanta, praelibatae M^{tis} C. ac R. consiliarios etc. nostrosque ablegatos in praesenti publicae pacis tractatione, ratione contentationis personae nostrae, actum, deliberatum, et conclusum fuerit, firmiter, sancte et inviolabiliter, in omni sui parte, observabimus et effectuatibimus; neque id, ad cujusquam respectum, denunciationem, instantiam, arbitrium, atque voluntatem mutabimus, abscindemus, vel interrumpemus, ab eoque recedemus quovismodo; prout assecuramus et affidamus harum nostrarum manus nostrae subscriptione sigillique nostri authentici munitione roboratarum literarum vigore et testimonio mediante.

Datum in civitate Moraviae Hunnobrodiensi die 28. nov. a. d. millesimo sexcentesimo vigesimo primo.

G. Bethlen.

(Egykorú másolat a bécsi cs. k. titk. ltb. Hungarica.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

XVI-ik *Ellenretés*. A Jegyző 19-ik fejezetének ez állítására : »Uelec, a cuius progenie Turda episcopus desdendit« Réső Ensel csak azért, hogy a IV. Béla 1235-ki levelében előforduló Szeudnek és Mártonnak atyját, tehát az egykoron nős Turdát a Jegyző korának a III. Béláéval való azonosítására fölhasználhassa, hajlandó volt nőspapnak nyilvánítani, volt legyen nyugoti, vagy keleti vallású, minthogy akkoron mind a két felekezetű püspökök között nők még találtattak. ¹⁾ Ha Ensel a nyugoti esetre nézve e lehetőséget kissé más alakban teszi vala fel, hogy t. i. a már gyermekes Turda özvegyiségében, vagy nője jóváhagyásával lett pappá s később püspökké : állítása a valószínűséget inkább megközelítette volna, de hogy éppen nős püspökök is találtattak volna akkoron, erre még aminő szerencsétlen, szintannyira derék Káts István sem tudott adatot idézni. De hogy az ő Turdája püspök nem is volt, mi igazolja inkább, mint az, hogy a levél erről egy betűvel sem teszen említést; s noha nője özvegyül, tehát őt túlélve maradt hátra, mint egyik örököse, s noha e levélben a vagyonok illetősége tárgyalatott, mindemellett püspöki javakról, ezeknek amazoktól való elkülönítéséről, mint rendje lesz vala, szó sincs. S mivel Cornides Pray irányában, ennek szavaival támogatva, értékünkre adta, hogy noha III. Bélán elkezdve püspökeink név- és helylajstroma szinte teljesen ki van egészítve, de abban Turda nevű püspök még sem fordul elő, azért ezt s így magát a Jegyzőt is régibbnek szükség tartanunk. S ha mellőzzük is itt a Horvát István ²⁾ által a magyar eredeti nemzetségek sorába iktatott Turda nevű nemzetséget védvül fölhozni, mindemellett ama kérdésnek látjuk helyét, hogy Ensel az 1132-ben élt Turdára, a Sámson fiára ³⁾ azért nem hivatkozott-e, mert nem ismerte, vagy mivel az évszám III. Bélájának nem igen kedvezett.

¹⁾ Tudom. Gyűjt. 1832. IX. 76—78. l.

²⁾ Magy. Nemzetségek 62. l.

³⁾ Katona Hist. crit. reg. T. III. 540. l.

XVII-ik Ellenvetés. A Jegyző 44-ik fejezetében a Csepel szigetéről ezeket mondván: »et omnes equos suos . . . pascere precepit, et agazonibus suis magistrum prefecit . . . nomine Sepel« stb., ezért a Jegyző nem lehet I. Béláé, mivel az »Agazo« főleg a »magister agazo« nevezet csak III. Béla után jött divatba. Ez ellenvetést illetőleg Cornidesnek két különböző véleményét hozta föl Engel. Az egyik szerint Sz. László III. k. 13. fejezete nyomán e hivatalt III. Béla előtt már keletkezettnek állította. A másik pedig ennyiből áll: »ast titulum Magistri agazonum aetate Belae III. antiquiorem vix mihi, ac ne vix quidem patiar persvaderi.¹⁾ Cornidesnek azonban e habozást fölronni nem lehet, mert Vindiciái bevégzetlenül, sőt inkább kidolgozatlanul maradtak ránk és összes irományaiból kitetszőleg ő a Jegyző korát már II. Béláig volt hajlandó felvinni, még pedig fölhozott, meggyőző okainál fogva; következőleg föltehetni, hogy a »Magister Agazo«-ra nézve is, ha művét bevégezheti vala, e tagadó nézetét visszavonta volna. Hofmann Universalis Lexikona szerint e szolgai nevezet már a régi görögök és rómaiak korában megvolt, s a »Magisteria« szó alatt azt írja, hogy a byzantiaknál »fuit generalis Magister, cui praeter officiorum singulorum Magistros, omnia officia Palatina suberant.« I. András 1055-iki levele végén az országnagyjai névsorában ez áll: »Signum Nane Agazonis«,²⁾ ő tehát itt bizonyosan nem mint egyszerű lovász, hanem inkább mint főlovászmester szerepelt. S ezért méltán föltehetni, hogy csak a levélírója mulasztása miatt maradt ki innen a »magister« szó, mert máskülönben föl lehet-e tenni, hogy a lovászok s ezek főnöke között éppen semmi névleges megkülönböztetés nem lett volna? Ha az »Agazo« szó I. András és Sz. László alatt már említették, s ha az első ellenvetésre főnebbi feleletünkéből kitetszőleg a Gellért életírója korában a »magister« nevezet szintén már divott: vajjon kellett-e a Jegyzőnek nagy főtörés arra, hogy e két szó összeillesztését kitalálja még azon esetre is, ha netán azelőtt ez meg nem történt volna? Valójában a »magister agazo« kifejezésnek eredeti korát csupán egy levél tekintélyére alapítani, nem helyeselhető diplomatikai fogás, s annyival kevésbbé, mert gyakran a levélírók szeszélye is uralgott; például noha már gyakorlatba jött a név mellé a címek föltétele is, mindamellett még II. István korában is ezek kiha-

¹⁾ Vindiciae 24, 125 és 133. l. Ha az e részbeli adat e hivatal fölállítását egyenesen III. Bélának, vagy II. Andrásnak tulajdonítaná, akkor igen is Cornides e tiltó szavait elmondhatta volna, de csak azért, mivel ennél korábbi levélre még nem találhattunk, elmondani már nem volt joga, más eszme levén a hivatalfölállítás, meg más ennek a diplomába is beírása.

²⁾ Török János Magyarország Primása II. Rész 10. l.

gyattak: »Ego Oledinus comes, ego Marcus comes«¹⁾ stb. stb. Különben pedig 1135-ben már asztalnok-, 1148-ban pohárnok- és ajtónálló-mesterek is léteztek.²⁾

XVIII-ik Ellenvetés. A Jegyző 9-ik és 10-ik fejezetében »Marca«-ról mint pénznemről tesz említést, mely azonban nem hogy Almos vagy Árpád, de Sz. István s utódai korában is egész III. Béláig pénzlábként nem volt keletben, mint ezt Réső Ensel állítja.³⁾ A Jegyző az oroszok által Álmoséknak hadisarczúl fizetett pénzösszeget a maga korában keletkezett pénznemre és lábra áttéve fejezte ki, avagy nem szabad-e írunk, hogy a Sz. István korában a homagium 200 mforint volt? Különben pedig Enselnek a Béla korát illető állítása teljességgel nem életrevaló, s kétségen kívül elő sem áll vele, ha Schoenvisner Istvánnak⁴⁾ e szavait olvasta volna: »In Hungariae . . . Diplomatus jam ann. 1036. et seq. de marcis argenti aurique legimus« útasítván minket Katona Istvánnak történelmi művére,⁵⁾ melyben olvasható, hogy Sz. István 1036. a ravennai sz. egyháznak adott levelében évi jövedékül »viginti quinque marcas puri argenti« rendelt. Ugyan ő 1037. a bakonyi apátság levelében »viginti Marcas purissimi auri«-t határozott az adományt megsértők által bündíjkép fizettetni. Így egy 1091-iki levélben ez áll: »insuper 50. marcas cocti auri persolvat«.⁶⁾

XIX-ik Ellenvetés. Kachelmann János⁷⁾ a Jegyzőnek 32-ik és 33-ik fejezetében említett Zepus és Gumur-neveket a Rajna-melléki Sebusium és Gemár nevű városokéval azonosítja, állítván, hogy ezeknek emlékére az innen, a Kálmán korában megkezdődött és holtá után is folyvást tartott kereszties hadjáratok alkalmával hazánkba szállott nép keresztelte legyen el ama két megyét. Czáfolat gyanánt legyen elég az általa ez állítása támogatására írtak közül néhány sort idéznünk: »Tagadni épen nem lehet, mondja ő, hogy már Kálmán király alatt, mikor az első s főképen a Rajnától jött rendetlen kereszties seregek az ország határain, vagy azokon belül is szétszórattak, sok . . nép . . itt maradhatott, . . . sőt nem lehetetlen, hogy a letelepült jövevények . . . szabadságaikkal túl is éltek, mivel különben a nevezett király azon

¹⁾ Pray Annales Reg. Hung. P. I. fol. 119.

²⁾ Katona Hist. crit. reg. T. III. 539—540 és 750. l.

³⁾ Tud. Gyűjt. 1832. 9. 73—75. l.

⁴⁾ Notitia Hungaricae Rei Numariae 1811. 155. l.

⁵⁾ Hist. crit. reg. T. I. 433. l.

⁶⁾ Fejér, Cod. Dip. T. I. 469. l.

⁷⁾ Uj Magyar. Múzeum 1859. I. 294—298. l. A Budap. Szemlé 1859-iki V. kötete 113. lapja szerint pedig a szepesi németek 1143-ban költöztek be.

törvényét, »miszerint idegent kezes nélkül befogadni tiltatott«, (L. I. C. 4.) . . . . eléggé felfogni igen nehéz; s nem árt állításomnak, ha nem való is, mit Engel mond, hogy már II. István Borist szepesi grófnak nevezte ki, minthogy Benczur s Wagner a spisszi castellaniát Magyarországon kívül Galicziába helyezik, mert noha a Balduin fővezérlete alatt honunkon keresztül ment rendes csapatok után 1102-ik évben is vonúlt át egy nagy sereg, s az elégtelenek útközben ezektől is könnyen elpártolhattak, nem szükséges épen, hogy Szepes már Kálmán alatt rajnai jövevényekkel meg is telt legyen. Megtörtént ez bizonyosan II. Géza alatt«. Gömörre nézve pedig ezt írja Kachelmann: »erre nézve nem szabad Anonymust úgy értelmezni, mintha azt már a honalapító Árpád itt találta volna. A megyének ezen neve, melynek eredete a rajnai Pleis (Pelsőc) és Rosenau (Rosnyó) által is nyert hitelt (?) Fejérüknél legelőször csak Imre király alatt említetik«. Kachelmannnak e szavai méhökben hordják az indokot, mely mindenkit ellenvetése el nem fogadására nógat; ugyanis 1-ör megengedi, hogy az első [az 1096-i még pedig hat rendbeli ¹⁾] hadjáratkor itt többen letelepedhettek; kell-e nekünk ennél több? 2-or. Kálmánnak azon törvényére hivatkozik, melyből eléggé világos, hogy ennek hozatala előtt, habár kezesség nélkül is, de csakugyan történtek telepedések; kell-e nekünk ennél több? 3-or. Megemlíti, hogy Engel ²⁾ a szepesi grófságot II. István által adatá Boricsnak s felhossa ugyan másfelől azt is, hogy Benczur és Wagner a spisszi castellaniát Galicziába helyezik, de azt már nem mondja, hogy ők Szepes helyett Spisszt tették volna a Borics adománya tárgyává, s midőn Szepes és Spissz között körülbelül annyi a különbség, mint Bécs meg Pécs, avagy Vécs között: kell-e nekünk ennél több? 4-er. Midőn *nem tartja szükségesnek, hogy Szepes már Kálmán alatt rajnai rajjal telt legyen meg, megtörtént ez bizonyosan II. Géza alatt*; ilyszerű okoskodásnál kell-e nekünk több? 5-ör. Midőn kiszabja nekünk, hogy a Jegyzőnek Gömörre (s miért nem egyúttal a szepesi erdőre is?) vonatkozó szavait csak akként értelmezzük, hogy ebből ne az I-ő, hanem inkább a III. Béla korára lehessen következtetést vonni; kell-e nekünk ennél több?

¹⁾ Ensel a Tud. Gyűjt. 1832. IX. 13-ik s a t. lapján a Jegyzőnek »multis, et diversis huius laboriosi seculi impeditus sim negotiis« kifejezésében az Imre és András testvérek közti viszályra vonatkozó fogantyút kívánt keresni, hogy a Jegyzőt annyival inkább III. Bélává tehesse; de ilyes laboriosi seculi negotiumot a más három Béla korából is ki ne tudna felhozni, s nem hivatkozhatni-e méltóbban a keresztes hadi mozgalmakra?

²⁾ S többek közt Horváth Mihály is, Magy. Tört. rövid Előadása 2. kiadás 62. l.

végre 6-or. Midőn abból, hogy Gömör-megye Fejér Codexeiben legelőbb Imre király alatt említettik, annak idősebbisége ellen maga sem kíván érvet meríteni, mennyiben e megyének is eredetét a keresztes kalandokra kívánja fölvenni; kell-e nekünk ennél több? S ha csakugyan kell, legyen az annak megemlítése, hogy a nyugoti népcsoportok által történt telepítésnek még a keresztes hadak előtt legelső helyei kétségen kívül a bányavidékek fogtak lenni, s mennyi telepnek találhatni nyomára nem bányavidéken is honunkban a Kálmán előtti korszakból? Szabó Károly Gömörre nézve írja: »Nevét igen hihetőleg a német Hammer (hámor) szótól vette, mert e vidéken már a szlávok letelepedése előtt itt tanyázott germán fajú quadok korában mivel bányák és hámorok voltak.«¹⁾ S valahol csak a világon német telep van, nincs-e ott mindig például Rózsáliget helyett Rosenau, Virágliget helyett Blumenau stb.?

XX-ik Ellenvetés. A Jegyző olyatén hely- és tartományneveket említ meg, melyek I. Béla korában fönn még nem állottak, vagy pedig jóval újabbak voltak, hogysem ő azokat megemlíthette volna. Ilyen 1-ör a 7. és 10. fejezetében Susdalia, mely város csak 1191-ben épült volna fel.

Cornides²⁾ bebizonyítja, hogy 1096-ban már virágzott, de leégyn, 1191-ben épült újra fel. Különben pedig a Jegyző nem az Almos, hanem a maga koráról szól, mert így fejezte ki magát: »que Susdali vocatur.«

2-or a 11. fejezetében Lodoméria és Galicia szint ilyen. Ezekre nézve bőven elégnek tartjuk Cornidesnek következő szavait idézni: »Vlodimiria certe inde ab Anno 988. suos jam habere coepit regulos, . . . sed et Halliciae sub ea tempora (1054—1100) suos pariter fuisse Principes, Regum axiomatic, et potestate conspicuos, longa sibi succedentes serie idem Nestor, eiusdemque continuatores testes sunt omni exceptione majores. — — Est vero Hallicia, seu pronunciatione Polonica Gallicia, Russiae minoris, (jobban rubrae) ad occidentalem Borysthenis plagam secundum Tyram, seu Danastrim flumen (quo clarius verbis suo jam tempore Herodotus Halizones collocat in Melpomene, seu Lib. IV. cap. 17.) porrecta regio ea, qua Polonia hodie Carpaticis montibus ab Hungaria, et Transilvania distingvitur, — — profecto Vlodomeriae, Halliciaeque nomina utramque in Graecis, Russicis, et Polonicis facientia paginam Auctori nostro (a Jegyző) sive in seculo vixerit XI. sive XII,

¹⁾ Magyarított Jegyzője 44. lapján. A lüttichiek az egri megyébe I. András alatt, Szalay Magyarország Története I. 145. l.; Sz. István korában meg a szathmárnémetiek telepedtek le, Szirmai Szathmár I. 144. l. stb.

²⁾ Vindiciae 129. l.

non poterant, non esse cognitissima.«¹⁾ Mondja Cornides még azt, hogy ha Árpád korában nem állott volna is fenn Haliczia, de megvolt már a Jegyző korában, következőleg ő arról szólhatott akként, minőleg szólott például a Vértessről, mely nevezet, noha csak I. András korában származott, mégis azt az Árpádéra fölvive említi meg.²⁾

3-or. A 42. és 57. fejezetében »terra Racy«, mely Prayként³⁾ csak II. András alatt lett Rascia neven országgá.

Erre Katona István⁴⁾ válaszul adá, hogy királyságra igen is András emelte, de mint tartomány az előtt is viselte a »Rascia« nevet; s a Jegyző is csak ráczföldet, és nem Rácországot említ. Cornides pedig⁵⁾ a Pray kifogását ekként oszlatá el: »Talis Rasciae Zupanus tempore primorum Hungariae Ducum erat Tycomil, de quo Presbyter Diocleates⁶⁾ Num. IX. apud Schwandtner Script. Rer. Hung. T. III., 487. ita: Tycomil etiam defuncto socero (suo) dominabatur terram Rassam, sed nec Regem, nec Banum ausus est se vocare, sed tantum Jupanum majorem, et ideo, quoniam praeerat ceteris Jupanis Rassae.« S ő Prayhoz még e szavakat is intézi: »id saltem ex Cl. Prayo quaero adhuc, unde nam ipsi constet, Anonymi Terram Racy significare Rasciam? Probabilis mihi saltem videtur designari eo nomine Racsam. Capitulum certe Chasmense teste Kerch. Not. prael. p. 88. in suis quibusdam literis habet diserte Racy olim, nunc Racsa, sed svadere idem et locorum ab Anonymo coniunctim memoratorum positus, et ipsa narrationis series videtur.« E szerint tehát a Jegyzőnek »terra Racy«-ja nem is lenne azonos az András »Rasciae

¹⁾ Cornidesnek több lapjairól összeszedett szavait nem ok nélkül idézők, mert csak így fogja átlátni olvasónk, minő határozottsággal mondhatta el ezek ellenére Réső Ensel a következőket: »Cornides Dániel pedig (Vindiciae Anonymi p. 91) világosan megmutatta, hogy a Haliczia nevezet 1157. esztendő után, úgyszinte a Lodomeria-nevezet III. Béla király uralkodásának vége felé származott«. S így következőleg fogja látni olvasónk azt is, ha érvül elfogadhatók-e Bartalnak e sorai: »nomina: Magister Agazonum, Halicia, et Lodomeria, Blaci, cet. numerantur — quibus solerter collectis, auctor recentior (Réső Ensilius in Tud. Gyűjt. a. 1832) argumentum praesens non modicum illustravit? Comment. I. 10. 1.

²⁾ Vindiciae 73, 74, 91, 287. l., láss még többet 288—290. l.

³⁾ Dissertatio IV. in Annales vet. Hunnorum. Avar. et Hungar. p. 71—72.

⁴⁾ Histor. crit. primor. Hungar. Ducum prolegom. 11—12. l.

⁵⁾ Vindiciae 91—93. l.

⁶⁾ Elt 1161 táján, Horvát István Szlávinnok, 62. l.

regnum«-ával. Végre Szabó Károly¹⁾ írja: »A ráczföld — — — a későbbi századokban okleveleinkben »Rascia« név alatt emlegett tartomány a mai Szerbország déli részén fekiúdt, s nevét a Raska folyótól vette, mely a Rigómezőn átfolyó Ibarrai egyesülve a Moravába szakad. E tartományt már a X-ik század közepén e név alatt ismerte és említi Biborban született Konstantinus keleti császár.«

4-szer. Cornides a Jegyzőnek 43. fejezetében olvasható e kifejezésére: »Siluam quae dicitur »Peturgoz« idézvén Kézainak e sorait: »Iste quoque (Colomannus Hungariae Rex) in Regnum Dalmatiae misso exercitu, occidi fecit Regem Petrum, qui Hungaris in montibus, qui Gozd dicuntur, occurrens, est devictus in montibus memoratis, et occisus. *Unde iidem montes usque hodie in Hungarico Peturgozdia nominantur*«²⁾: eme következtetést voná ki: »si itaque saltus illi silvosi a victoria Colomani de Petro Rege ibidem caeso reportata Peturgozdiae appellationem traxerunt: necessaria consecutione inferitur Anonymum hac Peturgozdiae nomenclatione usum, Belae alicuius, qui in serie Regum nostrorum Colomanno posterior fuerit, atque adeo Belae I. haud vixisse temporibus«³⁾.

Ez állítása Kézainak minden régisége mellett sem egyéb esetleges szójátéknál és már csak azért sem fogadható el, mert e szavait: »in Hungarico Peturgozdia nominantur« ugyan van-e magyar ember, a ki elhigye? Ennek magyar neve: »sziklás hegység« lehetett volna inkább, mert a tót s horvát Petra, Petrova és az oláh Piátra országszerte sziklát, követ jelent. S vajjon az e vidéki Petrakovoberdo, Petrasseven, Petrichkosello, Petrinczy, Petrinia, Petrinichsello, Petroschnicza, Petrovapoliana, Petrovchics, Petrovina, Petrovoszello, Petrovoszko sat., főleg pedig a szóban forgó hegységtől távol, Varasdmegyében eső Petrovagora és Gorapetrova helységek e nevöket szintén Péter királytól nyerték-e? S ha csakugyan e mese valóság volt volna, vajjon a szószármaztatást annyira kedvelt Jegyző hallgatott volna-e róla? Valóban a felhozott helynevek inkább azt adják értésünkre, hogy azon a vidéken valamivel több kőnek kell lenni, mint például a Nagy-Kunságon. Minden legkisebb nehézség nélkül elfogadhatjuk azért Szabó Károlynak⁴⁾ ez állítását: »A Petrovagora erdős hegyláncz, melyet szerzőnk Sylva Peturgoznak nevez, a Szluini határör-zredből az Unna vizéhez húzódik, és így csakugyan Spalato és a

1) Magyarított Jegyzőjében 57. l. 2. jegyzet.

2) IV. Béla leveleiben már csak »Gozdia« néven említettik. Fejér T. 4. V. 2. 499., T. 5. V. 3. 60., nem tehát »Petur« elötétellel, de nem is »Gor« kiejtéssel.

3) Vindiciae 29 l.

4) Magyarított Jegyzője 58. l. 2. jegyzet.

Kulpa folyó között esik, hová azt névtelen Jegyzőnk helyezi. Ezen a román: petra (kő, szikla) és a szláv: gor (hegy) szavakból alkotott Petrovagora név köves hegyet jelent. A »gor« leírás »gor« helyett aligha nem a másoló hibája.« De ha állana is a Kézai meséje, ez elnevezés ép a Jegyző korában történt volna, s mivel Péter királyt a magyarok ölték meg, a helységnek általok adott neve elhírhedésére sem volt szükség Részó Enselként fél-századnyi időre, mert Kézai előadása szerint a Jegyző hamarébb ismerhette e nevet, mintsem magok a horvátok.

5-ször. A Jegyző által 43. fejezetében említett Zágráb váráról Pray idézett könyvében ezt írja: »Id (castrum) — — a Bela IV. primum fuisse exstructum, ipse Rex in Diplomate ea de causa edito his verbis diserte affirmat: »*cum fines, et termini Regni, seu Ducatus Sclavoniae continuis latrunculorum insultibus pulsarentur, nos tam quieti nostrae propriae, quam subditorum nostrorum — — securitati — — prospicere cupientes, castrum in monte Grecz juxta Zagrabiam* — (1266-ban) *decrevimus extruendum*« quod unum, si caetera abessent etiam, aperte conficit, Anonymum ad Belae IV. aetatem omnino locari oportere.«

Erre azonnal megadta a kielégítő feleletet Cornides¹⁾ mondván: »Bela IV. eo Diplomate non castrum Zagrabienae, sed castrum in monte Grecz juxta Zagrabiam se construere decrevisse adfirmat.« Valójában a várfalaitól már szinte egészen megfosztatott Kolosvárt jónak látjuk hasonló például itt megemlíteni, nehogy egy másik Pray azt állítsa idővel, hogy Kolosvárnak a mellette levő hegyen fekvő Fellegvárnál más vára soha nem lett volna. Megemlítve továbbá Cornides, hogy az idézett okmány IV. Béla halála előtt négy évvel kelt, így folytatja: »In vivis tum sine dubio agebat Anonymus, si sub Bela IV. claruit, supervixisse enim Belae quarto, fateri, qui eum Belae quarti faciunt Notarium, omnino coguntur. Jam vero si castrum in monte Grecz a Bela IV. excitatum idem cum castro Zagrabienae fuisset, quis sibi persvadeat unquam, Anonymum de castro Zagrabienae ita loquenturum fuisse, tanquam ante tria circiter secula jam exstiterit? cuius tamen structura, quum opus suum scriberet, absoluta vel nondum fuit, vel certe non multo prius.« Idézi végre 1221-ből, sőt 1201-ből a II. András és Imre leveleit, melyek szerint Zágráb vára már fennállott akkor. S mivel e várnak régisége ellen ennél több s más alakú ellenvetés nem is tétetett, azért nincs okunk afelől kétkedni, főleg miután maga Pray is, meggyőződve, III. Bélához szegődött.

Figyelmet érdemlő ellenvetéskint megemlítenő lenne még

¹⁾ Vindiciae 94. l. Lásd az ezen hegyen épült városnak IV. Béla 1242-ben adta levelét Fejér T. 4. V. 1. 258—264. és 1266. l., T. 4. V. 3. 330—335. l.

a Jegyző által gyakran használt és éppen ezért Bartal által fölhozott »nobilis« szó; de erről alább a maga helyén.

18. §.

Lássuk már ellentétül az I. Béla mellett szóló azon főérvet, melyet a többi bélások még mind nem tudnak utjokból kielégítőleg elhárítani.

A Jegyző 50-ik fejezetében ezt mondja Pannonhalmán mulatozott őseinkről: »inde egressi, usque ad Rabam, et Rabuceam venerunt, Sclavorum, et Pannoniorum gentes, et regna vastauerunt, et eorum regiones occupauerunt, sed et Carinthinorum, Moroanensium fines crebris incursibus diripuerunt, quorum multa millia hominum in ore gladii occiderunt, presidia subuerterunt, et regiones eorum possederunt *et usque in hodiernum diem adiuvante domino potenter, et pacifice posteritas eorum detinet.*» Ezekből el nem ferdíthetőleg az tetszik ki, hogy őseinknek e részekben az első foglalás óta a Jegyző koráig szakadatlan birtoklásuk volt.

E végtartomány fekhelyét Cornides¹⁾ ekként határozta meg: »per Carinthinorum Moroanensium fines hoc loco non quidem Carinthiam, sed hodiernam Styriam esse intelligendam, ex Murae amnis cursu patet manifesto. Moroa enim, seu ut hodie pronunciamus, Mura, Carinthiam subit nusquam, Styriam autem mediam interfluit. — — — Styriae hodiernae *pars superior antiquitus Carentanum*, vel Carinthia, *pars autem inferior Carentana Marcha* fuit appellata, seu *fines Carentanorum*, ut noster Anonymus eam vocat.« Karantánnak felső része tehát, mint nem örgrófság, nem tárgya vizsgálódásunknak és pedig annyival kevésbé, mert magának a Jegyzőnek 48-ik fejezetében a Lapincs=Lafnitz folyót illető eme szavaiból kitetszőleg: »fluvium, *qui est in confinio Pannoniae, et Theotonicorum*, transnataverunt«, az ő korában a határvonalt e tájékon le egészen Fölöstöm-Fürstenfeld irányáig már e folyó képezte.²⁾ Továbbá különbséget kell tennünk a Jegyzőnek az 50. és 51. meg az 53. fejezeteiben említett Karinthiái között, amazokat ő Murva-Karantnak, emezt pedig, mely a mai Karantból áll, egyszerűen csak Carinthisnak nevezte.

A karantáni örgrófságnak birtoklási története röviden tárgyalva im ez. Pray³⁾ Hermannus contractus krónikásnak Morvát illető ferde állításáról szólván, írja: »et si fortasse ex Freheriano

¹⁾ Vindiciae 43. l.

²⁾ Árpád korában azonban Horváth István szerint (a Szlavinokról 77. l.) a magyar Pannonia ez irányban is nyugot felé kijebb lehetett terjedve.

³⁾ Annales veteres Hungarum, Avar. et Hung. Vindobonae, 1761. 336—337. l.

suplemento non obscure colligatur Hungaros eodem, quo Arnulphus obiit, anno (899) Carinthiam invasisse, ac subiugata illius parte, ditiones suas eatenus protulisse.« Következőleg a Jegyzőnek 44. fejezetében Árpádot illető e kifejezésére: »constituerunt, ut ultra Danubium irent, et terram Pannonie subiugarent, et *contra Carinthinos bellum promoverent*, ac in marciam Lombardie se venire prepararent,« Szabó Károly¹⁾ helyesen jegyzé meg ezeket: »Karinthia a IX. század végén, mint a frank birodalom keleti széltartománya külön hercezséget képezett s magában foglalta a felső, vagy rába-melléki, és alsó vagy száva-melléki örgrófságot, melyek legnagyobb részben még Árpád alatt magyar hatalom alá jutottak.«

Bartal pedig Zsolt koráról ezeket írja: »Zoltano Duce Carantania inferior, Marchiaque proprie dicta, quae in chartis veteribus Marchia quoque Czillejensis, et rursus Marburgensis, nec infrequenter Pettoviensis scribitur, tota, et haud scio, an latius, quam per Varchunos (Avares) antea dominata fuerit, subacta est.«²⁾

Ezekből világos: 1-ször. A Jegyzőnek mind a most, mind pedig a fönnebb idézett 50. fejezetében olvasható szavai szerint, hogy őseinknek célja volt magát az egész karánti örgrófságot, nem csak a kis Muraközt meghódítani; hogy továbbá a Jegyző, szavai által, őseink hódító útjának oly irányt szabott ki, mely őket Lombárdiába nem a balra s így félreeső Muraköz, hanem inkább a régi karánti s mai stájeri részekben át vezethette el egyenesebben; hogy végre ez örgrófság Árpád és Zsolt alatt csakugyan őseink birtokába jutott.

Bartal³⁾ I. Andrásról szólva, állítja, hogy ez öcscsének Bélának segedelmével »*finis Carantanos* quos a. 1042. transgressus Godofredus Marchio — — Samuelem Abam, inito ad Petroviam praelio, cedere coegit, non tantum restituit, verum *usque ad Hengstbergum protulit*.«

Ezekből világos 2-szor nemcsak az, hogy I. András az Aba Samu alatt elvesztett örgrófságot újra visszafoglalta s a régi határt még kijebb terjeszté, de világos az is, hogy Bartal szintúgy a Muraköz alatt értett maga »*finis*«-eit már Hengstbergig tolva elő, ez által elismerte, hogy e közön kívül is voltak Karántvégek.

Pray⁴⁾ idézi Hermannus contractusnak Konrádról, a Henrik császár elleneséről 1054-re írt e szavait: »Per idem tempus Conradus Dux ab Andrea Rege Hungarorum gratanter susceptus, ei, ne alligatum cum Imperatore foedus perficeret, disuasit, et

1) Magyarított Jegyzője 60. l.

2) Comment. I. 162. l.

3) Comment. II. 15—16. l.

4) Annales Reg. Hung., Vien. 1763. 58. l.

auxilio eius quandam Carentani partem — — — invasam coepit.«

Ezekből világos 3-szor, hogy a magyar karantáni örgrófság szélei még kijebb lőnek terjesztve.

Bartal ¹⁾ Wilhelm weimari és orlamundi herczegről, kit I. Béla a maga leányának Jojádának férjévé fogadott, írja: »Omne id, quod Petovium ultra nomine Marchiae inferioris — — — usque Leibniczium, juris erat hungarici, sponsis his concederet — — Wilhelmo ante matrimonium supremum obeunte, Jojada in manus Ulrici — — convenit.«

Ezekből világos 4-szer, hogy ezen örgrófságnak azon része, mely Pettautól Leibnitzig terjedve a Bartal elismerése szerint is magyar birtok volt, Ulrik kezére jutott. Ezen átadásról Szalai László ²⁾ határozottabban így ír: »Ezen Ulrikot a magyar birodalom karántföldi határgrófságával bizta meg, mely Pettautól Leibniczig (a mai Marburgi kerületben a Mura jobb partján) terjedett, s a melyet Ulrik, mint a magyar koroua, nem mint a német császár hűbérese kormányzott.«

Ezekből világos 5-ször, hogy azon egész örgrófság, melyet őseink elfoglaltak, I. Béla alatt a magyar korona árnyékában állott.

Bartal ³⁾ mondja továbbá: »Et Belam (I.) et sequentes Reges partem eam Carantanæ, qua Dominicum (Sontagh — fekszik Friedau és Pettau között) locaque finitima patent sibi retinuisse, atque hæc ætate demum Geyzæ II. Regis per Fridericum de Pettau occupata fuisse.«

Ezekből világos 6-or, hogy Béla nem adta át Ulriknak az egész örgrófságot s hogy Pettaui Fridrik II. Gézától ezt is elfoglalva, a magyar birtoklást megháborítá, s hogy Bartal megint oly finesekről beszél, melyeket a Muraközön kívül kell keresnünk.

Bartal mondja viszont ugyanott I. Bélának másik leánya, Ilona férjéről: »Zwonimiro huic partem quoque Carantanæ hungaricæ procurandam commissam fuisse ex Haugeni L. III. cap. 39. intelligas, de qua per Carantanos vi occupata questus auxilium Geyzæ efflagitat, hocque impetrato injuriam vindicat.«

Ezekből világos 7-szer, hogy magát a Muraközt I. Béla a »procurandam« szó értelménél fogva kormányzás végett adta át vejének.

Bartal ⁴⁾ az I. Béla által Wilhelmnek és Ulriknak átadott hűbérségről folytatólag írja: »Quo factum, ut ambo comites hi

¹⁾ Comment. II. 26—27. l.

²⁾ Magyar. orsz. Történ. I. 152. l.

³⁾ Comment. II. 27. l.

⁴⁾ U. o. II. 26—27. l.

Weimarienses beneficio Regis Belae Duces fierent, scriberenturque Carinthiae. A morte Jojadae Ulricus Sophiam, Geyzae — — filiam — — secundis nuptiis duxit; ex neutra tamen suscepisse prolem videtur. A fatis ejus haec Carinthiae pars in potestatem Ducum Meraniae pervenit.« Hofmann Universalis Lexikonában pedig »Carinthiae« szó alatt ez áll: »Eam exin Ottocarus emtionis titulo cum Ulrico ultimo Duce contractae pro sua usurpavit, ut quidam aiunt.«

Ezekből világos 8-szor, hogy ezen őrgrófság, mely a Jojada és Zsófia életében még mindig magyar koronai hűbérség czímén állott, halálukkal már erőszakos idegen kezekre jutott.

Cornides ¹⁾ a stájeri grófokról szólva így ír: »Marchiam Carinthiae suae ditioni adjecerunt, quum Ottocari IV. filius Leopoldus *potiorem ejus partem — — sibi, posterisque suis asseruit.* Factum hinc est, ut ipsa quoque Marchia Carentana a Marchionibus, seu comitibus Styrensibus nomen Marchae Styriae sortiretur, titulusque Marchionum, Carinthiae — — antiquaretur, et a titulo Marchionis Istriae, velut absorberetur. Nunquam enim vel Leopoldus memoratus, vel eius posteri Marchiones Carinthiae se scripsere. — — Leopoldum memoratum a. 1129. VII. kalendas Novembris decessisse demonstrat Sigismundus Pusch in Chronologia sacra Ducatus Styriae parte I. pag. 303.«

Ezekből világos 9-szer, hogy ezen karánti őrgrófságnak nagyobb része az Ottokár fiának, Leopoldnak kezére volt jutva, ki azt azontúl stájeri őrgrófságnak nevezte, valamint utódai is; világos következőleg az, hogy e részekre nézve az azelőtti békeséges birtoklásunknak még az 1129-ik évben, tehát II. Béla előtt már vége szakadt.

Bartal ²⁾ ezen őrgrófságnak ama Sontagh körüli részéről, melyet a fönnebbiek szerint I. Béla magának megtartott volt, folytatólag írja: »atque haec aetate demum Geyzae II. Regis per Fridericum de Petau occupata fuisse literae filii huius Friderici alterius apud Erasm. Frölich ad a. 1222. vulgatae ostendunt, quibus testatur patrem suum, *proprietaem suam in Dominico* (Gross-Sontag) domui hospitalis S. Mariae Teutonicorum Jerosolomitani per eum cesso *tunc acquisivisse, cum praedictam terram idem de manibus Ungarorum eripiens, licet vacuum adhuc, et inhabitatam primo suae subjugavit potestati.* Meminit injuriae hujus etiam Geyza II. in literis ad Eberhardum Archiep. Salisburg. a. 1161. (Katona T. III., 724.) datis, quibus cum monet, ut Fridericum de Pettove, et quemlibet alium terram suam perturbantem,

¹⁾ Viudiciae 44. és 117. l.

²⁾ Comment II. 27. l. Lásd még Fejér T. 3. V. 1. 361. és Bárdosi János Supplementum Analectorum Terrae Scepusiensis 101—107. l.

graviter corripere non differat. Haec Geyza aliis gravissimis bel-
lis ab ulciscenda injuria hac advocatus.«

Ebből világos 10-szer, hogy a karánti örgrófságnak birto-
kunkban maradt alsóbb része is Pettaui Friderik által 1161
előtt már el volt foglalva, s így jó rendin az egésztől el voltunk
esve, melyhez azonban a magyar király, mint királyi sajátjához,
Bartal szerint is jogot formált.

Hofmann Lexikonában »Stiria« szó alatt ez olvasható:
»provinciam hanc a Savornariis Italiae gentis Dynastis Ducum
titulo aliquando habitam, emit Leopoldus victoriosus Austriae
Dux, ex Babebergensi stirpe (defunctus A. 1132.) a genero
Sigismundo (Ottocarum alii vocant) inopia adacto, quam in gente
Stiriae, Carinthiae, Tyroli, et Goriciae hactenus imperante mul-
tae partitiones, ut solet, effecerant.«

Ezekből világos 11-er, hogy ezen örgrófság »Stiria« név
alatt az ausztriai herceg Leopold kezére került.

Bartal ¹⁾ III. Béláról írja: »Partem Carantaniae, quae per
Belam I. Udalrico genero collata, ad duces Meraniae, et tandem
Ottocarum pervenit, per hunc Leopoldo Austriaco cessam, jure
postliminii occupavit«.

Ezekből világos 12-er, hogy III. Béla ősi jogosultságánál
fogva a régiféle karantáni, de most már stájeri örgrófság egy részét
ausztriai Leopoldtól visszafoglalta.

Cornides ²⁾ a Stiriává átváltozott karántföldről írja: »gravis
controversia a Leopoldo Austriae Duce, Regi Belae III. a. 1189.
orta est de jure Styriae, uti hoc memoriae prodidit incertus auctor
chronici austriaci ad ann. 1189. qui in hoc ipso anno desinit, apud
Pezium Scriptor. rer. austriacar. T. 1. p. 567« és itt idézi a kró-
nikának szavait. Továbbá ugyancsak Cornides folytatólág mondja:
»Quid quod probari perquam facile potest majores nostros quid-
quid in Styria inferiori tenuerint, id omne regnante Bela III.
occasione fortassis litis a Leopoldo Duce Austriae, ea de re
excitatae, armisque ut fit, transactae, amisisse penitus«, s ennek
bebizonyítására idézi viszont a Fröhlich által kiadott 1222-iki
levélnek főnnebb előadtuk szavait.

Ezekből világos 13-or, hogy III. Béla a mint visszafoglalta,
szintúgy el is veszté azt.

Viszont Cornides ³⁾ Pernoldnak az 1233. év alá írt e szavait
hozza: »Ducem revocarunt Ungari sub Andrea (II.) Rege, et
Bela filio ejus tam Styriam, quam Austriam ingressi — — —

¹⁾ U. o. II. 91—92. l.

²⁾ Vindiciae 118—119. l. és Fejér T. 7. V. 5. 217—218. l.

³⁾ U. o. 120. l

quia Ungari semper cupiebant Styriae partem, olim longis retro temporibus sibi ereptam, recuperare» stb.

Ezekből világos 14-er, hogy II. András visszafoglalni törekedett ezen örgrófságot, melyet a magyarok ősi joguknál fogva magyar birtoknak tartottak.

Nemkülönben Cornides ¹⁾ írja: »Constat Belam IV. cum Ottocaró — — armis decertasse diutius varia belli fortuna, nec nisi pace demum A. 1254. conciliata Styriam cum aliqua Carinthiae parte in Hungarorum jus transiisse«. ²⁾

Ezekből világos 15-ör, hogy ezen ősi birtok újra a kezünkbe került.

Végre szintén Cornides folytatólág idézi V. Istvánnak a közte és Ottokár közt készült békelevélből e szavait: »Item renunciamus juri, et actioni, quod, et quae videbantur nobis competere, seu etiam competeabant in Ducatibus Styriae, Carinthiae, Carnioliae, et Marchiae» stb.

Ezekből világos 16-or, hogy V. István a régi karantföldhöz való minden ősi jogról, követelésről lemondott.

19. §.

Mindezek következtében kérdjük már, ha a Jegyzőnek a »Carinthinorum Moravianensium fines«-ei alatt nem méltán érthetjük-e a Mura vízének azon egész vidéktartományát, mely őseinknek Árpád óta II. Istvánig csendes birtokában állott, s mely azután V. Istvánig folytonos viszálykodást okozott?

És kérdjük, hogy e kérdés súlya nem nehezkedik-e azok vállaira, kik Jegyzőnket I. Béláénak elismerni nem hajlandók?

A III. bélás Ensel ³⁾ azt vitatja, hogy Leopold ausztriai herceg, mint II. Géza unokája anyja jogán, és így mint Árpád igazi utóda bírván ez örgrófságot, III. Béla jegyzője a senki által meg nem háborított birtoklást méltán állíthatta. Ha e vitatásnak a másik Leopold, a stájeri gróf mind a karantföld elfoglalására s mind neve megszüntére nézve útjában nem állana is, még akkor sem állíthatta volna a Jegyző a háborítlan birtoklást, mert láttuk már, hogy ausztriai Leopold ezt III. Bélától nem női hozomány fejében, hanem mint Ottokártól való szerzeményét magának fegyverrel foglalta el, s így az »a mi másé, nem Tamásé« közmondásnál fogva erőszakos elvétel következtében a miénk lenni megszűnt.

A IV. bélás Bartal, ⁴⁾ hogy Jegyzőjét e bajoktól megment-

¹⁾ U. o. 45. l., Fejér T. 7. V. 5. 339. l.

²⁾ Bővebben tárgyalta ezt Szalay László Magyarorsz. Történ. II. 59—60. l. A békelevelet lásd Fejér T. 7. V. 1. 300—301. l.

³⁾ Tud. Gyűjt. 1832. IX. k. a második 66. lapon.

⁴⁾ Comm. I. 15—16. l.

hesse, talán Hell Miksa térképe által is indíttatva,¹⁾ az egészen egyszerre túltette magát az által, hogy ő a mai Muraközt tartá a Jegyzőnek »Carinthinorum Moravianum fines«-civel azonosnak következő szavai által: »Nihil eum, virum nempe gravem (Cornidest érte) de angulo, qui in extimis provinciae Zaladiensis finibus inter Dravi, Muraeque amplexus ridet (?) curasse, ut quo hic aetate Caroli Magni, aut saltem Arnulphi Imperatoris spectaverit, extricaret. Pars erat provinciae Carantanae — — — Hanc ad limitem Pannonicum sitam cum antiqua regione — — ab obitu Arnulphi Hungari acceperunt armorum jure. Sed Carantanae horum ditiones, postquam pars in dotem filiae Belae I. cessit, ad praesentem fere modum (fines et sicut ab Rabam, et Rabuceam regiones, partem itaque totius, non totum Belae Notarius indicat) redierunt; intra quem per Hungaros nunquam non, ac tum quoque, dum Bela III° et Andrea II° Regibus lis de partibus Carantanis maxime fervebat, et pacifice, et potenter tenebantur.« Ezen a »fines« szóra épített állítás ellenére Szabó Károly²⁾ ekként nyilatkozik: »A muramelléki karantanok határszélei — — alatt koránt sem a mai Muraköz, hanem a mai, Stájerországnak a Mura folyó mellett eső vidéke értendő, mely Árpád korában a karinthiai hercezség felső, vagy másként rábamelléki határgrófságát (Marchia Superior, seu ad Rabam) képezte. Ezen vidéket a mai Magyarország határán kívül is bírták őseink még a XII-ik század elején is.«

Melyiket fogadjuk el már e két ellenkező állítás közül?

Azt hiszszük, ha a »fines« szó alatt nemcsak véget, de szélet is érthetünk, akkor tartozunk azonnal Szabóval kezét fogni, annyival inkább, mert a szóban forgó egész örgrófságnak előadott története is hathatósan nógat erre. Már pedig Szabó részére régen, 1698-ban s még régiebb adat nyomán megírta Hofmann Lexikonában a »Marchio« szó alatt ezeket: »Originaria significatione alius non est, quam comes limitaneus, seu limitibus regionis cujusdam praefectus. March enim limitem Germanis denotat. Unde in vita Ludovici Pii a Pithaeo tales Finium custodes dicuntur.« Sőt maga a Jegyző, mint saját szavainak legilletékesb magyarázója, tisztán megfejté a »finis« szónak értelmét, midőn a 11., 12., 18., 22., 23., 34., 37., 48. stb. fejezeteiben a széleket »con-

¹⁾ Hell Miksának a Jegyző krónikája nyomán készült térképe e czím alatt: 'Tabula Geographica Hungariae veteris ex Historia Anonymi Belae Regis Notarii a P. Maximiliano Hell S. J. Ao. 1772. Engel által a Cornides viudiciáihoz csatoltatván, ebben Hell e szavakat: »Fines Carinthiae Moravensis« csaknem egészen a mai Muraköze irta fel.

²⁾ Magyarított Jegyzője 72. l. 5. jegyzet és Budapesti Szemle III. 294. l.

finium«-nak és »terminus«-nak, I., 33. és 57. fejezeteiben pedig egyenesen »fines«-nek nevezte.¹⁾ Ezekből kitetszőleg ő a »fines« alatt nemcsak a Dráva és Mura közé szögellő véget, hanem általában határszázt értett.

20. §.

Az elősorolt adatok, jelenségek és körülmények nyomán tehát a Jegyzőnek kifejezését csakis magára a különben sem nagy magyar Muraközre szorítani nem igen lehet.

Mit sem hibázott azért Cornides,²⁾ midőn a karantáni őrgófságra vonatkozólag így írt: »Quum itaque Styria hodierna ante hunc Leopoldum, qui A. 1129. decessit, Marchia Carentana nuncupata sit: — — sequitur, ut Anonymus noster Styriam hodiernam, prisco illo adhuc finium, vel Marchiae Carinthinorum appellans nomine, Regis Belae IV. aetate longe certe vetustior sit habendus.«

E következtetést azonban ő III. Bélára is alkalmazta, mondván:³⁾ »Præno hinc sequitur alveo, ut Anonymus noster prisca illa hodiernae Styriae appellatione adhucdum usus, multis ante Belae tertii annum emortualem 1196. temporibus, atque adeo sub Bela II. vixisse censendus sit.« De ez érvét még jobban fejezte ki⁴⁾ a következőkben: »Si itaque Bela III. litibus cum Leopoldo Austriae Duce implicabatur, de jure Styriae ditioni suae subiectae: eam pacifice possedisse dici profecto non poterat. Quare si regii Notarii munus sub Bela III. gessisset Anonymus, is post annum demum 1196. Belae tertii emortualem, atque adeo post contentionem de Styria motam opusculum suum composuisse censendus esset, eo, quod quondam bonae memoriae gloriosissimi Belae Regis Notarium ipse in prologo sese nuncupavit. Neutiquam igitur scripturus erat Hungaros Styriae portionem olim occupatam usque in hodiernum diem, hoc est ad sua tempora possidere pacifice.« És így a hiba, melyet Cornides csakugyan következtetésében elkövetett, a Bélákra való vonatkozásban áll, midőn ő felhozott adata és előzményei után a Jegyzőt nem I-ő, hanem II-ik Béláévá tette, holott maga bizonyította be, hogy az 1129-ben, következőleg a II. Béla királykodását megelőzőleg elhalt Leopold, stájeri őrgórf minket e karantáni őrgófság nagy részétől megfosztott s ezáltal eddigi békességes birtoklásunkat is megszüntette.

¹⁾ Scythia hatáiról szólva: »Finis cujus ab aquilonali parte extenditur, — — a tergo etc.; — — tunc ascenderent versus fines Boemorum; — — fines Hungarorum.«

²⁾ Vindiciae 44. l.

³⁾ U. o. 117—118. l.

⁴⁾ U. o. 119. l.

Az előadottaknál fogva tehát azt hisszük, hogy állításunk, mely szerint a többi bélások e nehézséget még mind nem képesek meggyengíteni, — nem nélküli az alapot.

21. §.

Elősorolván ezekben mindazt, miket a Jegyző megemlített, de a miket elleneink szerint I. Béla korában meg nem említhetett, lássunk most keveset azokból, a miket meg nem említett, de a miket szerintünk, ha ő valamelyik későbbi Béláé lesz vala, megemlítenie kellett, vagy legalább lehetett volna.

Ilyen Erdélynek »Transsilvania« neve. Timon¹⁾ és Cornides²⁾ állítják, hogy IV. Béla, kivéve uralkodásának első tizedét, tehát mondhatni, majdnem általán csakis ezt használta volna. III. Béla, úgy fiai Imre és II. András 1195, 1204, 1206-ban, vegyesen éltek vele.³⁾ Az erdélyi káptalan szintúgy, például 1176-ban,⁴⁾ az erdélyi püspökök hasonlólag 1199. s 1202-ben, sőt már 1119-ben.⁵⁾ És a mi több, még a Gellért életírója is »partes Transilvanas«-t említett.⁶⁾ Ilyen továbbá a »Dalmatia« nevezet, melyet 1102-ben Kálmán⁷⁾, ilyen »Rama«, mit 1138-ban II. Béla⁸⁾, és ilyen »Culmia«, mit 1198-ban Imre iktattak címökbe.⁹⁾ Ilyen végre a »Magnas« szó, melyről Bartal¹⁰⁾ ezt írja: »vocabulum Magnatum recentius, (primus hoc Bela II. ad calcem diplomatis de a. 1135. fortuito, nam proprie, signateque Bela III. usus est.«) Ilyen Nagy-Szombat városa, melyet Pray szerint¹¹⁾ II. Béla alapított 1140 tájt.

Nem állítjuk, hogy a curialis stilusba fölvett ez országneveket és »magnas« címet a Jegyző, mint akármelyik későbbi Béláé, tartozott volna használni, a kir. iroda főnöke lévén; de azt már határozottan mondjuk, hogy ő ezeket nem használta, s mint I. Béláé nem is igen használhatta.

De Zonuk váráról sem tett említést, pedig ez történelmünk

¹⁾ Imago nov. Hung. Cap. 10. 80. l.

²⁾ Vindiciae 48—49. l.

³⁾ Katona Hist. crit. Reg. T. I. 276., T. IV. 610. l.

⁴⁾ Fontes Reum Austriacar. 2. Abth. XV. Band 1. Th. 1. l.

⁵⁾ Pray Hierarchia P. 2. 203. l. A betű alatt.

⁶⁾ Capit. 10. Endlichernél 215. l.

⁷⁾ Katona u. o. T. III. 161. l.

⁸⁾ U. o. T. III. 522. l., Pray pedig de Sigillis p. 53. III. Béláró állítja. Különben Rama alatt Boszniát szükség érteni. Pray u. o. 54. l.

⁹⁾ U. o. T. IV. 488..

¹⁰⁾ Comment. I. 226. l.

¹¹⁾ Annales Reg. Hungar. P. I. fol. 131.

lapjain 1134-től, talán mint azokon való megjelenése első évétől kezdve ¹⁾ végigfogytig nagy szerepet játszott, s már csak ezért is nem tarthatjuk-e őt I. Béláénak?

22. §.

Többször említők Bartal Jegyzőjét. Itt van helye nézetünket róla elmondani.

Bartal a névtelen Jegyzőre nézve ezeket állítja: »semmit sem tartok bizonyosbnak, minthogy az Mátyás, későbbi esztergomi érsek volt, ki a kir. jegyzői hivatalt 1223-ban kezdette s 1234-ben végezte.²⁾ Igen is IV. Bélának, mint ifjú királynak 1234-ik évig volt notarius (jegyzője), 1235-ben lett váczai püspök s 1240-ben esztergomi érsek a Sajónál dicsőségesen elvérzett Mátyás érsek.«³⁾ És Bartal mindezt latin commentariusában tüzetes vitatkozással szintén elmondta!!

Mi azonban ellenében színtűgy semmit sem tartunk bizonyosbnak, minthogy Mátyás éppen nem lehetett azonos a krónika írójával.

S ez állításunkkal mi Bartal elébe tisztelettel, széleskörű ismeretei, írói érdemei teljes méltánylatával járulunk ugyan, de hogy tévedésében, a mi nélkül Szalayként nincs nagyság, nem, és miért nem osztozhatunk, kénytelenek vagyunk szintén nyílt helyen elmondani.

Ő Mátyásában, ennek curialis stílusából is, föl tudja ismerni a krónika íróját,⁴⁾ állítva például, hogy valamint a kir. levelekben szokásos, de II. András előtt még ismeretlen⁵⁾ e zárszavak: »Comitatus regni tenentibus. et honores«, színtűgy a krónikájában előforduló »Comitatum Zaránd, et sic ceteris nobilibus loca, et honores condonavit« kifejezések is egyaránt a jegyző tollából folytak volna. Amde a »comitatus« szót valamint már Sz. István megemlítette pannonhalmi adománylevelében, színtűgy talán egy árpádházi királyunk sincs, ki a »honos, honores« szót nem használta volna, s kérdjük: e két szón kívül a többiek közt akár értelmükre, akár összerakásukra nézve ugyan minő hasonlóság van?

Bartal továbbá⁶⁾ a Jegyzőnek I. fejezetében álló e szavait:

¹⁾ Valószínűleg első főispánja volt ekkor Churidin comes de Saunich. Koller Episc. Quinq. eccles. T. I. 160. l.

²⁾ Uj Magy. Múzeum 1851/2 I. 405. l.

³⁾ U. o. 1858. I. 364. l. és Comment. I. 18—23. l.

⁴⁾ Comment. I. 12. és 20. l.

⁵⁾ Ezt részünkről nem állíthatjuk, mert Fejér codexeiből kitetszőleg több változattal már III. Béla alatt használatban voltak.

⁶⁾ Comment I. 14. l.

»Quando Scythici victoriam habebant, nihil de praeda volebant, ut moderni de posteris suis« IV. Béla korára kívánta felhasználni, állítván, hogy őseinknek ily rablási vágyát II. és III. Béla korából bebizonyítani nem lehet. De ha Rogerra hivatkozott, miért nem tette ezt Hartvikra, ¹⁾ s miért nem Sz. Istvánnak, Sz. Lászlónak s a többinek a tolvajok és rablók ellen hozott számos törvényeire nézve is, s miért feledte különösen megemlíteni, hogy a Jegyző szerint őseinknek e gyengéje már a vezérek korában kalandjaik alatt meglehetősen ki volt fejlődve?

És ha Mátyásnak tollából annyira bőven folyt a XIII. századi tiszti írmód, vajjon miért nem szivárgott a krónika írójáéból a »Belae regis primogeniti regis Hungariae aulae Cancellarius« kifejezés is; miért nem »terra Racy« helyett a »Regnum Serviae« stb.?, mert hiszen ezeket 11 évi hivatalkodása alatt tolla gépileg is megszokhatta, sőt megszokni tartozott volna, ez a kir. irodában első helyet foglalván el.

Régen el van mondva, hogy a XIII. évszázadban már »Cancellarius« czímmel éltek az azelőtti notáriusok. Például Pray²⁾ így írt: »Eodem modo in Belae III. literis anni 1186. legitur Adrianus Praepositus Budensis, Cancellarius, et anno 1190. per manus Catapani vicecancellarii est hoc privilegium adnotatum. Ab hinc Notariorum, et sigillatorum nomina sensim exoleverunt, et in eorum loco Cancellarii, et vicecancellarii succedere, formulaque illa: Datum per manus Cancellarii, vel vicecancellarii dilecti, et fidelis nostri cet. invaluit.« Van ugyan nyoma még a XIII. s az ezt követett évszázad folytán is a notáriusi hivatalnak, a mire nézve maga Bartal is hozott fel példát, ³⁾ mondván: »Diversus ab hoc (a capellae comest érti, minővé Mátyást is tette) fuit Apocrisiarius, seu specialis Notarius ad annulum Regium, qualis Thomas erat Pontifex Vaciensis, testimonio literarum de ao 1284. »in aula Regia Belae IV. Apocrisiarii, et specialis Notarii, qui meruit officium exercere sigillo, et ministerio annulari«. S ilyen jegyző volt János, a küllői esperes: »Ego Joannes nunc Archidiaconus de Kikullew in Ecclesia Transilvana, vicarius Strigoniensis in spiritualibus generalis, tunc, licet indignus suorum secretorum Notarius.⁴⁾ Úgyde a mi Jegyzőnk nem volt ilyen »specialis«, hanem irodai magister notarius, s maga Bartal is Prayval együtt elismerte, hogy a régi

¹⁾ Hartvik a Sz. István életírója 6. és 17. pontjai alatt, Endlicher-nél a 168. és 181. lapon ilyes rablási esetekről szól.

²⁾ De Sigillis 102. l.

³⁾ Comment. II. 96. l.

⁴⁾ Turóczi Jánosnál, Schwandtner Scriptores Rerum Hungar. P. I. 281. l.

»notarius« nevezet III. Béla korában megszűnt, midőn így szól: »Paulus Episcopus Ultrasylvanus *ultimus* circa a. 1181. Belae III. *Notarius, nam qui hunc sequebantur jam Cancellarii, eodemque tempore Magistri*, aut Praesidentes capellae comites dicti sunt.«¹⁾ S midőn a Bartal Mátyása tollából mindig, például 1230-ban ilyek folytak ki: »Bela dei gracia rex primogenitus regis Hungarie — — Datum per manus Mathie Zabragiensis (hajdan így) prepositi, et nostre aule Cancellarii«,²⁾ hihető-e, hogy ő az itteni cancellariusi czímének csebréből a krónikában olvasható notáriusi czímének vedrébe lépett volna vissza?

De térjünk magára azon elvitázhatlan derekas okra, mely miatt Mátyást a krónika írójául el nem ismerhetjük.

Bármelyik Béláé volt legyen a Jegyző, a kort, melyben krónikáját írta, minden esetre e Bélának csak utána s koránt sem alatta kell keresnünk, mert jól mondja Cornides³⁾ »necesse est, admittas Historiam eius nonnisi post annum — — Belae — — emortualem fuisse scriptam.« S ezért, midőn következő szavait⁴⁾: »id — — evictum se dedisse, Anonymum nostrum intra annos 1141., et 1235. — — floruisse« Bartal elfogadta⁵⁾ mondván: »Quod ei penitus assentior,« miért nem fogadta el egyszersmind az e szavakhoz kötött ama föltételt is, hogy a Jegyző csak a maga Bélájának halála után írhatta krónikáját?⁶⁾

Föltéve, hogy Cornides szerint a Jegyző, Bélájának halálakor legalább 30 éves lehetett és 65 évet élhetett:

ha I. Bélának volt jegyzője 1063—1098-ig, vagy is Salamon kezdve Kálmán uralkodása harmadik évéig;

ha II. Béláé volt, úgy 1141—1176-ig, vagy is II. Gézánn kezdve III. Béla uralkodásának szintén harmadik évéig;

ha továbbá a III. Béláé volt, ekkor 1196—1231-ig, vagy is Imrén kezdve II. András uralkodása vége feléig;

ha végre a IV. Béláé volt, 1270—1305-ig, azaz V. Istvánon kezdve Róbert Károlynak a Sz. István koronájával lett felavattatásáig lefolyt időszakban fogta írni krónikáját.

És miért? Mert maga a Jegyző előszava első két sorában

¹⁾ Comment. II. 95. l.

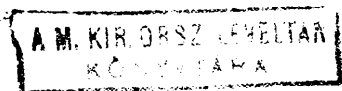
²⁾ Fontes Rerum Austriac. 2. Abth. XI. Band 75—76. l. és XV. Band 1. Theil 60. l. 1233-ban Magyar Történelmi Emlékek I. osztály. 6. köt. 307., 309. l. Fejér T. 7. V. 1. 222—223., 225., T. 7. V. 4. 82., 84. l.

³⁾ Vindiciae 70—71. l.

⁴⁾ U. o. 136. l.

⁵⁾ Comment. I. 5.

⁶⁾ S miért mellőzte az Endlicher-féle Jegyzőnek 1827. kiadása 47—50. lapjait?

ezeket mondá el: »*quondam bone memorie gloriosissimi Bele regis Hungarie Notarius.*« Béla tehát a »*quondam*« szó erejénél fogva, mint ezt Cornides is erősíti,¹⁾ meg volt halva, midőn a Jegyző e sorokat írta. *Hogyan mondhatta volna el tehát a Sajónál elvérzett Mátyás az őt 29-évvél túl élt IV. Béláról a »quondam bone memorie« prentáló szavakat?*

Bartal, fölfogásához képest sokkal következetesebben jár vala el, ha a Jegyzővel Mátyása helyett Tamást a váradi püspököt állítja vala azonosnak, kiről ő maga a Kún László 1283-iki leveléből ezeket hozta fel: »*qui temporibus avi nostri D. Belae Regis Notariae fungens officio, sic per quaelibet crevit, et eminuit incrementa, ut Apocrisarii, seu specialis Notarii ad annulum Regium sibi meruerit officium recommendandum; — — quoad usque Rex idem vixit, in eodem ministerio perduravit*«²⁾, mert ezen Tamás részére mind a Jegyző által kijelölt Béla utáni korszakot, mind pedig a notariusi czímet föltalálhatja. Ámde kétségen kívül maga Bartal sem kívánta ez által a Jegyzőt Kézainak kortársává tenni, annyival kevésbbé még hátrább vetni, a minek a Jegyző is ellene mondana, mennyiben magát a magyar nemzet első történészének állítja.³⁾ S teheti-e vala egy ily késői Jegyző, hogy krónikájában a Kúnok bejöttét, főleg a mongol dúlást bár csak egy szócskával meg ne érintse?

S evvel elmondtuk a Jegyző munkájának keletkezési korára vonatkozó nézeteinket, megeshetik hosszasan, de mindenesetre csak művünk érdekében. Bocsássa meg az olvasó e kitérésünket.

23. §.

Zonuk vára keresésében térjünk már belső Szolnokba.

Itt több régi várhely van ugyan, de köztük Zonukot hiában keressük. A Kozárvár falvához tartozó Szűnyogszeg nevű pusztát hajlandók lennének némely anonymszerű szóértelmezők Zonokszegnek tekinteni anélkül, hogy körötte valahai várnyomokra találhatnának.

De félre mindezekkel és Benkő Józsefnek Transsilvániája

¹⁾ Vindiciái 46. lapján ezt írja: »*praeifixam verbis: »bonae memoriae« particulam: »quondam« de hominibus viventibus usurpari nunquam, sive in Historiarum, sive in Diplomatum, nec posse exemplum proferri ullum, quod faciat exceptionem.*« Sőt a Jegyző által a »*bonae memoriae*« kifejezés magára is a »*quondam*« nélkül használtatott az elhaltra nézve, mint ez 7-ik fejezetében Álmost illető e kitételéből világos: »*vir bone memorie.*«

²⁾ Commentar. III. 38 l.

³⁾ Toldi Ferencz a Magyar Nemzeti Irodalom Története 2. kiadás I. 81. l.

kinyomatlanúl veszteglő III. Része e szavainál fogva: »arcemque Zonuk, sive Zánok, a qua terram Szolnokensem denominatam alii existimant, condiderit«, értve a 4-ik czikkünkben említett Zonuk ispánt:¹⁾ menjünk egyenesen Közép-Szolnoknak régebben Zánok, ma inkább Zálnok (oláhul Zánuk) nevű falujába, a hol minden bizonynyal rég fűrkészett várunk romjait szerencsések leszünk azonnal föltalálni.

Azon fölterjesztésben, melyet e megye, pecsétje alakjának meghatározhatása végett M. Therézia korában a felsőbbséghez intézett, szintén megtaláljuk az útasítást arra nézve, hogy e vár romjait Zálnok szomszédjában keressük: »Comitatus de Zálnok — mondja a fölterjesztés — . . causa nominis est ab arce quadam, ante plurima secula, sed nunc quoque Zálnak vocata, iam vero ob vetustatem silvatica facta, circa quam visitur ingens silva latitudine ab oriente ad occasum unum, longitudine a meridie ad septentrionem duo milliarum extensa cum aggere ab una usque fluvios Berettyo, ab alia partibus Kraszna dictos. — — — Non deerant quidam detortam de praemissis tenentes opinionem, sine proba simplicem, — — sed supersunt, imo perpetuo supererunt arcis, et aggeris evidentissima vestigia: nomenclatio Zálnok, etiam nunc, eiusdemque villa eodem territorio, et nomine gaudens, genteque valachica populosa. — — — Hinc mediocris Szolnok etiam deterret *nomen suum* abnegando *ab arce Zálnok obtinuisse* illud, nullus enim comitatus, nulla sedes, et communitas quaequam toto orbe inveniri queat, quin certum aliquem locum denominationis suae habeat.«

A 140 oláhtelekből álló Zálnok, melynek vize Nagy-Derzsidánál a Krasznába ömlik, vidéki köz-, de jó rendén balhiedelem szerint Csanálos, hajdan falu, ma már puszta határának sárjadéka; birtokosai: a Dengelegghi-nemzedék örököseinek azon része, mely magában Dengelegben nem osztozott, u. m. a. Laskai, a gróf Kemény (jelesen néhai József barátunk) és az Érsekújvári nemzedékek, 1800-ban egyenesen a csanálosi telkek számából vett kulcs szerint osztották fel a zálnoki határt. S van, ki szájhagyományilag gyerekkorai oly öregre hivatkozik, a ki szintén hasonló korában szemtanúja volt volna Zálnokban a legelső falak föllállításának.

Ez mindenesetre tévedés. Mert mind Csanálos, mind jelesen Zálnok e mondát túlhaladó régi helység, a mint erről 10. czikkünk végén az 1300. évet illetőleg már emlékeztünk, s a mint affelől a lejjebb mondandókból még inkább meg fogunk győződni.

Egyébiránt a zonukvári rom begyepesülten Zánoktól északra mintegy negyed mértföldnyire az e romoktól távolabb fekvő Kegye

¹⁾ Lib. I. Cap. 7. §. 118. puncto 1.

helység határán, a Sziklu luj Valtu hegylánczatnak egyik, mintegy 50 ölnyi magas és 5000 □ ölnyi erdőség borította ágazata csucsán (Zálnok, Csánálos, Nagy-Derzsida, Kegye és Oláh-Csáholy falvak között) föllelhető, a miből gyaníthatólag e várnak egykori területét Kegye és Zálnok osztották föl egymás közt annak elpusztultával.

A mult században kapuja még látható lett volna, s mintegy 18 évvel ezelőtt kincskeresési vágy egy üreget és kútat fedezett fel, a hegy oldalán kezdve és a kutig mintegy 8 ölnyre szirtben vive e czélra az új aknatorkot. E kút, szintén sziklában, négyszögűleg volt lefelé vágva ismeretlen mélységig; a tisztes öreg idő annak tetejét ledőlt fákkal, később hanttal takarván be, a vár omladványainak egy része pedig a szopori kövezett útra fordítván.

24. §.

Rendje, ideje van már föltalált várunknak e helyiségét támogató védveinket elősorolnunk; és ezeknek főbbjeit a magyar emlékeknek egyik ritka becsú s egy könnyen ki nem bányászható aknájából merítendjük, t. i. a már többször felhozott váradi tűzpróba könyvből. Igaz ugyan, hogy e műben az eredetitől eltérő másolati névtorzítások csak úgy hemzsegneek, de állításunk valódiságára nézve egyszersmind elég tiszta adatot is nyújtanak.

Meg kell említenünk még egy-két észrevételt.

Egyik az, hogy azon korban is Sz. László III. 16. nyomán a felpörös tartozott alpörösének illetékes törvényszéke elébe járulni. E könyvnek több esetleges adatai hitelesítik ezt. Így például a 253. §. szerint a zonuki ispánnak, a 362. §-ban a vajdai személyesnek hatósága, sőt a 253., 326 ban még a pristáldnak is illetékessége ellen tett kifogást egyik-másik alpörös; mivel pedig az 1222-iki V. törvényczikk szerint a várispán, ki alatt most csak is valódi várnagyot értünk, minden másokat kirekesztőleg, egyedül csak a várhoz tartozottak ügyeiben bíraskodhatott: méltán föltehetjük, hogy az egyik pörös fél minden esetre hatósága alatti lehetett lakhelyével együtt, a mikoron ő, vagy ő is bíraskodott. Úgy látszik továbbá, hogy a várjobbágytság kötelékébe tartozás kérdésében a várispán egy idegen alpörösnek is illetékes bírāja volt, mint ezt a 253., 276. §. igazolja.

Másik az, hogy a felpörös és pristáld lakára csak akkor fordíthatunk kellő figyelmet, ha ez mind a három félre nézve közös, vagy az alpörösének közelében föltalálható; különösen arra is nyújt példát e könyv, hogy a pristáld néha más megyei is lehetett; így a 323. §-ban érintett bihari ügyben és bíraskodás alatt Zaránd-vidéki pristáld jön elő.

Harmadika az, hogy a helységnek oláh nevére is szükség

ügyelnünk, mert e nemzet a magyarnál néha hívebben tartja fenn a helységek, nemzetek, nemzetségek régi magyar neveit.¹⁾

Ezeket előre bocsátva, üssük fel már e könyvet, a mely futólagos forgatásra is jobbadán mind oly helységeket fog előnkbe tüntetni, melyek leghamarább és sűrűbben Várad környékén lehetők fel és ezt góczként veszik körül. S mi természetesb ennél? Valóban számításunkban nem igen fogunk csalódni, ha kimondjuk, hogy a Bihar körüli megyéket illető *§*-ok száma aránylagosan fog apadni a távolság növekedésével Váradtól.

Mellőzve minden más olyatén helységeket és ügytárgyakat, melyek az illető várak megnevezése nélkül jönnek elő, vizsgáljuk csak azon vármegyéket, vagy is megyei várakat, a melyek Szolnok városával egyenlő, vagy nálánál kisebb távolságban állanak Váradtól és következő eredményre jutunk: Biharvárat illető pörtárgy fennforgott számszerint mintegy 55, zonukvári, ide nem értve a zonuki esperesség által eldöntött két esetet, körülbelül 25, szabolcsi 12, szathmári 10, krasznai 8, békési, borsodi és kolosi 7—7, dobozai 5, zarándi 4, zempléni, pataki, ugocsa 3—3, hevesi, aradi 2—2 és beregi 1. Arad ugyan közeli szomszédja Biharnak, de abból talán csak azért forgott fűn két ügy, mivel ottan is pusztított a

¹⁾ Egyik ritka példa erre az »Ungur« név, melylyel az oláh a magyart jelöli meg. A szlávok a magyart Ugri-nak, Uhri-nak, Veugri-nek nevezték, Wenzel Gusztáv szerint (Új Magyar Múzeum 1850¹/₁. I. 490. l.). Igy következőleg a dácziai szláveredetű Oláhok is (ugyanott II. 237, és 1851¹/₂. II. 224. l.). A IV. évszázad végén élt Ammianus Marcellinus Lib. 31. a húnok és ungarok közt már különbséget tett, s Európában még Árpád bejötté előtt jó rendén divatozott a »Hungarus« nevezet, mert a Frank évkönyvekben a 863. évre vonatkoztatva említetik: Hungarius Traiectensis Episcopus (Annales Fuldenses Pertznél, T. I. 375. l. Lásd Szabó Károly Új Magyar Múzeum 1858. I. 564. l.).

A Béla jegyzője, hogy szószármaztatási szენvedélyből Ungvár nevét is fölhasználhassa, a helyett — a mi természetesb lett volna — hogy Munkácestól a Latorecza és Tisza folytán hozza le a síkra Árpádot, újra hegyekre másztatta éjszának Ungvár felé, s hogy az ettől kölcsönzött nevezetet még inkább hitelesítse, Szalánról e lihetetlen korai szavakkal emlékezik: »dux Salanus — — minari caepit, et Arpadum ducem hungariae quasi deridendo salutavit, et suos pro risu *hungvaros* appellavit« (cap. 14.); Árpádnak pedig szájába ezeket adá: »O Scythici, qui per superbiam bulgarorum a *castro Hungu* vocati estis *Hungarii*« (cap. 39.). Ezeket Szabó Károly is magyarított Béla jegyzője 7. lapján szintén névszófaragásnak tekinti.

Különben magát a »Magyar« nevet Konstantinosz császár is ismerte, s annak nyoma a VI. évszázadban is feltalálható (Új Magyar Múzeum 1851¹/₂. I, 836. l.).

tüzes vas.¹⁾ És ezen eredmény meglehetősen tudtunkra adja, hogy Zonuk vára sokkal közelebb feketett Váradhoz, semmint Szolnok városa; minthogy azonban ez nem mindenkit elégíthet ki, menjünk tovább.

25. §.

E könyvnek Endlicher kiadása szerinti azon czikkei, melyekben a »Zonuk« szó bármi szín és cím alatt említettik, a következők:

I. Zonuki esperesi bíróság alatt:

1-ször. A 236. §-ben mindkét pörös fél: »de uilla *Sancte crucis*« ma Szilágy-Keresztur; a pristald »de *Detreh*« ma Debren, mindkettő Közép-Szolnokban, vagy ez utóbbi Detrethem Krasznában; bíró: Paldus esperes. 2-szor a 320. §-ben fel-al-pörös: »de uilla *Zuna*« ma Szuna pusztá Közép-Szolnokban, mint ezt tudjuk már 7-ik cikkünkéből is; bíró: Farcasius esperes.

II. Zonuk grófsági bíróság alatt.

a) várjobbágyság tárgyában.

3-szor. A 44. §-ben pörös felek: »de uilla *Roba*« ma Róna, vagy Doba Közép-Szolnokban, benne vagy az *R* vagy a *b* betű serélve van; de volt itt 1577-ben a kolos-monostori konvent levele szerint Rodi-falva is; pristald: »de uilla *Mire Acnaya*« talán Mirének aknája, valószínűleg ma: Mosó-Bánya Közép-Szolnokban; bíró: Tobias comes curialis.

4-szer. A 148. §-ben csak »*Karil*«, a pristald lakhelye jön elő, ma talán Nagy-Károly vagy Karulya Kővár vidékén, mint Zonuk megye egykori kiegészítő részében, vagy ha Király betűcserét tételezünk fel: Szilágy- vagy Ér-Sz.-Király Közép-Szolnokban; a király által kiküldött bíró: maga a vár főgróf Smaragd.

5-ször. A 253. §-ben felpörösek: várjobbágyság; alpörös: jövevény olasz; felpörösi bizott: »de uilla *Zumtoui*« ma Tasnád-Szántó Közép-Szolnokban; Smaragd főgróf parancsára bíró: Poul comes curialis.

6-szor. A 276. §-ben felpörös: »castrensis de Zounuc de uilla *Sugu*« ma Szilágy-Szeg, oláhul Szegu, Közép-Szolnokban; alpörös de uilla *Zolos*, ma talán Szölös Biharban, vagy az *S* betű hibás olvasás lehetvén, *Zoloc*=Zilah Közép-Szolnokban. Ez magát német eredetűnek állítván, a felpörös keresetéről lemondott; bíró: Angelus curialis comes.

¹⁾ Némelyek triburiai találmánynak tartják, de hibásan. Láss többet erről Broughthonnak a Religioról való Historiai Lexiconában, Mindszenti Samu, 1729. II. 198. l. és Uj Magyar Muzeum 1858. I. 425. lap.

b) hatalmaskodás és kártétel tárgyában.

7-szer. A 71. §-ben felpörösek: »de uilla *Cayhas*« ma Ér-Kávás; alpörös: »de uilla *Yled*« ma Iled puszta, mindkettő Közép-Szolnokban. Ez utóbbi 1464. a Darahi László részére Ország Mihály nádor által kiadott iktató parancs levélben Ileb neven jön elő, de az 1465-iki hasonló levélben már Iled, 1489. pedig Mihályfalvi Kata Beonyei Jánosné javára kiadottban: Iledtheleke; pristáld: »de uilla *Mochii*« ma Mocsolya, ugyanottan (erről lesz szó alább is); bíró: Tobias curialis comes.

8-or. A 98. §-ben a pristáld helysége: *Dobur*, ma N.-Derzsida, oláhul Doborá¹⁾; ítéleti elégtétel helyéül kijelöltetett: *Zanpto*, ma az 5-ik előbbi pont alatt már említett Tasnád-Szántó; bíró: Tobias curialis comes.

9-szer. A 285. §-ben felpörös: »de uilla *Babud* (ez a 253 §-ban Bahud) ma Babucz = Babeza Közép-Szolnokban. Gyulafi László iktató-levelében említetik 1577-ben Nagy- és Kis-Babocza, s midőn Kis-Baboczának oláh neve: Bábuczá, azért ezen nemzet nyelvszokásához képest a nagyobbiké Babucz = Babud lehetett; alpörös: »de uilla *Gyou*,« ma tán Diosad, oláhul Dgyiosád Közép-Szolnokban, mert ha a fönnnebbi 4-ik czikkünkbeni Gyogból ma Diós, ha a 12-ik czikkünkben érintett pápai dézmalevél szerint Gyószegből Biharban, ma Diószeg²⁾, ha Gyznoyowból Tordában ma Disznajó³⁾ és Gywghból Alsó-Fehérben ma Diód⁴⁾ tudott lenni: miért ne lehetett volna a mi Gyou-nkból Diósad? De vehetni inkább Diósteleknek is szintén Közép-Szolnokban, melyet Tasnád, Kene és Thenke falvakkal 1279-ben comes Hegun és fia Gogan bán új adományyal nyertek⁵⁾, s annyival inkább vehetni, mivel egy 1282-iki levél szerint Gyoud-falvának határrésze felett az erdélyi püspöknek, mint tulajdonosnak István comessel, File bán fiával levén versengése, a közeli tasnádiak az egész Gyoudat elpusztíták.⁶⁾ S ezért legvalószínűbbnek tartjuk, hogy a fennforgó Gyou = Gyos = Gyor és File Tasnádnak éppen tőszomszédjában feketek, mint ezt a következő szavak is igazolják: »olim praedium inter Tasnád, Szarvad et Balásháza,« s viszont: »File olim pagus

¹⁾ Benkó József Milkovia II. 428—430. lapján olvashatók ezen oláhnevek, hol Derzsidának neve *Boborá*-nak iratik, a tán régi *Doborá* helyett.

²⁾ Kereszturi Episc. Varad. P. 1. 179. l.

³⁾ Fejér Codex T. 11. 471. l.

⁴⁾ U. o. 479. l.

⁵⁾ T. 5. V. 2. 559. l.

⁶⁾ T. 5. V. 3. 141—142. l.; T. 9. V. 5. 549., 614. l. Itt az év hibásan áll 1281. helyett.

possessioni Tasnád conterminus.«¹⁾ Az alpörös által illetékesül el nem ismert bíró: Angelus curialis comes.

10-szer. A 303. §-ben felpörösek: »de *Alba*« ma Albis Biharban; alpörös: »de uilla *Mon*,« ma Közép-Szolnokban Nagy-Mon, Mon-Újfalu és Monó találhatók; pristald: »de uilla *Tuka*«, ma tán Tulka Biharban, mely egyébiránt a XIV. évszázadban váltva Tulka és Tuka neven fordult elő,²⁾ de lehet az imént említett Thenke is; bíró: Pris comes curialis.

c) lopás tárgyában.

11-szer. A 6. §-ben felpörös: »de uilla *Juren*« ma Iiny Szatmárban; alpörös: »de uilla *Pereznék*,« ma tán Perecsen Krasznában, mennyiben 1533-ban Perezen név alatt olvasható azon levélben, mely mellett az erdélyi püspök a dézmát Báthori István vajdának elengedte.³⁾ De lehet Parasznya, régen Parazna Szatmárban, melynek a XV. évszázad elején birtokosai: a Csaholyak Szatmárban és Közép-Szolnokban egy egész uradalomnak valának tulajdonosai.⁴⁾ Lehet még Penészlek szintén Szatmárban, mely különben is Külső- és Közép-Szolnok irányában fekszik, 1327-ben Peliznuk neven jön elő alább a 25. pontban említendő levélben; pristald: »de uilla *Uoznad*«, torzítás lehet Tasnád helyett; bíró: Tobias curialis comes.

12-szer. A 13. §-ben pörösfelek: »de uilla *Duba*«, ma két Doba van Közép-Szolnokban; pristald: »de uilla *Chumburd*,« ma tán Zsombor Kolosban, vagy pedig a mindjárt következő; bíró: Uitalis curialis comes.

13-szor. A 61. §-ben mindkét fél: »de uilla *Chybur*« ma valamelyik Szopor Közép-Szolnokban; pristald: »de uilla *Tibur*«, egy lehet amazzal; bíró: Tobias curialis comes.

14-er. A 73. §-ben fel- és alpörösek »de villa *Mochy*«, ez a már említett Mocsolya, vagy ha tetszeni fog: Moch, mely a XIV. évszázadban a bihari esperességhez⁵⁾ és így Bihar megyéhez tartozott, s ma tán a Debreczen, Bősörmény és Újváros közti puszta lehet, csakhogy ekkor birtoklási tekintetben Zonuk várához tartozottnak is el kell ismernünk, mert bíró »Tobias curialis comes de Zonuk« volt; pristald: »de uilla *Elep*« ma tán Etej puszta

¹⁾ Archiv des Vereins für Siebenb. Landeskunde. 2. Band 147., 148. l. és ugyanott 1845. I. Band 26. l.

²⁾ Ritus explor. veritatis §. 278. és Kereszturi Episcopi Várad. P. 1. 181. l.

³⁾ A gyulafehérvári káptalanban.

⁴⁾ Szirmai Szathmár II. 109. l.

⁵⁾ Kereszturi Episcopi Magno-Varadiens. P. 1. 180., és Pray Hierarchia P. 2. 141.

Közép-Szolnokban. Keoreosi László és részesei 1520. többek közt az elisthelekei birtokrészt nyerték e megyében,¹⁾ vagy ha szintén tetszik az iménti Mács közelében lévő Elep pusztá, mit valószínűbbnek tartunk.

15-ör. A 108. §-ben felpörös: »de uilla *Chroath*« azaz Horváth, ma Oláh-Horváth; alpörös: »de predio *Demetrii*« ma Zer = Sző-Demeter, mindkettő Közép-Szolnokban; a szavatos: »de uilla *Boka*« ma Oláh-Baksa lehet Krasznában, mert a közép-szolnoki Magyar-Baksának oláh neve Boksiczá, mi pedig az oláh nyelv szokásánál fogva Boksa-t is föltételez; bíró: *Uitalis curialis comes*.

16-or. A 113. §-ben felpörös: »de uilla *Solumus*« ma Soly-mos, oláhul: Solmus, vagy pedig Király-Darócz, mely 1217-ben Solumus nevezettel bírt,²⁾ amaz egészen, ennek fele Közép-Szolnokban; az alpörösek: Bélának jobbágysai »de uilla *Guolozka*«, ma Nagy-Goroszló lehet; pristald: »de uilla *Domlun*«, ma Doblyon, oláhul Domlin, e kettő is az említett megyében; s mivel két ítélő bíró volt, egyik Tobias curialis comes, másik pedig a bilot, később szolgabíró, azért valószínűleg amaz a fel-, emez pedig az alpörös részéről bíraskodhatott.³⁾

17-er. A 176. §-ben felpörös: »de uilla *Kahas*«, alpörös: »de alio *Kahas*«, ma Ér-Kávás egyedül áll fenn; pristald: »de uilla *Kers*« ma Ér-Körös, mindenik Közép-Szolnokban; bíró: Kristóf fő-várgróf.

18-or. A 196. §-ben felpörös: »de uilla *Perlu*« ma Peér, vagy Pele Közép-Szolnokban; az alpörös lakhelye említetlen; bíró: *Angelus curialis comes*.

19-er. A 238. §-ben fel- és egyik alpörös, valamint a pristald: »de uilla *Beruei*« ma Vervölgy, oláhul Virvelgy lehet; másik alpörös: »de uilla *Margneta*« ma Margita Biharban; az első alpörös bírāja volt a hervei bíró, másiké külön pristalddal Tumpa, a zonuki curialis comes.

20-or. A 277. §-ben felpörösek: »tributarii regine« a királyné vámosai, a zalamegyei károsult sókereskedők részéről alpörös: »de uilla *Petri*« ma Monos- vagy pedig Gálos-Petri Biharban, és nem Mező-Petri Szatmárban, mit azért gyanítunk mivel amazok közelebb esnek Margitához, ez pedig az iménti 19' pontból kivehetőleg birtokilag, sőt megyeileg is akkoron Zonuk-

¹⁾ A kolosmonostori konvent levéltárában.

²⁾ Szirmay Szatmár 2. 145.

³⁾ Az 1298-iki 5. törv. czikk értelmében: »fures et latrones Billuci regales discutiant, ad pedes tamen ipsius comitis.« Kovachich Supl. ad vest. comitor. T. 1. 82. Mi az oka, hogy a lopást tárgyaló ennyi pont közül csak ez egyben jelenik meg a bilot?

várához tartozott; de különben is a zalamegyei szekereseknek, mint erdélyi sóval kereskedőknek Zilahról Mező-Petri felé kitérni csak kerülő út lett volna; bíró: Angelus curialis comes.

21-er. A 310. §-ben felpörös: »de uilla *Fancsol*« ma Fancsal, másképp Funcsal Biharban; alpörös: »de uilla *Ziloch*« ma Zilah Közép-Szolnokban; bíró: Pers, a fönnebbi Pris curialis comes.

22-er. A 375. §-ben fel- és alpörösek: »de uilla *Kaba*« ma Kaba Biharban, s vajjon nem azért rug-e be Biharnak Kaba körüli része Szabolcsba, mivel hajdan e helység nem tartozhatott Biharhoz?, de érthetni Kis-Kaba pusztát is a Nagy-Kunságban, melyet mi szintén Zonuk várához tartozottnak hiszünk; bíró: Smaragd a vár-főgróf.

d) Adósság tárgyában.

23-or. A 143. §-ben felpörös: »de uilla *Hotuon*« ma Hatvan; alpörös: »de uilla *Dobur*« ma Derzsida oláhul Dobore, mindkettő Közép-Szolnokban; pristald: »de uilla *Ursei*« ma talán Vicsa, mely 1521-ben Jakcsy Magdolna menyője Dészázi Péterné fiusító adománylevelében Viocsa neven fordul elő; bíró: Coma curialis comes.

III. Nádori bíróság alatt.

24-er. A 7. §-ben fel- és alpörösek: »uillani de *Nyr*, qui sunt piores castri Zolnuk« ma Kis-Nyires Közép-Szolnokban; e villát tehát ne keressük a szabolcsi Nyírségen, mert a vár sütői annyira távol csak nem lakhattak. E könyvben előjön ugyan még a Nyr nevezet a 38., 41. §-ben: »Ismaelita de *Nyr*«, a 192. §-ben: »ismaelita de *Nyr*« és a 91. §-ben »Jobbagio Joannis de villa Pauli de *Nyr*«, de ezeket sem tarthatjuk egynek az előbbivel, mert abban nincs említés ismaelitáról, ezekben pedig nem is helység, hanem a Nyírség vidéke értetik. Ily értelemben használta ezt, mint már tudjuk, a Béla jegyzője is: »per partes *Nyr*«. ¹⁾ S végre egybevetés után azonnal kitűnik a külön személyzet és bíróság; pristald: »de uilla *Maysa*«. Közép-Szolnokban Masa-thelek fordul elő a fönnebbi 14-ik pontban érintett Kőrösi László 1520-ki levelében, nincs miért fíradjunk tehát a kis-kunsági Majsába; említették még egy más 1461-ki levélben Mecsa ²⁾; bíró: Miklós nádor, ki valószínűleg 1201—1213. közti vajdaskodása által nyerhette s azután tarthatta meg zonuki főispánságát is.

¹⁾ Capit. 22.

²⁾ A kolosmonostori konvent levéltárában.

IV. Bihari várgróf bíráskodása alatt.

25-ör. A 182. §-ben felpörösek: zonukvári jobbágyok, helységük megnevezése nélkül; alpörösek: »de uilla *Kezuga*« ma valamelyik Keszü Közép-Szolnokban; de nem szabad említelenül hagynunk, hogy Kezeugye nevű helység ¹⁾ 1169-ben a szentjóni zárdához tartozott, mely a mi Kezugánkhoz közelebbi rokonságra mutat; viszont azon levélben, mely a Kaplyon-nemzetségnek Vezend helysége iránt támasztott pörében adatott ki 1327-ben, előfordul Rezuga, ma Reszegefalva ²⁾; továbbá alpörösek még: »de uilla *Pereznek*«, ezt az iménti 11-ik pontból már ismerjük; pristald: »de uilla *Cheydreb*«, a Bél Mátyás-féle kiadásban pedig *Cheydreh*, ma talán Szilágy-Cseh; az említett bíró, a bihari főispán, a király által volt kirendelve.

V. Zonuki bílot bíráskodása alatt.

26-or. Az 57. §-ben felpörös: »de uilla *Perl*« egy lesz a 18-ik pont alattival; alpörös: comes Somának jobbágya; pristald: »de uilla *Mochii*«, ezt is ismerjük már.

VI. Zonuk mint birtokos.

27-szer. A 95. §-ben felpörös: »de uilla *Fede*« egy lehet Ide helységével, melyet Dezső mester kül-, most közép-szolnoki alispán 1351-ben az erdélyi püspöknek szomszédság jogán 10 márkáért átengedett ³⁾; vagy inkább Jeder Kővár-vidékén, mely hajdan Feder névvel bírt ⁴⁾; az alpörös jövevény-féle alattvalója Zonuk birtokosnak »de uilla *Uoda*«, ma Vadafalva Közép-Szolnokban; pristald: »de villa *Dumbul*«, ma tán Embel = Ömböly Pusztá-Károly mellett; bíró: egyik maga a zonuki főispán Maurian, talán mint nemzetségi bíró is az alpörös-, másik pedig a zonuki bílot a felpörös részről lehetett.

VII. Zonuk mint megye.

28-or. A 26. §-ben felpörös: »de uilla *Fulian*«, alpörös: »de uilla *Barana*« egyik sem érdekel bennünket; bíró: a már említett Miklós nádor; békéltetők: »de provincia *Zounuc*«, névszerint: »Michael comes de uilla *Mortun*«, hogy ma hol létezik, Ódipusz tudná megmondani; másik »Modorus de uilla *Pou*« ma pusztá Külső-Szolnokban, de Közép-Szolnokban is volt Pos-theleke,

¹⁾ Fejér T. 7. V. 1. 162. l.

²⁾ U. a. T. 8. V. 6. 103. l.

³⁾ A gyulafehérvári káptalan levéltárában eredetileg, másolata pedig az erdélyi országos levéltárban, Fragmentorum T. 1. fol. 480.

⁴⁾ A kolosmonostori konvent levéltárában.

László országbírónak 1447-ben a zonuki grófság hanyatlása korában Kereszturi Kelemen és részesei javára kiadott iktató-parancs levele szerint ¹⁾; végre

29-er. A 107. §-ben felpörösek: zonukmegyeiek, az alpörös helysége említetlen; bíró: a csanádi főispán.

26. §.

Szedjük egybe már megyék és sorszámaink szerint az előszámlált helységeket; kérdés alatt forognak:

1-ör. *Közép-Szolnokban és Kővár-vidékén*: a 9-ik pontunk alatt Babucza; a 15-ikben Baksa; az 1-ben Debren; a 8. és 23-ban Derzsida; a 15-ben Demeter; a 9-ben Diószád; a 2-ik és 12-ben Doba; a 16-ban Doblyon; a 7. és 17-ben Ér-Kávás; a 14-ben Etej; a 9-ben Girókuta; a 16-ban Goroszló; a 23-ban Hatvan; a 15-ben Horváthi; a 7-ben Iled; a 27-ben Ide; a 27-ben Jeder; a 4-ben Karuly; a 25-ben Keszű; a 16-ban Király-Darócz; a 17-ben Körös; a 24-ben Masathelke; a 24-ben Mecsá; a 7., 14. és 26-ban Mocsolya; a 10-ben Mon; a 3-ban Mosóbánya; a 24-ben Nyires; a 18., 26-ban Pele; a 18., 26-ban Pér; a 28-ban Póstelek; a 3-ban Róna; a 16-ban Solymos; a 4-ben Sz.-Király; a 25-ben Szilágy-Cseh; az 1-ben Szilágy-Keresztúr; a 6-ban Szilágy-Szeg; a 13-ban Szopor; a 2-ban Szuna; a 11-ben Tasnád; az 5. és 8-ban Tasnád-Szántó; a 27-ben Vadafalva; a 19-ben Vervölgy; a 23-ban Vicsa; a 6. és 21-ben Zilah; összesen 44 helység.

2-ör. *Biharban*: a 10-ben Albis; a 21-ben Fancsal; a 20-ban Gálospetri; a 22-ben Kaba; a 19-ben Margita; a 6-ban Szőlős; a 10-ben Tulka; együtt 7 helység.

3-ör. *Szatmárban*: a 11-ben Iriny; a 4-ben N.-Károly; a 27-ben Ömböl; a 11-ben Parasznya; a 11-ben Penészlek; a 25-ben Reszege; összesen 6 helység.

4-er. *Krasznaiban*: a 11-ben Detrethem; a 12-ben Oláh-Baksa; a 11. és 25-ben Perecsen; szám szerint 3 helység.

5-ör. *Szabolcsban*: a 14-ben Elep; a 14-ben Mács, tehát 2 helység.

6-ör. *Nagy-Kúnságban*: a 22-ben Kis-Kaba.

7-er. *Külső-Szolnokban*: a 28-ban Pou.

8-ör. *Kolosban*: a 12-ben Zsombor.

És számítsuk ide Belső-Szolnokból Lápост,²⁾ sőt magát egész Lápos vidékét ma 27 helységgel, mely, mint maga helyén látandjuk, 1292-ig Zonuk várához tartozott és csak ez évben

¹⁾ U. o.

²⁾ Fejér T. 7. V. 2. 165. l.

nyerte el Dénes mester, Dénes fia, a Losonczy-Bánffy nemzedékből.

S kérjük mindezek után: mintegy 66 helységet Szolnok városától a minő távolban, Zálnok helységének szintoly közelében és szintén csak Zonuk várát illetőleg egy csomóban találva, — egyedül vakeseménynek tulajdoníthatni-e ezt?

Továbbá olvasva III. András 1293-iki adománylevelének e sorait: »Stephanus filius Mathei de Csán nostram adiens praesentiam, quendam terram *castrī nostri de Szonuk*, Kerő vocatam a nobis petiit sibi dari — quatenus mittatis (erdélyi káptalan) hominem vestrum pro testimonio, coram quo Joannes filius Joannis de *Orkud* homo noster accedat, ad faciem dictae terrae« stb. — egyelőre a belső-szolnoki Szamosujvár melletti Kérőt lehet ugyan sejtetni, de e névnek hibás másolatát, minővel birunk, eléggé tanúsítván az akkoron ily alakban még nem használt ő betű¹⁾; látva e mellett, hogy Istvánnak atyja »de Csán«, a király emberének pedig, ki tapasztalatilag rendesen vidéki szokott lenni, mit a későbbi 1351. 22-ik t.-czikk már szorosan megkívánt, viszont atyja »de Orkud« valának: e körülmények minket újra Közép-Szolnokba utasítanak, a hol Keszű, Csán és Erked falvakat föl is találhatjuk, és így az elsőt, Keszűt már másodszor tekinthetjük Zonuk várához tartozottnak.

Ha most a fönnebb érdeklött helységek közül azokat, melyek a zonuki grófság biráskodása alatti alpöröseknek valának lakhelyei, valamint az olyatén felpörösekét is, kiknek részéről nézetünk szerint biráskodhatott azon gróf, viszont felszámítjuk, körülbelül ekként talállandjuk: 16. Darócz, 23. Derzsida, 9. Diósad, 3. és 12. Doba, Ér-Kávás, Gálos, vagy Monos-Petri, 9. Girokuta, 7. Iled, 22. Kaba, 25. Keszű, 22. Kis-Kaba, 14. Mács, 19. Margita, 14. Mocsolya, 10. Mon, 24. Nyires, 11. Parasznya, 11. Penészlek, 11. Perecsen, 3. Rodifalva, 3. Róna, 16. Solymos, 5. és 8. Szántó, 6. Szilágy-Szeg, 13. Szopor, 15. Sző-Demeter és 21. Zilah, s ide érte még Lápost: ezeket tehát, minden esetre pedig közülök mintegy 20 helységet, mint semmi kétség alá nem jöhetőket méltán Zonuk vára tartozványaiként szükség elismernünk. S éppen ezért igen természetesen nem következtethetjük-e ezeknek Zonuk vára közelében való fektöket? Avagy föltehetjük-e királyainkról azon megfontolatlanságot, hogy ők, ha Zonuk vára csakugyan egy vala Szolnok városával, ezt a körötte levő helységtől foszszak meg hamarább a garmelléki zárda s később a

¹⁾ Közelebbről e levél a Fontes Rer. Austriac. 2. Abth. XV. Band 1. Th. 183—184. lapján kiadatván, ebben: »terra Kerew« áll, azonban itt is a z betű helyett hibásan r betű van alkalmazva.

jász-kunok részére tett adományozásaik által s a közép-szolnokiakat hagyják hátra későbbi elidegenítés tárgyául?

De hogy maga Szolnok városa is magánkézre volt kerülve, bizonyos abból, mivel 1325-ben Károly király csere fejében vette el Kokostól.¹⁾

S miután a tűzkönyvnek 361., 366. és 368. §-ei szerint is II. András király 1221-ben a koronai várakhoz tartozott birtokok és jobbágyságok számba vételét elrendelte, jelesen Bihar vidékére e végett Tiburc, Gyula²⁾ és Ilyés ispánokat királyi bizottakul nevezvén ki: mi lehet oka, hogy ennek következtében e könyv mind csak Zálnok falu, nem pedig Szolnok városa körül fekvő helységeket említ meg? És feleletül: Szolnoknak távolságát Váradtól el nem fogadhatjuk, mert egyfelől nálánál sokkal távolabb eső koronai váraknak is erőszakoltattak jobbágyságai Váradra, így számosságukat mérve a 19. §. szerint Győrből, a 113. §. szerint Pozsonyból, a 133. §. szerint Nógrádból, a 325. §. szerint Küküllőből, a 360. §. szerint Bolondusból és a 364. §. szerint Vasból; de másfelől ez ellenvetés csak nekünk kedvezne, mert éppen ezen távolsági ellenoknál fogva a közép- és belső-szolnoki pörös feleknek és pristáldjaiknak sem lett volna kényelmökre várgrófjukhoz Szolnokra, vagy pedig ennek amazok lakhelyeire sétálgatni s még azután a feleket a tüzes vashoz Váradra hajhászni.

Midőn továbbá fönnbbi 14-ik cikkünkben a váci püspökségnek, a 25.-ből pedig az erdélyinek ismerjük mind ugyanazon egy Zonuk nevezet alatti esperesi kerületeit, még pedig ez utóbbit Közép- s Belső-Szolnokra és Kővár-vidékére kiterjedtetleg: nemde ezt csak úgy érthetjük, ha fölteszszük, hogy amaz Szolnok városától, ez pedig Zonuk várától, egyik sem tehát a megyétől nyerhette kezdetben nevét? Annyival inkább, mivel Külső-Szolnoknak azon nagyobb része, a Tiszán túli, mely akkoron is az egri püspöki megyéhez tartozott,³⁾ már nem bírt zonuki esperesség nevezetével.

Mindezek után legyen szabad hinnünk, hogy e várnak helyiségeivel valahára tisztába jöhettünk.

27. §.

A mongoldúláskor ha elpusztult is, hamvaiból újra föléledt, mert mint előbb hallottuk, 1292-ben még virágzott, de gyanítha-

¹⁾ T. 8. V. 6. 83. l.

²⁾ 1199-ben Tiburcz és 1201--1221-ben Gyula zonuki gróf, sőt ez utóbbi erdélyi vajda is volt, ezért nem alaptalanul gyanítjuk, hogy királyi bizotti hatóságuk Szolnokra is kiterjedhetett.

³⁾ Fejér T. 8. V. 2. 487. l.

tólag csak mintegy két évtizedig az 1291—1310. közti erőszakos László vajda alatt — általa-e, miatta-e? — el kelle dölnie.

Ez egyéniséggel bővebben maga helyén fogunk megismerni; itt csak annyit említünk, hogy ő a fejedelmek szerfölötti adományozásai által a különben is nagyjára megtollászott zonukvári uradalmat a belső-szolnoki bálványos-, főleg pedig a birtokosságtól elragadozott falvakkal kitágított csicsó-vári uradalmakká varázsolta át; részünkről e korszakon innen nem ismerünk többé adatot, mely Zonuk várának főnnálltát tanúsítaná.

1359-ben András erdélyi vajda Lajos királynak sürgető rendeletére vajdai összes birtokaiból az elődei által elvont püspöki dézmát visszabocsátván, ezeket mondja: »Universas decimas memorati domini episcopi, et sui capituli, una cum suis iuribus in villis ad castra Csicsó, Bálványos, Léta. Küküllő, (Maros-) Ujvár, et Déva, nec non in aliis villis quibuslibet sub honore nostri vajudatus existentibus habitas — exceptis tamen decimis villae Bun, quas quia in ipsis litteris regis mentio de factis decimarum eiusdem villae Bun non fiebat, sine scitu, et consensu praefati domini nostri regis remittere non valemus.«¹⁾ Itt tehát Zonuk várának a dézmálás alá se a ki, se a ki nem eresztett birtokok sorában hire-nyoma sincs többé, neha András vajdaságánál fogva főispánja vala Közép-Szolnoknak is, szintén az erdélyi püspökség alá tartozottnak; benne van ugyan a levélben: »in aliis villis quibuslibet«, ámde nincs benne, a mi fő, a mi első volt: Zonuk vára.

Es ezt 1484-ben már teljesen hanyatlott állapotban Zánokfalvára átváltozva találjuk fel Báthori Domonkos adománylevelében,²⁾ s így fordul elő 1497-ben mind a Drágfy Bertalan vajda részére, ki annak felét Jakchy Ferencztől zálogosítá el, mind pedig a Dobai György részére a kémeriektől eszközlött záloglás következtében kiadott iktató-parancslevélben.³⁾

Lehotzky ugyan⁴⁾ ujra kijavíttatta e várat 1678-ban Béli Pál belső-szolnoki főispán által, állítván róla: »castrum Zonok, et Bodok restauravit«, de ő ismét tévedt, mert Zonok helyett a belső-szolnoki Bethlen várát szükséges értenünk.

28. §.

Mindezen előzmények után már az egy nevű három megyének eredete, előneve és egymásközt lehetett viszonyai vizsgálatára

¹⁾ U. o. T. 9. V. 3. 132. l.

²⁾ A gyulafejevári káptalanban. E levélben Zálnok Csanálos előtt említettetik, s ezért amazt Csanálos sarjadékaúl bajosan, s tán inkább megfordítva tekinthetni.

³⁾ A kolosmonostori konvent levéltárában.

⁴⁾ Stemmatogr. P. 2. 46. l.

térve: valamint mindenben, szintúgy a megyék eredetére nézve is különféle véleményekkel találkozunk.

És itt mindenekelőtt kérjük Podhradczky Józsefet, engedje meg egyiptomi 72 pogány angyalait, mint 72 megyénk képviselőit hallgatással mellőznünk,¹⁾ s elégedjünk meg e részben annyi egélyiességgel, a mennyit Kollár Ádám őseink irányában megemlített: »Deum ipsum fuisse, qui eis castrorum, et comitatum instituta inspiraverit.«²⁾

Fasching Ferencz jezsuita Erdélyről mondja: »eius partitio in varios comitatus designatur ab Hunnis sub Arnulpho Imperatore.«³⁾

Kollár Ádám viszont így szól: »Sunt, qui existiment comitatum institutum esse Vngarorum proprium; sed hos longe a veritate aberrare nemo est nunc (?), qui dubitet: comitatus enim nostri nihil fere aliud sunt, nisi orientalis Imperii Graeci themata, de quibus Imperator Porphyrogennetus accurate scripsit: nam ut hi, sic illa quoque certis copiis intertenendis, et iuridicando erant designata. Notum praeterea est comitatum institutum olim per universam pene Europam viguisse, id quod manifesto confirmant residui adhuc Angliae, Galliae, Germaniaeque comitatus, — — — verosimillimum esse videtur Slavicis quoque populos — — — persimile fiduciarum Regni Systema habuisse — — — si Belae Notario tuto fides haberi posset, nulli profecto dubitarem, quin aliquot comitatus ab Arpado principe Vngarorum duce altero fuerint instituti: sed is scriptor — — persaepe ex more, ac consuetudine sui temporis de primis Vngarorum institutis loquitur.«⁴⁾

Bartal megyéink föllállítását hiboros Konstantinoszra és a Béla jegyzőjére támaszkodva határozottan Árpádnak tulajdonítja: »Institutam comitatum — — Arpadum auctorem habet« — Sz.-Istvánt csak rendezőül ismervén el — »institutum castrorum, quod Arpado, ut diximus, auctore conditum, ad eam adduxit perfectionem, ut ipse illud condidisse, plerisque ante Timonem scriptoribus crederetur«⁵⁾, s állítja, hogy Árpád azokat részint az itt talált, részint a magyarok által emelt várakból szervezte volna.⁶⁾

A most említett Timon Samu jezsuita megyéinket Géza vezértől eredezteti: »Ungari Principe Gejsa, patre D. Stephani Regis terras suas facilioris gubernationis ergo in plures partes

¹⁾ Delejtű 1859. 2. és 3. számában.

²⁾ Amoenitates V. 2. 24. l.

³⁾ Nova Dacia p. 2.

⁴⁾ Amoenitates V. 2. 9 — 10. l.

⁵⁾ Comment. 1. 132 és 274. l.

⁶⁾ U. o. 128 — 129. l.

descripserunt, ac distribuerunt, easque divisiones comitatus nuncupauerunt.«¹⁾

Követi őt Pelcz János, de a kinek minden érve csak ennyiből áll: »Hungariam iam Gejzae temporibus, dum mutata fuisset forma reipublicae, in comitatus distinctam esse *nullum est dubium*.«²⁾

Katona István, szokása szerint, ebben is közbe fogja a kerékvágást, s mivel mikor csak lehet, magyar idézeteket örömebb használunk, lássuk szerinte, mit mond Szekér Alajos: »Béla királyunk nevetlen íródeákjának feljegyzéseiben 15 vármegyéről találunk emlékezetet, melyek már a magyarok ideérkezések előtt fennállottak, u. m.: Baranya, Bihar, Bodrog, Vas, Gömör, Keve, Nógrád, Nitra, Pesth, Zathmár, Trencsén, Ugocsa, Ungvár, Wespriem és Zemplén; a magyarok ideérkezések után kezdődtek pedig ezen vármegyék, de még Sz. István ideje előtt, u. m.: Bars és Borsod, melyeknek kezdője volt Bars vezér; Komárom, melynek építője volt Oluptulma; Csanád, melyet építé Sanád; Csongrád, melyet Ete állított fel; Zabolts Zabolts vezértől neveztetett; Zolyom, melyet az előbb említett Bors építé; ezek voltak tehát legrégibb vármegyék országunkban, melyekhez kapcsolhatjuk Sümegh, vagyis Somogy vármegyét, mivel ez is fennállott Sz. István ideje előtt; a többieket részszerint Sz. István állította, részszerint Sz. István után uralkodó királyok alatt kezdődtek.«³⁾

De lássuk még Katonának néhány sorait, melyeket Szekér nem, vagy változtatva követett: Zolii, Zovolun iterum Borsium (értsd auctorem facit Belae notarius), si his addamus castrum Zolt, seu Solt, cui Zoltanum; Hunt, seu Hont, cui Huntium appellationem dedisse suspicor: hos 24 comitatus, qui his nominibus insigniuntur, iure vetustissimis adnumerare possumus.«⁴⁾

29. §.

Mi mindezen állításoktól elvonatkozunk, s midőn ezt teszszük, kötelességünknek tartjuk okát adni, hogy egyfelől miért nem reflectálunk az idézett állítások bármelyikére, s hogy másfelől miért tartunk inkább az ekként szóló Szegedi János jesuitával »Hungariam in comitatus, et Provincias dispescuit primus Rex S. Stephanus.«⁵⁾

¹⁾ Imago Novae Hungariae 5. l.

²⁾ Hungaria sub Gejza, 1769. pag. 9, 24, 29, 31, 32.

³⁾ Magyarok Eredete 2. kiadás I. 151. l. — Cornides Vindic. 267. l. szintén osztja a Katona véleményét.

⁴⁾ Hist. crit. reg. Hung. T. 1. 87 — 88. l.

⁵⁾ Tripart. Juris Ung. Tyroc. Tyrnav., 1734. P. 3. p. 3. §. 2. Így Engel János a Cornides Vindiciáiban 340. l.

Hogy hazánkban őseink bejötté előtt a Béla jegyzője szerint azon jobbadán hűbéres államkák, melyek Gelo, Mén-Marót, Glád, Szalán, Szvatoplug, és a nyugoti császárság stb. birtokában voltak, ha valának-e egyenkint megyékre is felosztva, — van-e, ki okadatolva egész határozottsággal állíthatná? S ha tán voltak is, föltehetni-e oly képtelenséget, hogy hódolati föltétül szabták volna ki a meghódítottak államkáiknak s annival inkább megyéiknek továbbra is fönttartását? S hihető-e, hogy őseink, miután ez államkákat csakugyan egy testté, Magyarországgá alakították, magokat az apróbb részleteket, a megyéket territoriális határaik közt bántatlanul hagyták volna?

Mi ezen ante epochalitással nem tudunk, de nem is kívánunk foglalkozni; csupán vezéreink korára szorítkozva s a vérszerződésen kezdve, a nemzettel szemben foglalt állásukat törekedünk nyomozás alá venni, hogy ez által ama fontos kérdés tisztázásához járulhassunk: ha vajjon ez időszakban szerveztettek-e megyék, s ezek minők lehettek?

Bartal ezt illetőleg mondja: »De auctoritate Principatus Arpadi, fuit haec volente populo, meritoque virtutum Arpadi tanta, ut forma civitatis regali generi videretur propior.« És ő ez állítása támogatása végett idézi Cornidesnek fővezéreinkről mondott e szavait: »Regio iure, et potestate imperii hungarici clavum tenebat unusquisque eorum.« ¹⁾

Toldy Ferencz mindeniknél határozottabban így szól: »Minden magyar szabad volt; igazgatásuk, mielőtt mai hazájokba léptek, patriarchai a törzsökök főnökei alatt; csak midőn Pannóniába indultak ki, választottak magoknak egy nagy fejedelmet (archonnak nevezi Constantinus Porph.; királynak a német krónisták), ki nem csupán hadivezér, hanem az újon szerzett álladalmi egység közvetítője volt s valódi felségi jogokat gyakorlott: mihez képest a magyar korlátolt örökös monarchia sajátlag már akkor vette kezdetét.« ²⁾

¹⁾ Comment. I. 124 — 127. l.

²⁾ Új. Magy. Muzeu, 1850°/₁ I. k. 41. ll.

ESTERHÁZY MIKLÓS NÁDOR LEVELEIBŐL.

(A gyula-fejérvári újon felfedezett lymbusból, adalékul a nádornak a »Történelmi Tár« 1882. évfolyamában közölt leveleihez.)

L. 1630. október 22.

Mi gróf Galantai Eszterhasi Miklós, fraknói örökös gróf, Magyarországnak palatinusa, az kunoknak bírása, szentelt vitéz, az felséges és hatalmas római császárnak belső tanácsa és helytartója Magyarországbán etc.

Elvettük az Klmed 16. napján ennek az hónap Esztergamból írt levelét, melyet megolvastván, megértettünk. Ne csudálja azért, hogy mi Kldet nem esmerjük, mert istennek hála, Kddel egy táborban soha nem hadakoztunk, mint talám sokan az magyarok közül, a kik Kdet esmerik. Nem szólunk az ellen is semmit mi volt legyen Klmed, és micsoda tiszteket viselt, de minálunk az ki egyszer kapitánságot vagy generálisságot viselt, mászor azt hadnagyságra vagy alacsonb hivatalra, a mint volt azelőtt, nem szállítjuk, hanem életével fizet, a kiért tisztit el szokták venni. Meglegyen azért a Klmed becsületi adva, de nem abból a ki volt, hanem a ki most, kell itilnünk Kldet. A mi pedig az Klmed bíróságát illeti, hogy azért küldte volna az ngos budai vezér Esztergamba, hogy meglássa és itilje, ha a mi részünkről valók-e avagy az esztergami békek cselekedtek holmi illetlen dolgokat. Abban mi jó barátunk megbocsát, de bírónak Kdet nem esmerjük, mert tudjuk azt, hogy minden szakács a maga fazaka mellé szít, és egyébaránt ha két fél között igazat akar esmerni Klmed, nem csak egy félt kellene meghallanod, hanem az más félt is, ezek pedig Klmed eleiben sem pauaszokat, sem mentségeket nem viszik.

Az mi továbbá az holdolt faluk állapotját illeti, a melyeket most ujonnan beholdolni kíván Klmed, arról nem Szőnynél, hanem még Sitvatoroknál lött végezés, a hol nyilván való szókkal vagyon, hogy valamely falu Hajnácskőnek, Somoskőnek, Bujáknak, Fileknek, Szécsénnek, Gyarmatnak, Nógrádnak, Kékkőnek, Dévénnek, Palánknak visszavételével felszabadultak, azok ezután

se holdoljanak, az minthogy azoltától fogvást mindeddig ugyan nem is holdoltak, s azután a mi veszekedés volt volna is arról az dologról, az bécsi végezésben azt is eligazították és úgy engedtek sok veszekedések után végezésből hatvan falut ujjobban beholdolni, minden tovább való kívánságokat letévén Klmetek is akkor. Az mit annak okáért az végezések Klteknek nem adtak, és mindannyi hosszú üdőtől fogvást is, amiolta azok az holdolást elhadták, (kinek harminczöt és több esztendeje is vagyón) be nem holdoltak, és Klmetek is, se a mint mondánk azután való végezésekkel, se fegyverével se az országban azután való sok támadásokkal is magáévá nem tehetett, hogy azt mi most, mint békesség ellen való kívánságát Klteknek megengedjük, és a mit az mi eleink mind fegyverekkel s mind végezésekkel felszabadítottanak, azt az Klmed fenyegető beszédére keresztyénségünk ellen mi be engedjük holdolni, megítélheti Klmed micsoda kívánság legyen. Sokan mozgatták Papazogli uram ezt az követ Kden kivől is nagy emberek, és az budai fővezérek is, de soha végben nem viték, és egyedül csak e miatt mult el mind az szécheni tracta, s mind a szögyéni, noha mikor utólszor magunk emberi által szintén Budán Murteza akkorbéli vezérpasával tractáltuk volna ez dolgot, maga is illetlen és méltatlan dolognak találta azt Murtesa pasa, hogy az kik annyi üdőtől fogvást, a mint mondánk, nem holdoltanak, és azokkal az megnevezett várakkal felszabadultanak, hogy most azok holdolnának, kiről pecsétes végezés is vagyón nálunk, melyet ugyanott Budán Muharin pasával együtt pecsétlett az mi emberünk meg. Hagyjon békét azért Klmed is ennek az kívánságnak, mert ha azok közül a faluk közül, a melyek, a mint mondánk, annyi üdőtől fogvást nem holdoltanak, valamelyiket megbántja Klmed, tudni kell Kdnek, hogy az két hatalmas császár közt való szent békességet bántja meg vele, és a mint isten tudnunk adja, mi is oltalmazni akarjuk őket.

Ir Klmed arról is, hogy mi lám szinte tova Pécs felé és Baranyában is holdoltatunk, de azt nem kell Kdnek csudálni, mert az nincsen a végezés ellen, és nekünk régi vitéz eleinktől is maradván az az örökség, hogy az nemzetségektől el ne idegenedjenek jövődre is, azért tartják kezeket rajta, de az oly adófizetés, hogy husz s huszonöt falu, és több is nem ad annyit az ide ki való magyar urának, mint az ide mi felénk való faluknak csak egyike is Klteknek. Nincs azért semmi hasonlatossága az Kltek holdításának, az mi holdításunkhoz.

Ir Klmed valami hadfogadásról is, megbocsáss jó barátunk, de Kldhez az nem illenék, hogy olyan gyalázatosan szólj az mi hadfogadásunkról, nem is úgy vagyón, hogy koldusok kiáltanak minálunk az hadat, mert ha csak had kell, keresztyén hadat Klmed bizony soha annyiat nem látott, az mennit mi csak egy holnap

mulván is mutathatunk Kdnek, ha az szükség kívánja, de mivel arra való szükségünket most nem látjuk, Klmed ellen és mások ellen is, az kik az közönséges békességet magok hasznokért bontogatni akarják, koldusok kiáltása nélkül való hadfogadás kívól is, annyi hadunk vagyon és leszen isten akaratjából, hogy megoltalmazhatjuk házainkat.

Illetlen és nem ide való példa Forgách Sigmond példája is, mert mi Erdélyről avagy ő ellenek való igyekezetünkről egy szóval sem írtunk Kldnek, hanem az két bolond ifjúnak cselekedetiről, az kik erdélyiek lévén, Erdélyországának akaratja s hire nélkül s török császárnak és gyalázatjára hit- és frigyszegéssel nemcsak megbántották az mi klmes urunk birodalmát, és híveit s szolgálait, de még más harmad bolond ifjat vöttek magok közébe, és azt akarják a természet törvénye ellen is, úgy mint atyjok ellen, az erdéli fejedelemségre bevinni, mely dolognak nem hogy tilalmazását gondoltuk volna, hogy halljuk Kgtektől, de ha nem akarója annak az ő cselekedeteknek, hogy az frigy ellen az római császár birodalmát megbántották, avagy egyszeri fejedelme ellen Erdélynek sőt magának is az országnak, új fejedelmet vigyenek be, azt vártuk inkább és méltán kívánjuk is, hogy Kltek is az ilyen rendetlen dolognak ellene álljon, de a mint látom, az mi Kden áll benne inkább kívánója az igyenetlenségnek, hogyses az jó békességnek.

Nem volt azért semmi oka az én írásomból az Kld illetlen beszédének és írásának, holott Erdély ellen mi sem igyekeztünk, sem igyekezünk, de ha kik közülök a mi birodalmunkba nyúlnek, avagy mindnyájan is, ne kételkedjék Kld benne, hogy meg ne oltalmazzuk ellenek magunkat. És noha már az magyarokkal együtt való hadakozást Kld másszor is próbálta, de ha maga köztök leszen is, könnyen az havasba nem szorítanak bennünket.

Az esztergami majoroknak megégetését, ne vélje Kld hogy igen nagy dolognak tartasuk mi is, ha szinte megtörténnék is, de azt mi nem különben írtuk, hogy megcselekedtetjük, hanem ha Kld nyughatatlankodván, az szegény embereknek akarna kárt tenni, s azt hiszszük az sem lenne azért egyéb, hanem ha felégetne valamelyet azokban az falukban, a melyeket most beholdni kíván.

Barátságosan intjük azért meg is Kldet, hogy tartsa az szent békességhez magát és azoknak az faluknak békét hagyjon, a melyek enni üdőtől fogvást, a mint mondánk, nem holdoltanak, mert tudni kell Kdnek, hogy ebbeli igyekezeti az békesség ellen is vagyon, és hogy azokat meg is oltalmazzuk Kld ellen, s ha kiket közülök megbánt és kárt teszen nekik, Kld adván okot reá, mi semminek okai nem leszünk, de még kárt tétetünk Klteknek, elligyyje érette. Beküldtük az ngos vezérhez is főember szol-

gánkat mindezen dolog végett, s mind másokért, s mi ő ngától nem Kdtől várjuk ennek is igazítását, ki, elhittük, ha megérti jól a dolgot, nem leszen egy vélekedésben Kdel. Tartsa meg isten Kdet egészében. Költ Posonban, 22. Octobris, 1630.

Kld szomszéd ur barátja

Groff E(zterhasi) Miklós mp.

Külczim : Tekintetes és ngos Papazogli pasának hatalmas török császár esztergami helytartójának etc. nekünk szomszéd ur barátunknak.

II. 1630. november 7.

Spect. ac Magn. Dne, Amice nobis obserme.

Nem kételkedünk benne, hogy Knek eszében ne jussanak az mi atyai intésink, és sok rendbeli requisitióink, kérvén Kdet, hogy mind édes hazánknak mostani kevés csendességét előtte viselvén, s mind édes atyja példáját, és az maga becsületes uri szabados állapotját is, s arra az szabadságtalan és csaknem mondom török rabsággal való szolgálatjára ne vágyakoznék, meggondolván Kd azt is minemű kötelessége legyen ő fgéhez római császárhoz nekünk klmes urunkhoz, kire nézve híve és alattavaló subditusa is levén Klmed ő fgének, illetlen és méltatlan dolog volna s káros is, nemhogy ellene, de ingyen csak hire s engedelme nélkül is azt eleiben venni Knek. Mindazonáltal megvetvén Kd mindezeket, nem várta Erdélyországának hivatalját, sem az fejedelemasszonnak fejedelemségéről való resignatióját, avagy az országból való kimenetelit, hanem minden jó szokás és rendtartás kivől egy vagy két ifjunak persuasiojára, hazánknak közönséges békeségének felháborításával, mint és mire indult meg Kd, maga tudja jobban. Mivel annakokáért az mint iránk ez a Kd cselekedeti ő fgének a mi klmes urunknak koronás királyunknak is praeiudicál, s szegény hazánknak szép békességes csendességének is felháborítását nézi, s Erdélyországának és az ő szabad választásoknak is ex diametro ellene vagyon, és Knek magának is becsületinek nem nevelésére, hanem sérelmére és szép javainak s örökségének is periclitatiójára: kellett azért meg is ex superabundanti Kdet ez levelünkkel megtalálnunk és szeretettel kérnünk s intenünk is, hogy kíváltképen rebus jam sic stantibus, a mint az dolog ott vagyon, tegye le minden tovább abban való gondolatját és minden hostilitástól mind Erdélyre s mind egyéb ő fge ditióira nézve szünjék meg, s azoktól a nyughatatlan ifjaktól, az kik Kdet felvötték és ültették, fogja el magát és szálljon vissza házához, s ne tartóztassa és hitegesse az hajduságot is tovább, hanem bocsássa honjokba azokat is, s azokról, a mik eddig történtek az ő fge méltósága ellen, keresse kedvét ő fgének császár urunknak igaz engedelmességgel és alázatossággal abban

is Klmed, kiben munkánkat, ehez alkalmaztatván magát Kd, mi sem vonszuk meg. Egyébiránt nyilván írjuk Kdnek, hogy mind magának s mind maradékinak örök nyughatatlanságot fog szerzeni, s ha szinte bemegyén is Erdélybe, ott sem nyugszik, kiből ha vagy szegény hazánknak mi romlása és pusztulása történik, avagy, kitől isten oltalmazzon, valami vérontása nemzetünknek akár magunk közt, s akár idegen hadak miatt, mindenestől egyedül csak Klmed leszen az oka, és az Kd rendetlen méltóságra való vágyakozása, kiért posteritási is ez világ előtt is holtig való nagy gyalázatban és kárban esnek, s istennek az ő büntetését is mind maradékival együtt méltán várhatja magára, kiről hogy finaliter declarálja is magát Klmed, kívánjuk. Protestálván, hogy ha mi ezek után Kdet vagy az Kdhez tartozókat találja, mindenestől magára vessen. Mely dolgokról szóval is béven izentünk Keczer Andrásról Kdnek, kérvén higgye meg szavát és adjon helt is annak. Isten Kdet tartsa meg jó egészségben. Ex castris ad Nitriam, 7 Novembris, 1630.

Spect. ac Magn. D. Vrae

servitor et amicus paratissimus

Comes N. Ezterhasi

de Galantha mp.

Külsőim: Spect. ac Magn. Dno Georgio Rakoczi de Felső-Vadász, comiti comitatus Borsodiensis etc. Dno amico nobis obsermo.

III. 1630. nov. 19.

Spectles, Magfici, Gen. Egr. Nobiles, Prudentes item ac Circumspecti fratres, Affines et Amici observmi.

Salute et seruitiorum sat.

Noha talám sokaknak vélekedése szerint kevésbé illetnének minket ezek az Kltek mostani dolgai, hogysem mi érezzük, mindazonáltal látván Klteknek ebből veszedelmes állapotját, kényszerit nemzetünkhez való szeretetünk, hogy ez levelünkkel megtaláljuk Kteket.

Először is annakokáért nem tagadhatjuk, hogy nagy kedvünk ellen értettük az ott való fejedelemségnek ily formán való változását, bizonynyal tudván, hogy omnis mutatio sit periculosa, és hogy avar nemcsak az két császárt, a kiknek hatalmok közt ez a mi megkevesedett nemzetünk le vagyon téve, megindította Ktek, de másoknak is holmi alkalmatlan és talám rendetlen méltóságra való vágyakozásra is okot adott, mindazonáltal mi most ezt ebben hagyván, meg nem tudjuk fogni, hogy egyik fejedelmének letétele után, más választván Ktek, meg uj és harmad fejedelemtől vagyon kérdés Ktek között, csak arra a végre gyűlvén most is össze Ktek, ki noha ugy vagyon, ezekben libera electiót

láttatik Ktek praetendálni, de bocsánatkéréssel szólok, micsoda libera electio lehet ez, hogy az országnak főbb és legelső kapuját elfoglalta az, a ki harmadik fejedelme akar három holnap alatt lenni Kteknek, s fegyverrel csinált és tött conditiókot, s bírja egyik részét az provinciának és úgy akarja eligáltatni magát. Jó azért érteni Kteknek, hogy Rákóczi György uram az én klmes uramnak római császárnak corporale juramentumot praestált, s azonkívül is alattavalóhíve és subditusa, kinek híre és engedelme nélkül erre, az mire megindult, semmiképen nem mehetett volna kíváltképen maga szolgálit ő fgének s neki is klmes urának tőle elesküdtetvén és magához kapcsolván, s azok ellen támasztván, az kikkel ő fgének római császárnak nekünk klmes urunknak, confederatiója volt, assecurálván, hogy se per se, se per suos őket megbántani nem engedi. És így mivel Rákóczi uram mind authoritása ellen, mind pedig diplomája ellen ő fgének, és az ország statuti ellen is impingált mostani cselekedetivel, kérem nagy szeretettel Kteket, jól meglássa mit cselekeszik, mert noha elhíheti Ktek, hogy az én klmes uram a római császár az Ktek libera electióját impediálni nem akarja, de bölcsen megitilheti, ha nem leszen-e köteles becsületi s méltósága sérelmének oltalmára, kiből ha mi veszedelem vagy szegény nemzetünkre, vagy az Ktek édes hazájára következnek, kinek tulajdoníthatná egyébnek. hanem magának, nem látjuk. És felette igen félünk is rajta, hogy az hol Rákóczi uram tekintetivel nyugodalmot és csendességet keresne Ktek édes honjának, ott nagyobb nyughatatlanságot ne találjon. Hiszem ha mi difficultas esett az fejedelemasszony változásában, úgy levén az dolog, hogy maga resignálta legyen, vagyon módja Kteknek abban, hogy ő fgét a mi klmes urunkot voltaképen informálja, melyet klmesen megértvén ő fge, nem kell kételkedni Kteknek abban, hogy nagy kegyelmű és az Ktek megmaradását szerető monarchával legyen dolga.

Az mi állapotunkat pedig a mi illeti, látván ez nagy sok változásokat, kényszerítettünk az ő fge távollétében bizonyos számú hadakkal megindulnunk, országunk határainak és a mi klmes urunk híveinek oltalmára, azokat is protegálni kívánván, az kik a mi klmes urunk diplomái és assecuratiói ellen háborgattatnának. Még is kérjük annakokáért Kteket nagy szeretettel, vegye mindezeket in accuratam deliberationem, és úgy nyúljon az Rákóczi uram személye választásához (ha mi afféle igekezeti volna is) az kivel meg ne sértse Ktek is az ő fge császár urunk méltóságát, az kit Rákóczi uram mostani cselekedetivel igen megbántott és sértett, és megbánthatná az Ktek libera electióját is.

Továbbá mikor szinte ez levelünket akarnánk írni Kteknek, érkezék Haller István uram ő klme is. kivel derekason beszélvén mindezekről, derekason is fog ő klme által minden

egyéb dolgokat is megérteni Ktek. Melyre nézve hogy utolsó resolutióját ha mit ez mi intencionkkal ellenkezőt akarna Ktek cselekedni, arra is halaszsa meg is kérem szeretettel Kteket, consulálván az mi klmes urunk méltóságának, és a maga javának is ezzel Klmetek. Tartsa meg isten Kteket sokáig jó egészségben.

Datum ex castris ad Nitriam 19. Novembris 1630.

Earundem D. Vestrarum

servitor, frater, affinis
et amicus paratissimus
Comes N. Ezterhasi
de Galantha mp.

Külszin: Spectabilibus, Magn. Gen. Egr. Nobilibus Prudentibus
item ac Circumspectis Dnis N. Statibus et Ordinibus trium nationum
regni Transylvaniae etc. Dnis fratr. affin. et. amicis observandissimis.

Cito. Cito.

Cito. Cito.

Cito. Cito.

IV. 1630. nov. 25.

Spilis ac Magce sat. Salute stb.

Az Kd jámbor főember szolgálja Usz István uram megadá miuekünk az Klmed levelét, és a mellett szóval való izenetit is megmondotta. Bizony dolog, akartuk volna, ha Klmed mostani indulatja előtt közlötte volna ebbeli dolgait-velünk, kit ha cselekedett volna Kd, talám sem mást, sem magát nem involválta volna ennyi labirintusba és szegény édes hazánkot is maga tekintetiért nem hozta volna ez megbecsülhetetlen kárba.

Nem látjuk azért egyéb módját most is az dolognak, hanem ha Kd az Keczer Andrástól tött írásunknak és izenetünknek engedne, jó okkal és móddal készek vagyunk, hazánk csendeségeért, Kdhez jó akaratumkat mutatnunk. Csak kívántatik mindenek előtt az hozzája, hogy az töröknek hagyjon békét Kd, és a mint maga is izente, minden nekik való ígéretektől fogja el magát, vegye ki kezét az hajduságtól, vonja meg annak az két ifjunak is társaságától magát, kik mind isten s mind az természet törvénye ellen támadtanak, holott ugyan is mit bizhatik azokhoz Kd, a kik im atyjok ellen is arczczal támadtanak, nem nézván annak sem atyaságát, se velek való jótétét, sem familiáját, kit mivel im az magok passiójáért megtapodtak, mit remélhet magára nézve is egyebet felőlök Kd, hanem vagy azt, a mit az atyjokkal cselekedtek, vagy ennél nagyobbat is, nem látjuk.

Akár annakokáért Kd ezeket tekintse, az kik promotióját láttattak segíteni Kdnek, akár Erdélynek mivoltát, ki medio tem-

pore mást cselekedett, s akár az mostani választott urokat, akár pedig az törököt, sohul egy napig való securitast magának nem ígérhet, ha szinte békével végbe vihetné és elszánt igyekezetit, s nemcsak ott élete és állapátja szüntelen való félclemben és rettegésben lenne, de mivel ezen Kd igyekezeti és cselekedeti császár urunknak is nagy indignatiójával, és hazánk törvényének s csendes békességének is sérelmével lenne meg, ha szinte végbemenne is, ide ki való szép örökségi is, nem látjuk mint maradhatnának meg.

Szükséges azért, hogy mindezeket Kd szorgalmasan meggondolván, ez mellett jámbor és kedves házastársát s gyermekit is szeme eleiben helyeztetvén, magával együtt utolsó ruinába ne igyekezzék hozni.

Mi ezekkel az atyai intésekkel talám ugyan nem is tartoznánk, de hogy ezután is menthetlen legyen Kd, ha mi reménysége kívől való dolog találja mind magát s mind feleit, mi reánk ne vethessen, mintegy ex superabundanti akartuk még is mostani irásunkkal is, az Kd jámbor szolgája által tött izenet mellett Kdet megintennünk. Tartsa meg isten Kdet jó egészségben.

Ex castris ad Nitriam, 25. Novembris 1630.

Spilis ac Magn. D. Vrae

servitor et amicus
paratissimus
Comes N. Esterhasi
de Galantha mp.

Külczim: Spectabili ac Mageo Dno Georgio Rakoczi de Felső-Vadász supremo comiti comitatus Borsodiensis etc. Dno amico nobis obsermo.

V. 1630. dec. 15.

Illme Comes sat. Promptissima servitiorum sat.

Noha Ndnak egész országul ez elmúlt napokban nekünk küldött levelére közönségesen választ töttünk volt, miudazonáltal azután országul ő kneknek minket az mi klmes urunkhoz ő ngához mostani választott fejedelmünkhöz bocsátván, az végre, hogy országunknak szabad választásából való végezésit ő ngának értésére adjuk, mikor ide érkeztünk volna, értettük mind Ndnak leveléből, melyet ő ngnak az mi klmes urunknak ez elmúlt napokban írt, mind pedig egyebektől, minemű nagy neheztelése volna Ndnak ezért ő ngára, annira hogy nyilvánvaló fenyegetésekkel is ő nga ellen levelekben Ngod élni akart. Melyet mikor értettünk volna, illendőnek ítéltük, hogy Ndat országunk képében (kinek személyét mostan ide választatván, viseljük) levelünk által megtaláljuk. Az mint azért Ndat ezelőtt is tudósítottuk volt, most is csak azont írhatjuk, hogy mi egész országul egyenlő értelemből

és egymás között való szép egyességből, az mi régi szabadságunknak, és szabad választásunknak módja szerint ő ngát az mi klmes urunkat ez elmúlt napokban Segesvári városban való generalis gyűlésünkben fejedelmünkkel választottuk volt, melyet nemhogy római császárnak ő fgének ellene avagy akármi részéből való méltóságának megbántódására cselekedtünk volna, de sőt inkább minden tehetségünkkel igyekeztünk és ezután is az mi részünkről azon igyekezünk, hogy ő fgével való békességünket szentül és igazán őrizhessük, és semmire okot adni ne láttassunk. Hogy penig Ngod azt az dolgot tartja igen fenn, az mint leveléből látjuk, hogy ő nga az mi klmes urunk, ez fejedelmi hivatalra, az ő fge birodalmából eljött, azt nem látjuk mi okon kellessék Ndnak felettébb oly dolognak tartani, melyért valami visszavonásra és nemzetünk között romlásra ok adathassék, holott ez minden szabad országokban és miközöttünk is eleitől fogva való bevött szokás volt, hogy szabad választásoknak módja szerint nemcsak magok közül, hanem egyéb helyekről is fejedelmeket kereshessenek, melyet Ngod egyéb nemzetek között való példákbl is bőlcsezen eszébe vehet, és okosan meg is gondolhatja, hogy az mi nemzetünk között is csak mi üdönkben is arra egynehány példát találhat, holott erdéli fejedelmek az ő fgek birodalmából is választatván, ellenek semmiképen az ő fgeknek nem lehetett, nem is volt; mivel azért császárnak ő fgének klmes diplomája nálunk vagyon, melyben megmaradásunkra való jó igyekezetit klmesen igíri, megmaradásunk pedig minthogy főképen az mi szabadságunknak megtartásában áll, és elsőbb szabadsága országunknak ez libera electiónk, méltán ő fge klmes diplomája szerint, annak oltalmazására is kötelesnek láttatik lenni, holott semminemű okot országul soha az ő fgével való confoederatióknak megsértésére nem adván, ezután is azt minden tehetségünkkel oltalmazni igyekezzük.

Az mi klmes urunk személyét pedig az mi illeti, aval nem láthatjuk mit véthetett ő fge ellen, hogy előbbi lakó helyéből az mi országunknak fejedelemségére eljött, mivel ő fgének nem valami gonosz akarói, hanem confoederátusi közé jött, és semmi ellenséges állapotot ő fge ellen nem is viselt, igyekezetit is pedig ő ngának úgy látjuk, hogy ő fgének inkább szolgálni hogy nem mint ellene cselekedni akarván, az ő fge császári és királyi jó akaratjához akar minden illendő dolgokból is folyamodni. Mivelhogy azért az fejedelemasszonynak is semmi praetensiója az mi szabad választásunk ellen fenn nem lehet, az melyről Ngod ezelőtt nekünk országul írt levelében emlékezetet teszen, holott ő fge szabad akaratból való resignatióját maga kezével írt documentummal nilván jelentette, így is nem látjuk, hogy senkinek lehessen valami méltó oka, melyet az mostani szabad választásunk-

nak ellene praetendálhasson. Mely dolgok így levén, Ndat egész országunk képében igen nagy szeretettel kérjük, meggondolván azt, és sok experientiákból által látván, mely kicsiny okbul néha igen nagy dolgok támadtak, és mely igen könnyű akár-mely visszavonásra és hadakozásra is okot adni, de annak leszállítása minemű gonddal és szántalan fáradsággal lehet, megemlékezvén maga méltóságos hivataljáról és nemzete csendes békességének őrzésére való kötelességéről, ne igyekezzék ez nem régen elaludt nehéz háboruságoknak és veszedelmeknek tüztét gerjeszteni, hanem legyen azon, hogy ez mostani állapotok szép csendes mediumok által vitessenek véghez, és az mi klmek urunknak személye ellen is Ngod ne igyekezzék, sőt inkább mutassa minden jó indulatját ő ngához, holott mi egész országul fejünk fennállattáig ő ngához mint igaz legitime választott fejedelmünkhez minden igaz hűségünket akarván mutatni, élni halni is ő ngával együtt akarunk, tudományt tévén isten, szent angyali, és az egész keresztyén világ előtt, hogy sem ő nga sem pedig mi okot semmiből az ő fgével való confoederatióunk ellen nem akarván adni, úgy is igyekezzük magunkat viselni, hogy ebbeli jó indulatunkat mind ő fge, Ngtok, és egyebek is eszekben vegyék. Ha pedig magunk oltalmáért kénszerítettünk ő ngával együtt magunkra gondot viselnünk, arra minden mediumokat felkeresvén, hisszük azt, hogy senki méltán nekünk vétkül nem tulajdoníthatja. Illik azért Ndnak ebben magát úgy viselni, hogy mind igaz keresztyéni jó indulatját, és hazájához való szeretetét ebből megmutassa, meggondolván azt minemű munkával és szántalan fáradsággal csendesíthetnénk ez elmúlt esztendőbeli háboruságok le, melyben Ndnak is nem kevés munkája levén, hogy nemzetire újabb romlás és utolsó veszedelem ne száljon, arra szükség felette igen szorgalmason vigyázni, melylyel magának is dicsíreti, és jó híre neve, ne egyéb idegen emlékezeti, ezután való üdökre is maradhasson meg. Melyet Ngod felől az mint bizonyosan, hogy reméljük, úgy szeretettel való szolgálatunkat is ajánljuk és istentől Ndnak jó egészséges hosszú életet kívánunk. Datum Varadini die 15. Decembris anno 1630.

Illmae Dnis Vrae.

Kivül: Literarum regni tatum ad palatinum Ezterhazi 15. Decembris 1630. datarum par.

VI. 1630. dec. 28.

Szolgálatunk ajánlása után, kívánok istentől Kteknek minden jókat.

Elvettük az Ktek levelét, s mit írjon megértettük s látjuk azzal ellenkező cselekedetét is Kteknek; mindazonáltal ha mi családunk, és az a cselekedet az Ktek szabad választását nézi, jól

vagyon, csak azt nem érthetjük, mint lén az, hogy az fegyver nélkül szabadon választott fejedelmet ily hamar megváltoztatá, melyet nem reméllek, hogy magok fogvatkozásának tulajdonítson Ktek, ki ha nem az, mint legyen ez mostani választása szabad választás, nem érthetem. És így ne csudálja Ktek, ha mi ellenkezésünköt nekünk ebben látta, kiváltképen mivel az mi klmes urunk Kteknek adott diplomája és assecuratioja is azt tartotta és tartja, hogy se maga meg nem háborítja Kteket, se magaféléi és szolgálai, s hívei által megháborítani nem engedi. Rákóczy György uram ő klme pedig hites szolgálja és híve levén ő fgének, hír nélkül való fegyvert vett kezében, s még ura, s koronás királya fegyverét pedig, s azokkal Ktekre, s akkor választott fejedelmére arczul ment, hogy ennek javallásunkot nem adtuk, úgy tetszik méltabban köszönetet, hogysem vádlást, s annyéval inkább fenyegetőzést érdemelnénk, kiváltképen mivel úgy látjuk, vert viszen veretlent, s talám sok is ez az Ktek beszéde, mind az dologra, s mind ő fge az római császárra tekintvén.

Az mi pedig ugyan ő fgének méltóságának sérelmét, és szegény hazánknak kevés békességének is fölháborítását illeti, annak is ítéletiben, úgy látjuk, együgyűbbeknek vél Ktek bennünköt, hogysem vagyunk. De mivel azt is vesszük eszünkben, hogy mindenné megtörtént dolgok sem értethették azt Ktekkal meg, nem fárasztom én is se magamot, se Kteket arról való írásommal, elhívén Ktek, hogy mi semmi illetlen dologra okot nem adtunk, sem adunk, s hivatalunkból és határunkból ki sem lépünk, csak alkalmazzassa Ktek is az confoederatiohoz magát, s az hol magának ennyé szabados cselekedetét látja, Ktek is ott, az magunk oltalmát néző dolgainkot ne ítélje idegenül. Tartsa meg isten Kteket jó egészségben. Bittcsén, aprószentek napján (december 28) 1630.

Kteknek barátja

szolgál Kteknek

Groff E(zterhasi) Miklós mp.

Külczim: Magnificis ac Generosis Dnis regni Transylvaniae, in commissione certa Varadinum ablegatis etc. Dnis amicis nobis observandissimis.

VII. 1630. dec. 31.

Szolgalatomat stb. Az uristen stb.

Minap Váradról indulásom előtt írtam volt egy levelet Kdnek, kit ha elvehetett Kd, tudom magában megnyugodhatott azon, nincsenek úgy az dolgok, a mint némelyek elhittették volt Kdet; most is azt akarván erősíteni, jámbor főember szolgálmat Czernel György uramat bocsátottam Kdhez, szóval bővebben

izenvén, meg is nyugodjék Kd, hogy külsőképen is úgy fogja tapasztalni. Mert bizony én, mind császár urunknak ő fgének illendő módon szolgálni akarok, s mind hazámnak, nemzetemnek igaz fia, tagja akarok lenni, nincsen is semmi szándékom arra, hogy én császár urunkat ő fgit, sem méltóságában, sem birodalmában csak megbántani igyekezem is. Hogy azért én is ennek jobb móddal megfelelhessenek, Kd is legyen azon, ne legyen idegen ő fge az én szolgálatomnak is vételitől. Eltesse az uristen sokáig jó egészségben Kdet. Datum Albae Juliae, Die 31. Decembris, a. d. 1630.

Kdnek szeretettel szolgál

Kivül : Palatinusnak írott levélnek parájja. Albae Juliae 31. Dec. 1630.

VIII. 1631. j a n. 29.

Illme Comes Dne stb. Amice obserme. Salutem stb.

Öt vagy hat nappal ezelőtt írtam vala egy levelecskét Knek, ki ha eltévednék, és kezéhez nem juthatna Knek, igen bánnám, kire nézve im azon levélnek páriáját leírván, s ez levelemben includalván, ujonnan megküldöttem Knek, kívánván valami bizonyost az Ktek állapotjáról magától Ktől értenem. Továbbá esék értésemre az is, hogy Haller István uram, kit Kd hozzám küldött volt követségben, be nem mehetett Kdhez, hogy azért Kd értse akkori Kdhez való synceritásomat is, im az minemű instructióval visszabocsátottam volt Kdhez, annak páriáját is leíratván, megküldtem Kdnek, kiből Kd bevségesen megismerheti, hogy mi innét mindeneket candide et sincere cselekeszünk. Kdet meg is kérem, írjon választ levelemre. Tartsa meg isten Kdet jó egészségben. Cassoviae 29. Januarii anno 1631.

Illmae Dnis Vrae

servitor et amicus
paratissimus

Comes N. Ezterhasi
de Galantha mp.

Külcsm : Illmo Comiti Dno Stephano Bettlen de Iktar supremo ac perpetuo comiti comitatus Maramarosiensis, ac regni Transylvaniae gubernatori etc. Dno amico observandissimo.

IX. 1640. a p r. 25.

Generose due stb. Salutem et servitiorum stb. Kívánok istentől stb.

Az Kdtől reám bizattatott dolognak effectusa, hogy ennére halad, kérem Kdet, mint jó akaró uramot, megbocsásson, mert isten látja, nem az feledékenségtől volt, hanem két ízben is keres-

vén Lukács prókátort, otthon házánál nem találása, azután viszont nyavalyás állapotom nem engedte, hogy szemben lehessen vele, hanem im most írtam neki, kérvén, hogy megvárjon, mert néminemő dolgaim vadnak vele. Azért holnap, isten egészségemet adván, bemegyek minden okvetetlen, és mentél jobban lehet végezek vele, és minden késedelem nélkül megírom Knek.

Most egyebet mit írok Knek, nincsen, hanem im az 500 fl. az zolnaiakon megvettem nagy minden vérrel veszélylyel, kivel Posomban megyek kedvet keresni, de az zólyomi 500 fl. oda vagy, az kiről ő nga ír, s egyéb mi proventus itt vagy, avagy lehetne is, azt Kd jól tudja, abból bizony ki nem telik. Az zolnai bor is lassan kel. Azért Kdet is kérem, instáljon az urnál ő ngánál, hogy mutasson valami módot ő nga abban, honnét legyen meg az az maradék pinz, mert untalan sollicitálják, s Illésháziné asszonyom ő nga is penig, az kihez lehetne valami bizodalmunk, Morvában vagy most, s mások penig, az kiktől kölcsön is kértem, az sok gonosz hírekhez képest, nem mernek adni. Noha isten bizonyosságom, hogy szívem szerént érte voltam, de megvonták az emberek magokat. — Kmed, dum occasio datur, kérem írjon énnekem is, Kdnek megszolgálom. His D. V. G. feliciter valere exopto. Datum ex Beczko, 25. Aprilis anno 1640.

G. D. V.

servitor et amicus
paratissimus
Niço. Ezterhas mp.

Külczim : Generoso Dno Joanni Mukaczy, illmi ac magni dni dni Francisci Magochy familiari intimo etc. dno et amico mihi observandissimo.

X. 1640. a u g. 13.

Ajánlom szolgálatomat Kdnek.

Ha szabad volna panaszon kezdenem az Kdnek való írásomat, mert ha nem egyebet, de oly köz jót, az ki minket is illetne magyarságunk mellett, hogy közölné velem is, csaknem méltán kívánhatnám, avagy ha ahoz mi nem tudunk is, ottan csak jó egészségi felől hallanék valaha magától Kdtől valamit, de én azaránt is szerencsétlenné lettem, kire lehet, hogy az üdő okot adhatott, én mindazáltal Kd régi jó akaró atyjafia maradok s kívánok is szolgálnom, ha tehetségem úgy nincs is az mint én kívánnám; s ottan csak írjunk egymásnak, kit úgy hiszem Kd is megcselekedhetik, s ha nem egyebet, az Cicero rövid epistoláikint: quod si vales, bene est, ego quidem valeo. Csak evel is megérném én néha, kire kérem is szeretettel Kdet.

Az oda Ktek felé dolgokban talán nekem nem kölljene enni izenetim és írásim után tovább is igen curiosusnak avagy szorgalmatosnak lennem, de azt vélvén, hogy nekem is bőrömben és palástomban jár az, az ki Kteket és honjának megmaradását illeti, kedvem ellen is szólnom köllj néha, s talám az is ártott meg nekem eddig is, s bizon csalatni kívánok mindazokban, de az én tudatlanságom most is félelemben vagyok, mert én úgy értem most is az dolgot, hogy ha erejéhez nem bizott-e az török, avagy az kozákok tettek akadékok nekik, vagy penig mi más vagyok elméjekben, de az muszkák ellen való expeditiójokat esztendőre hadták az török (*igy*) és az mint híre vala, nem ment Azof alá.

Jó azért most is ott az vigyázás, s sokat ktek se egyenletlenségeken, se egyességeken az oláh vajdáknak ne építsen, mivel nem magok hanem más talpa alatt vagyok annak az gyökere, sőt nekem úgy tetszik, intés kívől, csak közikben szólni is Kteknek káros, de talám én ezt sem értem. Mi itt azt is halljuk, hogy Zanborban is küld Ktek most valami commissariusokat az lengyelekhez, mi végre nem tudom, de valami határoknak igazétását alkalmatlannak látjuk most, s ha mi oltalom vagy segítség keresés vagyok penig abban olyan segítsége az lengyelnek, az ki az törökkel ujonnan lett békességet föl nem bontja, káros mint hasznos Kteknek, kiről sokat írhatnék s példákat is adhatnék. Az olyan segedelemre vagy oltalomra penig, az kivel frigyet bontana, az lengyel nem megyen senki kedvéért, kíválképen most, s vagyok erről is példánk.

De talám ez is csekél elmélkedés és gyűlölséges is Kteknél, mindazáltal ha úgy vagyok is, az én jó affectusomat Kteket kérem gonosz néven ne vegye, nekünk itt ugyan congregatióknak vagyok Senpticium (*igy*), s többen is vagyunk együtt, s jó szántunkból vétünk ha vétünk.

Az ide föl való hadakról sokat beszélének ott Kteknél, úgy hallom, de most ebben vannak, hogy megsokasodván az ő fge hada, nem consistálhat sohol az ellenség, kik igen meg is szakadoztanak, s valami oly felé fordul az ő fge hada, mindenütt elmennek előtte, s most az egész ő fge hada többire, az ki Leopoldus herczeg urunkkal vagyok, mi Hassiában takarodott be az hassus ellen, arra nézvén, hogy talám mint barátját megsegíti Panier, s ott együtt találják őket, kiben ezek sokat is mesterkednek; tovább miben maradnak, isten kezében van. Az ratisbonai gyűlést penig az mi nézi, úgy vagyok lente procedit, de elvégezte ő fge magában, hogy ha karácsonig köllj is, ott marad s re imperfecta el nem jön onnét, kiről rendeléseket is tettek, s császárné asszonyunk* is fölkészöl Bécsből circa primum Septembris, kiről ha jó reménségben nem volna ő fge, sem ennit ott nem kíváuna mulatni, sem császárné asszonyunkot föl nem vitetné, úgy vagyok

az hadak miatt bajosan gyűlhetnek magok személye szerint az electorok essze, de követek már mind benn vagyon, mind nekik s mind egyéb hercegeknek és respublikáknak s imperiális városoknak is, s beigyekeznek magok is az electorok, s he is mennek nagyobb része bizonyosan.

Most ebben vannak az dolgok, s ha ki mást mond, nem köllj hinni, ezután mit ad isten, az az ő szent kezében vagyon, de mi az igaz ügy mellett jót várunk. Megérkezék az mi budai vezérünk is Budára sietve, kevesen és betegesen is, megértem nyolcz nap alatt ennek is elméjét, ki egyébaránt szóval s írással váltig ajánlja az békességet, kit talám re ipsa is követni fog ide mi felénk, arra nézvén is, hogy esett hiszem valami csorbája az persákkal való békességeknek is, de mi vigyázunk magunkra, s legyünk egyesek s szeressük is egymást, mert ennek az egy marokni magvarnak mind gyűlölője, s mind ellensége igen sok vagyon. s oly is az ki még ki nem mutatta magát, s az ki nagyobb, im maga is ellenségité lett magának, kiről méltán kérdehetnénk, hogy így levén dolga, ubi consistet, de az együgyűek és félelmes szívűeknek (?) congregatiójában való beszéd ez is. Hanem én Kd atyjafia maradok és szolgálni kívánok Kdnek, s kérem szeretettel Kdet, vesse el az panaszt magáról, írjon valahány szóval, hanem az ott való dolgokról is, maga egészségéről. Tartsa meg isten jó egészségben Kdet. Raptim 13. Augusti, in Sempte, 1640.

Kdnek szeretettel szolgáló sógora

Groff E(zterhasi) Miklós mp.

Külszím : hiányzik.

XI. 1640. decz. 27.

Generose Dne Amice nobis observandissime.

Megbocsásson Kd, hogy az fejedelem ő knek szóló levelemet azokkal az dolgokkal, melyekről Kdel beszéltem, későbbben, hogysem magam is kívántam volna, készíthettem el, mert valami alteratióm is érkezett vala, s obruálának az emberek is, s magam nem munkálódhattam benne, im mindazonáltal elkészítvén már, oda küldöttem Kdnek. Kdet kérem, hogy szép csendesen és punctatim proponálja ezeket ő knek; látja isten, én egyebet nem nézek ezekben az közönséges hazánk megmaradásánál és javánál; ez írásomat penig Kd visszahozza, és azon legyen Kd, hogy punctatim is hozzon választ is ő klmétől. Isten Kdet éltesse jó egészségben. Semptaviae, 27. Decembris 1640.

Gnrosae Dnis Vrae

amicus benevolus

Comes N. Ezterhasi mp.

Külszím : Generoso Dno Andreae Bogadi, illmi dni principis Transylvaniae primario familiari etc. amico nobis observand.

Közli : BEKE ANTAL.

OKIRATOK

A TÖRÖK-TATÁR RABOK TÖRTÉNETÉHEZ.

I. Kelet nélkül.

Istent s igazságot szerető kegyes patronusim, nemzetes és tekintetes uraim. Az úristen Ngtokat és Uraságtokat szerencsésítse minden dolgaiban és éltesse sok időkip jó egészségben és békességben.

Nemzetes és tks kegyes patronus uraim. Sok historiák magyarázzák s az keresztyénségnek is nagy része tapasztalhatóképen bizonyítják az ottoman nemzetnek hitetlen csalárdságát, ki ellen ez mi időnkben is Ngtok és uraságtok, mint igaz hazafiai és vármegye tagjai, nem kicsiny nyughatatlankodó vigyázással és nagy költséggel prospiciál. Természeti hogy szintén birtokában bevött hódultakkal is csak addig tartja meg kötését, míg neki tetszik és ottan ottan újabb fortélyal fogásokat indit veszedelmére. Noha kegyes patronusim én is az két császár fegyvere között hódolt helyen Szent-Gróton laktam, mindazonáltal nyilván lehet Ngtoknál és Uraságtoknál az én keserves rabságom; miképen az elmúlt ősszel, ötöd magammal, két édes magzatommal, fiammal, leányommal és mostoha leányommal az szőlőhegyből rabságra viteténk *Kanizsúra*, az szolgámat azon szőlőben levágván, harácsra vetvén bennünket. Jegybeli leányomat azon negyed napjára elvitték Lippára, fiamat jancsár aga erővel megmetszette. Vereség és sok nyomoruság szenvedésem után, engem az isten az ő nyájának mezejére a körösztýének keziben kihozott mostoha leányommal együtt.

Körösztýén pátronusimnak gondviselésekből bizonyos sarczon melyet Hagymási István uramnak kell fizetnem az török rabért, Ngtok és Uraságtok eleiben járultam azért nagy bizodalommal és suplicationommal, tekintse az istent, az én keserves rabságomat ügye-fogyott állapotomat és az isten javaiból legyen Ngtok és Uraságtok segítségével, hogy az Ngtok és Uraságtok keresztýeni alamizsnájával sarczomat gyámolithassam. Nincs mit érette adnom Ngtoknak és Uraságtoknak egyebet az hálaadásnál és isten fize-

tésnél. Azért az úristen kazdag kegyelméből térítse meg Ngtoknak és Uraságtoknak keresztyéni patrocinálását, életét hosszú időre csöndes békességgel s egészséggel terjeszsze ki. Amen. Ngtoknak és Uraságtoknak alázatosan szolgál

Maráczí Nagy Balázs predicator
Kanizsáról szabadult rab.

(Ivrét egy iv. Sopron városi ltr. Ladula XXXI. et F. F. fasc. 11. nro 75.)

II. 1621. nov. 17.

Köszönetem után istentől kívánok lelki és testi jókat megadatni. Én Porgrác György az ki az ellenségnek kezében akadván fogságra jutottam, mivel isten engemet csodálatos gondviseléséből megmentett, hogy az török fogságra nem jutottam, annak okáért édes atyámfia jámbor feleségem az én sarczomat, a melyet mán megmondék, küldd alá mennél hamarább lehet ide Pápára, mert itt való ember vett meg engem s innet pedig az sarczom meglévén, békével elbocsátanak, de addég sehova sem bocsátanak. Ha pedig azt az én sarczomat 15 napra meg nem hozzák, engem ismét visszaadnak azoknak, az kiktől vettenek. Lett pedig sarczom 15 magyar forintba, annak bizonyoson meg kell lenni. Az istenért kérlek mint jó akaró feleségemet, hogy egyéb ebben ne legyen mert siralmas fogságra jutok ilyen, most jó helyen vagyok. Ezek után isten áldjon sok javaival.

Költ Pápán 17 die Novembris anno 1621. Idem qui supra.

(Ivrét fél iv, Soproni v. ltr. Ladula XXXI F. F. fasc. 11 nro 62.)

III. 1659. maj. 6.

Isten Kdet sok jokkal áldja meg, szivből kívánom. Vöttem egy néhány leveledet az veszedelem előtt is, most Beszterczén költ leveledet is vöttem. Értem, hogy az isten még eddig megtartott benneteket, azon szivem szerint örülök; mit irt Kd, értem; irtam is nénémnek, Kd megláthatja, az sok fogyatkozásoknak megorvoslására pedig kérlek édes öcsém, légy szorgalmatos segély nénédek az gondviselésben, noha tudom mely szorgalmatos vagy a magad dolgában, mert mikor otthon voltam is, ha beülhetél Kereszturra csak egy ebédemre vagy egy napra alig tudtalak kihíni. De most nem úgy vagyok az én állapotom; hanem most ismerszik meg az atyafiuság. Ne csak magadnak élj, hanem másoknak is kiváltképen az nyomorultaknak, így várhatod az isten áldását read. Az mint megírtam nénédek, mindenkben úgy cselekedjék. Annál is jobban értettem édes öcsém mind magadnak mind Sára aszszony-nak hozzám megmutatandó jó akaratját. Isten sok jót adjon érette. Azután is azon jó akaratot tartsátok fenn, ha kívántatik, ne fogyat-

kozzam meg. Daczó László az én uramnak az öcsésével viteté ki magát öt száz tallérig, mint teheti Ketek szerét, nem tudom. Kun Gergely uram küldött volt egy tallért neki, az nállam maradott megadjátok. Az mely levelet küldtem vala magadnak Szigeti Péter uramtól, hogy Kun Gergely uram akarattjából cselekedjél mindeneket, sok szemre ne bíz, az szerint cselekedjél. Isten veled! Irtam Bakcsa-Szelaiban (Bakcsi-Szerai), anno 1659. die 6 Maii. Kdnek szegény vén rab atyjafia

Putnoki Zsigmond mp.

Külczim: Nemzetes Daczó György uramnak adassék Récezereszturot.

(Eredetije félív, sima török papirosos Maros-Szt-Györgyön a Máriaffy Albert cs. levelei közt).

IV. 1661. j. a n. 10.

Én Erdélyben Kolozs vármegyében lakott mostan pedig Kerimben nyomorgó sok időtől fogva keserves rabságot szenvedő magyar-bikali Vitéz Gábor adom tudtára mindeneknek az kiknek illik, mind jelenvalóknak mind következőknek ez levelemnek rendiben, quod in hoc anno praesenti 1661. die vero 1 Januarii rabságban esésemtől fogván, kinek már negyed fél esztendeje az alkalmatosság is hozván, lehettem szemben tks nzts hévizi Nagy Tamás urammal Kirimban Koslio nevű városban; mely beszélgetésink között hozván elő ő keme, jó akarói által tudósították volna, hogy az kán ő felsége nem fogná sokáig tartani, hanem kiküldi, melyet ő keme intimála az urammal az szultánnal, mint mozdíthatnám szabadulásomat, az mely ha foganatos lészen az uram előtt jó, ha pedig nem ő keme jó lelkiismeretire fogadá, ha isten előbb meg találná szabadítani nállamnál, ő keme teljes tehetségével azon leszen, mentől hamarább rabságomból való kiszabadulásomra igyekezzék, sőt ha lehetne, vérével is jót tenne, nemhogy nekem sőt minden keresztyén, rabságban levő felebarátjának igyekezik szolgálni, ez keserves rabságból szabadítani; mely ő kemének jó lelkiismeretét látván, szegény rabok mellett való törekedését, ígérétét, indulatját látván, tetszék gyenge elmémnek, mivel látom, hogy olyan ellejtett ember vagyok mind feleségemtől, mind atyámfiától, jó akaró uraimtól még eddig az rabságomig kezemhez egy pénz sem jött sem pedig levelem, kinek már majd három esztendeje lészen, és így kellett az én szegény elméskémet, az én hosszas rabságomból való kiszabadulásomra fordítanom, mely nem egyéb hanem ez, hogy, ha látja tks, nzts hévizi Nagy Tamás uram és gyerő-monostori Ebeni István, Ebeni László bátyám uramék feleségemnek és öcsémnek magyar-bikali Vitéz Ferencznek, hogy rabságomból való kiváltásomra gyengén for-

golódnának, annál inkább eddig való jövedelmecskéjét, hogy nem az én saczczomat teljesítik belőle, hanem tékozzolják, az mit el nem tékozzoltanak volna eddig, lelkekre kötöm ő keméknek fenn megnevezett személyeknek, vegyék kezekhez ő kemék megmaradott részecskéjét, hogy az is az többi után ne menjen, tartsák oly helyett ő kemek, hogy az mikor elhozza isten az én szabadulásomnak óráját vehessék elé, kit jobb módjával megismerhessenek ő kemék, feleségmentől kérjék elő ő kemek mindenféle marháimnak lajstromát, kiből meg ítélni, mit szerettek legyen saczczomban, ki ha megvagyon jó, ha penig tékozzást ismernek kicsin jószágocskám jövedelmecskéjéből, ez lábas marháim eladásából, tehát ő keméket meg nevezett becsületes személyeket tks nztz Ébeni István, Ébeni László uramékat vallom minden jószágomnak vékony jövedelmecskéjének takargatójának gondviselőjének mindenkben, sőt jószágomról való leveleimnek hűségesen való gondviselőjének (mivel kicsi jószágom nekem ki). Hozzá tévén azt is, hogy feleségem gyermekem tartására intézzenek ő kemek jó lelki ismeretük szerint. Az öcsémet penig Vitéz Ferenczet adják az úr Kemény János uram ő nga kezéhez, szolgálja inasul, oktassa tanítsa az úr ő nga, nekie isszakaszzanak illendő költséget, hiszen az jó öcsémért ugy szenvedem ezt az rabságotat érette mint magamért, kevés ideig szenvedjen ő is. Ezt is hátra nem hagyom az ki legnagyobb, hogy hát saczczomnak megszerzésére, az ki még bizonytalan, ő keméket fenn megnevezett becsületes személyeket ebben is plenipotentiariussá teszem, hogy az kolozsvári lábos és külső monostor utczái házaimat saczczom kitelyesítésére elzálogosithassák, sőt ha azzal sem érnék jószágomból is elszakasztván arra is kérhesenek ő kemék mig saczczom kitelik; az mely saczczom mivoltáról és mennyiségéről ő keméket tudósítom. Sőt peniglen isten halálomat ha itt rendelte, kinek-kinek jószágomra rá kért pénzét adják meg; a többit penig adják meg feleségemnek, gyermekemnek, öcsémnek Vitéz Ferencznek. Ha penig istennek ugy tetszik, hogy halálomat itt nem rendelte, hanem ő felsége az ő szabadító órájának is kegyelmét én reám is elhozza, ki megyek, kinek-kinek pénzét az kit jószágomra kérték, ha koldulásommal lészen is, megadom, jószágomat mind addig birhassa mig pénzét leteszem. Letévén pénzét minden exceptio tovább való halogatás nélkül tartozzék felvenni. Ha penig feleségem és öcsém Vitéz Ferencznek javaimnak eladásában, kicsiny jószágocskámnak vékony jövedelmecskéjének, jövedelmének nem tékozzolójának, hanem inkább takargatójának ismerik lenni, az is álljon az ő kemek istenes intimatiojokban, istenes jó lelkiismeretükben ha kezeknél hagyják-e jószágomat vagy nem. Kamuti uramékat ketek tudja minémű atyámfiai voltak. Fiu ág magva szakadtán minden jószágok leányi ágra szállott, kolozsvári káptalanban levelei megvannak, öcsém-

mel Vitéz Ferenczczel ne maradjunk részetlen, arra is Ketek viseljen gondot. Ha énnekem itt hótóm történik, az tamásfalvi jószágoknak sajátságát minket illet, mivel az több jószágomat is azon donatioval és statutioval bírom az öcsém keresse meg; az genealogiánk meg vagy on irva leveleim közt; leveleim mindenképpen eligazítják öcsémet, örökös jószágát ne hagyja. Az darabi portio is örökösünk. Több reánk nézendő portioink is vannak, úgy mint az Keczei háza Farnason, többek is. Az szegény atyám Farnost Riskulicán cserélte volt. Az donatioja és statutio, Keczei uram(ot) perló leveleim is utban igazítják öcsémet. Mivel Kd birja Riskulicát édes kedves jó akaró Nagy Tamás uram, az szegény idvezült atyám is emlékezett volt éltében felőle, hogy ígérte volna jó akaróját Kd hogy szegény édes üdvezült atyámnak perében mellette lészen, azon jó akaróját mi töllünk is ne vonja meg, hanem mutassa meg a mi jövődöbeli szolgálatunkért. És ha énnekem itt hótóm talál történni, öcsémet szorgalmaztassa, az maga sajátját ne hagyja. Ezt is hátra nem hagyván, Keteket édes kedves Ébeni István, Ébeni László bátyám uraim lelke üdvösségére kényszeritem, mivel énnekem vérszerint való atyámfiak (tamfiak *így?*) Keteknél több nincsen, kik szabadulásomban igyekezzenek, fáradojon úgy az én kiszabadulásomban, kit én is teljes életembeli atyafiságos szolgálattal szolgálhassak meg Keteknek. Mivel Nagy Tamás uram netalán az én szabadulásomnak fáradozására úgy nem érkezhetik, mivel vérszerint való atyámfiak is Ketek, Nagy Tamás uram pedig idegenem, az maga szaczcának szerzésében is kell ő kemének fáradozni, még talán idegen országban is menni kényszerítettik, mivel ő kemének is nem értéke szerint való szaczcza van, azért így értvén Ketek ez dolgot, még is az istenre lelke üdvösségére kötelezem Keteknek, igyekezzék úgy szabadulásomban, hogy én is ne veszssek ide. Kíért az örökké való úristentől jutalmát várja Ketek. Melynek nagyobb bizonyosságára adom ez kezem írását pro futura cautela. Anno ut supra notatis (*így*) 1661 die vero 10. Januarii.

Vitéz Gábor mp.

Más írással a 4-ik oldalon ez áll: Én Nagy Tamás az én jóakaró uramat Vitéz Gábor uramat, az mint ígértem volt, hogy ha isten kiszabadít, szintén igyekezem szabadulásában, melyet ezután is minden alkalmatossággal igyekezem követni; de mivel sok adósságim vannak, melyeket kértem fel fejem váltságára, az kiknek is szerzésében szorgalmatosnak kell lennem. Mivel pedig az igaz atyafiság is azt hozza, hogy tks nzs Béldi Pál uram Vitéz Gábor uram édes egy testvér hugának ura, ki akkor keserves rabságot szenvedett, mostan pediglen hazájában nagy uri rendben lévén, igyekezzék szegény Vitéz Gábor uram szabadulásában,

melyen ennekelőtte is szívesen igyekezett ő keme. Én is azért az mint Vitéz Gábor uramtól tanuságom is volt, hogy ha isten megszabadítja, tks nzts Béldi Pál uramtól ő kemét valjam Vitéz Gábor uramnak egyik főplenipotentiariussának, kit bizonynyal hiszen szabadulásában szívesen igyekezik, ezért én is ő kemét Vitéz Gábor uramtól adatott tanulságom szerint valloim ő kemét tks nzts Béldi Pál uramtól Vitéz Gábor uram főplenipotentiariussának, kérvén azon ő kemét, igyekezzék szabadulásában szegény Vitéz Gábor uramnak, mely dologban tudom ő keme szívesen fárad, azonban én is az mire elégséges leszek kész vagyok Vitéz uramnak szolgálni.

Maros-Vásárhelyt die 11 Octobris 1663. Idem qui supra.

(Ivrét egy iv, simított török papiros. Eredeti a gróf Béldi Ákos méhesi levéltárából).

V. 1661. j u n. 21-én.

Én Posgai János ransoli esküszöm az élő istenre, ki atya, fiu, szent lélek, egy bizony örök isten, engemet úgy segélyen s úgy adja lelkem üdvességét, mivel az tks nztes uzoni Béldi Pál uram ő keme istenhez való buzgó indulatjából engemet reménytelenül, holott ő kemét nem is ismertem bizonyos summa pénzzel ugyanint száz harmincz imperialis tallérokka Gyász-Vásárról Tatárországban utánnam küldvén, maga emberségére kihozatván sok törekedése és fáradságos munkája által, az pogány tatárnak sanyaru és elhihetetlen rabságából, magát megfogyatkoztatván ő keme megszabadított, holott mindenektől elhagyattattam volt. Ilyen istenes cselekedetiért azért, nem tekintvén ő keme érdemtelen elhagyott rabi állapotomat, kötöm én is az én hitem szerint arra magamat, hogy teljes tehetségem szerint életemnek minden rendiben ő kemének mint életemig való uramnak és aszszonyomnak ő keme szerelmes házastársának, szerelmes gyermekinek mindenekben hű és igaz leszek. Barátjoknak barátja, ellenségeknek ellensége; az ő kemék személyök, váraik, jószágaik, szolgálk ellen se titkon, se nyilván semmi kigondolható szín és pretextus alatt se beszédde se iratás által nem practikálok; ő kemék kedvek kereső, szófogadó s másoknak jó példa adó, igaz jámbor hű szolgáljok leszek, minden én reám bizandó dolgokban. Ha mit pedig ezek ellen cselekedőket értenék, értek, látok és hallok, azok ellen magam is tehetségem szerint resistálok, ő keméknek magoknak vagy ő keméknek meghitt embereinek értékre adom és mindenekben magamat úgy viselem, mint ilyen kegyetlen rabságból ő keme jó akarátja által megváltatott, tökéletes, igaz hű szolgálhoz és emberhez illik. Ez mellett az mint ő kemével convenialhatok, istenes jó akarátjából értem adott saczczomról ő kemével

végben maradok, igazságosan satisfaciálok. Ő keme is mindazonáltal továbbra is istenre tekintvén és az én kicsiny szolgálatomra illendő fizetést rendelvén maga becsületiért rendele életem táplálására két lovas katonának való fizetést, melyet magam sem reméltem volna. Ha azért ennyi jó teteményeért ő kemének háládatlan lennék, az feljebb megírt conditiokat in parte anyival inkább in toto violálnám az Mózes öt könyvében írott istennek minden átka szálljon reám. Ha ő kemét akarátja nélkül elhagynám, farban rugnám, meg játszodtatnám, játszodtatni akarnám, ezen levélnek erejével indifferenter minden névvel nevezendő privilegiomos helyeken, zászlók alatt, papok és minden rendek háta megett megfoghassanak, hadakból, várakból kiadjanak, nem használván sem fejedelmek, még római császár ő felsége gratiája is. Ha valaki ő kemék arra rendeltetett emberi ellen patrocínálkodnék, ilyen sok rendbéli jó akaratjáért, tehát azokat is és minden maradvái és nemzettségi velem együtt, ... Abiránnal az föld elevenen elnyelje, csudává tegye; magamnak peniglen ő keme keziben akadván büntetésem szabadságában álljon. Kire meg is kötelezem magamat, istennek tartó keresztyén hitem és lellem szerint, az feljebb megírt módok szerint, kire még is isten engem ugy segélyen és ugy adja lelkem idvességét. Ez örökös kötelezésemnek alkalmazásáról való levelem adása lön ilyen emberséges emberek előtt u. m. sepsi-széki szentiványi Jankó Miklós, uzoni Pünkösti György, fehérvármegyei peselneki Rápolti Pál, Daczó Péter sepsi nemes emberek előtt. Datum in Bodola julius 3-án 1661.

Mely fenn megírt erős reversalist az originálból in omni bus punctis, modis et verbis irtunk és parialtunk fide nostra mediante, kezünk írásával és szokott pecsétünkkel is megerősítvén. In oppido Bethlen. 1671. jun. 21-én (in comitatu Szolnok interiori).

Correcta per eodem.

Michael Várda de Nema aliter supremus iudex nobilium.
Stephanus Váralyai de eadem viceiudex nobilium.

(Czimeres piros gyűrű pecséttel.)

(Két példány a gr. B. Akos levelei között. Az egyik példányban nincsenek meg az átkozódások, s ez az *eredeti példány*; ebből az is meglátszik, hogy Pozsgai nem volt írástudó (!).)

VI. 1661. j u n. 24.

Istentől jó egészséget, hosszú életet kívánok fejenként. Meghozák az Kecskéhaton (?) költ leveledet, melyből értem, hogy éltek, azon igen örvendezek, mert az még életben hallak benneteket, addig én is élek, de azután nem tudom mire jutok. Még én is életben vagyok, noha jobb volna holtom, hogynem éltem ez sok nyomoruságban, mert az télben is ugy elverték, kinoztak, hogy az

két tomporám ki rothadt, tizenkét hétig feküdtem bele. Csak most nem régen is ujabbán megkénőztak noha nem oly nehezen. Mind csak azt kérđi, mit adhatok magamtól? Megmondottam, hogy én soha többet nem adok őt vagy hatszáz tallérnál mind koldulásommal együtt. Ha állhatatos szava volna, immár lejött ezer tallérra avagy az nyolcz százra is, az mit az űr igért volt érettem, de én nem merek szólni, mert tudom hamisságát, menten fellebb űti, még is várok az ebtől, feljebb nem ígérek, mivel nem adhatok. Küldtem levelet az fejedelem emberétől; noha bizonytalanul írod, hogy küldtél levelet Székely Istvántól, szóval is izentél pénzt is küldtél, de Székely Istvánnal nem szóltam, az leveleket is megadták értem abból is az költséget, de kinek hagyta, nem tudom, mert nékem nem adták, menj végére, ha itt benn hagyta, kinél hagyta. Azt is írod, hogy Mikoláné aszszonyomhoz is adtál leveleket, azt is meghozták az kiben az két arany volt, de az kiben az tallér is volt nem hozták ide. Az mi az sancz állapotját illeti, mit tudok írni, az meddig el nem végezem vele. Csak legyen jó biztatásban, az kik mit akarnak adni, legyen nálok. Ha én írni fogok, az fejedelem az nyolczszáz tallér felől ő nga olyan választ tegyen, a melyből megértse az eb, hogy nem tehetik szerét, idején megtaláljátok az fejedelmet felőle. Szegény bátyám élete felől hallottam vala, Kun István uramnak egy martonosi szolgája István nevű mondta hogy látta volna, de immár az is meghalt, nem szólhatok vele, volt egy igen lator tatár rabja, mind vasban tartotta míg megholt, az vasért mind két lábát el vágták. Ha érthetek bizonyos embernek kimenetelit, bővebben írok mindenek felől. Írtam vala az urak kimenetelikor, mihez tartásátok magatokat, most is nem írhatok jobbat. Ezek után isten tartson éltesen fejenként benneteket. Írtam Skürtön, anno 1661 die 24 Junii.

Szegény rab Putnoki Zsigmond.

U. i. Köszöntsétek mind fejenként az atyafiakat, kérem is őket, az mint lehetnek, legyenek segítséggel, az szomszédokat is fejenként kérek, legyenek segítséggel nektek.

Külcím: Nemzetes Ébeni István, Kun Gergely, Kun István és Daczó György uraméknak és Ébeni Miklósnak adassék. Putnoki Zsigmond küldi. (Eredetije török papír; Máriaffy Albert es. levelei közt Maros-Szent-Györgyön).

VII. 1661. júl. 10.

Szolgalatom ajánlását Kdnek nem írhatom, mert attól az isten el oszlatott, de az úristen Kdet sok esztendeig éltesse sok jókkal megáldja szívből kívánom, kedvesivel együtt.

Vettem szegény nénémnek levelét, melyből értem az Kd életét, azon szívem szerint örültem, mert meddig az Ketek életét

hallow, addig mind bizom az megszabadulásomhoz. Értettem az Kd hozzám megmutatott jó akaratját, jövődöbéli maga ajánlását, kiért isten Kdet mind ebben az életben mind az másikban megáldja. Magam állapotja, különb-különbféle sok nyomorusága, kénaim felől sokat írhatnak, de csak az számosából írok kettőt vagy hármat. *Elsőben korbácsokkal, éheztetéssel, mezitelenséggel sokat kénzottak, azután kezemet lábamat hátra össze vonván az derekamra igen nagy követ kötvén felakasztottak, többig 3 vagy 4 óránál úgy annyéra, hogy holt elevenen vettek le, az ágyékom kiszakadván az belem kijött; azután két esztendővel meg úgy elverték kénzottak, hogy tomporámról az hust ollóval metélték le, ayal nem elégedvén meg egy villa nyelére ültettek, két aszagy fát alól töttek, az lábamra igen nagy követ kötöttek, az két kezemet két felé vontatták úgy annyira, hogy sem éltem, sem haltam tizenkét hétig; ezzel is meg nem elégedvén négy holnap mulva ujabbán felakasztottak kezemnél lábamnál fogva, de az szenvedhető volt. Az szakáomat is egyszer kitépték meleg víz nélkül. Nem győzném én az én sok kénaimat Kdnek mind megírni, hanem édes aszszonyom kérem Kdet mind az Kd fiával együtt, fenntartván ígért jó akaratját, ha kívántatik s meg sanczolhatok, ne hagyjon ide vesznem, váltson ki, mert immár leszállott kétezer tallérra, az mint mások mondják, egy ezeret is elvenne, mindazáltal igen hamis csalárd tökéletlen ember, egy szava is igaz nincsen neki, mely miatt nem merek ígérni. Azon is kérem Kdet mint az Kd gyermekét, hogy ha az én erdösi (?) jószágomhoz közelebb valót vetek váltáságomra, pénzt olyan formán nem adnának, hogy életemig meghagyjanak benne, holtom után legyen övék, adjon Kd mindanyit, amennyi elégséges leszen, én Kdnek vallom s hagyom holtom után és az Kd édes gyermekinek, mert ha mi kevés jószágom vagyon, azt menten kiadom az kezemből, vénségemben mivel tudjam magamot táplálni, az én életemnek vége penig igen közel vagyon, mert hatvan esztendőt hamar elérem. Kd édes aszszonyom én szómmal minden atyafiakat köszöntsön, kérje Kd ő keméket, ne hagyjanak, ily nagy szükségemben segéljenek meg, kiért isten ő keméket megáldja. Putnoki Ferencz uratot kérem ne szánja fíradtságát, járja az atyafiakat, ha minek szerét tehetik, legyen oly alkalmatossággal, ha kívántatik hozzassák leghamarább utánam. Isten Keteket mind fejenként éltesse áldja meg. Írtam Tatárországban, Fekete-tengertől körül vétetett Crim nevű tartományban, Bakcsi Szeraj mellett Eszkjurt nevű faluban 10 Julii 1661.*

Szegény rab Putnoki Zsigmond.

Külczim: Nemzetes Szemere Pálnénak, Putnoki Klára aszszony-nak nekem jó akaró aszszonyomnak adassék.

(Eredetije sajátkezü, két példány a Máriafly Albert levelei közt Maros-Szt.-Györgyön).

VIII. 1661. július 10.

Istentől jó egészséget és hosszú életet kívánok Keteknek! Meghozák az Kecskeméti levelémet is, melyből mit írsz, értem, hogy éltek azt szívem szerént akarom, még én is élek, de jobb volna holtom, hogyszem életem, megérthedd az Kun Gergely uram avagy az Szemere Pálné leveléből, állapotom miben vagyok; irhatom, öt száz tallért ígértem . . . . . mit adhatok magamtól; úgy értem maguktól(?) egy ezer tallért is elvenne. Az úr Kemény János uram ő nga törekedése is beérkezett, használók-e véle nem-e, nem tudom. Szegény bátyám uram felől hallottam, Kun István uramnak egy szolgája mondotta, hogy látta, de az meghalt, magam véle nem beszélhettem. Hogy az pénz felől írjak abban mód nincsen, míg meg nem szcolhatok, hanem a ki mivel lehet, legyen oly készület alatt, hogy ha készen tartják hogy szedhessék össze s hozhassák, az hova kívántatik, az mit avar nem érsz, kérj költsön, ha másnál nem találsz, Szemere Pálné aszszonyomtól. Én irtam ő ngának; az mi az gondviselést illeti, az bátyám részéről Kovács Jánost meg egy jó erőset válasszatok, az én részemről Bogya Györgyöt, melléje Bállya Simont, elegendők az gondviselésre, s ha magokat jól nem viselik, ott a szamosujvári tömlőcz megtanítja őket, az többi is szót fogadjanak, mert bizon oly kézbe adom őket árendába, az ki csak esztendeig is az testet lelket alig hagyjon. Ez levelet olvassák el előttük. Az pénz felől legyetek vesztegségben, míg irok. Huszár uram szolgája Székely István az leveleket megadta, de az két aranyat nem adta meg. Mikola uram is az egyik levelet megküldte, az kiből két arany volt, de az kiből két tallér egy arany, nem láttam, menj végére ő kemétől, ha itt hagyták, had tudjam, hol keresni s kinél. Tudósíts arról is, Laczkó pénzen ment-e haza, avagy csak elszökött. Szabó Gergelyre bíztam vala, hogy ha lehet-e valami reménység fölé vagy nem, kájántói Boros Mihályt, széki Kapocsi Lőrincz felől de semmit sem irtatok fölé, hanem tudósítsatok fölé. Ezeknek utánna isten tartson jó egészségben. Datum in Ecski juri (?) Hazon (Haszszán) aga udvarában, die 10 Julii ao 1661.

Szegény rab Putnoki Zsigmond.

P. S. Az atyafiakat köszöntsd mind fejenként.

Külczim: Nemzetes Ébeni István, Kun Gergely és István, Daczó György uraméknak, Ébeni Miklósné Putnoki Erzsébetnek adassék.

(Sima török papir, kenyér pecsét helye, eredetije Maros-Szt-Györgyön a Máriaffy Albert cs. levelei közt.)

LX. 1661. jul. 10.

Istentől jó hoszszu életet kívánok Keteknek. Vöttem az szegény néném levelét, melyből értem az Ketek életét, azon szívem szerint örülök, noha írja Kun Gergely uram beteges voltát, Ébeni Istvánné aszszonyomnak is beteges voltát, de kérem az istent, hogy az isten ő keméket tartsa jó egészségben, mert az meddig ő kemék életét hallom lenni, bízom szabadulásomban. Írja az Ketek én hozzám ígért szeretetét, jóakarátját, kiért az úristen Keteket áldja meg mind ebben az életben mind az más életben. Kérem is Keteket az istenért is, ennek utánna is ezen jóakarattal szeretettel viseljeteK gondot reám, ne hagyjatok, hanem ha saczczolhatok, szabadítsatok. Allapotom felől írhatom Keteknek, az idén is szintén farsang közepiben úgy annyira kénzottak, elvertének, hogy az tomporám is kirothadott, tizenkét hétig feküdtem, más fordított el is ágyamban. Avval nem elégedvén, ujabban kénzottak, felakasztottak kezemnél lábamnál fogva, kénzottak, no de ez még is tűrhető az többihez képpest. Csak azt kérdő töllem: mit adhatok magamtól, mivel nekem nincsen is, többet nem ígértem ötszáz tallérnál. Ha az szája állhatatos lenne, ezer tallerra lejött volna, s azt mondja: hát az mely nyolczszáz tallért Kemény János megígért, csak azt sem akarod-e megadni? Nem én, mert nekem nincs, de hogy ő nga régi megígért jóakarátját fenntartja, megígérem. Az fejedelemnek Kemény János ő ngának érettem való törekedése beérkezett ezelőtt negyed nappal Dezniczzer skihaja által, de miben légyen az dolog, nem tudom, használhatok-e véle vagy ezzel is ártok. Azért Keteket kérem, az kik micsoda jóakarátjokat ígérték, legyenek oly gondviselés alatt, hogy ha irok, szedhessék össze, küldhessék oda, az hová irom s kívántatik. Ezeknek utánna isten tartsa Keteket jó egészségben. Datum in Eszkürő die 10 Julii anno 1661.

Szegény vén rab Putnoki Zsigmond.

Külczim: Nemzetes Kun Gergely, Kun István uraiméknak, Ébeni Istvánné Kun Ilona aszszonynak kezeikbe adassék.

(Maros-Sz.-Györgyön a Máriaffy-levelek közt.)

X. 1661. aug. 10.

Isten sok jókkal áldjon meg fejenként benneteket. Vettem egy néhány rendbeli leveleid, Székely István az melyeket behozott, noha az költség nincsen benne, hová tette, nem tudom, tudósítsatok felőle, ha itt bennhagyta, kinél hagyta. Mikola uramtól is hoztak kettőt becsülettel, de az harmadik, az kiben egy arany avagy két tallér volt, azt nem hozták. Értem életeteket, érettem való igyekezeteteket, de csak istentől kell várunk, mikor mutatja

meg isten szabadulásunknak idejét. Legyetek vesztegségben, semmitek ne adjátok el, míg én nem irok, de az kik mit ígértek s mivel biztattak, legyen oly gondviselés alatt, hogy ha kívántatik, ne fogatkozzam meg. Mostani állapotom felől írhatom, sok kénom után egészségben vagyok, de a saczczom felől semmit sem írhatok bizonyost, mert mikor kénoznak, csak kérdi, mit adhatsz magadtól? Még is mondtam: ötszáz tallérnál többet én sohasem. De most az Kemény János urunk értem való törekedése beérkezett az kihaja által, az melyet úgy hallok az tatároktól, hogy nyolczszáz tallérig ígérte volna, de nem tudom. Ha meg is érti is, el nem bocsát, nem remélem, hogy soha elbocsásson, mint az több rabja, az kik rajta vesztek, mert ez igen bolond, kevély, egy rabját sem tudta elbocsátani soha. Az úr azt izente neki, válaszszon benne: akár az rabot tartsa magának, akár az pénzért kiküldjen. Az mely levelemet karácson tájban írtam s hushagyó kedden megvittek, azután küldöttem Mikola uram kezéhez is, az fejedelem beküldött ember kezében is levelet, most is Mikola uramhoz hármát, Nagy Tamás uramnak is hármát, ő kemékre vigyázzatok, hanem ha nekem irsz, Petki Istvánra is vigyázzatok, talán avval együtt elhozzák. Írtam az atyafiaknak két levelet, Szemere Pálné aszszonyomnak is kettőt, egyiket Nagy Tamás uramnak, az másikat Mikola uramnak küldtem.¹⁾ Az Szemere Pálné aszszonyomnak szóló levelet szakaszd fel, abból is érthetsz nyomorúságom felől. Köszöntsed az atyafiakat és szomszédokat én szómmal az ő kemék én hozzám való jóakarattokért. Az isten ő keméket mind fejenként áldja meg. Isten tartson és éltesen mind fejenként. Datum Iskorton anno 1661 die decima Augusti.

Szegény rab Putnoki Zsigmond.

Külczim: Adassék ez levelem Putnoki Erzsébetnek, Ebeni Miklós-nának és Daczó Györgynek.

(Eredetije Maros-Sz.-Györgyön a Máriaffy-cs. levelei közt.)

XI. 1664. márcz. 7.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Kdnek, mint nekem isten után bizodalmas tekintetes ismeretlen jóakaró uramnak. Az istentől minden kívánsága szerint való idvességes jókat, szerencsés hoszszu életet kívánok az istentől megadatni.

Tekintetes Béldi Pál uram, kényszeritetem Kdet ismeretlen böcsületes jóakaró uramat megtalálnom sok esztendőktől fogván való nyomorúságomból megtalálni, az Kd kezében levő buczaki tatár hozza levelet az atyafia kezemben magyarázni, olvasom, ott háromszáz nyolczvan tallér az sancz, az időtől fogva semmi híré

¹⁾ Mindkettő rendeltetése helyére jutván, itt az iratok közt látható.

nem hallottam, kérem alázatosan mint uramat Kdet, az elő irt sacz maga becsületiért méltóztassék hozzám ismeretlen nyomorult jó akaró szolgálájához annyi jó akaratot, az meddig Kállai István uramat az isten vissza fordítja Magyarországból, megtartani azt az tatárt, az bocsátást senkinek meg nem adni, az én atyámfiai közül valamelyik ő kemével vissza jó Kdtől, valamint lehet, azon egyébbel együtt az isten megszabadítá, az minek az atyámfia szerit teheté, ha penig az isten engem im megszabadít, én elsőbben az Kd becsületes házához megyek, Kd szolgálatomat veszi, az is az Kd jó akaratja, arra is kész vagyok, kérem az nagy istenért Kdet, tegyen jól velem, szabadítson isten után, kit ha én meg nem szolgálhatnék Kdnek, az isten fizesse meg Kdnek. Az tatár Buczakban Karakeszim nevű falubeli; ha az, nem lészen az krimi tatár semmi forma teher vele. Az isten mind lelki s testi áldását terjeszsze Kdre.

Kd ismeretlen alázatos rabszolgája Zoltaÿ István az Kovács Gergely hadai között egyik főhadnagy volt. Irtam Jászvásárt, hetedik Martii.

Külczim : Tks, mlgs Béldi Pál uramuak nekem bizodalmas ismeretlen jóakaró uramnak.

(Ivrét, féliv, ros, kezdetleges irás, ros, bevégzetlen mondatok, pecsét helye.)

XII. 1666. o k t. 2.

Mint uramnak Kdnek ajánlom szolgálatomat. Isten minden idvességes jókkal, szerencsés és hoszszu étellel áldja meg Kdet. Akarám uram Kdet tudósítani Vitéz Gábor uram állapotja felől, mivel isten ő kemét csodálatosképen kiszabadítván, itt kellett ő keméért kezes lennem négyszáz harmincz tallérokért Vargyán basa és Szinán tihájának, úgy hogy, két holnapok alatt ő keme pénzét beküldi, egyébiránt magamon keresik, kezeslevelet is az szerint adtam nekik. Annakokáért Kdet mint uramat kérem, mentől hamarébb lehet azon pénzt küldje be, hogy ne kellessék magamnak itt maradnom érte. Azon kívül lévén Kdnek bizonyos szamu pénze nállam vásárlásra, mindeddig sem vettem, mert uram itt bizony nem kaphatni, az idők alatt Vitéz Gábor uramnak is bejövetele érkezett, ő kemének adtam 541 tallérokot és egy felet, az kikkel ő keme magát kiváltotta. Kd uram jóakaró szolgáljának parancsoljon. Tartsa meg isten jó egészségben Kdet. Datum in Drinápoly die 2 Octobris 1666. Kdnek jó akaró szolgálja

Alsó János mpr.

Külczim : Tks és nzts Béldi Pál uramnak ő kemének adassék.

(Piros pecsét; egész iv.)

XIII. 1668. j u n. 3.

Alázatos szolgálatom ajálom Kdnek. Isten idvességes jókkal lássa Kdet hozzá tartozó kedvesseivel együtt.

Kdet ez okon kényszeritetem mint uramat alázatos kis írással megtalálnom, mivel egy atyámfia, kivel csak nem atyafi-gyermekek vagyok, Tatárországban *Sul-basi* nevű faluban vagyon, kinek sarcza százhatvan imperialis tallér, azt írja s mind penig Belső-Szolnok vármegyében, ki viceispán volt, Némaÿ Ferencz deák is, de ennek az nevit nem kell hirdetni. Az én öcsém ott útba igazítja azt az embert, mint kell élni vele. Sul-basi nevű faluban van mindkettő (Karabajhoz nem meszsze, határozzon véle). Az én atyámfiaának neve Mármaros vármegyében Szigeten lakó Barta János nevű rab, az Barta Márton fia. Kdnek alázatosan meg-szolgálom, így értvén az úrnak Béldi uramnak szóljon Kd, ha talál-hatja ő kemét avagy írásom juttassa kezébe ő kemének. Igérte is volt magát ő keme. A mint hogy jó módja is vagyon az olyan szegény raboknak szabadtításában. Ha isten uram éltet, Kdnek alázatosan meg-szolgálom mint uramnak; az szigeti nemesség és az bátyja az öcsémnek, kivel egyek Barta György uram, az szigeti sarczában egy pénzfogyatkozás sem lesz. Iltesse isten uram Kdet kedvesseivel. Datum in arce Kővár die 3 Junii anno 1668. Kdnek alázatos szolgálja

Giroth-totfalusi Tar András mpr.

Külczim: Tks, nzts Széki Teleki Mihály uramnak, nekem uramnak ő kemének adassék kezébe.

(Negyedré, fél iv; zöld viasz-pecsét nyomaival; eredeti Méhesen.)

XIV. 1668. n o v. 16.

Alázatos rabi szolgálatomat ajánlom Kdnek mint bizodalmas uramnak. Isten Kdet jó egészséggel szerencsés hoszsu élettel látogassa szívből kívánom.

Akarván Kdet mint bizodalmas uramat ez írásom által megtalálnom, mivel én szegény gyámoltalan rab kihozattam magamat ide Jászvásárra, megvétetvén László Márton uram által 55 tallérokra oda be, azt gondolván, hogy atyámfiai életben legyenek, most hallom, mind megholtak; azért reménségem nem lévén senkiben, csak az egy élő istenben bizom, azután jóakaró uraimban. Hallottam Fogarasi György uramtól, hogy Kd emlékezetet tött volna felőlem és ígérte volna Kd jóakarátját hozzám, hogy megváltana. Kérem azért az nagy istenért Kdet mint bizodalmas uramot, engem szegény rabszolgáját ne hagyjon, hanem a 120 tallérig váltson meg. En Kdnek uram valamim vagyon Teleken, mindeneket odaadom, Kd birhassa mint sajátját, azonkívül magam

is holtomig elszolgálom, az Kd pénzét is meg igyekezem adni és jámborul contentálni Kdet. Az görög uram immár nem akar mulatni, mert eleget várapozott 7 holnaptól fogva, 15 napig még itt leszen, de tovább nem mulat. László Márton eddig is kiküldöttük volna, de az uram megtartoztatta, mivel sok pénze kit mondja eltékozolta. Hanem ha Kdnek jóakarátja s szándéka vagyon engemet szegény szolgáját megváltani, Kd tudósitsen felőle. Ezekután isten éltesse Kdet sok esztendőig jó egészségben. Datum in Jászvásár die 16 Novembris 1668.

Kdnek szegény rabszolgája

Maios Ferencz mpr.

Külczim: ‡ Az tks, nzts Béli Pál uramnak, Erdély országának főgenerálisának és komornyikának nekem bizodalmas uramnak adassék.
(Ivrét, félív; a gr. B. Ákos méhesi levelei közt.)

XV. (1668. ?)

Egy kis papíron e jegyzés:

»Várad Besenyi János Kraszna(n) vagyon Szengeldi haczi béknél; ugyanott lakos László Márton jól esmeri, mely rabnak ez világon festig-lelkig semmije sincs, hanem istenért váltaná ki emberséges attyjafia, kinek sancza is legfeljebb kétszáz tallér ha lészen.«

(1668-ik évi levél mellett feküdt; a gr. Béli Ákos méhesi levéltárában.)

XVI. 1669. jun. 23.

Az úristen Kdet sok esztendeig éltesse jó egészségben.

Kdet mint aszszonyomat kérem szeretettel, hogy az télben az szegény uram felől Kddel beszélgettem vala az szegény uramnak szabadulása felől Fehérvárott az gyűlésben. Im mostan Kis Lukács uram bemegyén Tatárországba, kiért az isten Kdet megáldja, ha Kd valami jót cselekszik véle. Ezekután isten tartsa meg Kdet jó egészségben.

Kelt Déésen 1669. die 23 Junii.

Kdnek szegény igaz jóakarója

váralyai Márton Deáknak meghagyott
özvegye déési Szász Ilona.

Külczim: Az tks nzts uzoni Béli Pálné aszszonyomnak adassék nekem aszszonyomnak.

(Negyedré, $\frac{1}{4}$ iv, fekete v. p. nyomai; eredetije gr. B. Ákos levéltárban.)

XVII. 1670.

Az úristen ő felsége áldja meg Kdet mint uramot minden testi és lelki jókkal, jó egészséggel, hoszsú élettel, jó szerencsével áldja meg.

En szegény rabságban nyomorgó Bene Ferencz bikfalvi Bene György fia könyörgök Kdnek, mint uramnak, mert nincsen uram senkihez bizodalmom isten után Kdnél, mert ugy hallom uram, hogy az atyám is meghalt. Az mely jószágom uram Bikfalván volt, tudhatja uram Kd, azt az jószágomat uram Kdnek kötöm, ha az penig fel nem érné azt, az mint engemet megváltana Kd, mindaddig szolgálom Kdet, mig mind arrul megfizetek. Ha azután kívánja uram Kd szolgálatomat, azután is szolgálom Kdet. Kérem Kdet mint uramat, ne hagyjon Kd nyomoruságos rabságomban, szabadtison meg Kd.

Ezekután az úristen tartsa meg Kdet mint uramot jó egészségben sok esztendeig.

Kelt Krimben, Tatárországban Tokszova nevű faluban Koszló vidékén, anno 1670.

Kdnek szegény alázas rabszolgája

bikfalvi Bene Ferencz.

Külsőim: Az tks uzts Béldi Pál uramnak adassék ez levelem.

(Ivrét, fél iv, simított török papiros; eredetije Méhesen gróf Béldi Ákos levelei közt.)

XVIII. 1671. máj. 18.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii ac nobiles domini mihi observandissimi. Salutem servitiorum meorum paratam semper commendationem.

Kelleték Ngtoknak és Keteknek értésire adnom, quod in hoc anno presenti 1671 die 18 Maii nzts és vitézlő mostan Belső-Szolnok vármegyében Kudun lakó Pongrácz Márton uram ő keme nekem szokott jutalmamat megküldvén egy Prenyó nevű jámbor szolgájától, küldé engemet ezen Szolnok vármegyében Bethlenbe az méltóságos urhoz tks és nzts uzoni Béldi Pál uramhoz ő keméhez ily okon, hogy az mely Tarnóczi András nevű rabot kivött volt az úrtól tks nzts Béldi Pál uramtól ő kemétől, aval az urat ő kemét kinálnám meg. Menvén azért Bethlen felé maga Pongrácz Márton uram ő keme ada egy jegyzést kezembe, mely ilyformán vagyon: Kdet kérem tiszte szerint az úr ő keme rabjával Tarnóczi Andrással és az szaczczával 182 tallérral meg kénálni ne nehez- telje, ha ő keme azt mondja, hogy hiszen kénáltak ők engem egy- szer, miért nem volt itt az pénz? azt kell uram reá mondani: nem messze volt, egy óra alatt elhozhatták volna, de az pénz készen volt, mindazonáltal ha ismét az úr ő keme azt kezdené, hogy miért nincsen meg az pénz egészen, énnekem az ő keme rabja csak anyit adott. Sőt isten engem ugy segéljen, többet köl- töttem az rab keresésire száz forintnál, azonban ötven forintját

magam tettem tallérrá, ő keme tekintse az nagy istent, ne az én rossz emberségemet, ha ő kemének valamit vétettem is, és az megnevezett rabot is elküldé az saczczával együtt. Én azért Bethlenbe menvén, találtam az urat ő kemét benn az várban az maga házában. Tisztem szerint magát az urat ő kemét kénálám meg Pongrácz Márton uram ő keme nevével, az megnevezett rabnak és summának elvételivel, az kezembe adott jegyzésnek rendi szerint, mely kénálatomat értvén az méltóságos tks nzts uzoni Béldi Pál uram ő keme, tőn ő keme ilyen választ: Értem! A mely dolog így menvén végbe én előttem, irtam meg én is Ngtoknak és Keteknek fide mea mediante. Datum anno, die, locoque supra notatis.

Spectabilium, generosorum ac nobilium Dominationum
Vestrarum servitor paratissimus

Franciscus Deesi supremus iudex no-
bilium comitatus Szolnok interioris.

Correcta per eundem.

(Ivrét, féliv ; eredetije Méhesen.)

NIX. 1715. a p r i l 2.

Altorjai László Mátyásnak Krimből, rabságából küldött levele Szigeti Istvánhoz Máramarosba.

(Megjelent Hon és Külföld 1842. évf. 43.)

XX. 1735. a p r. 10.

Turkolly Sámuelnek a káspiumi tenger mellől küldött levelének páriája.

(Megj. Magyar Könyvesház III. 1783. Sándor Sokféle 1801. VII. 146. Tudom. Gyűjt. 1821. X. 126. Vasárnapi Ujság 1867. 36.)

Közli: DEÁK FARKAS.

TÖKÖLY IMRE-FÉLE OKLEVELEK.

I. Sopron 1683. aug. 4.

Méltóságos kegyelmes uram!

Lehet Ngnak emlékezetében, az eszéki hidtúl ngos parancsolatját revén, erre az földre való jövedelemnek, alázatosan instáltam vala kevés elfoglalt jószágom restitutioja végett, a minthogy kgymes válaszáat is alázatosan vettem vala, ha mostani reám bizott Ngd dolgaiban szívesen fáradozom, mind jószágom iránt, s mind egyéb Ngd kegyelmességét várhatom; azért kegyelmes uram, az köz-példabeszédként (az ki közel a tüzhöz, az melegedhetik) én pedig távolabb levén az Ngd mélt. személyitől, akarom Ngdat mind nekem is kegyelmes uramat, alázatosan megtalálnom, több szolgálai között szokott kegyelmessége szerint én rólam is feledékeny ne legyen, hanem az ebbeli érdememnek (az kiben nem kételkedem) vehessem méltó jutalmát, az mint Ngd méltga előtt Szirmai István uram, alázatos instanciámat representálni fogja.

Kívánván isten Ngdnak minden dolgait tegye szerencséssé s boldoggá.

Datum, Sopron, die 4. Augusti 1683.

Ngd legkisebb alázatos szolgálja

Barkóczy Ferencz.

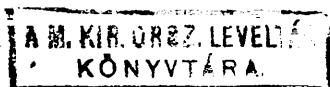
Külczim: Méltóságos Theököli Imre magyar fejedelem nekem kegyelmes uramnak ő ngának adassék.

(A fejedelem titkárának feljegyzése szerint e levelet megkapta »in castris ad Királyfalva« aug. 13.)

II. 1683. aug. 16.

Méltóságos fejedelem nekem kegyelmes uram!

Ezen órában jött meg hites kémem a német táborról, az is azt beszéli, az mit a másík, a mint tegnap megirtam Nagyságodnak. Morva vizét kicsinek mondja, de mégis hidat tart a német rajta, innen levén a lengyel őrzi, túl a német tábor őrzi. A német

gyalog a pozsonyi passuson vagyon egynehány taraczkokkal, az utakat bevágatta a német, nincs több nyitva Pozsony és Jablonczai passuson kívül, mindenfelé is strázsája az német lengyellel együtt az utakat, hanem Jablonczai felé nem. Ez éjjel egynehány . . . kos jött ide, az hegy alatt le(vő malomban) lisztet vittek el. Veczei úr Ngd dispositiója szerint elment, az mint legjobban tudtam, úgy irattam és izentem a várbeli tiszttel, minthogy Pálfi jószág, azon parasztoknak megvállik, mire resolválják magukat. Ujabbán elküldtem kémeimet, mihent mit hoznak, alázatosan Ngdat éjjelnappal tudósítom. Ezzel kívánom isten sokáig éltesse. birodalmát terjeszsze Ngdnak. Maradván

Ngd alázatosan hiv szolgálja

Jánoki Farkas.

Dat. Bazin. 16. Aug. 1683.

Külczm: Celsisso. principi dno. dno. Emerico Theökeöli partium regni Hungariae dno dno mihi elementissimo.

(Ezen levél aug. 17-én már kézbesítettet.)

III. 1684. febr. 23.

Jó kegyelmes uram, alázatosan szolgálók Ngdnak.

Akarám Ngnak köteleességem szerint jelenteni, hogy a mily litvaniai hadak valahány napig Bártfa körül kvártélyoztak, nem győzvén vagy nem akarván kegyelmes urunk ő felsége hadait magok mellé várni, hazájokban viszzamentek. A lengyel király ő felsége is Krakóbul Ilvára, onnét Javorovára sietett, hihető onnét akarja zabolán tartani, s kedve szerint kormányozni mind az két Oláhországot, hogy Kaminyeczet azáltal is szorongathassa, elesett fizetését elfoghassa. Igyekeztek volna némelyek velem a király előtt számot adni, és magok fogyatkozásait fedezni, meglátja Ngd mentő levelemre jött válaszából ő felségének. Csekély elme is általlátja, nem lévén mezei erő kezemben, szegett szárnyal mint röphülhettem volna cet.

Klobusiczky Ferencz ur az ungvári atyafiak nevével segítséget kérni ment volt a királyhoz ő felségéhez Krakóban. kit nem tudom mi okból meg nem nyerhetvén, reménylem, hogy mind g. Homonnai Zsigmond uram, mind Barkóczy Ferencz uram több főrendekkel együtt Lengyelországba ejtik magukat, miglen kegyelmes urunk ő felsége hadai oly erővel a mi földünkre nem érkeznek, kivel az ellenség ne birhasson, kik ujabbán Homonnát felégették, azon kívül hat egész falut és tizenhármát felprédáltak. A mily punctumokat a király ő felsége Tököli urnak küldett, summája csak az: ki adta neki Magyarországot, hogy lelke és kereszténysége ellen, pogánynak kereskedhessék vele, magánál sok garádicssal nagyobb rendű és tisztekben levő magyar urak s

főrendek ellen. Kalmanczai István ítélő-mester uram tegnap indult Lőcséről Pozsonyban, Ngd nálamnál ő kegyelmét jobban esmérí, Szirmai Istvánnak igen meghitt barátja, Paczendorfnak sem idegene. Ketzer András, Hidvigi Mihály, Szalai Pál, Tököl commissariusai már is kezdik mindenik jószágait, valakik minap Debreczenbe és Ungvár alá nem mentek, úgy kik ő felsége hív-ségére állottak, confiscálni. Maradván Ngd

Kelt Lőcsén 23. Februárii anno 1684.

alázatos szolgája

G. Csáki István.

(E levélen csak az aláírás gr. Csáki István sajátkezű írása. — A hátírat: Literae Com. Steph. Csaky ad Paulum Esterhasz. Leuchovia die 23. febr. 1684.)

IV. 1684. okt. 29.

Serenissime Princeps Domine clementissime.

Sereniss. Vestrae Celsitud. ad me praesentis, datas literas, bene intellexi, in omnibus necessitatem attendam, eiusdemque voluntati, humillime obtemperabo. G. Schulz adhuc stat sub Macovitium, ac praeparat se ad movendum, pro istis maioribus tormentis, quae Macovitii fuerunt, Bartuae Lavetas conficere curavit, an hodie vel cras (sese) moturus sit, eventus probabit. Ad duas istas literas ratione captivorum Tokaiensium, ut et ad literas dni Sirmai, nulla subsecuta est responsio, sed annexae literae ad me fuerunt transmissae, ad quas non calamo, sed oretenus hac ratione respondi, ut forsitan imposterum huiuscemodi literas minime sint transmissuri. Dni Sirmai coniux, ex arce Zepusiensi, marito eius literas misit, in quibus claves annexae fuere, quae, me iudice, a calmassein(?), qui de facto in arce Zepuziensi est, ad dnum Sirmai scripsit(?) adeoque dnus Szirmai ipse, hoc ipsum resolvere sciet. Katanaki forte 30 aut 40, de quibus sollicitavi, nondum venerunt. Heri vesperi Szalance (*igy*) huc venit, qui refert, quod 800 habeat viros, inter quos plus quam dimidia pars in equis consistent, et quod mandata a sereniss. Vestra Celsitud. habeat, hic in praesidio permanendi, equidem eum eiusmodi insolentibus verbis, quod capitaneum germanicum una cum omnibus scolopetariis ejicere vellet, civibus variis iniquis verbis tremorem injiciendo, quam ob rem mihi vi(detur) hoc ipsum, bonum finem minime fore consecuturum, sed potius animo civitatem depraedandi haec dicta fuisse, uti quoque eundem in civitatem recipere, a sereniss. Vestra Celsitudine mandatum nullum accepi, quam ob rem ipsum persuadere curavi, ut per aliquot dies prope Radacz ac Isep, donec Celsitudo Vestra expresse mandet commoretur. Dnus capitaneus Feigel hesternae die una cum vexillifero, 24 scolopetarios huc misit. Duo

isti cives Bartuenses, quos dnus Feigel transmisit, de facto sunt hic, veniam ipsis concessi, ad civitatem Bartuensem literas mittere, simul ac dno Nicolao Sirmai scripsi, ast nulla subsequitur responsio, quare mihi videtur, quod ab ipsis nulla futura sit permutatio, an quoque eiusmodi utantur maxima, sicut Peeres (!) Zandor, non scio. Cum revisione bonorum, cuius quoque dnus Tunogy ad instar commissarii se participem facit, suspecte procedunt, magnum de confiscatione excitant rumorem, sed parum commodi in Vestram Celsitudinem redundat. Dno Szallai literas sereniss. Vestrae Celsitudinis tradidi, parum (videtur) habere intentionis pro itinere ad aulam sustinendo. Interea Celsitudo Vestra firmiter credat, quod neque minae neque persuasiones me ab urbis Eperiesiensis conservatione, ac quicquid ad Celsitudinis Vestrae contento (*igy*) requiritur, abhorruerint, quia sum

Sereniss. Vestrae Celsitudinis humillimus ac fideliss. servus
Feltmejer.

Timeo, quin G. Schultz Ungwarinum tendet.

Eperiessini die (29. Oct. 1684.)

Külczim: Celsissimo regni Hungariae principi ac domino dmno.
Emerico Thököli etc. etc. dno meo clementissimo.

V. 1684. nov. 1.

Kk mint jóakaró bátyám uramnak szolgálok.

Nem kétlem ismét irt minapi levelem Kgyldm elvette; mi itt törődünk, hogy a tájárul senkitől egy levélkét sem veszünk. A gyalogság (a kivel ezen a labanczos földön erősbek lehetnének) ide még eddig nem jut, kiről az úr Petróczy uram elhitttem, bővebben ír urunknak. Budára Egerből újabban ezen az héten néhány száz jancsár ment bé bizonyosan. Urunk ő nga erre felé való szándékát most is csak javallom, talán az ő nga alkalmatosságával Váczt az egri pasa recuperálhatja, s azzal praescindálódván az Dunán való passusa az németnek, megszükül az annonája is, s úgy járhat mint Fridericus császár régenten. Ezzel bizony nagy szívet adna ő nga a töröknek, s ha jó kimenetele lenne, a porta egyedül ő ngk tulajdonitaná, propter praestitum tempore opportune succursum. Kesereg a szívem, midőn hallom az eperjesi casus Budához penetrálván, kiről azolta korántsem aestimálnak úgy, mint ezelőtt bennünket, kit bizvást urunknak is megjelenthet Kglmd, mert bizonyos helyről érttettem; el is hiszem durus lesz ilyformán az német mindenben ellenünk. Sed princeps contemptis ad tempus Sulczii machinationibus, bene dispositis ad interim praesidiis, ibi ordiatur novas belli operationes, ubi tota salus nostra post deum consistit; contemptat minora incommoda,

quae restituto in integrum labescente fundamento, absque labore reparari poterunt. Sic reddit se rursus orbi considerabilem. Ezzel Kegyelmed igaz atyafia szolgálja

Janoki Sigmund.

R. Szombat 1. Nov. 1684.

Külczim: Generoso dno Danieli Absolon, suae celsitudinis intimo secretario etc. dno et fratri confidentissimo, aulae suae celsit.

(Erre Absolon azt jegyezte reá: NB. Respondendum. Oldalvást pedig készítendő irományai egész sorát jegyezte fel: Duci Lotharingio; D. Szirmai; Credentiales ad Lothar.; Regi Poloniae; Palatino Russiae (?); Doctori, Faygel urnak.)

VI. 1684. nov. 5.

Méltóságos fejedelem nekem nagy jó kegyelmes uram!

Ngd kglmesen való parancsolatját vettem magam megalázásával. Feldmayer uram kedvetlenkedése kglmes uram honnan vagyon, bizonyos nem tudhatom, feljebb már nem tudom becsülni, mint eddig hogy megbecsültem; itt telik be kglmes uram: farkas zavar vizet, bárány a vétkes; soha miolta fegyverviselő ember vagyok kglmes uram, fegyverviselő embertől annyit nem szenvedtem, mint Feldmayer uramtól, kit megbizonyítok sok becsületes nemességgel, kit hogy közelebb ne nehezteljen Ngd Szalai Pál uram ő kegyelmétől megérteni, az kicsoda ember, és én ennek miképen kerestem kedvét; régen volt volna arra való materiám, hogy irjak Ngdnak panaszképen, de miképen temperáltam magamat, bőven megmondottam Szalai Pál és Szirmay István uraimék ő kk, nem cselekszem Ngdért s nemzetemért, in tali casu inkább csak hallgatok, magyar lévén. Koczor (*talán*: Keczer (!)) Sándor uram hozzám jött, megjelentette ő kegyelme, hogy Vinnára megyen borokért, minthogy mán ezelőtt volt oda ő kegyelme, nem gondolkodtam arról, hogy oda kellett volna küldenem Koczor urat, Feldmayer urat ebben nem találtam megtisztelni, de ez is nem akaratomból, de feledékenységeből esett kglmes uram; ha labanczá leszen is, én előttem nem constalt, hogy suspecta persona volt volna ugyan maga is ő kegyelme, akkor még csak eleresztettem volna, most sem gondolom kglmes uram, hogy labanczá legyen Koczor uram. Valamely szegény ember levelet hoz és ötöt hűségünkre kellenék csinálnunk, véghez nem vihetem kglmes uram, mindjárt mások előtt bosszúságot szól, talám maga is labanczá akar lenni, ezeket én kglmes uram mind meggyőzőm, és magam megalázásával s Ngd egész contentomával (isten segít(sége) velem lévén), ideig való ittlakásomat becsülettel akarom tehetségem szerint concludálnom. Szaporán kezdik — — — kglmes uram, hogy már Szepesvárallyán vagyon egynehány ezer német, kik is Sulcz

segítségére jönek. Az város körül való munka már isten segítségéből majd mind véghez megyen kgylmes uram, annyival erősebbek leszünk. Buda megvétele Kapi uram valóban hirdeti kgylmes uram ezen az (földön?)

Ezzel maradok Ngod alázatos szolgája

Eperjes 5. Nov. anno 1684.

Tunyogi Sámuel.

A külső lapon egyhajításban még ez áll: P. S. Kegyelmes Uram! Valamely hadnagyot 30 vagy 40 lóval parancsoljon Ngod ide bejöni. Nádaskai úr itt (—?) körül vagyon ő kegyelme. jó volna ha ide jőne, itt is kellenék vagy ötven lóval.

Külczim: Méltóságos magyarországi fejedelem Theökölyi Inre kgylmes urunknak etc. nekem nagy jó kegyelmes uramnak irám alázatosan.

VII. 1685. j a n. 22.

Méltóságos fejedelem, nekem nagy jó kegyelmes Uram!

Mennek Ngodhoz kegyelmes úr az *eperjesi* követek kiváltképpen *katholicusok* iránt való dolog végett. Kéretett engemet is a nemes város, hogy ez iránt instáljak mellettök, noha azonkívül is én azzal tartozom istenemnek, vallásomnak, mert azért volt a bujdosás, és azért fennforog mai nap a fegyver és arra nézve confugiáltunk török protectio alá is. Kegyelmes úr az én vékony tetszésem csak a volna, most egyszersmind tollálni kellene azt az violentus cultust, ki eddig volt Eperjes városában; praejudicálni nem kívánok catholicus uraiméknak, se őket turbálni a magok helyeiben, mert ez az országnak törvénye és igazsága; de kegyelmes úr, soha azt catholicus status igazság szerint nem mondhatja, hogy cum publico exercitio helyt birt volna Eperjest evangelicusok és a nemes város consensusával. Néhai Melczer János ur. hogy harátot tartott maga házánál, senki abbul ki nem hozhatja, hogy ő kglknek kellessék lenni helyeknek Eperjest, mert annak is mindenkor contradicáltak, és renuáltak, ugyan az is inter coeteras iniurias reputáltatik evangelicorum, a mia lött a fegyver-fogás, a melyet simpliciter tollálni kell, és ő kglkkel elhíttetni, hogy valamint a mostani hadakozással turbálni őket magok helyeiben nem akarjuk, de magunk iniuriáját is isten segítségéből megorvosolni akarjuk, és ő kglk violentiáit nem patiáljuk, eddig való usust ha allegalják is, fundamentum nélkül való az, mert violentus usus nullus usus ilyen dolgokban. Ha mi kglmes úr nekik az ő érdek szerint fizetni akartunk volna, mindenütt is őket exturbálni kellett volna, de minthogy Ngd isten kegyelmességéből, nem azért szenvedett, bujdosott, fegyvert fogott, hogy mást az ő violentiáiban kövesse, hanem quod justum, conscientiosum secundum leges regni est, helyre állítsa, kiváltképpen a religióban való

injuriáinkat tollálja. Kihezképest Ngduak mint kgylmes úrnak és oly személynek, kit az úristen állatott az ilyen dolgoknak megorvoslására, alázatosan akartam repraesentálnom és kérnem, méltóztassék ezt a difficultást tolláztatni, mert attól félek, amit háború előtt magok vallásán való királya idejében nem assequálhattak, most evangelicus fejedelem ideiben, hogy ne obtineáljanak, és másoknak is hasonló dologra utat ne nyissanak, kitől isten minket megoltalmazzon. Ngdnak kegyelmességét alázatosan köszönöm, hogy Jelenik úr által kívánja vékony opiniómat eperjesi uramék iránt, tudom sokan sokat javallanak, de én vékony elmém szerint azt mondanám, hogy maradékjok is Ngd kegyelmességével dicsekedhessék: adjon Ngd annak a nemes városnak, ha úgy tetszik Ngdnak állandó jókat a szőlőknek felszabadításán kívül, talán jó volna kgylmes úr Kellemest, Heéczet és ha lehetne Fin-tával együtt oda adni; a mi pedig a harminczadot illeti, jóllehet Eperjes városának az ő kárát nem refundálhatni, a melyet vallott magyarok hűségéért, a mikor a bástyái demoliáltattak, sok ezerekért importáló fegyver és munitio elvitetett, magok is sok ezerekben muldtáltattak, a catholicus tanács is torkig való adósságokban ejtette azon várost, kiből isten tudja, mikor uszhatnak ki, és így kgylmes ur, ha adja is Ngd a harminczadot egynehány esztendeig, nem sokat importál, kiváltképpen a mostani időben, de az tenne valamit kglmes ur, ha Ngd a concivis kereskedő embereket in perpetuum eximálná, hogy nec pro inductione, nec pro educatione fizetnének, olyan conditióval mindazonáltal, hogy a város azt a város szükségére forditaná, álljon azért ez Ngd kegyelmességén; mennyit és mit conferral . . . , az én vékony opiniómuál alázatosan követem Ngdat és maradok, a míg élek, Ngdnak mint kegyelmes úrnak alázatos szolgálja, — Kassán 22. Jan. 1685.

Faigel Péter m. p.

VIII. 1685.

Kegyelmes úr!

Irtódom, midőn a következő végső nagy extremitásokról gondolkozom s a velem született Ngdhoz való tökéletes hűség s hazámhoz való szoros köteletség (abban forogván életem, halálom) kérdéslen is nyugodnom nem hagy. A békesség, úgy amennyiben penetrálhatom, a jövő — — — iránt is, jó bizodalommal teljes vagyok; sed dantur casus, ha valahogy se így se más nem succedálhat, vagy szoros conditiókkal constringáltatunk. Hoc opus, hic labor est. Én vagyok egyik, a ki elméjét véggépen ezen következő három hónapokra határozta, de jsten titkában áll, szent akarátja minnyájunkról mit végezett. Éjjeli nappali gondolatom, abban a nagy confusióban is a hadat mint conservállhassa, s magát in casu etiam

desperatissimo considerabilissé tevén, az ellenséget tisztesegebb tractatusra inducálhassa Ngd.

Tudom kgylmes úr, méltóságos, s csekély opiniomat felülhaladó bölcs elméje mindezekben foglalatoskodik, de mivel (hogy szóljak ezen materiában) Ngdtól szegről végről vagy on engedelmem, gladiatorum esset non politicorum in arena consilium, tetszett Ngd az iránt való mélyebb gondolatnak, jó eleve — — csak mi kis árnyékjában is lépnem, hogy — — ítéletet, inkább bátorkodásomért, mintsem hűségtelességemért vegyek.

Én ítéletem szerint, in tali casu, minden fundamentuma dolgainknak némely nevezetesebb s anynyi erősségeknek conservatiója, az mennyinek állandó megtartására, ha a mező mind ellensége volna is, a Ngd hada, a mennyivel a tiszt birhat (ki hagyván az aljasat) elégséges lehet: módot mutatván de sui permansione más formában a több meg nem tartható helyeknek.

A derék fortalitimukat kiválasztván, jó volna a javában a lovas és gyalog vitézlő rend cselédjét, falukról, városokról s aprólékos várakból, Ngd erről a földről távozni igyekező szándéka s a török hadak jövetele színe alatt, potenter praecise csak azokban s oda, hol magokléte is szükségesebb, szállítani, hogy ne féltse s könnyen labanczá se lehessen.

Mivel pedig annona nélkül egy hely sem subsistálhat, a nemes vármegyéknek, úgy az szegénységnek is szolgabírák által persuadeálni kellene, a sok fel s alá járó hadak másként meg nem orvosolható excessusi távoztatásaért, kiki a maga veteményét hordja azon helyekre, úgy a praefectusok is a dézsmát és majorságot nem pénzül hanem szemül szedjék be késedelem nélkül, pro conservatione tutiori, úgy, hogy sem az vitézlő rend, sem pedig a föld népe ne tudná Ngd intentiójának secretumát; kire ha most nem ily praetextusokkal, félek, hogyha újabban (kitől isten óvjon) fenékkal felfordulnának dolgaink, nincs ember a ki arra veheti, s épen földhöz ragadunk. Ellenben az ellenség etiam ad futura ilyen jó dispositiót s resolutiót látván a tractatusban, mind most mind ezután is facilisebb legyen, mi megkeménykedhetünk: mindkét féllel gondolván, hogy mindenik erősség formalis obsidiót kíván s mind azoknak reoccupatiójára kevés egy esztendő, kire népből, pénzből bizvást sok ezreket elszánjon. Azalatt isten tudja (mint már sokszor) honnan mi reménység szállhat fejünkre, s ha más remediomot nem találunk, a német udvar azon helyeknek oly monarcha kezében való esésétől is félhet, a ki egy oly alkalmatosságot félre teszi a barátságot is, sic erit, una salus victis nullam sperare salutem. A mi Ngd méltóságos személyét illeti, est res altioris indaginis s ahoz Absolon úr informatiója szerint szólhatok.

Emellett a felküldendő többi követeknek néven való specificatióját mostan előre kiadni, minekelőtte azok iránt informatiót

venne Ngd, talán nem volna alkalmas. Mert sok antipatia van az emberek közt, kiből csak egy confusio lenne, az ellenség előtt idő előtt elhíresedik, más consideratiók is vannak.

Azonban Ngd mellett is kell némelyeknek maradni, dantur casus, s történhetik, hogy így Ngdtól, a ki mire való ember, mind elreked. Kész lesz gondolom, táborra készülve, úgy is mindenik.

Krakóból Görgei úr egy szepesi correspondensének most oly híre jött, 14 ezer lengyelség ment volna Kemenicz felé vigyázni másként a l — — — törökökkel valami titkos értelemben volna, ... egymást derekasan nem bántják. A mozqvovit is confirmálja, Német is Lengyelországon által nem jött volna 3 száznál. Liptó felől is — — — circiter, ez még sok nem volna, többnek is van híre, de csak in fieri, így a kiment 5 regiment helyett kevés-sel szaporodnak, melyhez képest akármely helynek is Sulcz által való obsidiálása fejemben nem férhet, hanem ha a mezei véleményt (kitől bizony félek) gázolja el. Bezzegh uram tudom Ngdnak megküldi mostan érkezett új híreit, kiket én még nem is láttam, de hallom hogy Sulcznak a bányavárosok manutentioja concedáltatott, s a mint én a töröknek mostani hadakozásának dispositióját elgondolom, igen szükségesnek látom, talán meg a bányavárosok reoccupatiójára is, hogy Ngd munitio dolgából magánosan is derék készülettel legyen, másként nem hiszem, a német tágítsa a bányavárosokat. Szintén most vettem Ngod mélt. újabb levelét is póstamester úr által, meo videre meg lehetett volna a Bécsben való felküldés, mert minden hadakozásnak csakugyan békeség a vége, ezzel nem obligáltatik végső determinatióra Ngd, jó volna, de passu loco et tempore addig felírni, azután talán késő leszen, ha a két fél ellenség egymás erejét megpróbálja; mindazáltal álljon Ngd kegyelmességében. — Maradván ezzel Ngd alázasos szolgája

Janoki Sigmond.

(Datum kiszakítva: 1685).

Csak társaságot várok, s keresek, mihelyt lelek, csak holnap is indulhatok.

IX. Kelet nélkül. (1684?).

Serenissime Princeps, domine clementissime!

Praesentibus sereniss. Vestram Celsitudinem certiorare volui, quod adhuc plures copiae germanorum per Liptaviam, ad istas partes veniant, dicitur quidem, quod tormenta et munitiones penes se habeant, de quibus, et quot praecise numero sint, pro certo asserere non possum. Schultii intentio versus Eperiesinum directa est, quam brevi in effectum deducet. Quam ob rem Sereniss Vr^a Celsitudo, clemmentissime velit observare, ut locus hic tempore

obsidionis succursum accipiat, sin possibile si centum saltem boni janiczariones huc transmitti possent. Ductor Debrecini quidem cum sua cohorte hic est, ast pauci illorum sunt, qui idonei ad servitia sunt, arma quoque illorum nullius sunt momenti. Comitatus iterum rediit, putarem ego, melius esse et necessarius, si apud Vestram Celsitudinem essent, quam si hic manerent, isti, qui infirmi fuerunt, statim iterum reconvalescerunt. Dnus Göcze, dnus Jelenik, dnus Görgey, dnus Janoki, dnus Kerestes, dnus Geney cum nonnullis ductoribus, hodie iterum Eperiessino abiverunt. Bürkhan Ungwarini fuit, ast dnus Galambos ipsum in arcem recipere noluit, neque ipsius uxorem egredi permittere voluit, quam ob rem petiit, dignetur Celsitudo Vra ipsi hanc exhibere gratiam, ac concedere, ut ibidem ad ulteriorem usque Vestrae Celsitudinis decisionem commorari possit, aut, ut uxor ipsius ad ipsum egredi valeat, clementissime permittere, ac ut in alio loco permanere possit, consentire. De cetero ulteriori clementiae recommendans me, permaneo Sereniss. Vrae. Cels. humillimus ac fidelissimus servus

Eperjes 30. Martii.

I. S. Feltmeiyer m. p.

Külszín: Celss. regni Hungariae principi ac duo dno Emerico Thököli etc. etc. dno mco clementissimo.

Közli: IVÁNYI ISTVÁN.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Kézsmárk város kereskedelmi szabályzata a XV-ik század elejéről.

A cseh huszita mozgalomnak hatását hazánk felső vidékén igen korán megérezte Kézsmárk város. Zsigmond király ezen városnak a husziták által okozott kárait helyre pótolni akarván, 1435-ik évi Sz.-Márton napján Pozsonyban kelt oklevelében ¹⁾ Kézsmárknak az ugynevezett »mázsaszekerek« kivételével a városon át szállított árukra nézve megállító jogot adott és megengedte, hogy az év összes Mária-ünnepeit s Sz. Péter és Pál apostolok ünnepét megelőző és követő 14—14 napon át tartó vásár tartassék. Ezen jogot szabályozza a városi tanácsnak a maga nemében nálunk talán páratlan szabályzata. ²⁾

Wyr Richter und *Geschworenburger der Stadt Keszmark* thuen kunth und offinbar allen und iczlichen, den is notdorft is und merklichen allen auslendischen kaufleuten dy do denne mit kaufmanschacz und war was das sey nichtis ausgenomen dy yn das *königreich* her gen *Wngern* czihen und dornoch fort hyher yn wnser Statd nyderlog *Das* unser gancze und ernste meinunge ist alle und iczliche nochgeschribene artikel und punckt durch dy selbigen kaufleute und auslender festiclich und onczubrechlich gehalden sullen werden und yn Freu köffen und vorköffen dornoch sich wessen czurechten *Wer is ader* sache das ymant dorüber irfunden wurde der do ein übertretter were sulcher unser sacczunge wnd hantfeste denn an alle entschöldunge der selbige sal von uns gepeyniget und gebüst werden als hernoch geschriben ist.

Item eyn iczlicher auslendischer kaufman ist verbunden, das der hyher auf wnser nyderlog czihe und kommen sal, mit allen seynen guttern is sey was das sey und dy selbýgen alhý bey

¹⁾ II. Ulászló 1492-ki és II. Lajos 1519-ki biteles transumptumai Kézsmárk levéltárában vannak.

²⁾ Eredetijét Kézsmárk levéltárában regisztrátlanul találtam. Az aláhuzott szavak az eredetiben vccssel vannak aláhuzva.

wns czuforthuen und vorköffen, und durch unser Statd mit nicht ferner furen sal noch durch sich noch durch eynen andern eynwoner dises landes *Würde aber dorüber ymant begreifen yn sulcher übertretunge Dem dj selbigen gütter süllen gancz vorlaren werden und seyn persone sal unsernn genaidigen herren dem könig geantwort werden.*

Item eyn iczlicher kaufman ist schuldig und verbunden das her keyne heymliche wngewonte strosze ader wege czihen sal noch resen, Also das do durch unser nyderlog nicht geschwechet noch genidert mag werden wurde aber ymant dorüber thuen, so sullen dem alle seyne gütter vorlorn werden Wnd seyne persone Wnserm genaidigem hern dem könig auch geantwort werden noch ausweysunge unser hantfesten.

Item keyn ausländischer Kaufman der sal wider hemlich noch offinbar kaufschlagen noch handln mit einen andern ausländischem kaufman wider vil noch wenig sunder alleyne dy den dyses landes seyn noch sulcher ordenung und sacczunge hernoch geschriben beÿ der vorbenanten busz der vorlisung al seyner gutter.

Item eyn iczlicher ausländischer kaufman sal sich wol fürsehn, wen her seyne habe ader gütter borge auf das lant, Das her is alhÿ wider yn der Stadt eynfodern mage wen man überal nymant czu eynfoderunge sulcher scholt wirt dirlobin durch czuczihen und czu resen, us sey auch halt czu ledigem Satel wen aus sulchem durchczihen vil heymliche betrugung und fortel gemerkt ist wurden dy do wider unser gerechtikeyt und hantfesten seyn.

Item yn allen köffen und vorköffe sal in iclicher auslendischer kaufman ader der mit uns burgerrecht nicht hat In sulcher ordenung und mosze wygetonikeyt sich haben und halden und dor aus mit nichtnicht tretin als hernoch steet geschriben.

Czw dem ersten das key kaufman wnd sechs polneschen tucher hyngeben und vorköffen sal Item und ¹⁾ dreyen kölnischen tücher auch nicht wnd czwen schön tüch wy dy genant seyn auch nicht Wnd eynen tusen hosen auch nicht Wnd czwen stocken flemesche leymet auch nicht Wnd fier gancze parchen auch nicht wnd dreyssig czichen auch nicht wnder eynen phunt Saffran auch nicht wnder eynen steyn pheffer auch nicht wnd allerley and gewörz wnd eynen golden auch nicht wnd eynen fiertel leder auch nicht wnd eynen hundert raue war was das ist auch nicht wnder czwen stöcken hanzs auch nicht und allerley ander Cremerrey wy dy genant mügen werden wnder eynes feynis golden wert sal keyn kaufman hyngeben oder vorkoffen der do mit dyser Stadt burgerrecht nicht hat. Wer ader eyn übertreter der döygen dinge würde seyn der ist bestanden an al dem das her deu köft

¹⁾ Az »und« = under = unter.

ader vorköfft das mag der roth nemen noch eynhaltung wnsrer hantfeste und gebot wnsers geneidigen herrn des königes.

Item das keyn auslendischer kaufman yn seinem mach is sey gewelb ader Camer Elen woog ader gewicht nicht haben sal is sey gros oder kleyn sunder hat her etwes aus ader eyn czuwegen das mag her mit der *Stadt* wog wnd gewichte thuen ach bey der vorlost der selbygen al seyner gütter.

Item man leth wissen und warnet alle auslendische kaufleuthe auch alle dy do mit uns burgerrecht nicht haben das dy selbigen keyne heymliche gemeinschaft ader gesellschaft mit keynem unserm mitwoner noch dy wnsern mit *Im* yn köffen ader vorköffen haben süllen do durch wnser privilegia und gerechtikeyt wnsrer Stadt gebrochen mugen werden *wer aber* dorüber irfunden würde, her sey gast ader wnsrer mitwoner so seyn sy beide bestanden an leyb und an gut.

Item man vorbeüt allen auslendischen kaufleuten und andern gesten dy do nicht seyn mitwoner wnsrer Stadt das dy selbigen yn sunderheyt eygene köst noch eygene trencke wy dy genant mügen werden nicht süllen haben noch Futter wider hey noch haber eynczeugen und köffen süllen sunder was her bedorf das sal her von seynem wirte köffen. *Würde* dorüber ymant dirfunden der do anders thet der ist der Stadt vorvallen XX margk.

Item so vorbeütman eynem iclichem auslendischem kaufman, das der selbige yn unser Stadt keyn silber is sey vil ader wenig auch keynen wechsel wy der selbige genant mag werden von möncke ader von gelde von einem gast der wnsrer mitburger nichtn ist mit nichte sal aufköffen noch yn dorauf vorlegen, wider auf bergkwerk noch anders wo yn das lant wider sulch wechsel ader gelt lossen bruen der norüber wurde thuen, Der ist vorvallen unserm geneidigen herrn dem könige und dyser Stadt leib und gut.

Item wir wellen das eyn iczlicher mitwoner wnsrer Stadt keyne gemeinschaft noch gesellschaft sal haben mit yndert einem gaste der vnsrer Stadt purgerrecht nichtn hot her sey wo her sey gesessen sey yn dem lande auch den selbigen Ire gütter phemert ader gelt ader was hantirunge dy mochte seyn yn unseryn mittel alhy sal helfen czuvorköffen noch handeln do durch dy eynwoner dyser Stadt schaden und Irer gütter apnemunge möchten entphoen.

Item so leth man wissen eynem iclichen Wirt und eynem eynwoner dyser Stadt dy do tphlegen sulche kaufleute ader geste zuhalden yn Iren herbergen, das dy selbigen verbunden und vorphlicht seyn alle dyse obgeschriben artikel und gerechtikeyt dyser *Stadt* den selbygen Freu gesten geoffenbaren und czuvorköndigen ader lossen lesen das sich yn *Zwr* handlung als yn köffen ader vorköffen dor noch richten und halden mugen *Wer is ader* sache

das yrent eyner der selbigen wnser eynwonner ader wirt sulche unszer saccunge übertrete ader vorsewmlich dor yn were *und seyne geste* sulche wnser Stadt gerechtikeyt nicht achtet noch wolde offnubaren ader durch gunst ader fründtschaft willen gestaten wolde sulche handelunge ader vorköffunge wider dyser Stadt gerechtikeyt als uben berurt ist, Der sal bestanden seyn der höchsten busse noch dem dirkentnis der herrn des *Rothis*.

Item so vorbeuthman zu einem iclichem Wirte wnd wirtinne dyser *Stadt* das sy keynen kaufmanschacz Cremerey ader phemert wy dy genant weren ader Negen Irer geste mit nichte aufnemen sulden dy selbigen czuforthuen noch czuforköffen yn *Iren apwesen* Bey vormeydunge schwerer und grosser busz dy den also durch dy herrn des *Rothes* dirkanth mag werden.

Item auch sal wissentlich seyn allen auslendern vnd gesten dy mit vns burgerrecht nichten haben das dy selbige Ire phemert und war ader kaufmanschacz wy dy genant mügen seyn vil ader wenig dy sy her brengen yn dyse *Stadt* zuforköffen mit nichte frey haben auf dem markte dy selbigen phemert ader war auszulegen nach zuverköffen alleyn yn dem freyen Jormarkt Sunder Iren herbergen gewelben ader gemachen. So mugen sy sulche Ire phemert und war vorköffen noch ordenunge und saccunge ubin berurt *wyrt dorüber* ymant begriffen der vorlewst dy selhygen seyne gutter.

Közli: Dr. DEMKÓ KÁLMÁN.

Kassa város hatósági szabályzata (Articuli Communitatis) 1404-ből.

(A kassai városi levéltárban levő eredetiről.)

Item es ist zumercken Als man geschriben hat von Christi geburt Thawsend firhundert und in dem fyrdn Jar. Dornoth zu den zeyten als der erwidige forsichtig und wol bescheyden herre Jacob Stořan ist vorweser und Richter gewesen der Stat Kaschaw. Hot der Ersam und wohlbeschedn her hans hebenstreřt an gseen durch den willen got, und seyner seln selikeřt etliche geschriben artickel gerucht zuemachn und do mit zu begegn durch underweřsung und füderniss alln Rotherrn ess sey Burgermeister ader Richter ader Rothlewth wy sř den genant seřn. Und auch besunderlich zubesuchn den nutz und ere den gantzen gemeřn. Als den eřn iczlicher noch seřner gewissn wol schuldig ist und ver zuthuen: Idoch in solcher demütigen underweřsung wy sich solln in yrer Ordnung und in der vorseřung řres selbs und auch ander

lewt stant zw nütz und fűderniss der selykeýt seýner zelen und zw lob dem almechtigen got der eyn schepper ist aller ding.

Der erst Artickel. Es ist eyn grosse uberswencklich abentewr das eyn ytzliche vornemende person dy geruft ist von got dem herrn durch seine glider den mentslichen natur ader forhencknis des gestes der naturlichen steінде ader grosse leypliche gutter an geseen werden, das eyn man gehocht und uberhaben wirt uber ander leýt. In der vorwesung Ab das sach wer das sich der man forliss ubertretung und yn ubriger vorgessenheit yn seynem ströfflichen leben In abziung eýnes gemeýnes guttes wyder seýn ere und gűtte und seýner seln selikeýt das do alzu merklich wer ud offentlich derkentn dý andern mit vorweser des Gottes den gemeynen schaden und gebrechen. Reých und arm das an ým vonhengen würden. Es geschech von gűnst wegen ader von angehörner frýntschaft wegen ader von forcht wegen mit ým lýden und vorswigen den gebrechen und ýn nicht stroften und unterweysten in seýner vorgessenheit und lýssen dý sach leychtlichen hýn fleýsen und tetn nicht ernstlich dorzu als sich den das gebürte, das wer mit got und mit dem rechten, Dý gebrechen würden also vordult und nicht beruret durch des Gottes ere willen und der gantzen gemeýne. Dornoch sich dy zeyt vorlýf und vorging der personen des obgenanten mannes ader der andern mitweser und das dy vorwesung von ýn theilhaftig entzogen wurden und andern an den hals geworfen, Dý selben sollen nicht die vorgangen ding ader sach auf eýn newes derwecken. Wen haben sý es vorgedult und vorswýgn also das sý es nicht gebust haben und wolden das hernoch nü bússen, das ist wider got und irer selen selýkeit. Unde würde gros vordechnis yn den gemeýn der lewth. Das es sich von neyde ader has vorging Went worinnen sy wern gleich des rechten halben also vil vorfallen als die obgeschriben person durch wes willen sý das vorschwigen haben. Super hoc quam dicitur faciens et consentiens eadem poena sistunt puniendi.

Der Ander Artickel. Der den Richter und Rotman angehörende ist, das der Richter sol sunderlich liben dý selben dý mit ým geschworen haben ýn den bűnden dý den eýde angehörent seýn vnd eyner des andern bűrde der gebrechen und der unwissenheit guttlich mit ým tragen sol yn zw underweisen durch die ere got und durch den zelen selikeit nicks vorsweygen. Wen es notdűrftig ist zu reden durch anweýsung der andern ader nicht sol her sich selber uberheben das her lenger geűbet ist ým rot wen andere Rothherrn.

Der Dritte Artickel. In solcher moss wir ýn entrechtiger brűderlicher libe sollen uns an eýn ander weýsen leren und strafen ýn einer hemlichkeit zu bleýben wer underweist wirt und gelert ýn seýner Irrung ader vnwissenheýt und bessert sich

dem sol es evig vorswigen seyn und vorgessen ess wer der sach das sich eyner nicht bessern wölde, was der rot dorzu derkennet zu thun: do bey sol es sicherlichen bleÿben.

Der 4-te Artickel. Wen eÿn Richter oder Rotmann nicht beynwertig wer ader wo sÿ samlung des rotes miten ander hetten, So sol keÿner antfürt furen noch durchklagen den der do nicht were kegenwertig und nicht hinder rüch losen noch hinder rede furen noch uben wÿder ym uf das, Das dÿ andern hertz nicht würden geneÿgt uf seÿne wort Bett her nicht zuschaffen mit ÿm, das sol her forfurn mit den andern seynen brudern beyn ÿm, yn bescheÿdenheÿt und was sÿ den dÿ herrn underweÿsen würden an beyden telen dor an soltn sÿ sich lossen genugen.

Der 5-te Artickel. Item wen dÿ rethe samlung haben und handeln allerley notdurft gestlich ader wertlich yn der ere got und der Junckfrawn Maria. So sollen sy anheben dorzu von erst ÿre sel selikeÿt zu ihrn pfarkirchen yn der vorwesung und beschirmung allerley notdurft der ansechtung ÿn der hölf Dornoch allerley notdorft gestlicher, dornoch witwen und wesen und elenden und auch den ansetzigen lewtn auch alle sel gereth solln gefudert und gendt werden ÿn ere got Dornoch der Stete notdurft sal men handeln und wandlen den gebrechen und nütz zusudern Dornoch ÿn der gemeÿn des folcks zu vorhorn ire notdorft Und yn zubegegen mit der aufrichtung noch dem vormugen als den dÿ zeyt gebürt.

Der 6-te Artickel. Item wen das sach ist wen man hest eynen entweÿchen aus dem Rot und seÿn sach noch der notdorft gehandelt wirt und beslossen und wirt wyder geruft dornoch auswendig des rotes sol men ÿm nicht offenbaren dÿ hemlicheÿt seÿnenthalben, der rothern keÿner uf das das sich keÿner abzÿe von dem rot, und das der rot nicht geoffenbart würde. Wen wold men ÿm dÿ sache ÿn dem rot offenbar gesagt, so het her den andern herrn nicht dörfen entweÿchen durch das die sache sunderlich beÿ dem roth verflossen bleÿbe.

Der 7-te Artickel. Item wen sich des gebürt das eyner des rotes aws dem rot queme alle handlung des rotes beÿ ÿm ebig vorswign sol seÿn. Als den hern ist got dem herrn geschworn. Dy hemlichkeit des rotes zuvorsweygen uf leyb und uf zele Insolcheleÿ weÿss die hemlicheÿt des rotes nÿmermer ebichlichen awswendig den roth sol offenbaren.

Der 8-te Artickel. Item eÿn yder newer Rothman zu den zeytn wen der neue rot beslossen wirt, So ist ym not das her uf ste und byt dy alten herrn des rotes mit demitikeÿt ÿn zw underweÿsn seiner ordenung und seynes lebens wÿ her sich solln halten das her nicht irre werde ÿn seÿnem thuen und lossen und seyn leben furen inder ere got noch seynere selen zeliikeÿt.

Der 9-te Artikel. Item ab dos sach ist das men eynem aws dem Rot best uf steen und entweichen So sollen seyn angeboren frunde mit ym uf steen ungehesen entweichen Und auch die besunder gesellschafft haben yn iren handeln des selben gleichen. Dorinne dos dÿ andern an forcht dy sache mögn handeln noch yrer zeln selikeÿt. Wen seyn frundt und geselln yn antwurt würden machen irrung inder handlung mit iren worten ader dÿ andern scheychten sich vor yn und dorÿnne blÿb dÿ sache steckn und unausgericht.

Der zehende Artikel. Als oft das sach wer und sich geburd das men mit eynen Richter oder Rotman zu tedign het, Der sol ungehesn uf steen und sol antwurt geben inbeschedenheÿt seiner vornunft, und nÿmans uberstossen noch awsrichten vor dem gericht uf das das sein widersach nicht bedörf vordencken dy andern hern, Das sÿ yrem eÿdruder mer soln genegt wern, das ver wider ire zelen selÿkeit wen gut ist zuvormeyden fordechniss.

Der 11-te Artikel. Item wer das sach das sich geburt das eÿn Rÿchter ader Rotman hette zu tedygen vor den Rot mit andern manne ader frawn Ader eÿn gesworner mit dem andern und eÿn teÿl lÿss ym nicht genugen am awsspruch der andern rothern Sunder her styss seyn sach fur bass ken hof. An inder zeyt das dÿ sach nicht geendet wer das der Rotman tediget wider den rot der Stat und wieder dÿ gantze gemeÿn und selber eÿner ist in dem rote So wer es mÿglich so lang sol her abwesen seyn des gemeÿne rothes alsolang das dÿ sache eyn ende hatte, als yn andern steten gewönlich ist.

Der 12-te Artikel. Item wen dy Erbern mannen dÿ newe ym rot derkorn seÿnt. dy sollen von erst vorhörn dÿ nothdurft der handlung und dÿ sachen dornoch wen sy gefrogt werden das sy ordenlichen awsprechen als vil als sy von got dem hern begabt seÿn durch inflissung des heiligen gestes.

Der 13-te Artikel. Item ab sich das geburd das man eynem Rotman anlanget von der Stete gescheft und notdorft wegen zu vorbringen, der sol nicht frewelich sprechen. Ich wil sen nicht thün, wen wer das thet, der thete wider die gehorsam, Sunder mag her sich seyberlich entschuldigen das ist gut Mag her dan nicht so opper her es got dem herrn und den rothern iren gewissen und mach nicht irrung in dem rot yn seyn widersprechung das sich dy andern nicht ergern und worden hernoch auch widersprechen dem rot und got dem hern als sy den gesworen haben.

Der 14-te Artikel. Item das eyn Rotman keÿn teÿl vorantwortn noch halfen soll, Uf das das das ander teÿl nicht der schrecke, Und könde seÿn sach nicht furen vor forcht wegen und seynes wydersachers Sunder was dem rotman wÿssende ist das sol

her yn der gehemlÿchkeit offenbaren, Dornoch solln sÿ dÿ sachn gehandelt worden noch der Rotherrn wissen.

Der 15-te Artickel. Item wymant sal ÿm selbst richten noch mit dem dÿ ÿn zugehören Es war den not, So mag her dÿ sach also enthalten, das her zufluhet mag haben zu dem Richter ader eÿnem Rotman. Ader ab seÿn geborn fründ icht sache hette das sol her an eÿnen andern Rothern sich iben und sol weder ÿn noch auswendig nicht ÿnfal machn, Das her nicht vordocht werd yn dem sachn von den anklagern.

Der 16-te Artickel. Item ven eyn man brecht kegn den Rot. so lang so seyn sach nicht gericht ist, So sol ken rother mit ym gemeinschaft haben an not uf das her den rot nicht widerspreche. und vorlost sich dor uf. Auch das der rot nicht bedorf der sorgfeldikeit und fordechtniss kegen dem rotman zu haben, das dy hern eÿns seÿn und bleÿben es ist eyn gross notdorft.

Der 17-te Artickel. Item kein Rother ader Richter sol lossen schreiben In der Stat buch welcherleÿ sache das seÿ her habe es den vor geoffenbart yn rot durch mer sicherung wegen des rotes es mocht anders grossen schaden brengen, wen es hemlich ÿn ÿm selber vorhalten worde.

Der 18-te Artickel. Item weder Richter Rotman noch burger sol nicht hemlich lossen verkofen noch vorsezen keÿnerleÿ erb wis sÿ genant mügn sein keynem fremling auswendig der Stat her sey gestlich ader weltlich er sal es vor den roth zuwissen thün und offenbaren das dornoch nicht mer müe dor aws erstee. Wen es brecht grossen schaden eÿner gantzen gemeÿn.

Der 19-te Artickel. Item auch ist es strofflich wen eÿn fraw ader man brecht wider den rot und sol gepüst werden, ader ist gepüst worden umb die selbige schült der übertretung kein Richter oder Rother sol sich kegen keÿnem derzegen ÿn besunderhet das ym leyt were was die andern gar gethon hetten yn dem sachen, Das sol nicht seÿn, das er sich wold behelfen und entschuldigen. Wen Richter und Rotherrn sollen sich in gleÿcher moss beweysen mit worten und auch mit der weis, Also das eyner gleiche werde wage als der ander das keyner allein vordocht worde in den sachen sunder alle gleich mitteinander das ist gotlich.

Der 20-te Artickel. Item wer eynen lest eynsetzen zu stroffen. es sey Richter oder Rother, Der andern hern eyner sol ÿn nicht freÿ lossen ungefrogt den der yn hat lossen behalten. Es wyder den yn der gemeÿn des rots gehessen wer das das sÿ erkennen, das her es nicht erkant hetten. In der beschedenheyt das dem nicht seÿ ayn niderniss doran dem fal gescheen ist durch des rotes ere dÿ underweÿssung sol der Rotman gutlich uf nemen und leyden. Item der Rotman lÿss eyne eÿnsetzen und züg sich selber

ab das men yn nicht behaben möchte was den dÿ hern in sachen derkentn dornoch thet men ÿm.

Der 21-te Artikel. Item keyn ungebert eÿtelkeÿt sprichwort unnützlich rawmen füstreten In sitzenden rot sol nicht seyn sunder yder seÿ geschickt zw horen was zuhandlen ist Das dÿ sach nicht störung habe noch hinderniss. Item auch keyn ingeberd auswendig des rots mitten ander sol nicht seÿn vor gemeynen leyten zu vormeyden ergerniss Und auch keyn ander sach sol eÿngetragen werden dÿe selbe zeÿt besunderlich uf sehen haben uf dÿ sache dÿ zu handlen ist und keynerleÿ ander sach eÿntragen noch berurn wen dÿ men handelt zu der stünden.

Der 22-ste Artikel. Item ab das sach were das eyn Richter fründe hat ader geschlecht in der gemeÿn eyser Stet ader Marks ader Dorfs etc. die do übertritten kegen dem gericht ader betrubten ander lewth yn der gemeyn dy sache worde geklagt uber des Richters fründ vor zwen ader dreÿen Rothern. Nicht sollen sÿ sprechen vor gemeynen lewtn sÿ vorlossen sich uf den Richter, Es sol sy nicht helfen, wen das wer dem Richter ayn nyderung und ayn schant der wyde(r) seÿns abbtcs (amtes) und auch dem ganzen rot, also wurden gemeÿn lewt ungehorsam ÿn den worten Des gleichen sol sich ayn richter halten kegn den Rothern. Nich sol her sprechen: Ich wil sehen ab mir ymant wirt nemen aus dem gefenckniss. Das wer auch von dem Rychter ayn niderung und vornichtung wider dy Rothern Dorumme würde zwetracht von dem Richter und den Rothern des mochte der Richter und dy Rothern sunde haben.

Der 23-ste Artikel. Item wen eyner abwesen wer des rotes und nicht kegenwertig das men seyner gedecht ader icht handelt von seÿnen wegen eyn sach yn eynen ofenbaren roth, und dÿ sach yn dem rote wÿder ÿm were, Der rotman ging vorbas zu aynem andern rotman und fräget ÿn und sprech, Men hat mir also gesagt, der ander Rotman sprech es wer hats euch gesagt das het mich wunder so her spricht also so bestetigt her dem ersten Rotman seÿn sagen. Dor aus queme grosser schade Irrung und zweÿgung. Es frog wie man eÿnen frog auswendig des rotes eÿn ÿglicher sol sich solcher um ÿn er frog seÿberlichen entsprechen und nymant offenbarn. Wen . . . . das ¹⁾ her es solt wissen men het dy sache vor ÿn gehalten, wen es mach grosse irrung und der grymung des herrn und ereugt neÿd und has.

Der 24-ste Artikel. Item wen men ÿm rot eynen vormant umb seyn ubertretung und gebrechen dÿ sich vormols vorgangen hetten an andern lewtn entschuldigen, Her sol uf seyn sach antwort geben, Und sich gerecht machen noch seynem vormugn

¹⁾ A pontozott helyek az eredetiben olvashatlanok.

bestedenlich kegn seinen hern. Mog her das gethün das ist gut. Mog her aber nicht so bit her demütlich dÿ hern das sÿ mit ym leiden seÿn seyner vorgessenheit. Das sollen die hern thün. Es das men das müglich müge mit. . . eyden seynem gebrechen.

Der 25-ste Artickel. Item wen das würde seyn das eyner gebreche kegen dem Rot der den hat eynen mitsitzenden angeporen feündt ym rot, Der selbe Rother salde dar ward reden yn der underweÿsung seines frundes gebrechen So mit eyner desterner uf sehen haben der forcht den von aynem andern rothern der nich seyn angeporen frundt wer.

Der 26-ste Artickel. Item yn den Newen reten ist nicht notdorft eynem seyn vorgessenheit zu offenbaren dÿ vor gestroft ist worden und vorgeben. Nicht werde berürt vorbas dÿ sache ÿn newe herz am not den neuen Rothern wen sie würden sich arck bannen yn den alten herrn.

Der 27-ste Artickel. Item wer gefrögt wirt umb aÿn sach der mach nicht vil umrede aws der materia des geschicktes, Das doch dÿ sache nicht an trit noch berurt. Das es nicht vordrossn sey, wen es ist nicht Notdorft vil vorrede, Sag als vil als dir got zuderkennen geben hat zu den zachen und hör uf und thad deÿn vomugn ader gewissen. Quia ultra posse hominis nihil requirit.

Der 28-ste Artickel. Item wen eÿn sach ÿn zweÿfel ist kegu einem Rothern und wen dÿ entschicht wirt nicht solcher dÿ sach vorbas besuzen zu machen mer Irrung und der grÿmmung los ÿm genügen seyner gerechtikeit und hör uf und damit got dem hern seyn entschuldung d' vomanung.

Der 29-ste Artickel. Item dÿ Rotherrn solten nicht zugemen sein mit den lewten auswendig des rotes, und nicht bösse bey-sachen geben den lewtn uf das das nicht entstee eyn nyderung der ere des ampts als men macht vorsmenis der er. Ut docet experientia quia dicitur metrice: Qui nimis est humilis hic pro stulto teneatur, Item alibi nimia familiaritas contemptum parit.

Der 30-ste Artickel. Item das gröste und das meste, Das ÿtzlicher gehorsam sol seÿn als her gesworn hat nich an sach sich abzÿen sol von dem rot als es gesert ist. An dem Dinstag und freytag und als oft als man ÿn fodert. Nicht thut er ÿm sach wider seÿner zelen selikeÿt und die ere gotis.

Der 31-ste Artickel. Item wen eÿn sache kompt vor den Rot und wirt nicht beschlossen den selbigen tag ader ÿn den selbigen stunden und wirt getagt vorbas keyn Rotman sal eÿnen vortrost seyn der sach kegn den andern In seÿnen worthn wen der do also vortrost würde von Rotman ader Richter der würde gesterckt wÿder seÿn wÿdersacher und vorliss sich dor uf wen das geeb. und dÿ gefodert wurden und quemen vor dem Richter und geschworn, das men dy sache solde handeln noch der zelen

selÿkeÿt und noch dem recht. Der Rÿchter ader Rother vor tut er eyne teÿl vortröst, geet es den noch seynem vortrosten nicht so wechst ÿm seÿn gemüet wider dy andern herrn durch des willen das her sich schemet das kegen dem den her vortröst hat her würde sagn, das her ÿn vorleÿt hette mit seynem rotgeben. Und auch entsteet gern zwaÿung do von yn rethen. Dorumme ist gut sulch sache zu vormeyden. Nymant paw uf sich selber in trefflichen sachen yn der gemeyn rothe Besunder. . . . . (talán: hüte?) sich dÿ lang ÿm rot seyn gewesen wen men bawt mer uf ire wort der erweÿsung wen uf neue kommende in den Rot.

Der 32-ste Artickel. Item keyn Richter noch Rotman wen her gesant wirt von eÿnes gemeÿnen nütz wegen; her sol dÿ selbe zeÿt seyne besundern nütz nicht suchen. In der selbigen zeung., Durch das das der gemeyn nütz nicht zu schaden queme, wer das thut der thut wyder got den herrn und wyder seyne gewissn, Und wer sach das es geschech mit wissen ader vorhenckniss der andern, Si teten als ubel ader mer wer der der das gethon hette.

Der 33-ste Artickel. Item welche lantsachen der Richter ader Rothern zu handlen haben nicht sol eÿner dem andern widersprechen vor gemeÿnen léwtn ÿm rot noch auswendig des rotes, das nÿmant von den geschworen ergernis nem und nochrede treÿbe. Eÿn teÿl sol dem andern entweyhen, bass das es die quemliche zeÿt fodernde ist.

Der 34-ste Artickel. Item. Es ist löblich das alle sachen wol betracht und behandelt werden yn dem Rot, Ee das es under gemeÿn offenbar und geruffen wirt und geböten, Das es nicht hernoch endlich muss werden uf gelöst, wen schnell uf lösung macht dem Rote nochrede ÿnder gemeÿn: sunderlich dÿ sollen es nicht brechen von ersten dÿ das gemacht haben, als Richter und Rotmann.

Der 35-ste Artickel. Item. Es seynt Richter ader Rotherrn in allerley irer handlung Es seÿ wÿ man das benemen mag zu ire notdorft eÿn zu köffen, Es seÿ offenbare uf Merckten ader anders wo wÿ sich das voder ader gebürt wyder des menschen willen do mit her köffende wer das sal her nicht weg tragen, Es seÿ den das dem menschen genug geschee und seinen willen dorzu geb wan es macht dem Rot nochrede und unwirdÿkeÿt.

Der 36-ste Artickel. Item eÿn Igliche person dÿ do geruft wÿrt von got dem herrn das her eÿn vormunder ader vorweser sol seyn, Als eyn Burgermeister ader Richter des Rotes und dem von got enzogen ist, das her selbest nicht kan die lateinischen buchstaben awflegen, yn der selben gemeynen sprochen des getzün- ges, das do selbst ist: Der sol nicht brif öffen noch lossen lesen nÿmant es sey den des selben Rotes ader der den dorzu geschworen ist als ein Statschreiber. Es wer der sach das derselbe vorweser

künd lesen den brif Durch den notdorft willen sachen das sich do von nicht eyn vorsammlichkeÿt vorlieÿ, aber doch wÿ her kan ader mag her sol das seinem eÿdgenos lassen wissen, Das her dorynne nicht alleÿn dörf dÿ ebentewer steen In allerleÿ geschicht der sachen das do bleib dÿ eÿntrechtikeit des Rotes Dorinne das sach sich den nÿmant kan entschuldigen noch abzÿen von dem andern.

Der 37-ste Artickel. Item. Ein ÿtzlicher vorweser ader vormünder von ander lewt, Es seÿ Burregrmester ader Richter, der sol eyn Ordnung an Im haben das her nicht in der unbescheÿdenheit ubrigen trank zu Im nem wen ubriger tranck vortreÿbt dÿ vornunft und tembt das gedechtnis also das ofte hemlichkeÿt geöffent wirt das do sunst blib vorswigen. Solche person dÿ man also erkennt an dem gebrechen von den sol men sich abzÿen das men von yn nicht gros hemlichkeÿt handel, wen men ist unsicher vor ÿn.

Der 38-ste Artickel. Item der Roth und Statschreiber steen gros ebentewer das sy geben brif zuvoreÿchen under der Stat Siegel und wen eyn Statschreiber nÿr alleÿn gelert ist, und dy andern des Rotes nicht; Aws dem Rot sol eÿner dobeÿ seÿn do der brif gelesen wirt, ee wen men vorzehent und vorsigelt, das sich dorynne nicht vorgee eyn vorsawmnis ader vorkurzung der sachs das do wer wÿder dem Rot vnd wider dy gantze gemen der Stat.

Der 39-ste Artickel. Item key hantfesten uber erb ader eygen sol nicht gesigelt werden es sey den vor dem meisten teyl des Rotes Wen es nicht kan geseyn vor yn allen, Das do selbs würde gelesen und gehört, Das nymant seyn sache Dorunder vorkurzt werde, Dornach so mugen dÿ hantfesten aws gern eynen itzlichen Dorzu es ist noth zu seyn notdorft.

Der 40-ste Artickel. Item wie men ere derbitten sol wen brif kommen von gestlicher ader wertlicher herschaft, Als von unserem heyligen vater dem Bobist. Dÿ Ere und wirdÿkeit derzegen kegn der person dÿ dÿ brif antwort. So sol men uf steen und die knÿe negen und den büss derpitten dem Sigel In der ere got und seynem vicario.

Der 41-ste Artickel. Item dornoch Patriarchen, Cardinalen, Erzbischofen, Bischoffen sol men ire Sigel wirdichlichen uf nemen unt entphoen In dy ere gotis.

Der 42-ste Artickel. Item dy wertlichen Erbherrn dÿ gesalbten fürsten: als: künig etc. Ire brif und Sigel sentent seÿn irn untedigen als sÿ den benympt sein Burgermester Richter Rotherrn dÿ sollen solche wirdikeÿt erbiten: kegenwertig vor dem der dÿ brief gebracht hat. Sy sulln uf steen und ir hopt negen, Und das Sigel drucken an Ire gestyrn. In signum dile-

ctionis et obedientie. Als sÿ dem selben yren herrn wolden an derbitten yn seyner gegenwertikeÿt der person etc. Item auch dornach anderleÿ fürsten und erbherrn wo ire brif undetenign gerecht weren, dis sollen sÿ uf nemen in grossen eren und sich demütiglich derzegen in yrem geberde.

Der 43-ste Artickel. Item das ist eyn sunder gebung von got dem herrn dÿ do mit begobet werden der gnoden dÿ sÿ von got empfangen haben Das sÿ dieselbe gnod der weÿsheit und der vornunft demütiglich mit teylende sein . . . Die in den löffen der vorwesung dÿ do sollen mit helffen . . . wesen ander lewt dÿ do unvorsicht und ungeubet noch seyn Den sollen sÿ mit teylen dy hemlichket Der Artickel des Rotes und Ordenug des Rotes, Dy vor und hernoch geschriben steen. Geperde in worten ader in wercken und gutte beÿzeten gel . . . Das sÿ von ÿn hören, seen und lernen das sich zewcht In dy er got In eynen gemeÿnen Nütz und ir selbs ere und yn der zelen selikeÿt.

Der 44-ste Artickel. Item wer es sach das eyn Rotman sol entweÿhen, so her zu tedingen hat vor dem Rot Das men sache möchte gehandeln und aussprechen vorsicht sich der der entweÿchen sol. Her hab eynen im Rot der im ungunstig wer und förcht sich vor ym und begert das her auch mit sampt Im entweichen wÿ es dem quem So bünde her den nicht scholt geben Do vor her sich besorget hette.

Der 45-ste Artickel. Item. Ab lewt vor gericht kommen welcherleÿ sy sein Gestlich ader weltlich, Ab, den . . . . gericht hat eÿn hör gericht ubir ÿm, So sol men sich nicht vörsloen Ab eyn mentsch Im nicht löst genügen an ÿrem ansprechen des selbigen rechten und derpewt sich höher, Das sol freÿ sein als sich dÿ ordnung awsweÿst des selben gerichts Doch yn solcher bescheÿden vor aws genommen unerlich sach Mordereÿ — Dybereÿ, Ferretereÿ, Mort, Brwn, Ebrechern und Ribern wÿ das anders geschicht, So vordenckt men dy Richter yn den sachen.

Der 46-ste Artickel. Item. Nota dicitur Wilkor: Es ist wen sich eÿn gemeyne semleth und betracht eyn Nütz ÿn der selbn zeyt, und was sÿ erkennen yn dÿ Ere got und zufüdrung der gemeyne nütz do selbest do dy handlung geschicht wer das brech Das lege an der büß dÿ dor uf gesagt wer. Aber dÿ in der Samlung nicht Inhemesch weren dÿ sollen der wilkor nicht entgelten wen men sol yn das vor geöffnbar ader geruffen haben, Das sy nicht ungehorsam dornoch wurden und musten die buss leyden Sunder dy weren schuldig dÿ dÿ sach . . . . macht hetten und nicht geöffnbar den andern. Item frembling mugen dy wilkor halten ader nicht wen sÿ seÿnt nicht geb . . . . den.

Der 47-ste und der letzte Artickel. Item ein ÿtzlicher Richter ader Rother mag hart anders geseyn her hab sunderliehe fründe

der gebürt ader andern gunner dy ym genegt seÿn, und her yn wyder des gleÿchen und dÿ günst libe . . . macht nutzsamkeÿt manchfeldig und von notdorft wegen seyner handlung. Als hantwerger der Arbet wen dos sach ist das sich derselbign eyner vorgist und gebricht kegn dem gericht, Der selbige Richter und Rothman das vormügn ader fründschaft ader untrankeit, Das sÿ sich dor uf woldn vorlossn und ander lewt betruben und schaden zu zÿen. Wen eyn sulcher beklagt wirt umb seÿne frewel ader gebrechn, nicht sol sprechen der Richter vor den gemeynen lewtn : Mich Nympt . . . der und fremde, her hette das nicht torren thÿen Es sey den ab her sich vorliss uf ander, Es sal in aber doch nicht helfen. Her müss dorume mer gebust werden wen sunst, Das ist wider got und der seln selikeÿt. Man sol eyner Nyderung ader wyderdrisse, Des gleichen den Rothern als dem Richter, Also sol es sey noch seyner selen selikeyt und seynem Nutze.

Egész kis korrajz ezen szabályzat, mely élénk világításban tárja elénk a 14-ik századbeli polgárok műveltségi állapotát. Kassa levéltára bővelkedik hasonló szabályzatokban, a XV. XVI. századokból többet volt alkalmam láthatni, s azoknak kiadását a régi városi polgári élet fokozatos fejlődésének ismerete szempontjából igen kívánatosnak tartom.

Közli: Dr. DEMKÓ KÁLMÁN.

A tolesvai Bónis-család levéltárából.

— Első közlemény. —

A Bónis-név a Wesselényi-féle összeesküvés idején merül fel legelső ízben nemzetünk történetében, s csakhamar ismeretessé válik országszerte. Az 1671. ápril 30-án Pozsonyban lefejezett Bónis Ferenczet hosszú ideig együtt emlegette a magyar Zrinyivel és Frangepánnal, s e bátor szabadsághős emléke ép oly kegyeletes tisztelet tárgya vala mindenkoron mint amazoké. Nem is volt a felkelésnek Bónisnál buzgóbb, erélyesebb, bár nem mindig eléggé higgadt, vezére. Amennyire szerette hazáját, ép annyira gyűlölte a németet, de mint katona — és nem politikus — a világért sem ringatta magát illúsiókban; tudta, hogy fejével játszik, ha nem győzhet s midőn már minden veszve volt, oly nyugodtan lépett a vérpadra, mintha csak halálával is lelkesíteni akarta volna bajtársait, s mintha nyugodt, bátor viseletével csak ismételte volna gyakran hangoztatott szavait: »*Ügyünk igaz! megsegít az Isten.*«

Midőn a felső-magyarországi vármegyék az 1670-dik év tavaszán a vallás és alkotmány védelmére fegyvert ragadtak, Bónis Ferencz a zempléni felkelő-nemesség vezére volt. De mit

használhatott az ő személyes bátorsága, mit talpasainak kipróbált vitézsége akkor, midőn a fejöket vesztett magyar hadak — Spork tábornok közeledtének hírére — eszeveszetten széledtek el s egyik vezérük, Bocskay István a veszély pillanatában gyáván megszök-vén, a már különben is demoralisált felkelőket csupán a Bónis által csapra ütött boros hordók, vagy a talpasok fegyvereitől való félelem tartotta össze. Bónis nem is volt képes bomladozó seregét sokáig összetartani, s látván, hogy minden igyekezete hasztalan, Sztropkó várába indult, hol anyósa, gersei Petheő Jánosné lakott; alig ért azonban a Zemplén vármegyei Polyánka községhez, a gyűlöletes emlékü Fodor Ádám rabló társaival, kik között négy Viczmándi testvér s több homonnai magyar nemes is volt, rajta ütött s mindenétől kifosztva, Spork főhadiszállására, Parnóra vitte 1670. július 11-én. Innét Kassára s nem sokkal utóbb Pozsonyba szállították, hol 1671. ápril 30-án hóhér-bárd vetett véget életének. Javait a fiscus lefoglalta, levelezését s másnemű irományát azonban felesége gondosan el tudta rejtteni s kegyeletesen meg is őrizte egyetlen fia, az atyja halálakor még gyermek Zsigmond számára.

Bónis részint atyai öröksége, részint és legfőképen saját szerzeménye útján Felső-Magyarország egyik legvagyonosabb nemese volt, felesége Máriássy Anna részéről pedig a legelőkelőbb családokkal állott rokonsági összeköttetésben. Kassán, Sátoralja-Ujhelyben és Tolcsván házai, a Hegyalján híres bortermő szőlői voltak, ingóságai pedig, az akkori finansziális viszonyokat tekintve, aránylag igen tetemes vagyont képviseltek.

Midőn Bónis Fodor Ádám és társai által elfogatott, úgy látszik, minden drágaságait, maga s felesége öltözeteit, készpénzét stb. Sztropkó várába akarta szállítani, hogy nagyobb biztonságba helyezze, mint saját lakhelyén a füzéri várban, s míg a »fene természetű« Fodor Ádám őt magát vason Sporkhoz vitte, addig a többi rablók Homonnán osztozkodtak kincsei felett. Máriássi Anna folyamodott ugyan az udvari kamarához, hogy saját és férje elprédált javai a rablóktól vétessenek vissza s mellékelte egyszersmind ezen javakról szóló kimutatást is, de sikertelenül, s talán az okból, mert elhagyatott özvegy létére mindenéből kifosztatva, magát többé fenntartani sem tudta, alig egy évre Bónis Ferencz kivégeztése után Uszfalusi Usz István felesége lett.

Bónis a mily jó katona s lelkes hazafi, épen oly gondos s igyekező gazda volt s figyelme a legaprólékosabb dolgokra is kiterjedt. Kassai házának leltárát maga saját kezével írta össze a legutolsó konyha-edényig s jól esik olvasnunk, a feles számu harczy eszközök, arany és ezüst ékszerek, billikomok, drága selyem és bársony-öltözetek mellett könyvtárának jegyzékét, melyben nem egy becses munkára akadhatunk.

1668-ban Füzér várát a hozzá tartozó négy faluval együtt Nádasdi Ferencz országbírótól 3500 frt évenkénti hasznobér fejében bírta, s ily módon szoros összeköttetésbe jött a hatalmas főúrral, ki az összeesküvés egyik feje volt. Levelezésük azonban — bár bizodalmas természetű, — az összeesküvés történetére vonatkozólag úgy szólván mit sem tartalmaz.

Erdekes azonban Füzér várának 1668-ban készített terjedelmes leltára, mely mellett Bónis Ferencz azt birtokába vette s egyáltalában elmondhatjuk, hogy az alább közlendő dolgok úgy általános históriai mint műveltségtörténelmi szempontból tekintve, nagy beccsel bírnak; másrészt pedig a Wesselényi-féle összeesküvés egyik legrokonszenvesebb alakjának egyénisége, családi viszonyai- s élete folyásáról eddigelé ismeretlen adatokat hoznak napfényre.

I. Inventarium. Factum in anno 1665.

Azokról az kevés ingó bingó javaimról, melyekkel istenem engem kegyelmességéből szeretett és megáldott, melyek vadnak ez kassai pusztá házámnál.

Vagyon ez pusztá házam tájján az ki magam részi, kilencz pléhes házam, mely pléheknek vagyon mindeniknek kulcsai	
s görbe kulcsai	nr. 12.
ebben van görbe kulcs	nr. 4.
Vagyon az ucsa felől való nagy kapunak is pléhe s kulcsa	nr. 1.
Vagyon az nagy kapun való kis kapucsának is két kulcsa, külső s belső és görbe kulcsa is, mely térszen	nr. 3.
Vagyon az palota ajtajának is pléhes kulcsa	nr. 1.

K ö v e t k e z n e k

ezekben az házakban lévő aprólékos de szükséges asztalos munkáknak számok.

Vagyon asztal mindenestől ezekben	nr. 43.
melyeknek az ketteie fias, pléhes, s kulcsos lévén, kulcsa	nr. 2—2.
Vagyon festett fias	nr. 1.
Vagyon tölgy fa hat szegletű kerek asztal	nr. 1.
Vagyon kised négy szegletű fejer asztalka az kis házba	nr. 1.
Vagyon az fütő házba fejer hosszas asztalka hársfa	nr. 1.
Vagyon az fauczimerek (<i>igy</i>) házába hosszu széles hárs fa asztal	nr. 1.
Vagyon az felső setét boltba hosszu keskeny fejer asztal	nr. 1.
Vagyon az lisztes boltba egy fejer hosszas hárs fa asztal	nr. 1.
Vagyon azon boltba, vendégségre való hosszu asztal közönséges	nr. 1.
Vagyon az alsó ház által ellenibe való boltba vendégségre össze-szegeztetett asztalok	nr. 2.
Vagyon haj szín festékkal egy formára festett egycs karszék ki tölgy s ki hársfa	nr. 15.
Vagyon zöldel festett hosszas karos szék	nr. 6.

Vagyon egy meczett zölddel festett karszék	nr. 1.
Vagyon egy kis kerek fenyű fa asztal	nr. 1.
Vagyon festett fogas darab	nr. 22.
Vagyon nyoszolya in universo, ...	nr. 7.
melyeknek az háрма superlátos s festett	nr. 3.
Vagyon négy egyes egyik zölddel másik hajszinnel festett s kettő paraszt.	
Vagyon hosszú pad szék	nr. 4.
Vagyon padszék az három kemenczék körül	nr. 3.
Vagyon almárium egy öreg, öt ajtaju, annak hármán vagyon pléh s kulcsok ahhoz	nr. 1. nr. 3.
Vagyon egy ezetes almárium, rostélyos ajtaja, kiun három ajtó azokon pléhek s kulcsok azokhoz	nr. 1. nr. 3.
Vagyon más kisebb ezetes almárium, rostélyos ajtaju	nr. 1.
pléhes s kulcsos	nr. 1.
Vagyon falba való almárium, pléhes s kulcsos	nr. 3.
kulcsai ennek	nr. 3.
Vagyon két almárium, ki az előtt ruhás almárium volt egyik pléh nélkül való	nr. 2.
Vagyon az sütő házba hitvános almárium, pléh nélkül való	nr. 1.
Vagyon tálas ugyanott	nr. 1.
Vagyon fehér paraszt fogass	— —

K ö v e t k e z n e k

ezekben az házakban lévő ládáknak, ön és az üveg pinczetokoknak számok.

Vagyon vas láda nyolez pléhü, de egy kulcsal nyílik az fedeléről felül.	nr. 1.
sub litera	nr. 1.
Vagyon remekbe csinált láda sub litera A	nr. 1.
Vagyon fehér fedelü festett láda sub litera B	nr. 1.
Vagyon egy tölgyfa meczett öreg lábas láda sub litera C	nr. 1.
Vagyon egy festett nem nagy láda sub litera D	nr. 1.
Vagyon egy igen (?) szépen s jól vasazott tölgy kisdéd láda sub litera E	nr. 1.
Vagyon fodor fából csinált láda, az fedeléről nyíló sub litera F	nr. 1.
Vagyon hintóláda bőröss	nr. 3.
Vagyon ülés vasas láda, kocsiba való feketén festett	nr. 1.
Vagyon ülés vasas láda kolyészába való feketén festett, két kulcsal nyíló két zárú s fedelü	nr. 1.
Vagyon egy láda az fruczimmer kezébe pléhes, kulcsos	nr. 1.
Vagyon egy öreg ön pinczetok, melybe négy hat szeges gom- bos üveg palaczok	nr. 4.
és ön tálak járnak	nr. 1.
Vagyon más öreg igen czifrán vasazott pinczetok, melybe ön palaczok	nr. 4.
üveg palaczok nr. 8. öregek.	

kis ón palaczkok	nr. 2.
eczetnek, fa olajnak valók, kész éteknek való ón fedeles kondér és borsoló ládácska benne, nr. 1. pléhes s kulcsos.	
Vagyon más vasas pinczetok öreg, melybe öreg üveg palaczkok, az magam neve rajtok vadnak nagy (....)	nr. 1.
Vagyon más pinczetok vasas, melybe palaczkok	nr. 6.
amannál kisebbek vadnak	nr. 1.
Vagyon más hatszegű kicsiny pinczetokocska, palaczkok	nr. 7.
gömbölyegek vadnak benne	nr. 1.
Vagyon borsoló láda egy fekete pléhes s kulcsos, más meg olyan, zöld, harmadik öregebb, zöld	nr. 1.
Vagyon egy fias fejr éles hosszú láda pléhes s kulcsos	nr. 1.
Vagyon egy igen czifrán vasazott nyolcz kulesal nyiló, külön külön záru ijas fias tentás ládám	nr. 1.
Vagyon az asszonyom anyám Gomba Sónia asszony keze alatt lévő egy öreg lábas festett láda	nr. 1.
Vagyon fejr paraszt láda melybe az Máriási Ferencz uram írási vadnak	nr. 1.
Vagyon egy öreg vasas láda Fekete Zsigmond uramé	nr. 1.
Vagyon Eröss Éva asszonyomé, egy régi ülés láda kopott	nr. 1.
Vagyon egy szövétnekeknek való hosszú tok(...) uti eszköz, kivonó az fedele abban vagyon nyolcz egész szövétnek viasz, az négye fejr festett s aranyos az négye sárga viasz	nr. 8.

K ö v e t k e z i k

az nyoszolyákhoz való portéáknak, párnáknak, paplanoknak s egyebeknek rend szerint való számok ezen kassai házamnál.

Vagyon öreg derekally, azokon kívül melyet hozott az feleségem melyeknek az kettejin dicta haj felül	nr. 9.
az hete fejéren vadnak, felső haj nélkül	nr. 2.
Vagyon kisedebb egy ember alá való derékally	nr. 4.
melyeknek az kettejin dicta haj, az kettei fejéren van	
Vagyon dunna	nr. 2.
melynek az egyikén felül dicta, az allya selyem dicta, az másik fejéren vagyon	
Vagyon öreg vánkös, févaly	nr. 9.
Vagyon kisedebb vánkös s févaly	nr. 4.
Vagyon kicsiny vánkös, azoknál kisebb	nr. 4.
Vagyon hintóba való veres szattyán tokba hosszú vánkös	nr. 2.
Vagyon kocsiába való kisebb tarka, szőr materiába való vánkös	nr. 1.
Vagyon veres morvai posztóból való párna sák	nr. 1.
Vagyon öreg derekally dupla dicta az felső haja	nr. 3.
Vagyon öreg vánkös, dupla dicta az felső haja	nr. 3.
Vagyon kicsiny vánkös	nr. 2.
Vagyon egy superlátos ágyra való baraczk virágszin dupla	

tabitból való superlat, azon színü selyem rojtta csinált felső superláltjával három darabban	nr. 1.
Vagyon más superlátos ágyra való zöldhabos tafota superlát arany csipkével csinált hat darabba, testszin pántlikákkal	nr. 1.
Vagyon más zöld hernacz superlat négy darabba superlátos ágyra való	nr. 1.
Vagyon más superlat zöld hernacz uri (?) szőr pántlikákkal való	nr. 1.

K ö v e t k e z i k

kevéf fegyvercímnek rendi és száma sub litera F.

Vagyon türkises aranyas portai kardom, mely szabbja szij nél- kül és tarsoly nélkül vagyon	nr. 1.
Vagyon szederjes bársonnyal borított portai aranyos ezüstös kardom, azon szabbja szij zöld selyem maiczból szőtt, öreg boglárokkal és igen gazdagon varrott veres scarlat szablya tarsoly scofium aranyal ezüsttel	nr. 1.
Vagyon két kötő vas formára csinált ezüstös, aranyos kardom, hajszin selyemből szőtt maicz szablya szij, bogláros és zöld posztóra varrott szablya tarsoly rajta	nr. 1.
Vagyon igen keskeny vasu más két kötő vasformára csinált, ezüstös aranyos kardom, kék selyemből szőtt maicz szablya szij ezüst bogláros rajta, és rósaszin posztóra varrott szablya tarsolyával	nr. 1.
Vagyon egy kedves uri paraszt kardom szíjastul, tarsolyostul	nr. 1.
Vagyon egy gyászhoz csinált paraszt kardom, melyet <i>gróf id- vezült Homonnai György kedvesen ajándékozott volt, mely régen amaz boldog emlékezetű Báthori István lengyel királyé volt, melyet ajándékozott volt méltóságos eleinek</i>	nr. 1.
Vagyon egy borítatlan hüvelybe egy igen szép dömöczki kard- vasam	nr. 1.
Vagyon rósa szín posztóra varrott lódingom, elefánt csont fejer palaczk rajta s puska kulcs, az szijja scofium arannyal ezüst- tel varrott veres karmasin	nr. 1.
Vagyon zöld posztóra varrott lódingom, kulcsostul s palaczkos- tul. Hajból scofium aranyból ezüstből az maicza	nr. 1.
Vagyon fekete czápával borított aranyos ezüstös hegyes töröm, sisakkal	nr. 2.
Vagyon ló ódalára való ezüstös aranyas pallosom	nr. 3.
Vagyon egy portai saingirai formára csinált lóra való fékem, szügyellőstől, orrozatostól, zabolástól, mely orrozatnak az középi kék zománccos ehez való az szélesebbik pallos	nr. 1.
Vagyon kantár szerszámom, igen mesterségesen, munkásan csinált, türkises, szügyellőstől, farmatringostul, veres selyem maiczra vont, zabolástul, kantár szárazstul, az zabolája ezüs- tös aranyas, ehhez való az hosszabbik sar (!) élű hegyes töröm	nr. 1.

- Vagyon más igen apró hójagos fejr boglárókkal csinált, az szügyelőjün s pofa boglárin öreg türkisekkel csinált kantár szerszámom, szügyelőstül, farmatringostul, zabolája ezüstös aranyas, ehhez való az kisebb hegyes töröm . . . . . nr. 1.
- Vagyon más hegyes hójagos sáhosan aranyozott kantár szerszámom, szügyelőstül farmatringostul, az zabolája ezüstös, aranyos, ehhez való az kisebbik aranyos pallosom . . . . . nr. 1.
- Vagyon más öregebb hójagos sáhosan aranyozott kantár szerszámom, szügyelőstül, annak öreg tányár karikája ezüstös aranyos zabola rajta, ehhez való az rövidebbik pallosom . . . . . nr. 1.
- Vagyon paraszt hegyestöröm . . . . . nr. 4.
- Vagyon paraszt lóra való palástom, keskenyek . . . . . nr. 2.
- Vagyon tört szijból való paraszt kantárom szügyelőstül, az künjárókon kívül, ki az paripákon jár . . . . . nr. 2.
- Vagyon egy skofumos puzrám is ijasztól, nyilastól . . . . . nr. 1.
- Vagyon pisztolyom három pár mely térszen . . . . . nr. 6.
- melyeknek az ketteji párjának hebenum fa az agyi, ezüstös az kápájai.
- Vagyon ezekhez ünneplő s tisztességes helyre való viselő tokok, melynek az egyik párjának veres karmasin szín bársonyos az kápája. Rojt olyan selyemből egyenesleg arany fonalból vert rajta.
- Az másik párjának zöld bársonyos az kápája. Ezüst csipkével csipkézett zöld rojt rajta.
- Az harmadik párjának királyszin bársonyos az az kápa (így), ezüst galonnal cifrázott, veres karmasin attlacz selyem rojt rajta.
- Vagyon még uti viselő, s mindennapi pisztolytokok, pár nr. 3, mely egyik tengerszin bársonyos, másik rósa szín posztós, harmadik paraszt . . . . . nr. 6.
- Vagyon karibin szijastul, csattostul cum requisitis fekete agyu . . . . . nr. 3.
- Vagyon kolyészához való karibin tokok fekete egy pár . . . . . nr. 2.
- Vagyon egy igen szép s jó vont liku stuczom, kulcsostul, palaczkostul . . . . . nr. 1.
- Vagyon igen szép ezüsttel vert sréttes puskám, palaczkostul . . . . . nr. 1.
- Vagyon morvai puskám, nem csontos agyu, kulcsostul, palaczkostul s formástul . . . . . nr. 3.
- Vagyon muskétám . . . . . nr. 3.
- Vagyon ezüstös nyergeim . . . . . nr. 4.
- melynek az hármába vagy 6 pár ezüstös s aranyos kenyelem minden szerszámostul, s veres bársonyos, s másik megyszin s tengerszin 4-ik fekete kordoványozott . . . . .
- Vagyon fejr czápás viselő nyergem, minden készségével . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy pallérozott igen szép csákányom egy híres Palabinszki lengyel kapitány ajándéka ezüstös.

Vagyon egy pár aranyos karvasam.

Vagyon egy pár ezüstös karvasam, az fele még nem kész.

Vagyon két pánczéлом, egy aranyos hódakkal csillagokkal való,
más paraszt.

Vagyon kantár, zabola, uj három.

K ö v e t k e z i k

az melyek az sub litera C ládában vadnak annak rendi és száma.

Vagyon fejér velezz tizennégy sing	nr. 14.
Vagyon hosszú asztalokra való öreg krakkai abrosz három	nr. 3.
Vagyon egy recze ágy superlat	nr. 1.
Vagyon hosszú törő kendő	nr. 2.
Vagyon három egyformán varrott fejér varással való vánkös héjak, nem igen öreg vánkösokra való	nr. 3.
Vagyon scofium aranyval ezüsttel, selyemmel varrott öreg vánkösokra való vánkös héjak három	nr. 3.
Vagyon reczés vagy kötéses lepedő	nr. 2.
Vagyon más öreg vánkös héjak, ki reczés, ki himes	nr. 8.
Vagyon kicsiny vánkös héj	nr. 1.
Vagyon kézben való keszkenő, scofium aranyal ezüsttel, tisztán varrott igen szép	nr. 4.
Vagyon ingem ki csipkés ki tiszta scofium ezüstös aranyos	nr. 4.
Vagyon annyi lábravalóm ahhoz négy csipkés	nr. 4.
Vagyon vékony krakkai asztal keszkenyő tizenegy	nr. 11.
Vagyon fekete vont ezüst tizenhárom sing. Ulnae	nr. 13.
Vagyon két font és két lott arany prém ezüsttel elegy, egy végbe, ki nem igen széles se nem igen keskeny Lib. nr. 2. Lot. 7.	
Vagyon más darabban széles arany prém, tizenegy és egy fertyály	nr. Ulnae 11 fert. 1.
Vagyon két csipkés olasz gallér szegény nénéme volt.	nr. 2.
Vagyon széles fejér öreg csipke egy darabban. Ulnae nr. 5 ¹ / ₂ és fél.	
Vagyon más darab széles fejér öreg csipke, egy sing fertyály 3.	
Vagyon egy láda kulcs az én köntösös ládámhoz való	nr. 1.
Vagyon egy bécsi sűrő szita	nr. 1.
Vagyon egy asztalra való krakkai abrosz kettő	nr. 2.
Vagyon himes lepedő egy	nr. 1.
Vagyon öreg csipkés, kézben való keszkenő igen szép három	nr. 3.
Vagyon csipkés fejéreses ingem lábravalóstól egy bokor.	
Vagyon paplanra hajtó lepedő (...)	nr. 1.
Hosszu törő kendő selymes	nr. 2.
Vagyon két varrott vánkös héjak, egyik selymes, egyik pa- mutos	nr. 2.
Vagyon egy türkises aranyos kardom	nr. 1.
Fő mosásra való apró paraszt keszkenő	nr. 3.

K ö v e t k e z n e k

azoknak az köntösöknek számok és rendi, mely van az ládába sub litera A.

- Vagyon két aranyos portai, ezüsttel szütt veres bársony vánkoss
héjak hintóban valók, melyeknek az allya tengerszin bársony nr. 2.
- Vagyon zöld habos tafota, aranycsipkés, ágyra való superlát
hat darabban, testszin selyem pántlikák rajta . . . . . nr. 6.
- Vagyon királyszin bársony szoknya, ezüsttel aranyal elegyes
csipkével nyolcz sorral csipkézett egy . . . . . nr. 1.
- Vagyon fehér bársony aranyal ezüsttel elegyes csipkével, kilencz
sorral csipkézett szoknya egy . . . . . nr. 1.
- Vagyon veres bársony széles arannyal, ezüsttel elegyes prém-
mel hat sorral prémezett szoknya egy . . . . . nr. 1.
- Vagyon szederjes bársony virágos, széles arany prémmel sorral
hattal prémezett szoknya egy . . . . . nr. 1.
- Vagyon test szín sima atlasz szoknya egy-egy sor ezüst csipké-
vel csipkézett, három . . . . . nr. 3.
- Vagyon vál, egy fehér bársony igen csipkés keskeny csipkével,
más fekete bársony csipkés galonnal czifrázott, harmadik
kék bársony, ezüst csipkés . . . . . nr. 3.
- Vagyon egy szederjes tafota, scofium aranyal ezüsttel selyem-
mel varrott elő kötő . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy fekete bársony keztyű . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy meczett fekete bársony palást igen széles négy sor
arany csipkével csipkézett, nuszt mállal béllelt nusztos . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy igen szép öreg nusztos bársony csipkés süveg . . . . . nr. 1.
- Vagyon gerezna béllés kettő . . . . . nr. 2.
- Vagyon egy testszin bársonnyal borított varró ládácska . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy bokor nyári keztyű, igen czifra, pántlikás . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy fehér bársony csipkés czipellős . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy kis ládácska . . . . . nr. 1.
- Vagyon egy darabban való keskeny ezüst arannyal elegyes
csipke jó félés.
- Vagyon egy darabban más fél singnyi arany csipke széles.
- Vagyon egy iskatulyában holmi díbdábok, mint scofium arany-
ból, ezüstből szőtt s vert. Vál fejek, kézelők és olasz gallérok.

K ö v e t k e z n e k

azoknak számok, és rendi, az melyek az sub litera B ládában radnak.

- Vagyon egyes asztalra való krakkai abrosz virágokra szőtt
tizenhárom . . . . . nr. 13.
- Vagyon hosszú asztalra való abrosz krakkai igen szép s nagy. nr. 1.
- Vagyon egyes asztalra való abrosz alsó abrosz hat, az kettei
reczés egyik selymes az hárma fejéres . . . . . nr. 6.
- Vagyon veres végű hosszú törölő kendő, gyolcs, tizenhét . . . . . nr. 17.

Vagyon hímes, selymes hosszú törlő kendő, gyolcs, szép, vékony négy	nr. 4.
Vagyon fejéreses, varrott hosszú törlő kendő vékony gyolcs négy	nr. 4.
Vagyon magyar, arannyal ezüsttel selyemmel varrott hosszú törlő kendő három	nr. 3.
Vagyon fejéreses öreg vánkora való haj hat	nr. 6.
Vagyon hímes selymes öreg vánkora való haj kilencz	nr. 9.
Vagyon magyar, arannyal ezüsttel selyemmel varrott öreg vánkora való haj kilencz	nr. 9.
Vagyon magyar, arannyal ezüsttel, selyemmel varrott apró vánkora haj négy	nr. 4.
Vagyon fejéreses apró vánkora haj kettő	nr. 2.
Vagyon fejéressel varrott vékony gyolcs lepedő tizenegy	nr. 11.
Vagyon magyar, arannyal ezüsttel selyemmel varrott lepedő négy	nr. 4.
Vagyon hímes selymes, vékony gyolcs lepedő négy	nr. 4.
Vagyon fejéreses magyar, arannyal aranyozott lepedő kettő egyforma	nr. 2.
Vagyon paraszt fejér lepedő gyolcs hét	nr. 7.
Vagyon egy vég asztal keszkenő szöve, melyben vagyon asztal keszkenő	nr. 25.
Vagyon igen szép krakkai tányér keszkenő hét	nr. 7.
Vagyon török patyolatból csinált ingvál tizenhatsz	nr. 18.
Vagyon gallon gyolcsból csinált ingvál kettő, egyik kötéses, egyik fejéreses	nr. 2.
Vagyon török patyolatból csinált előruha irás után varrott tiz	nr. 10.
Vagyon török patyolatból csinált előruha fejéressel varrott egy	nr. 1.
Vagyon török patyolatból csinált előruha, reczés, s varrott nyolcz	nr. 8.
Vagyon lengyel patyolatból csinált előruha, reczés, kettő	nr. 2.
Vagyon fátyol előruha, öreg csipkés, egy paraszt	nr. 1.
Vagyon széles ezüstös végű egy darab török patyolat	nr. 1.
Vagyon régi forma ránczos ingvál egy	nr. 1.

K ö v e t k e z i k

azoknak számok és rendi, mely az sub littera D vadnak az ládába.

Vagyon két fekete czafrag, gyászba való	nr. 2.
Vagyon egy fekete köz londis mente és egy fekete loding	nr. 1.
Vagyon egy fordított, inasnak való dolmány veress angliai dolmány	nr. 1.
Vagyon kalap megé való négy szál strucz tollam igen szép tokban együtt	nr. 1.
Vagyon színes czafragom három, egyik zöld scarlát, scofium arannyal ezüsttel varrott virágokkal, másik haj szín selyem	

posztó magyar arannyal ezüsttel varrott s tűzött virágokkal, harmadik rósaszín posztó, magyar, arannyal való virágok- kal, lengyel forma	nr. 3.
Vagyon két bokor nyeregre való oldal bőreim, aranyos ezüstös, virágos	nr. 2.
Vagyon egy veres karmasin szín velencei kamukával béllett szép párduczbőr	nr. 1.
Vagyon egy bokor aranyas ezüst sarkantyus czelebi sárga csizmán karmasiñ kapcástól, solyastól (?).	nr. 1.
Vagyon egy fogoly háló	nr. 1.
Vagyon egy ön bádóg lámpás s két készületlen süveg posztó .	nr. 1.
Vagyon egy rósa szín veres bársony nuszto lengyel süveg .	nr. 1.
Vagyon más fekete magyar süveg fekete selyemből csinált .	nr. 1.
Vagyon más czelebi ezüstsín selyem posztóból csinált süveg fekete terezem allyával béllett nuszto	nr. 1.
Vagyon egy grisán szín selyem posztóból csinált ezüst kapcsos nadrág	nr. 1.
Vagyon más rósaszín selyem posztóból csinált ezüst kapcsos nadrág	nr. 1.
Vagyon egy csomóba veres gabotból csinált rojt egy nehán sing, mint ulnae circiter 40.	
Vagyon egy ezüst szín selyem posztóból csinált (mente ?) fekete vont ezüsttel béllett arany sinórral csinált, zománccos arany formagombok rajta, az mellyén és az ujján is aranyos gombok	nr. 1.
Vagyon egy rósaszín selyem posztóból csinált dolmány, zöld sima atlaccal béllett, ezüst sinórral csinált, zománccos arany forma gombok rajta, az mellyén és az ujján ezüst aranyas gombok	nr. 1.
Vagyon egy tengerszín bécsi gusér (?) selyemből vert nagy sinór övem, scofium gombok rajta, maieza is scofium arannyal szőtt zománccos csattja szíjvége	nr. 1.
Vagyon egy ezüst szín posztóból csinált nyári mentém, fekete virágos vont ezüsttel béllett, arany sinórral csinált és széles magyar aranyból való öreg gombokkal	nr. 1.
Vagyon három szál fejr igen szép kelecseñ toll az hegyi csak festett	nr. 3.
Vagyon azon kelecseñ tollakhoz való hármaz gyöngyös tolltokom egy szép	nr. 1.
Vagyon azon tolltok eleiben való scofium aranyból csinált gyön- gyös árpakalász(. .), hármaz de egy igen szép	nr. 1.
Vagyon egy struez tollak elében való pántlika rósám, azon egy arany boglár, jókora gyöngyös	nr. 1.
Vagyon két uri ráró tollaknak való scofium aranyból, ezüsből csinált tolltokjaim	nr. 2.
Vagyon egy zöld selyemből kötött recze erszényem	nr. 1.

Vagyon egy elefánt csontból való puska palaczkom, ezüstös, elromlott	nr. 1.
Vagyon egy sass tollnak való scofumos veres karmasin tolltokom	nr. 1.
Vagyon gyászos kalap mellé való fekete fátyolom egy darab	nr. 1.
Vagyon egy ezüst orrozzatom, ezüstös fékhez való kék zománczos	nr. 1.
Vagyon egy gyöngyös násfa öt arany boglár benne	nr. 1.
Vagyon egy bokor tiszta gyöngyházból csinált uj keresztyén késem, villástul, hüvelyestül, sinórostul	nr. 1.
Vagyon másfél fertály rósa szín bársony egy darabban	nr. 1.
Vagyon egy egész gerczna róka nyak béllés	nr. 1.
Vagyon egy ezüst aranyas mosdó medencze korsóstól, tokostul	nr. 1.
Vagyon egy bokor scofium aranybul szütt, vér karmasin szín selyemből veres karmasinnal borított aranyos ezüst csattos, szij véges s pikkelyes térkötő igen szép s uri.	

K ö v e t k e z i k

azoknak az mely köntösök kiűn ládán kívül maradnak, számok és rendi.

Vagyon scarlat szőnyeg, igen szép nyolcz	nr. 8.
Vagyon másféle fejer szőnyeg kettő	nr. 2.
Vagyon csujtár veres egy	nr. 1.
Vagyon egy sárga atlacczal egészen borított matrác, karmasin atlacz-selyem rojtokkal letüzött, egy bőr felül rajta	nr. 1.
Vagyon tengerszín atlaczos matrác nyereg alá való, bőrök rajta kettő egyforma	nr. 2.
Vagyon egy nyeregben való kordovány vánkös	nr. 1.

K ö v e t k e z i k

azoknak számok és rendi, az mely kevés ezüst portékák vadnak az vasas tölgyfa ládába sub litera E.

Vagyon egy virágos, kívül aranyas fedeles lábas kupa egy	nr. 1.
Vagyon más virágos egyes ezüst pohár belül aranyas egy	nr. 1.
Vagyon egy, kívül belül aranyas vert ezüst kanna egy icczés	nr. 1.
Vagyon egy kívül belül aranyas meszelyes kannácska	nr. 1.
Vagyon egy négyszeges, minden nyomoruságos bujdosásimban velem járó uti csészém ifjuságotmól fogvást való	nr. 1.
Vagyon egy kerekded ezüst csésze, belül aranyos, egy füles	nr. 1.
Vagyon egy hármas ezüst sőtartó	nr. 1.
Vagyon egy kis vert s kívül belül aranyas csészécske	nr. 1.
Vagyon egy fedeles belül aranyos kerekded vert sőtartó ezüst	nr. 1.
Vagyon egy forma gombos hat ezüst kalán	nr. 6.
Vagyon egy tányér kívül ezüstös s belől aranyos, communio-hoz való, melyet csináltattam volt az velétei ecclésiához	nr. 1.

K ö v e t k e z i k

azoknak számok és rendi, az mely res mobilisek maradnak az házakba, az ládákön kívül, melyek nem ládákba valók.

Vagyon egy christály üveg gömbölyeg lámpás	nr. 1.
Vagyon páva legyező öreg	nr. 1.

Vagyon egy . . . vas töröm	nr. 1.
Vagyon egy norimbergai fiókos ládácska	nr. 1.
Vagyon fekete kordovány tizenkettő	nr. 12.
Vagyon egy róka farkból toldozott veres morvaira bélétt uri matrác	nr. 1.
Vagyon egy kűntös hordozni való bőr málhám	nr. 1.
(Vagyon egy bokor farkasláb) *) kesztyűm künn	nr. 1.
Vagyon egy bokor kék fajlaudis posztó salavárim	nr. 1.
Vagyon egy labon nyoszolyám készségével	nr. 1.
Vagyon kocsis nyergem kengyelestől	nr. 1.
Vagyon egy igen szép sátorom, belől mind virágokra czifrázott s kívül zöld, három árbocz fára való, ki vagyon egy, noha há- rom darabban vagyon, köteleivel melyek gyapottak, és gomb- jával	nr. 1.
Vagyon négy elementomoknak képei asszony ábrázatban rá- mákon	nr. 4.
Vagyon apró nyomtatott képek rámákban, nyolcz	nr. 8.
Vagyon Constantinopol, Florentia Velenceze várossai képei rá- mákban	nr. 3.
Vagyon mezők leábrázolása, rámákban, képekben	nr. 5.
Vagyon az szegény II. Rákóczi Györgynek temetésére való cimér, ahoz való dedicált versekkel rámába.	

K ö v e t k e z i k

az könyveknek: számok és rendi.

Vagyon egy ezüstös öreg volumenben Káldi Bibliája magyar	nr. 1.
Vagyon más aranyas igen kis volumenben Cároly Gáspár által magyarra fordított Biblia, igen szép, egy	nr. 1.
Vagyon deák biblia, igen kis volumenben, cum locis	nr. 1.
Vagyon deák igen kis volumenben való novum testamentum	nr. 1.
Vagyon Cardinal Pázmány Postillája magyar	nr. 1.
Vagyon öreg volumenben való Magyar Marcus Aurelius egy	nr. 1.
Vagyon egy igen szép historicusom Henricus Buntingus Hau- noverensis	nr. 1.
Vagyon az ország Articulusi egy csomóba	nr. 1.
Vagyon egy Psalteriumom 3 volumenben	nr. 1.
Vagyon az lelki harcban való bajvívásról, magyar	nr. 1.
Vagyon az barátsági dolgálásról, magyar	nr. 1.
Vagyon az Adriai tengernek Sirenája magyar versekre	nr. 1.
Vagyon egy Medicina Salaritana Scotussal és Magnus Albertussal	nr. 1.
Vagyon egy homilia Theodori Bezae	nr. 1.
Vagyon Terentius comediája	nr. 1.
Vagyon logica Kekermanni	nr. 1.
Vagyon Emanuelis Alvari opera de Grammatica	nr. 1.

*) Kitérülve.

Vagyon Virgilius egy	nr. 1.
Vagyon Janua Linguae igen kicsiny	nr. 1.
Vagyon Publii Ovidii Nasonis Opera	nr. 1.
Vagyon egy székes fejevári magyar cathecismus	nr. 1.
Vagyon egy deák és görög evangyeliun	nr. 1.
Vagyon Gyöngyösi László fordítása magyar	nr. 1.
Vagyon egy imádságos könyvecske Szenczi Molnár által csináltatott	nr. 1.
Vagyon egy Decretumom Verbötzi Istváné	nr. 1.
Vagyon egy Lexicon latino-greco-ungaricum	nr. 1.
Vagyon Zonariez Imre munkája	nr. 1.
Vagyon Philippi Melanchthonis opera grammatica omnia	nr. 1.
Vagyon Kempis, magyar	nr. 1.
Vagyon Enchiridion Oratorum	nr. 1.
Vagyon Johannis Barchlai Argirus (?)	nr. 1.
Vagyon egy Pater Jezsuiták titkai	nr. 1.
Vagyon szent Bernard elmékedései	nr. 1.
Vagyon concordantiae Bibliorum	nr. 1.
Vagyon De publica et statu regni Hungariae	nr. 1.
Vagyon egy Januss Bifrons titulussu	nr. 1.
Vagyon Kigyeliusom magyar kicsiny, ezüstös	nr. 1.
Vagyon más magyar Kigyeliusom nagyobb quantitasban magyar aranyozott	nr. 1.
Vagyon magyar bibliám Caroly Gáspár fordítása, cum psalterio et novo testamento et libris apocrifis egy	nr. 1.

K ö v e t k e z n e k

az szekereknek számok, és azokhoz való szerszámoknak.

Vagyon egy hintóm	nr. 1.
Vagyon egy lengyelországi bőrös kolyészám	nr. 1.
Vagyon egy uj, hat ló után való vasas szekér terhes	nr. 1.
Vagyon szánkám három, festett. Egyik négy lóhoz való s ketteje két lóhoz való	nr. 3.
Vagyon az hintóhoz való lengyelországi bagaria hámjaim	nr. 6.
Hat lóra való minden készségével, nyergével	nr. 2.
Vagyon az kolyészához való két hámjaim, lengyelországi	nr. 2.
bagariából való kettő, fékjével s keresztgyeplőjével, nyaklójával ostorá(val).	
Vagyon az terhes szekérhez való hat lóra való hámjaim	nr. 6.
minden készségével, nyergeivel	nr. 2.
Vagyon szánkázó két lóra való kék fajlondis posztóval, veres rojttal csinált két hámjaim, minden készségével, gyeplőjével s fékjével, az mely áll ötven forintomban, nyaklójával, gyeplőjével	nr. 2.
Vagyon az kolyészához való lekötöző csattos szíjjak, mindenestül.	

Vagyon öreg vezeték lóra való terhelő szij csattos kettő . . .	nr. 2.
Vagyon gyeplő bagaria szijból, két lóhoz való egy . . .	nr. 1.

K ö v e t k e z n e k

az réz edényeknek és portékáknak számok és rendi.

Vagyon egy öreg réz bor hűtő jégnek való cseber . . .	nr. 1.
Vagyon réz üstök kettő, egy öreg más kisebb . . .	nr. 2.
Vagyon égett bor főző réz fazék egy, fedelestül, tonnástul . . .	nr. 1.
Vagyon vizek vitelére való loncsárok, kettő fedelestül . . .	nr. 2.
Vagyon kemence oldalába való uj fedeles réz fazék . . .	nr. 1.
Vagyon az kemenczékbe olyan kettő . . .	nr. 2.
Vagyon réz vizöntöző uj, öreg, csüstül . . .	nr. 1.
Vagyon ruha szárasztó réz, fedelestül, lábastul uj . . .	nr. 1.
Vagyon fő mosásra való öreg réz medencze . . .	nr. 1.
Vagyon réz mosár kettő töröstül, egy öreg, más kisebb . . .	nr. 2.
Vagyon mérő serpenyüm, két bokor egyik öreg, másik kisebb . . .	nr. 2.
ahhoz két reudbeli fontos követ, réz öreg s kisebb . . .	nr. 2.
Vagyon gyertyatartó réz három, ketteji négyszegletű, s egy kisebb, koppantók ahhoz nr. 2. egyik réz, másik vas . . .	nr. 3.
Vagyon étek melegítő velenzei réz . . .	nr. 1.
Vagyon az melyre az meleg tálat teszik, asztalra való, velenzei rézből csinált . . .	nr. 1.
Vagyon egyben járó tizenkét uj réz konyhához való kondérok, belől ónosak . . .	nr. 12.
Vagyon réz öreg désa, belől ónos, konyhához való . . .	nr. 1.
Vagyon réz abárló désa, egy, belől ónos . . .	nr. 1.
Vagyon léh szűrő, öreg, réz, egy . . .	nr. 1.

K ö v e t k e z i k

az ón edényeknek számok.

Vagyon egy ón mosdó korsóstul . . .	nr. 1.
Vagyon egy pintes ón kanna, egy . . .	nr. 1.
Vagyon más fél icczés ón kanna, kettő . . .	nr. 2.
Vagyon egy icczés ón kanna négy . . .	nr. 4.
Vagyon kerekded ón palaczk öreg, egy magánoson járó . . .	nr. 1.
Vagyon meszelyes ón kanna kettő . . .	nr. 2.
Vagyon négy szegletű palaczk, magános, egy . . .	nr. 1.
Vagyon hat szegletes palaczk, gombos, öreg pinczetokban járó . . .	nr. 4.
Vagyon hat szegletű csészék azon pinczetokban járók . . .	nr.
Vagyon ón tál, azokban járók . . .	nr.
Vagyon négy, négy szegletes pinczetokban való ón palaczkok, gomba nélkül valók . . .	nr. 4.
Vagyon ón tál öreg, tok nélkül való . . .	nr. 23.
Vagyon négy szegletű ón csésze gyümölcsnek való . . .	nr. 10.
Vagyon négy szegletű óntányér . . .	nr. 12.

Vagyon kerekded ön tányér	nr. 4.
Vagyon lábas ön gyümölcsnek való csésze	nr. 4.

K ö v e t k e z n e k

az fejér és egyébféle színű bokály edényeknek számok és rendi.

Vagyon fejér uj keresztyén(?) fazekasmunkája bokal-tál tizenkettő	nr. 12.
Vagyon fejér, gyümöleshöz való rostélyos bokall csésze kilencz	nr. 9.
Vagyon fejér lábas csésze másféle tizenhárom	nr. 13.
Vagyon azonféle sőtartó egy	nr. 1.
Vagyon falra való mosdó korsóstul azonféle	nr. 1.
Vagyon más mosdó korsó fejér azonféle	nr. 1.
Vagyon asztalra való ételmelegítő azonféle kettő, fejér	nr. 2.
Vagyon vizes korsó rostélyos, fejér azonféle	nr. 1.
Vagyon kék mázzal való bokály vizes rostélyos korsó	nr. 1.
Vagyon egy hosszas azonféle aranyos festett pohár	nr. 1.
Vagyon jeges viznek való fazék, széles, azonféle	nr. 1.
Vagyon fejér bokály ivó csésze három	nr. 3.

K ö v e t k e z n e k

az sütő házhoz való apróbb edényeknek számok és rendi.

Vagyon sütő tekenő, egyik nagy, másik kisebb	nr. 2.
Vagyon kisebb tekenő kettő	nr. 2.
Vagyon ritka szita kettő	nr. 2.
Vagyon sűrű bécsi szita egy	nr. 1.
Vagyon szakasztó tekenő bokros négy	nr. 4.
Vagyon lapát három	nr. 3.
Vagyon kovász fa	nr. 2.
Vagyon liszt hordani való véka, fejér abroncsos, fél köblös egy	nr. 1.
Vagyon tészta abrosz	nr. 1.

K ö v e t k e z n e k

az konyhához való aprólékos egyetmásoknak számok és rendi, ide való az rész-edényeknek száma között valók, ide feljebb az mi rész.

Vagyon nyárs vas nyolcz, melyeknek hárma öreg, hárma kö-zépszerű, kettő azoknál kisebbik	nr. 8.
Vagyon vas rostély három, kettő kerekded, öreg, négyszegletű egy	nr. 3.
Vagyon bádog torna-reszelő	nr. 1.
Vagyon vas fedő kettő	nr. 2.
Vagyon pecsenye alá való vas egy	nr. 1.
Vagyon vágókés szakácsnak való kettő	nr. 2.
Fenyűfa deszkából való kerekded táblák	nr. 4.
Fenyűfa deszkából való négyszegletű táblák	nr. 3.
Vagyon lábas kis serpenyő kettő	nr. 2.
Fatányér	nr.
Fenyű és tölgyfa deszkák	nr. 7.
Vagyon öreg vízfordó kupa	nr. 2.
Vagyon fenyűfa sajtár	nr. 4.

Vagyon abroncosos tölgyfa mosogató	nr. 1.
Vagyon két felhordó kádacska	nr. 2.
Vagyon sőtörő mosár vas törőstül	nr. 1.

K ö v e t k e z n e k

holmi aprólékos egyéb dűbdűboknak, res mobiléseknek számok és rendi.

Vagyon szedő fenyűfa kád kettő	nr. 2.
Vagyon vas rosta	nr. 1.
Vagyon vas karó	nr. 1.
Vagyon bádóg héber egy öreg, egy kisebb	nr. 2.
Vagyon bádóg töcsér	nr. 2.
Vagyon öreg, bodnárnak való gyalu	nr. 1.
Vagyon egy köpülő öreg s kisebb	nr. 2.
Vagyon tál tok, vasas, utra való	nr. 1.
Vagyon egy sötü, mellyel ruhát vagy patyolatot sötülnak	nr. 1.
Vagyon lisztes fenyűfa hordó négy	nr. 4.
Vagyon vasvilla kettő	nr. 2.
Vagyon putton egy	nr. 1.
Vagyon szóró lapát	nr. 1.
Vagyon cseber kettő	nr. 2.
Vagyon favilla három	nr. 3.
Vagyon csobolyó három	nr. 3.
Vagyon gereblye vas kettő	nr. 2.
Vagyon gereblye fa négy	nr. 4.
Vagyon lapos kapa uj	nr. 6.
Vagyon két águ kapa	nr.
Vagyon meccző kés uj	nr. 3.
Vagyon kerthez való ut tisztító fél kapa kettő	nr. 2.
Vagyon ásó vas	nr. 1.
Vagyon kis kapácska	nr. 1.
Vagyon vas ágyak között tisztító szénvonó forma egy	nr. 1.
Vagyon fejsze	nr. 2.
Vagyon lakat künn járó	nr. 5.
Vagyon kasza verő ülőstül	nr. 1.
Vagyon metéllő láda	nr. 1.
Vagyon két bokor szántó vas, csoroszlyástul	nr. 2.
Vagyon három heverő uj pléh, kulcsostól, sarkastól	nr. 3.
Vagyon egy öreg veress György-fa (igy) palaczk.	

(Az egész Bónis Ferercz keze írása).

II. Idvözült Bónis Ferencz elsőbeni uram és magam elprédált sokféle portékám száma így következik:

Egy veres hársony szoknya, arannyal, ezüsttel egyvelges széles prém az allján.

Egy violaszin bársony szoknya finum arany prém az allyán hat sorban.

Egy sima fejr bársony szoknya aranuyal, ezüsttel egyveleg, széles prém az allyán kilencz sorban.

Egy királyszin bársony szoknya, melyen kilencz sor tiszta arany-csipke volt az allyán.

Más ugyan királyszin bársonyszoknya azon arannyal, ezüsttel egyvelges csipke nyolcz sorjában az allján.

Egy szoknyának való fekete terezen allya 13 singnyi egy darabban.

Három bársony váll, igen gazdagon csipkével megvarrva, egyik király szin bársony ezüst s arany prémmel elegy, nagy sűrűn meghányva, másik fejr bársony, az is hasonló prémmel nagy gazdagon meghányva; harmadik veres bársony váll, azon tiszta aranycsipke nagy szélesen.

Egy öreg violaszin bársony kis mente hat sor finum aranycsipke az allyán, király szin bojtos bárson az kerületin s az elein.

Egy fekete metszett bársony téli palást, négy sor széles aranycsipke az allyán, az elein 24 talléros pár nusztok voltanak, az egész bélése merőjül tiszta nuszt máll.

Egy fekete virágos bársony nyári palást, melynek az allyán egy sor ezüst széles csipke, fekete bársony rojtos az elein.

Egy veres bársony kis mente egészen nesttel béllelt, 12 tiszta arany gomb rajta, türkészes, igen gazdagon megcsipkézve.

Egy zöld tafota superlat körül aranyos csipkés, az mely 6 darabban volt.

Baraczk virág szin tabit superlat, melynek az kerületin olyan színű selyem rojt volt.

Egy szederjes tafota előruha, ezüst és aranyas és mindenféle selyem virágokkal varrott körül.

Fejr tafota előruha, ezüst csipke az kerületin.

Egy királyszin tabit nyári keztyű ezüst csipkés.

Negyedfélszáz gyémánt, az ki munkában nem volt.

Türkésznek, rubintnak az ki még munkában nem volt, számát nem tudom.

Egy nársfa, melyben 28 öreg gyémánt volt, zöld zománczal csinálva, alatta fityegett egy öreg safir, mint egy öreg szilvaszem.

Egy gyémántos gyűrű, melyben 17 tábla gyémánt volt, szegény idvezült atyám uram neve volt kirakva azon gyémántokkal rajta.

Másik öreg gyűrű S formára, nyócz tábla gyémántból kirakva.

Harmadik gyémántos gyűrűbe öt hegyes gyémánt.

Negyedik gyémántos gyűrűbe kilencz gyémánt rósa formán kirakva.

Ugyan más rósa formán gyémánttal rakott, gyémántos gyűrű.

Hatodikba egy hegyes finum gyémánt.

Hetedikben egy táblás gyémánt.

Nyolczadik egy kis kézfogásos gyűrű, az kinek az közepiben gyémánt volt.

Kilenczedik gyűrű, az melyben egy öreg kék safir volt.

Tizedik fekete zománczos gyűrű, melyben smaragd kü volt.

Tizenegyedik sziv forma rubintos gyűrű, az melyben kilencz rubint volt.

Tizenkettődik egy fejer zománczos rubintos arany gyűrű.

Tizenharmadik zománcz nélkül való arany gyűrű, melyben egy rubint volt.

Tizennegyedik egy régi forma fejer zománczos arany gyűrű, melyben egy rubint volt.

Egy abrones forma hat sor termés aranybul csinált gyűrű.

Egy fekete mezűtt kü, aranyba foglalt gyűrű.

Két rendbeli fülben való, melynek egyik párjában 10 gyémánt, hat szem orientalis gyöngy.

Az másik párba 14 rubint, két gyémánt az közepiben.

Egy öreg arany boglár, öt rubint volt benne, zöld aranyas pántlikára volt felcsinálva.

Egy öreg arany láncz, melyben 100 arany volt.

Ugyan más arany láncz, ki is két darabban jár, kiben 70 arany volt.

Egy bokor arany perecz.

Öreg s apró gyöngybül csinált tiz singbül álló igen szép gyöngyláncz.

Nyakravaló gyöngy fűzött 10 sor, igen öreg gyöngyszembül álló.

Harmadfél ezer gyöngyszem, fűzetlen egy iskatulyában.

Két gyöngyös gallér, melynek egyikében 15 rubintos boglár volt igen gazdagon gyönggyel kirakva, az másik igen öreg gyönggyökkel csinált szkofium arannyal.

Három gyöngyös pártá, melynek egyike király szín bársonyra volt csinálva, nyócz S formára rakott arany boglár volt rajta, mindegyiknek egy egy szem gyöngy volt az tetejiben, közötté igen öreg 60 szem gyöngy.

Az másik pártá fekete bársonyon volt csinálva, régi formán, melyen volt öt arany boglár fekete zománczos, ez is igen gazdagon, szélesen sok gyönggyel volt kirakva.

Az harmadik pártá veres atlaczon, hét arany boglár rajta, zöd zománczal, közötté öreg gyöngy szemek.

Két kontyra való gyöngyös rósa öreg gyönggyel csinált.

Konty tetejire való keskeny pártácska, tiszta gyöngybül csinált.

Két rósa aranyos testszin pántlikából csinált, melyen két arany boglár volt.

Egy fekete zománczczal csinált arany boglár, veres aranyas pántlikára van felcsinálva.

Fekete selyemmel, ezüsttel egyelges pántlikából csinált két rósa.

Egy gyöngyös fűkötő, második öreg gyönggyel, arany boglárokkal csinált fűkötő. —

Két arannyal varrott fűkötő azon kívül.

Hajban való gyöngyből csinált virág kettő, egyikben három arany boglár, melynek egyikében egy gyémánt volt.

Az másikában négy öreg arany boglár, három aranyból csinált gyöngyös kalász.

Egy veres kláris öv.

Három pártá öv; ezek közül egyik forgács pártá öv volt, az másik dióbél forma ezüst láncz volt, az harmadik régi forma pártá öv, gyöngyös arany bogláros volt.

Egy veres karmasin színű sinór öv.

Két hintóba való vánkos veres bársony, az allya tengerszín bársony.

Egy darabban harmadfél sing kék bársony.

Vagyon egy darabban ugyan jobb ezüst arannyal elegyes csipke, jóféle.

Vagyon más darabban más fél sing arany csipke széles.

Arany prém két font és hat löt, más darabban széles arany prém 11 sing.

Hét pár nuszt egy palást eleire való penymet bélés két gerezna.

Két pár nuszt süvegre való 35 : öt tallér.

Fejér ruhának száma.

Ing vállat vittének el nr. 20. Az ketteji gallos gyolcsból való, egyike kötéses, másika fejéreses: az 18 török patyolatból csinált.

Fejér fátyol előruha, kettő, az egyik varrott szőr selyemmel, az másika csak sima fátyol, öreg szőr selyem csipke rajta.

Török patyolatból csinált előruha irás után varrott . . . nr. 10.

Török patyolatból csinált előruha fejéressel varrott . . . nr. 1.

Török patyolatból csinált előruha reczés s varrott . . . nr. 8.

Lengyel patyolat előruha reczés . . . nr. 2.

Széles ezüstös végű egy darab török patyolat.

Egy áll alá való öreg patyolat, széles bécsi csipkével beszegve a kerületi.

Ágy öltözet aranyas, négy rendbeli, mely közzül egy scofium arannyal varrott.

Aranyas lepedő hat.

Törülköző kendő aranyas három.

Két pár ing, arannyal varrott.

Kézbe való tecszin, scofium arannyal varrott három.

Alsó ingváll teczszin tafotán ezüsttel varrott egy pár.

Alsó ingváll tiszta szkofium arannyal öreg ágakkal varrva egy.

Két pár alsó ingváll fekete selyemmel varrva.

Két ing férfinak való, vékony szlécizai gyolcsból való.

Kézbe való keszkenő öreg csipkével az kerületi, fejér selyemmel varrott, virágok rajta . . . . . nr. 3.

Egész egy egy asztalra való abrosz, krakai virágokra szüitt tizenhárom

Hosszu asztalra való abrosz, krakai igen szép egy.

Egész asztalra való alsó abrosz nr. 6. Az ketteji reczés, az egyike selymes, az hárma fejréses. Asztal kerületi nr. 4.

Egyes asztalra való más forma krakkai abrosz . . . nr. 5.

Asztal keszkenő egy vég, melyben van huszonöt asztalkeszkenő.

Ugyan más rendbeli asztalkeszkenő krakkai . . . nr. 18.

Lepedő selymes, fejeréssel varrott s paraszt lepedő . . nr. 27.

Törülköző kendő keszkendő . . . . . nr. 29.

Vánkos haj selyemmel és fejér varrással varrott . . nr. 31.

Fü mosáshoz való kendő . . . . . nr. 3.

Mely füző kettő ezüstös, aranyos.

Fekete vékony csipke egy, füre való.

Egy ezüst fog vájó.

Hamuszin selyemből kötött ezüsttel, arannyal strindli.

Egy virágos kívül aranyas fedeli lábas kupa.

Egy virágos ezüst pohár belül aranyos.

Három ezüst kanna. Egy uti csésze.

Egy csésze ezüstből való egy füli belül aranyos.

Egy hármas ezüst sőtartó.

Egy kívül belül aranyos, vert csészécske.

Egy forma gombos 6 ezüst kalán.

Egy ezüst tányér, kívül ezüstös, belül aranyos.

Egy veres bársony lengyel süveg, nuszttal bélelt.

Szegény idreziult első uram nemzetes Bónis Ferencz elprédált köntösének, jéggyrerének, és lóra való szerszámainak száma így következik :

Királyszin scárlát mente dolmány az dolmányon kék zománczezal finum ezüstből való gomb.

Rósa szín angliai dolmány, mente, nadrág zománczos arany forma gombok az dolmányon, az újján ezüst aranyas gombok, az nadrágon ezüst kapesok.

Egy ezüst szín angliai posztó nyári mente, fekete virágos s vont ezüsttel bélelt arany sínórral csinált széles magyar aranybul csinált gombházakkal s gombokkal.

Egy tengerszín gusér (?) selyem sínór öv schophium gombok rajta, arannyal szüitt, ezüst aranyos zománczos csattya.

Egy karmasin szín selyem sínór öv, az is hasonló, zománczos, ezüst aranyas csatt volt rajta.

Láng szín angliai dolmány ezüst aranyos gombok mellyén s újjain.

Grispán szín angliai posztóból való nadrág, ezüst kapesok rajta.

Türkés aranyos kard . . . . . nr. 1.

Szederjes bársonnyal burított portai aranyos ezüstös kard, zöld

selyem majezból szőtt öreg boglárokkal rakott, szkófum aranuyal eziüsttel varrott szablya tarsoly.

Két kötővas formára csinált eziüstös aranyas kard, haj szín selyemből csinált szablya szij bogláros, zöld posztóra varrott szablya tarsoly rajta.

Más egy keskeny kard két kötővas formára csinált eziüstös aranyos kard, kék selyemből szőtt majez szablya szij eziüst bogláros rózsaszín posztó tarsoly.

Egy uri paraszt kard forma kard szijastul tarsolyostul.

Egy . . csinált paraszt kard, egy buritatlan hüvelyben való kard vas.

Egy rózsaszín posztóra varrott loding, elefántesont fejez palaczk rajta, puska kules skofum aranuyal s eziüsttel varrott, veres karmazsin szij rajta.

Egy zöld posztóra varrott lódingom, kulcsostul, palaczkostul, skofum aranybul, eziüsből csinált majeza.

Egy fekete czápával burított hegyestöröm, szijastul, aranyos eziüstös.

Egy lu oldalára való eziüstös aranyas pallos.

Egy portai lóra való fék szügyellöstül, orratostul, zabolástul, mely orratnak az középi zománczes.

Kantárszerszám igen mesterségesen s munkáson csinált türkises szügyellöstül, farmatringostul, veres selyem majezra vont zabolástul, kantárostul, az zabolája eziüst aranyos.

Egy igen apró hójagos fejez boglárokkal csinált az szügyellőjén s pofa boglárin öreg türkésekkal csinált kantárszerszámom szügyellöstül, farmatringostul, zabolája eziüst aranyos.

Egy hegyes hójagos aranyozott kantárszerszámom, szügyellöstül, farmatringostul, az zabolája eziüstös aranyas.

Ugyan ötödik rendbeli lóra való szerszám öreg hójagos aranyozott kantár szügyellöstül, annak öreg tányér karikája eziüstös aranyas zabolája.

Paraszt hegyestör . . . . . nr. 4.

Paraszt lura való pallos . . . . . nr. 2.

Tört szijbul való paraszt kantár . . . . . nr. 2.

Egy scofumos puzdrám kézijastul nyilastul.

Két pár uj pisztoly tokostul.

Egy zöld bársonnyal burított aranyas eziüstös hegyestör, spádé formára van az markolattya.

Szines czafrag három, egyik zöld scarlat scofum arany s eziüst virágokkal varrott.

Második haj szín selyem posztó magyar aranuyal eziüsttel varrott, harmadik rósa szín posztó magyar arany virágokkal varrott lengyen formára.

Két nyeregre való oldalbüz eziüstös aranyas.

Veres karmasin szín velincze kamukával hellelt parducz bőr.

Egy pár eziüst sarkantyü.

Ugyan merejün ezüsttel arannyal tüczött portai szép czafrag.

Egy czafragra való kész varrott virágok.

Kész pinz 600 forint, azon kívül 100 tallér érő ezüst.

Veres királysziu loding szablya tarsolyostul, veres karmasin selyemből, arannyal szütt majez rajta, elefántesont a palaczkja.

Igen szép fejér három szál kelesin toll, azon kelesen tollhoz egy igen gyöngyös hármastoll tok.

Tengerszin selyemmel, arannyal, ezüsttel kötött erszény.

Uri ráró tollaknak való scofium aranybul s ezüstből csinált tolltok kettő.

Egy ezüst orrozat zománczos.

Scaralt szőnyeg . . . . . nr. 8.

Két paripa nyergestül, fékestül.

Hat fekete szekeres lu, ötszáz forint ára.

III. Inventarium

rerum mobilium et immobilium ad arcem Füzér pertinentium, e manibus Georgii Szilágyi, ad manus alterius egregii Georgii Czati, excellentissimi comitis domini domini Francisci de Nádasd iudicis curiae regiae, moderni videlicet ejusdem arcis rationistae die prima mensis Januarii anni millesimi sexcentissimi sexagesimi octavi assignatum.

Füzér vára.

Az mint adatik az fölmenetel az várban, két kapu fa fölön állók, edgyik feliben vas sark egy.

Ezen kapu mellett vagyon egy drabant ház, tapaszt nélkül, sindelezése semmire való, és padlás nélkül.

Az megnevezett kapuig major s vad kert, felébe be van kerétve palánkkal.

Item az párkánybul az mint fölmennek az várban, fa grádics vagyon, az vár kapuig fel felé való karfákkal együtt.

Az váron kívül, mindgyárt grádics végén vagyon egy emelcsős kapucska vas sarkon forduló, melyen vagyon vas fordétó egy, és egy retesz; ezen kapucskához vagyon lakat kulcsostól egy.

Ezen kapucskán belől vagyon két felé nyíló kapu, fa sarkokon, melyen retesz vagyon föstül egy.

Ezen belől vagyon egy öreg fel vonyó kapu, az kiinn vagyon két retesz, láncz egy, lakat vagyon hozzá kulcsostól kettő.

Ezen belől vagyon az várnak vassal burított erős kapuja, szegekkel megverve, de sok szeg héjával, vas sarkokon, azon vagyon két lakat kulcsostól; ezen kapun belől vagyon az kapu ellenében egy tömlőcz, ajtaja retezes, lakat rajta kulcsostól egy.

Ezen tömlöcz mellől az mint a kapu közibe mennek, vagyon az tömlöczön felől kétfelé nyíló kapu, vas sarkokon egy retesz rajta.

A kapu között vagyon tüzelő hely, kő kéményes, vagyon itt egy rozsz gyalog dob lukas, az fal oldalán fogas kettő, rab vas három, békó, kulcsostól négy, nyakvas lakatokkal s kulcsokkal kettő, csinzér öt, csak egyikhez lakat kulcs nélkül, kulcs nélkül való békós lakatok kettő, az faloldalon hüvel nélkül való koczperd egy, egy lánczos bot, asztal lábostul kettő, körül három pad szék, egyes padszék egy, egy paraszt szék, egy vargaszék, egy vasnyárs, egy vízfordó kupa.

Ezen kapu közül a mint a vár piaczára kimennek, vagyon két felé nyíló kapu, vas sarkos és hevederes.

Kimenvén ezen kapun, jobb kéz felől vagyon a sáfárház, melynek ajtaja pléhes, kulcsostól félszeres vas sarkos, mely sáfárházban vannak lövő szakállások ötven nyolcz, item vannak itt muskatérok nyolcz, bor vonyó kötél kettő, fűrész kicsin egy, vas rud egy, vas nyárs egy, vaskaró egy, furó egy, egy rozsz vas likasztó, muskétákhoz való kanót csomó negyven négy, egy kis vas ajtó, kemencze szájára való.

Ez mellett vagyon a sütőház, ajtaja vas sarkos, retesz, melyben vagyon egy sütő kemencze, egy kaloda lánczczal együtt, láb nélkül egyes szék, egy.

Ez mellett vagyon az konyha ajtaja félszeres, vas sarkos, retesz, egy kő kémény konyhástúl, egy pusztá ablak, két hosszas szék, itt vagyon az vár fokra járó. . . . .

(*Más írással.*) Ebből nyílik boltos ház, ajtaja rakott, vas sarkos, pléhes, kulcs nélkül, vagyon benne egy zöld mázos kívül fűtő kemencze; ablak rajta egy, iveg ablak rajta nyolcz karika hijával, fogas az fal oldalán négy, kerek asztal lábastól egy, egyes karszék nyolcz, padszék kettő, vagyon benne rekesz, deszkából álló fekete festékkel festett, vagyon rajta ajtó, sarkos retesz, pléhes kolcs nélkül. Festett nyoszolya egy, ráma az fal oldalán egy, azon rámán iveg ablak egy. Ezen házból kimenvén egy rakott ajtón, mely ajtó vas sarkos pléhes, kulcs nélkül, meg lévén fordítója, és vonó vasa.

Mellette való háznak ajtaja rakott, vas sarkos pléhes kulcs nélkül, ablakja egy, három részből álló, mely ablaknak csak az felső részin vagyon iveg ablak három karika hijával. Vagyon itt egy szenelő hely kő kéményes, melynek ajtaja vas sarkos. Ebből nyíló árnyékszék ajtaja rakott vas sarkos, retesz rajta.

E mellett vagyon az ebédlő palota, vagyon itt egy zöld kívül fűtő kemencze, asztal négy szegü, lábastól egy. Egyes karszékek nro 7.; vagyon az fal oldalában öt részből álló almáriom feketével festett, mely ajtai vas sarkosok, négye pléhes, kulcsokkal együtt. Az faloldalon ráma, fekete nr. 1, mely ráma felé vagyon az Bátori

fejedelem képe. Ablak rajta négy, fiókos, melynek hárma jó, egyike rossz, tíz karika hijával és egynéhány karikák megromladosásával.

Ebből nyílik egy boltos ház, ajtaja rakott, pléhes kolcsával vonó karikájával együtt vas sarkos, vagyon itt egy kívül fűtő zöld mázos kemencze, egy piros márványkőből álló asztal kölábastól. Asztal hosszú, lábastól egy. Egyes karszék nro 4. Ablakja egy, három karika hijával, kívül vas rostély rajta, vas hálóval együtt, vagyon itt nyoszolya, festett nro 1.

Ezen boltos házból nyílik az tárház. Ajtaja kétszeres, vassal béllett, vas sarkos, pléhes kolcsával, három retesz rajta, egyik reteszen béklyós lakat, melyben vagyon fehér márványkő asztal, négyszegű lábostól nr. 1. Veresre festett asztal lábastól nr. 1. Fal oldalán való ráják nr. 6. Padszék nr. 1. Fekete láda, hosszú nr. 1., pléhes kolcs nélkül. Ablakja pusztá, vas hálós.

Feljül megirt piros márvány kő asztalos házból nyílik más bolt is, melynek ajtaja dupla, vas sarkos, pléhes, kolcsos, fordító-jával együtt, vagyon benne az fal oldalában almáriom két fiók-jával, pléhesek, kulcsosok, egy nyócz szegű fejez asztal lábastól. Feketenyoszolya egy. Egyes karszék egy. Ebben szenelő tüzhely egy, ajtaja vas sarkos. Ebből nyíló árnyékszék, ajtaja dupla vas sarkos, pléhes, kulcsostól. Vadnak ráják körül nr. 6. Láda pléhes kolcsostól nr. 1, melyben vagyon ötszáz forint id est fr. 500. Ablakja négy, fiókos, négy karika hijával. Kívül vas rostélyos, vas hálós.

Ezen házból kimenvén az folyosókra, melyeknek egyik része a kápolna felé nyul véggel, másika pedig az pusztá kert hely felé; az kápolna felől való folyosón vagyon szuszék öreg nr. 2, rosszak. Innét bemenvén az kápolna felé vagyon az kápolna előtt egy nagy pusztá palota, fa padlása, rossz. Ajtaja vas sarkos, retesz, lakat rajta kulcsostól. Szenelő hely benne, kő kéményével együtt. Ablakja pusztá vas rostélyos. Padszék benne egy, öreg szuszékok nr. 3, rosszak.

Ebből nyíló más egy ebédlő palota. Az feli deszkás, rossz, ajtaja béllett, vas sarkos, két pusztá ablak rajta vas rostélyos. Láda vagyon ebben egy rossz.

Megirt ebédlő palotából vagyon más egy Rimay-ház nevű nyíló bolt is, melynek ajtaja béllett, vas sarkos, retesz, ablakja pusztá vas rostélyos. Szenelő hely benne kő-kéményes, mely kő-kéménynek feli vas rostélyos. Ebben vagyon egy darab ón, ebből nyíló árnyékszék, ajtaja vas sarkos, retesz.

Az megirt kápolna előtt való nagy pusztá palotából vagyon az kápolnára nyíló ajtó, melynek ajtaja vas sarkos, pléhes, kolcsos, fordító-jával és vonó vasával együtt, egy kőoltár benne és egy kőből rakott predikáló szék is. Ablaki puszták, vas hálókkal bevonva.

Ezen paloták és kápolna alatt vadnak nagy pinczék. Első

malom pincze, ajtaja félszeres, vas sarkos reteszes, vagyon benne három kézi malom vas hajtókkal együtt az kettejin, az egyikén nincsen vas hajtó. Másik kis pincze ajtaja dupla, vas sarkos, reteszes, lakat rajta. Vagyon benne alma tartani való állás, vas karó egy. Fa liu egy, hébér egy. Harmadik vizes pincze. Ajtaja dupla, vas sarkos, reteszes, lakat rajta. Negyedik öreg pincze. Ajtaja két felé nyíló, reteszes, vas sarkos. Ezen pinczéből nyílik egy szalonnás ház, ajtaja vas sarkos, reteszes, lakat rajta. Ablaki kívül vas hálósok, vagyon itt ház nr. 2.

Az pinczéből kijöven előtte vagyon kut nr. 1, melyen vagyon vas láncz nr. 1, az láncz végén vas abroncsos veder, mely kutnak párkázattján lévő kövek két vas kapsokkal vadnak össze foglalva. Az másik eleven kut fagerendákkal vagyon bécsinálva.

Következik az vár piacza, melyről az major-ház felől való várfokra felmenvén, vagyon ott egy vigyázó hely, itt vagyon két padszék, e mellett három darabant házacsák, ajtai vas sarkosok, reteszesek, ezek felett az kápolna padgyán vadnak három tonnácska lövő szerszámokhoz való porok.

Ezen fokon vagyon szuszék nr. 2; vagyon óra az tornyocskában egy, minden szerszámostól. Alatta egy vigyázó hely az udvarház felől, mellette lövő hely, mely helyben vagyon egy sugár taraczk fél vasas szekeren, e mellett árnyékszék, ajtaja vas sarkos, reteszes. Ezen tul rekesz, ajtaja vas sarkos, reteszes.

Az fokról kimenvén, vagyon az porkoláb háza, mely ház előtt vagyon egy faorsókkal épült folyosó, az háznak ajtaja dupla, vas sarkos, pléhes kolcs nélkül, vagyon benne egy kemencze, fejér asztal, négyszegű, lábastól. Padszék négy darab. Almariom vas sarkos, pléh nélkül, az fal oldalában vak ablak, ablakja egy iveges hitvános, vagyon itt egy pár rézdob, egyike lyukas, egyes karszék nr. 1. Festett nyoszolya nr. 1. Láda nr. 1. rossz. Ebből nyíló boltocska, kinek ajtaja vas sarkos, reteszes, melyben vagyon láda, egy rossz.

Ezen házból viszont az fokra kimenvén, vagyon az vadkert felől árnyékszék, ajtaja vas sarkos, reteszes. Vagyon egy darabant házacska, ajtaja vas sarkos, reteszes.

Ezen drabantház mellett vagyon egy feljáró fagrádics az folyosóra, azon felül vagyon egy por házacska, melyben vagyon harmadfél tonna ágyu por.

Ezen porház mellett vadnak négy drabantházacsák, melyeknek egyike vas sarkos, reteszes. Az többi sark nélkül valók. Vagyon ezen drabantházacsák előtt egy hosszú tekenő. Ezek végiben az vadkert felől vagyon egy vigyázó hely is.

Vagyon ezen tul a kapu felett egy lövő bástya, melyen vagyon egy sugár taraczk, fél vasazatlan talyigán áll. Vagyon itt három vas lámpás.

Ezen tul az kapu felett vagyon egy gerendás felház, ajtaja félszeres rossz, vas sarkos, pléh rajta, kolcs nélkül való vonó vasával együtt. Vagyon benne egy szenelő kemencze. Két íveg ablak rajta, az kik rosszak.

Innen nyílik az czék-ház. Ajtaja vas sarkos, reteszes, lakat nélkül, vagyon benne vas taraczk golyóbis nr. 250. Ágyu golyóbis kő nr. 73. Szakállashoz való vasgolyóbis fél általaggal. Tüzes gránátok nr. 9. Cserepében való tüzes szerszám nr. 126. Egy réz csiga, ahhoz egy kötél, deszka metcző fűrész egy, más fél szakállas vas. Facsiga egy. Sisakok, rosszak nro. 10. Fegyverderékhez való nyakvas nr. 2. Vas rost. Egy pecsenye sütő. Ablakra való vasrostély nr. 2. Rézüst egy, rossz. Hárs kötelek nr. 13. Szakállashoz való vas egy, vízfordó bőr tömlő nr. 2, rosszak. Egy rossz pléh, kolcs nélkül. Réz földő kondérhoz való egy. Vaslám-pások rosszak nr. 4. Ablakra való vasháló nr. 2. Kemencze számára való vastábla nr. 2. Lövő szerszámhoz való vas horog egy.

Az vár alatt való udvarház.

Mely körös körül tapasztott sövénnel kerített, az vár felől vagyon két felé nyíló kapu rajta vas sarkosok, lakat rajta kolcsával. E mellett egy kis kapu vas sarkos retez lakat rajta kolcsostul.

Külső kerítésben vagyon egymásból nyíló istálló nr. 2, fa sindelyezés alatt, ajtók rajtok nr. 2. Az külső vas sarkos retezes, az nagyobbikban vagyon válu végig.

E mellett vagyon egy bor ház, melyen vagyon két ajtó, az egyik sark nélkül, másik dupla vas sarkos, retezes, vagyon benne hordó nr. 600, id est hatszáz, egy bor törő korlát minden szerszámostul.

Ezentul vagyon egy ló istálló ajtaja dupla vas sarkos, retezes, retezes fővel együtt, végig benne válu, lovak állása padolat.

E mellett vagyon más istálló is, ajtaja dupla vas sarkos, retezes, vagyon benne ágy kettő, széna tartó hely deszkás, két darab ráma, padszék egy, fagyertyatartó egy, a fal oldala félig deszkás. Mellette vagyon egy kapu közi, az kinn az falu felől vagyon két felé nyíló kapu új sarkos, lakat rajta kolcsával. Az kapu közi mellett vagyon egy kis élés házacska ajtaja félszeres, vas sarkos, reteszes lakattyával együtt, szuszék benne nr. 3. Egy fél köből. Oh hordó nr. 2. Árpa szalad sernek való cub.

E mellett vagyon szekérszin, egy felé nyíló kapu rajta, vas sarkos retezes fejével együtt. Vagyon itt öreg kád nr. 8, egyike rossz, egy sajtó, két vasas borona, két ehhez való talyiga szerszámostul; e mellett vagyon egy szin, deszkával, vagyon alatta két béres szekér, egyik szerszámostól járom nélkül. Másika löcs, járom, oldalak nélkül. Fél szekér vasas, melyen az várban fát szoktak hordani. Ehez láncz nr. 1. Ezen szekér szinben vagyon ó hordó.

Ezen külső kerítésben vagyon egy kertész-ház pitvarostul, pitvarának ajtaja félszeres rossz, vas sarkos, retezes. Ebből nyílik az szoba ajtaja, félszeres, vas sarkos, vagyon benne egy kőkemence, vagyon benne három hordó hasábos káposzta, egy hordó gyalult káposzta, egy üres káposztás hordó, padszék köröskörül három, ablakja három.

Ezen kertész ház mellett vagyon egy veteményes kert, ajtó rajta kettő, az falu felől vas sarkos retez fővel, másik ajtó az udvar felől, vas sarkos retezes retez fővel együtt, ezen kertben vagyon küpü méh in alveis (*így*) nr. 10, üres küpü nr. 13.

Innét bemenvén az belső kerítésben vagyon az kapu előtt egy kis hidacska, kapuja vas sarkos, retezes, retez fővel és általjáró vasával együtt, mellette vagyon tornác egy a sütő ház végiben, vagyon benne egy paraszt asztal lábastul, mellette egy hosszú padszék.

E mellett vagyon az sütő ház, ajtaja béllett vas sarkos, pléhes kolcs nélkül fordítójával, vagyon rajta két íveg ablak, egy paraszt asztal lábastul, padszék körülötte nr. 2, hoszu szék nr. 1, szakasztó hoszu asztal nr. 1. Eczetes almariom egy, ajtaja félszeres, vas sarkos, retezes. Eczet vagyon benne, egy tonna ros. Az fal oldalán öt darab ráma, tányértartó almáriom kettő, sütő kemence nr. 1. Vasnyárs nr. 2. Fatál nr. 3. Fatányér nr. 11. Szita nr. 2. Fakalán nr. 1. Vagdaló vaskés nr. 1. Mosogató désa nr. 1. Rézmosár törőstől; vasrost, pecsenye sütő 1. Désa nr. 2, csőbör nr. 2. Egy sütő tekenő és egy kisebb. Öreg kupa nr. 1, ketteji kissőbb.

Innét kijöven az pitvarban, ajtaja béllett vas sarkos pléhes kolcs nélkül, vagyon benne egy kis konyha, kő kéményestől, vagyon itt bécsinálva egy égett bor főző fazék minden szerszámostul. Asztal hoszu belefurt lábaival. Fakémény rossz.

Ezen pitvarból nyílik egy alsó ház ajtaja, dupla vas sarkos, pléhes, kolcsával, fordítójával, vonó vasával együtt, vagyon egy kályhas kemence benne, zöld, ablakja három jók, kereszt vasasok. Asztal négyszegű lábastól, fiastól, padszék köröskörül, fal oldalán ráma három, egyes szék három, fejer nyoszolya nr. 1.

Ebből nyílik egy szenelő ház, ajtaja dupla vas sarkos, pléhes, kolcsával, fordítójával, vonó vasával együtt, egy tüzelő hely fakéményével együtt. Padszék nr. 1. Ablak kettő pusztá. Fogas három. Láda egy, pléh és fedél nélkül. Ebből nyílik egy árnyékszék, ajtaja dupla vas sarkos, retezes.

Ezen házak padgyain vagyon egy ajtó vas sarkos, retezes lakat rajta kolcsostól. Üres hordó vagyon rajta nr. 18. Asszu alma hordóval nr. 4.

NB. Ezen soron vagyon egy végben két felház, vagyon ezen

felházak előtt folyosó faorsókkal csinálva, ezen folyosón vagyon egy rekesz, kinek ajtaja vas sarkos retezes.

Ezen folyosóról nyílik az két felházakra egy pitvar, ajtaja dupla vas sarkos, pléhes, kolcsával fordítójával együtt, ezen pitvarban vagyon egy deszkás rekesz, ajtaja vas sarkos, retezeses, melyből nyílik egy árnyékszék, ajtaja vas sarkos, retezes, kívül mind deszkás, ezen pitvarból nyílik egy kis ház, az vár felől, ajtaja dupla vas sarkos pléhes, kolcsával, fordítójával együtt. Ebben vagyon egy kívül fűtő zöld mázos kemencze, egy négyszegű paraszt asztal lábastól, két darab padszék körülette, egy fehér nyoszolya, egyes szék kettő, egy fekete hosszú láda két fiával, pléheivel és kolcsaival. Az faloldalon vagyon két darab fogas, ablaki ivegből valók kettők.

Az veteményes kert felől nyílik ezen pitvarból más felházacska, ajtaja dupla vas sarkos, pléhes kolcsával, fordítójával, vagyon itt egy zöld mázos kemencze kívül fűtő, fakéményével együtt. Egy négyszegű paraszt asztal lábastól, padszék körülette két darab. Az faloldalon öt darab festett fogas, egy öreg festett nyoszolya, egy kis tentás asztal, fiastól, lábastól. Egyes karszék három. Egy fekete pohárszék almáriomokkal együtt, kiknek vas sarkai, pléhei kolcs nélkül valók, négy iveg ablakai, hárma vas rostélyos, negyedik fa táblás vas sarkával, retezével együtt. Rézgyertyatartó, hamvavérvöstől, egy borsoló iskatulya. Asztalabrosz kettő, törülköző kendő kettő, ágyra való lepedő egy, derekally uj tokostól, főaly hajastól egy.

Az pitvarból ugyan nyílik az padra egy feltoló ajtó vas sarkos, retezes lakat rajta kolcsostól, vagyon ó hordók nr. 6, mely pad vagyon jó zsindelezés alatt.

Ezen felházak alatt vadnak borházacsák kettő, pitvarostul, pitvarának ajtaja dupla pléhes, kolcsával, vas sarkos, retezes. Vagyon itt egy rossz láda pléh nélkül. Kőso vagyon hat, egy rézkupa, két rézcsók, égett bor fazékhoz valók, egy darab aczél. Az veteményes kert felől való kis ház ajtó nélkül való, kiben vagyon tehenturó egy tonnával, tonna vaj kettő, egyik kisebb, másik nagyobb, kettő sütő tekenők, egyik nagyobb, másik kisebb. Ablakra való faráma négy, rosszak. Égett bor főző fazéknak vas lába, egy lába nélkül, három faiccze, egy messzely, bélyegző vas kettő, egy bádoktőcsér, fél szapu, egy kis csap furu. Az vár felől való kis ház ajtó nélkül, egy ablak rajta táblájával együtt, vagyon benne turónak való két tonna, egy vassisak.

Megirt belső kerítésben vagyon egy sáfárház, ajtaja dupla vas sarkos, retezes, hal sütő, rossz, kettő. Ablakja kettő vas hálós, egy öreg szuszék benne, pad szék nr. 2. Hustartó ráma nr. 1. Kenyértartó láda fedeles nr. 1. Bor hivesítő facsübör nr. 1. Élés

tartó ó hordó nr. 6. Kádacska nr. 1. Asztalfia nr. 1. Tejes fazék nr. 1. Husvágó bárd nr. 1. Halas tonna nr. 1.

Ezen ház mellett vagyon egy öreg konyha, ajtaja félszeres vas sarkos, retezes, benne egy öreg konyha fakéményével. Fa táblája vas sarkos, retezes, kívül mellette egy hosszú asztal. Az konyha padján vagyon egy ajtó, vas sarkos, retezes.

Az vár alatt való majorház.

Ezen majorház köröskörül kerített rozsz sövényvel, bejáró nagy kapu rajta vas sarkos, mellette bejáró kis kapu vas sarkos, mely kerítésben vagyon egy majorház, régi rossz tornáczostul és pitvarostul; az tornácz alatt vagyon egy kamara rossz ajtaja, vas sarkos, retezes. Az pitvarnak ajtaja vas sarkos, retezes, más ajtaja is vas sarkos, retezes. Ezen pitvarból nyilik az kapu felől egy ház, pusztá ajtó nélkül. Ugyan ezen pitvarból nyilik az vár felől más ház is, ajtaja félszeres, vas sarkos, mely háznak két ablaki rosszak, egyiken íveg ablak három karika hijával.

Ezen kerítésben az csűr felől barom állások vadnak, rosszak, egy rendben, mely rendben vadnak egy végben három részben való ólak rosszak, ajtaival együtt.

Ugyanezen kerítésben az vár felől, az új majorház felső végiben, tukoknak, ludaknak, és indusoknak való ólak négy, rosszak, mely ablakon vadnak két ajtók, vas sarkosok; az ketteji ajtó nélkül valók.

Ezen udvaron vagyon egy új majorház is, tornáczával együtt. Az pitvar ajtaja vas sarkos és rezes, vagyon benne egy kis konyha kő kéményes, ezen pitvarnak más ajtaja is vagyon az csűrös kerben nyiló, vas sarkos. Ezen pitvarból nyilik az majorház, ajtaja félszeres, vas sarkos és rezes, vagyon benne egy kőkemencze, vagyon egy asztal lábastól, padszék négy. Az pitvarból nyilik két kamara, ajtajok vas sarkosak, egyik retezes, és lakat rajta. Vagyon benne egy kupa, két sajtár, két désa, öreg fazék tejhez való tiz, két cseber, egy köpüllő, egy tekenő.

Ezen udvarról nyilik az csűrös kert, kinek kapuja vas sarkos, retezes, rossz, vagyon ezen kertben egy rossz csűr, mely csűrös kert sövénynyel kerített, vagyon itt egy buzaasztag. Ezen csűrben vagyon egy öreg szuszék, melyben vagyon buza cub. 26, mely buzát die 24. Maii anno 1666. resignálták kezemhez, kinek nr. cub. 18 megdohosodott ante resignationem.

Ezen csűrös kert mellett vagyon egy gyümölcsös kert, sövényel kerített, kinek kapuja vas sarkos, retezes, körül sövénynyel kerített, mely sövény rossz.

Az majorbéli fejőstehenek nr. 14. Meddő tehenek nr. 3. Negyedfő üszőtinók nr. 4. Harmadfő üszőtinók nr. 2. Harmad fő ökörtinók nr. 4. Negyed fő ökörtinók nr. 4. Bika nr. 1. Tavalyi

borjuk nr. 16. Ez idei borjuk nr. 12. Sertés marhák öregek nr. 122. Tavaszi malacz 15. Óreg pulka nr. 15. Kisdéd pulka nr. 20. Lud nr. 26. Tik kakassal együtt nr. 115.

Az majorház ellenében vagyon egy veteményes kert, sövény-nyel kerített, egy darabja rossz. Ajtaja vas sarkos, retezes, retez fővel együtt, lakat rajta rossz, vagyon benne metélő hagyma egy táblával.

Az udvarház előtt vagyon két pinczék, az egyike sindelyes, a másika szalmával fedett. Az sindelyes pincze bőtozott, ajtaja vas sarkos, retezes, lakat rajta, tornáczos. Az másik pinczének ajtaja vas sarkos, retezes, retez fővel együtt lakat rajta kulcsostul.

Vagyon az vár alatt ugyan az udvarház megett egy sörfőző ház, rossz sindelyezés alatt. Ajtaja dupla vas sarkos, retezes, lakat rajta, vagyon benne egy aszaló kemencze, sörlhűtő válu kettő, öreg kád kettő, hűtő kádak nr. 6, sör főzőüst kőkemenczével együtt, merítő nr. 2. Csatornák nr. 2. Csőbör nr. 2. Innét nyílik egy kis ház, ajtaja vas sarkos, retezes, vagyon benne egy kád, árpa áztató, kőkemencze füstös ablakja egy, deszka rámás, item egy válu.

Vagyon Füzérben mészárszék egy, ajtaja vas sarkos, retezes, leeresztő táblája vas sarkos, vagyon benne egy bárd, serpenyő egy pár rézből való minden épületivel, vas fontok hat darab. Egy vas mása, pondussával együtt.

In possessione Pálháza.

Vendégfogadó egy, kinek fedele totaliter rossz, két nagy kapuk rajta vas sarkosok, a szekér álláson. Szekér állásból nyílik egy pitvar, ajtaja vas sarkos, azon pitvarból nyílik két ház, egyikben lakik az vendégfogadó, ajtaja vas sarkos, retezes, ezen házban egy kőkemencze, vagyon itt két darabból álló padszék, két darab fogas; három íveg ablak rajta. Ezen házból nyílik egy kamara, ajtaja vas sarkos, retezes, fa záros, egy vas kolcsával. Ezen kamrában egy pincze, kinek torka bőtozott, ajtaja vas sarkos, retezes.

Megirt pitvarból nyílik egy vendégház, ajtaja vas sarkos, retezes, ebben vagyon kívül fűtő kályhas kemencze, fa kéményével együtt, alatta egy kis konyha, két íveg ablaki, ezen kis házból nyílik egy oldal kamara, ajtaja vas sarkos, retezes, kiben vagyon köpü méh nr. 4. Az vendégfogadó végiben egy pusztá mészárszék, ajtaja vas sarkos, retezes, ezen vendégfogadó mellett vagyon egy vám. Ezen pálházi határban vagyon két malom az Bosva vizén, az felső szalmával fedett, ajtaja félszer, vas sarkos, fa záros, vagyon benne egy bokor kő, rajta felől csapó, minden szerszámával együtt jó. Vagyon benne egy öreg szuszék. Az kő padgyára vagyon egy fagarádics, az kő padgya jó. Alatta vagyon egy lisztelő láda, vagyon benne egy kis kád, item egy szapu. Vagyon benne egy tüzelő hely, item egy padszék.

Második malom ezen alól Fűrészkes nevű malom, sindelyezés alatt. Ajtaja vas sarkos, fazáros, egy bokor kő benne, felől csapó, malom padgyára fa garádics, az kő pad alatt lisztes láda, vagyon benne öreg szuszék egy, kád kisebb egy, egy szapu.

Ezen malom mellett vagyon egy deszkát metező fűrész, hozzá való vas szerszámával együtt, melynek fűrészke rossz, az végiben vagyon kender és kása, (szekér) küllők, jók. Item vagyon itt egy egy réz üsttel edgyütt.

In possessione Vill.

Vagyon ezen faluban egy mézszárszék, ajtaja vas sarkos, retezes, lakat rajta kolcsostul . . . leeresztő táblája vas sarkos, vagyon benne két réz serpenyő, hat darab font, egy vas mása pondussával edgyütt.

Vagynak itten az Bosva vizén ezen határban két malmok. Az első gödör malom, kinek ajtaja felszeres, vas sarkos, fa záros, egy bokor kövü, felül csapó, vagyon benne egy öreg szuszék, egy szapu, egy kis kád, mely malomnak negyedrésze Pandák Jánosé hasznával edgyütt. Sindelyezés alatt.

Második Balog nevű malom, sindelyezés alatt, ajtaja felszeres, fa sarkos, fa záros, egy kőre való kerekei felől csapók, vagyon benne egy öreg szuszék, zárostul, lakatjával, kolcsával edgyütt, egy kis kád, egy szapu és egy fél.

In possessione Mátyásháza.

Ezen Mátyásháza nevű falunak promontoriumán vagyon majorság szőlő, két darab. Egyik Pósa nevű szőlő, cicrciter negyven ember kapálló, második Óldal nevű szőlő, circiter száz ember kapálló, vagyon ezen szőlőkhöz szedőszin kamarájával és tüzelő házával együtt, ezen hegyen, mely szin közös Se(ré)dy György ural, mely kamarában vagyon szedő két kettő.

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

Gróf Esterházy János győri vice-generálisnak és
fiának Ferencznek fegyverei, hadi fölszerelése
s ládabeli egyéb portékái.

(1700—1704.)

Az 1625-ben született s 1690-ben elhunyt gr. Esterházy János (b. Esterházy Dániel fia) a győri vice-generálisságot 1655-től viselé. Zrínyi Miklóssal és Zrínyire vonatkozólag Montecuccolival folytatott levelezését közöltük volt a Századokban, (1883-iki évfolyam.) Ezen Esterházy Jánosnak Ocskay Magdol-

nától 1670-ben született egyetlen fia vala id. gróf Esterházy Ferencz kir. tanácsos, Székes-Fehérvármegye főispánja, Csesznek vár örökös ura és főkapitánya. Meghalt Győrött, 77-ik évében, 1746. december 30-kán. Mindvégig nőtelen életet élt, télen győri palotájában, az év többi részében pedig többnyire a Bakony rengetegeiben vadregényesen fekvő cseszneki várában, — mint jobbagyainak gondozó édes-atyja, a szegények gyámolítója, betegek gyógyítója, jótékony és kedélyes, — minden ízében eredeti öreg úr, kiről utódai közt még ma is számos adoma kering. Sajátkezüleg írt szakácskönyvet, babonás (magyar) recepteket és sok, pontosan jegyzett mindenféle lajstromot hagyott hátra. Receptjeit a Századokban, czigány-diplomáit a Történelmi-Tárban már közzé tettük; szakácskönyvét b. Radvánszky Béla most rendezi sajtó alá.

Ezen gr. Esterházy Ferencz, a »cseszneki öreg gróf« (ki megkülönböztetendő gróf Pálffy János hasonnevű vejétől,) tömredék szép mívű drága fegyverneműt, hadi öltözeteket, diszes nyergeket, csótárokat, lőszerszámot s más ládabeli portékát örökölt néhai édes atyjától, és híven gondjukat viselő, bár — mint nem hadi ember — nem sok hasznukat vette. Szorgalmasan lajstromokba jegyezte ezeket, a mint győri tárházában hagyá, vagy Csesznekre hordozta, különféle színekre festetett nagyszámú úti ládáiban. E többnyire sajátkezű jegyzékeket a pozsonyi családi levéltár tartotta fenn; közülök egy nagyon érdekeset, János, illetőleg Ferencz úr *pánczéilai, sisakjai, karvasai 1704-iki lajstromát* (fasc. 100. nro 214.) egyik unokája, gróf Esterházy János tudós tagtársunk már a Századok 1869-iki évfolyamában (416. l.) kiadta. Mi ugyane levéltár rendezetlen részében föltalálván a többi fegyver stb. lajstromot, — Ferencz grófnak önkezével írottakat, s az idézetnél nem kevésbé érdekeseket, — nem mulasztjuk el íme napvilágra juttatni, a kurucz-labancz korszak belélé-
tének jellemző adalékaiul.

I. 1700. 18. X-bris. Maradt Győrött:

Sub nro 13. Egy királyszín skallát kápa, négyszegletű, nyerget nem buríthatni vele; aranyburítás-zsinór rajta, semmi virág, se varrás rajta, — kék vászony alatta.

Sub nro 12. Vörös skallát, karmazsinyszínű; nyerget nem buríthatni vele. Vörös bagazia alatta és vörös selyemzsinórral zsinórozott; négyszegletű, se virág, se varrás rajta.

Sub nro 14. Egy hajszínű skallát-kápa, nyerget is buríthatni vele, selyemzsinórral zsinórozott, négyszegletű; se varrás, se virágok rajta. Vörös bagazia alatta.

Sub nro 15. Kék, közenséges kápa, nyerget buríthatni vele, négyszegletű; kék zsinór rajta és alatta kék vászony.

Sub nro 9. Kék, négyszegletű kápa, kék skallatín; nyerget buríthatni vele; három aranyfonál-virág rajta, vörös bagaziával bélelt. Tiszta aranyzsinór rajta.

II. 18. X-bris 1700. Csesznekben küldöttük:

Sub nro 26. Egy vont arany-kápa, szövés; négyszegletű, sárga atlaczczal bélelt; aranyrojt.

Egy tarka csótár az láda fenekén.

Egy vörös bársony, négyszegletű kápa, skófiom-varrás rajta és aranyrojt sub nro 18.

Egy aranyfonállal varrott mérő kápa, aranyfonálrojt rajta; kék bagaziával bélelt, sub nro 19.

Sub nro 17. Skófiommal varrott mérő kápa, sárga atlaczczal bélelt. Aranyfonál-rojt rajta.

Sub nro 6. Egy négyszegletű, zöld skallatín kápa; három öreg, aranyozott kivert virág rajta. Kék vászonnyal bélelt.

Sub nro primo. Egy vörös skallatíny kápa, négyszegletű; három öreg, ezüst, aranyozott virág rajta az hátulján; az elein pedig kettő. Kissebb nyerget buríthatni vele.

Sub nro 2-do. Megyszínű selyemposztó kápa, négyszegletű; három öreg, ezüst aranyozott virág rajta. Nyerget nem buríthatni vele.

Sub nro 25. Fecskefarkú kápa, megyszínű selyemposztóval. Nyerget buríthatni vele.

Sub nro 24. Egy fecskefarkú, megyszínű skallatíny-kápa. Aranyfonállal szépen kivarrott kápa; nyerget is buríthatni vele.

Absque numero. Egy kék, fecskefarkú bársonykápa; nyerget buríthatni vele, skófiommal bőven kivarrván.

Ló-üsteknyomtató, hét. Három közülék kék skallatínból valók. Negyedik karmazsínyszínű skallatín. Ötödik királyszínű selyemposztó. Hatodik zöld selyemposztó. Nyolczadik fahéjszínű skallatín. Mindenik aranyburítás-zsinórral zsinórozott.

Két öreg, vörös kamuka, aranyozott és rojtos zászló, — egyik újdón új.

Egy szép varrott szőnyeg, aranyfonállal, aranyrojt rajta.

Egy pár puskatok, kék bársonyfödelű, skófiommal varrott, és aranyfonál-rojt, egyeles (*úgy*) selyemmel.

Hajdu-zászlók tafotából, kettő.

Török zászló, tafota, vörös.

Egy pár zöld bársonyfödelű puskatok, aranygalonnal prémezett.

Sub nro 4. Kék granát-posztó kápa, négyszegletű, igen viselt; nyerget nem buríthatni vele; három kised, ezüst, aranyozott virág rajta.

Sub nro 5. Kék skallatín-kápa, négyszegletű; nyerget nem

buríthatni vele; három nagy öreg ezüst aranyozott virág; kopott az kápa.

Absque numero. Egy kék, fecskefarkú kápa morvai posztóbúl; szőrzsínór rajta.

Egy vörös bagazia hosszú párnahéjforma, — evvel az ládában lévő partéka vagy betakarva.

*III. Némely ezüstös fegyverimnek és kápáimnak conscriptiója.
1700. Die 22. X-bris Győrött.*

Az kardjaim és hegyestőröm consignatiója, egy fekete, hosszú ládában, sub nro —

Primo. Egy dömecki kardvas, egy pusztá fahüvelben.

2-do. Három finom vasú és széles kard, czapás hüvelben elkészítve, ölmos vasazással.

3. Egy ezüst, aranyozott, pallosforma hegyestőr, szíj rajta, és czapával burított.

4. Egy pallosforma hegyestőr. Ezen is bagaria-szíj rajta; czapával burított.

5. Egy kétélő, széles, pallosforma hegyestőr, ezüst, aranyozott munkával; bagaria szíj rajta; czapával burított.

6. Egy ezüstös, aranyozott pallosforma hegyestőr, egy élő, czapával burított; bagariaszíj rajta.

7. Egy horgas orró, széles hegyestőr, egy élő, ezüst, aranyozott, kiczifrázott; ezüstre kiczifrázva czapával burított; szíj nincs rajta.

8. Egy nádpálcza, ezüst, aranyozott, kiczifrázott az két végén.

9. Egy keskeny széles (*így*) és egy élő hegyestőr, ezüst, aranyozott, kiczifrázott, ezüsttel kicsinált czapával burított; bagariaszíj rajta; az közepe éppen eltörött az hüvelinek, — újat köll csináltatni, de az czapa jó leszen rajta.

10. Egy rövid, széles és egy élő pallosforma hegyestőr, czifrázott, aranyozott, ezüsttel bőven kiczifrázva czapaburítékja; szíj helett széles, vastag kék selyem szövés-pántlika rajta és dupla, vastag zsinór hosszan rajta.

11. Egy egészen ezüst és cziprán csinált, aranyozott hüvelő, pallosforma, egy élő (hegyestőr), se szíj, se zsinór rajta.

12. Egy pallosforma hegyestőr, tirkissel bőven kirakott, czipra, aranyozott ezüstre kirakott maroklatú, és az maroklatja végén egy szép, öreg vörös klárizs; az hüvele is meglátszik, hogy bőven ki volt aranyozott ezüsttel és tirkissel csinálva, de most az hüvelin semmi sincsen. Vörös bársonnyal volt burítva.

13. Egy nem igen hosszú hegyestőr, négy élő, koczperd forma maroklatú, bőven és hosszan czifrált aranyozott ezüst-

tel kicsinált maroklatú és hüvelő; bagariaszíf rajta; czapával burított.

14. Egy ezüstös, aranyozott csákány, hosszan czifrázott aranyozott ezüst rajta, úgymint az csákány végén, az csákányon fölül és hosszan; az közepin penig czapának vagy bársonynak köllenik lenni, de semmi nincs, csak az pusztá fája látszik; az fölön is hosszan czifrázott, aranyozott ezüst rajta.

15. Egy rövid szabla, ezüst aranyozott czifrákra bőven kicsinálva, portai munka; széles dömeczki vasa, czapával burított óh (6) zsinór rajta; az maroklatján fehér csont is vagy, on,

16. Egy rövid, széles szabla, újdön új; az maroklatja egészen czifra, kicsinált, aranyozott ezüst, úgy az hüvele is bőven aranyozott ezüsttel czifrán kicsinálva; czapával burított; se szíf, se zsinór rajta. Szép dömeczki vasa.

17. Egy kised, aranyos ezüstre kicsinált, türkissel rakott szablácska, jó forma vasú; czapával burított, bagariaszíf rajta, és két ezüst aranyozott boglár és csatt rajta, dupla szífra vagy zsinórra való.

18. Egy balta, három helen bőven kiczifrázott, aranyozott ezüsttel; az közepe czapával burított.

19. Egy rövid szabla, az maroklatja egészen kiczifrázott aranyozott ezüsttel kicsinálva, úgy az hüvele végén is és az hova az szíjat kötik reája. Czapával burított; az vasa is jóféle vas.

20. Egy német vasú, aranyozott ezüsttel nem bőven kicsinált hüvelő kard, de nem bőven van az ezüst rajta. Czapával burított bagariaszíf rajta; két aranyozott boglár és csat rajta.

21. Egy német-újheli vas szabla; az maroklatja ezüst aranyozott dróttal kicsinálva. Ezen sem sok ezüst van. Duplás szífra van csinálva; sem szíf, se zsinór rajta.

22. Egy szabla, szépen és bőven, az maroklatja egészen, szépen kiczifrázott aranyozott ezüsttel; az hüvelin is szépen kicsinálva aranyozott ezüsttel; de se szíf, se zsinór rajta. Egyes szífra van csinálva.

23. Egy csúfos hüvelő szabla vagy kard, szép dömeczki vasú, aranyozott. Egészen aranyozott, bőven kicsinált ezüst-maroklatú, és egy vörös kű is az maroklatja végén. A hüvele is bőven aranyozott, czifrázott ezüsttel kicsinálva. Czapával burított; bagariaszíf rajta, de máskép köll csinálni, az zsinór vagy szíf az mint álljon rajta; mert régi formán és jáger-formán van csinálva.

24. Egy szép dömeczki vasú kard, Plaunne-munkával. Czifrázott, bőven aranyozott ezüsttel kicsinálva egészen az maroklatja; az hüvele is szépen kicsinálva. Czapával burított; kék selyemzsinór rajta.

25. Egy szép vasú kard, egészen mind hüvele, maroklatja aranyozott ezüsttel kicsinálva. Se szíf, se zsinór rajta.

Az felső szobában vagyon egy hosszú hegyestör, keskeny, egy élő, ezüst aranyozott munkával, bagariaszj rajta.

Buzogányok száma. (Üres lap.)

IV. Anno 1703. Die 18. Januarij, in Arce Csesznek.

Sub nro A. Nagy, öreg, két fára való sátor, nem dupla vászonyú, zöld pamuk-vászony, igen kopott és paraszt sátor is csak, az kötelei is ivottak, (*így*) de megvadnak az kötelei. Egy szőrharában van bekötve ezen sátor; az hara is már ivott.

Sub Lra B. Egy fára való jókora török sátor, pamukvászonybúl. Újdon új, kívül az föli zöld, belül czifrákra kivarrrva; az föli duplán van, az alja csak fehér pamukvászony, nem dupla. Kötelei tarka pamuk és egy jókora, hosszikás rézgomb, finom arannyal aranyozott, kívül, ötvös által. Sátor kalapjához is van kerekentős (*így*) fa, esztergály-munka. Ezen sátornak semmi híja sincsen, és egy új szőrharában vagyon, bőrrel burítottban.

Sub Lra C. Egy igen nagy, két fára való török sátor, pamukvászonybúl; kívül egészen sárga vászony, belül az föli kék vászony és dupla az föli. Az sátor újdon új, az kötelei is újak. Egy szőr új harában vagyon ezen sátor.

Sub Lra. D. Egy rettenetes nagy, újdon új török sátor, pamukvászonybúl, egy fára való; az alja fehér vászony, az föli zöld vászony és belül az föli kék vászony s dupla az föli. Sátorkalapja is van fábúl is, és az kötelei is pamukbúl mind megvadnak. Egy óh szőrharában, kívül bőrrel burítottban vagyon bekötve.

Sub Lra E. Egy bőr óh harában, belül vastag vászonynyal bélelt, egy két fára való török sátor, nem igen nagy; belül az föli kék vászony, kívül az föli zöld vászony, az föli dupla; az alja fehér vászony kívül-belül. Új sátor, nem igen viselt; kötelei is egészen megvadnak. Két fagombja vörössen festett és valami aranyvirágok rajta. Ezen sátor mind harástúl az sub Lra F. alatt való szőrharában vagyon. — *Későbbi írással:* Ezen sátort Die 28. Augusti 1709. Győrött Iványos Miklós Uramnak adtam.

Sub Lra F. Egy szőrharában egy újdon új, egy fára való kisded sátor; belül az föli vörös bagazia és szép czifrákra kivarrrva, kívül az föli zöld, az föli duplázott vászony, az alja kívül-belül fehér vászony és nem dupla. Egy aranyos, hosszú rézgomb az fölire, ötvessel aranyozott, és az kalapfája is megvagyon, esztergály-munka. Ennek semmi héja, (híja.)

Item, ezen harában vagyon másik sátor is, újdon új, egy fára való kisded sátorka; az föli belül vörös vászony, és szépen czifrákra kivarrrva; az föli kívül zöld és dupla. Az alja kívül-belül fehér vászony. Egy aranyos rézgomb is hozzá, ötvös aranyozta. Ennek semmi héja; sátorkalapja is fábúl, esztergály-munka.

Ezen szőrhárában vagyon az sub Lra E. alatt való sátor is harástúl.

Sub nro primo. Egy két fára való igen nagy, öreg, török sárga sátor, semmirevaló, megivott, hara nélkül.

Sub nro 4-to. Egy igen nagy, két fára való török sátor, óh, még elviselhetni, igen szép zöld czifrákra belül mind föli, alja; az alját meg köll tekinteni: nincsen-e rajta valami héja? Az sátoron belül egy numerus, úgymint 22. papiroskán írva és reá varrva.

Sub nro II. Egy új, nagy öreg, német sátor, két fára való, egy szőr és bőrrel burított harában. Belül az sátor föli török pamukvászonny és szép czifrákra kivarrra.

Sub nro 9. Egy nagy, újdonszerű török sátor, egy fára való; belül igen szépen kiczifrázva mind alja, föli. Kívül zöld és dupla sátor, kötelei is mind megvadnak, hanem az fölín, az kalapjánál vagyon két hosszú kötél héja, egy sátor fagombja.

Item sub nro 9. Másik öreg, egy fára való török sátor; már viselt, de még elviselhetni. Igen czifra belül alja, föli, és dupla vászonnyú; minden kötélbeli szerszáma megvan. Egy hosszú szőrhárában vagyon az másikkal.

Sub Lra Q. Egy alkalmasint viselt, egy fára való török sátor, de szép czifrázott belül föli és alja egészen; még elviselhetnyi, megvadnak mind az kötelei. Ezt meg köll még tekintenyi és tavasszal fölállítanyi mind az vár alatt őket, hogy szellőzzenek.

V. 1703. 15. Augusztus Csesznekben.

1. Egy tarka csójtár, virágokra kicsinált, szőrből, kék vászonnyal bélelt.

2. Egy négyszegletű, vörös-bársony kápa, az nyeret is egészen beburítja, bőven skófiom-virágokkal kivarrra mind eleje, hátulja; skófiom-gombocskák és rojtok rajta; sárga atlaczczal bélelt egészen.

3. Egy négyszegletű, vont arany kápa; az hátulja egészen vont arany, az eleje vont arany és ezüst hosszú süjtásokra, vörös selyem szűtt materia közte; az alja egészen sárga atlacz, az végén és két mellékén arany- s ezüstfonálból szűtt és csinált rojtok.

4. Egy négyszegletű merő kápa, az hátulja egészen arany, skófiommal töltött virágokra kivarrra, fehér skófiom igen kevés benne; az eleje sárga atlacz, az alja egészen sárga atlacz; az alján és két mellékén bőven aranyfonálból rojt rajta.

5. Egy négyszegletű merő kápa, az hátulja aranyskófiom, töltött virágokkal kivarrra egészen; az eleje megyszínű atlacz, az alja is egészen az; aranyfonálból bőven rojt az hátulján és két mellékén.

6. Egy megyszínű selyemposztó, fecskefarkú kápa, vörös

zsinórral zsinórozott körül egészen; az két farkán és közepén ezüstbűl ötves által kicsinált virágokra és rózsákra kicsinálva és megaranyozva; alul kék vászonnyal béllett.

7. Egy vörös skallát-kápa, négyszegletű, nyerget buríthatnyi vele; az két elein két nagy finom ezüst-aranyozott virág rajta, az hátulján nagy három virág, kiverve ezek is és aranyozottak; aranyfonál-zsinór köröskörül; az alja vörös bagazia. Ehhez nyereg is van, szép.

8. Egy zöld, négyszegletű skallát-kápa, körül aranyzsinórral zsinórozott; az alja és eleje kék vászony; az hátulján három, finom ezüstbűl domború virágokra kiver aranyozott virág.

9. Egy ó kék skallatín, négyszegletű kápa, kék vászonnyal béllett az alja, az eleje is az; aranyfonál-zsinór körüle; három nagy, öreg, finom ezüstbűl domborúan kiver aranyozott virág rajta.

10. Egy négyszegletű, vörös skallát-kápa egy kevésség viselt; három öreg, aranyfonállal kivarrott virág az hátulján; vörös zsinór körüle, aranyfonál-sújtás közte, az eleje kék vászony. az alja is egészen az.

11. Egy négyszegletű kék gránát-kápa, nyerget buríthatnyi vele, újdón új; az hátulján három öreg, aranyfonállal kivarrott virág rajta; körüle aranyburítás-zsinór köröskörül, úgy az hol az nyergen áll; vörös bagazia-vászonnyal béllett.

12. Egy négyszegletű, kék skallatín-kápa, viselt igen, nyerget buríthatni vele; narancsszín zsinórral zsinórozott köröskörül; az hátulján három réz apró virág, virágokra kiver és aranyozottak. Fehér vastag vászonnyal béllett egészen.

13. Egy vörös skallát-kápa, csaknem új, négyszegletű; az hátulján, három réz kised virág, virágokra dombossan kiver és aranyozott. Az eleje kék vászony, az alja is egészen.

14. Egy zöld tafota új boncsok, ezüstgomb aranyozott rajta.

15. Egy vörös tafota új boncsok, ezüstgomb aranyozott rajta.

16. Egy vörös tafota ó boncsok, ezüstgomb aranyozott rajta.

17. Egy zöld második új boncsok, ezüstgomb aranyozott rajta.

18. Egy kék tafota új boncsok, ezüst, aranyozott gomb rajta.¹⁾

19. Egy négyszegletű, hajsزínű skallát új, kápa, nyerget egészen beburíthatni vele; hajsزín zsinór köröskörül rajta; az alja egészen vörös bagaziával béllett; semmi virág rajta.

¹⁾ Ezen öt török zászlót nyilván még a győri generális Esterházy János nyerte volt el csatáiban; úgy az alábbi díszes tatár-nyergeket, stb.

20. Egy kék, közönséges posztó, új, négyszegletű kápa; nyeret buríthatni vele, kék selyemzsinór köröskörül rajta. Kék vászonnyal béllett egészen az alja; semmi virág rajta.

21. Egy királyszínyű, négyszegletű kápa, új, az elei kék vászony, az alja is egészen az; az zsinórozása aranyburítás; semmi virág rajta.

22. Egy vörös skallát, négyszegletű kápa, új; vörös selyemzsinór rajta; az eleje vörös bagazia, az alja is egészen az.

23. Egy négyszegletű, vont arany kápa, egészen nyeret buríthatni vele; az oldalai sárga kordovánnyal kicsinált; igen viselt, és aranyfonál-rojt rajta; vörös vászonnyal béllett.

24. Hét lóüstök-nyomtató, külömb-külömbszínű posztóból.

25. Egy vörös skallatín-lódingtartó és szablatarsoly, skófiommal kivarrottak bőven, és aranyozott ezüst csatokra; kulcs-palczkk hozzá.

26. Egy királyszínyű selyemposztó-tarsoly és lódingtartó, skófiommal varrott keskeny szíjú, és aranyozott ezüstcsatokra az lóding. Kulcs is rajta.¹⁾

VI. Jaurini, Anno 1704. die 17. Februarij.

Sub nro primo. Egy szőr-, lóra való harában, fehér vászonnyal béllettben és sárga posztóval köröskörül csipkézettben, kötéllel becsinálva vagynak ezen alábbirt nyeregek:

1. Egy karmazsíny-bársonnyal burított tatár nyereg; eleje, hátúlya aranyozott, finom ezüstpléhkel egészen kicsinálva; az két oldala is vörös-bársony, az alja mind vörös-bagaria; az oldalán négy felül szép négy, finom ezüstvirágokból kicsinált öreg négy virág, mind aranyos, és két cifra szép rézkengyelekkel és bagaria kengyelszíjakkal és bagaria-terhellővel, kék posztó alatta és farmatring is bagaria rajta. Sárga vászonnyal beburítva az nyereg. Erre nem köthetni puskatokat.

2. Egy szép zöld-bársonnyal burított tatár nyereg. Első és hátúlsó kápája bőven és egészen finom ezüstpléhre kivert és aranyozott egészen; az két szárnyán hasonlóképpen négy ezüst-, aranyozott virág; az alja bagaria, új farmatring rajta és két szép rézkengyel bagaria kengyelszíjjal. Ezen nyeregre mind elől-hátul hermetiszíjakat lehet csinálni, rézkarikák vadnak rajta. Zöld vászony buritékja, és két hermetiszíj, vörös, rajta.

3. Egy szép tatár nyereg, karmazsíny, vagyis rózsaszínyű selyemposztóval burított; első, hátúlsó kápája egészen kivert és cifrákra csinált ezüstpléhre kicsinálva és megaranyozva; az két elein is négy ezüst aranyozott öreg virág rajta. Bagaria az alja,

¹⁾ A kulcs a kerekesmívű karabély vagy pisztolyok felhúzására szolgált; a palaczk löportartóúll.

vörös-bagaria-heveder, kék posztóval béllett és bagaria-kengyel-szíjak, jó, ólmozott csatokkal, két szép ezüst, nem szintén sárga-réz kengyel rajta. Kék vászony-buríték rajta; hermetiszíjakat is lehet rájuk elől-hátúl kötnyi ólmozott karikákra; farmatring is.

4. Egy szép tatár nyereg, megyszínyű selyemposztóval burított; első, hátulsó kápája bőven ezüstpléhre, kicsinált pléhre dombossan és aranyozottan; az két elején négy aranyozott ezüst öreg virág. Ezen is lehet hermetiszíjakat elől hátúl kötnyi ólmozott karikákra. Vörös-bagariával béllett, szép két finom ezüst, vastag magyar kengyel rajta bagariaszíjon és jó, ólmozott csaton. Tarka szattyán-buríték rajta.

Sub nro secundo.

Egy szőr, lóra való harában, ki is belül egészen fehér vászonnyal burított, körüle sárga posztóval prémezetben, vadnak ez alább írott nyergek:

Primo. Vagyon egy katona-nyereg, vörös-rózsaszínű selyemposztóval burított első és hátulsó kápája egészen, finom ezüstdől kicsinált cifra pléhre, de nem aranyozott. Az alja vörös kordovánnyal béllett; még hermetiszíjakat nem csinálhatni reája, mert nincs karika rajta, farmatringot sem köthetni még reája. Két rézkengyel rajta, bagaria-kengyelszíjon és jó erős, ólmozott csatokon; vörös új bagaria-heveder rajta, vörös posztó alatta, az nyereg fája is vörössen festett. Kék vászony burítékja.

Secundo. Egy katona-nyereg, megyszínyű selyemposztóval béllett; első, hátulsó kápája szép virágokra kicsinálva finom ezüstdől; az két oldalán négy szép ezüst tengeri csiga forma virág rajta. Bagariával béllett, farmatring rajta, csatjai jó erőssek, egy heveder, jó erős törött szíjból, úgy az kengyelszíjak is, és ólmozott erős csatokra; az szíjak kéken festettek, és két hermetiszíj rajta, fehér, két rézkengyel, és fehér szattyán-buríték rajta.

Tertio. Egy tatár nyereg, királyszínyű selyemposztóval burított; az első, hátulsó kápája ezüst aranyozott, kimetszett virágokra egészen kicsinálva. Bagaria-heveder és szőr alatta, két szép sárga-réz kengyel, finom vörös bagaria kengyelszíjakkal és erős, ólmozott csatokra; az farmatringja is bagaria, de más köll helette, az csatjai is nem derekassak; hermetiszíj kettő fehér rajta, az hermetiszíj-karikákat ezüst aranyozott karikákra (*így*) elől-hátúl. Fehér szattyán buríték rajta.

Quarto. Egy katonanyereg, megyszínyű selyemposztóval burított, első, hátulsó kápája ezüst aranyozott, kivert pléhre kicsinált; két ezüstözött rézkengyel rajta, finom bagaria-szíjakon, de az csatok helett más kívántatik. Csonttal rakott egy darabja az ágossának és vörössel festett az közi; farmatring is, jó erős csatokra,

bagariából rajta; bagaria-heveder rajta, hermetiszíj is lehet rajtok karika nélkül. Az nyereg egy kevésség viselt. Kék vászonburíték rajta. — *Későbbi oldaljegyzet:* Ezen nyerget az magam számára kivettem.

Sub nro tertio. Egy új, szőr-, vászonnyal béllett, lóra való harában, körülé sárga vászonnyal prémezettben ez alábbírt nyergek vadnak:

Primo. Egy katonanyereg, egészen vörös karmazsínnyal burított; az első, hátúlsó kápája skófiommal kivarrott; az körülete ezüstszegekkel kiverve. Két bagaria-heveder, jó erős, ólmozott csatokra; az kengyelszíjak is vörös bagariák és csatok közenségessek rajta, nem árt, ha erősebbek lesznek; az hermetiszíjak karikái is ólmozottak csak, -- nem árt, ha azok is erősebbek lesznek. Két nem szintén sárgaréz jóforma kengyellel. Fehér szattyánburíték rajta.

2-do. Egy katonanyereg, kék karmazsínnyal burított; első, hátúlsó kápája ezüstvirágokra kiverve; az körülete csontos; vörös bagaria finom kengyelszíj rajtok, de igetlen (ügyetlen) csatokkal; az hermetiszíj-karikái is csak ólmozottak. Vörös bagaria-heveder kettő rajta, jó erős, ólmozott csatokra. Két kengyel, nem szintén sárgaréz, de jóformák. Buríték nélkül. Hermetiszíjak elől rajta, farmatring is bagaria, jó csatokra.

3-tio. Katonanyereg, csontos, vörös karmazsín-vánkos rajta és ódalbőrök, körülé csontos és vörössel festett az kápáin való karmazsín; vörös-bagaria egész heveder kettő rajta, jó erős csatokra, és vörös-bagaria kengyelszíj rajta, de az csatok igen rozsdássak rajta. Bagaria-farmatring gyöngé rajta, jó csatokra, és ólmozott karikák rajta, paraszt, ólmozott kengyelek rajta, két hermetiszíj elől; buríték nélkül.

4-to. Katonanyereg, csontos körül és vörös karmazsínnyal burított, az oldalai is azok; két fehér szíj-heveder rajtok, jó szélessek, erős csatokra; kengyelszíjak is és farmatring is fehér szíjak jó csatokra, de rozsdássak. Két erős, ólmos paraszt-kengyel rajtok. — Ezen nyergek ezüst alá is jók volnának.

Sub nro 4-to. Ó szőr, lóra való harában, ki is igen viselt, fehér vászonnyal béllett és az körületi sárga posztóval.

Primo. Egy tatár nyereg, fahéjszínű karmazsínnyal burított egészen, mind az két ódalbőre is, és az kápája elől-hátul virágokra szépen kivarrrva bőven; az két ódalbőrein is két-két skófiomvirág. Egy pár szép, sárga új kengyel rajta, egy pár bagaria-kengyelszíjjal, jó erős, ólmozott csatok rajta és farmatring is rajta, de más szerszám semmi, hermetiszíjnak való karikák sincsenek. Vörös szattyán-buríték rajta; úgy van csinálva, hogy nemez van két felül alatta, kit régenten hajmáznak hittak.

2-do. Egy tatár nyereg, megyszínű selyemposztóval burított,

semmi varrás rajta, ezüst alá volt csinálva; hermetiszíjnak való karikák vadnak ólmossak rajta elől-hátul, és elől két új hermetiszíj. Régi, ólmozott, szép forma kengyelek rajta, jó széles bagaria-szíjakkal és jó erős csatokkal, és erős széles bagaria-heveder egy rajta és jó erős farmatring is jó csatokra. Sárga-szattyán burítékja, az moly megette egy kevésség. Úgy van csinálva, hogy nem köll pokrócz reája.

3-tio. Egy tatár nyereg, hajszínyű, vagyis inkább megyszínyű bársony; egészen mindene, még az ódalbőrei is skófiommal szépen kivarrva; de erre nem köthetni puskatokat. Egy jó bagaria-farmatring rajta és az csatjai igen rozsdássak, mások kívántatnak; terhellő nincs rajta. Két kengyelszíj, nem igen viselt, jó csatokra, Manó- vagyis török kengyelekkel sárgarézből csináltatottakkal, kik aranyossak. Egy terhellő is van hozzá téve jó erős bagariából, kit belevonyhatni. Szattyánburítékja, sárga szattyánból.

4-to. Egy tatár nyereg, megyszínyű selyemposztóval burított egészen, még az ódalbőrei is, és elől-hátul sziromra skófiommal kivarrott egészen, czifrákra; az két ódalbőrén is négy skófiom varrott virág. Két bagaria új kengyelszíj rajta és jó csatok, és két szép sárga, czifra rézkengyelek; jó erős és széles bagaria-terhellő rajta jó csatokra és farmatring is, és hermetiszíjnak való karikák, és szattyán-burítékja.

Sub nro 5-to. Egy óh, lóra való szőrharában, fehér vászonnal bélletben:

Primo. Egy tatár nyereg, megyszínyű selyemposztóval burított, egészen új, üst alá való, vörös bagariával béllett; négy hermetiszíj rajta, ólmozott karikákra, bagaria-farmatring és heveder rajta jó csatokra; jó erős bagaria kengyelszíjak rajta, jóforma, ólmozott kengyelekkel. Tarka szattyán-buríték rajta.

2-do. Egy tatár, görbe orrú nyereg, körüle csontozott, és késsel festett az fája; az vánkosa vörös új karmazsíny, úgy az ódalbőre is vörös szattyánnyal burított; két széles, finom, vörös bagaria-heveder rajta és bagaria-farmatring, jó erős csatokra; hermetiszíjak karikái ólmossak; ólmozott, jóforma magyar kengyelek rajta, jó erős bagaria-kengyelszíjakkal és vörös szattyánburítékkal.

3-tio. Egy tatár nyereg, egészen vörös karmazsíny mind ódalbőrestől és vörös bagariával béllett; jó erős kengyelszíjak jó erős csatokkal és magyar, jóforma kengyelek, ólmozottak rajta, jó farmatringgal bagariával és erős, dupla terhellővel vagyis hevederrel. Hermetiszíjakat elől köthetni ólmozott karikákra. Vörös szattyán-burítékja és nemez is alatta pokrócz helett.

4-to. Egy tatár nyereg, óh, skófiommal varrott, az eleje és hátulja vörös karmazsínra, az közepén fehér vagyis sárga karma-

zsín volt burítva; az ódalai is varrottak voltak vörös karmazsínra; jó erős bagaria-farmatringra, jó csatokra és jó erős, új bagaria-kengyelszíjakra és jóforma, új, ólmozott kengyelekre és új bagaria-hevederre, jó csatokra; hermetiszíjakat is lehet reája kötni, ólmozott karikákra, burítékra.

VII. Fegyvernek való ládák,

hosszik, hegyestöröknek. Kardoknak rövidebb, buzogányoknak, együtt.

Lóra való ezüst aranyos szerszámoknak rövidebbek, és fiókjok is legyen.

Kápáknak jó hosszakat, mint az hegyestöröknek, és valamivel szélesebbeket, és almáriumokban, tárházakban.

Nyergekeknek.

Nyergekeknek vagy nagy öreg ládát csináltatni, vagyis jobb almáriumokat, — azokban szépen áll, és ha valahová akarja ember vinni: vagy szőrhara közé kösse őket, és úgy elviheti, vagyis lóra való sebesi és más pokróczokban.

Micsoda színű festékekkel festett ládákat csináltatni.

Pázsit-színű tiszta zöld.

Pázsit-színű, fehérrel tarkás.

Zöld, fehérrel tarkás.

Vörös, tiszta prairott festékekkel.

Vörös, fekete-tarkás.

Tiszta fekete.

Dió-festékekkel festett.

Tiszta fehér.

Hamuszínű.

Barát-színű.

Székfü-színű.

Ezüstmívnek, ezüstdáloknak, medencézéknek.

Ülésben való ládák:

Tiszta zöld, valami 12.

Tiszta fekete 12.

Dió-festékekkel festett 10.

Zöld-sárga.

Tiszta vörös, prairott festékekkel.

Vörössen, zölden, feketén, kéken, sárgán, szederjessen, hamuszínűn etc. festett ládák lesznek is, ha csak mindenikből 40-et teszek is föl, téssen, —

Tollaknak és forgóknak magányos kised ládákat és mindenféle tollnak és tolltoknak, úgy forgónak.

Béllett hosszú mentéknek hosszú ládakat.

Dolmányoknak, nadrágoknak, öveknek magányost és rövidebbeket.

Paplanoknak magányos ládakat, hosszikat.

Szőnyegeknek hasonlóképpen.

Fehérruháknak, ágyokhoz valóknak magányost, jó hosszit, és kissébbeket is.

Asztalhoz való ruháknak.

Asztalhoz való ezüstmívnek.

Ezüstmívnek.

Kocsiban való öreg ládákat és apróbbakat is egynihányot; mert ha mód nélkül nagy volna: az ezüst úgy is magában nehéz szokott lenni, — el nem lehetne bírni.

(Ruhákat?)

1. Fekete. . . . . Zsinórt vagyis sújtást is lehet ilyeneket.
2. Királysínt. Fehér feketével.
3. Karmazsínsínt Vörös kézzel.
4. Testsínt. Sárga feketével.
5. Megysínt.
6. Violyasínt.
7. Narancssínt.
8. Barackvirágsínt.
9. Máksínt.
10. Fehért
11. Sárgát.
12. Égsínt.
13. Puplikánysínt.
14. Pázsítsínt.
15. Sötét zöldet.

Lakatokon való jegyek.

A. Az kút mellett való bót ajtaján vagon.

S. Azon az ládán van, az kiből *pánczérok*, *karvasok* *vadnak*.¹⁾

Ládákhoz, almáriumokhoz, pinczetokokhoz való kulcsokon micsoda jelek legyenek és vadnak, hogy megismerhesse ember, ki mellikhez való? azoknak notatiója.

Úgy, micsoda ládák kívántatnak egynek-másnak.²⁾

¹⁾ Lásd ezek lajstromát gróf Esterházy Jánostól a Századok 1869-iki évfolyamában kiadva.

²⁾ E külön lapra írt sorok eredetileg tán czíme volt a füzetnek. — Következnek aztán »kocsiban való ládákhoz, vörös, kék, zöld, fehér, hosszú és bőrs ládákhoz« való kulcsokra vésett nagyszámú betűk s egyéb czifra jelek másai. Nyomatásban visszaadhatlanok.

VIII. (Ládák leírása.)

Valami 40 különféle hintó,- és hosszú láda leírása, melyből közüljük a következő érdekesebb tételeket:

Kis bótban. Zöld, hosszú láda. — Hosszi, diófa-festékkel festett. — Hosszi keskeny láda, diófa-festékkel festett. Lakat rajta, aranyos fegyver benne. — Feketebőrös és vasas gömbölyű födelű láda, aranyos szerszámok benne. — Vörös láda, hátulsó ülésben való matéria és valami rendes, varrott, asztalra való abrosz benne és egyetmás; numerus rajta nincsen. — Fekete, szegletes, vasas láda, nem nagy, első ülésben is eltehetni. Kondérok rézből és rézfazekak s egyetmás benne.

XX. Kék láda, hintó-ülésben való, igen keskeny. Közen-séges levelek vadnak (benne,) az *kiket azelőtt az győri generális-ság dolgaiban küldöttek szegény Úrnak, mint győri generálisnak.*¹⁾

Ezekben, régi levelek vadnak, mikor generális volt az szegény Úr. — Zöld ó faláda, négyszegletű, ülésben való. — Dió-festékkel és akkora, mint ezelőtt való zöld ó láda. — Fekete kocsiláda, most az *magunk leveleinek egy része* van benne. — *Família levelei.* Fekete, hosszú, vasas láda. — Fekete, magos hosszú láda, az hosszúsága egy réf háromfertály; mentéknek vagy hosszú kápáknak való volna; kápák benne. — Egy kised, fehér négyszegletű ládácska, első ülésben való; *dib-dáb leveleim* benne.

XXV. Diófa-láda, kocsikulésben való; burított pléh rajta, dib-dáb benne, — Csesznekben van. — Vasas láda, ülésben való, négy egyaránsú szegletű; konyhaeszköz benne. — Kis, fehér, bőrös láda, *Praec. (Praedicator?) könyvei* benne. — Keskeny diófaláda. Eszterházy Farkasé. — Kicsiny, diófa, festékkel; *ácsai levelek* benne. — Lakat, kicsiny bőrláda, *magam levelei* benne. — Hosszi, fekete; *magam levelei.* Dió-festékkel. — Zöld, négyszegletű, nem hosszú láda.

(A gr. Esterházy-család cseszneki ágának galánthai levéltárából.)

Közlő: THALY KÁLMÁN.

¹⁾ »Szegény Úr« = néhai, üdvözült Úr, vagyis az összeíró gróf-nak édes-atyja, gr. Esterházy János († 1690.) volt győri altábornok. Ezek voltak tehát ama *Montecuccoli, Zrínyi Miklós, Bádeni Lajos és Hermann, Lotha-ringi Károly, Batthyányi Ádám, Esterházy Pál, Zichy István*-féle stb. nagybecsű hadi correspondenciák, melyek ma a levéltár kincseit képezik.

VEGYES KÖZLÉSEK.

ADALÉK GENTILIS BIBOROS MAGYARORSZÁGI KÖVETSÉGE OKIRATAIHOZ.

Mihály pozsonyi prépost pörében, mely 1341-ben a bécsi skótok apátja előtt folyt, akadtam ¹⁾ négy darab, Gentilis biboros magyarországi követségére vonatkozó okiratra, illetőleg azoknak Péter, császári közjegyző által leírt másolatára. Élénken sajnálom, hogy e nem épen érdektelen okmányok a Vatikáni Magyar Okirattár első sorozata II. kötetébe már nem vétethettek fel. Közlöm tehát itt őket.

I.

1307. aug. 8. Poitiers. F. Kelemen pápa Gentilis liborosnak, magyarországi követének királdságot ad száz egyházi javadalom betöltésére.

Clemens episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Gentili tituli sancti Martini in Montibus presbytero cardinali, apostolice sedis legato salutem et apostolicam benedictionem.

Cum te ad Vngarie, Polonie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Lodomerie, Galacie Cumanieque partes tibi commissio inibi plene legacionis officio pro urgentibus et arduis negocijs destinemus, nos volentes tuam honorare personam, et per honorem tibi exhibitum alijs gratiam impertiri, prouidendi auctoritate nostra per te uel per alium seu alios centum personis ydoneis sciencia, vita, moribus et etate, in ecclesijs tue legacionis cathedralibus et alijs de beneficijs ecclesiasticis, prebendis, personatibus et dignitatibus, cum cura uel sine cura, si vacant ibidem, uel quamprimum ad id obtulerit se facultas, et faciendi personas ipsas in ecclesijs in quibus eis prouisum exstiterit si collegiate fuerint, in canonicos seu clericos recipi et in fratres, nec non contradictores per censuras ecclesiasticas, appellatione postposita compescendi, non obstante statuto ecclesiarum ipsarum de certo canonicorum uel clericorum numero, iuramento, confirmacione sedis apostolice, seu quacunque alia firmitate vallata, aut si direximus in eisdem ecclesijs pro alijs scripta nostra, quibus ullum volumus per hoc

---

¹⁾ A pozsonyi társas káptalan levéltára: capsza F. fasciculo 9. numero 192.

preiudicium generari, seu si est aliquibus ab eadem sede indultum, quod ad recepcionem uel provisionem alicuius nunc teneantur, et ad id compelli, seu quod interdici, suspendi uel excommunicari non possint, et quod de beneficijs, prebendis, personatibus uel dignitatibus ad eorum collacionem uel presentationem spectantibus nulli valeat providi, per literas apostolicas, quae de indulto huiusmodi plenam et expressam non fecerunt mencionem, seu qualibet alia dicte sedis indulgentia, de qua cuiusque toto tenore de verbo ad verbum oporteat in nostris plenam et expressam fieri literis mencionem, et per quam effectus huiusmodi gratiae impediri valeat uel differri, aut si persone huiusmodi alias beneficiatae existant, discrecioni tuae liberam auctoritate presencium concedimus facultatem.

Datum Pictavis VI. idus Augusti pontificatus nostri anno secundo.

II.

1311. aprilis 7. Pozsony. Gentilis biboros, pápai követ Milisini Jánosnak, városi jegyzőnek pozsonyi kanonoki javadalmat ad.

Frater Gentilis miseracione diuina tituli sancti Martini in Montibus presbyter cardinalis, apostolice sedis legatus, Dilecto in Christo filio Johanni de Milisin canonico ecclesie sancti Saluatoris Posoniensis, Strigouiensis diocesis salutem in Domino. Sanctissimus pater et dominus noster, dominus Clemens diuina prouidencia papa quintus in regno Vngarie, Polonie, Dalmacie, Croacie, Rame, Seruie, Lodomerie, Galacie, Cumanieque partibus, dicto regno conterminis, nobis plene commisso legacionis officio, concessit nobis ex speciali gracia inter alia, ut possimus alijs existere graciosi, literas apostolicas sub hac forma: Clemens episcopus seruus seruorum Dei (etc., *mint a fűntebbi I. számú okiratban.*)

Nos itaque attendentes laudabile de persona tua testimonium innuens, quod probitatis studia, cultumque virtutum vigilanter persequaris ac libenter, noster affectus, quem ad benefaciendum bonis gerimus, instanter excitat et inducit ad tuum commodum libenti gratitudine promovendum. Hinc est, quod nos volentes tibi ob huiusmodi tuorum exigenciam meritum, necnon consideratione dilecti in Christo filii Hertlini iudicis Posoniensis pro te, notario et familiari suo humiliter supplicantis gratiam facere specialem, canonicatum ecclesie sancti saluatoris Posoniensis, Strigoniensis diocesis, cum p'enitudine iuris canonici ac prebendam ulli alij de iure debitam, si qua in eadem ecclesia vacat ad presens, cum iuribus ac pertinencys suis, auctoritate apostolica specialiter nobis in hac parte commissa, tibi conferimus et prouidemus de illis. Si vero ulla talis prebenda (nunc) vacat in ecclesia supradicta, nos prebendam proxime inibi vacaturam, quae de iure ulli alij debeatur, conferendam tibi cum vacauerit, donacioni nostre, auctoritate prefata specialiter reseruamus. Decernentes ex nunc irritum et inane, si secus a quocunque super hijs quauis auctoritate contingeret attemptari. Non obstantibus omnibus supradictis, aut si presens non fueris (ad prest)andum de obseruandis ipsius ecclesie statutis et consuetudinibus solitum iuramentum, dummodo in absencia tua per

procuratorem ydoneum (et cum) ad ecclesiam ipsam accesseris corporaliter istud prestes. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre collacionis, prouisionis, reseruacionis et constitutionis infringere uel ei ausu temerario contraire, si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursurum.

Datum Posonÿ VII. idus Aprilis pontificatus domini Clementis pape quinti anno sexto.

III.

1311. aprilis 7. Pozsony. *Gentilis bíboros Milisini János számára végrehajtókat rendel.*

Frater Gentilis etc.

Dilectis in Christo filiis: preposito sancti *Georÿ* (így) de Strigonio et magistro Albertino de Parma archidiacono de Dobicha in ecclesia Zagrabieusi et Johanni de Arecio canonico Waradiensi salutem i. D.

Sanctissimus in Christo pater *sat., mint az I. és II. okiratban egész*
»Nulli ergo« stb.

Quocirca discrecioni vestre auctoritate predicta presencium tenore mandamus, quatenus vos uel duo uel unus vestrum per vos uel alium seu alios prefatum Johannem uel procuratorem suum eius nomine in corporalem possessionem predicti canonicatus necnon et prebende, si tempore huiusmodi nostre collacionis in ecclesia predicta vacabat, auctoritate predicta inducatís et defendatis inductum, facientes eum uel dictum procuratorem suum pro eo in eadem ecclesia recipi et in fratrem, stallum sibi in choro et loco in capitulo assignatis. Quod si huiusmodi prebenda predicto tempore in prefata ecclesia non vacabat, vos prebendam per nos taliter reseruatum, si ab huius nostre reseruacionis tempore in ecclesia ipsa vacauit, uel quamprimum eam vacare contingerit, dicto Johanni uel procuratori suo eius nomine conferatis ac eciam assignetis, ipsumque faciatis pacifica eiusdem prebende possessione gaudere, ac ei de ipsius prebende fructibus, redditibus, prouentibus, iuribus et obuencionibus uniuersis integre responderi, non obstantibus supradictis, contradictores auctoritate predicta, appellatione postposita, conspescendo.

Datum Posonÿ VII. idus Aprilis etc. *mint a II. okiratban.*

IV.

1311. május 22. Pozsony. *Arezzo János, váradi kanonok, mint végrehajtó meghagyja a pozsonyi prépostnak és káptalannak, hogy Milisini Jánost kanonokul befogadják.*

Johannes de Arecio canonicus Waradiensis, executor ad infrascripta sua cum venerabilibus et discretis viris, magistris preposito ecclesie sancti *Georÿ* de Strigonio et Albertino de Parma archidiacono de Dobicha in ecclesia Zagrabieusi a reuerendo in Christo patre et domino fratre Gentile Dei gracia tituli s. Martini in Montibus presbytero cardinali in regno

Vngarie et partibus illi conterminis apostolice sedis legato specialiter deputatis.

Venerabilibus et discretis viris . . . Preposito et capitulo, singulisque canonicis ecclesie s. Saluatoris Poseniensis, Strigoniensis diocesis salutem et dicti domini legati mandatis, imo verius apostolicis firmiter obedire.

Noueritis, quod discretus uir Johannes de Milisin canonicus ecclesie s. Saluatoris Poseniensis, Strigoniensis diocesis, anno Domini M^o CCC^o XI°, indiccione IX^a, vicesima secunda die mensis May, pontificatus domini Clementis pape quinti, anno sexto, in nostra presenciam constitutus, quasdam literas dicti domini legati suo vero sigillo cum filo serico, que eidem Johanni diriguntur, et quasdam alias literas ipsius legati cum suo vero sigillo et filo canapis integro sigillatas, non abollitas, non abrasas, non suspectas, nec in aliqua sui parte corruptas, sed omni suspicione carentes nobis et coexecutoribus nostris predictis directas, coram notario publico et testibus infrascriptis presentauit, petens a nobis instanter, ut ad executionem gracie sibi facte iuxta ipsius legati literarum tenorem procedere deberemus, quas, sicut decuit et tenemur, recepimus reuerenter. Quibus literis receptis, visis et diligenter inspectis, ipsas publice legi fecimus per notarium memoratum, quarum tenores tales sunt: (*következnek a főntebbi levelek egész terjedelmökben.*) Nos igitur executor prefatus tamquam obediencie filius, volentes mandatum dicti domini legati predictum exequi ut tenemur humiliter et deuote, vos . . . prepositum, capitulum ac singulos canonicos ecclesie Poseniensis predictae requirimus et monemus primo, secundo et tercio, peremptorie, communiter et diuisim vobis nichilominus et cuilibet vestrum auctoritate apostolica, qua fungimur in hac parte et in virtute sancte obediencie districte precipiendo mandantes, quatenus prefatum Johannem uel procuratorem suum, eius nomine et pro ipso, iuxta prefati domini legati literarum tenorem, prout ad vos et quemlibet vestrum communiter uel diuisim pertinet, infra sex dies a publicatione uel denunciacione presencium vobis facta immediate sequentes, quorum duos pro primo edicto, duos pro secundo, et reliquos duos vobis et uniuersis et singulis pro tercio et peremptorio termino assignamus, cum plenitudine iuris canonici recipiatis in vestrum et ecclesie vestre canonicum atque fratrem, eique uel procuratori suo, eius nomine, stallum in choro et locum in capitulo, sicut canonico eiusdem ecclesie vestre Poseniensis assignetis, et in corporalem possessionem canonicatus et prebende huiusmodi et pertinentiarum ipsorum, nulli alij de iure debitorum, si qua tempore prouisionis sibi facte per dictum dominum legatum, ibi vacabat, eundem Johannem uel procuratorem suum eius nomine sine difficultate qualibet ponatis, et inducatis, ac defendatis inductum, admittendo ipsum uel procuratorem suum eius nomine libere ad predicta, et faciendo eidem uel procuratori suo eius nomine de ipsorum canonicatus et prebende vacantis tempore prouisionis huius, et nulli alij de iure debite, fructibus, redditibus, prouentibus, iuribus et obuencionibus uniuersis plene et integre responderi. Et si tempore prouisionis dicti domini legati prebenda huiusmodi inibi non

vacabat, sed vacauit postea, uel nunc vacet, nos eandem prebendam, nulli alij de iure debitam, cum omnibus iuribus et pertinencijs suis, eidem Johanni dicti legati, imo apostolica auctoritate conferimus, et de illis ordinamus, ac eciam prouidemus, ac ipsum de eadem per nostrum birrectum presencialiter inuestimus, monentes vos et singulos vestrum primo, secundo et tercio, ut supradictum est, quatenus prenotato Johanni uel procuratori suo eius nomine et pro ipso plene ac integre sine qualibet difficultate de ipsorum canonicatus et prebende fructibus, ac iuribus uniuersis respondere curetis, et respondi ab alijs, quantum ad vos et singulos vestrum pertinet, integre faciatis. Si vero in predicta ecclesia uestra ad presens huiusmodi prebenda non vacat, nos prebendam proxime vacaturam ibidem, nulli alij de iure debitam, predicto Joanni cum vacauerit conferendam, collacioni nostre uel collegarum nostrorum, seu eius uel eorum, cui uel quibus super hoc committimus, uel commisimus uices nostras, libere reservamus, decernentes ex nunc, licet ipse legatus decreuerit, irritum et inane si secus super hijs a quocunque, quauis auctoritate de predicta prebenda in uestram ecclesiam taliter reservata per nos, quomodolibet fuerit actemptatum, uel in futurum contigerit actemptari; denunciantes, inhibentes, ac eciam interdicentes uobis ac uestrum singulis, ne prebendam huiusmodi per dictum dominum legatum et per nos, ut premititur, taliter collatam, uel eciam reservatam, seu aliquod ius pertinens ad eandem, alicui conferre uel assignare curetis, aut permittatis, quantum in uobis est, assignari per alium aut conferri. Si vero vos, domine preposite, capitulum, seu canonici aliqui, eundem Johannem, ut premititur, libere non admiseritis ad premissa, uel impedimentum presteritis per vos uel per alium seu alios in premissis uel aliquo premissorum publice uel occulte, in vos et uestrum singulos et in omnes alios quoscunque contradictores et rebelles, qui collacioni, prouisioni, reservacioni et inhibicioni huiusmodi, ac alijs supradictis quoquomodo opponent uel impedimentum prestabunt, quominus dicta prouisio aut inhibicio suum expedite sorciantur effectum, uel ipsum libere non perciperet in canonicum et in fratrem, necnon in dantem seu dantes, et recipientem seu recipientes prebendam huiusmodi, uel dari seu per alium recipi procrastinantes, ac recepcionem huiusmodi maliciose differrent, uel recepcioni ipsius impedimentum prestabunt publice uel occulte, aut impediuntibus ipsum scienter dederint auxilium, consilium seu fauorem, uel qui plene nostris in hac parte, imo uerius apostolicis non parebunt mandatis, uel circa ea uel aliquid premissorum contradictores et rebelles existerent, cuiuscunque fuerint preeminencie, auctoritatis, ordinis, condicionis aut status, in hys monicione canonica premissa, singulariter in singulos ex nunc excommunicationis, in capitulum uero et ecclesiam uestram Posoniensem sepedictam interdicti sentencias promulgamus, absolutione omnium et singulorum, qui prefatas nostras sentencias, uel earum aliquam incurrerint, nobis uel superiori nostro tantummodo reservata. Ceterum cum ad executionem huiusmodi plenarie faciendam non possemus semper personaliter interesse,

venerabilibus et discretis viris, domino Læphardo presbytero, magistro Thybaldo, Johanni filio quondam Lowitz, canonicis dicte ecclesie Posoniensis, quibus et eorum cuilibet in solidum super executione dicti mandati domini legati et nostri committimus plenarie vices nostras, donec eas ad nos duxerimus reuocandas, sub pena excommunicacionis, quam in ipsos, canonica monicione premissa, ferimus in hijs scriptis, et ipsos et eorum quemlibet incurrere volumus ipso facto, si mandatum nostrum, imo potius apostolicum et dicti domini legati neglexerint adimplere, et in virtute sancte obediencie tenore presencium districtè precipimus et mandamus, quatenus ipsi uel eorum alter, qui a dicto Johanne seu procuratore suo fuerit requisitus, ad vos et dictam vestram ecclesiam Posoniensem personaliter accedant ita, quod ad exequendum huiusmodi mandatum alter alterum non expectet, et presentem nostrum processum, et literas supradicti domini legati denuncient et publicari procurent, ac dicto Johanni uel eius procuratori prebendam dicte ecclesie, cum vacauerit, auctoritate nostra, imo potius dicti domini legati et apostolica conferant, et in ipsius possessionem inducant et defendant, inductum loco nostri, stallum in choro et locum in capitulo assignando, mandatum nostrum, imo verius dicti domini legati et apostolicum super alijs exequendo, iuxta ipsius legati literarum traditam nobis formam, ita tamen, quod dicti subdelegati nostri nichil in dicti Johannis preiudicium innouare valeant, uel mutare in processibus per nos factis et sentencijs per nos latis. In ceteris autem, que dicto Johanni nocere possent, eis et eorum cuilibet potestatem omnimodam denegamus. Volumus autem, quod per alterum eorum ceptum fuerit, per alium seu alios valeat terminare. In summa autem hoc est nostre voluntatis studium, ut secundum mandatum dicti domini legati idem Johannes prebendam ecclesie vestre Posoniensis, cum omnibus iuribus et pertinencijs suis libere, si ad presens vacat, uel cum vacauerit assequatur. Volumus autem vobis fieri copiam de predictis, si eam pecieritis et habere volueritis, vestris tamen sumptibus et expensis; ita quod facta vobis copia omnia et singula instrumenta et literas huiusmodi negocium tangentes omnino illesa, prout idem Johannes uel eius procurator assignauerit, sine difficultate qualibet, reddatis eidem uel procuratori suo, quia penes ipsos uel alterum eorum volumus remanere. Quod si secus feceritis ex nunc vos et vestrum quemlibet in hys scriptis excommunicacionis vinculo, canonica inquisicione premissa, innodamus. Notificamus insuper tenore presencium omnibus, quos negocium tangit huiusmodi, uel posset tangere in futurum, quod nostre intencionis aliquatenus non existit, quod per hunc nostrum processum aliquid nostris coexecutoribus in totum uel in parte preiudicium generetur, quin ipsi uel eorum alter per se, uel per alium seu alios, huiusmodi nostro processu seruato, mandatum dicti domini legati plene valeat exequi in premissis, iuxta directam ab ipso domino legato, seu traditam eis formam, secundum quod eis uel alteri eorum videbitur expedire. In quorum omnium testimonium presentes literas, seu presentem processum per Johannem Anglicum

Exomensis diocesis publicum auctoritate apostolica notarium infrascriptum scribi et publicari mandauimus, et sigilli nostri appensione muniri. Datum Posonii et lecta in ecclesia s. Saluatoris supradicta, anno, indictione, mense et die prelibatis, presentibus discretis: Petro capellano Hertlini iudicis, Petro Missinensis rectore scholarum, Nicolao filio Petri sartoris de Posonio, et quampluribus alijs testibus, ad hoc vocatis specialiter et rogatis.

Közli: PÓR ANTAL.

AZ ERDÉLYI »UNIVERSITAS NOBILIIUM« 1342-IKI TORDAI VÉGZÉSEI.

Nos Thomas voýuoda Transsylvanie et comes de Zonuk significamus quibus expedit vniuersis memorie commendantes, Quod cum anno dominice incarnationis Millesimo CCC XLmo secundo in quindenis festi beati Georgy martiris universitati nobilium partis Traussylvane congregacionem generalem Torde celebrassemus, eadem universitas nobilium non sine querela nobis proposuit declarando, quod ex hoc in magna essent necessitate iniuria et iniusticia, vt causadici seu causam contra ipsos agentes et proponentes sive sint advene, sive intra hoc regnum constituti, eorum causas verborum copiositate prolixando in tantum dilarent, quod ipsi in causam attracti nec coram facie iudicij, neque tempore depositionis suorum iuramentorum ipsa verba propter sui multiplicitem recolligere possent, et ex eo cur totam et plenam seriem eorundem verborum propositorum recolligere nequeunt, ydem iudicys agrauarentur; proposuit etiam dicta vniuersitas nobilium, quod si fures et latrones aliqui ex eis captivarent, licet in hora captivacionis mortem vel persone perelicionem (*sic*) paciantur, quamprimum ad iudicium eosdem adduxerint, nihil de rebus ipsorum ipsi detinentes habere possent, nec quidquam eis erogaretur: petens nos dicta vniuersitas nobilium, vt premissa omnia sub meliori comodo disponentes, committeremus; vnde nos querimcualibus proposicionibus eiusdem vniuersitatis nobilium iam expositis, eo quod dominus noster rex in toto suo regno hoc commiserit, vt quilibet homo in causam attractus eorum quouis iudice sui regni contra actorem solum hoc in sua responsione, vt quidquid iste bonus homo in presenti planta astando egit, innocens sit, respondere et tempore sui iuramenti hoc, ut in omnibus accionibus ipsius agentis innocens sit asserere debeat: commisimus annuentes quod quilibet homo in causam per quemcunque attractus, seu contra quem coram nobis, vıewoýuode nostro, uel comitibus nostris parochialibus et officialibus, specialiter coram comite nostro parochiali comitatus Albensis nunc et pro tempore constitutis agitur, licet acta plurima contineant, non tamen plus in sua responsione allegare teneatur et referre, nisi solum hoc, sicut superius dictum est, vt quidquid iste bonus homo in presenti planta astando contra me proposuit, innocens sum et immunis, et in hora depositionis sui iuramenti similiter

de accione agentis nihil magis explicet et verteret, nisi in accione per suum aduersarium contra se acta innocentem et immunem fore se dicat et fateatur, nomine agentis et facie iudicij et responsionis hora, necnon tempore sui prestamenti, quibus tamen nominet, ita tamen quod si prima vice prestans suum offenderet iuramentum, suam manum super altare tenendo bis repetere possit. Commisimus etiam statuentes, vt quilibet homo de rebus furis et latronis quem uel quos furante aut latrocinante reprehendere poterit et captiuare, terciam partem coram nobis vicewoyuode nostro ac comitibus nostris parochialibus plene recipere possit. Annuimus nihilominus etiam, vt vniuersi nobiles iobagiones et famulos ipsorum impossessionatos, in eorum possessionibus commorantes, ipsimet iudicandi habeant facultatem, exceptis dumtaxat tribus causis seu causarum articulis, scilicet furticinio, latrocinio et facto potenciario et si in reddenda iusticia ydem nobiles tardi extiterint, non iobagiones uel famuli ipsorum sed ipsi soli in nostram vicewoyuode uel comitis nostri parochialis presenciam rationem redditum euocentur iuris processu mediante. Hoc etiam non pretermittimus, quod si comites nostri parochiales alicui conprouinciali nobili debitores, aut culpabiles extiterint rationem debiti, uel offensionis ipsorum, ad nostram euocari possint presenciam iudiciariam, se emendare. Preterea nec exactor iudiciorum nostrorum, vicewoyuode nostri, aut comitum nostrorum parochialium sine iudice nobilium uel eius homine in nullo comitatu procedere possit; de iudicij's vero exactis iudices nobilium iuxta antiquam consuetudinem porcionem habere possint; ad presenciam quidem comitum nostrorum parochialium iudex nobilium uel suus homo et non alter quoslibet citare debeat. Dicimus etiam, vt si alicuius nobilis hominis iobagio propter suos offensus criminales personis (!) pereclitari contingat, dominus ipsorum rerum suarum terciam partem tollat. Ceterum adiungimus ut si nobiles homines extra sedem nostram iudiciariam pro aliquibus delictis captiuari contingat, communes iudices nostri, scilicet officiales et castellani, nequaquam possint iudicare sed nostro iudicio uel vicewoyuode nostri adducantur.

In cuius commissionis et ordinacionis nostre durabilitatem presentes concessimus litteras nostras priuilegiales sigilli nostri pendentis munimine roboratas.

Datum die, loco et anno prenotatis.

Kivül: Quedam libertas regni 1342. Littere Thome waywode, quibus mediantibus ad requisicionem vniuersitatis nobilium quosdam processus iuridicos in meliorem frugem restituit.

(Hártyán nagy függő pecséttel, eredetije a marosvásárhelyi gróf Teleki levéltárban. No 7163.)

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

ADALÉK BASIRIUS ISÁK ERDÉLYI TARTÓZKODÁSÁHOZ.

Generose Domine, Amice observande.

Interest Vestrae Fidelitati, meae securitatis, majestatis, ante omnia principalis, uti per hunc ipsum, quem mitto cursorem responsum, unico verbo, a dno nro clementissimo, mihi impetres: alias cras, ipsa aurora, deo duce, iter suscipiam, migraturus. Vale, et macte fidelitate virginea in deum, et principem (dei, in terris, locumtenentem) ita, ad salutem Vestram, utramque tam corporis quam animae vovet ex animo, Raptissime.

Varadini die 5-ta Septembris. a. 1658.

(Horà 5-ta vespertinà).

amicus sincerus idemque
servus in Christo
Isaacus Basirius
SS. Th. Dr.

Külczim: Generoso iuveni viro fidelitate conspicuo, duo Teleki, amico optimo. etc.

(Eredetije a gr. Teleki-család közös levéltárában M.-Vásárhelytt, 1100.)

Közli: KONCZ JÓZSEF.

RÁKÓCZY ZSIGMOND KORMÁNYZÓSÁGA TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Dániel Mihály kinevezési okirata.

G y. - F e j é r v á r 1606. april 28.

Nos Sigismundus Rakoczy de Felsővadaz, serenissimi domini domini Stephani dei gratia Hungariae, Transylvaniaeque principis ac Siculorum comitis etc. consiliarius, per Transsilvaniam generalis capitaneus et gubernator, nec non comes comitatus Borsodiensis etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Quod cum praefatus serenissimus dnus princeps attentis et consideratis fidelitate et fidelibus servitiis egregii Michaelis Daniel de Vargyas, quae ipse suae serenitati et huic regno Tranniae in praeteritis bellorum disturbii recuperandae salutis et pristinae libertatis patriae vindicandae causa, excutiendoque iugo germanico susceptis, ac in subiiciendo imperio suae serenitatis universorum Siculorum animis exhibuisse et impendisse perhibetur: eundem Michaelem Dániel mediantibus quibusdam litteris suae serenitatis superinde confectis in capitaneum sedis Siculicalis Orbai

eligendum, nominandum, praeficiendum et ordinandum destinaverit, ac in illud officium per nos medio certorum commissariorum ad id transmittendorum, introducendum et locandum commiserit. Nolentes mandato suae serenitatis deesse, pro arbitrio suae serenitatis praefatum Michaelen Daniel in praetactum officium capitaneatus medio certorum commissariorum statuendum et locandum duximus. Proinde vobis universis et singulis egregiis, nobilibus et agilibus, primoribus, potioribus, primipilis et universitati libertinorum Siculorum praedictae sedis Siculicalis Orbai, nomine suae serenitatis committimus et mandamus harum serie firmiter, quatenus a modo inposterum, dum per antefatos commissarios in praenominatum officium introductus locatusque fuerit, praelibatum Michaelen Daniel pro vero et legitimo capitaneo vestro agnoscere et reputare, ac in eo munere suo in omnibus justis et legitimis rebus ac negociis domi, militiaeque eidem obtemperare, et quicquid nomine suae serenitatis aut nostro (quandiu in hoc munero gubernatoris erimus) vobis dixerit, iussa capessere, ab eo dependere, eidemque morem gerere, sed nec solitis justisque suis redditibus ac proventibus eundem defraudare debeatis nec sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Albae Juliae vigesima octava die mensis Aprilis, anno domini Millesimo sexcentesimo sexto.

Sigismundus Rakoczy mp. (P. H.)

(A Bonis-család levéltárából)

II.

Gy. - Fejérvár 1606. május 1.

Generose, egregii nobiles et agiles, domini amici observandissimi, salutem et nostri commendationem. Az uristentül kegyelmeteknek minden jót kívánunk.

Mivelhogy az székely uraink s atyafiak ez elmúlt kolosvári gyűlésben egyenlő akarattól, teljes tanósággal és értelemmel oda bocsátott követi által ő felségének, ez országnak mostani fogyatkozott állapotját megtekéntvén, egész székelységül az mostani szükségben jó akaratjokból ő felségének kevés segítséggel és ajándékkal kedvesettek, kinek felszedésére az egész székelységre az kegyelmetek rendelése s kívánsága szerint, holott pünköszt napja csak előttünk vagyon, magunk emberit tudniillik az vitézlő Fejérvári Dombay Mátét és Reczei Boier Istvánt bocsátottuk Ondi András deák nevű szolgálkkal. Kérjük azért kegyelmeteket szeretettel s ő felsége kedviért is az megirt segítségnek és ajándoknak felszedésében kibocsátott emberinknek, mikoron az kegyelmetek székiben érkeznek, minden segítséggel legyen s azon legyen mentül hamarabb fogyatkozás nélkül felszedhessék, kit ő felsége is kegyelmetektől jó néven s kedvesen vehessen. Azon oda bocsátott emberünknek egyéb dolgokról is instructiót attunk, kit kegyelmetek magoktól megért, abban

is kegyelmetek minden jóakarattját s hűségét mutassa ő felségéhez. Tartsa meg isten kegyelmeteket. Datum Albae Julia die 1. maii, anno domini 1606.

G. Eg. N. A. D. V.

amicus

Sigismundus Rákóczy mp.

Külszím: Generoso, egregiis, nobilibus, et agilibus dominis Michaeli Daniel de Vargyas capitaneo, item iudicibus, viceiudicibusque regiis sedis Siculicalis Orbai etc. amicis honorandis.

(Rákóczy Zs. sajátkezű írása.)

Közli: KOMÁROMY A.

I. RÁKÓCZI GYÖRGY AGARAINAK JEGYZÉKE.

Anno dni 1644. die 23. Januarii urunk ő nagysága számára való agarak.

Balogh Mihálynál levő két agár: Porhó, Havas	num. 2.
Posoni Jánosnál levő 2 agár: Czinkó, Paesirta	» 2.
Nímet Jánosnál levő 1 agár: Dervis	» 1.
Silági Miklósnál levő 1 agár: Csalfa	» 1.
Komjáti Jánosnál levő 2 agár: Tanzka, Herio	» 2.
Fogarasi Stanczúnál levő 2 agár: Bondor, Szalkias	» 2.
Kassai Mártonnál levő 1 agár: Szerecsen	» 1.
Fogarasi Andrásnál levő 2 agár: Kormos, Niedam (?)	» 2.
Rácz Mihálynál levő 2 agár: Száva, item Száva	» 2.
In summa	15.

Radzivil herczeg számára való agarak.

Komjáti Jánosnál levő 1 agár: Bocskor	num. 1.
Salontai Jánosnál levő 1 agár: Hóka	» 1.
Silági Miklósnál levő 2 agár: Bocskor, Kapcza	» 2.
Posoni Jánosnál levő 1 agár: Hajdar	» 1.
Sárdi Jánosnál levő 3 agár: Száva, Murcza, Tanz	» 3.
Nímet Jánosnál levő 1 agár: Szólia (?)	» 1.
Niagh Jánosnál levő 1 agár: Bencze	» 1.
Rácz Jánosnál levő 1 agár: Tauzka	» 1.
Fogarasi Stanczúnál levő 1 agár: Tauz	» 1.
Summa	12 agár.

Kurlandiai herczeg számára való agarak.

Niagh Jánosnál levő 2 agár: Dervis, Puika	num. 2.
Hanczkónál levő 2 agár: Szellő, Rigó	» 2.
Molnár Mihálynál levő 2 agár: Csauz, Kutyapali	» 2.
Fogarasi Lászlónál 2 agár: Zunar, Kapsi	» 2.
Kassai Mártonnál levő 1 agár: Kormos	» 1.
Modovai Andrásnál levő 1 agár: Daru	» 1.

Rácz Jánosnál levő 1 agár: Csengő . . . . . »	1.
Terebesi Istvánnál levő 1 agár . . . . . »	1.
Summa	12 agár.

Nagyságod alázatos szolgája

Rudnai Sigmond m. p.

Hdtán: 1644. Öreg Rákóczi György fejedelem agarainak nevek.

Közli: BEKE ANTAL.

EGY ADAT A GYULA-FEHÉRVÁRI REF. COLLEGIUM TÖRTÉNETÉHEZ.

Mű Sárosi János, és Conrád Sámuel, római császár és koronás király kglmes urunk ő felsége guberniumbéli ta(ná)csi, recognoscálljuk tenore praesentium, hogy in anno 1700. die 9. mensis Julii, kérének münket az méltóságos urak, groff Bánfi György, Naláczai István, groff Bethlen Miklós, és Keresztesi Sámuel uramék, hogy mennénk el az méltóságos catholicus urakhoz, gróf Apor István, és Haller István uramékhoz, és az erdélyi reformata religio nevével kérnök atyafiságoson és inténők ő kglmeket, és ő kglmek által az catholica religion lévő becsülletes Rendöket, hogy az mint az fenn említett reformatus urak értették, hogy Gyula-Fejérvárat az az reformata ó scholát, melly az várban benn az Apaffi és Bethlen Sámuel uramék házak, és az catholicus atyafiaknak nem régen az diplomában oda adatott templom között vagyon, és melybe most is actu az reformatus deákok laknak, ő kglmek az catholica religion lévőek elfoglalni, és magok számára meg akarják építtetni, hogy azt az szándékokat ő kglmek tegyék le, mert az az schola ő kglmeknek az catholica religion lévőeknek nem adatott, és ha csak erővel el nem vészik, egy általjában oda nem adhatták, sőt ha erővel láboknál fogva ki nem huzzák az deákokat belőlle, de azok ki nem mennek, hanem inkább kérik ő kglmeket közönségesen az egész reformata religio, hogy az ő kglmeknek adott templommal legyenek contentusok, és ne ügyekezzenek több szeretetlenséget és igyenetlenséget szerzeni. Melyel mű elmenvén az megírt catholicus urakat, és ő kglmek által az egész catholica religiot fellyebb megírt mód szerént kérvén és intvén, felelének ő kglmek: Igaz dolog, szándékunk az, hogy mi azt meg építtessük mint magunkét, fát is az végre vitettünk oda, s kérjük mű is ő kglmeket, ne ellenzék benne, hanem inkább atyafiságoson éljenek velünk, mert az nem az ő kglmek collegiumához való, az mint maga az dolog megmutatja, mert separallják az ő kglmek collegiumától az Apaffi és Alia házak, sőt ha oda való lett volna, Bethlen Gábor fejedelem oda applicalta volna, de separalva hadta, mellyből meglátczik, hogy az nekünk adott templomhoz való; mű pedig erőszakkal nem foglaljuk, sem senkit lábánál vagy kezénél fogva ki nem vonunk, hanem az Udvarban felirunk felőlle, s dirimallja az Udvar. Ezen üzenetet mű meg mondván az reformatus uraknak, ő kglmek is

jóvá hagyák, azt felelvén, hogy ők is felírnak, melyet az catholicus uraknak mű megmondván ő kglmek azt felelék, hogy ha ő kglmek felírnak, hozzá adván, hogy az fát össze rakják, és az míg a resolutio le jő, addig had álljon ott, ha pedig teezszik az reformatus uraknak megépíttik, és ha ő felsége parancsollja, építve is vissza adgyák, és így az dolog ebben maradván, az nap ebéd után eloszlánk. Mely dolog így menvén mű általunk végben, mű is adgyuk ezen subscriptiós és pecsétés recognitionalis levelünket futuro pro testimonio fide nostra mediante. Datum et actum in oppido — Thorda, anno et die supra nota.

Idem qui supra

Sárossi János.

(Conrad Sámuel neve nincs aláírva. E levél jelenleg a kolozsvári Pataki-család egyik tagjának, dr. Pataki Jenőnek birtokában van.)

Közlő: Török István.

PÓTLÉKOK S IGAZÍTÁSOK.

A »Tört. Tár« ez évi folyamának 800. lapján dr. Schrauf Károly úr Kismarton várának átadására vonatkozó 1453. évi egyezség kivonatát közli, mely »Gundolskirchen« és »S. Jorigen« helységeket Gumpoldskirchen és a posonmegyei Sz.-György helységekkal azonosítja.

Ha ezt az okmány szövege határozottan következtetni engedi, úgy nem volna erre nézve megjegyzésem; de azt sejttem, hogy a várhoz tartozó birtokokról lévén szó, itt a Kismarton térszomszédjáról, Sz.-Györgyről és a nem messze fekvő Tundolskirchenről értekezik az okmány. A mai Donnerskirchen helységet már sokkal előbb Albert osztrák herceg alatt is Tundolskirchennek nevezték, a miért is könnyen lehet, hogy az érintett okmányban a T betűt csak tollhibából írták G-nek.

STESSEL JÓZSEF.

A »Történelmi Tár« 1885. évi IV. füzetének 799-ik lapján egy pár nyomdahiba csúszván be, azok így javítandók: *florenos* helyett *florenis*, *Taurino* (?) helyett *Jaurino*, a 800. lapon pedig *Maiczerisch* helyett *Maiczenisch* javítandó. A 768. l. ⁸⁾ jegyzethez pedig még jön: talán Rhakital, lásd Czinár 374. lap.

A »Történelmi Tár« múlt évi IV-ik füzetében a 781-ik lapon a 17 alsó sor, a 782-ik lapon az ezt követő 3 felső sor a következő énekgyűjtemény végére teendő, minthogy ennek folytatását s kiegészítését képezi.

LEVELEK ÉS ACTÁK

BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA TÖRTÉNETÉHEZ.

1620—1629 KÖZT.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

LVI. 1622. jan. 5—11.

a) 1622. jan. 5.

Gabriel dei gratia etc.

Generosi stb. Salutem stb.

Mínthogy az úristen az ő nagy kegyelmességét mind mi hozzánk, romlott nemzetünkhöz és az egész keresztyénséghez is az ő jó voltából ennyi sok romlások és veszedelmek után megmutatván, az szent békességet ez új esztendőnek harmadik napján római császárral ő fölgével végben adta vinnünk, kívántatik, hogy az ő nagy nevét méltó hálaadással mindörökké dicsídjuk. Mely örvendetes hírt akarván mindjářást Hűségteknek is értésére adni, illik, hogy mindjářást ezt minden helyeken meghirdetvén, hálaadó szível vegye is az úristennek ebbeli irgalmasságát és azután mindeneknek, főképen az kereskedő rendnek értésére adja, hogy kiki szokott kereskedésit immár mind ezekre az országokra és egyéb helyekre is bátran és minden bántás nélkül continuálhatja, melyből mi nekünk is hasznunk és kíválképen harminczadunknak jövedelme augeáltathatnék. Bene valeant, nec secus faciant. Quibus de cetero stb. Datum Zakolczae die 5 Januarii anno domini 1622.

P. S. Ezt pedig minden vármegyéken mindjářást meghirdettesse, hogy ha az tatárok valamiképen akaratumk ellen arra felé találnának alá menni, igen szorgalmatos vigyázásban levén mindenütt, olyképen legyenek, hogy mindjářást felkelvén, ellenek állhassanak.

Gabriel.

(Irva a szepcsi kamarának.)

b) 1622. január 8.

Paria litterarum camerae Scepusiensis ad comitatum Saarosiensem et civitatem Eperiesensem datarum.

Spectabiles magci generosi egregii ac nobiles dni amici et vicini observandissimi. Servitiorum nostrorum stb.

Sok új esztendőket adjon az úristen Nagtoknak és Kegteknek csendes és boldog állapotban élni. Mit parancsoljon urunk ő fölge nekünk az szent békességnak ő fölge és az fölges római császár között végben vitele és az tatárok visszafordulásának vigyázása felől, ex inclusis suae regiae Mattis litterarum paribus Nagtok és Kegtek bőségesen megértheti. Annakokáért mivelhogy az úristen az ő titkos tanácsából és az keresztyénséghez, főképen ez szegény megnyomorodott magyar nemzethöz való kiterjedett kegyelmességéből az szent békességet megadta: méltó, hogy nagy hálaadással és isteni félelemmel vévén, ő szent fölget dicsirjük. Nagtok azért és Kegtek mind szabad városokban és mind az egész vármegyében publicáltassa ez ő fölge kegyes és atyai gondviselésit, hogy minden kereskedők szabadon szokott kereskedésekben meginduljanak. Az tatárok ellen peniglen Nagtok és Kegtek legyen szorgalmatos vigyázásban és az szomszéd vármegyékkel egyetértvén, készen, hogy ha mely felé fordulnának, ellenek állhasson az ő fölge parancsolatja szerint. Ezeket akaránk Nagtoknak és Kegteknek sietséggel értésére adnunk. Quas in reliquo divinae commendamus protectioni. Cassae die 8. Januarii anno 1622.

Spl. mag. gen. egr. D^{nnus} V^{rramus} amici vicini et servitores addict^{mi} sermae electae regiae Mattis camerae Scepusiensis consiliarii,

Joannes Palaticz.

Joannes Rakotzi.

c) 1622. jan. 11.

Ehrsame namhaftt wolweise günstige liebe Hern Nachbarn undt Freindt, denen sindt vnser freindtwille Dienst, neben Wüntschung eines glückseligen, gesunden Friedem-Freudenreichen neuen Jahrs etc. zum vor.

Hiemitt überschicken wier E. E. N. W. die fröliche Zeittung von geschlossenen Friede zwischen ihrer Majestet Gabriel Bethlen vndt dem Römischen Keiser. Wier sindt entschlossen auff den künftigen Sonntag das Te Deum laudamus zue singen, und Gott dem Hern für solche seine grosse Wolthatten zue dancken, wie auch ad demonstrandam et testificandam laetitiam Freundenschütz etc. zue thuen, habens derowegen E. N. W. wie auch denen Hern Cebinern im eill andeitten wollen. Die Hern Caschawer haben es allbereit gethan, vndt sondern sich auch hiemitt von den andern

4 Freyen Städten, die exceptis 7 Comitatibus vndt der Stadt Caschaw dem Römischen Keiser vnterworffen, hiegegen aber sie Ihrer fürstlichen Durchleichtigkeit Gabrieli Bethlen so lang er lebet, salvis manentibus tamen eorum libertatibus et ita, ut post mortem ipsius imperatoris Romanorum denuo subiiciantur, addita hac conditione, ut iurisdictioni legitimorum regni iudicum sicut et nos subiiciantur. Illustrissimus vero et serenissimus Gabriel Bethlen solummodo usum fructum et proventus solitos ab iis percipere tanquam feudatarius posset et valeat. Die andern conditiones können wier itzo in der Eill E. N. W. nicht communiciren, hiemit empfehlen wier sie divinae protectioni. Eperies in Eill 11. Januarii anno 1622.

E. E. N. W.

D. W. Nachbarn vndt Freindt

Richter vndt Rahtt
der Stadtt Eperies.

P. S. Wofern E. N. W. pacis condiciones weitleiffiger erfahren wollen: können sie ein Person ausz ihnen hieher abfertigen, dan hie von viel zue schreiben were, nec calamo fidenda seu committenda omnia Herr Hansz Wagner, qui repraesentavit statum 4-tum ist zue Hausz kommen. etc.

Külczim: Denen Ehrsamén Namhafft vndt Wolweisen Hern N. Richter vndt Rahtt der königklichen Freistadt Bartpfeldt etc. Vnsern günstigen lieben Hern Nachbarn vndt Freindt.

(Mindhárom levél egy ívre írva, Bártffa városa levéltárában.)

LVII. 1622. j a n. 8.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Minthogy immár az úristen nagy kegyelmességéből ez sok keresztyén vérontást és szegény községnek keserves romlását megszáván, noha minekünk is sok fáratságos munkáink és szorgalmatosságink után, kik minden igyekezetünkkel eleitől fogva azon voltunk, hogy nemzetünknek felháborodott békességét lecsendesítvén, régi szép szabadságát is helyre állassuk, római császárral ő figével a szent békességet végben adta vinnünk, remélvén azt, hogy ez nagy veszedelmek és romlások után Hűségteknek is mind csendes állapotja mind megromlott szabadsági kívánt nyugodal-mával immár ezután reájok való gondviselésünk által helyreállat-tatnak. Innen azért isten kegyelmességéből ez jövő csötörtökön úgymint 15. Jan. meg akarván indulni, egy szálásunk Hűségteknél

lészen, melyről akarván idein certificálni, Hűségteket intjük, sőt hagyjuk is, ott az környékben kiváltképpen pedig városához tartozó falukban a szegénységnek meghirdesse, házoktól el ne fusanak, mi Hűségtek által assecuraljuk őket, hogy bántások nem leszen, hanem velünk levő hadainknak egy hálóba hogy gazdálkodniok kelletik; de ha pusztán hagyják falujokat, sokkal több kárt tesznek a hadak, és tüzőköt is csak elhagyván, gyuladástól is félőbb. Hűségtek is pedig városába minden éléről provideáljon úgy, az egy hálásba se magunk se velünk lévők, magok lovok meg ne fogyatkozzék. Secus non facturi. Eisdem stb. Datum Tyrnaviae 8 Januarii 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Lőcse városának.

Alatta: 15. Jan. praes. ao 1622.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

LVIII. 1622. jan. 10.

Serenissime princeps et dne dne colendissime.

Az úristen fölségedet az új esztendőben minden jókkal megáldja. Hogy az úristen mind az mi kglmes urunk szívét és mind a felséged elméjét arra vezérlette, hogy az szegény községnek számlálhatatlan inségének és az keresztyén vérontásnak véget vetvén, az szent békesség végben menne: méltán hálákat adhatunk ő szent felségének, kiért én is örvendezni akarék felségednek ez kis irásommal.

Emellett minthogy az visszavonó üdőnek állapotja magával hordozza az gyűlölködésre való okokat, felségedet kérem, hogy az elmúlt dolgokat feledékenységben hagyván, tartson engemet is jóakarójának, bizonyos levén abban felséged, hogy valameddig az én kglmes uram és koronás királyom megnyugszik az felséged jó forgódásában, én is igyekezem azon, hogy az én vékony értékem és tehetségem szerint kedveskedjem mindenben felségednek; viszontag felségednek hasonló akaratját várván. Tartsa és áldja meg isten felségedet sok jókkal.

Nicelspurgban 10. Januarii 1622.

Felsőgednek jó szível szolgál

Pázmány Péter
esztergomi érsek m. p.

P. S. Meghitt főember szolgám Gál István által szóval izentem felségednek kérem felségedet, higgye meg szavát.

(Eredeti egész Pázmány írása. Irva Bethlennek. Külczim hiányzik. Orsz. ltár, gyulafehérvári osztály.)

LIX. 1622. j a n. 16.

Susanna dei gratia electa Hungariae etc. regina, Transylvaniae principissa et Siculorum comitissa.

Prudentes ac circumspecti stb. Salutem et prosperitatem.

Szerelmes uram ő klme az uristennek szent segítségéből, az békességet véghez vivén, immár ő klme utban vagyon, ez elmúlt pénteken indult meg Nagyszombatból, és parancsolja azt ő klme, hogy Lőcséig eleiben menjünk, de hogy menetelünk jobb alkalmatossággal legyenek, és az szállások is mind uramnak ő klmének, s mind pedig minékünk jobb alkalmatossággal rendeltessenek s készíttessenek, bocsátottuk el becsületes főember udvari szolgánkat az nemzetes Komáromi István uramat, az oda való gondviselésre; ő klme Klteknek mindeneket eleiben fog adni. Klteket azért requiráljuk, intjük, sőt hagyjuk is, szavának hitelt adván, mind minket felmenetelünkben, mind uramat ő klmét alájövetelünkben, szállások elrendelésével és egyéb készülettel várjon oly állapattal és készülettel, melyet vehessünk klmesen Kltektől. Bene valeant, nec secus faciant. Datum Cassoviae die 16. Januarii a. d. 1622.

Susanna m. p.

P. S. Amint uram ő klme az ott való szállásink állapotját elrendelte, idejében adtuk Komáromi uramnak, Kegyelmeteknek az szerint rendelje és ha valami ajtókat béraktanak volna, kivágattassa, mivel felesed magunkkal leszünk mi is innét.

Külczm: A rendes a lőcsei tanácshoz.

(Eredetije a fejedelemné nagypecsétjével a lőcsei városi levéltárban.)

LX. 1622. febr. eleje.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Nyilván tudjuk lenni Hűségteknél, minemű ügyekezettel, minemű szorgalmatossággal és minemű fáradságos munkával voltunk eleitől fogván azon, hogy mindenek felett nemzetünknek megromlott régi törvényt és csendes állapotját helyre állathassuk, melyben mikor az három esztendő alatt szüntelen fáradtunk volna és se magunk életének veszedelmét, sem számtalan költségünket azért nem szánván, éjjel-nappal minden gondolatunkat csak arra fordítottuk volna, miképpen az sok romlás és veszedelmek után valami nyugodalmot és csendes állapotot szerezhessünk. Végre azért az nemes országnak sokszori instantiáját előttünk viselvén, az római császárral ő felgével való békességnek tractálását elindító, melyet mikor sok munkával és nem kevesebb szorgalmatos-

sággal egynehány holnap alatt continuáltunk volna, semmit inkább ebben is előttünk nem viselvén, mint Hűségteknek országul békességes megmaradását és szabadságának helyére állatását. istennek szent akaratjából és nemzetünkre való kegyelmes gondviseléséből el is végeztük és ő felgével mind az országnak szabadságiról, mind pedig egyéb magunk személyére nézendő dolgokról concludáltunk. Mivelhogy azért immár ő felgének hozzánk bocsátott commissariusi útban lévén, naponként alá is érkeznek, mind azért s mind egyéb nagy okokért is, az Hűségtek mellettünk való jelenléte szükségképpen kívántatik. Hűségteket azért intjük, sőt hagyjuk és serio parancsoljuk is, hogy minden dolgait hátra hagyván, minden késedelem nélkül ide kassai városunkban bizonyos atyafiait küldje, hogy istennek szent áldomásából az előttünk álló szükséges dolgokat hazánknak megmaradására minden jó végben vihessük. Secus non facturi. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die ... Februarii anno domini 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: A rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije, melyen a napnak üres hely hagyva, Bártfa városa ltárában.)

LXI. 1622. febr. 8.

Gabriel stb.

Prudens stb. Salutem stb.

Quendam phrygionem, a nobis conductum, nuperque in Silesiam profectum, inde rediisse Leutschoviaeque nunc esse accepimus. Quem ut unacum rebus suis secum habitis statim certo curru i positum absque omni mora ad nos transmittendum velis, tibi serio demandamus. Secus non factururus. Datum in civ. nra lib. Cassoviensi die 8 mensis Febr. anno 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: Prudenti ac circumspecto N. N. judici primario lib. civ. urae Leutschoviensis, ac fideli stb.

Alatta: Exhib. 10. Febr. ao 1622.

(Eredeti Lőcse városa ltárában.)

LXII. 1622. febr. 22.

Gabriel dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae ect. rex, Transsylvaniae princeps ac Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram.

Vitézlő hívünk Verkey János találván meg minket supplicatiója által jelentvén, hogy ez elmúlt tavally esztendő-

ben Ujvár alatt a német megszállásakor veszett volna el egy Erdelly Matthias nevű iffiu legény szolgája, kinek az mint jelenti valami kevés pénze s egyetmás marhái ugyanott az hívségtek városában lakó egy Ferenczell Bálint nevű embernél maradt volna, instalván azon minekünk, hogy hívségtek minden imide amoda való mutogatás és procrastinálás nélkül mox et defacto az megnevezett emberrel ezen hívünknek restituáltassa, erre penig hívségtek több parancsolatunkat ne is várja többé. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Cassoviensi die 22. Februarii anno domini 1622.

Gabriel m. p.

Küldésim: Prudentibus ac circumspectis judici primario cacterisque juratis civibus liberae regiaeque civitatis nostrae Eperiesiensis, fidelibus nobis dilectis.

LXIII. 1622. márcz. 4.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb.

Jam anno et medio elapso cum in civitatem vram profecti fuissimus, indeque quendam negociatorem pro certis quibusdam mercibus coëmendis in Poloniam transmississemus, isque cum iis ad nos reversurus, nullius plane valoris merces manifesto nostro damno attulisset, illi eas reddendas pecuniamque nostram ab eo repetendam uoluimus. Sed iam ab eo tempore illius rei obliti, in mentem nobis inter gravissimas occupationes illud non venisset, is quoque nostram pecuniam ad hoc tempus sibi retinendam remque omnem silentio tantum praetereundam voluit. Quia igitur iuxta omnem aequitatis rationem, pecuniam nostram ab illo rehabere necessario debeamus, vobis hisce serio demandamus, ut eundem hominem, quem vobis optime cognitum esse, quis is sit, non ignoramus, absque omni mora, huc ad nos rationem eius rei coram nobis redditurum transmittatis. Secus non facturi. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi, die 4. Martii, anno 1622.

Gabriel m. p.

Küldésim: A rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Löcse városa levéltárában.)

LXIV. 1622. márcz. 9.

Gabriel dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. rex, Transylvaniae princeps ac Sicularum comes.

Reverende et magnifici nobis sincere dilecti. Salutem et benevolentiam nostram.

Mostan adván meg Kigyelmetekkel együtt levő commissa-

riusinknak levelét, azoknak írásokból az Kmetek Löcsére való érkezését értjük. És azt is, hogy Kmetek commissariusinknak adott informationkat difficultálván, onnat tovább nem akarna jönni, míg azokat az helyeket és vármegyéket nem resignáltatnók. Mely Kmetek késedelmes várákozását értvén, azon nem keveset is csodálkozunk, sőt nem tagadhatjuk, hogy valami egyéb illetlen idegenségnek ez Kmetek ilyen kicsin dologból származó difficultásit méltán nem tulajdoníthatnók, holott mi sincere és extra omnem fucum akarván mindenből császárral ő fölgével való végzésünk szerint procedálni, kívántuk ez végre az Kmetek ott több ideig való mulatsága nekül ideérkezését és ezen okokból instruáltuk is commissariusinkat, hogy hamarébb és jobb módjával legyen itt együtt minden dolgoknak véghez meneteli. Mivel az szent koronával is immár ezelőtt egy hótél ide érkezvén, az túlünk convocált urak, főemberek is több egy hetinél, hogy mind jelen vadsanak, várván csak az Kmetek ide való érkezését, kiknek várákozások az mostani állapotnak szűk voltához képest igen nehéznek és terhesnek is látszik lenni. Nem lévén azért semmi méltó praetensiója az Kegmetek ott való várákozásának, akarván ez dolog fölöl tudósíttatni, intjük Kmeteket, hogy ez kívánságunkhoz és akaratunkhoz accommodálván magát, mentül hamarébb ide hozzánk bejönni siessen, holott mi az mely vármegyéket resignálnunk kellett, azoknak immár viceispánit ide is convocáltuk az végre, hogy egyszersmind az resignatióban és egyéb előttünk álló dolgokban is mentül hamarébb ugyan itt vég lehessen. Így azért Kmetek semmit immár sohol nem várákozván, maga hivataljának is eleget teszen és istennek áldomásával az reájok bizott dolgokat is annak módja szerint mentül hamarébb véghez viheti: holott erről Kmeteket ugyan certificáljuk is, hogy ebbeli elvégezett akaratunkat semmiképpen immár meg nem változtathatjuk, hanem Kmeteket mentől hamarébb ide hozzánk bevárjuk. Eisdem de coetero omnem gratiam nostram deferentes bene valere optamus. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi, die 9. Martii anno 1622.

Post scripta propria principis manu exarata. Nem szükség uram ezen az földön az pompáskodás, mert csak magyarok vagyunk, az diplomában inserált capitulatiókat én is értem és tudom, úgy mint akárki, mert az én fejem fött azokban, de egy punctban nem ellenkezik semmit ez mi dispositiónk, hiszem csak resignálása kívántatik ez három négy vármegyének is, ha az többit resignáltam, megleszen ez is. Annakokáért ha kell, ne mulassatok uram, jójjetek alá, effectuálhassuk az conditiókat; én rajtam hogy semmi el nem múlik solenniter protestálok, de ha el nem jöttök is, keveset gondolok vele, ha nektek nem kell, én nem bánom, az korona itt vagyon, ha érte jöttök, vasárnap és hétfőn

itt várom Kmeteket, de ha el nem jó Kmetek, bizonyosan elligyjétek, hogy helyére visszaküldöm és az urak is az több nemességgel eloszlanak, mert ez az hel mostan igen drága hel, elunták az haszontalan költséget; és az után ha jöttök is, heában fog lenni, itt nem találja azokat, az miért jöttök és indultok. Én csudálom, mért cselekeszték uram elmétek fölött, ha úgy értenétek, mint én az állapotot napkelet felől, bizony nem tergiversálkodnánk így; én intem Kmeteket, ő felgének kárt studio ne tegyen, ne késsék semmit, pénteken induljon Kmetek és szombaton jőjön Eperjesre, vasárnap Kassára, ne késedelmezzék, legyen vége ennek is; én panaszkodhatnám és nekem vóna több számvetésem Kmeteknél, holott az ő fölge ígéretében még eddig semmi nem effectuáltatott, de én patienter szenvedek mindent és mégis Kigyelmetek akadályoskodik, hagyjunk békét afféle okoskodásnak, Bécsben valók azok. Itt uram csak paraszt magyarokra találtak, tudnátok magatok is jól, kik vagyunk, holott ösmerjük egymást püspök uram kívül.

Gabriel m. p.

Külezim: Reverendo Joanni Piber episcopo Varadiensi et magnificis Stephano Ostrosith et Emerico Czobor sacrae caesariae regiaeque Mattis ad resignationem incltyti regni Hungariae ablegatis commissariis, nobis sincere dilectis.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

LXV. 1622. márcz. 11.

Felséges fejedelem.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk Felségednek, és az úristentől jó egészséget és minden jót kívánunk Felségednek.

Az Felged levelét decima praesentis mensis, estve késén, tíz óra tájban adák meg nekünk, melyet böcsülettel vettünk. Mit irjon Felged, megértettük. Látja isten, hogy mi sincere agáltunk, agálunk is az Felged commissariusival és semmi illetlent nem kívántunk s nem is kívánunk semmi olyat, a mi az diplomával ellenkeznék. Elejétől fogva a hol jártunk a Felséged commissariusival, az mely helyekben jutottunk, azon helyeket resignálták: ahoz képest, a mint az resignatio kezdődött, kívántuk, hogy az szerént végeztessek is el. De mivelhogy Felged azt írja, hogy Felged maga resignálja azokat az vármegyéket és városokat, az kik még resignálva nem volnának, mi az Felged írására beme gyünk, ily okkal, hogy ez helynek resignatioja még meg nem lévén s úgy indulván meg innét Lőcséről, az diplomának ne derogáljon; mert mi, elhigye Felged, hogy legkisebbik punctba sem akarunk discedálni az diplomátul s nem is discedálunk. Mi azért küldet-

tünk ide, hogy az diplomának continentiája szerint mind az két részre resignáltassék az ország. Elbittük s nincs is kétségünk írása szerint, hogy Felged mindeneket effectuál. Istennek kegyességéből im mi is az Felged írásához képest megindulunk, és azon leszünk, hogy vasárnapra Kassán legyünk. Ezek után ajánljuk Felgedet az kegyes istennek kegyes gondviselése és oltalma alá. Datum Leuchoviae undecima die Martii anno 1622.

Felgednek

alázatosan szolgálunk

N. N. N. N. N. N.

Külső: Az felséges Gabriel imperiumbeli és erdéli fejedelemnek, opuliai és ratiborjai herczegnek, Magyarország némely részei urának és székekelyek főispánjának etc. nekünk kegyes urunknak.

LXVI. 1622. márcz. 22.

Sacratissima stb. dne dne benignissime.

Cum his diebus vigore diplomatum Mattis Vrae caes. et regiae huc ablegati commissarii appulissent, re omni per eos. benignaque Mattis Vrae voluntate uberius intellecta, quod hoc tempore Matti Vrae significandum per me fuit, nequaquam praetermittendum existimavi, nimirum me litteras Mattis Vrae generalis dietae juxta pacta certificatorias 10 mensis Januarii Viennae Austriae emanatas die 18 Martii ab ejusdem Mattis Vrae commissariis recepisse, ex quibus cum paternum ejus erga populum suum affectum, almaeque pacis studium percepissem, diem comitiorum 3. Aprilis Sopronium indictum intellexi. Qui dies cum brevissimi admodum termini videatur, impossibile plane rem omnem altius considerando, horum comitatum magnatumque nuncios ad praefixum diem eo perveniri posse putavi. Cum et regales Mattis Vrae adeo sero redditae et dies ita propinquus sit, ad haec difficultates itinerum hoc praesertim tempore incredibiles inundationes fluminum maximae, pabuli et annonae ubique supra modum penuria occurrat. Quibus omnibus perspectis Mattem Vram caesaream et regiam eo, quo par est. affectu rogatam volo, ut has omnes in medium allatas difficultates sapienter benigneque considerando et diem comitiorum ulterius differendo, hac in parte impossibilitati clementer parcere, locumque commodiorem juxta humilia horum comitatum postulata ordinare dignetur; cum nullo pacto etiam si maxime omnes velint, hac in parte mandata Mattis Vrae exequi, ad diemque jam praestitutum eo pervenire possint. Quae cum aequissima esse, Mattem etiam Vram sapienter intellecturam non ambigam, his benigne consensuram nihil dubito; cum liquido illud Mattas Vra caes. et regia absque horum comitatum praesentia comitia non plena, neque eius, ut decet auctoritas futura (*ijj*) intelligat. Ita erit ut Mattas Vra et votis

omnium clementer satisfaciet, publicaeque necessitati paterno affectu consulet, augustissimaeque domus suae perpetuum erga suos institutum observando, res omnes quam commodissimis rationibus terminabit. Ad quae uti benignum ejusdem quamprimum responsum exopto, ita sacratissimae Matti Vrae caesareae et regiae prosperrimos rerum omnium successus, tranquillum imperium, seram felicitatem exopto. Datum Cassoviae die 22. Martii anno dni 1622.

Ejusdem sacrae Mattis Vrae caesareae regiaeque
servitor addictissimus
Gabriel m. p.

Külezim : Sacratissimae stb. stb. domino domino benignissimo.

Tordub : Bettlen Cassovia 22. Martii 1622. Petendy cursor attulit
Viennam Sabbatho Sancto h. e. die — Martii.

(A levélen levő pécset a választott királyi pécsetje Bethlennek.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

LXVII. 1622. apr. 1.

INSTRUCTIO

Generoso domino Stephano Kovachoczy regni Transylvaniae protocancellario et ad sacratissimam imperatoriam regiamque Majestatem in comitiis Soproniensibus constitutam ablegato commissario per serenissimum, potentissimum invictissimumque sacri Romani imperii et Transylvaniae praedictae principem, Opuliae et Ratiboriae ducem, partium regni Hungariae potentissimum nobilissimumque dominum et Siculorum comitem etc. dominum nostrum clementissimum benigne data et inculcata.

1. Juxta contenta Niclasburgensis diplomatis superinde emanati utrumque Opuliae scilicet et Ratiboriae ducatum mox et defacto sua Majestas manibus nostris, cum ex parte in resignationibus ad manus suae Majestatis regni Hungariae et praesidiorum in eo habiturum fienda, nihil desideretur, assignare debet et applicare.

2. Octingentorum imperialium millia, quae sua Majestas nobis offerre debuit, juxta arctissimas superinde emanatas assecutorias, etiamsi solennibus diplomatibus ex eo quod autoritati et existimationi suae Majestatis parcere petitionique satisfacere volentes, notitiam hujus rei a communi hominum cognitione per exculpationem vindicare potius, quam crebrescere vulerimus, interposita non essent, nihilominus tamen juxta conditionem in assecutoriiis specificatam, quod videlicet integram summae praedictae dimidietatem pro prima die Julii, residuam vero itidem dimidietatem pro festo sancti Michaelis Archangeli sua Majestas

bona fide christianaque exsolvere deberet et teneretur, adveniente praescripto priore termino sine ulla prorsus difficultate, numerari benigne volumus et mandamus. Quia vero sua Majestas usque civitatem Tyrnaviensem de sufficienti pecuniarum securitate et comitia fienda se obligaverit, ideo in ea quoque parte assecuratoris inhaerendum. Quod tamen ad ulteriorem summae illius securitatem attinet, nos per certos equites et pedites nostros eo destinandos, posteaquam ad praefixum securitatis locum pecuniae fuerint deductae, providebimus.

3. Casu vero quo haec pacificationis praerecensita puncta mox et defacto non effectuantur, mox praevia seria requisitione nullam exinde indignationem fore extimescenda imperatori per hoc in toto debilitata violataque imo disrupta esse pacis foedera intimandum erit.

4. Cuprum, cum pro pauni et aliarum etiam serenitatem nostram concernentium rerum mercatura usque ad quadringentorum florenorum hungaricalium millia aestimatum in Silesiam et Dautiscam educi et evehi fecissemus, quia Olmucenses nescitur, unde moti commissarios nostros eo subordinandos et delectos arrestaverant, ratio praemissae ipsorum violentae detentionis exposci debebit. Insuper quandoquidem ex rebus illis in unionem nostram mercatis decem millia florenos valentes merces ademerint sub arrestatione et indignatione nostra gravissima, ex parte Eperjesiensium et Bartphensium fienda irremissibiliterque curanda, quatenus oblata bona restituantur et refundantur, sua Majestas admovenda erit.

5. Domini Hoffkircheri honorem et existimationem, in gratiam nostram et ex respectu nostro non modo in integrum restituet, sed etiam ex imperiali illa proscriptione nomen ipsius expungi faciet, nec his contentus ablata etiam adempta universa sua bona sine ulla difficultate remittet. Quemadmodum et illud suae Majestati insinuandum erit, velit habere respectum, vel illius quoque rei quod personae per suam Majestatem proscriptae in patriam semper ipsorum redditum parent, nitanturque eo et aspirent, etiam depraesente, et rebus sic revera stantibus si domino Hoffkirchero imperator de gratia nollet providere, maxime quod tantos adhuc habeat inimicos dubiusque rerum existat eventus, nescitur an semper perturbatos maris fluctus tam secundis possit sua Majestas navigare ventis. Reflectat se sua Majestas, quod per speciales suas literas in eo nos saltem sollicitabatur, ne postquam d. Hoffkircher diplomati inseretur sua Majestas ex necessitate sibi quasi perscripta omnia acceptasse videretur, verum dum et quodocunque ita vellemus, suae dominationi et de bonis et de existimatione ita provideret, ut ulterior conquerendi in suam Majestatem occasio nulla relinqueretur.

Quod si meminisse hujus rei imperator nollet, literas suae Majestatis nobis ad Zakolczam (!) exaratas, ubi se ad id strictissime obligabat, ut de honore et de bonorum restitutione ita providere vellet, non quidem in specie, sed in paribus suae Majestati obvenitas insinuando nihilominus si ita vellet imperator etiam in specie produci posse suae Majestatis literas. Hoc etiam addito, quod dominus Hoffkircher non immutandam sibi conditionem, sed effectuationem ablegationis suae, quae ipsi ob libertatum violationem patriaeque ruinam a statibus illius provinciae imminere venisse ad nos delegatum nuncium.

6. Quod si sua Majestas juxta datas superinde obligatorias dominum Hoffkircherum aequè de honore restituendo ac bonorum remissione speciali sua gratia non prosequeretur, vel per hoc ipsum quod annihilarentur pacis conditiones insinuandum erit. Ratio vero hujus rei exposcentur: allegabitur, quod ad suae Majestatis obligatorias, nos ei de integra nominis et bonorum suorum restitutione per nos fienda juraverimus.

7. Quod ad residentiam ipsius attinet, superinde sua Majestas serio certificari debet, quod eundem a nobis recedere nequitiam pateremur, verum si ita vellet, paratus esset dominus Hoffkircher privatim, non autem in frequentia consiliariorum suam Majestatem deprecari.

8. Principem a Jegerndorff et comitem a Thurn nullo unquam aevo de gratia suae Majestatis et fideliter acceptanda laboraturos sua Majestas sibi certo persvadebit, quin potius amicorum inimicos, inimicorum vero amicos fieri existimet.

9. Domini comitis a Thurn consors Praga Viennam decenter deduci, inde usque Tyrnaviam comitari, et per consequens juxta suae Majestatis superinde in obligatoriis factam annuentiam in Transylvaniam advehi debet.

10. Petrum Bossa aulae familiarem nostrum sua Majestas ex eo, quod nos non modo suae Majestatis propterea indignemur, sed etiam imperator Turcarum id ipsum aegre ferat dimitti faciet. Ipsum enim imperator turcicus pro vasallo perpetuo agnoscens, ubicunque tandem fuerit, requiret. Imo vero ex fidei illorum obligamine Turcarum imperatores tenentur nobilibus Transylvaniae semper patrocinari, nunquam derelinquere, quin potius omni posse ipsorum defendere. Maxime etiam quod frater carnalis ipsius etiamnum in Porta otthomanica maneat, et alioquin ipse quamplurimis bene notus, amicos innumereos habeat, sed et quia non postrema existat conditionis persona, verendum ne Turcae per captivitatem ipsius conturbati ingens aliquod negotium intentent.

11. Captivos Hungaros quod pro liberatione ipsorum ¹⁾ per-

¹⁾ Itt egy szónak helye üresen van hagyva.

solutione a dato diplomatum computando nihil adhuc certi concluderint, sua Majestas ex contentis diplomatibus sui statim dimitti faciet.

12. Etiam si regnum Hungariae ad id condescenderit, quod nostrae donationes annihilarentur, nihilominus tamen dominum Franciscum a Buttian, juxta specialem suae Majestatis nobis superinde factam promissionem, ratione bonorum per nos suae dominationi collatorum, plenarie et cum effectu contentabit.

13. Recentis istius et absurdae monetae sua Majestas cursum prohibebit, in ditione enim nostra edicto strictissimo ejus usum interdicemus, maxime quod externi principes id ipsum faciant, cavebimus. Ne itaque hujus rei exitu sua Majestas conturbetur, vel vero etiam si ranchorem suum explodere non posset, aliquam tamen in corde indignationem aleret, respective praesentis rei negotium suae Majestati insinuandum erit.

14. Negociatores ditioni nostrae subjecti per omnes suae Majestatis ditiones ad Venetias scilicet et alias provincias liberum ubique negotiandi passum transitum et reditum habere debebunt.

15. Quandoquidem pro septem istorum comitatuum et in illis existentium praesidiorum, quae sua Majestas per praesentium . . . . . um reconciliationem nobis confidere debuit, conservatione et securiori permansione, annuatim quinquaginta millia florenorum hungaricalium promiserit, ideo ut ex conica fodinatione Novisoliensi sine ullo defectu praedicta summa exolvatur benigne postulamus. Datum in arce et praesidio nostro Cassov. 1. die Aprilis anno 1622.

Gabriel.

Petrus Kekodi
secretarius.

(A drezdai szász királyi államlevéltárban levő hibás másolatról.)

LXVIII. 1622. a p r. 5.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Kutra János és Magyar György találának meg bennünket alázatos könyörgések által, panaszkodván azon, hogy házok-népét fizetés és bér nélkül az kassai gazdák házakban nem akarják tartani, holott illetlen dolognak láttatik az szolgáló emberen házbért venni. Intjük azért hűségteket, sőt parancsoljuk is serio, hogy az megnevezett hűséges udvari gyaloginknak házoknépének adasson szállást házbérfizetés nélkül, míg az mi szolgálatunkban híven foglódznak. Secus non facturi. Datum in lib. reg. civ. nostri Cassoviensi die 5 mensis Aprilis ao dni 1622.

Gabriel m. p.

Külsőim: A szokott Kassa városának.

LXIX. 1622. a pr. 23.

Gabriel dei gratia electus Hungariae Dalmatiae Croatiae Slavoniae etc. rex Transylvaniae princeps et Siculorum comes etc.

Instructio pro egregiis Stephano Gargvch et Stephano Pribel item Thomae Zentrontassy scriba cancellariae nostrae ad certa oppida et possessiones ad arcem vram Varad pertinentes in commisione nostra expeditis facta.

Akarván ide való váradi házunknak minden....es állapotira szorgalmatos gondot viselni, mindenekelőtt hozzá tartozó jószágink számának és azoknak egyéb állapotainak kelletvén szükségképen végére mennünk, melyekhez képest tudhatnánk ezután is az reá való gondviselésből alkotmatosban providealni, rendeltük ez felül megnevezett hiveinket, az kiket az bihari, püspöki, csatári, vásárhelyi, szalkai és szöllősi jószáginknak revideálására bocsássuk, kik hogy ez alatt megirt instructiók szerént reájok bízott commissiókban procedáljanak, parancsoljuk.

Elsőben azért innét megindulván és semmit az reájok bízott dologgal nem késvén az ide váradi házunkhoz tartozó bihari püspöki, csatári, vásárhelyi, szalkai és szöllősi jószágokra menni siessenek és azokat eljárják.

Másodszor. Minden falukban mindeneknek előtte az birákat heted magokkal előhijjanak, és először is túllök erős hit alatt őket megesküttvén, mennyi számú szolgáló jobbágyok legyenek azon várasban avagy faluban, megtudják és azoknak neveket szám szerint bizonyos consignatiót csinálván felőle beírják.

Harmadszor. Azután azon városokban avagy falukban mennyi ekés és marhás jobbágyok legyenek, számát azoknak is inquirálják, és ha mi eke vagy szekér szokott volna szolgálatunkra kijőni, megtudják.

Negyedszer. Minden falukban és városokban az nekünk szolgáló jobbágyokon kívül ha valakik nemes emberek vadnak, megértsék, és azok nemességekkel mi formán szoktak legyen élni, végére menvén, bizonyosan megtudakozzák.

Ötödször. Az hol peng nemes embereket lenni végére mehetnek, mennyi időtől fogva lött legyen azoknak nemességek, az felől igen szorgalmatosan inquiráljanak, és ha eleik vagy pedig magok találták-e nemességeket, megkérdézzék.

Hatodszor. Kinek-kinek nemességének idejét megtudván annak jól végére menjenek, mellyik fejedelemtől az mi praedecessorink közül impetrálták legyen nemességeknek privilegiumát és kinek micsoda szolgálatjáért avagy érdeméért adták legyen, megtudják. (*A fejedelem kezével*): Kik exemptusok dézma adástól s kik nem, és az kik exemptusok, kiktől eximáltattanak. 26. (*Eddig.*)

Hetedszer. Az nemes emberek felől inquirálván, azok után ha valaminemű szabadsággal élő emberek legyenek, az kik az fejedelmeknek avagy tisztviselőiknek collatiojokból szoktanak volna azzal élni, igen megtudakozzák és azoknak minemű állapattal való szabadságok és az után szolgálatjuk ha az vármegyeye közzé avagy directe csak az városhoz legyen, megkérdezzék.

Nyolczadszor. Az szabadosoknak végére menvén, az várhoz tartozó haczérok felől inquiráljanak és mellik városban avagy faluban hány haczér, és ha azok arra az hivatalra alkalmatosok legyenek, annak felette mennyi üdőtől fogva és melyik fejedelemtől avagy tisztviselőtől rendeltettek legyen arra az állapatra, ha osak magok-e vagy eleik, megtudják. (*Bethlen kezével*): Adnak-e dézmát, avagy nem. (*Eddig.*)

Kilenczedszer. Ez három rendbelieknek, nemeseknek, szabadosoknak és haczéroknak minden állapotjoknak, idejeknek és habilitasoknak végére menvén, ha valamely városokban vagy falukban valamely másutt lakó nemes embereknek és akárkiknek egyebeknek is szállójok, házhelyek avagy egyéb örökségek exempták vadnak-e, megtudják és azoknak is számokat, hasznokat, idejeket és mely fejedelemtől micsoda meritumért eximáltattak legyenek, végére menjenek.

Tizedszer. Ezeket mind elvégezvén, bizonyos consignatióban szorgalmatosan és jó renddel leírják és minekünk tartozó hűségek szerint mindeneket cum fide mentül hamarébb refer[alja]nak. Datum in arce nostra Várad. Die 23 mensis (April)is, anno Domini 1622.

Gabriel m. p.

(P. H.)

(Eredetije a Szereday-család ltárában.)

LXX. 1622. máj. 13.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Mivelhogy isten ő szent fölsége az ő bölcs és régi elvégezett decretumából az mi szerelmes házastársunkat az felséges Karollj Susanna fejedelemasszont ez keserves és romlandóság alá vettett életből magának választván ez éjjel két órakor kiszólitotta ez világból, nekünk és nemzettségünknek kimondhatatlan keserűségünkre; kinek holt testének nemzettségünknek ebben observatott régi jó rendtartása szerint illendő tisztességet és becsületet akarván tenni: hagyjuk és parancsoljuk is serio hűségteknek, hogy ott kassai városunkban is, mind az megnevezett szerelmes házastársunk hideg teteminek tisztességes parentatiojáig reggel nyolcz órától fogva mind kilencz óráig és ismét délután egy órától

fogva két óráig az városban való harangokkal hűségtek continuo harangoztasson. Benignae nostrae voluntati satisficientes, secus haudquaquam facturi. Datum in civitate nra Colosvar die 13. Maji anno Dni 1622.

Ad mandatum suae Serenitatis proprium subscripsit

Elias Vaniai m. p.
secretarius.

Külczim: A szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 23. Maji 1622.

(Eredeti Kassa városa ltárában.)

LXXI. 1622. május 18.

Gabriel dei gratia stb.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Mivel az mindenható bölcs úristen az ő régi elvégezett és örökké megálló ítéletiből és tanácsából az mi szerelmes házastársunkat az felséges Károly Susánna fejedelemasszonyt nagy kegyelmesen magának választván, és ez jelenvaló májusnak 13. napján két óra után éjszaka, nagy szívbeli buzgó imádkozási, és nagy bizodalomból származott könyörgési közben, ez nagy bizonytalanságok és szüntelen változások alá vettetett keserves életből az örökké való boldogságnak dicsőséges társaságára kiszólitotta: és immár hideg tetemi mindenek felett az jó földekben való elta- karításokat kívánván, régi eleinknek dicséretes szokások, és jó rendtartások szerint, megnevezett bódogul idvezült szerelmes házastársunknak hideg teteminek tisztességes eltemetését rendel- tük ez jövődjúliusnak 1. napjára az fejérvári fejedelmi székes- helyünkben való öregbik templumban celebráltatni. Hűségedet azért intjük, ez előttünk álló júniusnak utolsó napján Fejérvárat legyen jelen asszonyommal, házastársával, hogy azután követ- kezendő megnevezett napon szerelmes üdvezült házastársunknak fejedelemasszonyi méltóságához képest instituálandó parentatiója és utolsó becsölletinek megadása az hűséged jelenlétével condeco- ráltatván, hozzánk való engedelmessége is ez keserves állapotunk- ban mutatódjék meg. Kit mi is vehessünk kegyelmes indulattal hívségedtül. Bene valeat. Datum in civitate nostra Colossvár. die 18. Maii anno Dni 1622.

Gabriel.

Külczim: Generoso Joanni Lazar de Gyalakutha etc. fideli nobis dilecto etc.

(Eredetije a gróf Lázár-család megyesfalvi ltárában.)

LXXII. 1622. júl.

1.

T. és N. fővezér nekünk kedves és becsületes apánk stb.

Jöllehet ezelőtt négy holnappal főemberinket hatalmas császáruk fényes kapujára beküldvén, néminemű szükséges gondviselésre való dolgokat azok által Ngodnak megjelentettünk vala remélvén azt, hogy olyan nagy dolgokat az ő htlmga böles tanácsi filek mellől könnyen el nem bocsátnák, hanem mint olyan nagy dolgokról egymással tanácskozáván, követinket késedelem nélkül visszabocsátja Ngtok hozzánk, kik noha mind ez napig is meg nem érkezének, sőt indulások felől sem érthetünk semmi bizonyost, szokás sem volna, hogy egymásután főkövetek így mennének az fényes portára. De htlmas császárhoz való igaz hűségünket és Ngtokhoz való szeretetünket meggondolván, az alkalmatosság is eszünkben fordulván, nem akartuk elmulatni, hanem az mi htlms császáruk méltóságos személye eleiben köszöntő főkövetünket az nemzetes és nevezetes Kapi Andrást, országunknak egyik tanácsát Kolos vármegyének főispánját, nekünk kedves hívünket bocsátottuk az országnak régi szokása szerént való ajándékokkal ő htlmga után Ngodhoz, ki által szükséges dolgaink felől ő htlmga után Ngodat akarjuk megtalálni, nagy szeretettel kérvén Ngodat, megnevezett követünket lássa kedves szemmel, szavait hallgassa kegyesen meg, meghallgatván, mi hozzánk, igaz, jóakaró fiához mutassa sok esztendőktől fogván igirt atyai gondviseléssel való jóakarátját, kinek beteljesítésében méltán nitott az felséges isten Ngodnak kaput; bocsássa kívánságunk szerént való kedves válaszzsal azért Ngod vissza, meg nem késlelvén ott benn; mely hozzánk reménség alatt megmutatandó jóakaratjáért Ngodnak mi is életünknek utolsó órájáig fiui engedelmisséggel való kedveskedő szolgálatunkat ajánljuk. Ngod ez mi főemberünkkel bizvást beszélhet; kívántatik is, hogy ne csak egyszer, hanem sokszor beszélgessen, és az ide ki való állapotokat jól megértekezvén, gondot is viseljen Ngod, ne úgy, mint ez elmúlt néhány esztendőkből viselének gondot az ngos vezérek, mert mi igazán megirjuk, hogy ha gondviselés ide ki való ő hatalmassága országira nem léssen, rövid nap megbúsul Ngtok az fényes portán, és akkor örömost viselne gondot, bizonyoson tudjuk, de késő leszen akkor betennui az kalitkának ablakát, mikoron az madár kirepült belőle. Az ngs Mehemet pasa atyánkfia kijött vala hozzánk htlms császáruk engedelmeből, kivel nyolcz nap sokat beszélgettünk, tanácskoztunk, valami elménkben jött és szükségesek voltak, mindeneket eleiben adtunk és Ngodnak megizentünk. Kívántatik, hogy Ngod velle beszélgessen, minden szavait csendeseu meghallgassa és a miben illik, tanácsát elővegye, szorgalmatos gondot

viseljen Ngd, mert Mehemet pasa az ide kivaló országok állapotjában igen tudós, okos, ravasz ember. Nem azért írjuk, hogy az mi irásunkból azt gondolná valaki, hogy mi commendáljuk, mert arra semmi szüksége nincsen, sőt tavaly mi igen haragudtunk reá, azt tudtuk, hogy az hadaknak mellénk való nem bocsátásoknak ő volt az oka, de azután tudtuk meg, hogy mások voltak, kiért azok adjanak isten előtt számot, mert ha mellénk jönnek vala az hadak, mostan Bécsben laknánk, htlmas császárnak sok országok küldenék be most főkövetektől az szép ajándékokat; de ha az igazságot kell megmondanunk, Mehemet pasához hasonlót nem látunk, sem ismerünk senkit az ide ki való dolgok igazgatására. Igen szükségesnek itiljük, hogy Ngod ő velle beszélgessen, tanácskozzék, Budában küldje, hadd vigyázzon ott, viseljen gondot innét htlmas császár országira; Ngod nagy könnyebbségére leszen, ha ötet odabocsátja Ngod, szeme, füle, szája leszen ott Ngodnak, ha dolgot kell pedig látni. Az istenért kérjük Ngodat, ez egy dologban fogadja akár csak az mi vékony tanácsunkat, az ngos Huszain pasát ne hagyja ott benn élni, bocsássa ki szerdársággal Ngod, adjon elég népet melléje, meglátja Ngod, sok dolgot vihet az két ember által véghez Ngod isten akaratjával.

Mi Huszain pasát nem is ismerjük, de halljuk, micsoda ember. Ide ki tudja Ngod erős ember, vitéz hadakozó vezér kell, oly, ki a párnán ne üljön sokat, árnyékától meg ne ijedjen, az szép szónak keveset higgyen, kécse legyen, ne szegény és az ajándékok htlmas császár kárára meg ne vakítsák, siketté, némává ne tegyék, igazat írjon a portára, ne magától gondolt dolgot, fősvény ne legyen. Ha ilyen szerdárt bocsát Ngod ki, mi is hiszszük istent, annyi dolgot láthat egy esztendőben, a mennyit Ngdok megbocsásson, tavaly mindenestől fogva sem láthata, mert nem kell vala annak az számtalan hadnak mind az Neszter mellé menni, az két része oda elég lőtt volna, az harmadik részét ha mi mellénk küldik vala, mostan mind Bécs Prága miénk volna isten akaratjával.

Ezeket Ngodnak hogy irnunk kellett és velle megbántódást ha Ngodnak szerzettünk, Ngodtól bocsánatot várunk, nem magunkért, hanem htlms császárért és Ngdokért írjuk. Fájd az szívünk azon, hogy az szép alkalmatosságokat, szerencsés esztendőket Ngdok így vesztette el, mely esztendőkhöz hasonlókat mi soha nem olvasunk az oszmanli nemzet felől. Ezeknek utána az felséges isten Ngodat sok esztendőig tartsa meg szerencsés jó egészségben. Amen.

2.

T. és ngs vezér; az felséges isten Ngodat stb.

Jóllehet ezelőtt négy hónappal htlmas császár fényes kapu-

jára főemberinket beküldvén, a mikről kívántatott ő hitlma után Ngdoknak mindenekről izentünk és noha követink most is oda vadnak, szokás is nem volna, hogy egyik főkövet után az másik menne, de mivel hitlms császárhoz való hűségünk és az egész otmánli nemzethez való szeretetünk nem engedi elmulatnunk, hogy ez alkalmatossággal is meg ne találúnok az szükséges dolgok felől: annak okáért hitlms császár fényes kapujára méltóságos császári személyének köszöntésére bocsátottuk az nemzetes, nevezetes Kapi Andrást országunknak egyik tanácsát Kolos vármegyének főispánját az szokás szerént való ajándékokkal, ki által Ngodat is mint nekünk kedves és becsületes jóakarónkat akarjuk látogatni, kívánván az felséges istentől Ngodnak minden jókat. Ngodat szeretettel kérjük, megnevezett követünket lássa kedves szemmel és reá bizott dolgainkat hallgassa kegyes füllel meg, szavainak teljes hitelt (adván?), hitlmas császárunk előtt lévő méltó kívánságinkra hogy kegyelmes válaszungk lehessen, Ngod is mutassa kívánatos jóakarátját hozzánk, melyért mi is Ngognak minden alkalmatossággal háladó szeretettel való kedveskedő jó akaratunkat ajánljuk és igérjük. Ezek után az felséges isten Ngodat tartsa meg jó egészségben.

(Eredeti Bethlen által sajátkezűleg írt minuta, Gyula-Fejérvárt Batthyányi-ktár újabb lymbus.)

LXXIII. 1622. j u l.

T. és ngs vezér, kedves szomszéd urunk s atyánkfia.

Isten az Ngod jóra való dolgait megáldja stb.

Deák Mehemet pasa barátunk hitlms császárunknak engedelmeiből és Ngod akaratjával mi hozzánk érkezvén, Ngod mlgs levelét ajándékival együtt megadván nagy becsülettel láttuk, vöttük, olvastuk, és hogy Ngod rólunk igaz jóakarójáról el nem feleltkezett, a míg isten bennünket éltet háladó igaz atyafiai szeretettel akarjuk megszolgálni. Mehemet pasa barátunkkal minden dolgokról beszélgettünk, valamit mi akárhonnét hitlmas császárunk ellen való titkos gonosz igyekezeteket érthettünk tartozó hűségünk szerént semmit el nem titkolván, mindeneket ő általa mind a fényes portára és Ngodnak is értésekre adtunk; kívántatnék csak ez, hogy Nagtok hatalmas császár javára, méltóságára és birodalmának terjesztésére szorgalmatos gondot viselne, vigyázna igen mindenfelé, mert higgye Nagd, rövid nap eszében fogja venni Ngdok az embereknek practikájokat, deakkorkésőleszen, hanem addig kellene az ellen gondot viselni, a míg dolgokat az emberek végben nem vihetik, mert mikor embernek háza meggyúl az gondviseletlenség miatt, hertelen eszében nem veheti, hamar megemésztetik az tüztől, de mikor ember az reá lőtt nilat megláthatja, könnyen elvonhatja

magát előtte és nem árthat semmit az nil neki. Tudjuk, hogy Ngd mint eszes gondviselő fejedelemlenke mindenfelé vigyáz, de bizonyosan higye Ngd, hogy soha Ngd azoknak az titkos dolgoknak végére nem mehet, melyeket mi immár igen nyilván tudunk és értünk, mert nem bolond az ellenség, hanem igen okos és sokkal ravaszabb (akarta írni Bethlen: *mi* nállu(nk), de még ki sem írta, már kitörülte) másoknál, nem mondja meg azt ő Nagdnak, mit akar, mert mikor a madárral madarat akar fogni, igen szépen sipol először az bokrok között, a madarakat hogy megcsalhassa és úgy foghat meg benne. Az német tanácsnak egy szokott példabeszéde vagyon, ez tudni illik: Az ellenséget ő csalárdsággal-e avagy vitézségével csálja meg, kinek mi gondja vagyon arra, akár csalárdsággal, practikákkal s akár vitézséggel győzhesse meg ellenségét, senki nem veti szemére. De mi szükség nekünk erről sokat írunk Ngodnak, holott tudjuk haszontalanul lenni, mert Nagdat (*igy*) teljességgel elhitették ott az emberek, hogy mindenképp jól lesznek. Mi arról nem írunk többet, talán ezzel is megbántjuk Nagdat, csak adjuk tanácsul ezt, hogy Nagd igen vigyázzon, az szép szónak, ígíretnek, ajándéknak ne sokat higgyen, mert meg fog ártani és hatalmas császáruink nagy kárával veszi észében Ngod, hogy az szép szónak nem kellett volna hinni. Bizonyára nekünk ez sem tetszik, hogy Ngd küldött először követet Bécsben hatls császár nevével, ajándékokat; nagy gyalázat forog abban, ha Ngd arról bölcsen gondolkodik, soha nem volt ez a szokás, de mi azt nem igazgatjuk. Ez levelünkkel és levelünket megadó ifjú legényszolgánkkal akarjuk mostan Ngodnak csak jó egészségét látogatni és a mellett értésére adnunk, hogy isten velünk lévén, igen hamar Ngodhoz főemberünket bocsátjuk, ki által Ngodat ujjban látogatni akarjuk és minden dolgokról Ngdat tudósítjuk. Mi az míg élünk, hatls császáré akarunk lenni. Csifut Ahat béknél igazabb szolgájának tudjuk magunkat ő hatlságának lenni. Ngdat az úristen éltesse, jó egészségben sok esztendeig.

LXXIV. 1622. júl.

Nemzetes becsülletes úr barátunk, isten Kegdet éltesse jó egészségben.

Deák Mehemet pasa barátunk érkezvén hozzánk az nagos vezér szavával minket köszöntött, levelét ajándékával együtt ő nagának megadta, kiket nagy bücsüllettel vöttünk, láttunk, mely ő naga jó akaratjáért mi is igaz atyafiúi szeretettel akarunk kedveskedni. Mostan ő nagához küldtük ez ifjú legén szolgánkat csak azért, hogy mi is köszöntsük, jó egészsége felől minden jót hallhassunk és értésére adjuk, hogy isten akaratjából igen hamar

főemberünket bocsátjuk ő nagához, ki által minden dolgokról tudósítjuk. Nem akarván Kegd felől is elfeletkeznünk, mivel régen ismerjük Kegdt, noha tudjuk, hogy az bécsi aranyak, tallérok és egyéb szép ajándékok Kegdet igen odavonták mitőlünk, de mégis akaruk ez levelünkkel Kegdt meglátogatnunk, tudván az nagos vezér hogy minden dolgokat Kegd tanácsával cselekedik. Mi mint hatalmas császáruk igaz hive, Kegdet intjük szeretettel, jól meglássa, mit cselekedik, az nagos vezérnek oly tanácsot adjon és maga is Kegd úgy vigyázzon, hogy hatls császárnak méltósága meg ne gyalázódjék, birodalmára veszedelem ne jöjjön, mert ha mi történik, nem más, hanem Kegd leszen egyik főoka. Mi az felséges német császárral megbékéltünk, nincsen semmi veszedésünk, istennek hála, békességben élünk, reménségért és biztatásért elhiggye Kegd, hogy mostani békességünket el sem bontjuk, háborúságra mi nem igyekezünk, de minthogy minden titkos dolgokat jobban értünk Kegteknél, azért írjuk ezt az intést, hogy szemeteket felnissátok, igen vigyázzatok, mert igen jégen épít Ktek házat, ha esetekben nem veszitek magatokat; nincs oly titkos dolog, kit mi nem értünk, de többet ennél nem írunk, mert tudjuk, hogy ezt is az levelünket mutatja Kegd az német barátinknak, de mi azzal semmit nem gondolunk, hatls császár igaz szolgálai vagyunk, nagyobbat is elszenvednénk ő hatlsságáért. Kegd ez írásunkat nehéz néven ne vegye, hanem megköszönje inkább, mert a Kegd javáért és hatls császár méltóságáért írjuk, adjuk ezt a tanácsot, sőt tartson jóakarójának Kegd és ha igaz jó akaratot tapasztalhatunk hozzánk Kegdben, hatls császárhoz való igaz hűségét, Kegd is az mi fejedelmi jóakaratumkat magához megtapasztalhatja bizonyoson. Ezek után isten Kegdet tartsa meg jó egészségben.

LXXV. 1622. július 8.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transsilvaniae princeps, partium regni Hungariae etc. dominus, Sicularum comes, ac Opuliae, Ratiboriaeque dux etc.

Generosi fideles nobis syncere dilecti, salutem et gratiam nostram.

Mivel nemzetes és vitézlő hívünknek Dániel Mihálynak régi jámbor szolgálatját és mellettünk való hű forgolódását eleitől fogva kegyelmesen megtekintvén, az háromszéki királybiróságnak tisztét usque ad beneplacitum nostrum neki conferáltuk: hadgyuk azért és parancsollyuk is Hűségteknek, ez levelünk látva Dániel Mihályt az háromszéki királybiróságnak tisztiben introducálja és

statuállja be Kegyelmetek. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 8. Julii anno domini 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: Generosis, Balthasari Keméni de Bükeös comitatus Albensis Tranniae comiti, consiliario nostro ac arcis et praesidii nostri Fogarasiensis capitaneo; Francisco Miko de Hidveghe supremo cubiculario et consiliario nostro, ac sedium siculicalium Czik, Girgio et Kaszon capitaneo; Francisco Kornis de Homoród-Szentpál sedis siculicalis Udvarhely iudici regio, Francisco Balassi de Szent-Demeter, ac Georgio Sükösd de Pereni etc. fidelibus nobis synceri dilectis.

(Fejedelmi nagypecséttel lezárt eredeti a Bónis-család ltárában.)

LXXVI. 1622. j. ul. 11.

Gabriel dei gratia stb.

Generose stb. Salutem stb.

Mínthogy az sok ide s tova való járásunkban vadászathoz való kopók elvesztenek és elfogytanak, mivel penig bizonyosan értjük, hogy Hűségednek jó kopói vadnak: annak okáért Hűségedet kglmesen requiráljuk, sőt ugyan ~~hagyjuk~~ is, hogy az minémű kopói vadnak, Hűséged azok közül egy párt, szépeket, jókat és gyermekdedeket küldjön Hűséged mindjártást minekünk, úgy hogy kedvesen vehessük Hűségedtől; alioquin ha rosszszak lesznek, czédulát ragasztunk az nyakokra és Hűségednek vissza küldjük. Bene valeat nec secus faciat. Datum Albae Juliae die 11 Julii ao dni 1622.

Gabriel m. p.

Alább Cséffei kezével: Akkor ifju legény valék, az szegény Bethlen Gábornak küldött vala az galliai király követe dux Angidavensis szép egy néhány kopót szekeren; annak az kölykei valának azok, mégis adtam volt egy párt egyszer.

Külczim: Generoso Ladislao Csiefei aulae nostrae familiari etc. fidei nobis dilecto.

(Eredetije orsz. ltár, gyulafehérvári káptalani acták között.)

LXXVII. 1622. j. ul. 13.

Gabriel dei gratia stb.

Nobiles, fideles nobis dilecti. Salutem stb.

Fejérvármegyében levő Kutfalvához mínthogy minekünk bizonyos és nilván való jussunk vagyon, hagyjuk és serio parancsoljuk Hűségeteknek, hogy ez levelünk látván, az megmondott Kutfalvára kimenvén, foglaljátok el mi számunkra, és applicálván az mi alvinczi több jószágunkhoz, mínthogy az megholt Balassý Ferencznek csak vita durante, beneplacite engedték volt azt az

falunkot. Secus itaque non facturi. Datum Albac Juliae, 13. Julii, 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: Nobilibus requisitoribus literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae repositarum et locatorum ac aliarum quarumlibet judicariarum deliberationum legitimorumque mandatorum nostrorum executoribus fidelibus nobis . . .

(Bethlen aláírásával ellátott ered. orsz. ltár a gy.-fejérvári káptalani ltárban.)

LXXVIII. 1622. jul. 27.

Gabriel dei gratia sacri Rom. imp. et Transilvaniae princeps stb. Reverende stb. Salutem stb.

Az idvezült szerelmes atyánkfia testamentuma tételének idején az ispotályokban levő szegényekről sem feleltkezvén el, többi között az kassai ispotálynak is száz frtot hagyott; mely pénzt Kglmed által akarván az szegényeknek kiosztatni, megparancsoltuk Bélavári Dávidnak, hogy Kglmed kezéhez adja; Kglmed azért azt az száz frtot Bélaváritól kezéhez vévén, az ispotályban levő szegényeknek ossza ki fogatkozás nélkül. De coetero stb. Datum ex arce nra Fogaras die 29. Julii, anno dni 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: Reverendo Petro Alvinczi stb.

(Ered. orsz. lt. gyulafehérvári osztály.)

LXXIX. 1622. aug. 9.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Sicularum comes ac Opoliae Ratiboriae dux.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram.

Fejérvári házunknál valami folyosót akarván megíratni, az minemű festékek ahhoz kívántatnak, itt Brassóban szerit nem tehetjük. Azért hagyjuk és parancsoljuk, hogy Hűségtek ott Kolozsvárat az minemű képiró festékeknek szerit teheti, kirúl az mi fejérvári képirónk jegyzést küld Hűségteknek, tegye szerit és küldje mindjára Fejérvára azon mi képirónk kezében. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Brassó die 9. Augusti anno domini 1622.

Gabriel m. p.

Más írással: Anno domini 1622 die 20 Augusti.

Urunk ű felsége parancsolatja szerint és udvarbiró uram levelének is continentíája szerint percipíáltam az kolozsvári birák uraimtól külömbféle festékeket, melynek az ára egy summában teszen tizenkét forintot huszonöt pénzt. En Szöcz János fejevári.

Külcím : Prudentibus ac circumspectis primario et regio judicibus coeterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosvar etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. III. Nro 231.)

LXXX. 1622. a u g. 17.

Gabriel stb.

Generosi, egregii nobiles et fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram.

Mivel váradi végházunknak derék építéséhez mostan kezdetettünk, mely az hazának is edgyik fő bástyája, Hűségteket azért kegyelmessen requirálljuk és szeretettel intjük, hogy ilyen hasznos és szükséges hazánknek javára és megmaradására nézendő dolgokban magokat nem vonogatván, az mely két ezer deszkát Kézdi és Orbai szék ezen végházunk szükségére metszetett, fogyasztás nélkül szállíttassa mentől hamaráb Prásmárra, mely Hűségtek engedelmes industriáját kegyelmességünkkel recompensálni akarjuk. Bene valeant. Datum in curia Homoród-Szentspál die 17. Augusti 1622.

Gabriel m. p.

Külcím : Generosis, egregiis et nobilibus agilibusque capitaneis, iudici, vice-judicibusque regiis, nec non primoribus, potioribus primipilis peditibusque pixidariis ac universitati libertinorum Sicul. nrorum sedis siculicalis Sepsiensis fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije fejedelmi nagypecséttel lezárva a Bónis-cs. ltárában.)

LXXXI. 1622. a u g. 23.

Gabriel stb.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Minémű szorgalmatosságunk egy atyai kegyességből származó indulatunk volt eleitől fogva azon, hogy Hűségteknak országul csendes állapotjának békességes megmaradására ugy vigyázhassunk, hogy jövőendő üdőkben utánnok lévő maradéki is, rájok való gondviselésünknek kedves emlékezetit méltó hálaadással mindenkor előttök viselhessék, azt Hűségednél tudjuk nyilván lenni, holott távollétünkben is, nehéz hadakozásunk és terhes gondjaink között is, semmire inkább nem vigyáztunk, minthogy

Hűségteknek minden bántása és kára nélkül szép békességét megoltalmazhassuk, melyre akarván ezután is istennek segítségéből azon atyai kegyes indulattal gondot viselni, hogy jobb móddal Hűségtekkel egyenlő értelemről abban elő mehessünk, egyéb előttünk álló nagy szükséges dolgokért is mellettünk levő tanácsinknak tetszésekből rendeltük kolosvári városunkban ez jövő Szent-Mihály napjára, ugymint ad diem 29. Sept. iam sequentis generalis gyűlést celebráltatni, melyen magunk is személyünk szerint jelen akarván lenni. Hűségednek hadgyuk és parancsollyuk is, hogy az megnevezett napon és helyen személye szerint legyen jelen, hogy így istennek akarattyából Hűségeddel egy értelemről hazánknak megmaradására minden jó és hasznos dolgot végezhesünk. Secus sub poena in generali decreto expressa non facturus. Datum in civitate nostra Marus-Vasarhely die 23. Augusti anno domini 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargias trium sedium siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai iudici regio etc. fideli nobis sincere dilecto etc.

(Eredetije fejedelmi nagypecséttel lezárva a Bónis-cs. Itárában.)

LXXXII. 1622. szept. 4. (új szerint szept. 14.)

a)

Serenissime domine nobis semper clem.

Servitiorum meorum parat. comm.

Megértettük az Fged tekintetes leveléből, mit írjon Flgd az Gratian Gáspár vajda idejébe adott Flgd adóssága felől, kit Flgd az ország szükségére adott volna, az bojérok kezességére, mely adóssága Flgdnek az üdőtől fogva ide volt. Igaz dolog, hogy Flgd ennekelötte taláztatott volt meg ugyan ezen adóssága felől, Flgedet pedig követem mint kedves jóakaró uramat, nyilván vagyon Flgdnél ez két Oláhországnak állapotja miben legyen, az htlms császár summája nagy, holott pedig az sok idegen vajdák-nak gyakor változása miatt annyira jutott az szegény ország, hogy immár csak alig éltetik magokat; megemlékezvén pedig Flgeddel való jó szomszédságomról, több adósságok között nem akarom, hogy az Flgd pénze is tovább tovább halasztassék, noha azokba az bojérokba több kettőnél jelen nincsen, kik kezesek voltak, az kik vadnak is, csak az szegénységgel vadnak, mert minden jorokból elfosztatta Alexander vajda őket: mindazonáltal Flgedet mégis kérem, hogy Flged én rám semmi idegenséget azért ne ítéljen, hogy ez úttal meg nem küldhettem; hanem tanácsinkkal végezvén ilyen okon, hogy ez jövő szt.-Demeter napjára

úgy mint octobernek 26. napjára megköldöm Ngodnak bizonyos emberim által, mely elvégezett tanácsinknak nagyobb hitelére bocsátottuk ez jelen való boérunkat az országnak ős fiai közül tudniillik steczkó vornyik az ki volt, szóval is izentem Flgednek ő kglmétől és az miket megmond mi szónkkal Flgednek, Flgd higye meg szavát és isten velünk lévén az megnevezett napra, ügyekezem Flgdnek az Flged pénzét megküldeni. Isten Flgedet stb. Datum Jasis die 4. Sept. 1622.

S. D. Vrae

servitor

(*Oláh aláírás*) Stephanus Tomsa
princeps Moldaviae.

Külszín: Ser. dom. dom. Gab rieli dei gratia electo stb. regi dom. dom. nobis semper clementissimo.

2.

Serenissime dom. vicine nobis semper clem^{me}.

Servitiorum stb. Az úristen szerencséltesse stb.

Megértettük az Flgd tekintetes leveléből, mit írjon Flgd. Gratián Gáspár idejében adott Flgd az ország szükségére és az ország bojérinak kezességre való adóssága felől, mely adóssága Flgednek az üdőtől fogva ide volt; mely adósság felől Flgd ennek-előtte is találtatott volt meg. Flgedet követem mint kedves régi jóakaró szomszéd uramat, nyilván vagyon Flgednél az két Olá-országnak állapotja mibe legyen; az htlms császár summája mind egyik felé s mind az másik felé nagy, holott pedig immár az sok különb különb idegen vajdáknak változása miatt annyira jutott az ország, hogy teljességgel nemsokára el is fog pusztulni az sok adósság fizetés miatt, kit Alexander vajda főképen felrakott volt. Mivelhogy pedig megemlékezném az Flged hozzánk való jó szomszédságáról, több adósságok közt nem akartam, hogy az Flged adóssága is tovább tovább halasztassék, noha azokban az bojérokban több kettőnél jelen nincsen, és a kik jelen vadnak is Alexander vajda minden javoktól megfosztotta őket: mindazon-által Flgedet kérem mint kedves jóakaró szomszéd uramat, hogy Flgd én rám ebből semmi idegenséget ne gondoljon, hogy ezúttal Flgdnek az Flgd pénzt meg nem küldhettem; oka ez volt, hogy az sok felől megirt adósságoknak miatta semmiképen kész pénznek szerit nem tétethettük, és minthogy szinte mostan az országon császár számára egy néhány számú lábas marhát és mézet szedetek, ilyen hirtelenséggel ez miá kelleték elhalasztanom. Az Flged tekintetes vitézlő hűvei jelenlévén tanácsinkkal ilyen formán végeztünk és fogadjuk: noha az Flged hűvei ez végezésnek semmit nem engedvén, gondolván magunkban, hogy Flgd poroncsolatja

nem volt, hogy ez jövődő 1622. esztendőbeli Szent-Demeter napjára mind az bojérokon s mind az országnépén egyenlőképen felszedetem és Flgednek bizonyos emberimtől becsületesen kiküldöm, mely végezésünknek nagyobb hitelére bocsátottuk Flgedhez ez jelen való meghűtt két boérunkat az országnak örökös ős fiát úgy mint Orhaÿ tartományába lakó steszko vornyikot, és valamely szókat Flgednek mi szónkkal megmondnak, Flged higgye meg szovokat, Flged pedig engem mindenkor jóakaró szomszéd atyafiának és barátjának tudjon lenni; Flged poroncsoljon, tiszta szüből szolgálók Flgednek. Az úristen éltesse stb. Datum Jasis die 4. Sept. ao dni 1622.

S. r. M. Vrae

servitor et amicus paratissimus
(*Oldh aláírás*) Stephanus Tomsa
princeps regni Moldaviae.

Külön lapon: P. S. Az Flgd hüvei tudakozván hireink felől, onnan Lengyelország felől, Flgednek azt irhatom, hogy egész nyáron hadak mind fenn volt, most is fenn vagyon és immár több egy holnapjánál hogy mind hópénzt osztottak nekik, és hírek ilyen vagyon, hogy Muszkaországra akarnak királyfiával menni. Eddig is elmentek volna, csak ennek az főkövetnek az portára való bemenetelit várták és immár ezen két nap az is elérkezik, mindazonáltal vadnak embereink oda és az mi bizonyos választ érthetünk felőlök, Flgednek tudtára adjuk.

Másik külön lapon: Flgd megbocsásson, emlékeztem Flgedet, mikoron htmas császár poroncsolatjából kimentem volt hadaimmal Flgd mellé, Flgdnek attam volt 400 tallért, mely pénzért ígért volt Flgd énnekem az csiki hámorrról valami vasat, és mivelhogy mostan emlékezetért és az isten nevének dicsíretiéért egy klastromot építtetek felette nagy szükségem vagyon vasra; ha Flgd ebbeli jóakaróját én hozzám megmutatná, felette jó néven venném, meg is szolgálám Flgednek.

Külczim: mint az előbbin.

3.

Serenissime dne nobis gratiosissime. Servitiorum stb.

Megértettük a Flgd tekintetes leveléből, mit írjon Flged az Flgd adósságának megfizetése felől; mi az Flgd tekintetes levelét elolvastatván az vajdával ő ngával egyetemben tanácskozáván, arra végeztük, hogy az Flgd adósságát minden haladék nélkül az jövődő Szent-Demeter napjára minden haladék nélkül felszedjük és Flgednek bizonyos emberüktől kiküldjük; mivelhogy pedig mostan Flgdnek ki nem küldhetjük, Flgd azért mihozzánk semmi idegenséget ne ítéljen, mert noha mi ketten vagyunk az nemzetbe,

de csak az isten tudja, mint maradhattunk Alexander vajdától, de mindazonáltal ügyökezőnk, hogy Flgednek minden haladék nélkül megadjuk. Mely elvégezett dolognak nagyobb hitelére bocsátotta az vajda ő nga Flgedhez ez meghűtt bojér urat steczkó vornikot. Minekünk is Flgd poroncsoljon, tiszta szűből szolgálunk Flgednek. Isten szerencséltesse stb. Datum Jasis die 4 Sept. ao dni 1622.

S. Dom. Vrae.

servitores omnes
boyerones regni
Moldaviae etc.

Külczm : mint az elsőn.

(Eredetije mindháromnak a gyulafehérvári uj lymbusban.)

4)

Stephanus Tomsa dei gratia princeps hereditarius regni Moldaviae.

Generosi dni amici et vicini benevoli. Salutem et plurimam benevolentiae commendationem.

Az miképen király ő felge ő felgének meghűtt lűveit, úgy mint Donát János és Kanistos Mihály uramot mi hozzánk bebo-csátotta volt, Gáspár vajdának kölcsön adott adósságnak megadása felől, mely adósságnak megadása felől tanácsink elvégezvén ilyen-
ok alatt, mivelhogy mostan az országon az hatalmas császár adaját szedetem és egynehány számú lábas-marhát is kell adnom, halasz-tottuk az ő felge pénzének megadását ez jövő Szt.-Demeter napjára és akkor isten velünk lévén, ő felgének minden tovább való halasztás nélkül, magam bizonyosemberimtől ő felgének kiküldöm. Kegmedet is kérem, mint kedves régi jóakaró szomszéd uramot, hogy Kegmed is ő felge előtt legyen minden jóakarattal mi hozzánk, hogy ő felge mi reánk ne nehezteljen, hogy ezuttal ő felgének meg nem adhattuk, mert az sok külömb-külobm idegen vajdáknak adósság kérő töröki és tatári miatt minden nap csak az nagy búsulásba vagyok. Ép ez meghitt király ő felgéhez küldött bojérimtől szóval is izentem király ő felgének s mind Kegteknek és valamely szókot mi szónk-kal Kegteknek meg (*úgy*) Kegtek higye meg szovát. Kegtek poroncsoljon, örömet szolgálók Kegteknek. Tartsa meg isten Kegteket jó egészségben. Datum Jassis die 4 Septembris anno dni 1622.

G. D. Vrae

vicinus paratus

(*Tomsa vajda oldal aláírása.*)

idem qui supra.

Külczim : Generoso ac egregio dno dno Stephano Kouaczyczki de Kürtvélyfája serenissimi regis regnorum Hungariae etc. intimo consiliario ac cancellario etc. dno vicino nobis observandissimo.

(Eredetije a gyulafejevári újabb lymbusban.)

LXXXIII. 1622. szept. 21.

Serenissime princeps dne dne mihi gratiosissime.

Servitiorum meorum stb.

Isten Fölgedet tartsa meg szerencsésen egésséges hosszú életben. Noha az elmúlt időknek forgandó volta ez irásomra Fölgedhez tartóztatva bocsátott, kiváltképen mivel nem szolgálván Fölgednek, ez első levelemben is kéresemmel terhelem Fölgedet; mindazonáltal bizakodván az Fölged fejedelmi kegyességében és valami Minich Gergely Váradon levő rab atyafiainak kérésektől is meggyőztetvén, bizodalommal folyamodom ez kéresemmel Fölgedhez, könyörögvén, hogy azt az megnevezett rabot, kit Maczkási Meniárt uramnál mondanak lenni, kegyelmessen parancsolná eleresztetni, bizonnyal irom Fölgednek, hogy nem oly ember, az ki valamit árthatna, hanem ők idegenek lévén, folyamodtak én hozzám, Föliséged ha mi kegyelmességét nyújtja az nyavalyás rabhoz az én kicsin tekéntetemért is, igyekezem kicsin tehetségem szerint Fölgednek késséggel megszolgálnom, kérvén Fölgedet azon is, hogy ne tartson Fölged idegen szolgáljának az én kegyes uram után és parancsoljon is Fölged annak megmutatására. Isten Fölgedet tartsa meg fejedelemségében szerencsésen. Datum Viennae 21. Septembris 1622.

Serenissimae Celnis Vrae

addictissimus servus

comes Nicolaus Eszterhazi m. p.

de Galanta.

(Az egész Eszterházy irása. Gyulafejevári újabb lymbus. Lásd Bethlen választát: Bethlen levelei 375.)

LXXXIV. 1622. szept. 26. (új szerint okt. 6.)

Sacra regia Majestas dne dne mihi summis cum obsequiis colendissime. Servitiorum meorum stb.

Bódog szerencsés előmenetellel stb.

Az Flged hozzám megmutatott jóakarátját és Béldi Kelemen uram ő kglme által kívánságomra való kedves választételét (isten ez világban éltetvén a Flgd hozzám megmutatott jó akarátjáról el nem feletkezvén) hálaadóképpen atyafiságosan akarom Flgdnek megszolgálni. Kérem Flgedet mint jóakaró uramat és

atyámfíát, hogy ennekutánna is mindenekben minden jóakarátját continuálja és naponként hozzám nevelje; mely Fged ez ideiglen megmutatott és ennekutánna is megmutatandó jó akaratját tiszta szíből származandó fogyatkozás nélkül való hűséges szolgálatommal akarom recompensálni Flgednek. Szóval viszont ugyan ő kglmétől Béldi uramtól izentem Flgdnek, Flgedet kérem, adjon teljes hitelt szavának. Tartsa meg isten Flgedet jó egészségben. Datum in oppido Trissor die 26. Sept. ao dni 1622.

Sacrae reg. Mattis addictissimus servitor

(A havasalföldi vajda oldh aláírása.)

Külczm: Sacrae reg. Matti d. d. Gabrieli dei gratia electo Hungariae stb. regi stb. dno dno summis cum obsequiis colendissimo.

(Ered. gyulafehérvári újabb lymbus.)

LXXXV. 1622. sz e p t. 26. (új szerint okt. 6.)

Sples magci et gensi dni amici vicinique nobis observandi. Salutem servitorumque nostrorum paratissimam commendationem.

Mivel nekünk eleitől fogván minden szükséges dolgainknak véghez vitelében az Kegtek atyafiságos és barátságos szomszéd-ságában nem kételkedvén, nagy bizodalmunk és reménségünk volt: mostan is azon jó reménségünk és bizodalmunk által kelle-tett Kegteket nagy biztunkban megtalálunk. Az elmúlt napok-ban Béldi Kelemen ő kegme által találtattuk volt meg király urunkat ő felgét, minékünk igen kedves atyánkfiát néminémő szükséges dolgaink felől, melyeket ő felge Béldi Kelementől ő kegmétől megértvén, hozzánk jóakaró atyjafiához ő felge előbbi jó akaratja szerint jó akaratját mutatta. Kegteket azért, mint jóakaró szomszéd urainkat és atyánkfiat kérjük szeretettel Kegtek azokban az dolgokban minden jó akaratját mutatván hozzánk, legyen segítséggel, mely Kegtek ebbeli hozzánk megmutatandó jó akaratját (isten ez világban éltetvén) tiszta szübeli jó akarat-tal recompensálni akarjuk. Ezen dologról gubernator urunknak is ő nagának irtunk, Kegtek ő nagánál is legyen jó törekedő, szóval penig bővebben ugyan ő kegmétől Béldi Kelementől izentünk, Kegteket kérjük, adjon hitelt szavának. Tartsa meg isten Kegteket jó egészségben. Datum in oppido nostro Tressor die 26. Septembris anno 1622.

Earundem splium magcarum generosarumque Dnum Vrarum
amicus et vicinus benevolus

(oldh aláírás)

Külczm: Spectabilis magcis generosis dominis sacrae regiae Mattis consiliariis, dnis et amicis nobis observandissimis.

Ugyanezen levél másik lapján, melyre a cím is írva, áll: Én Tholdalaghy János esküszem az atyaistenre, hogy az én kegyelmes uramnak az felséges Gabriel isten kegyelmességéből római birodalom és Erdélynek fejedelmének teljes életemben hű és igaz leszök, mind előttem . . . . . az istennek igazsága szerint és ez országnak decretuma és constitutiói szerint igaz törvént teszek. Ez directorságnak tisztiben is hiven és igazán eljárók, valahul ő felségének és fiscusának hasznát és igazságát érthetöm, tudhatom, azt hiven felkeresöm és prosequálom s kedvet, barátságot, adományt, személyt ebben ő felge ellen nem tekéntek. Isten engem úgy segéljen.

(Eredetije orsz. lt.gyulafehérvári oszt.)

LXXXVI. 1622. oct. 12.

Gabriel stb.

Illustris stb.

Ez elmúlt napokban jöven be hozzánk Horvát István, az Kegyelmed nekünk irt levelét tőle elvöttük; melyben Kegyelmed törekedvén nálunk mellette, hogy lenne méltó tekintetünk hozzánk mutatott hűségére és érdemes szolgálatjára. Az Kegyelmed ebbeli törekedését illendőképen szemünk eleiben vöttük és megemlékezvén arról is, hogy ezen Horvát István, az mint Kegyelmed maga is jól tudhatja, mind mi hozzánk fejedelméhez, mind pedig országul Kegyelmedhez (*így*) semmi fáradságát és életének is veszedelmét is nem szánván, sok szükséges és nagy dolgokban igaz hűségét megmutatta, szokott fejedelmi kegyelmességünket akartuk mi is hozzája jelteni, sőt tudván azt, hogy az mi kevés jószággal látogattuk volt is azelőtt, az országnak mostani végezése szerint az tőle elvétetett: szép jószágot és bizonyos lakóhelyet adván birodalmunkban, egyik várunkban kapitánságot is rendeltünk neki, remélvén azt, hogy ezután is, az mikor az szükség kívánja, mind ő felségének császárnak, mind pedig országul Kegyelmeteknek hasznoson tud szolgálni.

Mivelhogy azért immár az Kegyelmed törekedésére nézve is bizonyos állapotja vagyon nálunk, háza népét akarja onnat felül az császár ő felsége birodalmából, az hul azelőtt hagyta volt, aláhozatni: Kegyelmedet kérjük szeretettel, annak békével való aláhozatásában minden jó akaratját és segítségét mutattván hozzája, parancsoljon úgy is mindeneknek az ő felsége birodalmában, hogy mind háza népének, mind pedig vele lévő marháinak lehessen bátorságos és békességes utjok, sőt az mi tekintetünkért, az miben kívántatik, legyen minden oltalommal és segítséggel is nékik. Ebbeli jó akaratját Kegyelmedtől kedvesen vévén, hasonló dolog-

ban mi is minden jó akaratunkat ajánljuk Kegyelmednek és istentől jó egészséget és sok jókat kívánunk. Datum in civitate nostra Bistriciensis die 12. Octobris anno domini 1622.

Kegyelmednek jóakarója

Gabriel m. p.

Külsőim : Illustri stb. Stanislao Thurzo stb. stb.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

LXXXVII. 1622. oct. 11. (új szerint okt. 21).

Sacra regia Maiestas stb. Servitiorum stb. Sok jó szerencsével stb.

Hogy Flgedet ily gyakorlatossággal való irt leveleimnek olvasásával fárasztom, Flgedet mint jóakaró uramat kérem, nekem megbocsásson, mert engemet erre Flgdhez való igaz és hí köteles atyafiság viszen, melyet Flgedhez minden időben fogyatozás nélkül continuálni akarok. Ennek a hónap, mely elmulék szeptembernek 16. napján (*így*) secundum vetus az fényes portán viszont újabb szendülés lött volt, mely felől írják ott levő kihájam, hogy az szpahiák és az janicsároknak egy része az császár divánjában rohanván, nagy kiáltásokkal vádolták az fővezért, mely vádolásoknak okai felől midőn az császár értekezett volna, mondták, hogy ők az pasának illetlen magaviselését, törvéntelenségét hozzájuk el nem szenvedhetik; holott az régi rendtartás és szokás szerént ha valamely szpahiának vagy janicsárnak helyében újonnan valakit be kellett írni, holnap holnapután pénzért másakat viszont beírván helyekből vétek nélkül kiveti. Ezért és több ezekhez hasonló magaviseletlenségéért az flges császár mezullá tétette, és helyében fővezérré választotta Flgednek egy kedves régi jó akaróját Gürcsi Mehemet pasát, kit (mikor az császár Hutin alatt vala táborba ott is és egyéb helyeken is) hallottam a Flged jó hírét nevét magasztalni és minden dolgait az egész császár divánjában is mindenek fülök hallására állítani és oltalmazni. Tudván azért azt hogy Flgednek igen jóakarója, minekelőtte Flged ily jóakarónak másoktól hallaná ilyen nagy méltóságos tisztben való succedálását, magam akarám Flgdnek értésére adnom. Az mi az fő lengyel követ jövetelét nézi, már istennek hála, országom határában beérkezett, míg szemben nem voltam véle, de szemben jutván minden véle való beszélgetésimről Flgedet certificálni akarom, mihelt megindul. Istennek neve legyen áldott mostan egyfelől is semmi egyéb gonosz hireink nincsenek, ezután valamely felől ha mi híreket hallhatnánk Flgednek értésére adni igyekezem.

Tartsa meg isten Flgedet jó egészségben csendesen. Datum in oppido Gergicze die 11. mensis Octobris anno dni 1622.

Sacr. reg. Mattis

addict. servitor

(a havaseli vajda aláírása.)

P. S. Ez Flgednek irt levelemet nem pecsételtettem még meg, hogy az portáról egy öcsém is érkezék, ki több levelekkel együtt hozzá ez Flgednek szóló levelet is, Flgd ott levő continuus oratora mit irt legyen, Flgd megértheti.

Külczim : Sacr. r. Matti dno dno Gabrieli stb.

(Ered. orsz. lt. a gyulafehérvári oszt.)

LXXXVIII. 1622. oct. 13.

Gabriel stb.

Illustris ac magnifice stb. Salutem stb. Szemünk előtt viselvén vitézlő hiveinknek és böcsületes szolgálóinknak Palásthi Gergelynek, Deli Tamásnak, Kartháli Pálnak, Kowacz Ágostonnak, Makai Mihálynak és Német Pálnak megmutatott hűséges szolgálatjokat és forgolódásokat, Erdély országunkban akarjuk őket letelepitenünk és hű szolgálatjokért contentálnunk. Kérjük annakokáért Kegyelmedet szeretettel, hogy midőn ez megnevezett szolgálók házok népekkel, cselédekkel az utnak erednek, békességesen eleresztse, sőt az mi tekintetünkért minden oltalommal és segítséggel legyen nekik.

Ebbeli jó akaratját Kegyelmedtől kedvesen vévén, hasonló dologban mi is minden jó akaratunkat ajánljuk Kegyelmednek és istentől jó egészséget s sok jókat kívánunk. Datum in civitate nostra Bistriciensis die 13. mensis Octobris anno 1622.

Kegyelmednek jóakarója

Gabriel m. p.

Külczim : Illustri stb. Stanislao Thurzo de Betthlenfalva stb.

(Eredeti orsz. ltárban).

LXXXIX. 1622. oct. 22. (új szerint nov. 1.)

Sacra regia stb. Servitiorum stb. Kévánsága stb.

Az elmúlt napokban Béldi Kelemen ő kglme második ide jöveteli után újabban értvén Flgd kegyelmes hozzám megmutatott jó akaratját és kglms választételét, ígertem volt magamat arra, hogy ő kglme kiindulása után harmad vagy negyed nappal emberemet bocsátom Flgedhez, de újabb betegségben esvén, oly főfájás volt rajtam, hogy szemeimmel is alig láthattam, mely miatt minden akaratomban és szándékomban meggátoltattam; mostan

istennek neve legyen áldott, jobb egészségben vagyok. Megemlékezvén azért arról, mint izentem legyen Flgednek Béldi Kelemen-től ő kglmétől, akarám Fgedet belső házambeli titkos szolgálám által megtalálnom, de meggondolván azt, hogy ez dolognak az míg lehetne titokban kellene lenni, nem akarék oly fő nevezetes embert küldeni, hanem alázatos formán ítélem jobbnak és alkalmasabbnak lenni, küldeném egy külső udvari fő, hű titkos szolgálám. Bocsátottam azért Flgedhez ez levelem Flgednek megadó jámbor udvari fő titkos szolgálám Para kulcsárt, kit Flged is jól ismer, nálam is igen nagy hitele vagyon, az nyelvet is alkalmasint tudja, Flged vele minden dolgokról privatum beszélhet bőségesen; én is meghattam neki, az Flged kegyelmes instructioját hallván, mi formán viselje magát s mint kellessék eljárni dolgában. Flgedet mint jóakaró uramat kérem Flgedhez érkeztvén, ob nostri respectum lássa kedves és kglmes szemmel, és ekkediglen hozzám megmutatott kglmes jó akaratja szerént ezután is mindenekben minden jó akaratját hozzám, kissébbik jóakarójához mutassa, kit Flgednek hálaadóképpen tiszta szíből származandó és jó akaratból való szolgálatommal akarom Flgednek meghálálni mint jóakaró uramnak. Hireink mostan istennek hála gonoszok egyfelől is nincsenek, ezután ha valamely felől oly bizonyos hireim érkezének Flgednek fogvatkozás nélkül kötelességem szerént értésére adni igyekezem. Flgedet is mint jóakaró uramat kérem, ha onnan felül Flgednek oly hirei vadnak, kiket nekem is illendő lészen tudnom, adja értesemre, Flgedtől jó néven vévén szolgálni meg igyekezem. Tartsa meg isten stb. Datum in oppido nro Gergicze die 22. Oct. a. d. 1622.

Sacr. r. Mattis

addictissimus servitor

(a havaseli oláh vajda aláírása.)

Külszim : Sacr. reg. Mattis dno duo Gabrieli stb.

(Ered. orsz. lt. gyulafehérvári oszt.)

XC. 1622. october 30.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Kassán lakozó hivünk Miskoczy Gergely alázatos könyörgése által jelenté, hogy ingyen csak meg sem hidegülvén házastársának tetemi, immár az felesége atyafiaitól háborgattatnék és osztozásra kényszerítettetnék. Így lévén azért az dolog, mivelhogy az derék szüret fenn áll és az országnak szokása szerént jura silent: intjük Hűségteket hagyjuk és parancsoljnk, hogy az megnevezett Miskoczy Gergelt az mi közitekben való menetelünkig minden impetitori ellen megoltalmazzatok. Secus

non facturi. Datum in civ. nra Alba Julia die ultima mensis Octobris a^o dni 1622.

Gabriel m. p.

Külczim: A szokott, Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 16. Januarii 1623. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa városa ltárában).

XCI. 1622. december 5.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Látván az monetáknak rosztos volta miatt minden szomszéd országokban az nagy confusiót, és akarván prospiciálni az mennyire lehetne ebből is birodalmunkra, akartunk némely módokat felkeresni, melyekkel efféle monetákat reformálhatnánk. És ez végre parancsoltunk volt is Silesiában, hogy némely monetáriusokat küldenének ki számunkra, az kik közül jövőn ez elmúlt napokban ketten hozzánk, és több társoknak képekben velünk conveniálván egy kevés ideig, mint succedáljon az dolog abból, meg akartuk próbálni. Végeztünk azért úgy velek, hogy ad finem mensis proxime adfuturi Januarii kassai városunkban minden instrumentumokkal és több társokkal együtt kijőjenek. Jelentvén pedig azt, hogy némely fabeli szükségek volna, az mely nélkül mesterségeknek elkezdésében szűkölködnének, hogy abból fogyatkozások ne történjék: Hűségteket klmeset intjük, hogy legyen azon az mennyire lehet, hogy azokat az fákat szereztesse meg számokra; magok az árát fogyatkozás nélkül megadják. Datum in civitate nostra Segesvariensi, die 5. Decembris, anno 1622.

Gabriel m. p.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis Andreae Varanay judici primario etc. etc, Cassoviensi etc. etc.

Más kéz: Exhibitae die 20. Decembris 1622. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

XCII. 1622. decz. 16.

Serenissime princeps dne gratiosissime.

Servitorum meorum addictissimam commendationem.

Az Fölged levelét, melyet . . . . . szolgája által nekem küldött, nagy böcsülettel vettem s igekezem Fölgednek meg is szolgálnom abban hozzám ismeretlen szolgájához mutatott kedvét és jó akaratját, kinek hogy választja ennyire haladott, kérem Föliségedet, legyen bocsánatom róla, oka nem feledékenységem, sem valami más tekintet, hanem az én kegmeg uramnak mostani távolléte. Hogy annakokáért Föliséged meg nem vetette az én

Fölgedhez nyújtott első törekedésemet, hanem kész lett volna az én Fölgedtől kívántam rabot elbocsátani, Fölgednek megszolgálom s azt annival inkább, hogy abból okot vévén Fölged, az több maga birodalmában levő raboknak is elbocsátásokra ígérte magát, meglegedvén eddig való sanyarúságokkal, mölyet értvén ő fölge is az én kegmes uram, nagy kedvessen vette és örömet is hallotta, csak kívántatnék már az, hogy az Fölged kegyelmes rendelkezésből nyavalyásoknak lehessen bátorságos utjok az kijüvetelre, kit bizony Fölgedért magáért is kívánnék. Holott penig az soproni ország végezése felől ír Fölged, úgy vévén azt, mintha mind az jó békességnek s mind az nikispurgi tractáknak és conclusióknak fölbontását nézné, kérem Fölgedet megbocsásson (Fölged nitván utat ez írásomra) de semmiképen az nemes ország ezeket nem intendálta s annival inkább ő fölge az mi kegmes urunk, sőt rettegven és irtóztván az mult, országok háborúságban levő nagy kéméletlen körösztvén vérontástól és szegén édes hazánknak is szánakodásra méltó pusztulásától, azt nézte inkább, az mint solidálhatná régen kívánt kevés békességit, mert hogy kinek-kinek az maga jószágának megadását végezte, az kit mind isten s mind hazánk sőt még az természet törvénye is kívánt, úgy tetszik, semmiképen háborúra való okot vele nem adatott, sőt ha különben cselekedett volna, ott nem ígérhetett volna békességet magának s ennekfölötte Fölgedet kérem, megbocsásson mégis s de valjon nagyobb, szebb és jobb részét egynéhány provinciáinak nemzetünk elvesztvén országunknak, s többire csak az egy nemességnek törvényes szabatsága maradván kezünkben, miképen mehetett volna annak is teljességesen való invalidálására, kiből nilván következött volna, a nélkül a végezés nélkül, melynek semmissé tételére elhittem Fölged sem törekedik. Az nikispurgi tracta sem sértődött, elhiheti Fölseged, evvel meg, mert valamint is referáltak Fölgednek ő kegmek, de bizonyosságom az isten, hogy különben annál nem volt, valamint az ország gyűlésében lett declaratio tartja, holott ha nem moderálta volna az dolgot, soha ő fölge ily nagy sérelmével méltóságának azokra az concessiókra nem ment volna, az kire ment, mely dologról én, noha legkissebb voltam abban az én kegmes uram szolgálatjában, mindazonáltal nagy sokat járván akkor alá s föl Bécsben, nem keveset írhatnék Fölgednek, de azzal most nem terhelem Fölgedet, hanem gondolám azt, hogy talám sokan maga Fölged méltóságának sérelmit is keresik abban, de nem találják bizony azt is, mert ha szintén valahán máson csüggő barátom mit affélet szólna is, abban egy egész nemes ország ment-sége Fölgednek, kit az ő kegmes urok, koronás királyok és az körösztvénységben levő fő monarcha előtt tettenek, nyilván megmutatván az ő declaratiójokkal, hogy abban Fölged méltóságának semmit derogálni nem akarnak. Így lévén annakokáért mindezek,

meg is követem Fölgedet, de ha valami véletlen és újabb nyomorúság és háború találja szegény megkeseredett hazánkot és nemzetünköt, (kit isten távoztasson), bizonynal sem az nemes ország sem ő fölge az mi kegmes urunk oka nem lészen, hanem ez jó végre és igaz szabatságból lett ország végezésének meg nem állói és tartói, ki fundáltatott az nikispurgi tractán: mölyeket mind Fölged sua maturitate bölcsen ponderálván, elhittem, ezt az questiót mint valami fölfüggesztett kardot, kihez mások is nyulhatnak s talám szegén hazánknak utolsó veszedelmével fönn nem hagyja, hanem magával együtt megfáradt nemzetünket és enni istennek ostorival környülvétetett nyomorúlt községet megnyugosztal, sok módja lévén Fölgednek hogyha ugyan kegyelmességét akarja jámbor szolgálaihoz mutatni, az mint mutathatja másoknak keserves és méltó panaszolkodások nélkül is. Magoknak is talám ezen leszen nagyobb jövokra, mivel halandók lévén együtt, az mi posteritásink oly animadversióval kezd reájok lenni, az ki súlyosabb leszen az mostani jószágnak kezezből való kieresztésénél. Mindezekben penig ő fölge az mi kegmes urunk az Fölged requisitiójától várt most is, mind az Fölged vármegyékre írt leveleire nézvén s mind az kit némely privata personáknak nekem is írt Fölged, kiről mast, távol lévén ő fölge, csak egy levele által is declarálhatja Fölged magát, úgy az kivel romlott s fogyatkozott hazánknak kevés csendességit és békességét bátorságossá teszi, és az ki oka volt ez kevés békességünknek, okkal nem veti magát veszedelmes háborúknak, sőt tilalmazója lészen azoknak is, az kik az ő személye mellé kívánják tenni az mi kevesünköt s úgy akar-nak együtt koczkát jánzani (*így*) velünk. De én itt fölöttébb elmentem az confidentiában s úgy tetszik pennám is tovább ment határánál, kiről kérem Fölgedet, legyen bocsánatom, jó száutom és az Fölged szolgálatjára való igyekezetem lehet az oka. Tartsa meg isten Fölgedet kívánatos jó egészségben szerencsésen. Datum in Vjuár 16. Decembris 1622.

Serenitatis V^{rae}

servitor addictissimus

comes Nicolaus Ezterhazi m. p.
de Galantha.

(Az egész Eszterházy írása. Gyulafehérvári Batthány könyvtár.)

XCIII. 1623. január 24.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Az Hűségtek nekünk utólszori írt levelét vettük, melyben mit írjon, klsen megértettük. Elsőb-

ben azért, hogy az uristennek ez mostani súlyos ostorral való látogatásának városokban szűnését levelekből értjük, arról ő szent fgének mi is nagy hálákat adunk, és kérjük is azon, hogy ezután is mind abbeli haragjának kemény vesszejétől, mind pedig egyéb ártalmas dolgoktól Hűségteket megoltalmazván, csendes és békeséges állapotban klmes gondviselésünk alatt megtartsa. Az mi pedig az rosz moneták miatt való nagy szükséget illeti, melyet mind ott városokban és egyebütt is értünk lenni, noha azok nekünk is nem kevés nehézségünkre vadnak, mindazáltal hogy innét azokat mingyárást in instanti remediálhassuk, abban módot lenni nem látunk; holott valami részét ez nagy inconvenientiáknak Hűségtek méltán magának is tulajdoníthatja; mivel ez elmúlt esztendőben ha az mi klmes tetszésünkhöz accomodálja vala magát, azoknak az hitvány monetáknak tollalásokbul hisszük bizonyosan, hogy mostan ez az nagy veszekedés és kár az miatt nem volna. Isten azért velünk levén ez holnapnak tizennyolczadik napján innét meg akarván indulni, utunkban sohul nem késünk, hanem ez jövődő februariusnak mintegy 14-dik napja tájban ott kassai városunkban akarunk lenni, az hul istennek áldása velünk levén, mind-ezekre és egyéb szükséges dolgokra is ugy akarunk gondot viselni, az mint birodalmunknak legnagyobb javára és hasznára ítéljük lenni, és azon is leszünk, hogy mind az monetákbul való nagy fogyatkozásokat, magunk ott kün jelen levén, tolláljuk, és Hűségtekre is mindenekből szokott klségünk szerént illendő gondot viseljünk. Az harminczadok dolgát is akkor illendőképen eliga-zítjuk. De coetero eisdem omni gratia et benignitate propensi manemus. Datum in arce Udvarhely die 14. mensis Januarii, a. d. 1623.

Gabriel m. p.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis judici primario, coeterisque juratis etc. civit. Cassoviensis etc. etc.

Exhibitae 27. Jan. 1623.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

XCIV. 1623. febr. 3.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Becsületes hívünk Wesselényi István menván az mi kglms engedelmünkkel némely bizonyos dolgaink végett Lengyelországba, mivel azért az gonosz út miatt lovai bágyadt állapattal lesznek, intjük kglmesen Hűségteket, hogy oda érkezvén városokban, adjon szekerei eleiben elegendő lovakat csak Szepes-Váralljáig. Secus non facturi. Quibus de coetero

stb. Datum in oppido Aranyos-Medgyes die 3. Februarii a. d. 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Kassa városának, a szokott.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

XCIV. 1623. febr. 9.

Gabriel stb. stb. Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram.

Az mely zabot parancsoltuk volt Hivségednek hogy megvétesse, hadgyuk és parancsolljuk is serio Hivségednek, ha eddig nem is, de ez parancsolatunkat révén mindgyarást minden késedelem nélkül megvétesse. Annakfelette az fűrészes-deszkáknek kiszállítására igen szorgalmatos gondot viseljen, melyeknek az kiszállításában ilyen módot observáljon, hogy Gyrgyóból Vásárhelyre, Csikból pedig Udvarhelyre szállítsák, onnan Segesvárra, Meggyesre; Háromszékről pedig Köhalomszékre avagy Szebenre és Fejervárra szállítsák, ebben semmi késedelemet ne is szenvedjen. Secus non factururus. Datum in arce nostra Munkachiensis de 9. Febr. anno dni 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Warjas stb. stb. fideli nobis dilecto.

(Eredetije fejedelmi nagypecséttel lezárva a Bónis-cs. ltárában.)

XCVI. 1623. febr. 7. (új szerint febr. 17.)

Sacra regia Mattas stb. Servitiorum stb. Isten stb.

Kantimer pasának érkezének szolgálai levelével, mely levelében jelenti, hogy Flgedhez való követségben küldené szolgálait. Mi dologról írt és izent legyen Flgednek, Flgedhez küldött szolgálitól és leveléből megértheti Flged. Ezt hozván az occasio akarám Flgedet ez kis irásommal jó egészségben látogatni. Flgd énnekem minden időben bizvást parancsoljon, az mire elégséges leszek, tiszta szíbeli jó akaratommal akarok Flgednek szolgálni. Híreket mostan egyfelől is Flgednek írni nem tudok, bizonyos emberim megérkezvén az portárul, ha mi hírekkel érkeznek, Flgednek fogyatkozás nélkül bizonyos emberem által értésére adni igyekezem. Flgedet is kérem, ha Flgednek oly hírei vadnak, melyeket illendő tudnom, azokról egy vagy két szóval tudósítani Flgd ne neheztelje, kit Flgedtől

igen jó neven vévén szolgálni megigyekezem. Tartsa meg stb.
Datum in oppido Tergovista 7. Februarii ao dni 1623.

Sacr. r. Mattis

servus addictissimus

(a havaseli vajda oláh aláírása.)

Külczim: Sacr. reg. mattis dno dno Gabrieli dei gratia stb.

(Ered. a gyulafehérvári lymbusban.)

XCVII. 1623. m a r c. 1.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Az néhai ngos Botskai Miklós özvegye Berzeviczi Judit asszony könyörgése által jelentvén, hogy az elmúlt időkbén míg életben maga Botskai Miklós adott volna, itt kassai városunkban lakó Izdenczi István nevű embernek bizonyos summa pénzt kölcsön úgy, hogy a praefigált bizonyos napra meg nem adná vagy adhatná, Kassán levő örökségét, házát foglalhassák el, melyről kötéslevele is extálna. Mely praefixus terminus régen elmúlván, kötésével sem gondolván, az pénznek megadását hol egy s hol másképen halogatná nyilvánvaló kárára és fogyatkozására. Mivel azért unicuique, quod suum est, justitia reddi jubet, Hűségteknek hagyjuk és serio parancsoljuk is, Izdenczi Istvánt maga kötése szerint mingyarást kényszerítse az pénznek megadására, alioquin ha meg nem adná vagy adhatná, azon obligatoriájának szigora szerint házát és örökségét, az exponensnek vagy arra rendelt emberének adja és bocsássa kezéhez mingyarást, holott maga kötése levén az, volenti injuria esse non potest. Secus non facturi. Datum in libera ac regia civitate nostra Cassoviensi die prima Martii anno d. 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis judici primario stb. Cassoviensis stb.

Exhibitae 4. Martii 1623.

(Eredetiye Kassa város levéltárában.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— NEGYEDIK KÖZLEMÉNY. —

30. §.

Mi azonban mindezen állításokra nézve kissé eltérő nézettel bírnak.

Midőn azt állítjuk, hogy őseink patriarchális szövetségben éltek, mi ez alatt a patriarchális állapotnak különböző formái közül természetesen nem a bibliai primitívet értjük, mely sem nyilvánított, se hallgatag szerződésen nem alapult; hanem csakis azon természeti ösztönből, hálaszülte kegyeletérzetből, s innen kifejlődött alárendeltségből eredett, melyet a gyermek atyja iránt érez, tanusít és gyakorol, s mint példás hagyományos szokást szállít át koronként ivadékaira; s mely korban az ily nomádnép, nem levén birtokának határa, ha egy legelő, vagy itató felett összekocczant is, a vitát nem rendes harczczal, hanem jobbadán birokra keléssel, legfőlebb pedig véres dulakodással végezte be.

Értjük tehát a patriarchalismusnak a népszaporodás és helyhez kötött viszonyok nyomán kifejlődött azon másik formáját, mely szerint elszaporodott családok többé egy sön és kenyeren nem élhetvén, az eredeti foglalásaikból részökbe jutott területeken rajként külön csoportokra oszlottak ugyan szét, de a családi vérokonság köteléke, közös érdekeik érzete s a birtoknak egyetemi-sége, főleg a hajlam az együvé s össze-tartásra s a hagyományos megszokottság: a családokból nemzetségekké, ezekből viszont törzsekké, még pedig rendes szerződés nélkül vált tömeget, emitt az eredeti főnek első fiörököse, vagy amott életrevalóságot inkább tanúsított másik tagja hatalma alá központositá.

Es ily értelemben, ily határok közt készek vagyunk a Szalay László által ¹⁾ fejtegetett őskori állásunknak a klánok szerkezetével való összehasonlítását elfogadni, mert mind az, mind ez egyiránt a patriarchális családíságból nemzetségekké, ezekből viszont népekké sokasodva, mindazonegy tisztán tribusi rendszerbe

¹⁾ Magy. orsz. történ. I. 50. l.

léptek át, mely a társadalmi fejlődésnek már meglehetősen magasági fokozatra emelkedését jelzi.

De mennyiben Szalay ezt a hűbérsegre nézve is, némileg bár, kiterjeszté, már Bartallal tartunk, ki tán ennél fogva állítá a klán szerkezetet a miénkbe be nem olthatónak. ¹⁾

Az előadottak szerint törzsi és nemzetségi szövetségben élt őseinkről mondja bíboros Koszta császár: »Ezen Árpád előtt más fejedelmök a turkoknak, (magyaroknak) soha nem volt.« ²⁾ S mondja szintén a Béla jegyzője: »nullius inquam imperatoris potestate subacti fuerunt.« ³⁾

Ezen állítások értelme azonban korántsem az, hogy nemetségeink minden társadalmi szerkezet és fő nélküli tömeg voltak volna, mert akkora néptömegben, minő nemzetünké volt, például a patvarokat kétségen kívül az ököljog is gyakran fogta elítélni ugyan, de némi rendes törvényszék létezését is föl kell tennünk, mely talán külön szabályok szerint fogott a polgári, s külön a katonai fegyelmet illetőkben működni.

S valósággal őseink említett Konstantinosz szerint Árpád előtt vajda nevezet alatt ⁴⁾ mindmegannyi törzsfővel birtak is, csakhogy ezek egymás irányában merőben függetlenek, magokra

¹⁾ Uj Magy. Muz. 1851¹/₂ I. 412. l.

²⁾ U. o. I. 518. l. Miért nevezték a görögök őseinket turkoknak? lásd itt az 517. lapon. S valószínűleg e korból örökölhette az 1282-ben élt »*Turk*, filius Benna« mint király embere = regiusa Erdélyben nevét. Fontes rerum Austriacar. 2. Abth. XV. Band 1. Th. 125-126. l.

³⁾ Cap. I. Endlichernél Monum. 3. l.

⁴⁾ A vajda név magyar eredetiségére nézve a Hazánk első évfolyama 412. lapján Hatvani Mihály tollából ezeket olvashatni: »Vajda, boebod czimmel nevezi már a bíborban született Constantin császár is a külön törzsek fejeit, kiket Béla király névtelen jegyzője »hét magyaroknak« nevez. Már ez is valószínűvé teszi, hogy e szó »vajda« nem, miként a szlávok akarják, szláv, hanem scytha-magyar eredetű. E szót egy nyelv-tudósunk Podhorszky Lajos a keleti nyelvekből ekként magyarázza: »Baj« mandzsú-mongol nyelven = Zielscheibe, a nyilazók célpontja; innen »bajra« = Schlachtfeld, s a magyar bajnok = íjász. »Faj« khinai nyelven annyit tesz, mint: cum aequali bellum gerere. A mongol *baj*, s a khinai *faj* tehát rokon értelmű s egymást értelmezi. A *b*, *v*, *r*, betűk gyakran fölcseréltetnek a rokon nyelvekben egymással. A *vajda* szónak második tagja: *da* mandzsú nyelven vezért, főt jelent átalában s még a konyha főnökére, a szakácsra is alkalmaztatik, kit e szóval neveznek: »*buda-da*« (buda = rizs, mi rokon a buzával), tehát rizs-vezér, rizsfőnök, a rizs levén étkeik fő anyaga. Világos ebből, hogy e szó: *Vajda* = harez-fő, harez-vezér.« Lásd még Uj. Magy. Muzeum 1851¹/₂ I. 518. és Budapesti Szémlé 1858. III. k. 261. l.

a nemzetségekre nézve azonban (önkényü?) egyeduracsok voltak, mint mindezt a vérségkapcsolatú ásiai törzseknek általános története hozta magával.

A nevezett írók tagadó állítása csak a főnök közösségére vezethető. Különösen a Jegyzőnek állításában is, mely szerint mielőtt ő Álmost fővezérré választatta volna, némi felsőbbséget tulajdonított neki, mennyiben ezt írja róla 4-ik fejezetében: »Omnia negotia regni (Scythiát érti) eo tempore faciebant consilio, et auxilio ipsius«, erkölcsi felsőbbiségnél egyebet nem kereshetünk.

31. §.

Ily állásban nemzetünk, hont hagyva keleten és keresve nyugaton, valamig e végcélját el nem érte, mozgott-, csatázott-tábornál egyébként, többnek nem tekinthető.

E sereg kiindulásától kezdve a sors által folytonos üldöztetésén, a vérrokon besenyőktől szenvedett vereségein, Lepedből kiszorításán s tömegének örökre történt kettészakadásán okulva, s a kitüzött vállalat fontossága, főleg kétsége által is indítatra: eddigi hadszerkezetének ezentúlra összpontosítása szükségességét kétségen kívül belátta, s a khazár-khán habár önérdekből eredt de kellő időben tett ajánlatát egész készséggel elfogadta.

S ez volt azon fő s tán inkább egyedüli indok, mely e nyomorteljes vándorlás közepette az addig egymástól független törzsfők közül egynek, s jórendén a derekabbnak fővezérré választására s ügyeiknek válllvetve, közegyetértéssel elintézésére birta nemzetünket.

E választási tény a névtelen Jegyző így adja elő: »tunc ipsi septem principales personae communi et uero consilio intellexerunt, quod inceptum iter perficere non possent, nisi ducem, et preceptorem super se habeant.« ¹⁾

A Jegyzőnek e dux-ában, preceptor-ában csak fővezért lehet és kell fölismernünk, annyival inkább, mivel ő 4-ik fejezetében nem csak Álmost, de vezértársait is szintén duxokul említi: »Dux autem Almus — — potentior fuit, et sapientior omnibus ducibus Scytie — — duxit sibi uxorem in eadem terra filiam cuiusdam nobilissimi ducis.« A magyarokkal szövetséget kötő kúnok vezéreit szintén mindmegannyi dux-oknak nevezi a 8. 10. és 44. fejezeteiben.

Mivel azonban a Jegyző a fővezéri választás és a vérszerződés korát a Volga mellőli kiindulás idejére tolta, magát a tényt pedig akként adta elő, mintha azt a hét vezér magára a nemzet kizárásával oly móddal ejtette volna meg, hogy emez a különben öt illetett nagyszerű változásoknak összefogott kézzel, némán,

¹⁾ Cap. 5. Endlicher Monum. pag. 7., és így cap. 13. 15. 1.

részvétlenül szolgálai szemlélője volt volna; mivel végre a Jegyző nem is Árpádot, hanem valótlánul atyját Almost tette első fővezérré: lehetetlen el nem fogadnunk Szabó Károly barátunknak azon észrevételét, hogy a Jegyző ezen állításait csak hibás mondára alapítá, s e részben több hitelt érdemelnek az Árpáddal egykorú, sőt a vele szövetségzett bölcsek Leon és fia biboros Koszta császárok.¹⁾

Éppen ezért hallgassuk meg Kézait is, ki noha jóval későbbkoru a Jegyzőnél, de mivel amazoknak munkáit felhasználta, következő sorait bizvást elfogadhatjuk: »in VII exercitus sunt divisi, ita quidem, ut unus exercitus — — unum haberet capitaneum, cui tanquam duci deberent unanimiter intendere, ac parere, — — *ex istis ergo capitaneis Arpad — — rebus dñior erat, et potentior gente — — eius prosapia ista pre ceteris scitie tribubus prerogativa investitur dignitate, ut exercitum precedit eundo, retrograditur redeuntem.*«²⁾ Kézai szerint tehát a főhadvezér inkább csak első tisztviselő, semmint fejedelem, s rangja csak kiváltság, semmint hatalom volt, minő vala egykoron bizonyos tekintetben a német birodalmi szövetségnek feje is.

Írja ugyan a jegyző 6-ik fejezetében azt is hogy: »Almum sibi *dominum* elegerunt,« sőt 57-ik fejezetében Zsoltról szólva még többet mond: »*filium suum Tocsum fecit ducem, et dominatorem super totum regnum Hungarie*«, mely kifejezések következtében állíthatni, hogy fővezéreinket mégis csak egyedurakúl kellene tekintenünk.

De ő e kifejezéseket az általa is elismert »dux«-nak inkább csak változatai gyanánt használta, s midőn ezekkel élt, mindig a korabeli királyok s intézmények lebegtek szemei előtt, melyeknek a honfoglalás korára is átvitelével leggyakoribb botlást követett el, mint ennek néhányát alább fogjuk látni.

32. §.

A 888-ban Moldva-Bessarabiában történt mulatozás alatt keletkezett vérszerződés által a pezsgő vérű vándor néptömeg egybe forrva, ifjú szövetséges nemzettestté változott át, anélkül, hogy kezébe a fegyvert Árpád adta, s nekie zsoldosává vált volna.

S ha uralkodhatni anélkül is, hogy a fegyveres nép hűbéres avagy zsoldossá váljék, az önjerején s érzetében síkra szálló szabad nemzetnek sem lehet feje önkényű egyedur.

A hadsereg nagygyánt magából a szabad nemzetből telt ki, a szellem, lelkesedés, érély, érdek, erő- és jog-érzet ugyanaz volt

¹⁾ Budapesti Szemle III. 267. l. Szabó Károly ezen állításának kielégítő okait pedig lásd Uj Magy. Muz. 1851¹/₂ I. 527. és 827. l.

²⁾ Lib. 2. cap. 1. Endlicher Monum. 102-103. l.

otthon a pusztákon, a minő a harcmezőn, s az itt vitézkedett harczfi hogyan vált volna otthon gyáva polgárrá?

Bölcs Leon császár hadműtanában mondja őseinkről: »*Szabad ezen nemzet, s minden kényelem és élvezet fölött arra törekvő, hogy ellenségei iránt magát vitézül viselje.*«¹⁾ Mondja ugyan másfelől azt is, hogy »Ezen nép — — a mely egy fejedelem alatt van, s melynek vétékeseit főnökeik kegyetlen és nehéz büntetésekkel lakoltatják, nem szeretet, hanem félelem által fékeztetve, a bajt és fáradságot nemesen tűri, hideget, meleget kiáll s a szükségletekbeni fogyatkozást, mint pusztai nép, föl sem veszi.«²⁾ De azért mégse keressünk a császár szavaiban ellenkezést; ő hadműtanában csak is katonai fegyelemlről kívánt írni, mely mindenhol és mindenkor a polgárinál szigorúbb szokott lenni. Szerinte a vitézlő sereg vezérei és tisztjei a szabad nemzetnek csak a vérmezőn rakonczátlankodott tagjait sujtották, kiknek száma éppen azért, mivel maga a nemzet szabad volt, jórendén nem csekély lehetett.

Fordítsuk csak figyelmünket a korunkban szabad nemes-ségből alkotott fölkelő seregre, s azon vesződségre, mely a fegyelmelés szükségéből szinte a legyőzhetetlenségig keletkezett, mivel kihágása a rendes katonaságétól abban különbözött, hogy emez inkább csak ereje, amaz pedig még szabadsága érzetében is szokta kihágásait elkövetni, s azt hisszük, hogy a császár szavaiban az ellenkezésnek árnyékára sem fogunk többé találni.

A vérszerződés a tribusi főeknek eddigi zsarnokságát ha meg nem törte is merőben, de nézetünk szerint azt csakugyan nagygyánt szelidítette az által, hogy a belkormányzás nem mint addig, az egyes törzsfők önkénye, hanem köz-tanácskozás s ebből önként kifejlődött ellenőrködés által intéztetett el, a mi természetesen a fővezérnek egyeduratságra törekedését is meglehetősen paralyzálta.

S valósággal a nemzeti szabadság, mely különben is a magyarnak saját természetéből és véralkatából vette eredetét, csakhamar oly erőre kapott, hogy biboros Koszta császár rólunk 949-ben már méltán elmondhatta »a turkok ezen 8 nemzetségei (mert ide értette a kubar = kún tribust is) saját fejedelmeiknek nem alattvalói.« Amit Szabó Károly igen nyomósan oda értelméz, hogy a nemzetség-(jobbán törzs-) főnökök saját nemzetségüknek nem uralkodói, hanem csak vezérei és bírái voltak, kik hatóságukat az ország törvényei szerint, milyenek voltak például a pusztaszeri végzemények, gyakorolták.³⁾

A nemzet jogai párhuzamban növekedtek hatalmával, s ezt

¹⁾ Új Magy. Múzeum 1851² I. 303. l.

²⁾ U. o. 304. l.

³⁾ U. o. 845. l.

ő szintúgy felfogta és élvezte, minőleg Athene, midőn népgyűlésében kifejezte, hogy a nép joga éppen odáig terjed, a meddig hatalma. ¹⁾

33. §.

Midőn a vérszerződés 3-ik pontjában a »rólunk de velünk« elvét fölállíták, még pedig az 5-ik pont által, nemcsak a Jegyző szerint a fő- és al-vezéreknek egymás, hanem szerintünk mindnyájok irányában átok, vagy is számüzetés terhe alatt kölcsönösen történt biztosításával állíták fel: ezen elvet a vezérségi testületnek a honszerzés alatt csak a hadi-, megállapítása után pedig a belkormányzati-tanácsban is lehetett módja gyakorolni, mindegyikből azonban a fővezéri egyeduralkodás elvének és fölségi jogoknak kirekesztésével. Mert minden jel oda mutat, hogy a nemzet a vezérek és alárendelt hivatalnokok választásának, tetteik megbírálásának és letételöknek jogát magának tartotta fenn ugyanazon vérszerződés következtében. Avagy találhatni-e legkisebb nyomára annak, hogy apáink ezeket Szent-István, vagy utódai alatt engedmény, vagy erőszak által vívták volna ki legelőbb? S ha e jogot a királyok alatt tagadhatlanul élvezték, mennyivel inkább élvezhették a fővezérek korában?

Béla Jegyzője, Álmos electoraivá magokat a vezéreket látszatik tenni, mondván 5-ik fejezetében: »isti — — *septem principales persone* — — *pari voluntate Almo duci sic dixerunt: ex hodierna die te nobis ducem, et preceptorem eligimus.*« De hogy ő, megkérgesült aristasága mellett is, a hét személy alatt általában amaz összes képviselőket értette, kiket a nemzet nevében működtetett, lejjebb fogjuk látni. Így igazolja ezt Koszta császár is az Árpád megválasztatásáról írva: »miután azok (a khazár khán követei) e felett a *turkokkal* (nem tehát a Jegyző szerint csak is a hét főszemélylyel) értekeztek, a *turkok* inkább választák *fejedelmükké Árpádot*, mintsem atyját Álmost, mint ki tekintélyesebb észre, tanácsra, és vitézségre, igen nevezetes, s ily fejedelemségre termett férfiú volt, kit a khazarok szokása, és törvénye szerint paizsra emelvén, fejedelemmé tettek.« ²⁾

Kézai a nemzet és hivatalnokai közti viszonyt ekként adja elő: »*constituerunt quoque inter se rectorem*, ³⁾ — — *qui communem exercitum iudicaret, dissidentium lites sopiret, castigaret*

¹⁾ Cantu Caesar, Világtörténet. III. k. 186. l.

²⁾ Új Magyar Múzeum 1851/2 I. 518. l.

³⁾ 1091-ben rectoroknak czímeztek a megyei főispánok, IV. Béla pedig az országbírókat »*aulae suae iudicem et Rectorem*«-nek nevezte. Bartal, Comm. I. 160. l.

malefactores, fures, ac latrones, *ita quidem, ut si rector idem immoderatam sententiam definiret, communitas in irritum revocaret, errantem capitaneum, et rectorem deponeret, quando vellent. Consuetudo enim ista legitima inter Hunnos sive Hungaros usque ad tempora ducis Geiche filii Tocsun inviolabiliter existit observata.*« ¹⁾

S midőn leginkább Kézainak e szavaihoz ragaszkodunk, melyek állításunk főtámpontjaiúl szolgálnak, meg nem tagadhatjuk a kétkedőknek azon jogát, melynél fogva e részben Kézai helyett tőlünk kívánhatnak oly adatokat, melyek tételét hihetővé s elfogadhatóvá tehetik.

Kézainak ez állítását maga a Jegyző, ha kimerítőleg nem is, de eléggé igazolja 40-ik fejezetében a pusztaszeri közgyűlésről szólóban: »Es azon helyen a vezér és nemesei megállapíták az ország minden szokásos törvényeit és minden igazait, miképen szolgáljanak a vezérnek és előkelőinek, vagy miképen tegyenek törvényt minden elkövetett vétek felett.« ²⁾ A Jegyző itt az addigi szokások becikkelyezését, a polgári közigazgatást és büntényeket illetett törvények megállítását érintvén, nem tehetjük-e méltán fel azt is, a mit ő elhallgatott, az ezen törvények életbeléptetéséhez okvetetlenül megkívántatott hivatalos testületet s ennek megválasztatását?

A mi pedig különösen a fővezér választását illeti, ezeket a nemzetségek magából ugyan az Árpádházból, de nem a születés rendén, hanem teljesen szabadon választák, mert Horvát István szerint: ³⁾ »Árpád után nem Tarkácz az első szülött s ennek fia Tebele; nem Jelech a második szülött s ennek fia Ezelech; nem Jutotzás a harmad szülött s ennek fia Falitzin: hanem Zaltán, a negyed szülött volt fővezér. Ismét Zaltán után nem az első szülött Tarkácznak fia Tebele és Tarkácznak unokája Termácz, hanem Falitzin, a harmad szülött Jutotzásnak fia vitte a fővezérség kormányát. Csak ezután jöve a sor Taxis fővezérre.« S így folyt ez királyaink korában is.

Megkívánjuk említeni még azon esetet, hogy Szt.-István a hadvezér választását is előkelőire bízta; az ezt igazoló szavakat éppen az ő szájából eredeztette a Gellért életírója ezekben, »ait ad optimates suos: preparamini contra Achtum adversarium meum, in prelium, et preoccupemus regnum eius, — — addidit quoque rex dicens: *eligite vobis talem virum, qui sit princeps noster in prelio.*« ⁴⁾

¹⁾ Lib. 1. cap. 2. Endlichernél, Monum. 89. l.

²⁾ Szabó Károly, Béla Jegyzője. 54. l.

³⁾ Horváth I. A Szlavinokról 103. l.

⁴⁾ Endlicher, Monum. 215. l.

A fővezérek letételére nézve pedig vajjon ki bizonyít e részben világosabban, mint a Jegyző maga? a ki a vérszerződés 5-ik pontját így adja elé: »hogy ha valaki Álmos vezér és a többi fejedelmi személyek utódaiból esküjük állapotjait meg akarná szegni, átok alá legyen vetve mind örökké«; — a fővezért átok alá vetni, mit tesz egyebet, mint száműzni, tehát a fővezérségből letenni?

Fölhozhatjuk továbbá a különben hazai régibb történéseink előtt merőben ismeretlen, de bihoros Koszta által határozottan fővezérként megemlített Faliczint, Árpád unokáját. ¹⁾ Az ő fővezérkedését a császár 940-re, nem tehát a 907. óta vezérkedett Zsoltnak kiskorúsága idejére tevén, ez által azon méltó gyanúra nyitott nekünk utat, hogy a nemzet Zsoltot valószínűleg a nyugoti vereségek következtében szállítá le a fővezéri nyeregéből, erre Faliczint ültetvén. Később ugyan újra Zsolt áll elő, amannak tán elhunytával, de 947-ben — önként-e, erőltetve-e — a még csak 17 éves fiának Taksnak részére viszont lemondott.

Ezen, krónikásaink előtt is már ismeretes utóbbi — még pedig fiának kiskorúságában, tehát aligha jószántából történt — lemondás hihetővé teszi az elsőt is, és lapjaink hézagát a császár állításával ekként legjobban kipótolhatónak hisszük. ²⁾

Azonban álljon bármiként az eset, s legyen való, hogy fővezéreink közül egyik sem tétetett le, ámde királyainkkal nem ugyanaz történt-e meg, és jelesen Salamon nem üritette-e ki fenéig a vérszerződés 5-ik pontja által megtöltött serleget?

Részünkről azon meggyőződésben maradunk, hogy a választás és letétel joga, ha csakugyan megszorításnak volt kitéve, inkább királyaink, sem mint fővezéreink alatt történhetett.

34. §.

Folytassuk azonban tovább fővezéreink egyedurasága elleni vizsgálódásainkat.

¹⁾ Lásd Cornides, *Vindiciae* 343. lapját és Szalay László, Magyarország tört. I. 33. l. Endlicher ugyan a Béla jegyzője 1827-ki kiadásában a 74—75. lapon azt hiszi, hogy a császár Faliczint csak mint fővezéri házbelit tisztelte volna meg az Archon czímmel; de az egykorú császár állapotainkat jobban ismerte, hogy sem Endlichernek állítása minket kielégíthetne.

²⁾ Bárdosi, *Supplementum Analector. terrae Scepusiens.* 292. l. Taksról szólva ezt írja: »a perpessa A. 955. clade Augustana non diu supervixisse — — ut adeo redux vel ex accepto vulnere, vel ex adversa valetudine contracta non multo post mortuus fuisse censeri debeat. Prius tamen, quam decederet Geyzam — — et Miskam — — filios —

A vérszerződés egy nemzettestté egyesíté ugyan a törzseket, de ez egyesülés mindig csak a nemzet-gyűlésekben létesült polgárilag, amikor a fővezéri hatalom, az országos testben népfőlséggé vált nemzet irányában, mindannyiszor elerőtlenült.

Ezenkívül azt, hogy a honmegalapítás után is ennek védelmét illetőleg, a hét magyar és a nyolczadik kún tribus egymással mind megannyi külön testületű szövetségben állva maradtak, bizonyítják bíboros Kosztának következő szavai: »*a turkok ezen 8 nemzetségei saját fejedelmeiknek* (jobbán vezéreiknek) *nem alattvalói, hanem szerződésben vannak egymással a folyamok szerint, hogy a mely részen had üt ki, azt egy szívvel-lélekkel segítendik.*«¹⁾

E szövetséget maga a Béla jegyzője is érinti 7-ik fejezetében: »*Almus dux — — una cum uxore sua, et filio suo Arpad — — necnon cum multitudine magna populorum non numerata federatorum de eadem regione (Scythia) egressus est,*« mert a nép alatt egyenesen magát a magyar nemzetet értette, máskülönben miként tehessük fel, hogy Álmos, neje, fia mellett valami idegen jött-ment népet említsen meg, s azt, a mi fő, a magyar népséget említetlenül mellőzze? Szövetségeseeknek pedig méltán azért állította, mivel szerinte a vérszerződés a keleti kiindulás előtt jött létre.

Es törzsfők alatti nemzetségeinknek önkormányzási hatósága alapját e szövetségi állásban találhatjuk fel, melyet azután, midőn a magános uradalmi- s az ezekhez Szt.-István alatt járult királyi megyék országosokká, vagyis nemesekké váltak, ezekbe vitték és plántálták át.

Az egyed (előkelő) és népuralmi elemek közül, melyekkel a vezérek korában hazánk kormánya bírt, legerősebb az utolsó, s legjelentéktelenebb az első volt, ha volt, amint ez a szövetséges vérségi kormányban másként nem is történhetett.

S ha mondanák, hogy a foederatív rendszer csak a status quo megvédésére s egy alkotmányos élet kifejtésére volna képes, de már honszerzésre, hódításra nem lenne használható: e nehézségre nézve nem tartjuk szükségesnek az éjszakamerikai egyesületre való hivatkozást, mert a magyar nemzet foederatiója tulajdonkép csak is a honmegalapítás után vált valósággá, addig pedig folytonosan compact hadtestként Árpád fővezérsege alatt állott a csatasíkon, mint fegyveres sereg hódított, hont foglalt s ezt azután mint szövetségbe lépett 8 törzsi nemzet védte és ren-

— pueritiam vixdum egressos, Phales, Palatinorum Principis — — tutelae — — commendatos fuisse dubitari nequit.«

¹⁾ Szabó Károly fordítása szerint Új Magy. Múzeum 185¹/₂ I. 845. l. Lásd még Horvát István, A Szlavínokról 100. l.

dezte. »Nem alkottak azonban a nemzetségek (Szabó Károly szavai szerint, ki a nemzetségek alatt rendesen a törzseket érti) az élőkön álló nemzetség-főnökök alatt a magyar álladalomban külön álladalmakat, nem birtak törvényhozói hatalommal, mert ez, valamint a közigazgatás legfontosabb ügyeinek kezelése, mint Kézai s utána több évkönyveink feljegyzék, a község, azaz a nemzeti közgyűlés jogkörébe tartozott. — De a törvényhozáson kívül a közigazgatás és bírói hatalom szálai is a község kezében összpontosítottak. Így tudjuk Kézaiból, hogy a nemzet kapitányait, vagy vezéreit időnkint a község választotta, a bíró roszt ítéletét a község megsemmisíthette, s a hibázott bírót vagy kapitányt, mikor akarta, letehetette.« ¹⁾

35. §.

Bíboros Koszta nagyfejedelemnek állítja ugyan Árpádot, de második fejedelemmé az egyedüli, s azért az összes nemzetre fennhatósággal bírt Gyulát, s harmadikká a több számból állott Kárkhánt tette, azon határozott kijelentéssel, hogy e két utóbbi nem személy-, hanem hivatalnév. ²⁾

A császár Gyulája alatt Horvát István és Bartal ³⁾ nemzetgyűlést, Szabó Károly pedig csak ország-főbíróért értettek. ⁴⁾

Részünkről a Bartal által felhozott okoknál fogva az elsőkel tartunk, annyival inkább, mivel Kézai, kinek rectora azonos lehetett a tán minden tribus élén állott kárkhánsággal (?), nyíltan mondja, hogy a rector elől a közgyűlés — nem tehát a fővezér és tanácsa — elébe történt a főlebbezés.

Montesquieu szerint ⁵⁾: »a minden időbeli tapasztalás azt bizonyítja, hogy a mely embernek hatalma van, hajlandó az azzal való visszaélésre, — s hogy a kormány vissza ne élhessen a hatalommal, szükséges, hogy a dolognak bizonyos elintézése által a hatalmat hatalom zabolázza.« És mi három első fővezéreink részéről a hatalommal való visszaélésnek legkisebb nyomára sem találhatunk, jeléül annak, hogy e célra elégséggel nem is bírtak. A világtörténelem lapjai pedig aligha tudnak felmutatni

¹⁾ Új Magyar Múzeum 1851/2 I. 848. l. Szabó Károly barátunk ez állítása által a nemzetségeket a municipalitástól, s ennek nyomán keblő szabályok hozhatása jogától kétségen kívül nem kívánta megfosztani, mert máskülönben a később kifejlődött megyei autonómia eredeti alapját sehol egybeült föl nem fogjuk találni.

²⁾ U. o. 829. l.

³⁾ A Szlavinokról 99. l. és Comment. I. 133 — 134. l.

⁴⁾ Új Magyar Muz. 1851/2 I. 835. l. 2-ik jegyzet.

⁵⁾ A törvények lelkéről I. 238. l.

esetet arra, hogy azon egy államnak három egymást követett uralkodója egyaránt ily önmegtartóztatással, mérsékletességgel lett volna megáldva, nem, mivel a néptől a sors e szerencsét mérőben megtagadta.

II. András nem abban volt első, hogy a nemzetet ellentállási joggal megajándékozta, hanem hogy ennek szomorú eredményei félelmétől törvényhozásilag megmentette.

Őseink már azelőtt is, valahányszor csak főnnhézás, gög, zabolátlanság, önkénykedés s erőszakoskodás, szóval a vérszerződés 5-ik pontjának megszegése által arra nógatva valának, nem igen mulaszták el boszankodásukat azoknak és ennek fokozatához mérten egyaránt szóval és tettel nyilvánítani és szükség esetében azon pontot érvényesíteni. Találhatni ily események nyomára mind fővezéreink, mind pedig királyaink korában. De legyen elég e helyen a fővezéreknél hatalmasb királyok egyikét illetőleg csak a Bartal által ¹⁾ sem mellőzhetett azon jelenetet idéznünk Turóczi Jánosból, midőn a Páznán nembeli Kozma a kievi ostromkor II. Istvánhoz a következő alázatos kérelemmel bátorkodott folyamodni: »Nos Barones castrum non oppugnabimus, solus pugna, nos autem in Hungariam recedemus, et nobis Regem eligemus.«

S most rövidbe foglalva az eddig felhozottakat, abból: hogy Kézai szerint mind a 1-olgári, mind pedig a katonai ügyekre kiterjesztett ellenőrködés nem elkülönítve, de egyesítve azonegy személyre, a rectorra ruháztatott, a ki a vezéri kart ezáltal korántsem nullificálta, hanem csak ellenőrizte; abból, hogy ezen rectorok ha cátoi műveltséggel nem is, de cátoi hatalommal felruházott olyatén forma censorok voltak, minőknek helye csak a köztársaságokban szokott lenni; abból, hogy a főlebbezés csak magához a nemzet-gy üléshez intéztethetett; abból, hogy a vérszerződés azon 5-ik pontjából, mely szerint a fővezérek esküjök megszegése esetében örökre átok alá vetendők valának — folyólag a nemzeti pozitív jogok és szabadság létezésére méltán vonhatni következtetést; mert azt tenni fel, hogy fővezéreink a nemzettel szemben, saját korlátlan egyeduralkodási jogaiknak fenn nem tartásáért vettek volna átok alá, mi lenne egyéb valódi képtelenségnél? következőleg az, hogy egy fejedelemnek hatalma leginkább állásának meg nem változhatásán alapul, fővezéreink azonban ezzel ellenkezőleg éppen le is tehetők voltak; az, hogy az összes nemzet különvérségi szövetséges és fegyveres tribusokra vala osztva; az, hogy az egyenlőség szelleme lengte körül magának a nemzetnek minden egyes szabad tagját, mennyiben ezt az életesszközök aránytalansága megengedte, s mennyiben a nemzetgyűlésben gyakor-

¹⁾ Comm. I. 120. l.

lott szavazása által maga parancsolt s az ekként hozott végzéseknek szintén maga, mint már egyszerű polgár engedelmeskedett; az, hogy nemzetünknek minden egyes szabad polgára egyszersmind született katona is volt, s hogy Bárdosi János jól eltalált kifejezése szerint ¹⁾ »*militia apud Hungaros libertas, non servitus fuit*;« s ide vetve végre azt, hogy ősünk akkoron még nem voltak földművelők, s mindazt, a mire nekik, mint szabad polgároknak szükségök volt, lóra pattanva s a célért magokat, mint már vitézeket szorosb fegyelem alá adva, inkább vérrel, semmint verítékkal szereztek be magoknak; hogy következőleg nekik se okuk, se kedvök nem igen lehete polgári függetlenségükről való lemondásra: mindezek mondjuk s az ilyesek fővezéreinknek egyed, főleg pedig önkényű uraságára bizony nem igen útalnak.

36. §.

De lássunk egy-két adatot még azok közül is, melyek a történelmi tárákban részünkre fönmaradva, a végrehajtó hatalomra, minden uralkodásnak ezen legerősebb izmára vonatkoznak.

Mindjárt a vérszerződés keletkezte után a felségi jogok amaz egyikét, mely etelközi ideiglenes állomásunkban gyakorolható vala, a Szümeon bolgárfejedelem elleni szövetekezést böles Leon követével, Niketászszal, Árpád nem Eteleként magára, de Csörszszel, a nemzet egyik előkelőjével közösen végezve érvényesítette.²⁾ S valószínűleg jóváhagyás végett terjeszték a nemzetgyűlés elébe, mert a másik adatot, a háború indítás jogára nézve Kézai nyújtja nekünk: »*vox dei, et populi hungarici, quod die tali unusquisque armatus in tali loco precise debeat comparere, communitalis consilium, preceptumque auditurus.*«³⁾ Béla jegyzője továbbá a vérszerződés 3-ik pontjában nyíltan megemlíti a fővezéri tanácsot, s Almosnak és Árpádnak tán egy tényét sem említi a nélkül, hogy ezek nevéhez az »*et sui principes*« stb. értelmű szavakat oda ne ragasztotta volna.

¹⁾ Suplement. Analect. terrae Scepus. 39. l.

²⁾ Új Magy. Muz. 185^{1/2} I. 517—518. l. és Budapesti Szemle III. köt. 271. l. S itt senki nem következtetheti Leon idézett szavaiból azt, hogy Árpád Csörszöt e hadjáratban vezérsegédül vette volna fel, mert ebben egyik sem, hanem az Árpád fia: Liuntin volt a hadvezér. Különbben Endlicher 1827-ben kiadott Béla jegyzőjében a 232. lapon Csörsznek különböző neveit sorolja elő: Cursan (Tsürsz) Letenyeinél; Tsörsz Mándinál; Koustanysz Leo Grammaticusnál; Koursanys Georgius Monachusnál; Chusoles Hepidanusnál; Cussales Aventinusnál, Lib. IV.; Kusid Turóczinál, II. 3., 6.

³⁾ Lib. I. cap. 2. Endlichernél 89. l. és Turóczy János P. 2. cap. 10.

Legyen elég a békekötés jogára nézve csak egy-két példával illusztrálnunk ez állítást.

Midőn Salánnak és Mén-Marótnak békeajánlata előterjesztett, ezt, noha fölségi jog volt, még is a Jegyző szerint a tanács határozta el.¹⁾ Következésképp Kézaiként a főhatalom, mint népfőlség, a szövetséges nemzettestnél állott, melyet a főbb momentumokban maga használt, egyebekben pedig — a Jegyzőből kivételképpen — a nyolcz törzsfőből és kétségenkívül több előkelőből alkotott tanácstestület, mint újabb szólásforma szerint állandó képviselőség, minőt bármely köz- vagy szövetséges társaság egy monarchiai országlásnál kevesebbé nélkülözhet, — fogta gyakorolni.

37. §.

Szabó Károly Taks koráról ezeket írja: »Jelezen tájékoz bennünket az akkori magyar kormány alakja iránt bíborban született Konsztantinosz császár, ki a byzanti udvar szertartásairól írott munkájában előszámlálván a külnemesekhez intézendő császári levelek címjeit, a többek között írja: »a turkok — — fejedelmeihez két aranyat nyomó pecséttel, a cím ez: *Konsztantinosz és Románosz Khrisztosz szerető római császárok levele a turkok fejedelmeihez*,« ki tetszik e czimből, hogy Konsztantinosz és fia Romanosz együtt uralkodó császárok Árpád unokája Taks idejében, a magyar álladalommali hivatalos érintkezésekben ennek fejéül nem Taksot magát, hanem az országos ügyek vezetésében résztvevő nemzetség (törzs) főnökökkel és országos hivatalnokokkal együtt ismerték el.«²⁾

Szabónak Horvát Istvánéval egyező ezen állítására előlegezett ellenvetésül Bartal e címzés okát a Zsolt gyámalattiságában kívánta föltalálni.³⁾

Ámde Koszta császár e sorokat nem a Zsolt kiskorúságá-

¹⁾ Cap. 38. és 51. Endlichernél 34, 47—48. l. E részben Szalay, Magy. orsz. tört. I. 97. l. így nyilatkozik: »A törzsök szerkezet úgy hozá magával, hogy valamennyi végzések — minden hadi vállalat s minden ítélet, mert körülbelül ezekből állhattak az ösgyűlések tárgyai — a törzsök meglelt korú tagjai nagyobb számának közbenjöttével kezlettek.«

²⁾ Új Magy. Muz. 1851^{1/2} I. 847—848. l. Horvát István, A Szlavinokról 89—90. l. és Fejér. T. 7. V. 1. 89. l. »3-o Ad Archontes Turcarum mittitur bulla aurea bisolida cum titulo: Litterae Constantini et Romani Christum amantium Imp. Romanorum ad Archontes Turcarum. 4-o Ad Archontes Patzinacorum mittitur eadem inscriptio nomine Patzinacorum expresso, et similis quoque bulla.«

³⁾ Comment. I. 159. l.

ban, hanem nekie a fia Taks fővezérsége harmadik évében történt elhalálózása után írta, mint kitetszik e szavaiból: »tudni kell, hogy Árpádnak minden fia meghalt, de unokái Vál és Tas, s ezek unokatestvére Taks élnek.«¹⁾

Azonban írta legyen bár Zsolt alatt, Bartalnak ez észrevétele még sem tarthatja fenn magát, mert a császár ez irányi szokást általánosnak és nem kivételesnek, e mellett a velünk fajokon besenyőkre nézve is közösnek állította,²⁾ a kikkél ugyanakkor egy másik gyám alatti Zsolt tán csak nem volt.

A császár továbbá a bolgár fejedelmek irányában kétféle cím-mintát adott elő a körülmények változtához képest, az elsőről ezt írja: »Sic olim«, a másikkra nézve pedig: »nunc autem scribitur sic«³⁾; ezért méltán föltehetjük, hogy ha Bartal nézete állana, a császár szint így tett volna ránk nézve is.

Kosztá császár ezen stilionaris tárgyú állítása ellenkezésben látszik állani ama másikkal, a 34. czikkünkben idézettel, mely szerint a nemzet nem volt volna vezéreinek alávetettve; de ez csak tetsző ellenkezés, mert e sorok összevetéséből inkább az tűnik ki igen világosan, hogy Byzant nemzetünket csakúgyan vérségi szövetségben állottnak, vezéreit pedig a nemzetségi törzsek személyeseinek tekintette.

És a császárnak 34. czikkünkben idézett szavai is Zsoltnak úgy kis-, mint nagykorúságára egyaránt ráilleszthetők.

38. §.

Ha ezek szerint az azon kornak még csak szűkkörű műveltségéhez s igényeihez képest ama hatalom, melyet ma törvényhozó-végrehajtó- s biróinak nevezünk, nem állott kizárólag a vezérek kezében, s a fővezérek egyedurasága nemzetközileg sem volt elismerve: ugyan mi maradhatott hát Árpádnak, minélfogva némelyek őt mégis egyedúrként hajlandók tisztelni? Aligha egyéb, mint a belügyekben a tanácsban való elnökség, a hadmezőn pedig a hadi fővezérség, mely kettős tisztében bármely nagy államférfiúnak és hadvezérnek becsületére vállthatólag bölcsesége, ildomossága, szelidsége, mérséklettsége, lovagias tiszta jelleme, mint már magokra is erkölcsileg hódító tulajdonai által tanúsított eljárásáért, mely neki hadjáratai alatt a legyőzött népből biztos támaszt volt képes szerezni,⁴⁾ hódoló elismeréssel vagyunk készek

¹⁾ Szabó Károly, Új Magyar Muz. 1851¹/₂ I. 831. l.

²⁾ U. o. 848. l.

³⁾ Fejér T. V. 1. 88—89. l.

⁴⁾ Árpád jellemzését l. Szabó Károly, Budapesti Szemle III. k. 314—318., Szalay László Magyar. orsz. tört. I. 50. l. s másoknál.

dicső emlékének fejet hajtani, még akkor is, ha valaki e nyilatkozatunkat megsokalva mondaná, hogy a férfúi jeles tulajdonok ily összegét még a műveltebb századok nagy embereiben sem találhatni fel.

Mi ezekhez képest a vérszerződésben fővezéreink részére egyedországlói rendszert, álladalmi elvek szerinti uralkodást keresni nem kívánunk, mert találni nem tudunk, midőn kivált még Taks korában sem nyomozhatunk vérségi védszövetségnél, közreműködési egyezménynél egyebet és többet.

Ha Árpád és közelutódai a fővezérségi körből, az országkormányzóiba átlépve, az egyeduralkodói jogokat is a honfoglalás és alapítás folytán észélytelenül, kirekesztőleg, bitorlani törekedtek volna, úgy ma e honnal aligha bírnánk.

A nemzet egységét, a kitűzött cél elérését ez idő alatt nem az uralkodói, hanem csak is a hadvezéri központosított hatalom, a törzsi állandó szövetségnek kegyeltsége, tisztelete, erőben tartása s az illetett főnököknek egymás iránt való bizodalma eszközölte.

Valójában fővezéreinknek aggodalma az uralkodói jogok koráni használatából eredhetett nemzetszakadás fölött sokkal nagyobb lehetett, mint magának a nemzetnek félelmes amazok egyeduraságra törekedése miatt, mert hiszen a nemzetnek volt módja a neki nem tetsző vezér letételével a vérszerződés 5. pontja nyomán segíteni magán, s ha nem volt, akkor kétségen kívül szakadás állott volna be.

És a teendők egymásutánja igen természetesen mindenekelőtt a honkeresés és foglalás volt, melyre nézve igenis a hatalomnak legfeltétlenebb központosítása szükségeltetett, mert a nagy-szerű eredményt, a honszerzést, csak az erőnek egy akarattá özpontosításától lehetett várni, csak ily erő diadalmaskodhatván ott és oly akadályok felett is, ahol egymagukban még a józanabb és helyes utat követő nézetek és tervek is megghiúsúlnak.

A Jegyző azonban e részben a fővezéreknek kelleténél kevesebb hatalmat éppen abban adott, a miben nekik arra legtöbb szükségök volt. Ő mindig a haditanácsban állapíttatja meg a terveket, melyekben, ha a fővezéreknek ellen- vagy módosító nézeteik merültek is fel, de ezeknek a mérlegbe vetését akkora is, mint mindig s bárhol, a többség jórendén meg nem engedé; s az ekként megállított terveknek végrehajtóiul is rendesen az alvezéreket állítja a Jegyző, mert magát Álmost csak Kiornál, Árpádot pedig csak Borsovánál, Alpárnál s némileg a Rába-Rábcza mellett viszi a csatába.

A teendők egymásutánja továbbá a honalapítás, biztosítás és csak legvégül lehetett a kormányzás minősége. Az előadott

sorozaton csak a cél veszélyeztetésével történhetett volna változtatás.

Általánosan elfogadottnak tapasztaljuk azon történelmi tényt, hogy a törzsek függetlenségét Géza vezér kezdette megtámadni és némileg lazítani is. Sőt maga Toldy Ferencz állítja, hogy e vezér által »az egyes törzsfejek negéde meg volt törve«¹⁾. S ha így, nem nyíltan mutatnak-e ezek az egyedhatalomnak az előtti hiányára?

S még az sem lesz tán helyén kívüli kérdés: ha az Európát élet s halálra való küzdelemre kényszerített folytonos megtámadások félbeszakasztására volt-e hajlama Gézának, s arra ő egyeduralmi hatalmával öntudatosan működött-e, vagy megfordítva azok inkább egyedurasságra törekvéseért s az e miatt keletkezett belzavargásokért önként szüntek meg?

De azt sem állíthatni, hogy ő fővezérségre léptével a hadjáratok elleni ellenszenvét tanúsította volna, mert Henriket II. Ottó császár ellen nagy erővel segítette, csakhogy azután szintoly kudarczczal is tért haza. Hartvik mondja ugyan róla: »cum omnibus circumquaque positarum provinciarum vicinis de pace — — — cepit attente tractare«, de e szavak közé még ezek is oda vetette: »cuius (paci) numquam antea fuit amator«.¹⁾

Toldy Gézát Magyarország legnagyobb statusférfiaik egyikének, reformátori szellemnek, erőteljes kormányzónak s olyannak vázolja, aki előtt a keresztényi tan nem kedély és vallásos meggyőződés ügye, hanem csak politikai eszköz volt volna.²⁾

Ez mind lehető föltevés, de Gézának nemcsak fény-, hanem árnyoldalai is voltak, melyek közül ne hagyjuk ki a Hartvik által felróttakat, a ki Szt.-István atyjáról e szavakkal: »fuit — — severus — et crudelis, veluti potentialiter agens in suos« és »quia manus pollutas humano sanguine gestas«³⁾, eleget mondott arra nézve, hogy azokat is ide értsük, a miket kétségkívül kimélethez elhallgatott.

Ezek s ilyenek az előbbi tulajdonokból igen sokat képesek levonni, melyek előbb-utóbb magát a vezért, vagy pedig az ifjú álladalmat döntötték volna sirjába, hahogy természetes halálával meg nem előzi vala.

Koppányt a fegyverfogásra nem István, hanem atyja Géza

1) Új Magy. Múzeum 1851¹/₂. I. 48. l., ez állítást azonban mi alá nem írhatjuk.

1) Vita S. Stephani regis cap. 2. Endlichernél Monum. 165. l.

2) Új Magy. Muz. 1851¹/₂ I. 47—48. l.

3) Vita S. Stephani regis cap. 3. Endlichernél Monum. 165—166. l., és Kézai, De nobilibus advenis Endlichernél u. o. 124. l.

erőszakjai késztek,¹⁾ és Hartvik írja róla: »cumque nimium esset sollicitus de rebellibus domandis.«²⁾

Igenis, az új tan terjesztése s ez által a külhatalmak hajlamának, pártolásának megnyerése, a külföldiek csoportos beszállítása daczára egyeduraságra törekedésében nyerseségével, vérengzésével nem boldogúlhatott s az ezek miatt szorongattatott vezérnek csak póteszközül szolgáltak, s minden reformátori szellemét, irányát inkább csak ez egy pontban tudjuk részünkről feltalálni.

S ha megengedjük is, hogy egy IX-ik Lajos király minden undok jelleme mellett is jeles, sőt annyival nagyobb uralkodó tudott lenni, hogy egyike, s talán elseje volt azoknak, kik a kormányzás rendszerezésében a nyers eszközök helyett inkább szellemieket használtak fel: de így tett-e a vérrel fertőzött kegyetlen Géza?

Azonban az ajtót Magyarországnak az európai államok közé juthatására, habár nem egészen ez iránti meggyőződésből s tán éppen öntudatlanul, de csakugyan ő nyitá fel.

Mindezek után zárjuk be e cikkünket Szabó Károlynak szinte az utolsó betűig való és elfogadható e soraival: »hogy e szövetséges nemzeti szerkezet vezérfejedelmeink korában is létezett, s csak első királyunk Szt.-István által, mint az általa behozott tiszta egyeduralmi rendszerrel össze nem egyeztethető országos intézmény töröltetett el; de ezen jellemének elveszte után is a nemzetségek ágaiból származó személyek közt magánjogi viszonyaikra nézve több, mint három századon át érvénnyel bírt: mindezen történeti tényekre a bel- és kül-történetirők, okleveleink, a velünk faj- és nyelvrokon kozárok, kúnok, besenyők és székelyek nemzeti szerkezetének hasonló volta oly világos bizonyosságokat nyujtanak, hogy azok valósága iránt alapos kétségünk fön nem foroghat.«³⁾

39. §.

E nézeteink ellenében mondhatni talán, hogy Árpádnak a fővezérségre történt megválasztásával felállított örökösödési elv már magában foglalja az egyeduralkodási jogot is. Ez ellenvetés tán helyén lenne, ha az örökösödési joggal csak maga Árpád ruházott volna fel; ámde ez a többi hat alvezérre is ugyanazon vérszerződés harmadik pontja által szintúgy kiterjesztetett, midőn

¹⁾ Szalay László, Magy. orsz. tört. I. 66. l.

²⁾ Vita S. Stephani regis cap. 3. Endlichernél Monum. 166. l.

³⁾ Uj Magy. Muz. 185¹/₂, I. 827—828. l., lásd még 830—831., 848—852. l.

nyíltan kikötötték, hogy se magok, se maradékaik a közigazgató tanács tisztségétől el ne rekesztessenek. ¹⁾

Ha az Árpád-házban a vezérség és királyság nem volt az idősb ághoz s nem az első szülöttséghez kötve, hanem azt a kivánt czélhoz és tulajdonok feltalálhatásához képest a szabadválasztás nem egyszer mérsékelte, nem volt-e ez a hivatalokra nézve gyakorlatban szintűgy az egyes nemzetségek között is?

S ha az árpádházi leányág az örökösödésből ki volt zárva ²⁾, akár azért, mivel a harczias nemzet s általában világszerte a nyers lovagias kor a gyenge nőnem kormányát tűrni szégyennek tartá, akár pedig azért, hogy az idegen sógorok öröködhetését kikerüljék: nem valának-e szintűgy az egyes nemzetségek leányai is ugyanezen okoknál fogva kirekesztve?

De aztán az örökösödés egyeduralkodást és megfordítva okvetlenül nem föltételez, már csak azért sem, mivel egyik a másiknak nem postulátuma. Esetleg azonban előállhatnak egyszerre is, vagy egymást követve is, főleg ha akár a nép által történt felruházás, akár pedig a polczra jutottnak működése következtében határtalan hatalom járul azokhoz, s a történelem tanúsága szerint rendesen egymást követik is, erre nézve mindenik magában foglalván a, mondhatnók vegytanilag lekötött ösztönt, mely csak az alkalmat lesi, hogy a mindenható élenynyel, az erélyes bátorsággal egyesülten alapját vethesse meg az azután könnyen meg nem rendíthető teljhatalomnak.

Különben a felhozott ellenvetést Cantu Caesar egészen megfordítva tárgyalta, mondván, hogy »a monarchiában természetes, ősi, állandó és szükséges dolog az öröködedési forma — a hol monarchia volt, ott az örökösödés is csakhamar behozatott.« ³⁾

Mindezekhez képest részünkről Árpádnak fővezérségre választatását egy oly magnak tekintjük, mely ekkoron elültettétvén s az örökösödés kövér hantjával betakartatván, észrevétlenül, hatás nélkül csendesesen veszteglett a talajban Géza koráig, mikor azután csirázni kezdett, s a termett gyümölcsnek egy részét, az egyeduralkodást, Szt.-István szedte le s hagyta a többit további élvezés végett utódira. ⁴⁾

¹⁾ Ezt Szabó Károly az Új Magy. Muz. 1851^{1/2}. I. 829. és Budapesti Szemle III. k. 262. lapjain adatok összeillesztése által eléggé kifejtette.

²⁾ Még Mária, a Lajos leánya, sem merészelt mint leány a trónra lépni, maga mondta 1383-ban: »Nobisque ex hoc iure geniturae ad solium ipsius regni nostri Hungariae *tanquam filius masculinus* ipsius genitoris nostri transcendentibus stb.« Fejér T. 10. V. 1. 73. l.

³⁾ Világtörténet II. 792. l.

⁴⁾ Engel a Cornides Vindiciái 337. lapján írja, a vérszerződésről

40. §.

De mondják tán továbbá azt is, hogy fővezéreinket a keletiek »Archon«, ¹⁾ a nyugotiak »Rex« címmel illetvén, e körülmények szintén egyeduraságra mutatnának.

Miután böcs Leon és fia biboros Koszta Árpádot igen is Archonnak nevezték, de ugyanakkor magát a nemzetet mégis csak függetlennek és szabadnak állították ²⁾, kétségen kívül ők, mint uralkodók, tiszta tudatában levén annak, hogy a tőlök, korlátlan despotáktól függött görög nemzet irányában mit tesz szabadnak, függetlennek mondatni? — lássuk, ha az archonság bir-e oly jelentőséggel, melyből egyeduralkodói hatalmát is következetni lehetne?

A keleti írók nemcsak a fő-, de az alhadvezért is egyáltalában archon nevezettel illették. Jelesen biboros Koszta Zsolt korában elődinkről szólva, nyíltan mondá, hogy »*van minden nemzetségnek (törzsnek) is fejedelme*« ³⁾, azaz Archona. Es a bolgár Szümeon ellen működött táborunk vezére, Liuntinész, az Árpád fia, szintily archon vala ⁴⁾; ilyen (vagy pedig igazi fővezér volt-e? ma már aligha megfejtethető kérdés) Taks korában Phaliczin. ⁵⁾

Engel pedig ezeket mondja: »Sermonem esse de Archonte, sub hac voce autem Constantinum Porphyrogenetam intellexisse Capitaneum tantum stemmatis, non summum stemmatum omnium Ducem, praesertim cum vox: *megas* addita non sit.« ⁶⁾

Ezekből eléggé kitetszik, hogy az »Archon« szóban csak tévedve kereshetünk csakis egyedurat, fő- és alvezér helyett.

A király-nevezettel sem állunk különben; és legyen elég Horvát István ⁷⁾ és Bartal után ⁸⁾ általánosan kimondanunk, hogy

szólva: »Ego in his non video adhuc Monarchiam, cuius quidem conditae famam unice S. Stephano vindicare cuperem, sed tantum systema statuum quasi, seu constitutionem foederativam cum capite haereditario, ex qua quidem Monarchia jam facilius enasci poterat.«

¹⁾ »Ó mégas Tourkhias Arkhon = Magyarország nagy fejedelme. Uj Magy. Múz. 1851^{1/2} I. 831. l.

²⁾ Horvát István, A Szlavinokról 89—90. ll. és Szabó Károly, Uj Magy. Múz. 1851² I. 303—304. ll.

³⁾ U. o. 830—845. ll.

⁴⁾ U. o. 521—522. és 737. ll.

⁵⁾ Cornides, Vindiciae 343. l. és Szalay László, Magy. orsz. tört. I. 33. l.

⁶⁾ Cornides, Vindic. 344. l.

⁷⁾ A Szlavinokról 62. l.

⁸⁾ Comment. I. 126. l.

minden fő- és alvezért szokás volt ekkor nyugaton így czimezni.¹⁾ A mi által azonban nem azt akarjuk állítani, hogy hadvezér = király, hanem hogy — járatlanságból vagy szokásból-e — némely idegen krónisták a hadvezért is király névvel illették.

Több figyelmet igényel itt az, hogy egyik írónk Pelcz János is föntebb idézett könyvében Géza vezért, mint első királyunkat mutatja be, tán a Szt.-István paraenesise 8-ik capitulumának e szavaira támaszkodva: »nisi imitator consuetudinis ante regnantium extiteris regum«. ²⁾ De hogy István itt inkább csak küluralkodókat értett, első könyvének előszavával való egybevetéséből eléggé világos, hol ezt mondja: »unaqueque gens propriis utitur legibus, idcirco nos quoque dei nutu nostram gubernantes monarchiam, antiquos et modernos imitantes augustos stb.« ³⁾ Vagy inkább Pelcz magát Kún Lászlónak 1284., III. Andrásnak 1298. és II. Mátyásnak 1609-ki levelei által engedte elszédíttetni, kik III. István királynak 1165-ben kelt és a Neeki nemesség részére kiadott szabadítékos levelét megfoghatatlan tévedésből a Szt.-Istváné gyanánt adták ki megerősítve, melyben ez áll: »Ego Stephanus dei gracia rex Hungariae, sublimis ac triumphatoris Geysae regis filius«⁴⁾; úgyde e levél nemcsak hogy 1165-ben kelt, hanem még ez is olvasható benne: »inter procures eiusdem castri, procures filii sancti regis Stephani existant«, ezt pedig Szt.-István magáról el nem mondhatta. S azt hisszük, a Pelcz-féle e ferdeségeket IV. Bélának 1263-iki következő határozott kifejezése merőben megsemmisíti: »Geysa dux, et S. Stephanus filius eius primus Hungariae Rex«, ⁵⁾ s még inkább magának Istvánnak pannonthalmi 1001-ki levele végén álló e szavai: »Anno Dominicae incarnationis M + 1, Indictione XV. Anno Stephani primi regis Ungarorum secundo, hoc privilegium scriptum, et traditum est«.

41. §.

De mondhatják viszont, hogy a biboros Koszta császár archona, a nyugoti krónisták rexe, a Béla Jegyzőjének duxa, praeceptora, dominusa és dominatora, a Kézai princeps, capitaneusa szinte mindmegaranyi külön s azért nehezen azonosítható

¹⁾ Lásd számos példát Cornides, Vindic. 231, 234, 262. ll., Fejér T. 7. V. 4. 32—33. ll., Szalay, Magy. orsz. tört. I. 40. l. 49. jegyzet, Kerékgyártó Arpád, Magy. orsz. művelődésének története I. 177—178. ll. a 46. számú jegyzetben.

²⁾ Endlicher, Monum. 307. l.

³⁾ U. o. 310. l.

⁴⁾ Fejér T. 5. V. 3. 253—258. ll.

⁵⁾ Horvát István, Magy. orsz. nemzetség. 26—27. ll.

fogalmat fejezvé ki, közülök minő joggal ragadhatjuk ki, értsük éppen azokat, a melyek íróink némelyike által el nem fogadhatóknak tartatnak, s ha ők ez által túlságoskodva az egyik szélső állást foglalták el, mi szintűgy nem léptünk-e az ellenkező másikra?

Igenis. A historiaiilag tiszta adatokban szűkös kor tényeinek, általános jellemének földerítését a fönmaradt későbbi száraz kútfők egyes szavaiból s meglehet jó indulattal, de tévedt fölfogással tett kifejezéseiből meríteni akarni, csak hálátlan vajúdás, s hol van az a történész, kinek minden állítására egész bizonyossággal és solidaritással lehetne hivatkozni? De tiszta adatok és tények hiányában vizsgálatainkat, következtetéseinket a kor általános jellemére, irányára, a nemzetközi viszonyokra, főleg pedig a később bekövetkezett teljes bizonyosságú tényekre, mint a nem ismerhetett kornak már ismerhető eredményeire nemcsak szabad, de szükséges eljárással méltán építhetjük.

Ha a keleti császárok nem magokkal csakis a fővezérekkel, hanem a szövetséges nemzetnek hét törzs fejeivel állottak közlekedésben, kétségen kívül a Byzantban gyakran megfordult magyar előkelők által föl levén az iránt világosítva, hogy a fővezér magára nem bír etelei ranggal, hatalommal és mindenhatósággal; ha az egyeduralkodásra való vágyat Géza vezér, a föllépést pedig fia István részéről tartja mindenki constatált ténynek; ha a nemzeti mindig kedvelt függetlenségnek Géza vezéren kezdve II. Andrásig folytonos nyirbáltatása historiai tény, a melyből méltán következtetni a függetlenségi érzetnek, e nemzeti tulajdonnak azelőtti nagyobb mérvűségét: nem volt-e jogunk az archon és consortesei értelmi erejének lanyhítására, s nem helyes állítása-e az Szalaynak,¹⁾ hogy »minden arra mutat, hogy a fejedelemség, a dux-xá és praeceptor-rá (a névtelen jegyző szavai) választatás csak a fővezéri hatalmat adta meg. — — Az álladalmi forma tehát szövetség volt közös hadi fővezérrel, de nem közös fejedelemmel.«

42. §.

Mondják végre Fejér Gyögygyel azt is, hogy a hűbérség fejlődése s az adományozás virágzásban léte korában élt Béla Jegyzője szerint a fővezérek által nagyobb mérvben tett, mintegy húszrendbeli adományozások²⁾ az egyeduralsági hatalomnak elvitázzhatlan tényei.

Béla Jegyzője a csak korában keletkezett intézmények,

¹⁾ Magy. orsz. történ. I. 49. 1.

²⁾ Ezek közül körülbelül 7 magyar, 8 kún, 3 (magyar-e vagy kún, nem tudjuk), 1 izmaelita és 1 besenyő javára tétetett, s ez adományozás tárgya nem áll kevesebből, mint a közerővel elfoglalt honnak teljes területéből.

gyakorlatok és szokások között magát és szemléleti nézpontját a korábbi kifejeletlenebb évszázadokba illett állásra helyezni nem bírván, több állításai a józan ész, a történelem sőt a kereszténység tribunálja előtt össze roskadnak; avagy csak ez utóbbival miként lehet megegyeztetni 3-ik fejezetének Álmosra és annyjára vonatkozó e szavait: »apparuit divina visio — ab eventu divino est nominatus Almus — — idest sanctus« stb. stb. ¹⁾

Adományozásai szint ilyenek, melyek sem az irtakkal, de az általa előadott vérszerződéssel sem egybehangzó. Ennek 5. pontja közül mindjárt a 2-ik az osztozkodásnak elvét, sőt föltételét adományozás eszméje nélkül tartalmazván; kik azért ezt ellenkezőleg értelmezték, bizonyára csak pók- s nem méhszerű működést tanusítanak.

A vérségi szerkezeten kívül még az atyafiságos osztozkodás volt azon másik pont, mely ösztönszerűleg eszközlé nemzetünkben az erényedetlen össze- és kitartást mind foglalásaikat, mind európa-szerzte való portyázásaikat illetőleg, s ez volt másika azon föltételeknek, melyek nélkül Magyarország aligha ma létezhetnék, és Rogerként IV. Bélának nem ily anyagból gyártatott-e a nemzet szívéen szurást ejtett kardja? ²⁾

S nem ellenkezik-e Árpád adományozása még a magánjogi törvényeinkből keletkező »eredeti foglalás = primaeva occupatio« fogalmával is; vajjon minő más okból nyerhette ez ősi nevét, s ha Árpád osztogatta volna önkényesen az elfoglalt földet, e ténye nem inkább »primaeva donatio« nevet kapott volna-e?

Biboros Kosztának fenti amaz állítását, hogy őseink törzsek és nemzetségek szerint egymástól különváltan a vizek mellékein telepedtek le s foglalák el állandó szállásaikat, igazolják hazai régibb íróink is. Szerintök az elfoglalt hazának felosztásakor, ennek — mint politikailag rasa tabula-vá átváltozottnak — azelőtti alkatrészeire mitsem figyelve, közegyetértéssel szemelték ki lakhelyeiket és birtokaikat.

Kézai így szól: »isti quidem capitanei, loca descensumque, ut superius est dictum sibi elegerunt, similiter et generationes aliae, ubi eis placuit eligentes.« ³⁾

¹⁾ Endlicher, Monum. 5—6. 1.

²⁾ Miserabile carmen cap. 5. Endlichernél, Monum. 259. 1. »Hic autem non solum eis non addidit aliquid, sed concessa ad ius, et proprietatem cuiusque, sine diminutione aliqua reuocauit. Hic est dolor, hic est gladius, qui transfixit animas Hungarorum« stb.

³⁾ Lib. 2. cap. 1. Endlichernél, Monum. 104. 1. Így a bécsi képes krónika Turóczinál P. 2. cap. 9. Pelcz János idézett könyvében a 29. lapon osztályos részül adta Szabolesnak s a hozzá tartozott nemzetségnek a Tisza-Erdély közti részt le egész a Körösig, Kundnak pedig a Duna-

Azonban ha a Jegyző az adományozás elvével túlzott, bizonyára Kézai az önkényű választás fogalmával szintűgy az ellenkező szélsőségre tévedt; amaz szaladásra, emez összeütközésre vezette volna apáinkat.

Valószínűleg a közmegegyezés és potlólág a nyilvánosság fogott lenni a természetes közepesítő mód, ide értve azonban azt, hogy a fővezér, a törzs és nemzetségek állásukhoz, befolyásukhoz mérsékelt arányban valószínűleg jobb és terjedtebb, minden esetre előre kiszemelt részt fogtak kapni, mert hiszen abszolút igazság a világon soha még csak elvileg sem uralkodott.

De hagyjuk ezt, mert az osztozkodás mikéntisége magánügy, nekünk pedig csak az osztozkodásnak megtörténtével, mint kritika-historiai ténynyel van dolgunk.

A magát egy szerencsés pillanatban csakugyan Árpád korába is át szellemített Jegyző ezen adományozás elleni állításunkat eléggé igazolja, midőn 44. fejezetében a Csepelszigetéről ezt írta: »*et dux Arpad, suique nobiles intrantes insulam — — constituerunt, ut ducalis esset insula, et unusquisque nobilium personarum suam ibi haberet curiam, et villam.*«¹⁾ Mely állításából ez úttal hármat lehet következtetnünk; hogy egyfelől e szigetnek szállásul elfoglalása nem egyedül Árpád kényéből, kegyelméből történt, hanem inkább másfelől maga a tanács szemelte ki ezt saját ideiglenes szállásául, s hogy végre itt a Jegyző önmagával ellenkezik, midőn egybeült az adományozásokat csakis a fővezér kegyéből eredeztette.

Halljuk már Horvát Istvánnak ide illő sorait: »Láttuk a bécsi XIV. századi képes krónika világos szavait, hogy azon Nemzetségek, melyekből a hét vezérek származtak, nem birtak elsőséggel a többi Nemzetségek felett, s ha magok a Vezérek, mint Kézai soraiból kitetsző, magoknak legelőször választottak is szállást, e tiszteletbeli megkülönböztetésen kívül az osztály dolgában a többi Nemzetségeket kények alá nem vethették. És ha Árpád valóban ajándékozott volna is örökségeket, nem volna-e természetesebb hinni, hogy csak a Nemzetségeknek ajándékozott egy testben, mint Kún László király a Kún Nemzetségeknek? Nagyon erősíti ezen állításokat az is, hogy a legrégebb Nemzetségeknek okleveleik szerint nincsen az Agok (familiák) között nyoma az

Körös körüli földet Erdélyig; ellenben Kézai Lib. 2. cap. 1. Endlicher-nél 103. lapon, és Turóczy P. 2. cap. 6. Kundnak a Nyírséget juttatá. Pelez szerint tehát Külső- és Közép-Szolnok a Szabolcs vezér osztályához, Kézai szerint pedig a Kundéhoz tartozott volna.

¹⁾ Endlicher-nél, Monum. 39. l.

ajándéknak (Donatio), hanem csak az osztásnak (Divisio) volt állandó kelete.« ¹⁾

Bartal tévedezőknek állítva azokat, kik a nemzetségeket a birtok szabad foglalási, vagy sorsolási munkájában részesítették, tovább folytatólag ekként nyilatkozik: »Primorum haec, valentiorumque, ac Jobbationum naturalium (?) fuerit sagacitas; non reliquae item multitudinis, seu Notarius Belae regis, qui Maiorum populi Hungarici; seu celeberrimum Guizotum consulas, qui ceterarum bellicosarum gentium naturam, moresque altius inspexerunt. Gloria multitudinem hanc per provincias accuratius a se descriptas — — distribuisse — — propria d. Stephani est.« ²⁾

Allításának első ágát illető véleményünket az olvasó már ismeri; a másik ágára nézve pedig, mely szerint a nemesi vagyonokat a királyi megyeiekkel egyaránt osztályoztatja, rendeztetí István által, tagadó nézetünk következni fog.

43. §.

S most már vegyük elő részletesen Fejér Györgynek Kovachich irányában koczkáztatott következő nyilatkozatát: »fallit etiam dicens: *nobiles terras suas aequo cum regibus divisionis jure possedis*« regum enim jus fuerat absolutum originale, nobilium autem relativum, sub conditione scilicet militandi, ac fidelitatis observandae usque defectum seminis, nec poterant nobiles possessiones suas avitas absque consensu regio abalienare; argumenta eius sunt hybrida: »*nobiles possident terras suas iure coronae*« atqui etiam reges eodem iure potiuntur, hi enim terras possident iure coronae radicali, illi vero collationali, quemadmodum et castrenses cives, ac alii conditionarii. Alteri ipsius argumento: »*nobiles ex aequa cum principibus divisione bona obtinuisse*« veritas historica palam contradicit, vi enim pacti primitivi art. 2° hetumogeri eorum, quae per suos labores acquirere potuerint nemo exors, non etiam condvisor fieri debebant; duces, atque reges nostri bona acquisita suomet arbitrio distribuerant; Arpad dedit Borsu; et Tarczal per gratiam ducis Arpad acquisivit terras, non per condvisionem.

Nec sequitur quod Kovachichius vult: »*secus nobiles nostrates quidquid possident jure tantum fiduciario tenerent*«; fundorum enim nacti sunt non dominium solum, sed et proprietatem avitam, quae iuri fiduciario non inest; corona proin regni

¹⁾ Magyar nemzetségek 33. l. Különben Horvát, általunk kijelölt soraival, a Kún-László alatt már kifejlődve állott királyság és adományozás jogaiból még csak feltételezve sem részesíthette Árpádot.

²⁾ Comment. I. 275. l.

habet dominium terrae, nobiles dominium fundi iure irrevocabili, castrenses habuerunt eiusdem proprietatem, ast iure revocabili.«¹⁾

Előre bocsátva azt, hogy mi, Szilasi Jánossal egyetértőleg, őt hamvaiban is tiszteljük ugyan, főleg mint a diplomatikai codexek kiadóját, de egyetértve Szilasival abban is, hogy igen jó lesz vala, »ha nagyobb megfontolással és műgonddal írja munkáit«,²⁾ s mivel különösen felhozott nehéz szavaival magán- és közjogunkat a diplomatikai codexek kiadójához nem illő méltatlankodásokkal sebzi: mindezért, mondjuk, az övéhez hasonló nehézkedéssel következő megjegyzéseinket elősorolni kötelességünknek tartjuk.

Nem volt rendén, 1-ör az eredeti szövetség e 2-ik pontjára nézve: »ut quidquid boni per labores eorum acquirere possent, nemo eorum expers fieret«, azaz Szalay László szerint: »mit közfáradalmaik által szerezhetnek, abban mindenkinek része legyen«,³⁾ kellő figyelembe nem venni azt, hogy ennek »eorum« szavában a »septem principalis persona« s általok az összes nemzet a Jegyző modorához képest együtt értetődván, itt valóságos társasági szabály = regula societatis van felállítva, a mi ha nem is egyenlő, de minden esetre részesedési és osztozkodási elvet föltételez. A mihez határozólag járul még az, hogy a szövegben nem »posset«, t. i. Álmos, hanem »possent septem principales personae« áll⁴⁾; és járul még az, hogy az 5-ik fejezetben az e szövetségre lépés indokáról szólva ezeket mondja: »septem principales personae — — habito inter se consilio, ut a natali solo discederent ad occupandas sibi terras, quas

¹⁾ T. 10. V. 7. 16. l. Erdélyben a királyi fiscusnak az ugynevezett productionale forumokon nem volt ereje azon koronai javakat vissza nyerni, melyek nemzeti fejedelmeink által a zöldpuskásoknak és darabantoknak hűbérként meghatározott, de idővel önként megszűnt szolgálatok fejében adattak. Birtokuk örökösnek, és többé meg nem hábrithatónak van a legfelsőbb helyen is elismerve.

²⁾ Uj Magy. Muzeum 1853. 292, és 302. l.

³⁾ Cap. 6. Endlichernél Monum. 7. l., és Szalay, Magy. orsz. tört. I. 9. l.

⁴⁾ Meg kell vallanunk, hogy a Jegyző kissé mostoháskodott Álmossal, midőn őt a hét főszemély közé be is, nem is számítá. 5-ik fejezetében mondja: »isti enim septem principales personae — — pari voluntate Almo duci sic dixerunt«, kihagyva ekként Álmost a hetes számból, mindjárt erre a következő 6-ik fejezetben előadja a vérszövetség pontjait; méltán állíthattuk volna azért, hogy a Jegyző e szövetségi pontokban a hét principalis personát Álmos kihagyásával beszélteti, őt kétségen kívül, mint akkor szemben állott felet, a saját nemzetségének többi s a nemzettel együtt egyaránt hitet mondott tagjai személyesítvén. Azonban a Jegyző a szövetség pontjai elősorolása után rögtön Álmost már egyenesen beszámította; »quorum septem virorum nomina haec fuerunt · Almus stb.«

incolere possent, armis, et bello quaerere non cessarunt. Hasonlólag 44-ik fejezetében: »nam mens Hungarorum tunc tempore nihil aliud optabat, nisi occupare sibi terras« stb. — — et nisi ita fecissent, tot bonas terras posteris suis non dimisissent«; főleg pedig figyelemre méltók a Jegyzőnek (8-ik fejezetében) a Kioy előtt állott Almos szájába adott e szavai: »commilitones mei, — — memores estote, quoniam dixistis quod terram, quam incolere possetis, armis, et bello quaeretis.«¹⁾

Mihelyest a vérszerződés kimondta a »nemo eorum experts«-et, ennek erejénél fogva az elfoglalt hon azonnal a nemzet patrimoniumává vált, következőleg semmi adománynak többé helye, szükségé nem volt, nem lehetett.

Nem kézzel fogható ellenkezés-e tehát Fejér részéről elismerni a »nemo eorum experts«-nek erejét, s mégis Árpádnak kényszerű adományzási jogot tulajdonítani akarni? S a hol részesedési jog van, nincsen-e ennek nyomán ott osztozkodási jog is? Bizonyára Árpád osztozott a törzsekkel, a törzsek a nemzetségekkel, s ezek tagjai egymással autonom eljárás nyomán. Nem erős elfogultság-e tehát Anonymusnak két ellenkező állítása közül azt fogadni el, mely legkevésbé elfogadható?

Nem volt rendén azért 2-szor Kovachichnak a dolog természetéből merített következő elméleti érvét figyelem nélkül, vagy czáfolatlanul mellőzni: »cum natura ipsa unionis migrantis, et terras, ac sedes communibus viribus quaerentis populi foederativum systhema postulet, et id, quod communibus viribus partum est, non possit, nisi improvido omnium consensu in talem unius proprietatem cedere, ut reliqui omnes, quorum viribus acquisitum est fiduciario solum iure, ex illius gratia duntaxat, et arbitrio partem eius tenere debeant.«²⁾

Nem volt rendén, 3-or Béla Jegyzőjének az adományozás sokra vonatkozó éppen azon állításait hozni fel erősségül Kovachich ellenében, melyeket, mint hitelre nem méltókat habár közvetőleg, de sajátlag mégis ostromolni kívánt. E vitatkozási módor nem egyre megy-e ez okoskodással: *Valóság az, mit a Névtelen Jegyző mond Árpádról az adományozásokra nézve, mert íme Béla Anonymusa mondja, hogy Árpád csakugyna eladományozta az összes uj hazát?*

Nem volt rendén, 4-er az Árpád korabeli eredeti foglalásokról a jóval későbbi koronának még későbbi, s csak fokonkint kifejlődött jogai s a királyaink alatt hozott szorítottabb törvények szerint vitatkozni, vagy más szókkal a szentföldi keresztes hadjáratban lőporos fegyvert használni akarni.

1) Endlichernél Monum. 6—7, 9 és 41. l.

2) Notio Comitatuum 22. l.

Nem volt rendén, 5-ör az Arpád- és a későbbkori descensualis, azaz primaeva occupatiós javak s meg a királyi jogos adományok közt állandóul fennállott, valamint a királyi jogos, meg az e nélküli birtokok közt versenként változás alá jött különbséget oly annyira mellőzni, s ez által az olvasót azon kétes helyzetbe szorítani, hogy ne lehessen módja elhatározni: ha mindezeket Fejér valójában ignorálta-e, vagy csak ignorálni kívánta?

Nem volt rendén 6-or minden megkülönböztetés nélkül általánosságban a koronának Szt.- István korában is több jogot tulajdonítani annál, mit az admonti codex szerinti 1. k. 7-, 14-, 22-ik, a 2. k. 1-, 5-ik, főleg az 1. k. 26-ik, a 2. k. 8- és 17-ik fejezetei megadtak; és tulajdonítani azt is, mit az 1. k. 6, 26. és a 2. k. 2-ik fejezetei megnem adtak.

Nem volt rendén 7-er a Róbert Károly előtti korban a királyi jognak, jelesen pedig a jóváhagyásnak erejét minden megkülönböztetés nélkül mindenféle foglalásos vagyronra és adományos birtokra egyaránt kiterjeszteni, ignorálni következőleg, hogy az említett kor-szakig a királyi jóváhagyásnak legkisebb köze a foglalásos javakhoz nem volt, nem lehetett, de az adományosok is ettől időnként változtatva fel valának mentve.

Nem volt rendén végül 8-or historiai veritásul a Béla, még pedig szerinte nem is I. Béla ¹⁾ tán igen is tulkedvencz Jegyzőjének krónikáját Klió egyedüli imakönyve gyanánt tekinteni és az ezzel ellenkező, de a diplomatikai adatokkal mégis összhangzóbb többi historiai veritasokat, például a biboros Koszta császár, Kézai, a posonyi, bécsi stb.-féle krónikákat semminek venni; főleg Horvát Istvánnak gyűlölt személyeért a magyar nemességekről irt értekezését, mint a historiai és diplomatikai verítások koronáját szintén megvetni s néha nevetségessé tenni, ²⁾ sőt a saját diplomatikai codexeibe fölvetett számos adatot is a Béla Jegyzőjével semmivé tenni akarni.

Mindezek után tegyük ide Fejérnek a Kovachich irányában

¹⁾ T. 7. V. 1. 146. l.

²⁾ Az ebben fölhozott azon számos adat közül, melyekre Fejér nem kívánt figyelmet fordítani, lehetetlen ezuttal kettőt nem érintenünk. Egyik a Noszlopiak 1425-i pöréből ez: »Elias et Gregorius de dicta Noszlop terram hanc — cum monte Somilo ab ingressu Schytarum duce Arpad, primaque coloniarum regni huius inter nobiles distributione sui juris fortiter et valide etiam demonstrassent« a 33—34. lapon. A másik a különben II. András bömarkusága által szűkmarkuvá lett IV. Bélának az 1235—6. közti leveléből: »possessio decedente Turda — absque haerede ad nostras manus secundum approbatam regni nostri consuetudinem fuerat devoluta, cum non esset haereditaria ipsi — — terras (és nem possessiones) autem haereditarias ipsius pariter cum libertinis, et aliis atti-

inémnt felhozott soraiból kimaradt e végszavait is; »Argutiae proin hae, ut verbis Kovachichii utamur, in re gravi viro tam erudito fuerant minus convenientes.«

44. §.

De mitévősek legyünk a történész viador, az illetékes bíró Bartalkövetkező állításával: »Terras ex prima occupatione acceptas *haereditates*; Regum collatas dono *possessiones* scriptores quidam vocant, creduntque hac distinctione veritatem enodari; sed enim *ex sententiis Curiae Regiae* constanter in eundem sensum latis, quas Majores nunquam non legi scriptae adaequarunt, *jam* ante Andreae III. tempora pro regula juris apud nos observatum in tribunalibus fuit, ut *possessiones ab antiquo collatae pro haereditatibus haberentur. Stylo praeterea Cancellariae Regiae* diu nulla constanti delectus verborum lege praeciso *terrae quoque hominum conditionariorum*, quas jam parentes coluissent, *terrae nativitatis, et haereditariae* pluribus scribuntur locis. *His itaque auctoribus assentire, quin mihi ipsi dissentiam, nequeo*«? ¹⁾ És ő ez állítás igazolásának terhét nemcsak a királyi kuriára és kancelláriára hárítja, de érv gyanánt a következő adatra is hivatkozik: »Simone, et Michae-

nenciis, *cognatis suis duximus relinquendas*« a 93—94. lapon. Ezen Turda-Tapolcsán nevű *possessioját* Nyitrában az esztergomi egyik szerzetes háznak hagyományozván, ennek ellenére Béla azt magszakadás czímén Losonczy Bánffy Dénesnek adta; ezért a zárdafőnök az adományost pörbe fogta, azonban mivel a véghagyomány királyi jóváhagyás nélkül tétetett, keresetétől elütetett. De Turdának *haereditására* sem utasított, mert ez már magát a Turda nemzetséget illetett s ezért a törvényszéknek hatáskörén kívül állott tulajdon volt. Béla tehát kegyből és kedvezésből a zárdafőnököt Turdának egy Chýphar nevű másik *possessiójával* és ehhez tartozott hat faluval elégité ki, és így elvileg s tetteleg sértetlenül maradt mind a királynak *possessionarium*, — mind pedig a nemzetségnek *haereditarium* — ius-a. Ebből egyúttal azt is láthatjuk, hogy a *possessio* is néha dominium értelemben vétetett; avagy Csifár hat falvával nem volt-e uradalom? Sajnálni lehet, hogy Fejér maga is e levelet T. 4. V. 1. 21—27. lapon egész terjedelmében kiadván, arra semminő észrevételt sem tett, s hogy rajta a Horvát István által (88—89. lapján) a nagy Mátyásnak adott leezke sem fogott.

Egy hasonló harmadik adatra rövidség okáért a Tüzkönyv 130. §-ére utasítjuk olvasóinkat.

Különben Kelemen Imre is Histor. iur. Reg. Hung. privat. Budae 1818. 26—27. l. a vérszövetség 2. pontjából a királyi adományozást szint oly könnyedén eredezteti, a miként képes volt a 3-ik pontból a monarchiát leszivárogtatni.

¹⁾ Comment. III. 71. l.

le comitibus, filiis Simonis de Aragonia Donationem Andreae II. super terra Rehtuker patri suo factam, et per Ladislaum IV. confirmatam, in generali parlamento, seu congregatione Domini Regis in Pesth exhibentibus idem, (Andreas III.) consensu, et consilio Primorum Regni »cum possessiones ab antiquo collatae pro haereditatibus habeantur« terram eam iis reliquit jure perpetuo pacifice possidendam.«¹⁾

Legyen szabad az átvergődést e nem csekély nehézségen erőtlenségünk teljes tudatában ugyan, de mégis megkísérteni.

Kezdetben a *haereditas* alatt per excellentiam csupán az eredeti descensus = szállást értették őseink, mely felfogásunk szerint a következő tulajdonokkal és kiváltságokkal birt.

I. *mind a keleti, mind a nyugoti gyakorlathoz képest csak fiat illetett.*

A barbar népek világszerte már jellemök vadságánál fogva sem tűrtek női uralmat s nem engedték meg a nőnem jogosultságát. Tacitus a germánokat, mint nejeik irányában szépelgő, udvarias népet festi ugyan, de e nőknek a szépelgéssel jó rendin be is kelle érniök. A feudális kor, bárbar multjának szokásait elvé, szabálylá emelte nálok s a nőnem a trónról s a hűvédűri székből ki lőn rekesztve, sőt egy fokkal még feljebb csigázta elve logikáját, mennyiben hogy a birtokot magát képesítse arra s biztosítsa, hogy az uri jogok és ezeknek föntarthatása a szétbomlás, sőt csak a gyengülés válságai ellen is megvédve lesznek, beállítá az idősb-fiség kizárólagos örökösödését.

Őseink szintén kirekeszték a nőnemet kétségen kívül már a törzsrendszer által, a mire mutat a descensualis foglalás, melyről hinnünk kell, hogy az egy régibb rendszerüknek volt szokásos alkalmazása.

Nemzetünknek továbbá ázsiai ősmultja, Európába letelepedése alkalmával belügyi első intézkedése s a birtokszerzés elegyes czimeinek egy általános irány felé történt gravitatioja: mind arra vezetnek, hogy a birtokosrend hagyományos hivatásának fogalmaihoz képest úgy a szellemi, mint az anyagi erőképesiséget és ennek biztosítékai alapját czélozták megszilárdítani az által, hogy a vagyont a törzsekés nemzetségek patrimoniumát, azok állandó képviselője, afiág közt tették osztalékká, a leányágnak, mint ösztöneinél fogva cosmopolita nemnek kirekesztésével. A fegyverviselésre való képesítés, a honvédelmi kötelezettség a magyar nemesnek csaknem kiváltságos jogosultsága lévén, hogy e jogosultság terheinek, áldozatainak elhordozhatására képesítették, természetesen előnyös kiváltságokkal kelle védetnie.

A nemzetiségnek pedig a nemzetségek védelme által czélzott

¹⁾ U. o. II. 195. l. és Fejér T. 3. V. 1. 395—396. l.

biztosítása csak későbbi és másodrendű oly politikai tekintet lehetett, melyre kezdetben se a kor megérve, sem sürgős oknál fogva fölébressztve még nem vala.

Mind ezekből bátran következtethetni, hogy a vagyonnak csakis a fiivadékra átszállítása tisztán ősi magyar elv, s miután apáink az idősbfi örökösödést sem vették át a feudális szabályokból: a vagyon és birtok fiat-illetősége a nálunk fönnállott alakban és lényegben oly magyar unicum, mely Európa többi népeinél nem volt föllelhető egészben.

Ami pedig a *haeres* nevezetet illeti, ez azon kor harcziasság jellemének, hivatásának s polgári intézményeinek szellemében és logikája szerint a birtokos harczi sorsának, elrendeltetésének és kötelességének, szóval fegyver- és hadképességének öröklőjét, a fiivadékot jelzette.

A földre is a *haereditas* nevezetet a haeres ruházta, nem pedig megfordítva amaz erre.

45. §.

Az előadottakból kitetszőleg ki voltak tehát zárva az ingatlan vagyon örököltetéséből:

A) az *özvegy nők*, mert ezek férjeik vagyonát vagy annak idejében a gyermekeknek kiadni, vagy ha ilyenek nem voltak, az illető rokonokra hagyni köteleztettek Szt.-István I. 26. és 30-ik fejezete nyomán, föltéve, hogy ő e törvénybe az azelőtti gyakorlatot foglalta.

Jegyruhájúl azonban, — mely Káldy Györgyként »nem igen töltö a tarsolyt« —, ha az a férj ingóságaiból ki nem telt, *fekvőt* is kaptak, melylyel azután mint tulajdonukkal szabadon rendelkezettek.¹⁾

Egy 1247-iki levélből ezeket olvastuk: »inter se taliter conveniunt: quod fratres saepe dicti Pousae, *quandam villam suam haereditariam Liborcza nominatam* — — sub forma pacis, et com-

¹⁾ Némelyek szerint csak mint záloggal és a kiváltás idejéig, de mi egy 1267-iki levélből, a Kaplon-nembeli Annának, Babonai Miklós özvegyének hasonló jegyruhájául fia János által kiadott Gyannat helységéről, melyet azután az özvegy Puki Lukács grófnak és prépostnak ajándékozott, ezeket olvassuk: »specialiter donando, iure perpetuo, pacifice, et quiete possidendum, praedicto Johanne super collatione, et donatione praedii praescripti consensus ultroneum exhibente adeo plene, ut nec eadem domina Annis praedium praenotatum retractandi, nec Johannes filius eius saepe dictus, vel haeredes eiusdem aut cognati ab ipso Luca comite et suis haeredibus haeredumve successoribus unquam ullo tempore habebunt recipiendi facultatem.« Fejér T. 4. V. 3. 428—429. l.

positionis praememoratae dominae in aestimationem 50 marcarum *pro dote sua*, cum consensu omnium cognatorum suorum *contulerunt perpetuo possidendam*, — — quia nihil se posse dare de rebus mobilibus asserebant.«¹⁾ És egy 1137-ben kelt más levél szerint Magdolna, a Márton özvegye, a férjétől jegyruhául kapott praediumáról szabadon rendelkezett is: »praedium Myra, quod dominus meus Martinus pro dotalibus vestibus mihi concesserat, ordinavi cum duobus aratris et novem mansionibus. — — Hanc autem dispositionem, quam de meis propriis, non de rebus alienis — — ordinavi« a Szt.-Péter csatári zárdája részére tette.²⁾

Találhatni ugyan oly kivételes helyi gyakorlatot is, mely szerint — például egy 1360-ki levélből kitetszőleg — a magtalan férj javait rendesen neje szokta örökölni: »quod licet *de consuetudine nobilium* comitatus Scepusiensis auri datorum *laudabili, ac hactenus de lege tenta, et servata defuncto* — — *marito* — — *possessiones* — — *mariti sui ad ipsam noscerentur fore devolute omni via atque iure*«. ³⁾ de a nemesség birtoka hűbéri volt, a mivel azért a király szabadon rendelkezhetett, sőt ez adat szerint, ámbár az örökösödési szokást tulságosan feldicsérte, mindazáltal abból ez özvegyet mégis kizárta, másnak adván azt.

46. §.

Az ingatlan vagyon örököltetéséből kizárattak:

B) a leányok, jelesen

a) az örökségi vagyonból se mint egyenes örökösök, se mint fiuleányok *joggal nem részesedtek*. Ez országos gyakorlatot 1332-ben Róbert Károly ha tetteleg megsértette is, de szóval legalább nyíltan bevallotta: »de prelatorum, baronumque nostrorum consilio, et consensu, provida deliberatione prehabita, prefatam dominam Margaretam, filiam ipsius C. Ladislai, consortem prefati magistri Pauli Magyar — — cui domine licet de iure naturali, atque positivo hereditas deberetur paterna, *tamen quia huic iuri repugnat observata ab antiquo Regni nostri Hungarie consuetudo, que non nisi masculinum heredem in patriam hereditatem succedi permittit*, non obstantibus huiusmodi consuetudine, statuto, sive dispositiva ordinatione, de speciali majestatis nostre gracia, et plenitudine Regie potestatis (?) ac magnificentia principali in verum constituimus heredem.«⁴⁾ Károly e szerint Nádasdi Mar-

¹⁾ T. 4. V. I. 471.; T. 5. V. I. 84. és V. 2. 228, 473—474. I. stb.

²⁾ Fejér T. 2. 92. és 94. I.

³⁾ Katona Hist. crit. reg. T. 9. p. 9. és Fejér T. 8. V. 3. 595—596. II.

⁴⁾ Katona Hist. crit. reg. T. 9. 9. I. és Fejér T. 8. V. 3. 595—596. I.

gitot el nem titkolt jogsértéssel tevő nagybátyjának, a magtalan Dénesnek örökösévé, a távolabbi mellékfiúság kirekesztésével.¹⁾ S ha Margitnak gyermekei, László és Erzsébet, el nem halnak,²⁾ kétségen kívül Erzsébet az öröködséből kireked, mert anyja a birtokot mint fiuleány nyerte s annak előbbi természetét a király meg nem változtatta.

Lajos király szintén nagy hajlammal birt a székelv fiuleány-féle örökösödést általánosítani, mennyiben ő még a 4-ik ízen is belül állott mellék-ági fiuk kirekesztésével gyakran fiúsított leányokat.³⁾ Ha pedig a mellékági fiak a 4-ik ízen kívül állottak, a leányfiúsítást már szinte nem is tartották jogsértésnek, mint ezt több adat igazolja.⁴⁾

Lajosnak ily jogtalanságai ellen némelyek Lajos által kívánták magokat biztosítani, s ő a zágrábi püspök és testvére részére 1365-ben csakugyan adott is biztosítást, mondván: »*filias, vel sorores fratrum consanguineorum, et poximorum — — illorum scilicet, ad quos iura successionum eorum deuolui deberent, absque ipsorum fratrum proximorum consanguineorum, ac haeredum sexus masculini scitu, voluntate, intercessione, et consensu in veros haeredes veluti filios masculinos sub iisdem gratiarum praerogativis, quibus aliis facere extitimus consueti, non instituemus, non creabimus, neque praeficiemus, imo in casum, quo eisdem filiabus vel sororibus ex suasu, vel inductione aliquorum ipsam gratiam facere, nos vel successores contingeret, volumus, et ex praesenti nostro statuto decernerentes committimus, ut huiusmodi gratia ipsis filiabus, et earum haeredibus, in nullo penitus suffragetur, sed penitus irrita habeatur, et inanis. Si vero tamen ex alicuius suasionem super consimili gratia literas nostras cuipiam concessimus, eas cassamus, reuocamus, friuolasque, et cassas, ac viribus pronunciamus carituras, praesentis privilegii nostri patrocínio mediante.*»⁵⁾

Ha azért későbbi királyaink alatt hoztattak is törvények és rendeletek a leány-ágnak az örökösödséből való kirekesztésére, azokból mindazonáltal korántsem következik, hogy azelőtt ren-

¹⁾ Fejér T. 8. V. 4. 438—457. l.

²⁾ Fejér T. 9. V. 4. 357. l.

³⁾ Különben a székelv és magyar praefectio közt volt egy nevezetes különbség; a magyar praefectának gyermekei, ha pórt választott is férjül, noha atyjok nevét viselték, mégis nemesekké lettek; nem így, sőt ellenkezőleg a székelvieknél, annyira, hogy a rokon vagy szomszéd ily esetben közbecsű mellett a jószágot el is foglalhatta. App. Const. III. 76. 12. a 4-ik pontban.

⁴⁾ Fejér T. 10. V. 2. 784., V. 3. 30., V. 4. 815. l. Bartal, Comm. III. 79. l.

⁵⁾ Fejér T. 9. V. 3. 506. l.

desen örökösödtek, hanem csak az, hogy néha jogtalanul, s hogy ama szabályokra éppen ezen kihágások adtak alkalmat.

De némely fiatlan apák sem voltak jobbak e részben királyainknál, nővéreik vagy leányaik, sőt nejeik javára tévén néha végrendeletileg ily intézkedést. 1150—1154 közt Albert főúr íratva végrendeletébe, hogy »fratris mei, cunctorumque consanguineorum meorum conscientia omnem *patrimonii mei* porcionem, quam me haereditario iure novi contingere, nec non et ea, que regi seruendo parta composui — — testamentoque litterarum firmata sic profecturas disposui — — Predium Courong — — *filie sororis mee Christine* dispono. Uxori quoque mee predium de Bolatin — — Predium Narage stb. Cum autem, quod humanum esse scio, nec oppono, iuxta sue nobilitatis normam viro nubere decreuerit, cum supradictis prediis Beato M(artino) commendo. Quod si Deus misericorditer haeredem, quam (quem helyett) expecto, mihi tribuerit, duas partes omnium meorum ipse habeat, tertiam ecclesia Beati Martini.« ¹⁾

Azonban e sorokból is eléggé kitűnik azon általános szabály, hogy az igazi rendes örökös mindig a fiú volt, s a leány rendkívülieg, s jobbára végrendeletileg csak azon esetben lett azzá, ha fiu nem volt, s ha a rokonok beleegyeztek.

Felhozhatni itt még további ellenállításként az 1146-ban élt Scines nevű magtalan özvegynek a pannonhalmi apátság részére tett végrendelete e szavait: »excogitavi sic ordinare *patrimonium* (Chutus nevű helység) *quod ad me pertinet haereditario jure*, ut talem possim haeredem habere, qui me post hanc vitam participem faciat haereditatis aeternae«, s még inkább felhozhatni e levélnek Wenzel Gusztáv irta rubrumából azon állítását, hogy e nő intézkedését rokonai beleegyeztével ejtette volna meg, a mi így firokonaival való közosztályosságra mutat. De mivel e nő a jóvánhagyást korántsem rokonaitól, hanem inkább ezeket s több más jóakaróit csakis annak kieszközlése végett a király előtti közbenjárásra kérte mondván: »conveni propinquos, et amicos meos hujus Regni Primates, quibus aperiens commune consilium rogavi, ut suggererent domino nostro Regi Geysae quatenus ipsius permissione, et licentia praedium — — uoverem — — ecclesiae« stb. ²⁾: méltán következtethetjük, hogy ő a nevezett birtokot éppen nem osztályos részül, hanem azt szerző atyjától, fiú nem létében, végrendeletileg örökölte, s miután magtalan volt, hagyta választott örökösére Szt.-Mártonra. Ez intézkedésében netán akadákoskodó rokonait istenítélettel fenyegeti ugyan, de a szövegből kitetszik,

¹⁾ Magyar Történelmi Emlékek I. oszt. 6. köt. 63—64. l.

²⁾ U. o. 56. l.

hogy e rokonok a közbejárásra fölkértekkel nem azonosak, hanem inkább nővérei vagy ezek utódai lehettek, kiknek jóváhagyásáról, mint szükségtelenről, szó sincsen, s csak tartva a könnyen terjedő vagyonkapkodási nyavalya kifejlődhetésétől, vélte szükségesnek a fenyegetést.

A szepesi nemesség közt, az országos szabálytól eltérően, nemcsak az özvegy nő, mint fönnebb mondók, hanem a leány is, fiu nem létében, rendesen örökölte atyja birtokát, mint kitetszik ez IV. Bélának 1243-iki leveléből: »Item si quis de ipsis hisce sine haerede decesserit, universa bona tam mobilia, quam immobilia ipsius cui filia, si habeat, vel relictas, si nupserit, succedant, sed illa ad eadem servitia teneatur, ad quae decedens, cui succedit, fuit obligatus.« ¹⁾

De ennek oka szintén itt is, mint fönnebb, a hűbértségben keresendő, a királyra mint védurra nézve közönyös lévén az örökösödés módja és rendje, érdekében egyedül a hűvéd tartozásának teljesítése állott, s azért az ily birtoknak ily föltétel mellett még elidegenítése is szabados volt.

Igy IV. Béla N.-Szombatnak 1238-ban adott kiváltságos levelében ez olvasható: »Item nullus ipsorum haereditates et possessiones suas immobiles in ipsorum terminis constitutas cuiquam vendere possit, vel conferre, nisi ei, qui nobis consimile servitium cum ipsis civibus ipsius villae exhibebit.« ²⁾

¹⁾ Fejér, T. 4. V. 1. 280. l. és Endlicher, Monum. 461. l.

²⁾ Fejér, T. 4. V. 1. 134. l.

LEVELEK

FORGÁCH ZSUZSÁNNA TÖRTÉNETÉHEZ.

(A Révayak kis-selmeczi levéltárából.)

I. 1597. ápr. 17.

Generose ac Magnifice Domine fili carissime salutem et servicii mei commendationem. Az leányom kézfogását minden bizonynyal ha az úristen engedi 18 die Maji nov. Cal. szolgáltatni akarom. Kd is jöjön el, kérem Kdet, Péter uram-fiammal bátyjával és leánnyal együtt. Az Kd bátyja Gábor uram és Kata aszszony is ő keme Osztrosith uramhoz megyen, maga (noha) én leányom volna, szívből örömet látom ő keméket is, mikor idehozza az úristen Keteket. Isten sokáig éltesse Kdet.

Brunó die 17 Aprilis n. e. 1597.

Az Kd

apja

Forgách Imre m. p.

Külczim, (latinul). Révai Ferencznek.

II. 1598. máj. 7.

Generose ac Magnifice Domine fili carissime salutem paternam et servitia. Minden jókat kívánok Kdnek és leánnyal Kdvel egyetemben szerelmes fiam uram. Én az varak miatt, kik rajtam fakadoznak, igen gonoszul voltam, most jobban, hála az úristennek; és az én Juditom halálra beteg, magunk felől ezt irhatom. Ti felölletek kedeg hogy minden jót halljak, szívem szerint kérem az úristent.

Hogy régen nem hallhaték Ketekről hirt, mint legyenek, meglátni küldöm ez szolgámat Ketekhez és kérem Kdet, minden állapotokról mint vagytok írjon Kd nekem ez szolgám által. Azon is kérem Kdet, küldjön Kd egy szekeret, kinnküldjek egymás szükséges aprólékot leánnyal és az ő nemes leánnyal utánnok kik nélkül naponként nem lehetnek.

Az én lovaim hitvánságok miatt füven vannak, oda annyit

földre ha most mennének, ez egész nyáron fel nem vehetnék magokat. Jobbágyot sem küldhetek, mert esmét jószágunkat mind betölték magokkal lovakkal az tatár vallonok, kik előtt futnak széllvel az jobbágyság.

Az derék dosról az mint szólánk róla, mikor isten ide hozza Keteket, minden jót végezünk szerelmes fiam-uram.

Te Kdnek kedeg immár, kit az úristen fiammá tőn, irnom mint jó akaró apád akarék két dologról.

Egyik, hogy te Kd az én szerelmes Zsuzsánnámba ha mit lát, ki az Kd természetéhez nem hasonló, azt paterno amore emendet et leviter ferat. Principia enim matrimonii, olyan ifjuba solent esse gravia. Tudom kedeg, hogy oly nevelése erkölcsé nagyon leányomnak, csak először ismerhesse meg az Kd erkölcsét, tud engedni szolgálni is Kdnek.

Másik hogy mind magatok Péter uramval bátyáddal mind feleségtek nagy egyességbe, szeretetbe éljeteek egymáshoz, mert Deus quoque ipse charitas est, Concordia Vestra, res Vobis una crescunt, discordia si irrupserit res Vestrae vel maxime cito dilabentur.

Ezeket ha Kd megtartja, eris bene et beate juvenis perpetuo; Deo, hominibusque amabilis, sin minus mortalium afflictissimus in hoc, illoque altero mundo.

En kedeg jót halván Kd felől orabo Deum pro Vobis, és mindenestől tietek lesztek bátyádval egyetembe és feleségtekvel mint szerelmes fiaimé és leányimé.

Vénaszszonyt ¹⁾ ha ott nem találtok, én innét küldök. Az úristen Kdet édes fiam-uram az én szerelmes Zsuzsánnámat is minden kívánta jókval kedvetek szerint mind örökké tartsa meg. VII. Maji 1598.

Az Kd

apja

Forgách Imre, m. p.

Külczim, (latinul). Révay Ferencznek.

(Eredeti, F. Imre saját keze írása.)

III. 1598. a u g. 18.

Generose ac Magnifice Domine, fili charissime etc. Ide nálunk az a hír jött vala, hogy Kd holt meg, ki hogy hamis, legyen hála az úristennek. És ime leányom volt inkább beteg, nem Kd. Gonosz szerencsés ez hét nekem, mert két leányom egyszersmind betegült meg, mert Juliánnám is megbetegedék és tegnap nehéz betegen feküdt. Ma nem tudom, mint adja dolgát az úristen, talán doktorért is küldök neki. Csak ma megvárom, ha az úristen megkönyebítené ő jóvoltából. Szomorú szívvel és elég bánatval vagyok mind az én szerelmes Zsuzsánnám, mind

Juliannám betegségek miatt. Gyógyításokat szivből kérem az én igen irgalmas istenemtől. Ha ez nem volna, elmennék mentent (*igy*) az én szerelmes Zsuzsánnámhoz. És ha immár így vagyok dolgom, holnap egy főszolgámat elküldöm hozzája, adja az úristen, találjon benneteket jó egészségbe és hozzon jó hírt is felőletek, hogy örökké dicsérhessem ő szent felségét. Doktor nélkül ne hagyja Kd, igen kérem Kdet szerelmes fiam-uram, az én Zsuzsánnámat. Az úristen gyógyítsa meg a beteget és tartsa meg Kete-
ket ezután még sokáig boldogul. Datum Comjatiní 18. Augusti veter. Cal. 1598.

Az ti jó akaró

apátok

Forgách Imre. m. p.

Külczim, (tatiuml). Révai Ferencznek

(Eredeti. F. I. kezével.)

IV. 1598. decz. 15.

Köszönetöm és magam ajánlása után szerelmes leányom, kívánok istentől minden testi és lelki jókat nagybaldogul megadatni.

Továbbá nagy örömmel vém az te leveledet, melyben irod, hogy jó egészségben vagytok. Istennek neve dicsértessék én is jobban vagyok, az mint ennekelötte voltam. Igen jó néven vettem szerelmes leányom az gyümölcsöt. Igen jó gyümölcs. Meghagytam hogy megaszalják, én magamnak, nyersen is hagyjanak benne. Im most készülök istennek segítségéből Gimesre, oda jőjeteك hozzám szerelmes leányom, mert ott leszek ha isten egészségemet adja. Azért is oda jőjeteك mert itt nem találtok. Isten tartson meg szerelmes leányom minden javaival. Actum Comjatiní 15. die Decembris a. d. 1598.

Én az te szerelmes atyád

Forgács Imre ghymesi.

Külczim: Az ngs Forgách Zsuzsáuna aszszonynak az ngs Révay Ferencz uram házastársának, nekem szerelmes leányomnak adassék.

V. 1599. april 19.

Magnifice Domine Amice et affinis nobis observandissime. Salutem et servitiorum nostrorum commendationem. Vevők az Kd levelét, melyben Kd kívánja tudni az mi egészségünket. kit Kdtől igen jó néven veszünk, meg is szolgáljuk Kdnek. Annak okáért hála legyen az istennek, mi magunk jó egészségben vagyunk, de gazdánk-aszszony az mi szerelmes atyánkfia valamennyire beteges állapottal vagyok, de reménljük ő szent felségétől rövid időn való könyebbségét. Az mi az mostani Kd egészségét illeti

azon igen örülünk és kívánjuk, hogy isten Kdet ez mostani egészségben sokáig megtartsa. Azonképpen kívánjuk, hogy hugom-aszszonynak az stubnyai hévíz egészségére hasznos legyen, és Ketek egészsége felől kedves hirt halhassunk, az mi szerelmes atyánkfiaival egyetemben tiszta szívből kívánjuk. Aszszonyomnak hugomnak ő kemének az én szerelmes atyámfiával egyetemben mondja Kd szolgálatunkat. Isten éltesse sokáig Keteket jó egészségben hozzávaló tartozókkal egyetemben. Datum ex arce nostra Bitche 19. die Apr. 1599.

Magnifice Dominationis Vestrae

servitor, amicus et affinis

Georgius Thurzó m. p.

Küldzím, (latinul). Révay Ferencznek.

(Ered. Th. Gy. írása.)

VI. 1599. o k t. 30.

Magnifice Domine etc. Az örvendetes uj hireket, kik ez elmúlt napokba öcsémmel törtétenek, hogy Kd tudtomra adta, Kdnek mint bizodalmas uramnak sógoromnak meg szolgálom. Im látjuk, mely igen csodálatosképen és mely kevés nép által szegénitette meg az úristen ezt az felfuvalkodott pogány népet, tekintvén az szegény megnyomorodott kereszténységnek kiáltásokat és nyomoruságokat, kiért mindnyájan nagy hálaadással tartozunk ő szent felségének. Adja az úristen, hogy ezután is hasonló avagy ennél is örvendetesb hireket irhasson Kd; parancsoljon én nekem, örömet szolgálók Kdnek. Isten soká éltesse Kdet. Ex nostra Bittsche, 30. Octobris a. d. 1599.

U. I. Aszszonyomnak hugomnak feleségemmel egyetemben szolgálatomat ajánlom.

servitor et affinis benevolentissimus

Georgius Thurzó. m. p.

Küldzím, (latinul). Révay Ferencznek.

(Eredeti.)

VII. 1599. n o v. 20.

Magnifice Domine etc. Ez levél-mutató trstenai jobbágyim hozzám jöttek jelentvén azt, hogy e napokban Plachi Ferencz uram jobbágyinak valami pénzt költsön adtak volna, mely pénz történetből került az hugom-aszszony turáni jobbágyához, melyet Plathi uram jobbágyi, hogy eltegye, kezéhez adtak vala, onnét az mint értjük, az Kd turáni birája elvevén a pénzt, vitte fel a várba, az minthogy az árvai tisztartóm és Plathi uram nekem irt leveleiből, melyeket im oda küldtem Kdnek, mi állapotban legyen az

dolog, és magok szájából is jobban megértheti Kd. Kérem azért Kdet, mint bizodalmas uramat sógoromat, ha az Kd birájánál van az pénz, tétessen igazat Kd maga birájáról, ne veszszen el ilyen mód nélkül jobbágyimtól a kevés pénz; hol penig a várba felhozta volna, adassa meg Kd szegényeknek, ne kellessék ilyen nagy kárt vallaniok és emiatt megnyomorodniok a jobbágyimnak, Kdnek megszolgálom. Kd is parancsoljon én nekem, az miből tudok, örömet szolgálók Kdnek mint uramnak sógoromnak. Isten soká éltesse Kdet. Ex nostra Bitche 30. Novembris 1599.

Magnificae Dominationis Vestrae servitor et affinis

Georgius Thurzó m. p.

Aszszonyomnak hugomnak szolgálatomat ajánlom feleségemmel egyetemben.

Külczim, (latinul). Révay Ferencznek.

(Eredeti. Th. Gy. írása.)

VIII. 1601. j. a n. 26.

Szolgálatomat ajánlom Kdnek mint nékem mindenkoron bizodalmas és szerelmes aszszonyom anyámnak. Minden boldogságos kívánta javait adja az élő isten Kdnek, minden Kdhez tartozókkal egyetemben.

Irja Kd szerelmes aszszonyom anyám, hogy mink Kdtől igen siettünk és ingyen sem beszélgethetett Kd velünk. Látja isten magunk is bánjuk azt, hogy ottlétünkben Kdnek nem szolgálhattunk kedve szerint, mert bizony ok nélkül nem volt sietésünk, kit Kd Komádi László uramtól megérthet.

Az holott Kd ír arról, hogy az idvezült néném temetésére az mikor megyek, Kdhez feleségemmel betérjek és ott is hagyjam Kdnél, még ide sem érkezett vala László uram, hogy elindultam volt, de minthogy késő is érkezett volt a levél és meglátván az utnak gonosz voltát és az a . . . . széket, megtértem Nedozsénről és itt találtam László uramat; én Kdnek örömet meg akarom szolgálnom hozzám való jóakarátját. Az szekér csináltatását nem az végre vettem vala reám, hogy Kd megküldje az árrát, de látom, hogy énnekem is tanulnom kell ezen, mentől hamarább ha lehet megküldöm Kdnek. Az hatalmas isten minden javaival, nagy sok esztendeig áldja Kdet. Költ Szklabinán 26. Januarii a. d. 1601.

Míg él, örömet szolgál Kdnek az Kd fia

Révay Ferencz. m. p.

Külczim: Az nagyságos Poltári Soos Kalára aszszonyoknak az néhai ngs Zay Péter uram szerelmes házastársának, nékem szerelmes aszszonyomnak anyámnak.

IX. 1606. ápril 18.

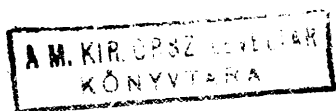
Szolgálatom ajánlom Kdnek, mint szerelmes aszszony-hugomnak. Az Kd levelét megvettem. Az mi pedig az dolgot illeti, bizony szívem szerint bánom, hogy így vagyon az dolog. Azon is leszek, hogy ebbe ne maradjon, hanem jó módjával lecsendesedjék. De most az minemű háboru-időbe jutottunk, se egyképen, se más-képen nem látok módot benne, hogy most valamit indíthassunk; tudja Kd, most minden gonoszságra szabadság vagyon, sem törvény, sem igazság nem szolgáltatik; nincs semmi dologba semmi mód. Hanem im az békességbe talán isten jó véget ad, és ha ismeg egy fejedelemség alatt leszen az egész ország, módját találják, hogy Kdnek más jobb állapota legyen. Kdet kérem, hogy ha eddig szenvedett, tűrjön mégis egy keveset. Kd azelőtt engem ez dologról soha meg nem talált, nem kellett volna elennyire elhaladni menni az dologba. Én szívem szerint elmennék Kdhez, de most mind körülöttünk vannak az hajduk, nem tudjuk, mely órában csak ránk jönnek, nem merünk sehova menni, hanem im irtam sógor uramnak, hogy addig mig isten másra fordítja állapotunkat, megszóllítsa, hogy feletébb el ne menjen efféle dologba, mert időjártába meg fogja banni. Aszszonyomnak hugomnak Mária asszonynak ő klmének szolgálatomat mondja Kd, ő klmének sem irhatok ennél egyebet. Éltesse isten Kdet jó egészsésgben sok esztendeig. Datum Tovarnikon 18. Ápril, anno 1606.

Forgách Zsigmond
jó akaró barátja szolgál.

Külczim: Nagyságos Forgách Zsuzsánná asszonynak nekem szerelmes aszszonyhugomnak.

X. 1606. maj. 12.

Kdnek bátyám uram az én nagy és nehezen szenvedő nyavalámat tudom, hogy Bécsben bőven megbeszéllette, melynek az türése nagy sok időtől fogvást mely nehéz lett légyen, és mely nehéz most is énnekem sapienti iudicio S. ac. M. D. Vrae committo. — Mivelhogy kenig ez ideig is mind vártam, hogy az szent lélek isten az én atyámfának szívét megszállja, és az ő gonosz gondolatit megenyhítse, privatim vele eleget szólattattam, sed laterem huiusque lavi; azért kérem Kdet, mint énnekem mindenkoron jó akaró uramat sógoromat, minthogy ő is Kdet levele által találta, jöjjön el hozzánk Kd. Én ez ideig is az mit tűrtem, mint az két nemzetség hogy ne ledaltassék, cselekedtem. Fölötte igen kérem Kdet, ne késsék Kd, mert ugyan nem obscure érttettem, ha halladék leszen benne, hogy gonosz szándékkal vagyon, ki mint az két fél nemzetségnek non sine derogatione, sőt kenig

magának netalánt lelki kárhozatra kezd esni ; ezt én, hogy Kdnek megjelenteni akartam, ez az oka, hogy én, ha Kd el nem siet, mi azalatt történik, oka semminek ne legyek. (P. S.) Kd énnekem megjelentse, kérem, mikorba várhassam Kdet, hogy cancellarius uramnak is róla irhassak, hogy ő nagysága is akkorra praesens lehessen, periculum enim in mora. 12. Maii, anno 1606.

XI. 1606. m. a. j. 14.

Szolgálatomat ajánlom Kdnek, mint jóakaró sógor uramnak, istentől Kdnek sok jókat kívánok. Az Kd levelét meg érttettem, és bizony szívem szerint bánom ez Kltek között levő háborút, nem is tudhatom mire vélni ez nagy gyűlölséget, ki isten ellen való dolog. Azért én igen örömetst mennék oda, de Kd megérti az Péter uram leveléből, minemű ok tartóztat. Püspök uram is penig Czellbe ment, ki in finibus Stiriae vagyon, azért most efféle dolognak igazítása nem lehet, hanem kérem Kdet, hogy sua prudentia et humanitate vincat uxoris tantam contumaciam, és legyen azon, hogy magatok között szeretettel alkudjatok meg, ne csudáljon az világ rajtatok és istennek haragját se vonjátok fejetekre. Édes öcsém uram, Kd tudja az asszonyi állatok igen gyarló emberek, Kd türjön is valamit neki, ha pedig ugyan megkeményíti az jó hugom magát, annak, ha oda mennénk is, keveset használhatnánk, sőt gyaláztatnak is tartanók, ha minket is vég nélkül bocsátana el, ha isten Keteket egybe birta, az emberek el nem választhatják Keteket, csak hiába veszekedik Ketek. Efféle dologba senki nem segíthet senkinek, ha az házások jól nem akarnak élni, azért Ketek istennek könyörögvén, alkudjék meg és lakjék isten szerint, az ki penig okot ad efféle háboruságra, az isten is megveri érette, az emberek előtt is gyalázatos hire neve leszen. Most bizony mód nincsen benne, hogy az atyafiak oda gyűlhessenek, mert kiki vigyáz most az maga ótalmára. Éltesse isten Kdet. Datum Tovarnikon 14. Maii a^o 1606.

M. D. V.

servitor et affinis
Förgách Zsigmond.

Külczim : Nagyságos Réwai Ferencz uramnak, mint jó akaró sógor uramnak.

XII. 1606. m. a. j. 22.

Nagyságos uramtól bátyámtól az én szenvedhetetlen nyaválamat Bécsben bőségesen tudom, hogy megértette. Én az urakat, Thurzó uramat, és Förgách Zsigmond uramat sógort uraimat megtaláltam róla. Ő kmek, mint keresztény urak, engem a mire intenek, mindeneknek helyet is adok, sőt ez ideig is mind ahoz tartottam magamat, tekintvén mind az két nemzetségnek neve és jó hire megmaradását. Mivelhogy pedig az én atyámfia semmi

lágysággal sem intésemmel énnekem sem bátyám uramnak gondolni nem akar, Nagyságodat mint atyjafát és sőt inkább mint lelkipásztort is kérem azon, Ngod ne restelné fáradságát ide, és intené etiam secundum officium ad fidem coniugis. Mert bizonyosan, sőt nem obscure értettem, hogy oly szándékval is vagy, hogyha intercesserit mora, mind a két nemzetség lédalattai kezd, kinek én oka hogy ne legyek, Nagyságodnak miattuk tudtára adni akartam. Ablegatae 22. Maii, Holicsio a^o 1606.

R. Ferencz.

XIII. 1606. j u n. 7.

Magnifice dne et affinis observandissime. Post salutem et servitii nostri commendationem. Én az mint ennekelőtte ajánlottam magamat, Kdhez jóakaró sógor uram örömet által mennék, de itt most semmi lovaim nincsenek, az kik voltak és az melyeken ide jöttem, azokat haza küldtem, hanemha Kd valami paraszt lovakat küldene érettem, Kdhez mind Thurzó urammal ő kemével együtt oda mennék; ha itt volnának lovaim, látja isten késedelem nélkül mennék Kdhez. Éltesse isten Kdet. Viennae 7. Junii a^o 1606.

servitor et affinis
Sigismundus Forgách.

Külczim: Magnifico dno Francisco de Rewa, comiti comitatus Turotzien. etc. dno et affini observandissimo.

XIV. 1606. s e p t. 4.

Illustrissime ac Rssme domine, domine fautor et affinis observandissime atque multum semper confidentissime. Post salutis praecationem meique servitii paratissimam addictissimamque commendationem. Ngdnál tudva vagy (és bátyám uram is egynehány levelével találta meg Nagyságodat in mea causa) minemű nagy nehézségem én nekem legyen. Annakokáért mint-hogy Nagyságod és Forgách Zsigmond uram Bécsből, Ngodtól némely okokból ide is jöhetett, hanem Thurzó György uram ő nagysága Ngdok autoritásával is ide jött, és az personal in ipso flagranti crimine kapta, és énnekem sub custodiam adta, noha én ngos uram mea autoritate uti possem: mindazonáltal is Ngdokat és az egész nemzetséget tekintvén, nem akarám, és nem is akarok hirtelenkednem, azért ngos uram akarom Ngodat megtalálnom és tanácsát is Ngodnak értenem, ott Pozsonban az szentszéken melyik prokátorral kelletnék beszéllelem; az procuratoriában pedig szolgálk kívül ezek vannak beirván: generosi ac egregii domini Petrus Thobias Klubnik, Lucas Borkovich, fiscalis ecclesiae metropolitanae Strigoniensis, Georgius Sziglithy, Jacobus Olach. Ezt pedig ngos uram csak azért cselekszem,

hogy contumax videri nolo, sőt csak de competenti termino mature engemet, ne bátyám uramat edoceáljanak, per procuratorem egynehány szót mondatni akarok; noha gondolom, hogy mostanában vicarius uram adventus etiam habebit rationem. Nagyságodat azon is kérem, az mint bátyám uramnak is Nagyságod ajánlotta vele magát, az procuratoromnak minden jó tanácsával legyen Nagyságod, kit én Nagyságodnak meg igyekszem szolgálnom. In reliquo stb. Datae ex arce Holich 4. Septembris anno domini 1606.

Kivül: Paria literarum ad illustrissimum et rssmum dominum cancellarium et generosum dominum Mathiam protonotarium.

Más kéz: Redditae Halichii 8. Septembris.

XV. 1606. decz. 6.

Magnifice Domine et affinis observandissime. Salutem et servitiorum meorum commendationem. Megadák az Kd levelét, melyben írja Kd, hogy nem akarna contumax lenni az szentszék ellen, hanem hogy prokátorja által valamit feleltetne, ha itt efféle prokátort kaphatnánk, azért Kd jól cselekszi, mert az törvény eljár az ő folyásában. Kd idején viselje gondját az prokátornak Szombatból, mert itt nincsen mostanában senki. Kd azt is tudja, mely napra admoneálták az feleletre Kdet, én nem tudok semmit benne. Kd el ne mulassza, és ne valami *selejt* emberre bízza dolgát, hanem az ki tudjon hozzá, Kd ne vegye tréfára az dolgot, hanem hozzá lásson, mert én a nélkül keveset segíthetek, ha prokátora leszen Kdnek, könnyű tanácscsal lenni neki. Ezeknek utánna isten tartsa meg Kdet. Datum Posonii 6. Decembris anno 1606.

Magnificentiae Vestrae addictissimus servitor et affinis.

Franciscus Forgách
episcopus Nitriensis.

Külső: Magnifico domino Francisco de Rewa etc. domino et affini observandissimo.

XVI. 1607. j a n. 16.

Magnifice Domine et affinis observandissime. Post salutem et servitiorum meorum commendationem. Az Kd szolgálja igen jókor érkezett, hogy az törvényben compareálhatott, mert propter contumaciam excommunicálták volna Kdet. Kd ezután is az terminusra felküldje, s mikor aztán annak idején látják az procuratorok, az táblára vihetik az szent székről. Én miből tudok örömet szolgálok Kdnek. Isten tartsa meg Kdet. Datum Posonii 16. Januarii anno 1607.

M. D. V.

addictissimus servitor et affinis
Franciscus Forgách
eppus Nitriensis.

Külczim : Magnifico domino Francisco de Rewa etc. domino et affini observandissimo.

XVII. 1607. febr. 28. előtt.

Magnifice Domine, et affinis observandissime. Post salutem et servitiorum meorum commendationem. Megértettem az Kd leveléből, miképen szaladott el az asszony. Elég csuda eset, de az kik azféle dologra adják magukat, megpróbálnak effélet. Kd immár egyebet nem cselekedhetik, hanem hogyha végére mehet, hol lészen, törvénnyel keresse, mely dologhúl Thurzó Görgy uram lehet Kdnek főképen segítségvel. Kd érti az én egyházi állapotomat, hogy én nem elegyíthetem efféle dologba magamat. Ezeknek utánna isten tartsa meg Kdet. Datum Posonii, . . . Februarii anno 1607.

M. D. V.

addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgách
episcopus Nittriensis.

Külczim : Magnifico domino Francisco de Rewa etc. Domino et affini observandissimo.

XVIII. 1607. febr. 28.

Magnifice Domine et affinis observandissime. Post salutem et servitiorum meorum commendationem. Értem az Kd leveléből, hogy az asszony Detrekőben vagyon, azért ám hadd járják ott, ha Thurzó György uramat és az több atyafiakat isten meghezza, gondjok leszen e dologra. Kd azonban azt mivelje, az mit Révay Péter uram legjobbnak arányoz lenni; idővel számot kell mind Bakith uramnak, mind az asszszonynak dolgairól adni. Én Kdnek kevés tanácsot tudok adni, mert állapotom miatt hozzá nem férek, mindazonáltal Kdnek örömet szolgállok. Ezeknek utánna isten tartsa meg Kdet. Datum Posonii 28. Februarii anno 1607.

Magnificae D. Vrae

addictissimus servitor et affinis

Franciscus Forgách
eppus Nittriensis.

Külczim : Magnifico domino Francisco de Rewa etc. domino et affini observandissimo.

XIX. 1607. apr. 9.

Magnifice domine et amice observandissime. Salutem et servitiorum meorum commendationem. Az Kd levelét megértettem, hidje Kd, hogy szivem szerint bánom az Kden való esetet, de minthogy Kd afféle dologba sem első sem utolsó, és minthogy Kdnek semmi vétke is nincsen benne, sem az úristen előtt sem ez világ előtt terhét ennek Kd nem viseli, hanem azok, a kik ezt cselekedhették, ők vétettek az isten parancsolatja ellen, és Kd

ellen is; higgye Kd, hogy ha Kd békét hagy is nekik, az úristen megveri őket, és megszégyeníti. Ennekem úgy tetszik, hogy Kdért jobb, hogy elment ilyenformán az asszony, és maga bűnössé tette magát, hogynem mint Kd megölette volna. Ennekem úgy tetszik, hogy eléggé megölte ő maga magát, és míg él, mindaddig pironkodik, és meghalna, ha halhatna. Eféle dolgot mennél inkább forgatják, annál gonoszab. Hallom, hogy ők is sok bizonytságot szedtek Kd ellen, ugyan hihetetlen dolgot is. Sok okokért ennekem úgy tetszenék, hogy Kd ez dologba igen lassan járna, és válnék el tőle, ám tartaná dologát; hadd panaszkodnék egész életének idejéig e világon. Nagyobb az sokkal is a halálnál, de mindezekon fölül az istennek haragja fejkön leszen, és megbünteti őket, úgy hogy más embernek is példák lehetnek. Kd azért csendes és békességes elmével tűrje ezeket, várjon istentől s az időtől, igaz bíró az úristen s igazat teszen Kdnek. Isten tartsa meg Kdet. Datum in arce Trencsén die 9. Aprilis anno 1607.

Magnificae Dominationis Vestrae servitor et amicus
Stephanus Illésházy.

Külczim: Magnifico domino dno Francisco Revay comiti comitatus Turociensis dno et amico observandissimo

Más kéz: Praesentatae 11. Aprilis in arce Holics, emanatae ex arce Trencsin.

XX. 1607. a p r. 20.

Magnifice domine et amice observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az úristentől egészséget és minden jót kívánok Kdnek. Az Kd levelét megadáék énnekem, jól tudja Kd azt, hogy én Kdnek és az Kd bátyjának Péter uramnak örömet szolgáltam, és ezután is örömet szolgállok; szívem szerint bánom az esetet, az ki esett Keteken, de ez a casus ez világon sem első, sem utolsó, és minthogy Kd ehez semmi okot nem adott, annyival inkább könnyebb lelkiismerettel tűrheti Kd. Az én tetszésem szerint mondom Kdnek, ha megölhetném is az aszszonyt, meg nem ölném, hanem mind addig az még élne, az sok jámbor között hadd pironkodnék egész életében, ő maga megveri eléggé magát, rövid időn meg látja Kd, mind az kettő. Nem ártott sőt jól esett, hogy Kd bizonytságot szedetett, de az szent széken én azt soha nem keresném, ha Kdnek volnék, hanem várakoznám az gyűlésig. En az mibe tudok Kdnek örömet szolgállok. Isten tartsa meg Kdet. Datum ex arce Trinchin 20. Aprilis 1607.

M. D. Vrae servitor et amicus
Stephanus Illésházy.

Külczim: Generoso ac magnifico domino Francisco de Rewa, comiti cottus Thurociensis etc. domino amico observandissimo.

Praesentatae 21. Aprilis in arce Holics.

XXI. 1607. jul. 5.

Spectabilis ac magnifice domine et compater observandissime. Post salutem et servitii mei commendationem. Az úristentől Kdnek egészséget és minden jót kívánok. Adák értesemre, hogy Kd Esterház Dánieltől elfoglalta volna azt a jószágot, az kit én az háború időkben ő neki zálogban vetettem. Én ez ideig azt tartottam, hogy Kd mind kötelesb s mind közelb én hozzám, hogy nem Rapachnéhoz, de főképen az igazsághoz. Az transactióba specialis articulus vagon arról, hogy valamit szegény Bocskai uram és én zálogban vetettünk, hát az helyén maradjon. Az ellen, ha valaki szólana, hát az országgyűlésbe szakadjon vége. Azt is talán megérdemlettem volna Kdtől, ha szinte Rapachné pártját fogta is én ellenem Kd, hogy először engemet is meghallgatott volna Kd, és ezután vette volna el a jószágot; császár urunk ő felsége is, sem herczeg urunk efféle dologba senkivel cselekedte azt, az mit Kd én velem cselekszik, és az én atyámfiaival; én Kdhez más becsülettel s más segítséggel voltam ennél, az mit Kd én velem cselekszik, mert bizonyos legyen Kd abba, ha én nem oltalmaztam volna az Kd jószágát, most más ember laknék az Kd váraiba; mert sokan el is kérték szegény Bocskai uramtól, de én nem engedtem. Ha Trencsént meg tudták az hajduk venni, Szklabinát annál inkább meg tudták volna venni, ha én nem voltam volna. Az Plati atyafiak is elkérték volt azt a jószágot szegény Bocskai uramtól, de én obtineáltam, hogy azoknak ki nem adta az donatiót, hanem Esterház Dánielnek adta. Kérem azért Kdet, hagyjon békét neki, ha mi dolga leszen Kdnek hozzá, im az gyűlés előttünk, akkor szóljon aztán hozzá Kd, mert ez iniuriát minthogy Kdtől nem is vártam volna, úgy nem érdemlem is; azonképen nem is tehetnék egyebet, ha Kd békét (nem) hagy benne, igazságom oltalmazására késztem Kdet. Isten tartsa meg Kdet. Datum ex arce Trinchin 5. Julii 1607.

Sp. ac. M. D. Vrae

servitor et compater deditissimus

Stephanus Illésházy.

P. S. Révay Márton uram kére, hogy írnék mellette Kdnek, valami pászit orrát (?) az hol nyárba lovait fűltette foglalt el Kd tőle, az kinek még atyja idejében is szabad ususába voltak, mind az óta, hogy az blatniczai részt ezeknek adták, az ki attyja (így) szabadon birták, az egész vármegye tudja, hanem most akarja Kd azt is tőlök hatalmához és nem törvénnyel elfoglalni. Kérem azért Kdet, hogy Kd ne háborgassa igazságában, hiszem Kdnek is atyafiai, és azért inkább segíteni kellene Kdnek ezféle szegény atyjafiai, nehogy bántani; kit én is megsegzállok Kdnek.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Petro Réway comiti comitatus Turociensis, sacrae caesar Mattis. consiliario etc. domino et compatri observandissimo.

Közli: DEÁK FARKAS.

ADALÉKOK

ERDÉLY ÉS A BÉCSI UDVAR DIPLOMATIÁJÁHOZ A 200 ÉV ELŐTTI TÖRÖK HÁBORÚK IDEJÉBEN.

Az »Alvinczy Péter Okmánytára« az erdélyi diplomatia történetéhez a felszabadító háborúk alatt nagy fontosságú adatokat szolgáltatott. Az alább következő okmányok a gróf Telekiek marosvásárhelyi levéltárából vannak véve, s azon okmánytár adatait sok tekintetben kiegészítik.

1. 1685. jan. 20.

I n s t r u c t i o

Pro generoso Michaelē Inczédi de Várad ablegato nostro ad sacratiss. Romanor. imperator. ac Hung. etc. item Polon. regias Majestates ao. 1685. die 20. Januarii data.

1. Azért nem küldhettünk a császárhoz ő felségéhez eddég, hogy egyszer az lotaringushoz elküldvén, ugyan akkor clavist is küldöttünk, azután három rendben indítván emberünket a lotaringushoz, edgyszer is nem mehetett el, hanem vissza kellett fordulni emberünknek, másként is az Tökölyi u. sátorában elfogott levelekből is kilátszik világosan, hogy az portán mint vádolt bennünket.

2. Az keresztyének biztatásához bizván az adót is be nem küldöttük, élést is a porta parancsolván hogy Budában, és az budai segítségre rendelt szerdár táborába szállítsunk, az ő biztatásokra azt sem adtunk. már Buda alól ilyen könnyen elszállván a keresztyén had, nekünk micsod i periculumba forogjon dolgunk, megítélhetik, és csak már is micsoda kemény parancsolat jött hozzánk, azt a követet sem bocsátottuk el kedve ellen.

3. Mivel pedig az ő dolgokat így láttuk inclinálni, Buda alól így szállván el a keresztyén had, s lengyel király ő felsége is maga országából tovább nem menvén, csak azt sem vitte végbe, hogy Kemeniczbe élést be ne vigyenek az pogányok; mellyre

nézve minthogy a portától insinuationk is volt, hogy az békesség tractálásának módgyában interponálnók magunkot, azért a dolgok a mint folynak, római császár ő felsége ha acceptálná a mi interpositionkat, a portán a békességet munkálkodnók cum bonis conditionibus, mivel abban se szivesben se hasznosban a portán nem munkálkodhatnék senki jobban minálunknál mi tudván jobban a porta állapotját.

4. A szathmáriak bár a szomszédságot jobban tartsák velünk mint eddég, az erdélyi emberek közzül, akik oda ki birnak, azoknak birodalmokat ne háborgassák.

5. Referálni kell biharvármegyeieken abban nevezetesen debreczenieken Hajdu-városokon Szilágyban, Kővárvidéken, és Máramarosban levőkön szatmáriak által elkövetett insolentiákat.

6. Megjelentethi, hogyha egészen informatusok lehetünk ő felségek tovább való intentióiról, bizonyosabb formában való követtséget institualunk, kivált ha a passus is bátorságosb lészen.

7. Lengyel király ő felségét kérni kell, hogy római császár ő felsége udvarában írjon dolgainknak promotiójáról.

8. Marchio Bethumhoz is ha a királynak tetczik, mennyen el, és levelünket adgya meg, s köszöncse szónkkal.

9. Kemény János uram, asszonyom s Vesselényi Pál úram instantiáit is a mint lehet promoteallja, declaralván bőségesen nekünk küldött ő kglmek signaturái szerént küldött informatiókat, melyet magával elvihet.

10. A Vay Mihály uram dolgát is mentől szívessebben lehet promoteallja, declaralván bőségesen, hogy az ő kglme dolga sokkal különbben vagyon, mint a több magyaroké, és közikben magát sem edgyszer, sem másszor nem elegyítette, hanem számos esztendőktől fogva az mű szolgálatunkat követte, kiért Tökölyi uram felette infensus ellene.

11. Balkó Páll. Nábrádi Gábor uram dolgát is referálni ne felejtse. Declarálhattya azt is, Tökölyi uram mikkel vádol bennünket, és hogy az ő felsége embereinek passust attunk Máramaroson által.

12. Csáki Lászlónak az minap is szolgálja jövén ide az ő felsége méltóságos neve alatt, kérjük ő felségét, ne terhellyen affélével ő felsége bennünket, és ne protegallya méltóságos birodalmában, mint nekünk, és az országnak ilyen nagy árulóját. Ezen dolgot a császár ő felsége ministerinek is Bécsben meg kell mondani, ne szomorittassunk ilyen dologgal, describálni is kell mindenik helyen, kicsoda ő.

13. Az néhai Bethlen Farkas uram árváinak Macskási Boldizsár, Gyulai Ferencz, Toroczka István uramék dolgát a csengeri jóság dolgából promoteallja az bécsi udvarban, magoktól Macs-

kási uraméktól vevén informatiót rólla. Toldiné asszonyom dolgát is promoteálja.

14. Megmondhattya, ugy hallottuk, már is Budában ment német követ, ki után nevezetesebb követet akarunk küldeni. Data in castro nro Ebesfalva die et anno menseque praescriptis.

II. 1685. j u n. 1.

Instructio pro generoso Ladislao Vajda de Nagy-Medgyes etc.

1. Isten áldásából ismét megindulván, utját a mennyiben lehet siesse, és levelinket, kik hova szállnak, nevünkkel illendő becsülettel köszöntvén mindazokat adgya meg.

2. Minden dolgokról bennünket szorgalmasan tudósítani el ne mulassa, valamikor alkalmatossága lészen.

3. Mindenekben magát becsületes tanács ur, és az nemes ország statusitól delegált hiveinktől adatott instructiójához tartsa magát, és attól semmi módon legkissebbik dologban és punctumban is ne recedallyon, abból semmit el nem vévén, sem hozza nem adván. Nec secus factururus. Quibus de caetero gratiose propensi manemus. Datum etc.

III. 1685. j u n. 1.

Instructio pro generoso Ladislao Balogh de Al-Pestes ad sacratissimam Romanor. imperator. caesar. regiamque Majestatem expedito data.

1. Isten kglmességéből megindulván ő kglme, az mennyiben lehet siessen.

2. Bécsben érkeztén ő kglme ott is legelsőbben az német s magyar ministereknek levelünket megadván, kit kit méltóságához illendő becsülettel köszöntsön, igyekezzék ő kglme mennél hamarabb magának ő felsége előtt is audientiát solicitálni, nagy alázatossággal és submissióval ő felségét salutálván hosszú életet, boldog országlást, és minden jókat kívánván istentől ő felségének.

3. Római császár ő felségének, mind penig az ő felsége ministerinek insinualni kell ő kglmének, hogy a mi kglmes urunk ő nagysága mostan is kész volna a békességnek mediatiójában, ő felsége és a fényes porta között munkálódni, hiszi is istent ő nagysága, hogy az ő nagysága ez iránt való fárattsága hiában való nem lenne.

4. Minden dolgoknk jó karban állításáért a mi kglmes urunk ő nagysága velünk edgyező tetczésből kész ő nagysága becsületes atyánkfiait ő felségéhez expediálni, csak azoknak való bátorságos utazásokról lehessünk securusok, melyre nézve inpetrálni el ne mulassa ő kglme mind jó formában való passust, mind assecuratióját sub verbo caesareo ac regio bonaque fide Christiana, hogy

felküldendő követeink becsülettel acceptáltatnak, tractálnak, és hogy sokáig ott nem tartatnak, nem arestáltatnak, hanem ha szintén valami következhető okokra nézve az tracta végbe nem mehetne és valamikor követeink el akarnak jőni, visszabocsáttatnak követ atyánkfiain jó securitással, nem detineáltatnak.

5. Instállyon ő kglme, hogy ő felsége ez ide alá való generallissinak, és tisztviselőinek parancsolni méltóztassék, az mellyekről ugyan commissiókat is extrahállyon ő kglme azon tisztviselőkre, hogy e szegény haza ellen semmi hostilitásokat ne mutassák, annál inkább ne exerceálljanak.

6. Az debreczeniek mellett instállyon ő kglme, sőt ha lehet protectiót is extrahállyon nekik, hogy az ő felsége tisztviselőitől és hadaitól securusok lehessenek, és szokatlan exactiókkal s terehviseléssekkel ne aggraváltassanak; hasonlóképpen, hogy az liber quaestus mind az debreczeniek, mind több a mi kglmes urunk birodalmabeliek részeiről ne impediáltassék, impetrálni kell ő kglmeknek, offerálván, hogy az ő felsége birodalmabeliek is ez hazában szabadossan kereskedhessenek.

7. Ő kglme mindenekben a mi kglmes urunk ő nga méltóságát ez hazának szabadságát előtte viselje, és mindenekbe az instructióhoz alkalmaztassa magát, igen caute s modeste et discrete procedállyon minden dolgokban ő kglme distingválván a szemelvényeket, az üdőt és a helyet, alkalmaztassa ugy magát ő kglme, hogy meg ne ítültesse magát, jól meglátván ő kglme, mit, mikor és micsoda alkalmatossággal s kik előtt mit beszél ő kglme.

8. A melly erdélyi emberek az ő felsége birodalmábau jószágokat birnának, ő felsége méltóztassék parancsolni tisztviselőinek, hogy azoknak szabadosan való birodalmokban ne impediáltassanak.

9. Mikor alkalmatossága lészen ő kglmek, minden dolgokról az mi kglmes urunkat ő ngát el ne mulassa ő kglme tudósítani. Datum in arce Fogaras in congregatione dnor. illustriss. ac celsissimi principis dni dni nostri clementissimi consiliar. ac ad ardua dicti regni Tranniae negotia dirigenda deputatorum, die prima mensis Junii, anno dni millesimo sexcentesimo octuagesimo quinto.

IV. 1686. febr. 22.

Excellentissime dne amice nobis honorande.

Juxta intimationem Excell. Vrae ratione expeditionis certor. commissariorum super negotiis nostris et regni Tranniae cum Excellentia Vra tractandis per generosum Franciscum Gyulai nostrum ad Excell. Vram ablegatum factam, ut quantocius ac commodius

effectuarem (!), dedimus operam quod tamen tantisper dilatum est, rationabiles praesen. exhibitores declarabunt causas, nunc ergo praefato generoso Francisco Gyulai Excell. Vrae jam noto ac in materiis conferendis experto, generosum Stephanum Daniel de Vargyas judicem sedis siculicalis Udvarhely supremum regium ac juratum tabulae nostrae judicidriae assessorem, necnon circum-spectum Michaellem Deli meritum civitatis nostrae Segesvárien. civem ac senatorem fideles nobis dilectos adjungendos ac delegandos duximus, ut iidem mutuo consentientes cum Excellentia Vestra ex autoritate sibi concessa sedulo conferant ac tractent. Vestram igitur Excellentiam officiose petimus, ut eosdem congruis officior. suorum ac benevolentiae favoribus excipiat ac prosequatur, consimilia nostris quoque ex partibus officior. genera conpertura. Eandem Excellentiam Vram solícite valere desiderando divinae recommendamus protectioni. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 22 mensis Februarii ao 1686.

Ejusdem Excellentiae Vestrae ad officia paratiss.

V. 1686. márcz. 16.

Bécsi követeknek.

Kegyelmetek tudósítását s az eleikben adatott dolgokban oly szíves fáradozását a mi kegyelmes urunk ő nagysága kegyelmesen, mi pedig közönségesen nagy kedvesen vettük; noha a clavisokkal írt resolútiókban az mit kegyelmetek az margóra írt, nem tudván beadta-é feleletül kegyelmetek, vagy hogy csak nekünk való memorialéul tette oda: nehezen igazodtunk el, holott kegyelmeteknek szükséges lett volna nekünk leküldeni azt is. punctatim mint adta bé kegyelmetek a mi kívánságinkat, mert tagadhatatlan, nem kevés scrupulust szerzett elménkben az is, hogy az ő felsége resolúciója nem a mi instructiónk punctumi rendi szerint adattak ki: holott mi a religio dolgát első punctumban tettük volt fel, mindazáltal kegyelmeteknek adott instructióunktól mi recedálni nem akarván, az resolútiókat mint világosítottuk meg, kegyelmetek ez inclusából megláthattya, mivel pedig azon világosítást punctumok szerint sokra nem terjeszthettük. szükségesnek ítéljük és különös írásunk által kegyelmeteket bővebben informálnunk, hogy az articulusokat az ő felsége miniszteri előtt punctatim így világosíthassák.

1. Mi az ő felsége és az keresztyénség protectiójához nem az szükségtől viseltetvén folyamodtunk. nem lévén az töröktől semmi új megbántódásunk, hanem egyedül csak ő felségéhez s az keresztyénséghez való devotiónkból és hogy megmutassuk magunkat igaz keresztyéneknek lenni. Melyre nézve hogy ő felsége any-

nyira való császári s királyi kegyelmességét igérte a segítség iránt, ő felségének és az keresztyénségnek mindenkori kötelességgel és szíves devotióval igyekezzük megszolgálni.

2. Igen ambigue lévén írva az ő felsége resolútiója, azért világosítottuk bővebben a töröktől elvett helyeinket, melyben ha akadályoskodnának, ilyen ratiókkal állítsa kegyelmeitek.

1. Azon véghelyek az erdélyi fejedelemségnek kezdetitül fogva Erdélyhez birattak, melyekről az Approbatában világos iratok vannak s Erdély költségével építettek s muniáltattak. Lugost, Karánsebest pedig Szörimvármegyével együtt a török nem erővel vette el, hanem Barcsai Ákos maga fejedelemségéért adta, melyért az országtul megszenteltáztatván, megöletett. Lippa dolgában ha azt objiciálták, hogy Bethlen Gábor adta a töröknek, arra kegyelmeitek megfelelhet, hogyha a Homonnai György nyughatatlansága nem lett volna, Lippa Erdélytől el nem esett volna, de az portának Homonnai az erdélyi fejedelemségért nemcsak Lippát, hanem Jenőt, Lugost, Karánsebest is egész Szörimvármegyével oda igérte volt, s tanácsosabbnak ítélte Bethlen Gábor az országgal edgyütt Lippával a többit és az ország békeségét felváltani, mely arról való articulusinkból exstál. 3. Az egész ország maga koczkaztatása. 4. Az ő felsége hadainak való quartélynak megengedése, melynek alkalmatosságával pusztult el annyi földünk, mint Erdélynek fele és mennyi kárunk lett, nem-sokára az ő felsége commissariussi mellé kiküldetett commissariusink aestimatiójából kegyelmeitek megérti. 5. Ő felségének a keresztyénséghez való magunk alkalmaztatása, melynek jeleit ő felsége miniszteri jól tudgyák, mikről tudósítottuk. 6. Ő felsége azoknak restitutiói iránt lött sok rendbeli kegyelmes oblatióji. 7. Ha szüntén Váradot, Temesvárt, Nándorfejérvárt ő felsége a töröktől megveszi is, mindazáltal mint régen ugy in hoc rerum statu is Erdélynek szüntelen fegyverben kell lenni a hozzánk közel lakó török tatár nemzetség ellen. Azért nem kell határi csonkításával enerválni, mert olykor sokszor olyan veszedelmi érkezhetnek, hogy hirtelen ő felsége sem succurálhat s maga erejétől kell magát oltalmazni, a mint lehet. 8. Ő felsége ezt a szent hadat ex sola mera christianitate et publico erga rem christianam zelo ad oppressorum populorum consolationem, et e iugo barbarico liberatione viseli, azért az szolgál ő felsége mind mostani, mind jövődő dicsőséges emlékezetire, ha nekünk is töröktől elvétellett végházink restituáltatnak, ne mond hassák az ő felsége aemulussai: ha ő felsége valamelyik Partiumunkbeli végházat magának reserválná, hogy csak maga privatumiért s interesseért hadakozott. 9. A mi példánkön édesednek vagy kedvetlenednek ő felségétül s a keresztyénségtül az mi szomszédságunkban lévő nemzetségek országok is. 10. Ha magunkat a törökkel, tatárral, Tököllyvel

conjungáltuk vagy véllek a kereszténység ellen correspondealtunk volna, ő felsége s bölcs tanácsi ítéljék meg, a Tiszán innen az ő felsége hadai mint subsistáltanak volna és hogy teletlenek volna ki, a Tökölyi mellett levő magyar hadak is ő felsége hűségére min tredeáltak volna.

A fellyebb megírt ratiókkal élhetnek ezen articulusban is. ha pedig világosítani kell, most micsoda helyeket bir a mi kegyelmes urunk a Partiumban, ezek azok: Huszt Máramarossal, Kővár, Közép-Szolnok vármegyék vidékestől s Kraszna vármegye Somlyóval s egy darabja Zaránd, Arad vármegyének hódolása nélkül. Ezeket most is bírja a mi kegyelmes urunk ő nagysága Erdélyhez, sőt Biharvármegyét (*igy*) is mind ez ideig az mi kegyelmes urunk ő nagyságának és az országnak contribuált, azt a török sem ellenzette, úgy az egész Zaránd, Arad, Békés vármegyének hódoláskép való bírása lett. A melyeket pedig a török elfoglalt, az deákul mostan írott második articulusból megérthetik.

4. Ezen articulusban mi az Magyarországbán levő jószágait értjük az erdélyieknek, melyet ő felségétől az török el nem foglalt, hanem most is ő felsége bírja úgy hisszük, ők is úgy értették.

5. A Csáki László dolgában világosítani kell, mint árulta el az országot, mint ígérte az ország határait a töröknek? Mennyi adót ígért, mint igyekezte a fejedelmi széket felfordítani, micsoda istentelen dolgai legyenek ő nagysága s az ország ellen, melyeket ha kegyelmek jól előadott, meg se gondoltuk, hogy reservatát hadgyon ő felsége praejudiciumunkra akárhol s akár mikben való promotiójára, hogy csak suis copiis et in confiniis Transilvaniae praeficiet; holott más confoederatumi hadainak, sőt a maga hadainak is ő felsége extra confinia Transilvaniae praeficiálhattya. Mi pedig úgy kívánnjuk, hogy soha soha semminemű szolgálattában ő felsége ne adhibeallya, mert ő felségéhez is nem kereszténységéből, hanem desperatióból és kételenségből folyamodott. Kegyelmeteknek adott instructióknak 9-ik punctuma szerint egyébiránt most ha ő felségét nem respectáltuk volna, az erdélyi birodalom-ból ki nem ment volna.

6. Hogy kegyelmek az margóra tette az quatuort, igen jól cselekedte, mi is annectáltuk, hogy Approbata constitutióknak szerint legyen, mint azt kegyelmeknek instructiójában is adtuk volt az első punctumban.

7. Ezen articulusban az electiót és liber principatust eléggé magyaráztuk. Attól semmikép ne is recedálynak, élvén azokkal az ratiókkal, melyeket in 2. articulo letettünk hoc addito, hogy a török is az mi törvényünkhez és szabadságunkhoz nem szóllott, hanem in suo vigore hagyta a mi törvényinket.

8. Ennek úgy is kell lenni. Egyébiránt is ne adgya isten,

hogy ő felségének se az keresztyénségnek vétsünk; elhisszük, hogy ő felsége s a keresztyénség is másokkal ellenünk nem conföderál.

9. Jól vagyon. Csak szintén kegyelmek azt vigye végben mellette, hogy ezután mikor urunknak ő nagyságának írnak, ne úgy írjanak, mint most, hogy electo Tranniae principi, hanem az electot hadgyák el, mert régentén is mint titulálták a fejedelmeket, ezen két császárok leveleiből kők megláthattya, kiket is külgyenek vagy hozzanak vissza.

10. Az szerint legyen, a mint leírtattuk.

11. Jól vagyon. Az szerint legyen, a mint leírtattuk.

12. Ez is jól vagyon különben, csak azok oda ne értesenek sub nomine transfugarum et proditorum, kik vallások oppressiójáért elbujdosnak, melyre nézve annectáltuk: transfugere propter maleficia, kit semmikép ki ne hagygyanak, egyebet is szükségesképpen annectáltunk ezen articulusnak, melyet bele írássanak, mert az olyan nélkül a statusok contentusok és securusok nem lehetnek, elég példa lévén reá, mint jártak az erdélyi statusok Bátori Sigmond idejében a némettel való conföderatióval, mert azt kegyelmek megértesse igen jól a miniszterekkel, hogy Erdélyben a dolognak dereka az statusokon állván, az egész tractát úgy kell folytatni, hogy a statusoknak contentumával legyen.

13. Ezt is a mi írásunk szerint expediáltattuk, mint csak világosítottuk, sensusát nem variáltuk.

14. ¹⁾ Ebből Nándorfejevárt mint instructiójok is tartja s most is megírtuk, ki ne hadgyák, megmondhattya kegyelmek, ha szintén Váradot, Temesvárt megveszik is, de míg Nándorfejevár török kéznél lesz, addig nekünk egész bátorságunk nem lehet.

15. Mi azt nem is kívánjuk, hogy az erdélyi fejedelmeket és statusokat Regalissal híjják, annál inkább ide való privata personákat, mert ez a liber principatust is praejudicálná, azért csak úgy írássák, a mint mi írtattuk.

16. Kegyelmek talán nem consideralta, a jus superioritatis et feudi alatt mi fekszik. A superioritáson azt értenék, hogy az erdélyi fejedelem és Erdély ő felségét mint magyar királyokat agnoscállják, melytől az régi fejedelmek diplomáiban világos írás vagyon. A feudum alatt pedig vasallusság fekszik, midőn azért de libero principatu agitur, quomodo liber esse poterit, si subditus idem vasallus futurus erit.

Erre nézve írtuk mi így ebben az articulusban, kmetők is így írassa: Quae loca in partibus Hungariae ad principatum Tranniae nunquam annexit etc., mert itt ebben a punctumban nekünk nem praejudicál. De más punctumokban akár Erdélyre, akár a mostan békességesen biratott, akár a töröktől elfoglaltatott

¹⁾ Oldalt: Ezt clavessal.

partiumban praejudicálna, másként megcsalják kegyelmeteket, bennünket is, ha oda íratják más punctumokban. Ezt kegyelmetek categorice is declarálja, hogy Erdély és a Partium a jus superioritatis és feudit be nem veszi, extremumot tentálnának inkább.

17. Jól vagyon, hozzá adván azt, a mit mi hozzá tettünk.

18. Valamint kmetek is a margóra feltette, ha abbéli kívánságokra reá lépünk, sokkal többet tenne a török igájánál, hasonlóknak itílyük mi is.

Egyébiránt is hallatlan példa, hogy keresztyén keresztyének adózzék, példa Magyarország, mely noha ő felségének maga birodalma, mégis ő felségének adót nem adott, mégis a nyomorúság reá nem következett. Erdély pedig ő felségének nem peculiumja. Hiszen a mi adót eddig a töröknek adtunk is, megannyi summát ezután a török ellen való hadra kellene fordítanunk hazánk oltalmára (mert hogy ha Nándorfehérvárt megvesszük is, mindenkor kész hadat kell Erdélyben fenntartani), nehogy több adót adnánk nekik. Ennek a szegény hazának lehetetlen is volna egyszersmind adózni, hadakozni, élet-, emberbeli segítséget vecturát is adni és készebbek vagyunk egy lábba elveszni, mintsem ilyen elviselhetetlen igába nyakunkat tenni, mivel ha magunkat reá ajánlanók is, reá nem érkezhetvén, úgys veszedelem követne bennünket, hanem a mint ezen 18-dik articulusban megírtuk, a mivel lehet ő felségét mint az keresztyénségnek fejét és római császárt (nem mint magyar királyt) megbecsüljük annak idejében illendő honorariummal, melynek valora és mineműsége mint a deákban is megírtuk, álljon a fejedelmek és Erdély szabadságában. Ezen materiában is az mi írtunk stylustul semmiben is ne recedáljanak, mert szánszándékkal nem akartuk itt magyar királynak nevezni, kerülvén az jus superioritatis és feudit.

19. ¹⁾ Azzal többítettük, hogy soha a töröknek ki nem adgyák, a mint ez megtörtént az régi fejedelmekkel való végezésekben. Minthogy nem akarták a Nagybányáról (!) való resolútiót, szükség azt is kegyelmetök urgeallya instructiójok szerint, mert az többször is biratott Erdélyhez.

Az erdélyiek s partiumbeliek közül akármi rendbeli emberek vétettnének valami dologban ő felségének vagy ő felsége praedecessorinak ez ideig, minthogy a mik lettek is, a töröktől való félelemből és annak parancsolattjából lettek. mindazok in perpetuum minden bosszuállásnak tovább való fenn nem tartásával annihiláltassanak, et omnium odiorum memoriae ex animis suis egregia fide expellantur. Ezért ha azt kívánnák, hogy mi is a mostani kártételeket leengedgyük, nem lehet, mert nem ehez hasonló dolog, mert mi kintelenségből cselekedtük. a mit cselekedtünk.

¹⁾ *Oldalt: Clavis.*

Ha valaha Tökölyi- uram az ő felsége hűségére redeálna, soha sem ő felsége, sem felséges successori az erdélyi fejedelmek és Erdély ellen sententiával nem élnek, sem promoteállják. Magunk nemzetéből s véréből valók levén az magyarországi statusok, keresztyénségünk s lelkünk ismeretebeli kötelességünk dictallya, hogy alázatosan installyunk lelki testi szabadságoknak egész restitutiója s példátlan oppressiójoknak megorvoslása, és a régi formán a magyar tiszteknek helybe állítása felől ő felségének; kgylmetők ezért mennél hathatósabban ebbeli kívánságunkat is adgya elő és fáradozzon az irántok való jó resolutióban.

Akartuk kmeteknek ezt is megírunk, hogy az ő felsége hadai az elmúlt napokban Szentjóbót megvették, annak alkalmatosságával Bihar vármegyét, és azon vármegyének eddig Somlyón gyakorlott törvényes székit Szentjóbhoz applicálták, a mi kgylmes urunknak és az ország adóját úgy a privatus embereknek is azon vármegyéből jární szokott adóját oda exigállják, melyből kegyelmetők megitílheti, az több partiumbéli erősségek felől is mit reméníhetünk, ha megvehetik. Szükség azért kgylmeteknek ennek is megorvoslásában fáradozni.

Minemű insolentiákat cselekedtenek és minemű károkat tettenek Máramaros, Kővár, Lápos vidékén, Kalotaszegben, Szilágyban mind az Szamosig, úgy Debreczenben, is mihelt aestimatorink s cirkálóink bona fide investigállják, kegyelmeteket tudósíttjuk, mert a mint az ő részekről valók eddig aestimálták, nyolczkilencz száz kalangya buzát ötven-hatvan forinton aestimáltanak, megitílheti kgylmetők micsoda aestimatorok. Ha azért kgylmetőknek olyat vetnének az szemökre, ne acceptállják, mig mi innet meg nem külgük kgymteknek. Ezt kgylmetek úgy hidgye, Máramarost, Kővár vidékét, Szilágyot, Kalotaszeget, Debreczent annyira elpusztították, nem képes 25 vagy 30 esztendeig helyben álllyanak, Lápos vidékét ugyan nem szint annyira; ítélje meg kgymetők Debreczenen a több károkon kívül eddig rántottak négy száz ezer forintot s még is hétszázezeret kívánnak rajtok; valamikor valami kis reménséget vettünk kgylmetektől, mindenkor újabb praedálásokat tettenek, mind az mi ngs urunk, mind pedig az főrendek jószágin, sőt égettek is egy néhány falukat.

Ne csudállja kgylmtők, hogy némely terminusokat az resolutiókban változtatuunk kellett, mert az ilyen dolog miatt ez hazának száját a kása nemcsak egyszer égette meg. Szükség azért felette igen, hogy az miatt mi azon resolutiókat megbővítte leíratuk, semmi résziben attul még csak egy szóban is ne recedálllyanak, mindenekben hazánk szabadságát s javát forgatván, az mi kgylmes urunkhoz ő nagyságához, ez hazában való szoros kötelességeket, igaz hazafiuságokat magok előtt viselvén, ha mikben pedig ugyan csak megakadnának, rescribállják nekünk.

Mit írt Caprara general a mi kgylmes urunknak ő nagyságának, kgylmeteknek oda küldöttük.

Küldöttünk kgylmeteknek egy approbatát is az ország határinak s Szörin, Arad, Békés és több partiumbéli vármegyék állapottjuknak világosítása kedvéért.

Ezen diplomát ne csak ő felsége confirmálja, hanem ő felségének minden confoederatussi a keresztyén királyok s fejedelmek is.

A megíratunk 19 punctumokat ha kgylmetőknek több punctumokkal kell szaporítani azon dolgokról, melyeket megírtunk numerusok nélkül, azokat kgylmetek az 18-dik articulus eleibe írja, úgy, hogy osztán az 18-dik legyen utolsó előtt való és a 19-ik articulus legyen az utolsó.

Esett ilyen dolog is, hogy Hatházi Gergely a mi kgylmes urunk ő nagysága régen hivatván maga szolgálattýára, az elmúlt napokban vette magát reá s mihelt bejött, mentest oda ki a feleségét megfogták. Ennek miért kell így lenni, nem tudjuk, miért nem szabad ő nagyságának magyarországi embert szolgáljának fogadni? Egyébiránt ítéllyék meg, melyik jobb, ha Tökölvi uramat szolgálják-e oda ki vagy ide bé urunkat ő nagyságát.

Ha visszaadják az pater Dunoddal való tractatust, kgylmetek kérje vissza, mivel már invalidaltuk, s az mint kgyltek is írja, hogy vissza adgyák, jobb, hogy kézhez vegye kgyltek, hogysen ott maradjon.

Szeben 15. Martii a. 1686.

Szintén induló félben lévén Büdeskúti, az mi kgylmes urunk ő nagysága bejárója, érkezék 15 praesentis ugyan ő nagysága étékfogója Jaxi kgyltek leveleivel, melyeknek continentíája szerint feltött dolgok iránt az mi kgylmes urunk ő nagysága kegylmes tetszéséből communicatis consiliis így resolvatunk: hogy pater Dunodd többszer ez országba bejöjjen, nekünk nem tetszik, és semmiképpen nem is acceptalljuk; mivel az ő felsége crendentiája s plenipotentíája, melyek mellett ittben létekor az mi kgyls urunkkal ő nagyságával és az ország statussival is tractált, cassáltattak és maga is suspectussá tétetett; mást is pedig akárkit is ne delegállyon az német udvar, hogy itt közöttünk resideallyon, mert semmiképpen nem acceptalljuk s nem is patiallyuk; mivel az török is próbálta azzal az országot, de nem acceptálták, kitudták innen.

Úgy vesszük eszünkbe, kgyltek az dolgokról már concludált. csak az subscriptio volna hátra, melyet mi formában cselekedhetett, minekelőtte ez mi resolúciónkat nem vette által, nem láthattuk; mert találtattanak az kgyltek leküldette resolútiókban oly terminusok, melyeket kgytek alig hisszük megérthetett volta-képpen; mivel ha mi azokra reá léptünk volna vagy reá lépniénk, az mint kgyltek is írja, nagyobb igába vetnök magunkat, mint

voltunk az török birodalma alatt, mi pedig az mit az török birodalma alatt sem viseltünk, annál inkább hogy jobbágyokká legyünk, semmiképpen nem cselekeszszük, készebbek leszünk egy lábíg elveszni, az mint fellyebb is megírtuk.

Az debreczeniek iránt mit vihetett kgytek véghez, értjük, de már azok által mentek az sulyán, az mint kgltek magok informatiójából megértheti; mindazáltal bár csak az még hátra lévő summa megfizetésétől immunitáltatnának. Addita 16. Martii a. 1686. Cibinii.

Végén ez van rájegyezve: Az bécsi követuraknak küldött replicák cum litteris declaratoriis Szebenből die 16. Martii, 1686.

NB: itt az bécsi clavis is.

V. 1686. máj. 7.

A o. 1686. 1. Maji Bécsben az követuraknak írt levél az ország neve alatt és Nagy Pál uramnak adatott titkos instructio etc.

Ajánljuk kglmeteknek szolgálatunkat.

Büdöskuti által küldött kglmetek levelét vettük 29. Aprilis, debreczeniek alkalmatosságával küldetett tegnap estve felé böcsüllettel; megtartván afflictis non est addenda etc. minthogy látjuk is, kglmetek ott is eléggé terheltek, panaszunknak nagyobb részét elhagyván, méltán érezhetjük, hogy kglmetek írásunkat oly nehezen vette és hogy azok iránt valakikhez, kglmetek tudja kikhez gyanakosznak is. Hogy az dolgoknak s fájdalmunknak nehézségeket megírtuk, azzal az kglmetek magok felől concipiált opiniokra okot nem adtunk, tudván jól kglmetek is nincs több hazája ennél. Most is bár világossabban tudósított volna kglmetek bennünket.

Irja kgltek, azért nehezteltek meg oly igen, *hogy az ide küldött punctumokat megtoldottuk volt; arra nekünk az onnan fellyül küldött punctumokban lett sok variatiók, diminutiók s additiók adtanak okot, egyébiránt is az jobbágyságot kerülni kívántuk s kívánnók is, úgy látjuk, a mit a török jugum alatt elkerültünk, azoknál is nehezebbekbe esünk. Az mostan beküldött punctumok s azokba való terminusok, szók is nem terheinknek, szabadságtalan-ságunknak könnyebbítésére, hanem az jobbágyságnál is elébb való állapotokra céloznak, viventis ursi pellem dividere mi nem kívánánk, de azt meg kell vallanunk, az mint azelőtt bennünket biztattak, hogy ily szoros állapotokra kényszerítsenek bennünket, nem reméltük volna.*

Ha isten anyira megkeményítette azt az felséges urat ellenünk, nincs mit tennünk, véghez kell menni isten ő felsége felőlünk

való rendelkezésének; és noha az most beküldött punctumokból is (vagy articulusoknak írjuk) nyilván kitéczik, mindenekbe az magok hasznát, jövődöbéli rajtunk elkövetni szándékozásoknak jobb módjával való véghez vitelét s opprimáltatásunkra czéloznak; jele ennek az is, hogy egy méltóságos fejedelem s egy ország informatiójával két s három ember, még penig olyanok, kiknek alkalmatosságokkal mi nyomorgattatunk, nem igaz positiójoknak nagyobb hitelek s tekintetek volt, ítélje meg az igaz itéletű isten! Kolozsvárra küldött atyánkfiainak onnét való eljövetelekig a dolgok miben voltak. kglmetek tudósíttatott, azután is nemihogy szüntenek volna szegénységünknek terhei, sőt neheztedenek; többire azoknak az helyeknek, az hol quartélyba voltak. sőt bellyebb valóknak is mindenféle marhájokat elhajtották, nemes embereket s parasztokat is kettőnként kötözték össze s úgy vitték el, sokakat megöltek, most már az buzavetések (!) vervén az lovakat, azt éteti, száraz lévén az föld, az vetést elvesztegetik, csak a pusztá földé marad. Egy szóval nincs nyelv, ki kimondhassa, kéz, ki kiírhassa azoknak rettenetes cselekedeteket, és így még eddig legkissebbik szikrányi hasznát sem érezhettük: az ő felsége és kereszténység szerencsésének; tovább is mi jót remélhessünk, nem tudjuk. Mint felljebb is írók, a mostani leküldött punctumokból is semmi vigasztalásunkra valót nem látunk. Nagyobb részint is, ezek is szóról-szóra úgy vannak írva, mint a mellyeket ugyan Büdöskuti uramtól leküldöttek volt, sőt az mellyekhez tettenek is nehezítésünkre valókat tettenek, nem könnyebbségünkre valókkal toldották. Mindezek után is hogy minket ne vádolhassanak, isten s az keresztyén világ előtt is ne okoztathassuk, magunkat is megmenthessük, a kglmetek leküldött punctuminak margóira is semmit sem írtunk, sem újabb punctumokat nem concipialtunk, hanem pro informatione írtunk kglmeteknek egy memorialet, melyet magoknál tartsanak és könnyörögjenek, azok szerint melioráltassanak az punctumok. Istennek, császároknak, királyoknak szabad könnyörögni, azért kglmeteket is semmi veszedelem, böcstelenség nem követheti. Minthogy kgltek világosan nem írja meg, mikor nehezteltek leginkább az conferentiariusok, hanem az adó nem ígéréséért írja kgltek nehézségeket. Nagy Pál atyánkfia által mint hogy az dolgokban benne forgott, kívántuk kglmeteket jobban is informálni. Az bizonyos, mint hogyha akarnók is, módunk benne nem volna, mi ő felségét, és azt az felséges udvart defraudálni nem kívántuk, s nem kívánjuk, de az is bizonyos, hogy valóban nagy szíriünk fájdalmára vagyjon, hogy midőn az ő felsége s az kereszténység fegyvere által magunknak könnyebbséget reménlettünk volna, nem könnyebbséget, hanem nagyobb igára kell mennünk, láttuk, a mineműben soha a mi hazánk mikor magyar királyok alatt voltak is, nem volt; ez az haza penig hozzá való Magyarország részeivel edgyütt az akkori ő

felsége praedecessor eleinek s több keresztyén szomszéd királyok, fejedelmek s akkori nagy magyar urak tetszésekből azért kellett az török protectiójához ragaszkodniok, már akkor elfoglalván Nándorfejérvár megvételeével a török a két Oláhországot, úgy remélve csendesebb megmaradást ki-ki maga birodalmába, látván azt is az akkori császár s király, hogy Erdélyt is az török ellen meg nem oltalmazhatja, sőt erejét közelebb való birodalmira is rá vonzza (a minthogy meg is történt) úgy csináltak diplomát az mi eleinkkel. *Már most ő felségének isten szerencsét adván, úgy tetszik, nem kellene a mi nyakunkba is nagyobb terhet vetni. Mi az töröknek ha adóztunk is, elsöbben keveset adtunk, de azután Barcsai Ákos urát, fejedelmét, hazáját elárulván, nyughatatlanságával, ez nagy adót ránk vetve is, (ki is érdemes jutalmát az országtól megszenteltáztatván, elvette), kit is soha az török elő sem hozott, melyből is kilátzik, adónkat megadván, törvényinkben, szabadságunkban nem bántott, fejedelmink is fejedelmi authoritásokba, böcsülletekbe megtartattak, ha mikor hadban kellett is mennünk, olyankor sem élés-adással, sem egyéb terehviseléssel nem bántattunk, adót is pedig mind háboruságos, mind békességes időbe egyaránt adtunk. Azomba quartélyozással, vecturával is nem terhellettünk, mikor éleést adtunk is, olylyankor hadba való menetelre nem erőltettünk; éleést is keveset adtunk, azt is messze nem vitették, gyakran azt is az adóba bevették, az vecturáját pedig mindenkor adónkban tudták, azt is oly formában, hogy az szegénységnek nem kárával, hanem hasznával lett.*

Az is nem kevésé turbált bennünket, hogy közönségesen hirdetik, Csáki László mellé feles német-magyar hadak rendeltettek, hogy az havasalföldi vajda mellé mennyünk, még pedig az szegény hazán által.

Még végben sem ment (tractánk-e, vagy minek írjuk) a tracta, melyben is Csáki László iránt való ígíret, az dolog úgy lévén, mint fellyebb írók, szépen teljesednék be; azt pedig cathgorice megmondja kglmetek, egyáltalában ezen való általmene-teleknek nem annuálunk, meg sem engedhetjük, sőt tellyes tehetségünkkel resistálunk, mivel az egész török erejét magunkra vonnók, mely miá utolsó veszedelembé esnénk menten, országunkat az török elfoglalná s az keresztyénségnek micsoda kárával lenne, bölcsen megítélhetik.

Látja isten lelkünket, tellyességgel elkeseredtünk ez nagy méltatlanságon. 1. Olyan nagy nevezetes példa nélkül való fejedelmét, hazáját eláruló fertelmes életet követő embernek oly nagy hitele légyen ellenünk. 2. Ha már hazánknak szép és nevezetes részei elpusztítottak, melyek iránt is az török előtt azzal vádoltunk, hogy mi adtuk és ígírtük azon helyeket quartélyúl, *mellyért is hogy veszedelem nem követett, mennyit kellett költenünk, s mégis azon hadak által ez országunk menetelivel végső veszedelembé akarnak*

cíteni. Ugyanis hadak akármely felé, annál inkább ha az országban által mennek, nekünk el kell vesznünk, mert az fővezér egész erejével mentest erre fordul és így Erdély soha többször nem Erdély. Ő felsége az punctumokban meghatározta, mikor kívánnya a török ellen való declarationkat, ez már megírt forma penig az ellen lenne. Az is igen csodásnak látezik nekünk, azelőtt az pater Dunoddal való végezést hallani sem akarták, most már kgltek azt írja, ratihabeálják, hiszem az mely conditiókkal mi azt ígértük volt, egészben violáltattak, mi már egyáltalnyába azt nem acceptálljuk és azon contractus mellé nem állunk, kgltek azért kérje vissza, tul is vagyunk már azon, mert plus quam quartélyba voltak, oda értvén az debreczeni exactiót is nem százezer tallérta, hanem egy milliumra is felmegyen az mi szegény emberinknek s magunk kárvallásink. Az is nem kevés gondolkodást szerzett elménkben, hogy többé quartéllyal nem terhelhetünk, arról semmi emlékezet nincsen, holott mind ő felsége maga, mind a generalok, mind pater Dunod úgy kívánták, hogy többször soha sem kívánnják. Irja kgltek, az fegyverkezést eltávoztassuk; vajha az ő felségéhez s az kereszttyénséghez való devotiónkat előttiünk nem kívántuk volna viselni, akár mint óhajozta legyen Karafa general a dolgot, de oly csendeszen azok az hadak nem ülhetek volna azokba az helyekbe, kiért is az magunk felekezetitül is nem kevés itéletet kellett szenvednünk, bizony legalább az marhákat el nem hajtják vala oly könnyen.

Mint írók is, a punctumokba vagy articulushoz, miiket akarnánk, beíratuk, mindazáltal azzal kglmeteknek (bizván fejedelemünkhez s hazánkhoz való igaz hűségbe szeretetekbe) kezeit meg nem fogjuk, s arra szabadságot adunk, hogy azokat ha külföldben nem lehet, accommodálják, mindazáltal igyekezzék oly formába a punctumokat íratni, hogy reménlhessünk szabadságunkba való bátorságot megmaradhatást, igyekezzvén kgltek ez az elejekbe adott instructióknak és mostani memorialenknak punctumit követni, úgy is hisszük, már honorariumot is ígérvén, az több punctumokban facilisebbek lesznek; egyébaránt is a könyörgésért, instantiáért nem hihetjük kglmeteknek bántódása lehetne, kevés bücsstelenséget kglmeteknek is fel kell venni; sőt megtartván amaz sententiát: Dulce est pro patria magyobbat is el kell szenvedni, az lévén legnagyobb böcsület, mikor ember hazájáért szenved, például vevén Báthori Istvánt, ki azután lengyel királlyá lett, ki Kendi Sándorral 1566-ban küldetett Bécsbe s arestáltatott, két esztendő mulva bocsátották vissza; Bornemisza Boldizsárt követtársaival 1601-ben Prágából kikésérték; Kamuthi Farkas is arestáltott volt Bécsben 1599-ben. De mindezeknek abbéli szenvedésekért az hazába ma is dicshíres emlékezetek vagyon.

Kolozsvárra küldetett atjankiai tudósították volt kglteket,

megküldvén onnét való eljövetelek alkalmatosságával Karafa generálnak írott leveleknek paríáját, melyre is mi választ tett, in specie megküldtük. *Voltak ugyan azolta is bizonyos számú hadak fenn, most is vannak, de nemhogy az fegyverkezésre okot adtak volna még eddég, sőt nagy patientiával szenvedték minden alkalmatlankodásokat s marhahajtásokat, noha nagyobb részének: ellene állhattanak volna; hallyuk ugyan az megkárosodott szegénység egynehányat ölt volna meg az németekbe, horvátokba, de az is láttya isten, mind az mi kglmes urunknak ő ngának mind nekünk akaratumk ellen lett, az mellyhez hasonló casustól ezután sem felelhetünk.* Az kényszerítő éhség vevén rá őket az erdő is zöldülvén, ide be is annyi tolvajok támadtak, hogy Brassóba az erdőn által kevés ember nem járhat. Hunyad vármegyében ugyan zászlóستól járnak, noha eléggé persequáltatjuk őket, elég az, ők mindent reánk fognak. *Tükölyivel való czimboráskodásról való vádoltatásunk is egész hamisság, mert e részről senki véle szembe nem volt, emberei jártak ugyan az országba, de azokat nem bánthattuk az töröktől való félelem miatt. Ő minket mind fejedelmünkkel hazánkkal edgyütt minduntalan vádol az portán, veszedelmünket munkálódja, mégis iránta is gyanúságot kell szenvednünk ő felsége ministereitől, nem kevésé sajnálhatjuk.*

Az hadaknak Máramarosba, Szilágyba, Kővárvidéken, Kalotaszegen, Lápos vidékén követett alkalmatlanságokról semmit sem írunk, mindazokban is benne forogván Nagy Pál atyánkfia, (noha Karafa generálnak eléggé igyekeztünk complacalni, de ennek haszna nem volt.) Ő kglme instructiójából s azelőtt innét s Kolozsvárról három izben felküldött írásokat jól megolvassván, tehetnek instantiát, a minthogy el se mulassák.

Nekünk ki kelleltik vigyázásnak okáért mezőre szállanunk, de mi ő felsége ellen cselekedni, ha onnét ok nem adatik, legkissebbet sem kívánunk. Nem vádolhatnak bennünket most az tarditással, mert ugy hisszük, Nagy Pál uram ott lészen a kívánt napra, mindazáltal nem mindenkor ígírjen kglmetek olyan szoross üdőre való választ.

Mi azt akarnók, kívánnók is, kglmetek mentől hamarább közünkben jöhetne, az minthogy ha lehetne, ne is késsek. ugy mindazáltal, hogy az dolgot jó formába végezzék, ha penig nem végezhetnék semmiképpen, rescribállyanak, mint az memorialében is megírtuk.

Minthogy a török előtt azzal palástollyuk mi a kglmetek követségét, hogy a békességre való mediatorságot sollicitállyuk, ottan ottan jönnek kérdések onnét, szükség arról kglmeteknek külön írni a mi kglmes urunknak, vévén az iránt tetczéseket az conferentiarius uraknak, kivel menthetjük magunkat, minthogy most meg is izente a vezér, ha láttja a mi kglis urunk, hogy ő felsége békélleni

nem akar, izennye meg az követeknek, jűjjenek el onnét, ha pedig látja kglmetek hasznát, tovább is sollicitállyák ő kglmének az békességre való mediatióját.

Ha kérdés lenne, miért vettek annyi paraszt gyalogokat fel Erdélybe? arra felelje, az tolvajok, az kik az országba feltámadtak, azoknak persequálására, kergetésére vették fel őket.

Kgltek Nagy Pál atyánkfíát az magok egymásközt való discursus(à)ban mindenkor adhibeállya és az conferentiákon is kgltek az mit discurrál, Nagy Pál uramnak megjelentse, sőt az mely méltóságos személyhez az ő felsége miniszteri közül inkább biznak, vegyék teczését, tegyék kérdésbe, mit kövessenek; minthogy leveleket is vett (noha nem akarván mi kglmetek követségét kissébbíteni) az levelekbe nevét fel sem tettük; ha Nagy Pál atyánkfíát praesentállyák ő felsége és az conferentiariusok s több nagy méltóságok előtt, erre vannak példák, több fejedelmek idejében is küldöttek követekhez követet az országból s praesentálták ő felségének az akkori követek az conferentiariusoknak is; kgltek eziránt ugy alkalmaztassa a dolgot, confusio ne essék a dologba, mert mi ő kglmét azért küldtük leginkább, hogy kgltek érthesse meg jobban az ide alá való dolgokat; mintsem legkisebb akadály következzék belőle, inkább ne praesentállya kgltek sem ő felségének, sem másnak senkinek Nagy Pál atyánkfíát.

Nagy Pál uramnak adatott titkos instructio.

Köztünk letett erőss hiti alatt inponáltatik ő kglmének, hogy mindaddig titokba tartja az ide alább írandó dolgokat, míg egészen extremításra jutni e dolgokat nem láttya, ki nem mondgya az követeknek is kíváltképpen az utolsó punctumot.

1. Ha az punctumokban az mi kívánságunk szerint való terminusokat ugyancsak be nem akarják íratni, a mint adgyák s az mint írják, azt is ugy kell elvenni s hozni.

2. Cum protestatione megmondgyák, mi ugyan ezeket elvesszük, mert láttjuk, mind fejedelmünk, mind hazánk kéntelenek vele. De tovább is ő felsége előtt azoknak megorvoslásába alázatos könyörgésünkkel fáradozni, sőt azok iránt mellettünk való törekedésre keresztyén királyokat, fejedelmeket, respUBLICákat sollicitálni el nem mulattjuk.

3. Ha pedig e rescriptumra üdő adatik, ezeket meg ne jelentse.

4. Ha valamint a quartélyt ugyancsak urgeálnák (noha nem hisszük, hogy elő is hozzák, minthogy az mostan beküldött magok íratna punctumokban sincs emlékezeti is) kgltek cathgorice megmondgya, mi egyáltallyába magunkat quartélyadásra nem ígírjük, azért ígértük az élést. Az török is mi ránk soha quartélyozókat nem küldött. Ha pedig azt objiciálnák, sokszor volt Erdélybe török had, ki benn telelt, erre azt felelheti kgltek, az

olyankor esett, mikor az nyughatatlan elmék hogy már segítségre hívták őket.

5. Hogysem a mi veszedelmünkön kezdődjék az hadakozás és tellyességgel még idő előtt el ne romoljunk, ha az negyven, annál inkább ötven ezer oroszlánys tallér honorariummal meg nem elégednének, hatvan ezer, és ha azzal sem, nyolczvan ezer oroszlános tallért is megígíjjenek, de ugy, hogy annál egyebet semmit tőlünk ne kívánnanak se békességes, se háboruságos időbe, se hadat, se vecturát, sem quartélyt, se annonát, se egyebet semmi szín és praetextus alatt.

Ha pedig medio tempore az punctumokban meghatározott, magunk declaratiójának ideje előtt, minthogy az magok punctumokba fel is tették, annonabéli succursusunkat fogják kívánni, instructiójuk szerint az mint lehet, röllunk elfordítani munkálódgyék; de ha semmiképpen különben nem lehet, mivel az élesadásban veszedelmünket közelítő okokat látunk, annyi summa ígíretre, az mennyit post declarationem kelletnék adnunk, rá léphetik, mi is annuálunk. Erről pedig külön assecurállanak, hogy titokba tartják s nyilván való praestálására nem is erőltetnek bennünket.

Cibinii 7. Maji 1686.

VI. 1686. j u n. 9.

Nos Status et Ordines trium nationum regni Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum.

Notum testatumque reddimus, quibus competit universis, quod nos dolenter sane et acerbe intellexerimus aulam sacrae caesareae et regiae Mattis a quibusdam oblique informatam esse, quod nimirum assecurationem dederimus, si exercitus caesareus Transilviam intraverit, praesidia suae Mattis in nostras civitates et fortalicia recepturos; de qua ne quod cum nemine tractaverimus eo magis concluderimus imo nec in cogitationes nostras mentio istius rei ascenderit. bona fide christiana recognoscimus harum nostrarum trium nationalium sigillorum sigillorum (*igy*) nostrorum usualium munimine roboratarum vigore et testimonio literarum mediente. Datum in civitate Cibiniensi die 19 mens. Junii ao. 1686.

Kivül rájegyezve: Az ország hitlevele, hogy pénzt nem küldtek a császári udvar corrumválására.

VII. 1686. j u n. 18. Bécsi követeknek.

Sok várakozásunkban szintén elfáradván, midőn szintén Saffenberg generalnak való resolutióban munkálódnánk, érkezék Bűdöskuti uram klmtek tudósításával, melyet a mi klmcs urunk ő nga klmcsen s mi közönségesen kedvesen vettünk, noha klmtek-

nek a 22-da Maji mint folytak dolgaink, ennekelőtte való alkalmatossággal a levelek pariaiban debreczeni ember által megküldöttük ; akartuk mindazáltal duplicálnunk, mintsem azokat vagy későre, vagy el se vehessék, azt is megírnunk utólban, mivel jártak Saffenberg generalhoz követink és mi választ tettünk mi is ultimarie. Ha azért még kmetek onnét meg nem indult, subsistáljanak vagy harmad napig, ha válaszok lett is, hogy ő felségével és a miniszterekkel az dolgokat értethessék meg. Ha pedig már az ő felsége udvarából eljöttek volna, klmed Inczédi Mihály atyánkfia, vagy ha klmednek egészségtelensége nem engedné, klmed Nagy Pál atyánkfia térjen vissza, hogy mint írók is, ő felségével és a miniszterekkel értethesse meg.

A nagy istenért reméunkedjék, ha már ő felségéhez s a keresztyénséghez való devotiónknak ily magok sem hitte jeleit adtuk, annyi ezer embereket az egész őszön, télen, tavaszon kitartottuk, békeségesen türtük hazánk szebb s nagyobb részének általok lett egész elpusztulását, jószágink felpraedálását, megszámlálhatatlan marháink elhajtátását, sok szegény embernek megölettetését, kinoztatását, sok templomok, udvarházak, kastélyok felveretését. sok faluknak felégettetését, ne terheltessünk tovább, vigyék ki rólunk a hadakat, annál inkább tölünk erősségeket tölünk ne kívánjanak, mert ha el kell is vesznünk, nem cselekedhetjük. Nem kell nekünk sem a törököt, sem a tatárt línunk, mert eljönnek azok bizony, mihelt declaratiókat észre veszik, annál inkább, ha az armadát ki nem viszik és erősségeket adnánk nekik, azokat is elvonná a török, minket is egészen elvesztene, a minthogy most is sok munkával, költséggel vihettük véghez, hogy a fővezér és tatár erő útjából még eddig erre nem tért. Ne átkozzuk se magunk se maradékink ő felségét és a keresztyénséget végső pusztulásunkért, kik a törökök igája alatt ennyi esztendőktől fogva békeségben éltünk.

Igaz dolog, hogy Serfenberg generál insinuálta nekünk (kit is mi nem a generál vádlására, hanem az dolog világosítására írunk klteknek), midőn látta. Kolozsvárt s Dévát nem akarjuk engedni, hogy ő olyan stratagemával él (hogy magunkat a török előtt inkább megmenthessük), hogy az erősségek alá megyen, lötetni kezdi s adják ugy osztán fel neki ; de mi erre sem mentünk ; mert tudjuk, titokban nem maradna, el kellene vesznünk a török miatt, egyébiránt is visszavéven tőlök, a török soha azt Erdélynek vissza nem adná.

Nehezen esett nekünk az is, midőn general Serfenberg bejött, követinktől ajándékot küldtünk eleiben s contemnálnván mind a mi klmes urunkat ő ngát, mind minket, gyalázatunkra visszaküldte.

Közli : KONCZ JÓZSEF.

A KÉTSZÁZ ÉV ELŐTTI TÖRÖK HÁBORÚK

TÖRTÉNETÉHEZ.

Gróf Teleki Miksáné levéltárában egy vaskos convolutum őriztetik, mely nagy fontosságú adalékokat tartalmaz az Akadémia kiadványában megjelent Álvinczy-féle Okmánytárhoz. Ezuttal azokat mutatjuk be, melyek nem tartoznak szorosan Erdélynek a portától való elszakadása történetéhez.

Az 1. és 2. sz. alatti két darab összefügg. Egy akkori visio történetét adja elő. Vajjon nem azonos-e ez azzal, melyet Cserey is leírt (164—5. ll.) A III. sz. a mohácsi diadalmas csata után történeteket, s a IV-ik Belgrád elfoglalásának történeteit adja elő.

I.

Revellatio et visio facta Andreae Magyari 1686. 18. mensis Novembris intra horam septimam et 8-vam.

Jöve hozzám egy ifju, azt gondoltam, hogy seminarista, híva az templomban, mondván: jere velem az templomban. Elmenék vele, hát mind égnek az gyertyák az oltáron és az abrosz, melylyel az oltárt szoktam fűdözni, le vagy on terítve az felső garádcsán az oltárnak. Azon áll vala egy ifju, olyan fényes vala, mintha mind csillagok voltak volna körülötte, és az abroszon áll vala. Az jobb keziben vala egy pallos forma, arany színe vala az pallosnak. Az mely ifjuval az templomban mentem, azt gondoltam, hogy velem vagy on, csak hátran előmenék az oltár felé az két kis oltár között az sanctuarium kezdetin térdre állék előtte, imádkozám azt: Salve Angele Dei Princeps nobilissime etc. Mihelt azt elvégezém, mindjárt azt mondá: ne félj, mert nem bánt senki, én isten angyala vagyok, ugy mint Raphael. Én arra mondám: ki hatalmából vagy on ez az isten csudája? Azt mondá, az isten akaratjából. Én ismét kérdém: miért jöttél ide s miért gyujtottad meg az gyertyákat? Azért, hogy már ezzel háromszor jöttem el, de talán egyiket sem hitték volna el, az miket cselekedtem; ezt ugy hagyom, hogy sokan lássák, ez nem emberi cselekedet, hanem isten akaratja, emberek térésére való intés. Én így szólék: micsoda

intés, mondja kegyelmed? Felelé az angyal: nem vagyok világi, ne úgy szólj. Azután azt mondá: az isten mondja: 63 nap alatt ha istenhez nem térnek, fegyver által veszttem el ökö, vagy angyalom által; hanem menj el az erdélyi fejedelemhez, mondd, hogy országával együtt gyászban öltözzék, úgy látogassa az templomokat, de nem ördögi hintázó bűdös kádban, hanem csak merőn gyalog, nem az néma kutyákkal, hanem az istennek igazán felszentelt papjaival mind egész országával együtt, kicsintől fogva nagyig; ne kimélje az örökké való pokolra menendő részét; ha ezután is így lesz, az isten azt mondja, mindenek láttára az néma kutyák egymást megölik, de csuda halállal, kit más nem tud, hanem csak az isten. Ez nem játék, hanem csuda, mely által az isten magához int bennünköt. Az veszedelem elébb meglenne, de az boldogságos Szűz-Máriának esedezéseért, mert sok ártatlan szolgálk vannak, ez ennek az veszedelemnek az oka: az isten angyalát megszüdtük, a ki másutt is tött csudát, az istennek szent templomit mind elvették, melyek közül némelyekben harmot kötöttek, szent helyeket megfertőztetnek, azután az nagy isten ellen való vétek még az eget is felyülhaladta; az istent nem úgy kénozzák, mint mikor megholt, hanem inkább egynéhányszázszor, így mondá. Én kérdém, hogy nem képes az, hogy én az fejedelemhez menjek. Felele az angyal: az vagyok, ne félj, mert látom, hogy félsz. Azt is mondá az angyal: az ítélet közel vagyon, ki tudja, talán sokan megérintek; ugyan meg tudnám mondani, de nem kell az esztendeit megmondani; hanem elég hamis álnok prophéták voltak eddig, az kik az ördögnek szolgáltak, hanem az istent is vegyék elé, ne vessék félre, a kit eddig az ördögnél alábbvalónak tartottak és becsülöttek. Az hamis prophétáknak, az kik az ördögöt inkább becsülöttek az istennél, az isten azt mondja s így szól, elijesztvén őket: hanem tinéktek azt mondom, kik az tövisek között vagytok papok, az istent mindennap nagy felszóval, templomok látogatásával áldjátok, mert az tövisek majd elfojtanak, hanem ébredjétek fel nam esővel hintezlek (?) bennetek.

Az szent írást, a kit az én apostolim által hirdettem s hagyattam, hirdessétek, ne féljétek immár tovább, mert soha többször az nem lesz, az miket eddig az néma kutyák ugattak, az én ígémet eltitkolták, az ördögi találmánt vették elő, hanem tiétek az praedikáló szék, az igazat kimondjátok és ne titkoljátok. Igen sok farkasok támadtak volt, de meg kell benne ejteni, mert küldöttem én kergetőket, ne féljenek, csak ottan vonják le s tapodják ökö, mert igen sok báránt vesztettek el, hanem keressétek fel. Én ismét mondám: ha én az fejedelemhez megyek, engem megölnék. Felele az angyal: nem vesz el az istennek hatalma, hanem menj el, a hol jársz társaddal, hirdessétek mindenütt az istennek csodatételit, mert ha oda még is, elsőben csak imigy-amigy szól-

nak, taszigálnak, azért csak bátron járj és szólj, mert mindenütt veled leszek, ne félj, csak bátron járj az igaz uton, vannak istennek több szolgálái is, az kik efélét hallottak. Neked mindjárt azt mondják, hogy csak hazugság, azért az kik ez csudáknak jelét látták, azoktól betűköt (?) végy, csak bátron járj, ha megfognak is, ott is veled leszek s minden utaidban. Ismét kérdé tőlem az angyal: tudod-e, mi az oka az szárazságnak? nem ez-e az oka, hogy az egek bezárták magokat a sok fertelmes szitkokkal; isten ellen való külömb külömbféle fertelmességekkel? azért ha nekik nem kell isten áldása, hát legyen övék magok választások. Azért az isten is az folyóvizeknek ereit eltiltja mind az egész országban. elsöbben azt mondja az isten: az barmokat szomnyusággal megölöm, hogy semmi ne maradjon, azután mind ellenség kezében adom ökö. Nam áldásomat bővön osztottam mind az egész országra, ugyannyira kedvezvén nekik, immár az enyimért engemet mindennap megfeszítnek, kénaimat újítják, nem elég az, hogy elsöbben ez világra jöttem, pokolnak torkából megmentettem, akkor hogy az világon jártam, sok vereségeket érettek felvettem, mindenütt sok csufságokat felvöttem, megfogattattam, végre megölettettem, mégis nem voltak oly nehezek, mint ezek, hanem térjenek meg, térjenek meg, mert nem halasztom tovább, az mint megmondottam. Így szól az isten. Ismét szóla az angyal és monda, hogy azt mondja az isten, vannak olyan csudasok, az kik ezelőtt az apostalíknak tisztit felvették ugy mint papokká löttek, az kik közül az fejedeleemnél is vannak, azok az én nevemet ugy csufolják, hogy tiszteletlen ruhában öltöznek, ugy az én nevemben commemoratiót tesznek, azaz csufságból miséhez fognak, ugy az kenyérrel áldoz, kit én ez világon örökké való kírna ítéltem. Szánom népemnek esetit, azért küldök hozzájuk, hogy térjenek meg, mert mind elvesznek. A tövissek között levő szolgálímmal hirdetetém ígémet, még sem hitték, az oltári sacramentomot igazán való istennek nem hitték, hanem csufsággal illették, azonban szolgálímot üldözték az igaz mondásért, hogy az néma kutyáknak ugatások testeknek hizlalására jobb volt, mely ugatás az ő lelkeket az örökké való kírna vezette s vezeti. Vajki sokan kiálnak, átkozódnak arra, az ki azt az néma ugatást legelsöben szerzette. Megtérnének, de nem lehet, mert azt magok mondották, hogy elválasztattattanak s igazán mondják, hogy elválasztattattanak abban az lélegzetet alig vehető vallásban, mely vallásban én isten angyala bizonyára mondom, hogy nem üdvözl, hanem elkárhozik az ártatlanokon kívül, azaz kisedeken kívül.

Ez legnagyobb. Az isten mondja angyala által, hogy az én szerelmes szent anyámat, Szüz-Máriát, ki engemet erre a világra hozott az atya-isten akaratjából s engedelmeiből, öszvehasználtják egy bünös aszszonyállathoz, hogy szintén olyan bünös aszszony-

állat, mely szót kimondani is nehéz, mely szóért akkor mindjárt ha meghalna, pokolban menne, annyira való nagy átkozás és isten ellen való véték, ugyannyira, hogy az istent székiből éppen kivetik aval az szóval. Akkor, ugymond Magyari, az angyal elváltozék, mint a tűz, a szemei olyanok valának, mint az napnak sugari, az szája olyan lön, mintha tüzet hány valaki, az keziben levő esz-közzel úgy fenyegetődzik vala. mondván: s kimondhatatlan s kigondolhatatlan szó s átok, ki türje el? ki hallgassa el? Isten ne várj 63 napot, hanem veszed el azokat, akik így káromkodnak, vagy magam én istenem, ki engemet teremtetél, éretted elvesztem ökö, mert látom kínádot mint kínoznak. Azonban (ugymond Magyari) megijedék tőle, melyet látván az angyal, azt mondá: ne félj, mert ez az csuda, kit most látsz, istennek nagy ingyen való kegyelméből vagyon, az Boldogságos Szüz esedezéséből, a kik ökö tisztelek, azokért az szolgálkért, mert az veszedelem hamarébb meglenne, de csak azok miatt halad. Ismét azt kérdé az angyal tőlem (ugymond Magyari) nem tudod-e, hogy eddig is elközelgetett az isten ostora? Felelék és mondám: én nem érzettem. Erre mondá az angyal: érzik sok helyen most, mert a vizek folyási a nagy szárazság miatt majd elapadtak, sok helyen immár nincsen is víz, a mely helyek Erdélyben vannak, mert bezárták magokat az isten parancsolatjából a földben a vizek, de mégis nem érzik, nem is látják. Nekik ajándékimot adtam mind ételre s mind italokra, mely ajándékim miatt egy óra vagy egy szempillantás nincsen, kiben nem szidnának szemtől szemben, az enyim miatt gyilkosságban esnek majd minden nap. Akkor az angyal ismét megfejeředék. Mondám neki: miért gyujtottad meg az gyertyákat, mert elfogynak? Felele az angyal és monda: megszaporodnak.

Ezután mondá: addig nem szólhatsz, valamедdig oda nem mégy, hanem ott megszólalsz, de meg ne rettenj, mert isten parancsolatja, azonban mondá, elmehetsz. Én elindulék, míg az paterékért mentem s kihíttam, addig elment, de ugyan az gyertyákat égve találtuk az paterekkel és mesterekkel együtt; az abroszt is leterítve. Azt is mondá: addig nem szólhatsz, míg az fejedelemhez nem mégy, mert együtt tréfának vélnéd s el nem mennél, hanem menj el s ott megszólalsz etc.

Rdjegyezre: Viszszá várom Kgltdől.

II.

A néma prophétának Élő Szavai.

Melyeket a maga leírt látása szerint való jedzésből formált kérdésekre die ult. Novembr. ao. 1686 élő nyelvvél felelt:

Ezt a látást hol láttad?

Mikor a toronyból lejöttem a templomban.

Kik látták mások? Calvinisták sokan, de pópista csak egy.
A hatvanhárom napot miért tette fel?

Hogy inkább elhigyék a veszedelmet, a mely elkövetkezik
a sok parázñaságért és gyilkosságért. Ebben a veszedelemben
megkegyelmez két embernek.

Kiknek? nem tudom, mert az angyal nem mondotta.

Hát mikor a fejedelemtől azt mondja, hogy gyászban
öltözzék?

Igen is gyászban, de nem fekete gyászban, mert az alatt sok
ocsmányság van.

A néma kutyákon kit értesz?

A hamis próphétákat.

A pokoltól mit mondasz?

Három pokol vagy. (1) Vég nélkül való. (2) Ideig való.
(3.) A föld.

Hányszor jelent meg az angyal?

Háromszor. Mit mondott mégis?

Az ifiabbi azt mondotta:

Az ifjú fejedelem két országot bír, de az öreg fejedelem
nem éri.

Talán mind ezeket valami ember cselekedte?

Nem. Hanem ezzel próbálja az isten a fejedelmet, ha ezt
elhiszi, többet effélét is elhiszen, de ha ezt el nem hiszi, többeket
sem hiszen.

A paterek mit mondtak? Ellengették, hogy el ne jöjjenek,
de én csak el akartam jönni, kiért sokat is sirtam.

Ezeket pedig álmomban láttam.

Sokat is gondolkoztam, netalán megcsalattam. Az ifjú azt
is mondta: olvassam meg Ezech. 33. részét. Akkor ijedtem pedig
leginkább meg, mikor a szeméből is mind tűz jött ki, és mintha
ugyan okádta volna az tüzet. Úgy is látszott, mintha mind csillag
lett volna körülötte.

Rájegyezze: Az néma beszédi.

III. 1687.

Post partam Christianorum apud Baranyavár victoriam
(1687. aug. 12.) fugati Muszurmanici exercitus et per pontes
Ezekianos in Sirmium devecti, indeque post aliquot dies ad Petro-
varadinum delapsi, *quanta inter ipsos confusio, quam inaudita*
tumultuatio sit orta, quam per plurimos dies duraverit, quid interea
actum et quomodo tandem sedatum sit, paucis in lucem pro-
ferre volo.

Ex amissione praelii supremus exercituum Muszurmanorum
purpuratus Szulimanus *valde demissum aliquantisper* resumens

animum consilium inire cepit et ita intra se deliberarit, quod etiamsi praelium amisit, saltem in Agriam jam propediem propter defectum commeatum per se casuram sufficientes introducere commeatus posset. Ideoque jam antea per Danubium juncto ponte, delectisque ex praetorianis militibus equitibus szpahiis eisdemque adjunctis scÿticiis turmis, necnon aliquot militibus Tökölÿanis distributisque ad singulos equites commeatibus, quantum nimirum unus eques a tergo deportare eodem equo insidens posse conjiciebatur. Accepto itaque mandato iter aggressi et plus quam per biduum in deserto comitatus Batsiensis inferioris aberrantes, turbinoque aeris die ac nocte frigidis pluvias exonerante, taedio itineris perculsi contra imperium sunt reversi. Ibidem caeteris etiam praetorianis militibus tam equitibus quam peditibus sibi adjunctis, contra supremum purpuratum vociferare plurimaque coram ipsi objectare sunt ausi; imo tentorium etiam ejus aggressi confodissent, nisi ille in ripa Danubii jam antea paratam et viginti quatuor remigibus auro tinctis optime instructam navem conscendendo, una cum caeteris imperii othomanici negotia moderatoribus sibi adjunctis subito fuga sibi consulisset. Itaque citissime Belgradinum delatus est, rebusque ibi dispositis caeterisque fugae sociis ibidem relictis cum tefîtedario seu imperii supremo praefecto et rezeffendio seu cancellario vexillum mahrnesicum caeteraque officii sui insignia secum ferens per defluxum Danubii velocissime delapsus apud Oroszcsikinum Misyaë ulterioris civitatem, relicto navigio ad continentem egressus et ab incolis ejusdem loci magnifice exceptus, sex diebus die nocteque iter faciendo subjecto mutatis equis Constantinopolim usque pervenit. Sed imperatorem adire metuens, vexillum supradictum, caeteraque dignitatis seu officii insignia per praedictos itineris sui socios imperatori transmisit, per eosdem sese excusans, extra urbem per propinquos vicos aliquot diebus latitavit.

Interea milites praetoriani caeteris etiam omnibus exercitibus eorundemque ducibus ad partes suas attractis, quod facile perficere poterant, quoniam universorum animus jam antea a Szulimano erat alienus, duces enim belli, caeterique perspicaciores mollitiam et recordiam inconstantiamque ejus in rebus gerendis abominabantur, praetoriani autem milites, quorum stipendia jam a quatuordecim ferme mensibus persolvenda non curaverat, occasionem quaerebant, quo pacto eum deturbare et ducem alium sibiimet subrogare possint. Fugato igitur ipso Sziaum passam Halupiensium rectorem in locum ejus surrogarent statimque octodecim legatis ex omni exercitu delectis ad imperatorem Constantinopolim expederunt, denunciantes, ne accusationibus Szulimani fidem adhibeat, neve illi patrocinetur, imo si rebus suis bene consulere vult, jam ab ipsis delectum supremum purpuratum (Schiaum

Halupiensem) approbare et confirmationis officiique insignia transmittere ne dubitet. Audita legatione imperator, rejectaque excusatione Szulimani, ex latibulis eum perducere et in carcerem conjici demandavit, nullaque habita mora cum optata resolutione legatos dimisit. Dum haec Constantinopoli aguntur, noviter electus purpuratus Sciaus omnes exercitus Belgradium deducit et aliquot dies ibi commorans legatos ibidem praestolare volebat. Verum praetoriani milites, qui sui esse officii sperant imperatorem deturbare, aliumque eligere et omnes officiales permutare, quotidie supremum purpuratum urgebant, ut quanto citius iter aggrediendo Constantinopolim usque contendat, ibique tam ab imperatore, quam ab omnibus aliis imo et ab ipso Szulimano rationem exigant de omnibus rebus necessariis. Ille quamquam valde excusabat, maximo fore imperii detrimento magnumque hostibus addere animum, si cum ista tumultuatione relictis his confiniis recedent, horum tamen praevaluit voluntas, aggressoque et continuato per octo dies itinere ad civitatem Nÿs in radicibus montis Haemi sitam appullerunt. Verum enimvero in eodem itinere fama advolaverat propediem adfuturum sziliktarium (seu armigerum imperatoris) insignia confirmationis officii secum ferentem, cui erant adjuncti supra denominati fugae Szulimani socii. Itaque die quarta Octobris quando puta (?) totus Muszurmanicus exercitus ad praedictam civitatem Nÿs castra sua fixisset, maxima cum pompa supremus purpuratus ab omnibus exceptus imperatoris sui confirmationem ejusque insignia gratulabundus excepit die 4-ta Octobris, et certe sperabant universi jam omnium re(rum) tranquillitatis fastigium pertigisse tumultusque militum sedatos esse. Hoc eodem die ita peracto alteroque suborto supremus purpuratus officia distribuere plurimosque solitis vestimentis arabicis condecorare coepit, inter alios jam saepenominatos pristinum teftedarium et rez-effendinum in antiqua officia restituit. Hi miseri novi moderatoris benevolentia confisi ab omnibus periculis sese eliberatos putabant. Sed vix duarum horarum spacio solatio hoc potuerunt frui, subito enim praetoriani milites novo excitato tumultu ad tentoria supremi purpurati advolarunt. ibique deprehenso teftedario majori minorque secretario aliisque adhuc quatuor personis, tantopere in eosdem sevierunt et absque indicta omni causa, ipsoque purpurato fenestra intercedente, omnes in medium protrahendo detruncarunt et in minutas partes absque omni misericordia disseccarunt. Rez-effendinus, qui fortuito non erat praesens, ex informatione tempestiva supremi purpurati, fuga vitam reservavit. Janizarorum aga seu praefectus, quoniam is erat, qui in obsidione Viennensi idem officium habebat, praeterea erat in illo imperio vir tam aetate quam multis meritis clarus, ex commiseratione mortem effugit, imo omnibus suis exutus

bonis et facultatibus officioque privatus in exilium est depulsus. Hoc facto credendum omnes officiales in tantam devenisse calamitatem, ut nullus eorum imo nec supremus quoque purpuratus sibimet vitae ac fortunae securitatem de die in diem promittere fuerit ausus. In tanto rerum disturbio plurimi relictis universis bonis fuga *fedissima* vitam suam protraxerunt. Detruncatorum bona universa direpta in praedam tumultuantium cessere. Novo subito janizarorum praefecto subordinato maximo cum fremitu coeptum iter continuarunt. Ad Szofiam civitatem Serviae metropolitanam est devenum, ibidemque militi duorum dierum quies est concessa. Hi etiam duo dies quietis novis tumultuationibus erant repleti, sanguine enim suorum praetoriani jam inebriati non aliter exsatiari poterant. Collectis itaque tentoriis die 16 ejusdem mensis ad Philippopolim civitatem quondam Macedoniae metropolitanam appulerunt, ibique per triduum ferias solitas in natiuitatem Mahometis ipsorum prophetae consecratas quieti ab itinere transegerunt et quamquam iisdem diebus oves quisque ipsorum juxta facultates suas immolare est solitus, verum enimvero in majorem devotionis objectionem ibi etiam aliquot eximios viros in honorem Mahometis ex hac luce relegarunt. Huc est adductum caput etiam Szulimani, degradati purpuratorum principis, ab imperatore ad compescendos fremitus exercituum transmissum; mandabat enim imperator severe, ut accepto capite illius, in quem seuire videbantur, depositis tumultuationibus, in quartiriis ordinatis considerent, stipendiaque omnia propediem allatura quieti perciperent. Sed haec omnia vanis proponebantur auribus, ideoque exactis feriis coeptum iter rursus continuerunt. His auditis imperator eo magis turbatus resistendi modum meditabatur. Sed quia neque ipse bello natus, neque quemquam tunc a latere martialem habens ministrum, animo penitus defecit, rursus multis cum pollicitationibus frementes exercituum animos jam Hadrianopolim usque devectos sedare per fides homines tentabat. Vixque Jezhin passa praedonum ille moderator pro parte . . . ergens imperatoris, cujus plurima erat promeritus men . . . ita pridem stipendia, effugere potuit, quin cum omnibus suis asseclis in unum acervum non est cumulatus a praetorianis. Hic etiam miles per triduum quieti deditus, quanto celeriori potuit cursu iter aggressus est. Interim demandatum est magnatibus et proceribus imperii Constantinopoli morantibus, ut imperatorem, in locis delicatis morari solitum, in arcem seu sedem imperialem ingredi compellant ibique inclusum ad adventum usque ipsorum retineant. Ingressus itaque imperator nolens volens arcem praedictam finem rerum verebundus praestolabat. Die 12. Novembris universi exercitus sub urbe tentoria fixerunt, eademque nocte supremus purpuratus clam urbem cum caeteris magnatibus ingressus, una cum proceribus Constan-

tinopoli antea commorantibus clam aulam imperatoriam ingressus, ex filiis imperatoris olim defuncti majorem natu Szulimanum nomine, jam per quadraginta annos demptis octo mensibus una cum fratre minore natu aresto haerentem eduxerunt, eundemque in templum sanctae Sophiae quondam dicatum deducendo, ibique solita prece ipsorum peracta, eadem nocte circa auroram in sedem imperialem collocarunt maximo clamore superaddito. Quo audito pristinus imperator clamore, in cubiculo suo potum matutinum vulgo cave vocatum in eodem momento bibere volens, poculum (*oldaljegyzetben más kézzel: vasculum*) e manibus, intellecta causa clamoris, excussit, quem subito imperii proceres ex imperiali solio quadraginta annorum in demptis octo mensibus in carceres tenebrosas detruserunt. Hoc peracto nequaquam tumultus sedari potuerunt, angebat enim praetorianos milites valde jam per quindecim menses stipendiorum non solutio. Erat sollicitus supremus purpuratus caeterique imperii moderatores, quomodo tam grandem pecuniae summam simul et semel comparare possint? Solicitabatur novus imperator ab eisdem praetorianis, ut ipsis munus a noviter electis imperatoribus solitum administretur, nempe viginti quinque . . . pro singulis personis. Dum igitur pecunia variis formis diversisque modis congeritur, praetoriani tanquam equi effrenati decursitant, tumultuantur quotidie, caedem rapinis implent, plurimos ex ditioribus protrahunt, detruncant, alios incarcerant, congestasque eorum divitias in publicum producunt. Imperatur mercatoribus magna pecuniae summae, ut quicunque pecuniae summam congestam habere putatur, si est Christianus vel Judeus dimidium accipitur, si vero Turca, totaliter abripitur et sic cumulata sufficienti pecunia, tam solitum munus, quam stipendia cuique persolvantur, supremus purpuratus non pridem creatus in officio suo denuo corroboratur, caeteraque omnia officia hactenus vacantia renovantur, et sic exactis viginti septem diebus post surrogationem novi imperatoris omnes tumultus sedantur totaque urbs Constantinopolitana ab omni motu (*más kézzel felül írva: tumultu*) eliberata in pristinum restituitur statum.

Rájegyezze: Holmi jedzésesek, extractusok 1688. 11 . . .

IV. 1690.

Tökéletes és igazságos relatiója a landor-fejérvári nagy inportantiájú város és vár vitéz ostromlásának és megvételeének, mely lött a felséges bavariaei elector igazgatása által.

Altalkelvén a felséges bavariaei elector a Száva-vízén a császár ő felsége armadájával és elűzvén onnét az ellenséget, ki meg akarja vala gátolni, resolválá magát Landor-Fejérvár megszállására, mely hely ezelőtt 1521. esztendőben noha gyenge prae-

sidiuma volt benne a keresztényeknek, mégis amaz hatalmas és szerencsés szultán Szulimán ellen sokáig oltalmazta magát, ki is megszállotta volt 200,000 emberből álló armadával és végezetre feladták neki és mindazoltától fogva a törökök birtokába és úgy tartatott tőlök, mint annak és több szomszéd tartományoknak antemuraléja.

A miéink kevés napok alatt a sánczokkal az ellenség vagy város árkáig behatoltak és azalatt elérkezvén az öreg lövő szerszám is, 26. Augusti kezdték minden tehetséggel lőni a várost a nagyobb hostat felől és szorongatni s vesztegetni a törököket a bombákkal és egyéb tüzes szerszámokkal szüntelenül. Ezt pedig olyan keményen, olyan hevenyén és gondviseléssel fogták, hogy 4. septemberben elkészült a törés (melynek közepin noha egy négyszögű toronybástya volt, de az is a defensára alkalmatlanná tétetett) és volt a törés olyan tágas, hogy jobb kéz felől széltebe 50, balkéz felől pedig 40 ember bemehetett rajta. Nem meszsze pedig az ároktól, mely is jó erős kőfallal bélelt volt és a melyet az ellenség minden tehetségével igyekezett oltalmazni, készítettek a miéink két minát igyenesen a faltörés ellenébe a végre, hogy a contre-scarpat azaz az árok külső helyét elrontsák és annak földét, kőfal béllését be a vár felé vettessék be az árokba és azzal megtöltsék az árkot.

Ő felsége ezt a két minát ezen éjszaka fel akarta vettetni, ha a minák jól szolgáltak volna; de szinte estve egy várbeli bomba esett az árokhoz közellevő mecsetbe, melyet a miéink megültek volt, és ott feles puskaport felgyújtván az a bomba, jobb részét a mecsetnek felrepítette az aerbe, hol is gróf Giddo Starenberg más vitézekkel együtt megsebesedett és a mináknak a szája betemetődött magokkal a mina ásókkal együtt, a kik ott benn a minába voltak szinte ekkor, de ezeket mindjárt kivájták és azok között magát a derék mina igazgatót gróf Bersedit is rútúl megperzselődve, mindazáltal nem halálosan.

No ez a történet elbontván az említett szándékot, kételesen a következő egész napot ugymint 5 septembris fordítani a betölt minák elkészítésére, mely is meglévén 6. septembrisre virradó éjszaka éjfélkor vagy 12 órakor vettek fel, ezen éjszaka pedig maga az elector is a sánczból ki nem ment, hanem mihelyt felvették, mindjárt megláttatta, hogy mint munkálódtak, sőt reggeli világosodáskor maga is személye szerint megnézte és úgy találta, hogy kívánt effectumok lött kiváltképpen balfelől bevetvén az árok béllésének és partjának jobb részét az árokba, mely által mind az árokba való lemenés, mind a törésre való felmenés igen megkönnyítettett.

Észrevéven pedig a miéink, hogy a török a nagyobbik törésen belől palisadot vagy lator kertet állított éjszaka fel. parancsolta az

elector, hogy mind reá forgassák az ágyukat és rontsák el azt a lator kertet, mely is úgy ment végbe, hogy egy sem maradt fenn benne.

Ezalatt vették ki az elector ő felségétől az ordinantiát generalis gróf Serényi és gróf general Scerffenberg és báró Steinan, ez mindkettő generalis campimarascallus locumtenens volt, az ordinatio pedig ez volt, hogy 2100 embert vigyenek elő az első ostromra ilyen dispositióval. A két főrésen induljon befelé 80 granatir egy kapitánynyal, kinek segítője legyen egy kapitány 50 és más kapitány száz fucilierrel (ezek is olyanfélék majd mint a granatírok); ezek után menjen egy sergsant major 200 szoldáttal, ezután egy kapitány és egy vicze a sánczásokkal vagy mivesekkel és földes vagy fővényes tarisznás és fáschinak vivőkkel, kiknek oltalmára menjen egy vicze colonellus 200 és ezután segítő dandárba egy colonellus 470 emberrel.

Generalis gróf Serényi commandója alá vala rendelve mind a két ostromra való vigyázás és noha a más nagy generalok főtisztek is oda parancsoltatnak vala, mindazáltal a kiké praecise a commando vala, valának a két locumtenens Scerffenberg és Steinan és két general sergent vagy vigiliarum praefectus báró Heister és gróf Octtíroz és 2 colonellus gróf Amersperg és báró Sartor és két vicze colonellus comes de Kaunitz a Meternich regimentjéből és cavalier Solar az Amersperg regementjéből.

Es hogy a törökök több helyre distrahaltassanak, minthogy bizonyos hír vala, hogy a praesidium erős (a mint ezt azután a dolog is megmutatta) parancsolá az elector ő felsége, hogy mind a lovasok, mind a dragonok mind a Duna mind a Száva felől való kapukot és sánczokat kezdjék ostromlani, és hogy ezeken kívül egynehány vitézekkel rakott hajó a víz-várat víjja.

Meglévén mindenfelé ez a dispositio, háromszor adatott jel hét-hét ágyulövessel és úgy kezdődött az ostrom. Mihelt penig a miéink az árokba érkeztek, a török mindjárt kiállott a törésre, hogy a miéinket vissza verhesse. Mivel penig az balfelől való törés még az fennemlítettett négyszegű toronyból és a szomszéd kőfalból még a töröktől valamennyire oldallövessel is oltalmazható vala, különben is a mint megmondottuk, ez a törés szorosabb volt valamennyire a másikonál és így bajosabb is volt a felmenésre. Jól tanálta general Serényi, hogy menjen maga is báró Steinan mellé, úgy hogy egyik jobb a másik balfelől. Ezalatt Steinan egy kővel rutúl is megütötték, de oztán ismét észére jüvén mind az ostrom végéig helyt állott a maga hivataljába.

Felmenvén nagy vitézi bátorsággal a mieink a törésre, rendkívül való resistentiát találának az ellenségtől, a ki kövekkel, gránátokkal, puskaporos zacskókkal rettenetesen vesztegette őket, annyira, hogy az ott jelen levő officereknek nagyobb része

vagy megholt vagy megsebesedett. És ekkor sokat cselekedett general Seréni és Steinan, biztatván a vitézeket. Ezalatt a török fellombantá három mináját az árokba, de a miéinknek veszedelme nélkül, mivelhogy már az árkon által mentek volt fel a törésre.

General Scerffenberg a mint a törésre felhágott volna, esett el muskately vagy jancsár puská lövéssel és colonellus Amersperg veszedelmesen megsebesedett, kinek helyébe küldvén ő felsége gróf Emmanuel Fürstemberget, az is mindjárt elesett és a törökök olyan erős harczot tettek, hogy már a miéink majd vissza kezdetek volna térni, melyre nézve az elector maga bement az árokba és mind szép szóval, mind fenyegetéssel annyira bátorította az ostromlókat, hogy ujjolag neki mentek és végre a törés tetejét megvették, mely nemes és szükséges munkába az elector ő felsége is nyíllal gyengén megsebesedett a jobb orcáján.

Itt éppen ellenkezőképpen találták a transfugák szavával a dolgot, mert a törésen belől vala egy mély kőfallal bélelt árok és jobb felől egy lator kerttel és gyakákkal megerősített sáncz, és bal felől azon árokba egy keresztüljáró sáncz és azon két ágyú, mely (!) is a falról vagy már elnyert törésről lemenőket oldalba lőhetik vala, melyre nézve a főingenier a bavariai nemesség közül való és más több ingenierek is, gondolván, hogy ezúttal tovább nem mehetni, a munkásokkal erősíteni kezdék magokat mind a két törésen, kiket is a general Seréni parancsolatjából kell vala oltalmazni a török puská ellen. Sergsant general gróf Oltingnek csak elegendő munitiot is neki kell vala oda hordatni. Ezalatt parancsolá az elector, hogy egy néhány gyalog regiment nyomuljon elé a sánczok mellett mind bal, mind jobb felől a sánczok erősítésére és az holtak, sebesek helyébe.

Ezalatt a Starenberg régi-regementje felmene a jobbfelől való törés tetejére és más három regiment a balfelől valóra, a hounét olyan erősen hepuskázának az belső árokba az ellenségre, hogy kényszerítették az árkot oda hagyni és négy zászlóval mentek a kőfal és a megemlített keresztisáncz megé, mely igenesen által ellenbe vala a jobb kéz felől való nagy töréssel és így időt adának a miéinknek, hogy mind a Starenberg regimentjéből mind a más háromból valók bemenének a második árokba, melyet hogy rendesebben vihessenek végben, general Seréni és general báró Steinan is lemene az árokba; azalatt meg a Starenberg regimentje egy fertály óráig tartó harczczal erősen vítt beun az árokba a törökökkel és erre nézve az elector elémozdittatá a regimenteket, a kik a jobbfelől való törés tetején és hosszan a fal mellett voltak, hogy löjjék mind hátul mind oldalba a törököket, melyet tovább nem állhatván, oda hagyák az helyet és a miéink megvették az lator kertet és a sánczot és elverék mindenfelől az ellenséget.

Míg ez az ostrom az említett két törésen tartott, a locumtenens general gróf Joh. Battista d'Arco küldi el a Commercý fejedelmet 200 rejtár és 200 dragonnal a Dunakapunál való lator kertre, melyen belől volt még öt rendbeli rekesz, és a megnevezett fejedelem az ő szokott vitézi bátorsága szerint félelem nélkül ostromlani kezdé, és mikor már az ellenség majd oda akarná hagyni helyét, a fejedelem erősen megsebesedett, és a próba vitetett oztán végbe a generel vigiliarum prefectus gróf Rabutin által, a kit az elector substituált oda Commercý helyébe. Ugyan general d'Arco elküldvén colonellus Liddelt 250 magyar és horvát lovassal hosszan a víz mellett. a két regimentnek ugymint a magáénak és a Soyer regimentnek a derekával ment egyenesen arra a bástyára vagy sánczra, mely vagyon jobbfelől a megnevezett kapu mellett, és az ágyulövések alatt csak bement a vele valókkal, és az ágyukat is elnyerte egy nagy török zászlóval együtt, elhullván ált 50 jancsár, a ki azokat az helyeket őrzi vala, noha mind a falról mind más helyekről erősen puskáztak reá.

Behatván a miéink oda fel a városba a töréseken, midőn azt a dragonok észrevették volna, ők is bevágák a kaput és berohanván, kardra hányák, a kit az ellenségbe elől-utól találának.

General Heizler is (kinek rendi ebbe a munkába a vala, hogy a városnak a Száva felől való részét ostromolja a Sabaudiai és a Kisel nevű két regimenttel és 400 dragonnal és rejtárokkal) elküldve 50 embert, a kik menének a balkéz felől való palizadára, de ott az ellenség erősen kijöve, azomba háta megett volt még a kőfal, latorkert és egyéb külső erősségek, melyre nézve Heizler nem akara itt tovább próbálni, hanem csakhogy vissza beüzhesse a törököt a palizadába vagy latorkertbe, mely meglévén, elhagyá azt a helyet, hanem mene a víz felől való nagy kapura, nem gondolván aval, hogy kettős latorkerttel és kasokkal készítettett sáncz volt előtte, és a miéinknek erős lövések alatt petárdát szegeztete neki, mely olyan jól munkálódott, hogy ezáltal megvevé az előtte levő két sánczot és az ellenségbe majd kétszázat levága és a vízvárnak belső kapuját is berontatá vagy rugatá.

A major vagy vigiliarum praefectus Pini, kinek kell vala víni a vízvár eleit, tíz hajókra rakván 400 muskatélyost, negyvent 40 egyre egy kapitánynyal egy viczével együtt, és elküldvén elől két sajkát magyarokkal, leereszkedék a Dunán a vízvár felé; de mivel azelőtt való nap megkerülvén és cirkálván a vízvárat, észbe vette vala, hogy a török hosszan le mindenütt a parton erős föld-sánczot csinált és azon sáncznak oltalmazására néhul földbástyákat is állított fel, melyekből oldallövessel is oltalmazhatta a Dunát; erre nézve megállapodék a Dunán addig, míg a városba rettenetes kiáltást halla, melyről gondolá, hogy a miéink benyomták a törésről az ellenséget, és így ő is mindjárt megindítá a vár felől való

part felé mind az hajókat, kisütögettetvén az 7 sajkákon levő taraczkokot is, melyen úgy elrémtüle az ellenség, hogy szépen megengedé, hogy a miéink kiszálljanak minden akadály nélkül és elhagyá az erősségeit s szalada ki a városba, ki pedig hajókon le a Dunára, de ezeket nagy részint mind levágták a miéink, kit a hostátba, kit a parton, avagy úgy confundálták, hogy egy sem szaladhatott el, és ezen alkalmatossággal vették meg a kis kaput, melyen a megnevezett major Pini egy embere kára nélkül behatolt a vízvárba éppen szinte akkor, a mikor a miéink a törésen megveték a felső várost.

Ilyenformán vétetett meg a császár győzedelmes fegyvere által Lándor-Fejérvár vára két óra alatt és hozattatott az ő felsége birodalma alá, és ez olyan próba volt, melynél mind az ellenség hallatlan erős keménykedésére, mind a miéink félelem nélkül és rendkívül való vitézi bátorságokra nézve nagyobb nem lehetett.

A város megvétele után a miéink ugyan a várat is erővel megvehették volna, de fejér zászlókat tévén ki az oda szaladtak, meghagyá az elector ő felsége életeket és parancsolá, hogy discretiora (azaz életre halálra) adják fel magokat. Valának ezek 250 és a kik az ostromok alatt rabbá estek, mintegy 1000 ember, az honnét megítélheti ember, micsoda mészárlásnak kellett ott lenni, holott maga a basa megvallotta, hogy az ostrom vagy megvételekor volt még 16000 ember, ki vitézlő ki ott lakos ember.

A várból zálognak adá ki magát a jancsár aga 3 főtisztviselővel együtt, ellenbe ezeknek securitasáért bemene a várba zálognak báró de Schnitz a Strasser regimentjének vicecolonellussa és az Oltting regimentjéből való egy kapitány. És azután general Steinan lerakatá a törökökkel a fegyvert, megmutogattatván magának a munitiók helyeit és praesidiumot vün belé a szükséghez képest.

A jancsár agát fiastól ajándékozta az elector ő felsége gróf Seréni generalnak, megparancsolván, hogy azokkal a regimentekkel, a melyek a megvett helyekbe valának, maradjon beun s vigyázzon a rendetlenségek és kivált a tűznek eltávoztatására. A minthogy a vízvárosba a vár kapuja felé történethől tűz is támadott vala, de a megnevezett Seréni general mindjárt oda küldé a vicecolonell princeps Lichtenstein seregét és a tüzet megolták és így maradt meg a vár és a felső város.

A vitézek praedája nem volt nagy, mert a város népe a mi armadánk hírére a jobb jobb javait hajókon elvitte volt. A várba és városba taláztatott 77 ágyu, melyek között kettő rendkívül való nagyságú, ugymint egyik 320, a másik 440 fontos, és három haubitz (olyan kurta nagyszájú ágyu, de a mozsárnál hosszabb) és hat mozsár, egynehány ezer bomba, sok ágyugolyóbis, mind vas mind üveg kézi gránát, sok mindenféle fegyver, ön, puskapor,

büdöskő, salétrom etc. és mindenféle minákhoz és hadi munkákhoz szükségessé eszközök.

A mi részünkről a gyalogság között estek el:

General Scerffenberg, colonellus Fürstenberg, a saxoniai fő vigiliarum praefectus Hasler, az elector ő felsége maga gavar-diái között levő fő vigiliarum praefectus Libert, gróf Henrich Baltasar de Starenberg. Ezeken kívül négy főkapitány (regimentek magok nevét az oloszból is megláthatja, a ki akarja) 10 vicekapitány, 2 zászlótartó, 230 közönséges capral micsoda alávaló tisztt és közönséges szoldát.

Sebesedtek ezek s ennyin ugyan a gyalogságból: colonellus Aursperg, a Scherffenberg vicecolonellusa marchio Bagni, a Metternich vicecolonellusa gróf Kaunitz, a Vallis vicecolonellusa Pfeffershofen, Guido Starenberg fő vigiliarum praefectusa Heitner, Bresset a Strasser fő strázsamestere, a vén Starenberg regimentje regimentjéből 2 kapitány, a Scherffenbergéből 3 kapitány, kik között egyik ama kis gróf Fürstenberg, a ki Fogarasba vala, jó deák. Esmég ezeken kívül 10 kapitány, 12 vicekapitány, 7 zászlótartó, 643 gregarius és alávaló tisztt.

A lovasok közül a Duna felől való ostromon estek el: kapitány báró Lichtenstein a Della Torre regimentjéből, kapitány Brand a Salzburg regimentjéből, vicekapitány Banet az Arco Dragod regimentjéből, 28 alábbvaló tisztt, és gregarius.

Sebesedtek: princeps de Commercy, comes Philippus d'Arco dragon colon, báró Liddel, az elector ő felsége magyar s horvát regimentjének colonellusa, Volfragtorf fő strázsamestere a Dela Torre regimentjének, kapitány Berndorff general d'Arco regimentjéből. És ezeken kívül 6 dragon kapitány, 9 vicekapitány, 1 kornetahordozó, 129 aprólék tisztt és gregarius.

A Száva felől estek el: kapitány Schorleimer a Carafa regimentjéből, gróf Maresall a subaudiai dragonok regimentjéből, egy vice, 13 közönséges tisztt vagy szoldat.

Sebesedtek: general Heizler, colonellus marchio Doria, 1 vice, 2 zászlótartó, 118 köztisztt vagy szoldat.

Summa: mind gyalog, lovas esett el 298, sebesedett 956.

Mily nagy vitézséggel és bátorsággal viselték légyen magokat az ostromon gróf Serényi, báró Steinan etc. (a nevek az olaszból is kilátszik) és más ott jelen levő tisztek, megmutatja elégségesképpen, hogy minemű nagy, nemes és erős próba volt ez, ha valaha volt egy hasonló állapotba, ez volt a mássa.

General Vallis betegen, hideglelésön is felvitette magát a törésre és ott volt a dolog végéig, biztatván a vitézeket. Cavalier Solar a törés tetején csak megállott mind az ostrom végéig. Nagy dicsőretre méltó a vicecolonellus gróf Lamberg és a fő strázsamester gróf Starenberg, ez ugrott le legelőször a belső árokba.

Rosenkrantz kapitány maga offerálta magát, hogy ő viszi neki legelől amaz fennemlített 80 granatirt az ostromnak.

Kiváltképpen való dicsíretet érdemlenek az urak: gróf Caprara, Caraffa, Dünnevalt és más hadi generalisok, az ő nagy hadi experienciájok és a császár ő felsége szolgálatjában megmutatott nagy buzgóságokért.

A várba való commendansnak tette az elector ő felsége colonellus gróf Guido Staremberget, kinek tiszte kezdődött 7. Septemb. 25 compania gyaloggal, melyek vétettek a császár ő felsége regimentjeiből, ugymint Leszle, Vallis, Metternich, Staremberg és Strasse regimentjéből.

Ezen nap mentek ki a rabok és azelőtt való nap bement regimentek és dispositio tétetett a vívó sánczok elbontásáról, vár árkai tisztításáról és törések, romlások építéséről.

8. Septembris, ugymint Kisasszony napján a fő generálok és nagyurak jelenlétébe volt solemnis mise az elector ő felsége sátorába azért a nagy győzelemért való hálaadással, hol is pater Marcus Avianus rövideden praedicállott és elénekeltetett amaz ének: Te Deum laudamus, trombiták, dobszók és ágyulövések alatt.

Ezen nap érkezett el délre Szendrőből a török követ háromszáz horvátal a Lodron ezeréből, ki is a városnak megvétele után vitetett által a mű tekintetes táborunkon, melyet csudálkozva nézett és osztán szállíttatott egy számára fenvont sátorba, kinek is ő felsége audientiát adott kívánsága szerint és ebéden is megmarasztotta s azután elhocsátotta, s azon nap este el is indult Zemlén felé.

A 16. Septembr. datum alatt való novella.

A felséges Ludovicus Badensis fejedelem Boznába való harczának relatiója, mely esett 5. Septembr., Bosznyába Brod tartományába, Tervent nevű helybe, melyet hozott 11 praesentis gróf Schlick a Saxon Lauenburg regimentjének vicecolonellusa; particularitási ezek:

A mint a megnevezett fejedelem ő felsége a Száva vízén Bródnál vissza erre által akart jöni, illendőnek ítélte, hogy ott egy jó hidat csináltasson és azt meg is erősítse egy jó sánczczal. Azonba ugyanekkor jött olyan hire, hogy a bosna-saraji Topol basa nem messze vagyou ugymint 6000 emberrel, mely hirre nézve resolválta magát, hogy titkon reá menjen s felverje. Mindazáltal végére akara mégis jobban menni hiteles ember által az ellenség dolgának, és 3. praesentis. így informáltaték, hogy az az említett basa táborba vagyou, jó rendesen mintegy 6 vagy 8 ezer emberrel, melyre nézve ő felsége, hogy inkább bátorságot adjon

neki, 4. praesentis mind által szállítá a bagázsát a Száván és megparancsolá, hogy a lovas had is mind nyergeljen, olyan szint és hírt mutatván, mintha avval is mind által akarna jőni az Száván, mert tudta, hogy a kémek megvizsik a töröknek minden mozdulását. Este felé peng, nem mondván senkinek is szándékát, csak eleibe állá a seregnek s elindula az ellenség felé és egész éjjel mind mene a szoros helyeken; elég fáradsággal és bajjal, és szintén világozódáskor ráakada az ellenség strázsáira, s hát éppen a török tábor ellenébe vagyon Terventnél.

Látván a basa a dolgot, legelől lóra kapa és szépen seregét rendelvén megmutatá, hogy az ő hada 15 vagy több ezer emberig is szaporodott. Megcsalatkozván a fejedelem ő felsége azelőtti hírbe, vélekedék, ha rámenjen-e, minthogy nem vala több 3000 emberénél; de meggondolván az helynek a miéinkre nézve jó alkalmatosságát, melyet . . . ellát vala, annak felette a hadának a derék officerek igazgatása által való vitézségét, csak a próbára resolválá magát. Adá azért a jobb szárnyat general Piccolomininek, a balszárnyat Castellinek, ki mindenik generalis batagliae (azaz harczenedelő generalis) vala, noha affelől ugyan maga ő felsége hul itt hul amott a maga bátor vitézi jelenlétivel biztatja vala őket.

Az ellenség a lovasát rendelé a két szárnyába, a jancsárát a közepibe és nagy furiával neki mene a mű balszárnyunknak; de ez a Castelli general eszes igazgatása által jó rendbe találtaték, gróf colonellus Hoffkirken és vicecolonellus gróf Schlick csak elvárak és kétszeri neki rohanását a törököknek jól felvevék és visszatolják, úgy hogy harmadik versen a török futni kezdé; de a mint futott, sietve 5 squadront general Castelli oldalfélt elejekbe kerülvén, kényszerítették még a tábort is oda hagyni. Ugyanakkor general Piccolomini a Stirumb regimentjéből való 5 companiával az ő felsége parancsolatjából megszaggatá másfelől a törököket, annyira, hogy az egész lovassa kevés harczen után csak eltűnik és a jancsárság közbe marada, ki is noha bizony erősen lőtt, de csak a nagy mészárlás lőn a vége, a melyhez hasonló ilyen állapotba alig lehet, mert olyan nagy volt a vérontás, hogy a miéink ugyan majd elállottak a vágásába. Maradt ott a harcshelyen mintegy 5000, kik között maga a basa, két aga és a tihaja. Kétezer tájba elbútt volt a gazon, kiket is feltalálván a miéink, rabbá tették majd mind, és az egész tábort is elnyerték; de mégis a praeda aránt való reménységbe megcsalatkoztak, mert minthogy mind boszniai lakos törökök voltanak, sok rácz is vagy boszna volt köztök és így kevés drága portéka volt náluk és a nyereség a reménységnél sokkal alább esett. Ez az istentől az égből csudálatosan adatott győzelem a fennemlített fejedelem ő felsége vitéz igazgatása és general Piccolomini, Castelli és a colonellusok princeps Augustus de Hannover, gróf Hoffkirken és más tisztek vitézsége által lőtt,

és annál is méltóbb a meggondolásra, hogy 150 embereinek halálában áll csak, kik között egy D. Maronilla nevű kapitány a Commercy regimentjéből és két vice kapitány.

Sebesedtek meg: Magalda hannoveri fejedelemuek egyik kezén esett seb és gróf Grönsfeld a holsatai regimentből való vigiliarum praefectus. És így veretett meg az ellenségnek egy considerabilis rész hada, a ki is azokba a tartományokba minekünk sok kárt tehetett volna.

Tsernetz 24. Augusti.

Ez csak az a historia a mint Vetterani general járt a Lander-Fejérvárról leszaladott hajókkal, százezer aranyat a mint Tökölyi kiűtötte a markából, de hiszen ezt régen tudjuk.

Az is vagyon benne, a mint a vajda maga atyafiait odaküldötte és kérte, hogy ne menjen a haddal Havasalföldébe, mert okot ad arra, hogy a tatár Havasalföldét elrontsa etc. Ezeket uram Kgld régen tudja, csak úgy írják itt is, a mint régen hallottuk etc.

Közli: GERGELY SAMU.

THÖKÖLY IMRE

ÉS A FRANCZIA DIPLOMATIA.

(A francia külügyminisztérium leltárában levő »Hongrie« című lét
kötetes gyűjteményből.)

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

1674. szeptember 13.

Instructions Au sr. de Beaumont envoyé en Hongrie par
l'ambassadeur *du roi en Pologne*.

Ledit sr. de Beaumont prendra sa route par *Leopol*, tant pour y trouver quelque commodité sûre de passer au lieu où il a sa mission, que pour y prendre de plus particulières informations et instructions sur tout ce qui peut concerner son voyage et contribuer au succès, qu' on s' en propose, il pourra même pour plus grande sûreté de son passage se munir d' un passeport, de qui il appartiendra sous tel nom, qualité et prétexte, qui sera jugé le plus à propos, soit comme officier, qui a servi dans les troupes étrangères *de la République* et qui se retire, soit comme voyageur et passager s' en allant *en Italie*.

Mais sous tel nom que ce soit il sera bien nécessaire qu'il emporte quelques lettres de recommandation, pour trouver plus de créance et de faveur *auprès de ceux, avec qui il pourra avoir à négotier*. Il saura à *Leopol*, s'il doit communiquer son voyage au correspondant de *Cracovie*, auquel cas il lui rendra la lettre, qu'il emportera d' ici pour lui, et s'en fera informer et instruire le plus qu'il pourra sur le sujet de son voyage. Il doit aussi prendre quelque ordre et bonne recommandation *des seigneurs polonais*, sur les terres, de qui il aura à passer, afin qu'on lui donne l' escorte et toute l'assistance, dont il pourra avoir besoin pour la sûreté et la facilité plus grande de son passage, tant en allant, que revenant.

Lorsqu' il sera arrivé *en Transilvanie* comme il ne peut avec bienveillance se dispenser d'en saluer le prince, et qu'il importe aussi de savoir ses sentimens *sur les mouvemens d'Hongrie*, il pourra l'assurer, comme en ayant en charge, *que sa majesté très*

chrétienne apprendra avec bien de la joie des nouvelles de sa prospérité et qu'elle contribuera toujours volontiers non seulement à son affermisement, mais aussi à sa plus grande élévation. Sur quoi il lui fera connaître particulièrement le bon état de affaires de S. M. les avantages, que ses armes ont remporté cette campagne en Allemagne sous le commendement de Mr. de Turenne et en Flandres sous celui de Mgr le Prince, sur toutes les forces jointes ensemble de l'empereur, du roi d'Espagne et de la Hollande; que S. M. soutient si glorieusement elle seule sans l'aide et la diversion d'aucun de ses alliés, donc elle a bien voulu se passer jusques à présent. Il lui en fera savoir le détail, sans oublier de lui apprendre la conquête si importante de la Franche Comté, que S. M. a fait en personne en si peu de temps, afin de donner à ce prince une véritable idée de la puissance de la France *et diminuer la trop grande opinion et crainte, qu'il pourrait avoir de celle de la maison d'Autriche.* Surtout pour lui faire bien comprendre et envisager les avantages, qu'on peut tirer de l'amitié et de la protection d'un si grand roi, qui d'ailleurs assiste si genereusement de ses moyens ceux, qui en ont besoin, sans en prétendre autre chose, que la gloire et satisfaction de défendre et de délivrer les opprimés ce qu'il sera facile *audit sr. de Beaumont* de soutenir et de prouver par plusieurs exemples, comme de ce, que S. M. a fait pour le Portugal, qu'elle a maintenu contre toutes les forces d'Espagne, aidée de celles de l'empereur, en le secourant de troupes et d'argent jusques à ce, qu'il ait obtenu la paix à son entière satisfaction, de manière qu'il doit à S. M. seule le repos et le bonheur, dont il jouit maintenant.

Il ne doit pas oublier de lui marquer aussi les secours, qu'elle a donné gratuitement aux vénétiens en Candie et même à l'empereur en Hongrie, quoique contre son véritable intérêt et pour celui seul de la chrétienté, comme aussi ceux qu'elle a donnée aux Hollandais, lorsqu'ils étaient en guerre avec l'Angleterre et attaqués en même temps chez eux par l'éveque de Munster.

Et comme ledit Prince de Transylvanie peut ignorer les plus anciennes obligations, que cette republique là a à la France, qui l'a si puissamment aidée à se tirer d'oppression et à se mettre en liberté, *ledit Sr. de Beaumont lui fera connaître* alors la justice des armes de S. M. en portant la guerre en Hollande pour la chatier de son ingratitude et de son insolence et pour lui donner quelque correction pour l'avenir.

Il pourra ajouter à ce que dessus, *que la Suède doit le grand établissement et la considération qu'elle a en Allemagne à la seule alliance de la France.* comme les princes de l'empire et surtout les protestantes lui doivent leur liberté.

Il fera savoir aussi à ce prince l'étroite union et liaison, qu'il y a entre S. M. T. C. et celle de Pologne, la part, qu'elle a eu à son élection et celle qu'elle prendra toujours à tout ce qui la pourra regarder et intéresser au dedans et au dehors, lui faisant envisager les avantages, que sadite Majesté de Pologne peut se promettre de l'amitié de sadite M. T. C. *comme la jalousie et l'inquiétude, que la cour de Vienne en a et surtout la facilité plus grande, que leurs dite, Majestés peuvent avoir d'assister ledit prince dans ses besoins et les mécontents d'Hongrie, qu'on sait en être soutenus.*

Sur quoi ledit Sr. de Beaumont presentira ledit prince et tâchera de découvrir, s'il a quelque pensée pour la couronne de Hongrie et à cet effet il pourra l'exciter et le porter à ce dessein par l'exemple de Bethlen Gábor son prédécesseur, dont il ne peut ignorer l'histoire, lui fesant voir la facilité plus grande, qu'il y aurait maintenant à y réussir pendant que l'empereur et toutes les forces de la maison d'Autriche sont occupées si loin de lui. Mais il lui doit représenter en même temps, pour le lui faire appréhender, que s'il ne profite d'une telle conjoncture pourrait arriver ci-après des événements, qui lui seraient bien contraires; en effet si S. M. ne s'était opposé, comme elle a fait, à l'élection du prince de Lorraine, son établissement sur le throne de Pologne, qui en ce cas était immanquable, et son mariage avec la reine Eleonor, soeur ainée de l'empereur, aurait donné à la maison d'Autriche plus de moyens et de facilité, qu'elle n'en a maintenant d'assujettir toute la Hongrie et d'opprimer ses voisins.

C'est pourquoi ledit prince a un intérêt très grand de se prévaloir au plutôt du présent engagement où est l'empereur, et de la facilité, qu'il aurait cependant à éloigner de son voisinage une puissance aussi suspecte et redoutable et d'autant plus, que le turc ne sera peut-être pas sitôt en état de sécurir les Mécontents d'Hongrie à causà de l'occupation, qu'il a peut-être pour longtemps avec le Moscovite.

Que si ledit prince ne voulait pas penser pour lui même à la couronne d'Hongrie, il ne saurait se dispenser au moins d'assister favoriser de tous ses moyens le parti et le dessein desdit et Mécontents et celui qu'ils voudraient mettre à leur tête pour les mieux défendre, quand ce ne serait qu'en considération de la conformité de religion.

Mais de quelque manière que ledit prince se déclare la dessus, quelque dessein et vue, qu'il aie et quelque proposition qu'il fasse, audit Sr. Beaumont, il se chargera seulement d'en faire le rapport à l'ambassadeur de France, qui ne l'a fait passer vers lui que pour l'entendre et savoir, quel intérêt il prend aux affaires desdit Mécontents et ce que lui et eux pourrez désirer

du roi, qu'il peut être leur plus grand besoin ou de troupes ou d'argent et ce qu'il y aurait à faire de mieux pour les soutenir et les tirer d'oppression.

Sur quoi *ledit Sr. de Beaumont* prendra occasion de faire trouver bon *audit prince* de passer auprès d'eux, pour leur donner la consolation de l'espérance d'une si puissante protection, mais en effet afin de les entendre aussi en particulier et d'en mieux connaître les sentiments et les desseins, s'ils agissent de concert avec lui, s'ils pensent à ce prince pour leur couronne, ou quelqu'autre et de quelle nation. S'ils désirent un français ou bien même s'ils regardent le roi de Pologne, ou le prince son fils et surtout cela *ledit Sr. de Beaumont* pourra leur promettre l'appui et la protection du roi en la manière la plus convenable, les assurant, qu'elle n'a autre vue, prétention ni intérêt, que de les tirer de la misère et de l'oppression, qu'ils souffrent sous la domination tyrannique de l'empereur et de leur procurer l'entier rétablissement de leur libertés, privilèges et de leur repos.

Il s'informera d'eux, si le jeune comte de Serin est en âge et d'un mérite et talent, à en être assez considéré, pour être leur chef, ou s'il y en aurait quelqu'autre de la race des martyrs de leur liberté, qui ait des qualités propres pour les défendre et pour venger la mort injuste et cruelle de tant d'innocents, qui se sont sacrifiés pour eux.

Il doit s'inform^{er} particulièrement de l'état de leurs affaires et de leurs forces et du dessein, qu'ils ont, quelle sort de troupes et de milices ils ont quel en peut être le nombre et d'où ils tirent leur subsistence, quelle étendue du pays ils occupent, si ils y ont des forteresses, quelles elles sont, combien éloignées de celles de l'empereur, quelles garnisons ils y ont, où est le siège de la guerre, ou ils tiennent leurs conseils, quels sont les principaux chefs pour la guerre et pour les affaires, quelle est la forme du présent gouvernement, s'il y a parmi eux des catholiques, surtout quelques évêques, autres ecclésiastiques de quelque considération, et s'ils les appellent en leurs conseils, si dans le parti contraire il y a des évêques et autres ecclésiastiques, ou quelques grands seigneurs, qui soient disposés à entrer dans leur parti et dessein, lorsqu'ils le verront soutenus par une puissante protection. leurs noms et de toutes les personnes considérables, qui pourraient être portés à s'unir avec eux.

Il s'informera aussi, quel engagement *lesdits Mécontents* peuvent avoir avec la porte et s'ils peuvent en prendre avec d'autres sans sa participation et son consentement.

Enfin *ledit Sr. de Beaumont* prendra et rapportera le plus d'information, de connaissance et de lumière, qu'il pourra de ces quartiers-là et assurera *lesdits Mécontents*, que l'ambassadeur

du roi, qui l'a dépêché vers eux pour savoir leurs besoins, en informera sans perdre de temps S. M. et leur procurera volontiers son assistance, s'il apprend, qu'elle leur soit nécessaire par le désir, qu'il a de le servir et le plaisir, qu'il aurait de contribuer au soulagement de tant de malheureux innocens, que l'empereur veut opprimer. De quoi il les laissera le mieux persuader, qu'il pourra, afin de les rendre plus capables de quelque entreprise de vigueur et importance, qui puisse en faire appréhender les suites à la cour de Vienne et la distraire de sa trop grande application à secourir les ennemis de la France. A quoi comme rien ne peut contribuer davantage, que de porter les Hongrois à quelque action d'éclat et de laisser connaître à l'empereur la correspondance, qu'ils ont avec la France et qu'ils en auront la protection et l'assistance, ledit Sr. Beaumont se doit conduire de sorte, que sa mission vers eux puisse faire l'effet, qu'on s'en propose et qu'on se promet de son adresse et habité et de son zèle pour le service de S. M. et ce doit être là sa principale application, après quoi il s'en reviendra au plus vite, tant afin de mieux persuader lesdits Mécontents par son empressement à venir faire son rapport, que pour en faire prendre tant plus d'alarme à la cour de Vienne, qui ne pourra ignorer son arrivée auprès d'eux, parmi lesquels il peut y avoir quelque faux frère, qui lui en donnera avis. C'est pourquoi ledit Sr. de Beaumont prendra le plus de précaution, qu'il pourra surtout en revenant de deçà.

Au surplus il se conduira tant à l'égard desdits Mécontents, que du Prince de Transylvanie, suivant les avis, les instructions et les ordres, qu'on lui donne à Léopol, ou il fera entendre particulièrement, que ceux, qu'il a reçu ici l'obligent à se conformer entièrement aux intentions de celui, qu'il trouvera audit Leopold.

Que si pendant le séjour, qu'il fera en Hongrie et en Transylvanie, il trouve quelque occasion sûre de donner de ses nouvelles, il n'en laissera échapper aucune de faire savoir ce qui se passera en ces quartiers là où les moindres mouvements et événements peuvent avoir des suites, qu'il importe de prévoir de bonne heure. Fait à Varsovie le 13-e Septembre. 1674.

II. 1674. szeptember.

Eclaircissement sur le mémoire envoyé en Hongrie dont il a été envoyé copie à la cour.

Les mécontents d'Hongrie se trouvent en deux endroits, les uns en Transylvanie et ce sont ceux la qui représentent leur état ou republique, les autres sont aux environs de la Ville d'Agra

dans les bourgs et villages qui appartiennent *aux Turcs* et ceux ci sont tous gens de guerre au nombre de *cinq ou six mille hommes de cheval*, mais ceux qui sont en *Transilvanie* il y en a bien vingt tous gens de cheval aussi.

Il ne tiennent *autre place que le Chateau de Hadad en Transilvanie*. C'est ou il tiennent leur assemblées et leur conseils pour délibérer et prendre leur résolutions.

Le principal *d'entre eux est Paul Vesselényi, qui est seigneur de ce chateau de Hadad* ; il a pour conseillers catholiques les Srs. *Emeric Ballasy, Adám Stephan, Francisc Georgy, Sigismund Prini et Sigismond Millis* et des protestans *Stephan Pethö, Stephan Forgács, Szeredy*. Ils sont tous senateurs du royaume et de l'ordre de la noblesse il a des catholiques *Adam Resy, Ludovic Melizer* et de protestans *Paul de Pesty, Markias Suhacz, Gabriel Kende, François Ispan, Ladislaus Gyulafi (?)*, *Melchior Kischer, Fabian Farkas*.

Pour ce qui est de la forme de leur conseil, elle est populaire, c'est à dire publiquement, mais ce qui doit être secret, se traite avec le *seigneur Vesselényi et les censeillers* nommés ci-dessus. Ceux qui se trouvent aux environs de la ville d'*Agré* dépendent absolument de ceux, qui sont dans *Hadad* ou ils ont trois colonels, savoir *Michel Kis* catholique, *János Szeky* et *Israel Pap* huguenots.

Ils dépendent tous absolument de la *Porta* ayant la protection, mais on ne sait, à quelles conditions elle a été promise.

L'*empereur* peut avoir présentement dix mille hommes en garnison ; dans les places d'*Hongrie* la plus proche de *Hadad* est la ville de *Szathmár* près de la *Transilvanie*, ou il y a trois mille hommes, le reste du royaume a ce qu'on espere se joindre avec les *Mécontans déclarés*, quand on les verra en meilleure posture plus près du *Danube* et avec des plus grandes forces qu'ils n'en ont, mais principalement on se tient assuré de l'assistance de *Christinele Boham et Deanrulin Eszterházi*, qui sont présentement dans le parti de l'*empereur* et qui sont en grande considération dans le pays. Il y a beaucoup de catholiques parmi les *Mécontans*, mais les huguenots sont en plus grand nombre.

Il n'y a pas encore d'*évêques déclarés pour eux*, mais on ne doute point, qu'il n'en entre dans ce parti quand on le verra plus fort et assuré d'une protection puissante. Ceux qui sont affectionnés à ce parti sont *Stephan Zency episcopus Vasprimiensis primus post primatem* et *Georgy Pongracz episcopus Vaciensis*. Celui-ci viendra, si on le désire, près de *Cracovie* en un lieu de devotion appelé le *Calvaire* et on pourra conferer surement avec lui et s'informer de toutes choses et s'en expliquer aussi.

L'*évêque de Marseille*.

III. 1674. november 22.

Illustris, Magnifice Domine mihi observandissime.

Illustris magnificae Dominationis Vestrae literas cum honore percepi, communicationem rei inserviam, super fausta itinerratione congratulor. Ego illustrem magnificam Dominationem Vram certificare non poteram, quoniam ob stricta passuum obstacula ex Hungaris huic regno nostro resolutio erat retardata. Credo audivisse illustrissimam magnificam Dominationem Vestram occasione domini Dyonisii Bánffi exortum motum, quem brevi celsissimus princeps dominus dominus noster natura clementissimus complacabit. Eandem igitur divinae commendans protectioni, permaneo,

Illustris magnificae Dominationis Vestrae

Albae Juliae die 22. Novembris a. 1644.

servus amicus paratissimus

Michael 177. 110. 106. *)

Teleki Mihály kezével rájegyezve: Si haberem certam occasionem, scriberem. Omnia bona speranda. Rogo, fiat commendator meus apud serenissimum potentissimumque regem dñum meum clementissimum.

Külczim: Illustri magnifico domino Nicolao de Boumonto sacrae regiae Mattis Poloniae dragonorum vicecolonello etc. domino benevolo amico confidentissimo.

(*Fredeti.*)

IV. 1676. márczius 13.

a)

Excellentissime et reverendissime due mihi colendissime.

Literas Excellentiae Vrae per magnificum dñum Gýsa emissas summo cum honore accepi, quod responsum hucusque protractum sit, certae rationes obstiterunt. Iam quia status rerum hungaricarum oralem potius quam literalem declarationem deposcit, ideo celsissimus princeps dominus dominus meus clementissimus nobilem Danielelem Absolon ad Excellentiam Vram denuo emisit ad afferendam ultimariam resolutionem; spero Excellentiam Vestram eidem non tantum fidem adhibituram, sed et circa effectum ultro promissi succursus ita allaboraturam, ut et gloria christianissimi regis conveniat, super quo Excellentiam Vram nimie rogans, eandem in reliquo divinae protectioni commendo, maneoque,

Excellentiae Vrae

Keüvár, 13. Mar. 1676.

servitor paratissimus

Michael Teleki, m. p.

*) A Teleki név törölve van, de kivehető.

Külczim: Excellentissimo et reverendissimo domino T. heforbin de Janson episcopo Massiliensi, christianissimi Galliarum regis extra ordinem in Polonia legato, domino mihi colendissimo.
(Eredetije Párisban, a külügyministerium levéltárában. Hongrie II. k., 112 db.)

b)

Copie de la lettre du Comte Teleki.

Occupationes Excellentiae Vestrae publicas praesentibus interpellare vix fuisset osus, nisi me innata eidem Excellentiae Vrae magnanimitas, et maximus ille erga *oppressionem gentis Hungariae affectus*, quem ex relatione magnifici domini *Ghisa* intellexi, animasset, cui confidens *depono sortem rerum hungaricarum* earundemque extrema discrimina per exhibito rem praesentium expressum *nobilem Danielem* eo promptius declaranda in unum Excellentiae Vestrae, ut eadem pro summo suo iudicio et ponderet et an non ex *cunctatione* excellentissimi domini *legati*, qui ad promotionem causae *Hungarorum sub nomine christianissimi Galliae regis* aliquot vicibus ex ultro quidem sese obtulit, in hos scopulos impeggerit, negotiorum publicorum status cognoscat et diiudicet. Confido Excellentiam Vestram praefato exponenti non modo plenam fidem adhibituram, sed et pro zelo suo de salutaribus remediis, quibus tantis necessitatibus succurri queat, cogitaturam, quam propensitatem ipse cum universis iis, quorum interest omni officiorum genere demereri contendens, maneo

Excellentiae Vestrae

servus obligatissimus
Michael Teleki.

c)

Copie de la lettre du Prince de Transilvanie.

Illustrissime et excellentissime domine mihi observandissime.

Excellentiae Vestrae syncerum erga *causam hungaricam* affectum intellexi, cui confidenter modum suppeditare volui continuandae tantae propensitatis, atque ob id exhibito rem praesentium nobilem *Danielem* ad Excellentiam expedire volui, persuasum habens eandem fundamentali status *moderni* non saltem plenariam fidem adhibituram, sed et caeptum circa *medelam causae* publicae in majori incrementa promoturam, quem affectum reciproco omnibusque officiorum generibus demereri contendens, maneo

Eiusdem

amicus
Apafi.

V. 1676. október 3.

a)

Copie de la lettre de Pce de Transilvanie à Monsieur le Marquis de Bethune.

Illustrissime et Excellentissime Domine mihi observandissime.

Resolutioni Excellentiae Vestrae satisfacere cupiens nobilem *Danielem Absolom* ad Excellentiam Vestram emisi cum reali et *ultimaria intentionis meae declaratione, cui plenam fidem adhibeat, rogo*. In reliquo Excellentiam Vestram divinae protectioni commendans effectivum ejusdem expecto responsum. Datum in civitate mea *Alba Julia* 3-o Octobris 1676. Excellentiae Vestrae ad omnia paratus. Subscripsit *Abafi* . . cum magno stemmatum sigillo.

b) 1676. október 3.

Copie de la lettre de Teleki à monsieur le marquis de Bethune.

Illustrissime et Excellentissime Domine.

Proficiscitur cum reali declaratione celsissimi principis domini mei clementissimi ad Excellentiam Vestram nobilis *Daniel Absolom* ea cum spe et fiducia, ut *effectivo responso* et praesenti subsidio potiat praeparatoria ad bellum et suscipiendam prope diem actionem. Excellentia Vestra intelligat, jam nihil aliud restat, nisi ut factae resolutioni satisfiat, ne per defectum ipso in ortu suffocentur conatae (*igy*), quorum alioquin felicem progressum justissima causa et qua . . hanc semper beate voluit divina benignitas sperari jubent. Meam intentionem et sinceram in negotiatione promptitudinem Excellentia Vestra ex fideli relatione domini *Absolonis* audiet. cui ut omnimodam adhibeat (fidem), obligatissime rogo. Spero firmiter Excellentiam Vestram pro magnanimitate id facturam, quod et resolutionem clementissimi principis et propriam suam consequenter salutem afflictissimae *Pannoniae* actionemque meam efficaciter promovebit. In quo genere scienti omnia ab innata Excellentiae Vestrae generositate expecto. ita in reali observantia me favori Excellentiae Vestrae commendans, maneo ejusdem Excellentiae Vestrae servus obligatissimus *Michael Teleki*.

Ex curia mea possessoria a *Sorofesj (igy)* 3-a Octobris 1676.

c) 1676. september 30.

Copie de la lettre des *principaux du Conseil des hongrois Mécontans* à Monsieur le Marquis de Bethune.

Illustrissime et Excellentissime Domine.

Etiamsi promissa regis in sustinendis regni Hungariae negotiis clementia per cunctationem d. episcopi Marsis insperatis

difficultatibus involuta *nostrorum omnium* confuderit, nihilo tamen minus in nostram fiduciam erigitur per generosam Vestrae Excellentiae *resolutionem*, quam ex ore nobilis *Danielis Absolon* intelleximus. Jam cum mutante rerum *statu et extrema discrimina moram actione* non admittere percipient, speramus Excellentiam Vestram in effectuando *regio promisso* per tempestivam impletionem factae *declarationis* id facturam, quod a magnanimitate Vestrae Excellentiae *expectamus universi*. Assecuramus autem Excellentiam Vestram et per eandem *christianissimum regem*, quod in benigno suae *majestatis* succursu, per patrociniū *celsissime principis personam* magnifici domini *Teleki in ducem belli* communi sensu *acceptavimus* sicuti et acceptamus, defacto caetera et orali declaratione nobilis *Danielis Absolon* Excellentia Vestra intelligit, cui etiam ut *fidem adhibeat*, rogamus. Sicuti propensus Excellentiae Vestrae erga *gentem hungaricam* affectus *salutem et emolumentum* semper intendit. ita vel maxime dum in tantis *extremitatibus* laborat, ut vel feliciter *emergat* vel spectantibus orbis christiani principibus concidat, Excellentiam Vestram ea consilia ventura confidimus, quae florentissimi *regni status* in desideratam tranquillitatem sistant; quod superest, Vestrae Excellentiae in rebus agendis ad *nostrum et universi orbis christiani* emolumentum proferimus, successus desideramus. Datum *Albae Juliae* 30-a Septembris 1676.

Excellentiae Vestrae *servi obsequentissimi* pro nunc *ad latus celsissimi principis deputati Hungarorum exulum plenipotentarii et consilarii*

Comes Emericus Theokeolyus.

Benedictus Seredi liber baro.

Nicolaus Orlai liber baro.

Mathias Zuhay.

Melchior Kecher de Lipocs.

Paulus Szepesy.

Michael Szessery. (?)

Fabianus Farkass.

Paulus Szalay cum paraphe et sigillis uniuscuiusque.

d) 1676. október 1.

Copie de la lettre du Comte *Theokoli* à Monsieur le Marquis de Bethune.

Illustrissime et Excellentissime Domine. Dum praesentium exhibitor nobilis *Daniel Absolon* aulae meae familiaris ad Excellentiam proficiscitur, volui per praesentes cultum et observantiam meam contestari, cum personalem devotionem, quam Excellentiae Vestrae in aeternum debeo, locorum distantia non permittat.

Interim Excellentiam Vestram litteras tanquam realis et sincerissimi affectus indices prona mente accepturam, spero certissimus de reciproca Excellentiae Vestrae benevolentia, cui me fiducialiter submittens sum et maneo in intemerata constantia Excellentiae Vestrae servus obligatissimus *comes Tököli*. Datum in *curia mea Carcoviensi* prima Octobris 1676.

VI. Copie de la lettre écrite au *Chanoine Voienskí* par le
sr. *Absolon* du 18. decembr. 1676.

a)

Non possum nec *licet scribere*, in quanta *egritudine* animus dum *per mortem vesirii* mutata *principis Transilvaniae resolutio* omnia in *confusionem* misit. Nam *infensus novi vesirii principis Transilvaniae* animus et *suspecta erga profugum ad Portam* ante aliquot annos *Zolimum propensio retraxit et suspendit* omnes conatus, perculso ingenti *metu principe*, ne forte ex hac *diversione* contra mentem et *inductum novi vesirii facti occasio* sumatur super *inducendi in eversionem principis et Transilvaniae injuriati Zolomii*, cujus *factioni* ipse *visirii* et alii *patrocinantur*. Ad placendum *mitigandumque vesirium cum muneribus et promissis expensus est ablegatus*, qui hac septimana *expectatur*. Interim in *Transilvania nihil spei nihil auxilii*, quoad usque *declarationem visirii non acceperit*, quae si per modum *inibitionis fiet*, *princeps Transilvaniae* nihil *audebit intentare*; sic nobilitas in *desperationem*, militiae in *furorem* acta, redibunt *victimarum instar ad macellum Austriacae crudelitatis*. Item (?) *Dominationis Vestrae magnus zelus remedia fatalibus malis quaerata (igy) profectione regis Poloniae et ope Gallica, per Wesselinum fiat casu quo ruptum, hic totalis fieret*. Non intermittat *ingentem occasionem d. de Bethune ad commoda regis et suam gloriam per diversionem hanc, ne per regressum militiae hujus res Austriacae incrementum incipiant cum finali Hon-griae ruina*. *Absolon* praeter id, quod inter *exules multos infensos habeat et apertos hostes, hic in magno vertatur periculo ab Austriaca factione*, quae nunc valde *potens est*, quia multum *metuunt hanc diversionem per regem faciendam*. Spero tamen *principem Transilvaniae in casu boni responsi ex Porta, post tractatum cum dno de Bethune factum resolute progressurum atque eo cum generosiore impetu, quominus periculum a factione Zolomiana timuerit*, de quo *Dominationem Vestram post adventum ablegati aperte realiter et profunde informare non intermittam, dummodo modus et facultas non praecludatur*. Cum igitur in dubio, quo *ad Portam, in desperatione, quo ad exules versetur negotium, Dominationem Vestram rogo obtestorque, ne gravetur opinionem suam mecum communicare, quid sit faciendum, si Porta rem Transilvaniae inhibue-*

rit, nam si nova et firma spes militiae non ostendetur, in partes contrarias ibunt. Magnitudinem dñi de Bethune et ingentem ad res nostras propensionem novi. Ego quid quid ad continuationem rerum intellexero, Dominationi Vestrae significabo sincerissime, cujus gratiis me in demississima fiducia commendans, expectato Dominationis Vestrae litteras, et in illis opinionem et mandatum ejusdem.

b)

Coppie de deux lettres du s^r *Absalon* ecrites à Monsieur le Marquis de Bethune du ... decemb. 1676. du chateau de *Kouar*.

Excellentissime et celsissime Domine Domine mihi observandissime.

Ne miretur Celsitudo Vestra ad *constrictum* epistolae exordium, *meror et egritudo* animi et *immutatus* vel *suspensus* resolutionis effectus calamum scribentis *impediunt fatales*. Sunt quae *anxiam et afflictissimam gentem premunt* vicissitudines, *deploranda conatum* conversio, vix enim *salutis aliqua spes affulserat*, cum *iratis in perniciem publicam fatis citius occidit*, quam orta est. *Inesperatus supremi visirii interitus et suspecta novi et infensi substitutio, remorata est jam in ortu constituta operatio*, non sine *luctu et conturbatione* omnium, qui patriam *libertatem et possessiones deffensas cupiebant vel restitutas*. Nolo prolixa *scriptione illustrissimam Dominationem Vestram onerare*, ex litteris domini *Teleki* et affectum ejusdem *leget et totius negotii seriem*.

Fateor, *conturbatum illius* animum et publicam et suam *lugere infelicitatem*, atque illam quidem quo majori incitamento *periculis et expensis in reparatione* ejusdem semper laboravit et laborat *defacto ... dit (?) hostium (?) et invidentium (?) malignitas subitam et* .....
.....
insperatam mutationem, etsi etiam aliae curae *sauciatam mentem non affligerent*, multum tamen addit ad *dolorem, in calamitate publica paucos invenisse* quidem, qui *imminentem interitum florentissimi regni sentiant lugeantque*. His tamen non *obstantibus* animose, uti credo, *perrumpet magnanimitas Teleki*, qui jam *celeriter vadit ad aulam, reparaturus spem vivam, quod metus vel invidia in periculum praecipitavit*. Totum rei *fundamentum dependet a resolutione supremi visirii, cujus indignationem donis et promissis mitigare intendit princeps Transilvaniae*. Nunc *adventum cursoris cum favorabili responso expectant universi*, qui causam publicam *promotam cupiunt adjutam*, ut sic cum *majori securitate et pondere ceptam* cum illustrissima Dominatione Vestra *negotium continuare et finire valeat*. Pro declaratione *moderni status* debuerunt praesentes epistolae *permitti*, ut in quibus difficul-

tatibus *ex parte principis Transilvaniae geratur negotium, Celsitudo Vestra cognoscat.*

Realis est actione rerum *Teleki, sed multi et invidi et factioni bene cupienti obstant; multitudine expensarum defatigatus, tamen per opposita penetrare nititur obstacula, nisi secundetur, vacillabit.* In reliquis remitto me ad perfectas litteras *Teleki et ad . . . . .*
. . . . . in dies expectatum aliquid singulare et consolatorium intendam, ut in omnibus mutui et intentioni illustrissimae Dominationis Vestrae satisfaciat, cujus gratiae me commendo, sum et maneo in demississimo cultu et perpetua serviendi sinceritate Celsitudinis Vestrae servus humillimus et obsequentissimus.

c)

Excellentissime et celsissime Domine Domine mihi observandissime.

Dum Excellentiae Vestrae positivam *promovendis rebus intentionem et fatale in executione ejusdem impedimentum revolve,* non possum *nisi dolenti animo manum ad scribendam epistolam admovere, quam devotio erga regem Poloniae et sincera erga Vestram Celsitudinem obligatio ipsa, deinde rerum sic retardatarum necessitas expostulant.* Fatis non ita pridem *functus supremus visirius principi Transilvaniae jam occulte concesserat licentiam,* ut quamprimum inter *imperatorem Turcarum et regem Poloniae pax conclusa fuerit, ad remediendas gentis oppressiones laborem curamque converteret, cujus declarationi initus princeps Transilvaniae, qualem resolutionem sumpserit, excellentissima Vestra Dominatio ex ore Absalon plane et profunde intellexit.*

Medio tempore per *concordiam animorum coalescentium in eo cardine stabat negotiorum series, ut per omnimoda belli necessaria media celeriter in Austriacos impressa suscipienda fuerit, sed insperatus nuntius de morte supremi visirii, ad cujus intimationem operatio incipi debebat, nostros conatus omnemque praeparationem confudit et suspendit adeo, ut propter surrogatum in locum defuncti suppressi visirii kamakan, qui et ipse hostilem semper animum contra principem Transilvaniae fovit, et propter magnatis cujusdam Zolioni ex Transilvania ad imperatorem Turcarum ante aliquot annos sub spe obtinendi principatus profugi, et adhuc superstites cupiditates ambitumque dominandi juvat actio rebus eousque differenda fuerit, donec affectus indignantis visirii per munera aliosque modos placari et in meliorem partem commeri possit, secus metuendum erat, ne ex actione contra et citra indultum ejusdem suscepta, occasionem rapiat super inducendi in eversione principis et Transilvaniae memorati Zolioni, qui in Porta precibus et promissis omnia facit, omnia tentat.*

Interim *princeps Transilvaniae Portam ad favorem*

declarationem omni. . . sic disponere nitetur, ut ex mente et. . .
. . . . . ejusdem majori cum efficacia, et plena cum securitate
*cursu rerum et earundem patrocini*o progredi possit. Ego in arce
*Kuoa*reum sufficientibus praeparatoriis tempus, quod eruptione
destinaveram, expectabam, et licet per mortem supremi visirii
dilata principis Transilvaniae resolutio contrarios ordines causasse
substiti, tamen expectans adventum Absalonis jam cum intentione
animosas interveniente hac formidine versas (igy) video, nec periculo
careat ad inimicitiam majorem concitandam infensi novi supremi
visirii animum, accedit carentia fortalicio^{rum}, quae ingruente vi
aut necessitate refugium concedentis et quod caput est, cum nervus
rerum, qui militem refractarium in debita disciplina cohibere pos-
sit, deficiat, denique reputans in suspenso manentem resolutionem
principis Transilvaniae, qui unius mensis stipendium praeferat
equidem, sed solutionem usque ad declarationem Portae distulit,
propero ad aulam expectatus ordines principis, suae celsitudini
jubendi potestas, mihi vero parendi obsequium relictum, et neque
dubito eam exportare solutionem venturam, quae languentibus rebus
vitam inspiret; interim pro possibilitate negotia in aula sic dispo-
nam, ut in casu Absalonis responsi Absalon praemittatur cum reali
informatione et affectu eorum omnium, quae ad actionem cum
vigore incoandam necessaria judicantur.

Credat Celsitudo Vestra, *insperatum hunc casum mentem*
meam conturbasse, spero tamen statum rerum ad illam metam
decursurum, quam oppressio sperare desiderat.

Saepe *desperatis rebus tempus medetur, et quae ineluctabilia*
videbantur, fatum et fortuna dederunt. Saepe, quae ratio non
potuit, sanavit mora. Nunc parendum erat necessitati, et ne causa
justissima praecipitanter agendo in extremam ageretur ruinam,
differre quam perpere magis ad rem videbatur. Nundum occasio
nundum deerunt media, sat cito et secure, si cum fundamento inci-
piatur diversio, quam laboribus, expensis, sanguine promovere con-
tendi semper et contendam.

Spero proinde et *confido* illustrissimam Excellentiam Vestram
rationibus solidis et fundamentalibus facile suscripturam, et ex-
inde pro summa sua prudentia moram factam declaratione princi-
pis Transilvaniae praemisso casui non aliis praetextibus imputabit,
cujus gratiis me commendans sum et maneo Celsitudinis Vestrae
servus humillimus et obsequentissimus.

Post scriptum.

Magnum fecit damnum dominus de Marseille cunctatione in
rebus, alioquin *dudum ad operationem pervinissenus*. Spero tamen
omnia bona, ex parte mea nihil defici, princeps Transilvaniae
optime inclinatus est.

Vires Austriacae in debilitate omnino in novos motus compositae animantur praesentium rerum mutatione, tametsi inclinatio Portae et visirii non videatur, uti creditum erat, aliena; sperantur in dies desiderata responsa. Legatus principis Transilvaniae honorificentissime acceptatus est in Porta.

VII. 1677. aprilis.

a)

Copie de la lettre de Mr le P^{re} de Transilvanie au Roy de Pologne.

Dum ad tractandum et concludendum ad excellentissimum dominum Marquionem ablegatus meus cum ablegatis exulum proficiscitur, volui devotionem meam et cultum erga Majestatem Vestram demissime contestari, et quandoquidem miserrima sors afflictissimi populi efficaciter remedia expostulat, non dubito Majestatem Vestram pro innata sua erga gentem hungaricam clementia cooperaturam, ut negotia jam tandem ad desideratum effectum promoveatur. Ego pro omni possibilitate intendam, ut post finitum tractatum et praesente nervo rerum gerendarum in actione sincera omnis mora praecindatur. Servet divinum numen Majestatem Vestram.

Felül a lap szélére jegyezve: Avril 1677.

b) Copie de lettre de Teleki au Roy de Pologne.

Iam tandem favente divina gratia discussis et remotis, quae potissima videbantur obstacula celsissimi principis domini dñi mei clementissimi, et communi dominorum exulum consensu tendunt dñi ablegati in Poloniam ad iucundum et finiendum tractatum; justissimam vicini causam et cognati populi ut serenissimae Majestati Vestrae commendam, non censeo necessarium, eo quod ejusdem regia propensis et tot argumentis contestata condolentia erga oppressam gentem et ejusdem libertates manifesta sit, unde eam in dubiam fiduciam habeo serenissimam Majestatem Vestram in ulteriori promotione regiam benignitatem suam efficaciter contestaturam, in illisque securitatem meae personae concernunt, coram magnifico domino Reverend sincere et sufficienter me expectoravi, ad quibus genuinam relationem me remitto ea spe fretus, quem semel devotum et humillimum clientem suum regia propensione sua complecti dignata est, ulteriori protectione non destitutam, eo in genere per generosum dominum Absalon quoque nonciari, cui ut serenissima Majestas Vestra fidem adhibeat, demississime rogo. In reliquo Majestati Vestrae longam vitam omniaque regia incrementa desiderans maneo etc.

c) Copie de la lettre du *dit Teleki au Roy.*

Diffusa per universum orbem *christianissimae Majestatis Vestrae erga miseros et oppressos clementiae fama*, sicuti bonos omnes in stuporem rapit et *reverentiam*, ita mihi quoque incitamento erat, ut per demissimas has ad *purpuram christianissimae Majestatis Vestrae studia et submissionem meam* deponerem. Iam *tertius vertitur annus*, ex quo *christianissimae Majestatis Vestrae oppressionibus afflictis succurrendi regia benignitas* nuntiata fuerat, quam veluti insperatam non poterant *domini exules*, omnesque illi, qui *causae ipsorum favebant* aliter, nisi inexplicabili *gaudio* et promissis ad *externam gratitudinem studiis* acceptare, cujus desideratus et ad faciendam ex hac parte *potentem diversionem* efficax effectus quo modo per duorum *annorum* et aliquot *mensium cunctationem retardatus* fuerit, non videtur necessarium, sed et *prolixum* foret declarare, hinc mature videbantur *omnia*, quin imo *justissima causa* et post tot *annorum exilium languescens dominorum exulum desperationis animi*, quam spei viciniore fuerant, sed per oportuno adventum *excellentissimi domini Marchionis*, et ingentem activitatem prudentiamque ejusdem *agonisantium rerum conditio*, nova *stabilimenta spiritum vitamque resumpsit*, in cujus tandem calamum applicare nolo, cum actionibus ejusdem etiam exquisitissimae laudes impares sint, fecit facitque, quod fido gloriaeque sui *regis* et aeternaturae *famae* intendenti *ministro* convenit; quia vero in actu *et tractatu rerum* suae excellentiae placuit, ut post patrocinium *celsissimi principis* mea quoque persona interessatur, non potui *detractare*, licet multae rationes obstitissent, ut devotionem meam et realia serviendi studia erga *christianissimam Majestatem Vestram*, zelum pietatemque erga *afflictam gentem meam* per obsequium sincerum et constans non comprobarem; et proinde me *clementiae christianissimae Majestatis Vestrae submitto* ad nutus et benignissima ejus imperata, quicquid ad dilatandam *christianissimae Majestatis Vestrae gloriam*, existimationem *celsissimi principis*, et vindicandam ab *oppressionibus Austriacis Pannoniam pertineat*, alacriter factururus, et quia virtutes herous animus et merita excellentissimi domini *Marchionis* affectum et propensionem meam ita concitarunt, ut nihil magis expertum, quam ejusdem *aspectu et colloquiis frui* pro ingenti felicitate reputarem, sicuti unum obsequium erga *christianissimam Majestatem Vestram* ita et idem *campus et continua actio nos conjungeret*. Id quod benignae dispositioni *christianissimae Majestati* subjicio, devotio *celsissimi principis* erga *christianissimam Majestatem Vestram* quia summa est, ita super eadem et promptitudine zeloque *genti hungaricae succurrendi eandem christianissimam Majestatem Vestram* assecuro. In reliquo *christianissimae Majesta-*

tis l'estrae longaevitatem, regnorum suorum augmentum, contra hostes victorias et triumphos, imo quicquid ad gloriam nominis et immortalitatem famae pertinet, demisse desidero.

d) Ejusdem domini *Teleki ad dominum de Pomponne.*

Dum negotium Hungariae ad formalem operationem per clementem christianissimae majestatis assistentiam deponitur, meamque personam post succursum celsissimi principis suscipiendae propediem actioni interessare, excellentissimo domino Marchioni de Bethune placuit, volui per praesentes erga Excellentiam Vestram cultum et observantiam meam contestari, ut videat, quantum magnanimitatem et virtutes ejusdem aestimam, quas fama publica etiam in his terris illustravit. Nihil est, quod in benignitate tanti regis, quem universus orbis suspicit, dubito, sed cum negotium quod suscipimus, arduum, aliaque belli dubia sint. non judicari temerarium christianissimae majestati uti causam publicam, et ejusdem vigorosam promotionem, ita et mea privata interessa per excellentissimum dominum Marchionem Excellentiae Vestrae commendare, sperans et confidens Excellentiam Vestram pro summa sua prudentia res in aula christianissimae majestatis tam profunde et efficaciter disposituram, ut actiones istae in cursu potentis diversionis non remorentur, meorum quoque laborum in incertitudine rerum christianissimae majestatis benigna protectio concedatur. Ego ubi ex indultu celsissimi principis post finitum cum excellentissimo domino Marchione tractatum manus operi admovero, ita deo clementer adjuvante procedam, ut realitas mea et constantia in rebus, devotio vero erga christianissimam majestatem ex publica fama elucescat. Caetera omitto tempori, me vero et interessa mea favori et gratiae Excellentiae Vestrae, cujus affectum in prima hac compellatione ita probum spero et efficacem, ut eandem dum vivam constanti zelo colendi occasionem accipiam, sicuti ob hoc momento sum et me semper profitebor,

Excellentiae Vestrae

obsequentissimum servum.

e) Copie de la lettre du prince de Transilvanie a M. de Bethune, que l'abbé Reuerend a apportée.

Illustrissime et excellentissime Domine amice mihi observandissime.

Expediti per illustrissimam et excellentissimam Dominationem Vestram ad me domini de Forual et Reuerend praesentatis primum litteris eorum diligentiae commissis, ea quae ad negotium modernum perficienda fore existimabantur, verbotenus etiam

satis perspicue *exposuerunt*, quae omnia tam respectu *mittentis*, quam vel maxime tanti *regis*, *cujus nomine* haec agebantur, non saltem gratissima mihi acciderunt, sed debito quoque et *congruo* sunt *accepta et audita honore*, quare illorum alterum certos ob *respectus* apud me *remanere feci*, alterum *autem ad illustrissimam et excellentissimam Dominationem Vestram remisi*, et quoniam ipsamet rei ponderositas unico *colloquio definiri non potest*, ad ea quae requiruntur *tractanda*, expeditus *per me est generosus Balthasar Matscasi*, ad cujus relationem me referens, ut ipsi in iis omnibus, quae nomine meo Excellentiae Vestrae est repraesentaturus et expositurus, indubiam fidem adhibere velit, amicabiliter requiro, divinae de caetero protectioni commendans maneo

Ejusdem illustrissimae et excellentissimae Dominationis Vestrae

Datum *Fagoras* 11. Aprilis 1677.

servus paratissimus
Apafi.

f) Copie d'une seconde lettre du *P^{re} de Transilvanie* à *M. de Bethune* rendue par son ambassadeur.

Illustrissime Domine ac excellentissime dñe mihi observandissime.

Litteras Excellentiae Vestrae cum honore accepi, *declarationem* in promovendis *negotiis hungaricis* ex relatione magnificorum dominorum de *Forual et Reuerend* intellexi; cupiens proinde ut post *tot rerum et casuum vicissitudinem* jam tandem serio et *efficaciter* pro sublevandis afflictis procedatur; ad nutum et voluntatem Excellentiae Vestrae fidelem meum mihi dilectum generosum Balthasarum Matscasi tabulae meae judicariae juratum assessorem *emisi ad Excellentiam Vestram*, ad faciendam super *propositis punctis finalem conclusionem*. Spero et confido Excellentiae Vestrae verbis et *propositionibus* ejusdem, quas ex *mandato et commissione mea faciet*, plenariam fidem adhibituram, cujus sinceritati me commendans maneo,

Illustrissimae ac excellentissimae Dominationis Vestrae

Datum *Fagoras* 12. Aprilis 1677.

servus paratissimus.
Apafi.

g) Copie de la lettre de *Teleki* à *M. de Bethune*.

Illustrissime et excellentissime Domine domine mihi colendissime.

Non mirabitur Excellentia Vestra, multominus oblivioni vel inurbanitatis notam censebit, quod ad binas ejusdem et gra-

tissimas litteras responsum non dederim, expectatio *cursoris ex Polonia cum confirmatae pacis desiderata fama*, post supervenientem ordinem Excellentiae Vestrae illustrissimorum dominorum *ablegatorum* certitudo subministrarunt occasionem *intermitti* vel dilati officii; jam cum ex parte *celsissimi principis* domini domini mei *clementissimi*, et per unanimum consensum *dominorum exulum ex communitate ipsorum* domini *ablegati* ad Excellentiam Vestram ad *ineundum et finiendum tractatum* per sufficientia requisita *proficiscuntur*, potius placuit orali *relationi* domini *Reuerend declaratione* omnium rerum committere, quam prolixa et molesta *scriptione* Excellentiam Vestram *molestare*. Ego prouti dexteritatem in agendo suae illustritatis expertus sum, ita de pari in faciendis relationibus non dubito. Quae vero personam meam in particulari concernunt, in illis quoque omnibus fundamentaliter jam satis me expectoravi, committendo reliqua industriae et sinceritati domini *Absalon*, cui Excellentiam Vestram fidem omnimodam adhibituram, spero. De cetero committo me favori et affectui Excellentiae Vestrae, rogoque, ut securissima semper sit de devotione mea erga *christianissimum regem*, cultu et reali sinceritati erga Excellentiam Vestram, zelo pietateque erga *gentem hungaricam*, et quod in promotione *publicae causae* nihil aliud intendo, nisi quod gloriam *christianissimae maiestatis et celsissimi principis* domini dui mei *clementissimi*, existimationem Excellentiae Vestrae, salutem et emolumentum *Hungariae* promovere possim, hoc sincere et bona fide quaero, et constanti proposito *demonstraturus, in actu publico* resolutionem meam ab *operatione* nunquam fere difformem habendo, jam mandatum et ordines *celsissimi principis*. Quod superest, Excellentiae Vrae vitam et felicitatem desiderans sum et maneo ex toto corde

Illustrissimae et excellentissimae Dominationis Vrae

Ex possessione mea *Sancti Petri* 21. Aprilis 1677.

servus humillimus

Michael Teleki.

h) Copie de la lettre de la Communantè d' hongrie a M. de Bethune.

Celsissime et excellentissime Domine D^{ne} nobis inprimis colendissime.

Litteras Celsitudinis Vestrae, benignum ejusdem erga *opresam* nec non malorum *acervo ab infensissima libertatum et corporum nostrorum tyrannide Austriaca obrutam gentem nostram favorem, ac clementissimi christianissimi regis domini dⁿⁱ nostri clementissimi* vel supra vota affectum exhibentes summa cum devo-

tione humillime accepimus, quae nos 14 13 30 164¹⁾) *calamitatum immersos inexplacabilibus aei, umnis* expositos, ad spem ultra quam dici possit assequendam *christianissimi regis intentiones*, et adipiscendi jam tandem *malorum* nostrorum fines *erexerunt*; affulgente itaque gratia *divina* hanc clementiam *christianissimi regis*, nec non indefessum *causae nostrae promotionis studium* et gratiam illustrissimae ac excellentissimae Dominationis Vrae, nationali, eoque humillimo obsequio ac servitiorum nostrorum *promptitudine* ad *halitum* vitae nostrae *ultimum*, nominisque *hungarici memoriam* demereri nullatenus intermittemus, nihil in reliquo quoque de *clementia christianissimae regis* et benigno erga *gentem nostram* Celsitudinis Vestrae dubitantes. Juxta *mandatum* et voluntatem ejusdem totius *exulantis*, ad gratiam *christianissimi regis anhelantis gentis hungaricae praesentium exhibitores* generosos dominos *Fabianum Farkas, Petrum Fagel et Danielem Absalon* fratres et amicos nostros ad Celsitudinem Vestram ablegandos duximus, voluntatem nostram Celsitudini Vestrae *aperiendam ori* eorum inserentes, et simul cum eodem juxta *puncta ipsis per nos data agendi, concludendi et oblatam christianissimi regis clementiam ac propensitatem*, nec non Celsitudinis Verae gratiam *acceptandi* facultatem iisdem committentes, orantes humillime eandem Celsitudinem Vram, quatenus eosdem *dominos fratres et amicos nostros pro ablegatis gentis hungaricae agnoscere, propositionibus eorumdem nomine nostro faciendis plenam fidem adhibere, quantocius ad nos cum optata resolutione remittere, ut quoque nos clementiam christianissimi regis recommendantes habere, affectuque suo sincero* prosequi non dedignetur, manentes

Celsitudinis Vestrae

Datum in *Fagoras* 2. aprilis 1677.

humillimi et obsequentissimi
servi

*universitas dominorum et
comitum baronum, magnatum,
nobilium totius equestris et
pedestris militiae hungaricae
exulantium.*

Közli: GERGELY SAMU.

¹⁾ Megfejtetlen szó.

A SZÉCSÉNYI CONVENT TÖRTÉNETÉHEZ.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Az nemes magyarországi confoederált statusoknak mezőbeli conventusnak alkalmatosságával religio dolgában nemes Bars, Esztergom és Komárom vármegyékben, templomok, parochiák és iskolák assignátiója iránt lött rendelkezésről való testimonialis.

Általánosan ismert dolog, hogy II. Rákóczy Ferencz fejedelemnek igen sok baja volt a vallási felekezetekkel.

Lipót császárnak hosszú uralkodása alatt a törvényes rend felforgatott; az országgyűlések által hozott törvények meg nem tartattak. És a Rákóczy-féle fegyverfogás okai között nem kis jelentőséggel bírtak a vallási sérelmek, melyeknek orvoslását mind a katolikusok, mind a protestansok egyiránt sürgették. A sokszor megújult béke-tárgyalások alkalmával e tárgy az országgyűlésre halasztatott. A protestansok a linczi béke pontjainak megújítását és végrehajtását óhajtották. Templomokat, iskolákat és parochiákat követeltek vissza, melyek a lefolyt zavarok alatt erőszakkal vétettek el tőlük.

A szécsényi országgyűlésnek egyik főtárgyát ez képezte. Kimondatott a vallásgyakorlat szabadsága; és az erőszakosan elvett templomok, iskolák és parochiák visszaadására nézve oly egyezmény jött létre, melyet mind a két fél, t. i. a katolikusok és a protestansok is elfogadtak.

A 16. §. tcz. így hangzik: »A végzéslevélben elősorolt templomoknak az említett módon lett általadására neveztessenek biztosok a méltóságos vezérlő fejedelem által mind a két status közül, kik az annyszor említett végzést a kezükbe adandó utasítás szerint minden fogatkozás nélkül foganatba venni ügyekezzenek.«

Ennek alapján küldettek ki a következő bizottságok:

Abauj, Zemplén és Borsod vármegyékbe: Gundelberg János kath., Máriássy Miklós ref., Breznay János ev.

Gömör és Torna vármegyék részére: Országh Pál kath., Janka Péter ref., Szentmiklósy György ev.

Trencsén és Túrócz vármegyék részére: Huszár József kath., Sipos János ref., Bohus Ferencz ev.

Zólyom, Hont, Nógrád és Heves vármegyékbe: Féja János kath., Kántor István ref., Okolicsányi Gáspár ev.

Bars, Komárom és Esztergam vármegyékbe: Hunyady András kath., Péli András ref. és Balogh Gáspár ev.

Arva és Liptó vármegye részére: Rakovszky Menyhért kath., Gyürky Ferencz ref. és Okolicsányi Kristóf ev.

Szepes és Sáros vármegye részére: Melczér János, utóbb Bornemisza István kath., Becskeházy Zsigmond ref., Görgey Imre ev.

Pozsony és Nyitra vármegyék részére: Novota István kath., Sziagyártó István ref. és Gosztonyi Miklós ev.

Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár és Szabolcs vármegyék részére: Orosz Ádám kath., Kazinczy András ref. és Róth János evangelikus.

Ez uttal a Bars, Komárom és Esztergam vármegyékbe kiküldött követek jelentését közöljük az országos levéltárban őrzött eredeti szöveg után, mely ekképen hangzik:

Mi alább írottak tudtára adván mindeneknek, az kiknek illik, ez levelünknek rendiben. Hogy nemes magyarországi conföderált statusoknak szécsényi mezőben lött decisiója, ugyanazon statusoknak méltóságos vezérlő, s erdélyi választott fejedelmünk felsővadászi Rákóczy Ferencz kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatja szerint templomok, parochiák és oskolák assignatiója végett kijöven, s alázatos engedelmeséggel mind az nemes ország conföderált statusinak, mind pedig ő fejedelemsége parancsolatának eleget tenni s ahoz alkalmaztatni magunkat tartozván, mel-lénk vévén nemes esztergami káptalani vicáriosot s almidiai püspök Pyber László úr ő nagysága deputációjából tisztelendő Huszár György vice-archi-diaconus taszári plébános uramot ő kegyelmét, alább írt mód szerint procedáltunk. Említett kegyelmes urunk ő nagysága szécsényi táborról sexta Octobris emanált első parancsolatjának ténora következik e szerint. Generosi Fideles nobis dilecti salutem et principalis gratiae nostrae propensionem. Minémű amicabilemre léptenek az elmúlt generalis conventus alatt mind az három religioból álló nemes ország státusi, a templomok, parochiák, scholák és azoknak appertinentiái iránt, úgy tudjuk, másként is nyilván vagyon kegyelmeteknél, mindazáltal acclusákból is bőven megértheti. Hogy azért azon megegyezések az nemes statusoknak mentül jobb móddal s hamarébb mehesse-nek effectusban, kegyelmetek ezen parancsolatunkat vévén, minden idő vontatás s halogatás nélkül menjen el, s az accludált instructionak voltaképpen tegyen eleget. Secus non facturi. Ceterum eosdem benevalere desideramus. In castris ad Szécsén positis

die 6. mensis Octobris, anno 1705. Franciscus princeps Rákóczy. Generosis Andreae Hunyady Andreae Pély et Gasparo Balogh fidelibus nobis dilectis. (L. S.)

Instructio commissariorum pro exequendorum infrascriptorum in negotio templorum parochiarum, collegiorum, scholarum earundemque appertinentiarum proventuum ac vendituum in inclytis comitatibus Barsiensi, Comaromiensi et Strigoniensi existentibus, occasione moderni generalis confoederatorum regni Hungariae Statuum conventus inita amicabili exmissorum.

Primo. Köteleztetnek arra, hogy ezen commissioban és functiójokban tehetségek szerént serényen és híven eljárjanak, azon hitők alatt, melylyel mostanság ineált nemes magyarországi statusoknak confoederációjában ők is beléptenek, félre tévén minden gyűlölséget, haragtartást, kedvezést, kéreményt, adományt, és mindennémű tekinteteket, arra vigyázzván mindenütt, hogy a lakosok között a jó harmonia és atyafiúi szeretet inducáltassék és ha eddig valami viszálkodás volt közöttök, az kigyökereztessek.

Secundo. Köteleztetnek arra is, kinek-kinek a szeriut adják kézhez a templomokat, scholákat, parochiákat, a mint fel van a punctumokban téve, a mely féltől mindazáltal ezen amicabilis által elesnének a templomok, parochiák és iskolák, ha kívánja az auditorium, mindenütt excindáljanak elegendő helyet pro templo, parochia et schola.

Tertio. Hogy a templomoknak illetén assignatiói alkalmatosságával ne légyen valami profanatioja templomokban található szent eszközöknek, magok mellé veszik minden nemes vármegyében ex parte catholico Archi-diaconusokat, a hol pedig azok nem lennének, decanust avagy káptalanbéli személyt, melyeknek jelenlétében megvizsgálván valamely félnek assignálandó templomokban kit mi illet, pro ratione receptarum harum religionum, azt annak adják, azért is,

Quarto, szabad lészen a catholicus plébánusoknak casulajukat és más misékről való eszközeiket magukkal elvinni és kelyhököt is, azokon,

Quinto, ha az Archidiakonusok nem akarnának ad requisitionem commissariorum jelen lenni, eo non obstante procedáljanak az dologban.

Sexto. A kinek templom, parochia, vagy schola assignáltatik, oda értetnek mindenütt azokban tartozó földek, rétek, kertek, szőlők és más parochia s scholabeli appertinentiák, ha csak expresse nem eximáltattak in amicabili.

Septimo. Sehol ne adigáltassék a lakos, hogy más valláson levő parochusnak fizessen valamit vagy désmát adgyon, ha szinte oda esett is a templom, a hol lakik, ha csak specialis declaratio nincsen iránta, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico.

Octavo. Az harangozás, temetés mindenütt köz legyen erga aequalem taxam, az harangozástól való fizetés pedig azé legyen, a kié a templom, azt feltétvén, hogyha valamely fél más valláson lévő templomban temettetnék, az ceremoniák ottan az religiobéli egyházi rendeké legyenek, a kié a templom, a cimiteriumokban pedig, kiki maga vallásán való ceremoniákkal temethessék halottját.

Nono. Ha valami abalienáltatott, a ki az ecclesiához tartozott, comperta rei veritate, restituáltassék az is.

Decimo. Az ispitályokban mindenütt sine discrimine religionis accommodáltassanak a koldusok, prae ceteris pedig a kik az hadakban sebekben estek, alkalmatlanokká lesznek az hadakozásra.

Undecimo. A midőn connumeráltatnak a lakosok, oda számláltassanak az házok népe és a rend szerént való szolgák, dolo et fraude amoto, tempore connumerationis pedig az egész parochia, megye mater et filia együvé számláltassék, a nagyobb rész úgy eruáltassék.

Duodecimo. A mely földeket a catholicus plébánusok, vagy e converso az evangelicus parochusok bevetettenek, eo non obstante, ha valakinek parochiája elesik, juxta illum, qui seret, ille metit, azé legyen a termés, a ki vetette. Az szőlőknek ez idei fructusát azok szedgyék, a kik kapálták, de annak utánna rendi szerént befedjék s úgy resignálják.

Decimotertio. Ezen commissarisok nemes, szabad és királyi bánya-városokban is procedáljanak, mely nemes vármegyében vannak. A templomoknak dolga pedig ekképpen accommodáltatik. In comitatu Barsiensi, nagy-ugróczy, péterneki, szénásfalvai, felső-zdányai, alsó-zdányai, magos-parti, vihnyei, nagyszelcséni és simonyi keszi templomok cum appertinentiis adattatnak az augustana confessión való statusnak nagy-sallai, semléri, sztyörgyi, kis-sárai, poczbai, és főhelyi templomok hasonlóképen pertinentiáival az helvetica confessión való statusnak. Kemencz pedig commissariusok által connumeráltassék és az szerént jussan az templomhoz azon religio, a melyben való nép többnek fog találtatni. Az ó-barsi templom cum pertinentiis leszen a catholicusoké, melynek filialissa Uj-Bars az helvetica confessión valóknak adatott, úgy mindazonáltal, hogy az ó-barsi templomnak minden jövedelme két részre oszoljon, kinek egyike a catholicusoké, másika a reformátusoké legyen. kivévén a fundatiót. Ezen megnevezett templomokon kívül, a mely religió a többinek ususában vagyon, ennek utánna is a szerént maradjon. In comitatibus Strigoniensi et Comaromiensi. Esztergom és Komárom vármegyei helyeiben légyen a connumeratio per commissarios, nevezet szerént pedig Komárom vármegyében Udvarnokon, Martosson, Néme-

tiben, Csusban, Pottauban, Radványban, Nagy-Megyerben, Eki-
csében (?); Esztergom vármegyében, Mocsban, Bucsuban, Bátor-
kesziben, Kis-Ujfaluban. Olveden, Farnakon. Datum in castris
ad Szécsén positis die 6. Octobris anno 1705. Franciscus princeps
Rákóczy. (L. S.)

Második parancsolatjának, a ki die 17. Octobris Nyiregy-
házán datáltatott, nemes szabad királyi városokban assignálandó
templomok, parochiák, és oskolák iránt, ténora e szerint követke-
zik. Generosi fideles nobis dilecti. Salutem et gratiae nostrae prin-
cipalis propensionem.

A conföderált nemes státusok szécséni mezőbeni mostan-
ság celebrált generalis conventusok alatt az vallásbeli dolgok
amicabilis transactiójának végbenvitele iránt kegyelmeteknek
küldött levelinkből véletlen kimaradván, a királyi városokban
lévő templomok, parochiák, scholák és azoknak appertinentiái
iránt lött megegyezések a nemes statusoknak, ezen alkalmatos-
sággal, hogy azok iránt is rövidség ne legyen, kegyelmeteknek
megküldöttük s egyszersmind parancsoljuk is, instructiójoknak
ténora szerént a specificált városokban is elmenvén vegye effec-
tusban azokban lévő templomok, parochiák, scholák appertinentiái
iránt accludált nemes statusok megegyezését. Secus nec facturi.
Ceterum eodsem feliciter valere desideramus. In castris
ad Nyiregyház positis die 17. Octobris anno 1705. Franciscus
princeps Rákóczy. Generosis Andreae Hunyady, Andreae item
Pély et Gasparo Balogi fidelibus nostris dilectis. (L. S.)

Az confoederált nemes statusok szécséni mezőben a mostan
folyó 1705-ik esztendőben Sz. Mihály havának 1-ső napjára indi-
cált generalis conventusokban ez alább specificált szabad királyi
városokban s falukban való templomok, parochiák, scholák és
azoknak appertinentiái iránt lett amicabilis megegyezések.

Cremnici. Május templum arcense cedet pro augustana
confessionis addictis cum templo slavico in suburbio existente.
Forense vero sive parochiale cum parochia et schola templo item
Franciscanorum pro catholicis. Pro parochia evangelicorum assign-
atur domus civica; salarium vero parochorum dividetur inter
statum catholicum et evangelicum aequaliter. In villulis Cremni-
ciensibus Lueska et Kunosof existentes ecclesiae et templa cum
appertinentiis cedentur pro evangelicis, in Perk vero pro catho-
licis, sed hic locus pro templo et accessoriis excindetur evangelicis.

Ujbányán. A xenodochiale templom adattatik az evangeli-
cusoknak, az catholicusoknak pedig az parochia, melyet tartoz-
nak communibus expensis templomnak építeni, azon a helyen
parochia is vagyon pro catholicis. Az fizetés két felé megyen az
parochusok között. Az minémű beneficiumok vannak az templom-
hoz és parochiához, azok két felé osztassanak. Két helynek

nagyobbika az catholicusoké, az kisebbik az evangelicusoké. Az catholicusoknak pro schola mutattatik hely, mellette lévő kerttel együtt, az puszta templom mellett. Az mely ispitályhoz való falut elzálogosított az város, communibus expensis tartozzik redimálni. Mely parancsolatok continentiainak alázaotossan tartozván obtemperálnunk, die 30. Octobris anni 1705. Ó-Barsra jöven az holott is instructiónk szerint a jövedelmet két részre akarván osztani, annak pedig különben végére nem járhatván, Ó-Barsot nem régi-ben megszállván, az uj-barsiakat előnkben citálván, hit szerént examináltuk alább írt személyeket, mennyi föld, rét és más jövedelem volt az ó-barsi templomhoz fundáción kívül?

Első ujbari bíró Sallai János annorum circiter 50, második, Varga Mihály annorum 73, harmadik, Fodor Gergely annorum 55, negyedik, Leczky István óbarsi annorum 45, ötödik, Jókay Mihály annorum 47, hatodik, Péterke Gergely annorum 70, hetedik, Méhes Albert annorum 60, nyolczadik, Kisló István annorum 52, kilenczedik, Dávid János marosfalvai annorum 70. Rétek száma:

Primo. Hidegkútnál circiter két ember kaszáló rét. a kit circiter két forinton eladtak s vevének azon a pénzen ecclesia könyvet.

Secundo. Az Urgátján alól az árok mellett, kinek alsó szomszédja Solymosi János, felső Muska Ádám úr, circiter 4 ember kaszáló.

Tertio. Falu malmán alól. fejjől a falu rétje, ki egy ember kaszáló.

Quarto. A Gyöngyszélben felső szomszédja Fertus György, alsó szomszédja Gyöngyszélben, egy ember kaszáló.

Quinto. Bikarétje, felső szomszédja Pallos János kores-máros, alsó Solymosi János, egy ember másfél nap megkaszálja.

Sexto. Fakókert, kívül árok és egyfelől pázsit, hat ember kaszáló.

Septimo. Kesse-rét, felső szomszédja Varga Mihály rétje, alsó Póka Bálint, 6 ember kaszáló.

Földek száma: Garamon túl négy hold föld, kinek felső szomszédja uj-barsi határ, alsó kiskálnai Bokros János, melynek Méhes Albert elzálogosította maga földit. Secundo. Mocsárföld egy harmadfél hold, felső szomszédja az út, alsó marosfalvai határ. Tertio. Venetiben (Németiben?) levő 8 jobbágy, ugymint Batovszky Márton, Jancsovcics Márton, Kétyi Tamás, Stefanovics Benedek, Kabala Ádám, Kabala György, Brapha János, Mészáros Márton. Mely réteket, földeket és jobbágyokat instructiónk szerint két részre osztván, névszerint ó-barsi plebanus uram parochiájához Podluzsányi Márton uramnak jutott Hidegkútnál

lévő rét (mely mivel uj-barsi lakosok által elzálogosítottatott, tartoznak azon rétet kiváltani, és ő kegyelmének resignálni sub poena occupationis alterius similis prati ac resignationis ad parochiam), másik rét obveniált Falu malmán alól, harmadik Gyöngyszélben, negyedik Kesse-rét. A földekből Mocsár nevű föld harmadfél holdból álló és mivel másfélnek négy hold földje obveniált, in adaequationem illius említett plebanus úrnak adatottatott Bikarét. Venecziben lévő jobbágyok közül Mészáros Márton, Kabala Ádám, Kabala György, Brapha János. Említett uj-barsi reformatus miniszter Czene István úrnak pedig maga parochiájához jutott névszerint rétek közül, első az Ürgátján, második Fakókert, Garamon túl négy hold föld. Venecziben lévő jobbágyok közül Batovszky Márton, Jancsovics Márton, Kétyi Tamás, Stefanovics Benedek, mely jobbágyok esztendőn által mindenike 16 napot tartozik maga ecclesiabeli egyházi személynek szolgálni szokás szerint, a több munkát pedig domino proprietario praestálni fogják régi usus szerint, salva permanente fundatione defuncti domini baronis Nicolai Jaklin penes prae-mentionatum dominum plebanum O-Barsensem et ecclesiam permanente.

Die 31. mensis Octobris Szemlér nevű faluban érkezvén, az holott is punctatim az instructiókat a lakosok előtt megolvastván s examinálván a dolgot, comperiáltatott: Ezen helységben lévő templomban katholikus plebanus által nem administráltatott az exercitium, járván ide való lakosok Nagy-Ódra, s a templom zárva állott egész Ocskai László uram Lévára való jövetelég, s azután református miniszter uram az exercitiumot continuálta, semmi egyházi eszközök nem találtattanak, a kik katholikusoké volnának, hanem találkozik egy föld négy szám alá való ecclesiabeli nevezendő, kinek felső szomszédja Tóth András, alsó pedig Bálint István, más föld is találkozik Pap-Berke alatt lévő, de azt a Garam elmosta. És minthogy két lakoson kívül, a ki egyike katholikus, másik evangelikus, mindnyájan a lakosok reformatata religión vannak, semmi más difficultást nem találván, a templomot cum praescriptis appertinentiis assignáltuk, hanem secundum punctum septimum declaráltuk, ne tartozzanak fizetni ministernek, ha csak nem akarnak, hanem qui libet suae religionis ministris.

Ugyanaz nap Sz.-György helységben érkezvén, az holott is becitálván lakosokat előnkben, nem különben tiszteletes plébános Tapolcsányi István úramat, kinek filialissa lévén ide való templom, s examinálván ő kegyelmét de ecclesiasticis apparamentis, vannak-e templomban vagy nincsenek; recognoscálván ő kegyelme, hogy semmi apparamentuma azon ecclesiának nincsen. a ki katholikusokat illetve, sőt ezen helységben is egy katholikus

és egy evangélikus gazdánál több nem találkozok, hanem mind a reformatá religion való. Condescendálván a pertinentiákra, találkozott három föld, minden vetőre egy-egy föld s mindenike capiens saporem (?) hármát; az egyikének felső szomszédja Mezőföld, alsó malom, másik földnek hasonlóképen felső szomszédja országút, alsó szabad mező, harmadik földnek szomszédjai hasonlóképen azok, minthogy minden esztendőben osztják a földeket, találkozok egy rét Falki nevű, két ember kaszáló, felső szomszédja Kovács, alsó Jákus rétje, melyet most veszeli ember bírja, azért azon ecclesiát cum praescriptis pertinentiis assignáltuk az reformatá religion lévőeknek, feltéven azt secundum continentias puncti septimi, praedecarált s ezen helységben találkodott katolikus és evangélikus ne kényteleníttessék reformatá religion lévő miniszternek fizetni. Azonban említett Tapolcsányi István plébános úram által előnkbe terjesztetett, hogy ide való lakosok ex annuo censu tartoznak 19 szapu buzával, kiről obligatoriája is vagyon ő kegyelmének. Ez iránt a lakosokat behivatván, ad eruendas animorum amaritudines intréven őket, megigérték előttünk azon 19 szapu buzát említett plébános úrnak megadják, s ő kegyelme is obligatoriát tartozik visszaadni, hanem a malombeli proventus iránt ninémű praetensiója volt említett plébános urnak, mélt. fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága resolutiója szerint, minthogy az durante officio ipsius conferáltatott, cessante autem iam officio seu ministerio, ő kegyelmének nem ítéltük, sőt az ecclesiának sem, minthogy ad beneplacitum proprietarii volt applicálva, a mint a lakosok információjából értettük, hogy csak Nagy István uram tisztartóságában circiter 15 esztendőnek előtte applicáltatott volt azon jövedelem; azelőtt pedig proprietariusnak három közöl árendát huszonegy forintot fizettek annuatim azért in ea parte most is ad proprietarium relegáljuk azon beneplacitumot ratificálni a mennyire praetensiója lett volna említett plébános Tapolcsány urnak ex sedecima fruguum huius anni ezen helységben, azt amicabiliter cedálja ő kegyelme tiszteletes Gyarmathy István urnának, ide való miniszternek, hanem in quantum az ecclesia elesett ő kegyelmétől, cum solita et magna submissione interponit potestationem. Die 1-ma mensis Novembris Kis-Saroban érkezvén, az holott is lakosokat előnkben hivatván, s az instructiót megolvassán előttök s examinálván punctatim mindenikre találkozott fából épített templom, ki nek semmi apparamentuma nincsen, a ki katolikusokat illetve, sőt szántóföldje, rétje, s más pertinentia sincsen, az szerint parochia és iskola, azért a templomot instructiónk szerint assignáltuk reformatá religion valóknak, minthogy az egész lakosok azon a valláson levők két katolikus és egy evangélikus gazdákön kívül, kiket secundum continentias

puncti septimi declaraltuk, ne kénytelenítettessenek más itten levő ministernek fizetni, hanem magokénak. A minémű liquida praecensiója vagyon tisztelendő előbbeni plébános Tapolcsány István uramnak 32 szapu búza végett egy vékán kívül, ad praecavendas amaritudines cordium disponáltassanak a lakosok s meg is ígérték, megadják ő kegyelmének s ő kegyelme is az obligatoriát visszaadja, hanem az egy napi szombati részt malomból e converso cedálta lakosoknak, mely proventust se ő kegyelmének se pedig itt való templomnak nem adjudicálhattuk ex rationibus im assignatione templi sancti Georgii appositis, hanem itt is ezen helységbeli templomnak assignatiója végett említett plébános uram cum consueta humillitate interponit protestationem.

Die 1-ma mensis Novembris Nagy-Salló mezővárosában érkezvén s considerálván, a községet előnkbe hivatván és instructiókat megolvassván előttök, első punctumnak continentiaja szerint kívántuk volna a templomot ex respectu bonae harmoniae futurae vagy alternatis choris pro exercitio utriusque religionis felosztani; de bizonyos difficultásokra nézve más nap sem vihetvén azt végben, templomnak által rekesztése sem lehetvén, más nap ugymint 3 ejusdem mensis, minthogy a catholicum auditorium a ki itt helyben, és Hölvény nevű filialisban 102 lélekre, azonban ex circumvicinis locis ezzel együtt computálván circiter 669 lélekre extendáltatott, a kik eddig ezen templomban isteni szolgálatra szoktak járni, kívánt excindáljuk elegendő helyet pro templo, parochia et schola, jóllehet alkalmasint a helyeket megjártuk in communi, a hol lehetett volna excisiója, de ott is bizonyos difficultások és consideratiók támadván, végtére harmadfél fertály fundust másfél fertály Barsi Mihályé, fél fertály öregbik Hölvény Jánosé, a kin épület vagyon, fél fertály ifjabbik Hölvény Jánosé, említett barsi fundusán egy új tapasztatlan épületet s tett vala város közönségesen, azon fundust új épülettel együtt deputáltuk pro parochia, a végre, hogy felülirt katholikus lelkek isteni szolgálattól ne priváltassanak. Plébános ur az auditoriummot megtapasztatván, az első szobában isteni szolgálatot véghez vihesse, a többi épületben magának residentiaja lehessen, miglen isten segítségéből a templom felépül, kinek is helyt mutatunk, haranglábtúl fogvást a mostani templom felé, in tanta circum ferentia una cum caemeterio, amint a mostani templom és caemeterium fekszik, iskolának pedig mindjárt parochia mellett való fudusocskát, kin egy házikó van ragasztva, mind parochia és iskolahely 15 ölnyre szükségű följebb irt mód szerint ezen parochia és iskolahelyeket pedig ad ulteriorem suae serenitatis principalis ratificationem rationibus ex praescriptis assignáltuk. A mostani templomot pedig parochiát és iskolát reformata ecclesián levő religiúnak cum suis appertinentiis et proven-

tibus assignáltuk, úgy mint 3 vetőre 36 hold földet, minden vetőre 12 hold föld esvén, azonkívül a parochia mellett 2 zsellérház vagyon, a kik a parochiához szolgálnak, a plébános ur két hold földet mindenikének adott. Hölvényi territoriumban is bizonyos földek találtatnak, nem különben szőlők, a kiből tized szokott obvenialni plébánosnak, azonkívül hölvényi territoriumban pap erdeje és egy darab rétecske, mocsár nevű három ember kaszáló. Az ide való templomból pedig említett vice archidiaconus úram midennémű egyházi eszközét együtt plebanus urammal kezekhez vették. Declarálván a lakosoknak secundum continentias septimi puncti ne adigaltassanak lakosok más valláson lévő parochusoknak fizessenek valamit, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico, úgy a harangozást és temetést magok között observálják nyolczadik punctumnak ténora szerint. Előbbi plebanus Tapolcsányi István úram pedig négy hold parochiabéli földet bevetvén, termését felveszi. Említett plebanus uramnak Nagy Sallajah tartozott 32 szapu búzával és bizonyos számú szekér fával, obligatoriáknak ténora szerint tartoznak eleget tenni magok obligatoriájának, nem különben iskola mesterek is, mivel tartoznak. Alázatos reverentiával valamint filialis templomoknak assignatiójában, az szerint most is protestált ő kegyelme. A minémű harangot előbbeni plebanus uram circiter két hétnek előtte bevitetett Újvárbán, azon harang ecclesiához tartozandó lévén, az is az harangozáshoz azon harang visszahozattassék, determináltatott. Megnevezett catholicus plebanus uram előbbeni plebánián ezen esztendőben esendő szent András napig fog resideálni, azután pedig tartozik resignálni.

Nemes Esztergam vármegyének Nagy-Ölved nevű falujában 3 praesentis érkeztén, die 4 ejusdem megolvassván instructi-
ókat lakosoknak, praeducáltatott ide való catholicus plebanus tiszteletes Rudnay György uram által vicarius uram ő nagysága investitúrája, a ki in anno 1701 emarált, hogy ezen nagyölvedi templomhoz tartozandó filialisok, Bard, Ketty és Fárnad, azért secundum tenorem puncti undecimi instructionis, kiküldtén unanimi consensu ad connumerationem, catholicus, evangelicus és reformata religiókból böcsületes egyházi és világi rendeket nemes vármegyék szolgálait is, mindenike cum sibi adjunctis alternis religionis, házonként maga religiójabéli gazdát, gazdasszonyt azoknak hét esztendőn felül való gyermekeit, szolga rendét conscribálják, az mind is megirt négy helységben véghez menvén conscriptio Nagy-Ölveden találkozott catholicus 152, Bardon 183, Kettyen 35, Farnadon 55, in toto 425. Evangelicus Nagy-Ölveden 31, Bardon 2, Kettyen 13, Farnadon 131, in toto 177. reformatus Nagy-Ölveden 254, Bardon 1, Kettyen 143, Farnadon 223, mindenestül 621, az nap és utána való más nap is com-

portálván ezen lelkeknek számát, kérdés támadván ex parte catholica, hogy nagy-ölvedi templom említett investitura szerint mater volna, megnevezett helyek filialisok, de annyiban connumeráltak és applicáltak csak ad matrem, a mennyiben catholica religion valók találkoznak? minthogy circiter két esztendőnek előtte Farnadra, Kettyre és Ölvedre reformatus miniszterek beszállván, az exercitiumot folytatták s catholica religi6n való plébánustól nem dipendiáltak s nem is fizettek s ellemben ex parte reformati replicáltakván Farnad, Kétty pro filialibus nem számláltathatnak, sőt Nagy-Ölved sem pro matre, úgy Bard is mindenkor azelőtt distincta templa et parochiák lévén, a mindczen kérdésről minémű projectum ex parte catholicorum adattatván, annak sériesse ez szerint következik:

Perillustris ac Generosi domini, domini nobis observantissimi. Quandoquidem secundum instructionem punctorum juste et conscientiose procidendum sit, idcirco puncto undecimo ex integro inheraemus, nec a praescripta ibidem connumerationis modalitate in minimo praecedimus, ut secundum tenorem ejusdem puncti omnis fraus et dolus amoveatur, juxta cujus puncti tenorem, loca ubi actu sunt pastores cujuscunque religionis, non possunt pro filia numerari, quia mater ecclesia habet adjunctam sibi filiam sine pastore ibidem residente, adeoque si connumeraverint loca uti modo actu sunt pastores, libenter sciremus quae erit mater, quae filia, alias ex filialibus debebunt recedere pastores, et sic recedendo pastores, filiae adhaerere debebunt uni matri ecclesiae, ubi parochus residebit, alias aut erit mater sine filiabus, aut filia sine matre. Item ecclesia haec Nagy-Ölvediensis honori Omnium Sanctorum olim dedicata et per reverendissimum dominum archidiaconum huius inelyti comitatus visitata anno 1701. die 29. Junii reperta esset tota desolata, ruinata et omni prorsus ope humana destituta, solis ruderibus exstantibus, quam inhabitabant pecora omnis generis, a memoria hominum, usque ad adventum mei, nam Helveticae confessionis asseclae in domo privata sua exercebant, nil curantes ecclesiarum, quam nos catholici propriis sumptibus restaurationes ad haec itaque responsum humillime postulamus, manentes eorundem perillustrium Dominationum Vestrarum humillimi capellani Georgius Rudnay plebanus loci, Stephanus Szabó plebanus Köbölkuthiensis.

Arra pedig, mit replicáltak reformati ecclesián valók, következik ekképen:

Replica ad projectum admodum reverendi domini Georgii Rudnay. Punctum undecimum instructionis perillustribus ac generosis dominis in negotio religionum procedentibus commissariis extradatae militaret contra eundem, nam licet sub domus Austriaca austero dominio matris ecclesia Farnad, Kétty, in

investitura ejusdem domini plebani per reverendissimum ac illustrissimum dominum vicarium assignata eadem matris ecclesia pro filialibus denominarentur, templis, parochiis, scholis, et appertinentiis eorundem locorum, turbato religionis exercitii occupatis, pastoribus ibidem eorum degentibus expulsis, et omnibus ferme bonis spoliatis, nunquam tamen ecclesia Ólved, Farnad, Kétty, filialis ecclesia, verum matris ecclesia fuere, et dato non tamen admissio virtute investitura filia mancupata fuissent, tamen mutata rerum facie, armisque serenissimi principis ac domini domini pro libertate patriae militantibus, pastoribus in loca Farnad, Kétty per praetitulatum serenissimum principem dominum, dominum nostrum gravissimum (?), admissis, reassumpto ibidem religionis exercitio, non filia, verum matris ecclesia proextitissent, pagus seu possessio Bard ecclesia huic Ólvediensi filia dici requiret, eadem enim possessio alias semper specialem habuit plebanum seu parochum eademque mater ecclesia et non filia semper praeexistisset et fuisset, etiamsi per praementionatum dominum dominum vicarium eadem mater ecclesia filia baptisata esset, sicque ecclesia hac Ólvediensi pariter et Barthiensi matre ecclesia existente huc applicari pro filia non posset, porro autem occupationem templorum Ólved, Farnad, Kétty, nunquam templum seu ecclesia barthiensis reputabatur pro filia, verum erat mater ecclesia pastore evangelico hic existente, ecclesiam hanc nunquam matrem cognovit, verum eadem plebano ibidem semper degente mater exstitit, nisi ad importunas, uti credi par est, domini Rendi instantiam pro filia per praelibatum dominum, dominum vicarium contra leges regni, notanter anni 1606. pacificationis ad septimum 1608. ante coronationem articulus 187. anni 1649. articulus 12. diplomatis regii conditione secunda et 1647. articulus 5. qui articuli liberum in omnibus locis et bonis exercitium, pastorum intertentionem suaderent, occupationem vero templorum etiam sub nota infidelitatis prohiberent, denominata esset, qua investitura contra diploma regium mentem et tenorem praecitatorum articulorum observari, salvo ejusdem domini, domini vicarii honore in reliquo permanente, ad paritatem mandatorum regionum illegitimis repertis iisdem locus dari, verum cum honestate seponi muneris iudicium procedendum esset, nec obstat quid ecclesia hac Ólvediensi ritu catholico reconciliata esset, nam et alia templa ab evangelicis occupata pari reconciliationis genere effecta forent, quid vero idem templum per injuriam temporis ruinosum fuisset et incola huius in domo uti praetenderetur suae religionis exercitia peregissent, idem tamen non catholici uti praetenderetur propriis sumptibus, verum reformatorum huius loci propriis sumptibus (ne fors etiam prae manibus domini plebani partim remanendis) idem dominus plebanus restaurari juravit. Mindezeket

azért megvizsgálván s mind pedig azon értelemmel értvén a filialisokat, a kik ab antiquo valamely ecclesiához tartozandók, azok ingrediálják csak a connumeratiót, azért mivel Nagy-Ölveden reformatusok többen találkoztak, ide való templom reformatia ecclesian valóknak secundum instructionem adatik, barthi ecclesia catholicusoknál marad, kettyi és farnadi ecclesiák hasonlóképen pluralitate reformatusoknak adattatnak. Ezen determinationkat megolvastatván a feleknek tisztelendő pater Szabó István uram köbelkuti plébánus és egyszersmind substitutus esztergami vice archidiakonus az egész clerus nevével felülirt determinationknak contradicált és super eadem protestált inhaereálván szécsényi mezőben celebrált conventus determinatiójának s ezen protestatiórul s contradictiójáról testimonialistis kért és azon kívül secundum instructionem lelkek számára kívánt ő kegyelme templomoknak, parochiáknak és oskoláknak mind a három megnevezett helyben elegendő helyeknek excisióját cum terris et pratis ad parochias et scholas applicandis, kíválképpen azokat, a kiket régenten et de recenti catholicus urak applicáltak volt, nagy-ölvedi, farnadi, kettyi augustana és helvetica confession levők köszönik igazságos decisiókat, kívánják azt instantiarie effectusban általunk vitetődni, a nagy-ölvedi templomot, parochiát, scholát cum omnibus appertinentiis, redditibus et proventibus assignáltatni. Mivel pedig farnadi és kettyi ecclesiákban a tanítók in actuali et pacifico templorum, parochiarum et scholarum dominio vannak, azoknak bírásában stabilíáltatni s azon felül ezen decisiórul s determinatiójárul in solita forma iurum suorum futura uberiorique pro cautela testimonialist is kértek. Ezek után nagy-ölvedi templomnak pro statu catholico excisiójára kimenvén, nagysallai út mellett az előbbeni catholicus templomnak irányában falu felől lévő közhelyen az incolák jelenlétében deputáltuk annyi circumferentiájú helyt templomnak, a mind a mostani templom, és mivel közel esnek egymáshoz, köz lészen a cimetarium, parochiának való az országuton túl együtt az oskolával az köz gyöpön mutatunk helyt in solita circumferentia egész alsó országutig. A mostani plebánián pedig, a ki nem is plébániának nevezetethetik, minthogy ennek előtte egynehány esztendővel német quartéelőző tiszt számára építvén az ide való község által azon ház, s az kimenvén maga quartélyából, s catholicus licentiatús beszállván s néki mostani plebanus uram succedálván s idő jártával requiráltatván proprietarii domini officiales, paraszt fundusson lévén exigálva, engedjék tovább is usuálni, a mind meg is nyervén az usuátiót ekkoráig is birtokában lévén, sine scitu domini proprietarii el nem vehettük se a fundust, se az épületet ő kegyelmétől, hanem ad beneplacitum domini proprietarii mind az fundusnak s mind épületinek usuátiójában bennhagytuk ő

kegyelmét, hasonló okból az catholicus oskolamester is, hogy annak is residentiája ad beneplacitum domini proprietarii paraszt fundusson vagyon erigálva. Ezeket ha proprietarius urak a plebánus uramtól, úgy az iskola mestertől is elveszik, ad declarata loca pro erigenda parochia et schola léssen regressusok.

Az reformata religión lévő miniszternek, parochiának és oskolának a régi usuált és incolák által megmutatott helyeket deputáltuk. Minémű kertje pedig vagyon catholicus plebánus úrnak mostanában, az minthogy nem volt parochiához való, recognoscentibus ipsis incolis hanem köz földén, az is ex domini proprietarii consensu addig usuáltatván ő kegyelme által, tovább is stabit in libero arbitrio domini proprietarii. Azonban az ellőbbeni plebániához levő pertinentiák, úgy mint földek, három vetőre ekképpen találtatnak: 1-ső vetőre szőgyéni határra dülő 4 hold föld; másik vetőre barthi határ felől csorda csapáson három dülőben 4—4 hold föld; harmadik vetőre azoknak végében Ketty felé esztergami útra dülő 8 hold föld. Parlag szőlő egyház völgyén, kinek felső szomszédja, Manyámi, alsó Szőke Csomor János. A mi adóssága találtatik plebánus uramnak mind itt nagy-ölvedi, úgy farnadi, kettyi lakosoknál, liquidandis tartoznak megfizetni, azonban declaráltatik az is, secundum continentias septimi puncti, ne adigáltassanak fizetni az incolák más valláson lévő egyházi ministereknek. A harangozás és temetés miformán usuáltassék, következik ez szerint:

Octavum punctum. Az harangozás, temetés mindenütt köz legyen, erga aequalem taxam. A mi vetése vagyon catholicus plebanus uramnak, annak fructussát ő kegyelme veszi fel. Az catholica ecclesián lévő egyházi eszközt vice archidiaconus és plebanus uraimék kezekhez vették, és így a templomot resignáltuk cum calice ad eandem ecclesiam spectante. A harangot falú közepire elocálják pro usu communi. Azután kimenvén Farnádra, catholicusoknak pro loco templi. parochiae et scholae falun kívül mutattunk helyet lakosok jelenlétében a nagy egyik ásáson avagy pincze árkán felül való közföldön, a szilfabokor között. Szent Péter temploma pedig, a ki régi puszta a mint kitetszik, és falun felül vagyon egy darab kőfal, pluralitate adattatott, evangelicus statusnak, cum pertinentiis, sique ob vetustatem temporis exquisi possent, az alatt pedig ágai uton alól a sáron túl parochiának és oskolának való helyek deputáltattanak, melyek nemes Bars vármegyében vannak. Reformata ecclesián valóknak pedig hasonlóképpen ex pluralitate említett Farnad nevű faluban puszta kő templom assignáltatott; nem különben ellőbbeni parochia és iskola cum suis pertinentiis kiknek ususában vannak actualiter, cum ea declaratione, hogy köz legyen a temetés említett szent-

péteri templomnak cimeteriumában. Itt is a harangozás és temetés secundum continentias octavi puncti observáltassék.

Die 6. Novembris kimenvén ad faciem loci Ketty nevű faluban, az holott reformata valláson levőknek falun kívül lévő templomát assignáltuk parochiával és oskolának pusztá helyvel, a kikhez nincs egyéb pertinentia, hanem szegődésből a mennyit vetnek esztendőként, catholicus hiten levőknek pedig szentegyháznak excindáltuk in tanta circumferentia azon templom irányában régi komáromi úton felül, az ültetett erdők között lévő gyepen helyet, parochiának és iskolának pedig az reformatusok templomán alúl az árkon túl országútja felé a helyeket, község jelenlétében. Azonban az nap érkezvén Kis-Ujfaluban az holott is circiter 3 vagy 4 pápista léleknél többet nem találván, hanem mind reformatus valláson lévén a templomos faluban lévő, kinek semmi egyházi apparamentuma nem lévén, azon valláson levőknek assignáltuk együtt a parochiával, kinek pertinentiái két vetőre 2—2 hold föld. Rétje vagyon 1, hat ember kaszáló, mely rétet ez idén megkaszáltatván előbbi plebanus uram, s a szénája ott lévén ő kegyelmének, tanquam procreationem huius anni adtuk ő kegyelmének elvitethesse; itt is templomnak assignatiója után említett plebanus Szabó István, ugy is mint substitutus vice archi diakonus uram valamint Nagy-Ölveden az egész clerus nevével hasonló contradictiót valamint szécséni mezőben peragált előttünk, declarálván lakosoknak, azon pápisták ne adigáltassanak más valláson lévő miniszternek fizetni.

Ugyan 6. Novembris Bátorkeszire érkezvén s az lakosoknak megolvassván az instructiót, magok között lött connumeratio szerint, a kik spontanee et benevole acceptálták; úgymint ex statu catholico találkozott személy 306, evangelico 66, reformato 264, azért is pluralitatis a templomot assignáltuk catholicus hiten lévő incoláknak, mostanában usuált parochiával cum suis pertinentiis és scholával, és mivel a parochia közül kívántatik kerítés, reformata religiión lévő incolák megigérték 200 karót, megadják s be is hordják s másfél száz kéve veszőt pedig említett plébánus uram maga mostani hallgatóival megvágatván, a bevitelét pedig, valamint a karóknak megigérték említett lakosok, fonását avagy kertelését ő kegyelme maga hallgatóival véghez fogja vitetni. Reformata ecclesián lévő incolák részjére pedig plébániának a minémű házat kezdtek építeni, maradjon nálok, s ugy templomnak is ott mutatott az udvaron hely, oskolával együtt. Evangelicus statusnak pro templo et cimeterio Czagányi Mihály uram házán felül való közpázsiton declaráltatott hely parochiával és oskolával annyi capacitással, amint reformata ecclesián való incoláknak denomináltatott, A harangozás temetés iránt secundum puncta instructionis accomodálják a felek magokat, decla-

rálván azt is, hogy a vallásokon lévők ne kényszeríttessenek más vallásbéli egyházi személyeknek fizetni, hanem kiki maga vallásán valónak. Épületet reformáta ecclesián valók a szentegyházhoz, hogy nem juthattak, a mint asseverálják feles költségekben esvén reparátiója, reserváltak facultást maguknak mélt. fejedelmet és az országot requirálni végette. Melyet megértvén említett plebánus uram cum solita demissione nomine totius cleri protestált, hogy Szécsényi conventus decisióján meg nem nyugodtak.

Die 7. Novembris Csúzra érkezvén, az holott a lakosoknak megolvastván instructionkat s eleikben terjesztvén a dolgot s a connumeratiót is, melyet praevie magok közt ex mutuo consensu véghezvittek, megvizsgálván, mely ellen jöllehet támadtak vala bizonyos kérdések, s novam connumerationem akarván instituálni ad eruendam pluralitatem, azonban közönségesen említett incolák előnkben adván ha csak simpliciter nem resignáltatik a templom, parochia, és iskola cum suis antiquis et solitis pertinentiis az új connumeratiót nem kívánják, hanem a jövő nemes országgyűléséig magok között instituált connumeratio szerént, minthogy a catholicusok superálták a reformatus statuson lévőket, arról nem tehetnek, a mostani szécsényi conventusban lött decisióhoz alkalmaztatni kell magokat, s az leendő országgyűlésen reserválnak facultást templom iránt promoteálni, addig pedig kívánnak helyet pro excisione templi, parochiae et scholae, és minthogy a mostani templomot cum parochia schola nem consequálhatták, az iránt solitam protestationem cum summa demissione interponunt, testimonialist is kívánnak róla maradván catholicus status mellett a templom, parochia, ekkoráig usuált pertinentiákkal és obventiokkal. Kimenvén azért pro excisione loci, ad rationem templi et scholae, a hol reformatus ecclesia minister uramnak vagyon parochiája, a mellett mindjárt faluban templomnak és scholának való helyet országutig excindálván, assignáltuk. És mivel catholica religióbeli iskolamesternek nincsen illendő helye pro schola, submittáltatik az vármegyei vice ispán avagy Kereskényi Imre szolgabíró uraknak kimutassák. Ezeket véghez vivén tiszteletes Nagy István vice archidiaconus uram cum solita submissione protestationem interponit super reformatae ecclesiae incolarum facta protestatione, in quantum praejudicaret venerabili clero, et decisioni conventus Szécsényiensis, petendo superinde testimoniales extradabuntur.

Közli: ZSILINSZKY MIHÁLY.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A nagy-szombati szücs-czéheknek 1505. és 1604. évi rendtartása. ¹⁾

Mi Hamerla Dániel Biro, Salamon Mihal Hadnagi, Chere-
ődi Marton, Hrachowiczki Gieorgi, Ducentaller Matthias, Maÿ
Gieorgi, Mersan Mihal. Domonkos Istvan, Marothi Istvan, Hohen-
perger Andras, Zalai Ferencz, Arthwein Bertalan és Slegel
Matthias, Nagi Zombath Warosnak Eskwt Tanachi, adgiuk
tuttara ez ielen valo lewelünk által mindennek az kinek illik.
Hogi mideőn mi neminemeő feő és keőzenséges dolognak okáérth,
szokásunk szerinth, az warosházaban giülekeztünk volna, eleők-
ben iarulanak Nemes és okos firfiak Chereődi Marton, Slegel
Matthias, Slegel Janos Chéh Mester, és Gachi Gieörgi, az eőnnen
tulaidon és az teőbb attiokfioknak Szeőch Mestereknek, ebben az
warosban lakozoknak newekben, és személiekben, eleőhozvan
neminémeő Priuilegiumokoth, hartian Németh nielwel irottath,
ez warosnak függő pechetiwel megereőssítetteth, más lewéllel
eggiűth, ki az megnewezeth Németh igékrűl Deak nielure betheű
zerénth fordittatot wolph, az eő Chéheknek fundatioiarul és szer-
zésérűl, magaban foglaluan szabadságoknak és Szeőch Mestersé-
geknek rendtartasith, meli Priuilegium Ezer eőtzaz és eőteődik
eztendeőbe adatoth, keőnieregwén azon, hogi azt az eő Priuile-
giumokath némeli bizonyos és nekik szükséges új Articulusokérth,
mellieketh az eő eleőbbeni Artikulosokhoz iratni kiwantanak,
vgiminth harminczeggediket, harminczketteődiketh, harmincz-

¹⁾ Ezen rendtartásnak 1505-ből származó latin és német szövege, s
a latinnak 1604-iki megtoldott átirata fekszik előttem; valamennyi hiteles
kiadvány, íróhártyán Nagyszombat városának függő pecsétjével. De én
mégis legérdekesebbnek véltem az 1604. évi átiratnak magyar fordítását
közzölni, jóllehet az nem hiteles kiadvány, hanem pergamentre könyv alak-
ban készült valószínűleg a czéhmester kézi használatára. Ámde a fordítás
a lehető leghűbb és elég szép.

Közlő.

harmadikat, negyediketh és ötödiketh, megvitanunk. és eő nékiek s eő utánok keövetkezendő Seőcheknek adni meltoztatnunk. Meli Priuilegiumnak az eő foliasa imigien vagion.

Marco Paitler mostanságwal Nagizombathii Biro, és Lazlo azonképpen mostani Hadnagi, és mi Eskut Tanachok és polgarok. Jelentiük ez lewél által, hagi mi eleőnkben iuttenek az mi polgartarsaink és szomszédink Szeőch Chéhbéli Mesterek, baratsagossan kérwén benunketh, hagi eő nekiek az eő Artikulusokath, és ide ala megírth szokásokat, mellicet az eő eleiktől kézrül kézre wetenek, lewél által megereősítenénk. Kiknek igaz kivansagokath be wéwén teőruénieket és minden Articulusokoth eőnekiek és utánok keövetkezendő attiafiaknak, mind azokat. mellic ebben a lewélben foglalva wadnak, anniwal eőremesben megereősíttiük, miuel eziünkben wészük, hagi ez Warosnak keőzenséges tisztességét és iowat nézik és miwelhagi eők ez warosnak keőzeönséges szükség mellet ielen lenni tartoznak, a mint az teőb tisztességes Chéhek és Kézi munkasok, keőzeöttünk lakozok.

Miseszolgáltatás.

Első Articulus, rendelliük és azt akariuk, hagi minden Eztendeőbe egi Wasarnap minden Kantorba, ¹⁾ az Mindenható Istennek dicheőségére, és ez életbül kimult leőlkeknek emlekezetekre Szent Borbalia aszoui Oltaran, meli az Megies Szentegiházba épéttetiet, egi Misét énekeltestünk, az teőb Czéhek szokasok szerint.

Offertorium.

Második Articulus, rendelliük és akariuk, hagi mindniaian az az attiafiak, és eő hazastarsok, akkoron és afféle áldozaton ielen legienek, és azoknak a lelkeknek mellic benünketh ez életbül ki muluan elől wettenek idwességekéth imadkozzanak, és Offertoriumra mennienek, aiandékoth wiwén egi fonth wioz büntetés alatt.

Giermekek temetése.

Harmadik Articulus, akariuk és rendelliük, hagi ha walameli Mesternek keőzüünk magzattia megeőrekedwen ugimint ha tizen-negi eztendeős ez wilagbul kimulnék, affélének kereztieni temetésére az Chéhmester gondoth wisellien. Ha peniglen walameli az Czéhnek mindenestül egézzzen walo ielen voltath kiwannia, fizessen egi font wiozzat.

Mesterek, feleségek, eőreg giermekek temetése.

Negyedik Articulus, akariuk és rendeliük, hagi ha walameli Mester kezüünk, awagi Mesternek felesége, awagi megalapodoth ideieő giermeke meghalna, tartozzanak mindniaian az Mesterek és az eő hazastarsok, az halottath temetésre keserteni, és ielen lenni, egi font wioz büntetés alatt.

Zegeni Mesterek.

Ötödik Articulus, hagi ha walameli Mester kezüünk awagi Mesternek felesége, awagi azoknak giermeki, az ideőnek háború és szűk wolta miath, megfogatkozwan, minden ideőzerénth

¹⁾ *Latin szőveg*: omni Angaria una Dominica Annis singulis.
Német szőveg: Dasz alle Quotemper Suntag eines yeden Jars.

walo iowokba és iozagokba, zukségre iutnanak és az Czéhnek eleget nem tehetnenek, Istenért el kel szenwedni.

Hatodik Articululus, ha walameli Mester legeni szolga a Chéhbe kiwankoznék be wétetni, hofi ha lézen, fizessen fél forintot. Mester legéni.

Hetedik Articululus, ha penig wamel szegéni szolga legéni az mi kézi mukaszink féle meghalna, és kérné az Czéh Mestert, mi tartozzunk egi Misét szolgaltatni a Czehbül. Zolga temetése.

Nioczadik Articululus, akariuk és rendelliük, hofi minden Wasarnapon, praedicatio után, az elewenekérth és halottakért keöniergések legienek, és minden Cantorban az Czéh pénzéből, az teöb Czéheknek sokasok szerént kéth Garast fizessünk. Wasarnap praedicatio után, Halottakért és elewenekért imádság két garas.

Kilenczedik Articululus, ha walameli Mester kezinkbe akarna magat adni, legeleőszer szorgalmatos legien azon, hofi az Tanach-tul Waras eggiességébe wetessék; akoron mi és szeretettel be fogaggiuk, ugi hofi mindeneketh az mellik következnek meg-tarchon és legelseöbe tartozzék az Czéhbe két araniat fizetni. Mester polgarra légien két Arani.

Tizedik Articululus, hofi minden szabad szolga legéni, mi kezi mukánk féle, az Mesterek akarattibül leweleth és ielt elegedendeöt hozzon az eö tiztességes Nemzetsége felöl, és hofi tiztességesen wiselte magath. Azt is kiwanniuk, hofi egi eztendeö közbe meghazasodgiék, meli hazassagnak bizonyos woltat, és tiztességes allapattiat elegedendeöképpen meg bizonyicha. Zolga levele Nemzetségröl, hazassaga.

Tizenegyjedik Articululus, ha melli Mester keözeöttünk egy léwén avagi ha teöbben wolnanak, kik az eö magok wiselésérül méképen éltenek masuth, leweleketh eleö nem attak volna, tartozzanak mégis afféle lewelet eleö hozni, és meg bizonyítani, eleözer Biro Vrammak és az Tanachnak, azutan nekünk megmutatni. Mesternek levele legien Nemzetségröl.

Tizenketteödik Articululus, az mi Czéhünk kiwülette wadnak mindniaian az ollian zabad zolga legéniek, akik nilwanwaloképpen zabad azzoniatatokwal iarnak és tarsalkodnak. Zolga faitalan.

Tizenharmadik Articululus, ha walameli Magyar legéni ide iünne, ki feleség nélkül nalunk szolgálni akarna, annak egéz mukaia ne legien, hanem hét zámra walo fizetése. Magyar legéni.

Tizenmegyedik Articululus, Senki ne merie az mi kézi mukokat giakorlanni és miwelni, hanem ha az mi Czéhünkbtül walo, mukalkodhatik. Mert ha nem az mi Czéhünkbtül volna, kézi munkaiath el wehessuk, felét az Tanachra, felét az mi Czéhünkre. Kichoda mielhet itben.

Tizenötödik, az Regi Hymplér ¹⁾ félék keözzül senki walami uý mukath, az mi miwünk féléth, ne mielhesse, nem is kel bé fogadni, hanem minden mukaiat el kel wenni, felét az Waros zamara, felét az Czehre. Régi Hymplér.

Tizenhatodik, meg kell azt is wisgalni, ha wagion walaki Czéhbe a ki iol magat nem wiseli.

¹⁾ *Latin szöveg*: antiquorum Himpler (kontár:) *Német szöveg*: die alt puesser (Pfuscher.) Közlö.

keözülünk, a ki nem bechuletessen, és nem tiztességesen wiselte volna magát a Mesterek keözet, mert afféléket az Mesterségüknek kézi mukáiátul el kel tiltani, és attul el allani, hogi tiztességes rendtartas keöwethesse az mi Czéchunketh.

Beört kichoda
wehet.

Tizenhetedik, hogi senki mi ellenünk és az mi Mesterségünknek ellene, Barani beöreket megwenni ne merien, sem másféle beörth, a melinek az eö megkézétése, és ki chinalasa az Zeöcheket illeti. Ha pedig walaki külemben chelekedik, az megwett beöreknek felét Waros zamara, felét az mi Czehünkre el wehessük.

Szabok.
Keztin chinalok.

Tizennioczadik, senkinek az Szabók keözzül a kik itt laknak, ruhat beörrel auagi akarmi szeöres szerszammal belleni ne legien szabad. És senkinek afféle mesterek keözzül kit keztiüt chinalnak, és itt laknak, aszoniembereknek walo siwegeketh chinalni szabad ne legien.

Heti wasaron
senki ne rakia ki
marháiat.

Tizenkilencedik, hogi senki az hetti Wasarokon uý keödment ki ne tehessen awagi el ne adhasson, és senki mi ellenünk, és mi feöleöttünk uý keödment ide ne hozzon, awagi akarminemeö egieb Zeöch mukat és másféle marhat, sem itben lakoza, sem iüwewén a mellieket be hozna. Hanem elseöbe az Mestereknek meg mutassa, de mindazaltal nem kel a mia haborogni egimas keözeöt: annakutanna szabadon ki rakhattia és eladhattia is az szabad sokadalomkor, ki eztendeönként esik. Ha ki peniglen ellenkezeöképpen chelekednék és abban tapaztaltatnék, marhainak fele az Waros zamara, fele az Czéhre elwétessék.

Czéh Mester wa-
lasztás.

Huzadik Articulus, hogi minden eztendeöben Karachion napian tartozzanak Czéh Mestert wasasztani és az Czéh Mester fogadást tégien, tiszta és io leölki eösmérettel mind az Mestereknek, kik Czéhben wadnak, hogi az Czéhet hiven meg akaria tartani; az Mesterek is tartoznak fogadást tenni, hogi eök is tizta és io leölki eösmerettel az Czéh Mesternek engedelmessek leznek walamikor eöket hiwattia, egi funt wioz büntetés alatt.

Mikor legien a
Czéh eggiüt.

Huszonegyedik Articulus, hogi mindniaian az Mesterek tartozzanak minden két hétbe az Czéh Mesterhez giülni és jelen legienek mindniaian addig, mig a tizenkét orat meg üti. És ha walameli elmulthatatlom szukségnek okáért nem akarna eljünni, fél funt wiozzat fizessen.

Tilalmas Zoök,
Werekedés.

Huszonketteödik Articulus, mégis azt rendelliük, hogi ha walamellik a Mesterek keözzül, kik a mi Czéchunkben wadnak tilalmas szokot a Masik ellen eitene, megbochatatlanul egi funt wioz büntetése legien. Ha pedig teörtinnék hogi eggiik a masikat werné, hurczolna, és megsebesiténé, miwel hogi nagi bünt chelekedik, annak megítélése az Mestereket illesse az eö igaz és io leölki esmeretek szerint.

Zolgaiát Mester
ne ragalmazza.

Huszonharmadik Articulus, ez is a mi teörwéniünk és szokásunk, ha walameli Mester mi Czéhünkben walo, az eö zolgaiat

mas Mester előtt ragalmazna awagi gialazna és az eő magatul a mestertől awagi feleségétől, awagi walamellik chelédétől teörténék, az a Mester tartozzék azért a Czéhnek egi funt wiozzat fizetni. Ha pediglen towab szaporitana a ragalmazást gialazattíára, mert hofi e nagoib wétek lenne, ennek az eő meglátasa az Mestereket illesse az eő igaz és ió lelki esméretek szerint.

Huszonnegiedik Articulus, ha valameli Mester a masiknak wásárát nilwan awagi titkon megbantana, ugi hofi megesmértésék, egi funt wiazt a Czéhbe büntetésért fizessen. Ha pedig afféle árru awagi wásár walami bizonyos summat foglalna magaba, meliből az Mester igen megkárosodnék, a teőb Mesterek, kik a Czéhben wadnak, itéliék meg azt a Mestert, ki az eladását awagi wásárát masiknak megbantotta, és oli büntetése légien, a minéműt a Mesterek hiwen rendelnek, hog megérdemlet.

Huzoneötödik Articulus, rendelliük, hofi egi Mester, ki az Czéhben wacion, egi ört¹⁾ számmal feőlliebb¹⁾ Barani beört meg ne wehessen, és egiébfle beört is anni számmal teőbbet, és kechke beört sáz számmal teőbbet ne wehessen. Ha pedig walameli teőbbet venne és megtudatik, egi funt wiozt fizessen a Czéhbe.

Huzonhatodik Articulus, rendelliük, hofi walameli ittwaló awagi külseő személi Szeőchkézi mível chinalt mível behozna, awagi walameli beőreket meliek ki giartwa nem wolnanak, akar minemeő félék, egi Mester az ollianokat eő magærth²⁾ meg ne wehessen, hanem tartozzék az Czéh Mesternek tuttara adni és a Czéh Mester mindniaioknak megieelenche, kik az Czéhben wadnak hofi marhat hoztak volna, ha egienleőképpen meg akariak wenni, szabad legien mindniaioknak. És akkoron szabadságot adhat.

Huzonhetedik Artikulus, annak feőlette rendelliük és wegezük egienleő akarattal, ha walameli Mester az mi Czehünkbul titkon awagi nilwan, itwaloknak awagi iüwewéneknek mīwzerszamokat kiwetne awagi eladna, meli megtudatnék, büntetessék az Czéh Mestereknek igaz itéletek szerint.

Huzonnioczadik Articulus, rendelliük és wégezzük aztot is, hofi mindenkoron az giertiakat, meliek az mi Czehünkhez walok, legiffiabbbik Mester, ki utol iütt bé a Czéhbe, giuitogassa innepnapokon és Cantorba, az Czéhnek dichéretes szokasa szerint. És valamennizer el mulatna, tartozzék az Czéhnek egi font wiozzat fizetni.

Huzonkilenczedik Articulus, annak feőleotte rendelliük, hofi ha walameli Mester awagi Mesternek felesége, mideőn az mi

Wásárnak megbántása.

Menni és michoda beört wehet egi Mester.

Kichoda és mint weheti meg a marhat.

Mīwzserzamot a ki elhaigal és elad

Giertia giuitás.

Ha ki Czéhbe tiztetetlenül zoól.

¹⁾ *Latin szöveg* : ultra quartale pellis agninae. *Német szöveg* : yber ein vierteil lamp fell.

²⁾ *Lat. szöveg* : solus. *Ném. szöveg* : allein.

Czéhünkben wadnak, tizteletlen szokwál illetne walakit, awagi waalaki ellen szollana, és tizteletlen szók ellene megbizoniodnak, walamennizer megbizoniodnék, tartozzanak egi font wiozzat fizetni.

Harminczadik Articulos, az feliül megmondot Articulosokat, mi Mesterek egienleőképben, io és szabad akaratumk zerént wettuk magunkra, ereössen megakarwan eöket tartani, az mi feül fogadot hiúségünk szerént.

Hympler Czehbe
a ki nem tanult.

Harminczegyedik Articulos, hofi senki walaki Czéh helien nem tanult, az heti Wasarokra és innepekre az eö keze munkaiat ide béhozni, és azzal ki rakodni ne merien. Ha penig walameli itt afféle tapasztaltatnék, az Czéh Mester munkaiat és az ollian arrú marhaiát elwehesse felét Waros szamara, felét az Czéhre.

Adósság 12 fo-
rintig.

Harmincz ketteödik Articulos, ha walameli Mester köözzü-
lünk, walakinek tizenkét forintig ados lenne, fizetni nem akarwan, azért Biro uramat nem kell bántani, hanem az Czéh Mester az ados Mesternek marháiabül az Creditort megelégíthesse.

Bélesekwel,
Beörekwel, Ge-
reznakwal ki ke-
reskedhetik mi
modon

Harmiczharmadik Articulos, hofi senki, itt walo, sem idegen, Beörekwel, Gereznakwal, és béllésekwel, és az mi kézi munkához illendeö marhakwal, akarmifélék legienek azok, az mi felül megírot Tizenkilenczedik és Huzonhatodik Articulosunknak ellene, zabad és köözeönséges Sokadalom kiuulette, itt ne kereskedhessék es akkoron is nem külemben, hanem az Czéh Mesternek híréwel. Hofi ha peniglen walameli az mi Polgártársaink köözzül, bélléseket, beöreketh, és gereznakat, awagi egiéb arromarhakat, mellieket Zeöch Mesterséggel chináltak, zabad Sokadalomnak kivüle be hozna, tartozzék az Czéh Mesternek meg ielenteni, és ha mi akariuk, afféle marhat köözenségesen megwehessük ; ha nem wegiék meg azok, a kik akariák kezzülünk. Ha peniglen mi, awagi wamellik kezülünk, awagi teöbben nem akarnuk megwenni, zabad legien az után walakinek akaria eözweséggel afféle bélléseket, beöreket, gereznakat eladni. Darabonként pediglen, és hasogatwa, és walaztwa, chak egi béllést sem awagi egi beört, awagi gerezuat, awagi egiébféle akarminémeö marhat, Zeöch kézzel chinaltat, darabonként, a teöbbitül el walogatwán, ki walazt-
wán és eloztwán, senki eladni ne merien, és el ne adhassa, akar kalmár legien, akár walaki más. Hofi ha pediglen ezek ellen walaki maga szabadságával wétene, annak mindenestül afféle arrumarhaiát, béllésit, beöreit és gereznait el wenni az mi Czéh Mesterünknek hatalma legien, felét az Waros számára, felet az Czéhre. A miképpen eztet egiéb zabad Warosokban is megtartiak.

Vy Mester,
Ehédel
Wioz.

Harmicznegyedik Articulos, walameli Mester az mi Czéhünkbe akar bewétetni, tartozzék az Mestereketh ebéddelel zokas zerint megwendégleni és a Czéhbe két funt wiozzat fizetni.

Keehke beör (?)
Prémek.

Harmiczeöteödik és utolsó Articulos, hofi senki a Zeöchek

kezüil. se ittvalo, se külseő, az keödmenekbe, awagi gerezna bállésekbe, kiket Barani beörbeöl chinalt, kechke beört Barani beör kezibe warrani, se pediglen afféle miweth ide bé hozni ne merien, se pedig keödmeneknek keörniékit festeni, igaz prémek nélkü, afféle marháinak weztese alatt.

Ezeket az Articulusokat, és rendeléseket, mi ez ielen walo lewelünkkel megereössítettük az mi függeőpechétünkkel. Adatot Nagi Zombatba Zent Borbala azzoni napián. Az Uruak ezer eöztaz és eötedik eztendeieiben.

Mi annak okáért, kik egiebre nem igiekezünk, hanem hogi ezt a keösséget. meli az mi gondwiselésünkre biztatot, io és tiztességes életre wihecssük, remélwén, hogi az Zeöchmestereknek az eő Priuilegiumok uýtása által és más Articulusoknak is hozzáioi irásával, nagi haznok egiebek kara nélkül keöwetkezik, az eő igaz és méltó keöniergéseket meghalगतan, az felül megnewezet Priuilegiumokat, meli meg nem metéltetet, meg nem liggattatot, sem pediglen valameli rézébe wełkeztetet, hanem minden wéteknek fogazasatul üres,¹⁾ az mi teörwéni zerént walo hatalmunkal ez ielen walo lewelünkbe bé irattuk, és annak feölette, az eő eleöbhi Articulusok mellé. uýt, cöteöt, ugimint Harmiczeggedikét, Harmiczketteödikét, Harmiczharmadikát, negiedik és eötedik Articulusokat irattiuk és engedgiük. Mind ezeknek bizonságáért és ereösségéért, ez levelet függeő pechétünkkel meg ereössitvén, az megnewezet Zeöch Mesterek Czehenek, és utanok keöwetkezendööknek keözeönséggel attuk és adgiuk mind eörekke. Adatot Nagi Zombatba Beött mas honak utolso napián. Az Vrnak ezer hatszáz és negiedik eztendeieiben.

*Harmiczhatodik awagy ujjonnan adott Articulus.*²⁾ Hogy mostansagtol fogva ezutan jöwendö üdökben mindenkor vásárok elöött való napon azaz Farmarkon csak magoknak ezen Szabad királyi Nagy-Szombath Várossa Czéhbéli Mestereknek (és senki-nek masnak titkon vagy nyílván) a magok Szöcsi Mesterséghez illető Múveket portekajokat és Marhajokat szabad legjen kirakni és árolni.³⁾

Közli: BÉKESI EMIL.

¹⁾ *Latin szöveg:* non abrasas, non cancellatas neque in aliqua earum parte suspectas (litteras).

²⁾ Ezen articulus a nagyszombati tanács részéről 1688. augusztus 28-án hiteles alakban kiadott okiraton alapszik, mely szintén előttem fekszik.

³⁾ A nagy-szombati szücs-céhnek itt közlött rendtartását, némely más okiratokkal, és a XVI. század végén kezdett magyar nyelvű jegyzőkönyveivel együtt, melyekbe a mesterek céhbe való állása, felszabadítások

A Bónis-család levéltárából.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

I. Végrendeletek.

1.

Anno 1630. die 4. mensis Aprilis, in nomine domini.

Én Bónis Ferencz, ki az én testemben nagy fájdalmas és súlyos betegségben vagyok ugyan az én istenemnek igaz ítéletiből: mindazonáltal lelkemben csendes és békességes lévén, hogy azért az én házam népét, feleségemet, és az én két gyermekimet holtom után egyességben és csendességben hagyhassam, teszek ily testamentomot és utolsó rendelést, mint saját keresett javaimból, kivel isten ingyen kegyelméből megáldott, mint ki soha sem atyám sem anyám javaiból semmit, vagy segítségéből nem vöttem, az én jóakaró uraim előtt, az nemes és vitézlő Hartay Gábor, Apácza Gergely, Farkas András, Farkas Ambrus, Hartay Bálint, Tolcsvai Nagy János, Liszcai István deák, Terebessi György deák, újhelyi esküdt ember, Paszadi Tamás notarius, Debreczenyi János deák.

Elsőben is ajánlom istennek az én lelkemet, testemet pedig az ő anyjának az földnek. Isten velem lévén mindezek után így testálok az én javaimból, mint szabadon testálható ember.

Vagyon az tolcsvai Vár nevű szőlőhegyen egy szőlőm, melyet éppen hagyok az én fiamnak kis Bónis Ferencznek, addig pedig míg isten az én fiamat felneveli és ember kort éri, az szőlőnek gondviselésére feleségemet Gomba Sónia asszonyt bízom és hagyom. Bónis Anna leánynomnak ehhez semmi köze ne lehessen, ha szinte holta történnék is az fiamnak, hanem az feleségem Gomba Sónia asszony, ha addig holta történnék az fiamnak Bónis Ferencznek, hogy testamentomot tehetne, az feleségem testálhasson szabadon rólla. Minthogy pedig öt vagy hat darabból áll ez az egy szőlő, és más kis szőlő is vagyon ott, melyet hívnak Nagykőnél való szőlőcskének, ezt is hagyom az másikkal együtt éppen fiamnak kis Bónis Ferencznek.

Vagyon két aranyos kard is, és egy hegyestőr, ezeket is fiamnak Bónis Ferencznek hagyom, holta után pedig az fiamnak az hegyestőr magára az én öcsémre Bónis Györgyre szálljon.

Vagyon Liska nevű városban egy házam, melyet az szepesi praepost uram per defectum seminis occupalt volt. Én aztán prae-

---

és inassá fogadások vannak feljegyezve, nem különben a céhládát is Nuszer Ignác úr, jelenleg Nagy-Szombat városi végrehajtó előbb szintén szüics mester, vette magához, a céhek eltöröltetése után, az utolsó céhmestertől, s gondosan őrzi, kinek szivességéből közölhettem a fentebbieket. Közlő.

post urammal ugyan ezen házért minden hozzátartozó pertinentiáival, tudniillik szőlőivel, szántóföldeivel, kaszálló réttyeivel, kerteivel, mint erről való conscribalt registrum megmutatja, mely lészen az feleségemnél Gomba Sófianál. Mely házat cum omnibus suis pertinentiis hagyok az feleségemnek Gomba Sónia asszonynak és fiamnak kis Bónis Ferencznek.

Vagyon Tolcsván egy pincze háznak fele, vagyon ismét ugyan az tolcsvai földön két szántó föld is. Az horvát (?) földön vagyon egy örök kaszálló rét is, melyek osztatlanok az öcsémnel ifju Bónis Györggyel, kérem azért az jó öcsém uramat, minden pör patvar nélkül ezeknek felét adgya meg az én feleségemnek Gomba Sónia asszonynak s bírja mint sajátját és testálhasson is rólla.

Vagyon Sátorallya-Ujhelyben egy házam szabad, mely ifjú Bónis György öcsém urammal osztásra ment, ennek is hasonfelit, ki az én részem éppen cum omnibus suis pertinentiis hagyom az én feleségemnek az én két gyermekimmal együtt.

Valamely jókkal penig isten engemet jóvoltából látogatott s áldott volt meg, arany ezüst pénz és mindenféle örökség és jószág, ingó, ingatlan, mozduló és mozdulhatatlan, és akármi névvel nevezendő, vagy nevezhetendő jók legyenek azok, mindencet hagyok feleségemnek Gomba Sónia asszonynak, úgy hogy azokból szabadosan testálhasson.

Ha peniglen feleségemnek és az én két gyermekimnek holtok történnék, és teljességgel magvok szakadna, úgy hogy nem is testálhatnának sem feleségem sem gyermekim, tehát minden én keresett javaim akármi névvel nevezhetendőek legyenek azok, szálljon az én öcsémre ifju Bónis Györgyre és ne az több atyafiakra.

Mindezeknek gondviselésére, vigyázására, és nevetlen árváim gyámolítására, rendes neveltetések felől való gondviselésére, bizom és hagyom az én öcsém uramot ifju Bónis Györgyöt, hogy az uristen áldása úgy szálljon fejére, hogy károkat nem kívánja és bosszusággal sem illeti.

Az én jó akaró uraimot is Hartay Gábort, Apácza Gergelyt, Jakab deák sógort, Gergely deákot és István deákot és Nagy János uraimékat. Actum Ujhelini anno et die ut supra. Coram egregiis dominis nobilibus supra notatis: Hartay Gábor m. p. (p. h.), Szabó Gergely (p. h.), Farkas András (p. h.), Farkas Ambrus m. p. (p. h.), Hartay Bálint (p. h.), Lyskai Szabó István (p. h.), Paszadi Tamás (p. h.), Joannes Debreczeni notarius m. p. (p. h.)

2.

Jobi 30. V. 23.

Mert veszem eszemben, hogy az halál, és az minden élő embereknek rendeltetett ház, az koporsó el hív engemet.

Jóllehet én is Bónis Ferencz. ki istenem kegyelméből még épp elmével s testemben egészséges levén, midőn arról elmélkedném, és az én keserves sok változásokkal elegyített, búkkal megterheltetett bujdosásommal teljes, ez életnek sanyaru tengerén szélvészektől hányattatott, szerencsétlenség alá vettetett, ez ideig elfolt életemnek hijában való szarándokságáról, és azokban az napokban az én neveletlen árvai kenyeren való neveltetésemről és az én sok keserves bujdosásim s fáratságim miatt szemeimből ki sajtolott néhai és ez mai napig s óráig mind bőv könnyhullatásimról s mind éjjeli s nappali titkos zokogó fohászkodásimról emlékezném, fölfohászkodám, s mondtam:

Gyorsabbak voltak az én életemnek napjai az takácsnak az ő karikájánál és reménség kívül elmulának, és azok teljesek valának nyomorúsággal.

Mert midőn istenem jó tetszéséből árvai keserves özvegysegre, és megöregedett..... megsajtolódott gyámoltalan édes anyám nemzetes *Gomba Zsófia* asszony által ez világi sok bukra s sűrű jajszókra az 1627. esztendőben hozatván, kevés idő mulva ugy mint az 1630. esztendőben az neveletlen árvai kenyérre jutatva édes atyám halálával, ki jóllehet tutorúl hatta vala nekünk idősbik közelebb való test s vér szerint való atyafiát, mint öcsét Bónis György uramot, ki nemhogy mint igaz atyafi s tutor minket neveletlen árvákat, gyámoltalan özvegy anyámat segített volna, de tehetsége szerint mind sok kárral, mind bukkal illetett, az mire isten bocsátotta, kiért ne szálljon isten pörben vele és maradékival. Mind az időtől fogvást szegény gyámoltalan özvegy édes asszonyom anyám ez 1666. esztendőig árva kenyeren tartott és nevelt, tanitatott is, az mint gyámoltalansága engette az 1630. esztendőtől fogvást az 1644. esztendeig. Onnan szárnymra eresztvén, istenem vezérléséből az 1646. esztendőben mentem vala amaz nagy emlékezetű méltóságos gróf Battyáni Ádám udvarában, ki nagy kegyelmességéből ifjui állapotomhoz képest, akkorbéli fényes udvarában főrendei közé számlálván, véle együtt étetett s itatott.

Onnan az 1649. esztendőben mentem vala amaz dicsőséges emlékezetű méltóságos II-ik Rákóczi György erdélyi fejedelem udvarlására, és ott az 1656. esztendőig sok irigymnek bosszuságokra, sok éjjeli nappali keserves szenyvedésekkel, egyik ország szegletiről az másikra, egyik királytól az másikhoz való kész szolgálatombéli nyomorúságokkal voltak mind teljesek s mind terhesek, noha érdemem felett való becsülettel, tisztességesek, (mint ki becsületet abban az időben annak az országnak dicsőségesebb állapotjában pénzen nem vehet vala) akkorbéli bujdosásomat, szolgálatbéli reménységgemmel letöm, hogy kedveznék terhes gondviselésében, segítségül lehetnék megélemedett édes asszonyomnak

anyámnak, melyet nyolcz egész esztendőig terhes fáradságokkal, kimondhatlan gondokkal vívék véghez, mely fáradságomért. . . . . nem érdemlerttem egyebet az öcsémnél Bónis Anna hugomtól való ifjabbik Bárci István uramtól, átoknál és bosszuságuál. Szegény asszonyom anyám hála (*így*) után kevés keresett javaimnak törvénytelen kívánsággal való apprehensiójára igyekeztven attyával idősbik Bárci Istvánnal, mint naturalis tutorával. Levén azért feleségem Máriási Anna, néhai Máriási Ferencz uramnak Palagy Piroska asszonytól való leánya, ki most az nagyságos Gersei Pethő János urnak relictája, kitől nékem isten adott egy fiat Sigmondot; (hogy azért mindezeket úgy hagyhasam és mindezek után lévő s leendő successorimat) ¹⁾ és legatariussimat hogy több ennyi, ilyen vagy több bujok és bajok ne érkezhessék az én atyámfiatúl, vagy azoknak maradékitól, (mint nékem a mennyi volt, elő akarom számlálni s meg is nevezni azokat az ősi atyai jókat elsőben, másodszor az ősi anyai jókat, melyek most tőlem biratnak, jóllehet azok nem sokak és akárkitől is majd semminek ítélthetnének ugyan, de) ²⁾ minthogy őstől maradt jóknak mondattatnak, kik miatt nékem nem kevés háborgattatásim és busulásim voltak.

Mindeneknek előtte azért áldassál töllem óh dicsőséges felség az teljes szent háromságban egy bizony örökké való istenség, az ki ily kegyelmesen cselekedtél szolgálddal ez bujdosásinak és szarándokságának napjaiban és segítségül voltál minden ez életnek próbáiban, jöjj segítségére és vezérlésére szegény hozzád szívesen készülő induló lelkemnek az Jézus Kristus egyszeri kin szenvedéseért, kibem megengeszteltessél, mert szívesen kívánok megoszlatni és lenni az Christussal az ki mindennél legjobb. Vedd hozzád azért óh uram Jézus lelkemet, kit örök időknél előtte megváltottál volt és az te kezedből vettem volt, az ki kiált hozzád; testemet pedig nyugtassad meg, ez világi sok keserves nyomorúság, bubánatim s bujdosásim után az ő anyja kebelében az földben.

1. Hogy azért az én utánnam lévő s maradó véreimnek, successorimnak és legatariussimnak többé ilyen s ennyi vagy több buja s baja ne érkezhessék ezen én atyámfiatúl, maradékitúl vagy ezeknek successoritúl, és legatariussitúl, elő akarom számlálni megnevezni s különböztetni az én ősi atyai és anyai, mint az idősbik Bónis Györgytúl és annak feleségétúl Berekszászi Lantos Zsófiátúl mint az én atyámnak Bónis Ferencznek édes szülő attyáról s anyjáról én reám mint unokára, vigore testamenti Georgii Bónis senioris devolvaltattak, melyet megmutat azon testamentum, az mely így következik: sub L.

¹⁾ A zárjelben levők törülve.

²⁾ Hasonlóképpen.

(*Oldalt.* NB. az én atyám pedig Bónis Ferencz, Bónis György fia azon legatumban nem participálhatott, mivel számos esztendővel holt meg az atya előtt idősbik Bónis György előtt, ki soha atya javaiban élteben semmit is nem participált az természeti educationál egyebet mint erről bizonytságot tészén testamentumában, kiről tovább bővebben szöllok.) Az melyben minthogy nekünk unokáinak, idősbik Bónis Györgynek első feleségétől Berekszászi Lantos Sophiától való gyermekének úgy mint Bónis Györgynek, Bónis Andrásnak és nekünk unokáinak Bónis Ferencz gyermekének, Bónis Ferencznek és Bonis Annának, mely . . . . volt is, majd oszlohatatlan lévén közöttünk és majd inkábbban . . . . idősb Bónis György testamentoma szerint semmi keresett javaiban nem participálhatnánk, mivel minden bonumit hadta volt második feleségétől N. N. való fiának Bónis Mihálynak és feleségének, N. N. míg élt Bónis Mihály és az ő maradéki.

Ezen Bónis Mihály azon jókról mint mind édes atya, s anyja propria acquisitiojokról condalt s neki legalt dispositiójok szerint való törvényes jussal, atyától és anyjától szabados dispositióval neki legalt hasonló jussal testamentumot teszen, s hagyja fiának Bónis Ferencznek, mely így következik sub I.

Az ki in semine testamentum nélkül deficiált is ebben az Bónis Mihály ága is, és így szállott már mi reánk, Bónis Györgyre, Bónis Andrásra és Bónis Ferencz maradékira, Bónis Ferenczre és Bónis Annára az idősbik Bónis György acquisituma, ezekkel így osztottunk meg, az mint az divisionalis megmutatja.

Mi nekünk Bónis Ferencz gyermekének, Ferencznek és Annának jutott volt az tolcsvai Melit szeren lévő ház és Tolcsván való pinczeház pinczéstől, s azon tolcsvai határban Kutpatka nevű promontoriumon levő nagy gödör vagy palló mellett való szőlőnek az harmadrésze s egy szántó földnek az harmadrésze, és az ujhelyi háznak harmadrésze, de mivel ezen az sátorallya-ujheli házzal mi atyafiak Bónis György, Bónis András és Bónis Ferencz maradéki Ferencz és Anna, az nagy egyenetlenség miatt soha meg nem osztottunk, én azért Bónis Ferencz Bónis Annával úgy convenialtunk, mivel alkalmatlan volt közöttünk az jóknak osztálya, hogy nekem Bónis Anna engedte az tolcsvai házbéli részit s az pinczeházat; én meg Bónis Ferencz az ujhelyi házbéli részemet, az mi abból illethetett volna, Bónis Annának, maradott még fenn az kutpatkai szőlőnek harmadrésze, és az szántóföld néki is azokban való jussáért azért adtam Bónis Annának, Baxi István feleségének 100 ezüst tallért nr. 100 és így vettem meg azokat is, melyről contractusom vagyon. Ilyen jussal birom azért az ősi atyai Bónis Mihály defectusával reánk szállott igen kevés jókat. Ezekről azért minthogy testamentumot nem tehetek, úgy nem is teszek, hanem minthogy száz

tallérokon vettem meg az szőlőbeli részét Bónis Annától és azon tolcsvai háznak az végében az tekintetes és nagyságos Kapi Kata asszonytul vöttem hatvanöt aranyakon meg azt az funduskát, melyen most Vitalias György hatalmasul lakik, és az épületét is én építtettem ezen háznak és pinczeháznak, az mint építhettem, mivel oly jussal vettem az asszonytul, hogy szabadossan építhessek rajta és az épület megbecsültetessék és az summával együtt tétessék le. Ezen épületelem azért érvén valamit emez summákkal, ugy mint tall. nr. 100 et aureis nr. 65. hagyom fiamnak Bónis Sigmondnak, ugy hogy ő is abból ha él, szabadosan disponálhasson, az hová és kinek akarja. Ha peniglen fiam Bónis Sigmond testamentum nélkül halna meg és magtalanul, kitül oltalmazza isten, hagyom ez egy summában azon házamat Máriássi Anna feleségemnek, mely summa tészén fl. 414; azért míg ez summát az Bónis György és Bónis Anna maradéki le nem teszik feleségemnek Máriássi Annának, birja mindazon tolcsvai házat és kútpatkai szőlőt és az Liszkáról Tolcsvára járó ut mellett való földet. Meghalván penig Máriássi Anna feleségem, és azon successorok neki éltében azon summát le nem teszik, hagyom azon házat, szőlőt és szántóföldet az tolcsvai scholára, ugy hogy valameddig azon successorok le nem teszik azon 414 flor., birják és ha leteszik, az nagytolcsvai scholára, abból szerezenek valami kis szőlőt az scolához, hadd táplálódgyanak szegények akkorbéli tanuló ifjak belőlle.

Ezen osztály szerint való contractus mellett, mely lött volt Bónis Annával és ennek férjével, birja ifjabbik Baxi István naturalis tutora, birta is idősbik Baxi István uram ab anno 1656; az sátorallya-ujhelyi háznak, mely vagyon Persi Mihály uram háza vicinitásában, az harmadrészét több percipiált minden res mobilisekkel együtt, melyet percipiált, idősbik Baxi István feleségére, Bónis Annára és Bónis Annától való fiára, Baxi Istókra nézve, és usuált is usque ad annum 1666, mint naturalis tutora fiának és curatora.

2. Anno 1663. meghal igen hirtelen az öreg Bónis György, Berekszászi Lantos Sofiától való egyik fia Bónis András, ki egy lévén az én atyámmal attyul, annyul, és Bónis Györggyel, ki jöllehet tett volt testamentumot némely keresett javainak egyik részéről, mint ezt megmutattya egy rendbeli fassiója, mely mellett birják az jesuiták az ujfalusí Rany nevü promontoriumon való szőlőt.

Az melyekről azért nem tött volt testamentumot, deficiáln, minthogy felesége soha nem volt, jöllehet éltes ember volt, mi Bónis Ferencz maradéki, Bónis Ferencz és Bónis Annától való ifj. Baxi István idősbik Baxi István tutorsága alatt lévő osztotztunk így meg, az mint azokról való divisionalisok megmutattják, és ezek mellett az divisionalisok mellett birom az nagytolcsvai Melit szeren lévő Dajka István uram háza szomszédságában való ház részt, és azon tolcsvai Kútpatka nevü promontoriumon lévő veres

szőlőnek fele részét és az olasz-lisztkai Rany nevű promontoriumon levő szőlőnek negyed részit, az tolcsvai Bónis Andrástul maradott pinczének és pinczelháznak negyedrészt, az vámos-ujfalusi határban lévő az malom patakján tul levő rétnek az felét, melyet bírok Bónis Györggyel.

Es így ezek az ősi atyai ugy mint az Bónis ágrul, és anyai jók. Berekszászi Lantos Zsófi öreganyánkrul nem tudok semmit is, hogy volna kezennél. Idősbik Bónis Ferencznek felesége, Gomba Sófia, ettől vagyunk mi Bónis Ferencz és Bónis Anna.

Bónis Anna lévén felesége idősbik Baxi Istvánnak. ettől az Bónis Annátul való ifjabbik Baxi István.

Mely édes anyánknak, Gomba Sófiának édes attya volt Gomba Mátyás és édes anyja Patócsi Kata asszony Gomba Mátyás felesége. Ez Patócsi Kata asszonynak hitves urátul, Gomba Mátyástól voltak három leányi, ugymint Gomba Kata, Gomba Margit, Gomba Sófi, mely édes anyánkról, Gomba Sófiról, nekünk Bónis Ferencznek és Bónis Annától való ifjabbik Baxi Istvánnak mint szabados testator acquirált javairól testamentumot condalt volt és hatta volt mind nőtelen legénykorbéli mind stante conjugio acquirált javait Patócsi Kata asszony feleségének mint coacquisitrixnek, ugy hogy ő is azon ő tüle acquirált neki legált javaibul disponálhasson, mint erről bizonyság az Gomba Mátyás dispositiója sub L. anni 1618. die 15. Novembris. Mely Patócsi Kata asszony mint hitves urátul Gomba Mátyástul neki törvényes jussal legaltatott s aprehendált possidealt minden javairul, mint coacquisitrix egyszersmind lévén azon jókban, testamentumot téssen, azon jussal, mellyel neki legalta volt hitves ura Gomba Mátyás, mint acquisitor és szabados testator, az három leány között, ugy mint Gomba Kata, Margit és Sónia között legatumot tévén, mely testamentumában az két leányit, Gomba K., M. maradékit restringállyá, Sófi leányát pedig azon jussal azon jókban, mellyel neki legáltattak volt azon jók hitves urátul, Gomba Mátyástul mint coacquisitrixnek, szabados exponensé teszi azon jókban, melyeket legált Sófi leányának, mint erről a Patócsi Kata asszony testamentuma bizonyság anni 1639. die 5. Decembris, mely így következik: Gomba Mátyástul Patócsi Kata leánya, Gomba Kata lévén férnél Tánzosz Andrásnál, Tánzosz Andrástul Gomba Katának volt leánya Tánzosz Kata, ez Tánzosz Kata volt férnél Kassai Miskolczy Gergelynél, az ki sine semine deficiált és testamentum nélkül is, így Gomba Kata ágának magva szakadott Tánzosz Katában és így minden magától acquirált javai változtanuk ősi jókká. De az mely bonumokat Patócsi Kata legatuma által birt Tánzosz Kata Miskolczy Gergelyné redálni kellett ipsa deficiente Gomba Sófira vigore testamenti (?) és azokról az bonumokról is, mint annyától Patócsi Katától Gomba Sófinak törvényes jussal legáltatott szabadoson

testálható jókrul testálhatott, ki testált is, jöllehet azon Patócsi Katától Táncczos Katának, mint unokájának legált bonumokat in specie ipsa deficiente nem találta ugyan Gomba Sófi az Patócsi Kata leánya, mivel Táncczos Kata elalta volt azon bonumokat Usz István uramnak, melyet megmutat azon bonumokról való contractus, mely bonumokat most bir nemzetes Vér Mihály uram az lizskai határban felesége után Sós Mária után, ki Sós János uramnak Usz Évától való leánya, így pénzül szállottanak Gomba Sófira Táncczos Katáról. Az Patócsi Kata legátuma által Táncczos Katától possideált jók, mint ezt megmutattya az Táncczos Kata keresményéről való kassai divisionalis, mely lött volt Gomba Sófival, és az Táncczos Kata attyai ágáruul való attyafiaival in anno . . . . Mely summa pénzt az Táncczos Kata attyáról, Táncczos Andrásról álló attyafiak készpénzül Gomba Sófinál le nem tévén, édes attyátul Gomba Mátyástul Patócsi Katának mint feleségének törvényes jussal legált, és Patócsi Kata Gomba Sófinak azon jussal legált legátuma szerint azon pénzben azon Patócsi Kata törvényes jussal legált legátuma szerint adgyák in contentationem Gomba Sófinak az bodrogkereszturi promontoriumban levő kakashegyi Görbe szöllöt. Mely Görbe szőlőrül Gomba Sófi testamentumot condált azon törvényes jussal, mellyel néki Patócsi Kata édes anyja legálta volt, mely jussal in casu defectus Catharinae Táncczos az lizskai bonumokat édes attya Gomba Mátyás Patócsi Katának mint feleségének és azon bonumokat coacquisitrixnek acquisite legálta volt és az több keresett javairól is Táncczos Katának, melyek devolváltattak volt Táncczos Katáról, Gomba Kata leányáruul in casu defectus Gomba Sófira, propter bonum pacis én közöttem Bónis Ferencz között és Bónis Anna leányátul való unokája ifjabbik Baxi István öcsém között, mely Gomba Sófi testamentuma intacte meg is maradt, jöllehet idősbik Baxi István feleségétül, Bónis Annátul való fiának mint naturalis tutora, curatora, akkor ifjabbik Baxi Istvánnak, istenes lelki ismerettel tött Gomba Sófia testamentumát oppugnálta minden kigondolható utakon és módokon, de mikor szándékát nem assequallhatta volna, végre egy compromissum mellett propter bonum pacis mentünk egy contractusra ifjabbik Baxi István öcsémmel, de quo contractus in anno 1666. die 5. Aprillis megmutattya, hogy salvis scilicet testamenti punctis permanentibus ily conditióval extál, mely Gomba Sófia testamentuma, Táncczos Katáról ő reá devolváltatott minden bonumokról oly restrictiva conditiókkal vagyon, hogy én Bónis Ferencz és ifjabbik Baxi István között in casu defectus alterutriusque az reciproca successio megtartassék közötünk ezen Táncczos Katáról álló bonumokban és nem azokban, az melyet én vagy jure testamenti, vagy másképen acquiraltam. para-grapho 19. testamenti Sofiae Gomba anni 1663. die 11. Augusti.

Igy azért én azokról az jókról is legatumot nem tehetek, az én gyermekim között, jóllehet nincs több Bónis Sigónál, és tudván, hogy csak ötöt illeti, ha isten többet nem ad, ha penig isten több magyarokkal is megáld, ha egymás között megalkhatnak jóval jó, s ha nem szálljon egyaránt közöttük, ilyenek NB. az kassai ház és több mindenek; és in casu defectus eius. ifjabbik Baxi Istvánt. azért szállyon reák (*így*).

Immár térek azokra az jókra, az melyeket atyámtul, B. F. s anyámtul G. S. törvényes jussokkal szabados dispositióval legalt hasonló szabados dispositiómmal való jussal bírok, az mely bonumokat atyám, Bónis Ferencz stante conjugio anyámmal, Gomba Sófival acquiráltak volt, és az mit nőtelen korában is, és az mely bonumokat anyám Gomba Sófia annyátul, Patócsi Katátul, Patócsi Kata hitves urátul, Gomba Mátyástul törvényes jussal való legatuma szerint birt és azon jussal, az kivel Gomba Sófia anyám aprehendálta volt s birta, s nekem is azon jussal legálta, és én is azzal az jussal aprehendáltam s birtam . . . .

3.

Atyának, fiunak és szentlélek istennek nevében amen.

Én idősbik Sztárai Ferencz látván naponként az én testembeli romlott és fogyatkozott állapotomat, gondolkodván tovább még ennél is nagyobb erőtlenségemről és fogyatkozásomról testemben, vénségemnek idejében és beteges állapotomhoz képest is: akarok idején az én gyermekim felől provideálnom és az én kegyelmes istenemtől énnekem adatott javaimról, kikkel az ő jóvoltából meglátogatott és ajándékozott, akarok az én elmémbeli épségemnek idején (mert noha testemben beteges vagyok de elmémben ép és egészséges) ilyen dispositiót s testamentomot tennem, és ilyen testamentomot és dispositiot tészek életemben.

Előszer, mivel minden embernek eczer eczer meg kell halni, én is bizonyos lévén halálomról de idejéről órájáról biztonlan: mindazonáltal az mikor az én kegyelmes istenem az én végórámat elhozza és lelkemet magának választja, kit commendálok az hatalmas istenemnek markában, a ki attá volt, testemet hagyom az ő annyának az földnek, az honnan vétetett volt jüvendő feltámadásra az örök életre, kiben kétséges nem vagyok, mert az én uram Jézus Christusom által hiszem mind bűneimnek megbocsátását, mind testemnek feltámadását az örök dicsőségre és bódogságra, és az én Jézus Christusommal együtt örvezdennem az örök életben.

Másodszor, mivelhogy az én Sztárai ösömtől maradott jószágomból az én leányimnak semmi részt nem hagyhatok, minthogy leányágot nem illet, hanem csak fiuágot, azért az én ösömtől maradott jószágomat épen hagyom az én fiamnak Sztárai Lászlónak, mert ötöt illeti, de ilyen conditióval, hogy előszer az mikor az úris-

ten házasságának szerencsáját behozza az hugának az néhai Sztárai István öcsémtől maradott leánaszonynak Sztárai Ilonának, azt házassítsa ki. Az mi az hugom Sztárai Ilona anyját, Sztárai Istvánnét illeti, én az ő marhájához sem az árva Sztárai István leánya marhájához, semmiéhez sem nyultam, hanem minden ingó-bingó marhát az melyek Sztárai Istvántul maradtanak meg, mindeneket az Sztárai István relictája vitt el magával. Annak felette az jegy ruhát is megattam Sztárai Istvánnénak, hogy férjhez ment Berenczei Mátyáshoz, sőt minden esztendőn az kevés jószágának jövedelméből, kit annak előtte Sztárai István birt, mint östül maradott jószágbul ötven-ötven forintot adtam esztendőnkint az Sztárai Istvántul maradott leánynak tartására és ruházattjára, az édes anyja és Berenczei Mátyás kezében.

Harmadszor, az mely házban mostan az én fiam Sztárai László lakik itt Sztárán, kit én szép épületekkel csináltattam azokon az házhelyeken kik puszták voltak, melyet én az istenben elnyugodott bódog emlékezetű Rákóczi Ferencz uramtul cseréltem volt meg, az én istenben elnyugodott feleségemnek Soklyósi Borbála asszonynak Körtvélyest levő jobbágján és jószágán, kiért két pusztát adott volt Rákóczi Ferencz uram itt Sztárán, kiken az házakat, kiben fiam lakik és egyéb épületeket csináltattam cserében örökben minden hozzájuk tartozóival egyetemben, az az két hely mind földeivel, réteivel, minden hozzá tartozó jószágával mint csere jószág és anyai jószágon cserélt, mint fiat és leánt egyaránt illet, azt az két helyet hagyom az én négy gyermekemnek tudniillik Sztárai Orsolának Daróczi Mihálynénak, Sztárai Ilonának Raszlavicz Lászlónénak, Sztárai Dorkának Körtvélesi Jánosnénak leányimnak s fiamnak Sztárai Lászlónak, maradékjoknak mindörökké, mely két ház-helylyel és rajta való épületekkel s minden igassággal s hozzája tartozandó szántóföldekkel és rétekkel az felül megirt négy gyermekim egyaránt osztozzanak, mert ez nem magam keresménye.

Negyedszer, az mi javaival az én kegyelmes istenem az ő jó voltából meglátogatott és adott, melyeket én löttem, kerestem az én ifjuságotul fogván sok fíratlansággal, nyughatatlansággal, munkámmal és szolgálattal, mint hevet, hideget egyaránt szenvedtem, akár mi nével nevezendő jószágok, jobbágyságok, puszták, akármely faluban avagy városban szőlő örökségek, földek, rétek, erdők, szőlőkből való dézmák, irtványok, arany, ezüst drága kövek, pénz, arany és ezüst mívű poharak, arany lánczok, ezüst kanalak, ruhák, aranyos kardok, és akárminémű aranyos s ezüstös fegyverek, lööltözetek és akár mi névvel nevezendő keresményim az kik vadnak akár ebben Zemplin vármegyében, akár más vármegyében az östül maradott jószágon s örökségen kívül, melyeket én acquiraltam, azokat hagyom épen s mindenestül fogván csak tulajdon

az én három leányimnak, felül megnevezett Sztárai Orsolának Daróczi Mihálynénak, Sztárai Ilonának Raszlaviczi Lászlónénak, Sztárai Dorkának Körtvélesi Jánosnénak, és minden helyekben való marhám s jószágom s keresményem letétét, hogy ők hárman osztozzanak egyaránt vele s legyen övék, és az ő maradékjoké.

Ötödször, az mi lábas mindenféle marhám vagyom is, vetésim s mindenféle jószágom ingó-bingó marhák s magam lölte, kerestem földet, rétek és egyéb jószágok is, kiket én löltem kerestem, az hol vadnak az mint odafel megmondottam, és ha ennek utánna is az melyeket én lölek és keresek még az uristen itt ez világon éltet s megtart, azokat is s mindenféle keresményimet hagyom az felül megirt leányimnak Sztárai Orsolának, Ilonának és Dorkának Körtvélesi Jánosnénak, maradékjoknak az mint odafel is megmondottam, hogy egyaránt három részre osszák egymás között és legyen övék. Ezekben pedig az én javaimban s keresményimben, kikkel az én istenem engemet megáldott, azért nem hagyok és nem hattam az én fiamnak semmit, hogy engemet vénségemnek idején nem gondolván istennek parancsolattyával, hogy attyát kellett volna tisztelni és becsülni s engedelmességgel lenni, engemet sok bosszuval, buval, bánattal, keserőséggel és sok kártételekkel illetett, kit én tülle vén atya s beteges állapotban lévő ember nem érdemlettem volna fiam lévén, kit én sok dajkálkodással gyermekiségétől fogván feltartottam, neveltem, taníttattam iskolákban sok költségemmel, kit úgy tartok vala, mint vénségemnek arany oszlopát, hogy vénségemnek idejében ő gyámolított volna; de nem másoktól idegenektől bántattam meg, hanem kebelemben feltartott neveltül. Azért hogy ő is az én fiam evvel bántott meg engem, én is azzal fizetek neki, hogy az én keresményimben, javaimban részes ne legyen s minden keresetemből excludálom, kirekesztem, semmit sem hagyok neki, hanem mindeneket hagyom az én felül megirt három leányimnak, elégedgyék meg az én fiam az őstül maradt jószággal.

Hatodszor, ha valamelyik leányomnak sine haerede történék halála, kit isten eltávoztassa és semmi legitima maradéka nem maradna, tehát annak az deficiensnek az ő része szálljon azokra, az kik az én leányim közül élni fognak, az én keresményim.

Hetedszer, az mi jóval és adománnyal voltam annak előtte ez felül megirt három leányomnak Sztárai Orsolának Daróczi Mihálynénak, Sztárai Ilonának Raszlaviczi Lászlónénak és Sztárai Dorkának Körtvélesi Jánosnénak, akár pinzből aranyból, s akár minémű adományból avagy ennek utánna is lennék életemben, még isten itt ez árnyék világon tart, tehát azok az adományok az osztály közben három leányim között ne számláltassék és ne tudattassék, hanem csak azok mennyenek a három leányim közt osztályra, kit még ez ideig nekik nem attam volt, hanem

kezemben és birtokomban voltak, azokkal osztozzanak egyiránt, az én holtom után én felül megnevezett három leányim.

Nyolczadszor, Földesi János uramnak vagyón nálam zálogban két hoportjokos mint kívül belül aranyas ezüst kupája összejáró 15 frban, ezt az két ezüst kupát pénz nélkül adgyák meg neki az én gyermekim, és ő kegyelme is szükségében szolgállyon az én leányimnak, ő kegyelmét ugyan kérem.

Kilencszer, az vitézlő Bornamissza András uramnak egy jobbágyot eresztettem meg az Krajuján ennek előtte ki volt zálogban nállam florenorum kilenczven négyben, kire ha nekem nem szolgál, szolgállyon gyermekimnek, oltalmazza igasságában, kiért az uristentül veszi ő kegyelme jutalmát.

Tizedszer, Henczelőcsi Gáspárnak is összejáró két kupácskaja vagyón én nállam zálogban flor. 12, ha megváltja, adgyák meg neki az én gyermekim.

Tizenegyedszer, két helyen való földet adtam volt Bank Mihálynak jó akaratombul, kit most az vitézlő Henczelőcsi Miklós uram bir, egyik az kin az modranszki szőlő volt, másik az kis hidacska felé Zukha Izbugyára, azt is adgya meg Sztárai László fiannak, mert őstül maradott földek azok.

Tizenkettüdszer, ha valaki valamit megvált valamelyik leányomtól, az pénzével az három leányom egyaránt osztozzék.

Tizenharmadszor, az leveleimet az én gyermekim Földesi János urammal láttassák meg, ha az szükség kívánnya, de egyébbel kivülette ne.

Tizennegyedszer, az istenért kérem fiamat, hogy az én leányimat ne háborgassa semmiben, hanem elégedgyék meg az övével, az őstül marattal vagy sok, vagy kevés.

Tizenötödszer, én nem vagyok adós senkinek, hanemha szolgálímnak, szolgálóimnak szolgálattyokért, kiket az enyémbül az én leányim számot vetvén velek, elégítsék meg szolgálattyokrul.

Tizenhatodszor, az én kegyelmes uramot az tekintetes és nagyságos gróf Druget Homonnai György uramot ő nagyságát kérem s könyörgök ő nagyságának az istenért, megtekintvén elsőben ő nagysága az istent és az én vékony állapotom szerént való ifjuságomtól fogván ő nagysága nemzetinek szolgálatomat, az én leányaimat ő nagysága mindezekben oltalmazza mindenek ellen, kiváltképen pedig fiam ellen, és ő nagysága senkinek ne hadgya az én keresményimben az én leányimat megháborítani, s bántani, kiért az uristen jót ad ő nagyságának s meg is fizeti az örök dicsőségben, ha az én árva leányimnak leszen ő nagysága gondviselője s oltalmazója. Annak utánna hagyom gondviselőjül az én jóakaró meghitt bizodalmas uraimot az vitézlő Barkóczi László uramot, Tárkányi István uramot, Alekit Vid uramot, Nyárádi Miklós uramot, Rákóczi János uramot, Monoki Ferencz uramot,

Nagymihályi Benedek uramot, Nagymihályi Sigmund uramot, Safarik Mihály uramot, kiket kérem az istenért, hogy ő kegyelmek is mindenek ellen oltalmazzák az szegén leányimat s ne hadgyák háborgatni senkinek, kit az ur isten fizessen meg ő kigyelmeknek mind itt ez világon, mind az más világon az örök boldogságban:

Utólszor, én nyavalyás szegény testemben megromlott s fogyatkozott vén ember várván az teremő istenemtől az én kimulásomnak bódog óráját nagy vig orczával s jó lelkiismerettel, nagy bátorsággal s örömmel készülvén az minden szenteknek útára és bódogságos társaságában az szent angyaloknak, hogy mikor eljövend az én halálomnak órája, mehessek be az minden szenteknek után az szenteknek társaságában az örök bódogságban. Elmegyek immár szerelmes gyermekim az minden szenteknek útára, s titeket hadlak szerelmes magzatim az felséges mindenható úr istennek kegyelmes gondgya viselése alá s oltalmazása alá. Aldgyon meg az uristen benneteket szerelmes magzatim minden testi s lelki áldásával és oltalmazzon meg benneteket minden veszedelemtől. Ti is pediglen szerelmes atyámfiai és jóakaróim, kikkel ifjúságomtul fogván nagy szeretettel s barátsággal éltünk, megbocsássatok kicsintül fogva nagyig, és részeltesse az uristen veletek is az mennyeknek boldogságát. Ti is pedig szerelmes gyermekim, leányim, szerelmes jobbágyim minden rendek kicsintül fogván nagyig megbocsátok, és titeket is részeltessen az ti halálotok után az uristen az örök boldogságban, amen.

1600. Testamentaria dispositio Francisci Sztárai senioris in simplici par.

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

Rozsnyó város 1703. évi számadása.

ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Az alábbi számadás nemcsak arról szól, hogyan indult meg II. Rákóczy Ferencz felkelése és milyen nyomott viszonyok közt találta e felkelés Magyarország népét, hanem művelődéstörténeti adatok nélkül sem szűkölködik. Ott van a toronyépítés, a szőlő- és földművelés, a felkelő hadak számára serényen folyt csizma- és kardkészítés, és a fejedelem és főbb emberei számára roppant fényűzéssel kiállított ajándéktárgyak, melyekről megbecsülhetlen felvilágosítással szolgálnak az itt-ott oly száraz számok. Még nagyobb fontosságot nyer e számadás, ha az 1703. év első felére vonatkozó adatokat a császári helyőrség grófkapitánya — az executiós fendrik és más »németek« eljárását, az ezen év másik felére vonatkozó adatokkal összehasonlítjuk. E részben a száraz számok és holt betűk többet mondanak ezer dicsőhymus-nál, mert

fényesen igazolják, hogy az egyszerű nép kendőzetlen örömmel sietett II. Rákóczy Ferencz zászlai alá, várva várt szabadítójaként ünnepelte ezen férfit, és roppant bőkezűen áldozott a szabadságharcz érdekében. És ez itt annnyival feltűnőbb, mert Singer Csapó Lukács főbíró, mint az egykorú jegyzőkönyvből tudjuk, roppant óvatos és körültekintő ember volt, ki az általános örömrivalgás közt higgadt megfontolással járt el és ok nélkül nem bízott volna a harc sikerében. Kit a kor, vagy a tárgy egyik vagy másik oldalról érdekel, fontos és érdekes episodokra fog találni e számadásban.

Anno 1703. a die 1. januarii ad diem ultimum anni currentis az város jövedelmének introitusoknak és exitusoknak conscriptiója ut sequitur tempore judicii Lucae Csapo.

Conscriptio Errogationum.

Isten jóvoltából bíróságra választván és confirmáltatván az	
becsületes nemes tanácsbeli uraimékkal, ebédet nemes tanácsnak régi szokás szerint megadván került	16 f. — d.
Item vettem császármadarakat	— f. 68 d.
Item fenyőmadarakért adtam	— f. 40 d.
Item nyulért adtam	— f. 34 d.
Item egy kenyérért adtam	— f. 15 d.
Ezekvel kedveskedtem az itt való quartélyozó gróffkapitány Quirinyi uramnak.	
Item papirost város szükségére vettem 2 konczot	— f. 42 d.
Item fáirt melyet az németek behajtottak Vajszar uram házához	1 f. 02 d.
Item die 13. januarii fizettem német tisztnek szükségire gyertyákért	1 f. 20 d.
Ugyan másodbeli gyertyákért fizettem	— f. 45 d.
Item Mangolo Gáspár németinek vittének Mez Márton uram házából egy mérték borsót	— f. 60 d.
Die 17. januarii fizettem Waiszar János uram palotájának ablakit esináltatván, spárgaért	— f. 52 d.
Item léczszögére adtam	— f. 30 d.
Item apró szögecskére, papirost szögezni ablakokra	— f. 12 d. —
Item hóhérnak, hogy kutyát kivitte virasztó házbul	— f. 06 d.
Die 17. januarii fizettem szolgálknak, négy embernek Mentianszky uram házánál	— f. 60 d.
Item eodem die vettem papirost, egy konczot	— f. 21 d. —
Eodem die vettem porozót	— f. 09 d.
Item eodem die vettem papirost, egy konczot fejéret	— f. 18 d. —
Die 16. januarii pater uraimékat és tanácsbeli uraimékat is convocálván, költöttem ebédre	3 f. — d.
Die 20. jan. Német szállására vettem seprűt 1	— f. 06 d.

Eodem die adtam Mangolo Gáspárhoz németeknek egy désát	— f. 27 d.
Eodem die fizettem katonának, a ki kísértette Martinik uramot	
Svabolesik, mikor Bécs felé ment postán ő kegyelme	1 f. 26 d.
m eodem die fizettem fájért számára, az melyet csövel be-	
Ehoztak magok számára	— f. 68 d.
Item eodem die fizettem virasztó házban kemenezéért Fazekas	
Pálhák	3 f. — d.
Item németek konyhára való fazekakért fizettem	— f. 78 d.
Ugyanazon napon fizettem spanyolviaszkot levelek bepecsét-	
telésére valóért	— f. 18 d.
Die 23. januarii fizettem Markus János kerülőnek pro Ja-	
nuario	2 f. 48 d.
Item Szanda János kerülőnek pro januario	2 f. 48 d.
Eodem die kertésznek két heti bért, hogy németnek szolgált	1 f. 20 d.
Item Mednyanszki uram szolgának szolgálni németnek	1 f. 20 d.
Die 24. körakónak fizettem, hogy fejeztette Waiszar házat	— f. 30 d.
Item fizettem katonának három utra való fáradságáért	— f. 60 d.
Item fizettem gyertyákért, melyeket németeknek szállásokra	
hortak	4 f. 47 d.
Item fizettem tornyosnak Jankónak januárius havára, hasonló-	
képpen Matynak per f. 3 facit	6 f. — d.
Item patricariustól vettem téntát	— f. 03 d.
Eodem die fizettem Shnid Márton uramnak szalonáért, me-	
lyet német konyhára adott	— f. 96 d.
Item die 24. januarii Doboczi uramnak számára küldöttem	
kolbászt	— f. 18 d.
Item vibranczoknak és postának	— f. 24 d.
Die 20. jan. Doboczi uramnak égett bort	— f. 06 d.
Eodem die esztergarusnak, a ki a toronban dolgozott	4 f. — d.
Die 26. januarii fizettem Szilassi Asztalos Jánosnak ablakok	
csinálásiért Vaiszar János uram házánál	1 f. 06 d.
Eodem die fizettem spárgaért, kit felcsináltak Waiszer János	
uram házánál ablakokra	— f. 54 d.
Eodem die vettem egy rostát Laitman (?) quártélyára	— f. 12 d.
Die 27. januarii vettem németek számára 2 szekér fát	1 f. 53 d.
Item fizettem tavali bíró uram idejében elhajtott vágott szá-	
raz fáért német számára pacsaiaknak	— f. 60 d.
Item Gombkötő Andrást küldtem volt madarakat keresni az	
ur számára, nem hozott semmit, elköltötte	— f. 24 d.
Item Sivacsát kültem volt madarakat keresni az urunk	
számára, nem hozott semmit, elköltötte	— f. 36 d.
Item Hentes Jánost Dopsina felé küldöttem volt madarakat	
keresni az ur számára, egy madarat hozott egy máriáson,	
elköltötte	— f. 15 d.
28. jan. fizettem mesternek két forintot az új esztendőbeli ének-	

lésért és új törvény cantatiójaért, a mint conventiója tartja	2 f. — d.
Die 29. jan. kültem Gothard uramot pelsőczy gyűlésbe, adtam költségére egy kenyeret, 20 polturát, facit	— f. 72 d.
Eodem die 29. kertésznek és Mednyanszky uram szállójának szolgának fél óra	1 f. 20 d.
Item die 30. hajtottak Vaiszar János uram házához németek fát, fizettem érette embernek	— f. 21 d.
Eodem die fizettem két kosárért madaraknak felviteléhez	— f. 18 d.
Gothard uram Pelsőczé gyűlésre be nem érven, költségvel költött maga szükségire	— f. 27 d.
Die 11. februar.	
Item egy raitár vártára menő Szikszóra, a ki itt lesz quartélyban, adtam annak	2 f. 14 d.
Item 3. februarii fizettem kenyérért, mikor a gróf Debreczen felé ment, az magával vitt harmadfél kenyeret, adtam érette	— f. 30 d.
Item Gombkötő Andrást kültem volt madarakat keresni, adtam volt neki fl. 3 d. 90, abbul elköltötte magára két úttában és csizmáját megfektette	— f. 80 d.
Item Sivaeska János járt madarakat keresni, elköltötte magára az útban	— f. 70 d.
4. februarii fizettem kertésznek, hogy Wajszar János uram házánál német úrnak konyháján szolgált	— f. 60 d.
5. februarii vibranczoknak pálinkára és serre adtam	— f. 66 d.
Item eodem die postyának kenyeret	— f. 12 d.
Die 7. februarii Debreczenbe küldött szekeresnek, az ki Quirinyi kapitány uramval mentek, adtam 2 kenyeret	— f. 24 d.
Die 8. februarii németekre költ gyertyáért 154.	
Item die eadem felküldöttem ő eminentiának és praefectus uramnak császármadarakat és apró madaracskákat is, az melyeket 42 pénzével és 37 pénzével vettem, aprót peniglen per d. 3 in toto fizettem érette	20 f. 42 d.
Die 9. februarii kültem Mangolo Dániel urtól löcsei postamester uramnak szokás szerint pro novo anno, két eziüst tallért, facit florenos	4 f. 87 d.
Item 12 apró madarat	— f. 45 d.
Item vettem két szekér fát Vaiszar János uramnak németnek	— f. 48 d.
Item vettem szürke szűrt az madarak kosarra, melyeket felküldöttem az urnak, adtam	— f. 34 d.
Item kertésznek fizettem, mikor kapitánynak szolgált die 11. februarii	— f. 60 d.
Item 12. februarii fizettem az német tiszt számára egy mérték borsót	— f. 60 d.
Eadem die fizettem üvegesnek az ablakok csinálásáért az	

Balko házánál kapralnak	— f. 50 d.
Die 15. februar. Quirinyi kapitány ur ő nagysága hophmesterének pro decembri discretiora város pénziből	6 f. 88 d.
Die 16. februar. másfél kenyérért Suhiniknak	— f. 18 d.
Die 17. februar. adtam a bikáknak sóra	— f. 12 d.
Eadem die adtam a hóhérnak, hogy egy kutyát kivonta . .	— f. 09 d.
Eadem die seprőre adtam	— f. 06 d.
Die 18. februar. kerülőknek fizettem mind a kettőnek pro febr.	5 f. — d.
Eadem die kertésznek, a ki Vajszar János uram házánál kapitány uramnak szolgál, fizettem neki	— f. 60 d.
Die 21. febr. Régi behajtott vágott fáért várallyai embernek fizettem	— f. 30 d.
Item 23. febr. adtam két tornyosnak három forintyával, facit	6 f. — d.
Die 27. fizettem tapasztónak, az ki konyhát tapasztotta . .	— f. 12 d.
Item három szál deszkát hidlásra	— f. 36 d.
Die 25. febr. gyertyákért fizettem	3 f. — d.
Die eadem 2. martii adtam Bartkónak, hogy Csetnekre két izben járt	— f. 24 d.
Item fizettem németnek behajtott vágott fáért 1 szekeret . .	— f. 54 d.
Item más szekérért fizettem	— f. 30 d.
Item harmadik szekérért adtam	— f. 24 d.
Die 2. mar. fizettem kertésznek Vaiszar János uram német urnak szolgált egy hétre	— f. 48 d.
Die 3. mar. fizettem az behajtott fáért fazekasnak	1 f. 02 d.
Item betléri embernek fáért adtam	— f. 48 d.
Item más hétre is adtam kertésznek ugyanannyit	— f. 48 d.
Item Fazekas Pálnak az cserép edényekért fizettem	1 f. 66 d.
Die eadem adtam az szendrei barátoknak alamizsnát becsületes nemes tanács akarattyából	1 f. 80 d.
Die 5. mar. más barátnak adtam	— f. 34 d.
Die 8. mar. fizettem gyertyákért, melyet németeknek hortak	2 f. — d.
Item Waiszar János uram házánál igazított kemenczétől körülakónak fizettem	— f. 36 d.
Item két szapu meszet adtam hozzája	— f. 78 d.
Eadem die fizettem Mészáros Jánosnak az német tiszteknek adott szalonáért 14 fontért per d. 12	1 f. 68 d.
Die 10. mar. fizettem kapitány uramnak adott bornyuért . .	1 f. 59 d.
Item két szekér fáért, a kit behajtották vártára Waiszar János uramhoz, adott	— f. 78 d.
Die 12. martii adtam kertésznek egy hétre fizetést	— f. 60 d.
Die 16. martii papirost egy konczot vettem pro	— f. 18 d.
Die 17. martii Nyárádi kapitány urnak, a ki hajdukat muszált a, hozott kenyeret, turót, heringet és sert	— f. 53 d.
Die 18. martii egy kenyeret adtam vibranczoknak	— f. 12 d.
Die 20. martii erdőkerülőknek fizettem egy lóra	5 f. — d.

Item die eadem tornyosoknak fizettem	6 f. — d.
Item gróf kapitányhoz konyhára lévő kertésznek	— f. 60 d.
Item fizettem 14 font szalonáért kapitány urnak, a kit adtuk	1 f. 68 d.
Die 24. mar. fizettem nyolcz szekér fiért, a melyet falu- siaktól elhajtottak németek	2 f. 72 d.
Item vettem négy kőcz papirost	— f. 60 d. —
Item alamizsnát adtam Somproninak	— f. 68 d.
Die 25. mar. harangozóknak, az kik praedicatiókra har. .	— f. 09 d.
Die 28. mar. fizettem kertésznek az ur konyháján a ki szol- gált	— f. 60 d.
Eadem die fizettem esiszárnak az pallos tisztit.	1 f. — d. —
Item egytív-másova sok helyeken kellett igazítatni, hid- lásokat igazítani 19 deszkát pro d. 42 facit	2 f. 28 d.
Item vettem léczszöget nro 450 per d. 30 százat	1 f. 35 d.
Die 29. mar. adtam kántor uram kerte kerítésére	1 f. — d.
Die 2. aprilis Bardeovskinak gyertyáért fizettem	1 f. 27 d.
Item Fazekas Pálnak gróf konyhájára vett fazekakért s egyéb munkáért is	— f. 66 d.
Item három kenyérért	— f. 36 d.
Item postának kenyeret adtam	— f. 06 d.
Die 5. apr. Barkára üvegekért járt postának adtam	— f. 42 d.
Eadem die városszolgának vettem pár eszmat	1 f. 36 d.
Die eadem adtam barátnak alamizsnát	— f. 27 d.
Die 6. aprilis szepesvármegyei hadaknak sert, túróf, kenye- ret fizettem	— f. 81 d.
Item vettem süketfajdot 3 p. d. 27 facit	— f. 81 d.
Item vettem apró fenyőmadarat 23, melyeket Kassára pater urunk ő nagyságának küldtem	— f. 31 d.
Item die 8. aprilis Christian uramhoz szállván egy magyar kapitány, adtam a konyhára kenyeret, tyukot és pálinkát	— f. 30 d.
Item Kassára pater urunknak vitt madarat Bartko, adtam neki	1 f. — d.
Die 17. aprilis fizettem az gyertyákért, a melyet németek- nek hordtak	1 f. 69 d.
Item hadaknak adatott túróért fizettem	— f. 24 d.
Die 19. aprilis fizettem az gyertyákért	1 f. — d.
Item virasztó házához adtam 3 szál deszkát	— f. 45 d.
Item kovácsnak sarkvasak csinálásáért	— f. 09 d.
Item adtam virasztó házhoz szöget pro	— f. 12 d.
Die 19. aprilis az Bukovits uram 40 forintot adott pénz- ből fizettem mészárosoknak	30 f. — d.
Eadem die a kerülőknek adtam egy hóra pro martio . . .	5 f. — d.
Item tornyosoknak adtam	6 f. — d.
Die 22. aprilis fizettem Lakatos Pálnak az grófnak asztalka vasaztatásért	1 f. 20 d.

Item hóhérnak dög kivonásáért	— f. 09 d.
Item iskolamesternek czinkus törvénykor Sz.-György napit megadtam	1 f. — d.
Item az gróf konyháján szolgáló kertésznek	— f. 60 d.
Die 29. april. Szilassi Asztalos Jánosnak asztalkáért	— f. 60 d.
Item hóhér inasának dög kivonásáért	— f. 06 d.
Die 1. maji fizettem kertésznek három hétre szolgálattyaért	1 f. 80 d.
Die 5. maji fizettem Timár Ádámnak gyertyákért	— f. 96 d.
Item Bardeovskinak gyertyákért fizettem	1 f. 60 d.
Item plébánia rétnél a patak árok ásásától két legénynek per d. 21, facit	— f. 42 d.
Item karóknak az árokhoz fizettem	— f. 34 d.
Die 8. maji fizettem németek számára vitt kenyér, turóért	— f. 21 d.
Item kertésznek fizettem, az ki kapitánynak szolgált	— f. 60 d.
Budan nevű szolganak fizettem	4 f. 08 d.
Item László Deutsnak comisar. (!) hozattam egy pint bort	— f. 24 d.
Item azon legényeknek pár bocskort vettem	— f. 48 d.
Die 15. maji fizettem Bardeovskinénak gyertyáért	2 f. 40 d.
Item Szucha Marinának kenyérért a rabnak	— f. 63 d.
Item az gróf konyháján szolgáló kertésznek	— f. 60 d.
Item Bartkónak fizettem, hogy Mihály(ba ?) járt	— f. 34 d.
Die 19. maji fizettem pro aprili tornyosoknak	6 f. — d.
Item esztergárosnak tornyon való munkára	6 f. — d.
Item kerülőknnk fizettem	5 f. — d.
Item kertésznek fizettem gróf konyhán szolgálattyaért	— f. 60 d.
Item fizettem czédulásoknak kertészért, portiót	1 f. 80 d.
Eodem die gróf konyhájára való fazekakért Fazekas Pálnak fizettem	— f. 34 d.
Die 23. maji adtam nemes vármegye gyűlésére menő Marti- nik uramnak magával	— f. 60 d.
Die 26. maji adtam esztergárosnak munkájára	7 f. — d.
Item gyertyákért fizettem	1 f. 20 d.
Item kertésznek két hétre fizettem	1 f. 20 d.
Item várallyi utról haza jöven . . Jankó, adtam neki marezra	— f. 09 d.
Die 29. maji adtam pásztoroknak, az kik bikáért mentek Harkácsra	— f. 29 d.
Item désma felől Pelsöczre kültem postát, adtam	— f. 12 d.
Item adtam postáknak és hóhérnak dög kivonatásért	— f. 21 d.
Item káprálnak discretióban adtam	3 f. 06 d.
Item Lekenyére postának, Bartkónak fizettem	— f. 24 d.
Item a hegyre hajtotta az ökröket, adtam neki	— f. 03 d.
Die 3. junii számot vetvén magammal, az mely tornát, pet- reselmet adatott egész quartélyozás által az gróf kapi- tány konyhájára extendáltatott	2 f. 50 d.
Item követekre, a kik Posomban valának, ebédre költöttem	— f. 90 d.

Item, az kik Harkácsról bikát elhozták ételekre és italokra s fáradságokért adtam	— f. 98 d.
Item pünköst napján tett ebédre, az melyen quartélyozó tiszt uraimék voltak, költöttem	8 f. 60 d.
Die 6. junii fizettem Zima uramnak Waiszer János uram házához ablakokra adott papirosért	3 f. 90 d.
Item hatvani utért vallatván (?) László deáknak	— f. 12 d.
Die 7. junii urnapi processiókor puszkásoknak marezra adtam	— f. 54 d.
Item harangozóknak	— f. 21 d.
Item az ágotat állítóknak adtam	— f. 30 d.
Item egy németnek, az ki rabokkal Kassára ment	— f. 09 d.
Item fizettem mészárosnak, a ki sánta bikát kivágta	— f. 36 d.
Die 9. junii Romok Andrásnak adtam, Zabreczki uramhoz menvén	— f. 24 d.
Item Mészáros Mártonnak és Lágnak, mikor Svedlér- és Vogendreszből egy Remetéről bizonságos attestatiót hoztak	2 f. 80 d.
Die 12. junii exulans lutheranus kettőnek mestereknek firminder jelenlétében adtam	— f. 34 d.
Item az mely rab suspicióban adta volt magát az levelek iránt Letenfalvára járt Bartkó, adtam nekie	— f. 72 d.
Item papirost vettem	— f. 30 d.
Item praefectus uramnak vett porozóért adtam	— f. 34 d.
Item Brinzes Tamásnak fizettem turóért	— f. 27 d.
Item Gombkötő Andrásnak, mikor Zabreczki urhoz járt	— f. 09 d.
Die 23. junii fizettem gyertyáért, az melyet gróf quartélyára hortak és toronyban a tornyosok	1 f. 44 d.
Item fizettem az kenyérért, a kit a raboknak adtak, midőn tömlőczben volt	— f. 09 d.
Item kétszer vendéglettem az városházánál levő executiós Fendrich németet. Jelen voltak becsületes tanácsbeli sze- mélyek költ el egyszer is másszor is	3 f. 50 d.
Item adtam költségre szekeresnek, a ki Lányi Pál uramval resztptntz vittek Kassára	— f. 60 d.
Item egy konczi papirost vettem	— f. 18 d.
Item fizettem tornyosoknak pro junio	6 f. — d.
Item fizettem asztalosnak az kis ládacskának felének meg- igazitásáért	— f. 06 d.
Item erdőkerülőknak adtam	5 f. — d.
Item fizettem kőrakóknak, az kik határkövet ujitottak	— f. 24 d.

Közli: MIKULIK JÓZSEF.

VEGYES KÖZLÉSEK.

HALLER JÓZSEF ELITÉLTETÉSE.

»Alvinczy Péter okmánytára« I. 391—2. II. »Sententia Josephi Haller« czim alatt van egy ítélet közölve, melynek genesiséről eddigelé nem tudtunk többet, mint a mit Cserey közöl »Vera Historia-«jában. A gróf Telekiek m.-vásárhelyi levéltárában olvasható néhány érdekes, e pörre vonatkozó okirat, mely az említett sententiát megmagyarázza, s melyek itt következnek, s melyek ott 6022., 6032., 6035. sz. a. őriztetnek.

I. 1686. j u l . 22.

Mint urammak ajánlom kegyelmednek uram köteles szolgálatomat; .
idvességes áldásokkal boldogítsa uram kegyelmedet szerelmesivel, kívánom.

Noha uram sokszor nyújtatott oly bizonyos reménységünk, hogy az ő felsége kegyelmességéből expedáltatunk Bécsből, s tisztességesen vissza bocsátatunk édes hazánkba, de mind eddig kelle várakoznunk az ellenünk titkon munkálkodó gonosz emberek miatt. Az dolog penig uram historice így volt. Még ide feljöttünkben Pater Dumoddal együtt jüvén, Trencsinben az ur Haller János uram megbetegedik, mely miatt kételenségből Trencsinben kellettvé maradni, az postákra adott pénzből ada ő nga én kezemhez száz tallért, hogy ha hamar nem jöhetne, s az alatt kívántatnék az leküldés, lenne miből pénzt adni postára, ezt mikor kiolvastuk a szál-láson, Dumod uram is jelen volt, s mindazt s mind az urnál levő több költségét, s más emberek vásárlásra adott pénzét is az ur ládájában meglátván, mingyárt angarialni kezdett bennünket: no ti ugymond 40,000 aranyat hoztok mostan az melyel az ő felsége miniszterit corruptáljátok. Ez mindennap így lévén, az isten megbetegítő ő kiemét s oly betegen vittem Bécsben az ő felsége méltóságos tekintetiért, hogy még az utban gondoltam, hogy meghal ott is majd hat hétig fekiütt; midőn aztán meggyógyult volna, aval insinualta magát ő felsége előtt, s több nagy rendek előtt is, mely dolog (minthogy nagy átkokkal s esküvésekkel bizonyította) nem kicsiny suspiciót szerzett ellenünk, udvarnál penig az nagy emberek között nagy confusiót; midőn ezt uram mi megértettük volna, (már az ur is Bécsbe érkezett volt utánunk) esküttiünk földre mennyre, mentettük magunkat mind ő felsége s mind az méltóságos nagy emberek előtt, annyira, hogy az suspicio alól is nagy részint szabadosok leszünk vala; haue midőn már szintén elbocsátatásunkat reméllyük vala, én nem tudom uram mások seductiójából-e, vagy pedig maga gyermeki gonosz

indulattyából, az urfi Haller József uram szegény vén atyjának nagy keserőségének öregbülésére, nemzetének becselenségére, nekünk nagy gyalázatunkra, magának pedig veszedelmére) írula el bennünket, mert midőn ő felsége grátiájában nem insinualhatta volna különben magát, privata audientiát sollicitalt, melyet midőn jó darab ideig nem obtinealhatott volna, irt ő felségének egy levelet, melyben írva az volt, hogy mi adtunk M. Badensis fejedelemnek 32,000 aranyat a végre, hogy az legyen magáé, 6,000 adtunk avégre, hogy avval másokat is seducallyon részünkre, Saponára urammak penig attunk 14,000 aranyat ugyan mind egy végre, de ha ő neki audientiája leszen ő felséginél, több dolgokat is jelent meg ő felségének. Ő felsége mint istenfő keresztyén monarcha, az audientiát nem denegalta, hanem igen titkosan felhívatta, ott is midőn ő felsége mind ezen írásról s mind egyéb dolgokrul megkérdezte volna, ugyanezeket szóval is bizonyította, sőt avval többletette, hogy 60,000 aranyunk volt, az melynek 30,000 ezerét az török küldötte énnem, (minthogy én fél török vagyok) Spinola nevű olasz által, (értette Francisco uramot) s én hoztam fel az 30,000 aranyat, 14,000 Nagy Pál uram hozta fel, az többire cambiumot hozott. De arcus papirossak kellenének uram annak leírására, illyekkel vádolta uram azokat az nagy embereket, s minket is ő felsége előtt. Ilyen állapottal ítéllye meg uram kegyelmed, az előbbi suspicio mennyire ujulhatott meg és bizony mi minyájan rosszul jártunk volna, ha az istennek kiváltképpen való gondviselése, s az ő felsége császári grátiája nem járult volna hozzánk, de az isten oly gondot viselt reánk, hogy az lelkiismerete az urfiat megrettentvén, valamit azelőtt irt volt, s az audientián is ő felségének mondott volt, azt másnap ő felségének irt levelében még vissza mondotta s írta, hogy valamit irt s mondott volt, az mind hazugság volt, és abban semmi igaz nem volt. Midőn ezt ő felsége látta volna, hogy csak gyermeki hazudás, mint okos és felséges monarcha, csak elhallgatta volna ő felsége, de az ördög ismét más nagyobb gonoszt öntvén az urfi szívében, mert Badensis fejedelemhez ment ismét, azt mondotta, hogy ő felsége méreggel el akarja vesztetni, azért magára vigyázzon. Ezen osztán még nagyobb confusió lévén arestaltatott, mely miatt ismét két hétig kellett késnünk. Látván osztán ő felsége, s az méltóságos tanács is ártatlanságunkat, minket ő felsége még az elmúlt csüörtökön elbocsátott tisztességesen; és noha akkor mingyárt elindulhattunk volna, mindazáltal, az szegény öreg urért kellett vagy két napig várakoznunk, várván az urfinak dolgát, de midőn az várórségnél semmit nem obtinualhattunk, tegnap délután három órakor isten kegyelméből megindultunk Bécsből, ma estére ide Hamburkra jöttünk hálni, holnap isten kegyelméből az Dunán által megyünk és a menyire lehet sietünk. Ehez uram még sok volna, de kiemedet hoszas írással nem terhelem, isten szemben juttatván klmeddel, az többit meg beszélem uram kigyelmednek, ezeket uram ő ngoknak ne neheztelje kigyelmed megjelenteni. Buda, uram már egy néhány héttől fogva erős obsidióban vagyon, mára végeztetett az derék ostrom, jó reménység vagyon megvétele felől, mint lőtt az dolog, még nem tudhatni.

Isten uram klmedet szerelmesivel sokáig boldogul éltessé. Hamburg. 22.
Juli, kegyelmed

köteles szolgálja
Pernyeszi Zsigmond.

Kegyelmednek mint uramnak megszolgálom magam részéről is, ne neheztelné kívárai tisztartó uramnak parancsolni, bár csak az asszonyomnak vásárlási alá aduának valami vonó marhát, mert bizony nem hiszem, hogy az hat lovam elvihesse; megtudja uram kegyelmednek mondani Hevesi uram.

Az szegény Haller Jánosné asszonyunk sok keserűségét menyire nevelheti uram kedves gyermekének ily majd példátlan eseti, azt én hagyom kld ítéletire. Mondottam Hevesi uramnak, hogy klmed kezéhez adja az asszonynak szóló szegény ur levelét, klmed azért édes uram az maga böles ítélete szerint ne neheztelje szegint vigasztalni, nola szegény urat biztatták szabadulása felől, de az én goromba elmém szerint én bizony féltem nagy példátul nyavalyás gyermekét. Isten oltalmazza.

Kívül rájegyezve: Pernyeszi Zsigmond uram levele, ki követtársra volt Haller János uramnak, genuine tudósítja idézült édes atyánkat Haller József gonoszágiról.

II. 1686.

Mint jóakaró uram sógoromnak ajánlom szolgálatomat kdnek.

Nem tudok mit cselekedni, hanem keserves panaszszal kell kezdenem írásomat k. előtt, mert azt hozta az én boldogtalanságom, a melyre születtem volt. Minekelőtte természet szerint való halállal meghalnék, ez a fiam József, kit elhoztam volt magammal tanuságnak okáért, elevenen temetett el engem becsületemben. Ez sógor uram azt cselekedte, hogy valami megismert német urfi által a császár előtt audientiát szerzett ilyen praetextussal, hogy ő holmi dolgokat jelentene meg, melyet ő felségének szükséges volna tudni; a császár is nem tudván mire vélni a dolgot, szemben lött véle, ott hazudozott eleget, de a mi nagyobb s nehezebben esett, Badensis fejedelem felől, egyszersmind Szapanare uram felől is mondott olyat, hogy bizonyos számú aranyat vettek volna fel tőlünk erdélyi követektől, az ki miatt kétség nélkül ő felségéhez tartozó kötelességeket nem tartják. Ez nem volt elég, hanem újólag ment Badensis fejedelemhez, ott megint azt mondotta, hogy a császár megakarja ötet ötletni méreggel; amaz ezen megbusulván, mindjárt megyen fel udvarhoz s ott sirva panaszolkodik ő felsége előtt, honnan érdemlette azt hogy titkos embere által ő felségének így vesszen. Az császár elálmélkodván az Badensis panasza, végére megyen, hol vette ezeket, amaz megjelenti, hogy az én fiamtól, Józseftől; igaz dolog, József kezi írása által megtagadta, hogy minden beszédi hazugságok voltak, de azzal nem csendesedett az dolog, mert Badensis urgealta, hogyha ő volt olyan ember, törvény szerint büntetődjék halállal, ha rá nem bizonyosodik, büntessék azt, a ki ötet vádolta. Szapanare is spanyor lévén az spanyor király követjét felindította és munkálódtak a gyermek ellen. Azért a császár ő felsége megfogatta Józsefet, és mint készen dolgoz, azt én nem tudom. Megitilheti k., ez aránt is mint vagyok én,

mert akkor magam is az rosz gyermeknek halálát kívántam, de azután való gondolkodásomban által értettem, hogy aval is nem orvosoltatik meg a dolog, sőt inkább ha megölik azt az rosz gyermeket, rajtunk marad a gyalázat. Erre pedig semmi egyéb nem indította azt az én elfajult fíjamat, hanem az, hogy ő titkon az városon pénzt kért fel hirem nélkül, melyet nekem nem mervén megjelenteni, mesterkedett azon, mint tesse szerit a pénznek, melyel adósságát megfizethesse; gondolta azt, hogy a császár ad neki valamit hűségért; abból kifogyván Badensishez ment, ott valóssággal kifejezte, hogy költött ő kétszáz aranyat, hogy az ellene való titoknak végére mehessen, azért felette igen kéri, hogy fordítsa meg neki az ő költségét. Ezt midőn szüntelen szemtelenül sürgette volna József, Badensis eszében veszi, hogy a gyermeknek minden mestersege, esze kedve csak az, hogy pénzt kaphasson kezéhez, maga is mondotta azt osztán Badensis fejedelem, hogy késén vette esziben az gyermek mesteriségét, és ez ígyben már csak az vén atyját (ugymint engemet) szán. Én osztán fogságban létében, mint intettem Jósefet, párját elküldöttem kőnek. Deakul kellett innom, hogy az itt való németeknek más szeget ne üssek a fejében. A császárt is ő felségét mint suplicaltam, annak is igaz páriáját küldöttem. Elég az, hogy rab-ságából semmiképen ki nem szabadithatám, noha biztattak azzal, hogy egy hét alatt igazításban vétetődik dolga és egészen végben megyen; de mint-hogy a társaim neheztellették a várakodást, én sem mertem elmaradni, az közönséges ország dolgát nagyobbbnak tartván az magaménál akárnely szükségemben is; hagyttam egy szolgálmat a végre, hogy ha szabaditják, postán jöhessen aval Erdély felé. Megirtam rövideden feleségemnek is, azt tudom a sokrendbeli szomorúság megnyomja, hanem kődet kérem, ha közel leszen, segítse tanácsával, mint mérsékelje magát az ilyen esetekben; inkább akartam, tőlem ertse, mint másoktól nem igaz formában. Egyébképen klmed előtt ennyi bajoskodások után is elméjének lecsendesítésével jelentem volna meg, ha az eset ne történjék rajtam, mindazáltal azt ugyan elkövetem szemben lévén keddel. Ezek után isten oltalmába ajánlom klmedet. Spitzeheli (?) 23 Szt.-Jakab. 1686.

Kld kész szolgálja sógora

Haller János.

Csak magánál legyenek klmednél az suplicationak és admonitionak pariai.

Külsőim: Tekintetes nemzetes Teleki Mihály urannak (titulus) nekem jóakaró uram sógoromnak Erdélyben.

III.

a)

Heri vesperi attonitus intellexi, qualem calamitatem tibi ipsi acquisisti propter inordinatos gestus tuos, propter quos non tantum in tua persona sustinens meritas poenas, verum etiam meam senectutem in-honorasti et tristissimam effecisti. Sed jam si haec per te tam male peracta sunt, meo consilio quam citius revelabis justissime, quisquis te incitavit, aut persuasit tibi, ut contra celsissimum principem Badensem

nomine augustissimi inperatoris ea proferres, quae protulisti, sicut testantur tua scripta. — Secundo:

Unde accepisti, quod legati transilvanici certum numerum aureorum tulissent huc ad corrumpendos consiliarios suae majestatis, aut quosdam ministros? utpote dominum Badensem, dominum Sapanara, vel quoscunque alios. Si haec genuine catecheris secundum christianam fidem tuam sive mendaciter a te prolata, sive ab aliquo instigante dicta: spero, imo certus sum, quod caesarea sua majestas pro sua clementia omne delictum tibi condonabit et libertatem concedet. Deus etiam, quod summum est, ita benedicet.

Kirül rájegyezve: 1. Haller János ur mint admonealta rosz cselekedetiért rabságban lévő fiát Jósefet, tulajdon kezzeirása. 2. Par admonitionis. 3. Visa.

b)

Kérem kgdet, az minemü admonitiót adtam gyermekemnek, melyet írva is kednek küldöttem, legyen csak magánul; kgld előtt egy bűnt sem akartam eltitkolni. Egyébként, nagy gonoszban itatta (*sic*) magát. De ugyan-csak klmetek atyafia ha rosz is, azt nem tagadhatni. Ha meg nem ölik s valaha szabadulhat, mást is taníthat, minemü zabolát kellessék akárkinek is nyelvén tartani.

Kirül rájegyezve: Haller János uram inscriptája fia iránt, kit irt üdvezült atyáknak Bécsből, maga kezzeirása.

c)

Ad sacratissimam caesarum majestatem supplicatio Joannis Haller humillime porrecta.

Tristis intellexi, quod propter mei filii Josephi gestus inordinatos et imprudentes sacr. caesarea sua mattas nimium laesa, licet indignae meae personae etiam habuit respectum, propterea benignam ei ordinavit detentionem, verum tamen cum delictum ipsius hoc postulavit, ut impunitus non abeat penitus, propterea custodiae est traditus, cujus ego facta excusare non praesumo, quando quidem deum testor, quod me inscio et absque meo consilio immiscuit se istis facinoribus, sed clementiae suae mattis firmiter adhaerco, ut et ipsius culpam dignetur condonare et meae senectuti misereri, ne familiam meam obruat tanta contumelia, siquidem quaecunque proposuit in suis scriptis, ad puram conscientiam juro, quod ista sine fundamento et ratione produxit puerili modo, qui nunc primum eductus e scholae limitibus, qua ratione inductus sit ad talia, penitus ignoro, et si in suspitione versabor ante aliquos, quod puer a parente hauserit illa documenta, vel materiam talem, deus sit mihi testis.

Rogo igitur submississime caes. suam mattem, mihi imputare nolit istos excessus, quia non hoc fine agressus sum splendidam aulam suae mattis, ut repulsam merear propter ingratitudinem, sed ut secundum meum posse inserviando gratiam suae mattis accipiam.

Kirül rájegyezve: Haller János uram tulajdon kezzeirása, fia Jósef vétke miatt suplicálta fels. esászárt. Visa.

Közli: Kocz József.

LEVELEK ÉS ACTÁK

BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA TÖRTÉNETÉHEZ.

1620—1629 KÖZT.

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

XCVIII. 1623. febr. 23. (új szerint márcz. 5.)

Sacra regia Mattas stb. Servitiorum stb. Az úristen stb.

Mivel az portán levő sok változások ez szegény ügyefogyott, nyomorúlt és elpusztult országnak felette nagy pusztulására és hova tovább való elfogyatkozására és romlására vagyon, akarnám akármi kevés ideig (míg az szegény ország nálam kevés pihenésecskét vehetne) ha az portai állapot az sok naponként való változásoktól megszűnnék, mely naponként való változások tudom flgednek is minden ott benn levő dolgainak eligazításának nagy hátramaradására vagyon, azonképpen követinek is késedelmekre és költségekre. De mivel minden dolgok istentől viseltetnek, így minden dolgokban való változásoknak exitusi mik lehessenek, csak ő istensége tudja. Mostan viszont újabb változás esett: Gürcsi Mehemet pasát mazullá tötték, az egész janicsárság, szpáhiság az császár akarátja ellen feltámadtanak, Huszain pasát (kit annakelőtte mazullá töttenek) esmét fővezérré tötték; ezen kiül is hallattatnak számtalan villongások és magok között való zsihogások, kik még ez ideig ki nem jelentettettek; ezek felül is valamely órában ha mi bizonyost érthetek, mindjárást minden késedelem nélkül felségednek értésére adom; ez occasioval mostan ezt akarom flgednek értésére adni. Flgd nekem jóakarójának mindenekben bizvást parancsoljon, az mire elégséges lesznek, flgdnek tiszta szíből szolgálni akarok. Tartsa meg isten stb. Datum in oppido Targovista die 23. Febr. anno dni 1623.

Ejusdem S. R. Mattis

addictissimus servitor

(a havaseli vajda oláh aláírása.)

Küldetm : Sacr. R. Matti dno dno Gabrieli stb.

(Ered. gyulafehérvári új lymbus.)

XCIX. 1623. márczius 15.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Mivelhogy az mi ditióinkban levő vármegyékben is az dicatorok most expediáltatnak, ez kassai királyi városunknak is azon vármegyék contributiójával együtt szükséges most, hogy az taxája perceptorunk által bevétetessék; az régi szokás szerint azért Hűségteket, magunk klmes requisitiókkal akaránk praemoneálni, hogy az mi praefectusunk requisitiójára ez mostani ditióinkban levő szükségeket késedelem nélkül az váras taxáját beparancsolja; és minthogy eo respectu hogy mennél több taxának contributiójára érkezhessék, Hűségtek harminczadot is azon városunkban bir, kihezképest ugyan jó summát várhatnánk Hűségtektől. De ebből is klségünket akarván hozzátok megmutatni, most ebben az esztendőben nyolczezer forintban hadtuk Hűségteket meg. Hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy minden késedelem nélkül Hűségtek azon taxát exigálván, praefectusunk kezéhez in perceptum adja be. Nec secus facturi. Datum in libera regiaque civitate nostra Cassoviensi decimaquinta die Martii anno 1623.

Gabriel mp.

Kivül: Prudentibus ac circumspectis judici etc. etc. Cassoviensi etc. etc.

Exhibitae 20. Martii 1623. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

C. 1623 m a r c z. 15.

Serenissime princeps d^{nc} d^{nc} mihi gratiose.

Servitiorum meorum addictissimam commendationem

Az Főlséged Enyedről 18. januarii irt levelét 12. febr. mikor szintén Bécsben mennék, utamban adák meg, fölgednek megszól-gálom, hogy levelemet szeretettel vévén, méltóztatott választ is reá adni, s noha úgy vagyon, az élő szó szokta jobban megmagya-rázni magát, mint nagy hosszú írás is, de mivelhogy azt az fölged méltósága és az én kötelességem is nem engedik, jó igyekezetből még is ugyan írással készerétttem terhelnem fölgedet. Távol legyen az magam dicséreti, de bizonynal irhatom fölgednek, hogy valami-nemő ellenzője voltam szegény hazánk és nemzetünk közt való háborúknak (noha tudom sokan mást véltek), semmivel kevésbé, látja isten, nem műkálkodtam az én kicsin értékem és csmékedésem szerént fölbomlott békeségünknek helyre állatásában is, kit isten megadván érnünk, aszerént igyekezném s igyekezem is annak az megerősítésére is, bizonynal elhívén, hogy az mennében már szegény kevés hátramaradott részecskéje országunknak jutott,

nemzetünkkel együtt az egy körösztýénséggel való egyességnél és békességnél semmi más meg nem tartja, kire nézvén magam meguntatásával is, az mit noha nem örömet cselekedném is, készerétetem megcselekednem és talán importune is mind fölgedet s mind másokat, az kiket ez illet, terhelnem. Az rabok annakokáért, az kiket fölged elbocsáttatott, megjűttek, kik közöl egynehányat magam is láttam, melyet fölged mind az mi kegmes urunknak s mind az egész körösztýénségnek nagy satisfactiójával cselekedett s maga méltóságának is öregbölésére, s adja isten, hogy az mi természet szerént való ellenségűnknek örömkre, birodalmoknak terjesztésére és nagy sokaságó számoknak szaporodására soha efféle dolog ezután ne történjék az körösztýenség közt, kíválképen ily magunk fogyatásával és országunknak kíméletlen s veszedelmes pusztulásával, kire bizonyyal elhiggye fölged, hogy az mi kegmes urunktól mint azelőtt, ezután sem adatik semminemő méltó ok. Ha mikor pedig némőly gonosz akarató emberekől mi afféle láttatnék származni s az olyatén dolgoknak complanálására bizonyos útak levén, tudom fölged azokat fogja követni, az mint most is vélvén fölged, hogy az nemes ország némőly articulusokat, az kiket Sopronban végezett, nem végezhetne volna, mivel azok nemcsak az nikispurgi tractának ellene volnának, de az fölged böcsötét is sértegetnék (kit bizonyyal sem ő fölge az mi kegmes urunk, sem az nemes ország, tudom, nem intendált); de ha ugyan azt reméli fölged, hogy megbántódott legyen, megbocsásson fölged, kívánván szegény hazánk békességét fölged s az ő fölge az mi kegmes urunk s fölged között költ diplomának is erősítését, jó következésből várhatta és várja most is ő fölge az fölged requisitióját, mint az kinek ingyen csak gyanóságosképen sem ütközött semmi afféle elméjében, holott az mikor az nemes ország végezését confirmálta is ő fölge, mint az minnyájan megegyeztenek, kötelellességet és nem egyebet nézett abban is ő fölge, s noha úgy vagyon, fölged ír azokról minekűnk szolgálknak, okait adván föl nem küldésének fölged, mindazonáltal mivel ő fölgét az mi kegmes urunkot fölged azokról meg nem találta, úgy tetszik fides nélkül magának diffidentianak tarthatja ő fölge ezt. Áz mőly okokat pedig ha fölged hogy az ő fölgéhez való küldéstől fölgedet megtartóztatták, kérem fölgedet, legyen az fölged megbántása nélkül írásom, minthogy mintha magam beszéllenék fölgeddel, úgy írok, de talán azok fölgedet meg nem tartóztathatták volna, mert az fölged felől idegen tanácskozásoknak hieit, császár urunk távollétét s fölged követinek idigne való tractálását az mi illeti, megírom vékony ítéletemet erről fölgednek, mert nem tétok. Mit hall fölged az mi kegmes urunk tanácskozási felől, azt nem tudom, minthogy meg sem írja fölged, de ha azt hallaná fölged, az minemő hieket az fölged igyekezetiről ő fölginek hoznak, nem valami defensomra néző tanácskozásokat, de

nyilván való készüléteket sem csudálná fölged, kiváltképen tudván az töröknek csak nemrégén nagy solennis és szokatlan legatióját fölgednél, s egyéb sok gonosz igyekezetit is s csalárdságit azon töröknek, s annak fölötte az fölged szárnya alatt lakó s némöly ugyan fejedelem embereknek is passiójokot s az pogányokhoz s nekünk természet szerént való ellenségünkhöz is gyakor követségeket, és Sleziában s máshova is küldöző leveleiket, mindezek mellett fölgednek kész hadait és az fölged után valóknak is naponként való fenyegetőzésit, kik mind elég okot adnának, ha többek nem volnának is az tanácskozársra és vigyázásra; de elhigyje fölged, mindezeket éptvén is az mi kegmes urunk, kezében lévén ő fölgenek az fölged diplomája, semmi idegen tanácskozást fölged ellen nem tartott és tart, egyebet extra casus defensionis. hanem ha (kit nem reménlek) máshonnét készerétenék arra ő fölget. Az mi az ő fölge távollétét illeti, az állott és áll az fölged jó tetszésében; hanem az mi az fölged követének indigne való tractálását illeti, az az én kegmes uramra és fölgedre nézvén is, fájna nekem is, de az sincs minálunk ugy tudva s azt tartom s talán méltán is, hogyha ő fölget az mi kegmes urunkot vádolták, az fölged követjével megbántották mind az ő fölge császári méltóságát s mind fölgedet és magokat is ő kegmek, holott tudom ő fölge fölged tekintetéért és az ő kegmek magok böcsöletéért is, ily nagy monarcha lévén, mint viselte legyen ő kegmekhez magát; ha pedig én avagy más (kire nem emlékezem) valamölyekünk egy privata persona sértegette abban levő fölged méltóságát, vélje inkább együgyűségünknek, hogysem gonosz akaratunknak fölged s effélék fölgedet nem is idegenéthetik ilyen fölgetek között való szükséges dolgoktól. Azon mindazáltal örömmel hallok, hogy fölged his non obstantibus is ugyan fölgyekezik azért követit küldeni, ki commode meg is lehet, minthogy azt reméllem, ő fölge nem sok napok mulván jó karban hozván az imperiomban való dolgokat, bizonynyal Prágában megyen és onnét ide Bécsben jön. Mindazonáltal minthogy fölged intimálja azt is, hogy kívánná mindezekről egy bizonyos ő fölge belső tanácsa előtt Sándor János uram jelenlétében is beszélni vékony tetszésemből, ennyi közönséges jóért inkább javallanám, ha fölged valami commissiónak instituálására méltóztatnék condescendálni, az kiben fölged paraucsolja és ahhoz járól kedve, késéggel munkálósunk (munkálódunk) mi is itt ő fölgenél az mi kegmes urunknál azon dologban, kitől reménleném, hogy ő fölge sem leszen idegen s abban complanálhatatnának ad stabiliendam pacem minden difficultások, holott ez mostani questio kívől is volnának még valahány dolgok, az kik azonra néznének; möly commissióból teljes informatiókot vévén fölged elhittem, szokott bölcs itéleti szerént úgy ponderál mindeket, az kívül mind szegény romlott hazánk békességének consulál, és mind magát s mind nemzetünköt hosszú fáratsági után megnyu-

gosztalja, és az ki az mi kegmes urunknak is satisfactiójára leszen. Mölyhöz hogy idegenséget ne mutasson fölged, és ez én bőv írásonuak is bocsánatot adjon, kérem igen fölgedet. ezután csak legyen fölged megbántása nélkül. nem hosszú s mindazáltal keveset mondó írásonnal. hanem meghitt szolgálmtól szóval való izenetekkel fogom látogatnom fölgedet, kit hogy isten megtartson, kívánom. Datum ex Kismarton 15. Martii anno 1623.

Septis V^{rae}

servitor addictistimus

Comes Nicolaus Esterhazi m. p.
de Galantha.

(Az egész Esterházy írása Gyulafehérvári újabb lybus)

CI. 1623 m a r c z. 16.

Gabriel dei gratia stb. Prudentes stb.

Az mely épületeket már elkezdettünk, azokat isten kegyelmességéből naponként akarván ezután continuáltatnuunk. nagy szükségünk lévén egy jó kőműves mesterre és téglavetőre: kegyelmesen intünk és requiralunk bennetek. hogy a mely kőműves ott Eperjes városában a Dániel deák boltjait építette, azt valahol leszen felkerestetvén és egy jó téglavető mestert is tized magával szerezvén, küldje által ide kassai szabad városunkban. kiknek valamit mások adnának bővebben, fizetésekkor megadatjuk, melyet töletek is kedvesen vévén nagyobb dologban mutatjuk meg hozzátok kegyelmességünket. Eisdem stb. Datum in libera regiaque civitate nostra Cassoviensi dei 16. Martii a^o dⁿⁱ 1623.

Gabriel m. p.

Külsőim: Prudentibus at circumspectis iudici primario cacterisque juratis civibus lib. r. c. Epperjesiensis stb.

(*Eperjes városa ltárában levő eredetiről.*)

CII. 1623. m a r c z. 20.

Gabriel stb.

Generose fidelis vobis delecte. Salutem et gratiam nostram. Bizonyosan adják értésünkre, hogy az két Oláhországokra onnét az Székelyföldről és egyebünnét is mindenféle marhákat, tehenet, ökröt, juhokat megvevén, igen hajtának. Azért Hűségednek hagyjuk és parancsoljuk is serio, ennekutánna szorgalmas gondja lévén reá, semminemű marhát az két oláhországbelieknek ot megvenni, és országokban által hajtani semmi módon ne engedjen, és marhát is az megmondott országbeli oláhoknak senkinek

szabad ne legyen eladni. Secus non facturus. Datum in oppido nostro Tokaiensi die 20. Martii anno 1623.

Gabriel m. p.

*Kicül : Generoso Michaeli Daniel de Vargyas stb. fideli nobis dilecto.
(Eredetije fejedelmi nagypecséttel lezárva a Bónis es. ltárában.)*

CIII. 1623. márcz.

Tekintetes és ngos fővezér, nekünk becsületes urunk és igaz atyánkfia, az felséges úristen ngdat sok esztendőig jó egészségben méltóságos tisztiben éltesse és szerencsiásicsja (*így*).

Hatalmas császár fényes kapujára bocsátott két rendbeli követinktől az estve érkezék ez királi Kassa nevű városunkban postánk levelekkel együtt, kik tudósítanak minket ngdnak szerencsiás (*így*) állapotja felől, hogy az nagy isten ngdnak sok jóakaróival együtt az mi könyörgésünket is meghallgatta, és nagy örömünkre ő htlmaságnak ez széles világon elterjedett birodalminak igazgatására mlgos tisztiben ujonnan ¹⁾ ültette, áldassék örökké az mi istenünk érette; mi pedig ngdnak igaz jóakarója, mint örvendezünk ez ngd méltóságos jó szerencséjének, sok nyelvünk volna is kimondására. elég nem lehetne, mert megvalljuk az egyet, hogy ez 24 esztendő-től fogva, mióta az istenben idévezült Oszman császároknak kapuin kezdettünk forgolódni, sokat szolgálni, nekünk isten után ilyen kegyességgel való gondviselőnk és oszlopunk nem volt, mint ngd. kiért, az míg élünk, mi is igaz szívvvel akarunk ő htlgának és azután ngdnak szolgálni. Nem tűrhettük, hogy mindjárt ngdat ez kis örvendező írásunk által meg ne látogatnók jó egészségben. miholt ngdat értettük méltóságában lenni, melyet noha eddig is minden beküldött főemberink által nagy kívánsággal akartuk végben vinni, de az ellenkező szerencse, hogy szintén ugy nem engedte láttatásunkat, az mint mi akartuk, noha arról nem tehetünk. Mostani ngdnak való írásunknak főczélja semmi nem egyéb. hanem hogy ngdat ez mi postánk láthassa szemeivel. jó egészséges és méltóságos állapotja felől minékünk hozhasson örvendetes híreket, egyszersmind ngod értse azt is, hogy ngod méltóságos állapotjának kívánsága szerint való meglátogatására késedelem nélkül meghitt jámbor szolgálkat Toldalaghi Mihált készítjük és bocsátjuk, ki mivel udvarunkban nem találkozott mostan lenni, oka az. hogy mindjárt nem indíthatjuk, de postán küldvén érette, miholt érkezik, nem késleljük, ngdhoz küldjük. ki által újabban minden mostani állapotok felől ngdat igen bizonyosan tudósítani akarjuk. Oda fel most is azon veszekedő visszavonásokban vadnak Ferdinand királylyal az németországi vallásunkon való fejedelmek. a mint az

¹⁾ T. i. Mere Hussain pasa, ki 1623. febr. lett nagyvezérre.

mi utólszor bebocsátott szolgáluk által követeinket és azok által ngtokat tudósítottuk, sőt annál is inkább nevededik köztök az veszekedés naponként.

Minemű dolgokkal bocsátottuk volt pedig két rendbeli főkövetinket az fényes portára, szokás kivől ez egy esztendőben, sok költséggel, hisszük, hogy ngdnál azok immár nyilván vadnak, mely dolgok mivel nem az mi személyünket, hanem hatalmas császárnak és az egész ottmanli nemzetnek javát, birodalmának terjedését illetik, oly reménységtől viseltetünk, hogy eddig ngod azokat szemeeleiben vötte, és ő htlsága hívei közül, a kikkel illet, azokról bölcsen tanácskozott, s az mi követeinknek ő htlságától kglmes választ is szerzett, de ha történet szerint még is követeink ottbenn tartóztatnának, ngdat igen nagy bizodalommal kérjük, mutassa hozzánk igaz jóakarátját, és ottbenn követinket tovább nem késleltvén, bocsássa oly válasszal, az mi ngdnak, ő hlmasága méltóságának öregbülésére, birodalmának javára tetszik, mi mindenekben ahoz tartjuk magunkat, valamint ngod rendeli és kívánja. Ezeknek utánna, hogy ngod az szegény Gabrillas vajdáról is ne feledkezzék, ki mivel ngod czirágja, isten után csak ngdhoz is bizik, ez ideig mi oltalmaztuk, tartottuk, mostan vagy on ngdnak módja abban, hogy egyik vajdaságot megadhatja neki; valamiben ngod dolgát hagyja, és itéli magában, hogy megszerezheti, tudván az ő nyomorúlt állapotokat, ngdnak mi leszünk kezesek érlette, s igérjük magunkat arra, hogy ngdnak igaz kedvekereső rahja leszen, és az ngod kívánását fogyatkozás nélkül beteljesíti; ki legyen és mire való az moldovai vajda, ngod jól érti és tudja, bizonyára nem méltó htlnas császár tartományát olyan ember által pusztíttatni, ngodnak legyen méltó tekintete rája.

Fő.....(*itt megszakad.*)

(Csonka másolat. Erdélyi muzeum, Gaál collectio.)

Jegyzet: Hogy ezen levél 1623. márcz. kelt igazolja, hogy olyan fővezérnek iratott ki *újabbán* lett fővezérre, s ilyen volt Mere Hussain pasa, ki 1623. febr. után másodszor lett azzá; — de Bethlen akkor nem volt Kassán — hol az elébbi levél kelt.

CIV. 1623. márczius 16. (új szerint márcz. 26.)

Stephanus Tomsa dei gratia princeps ac perpetuus haeres regni Moldaviae etc.

Generose d^{ne} vicine nobis observandissime. Salutem ac plurimum benevolentiae commendationem. Akarám kedget levelemmel jó egészséges mostani állapotja felől meglátogatnom, tudván kedget régi jóakaró szomszédunknak lenni; magunk állapotunk felől hogyha kegmed tudakozni akar, bizony dolog, hogy mostan beteges állapattal vagyok, de mind azzal sem gondolnánk, de tudom, hogy

hallotta [...] keged. micsoda nagy hirtelen pusztaságot szerzének az tatárok mind itt az országban s Lengyelországban, mely mostani rablás és pusztítás fellyel haladá egynehány esztendei pusztaságokat ez két országnak. az szegénység az békességhez bizván, mindenött honn volt minden cselédivel. kit csak az isten számlálhatja meg, micsoda nagy romlás történik mostan mind Lengyelországon s mind Moldova országon. Kegmedet efelől is kellették megtalálnom, az mely adóssága király ő felségének itt Gáspár vajdánál volt, az ősszel király ő felgének négyezer forintját megkültém volt bizonyos emberemtől, noha az portáról megporoncsolták volt, hogy az ország meg ne adja, de mindazonáltal mi az ő felge mi hozzánk mutatott régi jó szomszédságát megtekéntvén, igirtük volt magunkot, hogy ő felgének az többit is megküldjük; király ő felge irta volt minekünk, hogy az többire sárga aranyat küldjünk, mert egyéb pénzt ő felge el nem vetet: kegedet kérem. keged írja meg gubernator uramnak, hogy ő felgének ő maga adja hirrre. hogy semmiképen aranynak és egyéb régi tallérnak avagy pénznek szerit nem tehetni, mert tudja azt kegte, hogy itt ebbe az országba pénzt nem csinálnak, hanem pénzzel Lengyelországból és Törökországból él az ország, mostan pedig Lengyelországból egyéb pénzt ezlotnál nem hoznak, az török földről pedig oszporát. annak is fele roszt. Azért ha ő felge efféle ezlótot elveszen, isten velünk lévén, Szent-György napjára az hátra maradt hatezer forintot megküldöm ő felgének. mert semmiképen egyéb jó pénznek szerit nem tehetni itt az országban, és valami az válasz leszen, kegd mentől hamarébb lehet, adja tudtunkra. Kegmedet azon is kérem, hogy kegd az oda fel való állapot felől tegyen bizonyossá, az csehek mihez tartják magokat. király ő felge mostan holott legyen. Erdélybe kit hagyott ő felge király képinek és egyéb új hirie felől is kegd tegyen bizonyossá. ebbeli szomszédságát kegdnek mi hozzánk látván, kegd is poroncsoljon, hasonló szomszédsággal ügyekezünk kegdnek meghálálni. Tartsa meg isten kegdet jó egységben. Datum ex oppido nostro Jazvasar die 16. Martii anno dni 1623.

G. D. Vestrae

vicinus paratus

Idem qui supra.

(*Egy darab mellékelt czédulán*) P. S. Mivelhogy előbbi szokásunk szerént kezünk írásával meg nem jedzedhattunk ez levelünk oka ez. hogy mivelhogy beteges vagyok, egyéb nyavalyánk között egy fokadék vagyon az jobb kezemen. ki miatt a kezemmel nem foghatok, mostan vagyon egy hete.

Küldem: Generoso domino dno Michaeli Daniel de Illyefalva triumphum Siculicalium supremo regius (*iggy*) iudici etc. dno vicino nobis observandissimo.

(Eredetije a gyulafehérvári lymbusban.)

CV. 1623. márczius 27.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transilvaniae princeps sat. Fidelibus nostris universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, dignitatis, ordinis, honoris, gradus, officii ac praeeminentibus hominibus ubivis in ditionibus nostris constitutis, existentibus et commorantibus praesentes nostras visuris salutem et gratiam nostram. Ez levelünket mutató hívünket udvari hadnagyunkat Cseffei Lászlót bocsátottuk be Erdélyben bizonyos dolgainkért; hagyjuk azért és serio parancsoljuk is minden rendbeli hűveinknek, hogy minden helyeken mind menőben és jövőben illendő gazdálkodással lévén neki, pósta lovakat is elegendőképpen adjanak alája. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum in arce nostra Várad, die vigesima septima mensis Martii, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo tertio.

Gabriel. m. p.

Stephanus Kovachóczy
cancellarius. m. p.

Kiról más kézzel: Ertyéni embereket elküldtünk meg az Cseffei László uram jószágáért, kiknek nevek így következnek: első Kovási István ertyéni bíró, második Demeter János, harmadik Tót János, negyedik Zilagi János.

(A nemz. múz. levéltárából.)

CVI. 1623. márcz. 31.

Gabriel dei gratia stb. Fidelibus nostris stb. judici, juratisque civilibus stb. Cassovien. Bizonyoson adaték értésünkre, hogy néme-lyek ott az hűségtek várasában találtatnának olyaténok, kik contumacia ducti, előbbi edictomunknak vilipendiumára az ezüstöt idegen országra kivinni meg nem szűnnek országunknak nyilván való kárára és fogyatkozására. Mely dolgot akarván eltávoztatnunk, és az közönséges jót promoveálniunk: hagyjuk annakokáért, sőt parancsoljuk is hűségteknek serio, hogy ez mandatumunkat az hűségtek várasában promulgáltatván, minden rendbeliekre oly szorgalmasan reá vigyázzon, hogy sub amissione omnium bonorum senki semminemű ezüstöt kereskedésnek okáért az országból kivinni ne merészelje, és ha kik oly contumaxok találtatnak, az országnak törvénye szerint duabus partibus fisco remanente, tertia vero parte praestatoribus cedente, minden kedvezés ésszemélyválogatás nélkül, azokat egyebeknek példájokra meg is büntesse hűségtek. Secus nullatenus facturi. Praesentes earum perlectis restituentur exhi-

benti. Datum in arce nostra Varadiensi, die ultima mensis Martii.
a. d. millesimo sexcentesimo vigesimo tertio.

Gabriel mp. (L. S.)

Stephanus Kovachoczy
cancellarius mp.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CVII. 1623 a p. 1.

Serenissimus princeps et dnus dnus noster clem. iis, quae prudentes et circumspecti iudex coeterique iurati cives reg. et lib. civ. Cassoviensis de taxae hoc tempore impositae relaxatione suae celsitudini ser. humiliter proponenda voluerunt, intellectis, ad ea hoc pacto se clementer resolvit.

Inprimis autem non ignorare ipsosmet cives dictae reg. civitatis arbitratur, ex quo sub foelici suae cels. regimine ipsis vivere, libertatibusque suis frui licuit, ab eo omnem clementiam et benignitatem ejus omni occasione expertos fuisse, neque ullius taxae solutione aut alicujus expensae onere a comitiis regni Hungariae Novisoliensibus eos gravatos fuisse: insuper tricesimae etiam solutionem jam ab antecessoribus antiquatam ipsis dato diplomate clementer relaxasse. Dignum igitur judicasse, ut hoc tempore incommodo et necessitate publica impositam illis taxam absque ullo defectu persolverent. Sed cum uberiori eos gratia sua prosequi velit, quo millia florenorum ex impositae taxae summa benigni remittit, ita ut sex tantum millia solvenda supersint. Quod ut absque omni defectu quamprimum praestare debeant, injungit. Insuper illis omnem gratiam et benignitatem suam clementer defert.

Decretum hoc per praelibatam suam
ser^{am} Cels^{em} factum in arce Vara-
diensi die 1^a Aprill. a^o 1623

Stephanus Kovachoczy.
cancell. m. p.

Külczin: decretum alakjában írva s pecsételve a szokott módon.

Alatta: Exhibitae 6 April. 1623.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CVIII. 1623. a p. 1. 2. (új szerint apr. 12.)

Sac. reg. Mtas stb. Servitiorum meorum stb. Felsőgedet az isten stb.

Meghozák az Felsőged kedvesen írott levelét, melyben mit írjon Fged oda fel az keresztyénség között való szünhetetlen visszavonások felől, bőséggel megértettem, nagy szűbeli fájdalommal

hallván, csodálkozom azon, hogy enni időtől fogva, békesség által dolgok véghez nem mehet, és így naponként egymást, fegyverrel öldösvén, vesztik. Mit írjon pedig Fged az császárral kötött végezésben levő némely conditioknak violálása felől, nagy álmélkodással azon is csodálkozom, nem hogy olyan császári méltóság embernek, de még alsóbb rendő fejedelmeknek is, sőt még közönséges embereknek is, nem hogy keresztyénnek, de még idogen vallásúaknak is, hiteken deficiálni nem illendő dolog. Mely villongásokra való képest írja Fged, hogy találta volna meg az fényes portát segítségnek okáért, hogy véletlen az ő villongások miatt valami veszedelem ne következhessek, mely Fged éjjeli nappali serény vigyázása minden rendbeli emberek előtt dicséretes dolog. Írja Fged azt is, hogy az az ezer ember, ki felől az hatalmas császár nekem parancsolt, jó válogatott fegyveres és élés szekérrel készített emberek legyenek, értvén az Fged kívánságát, hogy ezer lovas legyen (noha az császár azt parancsolta volt, hogy ötszáz lovas, és ötszáz gyalog legyen). Éjjel nappal azon igyekezem, hogy mennél hamarébb mennél jobb készülettel elkészíthessem. Mit írjon továbbá Fged az Géczi András dolga felől, azt is megértettem. Fged tudhatja mikor Géczi az portán vala, az ő fejedelemségre vágyódó elméje őtet izgatván, egynehány rendben vádlott engemet Görcei előtt, nem jóakarójának vallván, és instálván az vezér előtt, hogy míg én jóakarója nem leszek, ez országon békeségesen által nem mehet, és semmi dolgát véghez nem viheti; parancsola azért az vezér, hogy jó akarattal levén hozzá és embereket adván melléje, az havason által késértessen; ide érkezvén, az szerént cselekedtem. És tulajdon az magam szolgálai közül, szabadon hagyván őket, ha hópénzére elmennek, húszig elmehetnek, találkoznak azért mint egy húszan ráczok és húsz tatárok, kik hópénzejért elmenének vele; ugyanakkor elpártolván Moldva Stephan vajdától, találkozott onnét kijönni mintegy kétszáz kurtany, kik értvén dolgát Géczinek, mingyarást hozzája adták magokat; ezekkel kimenvén, Brassónál mint járt. Fged jól tudja; egyéb segítséget az császár parancsolatja nélkül nem adtam, noha gyakorta sollicitálta az vezért az császár parancsoló leveleiért, melyre az vezér semmi úton reá nem ment, gondolván azt, hogy az vezérség változik, minthogy változék is, mert Naszup pasa succedála helyében, és így ha segítséget adtam volna Géczinek az császár parancsolatja nélkül, nekem mint lehetett volna dolgom, Fged bölcsen és okosan gondolkodhatik felőle.

Az mi az Báthori Gábor dolgát nézi, vele való conföderatióm mostan is nálam nagyon, melynek paríáját, ha Fged kívánja, által küldhetem, melyben egyéb végezésem vele nem volt, hanem ez: Hogy ha valamely keresztyén országról neki bántása következett volna, mindennemő erőmmel segítségére mentem volna, viszont ha én nekem valamely keresztyén országról bántásom történt volna,

segítségemre jött volna, az fényes portát excipiálván, mivel onnét dependeáltunk s mostan is onnét dependeálunk.

Az porta felől pedig így deliberaltunk vala, hogy ha az portán nekem valami ellenem való dolgom történnék, ő énnekem minden igyekezetiből értésemre adja, én is ő ellene ugyanazon portán ha valamit értenék, értésére adjam; ezen formán is cselekedtem, mert mikor az császár megharagvék reá, nem egy hanem három rendben minden ellene való dolgot értésére adtam neki, de mivel szegény senki tanácsát be nem veszi vala, mint esék az dolog, az császár hada kikerkezvén ide, erős parancsolat alatt engemet is melléje rendelvén, mivel onnan függöttem, el kellettém mennem, de minekelőtte az had oda kikerkezett volna, Katarcezi Nicolát (kinek öcsce most is az Fged udvarában vagyon) elküldöttem, kérvén azon, hogy az császárnak, és az vezéreknek ajándékot készítsen, talám lecsendesíthetjük az dolgot, de semmiképen nem akará. Mostan azért, mivel az hatalmas császár parancsolja, hogy Fgednek segítséget adjak, minden igyekezetemmel azon leszek (mint oda fel is mondtam), mennél jobb módjával egynehány holnapra hópénzeket megadatván, elkészítem, egy boért rendelvén eleikben, kitől hallgassanak. Fged azért mikor annak idejeleszen, hogy meginduljanak, egy főember szolgáját által küldje, ki előttük kalauz legyen, mikor az Fged embere érkezik, ezeket készen találja. Fged énnekem minden időben parancsoljon, az miben elérkezem, tiszta szíbeli jó akaratral (Fged jó akaratját várva hozzá) szolgállok. Tartsa meg az isten Fgedet sokáig jó egészségben. Datum Tergovistae die 2. Aprilis a. d. 1623.

Sac. reg. Mtis

seruitor addictissimus
(Az aláírás Cyrill betűkkel.)

Külezim: Sac. reg. Mti dno dno Gabrieli dei gratia electo Hungariae, Dalmatiae, Croatiae Slavoniae etc. regi, Transilvaniae principi ac Siciolorum comiti etc. dno dno mihi summa cum observantia colendissimo.

(Eredeti gyulafehérvári Batth. ktár. újabb lymbus.)

CIX. 1623. april 13. (új szerint april 23.)

Sac. reg. Mtas stb. Servitiorum meorum stb. Kévánsága szerint az jó isten Fgedet stb.

Hogy ez ideig Fgedet sem emberem, sem pedig levelem által jó egésségében nem látogathattam, Fged azt Fgedhez való idegenségemnek ne tulajdonítsa, hanem az helynek távol voltának, s kíváltképen magam egészségemben való megfogyatkozott nyavalyás állapotomnak; Fgedet azért mint jóakaró uramat kérem, nekem meg-

bocsásson. Az portái állapotok mivel enni változásban lőnek (mely sem magok előmenetelekre, sem minékünk is javunkra nincsen), egynihányszor akartam Fgednek írni az ő állapotjokról, de egyik változás az másikat érvén, nem tudhattam bizonyost semmi állapotról írni; az mostani vezér, jóllehet ennekelőtte serényebb és keménb állapottal viselte magát, mostan nagy szelidségben, csendesben, mindenekkel szerettetni magát. Minden helyekről az spahiák, és janicsárok nagy sietséggel mennek az portára, itt az Duna mellett lakókkal egyetemben, mind fő és alábbvaló, kicsin és nagy, úgy annira hogy talám házok népi ha hon marad, nem tudhatjuk még bizonyoson, ha az hadra készülnek, avagy mit akarnak; úgy vagyon, hogy mind az hadakozásra készülő időnek mivolta, mind az fizetésre rendeltetett napjok jelen vagyon. Fged mostan ottbenn levő követi isten Fged méltóságos személye'eleiben hozván, tudom állapotjokról Fgednek bőségesen beszélének.

Az elmúlt napokban úgy mint két héttel ennekelőtte jutának az császár parancsolatjával, melyben parancsolja ő hatalmassága, hogy Fged segítségére, minden késedelem nélkül, készítsék és bocsássak ezer embert, ötszáz lovast, és ötszáz gyalogot; de tudván Fged mostan mindenfelől jó békességben lenni, azt is hogy Fgednek ez dolog felől nem parancsolt, mód nélkül nem akartam ez dologban megindulni, és Fged hire nélkül hadat, az Fged országába bocsátani, hanem elsőbben Fgedet akartam megtalálni, és megtudni szükségesek-e lesznek-e avagy nem, mert Fged nyilván elhígyje, hogy nemhogy ezer ember segítséget, de magam személyem szerint minden erőmmel, tiszta szívvel, kötelességem szerint szolgálnék Fgednek, gyönyörködven azon, hogy Fged velem kisebbik jóakarójával szolgátat. Fgedet azért kérem, hogyha szükségesek lesznek, idején Fged adja értésemre, ha pedig nem kellének, az nekem szóló Fged levele mellett, egy vagy két szóval, az vezérnek írjon Fged, hogy az késedelmet ne tulajdonítsa az én gondviseletlenségemnek. Fged nekem kisebbik jóakarójának parancsoljon, az mire elégséges leszek, vagy éjjel vagy nappal kívántatik, Fgednek tiszta szívvel és jó akarattal akarok szolgálni hűségesen. Tartsa meg isten Fgedet jó egészségben. Datum in oppido Targovista die 13. Aprilis a. d. 1623.

Sac. reg. Mtis

addictiss. servitor
(Cyrill betűs aláírás.)

Küldés: Sac. Reg. Mti dno dno Gabrieli dei gratia electo regnorum Hungariae, Dahmatiae, Croatiae, Selavoniae etc. regi, Transylvaniaeque principi, Siculorum comiti etc. dno dno mihi summis cum obsequiis colendissimo. (L. S.)

CX. 1623. a p r. 13. (uj szerint apr. 23.)

Ill^{re} et mag^{co} signore.

Con grandissimo contento havemo visto la gratissima di Sua Ma^{ta} dimonstrandone d'haver havuta grata la proferta della nostra servitu. Havendo ancora visto (le lettere) di V. S. piene di nobil stille et cortese proferte insieme con quello che a bocca n'ha riferitto il portatore di quelle, et di queste, et havendo ancora noi rimesso tutto quello occorre ad esso M. Don Poalo; non accade far la presente piu longa, salvo di pregarla di salutare a tutti quelli sig^{ri} della vostra parte; cosi della nostra speriamo in dio che fra breve tempo faremo aconoscere a tutti i nostri maggiori et minori amici et fratelli che l'affetione et l'amicitia nostra oniuno non sarà mai fincta depincta; pregando iddio con questo per compimento di soi giusti desiri.

Di V. S.

affetionatissimo et pronto in tutto
per compiacerla princeps magnae
Walachiae

Petras m. p.

Külezim: All' illustre et mag^{co} sig^{re} al cancellario di Transilvania etc.

(Eredetije, mely egészen Petrás kezével, gyulafejevári újabb lymlusban.)

CXI. 1623. a p r. 28.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Mivelhogy az istenben elnyugodt bódog emlékezetű Bocskay fejedelem Alvinczi Péter pap uramnak, megtekintvén mellette való hűséges szolgálatját, ötszáz arany forintot hagyott volt testamentumában, mely summát mivel az Bocskai fejedelem testamentumának executori ekkediglen nem exequáltak ezen adósságért: az mely adóssága Bocskai Miklósnének hűségtek városában Izdenczy Istvánnál vagyon, annak ötszáz arany forintját az testamentalis levél tenora szerint Izdenczy Istvántól exigálván, minden haladék és exceptio nélkül adassa és adja Alvinczi Péter pap uramnak kezében hűségtek mindjárt, több parancsolatunkat erről nem várván, hadjuk és igen serio parancsoljuk. Secus non facturi. Datum in arce nra Varadiensi die 28. Apr. 1623.

Gabriel m. p.

Külezim: A szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 8. Maji 1623.

(Eredeti Kassa városa levéltárában.)

CXII. 1623. a p r. 28.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb.

Az kassai pénzverő házunk mivel igen szűk, ehez képest pénzverő mestereknek catoria házunktól felette messze lévén szállások, nekünk károsnak láttatik lenni; hogy azért ezbeli fogyatkozásunkat is remedeálhassuk, hagyjuk és serio parancsoljuk is hűségteknek, az pénzverő házunk mellett az mely házat más ember bérben tartott ekkédiglen, azon házban szakasszon elegendő részét pénzverő mestereink számára, és azon illendő bérben, a mivel más ekkédiglen birta, adja és rendelje hűségtek pénzverő mestereink kezében. Secus non facturi. Datum in arce nra Varadiensi die 28. Apr. a. dom. 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: A szokott Kassa városának.*Alatta*: Exhibitae 8. Maji 1623.

(Eredeti Kassa városa levéltárában.)

CXIII. 1623. m á j. 1.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb.

Szathmár-Németiben lakó Hermani Szegi János találta meg minket alázatos könyörgése által, hogy ez elmúlt napokban valami borokkal bemenvén Lengyelországban, ugyanott Szobor tájban valami nemes emberek potentiose borait elvették volna tőle, kinek az ára in summa közel ötezer forintot tenne. Mivel azért ennek-előtte is kolosváriaknak arestálván oda be marhájokat, hűségteknek demandálván felőle, abban az minímű módot observált restitúáltatásában, ezen hívűnkre is, hadjuk és serio parancsoljuk is azon jó gondviseléssel legyen hívségtek, úgy hogy kárba ne maradjon. Secus non facturi. Datum in Papmező die 1. Maji 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Kassa városának a szokott.*Alatta*: Exhibitae 12. Maji ao. 1623. M. Wass m. p.

(Eredeti Kassa városa levéltárában.)

CXIV. 1623. j u n. 17.

Gabriel dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. rex, Tranniae princeps ac Siculorum comes. (P. H.)

Ill^{me} nobis benevole. Literae ejus humanitatis et sinceri erga nos affectus plene cum per fidelem nostrum Franciscum Bornemissam, ex longa peregrinatione in patriam tandem reducem,

nobis redditae fuissent, ex iis propensi ejus animi signa abunde perspecta habuimus. Quae cum gratissima nobis accidissent, licet is per se etiam propter multiplicem rerum usum merito commendatus videri possit, tamen hoc intercessioni ejus benigne tribuendum a nobis fuit, ut eo commendatior reddi et idoneus etiam status per nos eidem clementer ordinari debeat. De reliquis in rem praesentem necessariis rebus, quia hinc Constantinopolim expedito nuncio nostro cum eadem agendi mandata injunximus, ea uti plenius intellecturam eam existimamus, ita id etiam, quod e re et commodo regis christianissimi officioque suo videbitur fore, illud facturam nihil dubitamus; restat illud ut saepius de omnibus nos per literas certiores reddendos haud praetermittendum sibi esse ducat, quo iis intellectis in tempore praesenti negotio accomodare res omnes quam commode possimus. Quod cum propensa erga regem christianissimum voluntas nostra affectusque erga eas res singularis requirant, ita ill^{mae} etiam Do. V^{rae} omnem benignae voluntatis nostrae favorem cumulate deferendum volumus, eamque bene valere exoptamus. Datum in libera civitate ura Colosvar die 17. Junii a. d. 1623.

D^{nis} V^{rae} ill^{mae}

benevolus
Gabriel.

(Irva Césynek. Eredetije Párisban. Coll. Godefroy portf. 26. g.)

CXV. 1623. jun. 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Immár ott való pénzverőink megfelesedvén, véllek ujobban is contráháltunk és reméljük is, hogy ezután munkájokat hasznosban exerceálhatják. Mely mind magunknak szükséges, mind birodalmunknak hasznos és hűségteknek is kárára nincsen. De mivel munkájoknak exercitiúához igen szoros helyek vagyon, holott még hűségtek annak az Ruber házának minden részét kezekben nem bocsátotta: intjük hűségteket, sőt hagyjuk s parancsoljuk is, hogy annak a háznak több részeit is attól az nemes embertől, az ki most bírja, elvévén, mindjárást bocsássa ezeknek kezekben hűségtek, ezek is az háznak igaz bérét szintén ugy megadják, mint más. Secus non facturi. Datum in oppido Zilah die 21. Jun. ao dni 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 26. Junii ao. 1623. Mich. Wass m. p.

(Eredeti Kassa város levéltárában.)

CXVI. 1623. júl. 17.

Generose fidelis nobis dilecte.

Egy néhány rendbeli expedícióért kévántatott volna ittben léte kgdnek, kiváltképpen Hatvanit Velenczében akarván expedíálni. Az herczeg levele, kit általa küldött volt, magánál levén, eddig el nem küldhettük. Kgd azért ez jövő pénteken Fejérvárat legyen, utjában térjen be Tót Mihálnéhoz és minden jószágiról való leveleket felkerestetvén, vétesse pariaját az szükséges donatióknak, kiról demandáltunk az asszonnak, az atyafiak bepecsételték volt egy ládában, Kemény Boldisár volt egyik, az ládát felnittatván és pariait leíratván, ismét pecsételje jól meg maga kgd azzal együtt, kit Kemény Boldisár oda fog küldeni, ha oda érkezik akkorra. Bene valeat. Ex Fogaras, die 17. Julii, 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Generoso Stephano Kovaczoczi de Körtvélyfája cancelario et consiliario nostro intimo etc. fideli nobis syncere dilecto.

(Eredeti a fejedelmi nagypecséttel lezárva.)

CXVII. 1623. júl. 22. (augusztus 1. új szerint.)

Serenissime rex stb. Servitiorum stb.

Az miképen Flgd, Flgednek meghűtt jámbor szolgáját leveleivel mi hozzánk beküldte volt Flgd Gáspár vajdának kölcsön adott pénze felől, igírtük volt Flgdnek magunkot, hogy Flgednek megadjuk. Mivelhogy Flgednél nyilván vagyon az htlmas császár hadainak ittjárása, azután egy néhány úttal az tatár Lengyelországba járása miatt annyira jutott az szegény ország, hogy az Prut vizétől fogva az Neszterig és az Dunától fogva Hutinig sehol egy ember is nem lakik, ki kozák miatt, ki török miatt, kit tatár rablott el, úgy annyira, hogy immár teljességgel elpusztult az ország, holott csak mostan is hogy az ország adóját ilyen nagy hertelen kellett beszolgáltatnunk, micsoda nagy inségbe voltunk mind boérinkkal együtt, csak az isten tudja, micsoda nagy sok uzsorára vött pénzzeladtuk meg egy részt, kinek még egy részben hátra is maradt mert ők nem hiszik az országnak pusztá és szegény voltát. Flgedet pedig tudván keresztény királynak és fejedelemnek lenni, látván Flgd ilyen nagy inségit az szegény országnak lenni, kiváltott volna bennönköt, mind ilyen fogyatkozott állapotunkban is küldtünk volt az elébb, úgy mint az karácson után Flgdenek ugyan ezen jámbor szolgálaimtól, magunk boérinkkal együtt kétezer aranyat; mostan is küldtünk ezer és ötszáz aranyat, mivelhogy ez által Flgednek épen meg nem küldhetjük, Flgedet kérjük mint kedves régi jóakaró szomszéd urunkot, hogy Flgd megbocsásson, mert Flgd tudja, az portának dolga miben áll,

az vezérek gyakor változása főképpen ez két Oláországnak nagy fogyatkozására vagyon; csak ez az mostani új hán is micsoda sok ajándékkal az országtól az maga jutalmát kéri, isten mondhatja, mennyibe készül fel; azért isten velünk levén, ez jövő Nagyboldogasszony napjára az másik ezer aranyat is megküldöm Flgednek. Flgd többször szolgálait érette bátor ne fárassza, mert kiküldöm Flgdnek; Flgd mi nekünk is több jóakaró szomszédi közül kisebbik szomszédjának parancsoljon, mindezen fogyatkozott állapotjához képest is ez szegény országnak tiszta szívből szolgálunk Flgednek. Az úristen szerencséltesse Flgedet bódog hosszú élettel, sok jó szerencsével, mind az Flgd kedves atyafiával és tanácsival egyetemben. Datum Jassi die 22. mensis Julii ao dni 1623.

S. D. r. V^{rae}

servitor et vicinus paratus

(a rajda oláh aláírása) Stephanus Tomsa
princeps Moldoviae.

Külczim: Ser. ac clem. regi dno dno Gabrieli electo Hungariae stb.
dno nobis semper clementissimo.

(Eredeti gyulafehérvári új lybmus.)

CXVIII. 1623. a. u. g. 6.

Gabriel stb.

Generosi fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Az Hűségtek levelét vévén, írását kegyelmesen megértettük. Az mi illeti azért az [connumerált] jobbágyoknak állapotjokat, azokat az connumeratio [szerint] kapuszámokra eligazítottuk, és Hűségteknek az bizonyos regestrumot kezében küldöttük, melyekhez képest jó módjával el tud az dologban igazodni. Az mi az gratuitus laborra való elküldést és ennek continuálását illeti, annak kegyelmesen annuálunk, hogy ez holnapnak 25. napjáig bátor azokat el ne küldje, az meddig hisszük, hogy az takarodást is az szegénység jó részént elvégezvén, dolgoknak kevesebb fogyatkozásával indíthatja azután el őket, megparancsolván az utánna való tiszteknek, hogy annak rendi szerént azután fogyatkozás nélkül continuáltatván az gratuitus labort, elküldjék mindgyárást. Az moldvai hadnak kijövése való várakozást az mi nézi, Hűségdek Dániel Mihály hívünk parancsoljuk, hogy ez holnapnak 14. napjáig bátor várakozzék reá, ha addig kiérkeznék, ha pedig nem, 15. napján meginduljon és siessen utánunk jóni, úgy hogy bennünket Kolosvárattérhessen, otthonn mindazáltal az éleést illendőképpen felvételvén szükségekre, utánna való tiszteknek, hogy arra gondot viseljenek. meghagyja, és két nemes embert is rendeljen, az kik eleikben menvén, szintén az Ojtozig mindenütt velek legyenek, úttyokra és szállításokra viselvén gondot valamig táborunkban ér-

keznek. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia die 6. Augusti anno domini 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: Generosis Clementi Beldi de Vzon capitaneo et Michaeli Daniel de Wargyas iudici regio trium sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai (!) etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a Bónis család ltárában.)

CXIX. 1623. a u g. 10.

Gabriel dei gratia electus Hungariae stb.

Generose et magnifice nobis sincere dilecte. Litterae ejus sexto Junii Constantinopoli datae cum nobis traditae fuissent, earum contenta et benigne intelleximus, et etiam propensae ejus erga nos voluntatis signa abunde perspeximus; et certe gratum nobis accedit, quod et certissimos de rebus serenissimi regis Friderici rumores, et etiam de moderno aulae Turcicae statu fusius tum ex litteris ad nos, quam ad comitem Turrensem datis, intellexerimus. Quae res cum jam ulterius progredi cum maximo plurimorum imperii Romani principum consensu manifeste incepterint, nos etiam verissimos de iis rebus a praefecto ducatum nostrorum Silesiacorum, qui ad nos festinus accedit, nuncios et litteras serenissimi Friderici hisce diebus cum acceperimus, haec omnia cum eo communicanda benigne volumus, quod quia nobis sincere dilecte, eidem comiti in mandatis dedimus, arbitramur illum omnia cum fide in litteris ad eam datis perscripturum. Nos itaque quo tantus bene gerendae rei ardor ex hoc aulae Turcicae statu supremique vezirii in nos voluntate plurimum accendit, nihil morae in nobis superesse ulterius arbitrati sumus, quin quantocius hac opportunissima occasione utendum nobis esse existimaremus. Itaque hoc proximo venturo die decimo quarto praesentis mensis hujus Augusti nobis movendum putavimus, institutumque nostrum ita continuandum, ut nihil in eo, quod ad promovendum communis negotii statum appertinere videbitur, praetermittamus, quod propitia divini numinis aura favente nos perfecturos etiam certo confidemus, cujus rei causa, cum in plurimis cognita fidelitate nobis ratum Jusuph Hasham cum certis mandatis ad supremum vezirium hoc tempore remiserimus, arbitramur illum officio suo abunde satisfacturum. Sed quia tantae molis negotia maxima sollicitudine et cura agi sciamus, eam benigne hortamur, ut in hac conjuncta omnium causa cum supremo vezirio, quanta maxima poterit cura, id agat, et quo pacto praesens negotium promovere intendat, ut haec eorum favoris propensaeque voluntatis aura plenis velis in posterum quoque procedat, ne tristissima illa rerum facies, quae maximos progressus nostros incomparabili plurimarum gentium damno antea evertit, remoram aliquam impe-

dimentumque tam salutaribus causis hoc etiam tempore, cum non verbis, sed ipsis factis, ut plurimum agi promoverique haec debeant. Aequum igitur est, ut tam viribus numeroque exercitu, quem praesto esse nobis vezirius voluit, quam etiam omni alio conatu hoc praesens negotium promoveatur, totaque in id sedulo incumbat. ne aliqua mutatio voluntatis interveniat, sed constans propositum cum fructu et emolumento nostro perseveret, quae uti summa cura eam facturam speramus, ita de fideli ejus industria nihil dubitamus. Et quia ab DD^{is} Ordinibus generalibus Belgii litteras hisce diebus recepimus, quae licet tardius allatae nobis fuere, tamen constans et firmum eorum propositum in praesenti causa manifeste testantur, quae res nos impulere, ut eo alacrius huic nostro instituto manus dare cogeremur, litterisque statim illustrissimis Ordinibus responderemus, nostrique animi signa testata redderemus, quarum utrarumque paria descripta in inclusis eidem transmittimus. Requiritur itaque, ut qui tam egregium et laudabile propositum a deo constanter ad hoc usque tempus retinere, inposterum quoque hac alacri voluntate cum summo tam suo, quam etiam christiani populi emolumento utatur, neve ullis hostium technis, vel quavis eorum audacia territi a tam laudabili instituto se dimoveri patiantur, sed ita procedendum in hoc negotio sibi esse putant, ut neque voluntatem, neque ullas vires ad hoc prosequendum sibi defuisse omnes liquido agnoscant. Quod ita commodius factu erit, si arctiori nobiscum necessitudinis et cointelligentiae vinculo se jungat, quo pluribus simul locis hostes destinari possint, quantum enim conjunctas eorum vires damni omnibus tantum distractas commodi adferre manifeste liquet. De his igitur, ut occasione hac illustrissimos Ordines certiores reddendes velit, sedulo eam et benigne requirimus, ipsisque illud intimandum volumus, ut si ita e re et commodo eorum visum fuerit, certos ex suis huc transmittendos velint, per quos de omnibus quam commodissime nobiscum agi poterit, qui tutissima via Venetias profecti inde per regnum Boznae, aliasque Turcarum imperatoris ditiones, Belgradum et inde huc pervenire absque ullo incommodo poterunt. Cum autem et respublica Veneta in partem hujus causae accesserit, eamque maxime opportunis mediis res nostras promovere posse, res ipsa doceat, illud etiam benigne eidem intimandum volumus, ut per legatum eorum Constantinopoli residentem maxima cura illud agat, ut ii etiam nihil quod ad subeundam hanc communis rei causam pertinere videbitur, a parte sua praeterrittant, cum illud et respublicae eorum salutare et status firmum praesidium sit, si communium hostium vires undique distractae cum damno eorum reddi possint; quod ita longe commodius erit ei, si nobiscum, quibus majores hostium vires sustinere necessario incumbit, constantem aliquam amicitiam ineundam ulterius velint, in qua exequenda nihil a parte

nostra obstabit, quominus ea cum nobis, quae in rem communem opportunissima erunt, perfici queant. Ita erit, ut et reciproca auxiliorum commoda et arctioris necessitudinis vincula semper iis ex parte nostra praesto sint, uti sapientissimam illam toto orbe rempublicam prudenter considerare oportet, ita et in rem suam facturum sperant modo, quam commodissimi modi et rationes iis haec significandi ab ea haud praetermittantur, quae cum status personaeque, quam sustinet, propria sint, et ipsam sui semper similem futuram, constansque propositum erga nos, uti decet, retenturam procul omni dubio confidimus. Et quia singularem Juzuph Hiaghae in rebus gerendis dexteritatem et erga nos fidem multis argumentis prospectam habemus, idoneum illum arbitramur, ut quantocius ad nos remittatur, ut et rebus agendis interesse et omnia uti harum rerum longo usu abunde gnarus eorum visa cum fide referre possit. Ut itaque autoritate auxilioque apud vezirium ipse etiam illud agat, quo quam primum ad nos remittatur, gratissimum illud habituri benigne etiam hortamur. Etsi quando in declarando benignae voluntatis nostrae erga eam affectu occasio aliqua se nobis obtulerit, dabimus operam, ut omnem benignitatem et favorem nostrum experiri semper possit, quod uti eidem clementer deferimus, ita omnem incolumitatem precamur. Datum in civitate nostra Alba Julia die decimo Augusti anno dni 1623.

(Egykorú másolat a müncheni kir. könyvtárban Collectio Cameraria 53. sz.)

CXX. 1623. augusztus. 25. r. sz. (uj sept. 4.)

Főlségös fejedelm, híségös szolgálatonnak ajánlása után istentől kívánok jó szöröncséket, hosszú életöt, előmenetelt Főlségödnök mögadatni. Főlségödhöz tartozó udvari népeiddel és főfő urakkal, vitézlő seregöggel (*égy*) egyetemben kicsintül fogva nagyig erről köllették Főlségödet híségös levelem által mögtalálnom, hogy Egrön létömben levelimmel találtam vala mög Főlségödet; azútátül fogván penik külömb-külobb hireink érköznek és parancsolatok hatalmas császárunktól, és Főlgöd sem levelével sem bizonyos emberöddel nem találál mög; tudom, hogy sok dolgai vadnak Főlségödnök, de az több dolgok közöttén rólam szögény híszolgádról sem köllene elfeletköznöd, mört Főlségöd szerető szolgád vagyok, az mire elérközöm; hatalmas császárunk parancsolatja szörént Főlségöd mellé röndölve vagyunk, de Főlségödtül még bizonyos parancsolat nem leszön, addig szömlátomást semmit nem inditunk, dealatomban mind készölettel voltunk Zolnak esése után, az egri nagyságos Szulejman pasa urunkkal ott létünkben az Főlségöd böcsületös követi Csukat Lénár és levelei oda jöven, az Főlgöd akaratját és indulását mögértvén tölök, mi is mindön hadi szörszámunkkal

készültünk és készön vagyunk, de az készüllet miatt és annakelőtte és az Fölgöd nemzeti az pápistas magyar szomszéd barátinkkal villongásban voltunk, vagyunk és egyfelől az békességet jelentik és az szomszédságot, másfelől ismét mindön ellenséget és bosszúságukat mutatják. Im mast is az Fölgöd czirágja Bosnyák Tamás jelen való ma érkezött levelét Fölségödhöz kültém; azt is adom Fölgödnek tudtára, augusztus havának huszonötödig napján ma hétfőn jövének levelei hozzám Dely Ibrahim pasa urunknak ez okon, hatta az levél mögadó embör szép hadaival és seregöggel Fölségöd felől tudakozni, értéközni, akarhon légyön és miállapatban légyön Fölségöd egésségöd, hadai és jó állapotja felől mi töllünk tudni akarja, mi penig bizonyosok nem lévén, semmi választ nem adhatunk levelére, azért szükség és kívántatik, hogy Fölgöd mind ő nagát, mind minket bizonyos leveleddel mögtalálj, ha Fölgöd nem röstelli fáratságát, mört mig levelére választ töszök, addig ő maga is Budára fölérközik. Ha parancsolja Fölgöd, magam is szömben leszek ő nagával és magyarul mögfördított levelének formáját kültém oda, az hol javallja Fölgöd, hol leszen szömben vele, mert az felől ir, tudakozni akar Fölgödtől mindönök felől, tatár és több szép hadai felől bizonyos és jó választ vár, mölynek mind ő nagysága s mind mi örülünk. Fölségödnek azt is adom tuttára, hogy némöt követök régulta Komáromban lévén, izenésük szörént mai napon Budán köly lönnyiök. Az jó isten sok esztendeig éltesse az Fölgöd szép fejét mind az Fölgödhöz tartozókkal egyetemben. 1623.

Mi Fölségöd

hi szolgálja
Moharem Bek.

Külczm: Az fölségös fejedelőmnek Erdélyországnak királyának és az székölyöknek ispányjának nekiünk fölségös urunknak adassék ez levelünk nagy kedvesen kezében.

(Eredetije gyulafehérvári újabb lymbus.)

CXXI. 1623. sept. 19.

Gabriel stb. Prudentes stb. Salutem stb.

Ennekelőtte kgelmesen megparancsoltuk vala Hüségteknek, hogy az mely Ruber Györgynek háza az mi dispositionkra devolváltatott, azt Hüségtek bocsátaná az kassai városunkban levő pénzverőinknek kezekben; melyet hogy ez ideig hüségtek nem cselekedett, okát nem tudhatjuk. Hagyjuk azért még is ex super abundanti és serio parancsoljuk Hüségteknek, hogy az megnevezett Ruber Györgynek házát az itt való pénzverőinknek kezekben sic et defacto bocsássa kezekben (*úgy*) erről több parancsolatunkat nem várván. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 19. Sept. 1623.

Gabriel m. p.

Külczin: a szokott a Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 23. Sept. 1623.

(Eredeti Kassa v. ltárában.)

CXXII. 1623. september 21.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Cum nihil nobis ab initio carius, nihil iucundius unquam fuerit, quam ut gentis nostrae libertatem et commoda tali tanque benigno affectu procuraremus, ut omnes nihil antiquius, nihil acceptius eo nos habuisse, manifesto agnoscerent, ipsosmet maximo suo bono luculentos hac in parte testes esse arbitramur. Quis enim sani iudicii, consideratis tot laboribus, tantis sumptibus, vitaeque ipsius nostrae periculis aliter, quam tali affectu nos fuisse perspiciet, ut vitam etiam ipsam pro salute et commodis gentis nostrae profundere, nobis pulcherrimum et in omnem posteritatem gloriosum fore putaremus, quo, cum omnes conatus nostri directi essent, testes sunt superiorum temporum res gestae, quae nihil aliud, quam eximiam erga gentem nostram charitatem manifeste demonstrare possunt, ita, ut omnibus commodis pulcherrimo principatu, diutissima quiete, tranquile pace relicta, tot difficultates, tot pericula nobis ultro adeunda esse existimaremus. Qui conatus nostri, cum, deo iustae causae favente, felices progressus habuissent, nihilque aliud inposterum etiam firmitas undiquaque viribus et statu nostro speraremus; tamen, ut in eo etiam benignum affectum nostrum erga gentem nostram declararemus, depositis omnibus belli consiliis, pacem amplectendam voluimus, nihil minus cogitantes, quam ut ea tot laboribus, tantisque sumptibus parta, constans et perpetua maximo christiani populi commodo perseverare posset, pactisque cum caesarea Matte initis, certique foederi articulis conclusis, omni conatu id voluimus, ut tranquilla quies et post tot bellorum aerumnas optata pax genti nostrae tandem reparari posset. Sed cum hac securitate innixi hoc certo speraremus, repente, non sine ingenti dolore nostro, aliud factum esse, contraque descriptos pactorum articulos palam aliter actum et dignitatem nostram aperte convulsam esse agnovimus. Quae cum manifesta sint, ut ea fusius enumerentur, necessarium hoc tempore esse non arbitramur. Hoc tantum fateri cogimur, nos saepius suam Mattem caesaream tam missa honestissima legatione, quam etiam per literas et nuncios interpellasse, effectuationemque pactorum vehementer sollicitasse. Sed cum nihil aliud, quam frustra nobis verba data cerneremus, inposterum quoque non aliter, quam ita sperandum nobis esse liquido agnosceremus, alia oportuniora media per nos quaerenda necessario debuerunt. Cum igitur ab omni

saeculorum memoria id inter omnes gentes usu receptum sit. ut conditionibus violatis pacta etiam violentur; nullis foederum vinculis nos teneri. tam divino, quam etiam humano iure manifeste agnoscentes, coacto numeroso exercitu ius nostrum. deum inprimis testem foederum invocantes, armis tuendum suscepimus, hac spe fretis, vos etiam pristina benignitate nostra, uti aequum est, gratissimi animi memoria considerata priorum fidelium nostrorum officia praestituros; seque ita, uti decet, praesenti rerum statui accommodaturos, cum nos etiam non alia, quam ea, qua prius benignitate nostra erga vos affecti simus. Vobis igitur benigne requisitis committimus et firmiter demandamus, ut acceptis his, statim certos e numero vestro ad nos ablegandos plena cum autoritate velitis, per quos ad ultimum declarata voluntate vestra, nos de iis certiores reddatis; itaque vos praesenti negotio accomodetis, ut in vobis gratissimam benignitatis nostrae memoriam agnoscere possimus, ne si secus vos animatos esse acceperimus, alia media per nos (licet invitos) quaerenda sint, quibus ingrati animi poenas vobis quamprimum merito subeundas cum maximo vestro cum incommodo cernere debeatis, per quos, uti quamprimum his responderi benigne volumus ita omni gratia nostra vobis stb. Datum in arce nostra Zendreo die 21. Septembris anno domini 1623.

Gabriel m. p.

Külczim: A rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije, melynek egykorú magyar fordítása »Bethlen Gábor Pol. Levelei« 392 l. közölve van, Bártfa városa levéltárában. Hasonló példány a löcsei városi levéltárban.)

CXXIII. 1623. sept. 21.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Transilvaniae princeps stb.

Prudentes ac circumspecti nobis sincere dilecti, salutem et favorem nostrum. Minemű nagy injuriánkra lőtt légyen mind mi nekünk, mind pedig magatoknak is az eddig ottvaló harminczadosnak Antalffy Lőrincznek mely káros és veszedelmes sokképpen való practikáji, magatoknál az nyilván vagyon. Mivelhogy pedig nem méltó, hogy annak illetlen magaviselési büntetetlen maradjanak: intünk azon sőt serio hadjuk és parancsoljuk is, hogy vagy magatok arra az dologra bizott hívünknek kezében adjátok, vagy pedig hogy kézben vehesse, abban ellent ne tartsatok; sőt ebből hozzánk jó indulatotokat úgy mutassátok, hogy az szerint hozzátok jövőndőben is kegyelmességünket mutathassuk. Eisdem de coetero benigne propensi manemus. Datum in arce nostra Szendreo die 21. mensis Septemb. anno domini 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : Prudentis ac circumspectis iudici coeterisque juratis civibus liberae regiaeque civitatis Epperjessiensis, nobis sincere dilectis.

(Eperjes város ltárában levő eredetiről.)

CXXIV. 1623. sept. 28.

Gabriel, dei gratia stb.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii et nobiles, nobis grati dilecti, salutem et favorem nostrum. Esék értésünkre, hogy Kegtek öszvegyülekezvén, mi szándékból, azt maga tudhatja, bizonyos helyben szállott volna vármegyéjében, melyből nem bizonytalan veszedelmet látván reájok következni és mind magoknak mind pedig közönségesen nemzetünknek akarván romlását eltávoztatni, akartuk értésére adni ez mostani állapotot, tudósítván erről őket, hogy mi noha római császárral ő felgével, az mint maga is jól tudhatja, bizonyos végezések által való békességet concludáltunk vala, semmit leginkább abból is előttünk nem viselvén, mint országúl Kegmeteknek megmaradását és ez sok veszedelmek és háborúságok után való nyugodalmat, reménlvén azt, hogy ez mind állandó, mind pedig nemzetünknek hasznos legyen. De micsoda dolgok interveniálának azután ez megszerzett békességnak articulusi ellen, és mely igen megbántódtunk mind magunk méltóságában, mind pedig az közönséges végezéseknek violálásában, az magánál is Kegteknél nyilván lehet; melyhezképest egynehány uttal megtalálván császárt ő fölségét, mikor semmit ő fölgétől nem impe-trálhattunk volna, kényszerítettünk más medjumokat felkeresni és egyéb dolgokhoz kedvünk ellen is nyúlni. És mivelhogy török császárnak is derék hadai megindulván, az bosznai basa nagy haddal immár nem messze is vagon, és mindennap mind tatár és egyéb török hadak is felesen érkeznek, nem tagadjuk, hogy nemzetünkhez és Kegmetekhez való kegmes indulatunkból valami hirtelen való veszedelme eltávoztatásán ne igyekezzünk. Intjük azért azon, hogyha utolsó veszedelmét magának nem kívánja, mindjárt eloszoljon, és tovább fenn nem lévén, magokra romlást ne hozzon; holott ha ez mi kegmes intésünket hátraveti, mi okai nem leszünk, ha mi véletlen romlás őket találja; mivel az mint értjük, immár is a török nem kevés károkat kezdett Kegtek földjén exerceálni; ezt magok jóváért s megmaradásáért akartuk csak intimalni. Quibus de caetero omni favore nostro benigne propensi manemus. Datum in castris nostris ad arcem Fülek positis die 28. Septembris anno dni 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabilibus, magnificis, generosis et nobilibus, supremo ac vicecomitibus, iudicibus, juratisque assessoribus toti denique universitati magnatum et nobilium comitatus Nitriensis etc. nobis grate dilectis (P. H.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

CXXV. 1623. o k t. 3.

Serenissime princeps stb. Servitorum stb.

Az úristen stb. Kglms urunk, az Flgd kegyelmes parancsolatja szerént az minémű választ az commissariusoknak resolútiójára adott, mi eleikben adtuk. de ő nekiek annál az resolúciónál, az mint magukat resolválták vala, tovább való instructiójuk nem lévén, tovább nem akarának annál menni, mi is protestálánk, ők is protestálának és elmenének, igen sietve menének; az mi több dolgok tractáltattanak, isten Flgedhez vivén magunk megmondjuk, innét megyünk is, mindjárást kimegyünk, Flgedhez sietünk, csak tudnók, mely felé kellene mennünk és lenne bátorságos útunk. Flgd kegyelmes választ várjuk, útunkat kglms urunk ugy rendelők, hogy bátorságos útunk lehetne, és mentől hamarább Flgdhez mehetnénk. Ez okon akarnók alázatosan Flgd hun létét érteni, és útunk mely felé lehetne bátorságosban. Az úristen stb. Datum Novisolii die 3. mensis Octobris a. d. 1623.

Ejusdem S. V. Serenitatis   servitores humillimi
    Kamuthy Farkas m. p.
    Nicolaus Monaki m. p.
    Sigismundus Lóniai m. p.
    Stephanus Kassai.

Külczim : Seren. principi d. d. Gabrieli Bethlen.

(Ered. gyulafehérvári lymbus.)

CXXVI. 1623. o k t. 14.

Bethlen körlevele Pozsonyvárosához. Ez egyike azon körleveleknek, melyeket Bethlen e napon küldött szét s melyek közül a Bánffy Kristófhöz címzett megjelent: Bethlen Gábor politikai levelezése. 394. l. A Veszprém vármegyéhez intézett megjelent, Pray, Gabrielis Bethlenii Principatus Tom. I. P. 306. A Pozsony városához címzett meg van a Jászai-féle gyűjteményben. E között és a veszprémvármegyei között a következő fontosabb eltérések vannak.

A 307. l. 16 sor: »meggondolván azt, minémű szorgalmatos vigyázásunk« stb. A pozsonyiban ugyanezen tétel így áll: »meggondolván azt, minémű gondviselésünk, minémű szorgalmatos« stb.

A 308. l. 3. sor: »melliek azután nicsoda dolgok« stb. Ugyanez így áll: »mely ellen azután« stb.

U. azon l. 5. s.: »következnek« a. h. itt: »következének«.

A 309. l. 9. sorban az (a) alatt jelzett kiolvashatlan szó: »félelme.« Az ezután következő többes számok pl. Ktek stb. a Pozsony városiban egyes számban vannak.

A 310. l. 14. sorban: »vármegyéről fő atyjokfiait választván cum plenaria autoritate az megnevezett helyre bocsássa, kikkel egyenlő értelemről« stb. Ez így áll a Pozsony városiban: »és bocsássa bizonyos atyjokfiát teljes tanusággal, kikkel egy értelemről« stb.

CXXVII. 1623. okt. 21.

Translatio litterarum Bethlennui ad comitatum Nitriensem datarum.

Gabriel stb. Sples etc. Ad moderni status dispositionem, siquidem ita requiritur, ut Dnes Vrae neque patriae suae. sibi nobiscum desint, ea propter non possumus Fidelitatem Vram absque certo servitio relinquere; de cujus modalitate modum dedimus vicecomiti Fidelitatum Vrarum, et etiam certa quaedam oretenus referenda curavimus. Proinde Fidelitates Vras monemus et serio committimus mandamusque, visis praesentibus, illa quae vicecomes nomine nostri referet, iisdem indubiam fidem adhibendo ita se accomodent, obsideantque statim Nytriam, hostesque includendo exitum et eruptionem illis impediunt, et occludant, quinimo quomodocumque occasio tulerit nihil patriae nobisque serviendo intermittant. Secus non facturi. De coetero eisdem benigne propensi manemus. Datum ex castris nostris ad civitatem Tyrnaviam positis die 21. Octobris anno 1623.

Gabriel.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXXVIII. 1623. október 24.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Minemű kételenségből való szükséges dolgok állván előttünk, kinszerítettek legyen bennünket hadainkkal ide felindulni, azt mivel ezelőtt Hűségtek jól értette, bővebb szóval hogy előszámláljuk, szükségesnek nem ítéljük lenni. Melyből való igaz ígyünket istenünk is segítvén, azolta micsoda előmenetellel látogatott meg, ítéljük azt is eddig nálok nyilván lenni, annyira, hogy ez országnak főképen a Dunán innét és túl is minden helyei, két vagy három erősségen kívül az vármegyékkel együtt Hűségünk alatt levén, reméljük azt, hogy az kik velünk ellenkező akarattal volnának is, azokat is rövid nap az velünk való egyességre hozhatjuk. De mivelhogy előttünk állván nemzetünknek mostani romlása és pusztulása, minden igyekezetünket arra akartuk fordítani, hogy mentől hamarébb illendő mediumok

által ez romlást közölök kivehessük ; kívántatott, hogy bizonyos helyre és napra az nemes országnak statusit convocáljuk, melynek helyét Nagy-zombati várost és napját 19. diem proxime venturi mensis Novembris rendelvén: Hűségteket is intjük sőt serio hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az megnevezett napra és helyre városából bizonyos fő atyjokfiait választván, cum plenaria auctoritate bocsássák el, kikkel egyenlő értelemről, nemzetünknek javára és megmaradására minden jó és hasznos dolgokat végezhessünk. Secus non facturi. Quibus de coetero benigne propensi manemus. Datum ex castris nostris ad civitatem Tyrnaviensem positis, die 24. Octobris a. d. 1623.

Gabriel m. p.

Kivül: Prudenti ac circumspectis judici stb. Cassoviensis stb. (L. S.)

Exhibitae 31. Octobris 1623.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CXXIX. 1623. o k t. 27.

Gabriel dei gratia stb.

Illustris et magce comes nobis sincere dilecte etc. Itt az ellenség mellett levő táborunkban érvén bennünket az Kegd hozzánk bocsátott emberi Pográny István és Szikszay István, nekünk irt levelét megadták és az mellett szóval is izenetit referálták. Melyekre mi is in scriptis magunkat resolválván, az mostani időnek állapotjához képest magunkot declaráltuk is. Melyből mindeneket elhittük, hogy Kegd érteni meg is fog. Eidem de coetero bene propensi manentes. Datum ex castris nostris penes Hodolin positis, die 27. Octobris anno dni 1623.

Az induciák felől kényszerítettünk emlékezetet tennünk az országok rettenetes romlásokra nézve. Mert bizony nagy szívünk fájdalommal szenvedjük, melyekben az mi részünkről semmi hasznót nem látunk s nem is kívánunk, látja isten, de tudván az ő fölge tanácsinak késedelmes szokásokat, az hadak fönttartásoknál az országok pusztulnak, kiváltképpen az török rablása miatt ; ezekre nézve ezt látjuk legáltalb utnak, de ha az békesség hamar mehetne véghez, mi azt kívánnánk, hogy concludáltatnék, az hadak addig fönttartatnának. Kegd azért lássa, ő fölgének és tanácsinak azért úgy proponálja írása által, mint illik. Az mi kívánságunkat nem adhatjuk írás által, hanem előbb Kegdvel kellek ezekről beszílgetniünk. De ezekben idő halad(ék) . . . leszen, az országok romlanak, az török hadak jöttek jönnek, ... ezer tatár most ujjobban vagyon útban, kiket bizony magam sem kívántam, nehéz az visszaküldések.

Gabriel m. p.

Kivül: Paria litterarum dni principis sacri Romani imperii et Transylvaniae ad illrum dnum comitem palatinum datarum.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXXX. 1623. nov. 11.

Gabriel dei gratia stb.

Illustris ac magnifice nobis sincere dilecte. Hozzánk bocsátott szolgálai viszont ide táborunkban érkező, Kegdnek nekünk írt levelét megadták és az mellett szóval is minden izenetit referálták, melyeket általok megértvén és mi is magunkat mindenekről resolválván, tőlök elhittük Kegd azokat mind meg is érti. Cui de reliquo omni etiam favore nostro propensi manemus. Datum in castris nostris penes Hodolin positis, die 11. mensis Novembris anno dni 1623.

A fejedelm saját kezével: Ez az processus hosszabb időt foglal magában, a mint az országok mostani nyomorult sorsa kívánja, felette hosszúra halad, mert úgy értjük, hogy Kegd ő fölgétől magára semmi documentumot nem hozatott, mely mellett mi velünk tractálhasson, mely nélkül is noha az tractatus meglehetne, mert Kegdet tudjuk, ki legyen és hogy ő fölge akaratjából tractál, elhittük, de ha az ő fölge authoritását akarjuk oltalmazni, az régi consuetudót kellett observálnunk. Annakokáért nostro videre kívántatik, hogy Kgd igen sietséggel postán felküldjön és egy assecuratoriát hozasson ő fölgétől, mely mellett velünk cum majori autoritate tractálhasson, nem érettünk, hanem ő fölgéjét, az levelet ezen az általán Bécsből ide hozzadják, ne kerüljenek Posonra, Kegd pedig ne késsék semmit, hanem kedden induljon meg és szerdán jöjjön által Zakolczára, hogy kezdhessük az tractatust késedelem nélkül, interim az levéllel is ide érkezhetik az Kegd póstája, tudósítson mindjárt, mely napra és órára érkezik Szakolczában, tudjuk várni Kegdet.

Gabriel m. p.

Kivül: Paria litterarum dni principis ad illustrissimum dnum comitem palatinum ex castris ad Hodolin positis die 11. Novembris datarum.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXXXI. 1623 nov. 24.

Gabriel dei gratia stb.

Generose stb. Salutem stb.

Az szegény Szajffrid Kolonichnak értvén halálát, nem akaruk halasztani, a mint kívántaték is, hogy az lévai állapotokra idein gondot ne viseljünk; bocsátottuk azért ez vígre oda secretariusunkat

és vitézlő hívünket Chiató Pétert bizonyos instructiót adván eleikben, magokat mihez tartsák, melyet parancsolatunkból Hűségeddel is közölvén, intjük azon. sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy szavoknak mindenekből hitelt adván, az dologból tartsa általok való parancsolatunkhoz is magát és mind az várban, városban, mind pedig külső majorságokban mindeneket egymás értelméből inventálván, maga Hűséged bátor az gyűlésre ne jöjjön, hanem maradjon ott az várban, és mind az helyre, mind pedig egyebekre viseljen úgy gondot, hogy valami kár semmiből ne legyen, mivel az várnak kiváltképpen való gondjaviselését nem egyébre, hanem Hűségedre akarjuk bízni. Secus non facturus. Datum in oppido Sasin die 24. Novembris anno domini 1623.

Gabriel m. p.

Kivül: Bethlen fejedelem ő felsége leveleinek parái.

(Egykorú másolata az orsz. lvtárban.)

CXXXII. 1623. nov. 29.

Gabriel stb. Illustris ac magce comes nobis honorande. Mi az Kegddel való végezéshez akarván magunkat tartani, az mint Kegd is tudhatja, az ő felge resolútióját várván hadainkat mindjárást quartérokban elosztattuk volt, az Vágon túl is bocsátván benne, az kikre az nitrai püspök zászlóstúl kiküldvén, véletlen fel is veretett némelyeket hadaink közül és szekereket is vitetett he, az mint ez includált levélből bőségesen megértheti Kegd. Akarván azért ezeket Kegdnek értésére adni, requiráljuk is felőle, hogyha bír valamit azokkal, parancsoljon nekik serio és adassa meg fölvert marhájokat velek vitézinknek, és büntesse meg is ezen cselekedetökért. Ha pedig ennek csakugyan így kell lenni, adja értésünkre és mi más gondot viselünk azután felőle, mivel Kegd abban bizonyos legyen, hogy ha nem satisfaciálnak, ezek megveszik duplával az övéket talán úgy is, hogy püspök uram fogja hamarébb megunni. Eandem de caetero bene valere exoptantes. Datum in libera civitate Tyrnaviensi die 29. Novembris anno 1623. Benevolus Gabriel.

Kivül: Paria litterarum principis.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXXXIII. 1623. nov. 30.

Gabriel dei gratia stb. Generose stb.

Az szegény Sigefridus Kolonichnak halála történvén, értjük az lévai várat gondviseletlenül lenni, az mint halljuk, pedig testamentom nélkül halt meg. Hogy ilyen háborgó időben az várnak valami akadéja ne történjék és egyéb jövedelemnek is tékozlása

ne legyen : hagyjuk és parancsoljuk Hűségednek serio, hogy minden dolgaidot hátra vetvén menj be az várban és mind az várat egyéb ingó marhával egyetemben, inventárium szerint vígy kezedben, mint annak az vármegyének viczeispánja, e mellett az szegény Kolonichnak az minemő atyjafiai ottbenn vadnak, azoknak is ételekre italokra gondot viselj, mert nem akarván senkinek is injuriát cselekednünk, meg akarjuk láttatni fő törvénytudó emberekkel, kit illessen az jószág és az ingó marha, az megláttatás után írtésedre adjuk, mit kellessék cselekedned az jószággal. Secus itaque non facturus. Datum Tirnaviae die ultima Novembris anno 1623.

Gabriel m. p.

(Egykorú másolata orsz. ltárban.)

CXXXIV. 1623. december 14.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Mivel Akkai György hűségünkhöz nem akarván tartani magát, ellenünk sokféle practicát, árultatásokat és követség hordozásokat cselekedett és most is széllel búdosik : Hűségteknek azért hagyjuk és serio parancsoljuk is ez levelünk vévén, hogy mindjárt ez megnevezett Akkai Györgynek ott az Hűségtek városában levő mindenféle javait, pénzét és marháit mi számunkra confiscálván, vitézlő híviunknek Darhochi Ferencznek négyszáz forint érő marhát adjon abból az confiscált marhából, és az többit mi számunkra Hűségtek fideliter megtartsa. Secus non facturi. Datum Tyrnaviae die 14. Decembris anno domini 1623.

Gabriel m. p.

Külczim : A rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

CXXXV. 1623. decz. 17.

Illrme comes nobis honorande.

Kegd levelét tegnap útamban vevén, azon dologról szóló való izenetéből is töllem való kívánságát Balog Ferencz uram megmondván, bőségesen értem. En uram, amit sokszor megmondtam Kegdnek, most is egyebet annál nem mondhatok, valami keresztyén embertől kívántatott nemzeteknek megmaradására való dologhoz s az keresztyén vérontásnak megszüntetéséhez, mindeneket megcselekedtem, de ha ő felge nem akarja követni azokat az utakat, melyeken birodalmának tökéletes állandó csendes békességet szerzhetne, engemet is magáévá tehetne, az nem én vétkem, a ki oka, az úr isten előtt adjon számot róla. Bizonyynyal elhiggye Kegd, hogy ha ugyancsak az veszedelemben kellek gyönyörködni, másnak is

jut abban auni, menni nekem és országomnak. De erről én semmit nem emlékezem, mert nyelvvel harczolni asszonyemberekhez illendő. Ha ő felge az induciákat confirmálta s aláküldi Kegdnek, ha Kegdnek is tetszése, bizonyos főemberitől küldje utánnam Beszterczére, meglátván és olvasván, ha illendőnek ismerem és látom az elvételre, elveszem, ha pedig gyalázatomra avagy veszedelemre tendáló conditiókkal látnám irattatottnak lenni, azt Kegd is, christiana conscientia tudom, nem kívánja, hogy elvegyem. Megparancsoltam cancellariusomnak is, hogyha Kegd certificálni fogja az confirmátiómnak bizonyoson való hozása felől, várakozzék. Ezek után Kegdnek ajánlom az én jó akaratomat, és az úristen Kegdet éltesse jó egészségben kedvesivel együtt. Ex Galgócz die 17. Decembris 1623.

Gabriel m. p.

Kieül: Paria litterarum dni principis Transsylvaniae ad illustrissimum dnum comitem palatinum datarum.

(A Jászay-féle gyűjteményben. Nemz. Muz.)

Jegyzet: Ugyanott megvan ezen levél latin fordítása is.

CXXXVI. 1624. január 10.

In magnis illis ac funestis calamitates secum trahentibus rebellionum motibus, quibus passim christianitas agitata et quassata fuerat, etiam reliquiae regni Hungariae olim florentis et gloriosae, satis superque alias per immites et pereunes hostes christiani nominis Turcas accisae et attritae infelicitatem eiusmodi senserunt. Namque Gabriele Betlen principe Transsylvaniae, quo cum sacr. caes. regiaeque Mtis praedecessore Matthia imperatore et rege Hungariae, erecta foedera, et sacra fidei stipulatione firmata. erectis etiam superinde diplomatibus pacta intercesserunt, collusionem et conspirationem cum nonnullis regnicolis habita, tandem anno 1619. in apurum factio eiusmodi erupit, coactis namque a praefato principe numerosis copiis armatorum, Turcis etiam ac Tartaris secum assumptis, in regnum suae Mtis Hungariae celerius irrupit, et partim cooperatione et auxilio conspirantium regnicolarum, partim etiam formidine armorum progressus eos fecit, ut omnes partes Hungariae mutui suo subiugarit, atque cum vicinis quoque regnis et provinciis suae Mtis a fidelitate et devotione eiusdem recedentibus, submissis militarium copiarum auxiliis rebellionis factionem apud eos fouere non intermisit. Post varias itaque vicissitudines et hostiles actus ipsius principis, tum Austriam depopulando, tum regnicolas in fidelitate suae Mtis permanentes in captivitatem rapiendo, tum etiam regiae dignitatis titulum affectando, posteaquam dei bonitate aduersariorum suae Mtis rebellium eadem sua Mtis superauit, et debellatos ad debitum

fidelitatis obsequium redire coegit. Regni quoque Hungariae regnicolae Betlenii utpote peregrini et violenti principis dominatum aspernati, supplices facti apud suam mtem, ut ad tollenda discrimina liberandoque regno ab ulterioribus periculis, vastitate et interitu, ad pacificam compositionem condescendere dignaretur, quod tametsi a sua mte miserante cladem et miserae plebis ruinam, effusionique christiani sanguinis parcitum potius volente, quam ut clade affectos sibi subiiceret, obtentum fuerit; iteratis tamen vicibus solennibus commissionibus institutis, ipso principe identidem conclusiones rescindente, et ab impetitione inuasionemque regni non desinente.

Tandem Nikelspurgi alia commissio instituta fuit, ubi denuo commissarii, tam ex parte suae mtis, quam etiam Betlenii principis et reguicolarum Hungarorum ad eiusdem principis factionem pertractatorum, destinati, post longos tractatus, ultimo deventum fuit ad certas conclusiones, super quarum conclusionum articulis diplomata et authentica literalia instrumenta erecta fuere. Inter quos articulos conclusos continebatur etiam illud, uti bona regnicolarum, quae a fidelibus suae mtis adempta, et per principem sub disturbiiis inscripta aut impignorata fuissent, regnicolae Hungari ea eliberarent, et ii, quibus collationes bonorum factae fuissent, contentarentur. Reliqui articuli particularia continebant circa specialia, quae Bethlemo in titulis, ditionibus et nonnullis largitionibus concedebantur, qualiter item facultas in concessis sibi regni partibus circumscribebatur.

Post tractatum hunc rebus omnibus, ut spectabatur, in quiete permanere debentibus, sac. caes. regiaeque mtas generalem regni diaetam in ciuitatem Soproniensem indixit, ubi frequenti numero status et ordines conuenientes, inter caeteros regni articulos publicam sanctionem fecerunt, uti bona adempta et praefato modo per principem Betlen inscripta, dominis eodem et legitimis possessoribus remitterentur, ac defacto restituerentur, et nihilominus ante indicendam proxime secundam diaetam personae illae, quibus inscripta fuissent bona, iura sua et inscriptionum literas ac documenta coram dno palatino producerent, ut de certitudine et realitate inscriptionis statibus et ordinibus constaret, et de contentatione, qualiter ea fieri deberet, deliberaret ac decerneret. Quo statuto et decreto regnicolarum princeps offensum se et derogatum sibi reputans, magnopere turbatus extitit, et etiam armis idipsum vindicandum palam aiebat. Accedente etiam eo, quod contra regni palatinum indignatione exarsit ex eo, quod penes recognitionem caeterorum commissariorum, qui tractationi Nikelspurgiensi interfuerunt, ipse quoque d. palatinus attestatus fuerit moderationem, circa inscriptionem suscipi posse principem Betlen non alia de causa articulum de contentatione personarum, bona a principe

sibi collata inserendum diplomati Niklspurgiensi velle, quam ut modus dissoluendae et dimittendae militiae faciliteretur.

Anno itaque superiore sua mte ex imperio Pragam reuertente, tam de hoc, quam aliis quibusdam particularibus rebus in Niklspurgiensi diplomate comprehensis, quorum adimpletio sibi longius differri videbatur, per internuntium ipsam suam mtem requisierat, sua itaque mtas cupiens eiusmodi differentias et difficultates cognoscere, et eas tollere, rescripsit et proposuit commissionem instituendam, hanc etiam acceptauit princeps, et suos simul commissarios ad communem locum Nouisoliensem utpote ciuitatem destinauit et expediuit.

Attamen postquam princeps Bettlen toto tempore copias militares ad tempus usque regressus sui incessanter conscripsisset, sociaque arma Turcarum sollicitasset, prouincia Valachiae etiam et aliarum peregrinarum gentium ac nationum auxilia procurasset, post tractatum Nouisoliensem, ubi per deputatos utrinque commissarios difficultates et differentiae illae, quas ipse princeps Bettlen tanquam ob non obseruatas nonnullas condiciones tractatus Niklspurgiensis mouerat, dirimendae et complanandae erant, dissoluto tali tractatu, et copiis Bettleni iam in ditiones suae mtis caes. et regiae penetrantibus, commissariisque suae mtis Nouisolii inclusis, princeps Betlen arte simul et armis usus, comitatus regni ditionum suae mtis ad factiones et defectionem impense sollicitauit, diaetam per literas regnicolis indicere praesumpsit.

Interim etiam armis et robore virium agere non omisit, tentatis enim regnicolis ditionum suae mtis partium regni Hungariae superiorum, occupatisque proditione et metu incusso fidelium suae mtis arcibus et bonis, fortalitiis etiam nonnullis confiniariis occupatis, quosdam patria exulare fecit, nonnullos, quibus commodum non erat sese recipere, tanquam captiuos et mancipia compedibus vinctos etiamnum in captiuitate detinet.

Confinia vero antenominata frustra tentata declinans, arcem Leua et quaedam castella minutiora ad partes suas pertraxit, tunc commissariis suae mtis Nouisoliensibus aegre dimissis, plenis agminibus et hostiliter in regnum effusus est, cuius inspirata irruptione praeuenti comitatus et regnicolae statim siquidem praesidiis loca intercepta, prouti etiam Tirnauiensis libera ciuitas munita sunt, neque suae mtis copiis militaribus in longius dissitis ditionibus tam repente adesse facultas fuit, neque vero dno regni palatino cum regnicolis ea, quae defensionis esse poterant, suscipere concedebatur.

Hac itaque ratione universa adiacentia loca tractu terrae Matyusfelde, et tractu defluentis Vagi ad partes Trinchinienses per factioni Betlenianae adhaerentes potestati eiusdem subiecto, copiis suae mtis ex partibus Bohemiae, quae pro praesidio et defensione

isthic habebantur, ad Morauam fluuium congregantibus, relicto in ciuitate Tyrnaviensi quatuor aut quinque millium praesidio, adhuc in insulam Csalli-Keoz similiter aliquot mille equites expediendo, et insulanos quoque plerosque ad factionem suam pertrahendo, velitationibus et excursionibus loca Ultradanubiana in partibus Austriae Danubio viciniora depraedationibus vexarunt.

Ipse vero princeps sumptis secum tam suae Transylvanicae militibus, et aliis ex superiori Hungaria eductis, sicut et ad stipendium conductis militibus, Turcarum numerosum exercitum, qui ad triginta pene millia sese extendebat, iis generalis ductor seu szerdar Ibrahim passa Bosnensis praefectus fuerat, cum aliis passis et beghis confiuariis, superatis montibus limitaneis, confinia Hungariae et Moraviae discernentibus, totum illum tractum cis Morauam per depraedationes et incinerationes vastatum et desertum reddidit.

Superato tandem fluuio Moraua, gentibus et incolis provinciae ad situs locorum Olomucensis, civitates Brunensis item et Znoymensis, in domiciliis repertis inserenda et crudelistrage affecit; praeterquam quod namque desolatam provinciam reddiderit, per milites suos et Turcas supra triginta millia animarum in captiuitatem per Turcas abducta sunt.

Postquam itaque tam immani clade partes hasce affecisset, propria sponte regni Hungariae palatinum comitem Stanislaum Thurzo per literas requisivit, et de animo ac voluntate sua ad pacem inclinato eum certiore fecit, misereri se cladis, vastitatis ditionum christianarum, et effusionis sanguinis christiani, cupere proinde impense, uti praefectus d. palatinus sese accederet, et coram colloqueretur, et de iis, quae pacis essent, inuicem agerent.

D. palatinus tutius fidere nolens eiusmodi Betleni insinuationibus, neque de assecuratione personae suae certus existens, accessum distulit, et nihilominus intendens cladem huiusmodi a christianitate auersam esse, sac. caes. regiamque mtem de hac Betleni personae suae interpositione, et de negotio per eundem proposito, percunctatus a sua mte, ut sibi facultas concederetur ipsum principem Betlen conueniendi, ut animum eius ac voluntatem cognosceret, quod non aliter, quam oretenus coram ipsi dno palatino propalare se posse asseuerabat.

Sua mtas pariter non satis fidendam Betleno non immerito censens, ne personae ipsius palatini aliquid sinistri vel indigni accideret, praesertim cum hostilitas ista et irruptio hactenus inaudita contra regnum suscepta fuerit, et praeter omnem occasionem, ansam et causam debitam, tali tyrannide, vastitate et ruina adiacentesque ditiones affectae sint: clemens proinde eiusdem resolutio fuit, ut, si prospiceret d. palatinus se satis tutum esse posse, et securitas sufficiens a Betleno daretur, per suam mtem non stare,

quin ad ipsum proficisceretur, eumque audiret, et quae propositurus esset, cognosceret.

Acceptis itaque a Betleno fiduciariis literis, ipsum tunc in castris ad Göding Moraviae, ex opposito castrorum exercitus suae mtis consitutum conuenit.

Ac siquidem iam antea per internuncios suos d. palatinus didicerat, a Betlenio sese de tractatu induciarum siue suspensionis armorum, ut durantibus eiusmodi induciis, etiam de pace ipsa et de iis, quae ad constabiliendam eam pertinerent, ageretur et concluderetur. Betlenum autem sibi palatino scribere, nescire se, numne facultatem et plenipotentiam a sua mte habeat desuper tractandi, ne et profectio eius absque licentia et facultate tractandi infructuosa sit, neque princeps serum in tractatum sese immittat: postulatum fuit a dno palatino, medio internuntii sui cursorie ad suam mtem expediti, quatenus eiusmodi literas plenipotenciales ipsi dno palatino impertiretur.

Penes iam concessam facultatem dno palatino principem audiendi, et proposita et voluntatem eiusdem suae mti referendi, ne eatenus defectus foret, transmissae sunt literae plenipotenciales ad paciscendum de induciis, praescripto tali modo et limitatione facta, ut non ulterius quam usque ad initium anni 1624., hoc est primum diem Januarii pactum fieri, quandoquidem suae mti abunde sufficere uidebatur tempus intermedium a 28. mensis Nouemb. usque ad exitum et finem anni praesentis 1623.

D. palatinus itaque interim, dum plenipotenciales procurarentur, ex arce Schintauia ad Betlenium discedens, cum ipso egit et collocutus est, quo cum etiam post bidui ac tridui tractatum de certis punctis seu conditionum inducialium articulis transegit et conclusit; priusquam plenipotenciales expeditae, quarum vigore certa et indubitata esse debeant, quae in eo tractatu paciscenda erant, deferrentur. Conuentum itaque fuerat inter Bettlenum et dnum palatinum de termino induciarum seu suspensionis armorum ad usque festum b. Michaelis anni 1624.

Princeps Betlen itaque illico diploma superinde expeditum et contentorum factum subscriptione et sigilli appositione dno palatino consignavit, qui etiam suae mti transmisit, ut illud acceptare, et uiceuersa conforme authenticum pro Betleno expediti facere dignaretur, significando, ne sua mtas difficultaret forte acceptare et ratificare ex eo, quod antequam superuenirent et exhibitae sibi fuissent plenipotenciales petitae, nihilominus in tractatu et conclusione processum fuerit, quandoquidem sufficere videatur, quod penes facultatem iam antea datam in tractatu et conclusione procedere potuerit.

Sac. caes. regiaeque mtas difficultates habens nonnullas, cum in aliis nonnullis conditionum articulis tum potissimum ob nimiam

prolixitatem termini induciarum festi, nimirum sancti Michaelis ex eo, quod inutile sit tantum temporis interuallum, et pacis tractatio durantibus induciis multo breviori tempore perfici possit, nequaquam assentiendum duxit; causa illa etiam, quod aduersae parti facultas foret, et commoditas subministraretur, ut confecta vel non confecta pace interim rebus suis tam apud Turcas, prouti notum, quam apud alios per correspondentias et alias sollicitationes ac compendia, uti rebus suis prouideret, et tempus copiosum ad hoc haberet. E diuerso autem suae mtis numerosi exercitus in promptu existentes frustranee, in ditionibus suae mtis ad statiuam collocati et prouincias exhaurirent, aerarium suae mtis exinaniretur, aut certe exauctorata et dimissa militia, pro euentu tractationis rescuta, oportunitas et commoditas ad obsistendum et obuiandum hosti adimeretur. Proindeque nolens nihilominus tractatum interrumpi, et per hoc ad sumenda arma deueniri, benigne annuit, ut discedens a prima sua resolutione, initio nimirum anni 1624. constitueretur terminus prima Februarii, aut certe ad summum prima Martii, qui terminus si sufficiens non foret, tunc facultas esset commissariis utriusque partis utraque parte consentiente, ulterius etiam ad tempus necessarium tantisper, dum pacis tractatio requireret, prorogaretur, in aliis etiam inducialium conditionibus debita animaduersione et respectu habito necessaria limitatio addita fuerat, quam uti a palatino transmissae sunt.

Remissi itaque internuntii dni palatini cum tali suae mtis resolutione et formula diplomatis inducialis transmissa, primo quidem mordicus Betleno inhaerente declarationi suae ratione termini, tandem tamen declarauit se consentire ut terminus induciarum sit prima dies Maii, quem terminum sua mtas intelligens, nullatenus in eum quoque consentiendum esse duxit, sed necessario breuiorem ponendum, cum censeatur ea de causa poni is dies, dum gramen iam in campis haberetur, et equitatus in campum et ad belligerendum educi possit.

Tandem sua mte inhaerente suae resolutioni, neque cum Betleno diutius tractata, consensit in id, ut 1-a Martii dies sit terminus induciarum, iuxta tenorem pacti prorogationis termini, casu quo tractatio pacis illud efflagitaret; in aliis uero punctis conditionum Betlen mutationem fecit. Diploma itaque subscriptum et sigillatum mutato termino in 1-mam Martii transmisit.

Sua tamen mtas tandem et ultimo, cum hac benigna et omnimoda ac finali sua resolutione internuntios dni palatini cum responso ad hoc negotium tractationis pertinente remisit, prouti diploma induciale per suam mtem confirmatum, et in plena forma expeditionis cum subscriptione et sigilli appositione emanatum sub litera A. ostendit; item literarum paria per suam mtem ad

dnum palatinum scriptarum per extractum tenoris ad hoc negotium pertinentis huc annexum sub litera B.

Et sic cum praescripta resolutione suae mti internuntii dni palatini Viennae die 13. moverunt, ad eundem profecturi, indeque ex ordinatione dni palatini cum Betleno agenda ulterius progressuri, et declarationem principis intellecturi.

b)

Palatino Hungariae Ferdinandus etc.

Spec. ac mag. fidelis nobis syncere dilecte. Literas Fidelitatis Vrae die quarta currentis mensis Januarii in arce Sempthe exaratas, et per fideles nostros magcos Emericum Czobor et Stephanum Pograny transmissas, ac simul ea, quae mti nrae ore tenus referenda habuerunt, benigne intelleximus. Cuius industriam et sollicitudinem in re praesenti declaratam, sicuti et candorem et fidelitatem, quae mti nrae, tam vos scriptione, quam etiam per nuntium praefatorum ablegatorum ingenuae et syncerae mti nrae defertis, grato animo approbantes accipimus. In hoc itaque induciarum negotio benignam nostram voluntatem et resolutionem per praefatos internuntios vestros tantocius reportandam consignauimus. satis nimirum diu hucusque tractatum esse de conditionibus induciarum, nec videri nobis consultum, ut tempus teratur in substitutibus eiusmodi conditionum discussionibus. Nam si ex quo tempore de his induciis per mtem nram admissis tractatur, de ipso pacis negotio actum fuisset, facile etiam conclusionum successus apparuisset. Cum autem iam tam prope instet tempus induciarum termino praefixum, mti nrae visum esse, ut omissis infructuosis conditionum discussionibus, ad ipsius rei substantiam deueniatur. Proinde Fidelitati Vrae transmittimus diploma induciarum authenticum, sigillo nostro et subscriptione munitum, ac simul etiam litteras, seu saluiconductus itidem sigillo ac subscriptione nostra munitas, pro ablegatis principis Transilvaniae ea conditione, ut Fidelitas Vra per certum hominem suum copiam inducialis diplomatis et saluiconductus ad dictum principem mittat, eidem significando, originalia diplomata penes se haberi. Et si dictus princeps in simile forma induciale diploma expedierit, commutationem diplomatum vos facturos, et litteras etiam fiduciarias saluipassus ablegatis principis Transilvaniae consignaturum.

Interim autem Fidelitas Vra principi significabit, quodsi quas considerationes aut difficultates in induciali diplomate nostro haberet, iis non attentis, commissarios suos, qui nihilominus salui et tuti essent, interea enim hostilitatem ullam exerceri patiemur, cum omnimodo plenipotentia totaliter concludendi

(ita ut opus non sit magna cum temporis iactura ultro citroque cursores commeare) expediat, et huc Viennam, quem locum tractationi destinavimus, mittat. Siquidem proxime imminens ipsius pacis tractatio, si ex parte principis aequa fuerit, difficultatum omnium complanationem secum feret. Fidelitati autem Vrae harum serie benigne committimus, ut si princeps Transylvaniae induciale diploma acceptaverit, ante deputatos commissarios principis huc Viennam vos conferatis, quatenus praemisso tractatui interesse possitis. Benignam nram voluntatem eatenus executuri. Cui in reliquo gratia nra benigne propensi manemus. Datum Viennae, die decima mensis Januarii, anno d. 1624.

(Egykorú példány az Országos Levéltárban.)

CXXXVII. 1624. j a n u. 12.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Dispositio dei optimi maximi benignitate foeliciter rebus omnibus, futura hinc septimana iter auspicaturum et per cottus Liptoviensem ac Scepusiensem continuaturum, dimissis copiis universis, praetorianis solum stipatis eadem invisere decrevimus. Quare hisce benigne eisdem committimus et mandamus, ut tum de honesto hospitio, tum victualibus et pabulo, juxta laudabilem lib. et reg. civitatum nostrarum consuetudinem mature prospicere non intermittant. Quibus stb. Datum in castra nra Novisoliensi die 12. mensis Januarii ao dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse város ltárában.)

CXXXVIII. 1624. j a n u á r v é g e.

Aufgezeichnet was mier gewaltsamer weisz aus meiner Stubenn durch des Fürsten aus Siebenbürgen sein Hauptleuten, als der Fürst alhier gelegen ist, mit gewalt genohmen worden, da mehr denn 12 Hauptleut mehr als 60 Perschonen mit ihm gewesen sein.

1. Meinen rok, mit ermelen der durch und durch mit bey ist gefuetert gewesen, auch mit guetten Schni-
renn umb und umb ist gebrembet gewesen . . . f. 25 —
2. Meines Sohnes langer Studenten Mantel gar neu,
denn er kaumb 3 oder 4-mal umgehabt hat . . . f. 18 —
3. Messinger hohlleuchter 2 umb . . . f. 3 —
4. Ein Nirenbergerisch 3 kittl Kann mit 12 aposteln
der haben umb und umb . . . f. 3 —

5. Grosze 2 Kannen ein Pintkann und 3 Seidl Kann schön ausstochen	f. 4	—
6. 1 Stutzen von uungewessertenn Schamblot, und mit Fuchswannen gefuetert	f. 3	—
7. 1 fuchsener Huet ein griner mit Fuchskohlenn gefuetert	f. 3	—
8. 1 Reiterischer Knobelspiz	f. 2	—
9. 1 groszer Merscher unnd in der Mit einen groszen breiten rissenn vom Klingwerk darann gossen, a 3 Fennger breit, der a 30 Pfenig gewogen hat . .	f. 6	—
10. ein neues Tischtuch von Breslau	f. 1 d. 50	
11. ein messingener Lichtputz	—	d. 75
12. ein leinnetter Pelcz mit Zimoschen gefuetert . .	f. 6	—
13. ein grosse eiserne Stossgabl umb	—	d. 75
14. ein grosse messingene Stossgabel	f. 1	—
15. 2 halb Kannen breslische	f. 1	—
16. 1 seidl Kannl unnd 2 mittl Schisseln	f. 1 d. 50	
17. 1 grosse mittl Schissel	f. 1	—
	f. 80 d. 50	

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CXXXIX. 1624. febr. 10.

Gabriel dei gratia stb.

Prudens stb. Salutem stb. Cum quaedam negotia concivi vestro Laurentio Greff Fidelitati Vestrae nomine nostro significando commiserimus, ut verbis ejus fidem adhibendam et mandata nostra serio exequenda velit, eidem committimus. Secus non facturus. Datum in libera civitate nosra Cassoviensi die 10. Febr. anno dom. 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: Prudenti et circumspecto iudici primario civitatis nostrae Leutschoviensis stb.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CXL. 1624. febr. 12.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Az elmúlt napokban vitézlő hívünknek Putnoki Miklósnak, mely véletlenül és ártatlanul esett legyen halála Abaujvármegyében Forró nevű falutokbeli némely lator jobbágytok miatt, nyilván lehet Hűségteknél is. Nem akarván azért ilyen nyilván való gyilkosságot és latorságot elszenevni: Hűségteknek hagyjuk és parancsoljuk is serio, erről több paran-

csolatunkat nem várván, mindjártást küldjön ki, és azokat az gyilkosokat megfogatván, törvény szerint absque mora kedvezés nélkül büntesse meg is. Secus nulla ratione facturi. Datum in lib. civ. nra Cassoviensi die 12. Februarii ao 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: Kassa városának a szokott.

Alatta: Exhibitae 15. Febr. 1624.

CXLI. 1624. febr. 22.

Gabriel dei gratia stb. Universis et singulis, spectabilibus et magnificis, generosis, egregiis et nobilibus, capitaneis, vicecapitaneis, ductoribus, centurionibus, decurionibus hospitiorum distributorum, ceterisque tam equestris quam pedestris ordinis militibus sub auspiciis nostris militantibus, cunctis etiam aliis cuiuscunque status, dignitatis, conditionis, ordinis, honoris, officii et praeeminentibus hominibus, signanter vero prudentibus et circumspectis, iudici iuratisque civibus liberae civitatis nostrae Leuczeouensis, praesentes visuris nobis dilectis, salutem et gratiam nostram etc. Váradí házunknál levő szükséges elkezdett dolgainknak véghezvitelére löcsei Keőmives Mártont bocsátottuk alá Váradra. Akarván azért addig, míg szolgálatja kívántatik az Hűségtek városában levő házát szállástul eximálni, hagyjuk minden reudbeli hiveinknek és parancsoljuk is serio, hogy tempus intra praemissum senki ez megnevezett Keőmives Mártonnak házára szállani, vagy arra szállót osztani ne merészeljen és ne engedjen, mert valaki ez mi kegyelmes annuentiánk ellen cselekedvén, deprehendáltatik, büntetésünket el nem kerüli. Secus itaque non facturi. Praesentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die vigesima secunda mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo quarto etc.

Gabriel m. p.

P. H. Stephanus Kowachoczý
cancellarius m. p.

(Patens alakban kiadott eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CXLII. 1624. febr. 26.

Gabriel etc.

Lieber getrewer du solst fleyszig achtung geben, denn wenn der frieden keinen fortgang erreichet, will Ich auf daszelve land bey Euch solche für sorg Tragen, dasz es der feind nicht einnembten Konne. Deuen Officierren zu Crembniz vnnnd Newsohl befehle ernstlich an, dasz Sie vns so lang Trew verbleiben, bisz wir Sih nicht durch vnsern freibrieff daruon erlaszen vnnnd *absolvirn*. Inngleichem

Frage den Städten auch dieses für vnnd das Sy fleiszig auf sich achtung geben sollen, denn vnter dieser *tractacion* wöllten die deutschen in beyde Städt deutsches Kriegsuolckh einschleiffen vnnd führen, so Sie hernacher niemmer werden hinaus bringen Können, wie zue Newheuszl beschehen. Welches wan Sy die deutschen es ins Werkh sezen vnnd bringen werden können, wurden Ihnen alle *privilegia* genommen werden, welches du Ihnen für gevisz andeiten Kanst. Derowegen sollen Sy müglichen fleisz anwenden, solches der deutschen fürnembten Zeutlich zuerfahren, vnnd unsz deszelben zuberichteten, so wöllten wier als bald ein gnuegsames Kriegsuolckh hinaus schicken, welches dem deutschen volckh gnuegsam widerstehen Können; daszelbe vnser Kriegsuolckh aber soll nicht inn die Städt sich legen, sondern den deutschen zwo oder 3. Tag rechz entgegen zihen. Auf dieses solst du groszen fleisz anwenden, damit Ihr Euch nicht nährlicher weisz ins Verderben stürzet. Dem Crebnitzerischen Cammergraffen haben wir wegen etlicher fegl, vnnd ander *instrument* zugeschrieben, sollicitirn solche vnnd schicke Sih ohne haumbnus auf Rosenberg. Geben in der Khoniglichen Freyen Stadt Cassau den 26. Febr. anno 1624.

Gabriel.

Jegyzet. Ezen szavak mellé: »dem Crebnicerischen« sat. ez volt írva: Mir Vnter Cammergraffen ist von dem fürsten nichts solches zukommen.

Külczim: Vertolmetschung des hiebeygelegten Fürstlich Betlehemischen beuelches.

Ad Num 6. Anno 1624. Trannica.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXLIII. 1624. márcz. 3.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Az mely kőműves mesterrel mi számunkra az Húségtek városában megszegődtenek volt, mivel immár munkája kívántatik, hagyjuk és parancsoljuk is Húségteknek serio, hogy mindjárt azt az főmestert mind az több mesterekkel, az melyeket vele el akar hozni és az kőműves legényekkel, inasokkal együtt küldje alá Húségtek ide Kassára, hasonlóképpen az mely asztalosokkal conveniáltanak volt, azokat is az kőművesekkel együtt elküldje, hogy késedelem jövések miatt, az mely munkát kelletik velek műveltetnünk, abban fogyatozás ne essék. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 3. Martii anno dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CXLIV. 1624. márcz. 3.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Fidelitatibus Vestris harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus per magistrum lapicidarium Leuchoviensem in rationem nostram illic conductos lapicidas et mensarios huc Cassoviam quamprimum expedire non negligant. Secus neque facturi. Datum in libera ac regia civitate nostra Cassoviensi die 3. Martii anno domini 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

CXLV. 1624. márcz. 6.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Fidelem nostrum Gvillhelmum Getthum cum pelionibus nostris, pro mercandis in rationem nostram pellibus sabellinis et aliis in Poloniam expedivimus. Qui ut eo citius iter suum continuent, Fidelitatibus Vestris harum serie firmiter praecipienda committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus reposita omni mora et dilatione, praedictorum Gvillhelmi Getthi et pelionum currui quattuor fortes et bonos equos iniungere haudquaquam praetermittatis. Nec secus ullatenus facturi. Datum Cassoviae die 6. Martii anno 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a bártfai tanácsnak.

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

CXLVI. 1624. márcz. 9.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti; salutem et gratiam nostram etc. Értettük, hogy Antalfi Lőrincznek Hűségteknél maradt volna valami egyetmási, lovai és egyéb javai is, melyeknek percipialásá[ra], bocsátottuk Hűségtekhez nemzetes hivünket Kellemesi Sándort főasztalnokunkat. Annakokáért Hűségteknek hadgyuk és parancsoljuk, hogy ez levelünk látván, Antalfi Lőrincznek valamie ott Hűségtek között maradt, mindeneke fideliter ministrallyon megnevezett hivünk kezében. Secus non facturi. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi die 9. mensis Martii anno domini 1624.

Gabriel m. p.

Külczim : Prudentibus et circumspectis judici primario coeterisque juratis civibus liberae ac regiae civitatis Epperiensiensis etc. vicinis nobis benevolis.

(Eredetije Eperjes város ltárában.)

CXLVII. 1624. márcz. 13.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Hodie hora undecima antemeridiana literis earum redditis fato functum Marchionem Brandenburgicum accepimus. Cuius ut funeris condignus a nobis honor reddatur, fidelem nobis dilectum supremum cubicularium nostrum cum alio eidem adiuncto illuc ea de causa expediendum decrevimus. Interim dum ii eo pervenerint, ut digna ratio defuncti et rerum eius a vobis habeatur, neque equos ab eo relictos famem pati permittatis, quo commodius corpus huc advehi, praesentiaque nostra funus coherentari possit, vobis serio et benigne demandamus. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 13. Martii anno 1624.

Külczim : a rendes a löcsei tanácshoz.

Más kéz : 14. Martii redditae serenissimi principis Tranniae litterae de Johannis Georgii Marchionis defuncti corpore rebus et equis relictis.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CXLVIII. 1624. márcz. 13.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Cum pie defuncti Marchionis Brandenburgici exequiae aliquo temporis spatio ratione occasionum differri forsán debeant, aulae nostrae medicum ordinarium Weichardum Scultetum more principibus consveto ad anatomiam defuncti corporis esse exequendam illuc expediendum voluimus. Quicquid igitur in hanc rem nomine nostro vobis retulerit, ut in omnibus indubia necessaria erunt, exequi haud praetermittantur, serio demandamus. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 13. Martii anno 1624.

Gabriel m. p.

Külön szelet papíron : P. S. Medicus noster certis de causis non potuit adesse, ideo sedulo curabit, ut anatomia per praesentes medicos accurate instituatur, nobisque de habitu interno corporis exquisita descriptio remittatur.

Külczim : a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije a löcsei városi levéltárban.)

CXLIX. 1624. márcz. 13.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Salutem stb.

Cum ex literis earum ad nos datis bonae memoriae marchionis Brandeburgici obitum intelligamus, uti immaturo fato functi sortem satis dolendam, in hoc praesertim statu ejus, censemus; ita clarissimae eius familiae fortuna dignum (cum aliud iam erga eum benevolentiae signum haud supersit) funus celebrandum decreuimus. Itaque fideles nobis syncere dilectos, Franciscum Miko de Hidvégh consiliarium et supremum cubicularium nostrum, et capitaneum sedium Siculialium Chik, Györgio et Kazon, ac Nicolaum Abaffi capitaneum arcis et praesidii nostri Tokaiensis ad honestandam fato functi sepulturam, corpusque defuncti huc adducendum, ablegandos voluimus. Quicquid igitur ii in necessitates funeris ejus, uti ejus fortuna dignum est, apud vos coëmendum voluerint, ut in omnibus indubiam verbis eorum fidem habere, eaque omnia praestare absque defectu haud praetermittatis, vobis serio et benigne demandamus. Quae vobis eo, quo par est, ordine sedulo consignata nos acceptaturi, atque de omnibus illis, quorum intererit, satisfacturi erimus. Secus non facturi. Datum in libera ac regia ciuitate nostra Cassouiensi die 13. Martii, anno 1624.

Gabriel m. p.

Kulczin: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CL. 1624. márcz. 13.

Ill. D. amice nobis benevole. Cum hoc tempore legatos nostros in aulam Ottomanicam, certis gravibusque de causis expediendos debuerimus, intermittendum nequaquam putavimus, quia eandem quoque per literas visitandam vellemus, legatisque nostris eam adeundi mandata daremus. Quorum verbis, ut indubiam fidem adhibendam velit, sicuti eam rogamus ita singularis erga regem christianissimum affectus nostri, quavis occasione signa deferenda, eidemque omnem benevolentiam nostram testatam esse volumus. Cui de coetero omnem etiam felicitatem comprecamur. Datum in libera et regia civitate nostra Cassoviensi, die 13 mensis Martii, a. d. 1624.

Dom. Vrae Ill^{mae}

benevolus

Gabriel m. p.

Ceszynek irva.

(Eredetije Párisban Coll. Godefroy Portf. 26. g.)

CLII. 1624. márcz. 16.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Salutem.

Semmit inkább előtől fogván szemünk előtt nem viselvén, minthogy Hűségtekre mind kegyes indulatból származó gondviselésünket, mind pedig egyéb dolgokból való vigyázásunkat valóságosképpen úgy megjelenthessük, hogy minden ártalmas igyekezetektől őket megóttalmazhassuk. Melynek sok fáradságink, nehéz költségink és életünk veszedelmével is megmutatott nyughatatlanságink elég bizossági levén, most is minden igyekezetünket nem egyéb végre, hanem csak arra akartuk fordítani, hogy ez sok háborúságok és nagy romlások után állandó és csendes békességét Hűségteknek megszerezzhessük. Ez okon az szent békességnek tractatussát római császárral ő fgével ismét el akarván kezdeni, noha bizonyos követünk most is abba fáradnak, és reménységünk is vagy, hogy istennek akaratjából, hamar időn, jó véggel is terminálhatjuk, mindazáltal ő fgével végezett induciáinknak napjai szintén eltelvén, és derekas készületét is értvén minden felől ellenünk lenni, Hűségtekre való gondviselésünkben semmit hátra hadni, sem készületlen találatni nem akarunk. Mivelhogy azért keserves és nehéz példákkal minden okos embernek előtte levén egynéhány szomszéd országnak siralmas és nyomorúságos állapotok, és akárki is abból jó ítéllettel gondolkodván, példát is vehet, igen szükségesnek ítültük lenni, hogy magok megmaradása felől való dolgokról convocálván, magokkal együtt deliberálhassunk is. Intjük azért, sőt serio hagyjuk és parancsoljuk is Hűségteknek, hogy ad vigesimum octavum diem praesentis mensis Martii magok közül bizonyos és fő értelmes atyjafiait, és nemcsak elébbi szokás szerint egyet kettőt, hanem mint ilyen nagy és magok megmaradására járó dolgok felől való gondviselésért, az kiket arra közöttük elegendendőnek itil lenni, pleniori numero választván, cum plenaria concludendi autoritate, holott ez dolog késedelmet nem szenvedhet, küldje ide kassai városunkba, hogy így istennek szent segítsége velünk levén, Hűségtekkel együtt és egy értelemről, reájok viselhesünk úgy gondot, hogy minden romlást és veszedelmet eltávoztathassunk. Secus non facturi. Datum Cassoviae die 16. Martii anno 1624.

Gabriel m. p.

Külszím : a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

Jegyzet. Egészen hasonló rendelet ment Bártfa városához is, melynek eredetije az ottani levéltárban meg van.

Közli : SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONU KI GRÓFSÁGRÓL.

— ÖTÖDIK KÖZLEMÉLY. —

47. §.

A leányok továbbá kizárattak hajdan b) *még a szerzeményekből is*, hahogy a végrendelkező atya leánya örökösödését nyiltan és világosan meg nem állította, s azokból nemhogy osztályos részt, de vagy csak leány-negyedet sem kapott.

Zathmár fia Miklós fiú nélkül halván el, és ingatlanságát szerzeteseknek hagyományozván, rokonai pénzzel törekedtek megváltani, állítva, hogy »non fuerant ipsis emtitia, sed haereditario iure possessa, allegantes approbatam regni consuetudinem, quod eadem cum essent haereditaria, pecunia possent, ac vellent remutare«, de miután a rokonok azokat szerzeményeseknek csakugyan elismerték, a végrendelkező Miklósnak veje azokból neje részére leánynegyedet kívánt adatni, azonban a törvénybírák elhatározták: »quod cum illa fuerint emtitia, et non haereditaria patris ipsius, et pater filiae *nihil expresse* reliquerit, de iisdem, nullum inde eius filia deberet de iure habere portionem.« ¹⁾

Az apának tehát mindig végrendeletileg kellett intézkedni leánya részeltetése iránt. Így 1067-ben Péter gróf Ceda helységét Salamon királytól és Béla hercegtől nyervén, végrendeletébe ezt íratta: »Et in ipsa predicta villa concedo filie mee Magne dimidium partem terre.« ²⁾

Egy 1335-ben kelt országbirói ítéletben elősorolt alpörösi 1318-ki levélben ezeket olvassuk: »in quibus expresse reperiebatur, quod praedictus Joannes, filius Mathiae de Kurth carens filiorum solatio, *portionem possessionis suae emtitinae*, videlicet quartam partem medietatis eiusdem possessionis Kurth — — dominabus Margarethae, consorti eiusdem Gregorii filii Emerici de Urs, et Bagi coniugi Ladislai filii Mykus, *filibus suis cum*

¹⁾ Fejér T. 4. V. 1. 147—148. l.

²⁾ Magyar történelmi Emlékek I. oszt. 6. köt. 25. l.

omnibus utilitatibus, et pertinentiis universis *dedisset in filios filiorum suorum iure perpetuo possidendam.*¹⁾ E levél ugyan meghamisítottnak találtatott, de csak annyiban, hogy a helység kivakart neve helyébe mindenütt Kurth íratott, következőleg a szöveg többi része a meghamisítás után sem vált érvénytelenné diplomaticai tekintetben.

Azonban hogy a kétkedőt is kielégítsük, vegyünk elő egy ehhez hasonló értelmű, 1378-iki levelet, melyben Pósalaki Mérges Mihály végrendeletében mondja: »*quod ipse sano inductus consilio, eo quod prole masculina careat, ne post mortem suam portionarias possessiones suas, res, et bona sua ad manus alienas devolvi contingat. Ideo universas suas portiones possessionarias — — si ipsum sine prole masculina ab hac huc decedere contigerit — — filiae suae Anna vocatae, et per eum Benedicto filio Jacobi, genero suo, ipsis, eorumque haeredibus, haeredumque suorum successoribus — — dedisset.*«²⁾ Itt az apa nyíltan kimondja, hogy csak azért hagyja szerzeményét leányának, mivel fia nincsen, de midőn leányának már csak fiait tette öröklőkké, ez által kifejezte egyszersmind azon országos gyakorlatot is, mely szerint igazi és egyedüli örökös más, mint fiú nem lehet.

S mennyire küzdött atyáinknak keblében e vérré vált fogalom leányaik iránti szeretetökkel, s hogy amaz néha erőt is vett ezen, a következő adat kellő felvilágosítást nyújthat. 1146-ban Forco nevű hazánkba települt jövevény végrendeletében mondja: »*Predium autem, quod est in Wamma partim emptum, partim vero regum gratia Stephani scilicet, et B. (ele) mihi concessum, unice filie mee hac conditione concedo, ut si ex misericordia Dei filium habuerit, haereditario jure (azaz firól-fira) possideat; quod si heredem non habuerit, predictae ecclesiae Beati M(artini) subiaceat.*«³⁾ Itt az atya, még pedig bámulatunkra honfűsített atya, szerzeményét leányára szállította ugyan végrendeletileg, de oly kikötéssel, hogy ennek már csak is fia örökölhessen, máskülönben később volt leányunokájának kizárásával, talán hála fejében, hogy nekie magának a fűt nélkülöznie kellett, inkább vallásos alapítvány tárgyává tenni.

48. §.

Vége a leányok c) mind az anyai jegyruhát, ha a közanya ezt életében kézhez kapni nem érkezett, mind pedig a leánynegyedet, pör vagy egyezkedés útján kinyerve, mindenekelőtt tőlök az

¹⁾ Fejér T. 8. V. 4. 140. l.

²⁾ Fejér T. 9. V. 5. 290—291. l.

³⁾ Magy. Történelmi Emlékek I. oszt. 6. köt. 58. l.

illetett firokonok pénzzel megválthatták, mely szabály III. Andrásnak 1291. évi 30. törvénycikkébe ¹⁾ ekként foglaltatott: »Item in possessiones nobilium seu Saxonum predictorum non possit introire extraneus ratione dotis, aut ratione quarte filiabus debite, sed heredes descendendum, vel proximiores de generatione sua redimant eas secundum extimacionem iustam regni nostri consuetam.«

Ha pedig a megváltás mind az anyai jegyruhára s mind a leánynegyedre nézve elmaradt; vagy ha midőn a leány, övéinek s rokonainak beleegyezésével, birtoktalannal férjesülve, a negyed többé tőle megváltható sem volt; ²⁾ vagy végre II. Andrásnak 1222. évi 4-ik czikkéből és az 1298-iki, de Róbert Károly alatt hozatott, 75-ik törvényczikkéből hozzávetőleg ³⁾ a fi-ág megszakadtával örökösült korona az utolsó leánynak a negyedet területileg tartozott kiszakasztani: mindez esetekben, mondjuk, a leány az anyai jegyruhát képviselt ingatlant fiútestvérével megosztani köteleztetett, azután pedig az ily leánynak az anyai jegyruhából ekként kikapott illetősége, valamint leánynegyedes része halála után viszont fiút illetővé változtak át, mert ezeket már csak fiai osztották fel egymás között, a leányokat abból végkép kizárván.

S ha ezen új tulajdonossá vált nemzedék fi-ágának magva szakadt, e leánynegyed nem a fennmaradt leány-ágra, nem is a koronára, hanem azon nemzedékre került vissza, melynek vagyonából az ki volt szolgáltatva, mert a megszakadások esetében a javaknak oda kelle vissza térniök, a honnan eredetöket vették.

1336-ban Scép = Szép, a Jakab özvegyéről ezt olvassuk: »quandam possessionem suam desertam Sthel vocatam circa flumen Sokus existentem, quae dominae matri suae pro dote, et rebus paraphernalibus, et sibi pro quarta puellari fuerat deuoluta cum omnibus suis vtilitatibus, et vniuersis pertinentiis ipsi Ecclesiae Beati Adalberti Martyris — — legavit.« ⁴⁾ A mit e szerint a közanya egykoron jegyruhául kapott, azt csak is fiai örökölték, mert leánytestvérok Szép, mint világosan mondja a levél, azt tőlök nem osztályos részül, hanem a többi fiat-illetőségekért leánynegyed czímen kapta.

Hasonlókép egy 1341-iki levélben ezt olvassuk: »iidem filii Thomae quartam partem praeallegatae portionis possessionariae (Posa Zemplényben) ipsius Gepani — — pro omnimoda expedi-

¹⁾ Endlicher Monum. 620. 1. és Fejér T. 7. V. 2. 145. 1.

²⁾ Némelyek szerint ez esetben a leány csak élteig maradhatott háborítlanul a negyedben, s holtá után ivadéakai az illetők által pénzzel valónak kielégíthetők.

³⁾ Kovachich Sylloge Decretor. T. I. 51. 1. és Verböczy I. 6.

⁴⁾ Fejér T. 8. V. 4. 206—207. 1., láss hasonló példát T. 5. V. 2. 364—365. 1.

tione dictae quartae filialis Dominae Elisabeth praenominatae dedissent, et assignassent praelibato Joanni filio Vz. et *suis haeredibus* perpetuo, et irrevocabiliter possidendam.«¹⁾ Egy 1358-iki más levélben ezek állanak: »Nicolao filio Thome de Petlend, et domine Margarethae sorori eiusdem, de domina Elisabeth sorore dicti Leonardi Patris ipsorum procreatis consorte videlicet Johannis — — pro quarta puellari dictae dominae Elisabeth matris ipsorum de possessionibus paternis jure nature, et de regni consuetudine sibi debente dedissent, donassent, et contulissent, imo dederunt, donarunt, et contulerunt coram nobis jure perpetuo, et irrevocabiliter *in filios filiorum, et haeredum per haeredes* possidendam, tenendam, pariter et habendam.«²⁾ Ha maga Erzsébet, a közanya, az őt illetett leánynegyedhez életében hozzájuthat vala, úgy kétségen kívül holtá után fia Miklós kizárta volna abból testvérét, Margitot; de mivel szokásos törvény lehetett, hogy a női jegyruhát, vagy leánynegyedet képviselt ingatlanból, ha ez meg nem váltatott, magának a nőnemnek egyszer-mindenkorra részesednie kellett, ezért az anya Erzsébet helyett ennek leánya Margit már nem volt kirekeszthető.

A leány-ág a szerzeményes ingatlanokból rendes és közvetlen részesedést, ha nem csalódunk, a XIV-ik évszázad folytán kezdett követelni s előállani oly eszmékkel, minőket például Pók Annának, Báthori Lászlónénak azon örökösödését illetőleg, mely mellett Somlyó, Percsen, Csehi, Györgytelek, Hidvég helységeket és Miklóslaki birtokát kapta, 1356-iki levelében láthatni: »iure naturalis Genealogiae, seu aviticitatis titulo iuridico devolutis«,³⁾ s minőket a Garaiak elleni osztályos pörben 1377-ben kelt levélből olvashatni: »ex eo dictae possessiones *de iure* regni veluti in filios, sic et in filias deuolui deberent, et condescendi.«⁴⁾ Ilyeneket találunk egy 1379-iki levélben, melyben a törvényszéknek közvizsgálatot rendelt szavai ezek: »de eo, utrum praedicta portio possessionaria in praedicta possessione Papy vocata habita eidem dominae, relictae Emerici ratione iuris, seu lineae filialis attineret, et attinere deberet, aut ipsa portio possessionaria praedictis in causam attractis iure haereditario pertineret, et pertinere deberet?« melynek következtében azonban a felpörös nő a méltatlanul keresett résznek becsújárán marasztaltatott.⁵⁾

1) Fejér T. 8. V. 4. 522. l.

2) Fejér T. 9. V. 3. 677- 678. l.

3) Fejér T. 9. V. 4. 660. l.

4) Fejér T. 9. V. 5. 222. l.

5) Fejér T. 9. V. 5. 351. és 358. l.

A leányoknak az örökösödhetésre nemcsak a szelidült kor-szellem, az atyai érzelem, de tán főleg a koronának leány-ágra jutása is fogta felnyitni a tág kapút.

49. §.

Az eredeti foglaltsnak további kiváltságos attribútuma volt

II-or, *Hogy ebből kiki a maga aránylagos illetőségét kikapva, azt szabadon használhassa ;* azonban

III-or, *a valódi ősi tulajdonosság magáé a nemzetsége lévén, ezért érvényesen csak a közel-illetteknek jóváhagyásával idegerlítheték el az egyes tagok sajátjokat, különben ezek visszaválthatók lévén.*

Felfogásunk szerint minden egyes nemzetség a maga szállását külön kapva ki s foglalva el, ennek el nem idegenítésére nem csak a nemzetség ősei, hanem összes tagjai egyaránt fogtak felügyelni ; s valamint azt, hogy az összes tagok ezen szállást egymásközt azonnal egészen fölosztották, szintűgy azt, hogy abból a nagyobb részt föl nem nyilazták volna, egyaránt nem lehet föltenni. Az első esethez a puszták, havasok, erdők, legelők, halászat, vadászat, a másikhoz pedig a családi lakok s a köröttök elterült földek a szolgai osztályával együtt tartozhattak. E kifejezésben : »non ememus, terra enim communis est, et haereditaria« a földnek »communis« neve nem föltételezte okvetlenül az osztatlanságot, mert például Péternek vagy Pálnak osztály következtében jutott saját birtoka, nemzetsége irányában továbbra is »communis terra« maradt ugyan, de csak annyiban, hogy ha ez az eladást ellenezte, amazok azt érvényesen meg sem ejthették. Ha az eladó félnek valódi birtokában nem lesz vala az, a mi osztály útján őt illette, bizonyára a vevő tőle át sem vehette volna ; a számos adatok nyomán mégis megtörtént átvétel esetében pedig az eladást ellenzett fél szemben a vevővel, s nem az eladóval, nem azzal állott elő, hogy az eladás azért nem volt megejthető, mivel a földet felosztatlanul közösen s tán közre is birták, hanem azzal, hogy ahhoz örökösödési, s annálfogva elővételi joga volt. S ebből kitetszőleg az eladást voltaképen meg sem akaszthatta, ha a vevőnek a vásárhoz kedve és bátorsága volt ; avagy ha ezt csakugyan jogosan teheti vala, mennyiben az osztatlan állapotban levő föld őt is illette : az eladásnak útját nem vághatta-e be mindig ily esetben teljesen ; vagy ha a vásár mégis megtörtént, tartozott volna-e a magarátajáért csak egy batkát is fizetni ? De általában véve az elővétel és visszaválthatás joga, mely kétségen kívül azonnal megszületett, a hogy a legelső eladás megtörtént, előrebocsátott osztzkodás nélkül mi lenne egyéb agyrémmél ?

Helye van már idéznünk Bartal e szavait : »Ac nostros

quidem *Aborigines* studii huius nimios pene, — — *condita quoque monarchia* in hanc eos curam, velut principalem, *praecipuo semper studio incubuisse, ut ne ad alienas haeredia sua veniant manus*, hocque ita si necessitas, aut casus ferret, prima fratrum, proxima cognatorum, finitimorum deinde, vicinorumque in suis acquirendis esset ratio.«¹⁾

Őseinknek a vagyon elidegenítés szülte e féltékenységet, s a vagyonnak a nemzetség kezén leendő megtarthatására intézett törekvését minden oldalról adatokkal igazolhatni.

Elismerték ezt királyaink. Ismerjük már IV. Bélának e szavait: »*possessio, decedente Torda — — absque haerede, ad nostras manus — — fuerat devoluta — — — terras autem haereditarias ipsius — — cognatis suis diximus relinquendas.*« Ugyancsak Béla a nemességek adományozhatását az esztergomi érsek javára 1263-ban csak »*sine praedicio proximorum suorum*« engedte meg.²⁾ Elismerte ezt a törvényhozó hatalom, midőn az 1267-iki 6. törvényczikk által³⁾ az elhaltak birtokáról teendő intézkedhetése további sorsát az illetett nemzetség kihallgatásától és az országos tanács határozatától tette függővé e szavakkal: »*Item volumus, quod si aliquem de nobilibus sine haerede mori contigerit, possessiones eius non distrahantur, nulli donentur, nulli conferantur, nulli perpetuantur, donec cognati, et generationis eius ad presentiam nostram evocentur, et ipsi*, ac baronibus nostris *presentibus*, de iis ordinetur, sicut dictauerit ordo iuris.« Az 1298-ki 67-ik törvényczikk pedig, mely azonban Róbert Károly alatt hozatott, a nemzetséget biztosító elővételi jogában, s a 68-ik cikk a kihágásért elítéltnek bírósággal lefoglalt javai visszaválthatását nemcsak neki magának, de rokonainak is megengedte.⁴⁾ Elismerték e jogot továbbá magok a vagyon-tulajdonosok. 1237-ben ugyanis Chák, a Chák-nemből, a Borsmonostra nevű zárdára vonatkozólag ezeket mondta el: »*et etiam inter filios meos ser, septimum filium Ecclesiam praedictam auctoritate paternali, tanquam primo genitum constituam, haereditate legitima in his scilicet, quae a progenitoribus meis possedi, vel possideo, ea autem bona, quae cum labore meo a domino rege vel ab aliis acquisita habeo, aut in futurum habere potuero, sive quae comparavero, absque ulla contradictione saepe dictae Ecclesiae me daturum*

¹⁾ Comm. II. 28—29. l. Az előidőben commetanensok és vicinusok alatt idegent érteni nem is lehetett, hanem csak nemzetségi rokonokat, kiknek az elővételi jog éppen azért adatott, hogy az idegent közből beférkezni ne engedjék.

²⁾ Endlicher Monum. 502. l.

³⁾ U. o. 513—514. l.

⁴⁾ Kovachich Sylloge Decret. Comitatum T. I. 49. l.

deuoueo.» ¹⁾ Elismerték végre nemcsak a venni szándékozott idegenek, kik a vételt ettől tevék függővé, hanem a törvénybírák is. 1234-ben a Miskócz-nembeli Mico t. i. Maly nevű birtokrészét eladni szándékozván, a vevők így nyilatkoztak: »*It nisi ipsi fratres suos proprios, et generationes ipsius statueret, ab ipso solo non emerent, ne forte possent impeti ab eis, cum ipsius terra illa sit haereditaria: Quorum nos (a nádor) considerantes intentionem, et responsionem justam iudicavimus, ut praedictas Micou fratres suos, et generationes ipsius statueret.*» ²⁾ S ha a vásárt érvényesíteni akarták, a szerződési levélbe a rokonok jóváhagyásának beiktatását mellőzhetlennek tartották. Így Bélának 1245-ki leveléből olvassuk: »*quod Martinus de Weyka — — commetaneis suis (rokonai) — — consentientibus — — terram suam haereditariam Weyka nomine, Myke — — vendidisset.*» ³⁾ Ha pedig a vásár a rokonok jóváhagyása nélkül történt, erősítette legyen meg különben bár maga a király, a vevő az azok által való megtámasztását ki nem kerülhetette. IV. Bélának 1239-iki levelében ez áll: »*quod quidem nobilis Nicolaus nomine — — haeredum carens solatio — — ad praesentiam inclytae recordationis genitoris nostri Andreae — — accessit, — — suplicans — — ut optata sibi daretur facultas, quod quassdam villas suas emptitias — — domui s. sacrae militiae templi relinquere posset post mortem suam, sicut vellet.*» De mindezen engedmény ellenére a Miklós rokonai a rend mesterét még is perbe fogták, mondván: »*quod omnia, quae cognatus ipsorum Nicolaus Ecclesiae contulerat, non fuerunt ipsius emittia, sed haereditario iure possessa, allegantes approbatam regni consuetudinem*» ⁴⁾, »*quod eadem cum essent haereditaria, pecunia possent, et cellent remutare;* respondente Magistro, »*quod nequaquam redimi deberent, cum ipsa fuerint emittia, et iuste collata.*» ⁵⁾ E szerint az örökségre nézve a rokonok jogát a zárdafőnök is elismerte, s hogy az ily örökség részökre oda is íteltetett, azt a csak imént említett Turdának leveléből már tudhatjuk.

50. §.

Az eredeti foglалásoknak kiváltságos tulajdona volt
IV-er, *hogy ha a nemzetségnek egyik, például A. nevű nem-*

¹⁾ Fejér T. 4. V. 1. 98—99. l.

²⁾ Fejér T. 3. V. 2. 415. l.

³⁾ Fejér T. 4. V. 1. 395. l.

⁴⁾ Észrevehette az olvasó, hogy a vitatásunk alatt álló e tárgyban eddigelé négy külön levélben fordult elő a »consuetudo« szó. Úgy látszik, őseink e magánjogi viszonyoknak teljesleges formulázásától s törvénykönyvbe iktatásától jó ideig vonakodtak.

⁵⁾ Fejér T. 4. V. 1. 146—147. l.

zedéke kihalt, akkor a másik B. nevű nemzedék fi-ágy öröklötte az ősi vagyont. Így például Erdélyben a XVIII. évszázad derekán a Béka, jobban Beke-nemzettség egyik Apafi nevű kihalt ágának fiat-illetőjében örökösévé lett a bethleni Bethlen-ág a kir. fiscussal perközben történt egyezmény következtében. Ez adat ugyan adományozott, de oly régi birtokról szól, melynek mintája a foglalásos agyon volt.

De sokkal fontosabb kérdés az

V-ör, hogy egy egészen kihalt eredeti nemzettségnek foglalásos örökségében az utolsó fiúnak leánya, vagy az összes leány-ág, vagy pedig az ugyanazon tribushoz tartozott szomszéd másik nemzetiség, vagy végre a fiscus volt-e az örökös?

E kérdést illetőleg bajosan fog valaki határozottan tiszta adatra hivatkozni. Erdélyben a XIII. évszázadban már virágzott Darabus, később Zsuki-nemzettségnek utolsó fia László a múlt évszázad végén kihalván, fiát illetett szép terjedékű birtokait nővére Teréz, P. Horvát Ferenczné foglalván el, ezáltal azokat Horvát-fiújószággá változtatta át. A kir. fiscus nem támaszkodhatván királyi jogára, öröklési igényeiről lemondott, más nevű, de rokon ágú nemzedék pedig nem jelentkezett. De nem állottak ám el az öröklési követeléstől a Zsuki-leányágban a távolabbiak, s a megindított pör, vontatva bár, folyt, valamíg az újabb változások nyakát nem szegték a nélkül, hogy a derekas jogkérdés eldöntetett volna.

Mi azért itt nem ténynyel, hanem csak véleményünkkel állhatunk elő, mely szerint miután a foglalatos vagyonból a leánynegyed ki szokott adatni, s miután Verbőczy I. 48. 4. §. nyomán, a mely adományozott jószágból a leánynegyed kijárt, ez annak vala jele, hogy a leány-ág a fiúk kihaltával sem örökösödhetett, s miután végre az adományozott fiújóságot attributumaira nézve jó rendén a foglalásos javak szolgáltak mintául: tán következetesen, sőt bátran állíthatjuk, hogy a foglalásos vagyonból a leány-ág a fi-ág kihaltával is teljesen ki volt zárva.

Hogy az egyik nemzetiségnek a másik volt-e örököse, ezt csak annál fogva gyanítjuk, hogy Béla jegyzőjéből hozzátétőleg az eredeti szállásokat az illetők nevében és részére a törzsfő bevén kezéhez, ez azután és az alatta állott mintegy 15 külön nemzetiség együtt, egymás között osztották fel. E nemzetiségeket tehát egymás irányában véreknek, vagy minden esetre osztályosoknak tekinthetni, a birtoknak pedig oda kellett visszatérni, honnan eredetét vette, a foglalókra és osztályosokra, nem tehát a fővezérre.

A Jegyző Tarczal nevű kún vitézről, ki egyébiránt a 8. fejezet szerint nem volt törzsfő, azt állítja 17-ik fejezetében, hogy

ő Árpádtól Tokajt vidékestől kapta volna jutalmul, ¹⁾ a 15. fejezetben pedig, hogy magva szakadt volna, de a Jegyző azt már elmulasztá megemlíteni, hogy Tokajjal mi történt?

Mi nem kívánjuk vitatni, hogy Árpád, valamint bárki is a maga foglalásos részéből egyeseknek nem adományozott, s e lehetőséget megengedve, Tokaj ismét az ő kezére szállhatott vissza, ahogya Tarczal túl nem adott rajta; de a dolog természetéből kiindulva, abban már nagyon tamáskodunk, ha a honfoglalás megkezdésekor megkezdették-e egyszersmind azonnal az osztályos részeket is kiadni; lehetett-e tudni előre, az országnak minő kiterjedése fog lenni, következőleg fog-e jutni minden magyar és kún nemzetségnek aránylagos rész? De különben is maga a nemzet a fegyveres és nősereggel a honfoglalás bevégeztéig a Jegyző szerint is folytonosan költözködött egy, helyről a másikra, s itt-ott csak a hátvéd maradozott hátra. Árpád pedig osztályos részét nem Tokaj, hanem a Duna mellékén vette ki, s tudjuk a főnnebbiekből, hogy I. András maga és neje kedvéért éppen Tokajon felül Kétel földét szerezte meg magának csere útján.

A Jegyző e szerint a fővezérek korabeli magszakadásos esetekre nézve bennünket homályban hagyván, hogy mégis némi világot nyerhessünk, vizsgáljuk első királyunk korát.

István I. k. 26. fejezetében ²⁾ rendeli ugyan, hogy a magtalan özvegy nőnek halála után férje birtokai ennek szülőire szálljanak, s ha ezek is elhaltak, akkor a királyra: »post obitum autem eius eadem bona ad sui *redeant* parentes mariti, si parentes habet, sin autem rex sit heres.« De hogy itt korántsem foglalásos örökségről, hanem csupán adományozotról, s nem nemzetségről, hanem csak oly családról van szó, mely az adományosnak fiában már kihalt: eléggé világos, hogy Istvánnak, ki e fejezetéből is láthatólag a rendes adományozás megkezdője volt, habár legelső adománya keltét vesszük is, ezen 26-ik fejezet keletkezte napjáig legfőljebb csak arra volt ideje, hogy a birtokot az apáról, ki a »redeant« szó nyomán maga volt az adományos, fiára szállítsa; miután következőleg mind az adományos apa elhalt, mind pedig fiának magva szakadt, természetesen a birtoknak a királyra kelle visszaszállania, ahogya azok a 6-ik fejezet erejével élni, azaz a birtokról szabadon rendelkezni elmulasztották. Máskülönben ha itt István foglalásos javakat is ért vala, akkor nemcsak apáról és fiúról, hanem mellékes rokonokról is mellőzhetlenül tett volna említést, mert az Árpád óta koráig keletkezett elágasodást nem

¹⁾ Egy hasonló, egyszerű kún vitéznek, Hohát nevűnek, szintén adományoztatott a Jegyző 28-ik fejezete szerint Borsod megyében a dorogmai rév környékén nagy területű föld.

²⁾ Endlicher Monum. 318. l.

ignorálhatta, a korona pedig magszakadás czímén soha sem birt oly öröklő joggal, mely minden egyes apának s fiának kihaltával a mellékrokonokra való tekintet nélkül mindannyiszor gyakoroltatott volna; eltűr vala-e a nemzet ilyesmit, midőn ily rendszerrel a nemzetségek vagyoni rövid idő alatt a király birtokába kerültek volna?

Felfogásunk szerint tehát a foglalásos vagyouhoz magszakadás czímén a kir. jog hiányáért a királynak sem volt joga.

Ki levén zárva ezeknél fogva az örökölhetésből mind a leány-ág, mind a fiscus, a szomszédok pedig, ha a kihalt nemzetségből való leszármazásukat nem igazollhatták, mint csupa idegen szomszédok, a magyar földön soha nem birtak öröklő joggal: ki örökölhetette tehát az ily vagyont más, mint a kihalt nemzetséggel eredeti osztályosságban állott másik, harmadik stb. nemzetség? Ha pedig ilyen sem jelentkezett, vajjon ekkor viszont ki más, mint a »res nullius« szokott tulajdonosa: a korona, de nem mint a királynak, hanem mint az állami s ezért el sem adományozhatott közvagyonnak személyese?

51. §.

Vizsgáljuk már azon kérdést

VI-or, *hogy a királyi jóváhagyásnak = regius consensusnak volt-e hatása a foglalásos vagyonokra?*

István, ha kezdetben némely adományaira nézve királyi jogát fenntartotta is magának, de arról később I. k. 6. fejezete által csakugyan lemondott.

Valószínűleg azonban oly eset merülvén fel, hogy az adományosnak se utóda, se végrendelete nem maradt, természetesnek látta ily esetben az I. k. 26. fejezetét alkotni, s ez által az örökösödést a korona részére fönntartani. Részünkről a 6-ik és 26-ik fejezetet csak így tudjuk egymással megegyeztetni, erre utalván minket Verbőczy is I. 64. 3. §-vel.

István a 6-ik fejezet által megadván minden adományosnak a szerzeményéről való szabad rendelkezést, ez által visszaháramlási jogát, vagy más szókkal a királyi jóváhagyás jogának szükségességét egyszerre és általánosan megszüntette.

De e törvénynek ereje nem terjedt ki az eredeti foglalásos vagyonokra, mert eredeti nemzetségeink ezeket kezdet óta szabadon rendelkezhető joggal birták; a szállásoknak e tulajdonát minden kételyt kizárólag igazolják egyik régi királyunknak, IV. Bélának 1263-ban nyilvánított szavai. Deodát gróf ugyanis Apuliából jöve hozzánk, örökös szállását Géza vezértől és Istvántól a következő kedvezményvel nyerte Béla szerint: »ut cuicumque vellet, alteri vendendam. aut gratis pro Deo libere donandam

liberam haberet facultatem, praesertim cum idem Deodatus absque haeredibus permaneret.«¹⁾ És ezen engedmény kétségen kívül facsimileje volt annak, melylyel az eredeti foglалások kezdet óta birtak.

S lehet-e vitatni tovább is azt, hogy István a szabad rendelkezési jogot e fejezetével a szállásokra nézve adta volna meg, s hogy e fejezetével engedményezte volna legelőbb? Ha István e törvényeit soha nem hozza bár, a papság azok nélkül is e vagyonokból a sovárgott dézmarészt területileg megkapta volna, mert őseink e részben folytonosan két ellenkező hajlammal küzdöttek, rendelkezők is szerettek volna lenni, nemzetségeket is óhajtották volna megvédeni; az elidegenítési jogot a nemzetség ellenében pártolták a birtoktulajdonosok, s ellenzették az elidegenítő irányában a nemzetség többi tagjai, s így nem volt nehéz a papságnak a nemzetség egyes tagjait arra bírni, hogy ezek egymásnak, egymás kedvéért, vallásos rajongásaik fokozatához képest, a jóváhagyást az ajándékozásra megadják.

István tehát az I. k. 6. fejezete által nem a nemzetségek egyes tagjait emancipálta a törzsfő hatalma alól, s nem a szállások felosztását erőszakolta, mint ezt némelyek hiszik, hanem inkább azon birtokokra nézve, a melyeket tulajdonosaik tőle vagy másoktól nyertek és szereztek, szabad rendelkezési jogot adott, s ez által azokat a descensualis haereditas rangjára emelte.

52. §.

István e törvényének ereje az őt követett királyok adományaira is kiterjedett, mindazokra, a melyeket királyaink sajátjokból, mind pedig azokra, a melyeket a vár kebléből szakasztottak ki. S a szabad rendelkezési jog sértetlenül gyakorlatban állott Kálmánig. Ő azonban e törvény hatását az Alberik szerkesztése szerinti 20-ik fejezet által²⁾ csakis az István adományaira szorítván, kiről fel sem lehet tenni, hogy az általa felállított vármegyék tartozványaiából adományozva tett volna elidegenítéseket a többi királyokéra nézve visszahatólag, Istvánnak a királyi jóváhagyási jogról történt lemondását érvénytelenítván, ez által a visszaháramlási jogot fölleveníté. Következésképp helyén áll az, mit Bartal mond,³⁾ hogy a papság részére szabadosan lehetett királyi jóváhagyás nélkül is a szent királyok korában, azaz Istvántól Sz.-Lászlóig rendelkezni. László I. k. 23. fejezetében a rendelkezést nemcsak megengedte, de azt megmásíthatatlannak is határozta:

¹⁾ Pray De sacra dextera S. Stephani 123. l.

²⁾ Endlicher Monum. 362. l.

³⁾ Comment. III. 75. l.

»De donacione propriarum rerum si quis res suas, aut predia uni dederit ecclesie, nulla interveniente causa subtrahere audeat, et alii dare.«¹⁾

Találhatni ugyan e két szent király közti korból több oly adatra, mely szerint az alapítványozást tett tulajdonosok a királyi jóváhagyást ekkor sem kívánták egészen elmellőzni. II. András 1213-iki pannonhalmi levelében mondja: »*Nonum predium* est. quod *dedit* Gureu *licentia Regis*« (S. Ladislai).²⁾ Még jelesb azon másik adat, mely szerint 1057-ben Radó nádor a sz.-demeteri apátság alapítására I. Andrástól királyi jóváhagyást kért és nyert.³⁾ De megemlítve, hogy Radónak birtoka mindenestre nem eredeti szállás, hanem adományozott volt, minthogy maga mondja, hogy azon tartományt ő hódította vissza a magyar korona árnyékába, melyben a jutalom fejében nyert birtoka feküdt: két eset föltehető, vagy az, hogy ő, mivel azt szabad rendelkezési jog nélkül nyerte, a királyi engedelmet utólagosan tartotta szükségesnek kieszközleni, vagy pedig az, hogy szabad alapítványára nézve csupán a biztosítás fokozása végett látta jónak azt megnyerni. Részünkről ez utóbbival tartunk, erre utasítván minket Horvát István is.⁴⁾ Mindezekhez képest az adományozott birtokokat illetőleg nem mondja jól Verbőczy I. k. 64. czímében, hogy a királyi jóváhagyás jogát legelőbb I. Lajos állította fel, s arra azelőtt szükség nem volt volna.⁵⁾ Fennállott ez már Sz.-István óta s királyaink róla négy úton is rendelkeztek: 1-ör törvényhozásilag, miként a fönnebbiek szerint István és Kálmán; 2-or az adományozások alkalmával, midőn arról vagy lemondtak, például a miként 1209-ben II. András mondja atyjáról: »*Pater noster* Bela rex *fideli nostro Bartholomaeo comiti terram in banatu tali libertate contulerit possidendam, vt eam si filio caruerit, cuicunque ex consanguineis suis voluerit* (a szegény leányról hallgat az írás) *per se possit relinquere possidendam*«⁶⁾ s egy 1248-ki másik például: »*Sic iure, et plene contulimus. ut tam donandi. quam*

¹⁾ Endlicher Monum. 330. 1.

²⁾ Magyar Történelmi Emlékek I. osztály 6. k. 130. 1. Sz.-László 1082-iki levelében számosakat említ meg, kik a veszprémi egyház javára hagyományoztak. Fejér Cod. T. 1. 451—452. 1.

³⁾ Fuxhoffer Monasteriologia I. 205—206. 1.

⁴⁾ Magy. Nemzetiségek 95. 1.

⁵⁾ Fejér György codexének I. kötete 397. lapján helyesen róttá ugyan meg Verbőczynek ez állítását, mondván: »*ex hac Andreae Regis confirmatione patet — sine consensu Regio Possessionatos ecclesiis donationes hanc potuisse facere, uti Verbőczy visum est* P. 1. tit. 64. §. 2.«, de a megrovást merőben illetéktelen adattal, a Radóéval támogetta.

⁶⁾ Fejér T. 3. V. 1. 82—83. 1.

venumdandi seu dimittendi in ultimo testamento. cuicumque voluerit, liberam, et absolutam habeant facultatem.«¹⁾ Vagy, pedig azon jogot a királyok teljesleg magoknak tartották fenn. Így egy 1250-iki adománylevél szerint: »in terris nomine Byucha (Ryucha) et Hoznucha in comitatu Trinchiniensi, et ab eodem castro exemptis — — ita tamen, quod ipsas terras vendere non possint cuicumque sine nostra permissione, et licentia speciali.«²⁾ 3-or. Időközben a szerződések, vagy vallásos alapítványok megerősítésekor. Így 1137-ben: »Bela rex concessit Martino comiti ad placitum sua ordinare. Gratiam, quam pater concesserat, concessit succe-

1) Fejér T. 4. V. 2. 33. l., lásd még T. 3. V. 1. 318. T. 5. V. 3. 176. T. 8. V. 3. 67. l.

2) Fejér T. 4. V. 2. 65—66. l., ilyen T. 4. V. 3. 183—184. l. Bartal Comm. I. 217—218. és III. 73—75. lapjain ezen kifejezésében: »Jobbagiones alii erant, qui terras suas vendere possent, alii, qui vendere non possent« az első alatt királyi jobbágyot, vagyis valódi nemes birtokost, a második alatt pedig várjobbágyot, stb. ilyest, mint már csak hűbérest látszatik érteni, s e nézete tűnik ki még a következő szavaiból is: »Longe secus res se habuit, si possessio integra per deficientem non mere nobilitatis titulo, sed conditione castrensium, aut udvarnicorum tenebatur; tum enim novo ad removendam hanc conditionem opus erat privilegio.« S ez állításait a következő okadással támogatja: »Jus hoc domini absoluti commune, et comitum, et militum divi Protoregis fuit. Itaque evenit, ut cum hi Jobbagiones quoque castrorum dicerentur; ne quid ex appellatione hac damni facerent, in literis quidem regum variis a reliqua Jobbagionum multitudine discerneretur epithetis; vulgo autem Jobbagiones vocarentur, qui libere terram suam possent vendere, tanquam veri haeredes.« Részünkről e nézetet el nem fogadhatjuk, mert az adatok szerint valamint a nemesi renden találtattak oly adományosok, kik a különben királyi joggal nyert birtokukat engedelem nélkül el nem idegeníthették, szintűgy másfelől a hűbéreszek sorában olyanokra is találhatni, kik az eladásra fel voltak szabadítva. Az elsőre nézve szolgáljon például a felhozott trencsénmegyei 1250-iki példa; az itt említett két helység a várterületből kiszakaszta, tehát nemesi birtokul s nem királyi hűbérül adományoztatott, s még sem volt szabad elidegeníteni, mert eredetileg koronai birtok volt s a király ehhez jogát is fenn kívánta tartani. A másakra nézve legyen elég azon adat, melyet maga Bartal idézett, Comm. I. 217. lapján az 1. számú jegyzet alatt: »*Joubagionibus castri Musuniensis assistentibus et affirmantibus, quod eiusdem conditionis sint, cuius et ipsi sunt, qui libere terram suam possunt vendere*«, itt a várjobbágyok magokat azok közé számítják, kik hűbérségöket szabadon eladhatták, s e szabadság nekik voltaképen könnyebben is megadható volt, mert királyi jogsértés nélkül eshetett meg, minthogy ezáltal a hűbérség természetében s a királyi szolgálatban legkisebb változás sem történt, hanem csak a birtokos személye cseréltetett föl mással, a mi

dens filius in regnum Geuczha.«¹⁾ Így 1145-ben II. Géza megengedte Bikacsuak, »vt de possessionibus nostrae regiae collationi pertinentibus vbiunque vellet, donatum congruentem idem Bikach per nos sibi dari postularet, quam eidem permittentes.«²⁾ Nemkülönben 1278-ban Kún László a Bukáth Radván-nemből eredt (Gopol fia, Pál gróf részére a szabad rendelkezhetést a következő szavakkal adta meg: »Nos petitionibus ipsius regia liberalitate annuentes concessimus per praesentes, ut *universas possessiones suas, servos et ancillas, ac alia bona sua* cuicunque voluerit *de cognatione sua*, vel monasterio suo dare, et legare liberam, et securam haberet facultatem, juxta lubitum suae voluntatis.«³⁾ És ezen adat elégséges még azon általános tételnek is támogatására, hogy ámbár e sorokban a nemzetségnevet, s az »universas possessiones, ac alia bona sua« kifejezést megemlítve találjuk, de mind ezen, mind bármely más levélnek hasonló kifejezései alá a szállásos vagyont még sem szabad soha foglalnunk és oda értenünk, mert itt az engedmény arra is ki van terjesztve, hogy Pál összes birtokait cognatusaira szintén hagyhassa, már pedig erre szükség nem volt, ha azon javak descensualisok lettek volna, ezekhez a királynak semmi köze nem lévén, sőt mivel Pál honfűsített nemzetségének utolsó fia sem vala, mennyiben élethen volt cognatusairól van szó, s mennyiben köztudat szerint e nemzetségnek Rákóczy nevű ága ezután még több évszázadig virágzott, s más név alatt tán ma sincs kihalva: a jóváhagyást descensualis vagyonaire nem is a királytól, hanem inkább saját cognatusaitól kellett volna megnyernie. Ime, minden lépten-nyomon rábukkanunk a haereditas és possessio közt létezett különbözésre. Végre, 4-er a végrendelezések helybenhagyásakor, főleg ha a rendelkezőnek mint utolsó fiúnak magtalansága miatt a birtok királyi joguál fogva a koronára nézett, mert ha a magszakadásos nem volt utolsó fiú, jóváhagyásért rokonaihoz, s nem a királyhoz kelle folyamodnia. 1173–75. közt: »Ego (’aba eidem Regi (Bele tertio) inclinavi, ut quoniam expers heredis eram, totam *possessionem meam* (tehát ő nyerte azt) Deo, et monasterio sancti Martini — — manciparem.«⁴⁾ Különben hogy a királyi jóváhagyás miért, mikor, s hogy csakis a királyok alatt jött-e keletbe, azt az 1067. körül

magszakadás esetében különben is megtörténik vala, s az eladó ezáltal legfőljebb csak amnyi kedvezményben részesült, hogy birtokát kedveltjének és jó áron adhatta el, maga pedig a tán megírt szolgálattól megmenekülhetett.

¹⁾ U. o. T. 2. 88. l.

²⁾ U. o. T. 2. 121—122. l.

³⁾ Szirmay Notit. Topogr. comitatus Zempleniensis 98. l.

⁴⁾ Magy. Történelmi Emlékek 1. oszt. 6. k. 69. l.

élt Péter gróf, a zártíji apátság alapítója kielégítőleg följefji: »*Producentia (?) antiquorum sapientum, et consuetudo obtinuit, ut si quispiam cuilibet persone in Regno Pannonico quid stabilire decreverit, et quid stabile fore velit, id prelibati Regis licencia, et omnium tam Principum, quam Episcoporum testimonio, et sub huiusmodi cirografo debeat memorie commendare temporibus futuris. Quam consuetudinem rationabilem considerans Ego Petrus stb.*«¹⁾

53. §.

II. András az 1222-iki 4-ik törvényczikk által a szabad rendelkezés jogát ismét törvényhozásilag adta vissza a tulajdonosoknak, a király az örökösödést magának csakis az adományos, vagy nemzedéke megszakadása esetére tartván fenn. Midőn azért ő a mosonyi főispán részére az általa egy eladhatási joggal birt várjobbágytól vásárolt földre nézve saját nyilatkozata szerint is feleslegesen adta meg királyi speciális jóváhagyását, méltán elmondta, hogy ennek ily rendkívüli úton és módon is adatását sem törvény, sem szokás nem parancsolja.²⁾

IV. Béla a szabad rendelkezés jogát újra korlátok közé szorítá. Például 1263-iki levelében az esztergomi érsek részére megengedte ugyan, hogy a nemesség királyi jóváhagyás nélkül továbbra is kénye szerint rendelkezhessék, a rokonok meg nem rövidítése elvét azonban itt is kikötvén,³⁾ de más levelében a többi papságot e kedvezményből már merőben kizárta, még pedig a múltra nézve, a már elidegenített örökségeknek e papságtól való visszaválthatását s jövődre nézve a királyi jóváhagyásnak esetenként leendő kieszközlését rendelvén el.⁴⁾

III. András az 1291-iki 26-ik törvényczikk által⁵⁾ lemondván e jogáról, a rendelkezhetést megint szabaddá tévé a következőkben: Item concessimus, quod siquis nobilium siue Saxonum predictorum sine herede decesserit, *possessiones* sic decedentis hereditarie, emticie, et etiam acquisite (azaz oly adományozott birtokok, melyek rászállottak, vagy általa érdemmel és pénzzel szereztettek) nullatenus debeant confiscari, sed idem decedens propinquis suis, aut alicui propinquorum, seu uxori, vel etiam ecclesiis pro remedio anime sue legare in morte, et conferre in vita cuicunque voluerit, liberam habeat facultatem.«

¹⁾ U. o. 24. l.

²⁾ Bartal, Comm. III. 79. l. 3. jegyzet.

³⁾ Endlicher Monum. 502. l.

⁴⁾ Bartal Comm. III. 77. l.

⁵⁾ Endlicher Monum. 619. l.

Róbert Károly által ellenben, egy 1332-ben kelt levele szerint, újlag s ezúttal végképpen megszorított: »Nemo nobilium suas haereditarias possessiones absque regio consensu, et assensu vel filii sui, cuiquam conferendi de iure, et consuetudine nequis habere facultatem.«¹⁾

Vége I. Lajos a II. András 1222-iki bullája megerősítése alkalmával a maga, főleg a nemesség kézzelfogható hasznára a szabad rendelkezés eltörlését az 1351-iki törvénykönyvbe foglalá a következőkben: »§. 11. (excepto solum modo uno articulo) praenotato de eodem privilegio excluso, eo videlicet: »*Quod nobiles homines sine haerede decedentes possint, et queant Ecclesiis, vel aliis, quibus volunt in vita, vel in morte dare, et legare, possessiones eorum vendere, vel alienare. Imo ad ista facienda nullam penitus habeant facultatem, sed inter fratres proximos, et in generationes eorum, ipsorum possessiones de jure, et legitime, pure, et simpliciter absque conditione aliquali devolvantur.*« De ez által az eddigelé sok hányattatáson átesett királyi jogot állandó koronai joggá voltaképpen mégsem Lajos változtatta át, jelesen a királyi jóváhagyás elvét nem ő eleveníté föl, mert felhozott törvényében ezekről legkissebb szó sincs, hanem mindezt maga a nemesség megfontolatlanul azután tetteges eljárása által eszközölte, mert ez szabad rendelkezési jogáról lemondani még sem akarván, gyakorlatba hozta ennek érvényesítése végett a királyi jóváhagyás használatát, s ez által vagyonaira és birtokaira a királyi jognak önkéntes átruházását, mely szokás azután végig fennmaradt. Minde mellett azonban a jus haereditarium, az eredeti vagyon a collata possessiótól, az adományozott birtoktól még Lajos után is egy ideig gondosan meg volt különböztetve, s csak a nagy Mátyás alatt kezdett feledésbe menni, mint ezt Horvát István állítja.²⁾

De mi e részben két korszakot állítunk fel, a feledtetését és feledését, amazt az Anjou-, emezt pedig a Vegyes-ház alatt tartván keresendőnek.

Mindezekből kitetszőleg a királyi jóváhagyásnak, s az erről történt lemondásnak tárgyai mindig csak a possessiók, az adományok következtében örökölt birtokok voltak azon adományos nemességek birtokai, mely Sz.-István korától kezdve folytonosan keletkezvén, a XIII. évszázadban az úgynevezett regni serviensek osztályát alkotta, s a melyhez az akkoron még elkülönítve, »ország zászlós urai« czím alatt. fönnállott vagyonos eredeti nemzetségbeliek nem számítottak.

¹⁾ Fejér T. 8. V. 3. 619. l. a két tagadó szócska: *nemo nequit* hibából áll itt. Különben Károly a jogra és szokásra helytelenül hivatkozik, mert ezek előtte többszöri változásnak voltak kitéve.

²⁾ Magyar Nemzets. 98. l.

54. §.

Szintén fontos kérdés végre az is

VII-er, *hogy a megbélyegzett felhaladás vagyonában a fiscus volt-e kezdet óta az örökös?*

A vérszerződés 4-ik pontja a hűtlennek csak vérét kívánta s nem vagyonát is, mert erről szó sincs, 5-ik pontja pedig a száműzetésről, azaz a bélyegzésről nyíltan rendelkezik, de hogy a száműzött vagyonával mi történt, a Jegyző erről szintén mélyen hallgat.

Egy 1332-iki levél e szavai nyomán: »quod (castrum) pro perpetua, et indelebili infidelitatis nota praedicti Pauli — nostris manibus ex consuetudine regni nostri approbata et semper observata deo ulvi legitime debeat«, ¹⁾ valamint szintén a Zach = Zák Feliciánra és nemzetsége minden tagjára kimondott erőszakos és kegyetlen ítéletnek e kifejezése következtében: »possessionibus, ac bonis — priuentur uniuersis« és tovább: »possessionibus omnium horum capitali sententia condemnatorum, et in perpetuum seruitutem redactorum regis manibus perpetuo deuolutis« ²⁾: nem minden alap nélkül állíthatni, hogy a fiscusnak e nemű örökösését a »semper observata« erejénél fogva éppen Árpádig lehet föl-vinni. De érintve azt előre is, hogy ezen (a XIV.) évszázad folytán a foglalt vagyon és adományozott birtok közt levő különbség már zavarba volt hozva, s hogy a Zák-nemzetségre kimondott ítélet nem a magyar törvény lelkéből, s nem jelesen a Sz-István 2. k. 2. fejezetéből folyt — érintve mondók ezeket —, a »consuetudo semper observata« kifejezésnek nem tulajdoníthatunk több erőt, mint a mennyivel IV. Béla alatt birt. Ugyanis azon másik lehető ellenvetésre térve, hogy még Béla is 1246-ban Fulconak, Fülel vára tulajdonosának bélyegéről ily hangon nyilatkozik: »*Possessionibus itaque suis, et bonis omnibus tam mobilibus, quam immobilibus ubicunque locorum existentibus secundum approbatum regni nostri consuetudinem ad manus nostras legitime — deuolutis*«, ³⁾ viszont 1237-iki levelében a Gertrud királyné gyilkosáról, Péterről emlékezvén, mondja, hogy: »*de possessionibus haereditariis quondam Petri — quae sua infidelitate exigente, quae crimen laesae maiestatis, matrem nostram occidendo commiserat, ad manus regias sunt deuolutae*« ⁴⁾: tán elég lesz annyit felelnünk, hogy már fentebb kifejtők véleményünket arra nézve, hogy az »universae possessiones et omnia bona« alatt még nem érthetni szállásos vagyont; kifejtők továbbá azon különbséget, melyet Béla a haereditas és possessio közt létezettnek elismert. s nemsokára

¹⁾ Fejér T. 8. V. 3. 598. l.

²⁾ Fejér T. 8. V. 3. 425. l., V. 4. 159. l.

³⁾ Fejér T. 4. V. 1. 405. l.

⁴⁾ Fejér T. 4. V. 1. 68. l.

magunk fogjuk azon másik különbséget vitatni, mely a descensus haereditarius és a possessio haereditaria közt fönnállott. Ezekhez képest azt hiszszük, hogy Fulco és Péter ha birt is eredeti vagyonnal, ezt nemzetsége, minden többi possessioit és bnuomait pedig a korona fogta örökölni, legalább így kellett volna történni, ha a hatalom a jogot is magához nem ragadja vala.

55. §.

Mi különben e tárgyra nézve a következő általános nézettel bírunk:

A haza és király elleni büntettesnek s a honból kibujdosottnak birtokáról Sz.-István három külön pontban, u. m. az admonti codex szerint 1. k. 30-ik, 2. k. 2-ik és 16-ik fejezetében rendelkezik. Vegyük közülök legelőbb vizsgálóra a közbenső fejezetet, még pedig a Corpus Juris 2-ik k. 35-ik azonos fejezetének szövegével összevetve.

Az admonti codex szerint: ¹⁾
» De successoribus regalium beneficiorum consensimus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque propriorum simul, et donorum regis dominetur, dum uiuit, excepto, quod ad episcopatum pertinet, et comitatum, ac post obitum eius filii simili dominio succedant, nec pro ullius causa reatus detrimentum bonorum suorum paciatur quis, nisi consiliatus mortem regis, aut traditionem regni fuerit, uel in aliquam fugerit provinciam; tunc vero bona illius in regiam veniant potestatem. Ast si quis in consilio regie mortis, aut tradicionis regni legaliter inuentus fuerit, ipse vero capitali subiaceat sententie, bona uero illius filiis innocentibus inremota sint remanentibus saluis.«

A Corpus Juris szerint, de csak a mennyiben amattól különbözik: » De donationibus Regum et propriae rei possessione ut unusquisque domineatur propriorum stb.

ac post eius vitam filii stb.

traditionem Regni fecerit.

Tunc vero bona illius in Regiam veniant potestatem, ipse vero subiaceat sententiae, filiis innocentibus remanentibus.«

A két forrás lényegesebb különbsége az utóbbi sorokban látható.

A Corpus Jurisbeli szöveg a honért, a királyért s a kibujdosásért megbélyegzettek javait kivétel és különbség nélkül a koronára szállítja, s a büntelen fiúkat csak is az atyára kimondott

¹⁾ Endlicher Monumenta 321. l.

capitalis sententia alól látszatik mentesíteni. Az admonti codexnek kissé (eredeti vagy csak másolati hiba miatt ¹⁾) zavaros szövege ellenben Szalay László értelmezése szerint »elkoboztatja a büntettes jószágait, ha sikerült neki más országba menekülhetui, de ha büntetését kiállotta, a jószágot ártatlan fiaira hagyja szállani.« Barta ²⁾ e két ellenkező értelmezés ellenében egy harmadikat hozott fel, állítva, hogy a büntettes apának mind vagyonából s mind birtokából az ártatlan fiúk részére illetőségek kiadatott volna: »nec mulctari bonis his secus possent, quam si mortem regis aut traditionem regni molirentur, vel in aliam fugerent provinciam: tum enim vero et *descensuales terrae* (?) et dono acceptae, *portione prolium innocentium detracta*, in regiam venirent potestatem, ac generatim si alter legitimus deesset haeres, fiscus succederet«. De ha az adományzott descensus elfoglalható volt is, hol az adat ama határozott állításra, hogy az eredeti foglalásos descensus is elkobozható volt volna? Azon később faragott keretbe pedig, hogy az ártatlan ivadék osztályos illetősége kiadatott, az István-kora be nem illeszthető.

Mi e szembeszökő ellenkezőések okát vitatni nem akarjuk. S Szalay magyarázatát vagyunk hajlandók elfogadni, mert hogy Istvánnak az ily úton való elkobzás csakugyan nem volt gyengéje, eléggé tanúsítja egyfelől a 2-ik k. 17. fejezete, ³⁾ mely szerint az ország és király elleni összeesküvőt már csak kiátkozással lakoltatja, anélkül, hogy javainak kire szállásáról legkissebbet rendelne: »Si quis contra Regis salutem, aut dignitatem quolibet modo aliquid conspiraverit, aut conspirare aliquid tentaverit, seu tentanti scienter consenserit, *anathematizetur, et omnium fidelium communione privetur*.« ⁴⁾ Másfelől pedig igazolja az 1. k. 30-ik fejezete, ⁵⁾ melynek nyomán a honból kibújdossottnak birtoka, miután neje mással férjezett, vagy elhúnyt, nem a koronára, hanem az illető örökösökre szállott, a mit e fejezetnek eme szavaiból következtetünk: »et nemo in aliud connubium cogere presumat«; mert hiszen kinek állhatott másnak, semmint a kibújdossott férj örököseinek érdekében a szalma-özvegyet férjezésre kényszeríteni? Sőt még Róbert Károly korában is — az 1298-iki 52. articulus

¹⁾ Magy. Orsz. Történ. I. 120—121. l.

²⁾ Comm. III. 74. l.

³⁾ Endlicher Monum. 323. l.

⁴⁾ Ezt különben az 1298-iki 12. és 20. törvényczikk már súlyosbítja, midőn az idegen birtokok erőszakos elfoglalóit nem csak kiátkozá, de saját javaikat is a károsultak és király részére elfoglaltatta. Kovachich Syllog. Decret. T. 1. 29. stb. l. A fosztogatásnak e neme éppen a zászlós urak közt uralgott leginkább e korban, ezért volt szigorú törvényre szükség.

⁵⁾ Endlicher Monum. 319. l.

szerint — ha a szánszándékos gyilkos idegent ölt, javait csak azon esetben veszte el, ha a fejére kimondott büntetés elől elillant, de ha rokonát ölte meg, az 55. cikk nyomán birtoka örökösen a meggyilkolt örököseinek adatott. Világos adat ez arra nézve, hogy mennyire ügyeltek elődeink az ősi vagyon el nem idegenítésére; idegennel szemben föltételelesen csak fejevesztésre, rokon irányában pedig már vagyonvesztésre is ítélték a gyilkost.

56. §.

De az admonti és Corpus Jurisbeli két szöveg már nemcsak egymással, hanem ezek szelleme Istvánnak imént idézett más két fejezetével is ellenkezik. Mind három fejezet azon egy törvénykönyvben külön s egymástól távol álló szám alatt, s mindamellettt majdnem azonos tárgyról különböző hangon szól. Jelesen az egyik azon egy büntettért *capitalis sententiá*val, a másik pedig kiátkozással sújtja a bűnöst.

Az ellenkezések okát feltalálhatjuk ugyan abban, hogy e törvényfejezetek külön időben fogtak hozatni, ámbár ma egy helyen és sorban állanak; de elhatározhatni-e, hogy közülök melyik előzte meg, melyik módosítja a másikat?

István alatt ezek szerint csak a hon és király elleni azon büntettnak javai szállottak a koronára, ki a büntetés elől megszökött, s mivel e törvény István alatt hozatott, jele, hogy a foglalásos vagyonnak a vérszerződés 5-ik pontja nyomán azelőtt más sorsa volt, s van okunk az István-féle javak alatt csakis az általa adományozottakat érteni annyival inkább, mivel maga a fejezet címe is szövege is ilyes javakról szól.

Valamint ezek a koronára, szintűgy az eredeti vagyonok az illető nemzetségre háramlottak vissza, a büntetésnek nem annyira az lévén célja, hogy e javakat ezentúl ki birja, hanem inkább, hogy a bűnös azt többé ne birhassa.

S hogy csakugyan az így elítélt bárminő javakat az illető rokonok visszaválthatták, III. Andrásnak 1291-ik 33. — valószínűleg a régi gyakorlatot megújító — pontjából kiolvashatni:¹⁾ »Item si quis nobilium vel Saxonum prefatorum possessiones suas pro suis excessibus et maleficiis amittere debeat, uel contingat cognati ipsi propinqui possessionem ipsam redimendi habeant facultatem, ne in possessionibus propriis, vel avitis extraneum doleant possessorem.« Ősi világosan tanúsítja már csak e törvénycikk is atyáinknak az ősiség iránti azon kegyeletét, gondoskodását, melyről Bartal ekként nyilatkozik:²⁾ »Quod cum ita apud Hungaros omni retro

¹⁾ U. o. 620. l.

²⁾ Comm. II. 206. l.

tempore fuerit observatum, nihil per haec constitutum novi, sed vetustissima consuetudo in scriptam relata legem.«

Azon ellenvetés pedig, hogy a bélyegzett nem azért veszté el birtokát, mivel ezek adományozottak voltak, hanem mert a haza és király ellen vétett, a miért szállásos vagyonát is színtűgy elveszthette: magában igen is való, de midőn más kérdés az, ki és miért, meg más az, ki és mit vesztett, s az elveszített kit és miért illetett, következtethető-e azért a vesztett javaknak mindig s csakis a fiscus öröklésével való azonosítása?

Nyomósabb ellenvetésként idézhetni itt a Koppány és nemzetsége esetét, kinek foglalásos vagyonából, amennyiben akkor adományozott birtokok nem is igen lehettek, Sz-István a dézmát a pannonhalmi apátságnak adományozván, ebből a Koppányoknak megbélyegzésökre s vagyonaiknak a fiscus által való elkobzására következtetés méltán lenne vonható. Amde bélyegzés által veszteni vagyont csak törvényes elítéltetés következtében lehetett, a fegyver által történt erőszakos foglalás pedig e címet meg nem adhatta. Különben, hogy István Koppánynak és nemzetségének vagyonát is elfoglalta volna, a történelem lapjain nyomára nem találhattunk, s vajjon István és Koppány nem lehettek-e azon egy nemzetség sarjai? De a pannonhalmi levél szövegében már találunk nyomára annak, hogy István nem is annyira a Koppányokat, semmint a székesfehérvári püspökséget lakoltatta inkább, midőn az ezt illető dézmát 1001-ben Pannonhalmának adományozta, a miért azután évszázadokra kihatott viszály keletkezett is köztük. Viszont a legyőzött és tiport Othumnak úgyszólván országát hazánk alkotó részévé tévén, vagy jobban kifejezve, előjognál fogva vissza-csatolván, az abban volt birtokosságot, mint kivethetni, vagyonától nem fosztá meg, hanem csakis magának Othumnak birtokrészből alkotó Csanád vármegyét, Gellért életírója szerint. ¹⁾ E tény sem volt tehát formasierű megbélyegzésnek, hanem csupán a fegyver erejének következménye, már pedig az elégtételbe vételnek a bélyegző ítéletet rendesen mindig csak követnie kellett, de megelőznie soha sem volt szabad.

Mindezeknél fogva azon meggyőződésben vagyunk, hogy fővezéreink korában, sőt még István alatt is, a megbélyegzettnek ősi vagyonában az illető rokonság s nem miként az adományozottakban, a királyi fiscus örökösödött.

57. §.

De nemcsak ősnemzetségi, hanem későbbkorú királyok által adományozott szállásaink is voltak, melyekről Bartal ekként nyi-

¹⁾ Endlicher Monum. 217. l.

latkozik: »*Agnum praetereunt ex prima occupatione acceptum, titulumque Descensus (szállás), quo idem obvenit tanti apud Majores nostros habitum, ut Reges ipsi donationem, quam irretractabilem, tutissimamque esse vellent descensus titulo facere se disertis verbis declararent.*« ¹⁾

A vendégszerető Géza vezér és István király a hazát jövevényekkel s ezeket kegyökkel elárasztván, e tény telivér őseinket kétségen kívül bosszantá és sértett büszkeségök mellett az előre sejtett befolyás a féltékenységet is fölébreszté bennök. Valószínűleg kancsal szemmel nézték azt is, hogy egyfelől saját fajukból olyanok, kik a honfoglalás óta egy pár évszázad alatt uraságuk mértékében s vagyonuk mekkoróságában alább szállhattak, és a kiket ezért a vagyonos dynasták lenézni voltak hajlandók, s hogy másfelől oly felszabadultak, kiket azelőtti szolgaságuk árnya lépten-nyomon még kísért, a királyi kegy olesó árán juthattak birtokhoz, s ez által urasághoz és hatalomhoz.

A verseny és harcz a legitim és a parvenu fogalmak eme képviselői közt kezdetét vette; a tér rá tág volt, már csak a magánjog tere is elégséges, mert a tényleges állás viszonyokat szőtt köztük, állampolgáriakat, és daczára elveik ellenkedésének, vérségiakat is, mindezért a birtokkérdések igen hamar előtérbe jöhettek. A telivér ősi vagyon és az adományozottak feletti kérdések előállottak külön formuláikban és jurisquestióikban.

A szállásos vagyon vala a minta; hogy mindenki ilyenre törekedjék, s hogy a királytól ilyenre nyerjen, egyaránt természetes volt.

Lássunk a számos példa közül néhányat az elő- és utókorból.

Hogy ilyes szállást már Géza vezér és fia István adományozott, azt királyi szavakkal igazolhatni. IV. Bélának egy 1263-iki levelében ²⁾ ezek állanak: »*Antecessores nostri piaie memoriae Geysa Dux, et sanctus Stephanus filius eius primus Hungariae Rex plantatores, et amatores primitivi gratia spiritus sancti novellae fidei Christianae per partes Hungariae ob gratiam, et merita comitis Deodati (Apuliából jött hozzánk) magnam partem Regni Hungariae eidem comiti Deodato haereditarie tradiderunt, et contulerunt perpetuo possidendam.*«

II-ik Béla mondja továbbá a bozói prépostság levelében: »*Vndecimum predium Platna, quod prefatus Sanctus Stephanus Rex comiti Lamperto dedit in hereditatem.*« ³⁾

¹⁾ Comment. I. 116. l.

²⁾ Pray de S. dextera S. Stephani 123. l. Fejér T. 4. V. 3. 103—105. l. eredetije a kir. kamarai levéltárban.

³⁾ Fejér Cod. T. 2. 85. l., ki itten e Lampert unokájáról, szintén Lampertől ezt írja: »*Lampertus hic comes fuit coniux Sophiae S. Ladislai*

A Bartal által bizonyosságul felhozott arragoniai öreg Simon hazánkba léptével II. Andrástól előbb csak hűbéres szállást kapott, Bajotot Esztergom megyében, azután 1228-ban az eredeti foglaltságához hasonló is nyert: »Cum nos salubrius, et honestius praedecessorum nostrorum Sauctorum Stephani, Ladislai, et aliorum Regum Hungariae vestigiis inhaerentes, nobili viro — — Symoni — — *quandam terram nomine Rethugeur* — — *ad locum descensionis*, sicut ab antecessoribus nostris fieri consueverat Privilegio nostro confirmatam pacifice, et quiete possidendam *contulisse*mus. — — *Qui* — — *postulavit a nobis, ut locum descensionis in Regno nostro sibi, et cognatis suis* — — *iure haereditario possidendam conferremus* eodem titulo, et privilegio libertatis, quo ceteri hospitum nobilium (íme, mily számosak lehettek a jövevényeknek vagyontermészetű descensusai) ex gratiosa donatione praedecessorum nostrorum obtinuerunt.«¹⁾

1243-ban IV. Béla egy adománylevelében mondja: »quod Don, et Barnabas filii Rugach ad nostram accedentes presentiam, humiliter petierunt, *ut eisdem* pro multiplicibus et fidelibus servitiis ipsorum, et etiam pro effusione sanguinis eorundem *haereditatem dare dignaremur*. — — Nos vero — — terram Fay ipsi Don, et fratri suo Barnabe — — dedimus, ac etiam eorum haeredibus, haeredumque suorum successoribus.«²⁾

1248-ban szintén Béla így fejezte ki magát: »in comitatu de Sarus cum omnibus utilitatibus, et pertinentiis eorum Bachamezey, Thorkveley, et Veresalma vocata *non ut donationes a regia benignitate concessa, sed ut descensum haereditarium* praedicto Detrico filio Mohol, et haeredibus suis, haeredumque successoribus contulimus, dedimus, donavimus atque tradidimus *iure haereditario, ac irrevocabiler perpetuo possidenda*.«³⁾

1262-ben ugyancsak Béla így szól: »Quod cum Maladik Rutenum ad nostram gratiam recepissemus fovendum, et conser-

soris Vdalrici Marchionis Carinthiae viduae ab eodem S. Ladislao Rege in consortium datae.«

¹⁾ Horvát István Magy. Nemzets. 23—24. l.

²⁾ Fejér T. 4. V. 1. 286. l.

³⁾ Fejér T. 4. V. 2. 12. l. A »non ut donationes« kifejezés valóban igen sajátos, mert hiszen királyaink a descensust szintén adományozták, sőt éppen itt maga Béla nem mondja-e világosan: »quaedam loca donationis nostrae«? Különben Kovachich Márton Disquisitio 29. és 31. l. magára a szövegre nézve e megjegyzést tette: »quae explicativa satis diserte excipit donationem hanc non concedi eo modo, quo Reges elargiri solent, sed tantum quasi inter Praediales Regis donationes referre voluisset, nam huiusmodi collationes cum titulo scultetiae a Regibus elargitas plures proferre possem, quod hic ipse Descensus haereditarius non obscure indicat.«

vandum, idem 30. marcas auri — — nobis mutuo concessit, — — post modum quibusdam annis revolutis cum dicto Maladik aurum nobis concessum reddere fecissemus, petivit a nobis idem cum instantia exposcendo, quod in Thwruz de nostra possessione pro suo auro *haereditatem ei dare dignaremur*, unde — — praefato Maladik Rutheno, et suis haeredibus haeredumque successoribus pro suo auro 30. marcarum — — terram Tornouch vocatam in Thurucz existentem — — dedimus, donavimus jure haereditario in perpetuum possidendam.«¹⁾

Még kitünőbb kifejezéssel élt V. István király 1271-ben, midőn Stomffa-Márton falut Sándornak és fiainak adományozta: »totum ius dominii eiusdem terrae adeo, ac si ipsorum descendualis fuisset a tempore sanctissimi regis Stephani,²⁾ seu aliorum progenitorum nostrorum regni Hungariae illustrium.«³⁾

Ilyen végre azon örökség, melyet 1359-ben Lajos király kemlékvári nehány jobbágyinak adományozott: »quandam terram nostram regalem Bedenicza nuncupatam in districtu Morocha existentem — — eisdem Gregorio, et filiis suis *in haereditatem perpetuam conferentes*.«⁴⁾

Már, szinte csak az eddig felhozott adatok alapján, a következő tételeket állíthatjuk meg:

1-ör. A szállásoknak három neme volt, még pedig:

a) a *honfoglaláskoriak*, az eredeti magyar, kún és orosz (?) nemzetségeké, melyek rendesen örökség=haereditas néven forogtak fenn;

b) az oly *adományozottak*, melyek az adományosnak nemzetsége főnnállásáig örökös és teljes uradalmi joggal, szabad rendelkezéssel, vagy anélkül, és

c) az oly *adományozottak*, melyek csakis hűbérként hasznovételre, különféle kötelezettségek mellett szintén örökre, vagy ideiglenesen, szabad rendelkezéssel vagy anélkül adattak.

2-or. Az ily adományozott szállások nem eredeti magyar és kún nemzetségbelieknek, kik a magokét különben is a honfoglaláskor kapták, hanem egyszerű magyar és más nemzetű szabad polgároknak, leginkább pedig jövevényeknek és a várakhoz tar-

¹⁾ Wagner Károly *Analecta Scepussii* P. 3. 198. l., Fejér T. 4. V. 3. 59—60. és 65. l.

²⁾ V. Istvánnak Sz.-Istvánra hivatkozása igazolni látszik IV. Bélának fent idézett hason állítását, mely két állítás összevetéséből méltán lehet következtetni, hogy a szállások későbbkorú adományozásait nem annyira Géza vezér, semmint az ő életében fia István kezdette légyen meg.

³⁾ Fejér T. 8. V. 7. 185. l.

⁴⁾ Fejér T. 9. V. 3. 36. l.

toztaknak adattak, kikre nézve Horvát Istvánként ¹⁾ e nyert szállás olyan föld volt, minőt bárki is első betelepülésekor szokott nyerni, s mint a minő volt a jövevény magyaroké is az első foglaláskor, s a királyaink korában később bejött kúnoké.

3-or. Ilyetén szállásokat Sz.-Istvánon kezdve I. Lajosig szintén minden királyaink feles számmal adományoztak.

58. §.

Az ily módon nyert szállásokra szintűgy rájuk illesztetett a »primaeva ocupatio« nevezet, valamint a honfoglaláskoriakra, mert hiszen azok, kik adomány útján ilyesekbe beleültek, ez által első foglalókká lettek, következőleg maga a tény is méltán kap-hatta e nevezetet.

E részben a Tűzkönyv 7-ik §-a igen jeles adatot nyújt nekünk : »Uillani de Nyr, qui sunt possessores castri Zolnuk, impecierunt quosdam *liberos homines* eiusdem ville, scilicet: Fecieten, Agya, Michaellem, et alios eiusdem generis dicentes eos *extorres*. Illi autem e contra dixerunt se habere *terram communem* ²⁾ cum castrensibus a *prima occupatione* sui generis.«

¹⁾ Magy. Nemzets. 25. l.

²⁾ Ezen kifejezésnek különböző értelme volt; egyikről, a vérségi osztályosságot jelentőről, már előbb szólánk. Így nevezettek továbbá egy-felől még azon közhelyek, melyeket a rokon és nem rokon közbirtokosság felosztatlanul közösen használt, s így másfelől azon felosztott földek is, melyeket az egymás irányában idegen birtokosok egymás nyilai vagy táblái közt elszórtan birtak, annak jeléül, hogy ezek valaha egy természetűek, sorsúak lehettek. Ide mutatnak a következő adatok: 1211-ben a tihanyi apátság levelében: »Omnes prenominate ville *terras habent communes cum parochianis*« (a vármegyei nemességet érti). Továbbá ezen apátság Szöllös helységébeli udvarnokairól szólva: »habent *terram communem cum villanis, et Silvam*.« Egy 1233-ki levélben II. András mondja: »*terram Agazonum nostrorum — cum terra Ecclesie Sancti Martini communem*.« Egy másik 1233-iki levélben: »Super *terram magistri Smaragdi communem cum jobagionibus castri supradicti*« (Wigman vára). Magy. Történelmi Emlékek. 1. osztály 6. k. 111., 112., 305., 315. l. Ilyenek a várföldek kikeresésére kirendelt bizottmánynak 1238-ban Vas-megyében kelt sorai: »ad *terram villae Druzmoth, quae est castri, pervenimus, ibique — inuenimus in veritate, quod Andreas et Cazmerius — de villa Druzmoth, ex familia regis, terram habere haereditarium, unius aratri, et dimidii iacentem in terra castrensium de dicta villa Druzmoth*.« Fejér T. 4. V. 1. 140. l. Végre egy 1245-iki levélnek e szavai: »*terram quandam Köwi nomine, quae fuerat terra castri de Gömör in medio terrae eiusdem fidelis nostri Balak haereditaria existens*.« Fejér T. 4. V. 1. 384. l.

S ez adatot a »prima occupatio, castris Zolnuk, castrenses« kifejezésekért némelyek diadallal használják fel érvül annak elhitetésére, hogy a megyék még Árpád által a honfoglaláskor állítottak volna fel.

Mellőzve, a mit már úgy is elmondtunk, hogy Zolnuk vára, következőleg megyéje még Sz.-István korában sem állott fenn, — azt, hogy az idézett adatban nem Árpád-kori foglalásról van szó, nemcsak az »extorres«, hanem főleg a »quosdam liberos homines« kifejezés magára is igazolhatja.

A Tüzkönyv s a vele egykorú Stylionare a XIII. évszázadban a nemesi rend tagjait ily odavetett czímmel nem szokta illetni, de nem is illethette, és Sz.-László 2. k. 10. a) fejezetében a libert a nemestől és katonától világosan megkülönböztette s a sorozatban ezek után, a servusok mellé helyezte. ¹⁾ E különbséget Bartal szintén vitatta. »Qui primae Majorum aetati liberi homines (szabad felek) jam nobiles appellantur omnes«, t. i. III. András korában. S mivel a szabadoknak is, valamint minden úri és szolgai osztálybelieknek megvolt a maguk generációja: mindezért mi e tüzkönyvi esetet egy később adományozott oly descensusnak tartjuk, mely a várszolgák közös földéből szakasztatván ki, akár kezdetben Sz.-István, akár pedig későbbi királyaink alatt, az új telepítvényeseknek nem katonai, hanem másnemű szolgálattétel mellett szintén hűbérül adatott, melyet, midőn az azelőtti »extorres« adományosok elfoglaltak, ezáltal ők valódi »prima occupatiót« tettek, a mire azután az alpörös-utódok méltán hivatkoztak.

¹⁾ Endlicher Monum. 337. l. A »liber« és »libertinus« közti különbség egyike az volt, hogy emennek a liberség előmenetel vala. A libertinusok nevöket úgy szólva csak bitangolták, mert kisebb-nagyobb megszorítással földesúri, vagy gazdai hatalom alatt állottak, mint a liberségre hivatottak. Így 1292-ben Benedek, fehérvári ispán, maga szolgáját saját libertinusai sorába vette föl. Fejér T. 6. V. 1. 207. l. A Tüzkönyv 135. §-a szerint pedig: »Philippus filius Cosme manumisit quendam libertinum suum nomine Zup«, azaz liberré tette a libertinust. Tehát a libertinus a liber és a servus közt foglalt állást. Úgy látszik azonban, hogy a libertinusnak csakugyan megvolt a joga földesurának bármikor felmondhatni, a mint egy 1292-iki levél e szavaiból kivehetni: »tunc singuli datis singulis marcis, ut mos est libertinorum, se possint liberare, et apud dictos dominos suos, vel apud alios si voluerint, libere, et sine ullo impedimento commorari.« Fejér T. 6. V. 1. 208—209. l. De a libereket sem állíthatjuk egészen szabadoknak, mert oly földesúri jobbágysokra is találtunk, kik különben liberek voltak, például a tihanyi zárdáé 1217-ben. Fejér T. 8. V. 7. 139. l., s ilyenről szólanak e sorok is 1263-ból: »Comes Bors de genere Miskocz: monasterio nostro — praedia scilicet Scelobthead, in quo collocavimus liberos jobbationes sth.« Fejér T. 4. V. 1. 62. l.

Egy szóval tehát itt az alpörös fél csakis annyit állított, hogy e földet azóta, hogy nemzetsége legelőbb kezéhez vette, mindig háborítlanul bírta is.

Ha ki ez értelmezésünket el nem fogadná, tekintse hát e birtokot Árpádkori oly eredeti foglalásnak, melynek egy részét később Sz.-István vagy utódainak valamelyike bizonyos úton-módon a várhoz csatolta, mit annyival inkább tehet, mivel ugyan-ezen Tüzkönyv 11. §-ból látható hasonló pörben az alpörös Cumpurdin védelmét illetőleg ez olvasható: »Ille autem dixit *dimidiam partem eiusdem terre jure hereditario sibi attinere*«, minek következtében a felpörösek a vár szolgálai és jobbágysai: »subterfugerunt iudicium ferri candentis, dicentes, *dimidietatem supradicte terre prefato Cumpurdino iure patronatus* (attinere) sicut ipse astruebat.«¹⁾ S ha így sem elégíthetjük ki, akkor tőle várjuk annak megfejtését, hogy minő más értelme lehet a »liberi homines« és a castrensisek irányában a »communis terra« kifejezésnek?

59. §.

Vizsgáljuk már azon szellemi, politikai és anyagi különbséget, mely az eredeti foglalásos vagyon, s másrésről az adományozott szállásos vagyon s meg a birtok = possessio közt létezett.

a) Atyáink az eredeti vagyont csakis fegyverükkel szerezvén, a nemzeti jogra alapított e szerzeményük ennél fogva minden egyéb vagyon és birtok felett nagyobb becset, diszczimet s eredetiségében rejtett némi nimbust nyert, mert midőn egy nemzet saját sorsát kegynek, hatalomnak befolyása nélkül, csakis önerején biztosítja, e tény az önérzetnek fölemelkedettségével bir; s őseink ez önérzete nyerseségök és szilajságuk következtében nem csekély mértékben s tán nem is a legszelidebb módon jó rendin nyilvánult is, de az egyéni szabadsági ösztön öntudatra fejlettségének is, — a mi nélkül államszabadság soha nem fejlődhetik — kétségtelen eleme volt. S valamint egy nemzet, nép, avagy állam mindig és nem ok nélkül büszkébb s hogy úgy mondjuk, nyugodtabban tekint azon intézményekre, melyeket önmaga erejéből alkotva ad át kezelés végett egy egyedűrnak, kit szintén maga tett azzá, semmint többre becsülne olyanokat, a melyek bárha amazoknál több szabadságot nyújtanának is, de mivel csak kegyből folytak, csak önkényűleg octroyáltak s ezért a legbizonyosabban bizonytalanok is: szintűgy Brassai Sámuel barátunk szerint azon »nemzeti birtok, melynek eredete az idők homályában volt elveszve, büszkébbé tette urát, mint az, a mely mellett pecsétetes oklevelet lehetett fel-

¹⁾ L. a patronatusságról Horvát István Magy. Nemzets. 96. l.

mutatni.« ¹⁾ S tán nem is minden ok nélkül, mert az ily uraság magát régebbről érezte magánál a királyságnál.

Egy másik tetemes különbség volt az:

b) hogy királyaink az adományozott szállások tulajdonosainak nemzetségét beerőszakolták ugyan a magyar nemzeti közösségbe s részelteték a hatalomban, minek következtében a politikai jogok már nem annyira a származás, semmint a vagyontól lőnek függővé; de ez által még sem soroztattak be a magyar törzsek és nemzetségek közé, még csak a netalán kihalt magyar nemzetségek szertartásos 108 számának kiegészítése végett sem. A magyar nemzetségek idősebbek levén a magyar államnál, magokat az állam egyedüli szükséges elemének tartották, s mit sem engedtek közülök foglalhatónak, a mi törvényes származás útján hozzájuk nem tartozott, ellenben a törzsek és nemzetségek utódegyénei valószínűleg még azon esetben is ide tartozók maradtak, ha javaikat idegen területbe cserélték át, vagy azokat merőben elveszték. A XIII. évszázad hetedik évtizedében írt Kézai ²⁾ határozottan állítja, hogy a magyar nemzet keblében még az ő korában sem volt kevesebb, de több se 108 nemzetségnél, mint a mennyi keletről jött, mert magát így fejezte ki: »centum enim et octo generationes pura tenet — s nem tenebat — Hungaria«, más helyt viszont: »Cum pura Hungaria plures tribus vel progenies non habeat — és nem habuerit — quam generationes centum, et octo.« Kézainak ez állítása kétségtelenné teszi a miénket, s ha e szerint az adományozott szállásoknak még azon tulajdonosai sem szaporították, avagy pótolták a magyar nemzetségek 108 számát, kik különben magyar eredetűek valának, mennyivel kevésbé teheték ezt az idegen földről betelepültek? Kezdetben tehát ezek egymás irányában mintegy külön kasztot formáltak, s csak a későbbi idő szelídülése és a vérségi kötelékek összefüzdődése dönthették le a válaszfalakat s hozták keletbe a már nem csupán egyedül a király, de az ország által is eszközöltött honfűsításokat.

A harmadik tetemes különbség volt az:

c) hogy az eredeti foglalásos vagyonnal utolsó tulajdonosa is szabadon rendelkezhetett; az adományozott javakat ellenben, habár haereditási címmel adattak is azok, királyi engedelem nélkül nem volt szabad elidegeníteni, kivéve, ha ez engedmény előre megadatott; mely két ellenkező tulajdonnak oka abban kereshető, hogy az eredeti foglalásos vagyonokban a királyi jognak már csak annál fogva sem lehetett hatása, mivel ez később, t. i. királyaink korában plantált növény volt, hogy következőleg azok magszakadás vagy bélyegzés címén a fiscusra nem voltak

¹⁾ Magyar, vagy cigány-zene? 52. l.

²⁾ Endlicher Monum. 88. és 124. l.

szállhatók. Ellenben az adományozott vagyonok és birtokok épen azon területből szakítottak ki a tulajdonosok számára, melynek talajában maga e növény is, kiirthatlanul tenyészett és virult. Ezek tehát együtt mentek át a tulajdonos birtokába, s utódainak kihaltával együtt is szállottak vissza arra, ki azokat adta, a királyra.

60. §.

Lássuk most, hogy az eredeti s az adományozott szállásos vagyonok minő főbb momentumokban egyeztek meg egymással, s miben különböztek az adományozott birtokoktól?

Valamint az eredeti vagyonban, szintúgy az adományozottban is a tulajdonos fi-ág egyaránt szabad és korlátlan örökös úr volt, ura azon földnek, melyet V. Istvánként »totum ius domini« kifejezés mellett nyert, s melytől a király se önkényűleg, se jogtalan birtoklás czímén többé meg nem foszthatta, még azon esetben sem, ha a szállás a vár földéből szakasztatott volna ki, mert máskülönben mindazon adományozott, de vagyoni rangra nem emelt birtokok, melyek a várak területéből vágattak ki, mint az adományozásnak nem tárgyai, Kálmán, II. András, főleg pedig fia, Béla által visszavehetőkké tétetvén, ezáltal tulajdonosság tekintetében a legnagyobb ingatagságnak, bizonytalanságnak lettek volna kitéve.¹⁾

¹⁾ II. András e téren könnyedén tudott mozogni; egy szavával, mint látszik, a vár földet azért tartá eladományozhatóknak, mert azokat egy 1221-iki levele szerint sajátja gyanánt tekinté: »*de nostris terris propriis scilicet, de terris castri Zagradiensis*« Bartal Comm. II. 110. l. 2. sz., magáénak nézte pedig kétségen kívül azon kis csalódásánál fogva, hogy a korona s ezzel a koronai birtok egyedüli tulajdonosául csak a királyt s nem az országot tartotta. Más szavával pedig az eladományozott javakat azért hitte visszafoglalhatóknak, mivel a király a koronát azoktól meg nem foszthatta, s mivel mégis megfosztá, fecsérlést követett el. »*Peculium castrorum in donationes effundendo, sua ipse (II. András) confessione prodigus*«. Bartal u. o. II. 110. l.

Valószínűleg a nevezett királyoknak ez eljárása bátorítá fel többek között a nyulasiakat, a mosoni vár jobbágyait 1222-ben nyílt kimondására annak: »*quod nec homines illos, nec terram eorum Rex conferre potuisset, cum filii jobagionum sancti Stephani Regis sint*«. Magy. Történelmi Emlékek 1. oszt. 6. k. 189. l.

Az illetén koronai javaknak a tulajdonosoktól visszavételére kirendelt egyik királyi bizottmány 1224-iki határozatában ezek levén olvashatók: »*quod cum ex precepto Regis terras, villas absque donatione Regis possessas in parochiis Castri ferrei, et Soproniensi, et Mosoniensi discutere*

A szállások tulajdonosai továbbá egyenlő jogúak voltak még abban, hogy a királyaink alatt keletkezett s a regni serviensek sorában állott új nemesség felett nekik, mint zászlós uraknak volt joguk az ország különböző című főbb hivatalaira, az országgyűlésben utóbb is fejenként való megjelenhetésre s birtokaikon a patronatusságra; ¹⁾ ezek mellett pedig saját zászlóik alatt csak a honvédelemmel tartoztak, minden egyéb teheről mentesek lévén, akkor, midőn a birtokos nemesség még egyébbel, például az 1291. 26. 27. törvénycikkek szerint tized és collecta-fizetéssel (?) ²⁾ is terhelve volt ³⁾ és a király zászlaja alatt állott, mint ez világos Kún-László 1275-iki leveléből, mely által bizonyos nyulászait »in numerum servientium regalium« revén fel, nyíltan mondja, hogy »ea libertate fruuntur, eoque potiantur honore, quo ceteri nobiles regni nostri utuntur et fruuntur sub vexillo regio militantes.⁴⁾ Ebben találhatjuk fel tehát azon főbb indokot, melynél

mus.« Magy. Tört. Eml. u. o. 208. l.: azt lehetne következtetni, hogy csakis oly birtokok vétettek vissza, melyek a váraktól adomány nélkül erőszakkal foglaltattak el.

De az adatok útmutatása szerint a visszavétel tárgyában két különböző bizottmány működött. Egyik II. András-tól kiküldve s IV. Béla alatt is folytatva. Fejér T. 4. V. 2. 528, 529. stb. l. — az erőszakosan elfoglaltak visszavételére, mint ezt a Tűzkönyv 368. §-a is igazolja: »cum esset edictum a rege Andrea, quod terre castrorum a quocunque violenter occupate, castris restituerentur«; a másik bizottmány pedig IV. Béla által az úgynevezett superflua donatiók revocatiójára kirendelve. Bartal u. o. II. 140. l. 1. szám alatt.

Később jött divatba az ily koronai javaknak már csak inscriptionalis donatióval határozott vagy határozatlan időre zálogba vetése. Így adattott Erdélyben Besztercze vidékén Ependorf falu, melyről egy 1331-iki levélben ezt olvassuk: »Joannes vero supradictus similiter suam, ex regali collatione et donatione comiti Joanni, patri suo inscriptam esse mediantibus instrumentis de benignitate celsitudinis vestrae exinde confectis datam esse affirmat«. Fejér T. 8. V. 3. 570. l.

Az erdélyi fiscus a királyi joggal adományozott korona javakat a productionale forumon, az inscriptionálisokat pedig a főkormányshézből állott quindenale forumon szokta volt keresni.

¹⁾ Horvát István Magy. Nemzets. és Perger János Bevezetés a Diplomatikába III. 37—42. l.

²⁾ IV. Béla Jánosnak és Dobornak adott levelében: »ut quaecunque regalis collecta in regno suo emanaret, sicut nobiles regni sui, talem collectam sibi dare non tenerentur.« Fejér T. 6. V. 2. 315. l.

³⁾ Kovachich Sylloge Decretorum. T. 1. 22. l.

⁴⁾ Fejér T. 5. V. 2. 253. l. Ilyen T. 5. V. 3. 91—92., 165., 282., 346., 354., 357. l.

fogva az adományozott vagyon több becsesel birt, mint az adományozott birtok. De megengedjük egyszersmind azt is, hogy a vagyonnak most említett előnyein kívül diszcíme is birt vonzerővel minden többi oly birtokfajok felett, a miket főleg a családi élet magánérdekei később állítottak elő és rubáztak fel az eredetitől eltérő, többképen variált címekkel, aszerint, mint az ily kegyeket osztogató királyok saját nézetökkel s érdekökkel egyeztetni tudták.

61. §.

De őseink még egy másik értelemben is használták a »haereditas« nevezetet, s tulajdonkép ebben van kútfeje mindazon zavarnak, mely miatt az örökség a birtokkal azonosított.

Ők mindazon ingatlanságot, melyet akár a királytól adomány, akár pedig mástól ajándék vagy vásár következtében nem maga a tulajdonos szerzett, hanem elődei nyertek, s ezekről azután csak öröklés útján szállott rája, szintén örökséges birtoknak = haereditaria possessionak, örökséges szerzeménynek = emptitia vagy acquisita haereditásnak ¹⁾ szokták nevezni, ez által megkülönböztetni kívánván a tulajdonosra őseiről szállott javakat az általa szerzettektől, e megkülönböztetést az utódai közti osztály, az öröklési elvek megállíthatása végett, mellőzhetlenül igényelvén. Ily értelembeli örökséggel még nőink is birtak; egy 1219-iki levélben t. i. ez áll: »Domina Margaretha uxor quondam Torcunca Comitiss habens terram haereditariam nomine Gilianus ex donatione patris eius, videlicet Forcasii et fratrum suorum, scilicet Joannis et Pauli.« ²⁾ Ki nem látná át, hogy itt igazi örökséget, vagyont érteni nem lehet?

Ehez képest bármely pórnak, sőt rabszolgának is mindazon vagyonkája, melyet utódira hagyott, öröklött jó volt, de volt-e egyszersmind valódi értelembeli örökség is, akkor főleg, midőn ő saját ingatlanlannal nem is birhatott?

Azonban e műszónak mind a kétféle természetű javakra, a vagyonra és birtokra alkalmazása által a köztük való ama különbség, melyet IV. Béla még tisztán értett s a lehető legvilágosabban ki is fejezett, nemsokára annyira megszűnt, hogy már a nagy Mátyás előtt a magyar nemzetségi örökség ignota quantitassá vált. Csodálhatni-e tehát, hogy Verbőczy mélyen hallgat róla?

¹⁾ Azonban ez alatt a rokontól, sőt más idegen nembelítől szerzett igazi eredeti örökséget is érthetni, melynek természetét a vásár meg nem változtatta és Horvát István Magy. Nemzets. 91—92. l. csakis ilyen értett.

²⁾ Ritus explor. verit. §. 130. és Fejér T. 7. V. 1. 200. l.

Mi nem kívánjuk vitatni, hogy az ekként használt »haereditas« műszó a két fogalom közül melyiket fejezte ki hívebben, de azt bátran állítjuk, hogy mindkettőre egyaránt alkalmazása: fából készült vaskarika volt, mert más eszme az örökség, meg más az öröklöttség, amaz *ius haereditarium*, emez *ius successorium* lévén.

A collationalis birtok = possessio, a maradékra átszállás által épen úgy fölvette az ösiség jogait, igényeit, minőleg a vagyon = haereditas; de amaz mégsem birt ennek minden attributumával, következőleg a possessio nem azonosítható a haereditással, kivéve ha Kálmán 20-ik fejezete nyomán vagyoni rangra emeltetett, a mely tény által meg is szűnt azután possessio lenni, mert a fehér feketévé vált, ámde ezért állíthatni-e, hogy a fehér fekete?

Ezeknél fogva kérjük már, hogy a következő kifejezésekben az 1239. évből: »*omnes possessiones suas tam haereditarias, quam empticias et acquisitas mobilium, et immobilium*«¹⁾; az 1329. évből: »*nobis exposuerunt, quod ipsi inter cognationes ipsorum in possessionibus suis tam haereditariis, quam quocummodo acquisitis — — haberent divisionem*«;²⁾ és az 1337-ik évből »*universas possessiones* Herbordi de Reznek — — *et alias, in quibuscunque comitatibus et districtibus intra terminos regni nostri existentes tam haereditariae successionis, quam emptionis et acquisitionis titulo ipsum — — de jure contingentes, quibuscunque dicuntur, seu vocitentur nominibus*«;³⁾ lehet-e a haereditaria possessiók alatt örökséget, s nem inkább csak öröklöttséget értenünk, mert nem világos ellentét gyanánt áll-e itt a tulajdonosnak saját szerzeménye az általa öröklött birtokkal?

Midőn I. Lajos 1362-ben Szász-Zalathnáról ezeket mondja: »*Venerabilis capituli ecclesiae Albensis Trans. esset possessio haereditaria*«,⁴⁾ csak annyit állított, hogy a káptalan Zalatnát azon időkoránál, melytől kezdve Rosenthal Miklós ahoz igényt formált, jóval régebben bírja.

Épen ezen oknál fogva a tulajdonos a maga nyerte birtokát rendesen csak »possessio« néven szokta említeni. Így 1067-ben Péter gróf, a zásty-i apátság alapítója: »*Possessionem in Scenholm, quam dux (Béla herczeg) michi dedit, ego monasterio subdidi*«. ⁵⁾

Hasonlólag 1330-ban János nádor mondja: »*Possessionem*

¹⁾ Fejér T. 4. V. 1. 162. l.

²⁾ Fejér T. 8. V. 3. 403. l.

³⁾ T. 8. V. 4. 229. l.

⁴⁾ T. 9. V. 3. 309. l. és az erdélyi országos levéltárban: Elenchus in decem Tomos fragmentorum in archivo Albensi collocatorum pro regio Gubernio transcriptorum. T. 1. folio 159.

⁵⁾ Magy. Történelmi Emlékek 1. oszt. 6. k. 24. l.

nostram Zidam vocatam, collatam nobis et confirmatam a domino illustri rege Hungariae.« ¹⁾

E birtokoknak egyik sem adott »haereditas« nevet, mert azokat nem örökség gyanánt nyerték, de »haereditáriáknak« sem nevezhették, mert még csak az ők, mint első tulajdonosok kezén forogtak.

S hogy IV. Bélának mennyire tiszta fogalma volt e részben is, újabb adattal igazolhatjuk; ő t. i. egy 1244-iki adománylevelében ezeket mondja: »que utique terra *Philippo comite decedente sine liberis, quanquam ad nostras manus iuxta approbatam Regni nostri consuetudinem devolvi debuisset, nos tamen ipsam cum ceteris possessionibus suis fratri suo — — duximus conferendam.*« ²⁾ Hogy e birtokok Fülöpre nem atyjáról szállottak, hanem azokat maga s csakis saját nevére nyerte, abból világos, hogy noha testvére még élt, mégis az ő magszakadásával a királyi jognak föléledéséről tétetett említés, s mert különben, ha t. i. a birtokok ősiek lesznek vala, testvére nézve az adomány fölöslegessé, sőt szükségtelenné vált volna, ez a nélkül is természetes és törvényes örökös lévén.

Azt hiszszük, hogy e tárgyat legtisztábban felvilágosítja a következő adat. A Palásthyakat az esztergomi érsek birtokukért perbe fogván, III. András 1295-ben kelt ítéletében ezt mondja: »idem Bors — — et alii cognati — — exhibuerunt nobis privilegium D. Ladislai regis fratris nostri patruelis et capituli strigoniensis, in quibus vidimus contineri manifeste: quod ipsa *Possessio Palástih* tum ex collatione dicti D. Ladislai regis, tum etiam praeemptionis titulo *ad ipsos fuisset iure haereditario devoluta.*« ³⁾ Ime, Palástih részint adományozott, részint zálogolt birtok = possessio volt, s mégis öröklöttségi jognak állottnak mondatik, mint az az alperesekre szülőikről szállott.

¹⁾ Fejér T. 8. V. 3. 486. l.

²⁾ Fejér T. 4. V. 1. 340. l.

³⁾ Fejér T. 6. V. 1. 341.

THÖKÖLY IMRE

ÈS A FRANCZIA DIPLOMATIA.

(A francia külügyministerium levéltárában levő »Hongrie« című hét
kötetes gyűjteményből.)

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

VIII. 2. a. uril 1677. Copie de la lettre du Comte de Tékeli au Roy.

Serenissime, Potentissime et Cristianissime Rex, Domine Domine mihi Clementissime.

Dum per inauditas oppressiones et crudelitatum Austriacarum infinitos modos florentissimum Hungariae regnum ad extremum tenderet interitum, non sine singulari dei providentia contigit, ut per promissionem benigni succursus cristianissimi Majestatis Vestrae, quem ejusdem ministri et praeprimis excellentissimus dnus marchio de Bethune nobis realiter et fideliter significavit, novos quasi spiritus et in imis extremitatibus summum stabilimentum consolationemque sumeret, quam cristianissimae Majestatis Vestrae decantandam toto orbi clementiam prouti devotissimis ad animorum affectibus acceptant universi, ita et ego submississimis obsequiis eandem demereri pro omni possibilitate contendam, nullam unquam occasionem praetermissurus contestandi devotionem illam, quam cristianissimae Majestati Vestrae et mecum gens Hungarica in communi debet. Plura ex orali declaratione nobilis domini Danielis Absalon aulæ meae familiaris cristianissima Majestas Vestra intelligere dignabitur, cui ut fides adhibeatur, submississime rogo. Servet divinum numen christianissimam Majestatem Vestram quam diutissime incolumem, et ad emolumentum cristiani orbis felicissime regnantem. Datum in Fogaras die secunda mensis Aprilis 1676.

Cristianissimae Majestatis Vestrae

*cliens et servus humillimus
comes Emericus Teokoly.*

Jegyzet. A dült betűkkel szedettek titkos jegyekkel.

IX. 1677. október 28.

Excellentissime Domine Supreme Cancellarie regni, Domine et Patrone mihi gratiosissime.

Habeo profecto Excellentissime Domine modum dignum, quo et mihi, genti meae et in principaliori augustissimi christianissimi regis majestati domino nostro clementissimo congratulandi: mihi quod licet per meam exilem personam, persvasionemque negotium bene ceptum jam in effectum in parte deductum patriae meae dulcissimae, quia clementem protectionem in parte invictissimi exercitus et auxilii gallici assistentiam dulciter oculis suis in visceribus regni Hungariae cernit, una cum generali suo fratre meo charissimo illustrissimo dno Paulo Wesseleny, sed et christianissimo regi domino nostro clementissimo juste congratulari debeo, ad ejus enim gloriosum et invictum nomen statim in initio ingressus nostri in patriam nebula densissima fastus et arrogantia germanica gloriose dissipata est; cumque jam nihil aliud desideret, et res statusque hungaricus non aliud demisse expetat, quam continuationem rerum foeliciter inceptarum, id cum ea, quae par est, devotione, Excellentiae Vestrae veluti primi et vigilantissimi ministri mediationem et efficacem promotionem per me etiam charissima patria mea expetit et supplicat, ut Excellentia Vestra hujus foelicissimo incepti foeliciorem et optatissimum exitum ita promovere dignetur, ut exinde immarcacibilis gloria clementissimi domini nostri augeatur, inimicus conculcetur, et patria dulcissima nostra hungarica post tantam tiranidem Austriacam in pristinam libertatem reinducta requiescat et reflorescat, aeternaque gratitudine agnoscat se ereptum esse clementissimo auxilio et benigna protectione potentissimi et invictissimi terrarum monarchae dni nostri clementissimi. Interim me meumque illustrissimum fratrem (sine omni jactatione) horum principale instrumentum gratiosissimae protectioni humillime iterato recomendans supplico, ut nostri clientum suorum humillimorum gratiosissime recordari, nosque clementis protectionis regiae particeps efficere non dedignetur. His divinae protectioni Excellentiam Vestram comendans maneo,

Excellentiae Vestrae

Datum in castris ad Munkacz positis die 28. Octobris, anno 1677.

humillimus et obligatissimus servus

Lad. Wesseleny
comes in Murany.

(Eredeti.)

X. 1677. oktober 28.

Invictissime ac Potentissime Rex Christianissime, Domine Domine mihi colendissime.

Nullum mihi est dubium, quin ante augustissimum Majestatis Vestrae tronum repraesentatum sit, quod afflictam patriam et gentem hungaricam ego etiam exul et degens in Polonia persvasionibus meis adduxerim, ut se demisse clementi et benignae augustissimae Majestatis Vestrae clementiae et protectioni cum ea, qua par est, subjectione submittere velit, et sane non in utili fructu; cum enim invictissima Majestatis Vestrae pars auxilii in dulcissima patria mea una mecum comparuisset, statim ad solam famam Majestatis Vestrae exercitus et fastus germanicus fusus fugatusque, ulterioris clementis protectionis spe afflictum et attritum statum nostrum, supra quam dici potest, recreavit. Demisse igitur et cum summa congratulatione aeviternae gloriae Majestatis Vestrae augustissimum ejusdem tronum supplex veneror, me gentemque meam ulteriori benignitati augustissimae protectioni et innatae clementiae dans et resignans supplico, jam clientes suos post deum in ipsius misericordia et clementia sperantes juvare, manutenere et ad progressum ulteriorem victoriarum sub benignis suis auspiciis clementer dignetur, pro qua Majestatis Vestrae benignitatis clementia augmentum victoriarum, amplificationem regnorum, et foelix gubernium demissa mea subjectione exoptans maneo,

Majestatis Vestrae sacratissimae

Datum in castris ad Munkacz positis die 28 Octobris anno 1677.

perpetuus fidelis cliens
Ladislav Wesselenyi
comes in Murany.

(Eredeti.)

XI. 1678. marcius 10.

Excellentissime Domine Dne mihi gratiosissime.

Quandoquidem ex dei singulari benedictione, et solerti cura excellentissimi domini Marchionis de Bethune, negotia dominorum Hungarorum exulum in eum ordinem sunt redacta, ut jam amplius de illis dubitandum non sit; brevi enim castra sumus metaturi, et quicquid dei auxilio potuerimus, pro immortalis gloria christianissimi regis domini dñi mei clementissimi, et liberatione gentis hungaricae summo cum ardore et studio facturi. Quapropter Excellentiam Vram obnixe rogandam duxi, quatenus

causam hanc ulteriusquoque coram christianissima sua majestate promovere efficaciter ne dedignetur. Meas quoque humillimas instantias per ablegatum nostrum magnificum dñm Absolon proponendas pro consveta sua dexteritate, Excellentia Vra commendare velit; secura sit in eo, quod me semper ad servitia et tantam benevolentiam demerendi studia, Excellentia Vestra paratissimum habebit. Magnificum dominum ablegatum, tanquam hominem rectum, et in rebus hungaricis peritum Excellentiae Vestrae recomendo. In reliquo deus longaevam vitam et prosperitatem in rebus Excellentiae Vestrae tribuat, cordicitus voveo.

Datum in arce Kővar die 10. mensis Martii anno 1678.

Excellentiae Vestrae

servus obligatissimus

Michael Teleki m. p.

(Eredeti.)

XII. 1678. marcius 10.

Serenissima Regia ac Christianissima Majestas Domine Due mihi clementissime.

Compareo ante solium gloriosissimum Majestatis Vestrae Christianissimae cum debita submissione, jam cum inclytis Hungariae statibus exulibus, per ablegatum nostrum magnificum dominum Danielem Absolon, repraesentaturus tractatus praeterito anno initi ratihabitionem, et pro tanta christianissimae Majestatis Vestrae clementia, realem in rebus agendis submissionem et promptitudinem: supplicans Mattem Vestram humillime, verba per dominum ablegatum, meo nomine etiam proponenda, in sinum Majestatis Vestrae christianissimae admittere ne dedignetur. Secura in eo Mattas Vra esse velit, quod contractis undiquaque exercitibus, quo citius fieri potuerit, deo auxiliante, pro perenni gloria nominis et clementiae Majestatis Vestrae, liberationeque ab oppressione Austriae tyrannica inclytae gentis hungaricae, castra sum metaturus, et per indefessam cooperationem et promotionem rerum exllmi domini Marchionis à Bethune, operationes aggressurus. Credens firmiter Mattem Vram christianissimam, nos non modo non deserturam, sed pro exigentia tantae actionis clementiam nobis declaratam aucturam. Quo ipso splendorem addet tam gloriosis triumphis, quibus parvo sub tempore obtentis, exteras etiam nationes Majestas Vra ad stuporem concitavit; me vero cum inclytis statibus Hungariae, in devotione erga Majestatem Vram christianissimam confirmabit. De coetero longaevam vitam, intentionum Mattis Vrae christianissimae felicissimos suc-

cessus humillime apprecor. Datum in arce Kővár die decima mensis Martii, anno millesimo, sexcentesimo, septuagesimo octavo.

Serenissimae regiae ac christianissimae Mattis Vestrae
devotissimus ac humillimus cliens
Michael Teleki m. p.

(Eredeti.)

XIII. 1678. m a r c i u s 10.

a)

Potentissima ac Christianissima Regia Mattas Due Due nobis clementissime.

Humillima ac demississima obsequiorum nrorum in gratiam christianissimae Mattis Vrae devotione praemissa.

Eluxit tandem ope ac clementia christianissimae Mattis Vrae densissimis Austriacae tyrannidis cineribus profunde obruta, decantatissimae quondam gentis Pannonicae foelicitatis ac gloriae spes, Rex christianissime Due Due nobis clementissime! et pristini fulgoris radios, dissipatis malignantibus nebulis, animis nris jam penitus sub malorum onere fatiscentibus uberrime infudit. Foelicem sane gentem Pannonicam, cui magna ex parte sedibus extorri patria pulsae, libertatibus omnibus privatae, ad incitas redactae, ac vix pristini nominis sui naufragii tabulas retinenti, in virentem florentemque securitatis portum excensionem facere licuit: foelicem Pannoniam, futuram multo magis foelicem, si ita christianissimae Matti Vrae placuerit, ut et illud nuci inclusum olim Ilium foelix audit, quod a magno regnorum domitore ex ruinatis ruderibus, in spem caltioris fortunae erectum ac taeniis exornatum sit: festis futurae gentis Pannonicae faelicitatis christianissimae Mattis Vrae literae, ad nos demissimos suos clientes, ex palatio sancti Germani à Laja exaratae, quas tanquam aeviternum christianissimae Mattis Vrae erga afflictissimam gentem hungaricam, regiae benignitatis monumentum, humilima cum subjectione ac perpetua gratantis animi memoria demississime accepimus. Et ut ne quicquam ad foelicitatis nrae cumulum deesset, de eo illmus dnus Michael Teleki, denominatus jam dudum, et maximo cum fervore a gente hungarica pro summo belliduce optatus, nomine vero christianissimae Mattis Vrae ab excellentissimo dno Marchione Francisco à Bethune, ordinis regii equite ac christianissimae Mattis Vrae ad serenissimum Poloniarum etc. regem legato extraordinario ac plenipotentuario, confirmatus, abunde providit, qui contemptis heroice difficultatibus, quibusvis erga ruinatam patriam suam summe affectus, ac christianissimae Matti Vrae complacere quam ardentissime studens, tractatui inito,

ex parte praesentia sua satisfacit, et complementum eidem addere, expeditione generali propediem futura, summo studio satagit; nec inclementiam fati extimescemus, triumphantes christianissimae Mattis Vrae manus, taeniis rudera Ilii Pannonici exornantes, ac foelicissimo victoriarum cursu totum fere terrarum orbem gloriosissime implentes, e longinquo invidentis: recognoscenda sane nobis et in futurum toti genti hungaricae, praementionati excellmi dñi Marchionis de Bethune provida cura, et in promotione rerum nrarum ad gloriam christianissimae Mattis Vrae summum et indefatigatum studium; quo nutantibus per cunctationem antecessoris negotiis, ita consultum est, ut quasi ex emortuali pulvere resuscitata, novos spiritus sumserint, tendantque ad potentem ex hac parte virium Austriacarum distractionem, et intentionum nrarum indubios successus, sub valida protectione christianissimae Mattis Vrae promovendos. In summa debitum ergo humilimae gratitudinis nrae officium, praesentium exhibitorum magnificum dñum Daniele Absolonem, tamquam ablegatum gentis nrae ad thronum christianissimae Mattis Vrae magna ac indubia cum spe expedivimus, eandem demississime orantes, praefatum dñum Absolonem fratrem et amicum nrum pro ablegato nro agniti in augustissimum suum conspectum admittere, propositiones ejusdem nomine nostro instituendas faventissime exaudire, et ad nos cum benignissima regiae suae clementiae aura remittere, gentemque nrām ad solium christianissimae Mattis Vrae procumbentem refocillare clementissime dignetur. Cujus clementiae regiae nos unice humilima cum subjectione recommendantes manemus,

Potentissimae ac Christianissimae Mattis Vrae

Datum in generali congregatione Somkut, die 10. Martii celebrata anno 1678.

demississimi servi ac clientes
supremus bellidux, consiliarii
ac dñorum comitum, baronum
magnatum, nobilium ac militum
Hungarorum utriusque ordinis
pro libertatibus patriis belligerentium universitas.

(Eredeti.)

b)

Excellentissime Domine Dne nobis colendissime ac gratiosissime.

Humillimam servitorum nostrorum in gratiam Excellentiae Vestrae devotionem.

Cum gratiosissimus erga gentem hungaricam jamdudum sub intollerabili Austriacae tyrannidis jugo fatiscentem, ac pri-

stini nominis scintillulas inter densissimos malignitatis fortunae cineres aegerrime retinentem excellentiae vrae favor, quo in promovendis miserrimarum hujus regni reliquiarum, nobisque pro libertatibus patriis jam dudum patria extorrium negotiis coram augusto christianissimi regis domini domini nri clementissimi throno indefesse ac foelicissime Excellentia Vra usa est, nobis luce ipsa meridiana clarius elucescat, eadem porro Excellentiae Vestrae gratia freti medio praesentium, necnon earundem exhibitoris fratris et amici nostri magnifici domini Danielis Absolon, gentis nostrae ad christianissimam suam majestatem ablegati, Excellentiam Vestram humillime invisendam esse officii nostri duximus praefato ablegato nostro oretenus quaedam Excellentiae Vestrae proponenda committentes: eandem humillime precamur, quatenus praementionatum fratrem nostrum pro ablegato gentis nostrae agnitum benigne fovere, eidem faventissimam christianissimae suae majestatis audientiam procurare, supplicationes nostras humillimas in augustissima majestatis suae christianissimae conspectu demississime proponendas promovere, ac olim ruinatam jam vero clementissima ope ac benignitate christianissimi regis e rudibus suis resurgere incipientem gentem hungaricam solito suo zelo ac favore prosequi gratiosissime dignetur. Cujus nosmet gratiae ac sincero affectui cum maxima spe quam humillime recommendantes manemus,

Excellentiae Vestrae

Datum ex generali congregatione nra in possessione Somkut, die 10. Mar. anno 1678. celebr.

humillimi servitores
supremus bellidux, consiliarii
ac dnorum comitum baronum
magnatum nobilium ac militum
Hungarorum utriusque ordinis
pro libertatibus patriis belligerentium universitas.

(Eredeti.)

XIV. 1678. május 24.

a)

Excellentissime Domine.

Quando in contestationem devotionis meae Excellentiae Vestrae publicas curas interpello, non judicabit, spero, temerarium. Quantum universa Hungarorum natio Excellentiae Vestrae debeat, testatur ejusdem gratiosa propensio, quam in promotione rerum hactenus impendit. Sentiet Excellentia Vestra pro tantis meritis aeternam gratitudinem, et quia recordatio ejusdem Excellentiae

Vestrae jam in omnium animis versatur, certum est quod famam dati patrocinii perpetua memoria illustrabit. Ego me in gratiam Excellentiae Vestrae commendo sperans eandem non tantum publicam causam recommendatione sua apud christianissimum regem porro adjuturam, sed et me, qui cultum et obsequia mea ad nutus Excellentiae Vestrae depono, favore et gratia sua complexuram. In reliquo Excellentiae Vestrae vitam et felicitatem desiderans maneo, dum vivo

Excellentiae Vestrae

Datum in castris ad Tasnad positis 24. Maii anno 1678.

servus obligatissimus

comes Emericus Theokeoly m. p.

(Eredeti.)

b)

Christianissime Rex.

Quandoquidem sub auspiciis clementiae Majestatis Vestrae genti hungaricae declaratis, cura item directioneque sedula excellentissimi dni marchionis de Bethune in illum statum res nostrae devenerunt, ut jam duce belli habito, et reliquis, quae ex parte dnorum Hungarorum desiderabantur, in ordinem redactis, nihil restare videatur, quam operatio, quam jam aggredimur. Quapropter egoquoque coram Matte Vestra christianissima, per modernam occasionem medio ablegati status communis per magnificum dominum Daniele Absolon humillime me sistere volui, supplicans Majestatem Vram demississime, ut relationes informationesque praefati dni ablegati, de profundissima devotione mea benigne admittat, nihil enim magis desidero, quam ut vindicatis ab oppressione libertatibus Hungaria, cujus dulce solum et paternas fortunas in tenera aetate nulliusque criminis in Austriam vel conscius vel capax derelinquere debui, in meliorem felicitatem, cum immortalis gloria Mattis Vrae, restituatur. Servet divinum numen Mattem Vram ad salutem orbis et Hungariae publicam quam diutissime felicem addatque triumphis triumphos, ita vovet,

Christianissimae Mattis Vestrae

devotissimus et humillimus

servus et cliens

comes Emericus Theokeoly m. p.

Datum in castris ad Tasnad positis 24. Maii ao. 1678.

(Eredeti.)

XV. Copie de la lettre de *Mr. le Comte de Teokeoly* du 31. May
1678 du *Camp de Vezén*.

Excellentissime Domine Dne mihi colendissime.

Qualiter fuerim ex congregatione *Somcutensi* expeditus pro *militia confiniariorum*, super eo dudum informatam esse Excellentiam Vram non dubito. Satis laboris habui in *militia illa congreganda* per totum regnum *dispersa* et nisi ipse in persona praesens fuisset et illos de realitate negotiorum assecurasset, multos verbis bonis, alios *donis* et reliquos strictiori etiam animadversione *congregassem*, omnino *castra* hoc vere metari vix potuissemus; sed eo etiam majores mihi difficultates procreatae fuerant in ipsis *conservandis*, nam dudum comparuissem, sed propter tardiores adventum *copiarum ex Polonia et pecuniae* coactus fueram illos per aliquot septimanas *in via detinere*. Labores, difficultates propterea quotidie fuerant novae, sed *respectus boni publici* et Excellentiae Vrae, quam semper veneror, quantumcumque molestiarum sufferre bono animo paratus fui, ut tandem superatis his omnibus, paucis relictis *militibus gregariis* in pulchro numero ad *conjunctionem* cum illmo dno *Teleki et copiis* Vrae Excellentiae eosdem adducerem, cum quibus facto jam ordine et finita *persolutione* dei auxilio quotidie bonum *publicum cooperari non intermittam*, super quibus homines etiam Vrae Excellentiae sufficiens testimonium perhibere poterunt. Litteras Ex^{ae} Vrae, quas debito cum honore accepi, me etiam ad serviendum paratissimum, tandem ardentiorum ad intentionem *christianissimae majestatis* et praesentium rerum promotionem reddiderunt Vram Ex^{am} obnixè rogo, dignetur constanter credere, quod omnia possibilia indesinenter paratus sum facere, ut videat Ex^a Vra, si non illa, quae desiderarentur, tamen quae fieri possunt, a me prompto animo exequi. Desiderarem et quidem summopere, siquidem ad margines *Poloniae* abituri sumus et audio Ex^{am} Vram etiam *appropinquari*, si mihi felicitas illa contingeret, ut ipse devotionem erga christianissimam *majestatem* et obligationem erga Ex^{am} Vram in persona coram Ex^a Vra repraesentare et declarare possem, illam diem gaudio et felicitate plenam *exilii mei* decantarem, quando coram persona desideratissima Ex^{ae} comparere mihi liceret, cujus favori et gratiae me ulterius quoque commendo. Servet deus Ex^{am} Vram salvam et incolumem duitissime cordicitus roveo.

Excellentiae Vrae

servus humillimus et obligatissimus
comes Emericus Teokeoly.

Jegyzet. A dült betűkkel szedettek titkos jegyekkel.

XVI. A Versailles ce 19-e octobre 1678.

a)

Du roi au prince de Transsylvanie.

Mon cousin, j'ai reçu des mains du sieur Absolon votre envoyé auprès de moi la lettre, que vous m'aviez écrite et j'ai appris de lui avec plaisir, quels sont vos sentiments sur ce qui regarde mes intérêts, et la confiance, que vous prenez en mon amitié. Je lui ai fait connaître, combien vous devez vous la promettre assurée et que je verrai avec beaucoup de satisfaction les occasions, qui se représenteront de vous en donner des marques. J'ai su bien particulièrement par le marquis de Bethune, mon ambassadeur extraordinaire en Pologne, l'état des affaires qu'il a traitées en mon nom avec vous; je lui donne de nouveau mes ordres sur celles, dont vous avez chargé le sieur Absalon de me parler et sur lesquelles je lui fait connaître mes intentions, du reste me remettant au conte, qui vous en sera encore rendu par ledit sieur Absalon. Je ne ferai la présente etc.

A Versailles ce 19. octobre 1678.

b)

De monsieur de Pomponne au prince de Transylvanie.
Monseigneur.

Je dois à votre altesse de très humbles remerciements de la lettre, qu'elle m'a fait l'honneur de m'écrire. Je chercherai avec d'autant plus de plaisir à lui rendre les services, qu'elle demande de moi auprès du roi, que je vois sa majesté plus portée de lui donner des marques de son affection; c'est ce que j'ai prié monsieur Absalon de faire connaître à votre altesse. Je la supplie cependant d'être persuadée du respect avec lequel je suis

Monseigneur

de votre altesse

très humble et très obeissant serviteur.

A Versailles ce 19. octobre 1678.

c)

A monsieur Theokeoli.

Mons. le comte Theokeoli. Le sr. marquis de Bethune, mon ambassadeur en Pologne, vous a déjà fait connaître, quels sont mes sentiments pour vous et vous en serez informé plus particulièrement par le sieur Absalon, qui m'a remis la lettre, que vous

m'avez écrite. Il vous assurera de ma part du plaisir, que j'aurai toujours à pouvoir donner des marques de ma protection et de ma bienveillance. Et sur ce je prie dieu, qu'il vous ait, monsr. le comte Theokeoli, en sa sainte garde. Ecrit à Versailles ce 19-e jour d'octobre 1678.

d)

A Versailles ce 19. octobre 1678.

De monsr. de Pomponne à monsr. Theokeoli.

Monsieur.

Je vois avec bien du plaisir par la lettre, qu'il vous a plu de m'écrire, la persuasion, ou vous êtes, que je contribuerai toujours autant. qu'il sera en moi, au succès des affaires, dont le sieur Absalon a rendu compte à sa majesté. Je tâcherai de maintenir dans la suite la juste opinion, que vous en avez, et profiterai avec plaisir des occasion de vous témoigner, que je suis véritablement . . .

e)

A monsr. Teleki.

A Versailles ce 19. octobre 1678.

Monsieur le comte Teleki. L'affection, avec laquelle j'ai bien voulu accorder ma protection aux hongrois pour le recouvrement de leur liberté et de leurs privilèges, m'a fait voir avec beaucoup de plaisir la résolution, que vous avez prise de vous mettre à la tête de leur armée. J'en ai conçu d'abord beaucoup d'espérance pour le bien de leurs affaires et je ne doute pas, que continuant à y donner toute l'application, que vous y avez apporté jusqu' à cette heure, les succès de leurs armes ne soient tels, quels se les sont promis sous votre commandement. Le sieur Absalon, qui m'a remis la lettre, que vous m'avez écrite, m'a assuré des sentiments, que vous conserver pour mon service, et il vous témoignera à son retour, que je serai toujours bien aise de vous donner des marques de mon affection et de mon estime. Cependant je remets au marquis de Bethune, mon ambassadeur extraordinaire en Pologne, de vous faire connaître mes intentions sur ce qui regarde les affaires, qui vous touchent, et dont ledit sieur Absalon m'a parlé de votre part, sur ce je prie dieu, qu'il vous ait, monsr. le comte Teleki, en sa sainte garde. Ecrit à Versailles ce 19-e jour d'octobre 1678.

f)

De monsr. de Pomponne à monsr. Teleki.

A Versailles ce 19-e octobre 1678.

Monsieur.

J'ai reçu avec plaisir par monsr. Absalon la lettre, qu'il vous a plu de m'écrire et je le prie de vous en faire à son retour mes remerciements. Il vous fera connaître en même temps l'estime particulière, que j'ai conçue pour votre mérite et la vérité, avec laquelle je suis, monsieur, votre très humble et très affectionné serviteur.

g)

A Versailles ce 19-e octobre 1678.

A monsr. Wesselini.

Monsieur le comte Wesselini, j'avais déjà connu par le sr. marquis de Bethune, mon ambassadeur extraordinaire en Pologne, l'affection, que vous avez toujours fait paraître pour le recouvrement de la liberté de votre patrie. J'apprends par la lettre, que vous m'avez écrite, et par le conte, que le sieur Absalon m'en a rendu, que vous n'oubliez rien, pour arriver à cette fin, et j'y vois avec beaucoup d'estime les soins et l'application, que vous y donnez. J'en veux attendre un succès heureux, auquel je serai toujours bien aise de contribuer de ma protection. Cependant après vous avoir assuré de ma bien vailance, je ne ferai la présent . . . etc.

h)

De monsieur de Pomponne à monsr. Wesselini.

A Versailles ce 19-e octobre 1678.

Monsieur.

Je vous suis très obligé de la lettre, qu'il vous a plu de m'écrire. Monsr. Absalon qui me l'a remise, vous assurera ainsi, que je l'en ai prié et de mon estime pour vous et de l'affection, avec laquelle j'embrasserai toujours les occasions, de vous en donner des marques par mes services. Je vous prie, d'en être persuadé et de me croire monsieur

votre très humble et très affectionné serviteur.

i)

Aux seigneurs Hongrois.

A Versailles ce 19-e octobre 1678.

Très chers et bons amis, nous avons appris avec plaisir par la lettre, que vous nous en avez écrite et par le rapport, que nous en a fait le sieur Absalon, votre envoyé auprès de nous la confirmation des avis, que nous avions déjà eus par le sr. marquis de Bethune, notre ambassadeur extraordinaire en Pologne, de l'état favorable de vos affaires. Notre unique fin dans tout ce, qu'il a négocié avec vous, a été de contribuer au maintien de votre liberté et de vos privilèges. Ce nous est une satisfaction bien particulière, d'apprendre par vous même le succès, qu'on en les veut (?) que nous nous étions proposées. Nous espérons, que les suites ne seront pas moins heureuses et nous voulons bien, que vous soyez assurés de la continuation de notre protection, comme nous remettons au sieur marquis de Bethune l'exécution de nos ordres pour ce qui vous regarde. Vous apprendrez . . . particulièrement par lui, quelles sont nos intentions, mais nous serons bien aises, que vous soyez persuadés des assurances, que le sieur Absalon vous portera de notre part de notre affection et de notre bienveillance. Sur ce nous prions dieu, qu'il vous ait très chers et bon amis en sa sainte garde. Écrivez à Versailles ce 19-e jour d'octobre 1678.

k)

De monsr. Pomponne aux hongrois.

A Versailles ce 19-e octobre 1678.

Messieurs.

Vous connaissez par la lettre, que le roi vous écrit, quels sont les sentiments de sa majesté pour vous et ce que vous devez vous promettre de la continuation de sa protection. Pour moi messieurs je me ferai toujours un plaisir bien particulier de contribuer autant qu'il sera en moi à tout ce qui peut être de vos avantages et j'ai prié le sieur Absalon de vous confirmer encore les assurances, que je vous en donne. Je reçus par lui la lettre, qu'il vous a plu de m'écrire; je vous en suis particulièrement obligé et suis messieurs.

XVII. 1678.

Ad christianissimam Majestatem,
Propositiones ex parte celsissimi principis
Transilvaniae.

1. Non mirabitur christianissima majestas, quod celsissimus princeps obligationi et desideriis suis, tardius, quam voluisset, et

par erat, satisfaciat, concitati ab Austria intestini et periculosi motus obstabant, non voluntas christianissimae majestati semper devota.

2. Ut negotium Hungariae, quod excellentissimus dominus Marchio de Bethune quasi ex cinere resuscitavit, cum protectione christianissimae majestatis non tantum vigorose susciperetur, sed et ad vindicandam ab oppressione Austriaca hungaricam libertatem cum pondere continuaretur: celsitudo sua emisit illustrissimum dominum Teleki, cum caractere et diplomatibus ad omnes status Hungariae munitum, ut pro duce belli etiam ex sua parte ab omnibus agnosceretur, donec facultatem in propria persona agendi a Porta acciperet.

3. Mittit ratificationem tractatus, demisse instando, ut christianissima majestas ex sua etiam parte ratihabitionem elargiatur.

4. Quod si celsitudini suae nunc vel imposterum, propter negotia Hungariae et tractatum cum christianissima majestate aliqua pericula, vis et incommoditates sustinendae essent, in tali casu ne a christianissima majestate spe et assistentia destituatur, obsequiose rogat, expectando superinde benignam assecurationem.

5. Conventum erat in tractatu, ut copiae auxiliares, si quartiria in ditionibus celsissimi principis sumere necessitarentur, sumptibus suis viverent, quod cum praeterita hyeme, quando eadem copiae, denegatis a Turca quartiriis, in partes Transilvaniae descenderunt, liberis tamen quartiriis usae, contigerit; posset sua celsitudo satisfactionem ex mente tractatus praetendere, sed quia respectus christianissimae majestatis apud suam celsitudinem summus est, cessit praetensione hac, et proposuit excellentissimo domino Marchioni de Bethune, ut in contentationem plebis provinciae illius, ubi praenominatae copiae in quartiriis stabant, portio tributi, quam dicta provincia singulis annis dependit, ex munificentia christianissimae majestatis deponeretur, quod cum trium millium tallerorum summam non excedat, sperat celsissimus princeps christianissimam majestatem propositioni huic benigne assensuram.

6. Cum celsissimus princeps in sustinendis negotiis, maxime vero a tempore initi tractatus, quem perduelles in defectionis crimen in Porta praepostere rapiebant, maximas expensas fecerit, instat, ut si imposterum in ulteriori promotione tanti negotii quid expenderet, habeat ex benignitate christianissimae majestatis refusionem, paratus est, quicquid facultas et vires permiserint, efficere, ut antemurale hoc ab oppressione Austriaca vindicatum, ad publicam christianitatis utilitatem conservetur, et gloriosa in aeternum sit christianissimae majestati data Hungariae protectio.

Propositiones ex parte dominorum exulum.

1. Coram throno christianissimae majestatis provoluti pro exhibita protectione immortales, submississimas gratias agunt domini exules, declarando quod illustrissimum dominum Teleki concordibus votis et unanimi consensu in ducem belli a celsissimo principe Transilvaniae deputatum acceptaverint, constituentes ad latus ejusdem, secundum normam tractatus, consiliarios duodecim, qui belli et status negotia moderarentur.

2. Emittunt ratihabitionem tractatus, submississime rogando, ut christianissima majestas eundem ex sua quoque parte per scriptum benigne ratificet.

3. Quandoquidem belli cum bono ordine, et ad utilitatem publicam gerendi summum momentum sit disciplina militaris, ea vero, nisi copiae regulariter solvantur, vix sperari possit, eapropter status dominorum exulum submississime supplicat, ut christianissima majestas ex innata sua clementia declarationem excellentissimi domini Marchionis de Bethune, quam anno praeterito de solvendis copiis hungaricis secundum numerum fecerat, clementer confirmet, quo militia menstruatim soluta, in debitis obsequiis et justa obedientia retineatur. Quod si vero christianissimae majestatis benigna voluntas ea sit, ut punctum tractatus, de quantitate summae in suo valore maneat, instat praenominatus status in profundissima submissione, ut christianissima majestas dictam summam, pro intenendis quindecim millibus hominum, ex regia sua munificentia clementissime augere dignetur.

4. Cum intentio status dominorum exulum ea sit, ut favente divina clementia per protectionem christianissimae majestatis a dominatu et oppressionibus Austriacis in absolutam libertatem sese et regnum Hungariae vindicat, non intermittet, si post felicem, quem in tanta conjunctura sperat, armorum successum ad consultationem de forma instituendi regiminis perventum fuerit, consilium et benignissimam mentem christianissimae majestatis implorare, ut devotionem suam, et quam in aeternum se debere profitetur, gratitudinem demonstrat, cujus monumenta in omni submissione et promptissimis obsequiis semper sistet.

5. Quia jam ad illam maturitatem devenit cursus armorum, ut plurimi comitatus civitatesque sese junxerint, neque dubium sit, propediem universam Hungariam, oppressionis Austriacae pertaesam, communia pro libertatibus arma sumpturam, sperant et confidunt domini exules christianissimam majestatem protectionem suam, quae nutantibus rebus spiritum et vitam indidit, valide continuaturam, neque enim periculosiores ictus, quam in domo et cubili suo sentit Austria, cujus potentiae nutrimentum

cum in provinciis haereditariis subsistat, labefactari per bellum hungaricum facile poterit, vastatis vel in partes tractis, ditionibus patrimonialibus, quarum fides oppressionibus labefactata cum erga Austriam nutet, ubi vis et arma ingruant, obsequium facile abjicient. Proinde ut bellum istud ad imminutionem virum Austriacarum, et exinanitionem potentiae Austriacae toti orbi onerosae vel suspectae, et Hungaria in vicinas haereditarias provincias feratur, summae consequentiae est, ut auxiliares copiae christianissimae majestatis augeantur, universis autem regulariter salvatur, quod christianissima majestas pro summa sua sapientia benigne ponderabit.

Propositiones ex parte illustrissimi domini
Teleki.

Cum in respectu protectionis christianissimae majestatis et ex innato erga Hungariam patriam suam zelo, munus supremi ducis belli suscepit illustrissimus dominus Teleki, uxorem et liberos, dignitatem, fortunas et quietem vitae genus postponendo omni incertitudini, incommoditatibus et periculis: necessarium et ex ratione securitatis suae judicavit esse, ut praetensiones aliquas excellentissimo domino Marchioni de Bethune proponeret, sed quia excellentissimus dominus legatus in aliquibus duntaxat dictarum praetensionum eundem dominum Teleki contentavit, reliquis ad arbitrium et benignam resolutionem christianissimae majestatis remisit: idcirco praefatus illustrissimus dominus Teleki in ea, qua decet, submississima devotione instat, ut super quibus punctis cum excellentissimo domino Marchione de Bethune convenit, eadem christianissima majestas ratificare, quae vero restant, illis benignissime annuere dignetur.

Puncta, super quibus concordatum est, haec sunt:

1. Instabat, ut respectum et auctoritatem habeat in exercitu, et ut secundum tractatum omnes copiae ab eodem dependeant.

2. Ut arcem Kővár, et in illa uxorem et liberos in bona securitate et cum provisione rerum necessariarum possit relinquere, rogavit decem mille talleros.

3. Desideravit solutionem menstruaalem pro officio supremi ducis.

4. Proposuit, ut suis militibus, qui sunt in servitiis publicis regulariter solveretur.

5. Quia tormenta secum accepit ex arce, quae ad Transilvaniam pertinet, si eadem aliquo casu perderetur, et princeps vel status solutionem ab ipso deposcerent: petiit satisfactionem ab excellentissimo domino legato.

Puncta ad benignitatem christianissimae majestatis remissa sunt:

1. Si propter interessentiam in rebus Hungariae damna vel ruinas in bonis suis pateretur, humillime rogat et expectat a christianissima maiestate refusionem.

2. Cum exitus belli anceps sit et dubius, si casu quo ad illas extremitates deveniret, ut neque in Hungaria neque in Transilvania modum subsistendi haberet, et in Poloniam se recipere necessitaretur, demisse instat, ut in tali necessitate super efficaci protectione et honestae sustentationis mediis a christianissima maiestate assecuretur.

3. Ut vita durante ex regia munificentia pensione honestetur, christianissimae majestati humillime supplicat.

4. Cum praemissa acceperit super refusione expensarum, quas in manutenendis negotiis usque ad bellum fecit, submittit et hoc ipsum regiae benignitati.

5. Si in actu belli aliquo infortunio in manus hostiles, captivitatemque deveniret, ut christianissima majestas in eliberatione illius laboret, demississime precatur.

Super his omnibus expectato in profundissima submissione benignam declarationem christianissimae majestatis, et quia eidem innata clementia est, neminem a conspectu suo tristem dimittere, spero christianissimam majestatem ad praemissas humillimas supplicationes clementissime sese resoluturam, quam benignitatem celsissimus princeps Transilvaniae debitis obsequiis, domini vero exules et illustrissimus dn. Teleki aeterna submissione, et pari gratitudine demereri conabuntur.

Rájegyzve: 1678. Memoire du S^r. Absalon.

(Eredeti.)

XVIII. Copie de la lettre écrite au Pce de Transilvanie,

a)

28. decembre 1678.

Heri rediit ex Gallia dominus Absolon, cujus negotiationis executionem, cum per benignos ordines ad me remittere dignata fuerit christianissima mattas, institit dictus dominus Absolon, ut sibi resolutionem super punctis propositis elargirer. Principale erat ratihabitio tractatus, quam tametsi paulo post ipsius discesum ex Polonia acceperim, et non minus ex mente tractatus, quam ordinibus christianissimae mattis resignare voluissem; obstitit tamen negotii supra omnem spem mutati subita vicissitudo, quae cum et continentiis dicti tractatus et benignae intentioni christianissimi regis domini mei directe contrariatur, aequitatis et securitatis ratio exposcit, ut praedictae ratihabitiois extra-

dationem census suspenderem, donec vel fundamentalem totius negotii informationem acciperem, vel in tali statu reponatur, ut et gloriae regis mei et conditionibus tractatus et publicae Hungarorum militiae actiones responderent. Caeterum assecurari dnum Absolon, me non solum dictam ratihabitionem eidem ad manus traditurum, sed et reliquis propositionibus juxta ordines christianissimae mattis eo momento satisfactorum. dummodo res in eam formam reducantur, sicut ex dictamine tractatus et ipsa justitia atque gratitudine partes tenentur. Quicquid ad gloriam Celsitud. Vrae et ejusdem particularem contentionem pertinet, in eo prouti hactenus omne studium impendi, ita etiam in posterum faciam, ut cognoscat, quod semper sim et maneam.

b)

Copie de la lettre écrite a *Mr le Comte Teleki*

28. decembre 1678.

Reversus est ex Gallia dominus Absolon, remisit ad responsionem et conclusionem meam regiis declarationibus, quas praefatus a me diligenter requisivit. Nihil unquam denegavi, quod ad augmentum reputationis Excellentiae Vrae, et ejusdem privatam utilitatem opportunum judicavi. Sed cum christianissimo regi exhibitae propositiones formalem actionem secundum tractatum Kőváriensem praesupponant, et ad illam regii ordines limitentur, ea vero supra omnem spem et christianissimae mattis et meum interrupta sit, character meus non concedit concludere in re mutata, donec alios ab aula ordines non accep(taverim?) Interim tamen Excellentiam Vram de omni justa contentatione assecuro, in quantum punctis particularis tractatus satisficiat et actionem belli pro toties factis resolutionibus suis continuat. Confido in magnanimitate Excellentiae Vrae, quae tantas existimationum et privatae interessae conservandi stabiliendique occasiones non negligit, in mea sinceritate et amicitia nunquam frustrabitur, sed neque contentationes regiae, mihi credat, deerunt. Super his expecto responsum Excellentiae Vrae, cujus semper maneo . . .

c)

Copie de la lettre écrite *à la communauté des hongrois.*

28. decembr. 1678.

Dominus Absolon ex Gallia redux, requisivit a me responsionem et conclusionem regiarum resolutionum, quas christianissima mattas ad me remittere dignata est, principaliter sollicitavit ratihabitionem tractatus, quam paulo post discessum ejusdem

domini Absolon ex Polonia accepi. Hoc sum nescius, quod conditionem tractatus et novissimi ordines regis mei ratihabitionis elargitionem deprecant, sed cum longe alia facies rerum sit, quam cum dominus Absolon in Gallia negotiaretur, ea superinde aperte Dominationum Vrarum suscepta et acta videatu r, quae tractatui et gloriae christianissimi regis aliorumque praedjudicant, dictam ratihabitionem extradare in praesenti non potui, donec quomodo in rebus procedatur, non cognovero. Interim dominum Absolonem assecuravi, non me solum ratihabitionem extradaturum et omnem (?) satisfactionem ex regiis ordinibus in eo momento, quo rem ex fundamento tractatus integram, ut corpus illud iterum readunitum videro, cum quo tractatum inivi. Facio in hoc passu, quod iustitia et recta ratio, et recepta inter colligatos consuetudo postulat. Possunt autem Dnes Vrae de meo affectu semper esse assecuratissimae, qui in ulteriori promotione negotii nihil praetermittam, dummodo Dnes Vrae propriae salutis non resistent. Expectabo a Dominationibus Vris plenas informationes quam citissime, ut quid ultra agenda et quomodo res sustinendae, tempestivas sumam mensuras. Quibus in reliquo recta consilia, omnemque publicam et privatam felicitatem desiderans maneo.

XIX. 1679. aprilis 23.

Copie de la lettre de mr. le comte Throkeoli à mr. de Bethune.

Reputassem in summa facilitate, si respectum, quem erga Excellentiam Vram semper habui, potuissem vel verbis in praesentia, vel factis exprimere, sed infortunium meum est, quod omnis commoditas per injuriosam fortunam denegata sit; nihil tamen unquam dubitavi de propensione Exae Vrae erga me, quem ex litteris ejusdem cum summo contento intellexi. Unum est et maximum quod rogo, ut Exa Vra de mea erga se observantia sit persvasissima, quidquid ad gloriam christianissimi regis et emolumentum patriae spectabat, in eo etiam cum meo detrimento et injuriis fideliter laboravi, ut Exa Vra et omnes benejudicantes cognoscerent me utrumque sincere quaesivisse, sed modus praepotentibus obstaculis resistendi alius non erat, nisi gloria obtemperandi. Plura loquetur, qui meam obligationem et has repraesentabit, mihi gloriae christianissimi regis et salutis patriae serviendi opportunitas, Exae autem Vrae complacendi prout intentio delectamentum erat, non quaesivi privatum interesse, quod neque unquam quaero, sed in omni fortuna et casu submitto me benignae protectioni christianissimi regis, et rogo Excellentiam Vram ut de me a fidelitate et constantibus obsequiis testetur. In reliquo sum . . .

Datum 23. 13. 113. (--- Cibinii?) 23. Aprilis 1679.

XX. 1679. september 18.

Excellentissime Dne mihi observandissime.

Gratae mihi fuerant Excellentiae Vrae literae, gratissima semper memoria, cujus sincera in rebus boni publici promovendis opera patuit omnibus, maxime vero genti Pannonicae diuturnis malorum fluctibus concussae, mihi vero pro publica christianitatis quiete laboranti; cessit hoc in honorem christianissimi atque potentissimi Galliarum regis eximium, propriam denique laudem. Porro eximia me spes tenet Vram Excellentiam ea imposterum quoque promptitudinis argumenta demonstraturam, quae nominis sui honorem aeternitate consecrari possit. Remisi illustrissimum dnum Reverend expostulante excellmo dno Marchione de Betune, qui laudabiliter apud me officio suo defunctus est, referet ille christianissimo regi Vestraeque Excellentiae sibi concredita, quibus perspectis, ut in promovendis negotiis benevolentiam suam demonstrare velit, amicabiliter contendo, ac de reliquo divinae clementiae recomendo. Datum in castro nro Radnoth die 18. mensis Septembr. ao. 1679.

Ejusdem Excellentiae Vestrae

ad officia paratus

Apafi m. p.

Külczim: Excellentissimo dno de Pomponne christianissimi regis supr. ministro et mihi observandissimo.

(Eredeti.)

XXI. 1679. september 19.

Serenissima atque Christianissima Regia Majestas Domine benignissime.

Benignam christianissimae regiae Mattis Vrae propensionem et favorem, quo me afflictamque gentem Pannonicam prosequitur, eximium multis quidem jam pridem nunc autem luculentis comperior argumentis. Accepta quippe ratihabitione et communis pacis articulis, cui me quoque inclusum video, desiderio me non frustratum, sed cumulatam a Majestate Vra christianissima animadverto, pro qua Majestatis Vestrae christianissimae benignitate perennes reponere et referre grates contendam, meque gloriosissimae Mattis Vrae domui devotum fore compromitto. Utinam Christianissime Rex, hac benignitate Mattis Vrae regiae cum emolumento gentis Pannonicae, mihi quoque et regno Transylvaniae frui liceat! Caeterum Romanorum imperatoriae mattis erga afflictam gentem Pannonicam implacabilis animus, et novae subinde in ditiones meas Germanorum confiniariorum irruptiones, vel ferocientis militiae caesareanae insolentiae haud tollerabiles.

igne ferroque vastationes. afflictæ plebis depeccationes, majora subsequendorum malorum demonstrant indicia, quibus medendis ut regia Majestas Vra christianissima altissimo consilio et benigno subveniat auxilio, demisse rogo, neque attritam jam ferme gentem Pannonicam, et ad tristem, fatalemque properantis sortis periodum opprimi patiatur. sed possibilibus quibusvis et licitis subvenire dignetur mediis. Cedet id ipsum in honorem et nunquam intermorituræ gloriæ Majestatis Vestræ christianissimæ laudem, genti Pannonicæ, mihiq̃ue perpetuis obsequiis demerendum. Quibus me in benignum christianissimæ regis Mattis Vestræ favorem, Vestram vero Majestatem divinæ recomendo tutelæ. Datum in castro Radnoth die 19. mensis Septembris ao. 1679.

Sacratissimæ ac christianissimæ Mattis Vestræ

servus obsequentissimus

Apafi m. p.

Külezim : Sereuissimo potentissimo ac christianissimo Franciæ et Navarræ regi etc. do benignissimo.

(Eredeti.)

XXII. 1679. september 22.

Excellentissime Domine mihi plurimum colendissime.

Sat conspicuum est excellentissime domine, res dominorum Hungarorum, per clementiam christianissimæ suæ majestatis non solum incrementa magna sumsisse, sed et in futurum de eliberatione sua gentem hanc certiore spem concepisse, cujusquidem foelicitatis maximum promotorem esse Excellentiam Vestram recognosco. Fretus itaque magna hac Excellentie Vestræ propensione, obnixè rogandam eandem esse duxi, quatenus hunc affectum erga tam afflictum regnum continuare dignaretur, ut per cooperationem efficacem Vestræ Excellentie protectio christianissimæ suæ majestatis pro exigentia remedendi calamitatem tanti regni, in respectu etiam gloriæ et clementiæ suæ majestatis augeretur. Quicquid ex parte celsissimi principis domini mei clementissimi desiderari poterit, in eo Excellentia Vestra secura sit. Interim propensionem Excellentie Vestræ omnibus modis demereri conabor, cujus affectui me obligatissime recomendo et maneo ejusdem

Excellentiæ Vestræ

In Sorostelj 22. mensis Septembris ao. 1679.

humilis et obsequentissimus servus

Michael Teleki m. p.

(Eredeti.)

XXIII. 1679. september 22.

Christianissime ac Potentissime Rex, Domine Domine mihi clementissime.

Quantam devotionem jam ab aliquot annis habuerim in colenda clementia, praeprimis genti Hungaricae declarata, si Mattas Vestra christianissima aures benignas praebere dignata fuerit, saepe saepius negotia ipsorum cum desperatione luctantia per celsissimum principem, dominum dnum meum clementissimum conservata esse, manifeste constabit. Et fateor ingenue, gens haec auxilio et protectione Mattis Vestrae christianissimae, provisioneque suae celsitudinis valde renovata, et tempus rebus suis consulendum temporis nacta fuerat, quorum occasione finem luctuosum rebus suis imponi non permisit, et sepultam libertatem Hungariae jacere non reliquit. Intendebam totis viribus Christianissime Rex plus efficere, quam sors dnorum Hungarorum tot vicissitudinibus obnoxia, tot inimicis circumdata permisisset, cujus testimonia dabunt ministri Mattis Vestrae clementissimae, et praeprimis excellentissimus dominus Marchio de Bethune, ita etiam illustrissimus dominus abbas Reverend. qui continuus in hac patria, quales machinationes inimicorum propter fidelitatem erga Mattem Vestram experiri debuimus. ex fundamento scit et procul dubio humillime repraesentabit.

Quod autem reliquum est, quandoquidem ex tota christianitate sola Mattas Vestra christianissima hujus nationis Hungaricae extremo periclitantis patrocinium dignata est suscipere audeo, et ego Majestatem Vram humillime exorare, quatenus inchoatam protectionem coram toto mundo magis atque magis conspicuam reddere dignaretur, recognoscet hoc suo tempore totus orbis christianus. Mattem Vestram non Hungaris tantum per clementiam hanc, sed omnibus paterne providisse, interea vero inter tam potentes triumphos et tot gloriosas victorias, quae in omnibus regnis formidabiliter quasi personuere, tantam clementiam non postremo loco ponet.

Deus autem altissimus impossibile, quin imperium et conatus Mattis Vestrae christianissimae perpetua memoria coronet. Mihi vero quicquid Mattas Vestra christianissima imposterum quoque clementer mandaverit, id omne submissa cum devotione accipere et exequi omnimode contendam, credens firmiter, nihil tale Mattem Vram christianissimam ordinaturam, quod non conveniret cum fidelitate mea celsissimo principi debita, de cujus constanti devotione Mattem Vram christianissimam securam reddo. Interea dominus deus Matti Vestrae foelices triumphos,

longaevam et gloriosam vitam tribuat, hoc est quod cordicitus desiderat

Majestatis Vestrae regiae ac christianissimae
Datum in Sorostély die 22. Septembr. ao. 1679.

humillimus et devotissimus servus

Michael Teleki m. p.

(Eredeti.)

XXIV. 1680. április 10.

Copie d'une lettre de *mr. Theokeoli* à *m. de Bethune*.

Excellentissime domine marchio domine mihi colendissime.

Si Vestra Excellentia res ipsas loqui permiserit, et homines suos, qui ab initio in rebus hungaricis desudabant, audiverit, testificari debent me tantam confidentiam in affectu Exae Vrae semper habuisse, ut nullis laboribus, nullis sumptibus parcerem, candide et sincere egi, sine dissimulatione omnia feci propter quod multo dies pericula mihi imminebant, et defacto etiam quantasurbationes habeam ex Transilvania, bene videt Exa Vra. Sed tamen in spe et respectu protectionis regis christianissimi fretus, totum onus sustinui pro gloria suae majestatis et eliberatione regni nostri, donec per necessitates magnas cogerer armistidium cum caesareanis inire, sub quo ad tantas intimationes ipsorum jam omnino ad tractatum inchoatum concendere debuissem, nisi adventus domini Faigel et litterae Exae Vestrae res nostras cum desperatione luctantes animassent, et ideo cum plenis informationibus remisi dominum Faigel ad Excellentiam Vestram, rogans obnix, ut intellecto moderno statu nostro agonisante, succurrat per talia media Excellentia Vestra, per quae sustinere possim tantam mollem, ne dum sperare jubemus nostros, omnia simul et semel perdamus. Enixe ex patrocinio Vestrae Exae meliores ac solidiores declarationes expectabo et maneo Excellentiae Vestrae servus obligatissimus *comes Emericus Theokeoli*. Datum in ^{di} 29. ^e 50. ^s 71. ^m 11. ^g 90. ^h 80. (Diószeg) die 10-a Aprilis 1680.

Közli: GERGELY SAMU.

HENRIK SZÁSZ HERCZEG

ÉS BRANDENBURGI LOVAS EZREDEI NAPLÓJA BUDA 1686-KI OSTROMÁRÓL.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

1685. deczember utolsó napjaiban sikerült I. Lipót német császár berlini követének, báró Frydagnak a (még akkor) brandenburgi miniszterekkel egy szerződésben megállapodnia, melynek értelmében a császár részéről fizetendő subsidiumpénzekért a brandenburgi udvar legalább 8000 főnyi gyakorlott öreg katonát bocsát az 1686-diki török hadjáratra, a császár rendelkezése alá. E szerződés ratificáltatván, Frigyes Vilmos, kit a porosz történetírás méltán illet a »nagy választófejedelem« epithetonnal, kitűnően felszerelte a tavasz folyamában a »hitetlenek« ellen mintegy keresztes háborúra menendő válogatott csapatait. 5000 gyalogból, 1200 lovasból és 640 dragonyosból (mert a dragonyos ez időben a lovasság és gyalogság közt mintegy középhelyet foglalt el) állott a derék brandenburgi segédereg. A lovasság 2 ezredre volt osztva, 600—600 emberrel, s e két ezred egyikének ezredese Henrik szász herczeg volt. Henrik herczeg, fia a Sachsen-Weissenfelsi Ágoston herczegnek, szül. 1657-ben, tehát a budai ostrom idején 29 éves volt. Viszonya a brandenburgi udvarral eleitől kezdve igen bizalmas volt, nem csoda, ha ennek szolgálatában találjuk. 1688-ban részben a még akkor szigorúan calvinista brandenburgi udvar kedvéért, részben neje, János György Anhalt-Dessau hercege leánya kedvéért a dessai templomban a calvinista hitfelekezet kebelébe lépett.

Jelen napló ennek a Henriknek köszöni létét. De mint az olvasó látni fogja, nem maga írta azt — grandseigneur lévén, hanem titkárával íratta. Ezért beszél a napló ő róla mint Se. Durchlaucht-ról.

Kezdődik 1686. ápril 27-étől, a mely napon a brandenburgi választó a sléziai határhoz nem messze levő Crossen közelében szemlét tartott Magyarországra induló csapatai fölött. A napló eredetije

részletesen kiterjeszkedik azon útra s fáradalmakra, melyeken át ez az élite német sereg Pest és Buda alá megérkezett, július elején, midőn már a budai alsóváros Lothringeni Károly hatalmába került. Én azonban e részleteket idő- és helykímélés tekintetéből jobbnak láttam kihagyni s a crosseni seregszemlétről július 2-ára ugorni, hogy azután a napló közlését szeptember 5-dikéig megszakítás nélkül folytathassam. Szorosan a budai ostromhoz akarván e napló publicálása által adalékot szolgáltatni, e napnál (sept. 5.) fölhagyok a közléssel, jöllehet a napló egész novemberig, a brandenburgiak hazatéréséig folyik az eredetiben.

A mi a napló értékét illeti, annyira korántsem becsülhető, mint pl. Lothringeni Károly ama naplója, melyet Röder (Des Markgrafen Ludwig Willhelm von Baden Feldzüge wider die Türken. 1839. I. köt.) közlött s pedig nem annyira belső hiányai, mint inkább rövideje miatt. De ha több nem is, legalább egyenértékű Richards Jakab angol mérnöktiszt azon naplójával, melyet bold. Simonyi Ernő a Londoni Magyar Okmánytárban (Mon. Hung. Hist. Diplom. V.) publicált.

Henrik herceg naplójának eredetije a berlini titkos államlevéltárban »R. XI. 275 cd« signatura alatt őriztetik.

D i a r i u m

über den Feldzug der deutschen Armee gegen die Türken, im Jahre 1686, welchen der Herzog Heinrich zu Sachsen als Obrist eines Regiments Cavallerie beygewohnet hat. ¹⁾

Es hatten Se. Churfürstl. Durchl. zu Brandenburg resolviret, einige Troupes von dero auf denen Beinen habenden Armée zu detachiren, und selbige Ihr. Keyserl. Myst. zu Hülffe gegen den Erbfeind, nach vorhero conditionirten gewissen Summa Geldes, unter dem Commando des Herrn General Lieutenants von Schöning marchiren zu lassen, zu welchem Ende dann Se. Churfürstl. Durchl. dero Ordrees an die commandirende Regimenter und Battagliones dergestalt ergehen lassen, dass selbige sich gegen den 15. April ohnweit Crossen einfinden solten. Da nun Se. Churfürstl. Durchl. in eigener hohen Person sich gegen die Zeit aldorten eingefunden, die Regimenter auch alle in der Nähe standen, ward endlich auf embsiges Anhalten des Herrn Graffen von Schaffgotsch, so zu dem Ende bloss alleine von Ihr. Keyserl. Myst. an Se. Churfürstl. Durchl. abgesand ware, der Rendezvous nicht ohne vorhergehende dispute, ob nemlich selbiger besser zu Grüneberg alss zu Crossen anzustellen wäre, nach vorhergehender

¹⁾ Az egész fölírat újabbkori kéz írása.

Besichtigung, so von denen Herren General-Majeurs und zugegebenen Ingenieurs auf das allergenaueste geschahe, derselbe $11\frac{1}{2}$ Meilen von Crossen auf einer theils besetzten Ebene, ohnweit einem Dorffe genant Teutsch Sager, auf den $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ dieses ausgesetzt, und denen Regimentern anbefohlen, den 16. Abends einzurucken. Welches denn auch von denen Regimentern dergestalt beobachtet worden, dass ausser des Hertzog Heinrich von Sachsen so selbigen Tag alss Obrister von dem Herrn General-Lieutenant seinem Regiment hürgestellt wurde, und des jüngern Graffen von Dona Regimentern des andern morgens keines eingerucket. Se. Churfürstl. Durchl. fanden sich hierauf in Begleitung vieler Fürstl. Personen, alss deren in die 22. von einigen haben wollen gezehlet wurden, und des Keyserl. Envoye gegen 10. Uhren Mittags ein, und nachdeme Sie Sich zu Pferde begeben, so ritten Sie, die Regimente und Battaglione dem neben Sie reitenden Graffen Schaffgotsch weisende, die ganze Fronte hinunter, deme dann die Churfürstin, in Begleitung der Chur Princessin und Marggräfin, sambt andern Fürstinnen und Dames in Carossen folgten. Nachdem aber Se. Churfürstl. Durchl. Sich daselbst, zusambt der Gemahlin in die Leib Chaise begeben, fuhren Sie mit Besichtigung des Lagers ruckwärts fort, biss Sie an die Artiglerie kamen, allwo dann auf Befehl einige Bomben, Granaten und andere Ernst Feuer geworffen wurden, biss mann von dannen Sich nach der Tafel, so in einem Gezelte gehalten wurde, begabe. Se. Churfürstl. Durchl. liessen hierauff das Zeichen zu denen Salven geben, welche dem in ziemlicher Ordnung abgeschossen wurden, und liessen wehrender Taffel Ihre über Besichtigung dieser Armee gehabte Satisfaction verspühren, welche mann denn auch generaliter von allen, so Sie nur gesehen verspühret. Es war aber dieses Lager 4000 geometrischer Schritte lang, und war von dem Herrn General-Lieutenant in 2 Flügel getheilet, deren der rechte von den Herrn General-Major Marwitz, der lünke aber von dem Herrn General-Major Barfus commandiret wurde, und bestande ein iedweder Flügel in 3 Esquadrans zu Pferde, 2 Esquad. Dragoner und 5 Battagl. Fuss Volcks, dergestalt, dass das ganze campement in 2 Regimente zu Pferden, 1 Dragoner, und 10 Battaglionen Fuss Volcks, sambt 3 Mörser, und 12 Stück Geschütz, davon iedoch nur 3 von grossen Caliber, die andern aber nur Feldstücken waren, bestande. Bey Endigung der Taffel ward allen commandirenden Officirern anbefohlen, Sich in das Churfürstl. Gezelt einzufinden, da dann Se. Churfürstl. Durchl. von Ihnen nachdeme Sie vorhero denenselben das Keyserl. und Ihr eigenes Interesse möglichstes Fleisses zu observiren anbefohlen, sämtlich mit dergestalt bewegenden Worten Abschied nahmen, dass auch dadurch einige frembde Cavallire, und insonderheit der

Herr General Dünenwalt. zum weinen bewogen worden. Nachdem Sie auch letztlich einen ieden Dero Gnade versichert, und gnädigste Eröffnung gethan. welcher gestalt Dieselbe es nechsthin in diesem Feldzuge mit diesen Troupes würden halten lassen, so begab Sich ein iedweder zu seinem Commando. Alsofort darauff gaben Se. Churfürstl. Durchl. an den Herrn General-Lieutenant Ordre, dass das gantze Camp für Se. Churf. Durchl. defiliren sollte. Da nun Dieselbe Sich auf dem dazu gesetzten Roth Sammeten Stuhl niedergelassen, hinter welchen der Chur Printz und Marggraff, etwas davon aber, die Chur Fürstin, Chur Princessin, Marggräffin, Princessin Maria, sambt andern anwesenden Fürstl. Personen. und Cavallieren, theils unter dem Gezelt, theils auch umb Se. Churfürstl. Durchl. stunden, so geschah der gegebenen Ordre ein Gnüge, und fingen die Trabanten an zu defiliren. Diesen folgten die Volontaire, hinter welchen dann der Herr General-Lieut. in Begleitung des General und der Flugell-Adjutanten, die auf dem rechten Flügel stehende Dragoner und Cavallerie vorbeiführten. Diesem nechst marchiret der Herr General Barfus, mit dem General-Quartiermeister Lieutenant, und andern Ingenieuren zu Pferde, Worauff denn sogleich die Infanterie nach Ordnung des Camps von dem Herrn General Marwitz angeführt, folgte. Endlich aber schlossen die auf dem linken Flügel stehende Esquadrons Cavallerie und Dragoner. Da nun so gleich von denen Schallmey Pfeiffen und Hautbois der Adieu geblasen wurde, so begaben Sich Se. Churfürstl. Durchl. wieder in dero Leib Chaise, und fuhre mit der gantzen Hofstatt dergestalt, dass der Fürst von Anhalt mit dem Grafen Schaffgotsch vergesellschaftet sassen, nach Crossen wieder zurück.

28. April.

Den 28. April: Ob man wohl vermeinet, es würde der March alss heute gar gewiss und unfehlbar für sich gehen müssen, so geschah dennoch, und zwar wieder männigliches Vermuthen, das Wiederspiel, und muste die Armée aus Ursachen, weilen die marchroute in etwas anders eingerichtet werden muste, den heutigen ganzen Tag in ihrem Lager stille stehen. Mit dem Abend ward Ordre gegeben, Sich mit dem Tage zu dem Marche fertig zu halten.

29. April.

Den 29. ejusl. morgens umb 2 Uhr ward zu Pferde geblasen, und gieng darauff der March nach der gegebenen Ordre dergestalt aus dem Lager fort. Es fingen die Dragoner vom linken Flügel den March zu allererst an, marchireten die gantze Fronte hinauf, hetzten sich mit denen auf dem rechten Flügel stehenden Dragonern zusammen, und gingen darauff weiter fort. Hinter diesen folgte Herzog Heinrich von Sachsen mit seinem Regiment

zu Pferde, marchirete ebener gestalt die Fronte hinauf, biss an den Obristen Straus, nachdem nun selbiger den Vorzug mit seinem Regimente genommen, so marchirete Er hinter her. Hierauff nun brachen alle im Lager gestandene Battagliones nach der vorher gehabten Ordnung auf, denen dann die Artiglerie folgete, und gingen also geraden Weges ein ieder nach denen in Schlesien ihnen assignirten Quartieren. Wir marchireten selbigen Tages 4 Meilen, und kamen endlich in Unsere Quartiere, so drey Dörffer, alss Heinersdorff, Ochelhermannsdorff und Kilgenau waren, an, und lage zu Heinersdorff der Staab.

2. Julii.

Den 2. dito Tratte die sämbtliche Armee den March übermahlen mit dem frühesten an, und nach deme mann Weitzen, so für einem Jahre, von denen Türken verlassen, und von denen Keyserl. nachhero gesprengt worden, passiret ware, so giengemann, biss nach dem 2 Meilen von Ofen angewiesenen campement fort, woselbstenn denn der Herr General-Lieutenant von der Keyserl. Armee, und wegen der ihm daselbstenn erwiesenen Civilität überaus vergnügt bey der unserigen wieder anlangete. In der Nacht wurde wegen einiger unvermuthenden Schüsse, Lärm, und wolte jedermann den Feind in der Nähe gesehen haben, welches dann einigen ziemlich glaublich fürkame, in deme Erla nicht über 8 Meilen von dem Feldlager entlegen war.

3. Julii.

Den 3. dito Ward von dem Herrn General-Lieut. befohlen, den March nach der für Offen stehenden Armee zu continuiren, dergestalt, dass mann, wo Platz, allemahl in Battaglie marchiren solte. Mann ruckete demnach sofort, und hatten Ihre Durchl. mit dero Regimente und 2 Esqvadrons Dragoner die Arriergarde, biss mann ohnweit Pest ankahme, da mann dann mit der gantzen Armee en Battaglie in dem übel recognosciretem Lager nicht ohne Beswehrde zugleich einrucken muste. Abends wurde Ordre gegeben, sich mit dem Tage fertig zu halten, und nach gegebenen Zeichen in Battaglie zu stehen. In der Nacht kam von des Hertzoges von Lottringen Durchl. Nachricht ein, auf der Hut zu seyn, massen sichere Kundschaft eingelauffen, dass eine starcke Parthey aus Erla ausgegangen wäre. Es wardenn demnach 150 Pferde commandiret, zu recognosciren, welche denn gegen den Morgen ohne etwas angetroffen zu haben, im Lager zurück anlangeten.

4. Julii.

Den 4. dito Warde die Armee nach Anlass der gestrigen Ordre mit dem frühesten in Battaglie gestellet, nur erwartete mann den Hertzog von Lottringen, als welcher sich gegen den

Herrn General vernehmen lassen, die revue unser Armee selbigen Tag zu thun. Demnach aber ein unbequemes Regenwetter gegen 6 Uhren einfiel, und biss 10 Uhren Mittags continuirete, so kame der Hertzog von Lottringen endlich in Begleitung vieler vornehmer Officirer von seiner Armee gegen 11 Uhr an. Er wurde von dem Herrn General-Lieutenant à la teste de l'Armee mit dem Degen salviret, und nachdem der Herr General Sich neben Ihro Durchl. begeben, so ritten Sie die Linien herunter, und waren im Vorbeyreiten dem Hertzog von dem General alle commandirende Officiere der Regimenter und Battaglionen genennet. In welchen Vorbeyreiten dann der Hertzog von Lottringen Ihr. Dchl. ein Compliment machte. Im Zurückreiten stiegen Sie bey dem General abe, und wurde nach gegebenen Zeichen von dem H. General erstlich aus 12 Stücken, und darauff von der gantzen Armee 3 mahl Salve gegeben, worauf denn der General den Hertzog sambt bey sich habenden comitat tractirete, die Obristen unserer Armee fanden sich par hazard bey dem H. General Marwitz zur Taffel ein. Nach aufgehobener Taffel wurden einige Bomben und Carcassen geworffen, in welcher Zeit dann der General Marwitz, und der Obriste Belling, mit 1500 Mann in die Approches commandirt wurden, welche dann für dem Zelte des Generals die Parade machten. Hierauff nahm der Hertzog von Lottringen völlige Abrede mit dem H. General und ritte wieder in sein Lager zurücke, welchem dann der General in Begleitung aller Obristen in weniger Zeit folgte. Hieselbst begab man sich mit des Hertzogs von Lottringen Durchl. auf einen Berg, und nahm der Hertzog mit dem General nach genommenen Augenschein die nöthige mesures. Hierauff begab sich der Herr General in die Approches, alss woselbst unsere mit Sensen und Morgensternen bewerete commandirte indessen posto gefasset hatten. Man continuirete diese angefangene Approches selbigen Abend und die folgende Nacht mit solchem Fleisse, dass man morgens über 40 Schritte nach der Mauer avanciret war.

5. Julii.

Den 5. dito bekame man Nachricht, dass die Türcken mit schiessen einigen Schaden in unsern Approchen gethan, in deme sie den jungen Dörfflingen, einen Ingenieur und bey 30 gemeine die Nacht erschossen hatten, die Armee marchirete indessen aus ihrem bey Pest gehaltenen Lager, und gieng über die zu Altoffen geschlagene Brücke, und hatten Ihre Durchl. die avantgarde biss wir in dem auf denen Bergen unserer Armee angewiesenen Lager ankamen. Alhie campirete die Artiglerie Stadtwerts, und also auf den linken Flügel, die Cavallerie aber nebst denen Dragonern bliebe auf dem rechten Flügel stehen. Gegen den Abend löseten der Herr Graff von Dona die in denen Approchen

befindliche Militz mit 1500 commandirten ab. Keyserl. Seiten finge mann an, Bomben in die Stadt zu werffen, worauff auch in die 4 Oerter Feuer aufgieng, und die gantze Nacht durch brande. Die unserigen hatten in dessen auf 30 Schritt von der Mauer angefangen eine Batterie aufzuwerffen, worüber aber der Lieut. Kekeritz und in 20 Gemeine erschossen wurden.

6. Julii.

Den 6. dito wurde nebenst dem Herrn General-Major Marwitz der Prinz von Curland commandiret, die Approches zu führen, welches denn auch mit eussersten Fleiss geschahe, in dem mann an der Batterie zu arbeiten, und selbige zum Stande zu bringen fortführen. Die Türcken schossen indessen starck auf die unserigen heraus, wodurch auch einige Mannschafft getödet wurde. Gegen den Abend came auf der Keyserl. Batterie unversehens Feuer in eine Tonne Pulver, welche dann im Auffliegen 15 Mann theils tödete, theils aber heftig verwundete. Von dieser Batterie hatte mann den Tag an der angefangenen Breche gearbeitet, welche denn auch mercklich avanciret war, abends warffe mann abermahlen Bomben hinein, worauff es auch gegen 8 Uhren in der Stadt zu brennen anfieng.

7. Julii.

Den 7. dito Bliebe alles in gestrigen Zustande, und continuirete mann Keyserl. Seiten mit canoniren. An Beyerischer Seiten ware mann zwar ebener massen beflissen, die attaqve wohl zu führen, und eine Breche zu machen, alleine es ware noch wenig Öffnung geschehen, welches dann einige denen feindlichen sehr grossen der Orten stehenden Stücken, andere aber der von Werckstücken aufgeführten Mauer und der Constapel Unerfahrenheit, in deme mann angemercket, dass wenige recht getroffen, sondern nur hin und wieder, ja gar oben weg geschossen, zuschreiben wollen. Der Comte de Grygy lösete die Approches unssersseit ab, und fiel in der Nacht so wenig, alss am Tage für, sondern mann ware annoch mit Ausbauung der Batterie beschäftiget.

8. Julii.

Den 8. dito ward an Keyserl. und Beyerischer Seiten mit Breche schiessen fortgefahen, welche dann auch Keyserl. Seiten biss an die 26 Ruthen eröffnet ware. An eben dieser Seiten finge mann auch heute an die mineurs anzuhencken, welche dann berichteten, dass der Feind in eben dem Werck begriffen stände. In denen Brandenburg. Approchen hielte mann mit der Arbeit an, und lösete der Obrist Lieut. ab. Der Feind schosse heute starck heraus, und blessirete zumahlen Beyrischer Seiten nicht wenig.

9. Julii.

Den 9. dito Mit dem Tage liesse der Feind gegen die Keyserl. Approchen eine Mine springen, welche aber keinen Schaden thate. Die Türcken fielen hierauf gleich in die 400 starck auf die Keyserl. Vorwacht heraus, welche dann von ihnen in confusion gebracht, und in solcher auf unsere avantgarde zurückgetrieben wurde, welches dem verursachete, dass die unserigen ebenergestalt in confusion geriethen, so gar, dass, obgleich die commandirende Officier ihr eusserstes thaten, die Leute wiederumb zum stande zu bringen, so war doch selbiges unmöglich, sondern sie wurden von dem mehrentheil verlassen, wodurch denn unserer Seits der Hauptmann Wobser, der Lieutenant Borsdorff mit 70 gemeinen, worunter der Hauptmann 8 Wunden hatte, auf dem Platze tod blieben, und waren in dem gantzen Aussfall allerseits bey 200 geblieben, der Rest des Tages ward mit arbeiten geruhig zugebracht, und fingen die Keyserl. eine neue Batterie zu legen an, die unserigen aber waren noch mit der Bottung beschäftigt. Gegen den Abend wurde, weile die fūrgegangene confusion aus Mangel Officirer von Autorität entstanden, zu seyn dem Herrn General anscheinen wolte, der Obriste Belling und der Printz von Curland zugleich in die Approchen commandiret, mit welchen denn allemahl fortgefahren werden solte, dergestalt, dass der Graff Carl von Dona und der Comte Grygy jene, diese aber von dem Graffen Dieterich von Dona und dem Obristen Lechebrand tour a tour abgelöset werden solten.

10. Julii.

Den 10. dito Kam Nachricht ein, dass der Seiten Erla sich in die 8000 Türcken versammelten, mit dem Vorsatz, einigen Entsatz. es koste gleich, was es wolle, in Ofen zu werffen. Es ward hierauf Kriegesrath gehalten, und in selbigen beschlossen, einige Troupes jenseit der Dona an der Brücken unter dem Commando des Herrn Baron Mercy zu commandiren, umb den herein brechenden Feind zu observiren, und zum Stande zu bringen. Keyserl. Seiten continuirete mann das Breche schiessen mit ungemeinen Eiffer, unserseits aber machete man auf der Batterie und Kessel alles fertig. In denen Approchen warde indessen der Herr General in des Rockes ausziehen, mit einem schramschusse, so iedoch ihn nur gar wenig berühret, getroffen, eben diese Kugel blessirete den dabeystehenden Graffen Carl von Dona in etwas an die Hand, und da sie zuletzt auf einen in der Nähe liegenden Stein trafte, sprange sie wieder zurücke, und trafte des Graffen Leib, iedoch ohne Verwundung.

11. Julii.

Den 11. dito finge mann von unserer Batterie so von 6 stücken ware, zu canoniren an, und führete die Mörser auf, womit

mann denn den Abend ebenergestalt, jedoch ohne einigen effect zu spielen anfangen, Keyserl. Seiten continuirete mann die Arbeit an der neuen Batterie, und hatte der Keyserl. minieur eine noch nicht gefallene Türkische mine entdeckt. Gegen den Abend wurde Ihre Durchl. nach Anlass des gestrigen Krieges Rathes mit einem detachment von 900 Pferden commandiret, sich jenseit der Donau zu setzen, und allda des Commandirenden General Mercys ordre zu erwarten. Ihre Durchl. brachen demnach auf, und marchireten nach der Brücken zu, wohin sie dann der Herr Obriste Belling mit 2 Battaljonen folgte. Mann gieng hierauf über die Brücke hinüber, und campirete bey denen commandirenden Keyserl. langst dem Wasser, so bald das Lager formiret war, wurde einige Parthey den Feind zu recognosciren ausgesand, und muste indessen alles gesattelt und gezeuget die gantze Nacht durch bleiben.

12. Julii.

Den 12. dito Hielte mann mit dem canoniren von unserer Batterie hart an, und machte eine ziemliche Öffnung zu der künftigen Breche, die Arbeit ware auch nunmehr in denen Approchen gänzlich geendiget, und ware mann im Werck begriffen, eine neue Batterie zu legen, umb den Feind mit dem stetigen canoniren desto mehr zu beängstigen. Beyerischer Seiten ware die Breche nunmehr in ziemlichen stande, und fuge mann auch daselbst die minieurs anzuhencken an, so aber mit denen andern gleiches Glück hatte, in deme alle Arbeit sogleich wieder über einen Hauffen fiel. Der Feind hatte indessen einige Stücke auf die in der Stadt befindlichen Höhen und gar auf den breiten Thüren gebracht, mit welchen Er denn einigen Schaden verursachete, massen er ausser das einige Hand Granaten in die Keyserl. Approches geworffen wurden, auch aus Bollern Bomben und steine in nicht weniger Anzahl werffen liesse. Von diesem fiele eine auf eines auf der Brandenb. Batterie stehenden Stückes Zündloch, welches eben von dem H. Obristen Bertram gerichtet wurde. sie zündete selbiges nicht alleine loss, sondern blessirete auch noch im Zerschlagen 6 Leute, und weilten unter andern das Pulver dem Obristen ins Gesicht geschlagen, als muste er sich ohne, dass er das geringste sehen konte, wegtragen lassen. Mann richtete hierauff Brandenb. Seiten die Stücke nach dem Thurm, womit mann auch denselben in der Nacht stellte. Mit dem Abend finge mann abermahlen Granaten und Bomben häufig einzuerwerfen, wodurch auch die Stadt abermahln in Brand gerieth. In dessen hatte der Feind auch biss in das jenseit der Donau von denen commandirenden bezogene Lager geschossen, und in selbigen einige Pferde blessiret, mann delogirete demnach, und rückete etwas weiter Feldwärts ein. In der Nacht wurde daselbst alles

wieder parat gehalten, und musten die Pferde gezeumet und gesattelt stehen bleiben.

13. Julii.

Den 13. dito Heute continuirete mann das Breche schiessen, mit ungemeinen Eiffler, und fing mit dem Tage an, dergestalt, dass biss an den Abend nichts als schiessen gehört wurde. Indessen hatten des Hertzogs von Lottringen Durchl. von der bey der (*sic*) bey Stuhl-Weissenburg stehenden Cavallerie einige Regimenter wegen des herannahenden Feindes zu sich entbothen, von welchen auch heute zweene ankamen, welche auch sogleich über die Brücke der Donau passiren, und sich zu denen daselbst campirenden commandirten begeben musten. Nach deme mann den gantzen Tag allenthalben presse geschossen, und mann befande, dass selbige nunmehr, zumahl Keyserl. Seiten gnugsam eröffnet war, so commandirte der Hertzog von Lottringen Abends gegen 9 Uhren den Sturm auf die Breche fürzunehmen, welches dann auch, wiewohl, wie einige anmercken wollen, mit etwas confusion geschahe. Es waren etwa 600 Mann zum Sturm commandiret, und weiln es lauter Keyserl. Troupes waren, alss lief mann auch daselbst alleine an. Es hatten sich die Volonteure, welche in ziemlicher Anzahl sich eingefunden, mit denen commandirten vermischet, und geschahe der Anlauff mit grosser vigueur. Die Türcken liessen 3 Minen springen, aber ohne Schaden, mann wolte diesem nach sich auf die Breche logiren, es ward aber selbige dergestalt von den Türcken defendiret, dass nicht möglich ware, beständigen Posto zu fassen, wie dann nach 2 stündigen charmuiren, in welchem die Türcken mit Steinwerffen sich meistentheils gewehret, mann nach Verlust von 400 Toden, ohne die geringste avantage zurück begabe. Unserseits ist der Graff Charles von Dona auf seinen posto, nebst der Batterie Tod geschossen worden, wie auch die Capitaine Pettau von der Garde und Kanitz von der Churfürstin. Ein Fentrich von denen Grenatiers, so von Uns. und als Volonteur mit angelauffen ist, nach dem er sich überaus wohl gehalten, und unter den gantzen Hauffen distingiret, daselbst tod geschossen worden, wie auch einige gemeine, Keyserl. Seiten sind noch über 300 blessirt, worunter viele vornehme Volonteure von allerhand nation, alss der Prince de Commercy, der Marqvis de Longevall, und andere mehr, es ist gewiss, dass über 60 Personen von extraction und Marqves todt und tödlich verwundet seyn. Den Rest der Nacht hat mann geruhig zugebracht.

14. Julii.

Den 14. Julii Morgens mit dem frühesten fielen die Türcken auf unsere Vorwachen in die 200 Mann heraus, es ginge ihnen aber der in die Approchen commandirende General Major Mar-

witz dergestalt in die Eisen, dass sie nach Verlust 30 von ihnen sich gleich retiriren musten. Keyserl. Seiten ware mann über den Verlust so vieler vornehmen Cavallier gar wenig bekümmert, und finge das Canoniren mit vorigen Eiffler an, war auch gesonnen, den Sturm Abends wieder fürzunehmen, zu welchem Ende denn alle jenseit der Donau commandirende Infanterie zurück gezogen wurde, alleine weilmann bedenklich hielte, auf attaqve allein den Sturm zu tentiren, andern Orten aber die Brechen noch in den Zustand nicht waren, alss wurde die attaqve verschoben. Die Beyerischen avancireten in dessen mit ihrer Breche, wie auch wir Ingemein. Diesen Tag starbe annoch an seinen Bressuren der junge Fürst Piccolomini.

15. Julii.

Den 15. dito ware die Breche (dergestalt) Beyerischer Seiten in dem Zustand, alss mann sie wünschten konte, und hielte mann annoch mit canoniren nicht ohne effect an, Keyserl. Seiten thate mann eben dergleichen, und meinete mann nunmehr mit dem miniren glücklicher, alss sonst fortzufahren. Unsers seits avancirete mann die Breche und ware selbige nunmehr *raisonable*, dahero dann alles sich zum Sturm parat machte.

16. Julii.

Den 16. dito Mit dem Tage sahe mann, dass die Türcken auf der Keyserl. Brechen 5 Stück aufgeführt hatten, mit welchen sie dann die Keyserl. Batterie zu ruiniren gedachten. Mann fing demnach Keyserl. Seiten hefftig zu canoniren an, womit mann auch und mit Granaten werffen dergestalt *continuirete*, biss mann die feindlicher Seiten aufgebrachte canonen demoliret hatte. Unsers Seits hielte mann ebener gestalt mit Eröffnung der Breche an, und sahe mann den effect nunmehr mit Augen. Beyerischer Seiten warde nicht gefeyret, sondern nach dem mann die Breche nunmehr für *raisonable* erkand, so ward *resolviret*, selbigen Abends zu attaqviren, und sich wo möglich daselbst zu logiren. Mann liesse zu desto mehrer Öffnung noch eine verfertigte mine springen, welche aber wieder Vermuthen, und wie mann sagen wollen, aus mangel gnugsamer buchirung, gar schlechten effect thate, in dem sie nicht alleine nichts *effectuirete*, sondern auch dergestalt zurück schlug, dass über 20 Mann *blessiret* wurden. Bey einfallender Demmerung ward der Sturm angetreten und ward beyderseits scharff gefochten, demnach aber die andern commandirenden so viel Zeit gewonnen, dass sie mit Erdsacken und fackinen sich verdecken kunten, so warde die Breche von denen unserigen *manteniret* und der gefaste Posto behauptet, worüber iedoch der General-Major La Fontaine und 200 gemeine verlohren worden. Heute ward der verblichene Graff Carl von Dona aus dem Lager mit allen solennitäten nacher Berlin abge-

führt und wurde derselbe wehrender ceremoni mit sambt dem Wagen umgeworffen.

17. Julii.

Den 17. Jul. Fingen die Beyerischen mit eussersten Fleisse an sich auf den gefasseten Posto gegen die Türckischen Granaten in mehr und mehr zu verdecken, womit sie auch dergestalt avancireten, dass sie gegen den Mittag bereit gantz verdeckt standen. Mann seumete selbiges Ortes nicht, die neue Batterie zu legen, und den zu passirenden Graben zu füllen, worinnen iedoch ihnen von denen Türcken allerhand beschwerden mit Stein und Granaten werffen zugefüget wurde, und hatte Hoffnung selbige in kurtzen im Stande zu sehen. Keyserl. wie auch unsererseits continuirte mann das canoniren und granaten werffen, und ob mann zwar die attaqve vornehmen konte, so wolte mann dennoch vorhero den effect der Brandenburg. balde zur perfection nunmehr gebrachten minen abwarten. Mann bekame sonsten von dem Feinde heute biss in die 8 Überläuffer, welche alle den von denen Bomben ruinirten Zustand der Stadt entdecketen, und berichteten, dass der Vice Bassa in der Keyserl. letzten attaqve geblieben wäre. Da auch die Türcken wahrgenommen, dass bisshero einige sich auf die in der Vorstadt stehende Mosqveen Thürme verfügete, und von dorten ihnen einige täglich niederschossen, so füllten sie heute derer einen mit Stücken, und weiln der Major Olssing gleich droben war, so ware er gefährlich am Kopfe, ein unterstehender Fendrich von die Grenadiers aber dergestalt verwundet, dass er in kurtzen verschiede. Dato kahmen abermahlen 2 Keyserl. Regimente Cavallerie alss Caprara und Neuburg von Weissenburg an, und musten sich sogleich nach dem jenseit der Donau stehenden Reuter campement begeben, und die Türcken, welche mann schon zu Hatwan wolte gesehen haben, zu observiren.

18. Julii.

Den 18. dito Ruhete schier alles den gantzen Tag, und zwar wir, damit die minier nicht gehindert werden mögten, gegen den Abend gieng die Granaten werffen und zwar hefftiger, alss jemahls an, und liessen die Türcken an desperater defension nichts ermangeln. Gegen 9 Uhren liesse der Feind 2 Minen springen, welche uns zwar an Mannschafft keinen, an unsern Minen aber sehr grossen Schaden thate, in deme die Keyserl. Mine dadurch gantz, die unserige aber in etwas verderbet wurde, und wurde unser bester Miniren zugleich befallen. In der Nacht brachten die Beyerischen durch eine Granate Feuer in das Schloss, wodurch dann selbiges bis an den Tag brandte. In selbiger Nacht defilireten einige Troupes über die Brücken, nach dem Beyerischen Lager, weiln mann des über Esseck kommenden Feindes daselbst vermuthen ware.

19. Julii.

Den 19. dito Suchete mann den befallenen Minirer und brachte die mine wieder etwas in Stande, Keyserl. Seite wolte mann abermahls an eine neue anfangen, umb den Platz auf der Breche sich logiren zu können, zu gewinnen, die Türcken canonirten heute ungemein, thaten aber wenig Schaden. Diesen Tag kamen 5000 Pferde unter dem Commando des General Grafen Balfy bey der Armee an, und weiln der Feind über Esseck in grosser Anzahl im Anzuge war, alss blieben sie an dem Beyerischen Lager stehen. Gegen den Abend ward Kriegs Rath gehalten, und beschlossen die Stadt mit Sturm zu attackiren, welches aber von unserm General in etwas widersprochen wurde.

20. Julii.

Den 20. dito ware mann sehr geruhig, und arbeitete an denen minen, welche morgen fertig seyn solten. Gegen den Mittag begab sich der Hertzog von Lottringen, zu dem Churfürsten von Bayern, und nahm wegen des obhanden seyenden Sturms, und des Feindes starcken annäherung völlige Abrede, wie mann dann beschlossen, Ofen nunmehr mit Gewalt, und es kost gleich. was es wolle, zu attackiren In der Nacht wurde von allen Seiten blinde Lärm gemacht, alleine der Feind ware vigilant, und liesse an desperater defension nichts ermangeln, mann hielt demnach, weiln mit anderer Arbeit mann nicht weiter kommen konte, mit Bomben und Granaten werffen an. Diesen Tag ware des Hertzogs Albrecht von Sachsen Durchl. mit der Post ankommen.

21. Julii.

Den 21. Julii Mit dem Tage fiel alle von des Feindes bisheriger Annäherung geschöpfete ombrage gänztlichen hinweg, zu mehrer Versicherung aber liesse mann ein corpo Cavallerie unter dem General Palfy nacher Esseck avanciren, welches Kundschafft von des Feindes monvements einziehen solte. Mann continuirte übrigens die wegen der annoch zuverfertigten minen erforderte stille, und avancirte ziemlich mit dieser Arbeit, weiln auch zu dem bevorstehenden Sturm einige Leitern erfordert wurden, alss wurde hierinnen mit grosser Macht gearbeitet.

22. Julii.

Den 22. dito wurde durch Unvorsichtigkeit des betrunkenen Minirers das Feuer frühzeitiger in die Keyserl. mine gelegt, als mann gesolt, wodurch dann diese so wohl, alss auch unsere ohne sondern effect aufflohen, und verlohre mann hiebey den Lieutenant von den minirern, alss welcher Eile wegen mit einer Tonne Pulver, auf welche er sich gesetzt, besoffener weise gen Himmel auffuhre. Nach eröffneter mine stande mann zwar in bereitschafft etwas zu tentiren, nach deme mann aber die Türcken überaus allart gefunden hatte, alss bliebe es dabey und warden nur hin und wieder

einige Hand Granaten und ander Feuer geworffen. Die Türcken hatten indessen auf Beyrischer Seiten einen Ausfall mit 300 Mann gethan, und mehrentheils die Sachsen chargiret, welche denn ihre Officirer im stiche lassend sich schändlich retiret hatten, wodurch denn die Türken Gelegenheit bekamen, nicht allein den commandirenden Obristen Löwen sambt dem Hauptmann Barou Friesen, und einen Lieutenant, sambt 80 gemeinen niederzusebeln, sondern auch den Beierischen Obristen von der Artiglerie zu blessiren, und auf der Batterie von Sachsen 4 Stücke zu vernageln. Etwa 2 Stunden hernach gerieth das Ofuische Zeughauss, entweder von einer unserer Bomben, oder auss eigener Unvorsichtigkeit in Brand, welches denn auch mit solchem Schlage auffuhre, dass mann in denen weitesten Lagern selbigen mit dem Erdbeben empfunde. Es ward hierdurch nicht alleine ein überaus grosses qvantum an Pulver verthan, sondern es eröffnete sich auch durch den Schlag, alss welcher so gar einige Stücken Mauer jenseit der Donau warffe, eine solche Breche, dass mann selbige von weiten sehen und leichtlich anlauffen konnte. Wenige minuten nachhero tentireten die Türcken Sächss. Seiten aber einen Ausfall, in Hoffnung mit vorigen Glück zu fechten, alleine sie wurden von dem Commandirenden Obristen Revell dergestalt empfangen, dass sie mit Verlust einiger Toden sich retiriren musten. Wehrender Zeit, da das Zeughaus in Ofen gesprungen, waren nicht alleine unterschiedene in dem Beyerischen und Sächss. Lager von denen auffliegenden Steinen verwundet, sondern es gerieth auch die Beyerische tranchee in solche confusion, dass sie auch den anwesenden Churfürsten weder den gebührenden respect, noch gehorsam erwiesen, massen sie alle zurück, und über den Churfürsten selbst weglieffen. Der Hertzog von Lottringen begab Sich gegen den Mittag nacher Pest, und recognoscirete die Breche, wohin denn andere Generales und des Churfürsten von Beyern Durchl. ihm folgten. Sie hoben Sich sämptlich wieder in ihr Lager, und ward der Rest des Tages mit Anstalten zugebracht.

23. Julii.

Den 23. dito brachte mann abermahn eine mine zur perfection, welche auch mit 36 Tonnen Pulver gefüllet wurde. Ihre Durchl. der Hertzog von Lottringen liessen heute durch einen Trommelschläger die Stadt anschlagen, und nach dem ihm geantwortet worden, wurde ein Stillstand uff wenige Stunden gemachet, weiln aber der Hertzog schriftlich fragen lassen, was sie ferner zu thun gesonnen wären, alss warde von den Bassa ebener gestalt geantwortet, dass er zu capituliren, aber mit Sack und Pack abzuziehen, und nacher Weissenburg convoyret zu werden verlangete, welches, weil es von dem Hertzog abgeschlagen wurde, alss hörte der bissherige Stillstand auf.

24. Julii.

Den 24. dito Liese mann Keyserl. Seiten die gestriges Tages verfertigte Mine springen, welche denn abermahl ohne effect zu unsern grossen Schaden aufsprunge, immassen sie rückwärts ausschlagende, uns 2 Linien zuwarffe, und über 200 Mann allerseits blessirete, es muste demnach mit dem Sturm abermahls dabey verbleiben, und weiln keine Öffnung durch die mine geschehen war, alss ginge alles wieder auss denen Approchen zurück. Nachdem mann um bey recognition der mine wahrgenommen, dass selbige alle an dem attaqvireten Rondell gelegene Erde verworffen hatte, alss ward resolviret, selbiges mit canoniren über den Hauffen zu werffen, und weiln die minen allezeit mehr Schaden alss Nutzen gebracht hatten, mit selbigen inne, und mit Fugaden anzuhalten. Da auch der Churfürst aus Beyern Sich heute anhero begeben wollen, hatten die Türcken nicht ermangelt mit Stücken unter Seine Svite zu spielen, und waren Ihre Durchl. etwas in Gefahr gewesen. Heute kahmen 20 Comp. Husaren im Lager an, und wardn sogleich zu der bey Weissenburg stehenden Cavallerie beordert.

[25. Julii.]

Den 25. dito hielte mann insonderheit Beyerischer Seiten mit hefftigen canoniren an. Mann hatte daselbsten die mine nunmehr zum stande gebracht, und ware gesonnen, selbige, so bald nur die Feuer, so zu ansteckung der Pallisaden gehörig, verfertigt seyn würden, springen zu lassen, Keyserl. Seiten ward wieder an etwas gearbeitet, und versprache der Minirer bessern effect. Gegen 2 Uhren fielen die Türcken gegen die Keyserl. und Brandenburg. heraus, und weiln sie eine Seite entblösset fanden, alss liebten sie 12 mit dem Lieut. Borstell. nieder, mann repoussirete sie zwar hierauf aus denen trancheen, und triebe sie mit Verlust biss an ihre Thore, worüber wir den Obristen Lectebrand von der Gvarde und den Lieut. Syburg zusetzten. Die Türcken avancirèten nochmahls, weiln aber alle Generales in denen Approchen waren, alss ward ihnen alles unter Augen commandirt, und befohlen, das Hauss, wohin sie sich retirirten, in Brand zu bringen. Mann occupirte hierauf das Hauss, und triebe den Feind zurücke, alleine man konte es nicht zum Brennen bringen, sondern nach dem der Feind sich mit 150 Mann Verlust zurücke getzogen hatte, thate mann eben dergleichen.

26. Julii.

Den 26. dito ward von allen Seiten starck canoniret und arbeitete mann mit allem Fleisse an die Fugaden. Gegen den Abend liesse der Churfürst von Bayern die auf seiner Bresche stehende Pallisaden mit Kunstfeuer anzünden, wordurch dann selbige gantz abgebrand wurden. Mann ware unsersseits eben

dergleichen fürzunehmen gesonnen, und hatte zu dem Ende alle gehörige Anstalt gemachet, alleine es wolte der verlangete effect nicht erfolgen.

27. Julii.

Den 27. dito Solte nach gestriger Ordre der Sturm mit dem Tage seinen Anfang nehmen, demnach aber Beyerischer Seiten die Pallisaden in etwas zu lange gebrand, mann auch sonst daselbst noch nicht alle benöthigte Sachen zusammen hatte, alss warde selbiger noch einige Stunden verschoben. Auf Befehl des Hertzogs von Lottringen war indessen von denen Dragonern ohnweit Pest eine Batterie von 13 Stücken verfertigt, und mit 12 und 8 Pfündigen Canonen besetzt worden. Selbige solte nicht allein die fausse attaque, so die Heyducken an der Wasser Seiten thun solten, sousteniren, sondern sie solte auch das Signal zu dem General Sturm geben. Gegen 6 Uhren Abends erhielt man durch den General Adjutanten daselbst ordre mit dem canoniren daselbst anzufangen, und avancireten hierauff die Heyducken. Es warde der Batterie von allen andern geantwortet, und gleich darauf liesse man Keyserl. Seiten die Fugaden springen, sofort darauff ward daselbst der Sturm unter dem Commando des General Thungen mit 8 Fahnen angetreten. Mann lieffe dieserseits mit aller erfordereten Courage an, und warden sie von denen Brandenburg. mit denen Grenatiren unter dem Obristen Grygy ihre Post anlauffende secundiret, diesem folgte in seiner Ordnung der Obriste Belling, welcher gleich Posto fassete, und obgleich der Feind allen möglichen Widerstand thate, so warde er doch dessen unerachtet, in einem moment biss an die 3-te Mauer, und deren Brucke getrieben, mann lätte auch gantz gewisse mit dem Feind zugleich in die Stadt eintringen können, wann nicht der Gemeine Mann wieder alle raison und Warnung dem plündern der erschlagenen alss dem Feinde nachgehangen hätte. Mann wurde demnach hie von denen Türcken repousiret, und muste mann sich biss an der andern Mauer, und den Graben zurück ziehen, woselbst mann auch den einmahl gefasten Posto aller eussersten defension und endomagirung ohnerachtet, mit Verlust des Graffen Dietrich von Dona, des Obristen Bornstedt, des Major Olsnitze, auch anderer Officirer und in die 300 gemeine behauptet. Der Printz von Curland, der Obriste Belling, der Major Graff Dona, der Capitain Natzmar, und andere seind verwundet. Die Keyserl. ob sie gleich von dem Feinde sowohl, alss auch denen Minen, derer in die 6 ihrer Seite alleine gesprungen, in die 3 mahl repoussiret worden. so stiegen sie dennoch alles brennens ohnerachtet die Bresche wieder auf, und behaupteten ihren Posto mannlich, und warden die Türcken gezwungen, nach 4 stündigen Gefechte sich zu retiriren. Ihrerseits ist der

Hertzog von Croy, der Prinz Commercy, welcher, da Er blessuren wegen nicht mehr auf die Breche steigen können, mit dem Pferde auf dieselbe geritten, der General Thungen und andere verwundet, was eigentlich an Toden, und wer, kan mann noch nicht wissen, dass ist gewiss, dass über 1200 worunter wohl 500 verbrand, geblieben seyn. Inzwischen hatte mann Bayrischer Seiten den Sturm auch angefangen, und weiln der Feind seine meiste Macht gegen die Keyserl. getzogen hatte, als bekamen sie ihren posto nähern Kauffs, massen sie nach kurtzen Widerstand die Breche und das Rondell behaupteten. Die Heyducken fielen zwar mit grossen Geschrey an, demnach aber einige Türcken aus der Stadt auf sie herausfielen, liefen sie mit noch grössern davon, welches Sie auch biss in die Nacht dergestalt continuireten. In der Nacht branden die Bayrischen abermaln auf der andern Breche Pallisaden weg, und verarbeiteten sich auf ihren posto, eben dergleichen geschahe auch auf der andern, und wehrete das Granaten werfen die gantze Nacht durch.

28. Julii.

Den 28. dito Ware mann allenthalben mit der Logirung auf denen Brechen beschäftigt. und warde mit ungemeinen Fleisse hieran gearbeitet, wie dann diese Arbeit desto besser zu befördern die Reuther die Fachinen zuführen musten. Nicht weniger wurden auch die minirer angetrieben, masse mann alleine diesserseits an dreyen arbeitete. Mann canonirte unserseits annoch auf ein Rondell, und wolte selbiges zu Erweiterung der Breche niederlegen. Die Bayerischen hatten auf dem occupirten Rondell einige Mörser, und 5 schwere Stücken erhalten, weiln aber selbige nicht mehr zu gebrauchen stunden, als hatten sie die Lavetten hinweg gebrand.

29. Julii.

Den 29. dito mit dem frühesten warden von denen Keyserl. die 3 Minen gesprengt, deren die erste dann in die Stadt hineinschlagende, gantz wenigen effect thate, die andere schlug hinterwerts zurücke, und weiln der Keyserl. General Wachtmeister Nigrelli unserm General nicht wissen lassen, dass mann die Minen sprengen wolte, alss hatte mann die Leute weder verdeckt, noch zurück getzogen, dahero dann geschahe, dass nicht wenig von unsern Leuten getödet und blessirt wurden. Die Türcken waren indessen häufig auf die Breche gelauffen, und weiln sie vermuthet, mann würde abermahl stürmen, alss waren sie gewillet, sich nochmahln eusserst zu defendiren, alleine mann hatte sich hierzu noch nicht resolviret, sondern mann wolte erst den effect der 3-ten Mine abwarten. Selbige nun schlug in dem Momente dergestalt glücklich, dass nicht alleine eine grosse Menge Türcken aufflohen, sondern sie machte auch eine Öffnung in die andere Mauer, dass

10 Mann in fronte einmarchiren konten. Die Türcken hatten abermahlen Stücke auf einen Thurm gebracht, mit welchen sie dann allewege herausfeuerten, alleine es warden die Stücken unserer Batterien nach demselben Thurm gerichtet, und finge mann allgemach an denselben zu fällen. Weilmann sich bey dem Hertzog von Lottringen über den General Nigrelli beschwehret, dass er uns nemlich nicht wegen der Minen wie es sich gebühret, avertiren lassen, und dass mann uns dergestalt mit Willen umb die Leute brächte, alss ward derselbe in Arrest genommen. Diesen Abend marchireten wir mit unserm jenseit der Donau bisshero gestandenen Detachement wiederumb herüber und in unser alt Lager.

30. Julii.

Den 30. dito Gegen den Mittag lage der Thurm bereits hernieder, und hielte mann mit Erweiterung der Breche an. Mann hatte indessen gleich seint gestern die Minirer wieder angehencket, und ware mann gewillet, biss an die 3-te Mauer fortzurücken. Gegen den Abend liesse mann abermahln die Stadt auffordern. der Bassa aber nahm biss morgen frühe gegen 8 Uhren bedenk Zeit. Durch die häufige Überläuffer hatte mann sonstn die Nachricht, dass obgleich die Gvarnison gar sehr abgenommen, mann auch über 2000 blessirte in der Stadt hätte, so wolte der Bassa dennoch biss auf den letzten Mann sich defendiren. Gegen 9 Uhren kahme Nachricht, dass 2 Bassa mit etwa 8000 zum Succurs avancireten, es warden hierauf alle Posten verstärcket, und noch eine neue ausgesetzt.

31. Julii.

Den 31. dito Demnach aus der vermutheten Capitulation nichts werken wollen, in deme die Türckischen Seiten fürgeschlagene, und einen beständigen Frieden betreffende conditiones ohne anderweite instruction nicht angenommen werden konten, also finge mann zu canoniren wiederumb an, und weiln 2 Minen fertig, alss wurden dieselbigen gesprengt, welche aber nach gewöhnlicher Art mit wenigen effect aufflohen. Mann suchete indessen dieserseits den für sich habenden Graben zu füllen, wie dann zu dem Ende allerhand Fässer mit Erde gefüllet wurden. Beyrischer Seiten ware mann mit beqvemer und weiterer logirung bemühet, und suchete in das Schloss zu avanciren. Gegen den Mittag fingen die Keyserl. mit denen uff der eroberten Breche gebrachten Stücken zum erstemahl zu canoniren an. Alldieweil auch die von des Feindes Annäherung erhaltene Zeitung continuirete, alss warde die sämbtl. Cavallerie anhero getzogen.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

A SZÉCSÉNYI CONVENT TÖRTÉNETÉHEZ.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

Die 7. Novembris compareálván Udvardra nemes Komárom vármegyében, az hova ellenségre nézve, és hogy csendesebben és hamarább véghez vihessük ezen commissiót, ide citálván moci incolákat, az minthogy oda való catholicus plebanus tiszteletes Némethi János uram és reformata ecclesia részéről nemzetes Pap István uram társával elérkezvén s reassummálván a connumeratiót, recognoscálta említett plebanus uram, reformata ecclesián valók sokkal superálják az catholicus statusbelieket, mely ő kegyelme recognitióján fundálván a pluralitást, templom, parochia cum suis pertinentiis és iskola assignáltatik reformata ecclesián levőknek; és mivel említett plebanus uram pro templo, parochia et schola helyt nem kívánt excindálni, kevés számú, az is circiter 38, jövevény hallgatóira nézve, mi sem excindáltunk, hanem ő kegyelme instálván, hogy a parochián valamely ideig lakhasson, miglen maga res mobilissét máshova elvitethesse, adattatott ex consensu praesentium incolarum respiriumja ő kegyelmének parochiában való lakásra a jövő Szent-András napig. Catholicus hiten lévő egyházi szent eszközöket ő kegyelme együtt jelenlevő tiszteletes Szabó István vice-archidiaconus urammal kezökhez veszik, hanem ennekeltte hét esztendővel említett moci parochiára menvén, s reformata ecclesia minemű egyházi eszközeit apprehendálta, azokat visszaadni megígérte, azon egyházi eszközöknek száma e szerint következik: ezüst aranyozott pohár és tányér, két keszkenő, oltárterítő abrosz, a mint ő kegyelme írásából kiteszik. A minemű restantiái találtatnak ő kegyelmének az moci incoláknál. liquidatis liquidandis tartoznak ő kegyelmét exolválni. Említett Némethi János catholicus plebanus uram Búcsu, Radván nevű filialisokat is administrálván, az holott is ex similibus rationibus valamint moci, oda való templomok assignáltassanak reformata ecclesián levőknek cum parochiis et scholis atque pertinentiis, itt sem kívánván excisiót azon okból, a mint Mócson. Catholicus statuson levőknek semmi egyházi eszközök nincsenek.

A mennyire itt is a lakosok, úgymint csak Búcsun adósok ő kegyelmének, comperta rei veritate tartoznak refusióval, Radvánban nem praetendálván semmit, declarálván mócsi és bucsi úgy radváni incoláknak, instructióknak punctuma szerént más valláson levők ne kényszerítettessenek semminemű fizetésre. Itt is megnevezett tiszteletes Szabó István vice-archidiaconus uram mint az három templom iránt, szécséni conventus contradíciónak tenora szerént interponit cum submissione contradíctionem nomine totius cleri.

Die 8. mensis Novembris Udvardon reassummálván udvardi templom iránt való kérdést, ha connumeratiónak submittáljuk-e, vagy sem instructióknak elolvasása után, kire az reformata ecclesián valók feleltek, nem kívánjuk az connumeratiót, magok is jól tudván, catholicus status superálja az reformatus statust ezen helységben (és így a templom, parochia és schola cum suis pertinentiis tovább is maradott a catholicusoknál) hanem mivel reformatusok is felesen vannak itten, azért ők kívánják az előbbeni templomjoknak helyét cum parochia et schola, a mint azelőtt cum appertinentiis usussában voltak, assignáltatni magoknak; melyet mi is reformata ecclesián valóknak azon helyt, a mint usuálták az előtt, assignáltuk. És mivel az harangozás köz, s nem lévén pedig az ide való helységnek egy kis harangjánál több, hogy közöttök ne támadjanak valami kérdések, e szerint megegyeztek, megnevezett harangocska vétetett vala meg 45 forinton, az catholicusok letesznek reformatusoknak florenos 22. denár 50 magok számára külömb haranguk vásárlására, addig pedig usussa az harangnak köz lészen s tartoznak reformata ecclesián valók az következő 1706-ik esztendőben esendő Szent-István napig más harangot szerezni, s az megirt terminus után említett religiobeliek kiki maga harangját usuálja; temetés iránt pedig alkalmaztasák magokat nyolczadik punctumhoz. Azonban ide való catholicus plebanus uram maga fizetését mondván, reformatusok meg nem adták, azért liquidatis liquidandis decidáltatott exolutiója. Ezek utánna tiszteletes Nagy István ujbári plebanus és vice-archidiaconus uram azon excisiónak szécséni conventusnak tenora szerént nomine venerabilis cleri cum solita demissione contradíciált, petendo literas testimoniales. Nem külömben Megyeri Gábor ujházi hadnagy uram contradíciált, hogy reformatusoknak pro templo assignáltatott azon hely, melyet ő kegyelme curia helynek tartja, s resolváltatott is collatiója ő kegyelmének méltóságos fő generalis gróf székcassi Bercsényi Miklós urunktól, ő nagyságától in quantum iuribus ejusdem praejudicaret.

Die 9. Novembris Pozbára érkezvén, az holott nem találván az pásztorokon kívül más religiobelieket, hanem reformatusokat, azért is minémű templomok vagyon falujokban, kinek most

is usussában vannak, azt assignáltuk, tovább is usuálják, hanem declaráltuk, hogy secundum punctum instructionis ne kényszeritessenek fizetni más valláson levő ministernek a lakosok, a kik találkoznak, hanem maga vallásán valónak. Ezen templomhoz, parochiához és oskolához határban nincsen több pertinentia, hanem két hold föld egy vetőre. Azután compareálván Füssi catholicus plebanus uram, állítván, 15 szapu zabbal tartoznának az lakosok, mely iránt decidáltatott, comperta rei veritate et liquidatis liquidandis az refusiója.

Die 10. Novembris Tökölit megolvassván az instructiónkat, minthogy reformata ecclesián valók az ide való lakosok, azért az régi templomjoknak, a ki megégett, a helyét parochiával együtt assignáltuk, kinek pertinentiái, úgymint egy vetőre az újvári út mellett hat hold föld, circiter hat szapura való, második vetőre barsi út mellett három hold föld, circiter két szapura való, harmadik vetőre verebéli út mellett, circiter három szapura való. Rét egy vagyon, Márton völgye előtt három ember kaszáló. Tő gátján volt falunak malma, de most pusztá, kívül proveniált esztendeig a tanétónak három szapu gabonája. Találkoznak jövevények és szolgák közül pápisták és lutheranusok, a kik nem tartoznak vallásokon kívül való ministernek fizetni. Ha Meligi catholicus plebánusnak comperiáltatik az incoláknál mi adósága liquidatis liquidandis, decidálta tott exolutiója, hanem plebanus uram respectu praetensa verberationis suae per incolas facta, ad ipsorum coram nobis factam negativam reservat facultatem juris via procedendi.

Die 11. Novembris Nagy-Szelezent találkozáván pápisták és evangelicusok és mivel a templomban semmi egyházi eszköz, a ki catholicusokat illetve, nem találkozott, azért tiszteletes Huszár György vice-archidiaconus uram jelenlétében a templomot assignáltuk az evangelicusoknak, declarálván azt incoláknak, hogy itt lakos pápisták ne tartozzanak fizetni más valláson levő miniszternek, hanem secundum punctum, catholicus catholico, evangelicus evangelico. A harangozás secundum punctum octavum köz legyen, temetés is azon punctumnak tenora szerént observáltassék. Ide való parochia után a pertinentiák alább íratlak, ugymint Proczy, Kosztolovy, Kopanicza capiens saponos octo, másik na maleg Wieszeczi Ledeczi út mellett, capiens saponos sex, harmadik réteken alól heczei út felé capiens saponos 3. Találkozik egy darab határ szt.-mártoni határig dülő circiter capiens saponos 40, melyet szoktak az ide való incolák vetni s tizedét a plebanusnak szokták fizetni, azért itt is observáltassék, hogy catholicus catholico, evangelicus evangelico adjon abból tizedet. Rét is találkozik egy. mecsi kiekopanny három ember kaszáló, mindezek is applicáltassanak az parochiához. Catholicus compossessor urak együtt

az lakosokkal, quo ad excisionem loci pro templo, parochia et schola reserváltak facultást magoknak, a midőn concurrálhatnak in loco communi, aut per canbium excindálhassák föl lévén osztva az atyafiak között az határ, mostanában excisióra nem érkezvén. Azonban ha restantiái iránt velcsiczi catholicus plebanus uraknak volna mi praetensiója, liquidatis liquidandis decidáltatot exolutiója.

Decima 3. Novembris nagy-ugróczi templom iránt considálván in Nagy-Ugróczon, s instructiónkat megolvassván, tekintetes nagyságos Révay Erzsébet asszony, az néhai tekintetes nagyságos nagy-ugróczi Borsány László uram ő nagysága meghagyott özvegye, úgy is mint ő nagyságától maradott fiainak és leányinak természet szerint való tutrix és curatrixa nevel Varin István uram az urfiak praeceptora jelentette, az méltóságos fejedelem és ország decisióját helyben hagyja, hanem az iránt protestált solenniter, hogy ad sinistram informationem tétettetett fel nagy-ugróczi templom, minthogy az urfiak elei, a kik ugyan evangelicusok voltak építették meg s az úrfiak pedig pápisták a templomot nem assignálhatja, lévén a végett méltóságos fő generalis urunktól ő nagyságától parancsolatja is ránk commissariusokra. Mely protestatiójára tekintetes nemzetes és vitézlő Botsány János oberster uram ő kegyelme solenniter reprotestált, hogy ő nagysága méltóságos fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatjának, úgy az confoederált statusok végezéssének contraveniál, hanem a templom assignatióját kívánja, a mint is mi instructiónk szerint ide való templomot evangelicus statusnak assignáljuk s kérvén catholicus plebanus uramtól szentegyháznak a kulcsát, ő kegyelme avval mentvén magát, a múlt Szent-Márton napján Baimóczban excurálván s megértvén az asszony ő nagysága mi jövetelünket, úgymint commissariusokét, absentiajában magához vette, e végre küldettük tiszteletes Huszár György vice-archidiaconus uramat ő nagyságához, hogy az szentegyház kulcsát repetálja, a minthogy oda járván ő kegyelme, s repetálván a kulcsot, oly relatióval megtért, hogy az asszony ő nagysága agnoscálja mint méltóságos fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága parancsolatját s mint confoederált statusok végezéssét, de mivel az iránt vagyon parancsolatja méltóságos fő generalis urunktól ő nagyságától nekünk commissáriusoknak szóló, melyet előnkben küldötte, s követje nem akadván reánk, más követet is küldött utánna, térjen vissza, addig kívánt ő nagysága respiriumot és így a szentegyház kulcsát ki nem adhatja. Melyre oberster uram ő kegyelme replicált. status evangelicusnak assignáltatván a templom, ha a kulcsot tovább is tartóztatni fogja ő nagysága, fölnyittatja a templomot s respiriumnak nem consentiál, lévén ekkoráig respiriumja elegendő s ő kegyelmének sem lévén ideje

ide haza való mulatásra, megholt fia, néhai tekintetes nemzetes és vitézlő Bossány László uram holt tetemének böcsületes eltakarítására nézve.

Második punctumnak continentíája szerint a templom assignáltatván az evangelicus statusnak cum parochia et schola atque pertinentiis, praemoneáltatván ide való catholicus plebanus és bizonyos emberünk által az asszony ő nagysága, ha kíván-é helyt excindáltatni pro templo, parochia et schola, kire ő nagysága oly választ adott: lévén temploma ő nagyságának, helyt mást nem kíván, hanem méltóságos fő generalis urunk ő nagysága parancsolatjának inhereál, a mely nekünk nem praesentáltatván, s a templom kulcsát sem adja ki, sőt protestált ő nagysága, hogy se magunk, se pedig oberster uram a szentegyház iránt semmi violentiát ne tegyünk, hanem járjunk el hivatalunkban.

Harmadik punctumnak continentíája szerint az egyházi eszközöket említett vice-archidiaconus Huszár György uram conscribálván, kezihez vette plebanus uram, hanem új altar egy positivum és keresztelő kő benn vagyon az templomban, melyek iránt protestált oberster uram, ha templom kulcsa nem resignáltatik, ki nem engedi ezután venni s a templomot megnyitattja, s reprotestál azon is megnevezett oberster uram, hogy ő nagysága nem enged méltóságos fejedelem parancsolatjának és az ország végezésének. Parochiához való pertinentiák következnek e szerint: első föld Záhumnie nevű föld az úttól rétig két dülő capiens saponés 18; második az uraság komlóskertjétől fogvást, úton felül az erdőig capiens saponés 23, harmadik az erdőcske alatt capiens saponés 2, negyedik az uraság Plámpa nevű földje mellett az ország útja alól capiens saponés 3, ötödik Na Kracine rétek végében capiens saponés 5, hatodik Pašiti pázsitok végében, capiens saponés 18, hetedik Kahanyčenik nevű capiens saponés 5, nyolczadik na Rakiczkich capiens saponés 2, kilenczedik komlóskerteken túl capiens saponés 2, tizedik rétek végében káposztás kert. Rétek száma: Patakon túl uraság komlóskertje mellett, második Patakon innen, harmadik kis-ugróczy határban. A szentegyházhoz tartozó földek: első szentegyház alatt úton felől capiens saponés 4, második erdőn túl capiens saponés 3, harmadik Kolácsnátúl capiens saponés 2. Oskolához tartozandó pertinentiák: Dlhieh diel nevű földön felül út mellett, capiens saponem 1, második Dubcsenich capiens saponem 1, Chlnok alatt capiens saponem 1. Rét az uraság komlóskertjén alól. Declarálván azt is, hogy a lakosok ne kényszeríttessenek fizetni más valláson levő ministernek ezután, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico. Harangozás, temetés, observáltassék nyolczadik punctumnak continentíája szerint. Es mivel catholicus plebanus uram az

földekben tett vetést, 12. punctumnak tenora szerént, annak fructussát ő kegyelme fogja felvenni.

A mi adóssága vagy restantiája találtatik emlétett plebanus uramnak, minek előtte kegyelmes urunk parancsolatja emanált[attott] anno 1704. die 20. Angusti, azt liquidatis liquidandis tartoznak ő kegyelmének megfizetni az incolák. Catholicus plebanus uram ex consensu etiam status evangelici, ez jelen való esztendőben esendő Szent-Miklós napig a mostani parochián fog resideálni.

Die 14. Novembris Simoniban érkezhén, az holott is instructiókat megolvashván s igyekezhén az lakosok között az szép harmoniát behozni és arra őket inducálni s minden keserűséget kigyűkerezni, de azt végben nem vihetvén, minthogy catholicus statusbeliek az örökséget jus patronatust allegálván s annak nem akarván praejudicálni, kívánták, hogy a templom maradjon kezénél s az evangelicus statusnak excindáltassék helye pro templo, ha az nem tetszenék az hol azelőtt excindáltatott volt articulator, minthogy ezen szécséni conventusnak alkalmatosságával nec ad proprietariorum, nec incolarum ipsorum instantiam denomináltatott ezen templom és ha azt nem obviucálhatnák, legalább respiriumot kivonták, miglen méltóságos fejedelmet megtalálnák injuriájukról; kire ex parte evangelicorum incolarum praesentium feleltetett, jöllehet ők nem instálták ugyan, de mivel az ország úgy találta, kívánják magoknak az templomot assignáltatni s respiriumot nem consensuálván, s mi nekünk nem lévén instructiókban ezeknek vizsgálása, decisioja, hanem az ország végzésének effectuatiója, azért instructiónk szerént az templomot, parochiát, scholát evangelico statui assignáljuk cum pertinentiis praemoneálván azouban az status catholicust, ha pro templo, parochia et schola kívánna excindáltatni helyt magának, kire felelt, hogy nem kívánják, lévén teljes bizodalunk méltóságos fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága kegyelmességében, meghallgatván rövidségeket, az templomot is kegyelmessen restituáltatui fogja, ha magoknak külömb templomot építeni akarnak, övék lévén örökössen az egész határ, ott építenek, az hol alkalmatosabbnak fog tetszeni, s másút abban excisiót nem kívánnak. Az egyházi eszközöket catholicus plebanus uram kezéhez vette vice-archidiaconus uram jelenlétében. A minémű kelh felől tett emlékezetet az evangelicus status, az is reproducáltatván plebanus uram által, ő kegyelme kezénél hagyatott ad interim, miglen vicarius uram által, respectu consecrationis gyün választja ő kegyelmének. Azouban plebániához tartozandó pertinentiák alább irattak. egy vetőre, első föld Stranya uton felül capiens saponos 25, második huorka capiens saponos 1¹/₂, harmadik hraboviczky capiens saponos 1¹/₂, negyedik dva zhony capiens saponos 2, ötödik Siroky capiens saponem 1, hatodik Chotárny saponem 1¹/₂, hetedik Chotarny

capiens sapones $1\frac{1}{4}$, nyolczadik Pod Smercsny capiens saponem $1\frac{1}{2}$, kilenczedik Stranya capiens sapones $1\frac{1}{2}$. Másik vetüre első Zahumnje capiens sapones 2, második Djel Knason capiens sapones 2, harmadik Stranya capiens sapones 3, negyedik Podhainy capiens sapones $1\frac{1}{2}$, ötödik Kopanicski capiens sapones $1\frac{1}{2}$, hatodik két Chotárny capiens sapones 2, hetedik Kracsinka capiens saponem $1\frac{1}{2}$. Rétek: első Predlazna, második žadna luka, harmadik Kastenici határtúl. Oskoláboz pertinentia föld zahumnje capiens sapones 3, medzi czesty capiens saponem $3\frac{1}{4}$, vagyon egy malom is, kinek proventussát és kézi munkát a földes urak magok között felosztván, a proventusából magok religiobeli catholicus plebanusnak adtak sapones 30, templomra sapones 10, rectornak sapones 8, és így catholicus status fizessen maga plebanusának, evangelicus pedig maga ministerinek. Declarálván a lakosoknak, hogy ne kényszeritessenek más valláson való ministernek fizetni, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico. Harangozás, temetés iránt observáltassék a nyolczadik punctum. A minemű vetést tett catholicus plebanus uram, azon vetést ő kegyelme fogja felvenni. Ezekután előbbeni ide való plebanus uram cum demissa subjectione protestationem interponit, hogy az ide való lakosok nem instálván ezen templomért, plebanus uramnak is a proven-tussa elesett. Nem külömben status catholicusbéliek alázatosan protestatiót tesznek, hogy jus patronatusok ez által ne periclitáltassék tovább is, méltóságos fejedelmet készek lesznek alázatosan supplicálni.

Die 15. mensis Novembris nemes Kosztolánt kemeneczi templomnak instructiónk szerint connumeratióhoz lépven, mint nemes Kosztolánt s mind Alsó- mind Felső-Kemenczen, kinek véghez vitele után instructiónkat megolvassván, s az connumeratiónak calculatiójára lépven, találkozott catholicusok közül 331, evangelicusok közül pedig 201, és így status catholicus superálván az evangelicust a kemeneczi templom parochiával, annak pertinentiáival és oskolával tovább is hagyatik a status catholicus mellett. Ezek után a status evangelicus proponálván, minthogy reménységén kívül templomtól elesett, méltóságos fejedelmet kegyelmes urunkat ő nagyságát alázatosan fogja supplicálni az templom iránt, addig pedig kíván a status evangelicus pro templo, parochia et schola más familiának örökén (minthogy az status evangelicus familiabéli nagyobb része örökén vagyon a mostani templom) excindáltassék elegendő hely, az mint más nap kimen-vén ad faciem loci, consentientibus partibus assignáltunk pro templo, parochia et schola néhai Kosztolány Gáspár uram huorkács nevű földét, a mely most zálogban vagyon ugyan egy parasztembernél, s felül az országúttól körtvély fa mellett a patakig, s annak a végében a patak mellett Kosztolányi Sigmond uram

Körmendouska nevű földét, említett Kosztolányi Gáspár uram földje helyett in forma cambii adattatott ő kegyelmének köz pázsittúl Kmetvaska, Kopaniczanak és Nechalouska földének alsó végénél másfél annyi capacitássú közgyöp, a mennyi azon Huorka nevű föld; Kosztolány Sigmund urannak Körmendousky nevű föld helyett in forma similis cambii obveniált Dielezakon levő Körmendousky alsó Kopaniczának végében köz pázsitból két annyi capacitássú, a mint demonstráltak pro commoditate valamint Körmendouska föld foglal magában. Azonban temetés és harangozás observáltassék punctum szerént, nem különben azután ne kényszerítettessék más valláson való egyházi rendnek fizetni az lakos, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico, nemkülömben a minémű restantiái találtnak mostani evangelicus plebanusnak, liquidatis liquidandis, refundáltassanak.

Die 18. Novembris nemes Körmech szabad királyi várossában nemzetes vitézlő Schmidék Jeremiás uram házánál concurrálván catholicus és evangelicus statusok, kiknek megolvassán az instructiókat és mivel az várbéli öreg templom jutott evangelicus statusnak, parochiának pedig városháza, nem különben Hostatban tót templom s minekelőtte az templomok assignatiójához fogtunk volna, evangelicus status tett kérdést az egyházi eszköz iránt, hogy az is resignáltassék, a mint bizonyos laistromot producálván az iránt, a ki is nálok maradván, melyre az catholicus status reponált, azon laistromban nevezett egyházi eszközök nem az várbéli, hanem az piacon lévő s catholicusok kezénél maradt templomhoz valók, s azok közül sok abalienáltatván, distraháltatván, s régiségök miatt elvonatván, elszakadozván, nem is producálандók. Evangelicus status pedig replicálván, kettő lévén belső városban a templom mind a két templomban usuáltak azon eszközöket, akkor is, midőn mind az két templomnak ususában volt az evangelicus status, azért csak egynek dossára nem applicálhatni, a ki köz volt; erre status catholicus megfelelően, a midőn status catholicus birtokában volt mind az két templomnak, ha mi solleunitást akart tartani az várbeli templomban, az alsó templomból kellett felvitetni mindennemű eszközt, a pedig kezénél maradt, azért nem tartozik ennek a dossát másnak adni; s pro et contra több ratiók is adducáltatván s proponáltatván előttünk, kiknek elintézésére minekelőtte léptünk volna, mind az két rendbéli statusbeli-eket az szép harmoniának és atyafiui, úgy szomszédságbéli szeretetnek megtartására praemoneálván, és noha status evangelicus in medietate általa producált s specificé denominált laistromban a suppellectilist extra distracta et attrita kívánta, kire status catholicus replicálván, in medietate nem adhatja s productive sem engedheti selectióját és divisióját, hanem pro bona harmonia servanda bizonyos oblatióval lévén in res-

titutione suppellectilis desiderata, melyen megnyugodván az status evangelicus és reserválván facultást magának a többinek is in locis debitis promotiójára ha ex distractis valahol mit találhat, azt kikereshesse, azután catholicus plebanus, tiszteletes Samariay Ádám és tót natiónak az Hostatban levő xenodochiale templomnak ide való pater franciscanusok közül való in forma plebani vicarius uram ő nagysága investitúrája mellett való administrátora, minémű protestatiót és fizetések iránt jegyzést producáltak, seriesse következik e szerint:

Difficultates parochorum catholicorum Cremniciensium et eorundem templorum servitorum. Praeprimis et ante omnia in eadem forma et eodem tenore sicut nostri romano-catholici illustrissimi et reverendissimi domini domini praelati superiores colendissimi in generali dominorum confoederatorum conventu ad Szécsénium celebrato contradixerunt et protestati sunt, nos quoque sollemnissime huic templorum occupationi, et praejudiciosae a romano-catholicis, utpote veris, indubitatis ac legitimis possessoribus ac haeredibus abalienationi contradicimus et protestamur. *Secundo.* Organum noviter in templo arcensi ex gratia dominorum catholicorum erectum, et majori ex parte jam perfectum, ad quod ex cassa inclytæ civitatis romano-catholicis et augustanae confessioni addictis communi non plus, quam 45 fl. contributi sunt, nobis assignari, et ex templo extradari vel vero sumptus illos refundi petimus. *Tertio.* Contra manifestum suae celsitudinis principis et domini domini Francisci Rákóczy etc. ab augustana confessioni addictis dominis, mihi Adamo Samariay nationis germanicae plebano cappellano ac servitoribus templi et scholarum ab 11-ma Aprilis 1704, item slavonicae nationis plebano et ejusdem templi servitoribus a 2. Novembris anni 1704. usque ad hodiernam diem detentum est salarium, quod pro nationis germanicae parocho, capellano, musicis, aliisque templi et scholarum servitoribus hebdomadatim se extendit ad rhenens. fl. 15:30 polturas. *Secundo.* Quovis anno pro lignis fl. 24. *Tertio.* Honorarium festis natalitiis paschalibus et pentecostalibus, pro quavis solennitate duodecim florenos rhenenses, faciunt per annum fl. 36. *Quarto.* Quavis septimana vasculum cerevisia pro hungarico floreno, faciunt hungaricales fl. 52. *Quinto.* Pro tribus offertoriis tres imperiales, et quartum in electione et renovatione judicis ac magistratus. *Sexto.* Quindecim metretis frumentis. *Septimo.* Capellano pro ligno hungaricales fl. 5. Item primo parocho slavonicae nationis quavis septimana fl. 2:21. *Secundo.* Circa festum S. Michaelis loco decimae fl. 3:60. *Tertio* pro lignis fl. 5. *Quarto.* Pro pane frumenti metrum 5. Pariter cantori per annum fl. 24, frumenti metrum 8. Qua omnia tam specificata, quam alia omnia accidentia huiusque dari solita, juste tam pro praeterito, quam

futuro tempore praetendimus, utpote a romano-catholicis antiquitus fundata et ordinata ut nobis permaneant. Cremnicii die 18. Novembris anno 1705. Adamus Samariay nationis germanicae plebanus Cremniciensis. Frater Ambrosius Gastel parochiae slavonicae administrator. Ezen fizetésbeli praetensiójára említett plebanus és administrator uraiméknak az status evangelicus felelt, tartja magát méltóságos fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága gyöngyösi decisiójához, azért pro praeteritis nem; adhat semmit, hanem in futurum szécséni conventusnak decisiója szerint in medietate fogja exolválni. Sub assecuratione mentionata pro dictis suppellectilis haladván más napra; az mind is minekelőtte ahhoz fogattatott volna, die 19. Novembris említett várbeli templomot az evangelicus statusnak cum domo civica pro parochia assignáltuk, mely templomban hagyattatott a praedicáló széken egy tisztességes öreg szőnyeg, baptisteriumon egy szakadozott vörös tafota materia és egy új orgona, kinek alkalmatosságával az evangelicus status az ország gratiáját megköszönte ugyan, mindazonáltal protestált is, hogy ex integro nem restituáltatott a templomokban, reserválván facultást magának tovább is promoveálni maga instantiáját, nemkülömben Hostatban az tót templomot parochiával együtt. Piaczon lévő templom parochiával és scholával s franciscanusok templomával maradott catholicus statusnál. Declarálván azt is az két rendbeli statusnak secundum punctum octavum az harangozás, temetés observáltassék, nemkülömben, hanem catholicus catholico, evangelicus evangelico fizesse. Ezeknek véghez vitelek után praemoneáltatván az status catholicus ad producendas suppellectiles is, hesterni die facta amicabile assecuratione, kire felelvén, resolválja magát az status evangelicus említett két templombéli plebanus és administrator uraimék pro praeterito inexolute hereált restantiának, exolutiójára, közölteti az tegnapi assecuratióját, a kit ugyan ezel pro revocata nem tartja; erre az evangelicus status felelvén, in praedictum tertii több szabad királyi városok híre nélkül nem cselekedhetik, ha több városokban resolválják pro praeteritis az exolutiót, ne tartsa oly inurbanusnak status catholicus az evangelicust, hogy nem contentálná; de első nem akar lenni, praedictálni sem akar többinek. Az sok kérdések után fele fizetésre condescendált a status catholicus pro suis plebanis, a fele maradjon penes dispositionem civitatis, de erre sem resolválván magát a status evangelicus ex praedeclarata ratione integralis solutionis, kire status catholicus felelvén, jöllehet az tegnapi oblatióját in suppellectilium extradatione nem retractálja, sőt azoknak kiadására offerálja is magát; mindazonáltal addig maradjanak prae manibus suis, miglen a status evangelicus resolválja magát az plebanusok fizetése iránt in medietate pro praeteritis, és hogy

dolus et fraus evitáltassék, ne talántán ki nem akarná adni, avagy csak eludálni kívánná, kész producálni coram exmittendis deputatis evangelicis, constálhasson status evangelicusnak, mit deputált kiadni az status catholicus; mely oblatiójával contentáltatván status evangelicus, maga sem bánja, maradjon in sequestro az supellex, s exmittáván magok közül három böcsületes embert, kik specificatióját a látott eszközöknek e szerint jegyzésben hozták hozzánk: duo candelabra argentea, duo antipendia honesta, unam materiam supra baptisterium, unam novam mappam pro duabus laceratis, strophiola duo honesta acu picta et duo villiora in consignatione apposita, unus calyx. In templo forensi minémű céhbeli zászlók vannak és evangelicus status által is csináltattnak, azokat azon templomban hagyják az evangelicusok, úgy hogy per hoc mindazáltal ne kényszeríttessenek az evangelicusok ad catholicas ceremonias processionales, s ne is praeiudicáltassék a végett statui evangelico. Ecclesiarum, parochiarum tam catholicarum, quam evangelicarum ex communi aerario fiat reparatio, necessitate ferente accordatum est. Xenodochiale templomhoz tartozandó eszközök iránt pater guardian uram e szerint ád számot: egy consecrált kehely, a ki ő kegyelme kezénél vagyon, az iránt a determinatióhoz alkalmaztatja magát, vagy in aequivalenti, avagy in specie, post scitum illustrissimi domini vicarii tartozni fog megtéríteni. Volt egy ezüst aranyozott kupa, melynek árával úgy arányozza, az falon lévő képeket, és chorus körül való reparatiók tétettek, kik a templomban maradtak, azt probabilisnek agnoscálván status evangelicus, abban maradtott. A több fehér ruhabéli eszköz atteráltatván, az sem praetendáltatik, hanem sub puritate conscientiae recognoscálván említett pater guardian uram, több eszközei nem constálnak, mely iránt status evangelicus reservált facultást magának distracta per inquisitionem etiam exquirendi et reapplicandi ecclesiae eidem.

Die 19. Novembris Kunosova nevű faluban az templomot assignáltuk az evangelicus statusnak, uno cum parochia, schola et pertinentiis eiusdem, és mivel az egyházi eszközök között találkozott egy kehely is, az melyet mise mondásra consecratusnak vallja catholicus plebanus uram, és így kívánta vicearchidiaconus uram catholicus statusnál hagyattatni, mivel pedig a templomhoz való status evangelicus kívánta magának assignáltatni, avagy aequivalentst, kire nézve mi is azt találtuk, vagy aequivalentst adjon status catholicus, avagy a kelyhet resignálja. Több egyházi eszköz iránt, a melyet comprobálni fogja az evangelicus status tempore occupationis templorum övék volt, ugyan evangelicus status temploma mellett maradjon. Harangozás, temetés observáltassék az nyolczadik punctum szerint, nem különben, hogy ezután catholicus catholico, evangelicus evangelico solvat.

Vicearchidiaconus uram a kelyhet nem resignálhatja, asseverálja aequivalensse sincsen plebanus urnak, hanem vicarius urnak ő nagyságának ad hírt felőle. Ex parte evangelica végzésünkkel megelégedvén, kívánja az kelyhet, si aequivalens non fuerit. A minémű restantiái vannak plebanus urnak az incoláknál, liquidatis liquidandis coram inclyto magistratu huius civitatis léssen refusiója. Plebanus uram restituált három kezkenőt, egy zöld materiás praedicáló székre valót, baptisteriumot, egy abroszt, egy önpohárt. Az nap Piérk nevű templom maradott catholicus status mellett, una cum parochia et schola deputáltatott szentegyházon alól köz pázsiton in contiguitate Turcsek felé vezető út mellett annyi circumferentiájú. Harangozás, temetés observáltassék nyolczadik punctum szerint, nemkülömben az solutio ezután.

Lucska nevű templomot assignáltuk evangelicus statusnak, cum parochia, schola et eiusdem pertinentiis, és mivel itt is találkozott kehely cum patina valamint Kunosován, azért a végett is hasonló ítéletet tettünk.

Az egyházi több eszköz e szerint az evangelicus statusnak adatott, egy kezkenő, baptisterium, két abrosz, két öngyertya-tartó és két fagyertya-tartó, egy ezüst canna, monstrantia is vagyon, ki miképen deveniált oda. nem tudatik, de azon monstrantiát restituálni fogják. Ezen monstrantia és más egyházi eszközök vicearchidiaconus uram consignatiójában adatnak sub consignatione domini vicearchidiaconi statui catholico Cremennciensis assignáltassanak; minthogy ezen helységnek plebanussa más dominiumban et sub alia jurisdictione vagyon, hogy a jurisdictione civitatis ezek ne avelláltassanak. De reliquo harangozás és temetés, ugy az fizetés observáltassék a szerint, a mint az instructio tartja. Mi restantiái plebanusnak comperiáltatnak incoláknál, liquidatis liquidandis coram huius inclyto magistratu léssen refusiója. Producáltatván az említett ezüst, s kívül belül aranyozott kupa, mely adattatott ezen ecclesiához, s előnkbe producáltatván említett rézből álló megaranyozott monstrantia, és egy ón pixis pro sacris liquoribus, és egy zászló, melyeket jelenlétünkben körmöczi plebanus uram kezeihez vette. Azonban die 20. Novembris ezen lucskai templomhoz praetendáltatott még egy ciborium, kinek distractiója praetendáltatik az incolák által, mely iránt vicearchidiaconus uram nevével reservált facultást tiszteletes körmöczi plebanus uram mediante etiam inquisitione exquirendi.

Die 21. Novembris considéálván Vihnyén, az hová becítálván geletneki, szénásfalvai, alsó s felső zdányai incolákat, s compareálván a vihnyei incolák is, a kiknek instructióunkat megolvassván, a felülirt templomokat assignáltuk az evangelicus statusnak una cum parochiis, scholis et pertinentiis earundem, az alatt pedig mostani téli takarmányára nézve catholicus plebanus

uraimék előbbeni parochiákon fognak resideálni kártétel nélkül két hétig, és az idő alatt provideáljon catholicus status de accommodatione. És mivel az egyházi eszközök között találkoztak kelyhek is, úgymint Peletneken egy, Zdányán 2, Vihnyén egy, az melyeket misemondásra consecratusoknak vallottak említett plebanus uraimék, és így kívánta vice-archidiaconus tisztelendő Liszkovics Márton tmbini (?) plebanus uram catholicus statusnál hagyattatni, mivel pedig a templomhoz való status evangelicus urgeálta magának assignáltatni, kire nézve azt találtuk, vagy aequivalentst adjon status catholicus, avagy a kelyhet resignálja két hét alatt, továbbra se haladjon effectuátiója, lévén elegendő idejek az idő alatt vicarius uramat ő nagyságát requirálni, kire is provocálták magokat, ő nagysága hire nélkül ki nem adhatja említett vice-archidiaconus uram.

Az templomoknál hagyattatott eszközöknek száma e szerint következik: geletneki templomban 3 antipendium, superpelicium 1, egy ón pohár, 3 abrosz fehér gyolcsból, vastagabb kettő, hosszú kendő 3, négysegletes kendő kettő, baptisteriumra materia, szőnyeg praedicáló székre való, feretrumra való fekete posztó 2, hat fagyertyatartó, templomban függő vasgyertyatartó, positivum, egy fakereszt halottat kísérő, egy szuszék, egy vasas láda. Szénásfalva nevű templomban maradt eszköz: négy fagyertyatartó, két vastag abrosz, egy vékonyabb, egy antipendium egy superpelicium, vihnyi templomban: két kehelyre való kendő, egy superpelicium; egy önpohár, egy vékony abrosz, egy vastag gyócsabrosz, egy hosszú, kendő, más fekete kendő hasonló csipkés, egy varrott kendő, baptisteriumra való abrosz veres, cathedrara való zöld szőnyeg, feretrumra való két darab fekete posztó, két óngyertyatartó és négy fából, egy fakereszt, medencze baptisteriumon, egy confessionale, antipendium egy selyemből való, másik közönséges materiából; felső-zdányai templomban, két vékony, egy vastag oltárra való abroszok, két kendő, antipendium egy, négy fagyertyatartó, temetésre való kereszt, egy faláda, egy önpalaczk, minden pro baptisterio. Ezek után kívánván vihnyi catholicum auditorium pro templo, parochia et schola excisiót, kinek hely excindáltatott Brniczovsky nevű fundushoz secundum oculatam remonstrationem való kert hosszasában és széltiben, és mivel azon kert fundushoz tartozandó, méltóságos fejedelem kegyelmes urunk ő nagysága jurisdictiója s possessiója alatt vagyon, nem mutathatván köz alkalmas helyt, aestimáltatott azon kert negyven tallérban, mely summa pénzt status catholicus cum evangelico aequaliter tartozik letenni. Temetés és harangozás observáltassék secundum puncta instructionis, hasonlóképen fizetés iránt is catholicus maga catholicus ministerének, és evangelicus evangelicusnak fizessen.

Die 23. Novembris nemes szabad királyi Ujbánya városában compareálván, az holott is instructiónk szerint procedálván, az xenodochiale templomot assignáltuk az evangelicusoknak una cum schola, kivévén ide való plebanus uram az egyházi eszközöket szent miséhez valókat és többivel együtt, a kik iránt ugyan templomban jelenlétünkben megegyezett status catholicus az evangelicussal, resignálván plebanus uram az kisebb kelyhet, az nagyobbikat pro status catholici usu megtartván. Catholicus statusnak pedig az parochiát, mellette levő templom megépítésére ajánlotta is magát status evangelicus amicabiliter magok között megegyezvén, instructio szerint az status catholicus concurálni fog, úgy hogy communibus expensis lehessen annak megépítése s ugyanazon az helyen parochia is vagyon pro catholicis. A fizetés ennekutána két felé megyen a parochusok között, az szerint oskola mesterek között régi szokás szerint való fizetés két felé, nemkülömben templomhoz és parochiához való beneficiumok két felé fognak osztatni ezután. Catholicus statusnak pro schola mutattatott hely mellette levő kerttel együtt az puszta templom mellett. Ispotályhoz való falunak, a kit a város elzálogosított, communibus expensis hova hamarébb leendő redemptiója, kiváltképpen pedig koldusok tartására, s az kik hadakozásra alkalmatlanokká lettenek receptiójára imponáltatott a városnak. A temetés, harangozás iránt observáltassék az nyolczadik punctum, nemkülömben más instructióbéli punctum a fizetés iránt, hogy catholicus catholico et evangelicus evangelico fizessen. Magos(?) par(?) templom nem lévén, nem assignálhattuk. Azonban ide való catholicus plebanus uram a maga restans fizetését praetendálta, mely iránt status evangelicus resolválta magát, valamint nemes Kőrmöcz városa, ha több sz. kir. városok azt decidálják, magok között exolválják azon restantiákat, ezen evang. status is ahoz accomodálja magát.

Die 24. Novembris Léván compareálván nemes Komárom vármegyében lévő nagy-megyeri szabad városnak catholicus plebanusa, tisztelendő Névery Pál uram, nemkülömben reformatus statusbelik közül nemes Rác Péter uram, azon városnak pedig lakossi Kóczi György, Somogyi István és Nagy Gergely uraimék, kiknek megolvashván instructiónkat, s igyekeztvén a szép harmóniát behozni közöttük, az mint is connumeratióból állván ezen helység, tapasztaltatott ex connumeratione mutuo consensu inter se peracte, sőt említett tiszteletes catholicus plebanus uram is fideliter recognoscálván, sokkal többen légyenek reformatus valláson lévők, hogy sem catholicusok, mind Nagy-Megyerben, mind pedig Ekecsében, azért a templom assignáltatik reformato statui cum parochia, schola et appertinentiis eiusdem. És mivel ex parte status catholici említett plebanus uram helyet pro ecclesia, parochia et schola kívánt excindálatni, abban is találtunk ily modali-

tást, minekelőtte ad faciem loci ki köllenék menni, megnevezett Rácz Péter uram többivel együtt assecurált város fejében, köz helyen alkalmas helyet fognak excindálni in tanta quantitate, aut circumferentia pro templo, parochia et schola, ujjvári plebanus, úgy mint viceesperes uram jelenlétében is egy quindena alatt a dato praesentium, hogy ha pedig azon quindena alatt magok között meg nem egyezhetnének, értésünkre adván, magunk is mi commissariusok ad faciem loci pro eadem excisione ki fogunk menni. Hasonlóképpen Ekecsében resignáltatván a templom cum parochia, schola et appertinentiis pro statu reformato, s ha kívánni fog ott is status catholicus helyet pro excisione templi, parochia et schola, observáltassék eadem modalitas, valamint nagy-megyeri excisióban. Az egyházi eszközöket plebanus uram kezeihez vévén, alább irottakat pedig ref. statusbelieknek assignálni fogja, úgymint: egy aranyos pohárt, egy aranyos tányért, egy skarlát lángszinű szőnyeget, 1 ón kannát, 1 keresztelő medenczét és 1 ládácskát, 2 gyolcs abroszon felül kit praetendált status ref. arról semmit sem tudván mondani plebanus uram, azért nem is térítheti meg. Az harangozás, temetés observáltassék VIII. punctumnak tenora szerint, nemkülömben az fizetés, hogy cath. catholico, evang. evangelico fizessen. A mi restantiái találtatnak említett plebanus uramnak, méltóságos fejedelem kegles urunk ő nagysága klmes resolutiója előtt, aztat tartoznak ő kegyelmének a lakosok megadni.

Anno 1705. die 25. Novembris Lévára becitálván keszi incolákat, kik is compareálván együtt tisztelendő plebanus Tomának Pál urral, s jelenlétében megolvassván instructiónkat, s az egyházi eszközöket említett plebanus uram kivévén a templomból, ezen templomot assignáltuk az evangelicus statusnak, cum parochiae deserto loco et schola ac pertinentiis earundem, terris et pratis, noha az lakosok pápisták lévén mindenestül, protestáltak, hogy ex informatione synistra elfoglaltatott templomok, reserválván facultast maguknak az ország előtt is instálni pro reassig natione et sic nec locum pro excisione petunt ibidem, hanem a pusztá podluzsáni templomot akarják és szándékoznak építeni tehetségek szerint, lévén azon templomnak 100 forint fundatiója. Declarálván azt hic per expressum, hogy harangozás, temetés observáltassék nyolczadik punctumnak tenora szerint, a fizetésben is hasonlóképpen observáltassék a punctum, hogy catholicus catholicus, evangelicus evangelico fizessen.

Mindezeket azért azon hitünk alatt, a kire köteleztettünk, hogy véghez vittük, ezen recognitiókat kiadván kezeink subscrip tiója és pecsétünk alatt. Actum Levae die et anno, quibus supra. Hunyadi András m. p. (L. S.) Péli Nagy András m. p. (L. S.) Balogh Gáspár m. p. (L. S.)

Közli: ZSILINSZKY MIHÁLY.

ADALÉKOK

BOTTYÁN TÁBORNOK LEVELEZÉSÉHEZ.

— Az Archivum Rákócziánum IX-ik kötetéhez pótlékkul. —

A Rákóczi-kor s az azt megelőzőtt 16 évtartamú nagy török háborúk rettenthetetlen hősének, a véglehelletéig tetterős és fáradhatlan *Bottyán János* vezénylő-tábornoknak leveleit és levelezéseit, — a mennyiben ezek, irattárának teljes szétszűllése, elkallódása után összegyűjthetők voltak, — több mint két évtized fáradságával egybegyűjtván, 1883-ban egy nagy vastag kötetben, az Archivum Rákócziánum I. osztálya IX-ik kötetében, közrebocsátottam. Ezek nyújtják leghívebb jellemképét hazai történelmünk e töröl metszett népies alakjának; ezek tárják elénk legközvetlenebbül nagy tevékenységét e dicsőséges szerepkörű hősőznak, a kit mint határozott hadvezéri tehetséget, ma már magok az osztrák katonai szakírók is — az egykori ellenpárt írói — elismernek és méltányolnak.

Bottyánnak, az idézett gyűjtemény megjelenése óta, éppen a legújabb időkben még *hat eredeti, kiadatlan levele* jutott kezeimbe, néhány hozzá címzett levéllel egyetemben. Nevezetesen az országos levéltár régi szepesi kamarai osztályában, valamelyik szekrény rejtett zugában elbűtt egy 1709-iki ismeretlen csomag, — továbbá Vasvármegye levéltárában egy 1707-iki szintén eddig lappangott csomag kerülván elő: ezek nyújtották az új leletet; melyhez még II. Rákóczi Ferencz fejedelem udv. cancelláriájának egy még kiadatlan leveleskönyve (jelenleg a Nemzeti Múzeum kézirat-tárában) szolgáltat némi adalékokat. Mindezeket a föntjelzett kötethez pótlékkul, a nagy gyűjtemény kiegészítéséül, van szerencsém e helyütt közzé tenni.

I.

Rákóczi fejedelem, Bottyánnak.

Die 19. Augusti Anno 1705. ex Arce Nitriensi. Domino Joanni Bottyán, Generali-Vigiliarum-Praefecto. Az ellenségnek Nyárasdhoz való szállását értvén, conjiciálhatjuk netalán általjövételre való

szándékát, és hogy Gútánál vagy Kamocsánál hidat csinálni szándékozzék. Melly ellen, — az mint elébbeni levelünkben is láthatta, — bizonyos számú hadakat rendeltünk, az kikkel is Kegyelmed nemcsak correspondeáljon: de directiója alatt lévő hadakat Újvár felé úgy contrahálja, hogy mind Párkányra s mind Gútára vigyázhasson, és szorgalmaztasson az Duna mellyékére vigyáztasson, tudósítván Bennünket az ellenség operatióiról, hogy az midőn Kegyelmedhez fog menni orderünk, az szerint cselekedhessék.

(A fejedelmi udv. cancellária 1703—1706-iki, még kiadatlan leveles és kivonatos-könyvből, a Nemzeti Múzeum kézírattárában.)

II.

Ugyanaz, ugyanazon dátummal.

Domino Joanni Bottyán. Az taraczkokat, ha szüksége nincs reájok, küldje Érsek-Újvárban. Az ellenség motusira vigyázzon és az occurrentiákról Bennünket s Generális Eszterházy Antal Urat tudósítsa.

(Ugyanott.)

III.

Bottyán vezénylő-tábornok, Szent-Györgyi
Horváth József Vasvármegyei alispánnak.

Szolgálok Kigyelmednek, jóakaró

Vice-Ispán Uram!

Vettem az Kigyelmed becsületes levelit, és új esztendőnek appreciatióját én is vissza apprecálok. Fundamentalis állapotokra akarván választ adnom Kigyelmed levelire, primum et ante omnia az vöröspíznnek circulatióját generálisi autoritásombúl intimálok, hogy tudniaillik, császár fehérpínze köztünk s Kigyelmetek között¹⁾ semmibe se folyjon; hanem a ki akarna posztót vagy országunkban nem tanálandó állapotokat labancz várakbúl kihozatni, — sine tantum abusu és Kigyelmed hírével, — olyan fehérpínzeu hozathasson. Máskint, valaki lészen, akár gróf, akármelly hadi tiszt, a ki tudnillik fehérpínzt folytatna: első actussáért graviter, másodikért gravius, harmadikért jószága elvesztése alatt és nota incursiójával büntettetni — parancsolván nekem Méltóságos Fejedelem Kegyelmes Urunk és Nemes Confoederált Státusok, — fogom.

Szegénységnek consolatiójára pedig, az hadak valamennyi excessusokat tettek, minden processuális szolgabíró uram suo modo, inquisitione mediante connotálván, — én ennihány nap múlva oda

¹⁾ Értsd: Rábán innen s Rábán túl.

Kigyelmetekhez megyek. és akkor nekem repraesentálván, az excususokat hadak füzetéséből ki fogom vonni és az szegénységet contentáltatom, az oppressorokkal és malefactorokkal, gonosz személyekkel, felépült akasztófákat megvirágosítatom. és mindenben azon leszek, hogy az afflictus szegénységet consoláljam, nemkülömben több fő- és alsóbb renden lévő Uraiméknak vigasztalást tehessek. Ezek után Isten éltesse Kigyelmedet!

Maradok Kigyelmednek

Papae, 5. Januarj 1707.

kész jóakaró szolgája

Generális Bottyán János m. k.

P. S. Fog menni bővebb declaratióval az vöröspíznnek circulatiója iránt Kigyelmetekhez és hogy valamint fehérpíznen eddig semmi vásárló ember defectust nem szenvedett: vöröspíznen akarván vásároltatni, ezután se szenvedjen. Kivánatos leszen azért eme jó idea inventióra és folytatása kedvéért legislegelőször főrenden levő Uraiméknak Kigyelmeteknek jó példát mutatni, eladandó marháit, borait, gabonáit, valamint fehérpíznert, úgy vöröspíznert áruban bocsátván.

Külszím: Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Szent-Györgyi Horváth Joseph Nemes Vasvármegye Vice-Ispánjának, etc. jóakaró Urannak ő Kigyelmének.

Ibi-ubi.

(P. H.)

(Eredeti levél Vasvármegye levéltárában. Az aláírás és az utóirat sajátkezű.)

IV.

Bottyán, Enyedy András ezeres-kapitány és vasi alispánnak.

Szolgálok Kegyelmednek.

Vettem az Kegyelmed levelét, mit írjon Kegyelmed, értem. Mit vár Kegyelmed többről több választ és parancsolatot, — holott megparancsoltam Kegyelmednek ezelőtt is kemény fogság alatt, hogy minden mentség nélkül ültesse (föl) Kegyelmed az nemességet és hozton hozzá utánnam Kegyelmed. Az fölső (sopronyi) némettől ne tartson a nemesség semmit is: mert most feles had jött által Rétei Györggyel, és dragonyosokat is hozott kétezerig valót Győri Nagy János Oberster Úram. Az erdéli németet mindennap öljük, vágjuk, és igen constringálta már magát, az mint ezen inclusákból bővebben érthet Kegyelmed.¹⁾

En ezen órában indulok Veszprém felé; hanem Kegyelmed

¹⁾ Ma már nincsenek meg a mellékletek.

nyomomban gyűjön utánnam az vármegyével. Semmit se kedvezzen Kegyelmed a nemességnek és főrendeknek: mert Kegyelmed maga fogja kárát és baját látni. Elvárom Kegyelmedet hováhamarabb az lovas haddal. — Datum Papae, 18. Februarj 1707.

Kegyelmednek

jóakarója

Bottyán János m. k.

Külczim: Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Enyedy András Óberster és Nemes Vasvármegyei Vice-Ispány Uramnak ő Kegyelmének. — Héráház vel Szombathely. (P. H.)

Más jelöl, a pecsét körül: Stapheta urgentissima.

Generális Bottyán János m. k.

(Eredeti, Vasvármegye levéltárában. Csak az aláírás sajátkezű.)

V.

Csajághy János dandárnok, Bottyán tábornoknak.

Kedves, bizodalmas Generális Uram!

Vettem Kegyelmed levelét kötelessen. Azon brigádák subdivisióját nékem is méltóztatott megküldeni Méltóságos Főbb-Generális Uram ő Excja (Bercsényi), kik ezen a földön fognak lenni és operatiót tenni; de egyéb ordert nem vehettem, hanem hogy pro ulterioribus ordinibus capiendis csoporton legyek az egész brigádával. — Valamint Szécsénben megmondottam Kegyelmednek: bizony, készsebb vagyok Kegyelmeddel, mintsem mással campérozni és operatiót tenni, — aminthogy most mindjárt is indítnám az egy regimentet, de itten csak egy regiment sincs készszen, hanem részei az regimenteknek; most várok minden órán mundírt, fegyvert, — úgy osztán azokkal kívánom rendben vennem az brigádákat. Mindazáltal, ha Kegyelmednek úgy tetszik, tudósítson: hova s meddig fog operálni? hogy lehessen Kegyelmed mellé infanteriát küldeni, magam is kész vagyok menni magam regimentemmel, csak ne vétsek Főbb-Generális Uram ő Excja ordere ellen. Kellett volna ő Excjának ordert küldeni nekem is: mihez tartsam magamat? Úgy látom, számot kérnek mindenről; én is rendivel orderimnek kívánok számot adni. De ne kételkedjék Kegyelmed, hogy ezt kívánám akaratomból cselekedni. — hanem ő Excja orderét observálni kívánván, Kegyelmedét is úgy aestimálom, hogy megmutathassam készségemet mindenben. — Ki vagyok

Kegyelmednek

Füleknél, 19. Maj 1709.

köteles szolgálja

Csajági János m. k.

Küldöm : Tekintetes és Nagyságos Generális Bottyán János bizodalmas jó Uramnak ő Kegyelmének adassék

Szécsénben.

(P. H.)

(Bottyán cancelláriáján készült egykorú másolat, — mely a tábornoknak valamely, gr. Bercesényi Miklós országos fővezérhez szóló, ma már elveszett leveléhez volt mellékelve, — az országos levéltárnak az egykori unghvári Bercesényi-levéltár töredékeit tartalmazó csomagai között.)

VI.

Csajágghy János, gr. Bercesényi Miklósnak.

Kegyelmes Uram!

Generális Bottyán János Uram tegnap magához hivatván, onnand szintén most érkezém meg; holott Brigadéros Balogh István Uram is jelen volt, Darvas Mihály, Ferencz, és Ráday Pál Uramékkal, — arról kívánván Generális Bottyán Uram discurrálni: mint lehessen az ellenség ellen offensive operatiót tenni, Felséges Urunk s Excellentiád parancsolatja szerint? Gyalogot kívánt háromszázat az Garam berkire. Én ugyan reflectáltam magamat Excellentiád staffetalis parancsolatjára, hogy az brigádát csuporton tartsam; in illis terminis maradok vala: de Dávid Zsigmond Uram által küldött punctumok czikkelye jutván eszemben, hogy t. i. kívánt-é Bottyán Uram tülem gyalogságot, s mennyit? Arra én megígértem az háromszáz hajdút, arra ígervén magát Bottyán Uram, hogy Zsilíznél lévő német tábort megüti éjjel. Az midőn már ez concludáltatnék, kifelejtette volt azt, hogy kivel üsse meg? mert lovas hada nincsen; Ebeczki István Uram, hivataljára nézve nem compareált: azért ő Kegyelme maga brigádájából nem is ad ő Kegyelme (Bottyán) mellé, — úgy vélekedett Bottyán Uram. Balogh István Uramét mind el nem viheti Lossoncz tájárúl, az zólyomi németre nézve; fele penig az ő Kegyelme brigádájának kevés lenne az zsilízi operatióra. És így csak ebben marada az ő Kegyelme conceptussa. Én azt mondám, hogy kell ő Kegyelmeknek (a Brigadérosoknak) Excellentiád orderéhez magokat tartani, míg újabb ordert nem vesznek, és keményen szüntelen portáztatni az ellenségre; signanter penig az zólyomi németet ha valamint ki lehetne csalni: én küldök az Nyeresnuczére jó gyalog portát lesre, Balogh István Uram penig lovas portát, az ki az kinn legelő lovakra üssön, és ha valamint az német kijőne, vinnék az lesre. Gondolom, Ebeczki István Uram is maga operatióit folytatni fogja az Garam mellett Zsilíz felé; mert alig hiszem, más-kint ezen lovas brigádákkal — az mint hallom lenni őket. — hogy valamit az zsilízi ellenség ellen aperte operálhassanak, az egy portázáson kívül. az zólyomi és beszterczei ellen is, hacsak másannad

nem többítették hadunk. Generális Bottyán Uram kívánna Újvár felül azon zsilízi ellenség ellen operálni, ha valamely lovas had még rendeltetnék ő Kegyelme mellé, az újváriakkal együtt, Ölyvöd és Farnad tájárúl; mert azt mondják: már fotrásra sem igen leszen közel ott néki, hacsak innend nem hord által; kire nézve fogja talám az hidat is általkötni az Garamon. Mert még lovas had innend Újvárhoz nem küldetett vala által, hacsak Ebeczki István Uram által nem ment; de úgy értem, tegnap hogy általment volna ő Kegyelme. — Igen szükséges volna túl az mi lovas hadainknak infestálni ezen ellenséget: mert az Vágon túl nincs német, azt mondják; tegnap jött Újvárból egy hadnagy, azt referálta, hogy Rácz Mihály, megtért az Fejérhegyeken túl való földről jó nyereséggel, egy Obestert is hozott, más tisztekkel, és hogy Jávorkáék már kilencz zászlókkal voltak túl az hegyeken s naponként szaporodtanak. Nem lehet bizony egy nagyobb afflictiója annak az ellenségnek, mint ha vagy két lovas regiment Újvár felé általcommendiroztatik. — mind azt az túlsó földet elfogja, mind ezt az ellenséget megszorítja; mi is innend lassan reagýlván, mind az ellen s mind pedig az zólyomi s bányavárosiak ellen majd jobban operálódhatunk, csak az gyalogságunk is készülhessen el jobban. Alázatosan kérem Excellentiádat, méltóztassék még vagy 8—900 flintát küldeni, és valamely kardokat, hadd fegyveresíthessem meg ezen gyalogságot jobban is, — szép gyalogság leszen! .....

Várván Excellentiád méltóságos válaszáat, maradok

Excellentiádnak

Füleki mezőn, 18. Juny 1709.

alázatos szolgálja
Csajági János m. k.

(Eredeti, sajátkezűleg írt levél az orsz. levéltárnak a Bercsényi-archivum romjait tartalmazó részében.)

VII.

G. Bercsényi Miklós fővezér, Galánthai Balogh István dandárnoknak.

Patak, 22. Juny 1709. Balogh Istvány Uramnak.

Dávid Zsigmond Kapitány ő Kegyelme megtérésével veszem nékem írott levelét Kegyelmednek, ugyanazon alkalmatossággal az ellenség constitutiójáról való reportumokat és informatiókat is; mellyekhez képest további operatiók dispositiójában most fáradozunk. Szükségesebb azért, hogy az hadak az elrendelt brigádák szerint contraháltassanak és csuportban, készüllettel tartassanak. Magam is rövidnap megyek Kegyelmetek közé, — akkor, jó dispositióban lévén az hadak, jobb móddal constituálok az instituálódó

formális operatiókat. Azalatt is mindazáltal, hogy az szükséges vígyázás el ne múljk, az szüntelen és kemény portázást vigye véghez Kegyelmetek, minden brigáda maga rendi szerént, kinek merre incumbál az vígyázás; melynek alkalmatosságával minden occurrentiákrúl és reportumokrúl Generális Bottyán János Uramot tudósétanyi el ne múlssa Kegyelmetek. Melyhez képest említett Generális Uramnak megírtam: ha bizonyos jó módját s alkalmatosságát látja, — nevezetes próbára Kegyelmetek egymásnak succurráljon Bottyán János Generális Uram orderire; és ha valami gyalogság kívántatnék is: orderében vagyon Brigádéros Csajágghy János Uramnak, pro ratione status et exigentiae 2—300 hajdút jó tisztekkel commendérozzon maga brigádájából.

Mire nézve mindenekfelett arra legyen legnagyobb szorgalmatossága Kegyelmednek, hogy az hadakat mennél jobban szaporíthassa, és azokat csuportban tartván, Kegyelmetek közé való menetelemmel egész készülettel találhassam. De, hogy most valami formális operatióhoz universis viribus foghassunk, annak módját nem látom, az constitutiók voltához képest; elég időnk lesz tovább is, hiszem Istent, — jó folyamattja lesz dolgainknak!

Az hadak fizetése és az brigádák cassájának rendbevételire expediáltam már Horváth György generalis cassa bellica perceptorát, oly dispositióval, hogy minden brigádát rendre revideálja, és magával vivén az cassíreket is, az brigáda fizetésére designált summának két tertialítását, az kiadott instructió szerént az regimentek közt complanálja és adaequálja; kirúl Kegyelmedhez való érkezésével bővebben fogja informálni Kegyelmedet. Ezzel, — etc.

(Bercsényi cancelláriáján készült eredeti fogalmazat, vagy egykorú másolat.

Ugyanott.)

VIII.

B o t t y á n, B e r c s é n y i n e k.

Méltóságos Locumtenens, Főbb Generális!

Jó Kegyelmes Uram!

Tekintetes Ebeczky István Uram brigádája megtekintésére lévén, majd egy hétig ott valék, hogy ha mi operatiót tehettem volna, — de semmi módját nem láttam. Adhatom értésére Excellenciának: táboron létemben hozták hírül, hogy a zselízi táborból hat lovas compánia német kimenvén, a Macskaréven által Selmeecz felé ment volna, és hogy az bakabányai német is bagázsiáját előre elküldötte volna; de maga ugyan még helyben van.

Csajágghy Uram mellől elhozott ötszáz hajdúból rendeltem Vajda András Uram mellé, hogy menjen és tentálja az bakai

németet kicsalni, vagy, ha üressen hadná a helyet, ruínálja tartalékját. Az Garam berkén való bujkálásra is kétszáz hajdút rendeltem; szüntelen portázás is megvagyon. Korponai bíró informatiójából vettem, hogy a selmeczi német feles szekereket liszttel és tábori portékákkal s eszközökkel megrakatkván, valamerre készülne, de nem tudja, hová? Zólyomi lovas német felől penig absolute semmit sem hallottam. További occurrentiákról is informálnom Excellentiádat el nem mulatom. Ezzel éltesse Isten Excellentiádat! Maradok

Szécsény, 3. Julý 1709.

Excellentiádnak

alázatos engedelmes szolgálja

Bottyán János m. k.

P. S. Kérem az istenért is, hogy ha érkezik, mennélhamarabb jőjjön Nagyságod; bizony, az Isten megsegít bennünköt! — Én Nagyságod parancsolatja szerint szüntelen, éjjeluappal portáztatok mindenfelé.

Az dánus Köpcséntől általjött és Püspökir följül, Vereknynél vagyon bizonyossan.

Külczim: Méltóságos Székesi Gróff Bercsényi Miklós Magyarországi Locumtenens, Első Senátor Úr és Legfőbb Generális jó Kegyelmes Uram ő Excellentiájának, tartozó alázatossággal. — Kassa vel ubi. (P. H.)

(Eredeti levél, *ugyanott*. Az aláírás és utóirat a tábornok saját kezével íratott, a többi Bottyán hadi titkárai egyikének, Koesi Cserghő Bálint Deáknak kezeírása.)

IX.

Bottyán Bercsényinek.

Méltóságos Locumtenens, Főbb Generális!

Kegyelmes Uram!

Zselízi német táborról való elfogott labancz rabot szintén most hozának hozzám; fateálja, hogy recenter Selmeczről háromszáz muskatéros ment bé az táborra Zselízhez. A sáncza már elkészült egészen. Zólyomi lovas német prioribus in terminis helyben vagyon.

Székes-fejérvár vidéki, enyingi böcsületes licenciatus Simon-tornyárúl jöve hozzám, ki ennekelőtte vagy egy héttel Kűszög, Rohoncz, Szombathely és Sümeg táját túl az Dunán mind bejárta; beszílli, hogy az mieink Sümegnél táborban, az németek penig, horvát- és ráczczal együtt a Rába mellett, föllül, Rumnál fekszenek; de hogy félnének az mieink, — arról semmit sem tud mondani.

Tovább mit érthetek, Excellentiádat genuine informálom el nem mulatom. Kegyes gratiájában ajánlván magamat, maradok Szécsény, 6. Julý 1709.

Excellentiádnak

alázatos, engedelmes szolgálja

Bottyán János m. k.

P. S. Kérem alázatossan, ha érkezik, jöjjön Nagyságod mennélhamarabb közinkben.

Külczim: Méltóságos Székesi Gróff Bercsényi Miklós Magyarországi Locumtenens, Első Senátor Úr és Legfőbb Generális jó Kegyelmes Uram ö Excellentiájának, tartozó alázatossággal íram. — Kassa vel ubi. (P. H.)

(Eredeti levél, *ugyanott*. Mint a VI. sz. alatti.)

X.

Bottyán, Bercsényinek.

Méltóságos Fő-Generális, Locumtenens!

Kegyelmes Uram!

Tartozó alázatos kötelességem szerint kívántam Excellentiádnak in verissimis paribus transmittálnom, minemű híreim jöttek ezen órában Újvár tájárúl, dunántúliakrúl; ¹⁾ mely nem kicsiny consolatiónkra vagyon. Itt tájunkon az dolgok in statu quo vadnak; csak nyúlnánk formális operatiókhöz, — Isten mutogatja maga kegyelmességét! Ezzel szokott gratiájában ajánlván magamat, maradok

Raptim Szécsény, dje 8. Julý 1709.

Excellentiádnak

igaz köteles szolgálja

Bottyán János m. k.

P. S. Mit írjon Ebeczky Uram az sok fel s alájáró kereskedőkrúl, levelét kívántam accludálnom; ²⁾ bizonyára, ez nem esik javunkra. Excellentiád kegyelmes parancsolatját alázatossan elvárom.

(Eredeti levél, *ugyanott*. Az aláírás és utóirat sajátkezű, a szöveg a tábornok másik titkáráé: Börölyei Mihály Deáké. — A külczim már hiányzik.)

¹⁾ Ezek *Szluha Ferencznek* júl. 2-án és *Somody Ferencznek* júl. 3-án Érsek-Újvárból öhozzá írt levelei valának, melyeknek eredetiit a fejedelemshez ugyanekkor intézett tudósításához csatolá a tábornok. *L. Archiv. Rákóczi*. IX. köt. 695—697. ll. közölve mindkettőt.

²⁾ Ma már hiányzik.

XI.

Gr. Esterházy Antal tábornok, Bottyán János
tábornoknak.

Mint Kedves Generális, Bátyám-Uramnak,
ajánlom Kegyelmednek sok szolgálatomat.

Meg kell vallanom, nem tudom, micsoda idegenségtől viseltetvén, oly elfelejtett jóakarójává lettem Kegyelmednek, hogy már nagy régtől fogvást semminemű tudósításával nem értetett legyen Kegyelmed, — holott ennekelőtte velem gyakrabban nem terheltetett correspondentiát tartani, s én is hasonlót követni igyekeztem; de mivel Kegyelmedtől felejdékségből hagyattattam, — kéntelenítetttem azon okból correspondentiámat suspendálnom. Mindazonáltal, hogy ugyan csak tovább is continuáltathassék közöttünk a jó correspondentiának vigora: kívántam az ittvaló constitutiókról Kegyelmedet informálnom; hogy, jöllehet az ellenség által mintegy kertben vagyunk bérekesztetve, — kirúl ámbár ne írjak is, reménlem, tudva vagyon Kegyelmednél, — eo non obstante még is az katonaság az béérkezett aratásnak idejével annyira megoszlott, hogy ámbátor mindennap exequáltattassanak is: csoportra, zászlók alá nem hajtathatnak. Melly szokás szerint nállok bevett abusos még Kegyelmed idejében is, (1707.) observáltatott ugyan: de Brigadéros Balogh Adám Urammal lévő három regimenteknek véletlen történt szerencsétlen casussok ¹⁾ nagyobb rémülést okozván közöttök, — nincsen az a medium, melly által újebben reductáltathatnának.

Az ellenségnek progressussa már is annyira elhatalmazott, hogy, hacsak az túlsó földről nem segítettünk: evvel az még fennálló kevés számú katonasággal ellent nem állhatok. Tudom s jut eszemben, hogy, ittlétekor Kegyelmednek, ilyen tájban volt hasonló galibája, eloszlása miatt az katonaságnak; mellyet, a midőn túl com-mendéroztam volna, egynehány rendbéli levelében representált, és éntülem succursust sollicitálván, Felső és Méltóságos Principalissim hírei nélkül is magam dragonyos-regimentemet és Fodor László Uram gyalog-ezerét általexpediáltam; ²⁾ melly két regimenttel mind az felzendült népet reconciliálta, s mind az ellenségnek

¹⁾ Midőn Balogh Adám 1709. jún. 16-án Körmendnél, a dandárát képezett három lovas ezerrel (saját, Wolfarth Adám és Kiss Gergely regimentjei) gr. Breuner cs. tbkkal győzelmesen csatáznék: a harc közben véletlenül odaérkező Heister cs. fővezér hadaitól szétszórattak ezerelei.

²⁾ Antal úr nem jól emlékezik vala; mert dragonyosait és Fodor ezerét nem júliusban: hanem sziüret táján, octóberben expediálta volt át a Dunán 1707-ben Bottyánhoz.

árthatott. Most kívántatnék annakokaért, ha én is Kegyelmed által olyanformán segítődhetném ; mivel vettem csak tegnap Méltóságos Magyarországi Locumtenens és Fő-Generális Gróf Bercsényi Miklós Uram ő Excellentiája in duplicatis emanált levelét, kibem méltóztatik ő Excja énnekem intimálni, Kegyelmedet az Dunamellyékre oly véggel az hadakkal rendeltetettnek lenni, hogy onnét nemcsak a communicációknak bátorságos folytatások continuáltathassanak: sőt in omni ingruenti necessitate egész corpussal és hadi apparatusokkal nékünk succurrálni el ne mülassa. Melly intimatióm, nem kétlem, Kegyelmednél constáljon. Mindazonáltal, hogy az dispositiókat Kegyelmeddel így elhithetessem: íme, Fő-Generális Uram ő Excja in duplicatis emanált levelének valóságos mássát, sub vidimatis paribus megküldöttem Kegyelmednek.

Jóllehet már ennekelőtte expressus curéromat praemittáltam cum genuina repraesentatione totius constitutionis hujus terrae Cis-Danubianae; mindazonáltal, ezen levelem érkezésével csak elhittem magammal: nemcsak consolálni kíván bennünket ő Excja, hanem parancsolatját is effectuáltatni szándékoskodik; mivel nem illenék s nem is volna tanácsos ezen darab földet csak nudis verbis animálni ő Excjának, — hanem az ígéretek méltó kíváncs effectusban vétetni.

Így értvén azért Kegyelmed az ő Excja méltóságos intenióját, kívántam ezen levelem megadó dragonyos regimentembéli kapitányomat olly reflexióval Kegyelmedhez expedíálnom, hogy maga, egész corpussal, munitióval, álgyúkkal, mozsárokkal és azokhoz kívántató bombákkal, — egy szóval, mindennémű hadi apparatusokkal éjjeluappal általsietni ne difficultálja; másként, in summis angustýs lévén ezen föld constituálva, ha valamely váratlan veszedelme következik: jövendőben is Kegyelmeddel adok számot az Nemes Ország előtt. Urget enim praesentia Turni; mivel valóságosan írhatom Kegyelmednek, hogy az ellenség az Rábán feljül lévő helységeket, úgymint Köszeget, Szombathelyt, Körmündet, Rumot, Jendet, Kapuvárt, Csornát, Asszonyfát és az Rábamellyékén lévő több kastélyokat mind praesideálván, Generális Nehmet hatta Hajszter in meditullio, pro succursu omnium fortalitorum; maga pedig Hajszter hétezered magával Pápának fordúlván, azt erőssen muniáltatja és egy részét corpussának ott hagyván, residuitással tegnap, úgymint 28. currentis, Sümegh alá ment, — aminthogy most is ott subsistálván, attakérozni igyekezi; mellynek én, hacsak Kegyelmed succursussa ezen levelemre nem érkezik, az feljül bőven megirt okokra nézve nem obviálhatok.

Azért, ámbár ne légyen is intimatiója Kegyelmednek az általjövételre Méltóságos Fő-Generális Uramtól ő Excjától: mindazonáltal, cum simus in extrema necessitate constituti, illik Kegyelmednek bennünket megsegíteni, azt hozván magával az Haza

mostani szükséges szolgálatja. Reménlem azért, igaz hazafiúságát considerálván Kegyelmednek, — mostani requisitiómnak eleget tenni nem terhelhetik, deservialván ezen levelem jövődöbéli Kegyelmed számadására. Caeterum, a midőn az praemissáknak effectuatíójokat singulariter kívánnám Kegyelmednek recommendálnom, magamot jóakarattjában ajánlom, és maradok

Sub dato in Castris ad Szala-Apáthi
positis, die 29. Mensis Julij Anno 1709.

Kegyelmednek

szolgáló igaz jóakarója
G. Esterházy Antal m. k.

P. S. Minémű intercipiált levelek érkezenek kezemhez, ime azokat olly véggel kívántam Kegyelmedhez küldenem, hogy megolvassván, ha úgy itilli, Méltóságos Fő-Generális Uramnak ő Excjának is transmittálhatja. — Azonban, mivel közönségesen hallatik az pestisnek Kecskeméten és Czepléden grassálása: annak-okaért ollyan reflexióban tartsa maga hadait, hogy azon helységekben való küldésekkel ide általjövetelek alkalmatosságával erre a földre ne penetráljon; minthogy az ellenség részéről is tétetődött hasonló dispositió.

Ezen levelem megadó kapitányomat olly affdatióval küldöttem Kegyelmedhez, hogy ha meg tanálna dögleni az lova, mást adok helyette; kérem azért Kegyelmedet, a midőn odaérkezésével meg tanálna dögleni a lova: ottan mást adatni ne difficultálja; assecurálom Kegyelmedet ezen levelem erejével: jó paripát adatok Kegyelmednek. Ha peniglen visszajövetelével történnék megdöglése lovának, — én itt mást adatok helyette; mivel sietni kell Kegyelmedhez.

(Sajátkezüleg aláírt eredeti levél *ugyanott*, Bottyán által Beresényinek, tudomásvétel s további utasítások czéljából beküldve. A külezím a borítékkal elveszett.)

XII.

Hellepront János ezredes, simontornyai várparancsnok, Bottyán tábornoknak.

Ajánlom Nagyságodnak kötelességgel való
alázatos szolgálatomat.

Die 12. praesentis datált Nagyságod levélét alázatos kötelességgel vettem, Dunához való Nagyságod érkezését örömmel értem. — Az német constitutióirúl azt írhatom Nagyságodnak, hogy az német Lepsény tájárúl minden bagázsijával elindúlt Berhida felé, és ott megszállott; onnénd hova fog menni? még arrúl semmi reportumom nem jött. De, az mint előbbeni levelemben

is írtam volt Nagyságodnak, az általköltözést hogy szerencséssebben effectuálhassa, — mivel az ellenségnek ezer a practicája, — csak ugyan Bogyiszlónál tettesse Nagyságod.

Nem kétlem, szemben volt eddig Balogh Ádám Uram is Nagyságoddal és az idevaló dolgokról informálta genuine Nagyságodat. Ez a föld annyira consternáltatott mostanában, hogy miúta az kuruczság fönnáll, ilyen bódulásban nem volt; azért is, hogy lecsendesíthessük őket, Nagyságodat alázatosan kérem: siettesse az általjövetelet mennél nagyobb erővel és munitióval. Provisió eránt is jól gondolkozzék Nagyságod, mennél többet hozhat magával, jó készüllettel jöjjön, mivel ez a föld is az élésből valamennyire megszűkölködött; nem árt az sült kenyér az háznál! Az só eránt leginkább kérem Nagyságodat, akárkiét találhassa, ha többet nem is, csak kétszáz mázsára valót is hozasson Nagyságod; mert a sóból éppen kifogyunk.

Az két lovas simontornyai compániát expediáltam Nagyságod eleiben; gyalogot nem küldhettem, mert tartok tovább is az német practicájátúl; de, az mint előbb is írtam volt Nagyságodnak: csak az bogyiszlai kelőhöz gyűjjön Nagyságod, mert nekünk ölég nyereségünk leszen, ha Nagyságod szerencsésen általköltözhetik, — ott penig, tudom, kívánsága szerént leszen általjövetele. Az Isten hozza szerencsésen Nagyságodat! Maradván

Nagyságodnak

Simontornyae, die 13. Augusti 1709.

alázatos szolgálja
Hellepront János, m. k.

Külczm: Méltóságos Commendérozó Generális Bottyán János nekem kiváltképpen való bizodalmas jó Uramnak ő Nagyságának, alázatos kötelességgel.

Ibi-ubi.

(P. H.)

(Eredeti levél *ugyanott*, Bottyán által Bercsényinek beküldve.)

XIII.

Esterházy Antal, Bercsényinek.

Méltóságos Magyarországi Locumtenens és Fő-Generális!

Nagy jó Uram!

Jóllehet ennekelőtte is sűrűn udvarló alázatos leveleim által cum genuina declaratione repraesentáltam vala ezen darab földnek mindennémű constitutióját és az ellenség által következtet elviselhetetlen oppressióját: mindazonáltal nem tágitván semmit rajtunk az ellenségnek környöskörül naponként szaporodó sokasága, — újokban kéntelenítetem Excellentiád Méltósága előtt detegálnom: annyira elhatalmazott ereje az ellenségnek ezen darab földön,

hogy hacsak az tulsó földről nem segítettünk az Méltóságok által, — lévén országostúl csaknem majd in extrema angustia constituálva, — félő, utolsó agoniára ne jussunk.

Noha ugyan egynehány rendbéli úri levelében méltóztatott Exciád, Felséges Fejedelem Kegyelmes Urunk dispositióiból az Duna-mellyékire rendeltetett hadaknak érkezésével mindnyájunkat consolálni; kire nézve requirálván Generális Bottyán János Uramat, hogy pro succursu compareáljon: de még mind ekkoráig semminemű tudósítását nem vehettem Földvárhoz való érkezéséről ő Kegyelmének. Melly miatt annyira costernálódott ezen, még az Tekintetes Confoederatió állhatatosságában híven perseverált földnek némely része, hogy csak alig táplálhatom sokféle biztatásim által benne a lelket, nem láthatván effectussát biztató szavaimnak.

Az ellenség azonban csak eljár maga ellenünk feltett gonosz szándékában; környöskörül sánczoltatván az egész Rábán tulsó földet, Generális Nehm corpussa rendeltetvén pro excubys azon földnek conservatiójára, csaknem minden sánczban hol ezer, hol több s hol kevesebb fegyverfogható népét hagyván. Ki ellen az aratás kedviért eloszlan szokott kevés számú hadaimmal miképpen progrediálhassak? jóllehet minden módokat elkövetni szorgalmatoskodom, — nem praeconcupiálhatom; mert *noha in terrorem aliorum egynehány tiszteket exequálhattam*: ¹⁾ mindazonáltal nem lehet az az ember, a ki stante messis tempore csoportra hajthassa a katonaságot. Generális Hajszter penig Enying és Lepsény nevű helységek közzé contrahálván maga táborát, in meditullio az Mezőföldön olyan reflexióval tartja magát, hogy onnét mind az általjövő succursusunkat impediálván, az communicatiókat elrekeszsze, s mind, ha néki fog tetszeni, Veszprémet és Simontornyát — kikre igen agyarkodik — pro lubitu infestálhassa és formaliter obsideálhassa.

Megértvén annakokáért Exciád Méltósága az itt alázatosan includált levelekből ²⁾ az egész conjuncturákat, ha Exciád méltóságos gratiája accedálván, valamely *lármaszkodásnak kedvéért* némely *succursusbeli* consolatiót méltóztatik hozzánk kegyessen nyújtani: *általküldését Földvártúl Csalóköznek* parancsolni ne terheltelessék, mivel azon a *plógyán gyengébb ereje rajyon az ellenségnek, mint Simontornya felé*; s igen *tartok attúl*, hogy ex innata sibi praecipitantia *általköltöztvén* Generális Bottyán János Uram, *formális harczot ne álljon* Haiszter ő Kegyelmével, — mellyel nagyobb *veszedelmet*, mint *hasznót* okozhatna az Nemes Ország szolgálatjának.

¹⁾ Ezen és az alább dölt betűkkel szedett sorok, illetőleg szavak, az eredetiben titkos jegyekkel írvák.

²⁾ Ma már nincsen semmi levél csatolva.

Ezen ellenségnek positurájából könnyen collimálhatni téli quártélyban is itt maradandó száundékát, mivel minden igyekezetivel úgy szándékoskodik magát postírolni, hogy az communicatiók folytatásában az Rábán feljúl lévő földre ne lehessen progressusunk; sőt az dunai passust is annyira muniálta sajksásokkal: szerencsének tartom, ha ezen levelem Exciádhoz fog penetrálhatni. Kikről egyébaránt az includált levelek is élő bizonyságok lehetnek: minémű szorongatásokban legyünk helyheztetve; mely miatt már sík mezőben nem is tanácsos hadainkat szállítani, hanem hegyek, völgyek és erdők között kényszerítettünk lappangani, s onnét, a mennyire tehetségünk engedi, az ellenség ellen, a mely felé módját látom, sűrűn portáztatok. Egy szóval, ebben a szorongatásban is édes Hazámhoz való buzgó szeretetemet, legutólsó veszedelmemnek céljával is igazán kívánom megmutatnom; és jóllehet, vana est sine viribus ira, de még is annak conservatiójára tendáló mediomoknak feltanálásában minden úton-módon munkálkodom. — Maradok

In Castris ad Bessenye positis, die 16.

Mensis Augusti 1709.

Excellentiád Méltóságának

alázatos köteles szolgálója

G. Esterházy Antal m. k

P. S. Most jön újabb hírem Török István Uramtól, hogy talánd Újvárt akarná megszállani az ellenség, — a mint maga leveléből Senator Uramnak megértheti Exciád; de az csak szó, — inkább hiszem, Veszprém az jel, a kiből kevés reménységem, mert az succursusban bíznak, avval pedig nem segíthetem.

(Eredeti levél, *ugyanott*. Csak az aláírás és utóirat sajátkezű írása Antal úrnak. A külezímet tartalmazott boríték már hiányzik, valamint Török

István említett levele sincsen már mellékletben.)

XIV.

Bercsényi, Bottyánnak.

Bottyán János Úrnak.

Hajnácskö, Anno 1709. Mense Augusto. ¹⁾

Ajánlom szolgálatomat Kegyelmednek.

Két rendbéli levelét Kegyelmednek vettem; tudósítását örömmel értem, hogy a Dunán túlsó atyafiak recolligálják már

¹⁾ Tüzetesebb datum e minután nem tétetett ki; de Bercsényi aug. 22—25-kén táborozott Hajnácskónél, s miután ezúttal Bottyánnak aug. 22-iki levelére is már válaszol: valószínű, hogy jelen válasza aug. 24—25-kén kelt.

magokat és hasznos munkát is tesznek az ellenség ellen; ¹⁾ hiszem Istent, rövidnap lábra állanak újobban, annyival is, hogy Haiszternek általjövő szándékja sűrőn confirmáltatik.

Kegyelmednek Vácához való jövetelét értem; tartván jó vigyázást és a communicatiót által a Dunán szorgalmatossan observálja; annyival is, hogy Méltóságos Generális Eszterház Antal Uram ő Kegyelme írja: tartózkodjon Kegyelmed az általmene-
telben, — jobban hozzá készülhet Kegyelmed mindenekben, az több hadak is azalatt Kegyelmed mellé fognak érkezni; elválik, mint s hogy lesznek Dunántúl is?

Itten az liptai operatió szerencsésen indult vala. kirül bőven írtam vala Kegyelmednek; most már, tartván, hogy az hadak a bányavárosoknak fordulnak: a passus eleiben Divínhez szállott (Pálffy,) oly szoros helyre, egynehányszor próbáltattam, de semmiképpen nem lehet aggreálui, — azért újra indítom mind Liptóságra, mind Breznyónak, úgy más felé is az operatiókat: szakgassa meg erejét; hiszem Istent, szerencsés munkát visziunk véghez!

Pálffy azelőtt harmadnappal öt generálissal, válogatott, kemény lovas portával Fülelhez csapott vala, azt gondolván, vigyázatlanul tanálja az hadakat. De az mely vigyázó seregek voltak Fülel elein, — azokban bukkant; azt megpuskázván, tovább nem jött az tábor felé. Három katonánk veszett, kettő sebes, és három fogva. Nagy sebesen jött vala, — azon sebtiben visszatért, sohol nem szállott meg, hanem egy kevésség Fülelken túl, kovácsi réteken. Utánküldvén portásokat, hűszig való németet vágtak, kettőt hoztak s egynehány labanczot, azok közt egy volentér hadnagyot is. Nagy kárral, de nagyobb gyalázzattal az hat generális ugyan az nap visszaszállott Divínhez; egyebet véghez nem vitt, hanem a füleki barátoknak residentiáját, püspöki, galsai és más templomokat felveretett s felpredáltatott.

Istennek hála, mindennap szerencsésen járnak a porták. Szegedy Ignác Liptóban labanczczá lett volt, — tegnapelőtt estve a divínyi tábor szélén az gácsi gyalog porta Újkérivel együtt elfogta. Isten nem szenvedte sokáig hitetlenségét! Idehozattam, érdemek szerint való fizetéseknek vételire.

Ha mi occurrentiái, kivált az Dunán túlsó dolgokról lesznek, tudósítani mindenekről voltaképpen el ne múljon. — Ezzel Isten éltesse sokáig, etc.

Kegyelmednek

szolgáló jóakarója.

(Bercsényi cancelláriáján készült minuta. *Ugyanott.*)

---

¹⁾ Ezt aug. 22-kén, issaszegi táborából írta volt Bottyán.

XV.

Bottyán, Bercsényinek.

Méltóságos Locumtenens és Főbb Generális!

Jó Kegyelmes Uram!

Excellentiád méltóságos úri levelét szokott obligatióval vévén, mit méltóztatik parancsolni, a tévő leszek. — Szintin most érkezvén Dunántúl Veszprém tájáról kémjeim, referálják: Hajster két nap lövetvén azon praesidiumot, mindjárt néki feladták. Lovas hadaink ugyan csuporton, kár nélkül, előbb-odább campéroznak s portáznak; hallatik, hogy a Rábán följül, Sopron táján, kétszázig való németet levágtak volna.

En mindedig is csak az előbbi kevésszámú katonasággal lévén, Szücs Farkas Uram hogy érkezett, — de Kókay Uramnak hírit sem hallom. *Magam beteges állapottal vagyok, úgy, hogy csak az ágyot kell nyomnom, mivel az napokban olly hirtelen nyavalya ütözött belém: ha nem értek volna érvágással a borbélyok, — talám azonnal meghaltam volna.* Kiért a Bácskaságra személyem szerint való menetelemet nem remélhetem; hanem holnap idején az kiállható katonaságot aláküldöm, hogy az Szegednél lévő ellenséget lesre csalván, próbálják meg; ha szerencsésen általeshetnek rajta. Bácskán is tehetnek egy diversiót. Onnét megtérvén, azonnal megint Váczhoz szálllok s Excellentiád kegyelmes parancsolatja szerint mindenenben eljárók. — Ezzel Excellentiád kegyes gratiájában ajánlván magamat, maradok

In Castris ad Szent-Lőrincz-Káta positis, 18. 7-bris 1709.
Excellentiádnak

alázatos legkissebb szolgálja
Bottyán János m. k.

P. S. Gróff Eszterházy Antal Uram ő Nagysága az Balaton körül hallatik lenni. Itt körülbelől az pestis valóban grassál, Gyöngyösön is keményen halnak, egy nap 18 is eltemettetik. Még ugyan az militiának semmi gondja sincs.

Külczim: Méltóságos Székesi Gróff Bercsényi Miklós Magyarországi Locumtenens, Első Senátor Úr és Legfőbb Generális jó Kegyelmes Uramnak ő Excellentiájának, alázatossan. — Jolsva, Kassa, aut ubi.

P. H.

Másik felől, a pecsét mellett: Mindenütt sietve vigyék és küldjék, valahol hírét hallják ő Excejának.

Generális Bottyán János m. k.

(Eredeti, a súlyos betegség miatt immár reszkető kézzel, ingatag vonásokkal aláírt *utolsó levele* a sept. 26-kán elhunyt agg hősnek. *Ugyanott.*)

Közli: THALY KÁLMÁN.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A veszprémi káptalan kincseinek összeírása 1429—1437. évekből.

— E L S Ő K Ö Z L E M É N Y . —

A veszprémi káptalan gazdag levéltárában az 1885. év nyarán oklevéltani kutatásokat tévén, kezembe akadt a káptalan kincseinek a XV. század első feléből való összeírása, mely régiségénél, terjedelménél, s kivált részletességénél fogva megérdemli, hogy vele bővebben foglalkozzunk.

Kevés leltárunk van, mely korra nézve ezt megelőzné. A nagyszebeni plébánia anyakönyve a legrégebb, melyet e nemben birunk; ¹⁾ az 1370-től 1500-ig vezetett matricula mintegy 347 darab egyházi ékszert, ruhadarabot és disztárgyat, s ezen felül 240 könyvet sorol föl. Hasonlóképen gazdag a pozsonyi káptalan 1425-ből való leltára, mely a többi közt 82 könyvről ad számot. ²⁾ Mint könyvjegyzék igen becses a zágrábi káptalan könyvtárának XV. századi lajstroma, mely 225 codexet ír le pontosan, följegyezvén a könyv kezdő és befejező szavait, valamint kötésének minőségét is. ³⁾

Méltán sorolható e becses emlékekhez a veszprémi káptalan leltára; sőt azokat gazdagságával, leírásai pontosságával s az egyes tárgyak provenientiájának följegyzésével értékre nézve nem egy tekintetben fölülmúlja.

Gazdagságának jellemzésére álljon itt tartalmának e megközelítő összeállítása:

I. *Ékszerek, drágaságok, egyházi szerek*: kehely 26; arany-ezüst kereszt 9; úrmutató (monstrantia) 6; tálak: ezüstből 1,

---

¹⁾ Roth Cristian, *Matricula plebaniae Cibiniensis*. Serapeum 1848. 212. l. és Archiv des Ver. für sieb. Land. 1874. 323. l.

²⁾ Uj magyar Muz. 1856. I.

³⁾ Ismertette M. Könyvszemle 1880. 363. l.

kőből faragott (masalinus) 1; gyertyatartó 5; szenteltvíz-hintó 1; viaticum (utolsó szentségek számára) 4; fára festett kép 10; diptychon 1; triptychon 1; elefántesont tábla 1; elefántesontfésű (pecten) 1; szelenczék, ládák: elefántesontból 2, fából 1, érczből 1. kristályból 1; ostyatartó szelencze 1; kehelytányér (patena) 1; ampula 4; pástorbot 9; gyűrű 10; kristálykő 11; drágakő 50; vésett kő 5; füstölő 1; püspöki kard 1; ezüst pecsétnyomó 1.

II. *Egyházi öltöndarabok, ruhaneműek, szövetek*: oltárdísz 51; kehely-födő (palla) 25; miseruha (ornamentum sacerdotum, casula, dalmatica) tartozékaival 78; palást (capa) 42; alba 54; keszkenő, kendő (sudarium, manutergium) 29; oltár-abrosz (mensale) 3; kárpit, szőnyeg (velum, thapete) 7; görög kárpit 5; drága bíbor és értékes szövetdarabok 15; nyakék (collipendium) 4; vállkendő (humerales) 4; püspöki karing (rochetum, rochetum) 1; püspöki öv (zona) 1; takaró (peplum) 4; keztyű 7 pár; harisnya 1 pár; infula 4; köpenygallér (pectorale) 6; saru 2 pár; ereklyetartó (capsa) 6; arany-paszománt (aurifrisium) 1.

Könyvek: misekönyv 24; egyéb, az isteni tisztelethez szükséges könyv 38; brevariium 16; vegyes, jobbra egyházi tartalmú könyv 93. *A könyvek összes száma 171.*

Ha már szám szerint is ily tekintélyes az a művelődés-történeti anyag, melyet e jegyzék magában rejt; ennek becse még emelkedik az által, hogy minden egyes darabnak pontos, gyakran a legapróbb részletekre kiterjeszkedő leírását adja; számot adván legtöbbször arról is, hogyan, kinek ajándékából vagy hagyományából került az illető tárgy a káptalan birtokába, valamint annak későbbi sorsáról, elveszéséről vagy elpusztulásáról is felvilágosítván minket.

Lássuk tehát mindenekelőtt azt, kik gazdagították leginkább a kincstárt, s kiknek köszönhet legtöbbet a káptalan.

Első helyen állanak e tekintetben természetesen a veszprémi egyház püspökei s ezek közt különösen *Mihály* püspök (1399—1402), ki rövid ideig tartott püspöksége alatt is egész kincstárral gazdagította egyházát. Tőle származik két zománczos ezüst kereszt; három kehely, melyeknek egyikén *Zsigmond* király czimere volt, másika pedig zománczos; egy kristály szelencze ereklyékkal; egy aranyos gyöngyös fatábla, melyre az istenség képe (angyalok közt?) volt festve; három ékes gyűrű; egy püspöki kard. Egyházi ruhaneműek közül pedig neki köszön az egyház egy ékes infulát, ugyanő két más díszeset reformáltatott; adott ezen felül öt casulát tartozékaival együtt, négy dalmaticát, három albát, két subtilét, egy rendkívül díszes palástot (capa), karbavető (manipulum) és stolát, két vállkendőt (humerales), egy köpeny-gallért (pectorale), egy czímerekkel díszített takarót, gyors kehelyfödőt (palla), egy püspöki karinget (rochetum), három keszkenőt, egy pár keztyűt,

egy pár sarut, ereklyetartó capsát, két darab arany-szövetet. két kárpitot, tíz szőnyeget. A könyvtár is sokat köszönhet neki; ő iratott egy könyvet »de consecratione Episcopi«; tőle származik a Liber collectarum három könyve, egy német Graduale, és a Liber de proprietatibus rerum.

A többi püspök is többé-kevésbé iparkodott emelni a kincstár gazdagságát, bár egyik sem oly mértékben, mint ezt Mihály püspök tevő. *Mesko* (Mihály 1334—1342) egy nagy misekönyvet iratott; mi azért nevezetes, mert ez a legrégibb adat valamely tárgy eredetére jegyzékünkben. *Benedek* püspök (1380—1387) adományából való egy zománczos kehely, két teljes miseruha, egy darab kamuka, és egy kerek, sátonnak való kárpit. *Demeter* püspök (két ízben 1388—1391 és 1397—1398) egyházának egy úrmutatót adott, továbbá egy dalmaticát, egy pár harisnyát, egy szőnyeget, egy darab kamukát, s ezen felül a Benedek püspök után maradt kamukából négy palástot csináltatott. A könyvek közül egy Missalét és Breviariumot az ő hagyományából birt az egyház; négy könyvet pedig (Decretum, Decretales, Sextus, Clementina) a Sz. Lélek kápolna elkészítésére hagyott. *Garai János* püspök (talán IV. János 1400 körül) adományából az egyház egy casulát, két subtilét, két dalmaticát, három köpenyt, egy köpenygallért kapott; ezen felül két már meglevő arany szövetből egy új dalmaticát készíttetett. Két Antifonarium is az ő hagyományából való. V. *János* püspök és királyi alkanczellártól (1408—1410) való egy kehely, egy kis kereszt, egy ostyatartó szelencze ezüstből, négy címéres tábla; négy casula és négy dalmatica tartozékaikkal, két darab rácz kamuka és egy görög szőnyeg. *Viandi de Brande* hibornok, ki 1412. körül állott a veszprémi egyház élén, kehelyfödő gyolccsal, egy pár püspöki keztyűvel, övvel és köpenynyel gazdagította a kincstárt. *Rozgonyi Péter* püspök (1417—1425) egy ércz úrmutatóval, egy darab kamukával és egy szőnyeggel járult a kincstár gazdagításához. Ő azonban már megkezdte az állomány apaszását, egy felszentelésekor elvesztett takaréval. A kincstár gazdagságának fogyasztásához azután egyik, éppen az ő családjaból való utódja, *Rozgonyi Simon* püspök igen sokkal járult.

Rozgonyi Simon (1429—1440), kinek idejéből való a jelen összeírás, nem igen szaporította az egyház kincseit; mindössze azt találjuk róla feljegyezve, hogy két karosgyertyatartót reformáltatott s hogy a kincstárban található több ezüst és arany töredéket sz. György ereklyetartójára fordított. Ellenben egy későbbi kéz (jobbára az, mely a könyvek tételében az 1447-ből való bejegyzést írta) hozzá tette az egyes tételekhez, mi minden tünt el e Simon püspök révén. Mindjárt felszentelésekor elveszít egy keszkenőt; elvitt két ampulát, egy ezüst ostyatartó szelenczét, egy miseruhának részét, egy köpeny-gallért. A könyvek közül pedig általa tünt el a

»Pontificale episcoporum«, egy Pantheon nevű könyv és Aquinoi Tamás Summá-ja.

A püspökök mellé, mint a kincstár anyagának gyarapítóit, méltán sorolhatók az egyház kanonokjai, kik bár kisebb arányokban, de nagy számuk által igen tekintélyes mértékben járultak az egyház kincseinek szaporításához. Jegyzékünkéből erre vonatkozólag a következőket emelhetjük ki:

András vicarius sz. Péter oltárának adott egy váll-kendőt (humerales); *Balázs* zalai esperes egy miseruhát; *Domonkos* székesfejérvári esperestől egy Missale került a kincstárba, ezenfelül sz. Márton kápolnájának egy Breviariumot adott; *Egumér János* (kanonok?) sz. János evangelista oltárának adott egy Breviariumot; *Eperjesi Mátyás* sz. Katalin és sz. Dorottya oltárának egy oltárdíszet; *Gergely* éneklőkanonok egy casulával, nyolcz albával s ezen felül még két kis albával az acolitusok számára járult az egyházi szerelvényekhez, a misekönyvek számát is egygyel, a könyvtárt pedig Aquinoi Tamás Summá-jával gazdagította; *István* örkanonok egy albát; *János* sümegi esperes két miseruhát hagyott az egyháznak; *János* örsi prépostól egy kehely és egy Missale való, adott ezen felül keresztelők sz. János oltárának egy miseruhát, egy Breviariumot pedig a sz. Lélek oltárának elkészítésére hagyott; *Kereshegyi László* al-éneklő kanonok egy Evangeliumot, a boldogságos szűz és sz. Márton oltárainak pedig egy-egy oltárterítőt hagyott; *Kis András* kanonoktól egy könyv való »qui vocatur Huguicio (liber Hugonis)«; *Liptói Miklós* nagyprepost nagy mértékben gazdagította egyházát, s hagyományát egészen a püspököké mellé sorolhatjuk; tőle való három casula, egy dalmatica, egy kamuka papi öltöny tartozékaival, két humerales, egy alba tartozékaival, egy takaró, egy cseh módra készült Missale, két Breviarium; hagyott ezeken kívül sz. Katalin és Dorottya, valamint sz. Péter oltárának egy-egy oltárdíszet; *Máté* al-éneklő kanonoktól sz. Afra oltára nyert egy díszet; *Miklós* següdi esperes alapítja sz. Katalin és Dorottya oltárát s ad ennek, valamint sz. Márton oltárának egy-egy díszet; *Piros János* kanonok sz. László oltárának hagy egy Breviariumot; *Sebestyén* sümegi esperestől való egy zománczos kehely; *Zalai Mihály* al-éneklő kanonok sz. János evangelista oltárát látja el Breviariummal; *Zalánkeméni Mihály* egy casulát ad összes tartozékaival; és végre *Zarka László* zalai esperesnek hagyományából — jegyzékünk nem lévén teljes — csak egy tíz márkát nyomó, drágakövekkel kirakott kereszt emléke maradt fenn.

Kisebb rangú papok hagyományai közül, — kik tehetségükhöz képest szintén hozzájárultak az egyházi szerelvényekhez, — háromról emlékezik meg jegyzékünk; így sz. *András* oltárának jegyzője egy teljes miseruhát hagy az egyháznak; *Imre* sekrestyés

pap egy szőnyeget; *Tamás*, a sz. Ágnes oltárának papja ez oltárt egy ékességgel látja el.

Más egyházmegyék tagjainak adományából is gazdagodott az egyház kincse, jobbára olyanokéval, kik előbb valamely összeköttetésben voltak a veszprémi egyházzal. Így *László* váradi püspök (1378–1382), ki előbb a veszprémi egyház élén állott (1372–1378), egy kelyhet Nagy Lajos zománczos czímerével, kétségtelenül a király ajándékát, ad a veszprémieknek, ezen felül két miseruhát és két papi köpenyt. *Miklós* szepesi préposttól sz. Miklós oltára kapott egy oltárterítőt és egy albát. *Miklós* császári prépost egy úrmutatóval, *Péter* boszniai püspök pedig egy kehelylyel gazdagította a kincstárt.

Voltak a káptalannak a világiak sorából is jóltevői, s lajstromunk különösen két előkelő özvegynek ajándékaról emlékezik meg. Az egyik a Krassó megye és más déli részek történelméből jól ismert *Debrentei Hym* fiának, Benedek bánnak özvegye, kitől sz. László oltára egy dísz és egy miseruhát kapott összes tartozékaival. A másik idősebb *Garai Miklós* nádor özvegye, ki — kétségtelenül a vele rokonságban volt Garai János veszprémi püspök révén — egy papi palástot adott az egyháznak, melyen a Garaiak ismeretes czimere, a koronás kígyó (figura serpentis cum corona) volt látható.

A világiak hagyományai azonban nem versenyezhetek az egyháziakéval. A káptalannak tagjai, ha előbb nem, végrendekezésük alkalmával megemlékeztek egyházukról s a templomokról, s ha mást nem, legalább könyveiket hagyták azokra. A káptalan levéltárában nagy számmal őrzött egyházi végrendeletek e tekintetben becses adatokat őriztek meg. Így például Kornys Mihály següdsi esperes és veszprémi kanonok 1484. évi márcz. 16-án (feria tertia proxima post festum b. Gregorii papae) kelt végrendeletében sok ingóságai között könyveiről is megemlékezik:

Item predicto rectoratui Corporis Christi et Omnium Sanctorum lego unum missale bonum cum breviario meo in pergamenis scripto empto, a fratribus sancte Katherine . . . . . (*kitört*).

Claustrosancte Katherine de Wesprimio tres libros impressos, videlicet bibliam, et Leonardum de Vtino, ac confessionale . . . . . (*kitört*) per patrem ac dominum archiepiscopum de Florentia.¹⁾

Későbbi idők hagyományaira nézve is ismerünk egy 1543-iki jegyzéket, mely néhány kanonok által az egyháznak hagyott ingóságokat és ékszereket sorolja föl.²⁾

Jegyzékünkre visszatérve, ismertettük röviden annak adatait a kincstár egyes darabjainak eredetéről; áttérhetünk arra, a mit

¹⁾ Veszprémi kápt. lt. Arch. regnicolare. Testamenta ecclesiasticorum No. 2.

²⁾ Közölve M. Sion V. 1867. 357 l.

a jegyzék a kincstár megfogyására, egyes tárgyak eltűnésére nézve tartalmaz.

Az összeírás egy korábbi jegyzék alapján történt, s annak adatait összehasonlítja a tényleges állapottal. Főlemli tehát oly tárgyakat is, melyek korábban megvoltak, de a mi jegyzékünk elkészülésekor hiányoztak; viszont a korábbi jegyzék is — mint a szövegből gyakran kivehető — egy még korábbi összeírást véván alapúl, már abban is szerepeltek egyes dolgok elveszetteként. Ily módon egyik jegyzék a másikat véván irányadóúl, nem létező dolgok hosszú ideig szerepelnek leltári tétel gyanánt, azon megjegyzéssel: »non invenitur, nec prius fuit inventum.« Így tehát jegyzékünk már korábban észlelt hiányokat is constatál.

A XV. század közepén a kincstár ez összeírás alapján, úgylátszik, felülvizsgálat alá került, s egy e kori kéz a tételek mellé jegyezte az észlelt fogyatkozásokat; gyakran megnevezi, hogy kinek révén történt a kár, de legtöbbször megelégszik az egyszerű kijelentéssel »non est repertum.«

Ily módon a revisio alkalmával nem volt található egy rész gyertyatartó, egy faragott kőtál, a Gergely éneklő kanonok által ajándékozott nyolcz alba; öt más albából, melyek a korábbi inventariumban szerepeltek, csak egyet találnak; elveszett két casula, egy teljes miseöltözet, sz. Péter oltáráról egy humerale; különösen pedig a könyvekből vészett el sok, így egy Psalterium, egy Collectarium, Liber Ambrosii, Liber Rethoricae, Liber Benedictionalis, és egy másik könyv, mely így kezdődik: Gregorius.

Mindezeknél az összeírás nem jelöli meg közelebbről a módot, miként tűntek el a tárgyak. Számos esetben azonban felvilágosít arról, mily módon szokott apadni egy egyház kincstára s mi minden járult ahhoz, hogy a középkor gazdag kincseiből oly kevés — Veszprémben majdnem semmi sem — maradt reánk.

Első a tűzvész, mely sok emléket tett semmivé. Így égett el Nyitrai János örkanonok idejében egy dalmatica összes tartozékaival s bizonytalan számú albákkal egyetemben, melyeknek maradékaiból egy dalmaticát készítettetek; a veszprémi sz. Katalin zárdában elégett egy Graduale, György éneklő kanonok hazában egy Matutinale.

Egyes tárgyak, akár a püspök ajándékából, akár egyéb módon gyakran másokhoz kerültek, kikenél gyakran veszendőbe mentek. Így vészett el azokon kívül, melyeknek elvesztésében Rozgonyi Simon püspöknek volt része, Szent-Vidi Bálint veszprémi kanonoknál egy kehely, ki azonban a veszteséget egy másikkal pótolta. Egy kehelyföldő Gergely palaznaki plébánoshoz került; Maternus püspök egy miseruhát a csatári apátnak ajándékozott; kárpótlásról semmit sem olvasunk. Ferencz suffraganeus elvisz egy Pontifi-

calét; egy másik könyv, egy Benedectionalis, Székes-Fejérvárra kerül. Egy Clementina című a vácsi egyháznak adatik.

A kikölcsönzött könyveknek gyakori sorsára, az elveszésre is nyújt jegyzékünk példát. Egy könyvet »qui vocatur Huguicio« kikölcsönöznek olvasásra Saári György éneklő kanonoknak, ennél azonban elvesz. — Egy Missalét elzálogosítanak László budai sz. ferenczrendi szerzetesnél; félnek, hogy az veszendőbe megy.

Építkezések, új dolgok beszerzése céljából gyakran megfosztják a kincstárt egy-egy darabtól. Így egy Missalét cserébe oda adnak egy elkészítendőért Bathwai Istvánnak. Egy Breviariumot, a hagyományozó akaratjához híven, a Sz.-Lélek oltárának építésére fordítanak; ugyanerre még négy más könyvet (Decretum, Decretales, Sextus, Clementina.)

Egyházi ruhaneműek azon kívül, hogy anyaguk idő folytán szétfoszlik, úgy, hogy egyik-másik — mint jegyzékünk is mondja — eredeti rendeltetésének nem felelhet meg, s csak legfőlebb ablakfüggönynek jó, — még másképen is mentek veszendőbe. Az egyház tulajdonát képező szerelvényekben temették el ugyanis a káptalan halottait; így helyezték például örök nyugalomra Szőlősi Gergely al-örkanonokot egy miseruhában, Lédeczi Pétert casulában, Biai Mihály, Nagy István és Garabonczy Balázs kanonokokat albákban, László zalai esperest teljes miseruhában, ugyanígy János örkanonokot, János dékánt, Nyitrai János örkanonokot, Körmendi Pált; Ferencz suffraganeust egy papi palástban. Garai János püspököt casulában temették el stb. Igaz, hogy temetkezési célokra az egyház készletéből kivett öltöny-darabokért az elhunyt utolsó akaratának végrehajtói kárpótlást tartoztak adni; de éppen jegyzékünkől értesülünk, hogy ez nem történt meg mindig, úgy, hogy e szokásnak a káptalan kincstára látta kárát.

Ha még ehhez hozzá vesszük, hogy egyes véletlenek által is fogyott a kincstár készlete, minő például Rozgonyi Péter és Simon püspökök felszentelésekor egy keszkenő és egy takaró elvesztése által is történt, a mint erről megemlékeztünk: látjuk, hogy hatalmas tényezők működtek közre még rendes körülmények közt is a kincstár állományának csökkentésében.

Mielőtt e rendkívül becses leltár közlésére térnénk, nem lesz érdektelen, abból egy-két érdekes dolgot kiemelni.

Ilyenek például egyes, kétségtelenül az eredeti adományozó czímerével ellátott tárgyak. Említettük már, hogy a László váradi püspök által adott kehely Nagy Lajos király czímerével volt díszítve; ugyancsak e királynak patkót harapó strucczcos czímerét (cum imaginibus strucionum) viselte egy oltárterítő; ezt tehát — bár a jegyzék nem említi — bizonyára a király adományából birta az egyház. Egy kelyhen Zsigmond király czímere volt, egy másikon Benedek veszprémi püspöké; sajnós, hogy ez utóbbit a jegyzék

közelebből meg nem határozza, miből a püspök családi eredetére lehetne következtetést vonni. A Garai Miklós nádor özvegye által adott papi köpenyen is címér volt, valamint azon vászon kárpiton is, melyet Mihály püspök adományából birtak. A jegyzék püspöki keztyűket is említ címerekkel. A János püspöktől kapott négy táblán, valamint három általa adott dalmaticán is rajta volt a püspök címere, fönt két arany csillag, lent egy (ab infra unam, de super duas stellas deauratas continentes.)

A sphragisticus is akad a kincsek felsorolása közt egy érdekes adatra. A jegyzék ugyanis felemlíti a káptalan ezüst pecsétnyomóját, mely régente használatban volt. Ezt hosszúkásnak mondja, ábrázolván sz. Mihály félalakját, lenn sárkánynyal. A pecsét képét, hogy vele csalás és visszaélés ne történhessék, a használaton kívül helyezés után összevagdosták. Ez volt a káptalan legrégibb pecsétje, ¹⁾ melylyel 1275. tájáig élt. E mellett bírói idézésekre külön pecsétet használt. ²⁾ 1275-ben változik a pecsét, ekkor már új pecsétje alatt adja ki a káptalan okleveleit, ³⁾ használván a kerek formát, mely alaknál azután később is megmaradt. ⁴⁾

E heraldikai és pecsétani anyag mellett egyháztörténelmi szempontból is érdekes jegyzékünk. Számos kanonoknak, esperesnek nevét őrizte meg hagyományaik följegyzésével. Az oltárok felszereléseit irván le, megismertet a veszprémi régi székesegyház oltárainak számával és nevével; e szerint a főoltáron (altare maius) és sz. Márton kápolnáján kívül a következőkkel ismerkedünk meg: Keresztelő sz. János és Pál apostol, sz. Lélek, sz. János evangelista. sz. Ágnes, sz. Kereszt, sz. Ulrik, sz. Katalin és Dorottya, sz. Áfra, sz. Péter, sz. András-Benedek és Mária-Magdolna, sz. György oltáraival; az altemplomban (cripta) pedig a következő hármat említi: a Bold. Szüz, sz. Miklós és sz. Imre oltárát.

A régi ötvösség emlékeinek kedvelői kétségtelenül örömmel fogják venni a jegyzék terjedelmes, részletekre kiterjeszkedő leírásait; s fel fog tűnni mindenki előtt a zománczos ékszerek nagy száma. Tizenegy kelyhet, négy keresztet, püspöki pásztorbotot, úrmutatót, elefántcsont faragványt ír le a lajstrom zománczosoknak; ilyeneknek mondja még egy infula függelékeit, sőt keztyűk ércz-díszait is.

¹⁾ Ez a pecsét függ a káptalan 1222. évi oklevelén (Orsz. levéltár dipl. oszt. 102. sz.); ez a pecsétnek kétségtelenül legrégibb ismert példánya. Közli 1265. és 1268-iki oklevélről ifj. Kubinyi F. Mon. Hung. hist. I. 9. sz. pecsét.

²⁾ Pray Synt. hist. de sigillis I. táb. 1 sz. »Sigillum citationis.« 1264. oklevélről.

³⁾ Fejér Cod. dipl. V. 2. 353. l.

⁴⁾ Tört. Tár, régi folyam II. 80. l.

A bibliographus is talál érdekesebbet a 171. könyv címében és provenientiajában. Tartalmilag reánk nézve legfontosabb az, melyet »*Moralia super Job cum ramusculis regum Hungariae*« címmel idéz jegyzékünk. Ez alatt kétségtelenül a magyar királyok leszármazási tábláját kell értenünk, s így legnagyobb valószínűséggel Magyarországon készült codexszel van dolgunk. Magyar vonatkozással, legalább a megrendelőt illetőleg, többször találkozunk. Így Mesko püspök íratott egy mise és benedictiós könyvet, László zalai esperes egy Matutinalét, Mihály veszprémi püspök egy könyvet »*de benedictione Episcopi*.« A káptalan is szerepel megrendelőként, cserébe oda adván egy Missalét Bathwai Istvánnak, hogy ennek fejében egy másikat készítsen. — Német könyvet is találunk a sorozatban, egy Gradualét »*ad usum Teutonicorum*«; sőt említetik egy cseh módra készült Missale (*ad modum Bohemicae scriptum*) és egy cseh Breviarium is.

* * *

Végzetre néhány szót az összeírás koráról, a címben kitett 1429—1437. évszámok igazolására.

A jegyzék hiányos; elejéről-végéről egy-egy levél, melyen kétségtelenül a jegyzék elkészültének ideje és alkalmá olvasható volt, hiányzik. Van azonban néhány vonatkozás benne, melyekből íratásának korát legalább nyolcz évi időszakra meg lehet állapítani. A jegyzék írója ugyanis Rozgonyi Simon veszprémi püspököt, ki 1429 és 1440 közt állott az egyház élén, több ízben »*modernus episcopus*«-nak nevezi, tehát az összeírás az ő idejében történt. Másrészt Rozgonyi Péter, előbb veszprémi, utóbb egri püspököt »*prius Vesprimiensis, nunc (t. i. a jegyzék íratásakor) Agriensis episcopus*« címmel illeti. Rozgonyi Péter 1425 és 1437. közt volt egri püspök; s így összevetve ezt az előbbi dátummal, a jegyzéknek 1429 és 1437. évek közt kellett íratnia. ¹⁾

Az érdekes összeírás a következő:

(*Eleje hiányzik*)

Ipsa autem predicta tectura patitur defectum aliqualem in duobus brachiis et etiam prius patiebatur.

Item una crux magna et alta speciosa argentea deaurata, ymaginibus ewangelistarum et *smaltis* ²⁾ decorata, in qua habetur lignum domini per modum crucis, cum pede argenteo lato deaurato, a dicta cruce separato. [Que hodie confracta]. ³⁾

¹⁾ A jegyzékhez későbbi kezek, s különösen egy 1447-iki, több megjegyzést csatolt; ezt az alábbi szöveg föltünteti.

²⁾ Zománcz.

³⁾ Más egykorú kézzel.

Item alia crux lignea cum argento omnino cooperta, et in certis partibus deaurata, licet in primo inventario fuerit scripta argentea, cum ymagine crucifixi, supra cuius caput ad modum parve crucis habetur de ligno domini, cum pernis ¹⁾ albis rubeis, et de presenti caret et caruit etiam prius uno lapide precioso.

Item tertia crux parva cum lato et alto pede de argento puro deaurato, cum gemmis etiam parvis lapidibus preciosis decorata, in una quarta parte pedis posteriori caret de presenti et caruit etiam uno parvo lapide, in altera quarta parte et ex utraque parte crucifixi stant erecte imagines Beate Virginis et beati Johannis ewangeliste.

Item quedam parva monstrancia argentea deaurata, cum pede brevi et lata, in qua corpus Christi in festo solet deferri, de crystallo ad modum pixidis, super quam pendet [quoddam?] sudarium, habens de presenti et etiam prius habuit defectum in summitate et circumferentiis.

Item alia monstrancia argentea deaurata, cum quatuor pedibus argenteis [deauratis] ²⁾, de crystallo, [in qua habetur balsamum.] ³⁾

Item due cruces magne processionales, ab intra lignee, ab extra vero argenteae deaurate, cum ymaginibus maiestatum et crucifixi decorate, habentes defectum in uno brachio et in uno pede, qui quidem defectus habentur cum aliis rebus parvis.

Item una tabula de ebore, in qua est ymago Beate Virginis, tenens in gremio ymaginem filii inter alias ymagines, habens defectum in *smalte* in superficie ad modicum, prout etiam prius fuit.

Item duo candelabra argentea deaurata, subtiliter mixtim cum crystallo facta, habentes in summitate circumferentiali defectum, prout prius habuerunt. [Tandem per dominum Symonem episcopum pulcre reformati] ⁴⁾

Item alia duo candelabra argentea et non deaurata, cum latis pedibus.

Item una pixis de ebore, argento deaurato cum ymaginibus serpentum facta, undique deaurata, pro oblatiis deputata.

Item unum aspersorium argenteum, ad modum canibuce ⁵⁾ cum foraminibus ordinatum.

Item quedam monstrancia de crystallo, cum pede argenteo

¹⁾ Gyöngyház.

²⁾ Kitérülve.

³⁾ Más, XV. századi kézzel.

⁴⁾ Más, XV. száz. kézzel. Rozgonyi Simon 1429 -- 1440 közt volt veszprémi püspök.

⁵⁾ Püspöki pázsztorbot.

deaurato, ex *smalte* decorato, aperto pro corpore Christi, exhibita per dominum Nicolaum prepositum Chasmensem ad honorem sancti Michaelis archangeli, habens nunc in se diversas reliquias sanctorum, in cuius inferiori extremitate ymago sancti Luce ewangeliste cecidit et habetur in repositorio. In cuius etiam summitate habetur parva crux cum ymagine crucifixi.

Item una pixis cum sex vitris, habentibus balsamum in se valde parvum.

Item in uno panniculo crocei coloris sunt reliquie diverse sanctorum sub sigillo quondam domini Gregorii cantoris [et nunc sub sigillo domini Nicolai vicarii.] ¹⁾

Item una monstrancia in forma ladule cum ciborio, argentea deaurata, cum quatuor pedibus argenteis, in qua continetur medius pes sanctorum innocentum; donata per dominum Deme-trium episcopum; ²⁾ habens defectum unius clavi ad recludendum, prout etiam prius habuit.

Item una monstrancia argentea deaurata, cum pede lato cristallo, ciboriis et desuper parvo crucifixo, ordinata pro ferendo corpore Christi, de qua reliquie prius in ea habite sunt excepte et reposite in alia monstrancia cristallina, in quinto articulo descripta superius. ³⁾

Item alie due cruces argenteae deaurate, cum pedibus altis et latis, cum ymaginibus crucifixi, in quatuor angulis *smaltes* habentes, que unacum monstrancia immediate prescripta sunt donate per dominum Michaellem episcopum ecclesie beati Michaelis archangeli. ⁴⁾

Item una ladula cristallina et in parte lignea deaurata, cum margaritis seu lapidibus preciosis, carens uno lapide, prout prius, plena reliquiis sanctorum. In qua etiam inter cetera continetur balsamum et rosa de Jeriko; donata per dominum Michaellem episcopum, sigillata sigillo domini Nicolai prepositi maioris.

Item una tabula lignea pulcre deaurata, cum gemis, in medio habens ymaginem mayestatis depictam, in cuius summitate est parva crux de ligno domini; donata per dominum Michaellem episcopum, habens defectus in quattuor locis satis notabilibus.

Item una monstrancia de metallo, wlgo *Ercz* dicto, cum quatuor pedibus argenteis deauratis, habens desuper ymaginem crucifixi cum ymaginibus Beate Virginis et beati Johannis ewan-

¹⁾ Más kézzel.

²⁾ Demeter két ízben volt veszprémi püspök 1388—1391, és 1397—1398 közt.

³⁾ L. a főntebbi, Miklós császári prépost által adott úrmutatót.

⁴⁾ Mihály veszprémi püspök 1399—1402 közt.

geliste deauratis, donata per dominum Petrum de Rozgon prius Vesprimiensem, nunc Agriensem episcopum. ¹⁾

Item quedam tabula lignea, reliquiis sanctorum plena, habens in duabus alis ²⁾ ymaginem Beate Virginis et crucifixi.

Item alie tres tabule lignee desuper deargentate et deaurate, *Greci operis*, habentes in se ymagines diversas pulcras, que in ymaginibus patiuntur defectus notabiles, ut prius patiebantur.

Item una tabula deaurata, habens in medio ymaginem Beate Virginis cum filio et subtus reliquias sanctorum cum cedulis, cum defectu unius reliquie nunc ³⁾ et de presenti.

Item una tabula antiqua de pulcherrimo opere, habens parvas margaritas insertas, cum defectu satis magno, sicut prius.

Item una tabula lignea de duabus tabulis coniunctis ⁴⁾ ab intra deauratis, habens in se ymagines Beate Virginis cum filio et crucifixi.

Item duo viatica rotunda, unum maius, in superficie argento deaurato contexta in maiori parte, habens ymagines evangelistarum insertas, et in margine nomina reliquiarum in argento conscripta; aliud minus, octo angulos habens, similiter in margine et in superiori parte deaurata.

Item XI. viatica simplicia, in quorum uno nulle reliquie continentur.

Item una cista longa lignea et antiqua, habens in se quatuor pecias ossium sanctorum.

Item infule tres valde precise, miro opere, lapidibus et gemmis preciosis decorate, quarum duas prius veteres dominus Michael episcopus fecerat reformare et tertiam idem de novo formatam ecclesie a se donavit. Item una predictarum infularum, videlicet preciosior, cum campanulis ordinata, habuit prius et nunc habet defectum in duobus lapidibus preciosis, videlicet uno lapide in summitate seu cornu ipsius infule, et alio a tergo a parte sinistra, qui non reperiuntur alibi, ut etiam prius. De presenti habet etiam defectum in parvo lapide supra pendiliā, qui habetur. Item etiam de presenti habet defectum in tribus locis, in margine inferiori in gemmis. A parte vero anteriori supra marginem circa frontem habet nunc defectum in tribus pernis simulunctis, caret etiam una campanula, prout prius caruit, que

¹⁾ Rozgonyi Péter 1417–1425 közt volt veszprémi püspök; az egri püspökség élén pedig 1425–1437 közt állott; s így e jegyzék mindenesetre 1425–1437 közt íratott.

²⁾ T. i. triptychon.

³⁾ Hihetőleg hibásan *tunc* helyett; t. i. az első jegyzék elkészülése idejében.

⁴⁾ T. i. diptychon.

habetur in specie. Item alia, que est formosior et nova, habuit et habet nunc defectum in uno lapide precioso cum teca a tergo iuxta pendile partis dextere, qui habetur. Item de presenti habet defectum XVIII. campanularum, cum prius solum septem defece- rint. [Nunc deficit XXX. campanulis in toto.] ¹⁾ Item deficit in uno pendili repletionem argenti per modum *smalti* in fine eiusdem pendilis; a parte autem sinistra de presenti habet defectum quatuor gemmarum, que habentur. Deficit etiam de presenti uno lapide pretioso a parte dextra circa aures. [Et uno alio ibidem.] ²⁾

Item tertia infula habuit et habet defectum in pendilibus in multis pernis ³⁾ et gemmis preciosis.

Item quarta infula simplex de cocto ⁴⁾ antiqua.

Item baculus pastoralis argenteus deauratus, cum *smaltis*, in duobus locis fractus. Primo in superiori parte infra ciborium et in alio loco in secunda iunctura a parte inferiori, habens sudarium circumligatum et unum manutergium de sindone ⁵⁾ antiquum. De presenti etiam patitur defectum in virgula argentea in tertia parte a fine incipiens. Item in secunda partione (*így*) patitur defectum similiter in virgula argentea *smaltina*, que in specie habetur. Item quedam portio, ad modum tortularis ⁶⁾ facta, pertinens ad baculum, habetur in specie; [in ultima reusione (*így*) habetur defectum in summitate in uno folio.] ⁷⁾

Item unum pectorale ad modum crucis, decoratum cum lapidibus preciosis, habens in medio unum magnum lapidem preciosum, donatum per dominum Johannem de Gara episcopum, ⁸⁾ quod pectorale patitur defectum in duobus lapidibus cum tecis in parte superiori et inferiori, quorum unus habetur in specie.

Item aliud pectorale rotundum, cum reliquiis sanctorum plenum, ab una parte habens ymaginem Virginis Gloriose in puer- perio cum ymagine filii incunabulo, cum cordula argentea.

Item ultra predicta alia pectoralia quatuor valde subtilia, quorum unum rotundum habet ymaginem misericordie domini et in altera parte ymaginem sancti Jeronimi, cum cordula sericea. Aliud valde preciosum de habundanti argento deaurato rotundum, habet diversas reliquias sanctorum cum litteris suis. Tertium

¹⁾ Más XV. száz. kéz.

²⁾ Más kéz.

³⁾ A másik kéz kijavította: *perlis*.

⁴⁾ Papi ruhaszövet.

⁵⁾ Gyolcs.

⁶⁾ Talán csavar, sróf alakú?

⁷⁾ Más kéz.

⁸⁾ Garai János veszprémi püspök, talán az a IV. János, ki 1400 körül állott ez egyház élén.

vero similiter de habundanti argento deaurato per modum crucis, habens ymaginem seu figuram presepis ¹⁾ domini. Quartum in figura crucis parvum, habens ymaginem unius manus seu palme, semper cum cordulis argenteis, donata per dominum Michaellem episcopum, [quod Simon episcopus deportavit.] ²⁾

Item una pixis magna argentea deaurata, cum sudario suo, apta pro conservatione corporis Christi.

Item tres anuli preciosi in una pixide seu scatula oblonga depicta, unus habens quinque lapides cum margaritis et aliud similiter magnus habens totidem lapides et margaritas, sed hodie patitur defectum in tribus gemmis cum tecis. Tertius minor habens unum magnum lapidem preciosum, donati ecclesie per dominum Michaellem episcopum.

Item in quadam bursa septem minores anuli cum lapidibus pretiosis, sed octavus maior cum magno lapide pretioso, qui antea in eadem bursa habebatur, non est, sed quo devenerit, ignoramus. [Habetur.] ³⁾

[Item duo candelabra argentea lata, in pede et in summitate ad modum frixorii ⁴⁾ formata, quorum unum est per medium fractum.] ⁵⁾

Item unum candelabrum cupreum, habens in medio cristallum [non est repertum.] ⁶⁾

Item quatuor ampule, due nove et subtiles, et alie due antique, quarum una prius, nunc vero ambe carent tecturis, sed una earum tecturarum habetur in specie. [Duas ampullas Symon episcopus deportavit.] ⁷⁾

Item octo baculi chorales, quatuor novi, quos donavit dominus Demetrius episcopus, et alii quatuor boni et grossi cum aliquibus paucis defectibus.

Item XI. lapides cristallini, quinque maiores, et sex minores. Quinquaginta lapides parvi, duodecim lapides albi, octo lapides cum tecis et unus cum pernis, ⁸⁾ pertinentes ad infulas, in una bursa, habente figuram aquile.

Item in eadem bursa quinque gemme, per se quatuor in una teca et una similiter cum teca. In eadem etiam bursa sunt

¹⁾ Jászol.

²⁾ Más kéz.

³⁾ Más kéz.

⁴⁾ Tál, tányér.

⁵⁾ Kitörülve, s más kézzel oldaljegyzet: Iteratur.

⁶⁾ Más kéz.

⁷⁾ Más kéz.

⁸⁾ Más kézzel kijavítva: perlis.

quinque campanule ac alie sex minute pecie¹⁾ argentee et deaurate.

Item turibulum argenteum deauratum, habens defectus in duobus ciboriis, que habentur cum aliis rebus in sacco contentis; alia etiam ciboria sunt confracta, preter unum, cum navicula et cocleari argenteis.

Item duo *plenaria*²⁾ sanctorum evangeliorum, plena decorata argento et deaurata, habentes defectus in marginibus.

Item unus chiphus *masalinus*³⁾ confractus, cum pede alto argenteo deaurato. [Eundem (*igy*) cifus non habetur.]⁴⁾

[Item unum *sigillum antiquum* oblongum de argento, habens ymaginem sancti Michaelis pro parte media ab umbiculo supra, habens subtus ymaginem draconis, *quo prius utebatur capitulum*,⁵⁾ quod nunc est desecatum per medium, ne aliqua fraus exinde eveniat. Additum ad tecam beati Georgii.]⁶⁾

Calices.

Item tres calices preciosi magni deaurati et utiliter decorati cum *smaltis* magnis et ymaginibus, et quartus similiter deauratus et decoratus cum *smaltis* minoris quantitatis *cum armis regalibus regis Lodovici*, quem donavit dominus Ladislaus episcopus Varadiensis.⁷⁾

Item unus calix deauratus cum patena, donatus per dominum Petrum Basmensem (*igy*) episcopum,⁸⁾ de bono pondere argenti, fuit amissus per magistrum Valentinum de Sancto Vito canonicum eiusdem ecclesie Vesprimiensis. Datus est per eum alius pro eo, exilioris et multo minoris pretii, deauratus, in pede cum parvo *smalto* decoratus, continens figuras quatuor evangelistarum, in umbilico autem habens scriptum cum *smalto*: Ave Maria. Qui quidem calix ponderat unam marcam et duas lotones argenti.

Item duo calices cum *smaltis* ordinati, unius valoris dispositionis et forme.

¹⁾ Darab.

²⁾ Plenarium=teljes missale; különben talán tollhiba *pulvinaria* (vénkus) helyett.

³⁾ Kőből, jobbára földpátból vésett díszes tál.

⁴⁾ Más kéz.

⁵⁾ Kiadva e pecsét 1265. és 1268. oklevélről Kubinyi F. Mon. Hung. hist. I. 9. sz. pecsét. V. ö. az 560. l. mondottakkal.

⁶⁾ A későbbi kéz e tételt kitörülte.

⁷⁾ Deméni László 1372—1378. veszprémi, 1378—1382. nagyvárad püspök. V. ö. Bunyitay: A várad püsp. tört. I. 204. l.

⁸⁾ Hihetőleg azon Péter bosniai püspök (1357—1376.), ki később győri püspökké lett (1376—1378.)

Item quinque calices deaurati, bene ponderantes et valentes, ex quibus unus est magis ponderosus, de antiquo opere.

Item unus calix deauratus, cum *smaltis* ordinatus, olim per Sebastianum archidiaconum Simigiensem are Beate Virginis donatus, de presenti patitur defectum in pede in duabus tabulis, cum *smaltis* avium ordinatis. Patitur etiam de presenti fracturam in umbilico.

Item sex calices parvi, quatuor deaurati et duo sine auro, quorum unus in pede patitur fracturam et habetur in specie.

Item unus calix deauratus, decoratus cum *armis domini Sigismundi regis*, et alter calix sine armis, similiter decoratus, cum manubriis argenteis non deauratis, qui fuerunt donati per dominum Michaellem episcopum.

Item unus calix cum *smaltis* ornatus, deauratus, bene ponderans, donatus per dominum Benedictum episcopum ¹⁾ cum *armis eiusdem*. Nunc patitur defectum in pede, in una tabula *smaltea*, habente in se litteras B. et E., ²⁾ et habetur in specie.

Item unus calix novus competentur ponderans, ornatus cum *smaltis*, deauratus, habens figuras trium ewangelistarum in pede, legatus per dominum Johannem archidiaconum Simigiensem.

Item unus calix mediocris, deauratus, donatus per dominum Johannem prepositum Wrsiensem altari beati Johannis Baptiste.

Item unum calicem donaverunt domini de capitulo ad possessionem, eorum Mester vocatam.

Item unus calix cupreus sive de stanno, deauratus, satis longus, cum sua patena.

Item unus ciphus ad modum veterum, cum longo pede, argenteus deauratus, cum *smaltis* ornatus.

Item unus calix mediocris argenteus deauratus, bene ponderans, in manubrio iuxta litteras: Ave Maria, modicum habens de *smalto*, donatus per dominum Michaellem episcopum.

Item unus calix novus argenteus deauratus, boni ponderis, cum manubrio argenteo mixtim *smaltato*, et supra manubrium cum argento pulchre ad modum gemmarum ornato, donatus per dominum Johannem episcopum ecclesie Vesprimiensis vicecancellarium. ³⁾

Item una pixis parva argentea deaurata, pro portandis hostiis ordinata, donata per predictum dominum Johannem episcopum et vicecancellarium. [Quam deportavit Symon episcopus.] ⁴⁾

¹⁾ III. Benedek veszprémi püspök 1380—1387.; családí eredete és így czimere ismeretlen.

²⁾ »Benedictus Episcopus.«

³⁾ Hihetőleg V. János veszprémi püspök 1408—1410.

⁴⁾ Más kéz.

Item superfluit una patena absque calice.

Item unus calix in numero praedictorum contentus, habens in pede figuram quatuor ewangelistarum et figuram crucifixi cum *smalto* factas, patitur fracturam in umbilico immediate post pictarium ¹⁾ eiusdem, quam prius non patiebatur.

Item fracture, minutie et torture peciarum argenti et una marca cum media et tribus lotonibus, alias sub sigillo domini Nicolai prepositi maioris positi, in priori registro contente et nominate, sunt apposite et addite per dominum Symonem episcopum ad reformationem tece capitis sancti Georgii.

Item idem dominus Symon etiam ad formationem eiusdem thece per Mathiam presbiterum, rectorem altaris sancti Georgii, misit unam marcā argenti cum media marca sine uno lothone, quod argentum fuit exceptum de sacristia ipsius ecclesie, et fuit una ampulla fracta et unum candelabrum similiter fractum.

Inventoryum librorum missalium et aliorum librorum pro divinis officiis aptorum.

Item unus liber cum grossissimis litteris, continens in se certas missas sollemnes et omnes benedictiones episcopales, *quem fecit scribere dominus Mesko episcopus,* ²⁾ habens tecturam de subtili tela, desuperque crucem sutam cum serico.

Item quinque libri manualium, tres maiores et duo minores, qui inproprie dicuntur Manuales, quia habent mixtim omnes consecrationes et alia multa.

Item unus liber ewangeliorum, habens in se sola ewangelia, patitur defectum in nonnullis quaternis ewangeliorum in fine.

Item unus liber epistolarum tantum.

Item preter predictos libros unus liber novus ewangeliorum, habens in se sola ewangelia, et alter liber epistolarum tantum, de novis ligaturis, donati sunt ecclesie per magistrum Ladislaum de Keresheg canonicum et quondam succentorem eiusdem ecclesie Wesprimiensis.

Item tres libri collectarum, unus novus, donatus per Michaelē episcopum, et alii duo mediocriter inveterati.

Item duo anthiphonaria nova, donata per dominum Johannem de Gara episcopum ecclesie Wesprimiensis, et duo antiqua.

Item duo gradualia antiqua priora, quorum unum combustum est in claustro beate Katherine virginis, aliud habetur in specie, et tria vetustissima.

¹⁾ Serleg, a kehely azon része, melybe a folyadékot töltik.

²⁾ Mesko (Mihály) veszprémi püspök 1334 — 1342.

Item unum graduale novum *ad usum Teutunicorum* notatum, cum coreo coopertorio tectum, in certis quaternis de ligaturis dilaceratum, donatum per dominum Michaelen episcopum.

Item quatuor libri matutinales seu lectionales, duo novi et unus antiquus, et quartus est combustus in domo quondam Gregorii cantoris, quem *scribere fecit et perficere dominus Ladislaus archidiaconus Zaladiensis*, quorum quilibet tam de tempore, quam de sanctis mixtim durat infra annum.

Item duo psalteria nova, nunc in choro currentia. Alia duo bona et antiqua. Quintum vetustissimum. Sextum cum litteris aureis et capitalibus ornatum. Septimum in forma quadrata, parvum, sine cantu, est amissum.

Item due biblie integre et bene ligate, et due imperfecte seu non complete, veteres, omnes in magna quantitate.

Missalia.

Item tredecim missalia bona et satis nova.

Item unum missale novum et bonum cum cordulis sericis et clausulis argenteis. Et aliud similiter novum et bonum, preciose dispositum, cum clausulis argenteis, per dominum Demetrium episcopum donatum, de presenti ipsis clausuris ab ipsis libris dilaceratis et in specie habitis.

Item unum missale a quodam fratre Ladislaum ordinis sancti Francisci in clastro beati Johannis Bude commorantem pro redemptione unius infule eidem impignorum, valde pretiosum, quasi bonum in bona quantitate, quod est amissum, ut timetur.

Item unum de hiis tridecim missalibus predictis fuit per dominos de capitulo datum *Stephano de Bathwa, qui promiserat facere compleri unum aliud missale pro eodem*, sed ipso impedito et perficere non valente, dedit necessaria pro completionem eiusdem domino Johanni custodi, qui assumpsit facere complere, sed nondum complevit.

Item unum missale novum, legatum ecclesie per dominum Johannem prepositum Wrsiensem.

Item unum missale similiter novum et valde utile, legatum est ecclesie per dominum Dominicum archidiaconum Albensem.

Item unum missale similiter novum et satis valens, legatum est ecclesie per dominum Gregorium cantorem, quod ad presens dominus Symon episcopus modernus consuevit secum deferre.¹⁾

---

¹⁾ Újabb bizonyíték a mellett, hogy ez összeírás Rozgonyi Simon püspök idejéből való.

Ordo librorum ultra libros aptos ad divina mixtim in sacristia habitorum.

Item unus liber rationalis valde utilis et bene formatus.

Item unus liber biblie optimus, spissus et parve quantitatis cum parvis litteris Italicalibus et capitalibus aureis formatus.

Item una legenda satis valens cum bonis litteris Italicis.

Item unus liber dyalogorum Gregorii.

Item unus liber, qui vocatur Huguicio, legatus per magistrum Andreas Parvum, concessus fuerat per dominos de capitulo quondam Georgio de Saar lectori solum ad legendum et restituendum, qui est amissus per eundem.

Item commentum Remegii super psalterio cum litteris antiquis, in pargameno.

Item expositio ewangelii super Lucam.

Item expositio beati Gregorii pape super Lucam, que non invenitur, nec prius fuit inventa.

Item expositio Remigii super epistolas Pauli.

Item Jeronimus super Jeremiam prophetam.

Item expositio Jeronimi super ecclesiastes.

Item prologus Bede presbiteri sive commentum, sine coopertorio.

Item Isidorus super sacramentis.

Item prefatio Jeronimi super Isayam prophetam, satis latus, cum litteris antiquis et medio coopertorio.

Item liber divisionum Boetii cum coopertorio nigro de corio.

Item duo libri de potestate et primatu apostolice sedis, satis lati, unus cum coopertorio corio rubeo circumdato, alter cum coopertorio rupto.

Item moralia super Job cum *ramusculis regum Hungarie* et coopertorio ligneo eiusdem signatis et conscriptis.

Item liber de septem gradibus cum antiqua scriptura et coopertorio aliquantulum nigro.

Item liber de proprietatibus rerum super papiro, legatus per dominum Michaellem episcopum.

Item expositio Tullii super libro rethoricorum cum corio nigro coopertus.

Item tres libri, unus Decretalis, alter Sextus, et tertius Clementina, legati per dominum Michaellem custodem. Clementina non fuit reperta, et dicitur, quod tempore domini cardinalis ¹⁾ fuerit data ad ecclesiam Vaciensem.

Item liber epistolarum Jeronimi et aliorum.

---

¹⁾ Wiandi Brande bibornok, ki 1412 körül állott a veszprémi egyház élén.

Item liber summi penitentiarii Hostiensis, videlicet super remissionibus.

Item sumpma super titulis Gothfredi, que alio nomine dicitur Sumpma Gothfredi.

Item unus antiquus liber decretalis Innocentii, habens de corio nigram cooperturam.

Item unus liber Ambrosii, quem nunc non invenimus, nec prius fuit inventus.

Item unus liber valde subtilis, continens libros phisice naturalis, videlicet phisicorum et alios.

Item unus liber Speculum Juris dictus, subtilis et utilis.

Item liber videlicet Sextus decretalium, cum coopertorio viridi et clausula pulchra Gallicali.

Item unus liber videlicet Scolastica Hystoria dictus.

Item commentum super psalterium vel lectura, cum magno coopertorio nigro et cum antiquis litteris et duabus clausuris.

Item orationales sancti Isodori (*igy*) cum coopertorio antiquo et scripturis antiquis et pulchris capitalibus aureis.

Item expositio super Matheum in ligneo coopertorio parvo et cum scripturis antiquis.

Item unus liber valde antiquus super consecratione episcoporum, alias liber pontificalis.

Item expositio seu lectura beati Jeronimi super Aggeum, Zakariam et alios prophetas minores, in brevi et quadrato coopertorio cum tectura rubea.

Item unus liber de disciplina astronomie, antiquis litteris et figuris astronomicalibus, in parva quantitate.

Item liber scintillarum Bede, collectus de diversis voluminibus.

Item liber Esdre prophete parve quantitatis cum scripturis antiquis.

Item expositio super bibliam secundum sensum moralem et misticum, parve quantitatis, cum litteris antiquis.

Item libri benedictionales quatuor seu officionales, de quibus duo sunt mediocres et alii duo parvi antiquissimi.

Item liber omeliam (*igy*) Gregorii pape mixtim super quatuor ewangelistas, in coopertorio ligneo antiquo, in scripturis antiquis, et continet omelias quadraginta.

Item unus liber Gregorii pape propter (*igy*) collocacionem Adeae.

Item unus liber, Josephus hystoriarum antiquitatum Judaice, in magna quantitate, cum litteris antiquis, liber valde bonus.

Item unus liber rethorice vetustissimus, quem non invenimus, nec prius fuit iuventus.

Item duo libri passionum, id est de passionibus sanctorum

martirum, unus in magna quantitate, alter in minori, cum coopertorio antiquo.

Item liber Paterii (*így*) mediocris quantitatis, cum litteris antiquis, in ligneo coopertorio subducto corio antiquo.

Item liber epistolarum Damasci pape et Jeronimi super tribus questionibus libri Genesis et aliorum.

Item liber Isidori, qui dicitur Liber Ethycorum, subtilis et optimus, cum litteris bonis et aureis capitalibus.

Item quidam liber antiquus cum coopertorio antiquo ligneo, datrefactus in margine et corruptus, carens principio et fine.

Item unus liber benedictionalis, mediocris, cum coopertorio ligneo, corio coopertorio superducto antiquo, cum litteris antiquis, qui non est repertus.

Item unum pontificale episcoporum cum bonis litteris, liber valde utilis, cum coopertorio rubeo et nodis clausurarum deauratis [sed carens de presenti clausura et etiam prius caruit, quem]¹⁾ de presenti habet dominus Symon episcopus.

Item aliud pontificale satis valens, quod prius secum ferebat dominus Franciscus suffraganeus.

Item unus liber benedictionalis novus et valens, cum clausuris tribus deauratis, ab ipso dilaceratis, sed in specie habitis, coopertus sindone. [Est Albe.]²⁾

Item unus liber antiquus valde, cum litteris antiquis, in principio illegibilis, parve quantitatis habens omelias seu expositiones aliquorum ewangeliorum.

Item unus liber antiquus cum litteris parvis, qui incipit sic Gregorius super verbo libri titulus; qui habet glossam de materia iuris, qui non est repertus.

Item liber mediocris quantitatis, pulcre formatus, glosa (*így*) seu lectura super prologis biblie, qui incipit sic: Frater Ambrosius; habens in fine expositiones vocabulorum biblie secundum ordinem alphabeti.

Item summa magistri Johannis super decretum.

Item unus liber decretalis, carens in fine medio coopertorio, cum litteris satis grossis, sed non habens totaliter glosam.

Item unus liber decretalis cum coopertorio ligneo, in quantitate mediocris, cum litteris mediocribus, habens glosam, ut videtur, in toto.

Item unus liber, dictus Panteon, in ligneo coopertorio. [Est per Symonem episcopum deportatus.]³⁾

Item liber Ivonis de diversis sermonibus et constitutionibus.

¹⁾ A zárjelbe tett rész ki van törölve.

²⁾ Későbbi, de még XV. századi kézzel írva.

³⁾ Későbbi, XV. századi írással.

Item duo libri in magna quantitate super Job, qui dicuntur Moralia Gregorii.

Item tres libri in parva quantitate cantuales. Unus non est repertus.

Item unus liber, videlicet Summa Thome de Aquino, in coopertorio rubeo, cum pulcris litteris, quem donavit ecclesie quondam dominus Gregorius cantor. [Dominus Symon episcopus deportavit.] ¹⁾

Item liber cum coopertorio ligneo, continens sermones sanctorum Leonis pape, Augustini, Fulgentii et aliorum per circulum anni.

Item unus liber manualis cum coopertorio nigro, satis latus, habens a tergo modicum de corio.

[Item breviarium, quod sequitur, rehavui ego Thomas cantor et rector altaris Sancti Spiritus ad fabricam capelle de voluntate dominorum et consensu domini prelati anno domini etc. XL. septimo.] ²⁾

Item unum breviare novum, cum pulcra scriptura et clausuris argenteis, sed dilaceratis, quantitatis grosse, quod legavit dominus Johannes prepositus Wrsiensis ad fabricam capelle Sancti Spiritus. [Habet magister Valentinus de Thata.] ³⁾

Item aliud breviare satis magne quantitatis, habens unam clausuram argenteam, quod legavit ecclesie dominus Demetrius episcopus.

Item liber orationalis mediocris quantitatis, cum scriptura antiqua grossa, multum legibili, continens in se multas orationes de sanctis.

Item unus liber, qui dicitur Isidorus Ethicorum, carens coopertorio a principio ac duobus libris in pargameno, a principio dilaceratis in margine, qui non fuit scriptus in priori registro.

Item unum collectarium valde antiquum, non est inventus.

Item in quadam cista ad modum Bakoniensium facto (*igy*) ⁴⁾ sub sigillo domini Nicolai prepositi sunt libri tredecim in iure canonico et in aliis materiis. A qua cista fuerant prius excepti: Decretum, Decretales, Sextus et Clementina, legati per dominum Demetrium episcopum ad fabricam capelle Sancti Spiritus. [Clementina non est inventa. ⁵⁾] ⁶⁾

¹⁾ Későbbi, XV. századi kézzel írva.

²⁾ E bekerített rész később íratott, mint a többi szöveg, 1447-ben.

³⁾ Utóbb kitörülve.

⁴⁾ Bakonyi módra készült láda.

⁵⁾ Későbbi írással utóbb kitörülve.

⁶⁾ A veszprémi káptalan levéltárában a »Mancae« csomag töredékei közt még egy sokkal rövidebb, sokkal töredékesebben fennmaradt — mind-

össze hat levélből álló — összeírást is találunk, mely a közlöttnél régiebb, s hihetőleg ez azon »prius registrum«, melyre szövegünk gyakran hivatkozik. Érdekesnek tartjuk ebből a könyvek jegyzékét, mely a fennebbitől nem egy pontban eltéréseket mutat föl, közölni:

Inventarium missalium et aliorum librorum.

Unum medium missale cum magnis litteris, quem [donavit] dominus Meskaw episcopus.

.... manualium, quorum tres maiores ....

.... evangeliorum.

.... epistolarum.

[Item] duo libri collectarum, unus antiquus, alter novus.

[Item] duo antiphonaria nova et tertium antiquum et quartum similiter antiquum.

[Item] duo gradualia nova et tertia antiqua.

[Item] quatuor libri matutinalium integri per circulum anni, quorum duo novi et duo antiqui.

[Item] duo psalteria nova et alia duo bona antiqua, [et quin]tum vetustissimum.

[Item] . . . biblie integre et bone et due antique, . . . [unum] deportavit Michael episcopus.

[Item] tredecim missalia et duo donata per dominum Demetrium episcopum.

Inventarium de libris in sacristia habitis.

Item primo unus liber rationalis valde utilis.

Item una biblia optivissima (*igy*).

Item una nova legenda valde nobilis.

Item unus liber, videlicet dialógus Gregorii.

[Item unus] liber Huguonis, legatus per quondam magistrum [Andream] Parvum, et concessus per dominos domino Georgio . . . olim ad legendum in eo et restituendum per eundem.

[Item] commentum Remigii super psalterium.

[Item] expositio ewangelii super Lucam.

Item expositio Gregorii pape super Lucam.

Item expositio Remigii super epistolas Pauli.

Item Jeronimus super Jeremiam prophetam.

Item expositio Jeronimi super ecclesiastes.

Item prologus Bede presbiteri seu commentum sine coopertorio.

Item Isidorus super sacramentis.

Item prefatié Jeronimi super Ysaia prophetam.

Item liber Boetii cum coreo coopertorio.

Item liber de potestate primatorum apostolice sedis.

Item moralia Job cum ramisculis regum Hungarie.

Item liber de septem gradibus ecclesie.

Item liber de proprietatibus rerum super papiro, legatus per dominum Michaellem episcopum.

Item liber Tullii.

Item tres libri, unus Decretalis, alter Sextus et [tertius] Clementina, legati per condam Michaellem custodem.

Item liber epistolarum Jeronimi et aliorum.

Item liber sumpmi penitentiarii Ostiensis, videlicet [super remis]-sionibus.

Item liber videlicet Sumpma super titulis.

Item liber Ambrosii.

Item unus antiquus liber decretalis, [habens] de corio nigram cooperturam.

Item primus liber philosophorum.

Item unus liber Britonis.

Item unus liber super speculo iuris.

Item unus liber super sextu cum coopertorio claveo (*igy*).

Item unus liber super historia ecclesiastica.

Item commentum super psalterio cum nigro coopertorio et duabus clausulis.

Item orationalis sancti Ysodori.

Item expositio super Matheum.

Item unus liber super consecratione episcoporum.

Item expositio Jeronimi super Aggeo propheta.

[Item] . . . . per disciplinam astronomie.

[Item] unus liber scintillarum de diversis voluminibus.

[Item] liber Esdre.

Item expositio super bibliam.

Item liber officionalis seu benedictionalis.

Item secundus liber benedictionalis.

Item tertius liber benedictionalis.

Item duo pontificalia.

Item unus liber Gregorii pape noni super collocatione Adece.

Item unus antiquissimus pontificalis.

[Item] vetus liber parve quantitatis similiter pontificalis.

[Item] unus canticalis.

[Item] unus liber psalterii antiquissimus.

[Item] liber Joseph super capitulis.

[Item] vetustissimus liber Recolite.

[Item] liber breviarii vel collectarum antiquiter . . . alieno.

Közli: FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ.

A Bónis-család levéltárából.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

I. Végrendeletek.

4)

Én Uszfalussi Usz István istennek ő sz. felségének reám bocsátott sulyos látogatásából egynehány nappal ezelőtt szegény hazánkat praedáló kuruczos tolvajokra fiammal, Usz Gáborral együtt utunkban szerencsétlenül akadván, minekutánna rajtam azok által lövés miatt naponként érzésem erőtlenségemet, míg ép elmével vagyok, tészek istennek áldásából való javaimból és jószágomból alább megirt dispositiót: melyhez akarom, hogy alól megnevezett édes feleségem és minden posteritásim úgy successorim is holtom után magokat szabják és alkalmaztassák megmásolhatatlanul, kiválképpen ha mostani betegségemben meg találok halni.

Primo. Minthogy istennek jóvoltából két rendbeli házasságom után kétféle gyermekim vadnak, az mi illeti mostani édes feleségemtől Máriássi Anna asszontól való gyermekimet, és magát is az édes feleségemet, mivel ugyan az ő pénzivel feles adósságimat fizettem meg, örökös jószágomat kiváltogatván és pénzét elköltöttem, azért fatealom neki pro ipsius futura residentia úgy tőlle való gyermekimnek is, Sáros vármegyében Usz-Salgóban való curiámot az egész faluval, minden hozzá tartozó akármi névvel nevezendő pertinentiákkal, mezeivel, erdeivel, halászó vizeivel, kerteivel és egy szóval mindennemű utilitásokkal négy ezer magyar forintokban oly formában, hogy még isten akarattjából nevemet viseli, senki fiaim közül ne háborgassa benne ötet, hanem pacifice birván tőlem való gyermekimmal együtt; casu quo férhez menne, az én fiaim, úgy más successorim is különben ne juthassanak azon specificált usz-salgai curiához és faluhoz ott való minden épületekhez és jószághoz, hanem letévén primum et ante omnia az négy ezer forintot, úgy nyulhassanak hozzája és apprehendálhassák édes feleségemtől és tőle való gyermekimtől. Annakfelette Eperjes városában az tót utczában ugyan megnevezett feleségemmel, az mely házát acquiráltam, azt is hasonlóképen feleségemnek, Máriássi Annának és tőle való gyermekimnek hagyom. Az uszfalusi malom köz legyen ezen feleségemmel, még nevemet viseli és az első feleségemtől való gyermekimmal, úgy hogy két részre birják.

Secundo. Az tót-selmesi portióm, ott való ser nevelőn kívül, hogy mindkét rendbeli gyermekimnek lehessen ottan portiója és alkalmaztassága, az feleségem kiváltván az Sárosy Sebestyén uram számára bizonyos adósságomért elfoglalt emberem kívül levő ott való elzálogosított portiómat, hasonlóképen tőle való gyermekimmal, míg nevemet viseli, birja irredemptibiliter. Az ser

nevelőt pedig az Saárosy uram számára foglalt emberrel (?) kiváltása után birják, s használyaik első feleségemtől való gyermekim, a hol pedig férhez menne feleségem, letévén első feleségemtől való gyermekim az mostani feleségem pénzét, azt is apprehendálhassák tőle s gyermekitől.

Tertio. Nemes Zemplény vármegyében az szögli határban való Talléros és Papicz nevű szőlőket annakelőtte is kötöttem vala paraphernumban megnevezett feleségemnek; azért akarom most is, hogy holtom után örökösen övé és tőle való gyermekimé legyenek, az ő defectusokkal pedig jövődében első feleségemtől való maradékimra szállyanak. Az oda való kertallyai szőlőket a Czeglédy Mihály által nekem tartozó pénzbeli adósságommal edgyütt, hagyom adósságimnak kifizetésére, úgy, hogy feleségem, mivel két rendbeli gyermekimmel együtt eladván megirt szőlőket, fizessék ki azoknak árával s az specificalt adósságommal creditorimat, a hol pedig vagy bé nem érnék avval őket, vagy ha el nem adhatnák az szőlőket, tehát megnevezett feleségem két rendbeli gyermekimmel edgyütt két felé osztván azon specificalt szőlőket, felét az első feleségemtől való gyermekim, felét pedig az mostani feleségemtől való gyermekimmel apprehendállyák, birják és az creditorimat edgyütt contentálják.

Quarto. Valamennyi borom termett az idén az örökes szőlőimben, mindenestül hagyom feleségemnek és tőle való gyermekimnek, az több szőlőkben termett borok fordíttassanak temetségembeli szükségre.

Quinto. Kosta István jámbor szolgáltnak legálok száz forintot id est flor. 100, melyet feleségem két rendbeli gyermekimmel tartozzanak nekie holtom után közre maradt jókból megadni.

Sexto. Ezen specificalt jószágomon kívül valamennyi jószágom marad akármely vármegyében, szőlőbéli örökségemmel együtt, azokat holtom után első feleségemtől való gyermekim eo facto apprehendállyák és birják, kiknek is az nagyobbik fiam ugymint Usz Gábor gondviselőjök lévén, kérem az istenért is az öcseit taníttassa, oktassa isteni félelemre, jó erkölcsre, úgy egy testvér hugocskájárúl se légyen feledékeny.

Septimo. Az uszfalusi majorságombeli vetésem mindenestül légyen első feleségemtől való gyermekimé, az salgai pedig ott való és uszfalusi minden szarvas és egyébféle marhával és barommal az édes feleségemé és tőle való gyermekimé, állván jó akarattyában feleségemnek, ha mit a barombúl és egyébféle marhából akar adni első feleségemtől való gyermekimnek. Az ezüst marhájokat mindazáltal első feleségemtől való gyermekimnek, ugymint két hegyes tört, aranyast és ugyan olyan kardot (mivel jó lelkem ismértem szerint nem is találhatik nála több) akarom, hogy megadgya nekik megmaradt feleségem.

Ezen praemittált utolsó akaratomat kívánván minden reudekkel, nevezet szerint penig kiváltképen édes feleségemmel és mindkét rendbeli gyermekimmel szentül és másolhatatlanul minden punctumiban megtartani, nagyobb bizonyságának okáért nemcsak magam subscribáltam és pecsétemet tolvajok tölem elvonván, más ember pecsétével pecsétlettem, hanem alább megirt és ugyan pro testimonio convocalt becsületes jóakaró uraimmal és atyámfiaival nagyobb állandóságnak és ereinek okáért subscribáltattam és pecsételtettem. Actum Eperjes die decima septima Decembris, i. e. 17. x-bris, anno 1679. Úsz István mp. (l. s.)

Coram me Martino Banczi mp. (l. s.) Coram me Sebastiano Sárossi mp. (l. s.)

Coram me Stephano Desöffi mp. (l. s.) Coram me Steph. Fejervari mp. (l. s.)

Coram me Davide Belevari mp. (l. s.) Coram me Francisco Baranyai mp. (l. s.)

Coram me Ambrosio Csicseri mp. (l. s.) substituto iudium comitatus de Saros.

Ad instantiam generosae dominae Annae Mariassi extradatum hoc transsumptum par testamentarium, quod per omnia cum suo originali subscriptorum sigillis firmato concordat. In regia civitate Eperjesiensi die 15. Augusti 1681. Gabriel Pechi vice-comes comitatus de Saros. mp. (l. s.)

II. Inventariumok.

I.

Anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto die decima nona Aprilis.

Osztották meg Pethő Pálné asszonyom és Begáni Ferencz uram az néhai vitézlő Miskolczi Ambrus deák két árvájának Clára asszonnak és Margith asszonnak jutott marháját és pénzét, melyet az én kegyelmes uram az nagyságos ruszkai Dobó Ferencz tárházában hattanak itt Patakon, és az gondviselését uram ő nsga akarattyából én reám Ragyóci Péterre, ugymint közemberre bizták bizonyos ideig, az mint az köztök való arbiterek levelének continentíája tartja: mely marhának és pénznek száma ekképen következik.

Fejér ruhának száma.

Abrosz 14, lepedő 14, vászon keszkenő 3, reczés gyoles keszkenő 1, török vászon keszkenő 1, négy vég vászon, kiket az két részre kettő-kettő metéltenek. Ezen fejér ruha mindenestül két felő oszlott, fele Clára asszonnak, fele Margit asszonnak jutott.

Ruhának és egyébféle marhának száma, Clára asszony számára az mi jutott.

Egy öreg szőnyeg két asztalra való veres.

Egy hitván veres szőnyeg egy asztalra való.

Egy selyem paplan veres az közepi, zöld az kerületi.

Egy meztelen róka hát suba.

Egy veres atlacz haczoka, arany kötéssel hűnyott.

Margit asszony számára az mi jutott.

Egy fejér szőnyeg egy asztalra való.

Egy selyem paplan veres az közepi, zöld az kerületi.

Egy farkasbőr suba zöld karasia az feli.

Egy test szín atlaez kis suba, nyesttel béllett, de igen megötte a moly, fényes prémmel hányott.

Egy veres kamoka haczoka.

Egy granát asszony állatnak való köntös.

Egy régi kopott aranyas bársony köntös.

Az arany és ezüst mivek száma, Clára asszony számára az mi jutott.

Öt ezüst sima pohár, kinek egyike fedeles. Egy kis ezüst palaczkoeska. Egy három szegű ezüst sőtartó. Egy fél aranyas kupa. Hat ezüst kalán. Egy nyakban vető ezüstitből, mindenestől fogva nyomnak tizenöt girát. Egy öreg pártá ő, fekete bársonyra szegezett. Más tiszta ezüst láncz ő aranyozott. Harmadik egy merő ezüst láncz ő, de nem aranyas. Egy öre való ezüst láncz. Ezek az övek nyomnak hatodfél girát. Egy arany láncz. Két bokor kézre való. Ezek hetvenkét aranyat nyomnak.

II.

Anno domini 1664. die 11. Julii.

Minémű ajándékokat adott nemzetes és vitézlő Bónis Ferencz uram mostani szerelmes feleségének nemzetes Máriássi Anna asszonnak, akkoron mikoron jegyben volt ő kegyelmek, arról való jegyzés, mely így következik.

Egy fejér bársony szoknya vállával együtt, közép ezüstittel és arannyal, kötött csipke kilencz sorral rajta. Az válla igen sűrűn gazdagon czifrázva.

Más királyszín bársony szoknya, hasonló csipke nyolcz sorban rajta. Az válla is hasonló.

Egy fejér tafota előruha, széles ezüst csipke körül.

Egy pár fejér bársony cipellős, keskeny csipkével meghányva.

Egy tizes arany, egy ötös arany, husz egyes arany, mind Mátyás király aranyi.

Egy jaspissal rakott nyakban-vető óra mutató.

Egy bársony nyusztal béllett palást, négy sorral igen-igen széles csipke rajta.

Egy veres bársony kis mente, egy sorral ezüst csipke rajta.

Egy veres tafota háló mente.

Hét arany boglár zománczos, egy-egy jókora gyöngy a tetejiben.

Tizenhárom sor közép nyakra való gyöngy.

Négy gyűrű, az egyikben egy négyszegletű gyémánt, fekete zománczezal.

Az másokban egy kised gyémánt, két kéz tartja kék rósa belőle, fekete zománczos.

A harmadikban hét gyémánt rózsára (?) fekete zománczezal csinált.

Az jegygyűrűk penig Bónis uram részéről egy fekete zománczos abroncs, melyben belül vagyon az Bónis uram nevei.

Az másik rósára csinálva hét gyémánt benne öreg.

Máriássi Anna részéről való jegygyűrűk, egy hegyes kis gyémánt benne, az másik öreg saphiros gyűrű.

Egy igen apró szemű nyolcz rend arany láncz.

Egy iskatulyában fizetlen gyöngy bizonyos számú.

Anno domini 1665. die 11. Januarii.

Continualtatik az elébbeni parafernum, melyet adtak Máriássi Annának.

Két szoknya, egyik királyszín bársony, kiben renddel keskeny arany-csipke, más királyszín tabit, keskeny arany galanttal felhányván.

Husz ingváll. Tizenhat előruha, tizenöt abrosz, huszonkilencz lepedő, tizenöt kendő keszkenő, öt-öt vánkoshaj, mindenik öltözetben három három.

Egy sor veres kaláris nyakban való. Két kis vánkoshaj fejr vonással megvarrva merőn. Tíz asztal keszkenő.

Inventarium

pro parte Generosi domini Francisci Bónis anni 1668. die 3. Februarii.

Ház közbeli portékák száma, melyek az udvar háznál vadnak.

Egyes festett karszék nr. 6. Fejér szőnyeg nr. 1. Fekete szőnyeg, viseltes nr. 1. Réz gyertyatartó nr. 1. Bor kóstoló bádog hébér nr. 2. Öreg fordó vanna vagy kád nr. 1. Kisebb fordó vannácska. Öreg gyertya mártó vanna, fa nr. 1. Négyszegletű eczetnek való . . palaczk ön nr. 1. Bodnárnak való vágókés nr. 1. Ruha sikárló fa deszkástúl nr. 1. Kenderhez való vas ecset (?) nr. 1. Lenhez való vas ecset (?) nr. 1. Buza szárasztó ponyva nr. 2. Méznek való zöld korsó nr. 2. Veres szederjes bokály uj keresztyén korsó nr. 1. Egérfogó nr. 1. Egy imátságos könyvem . . magyar, öreg nr. 1. Egy igen szép asztalra való négyszegletű fertályos óra nr. 1. Róka fogó vas nr. 1.

Ágy közbéli portékák.

Kék kamukával borított paplan nr. 1.

Azon nyoszolyában öreg derékally tokostúl.

Öreg vánkoshaj fevaly tokostúl.

Apróbb vánkoshaj fevaly (így) tokostúl.

Pohárszékhez való egyetmások.

Ön mosdó medencze korsóstúl nr. 2. Egybe járó fapoharak nr. 8. Egy aranyos fejér kuffely (?) pohár nr. 1. Ön palaczk négyszegű nr. 1.

1. Öreg pinczetokba való háromszegű ön palaczk nr. 4. Ön gyertyatartó nr. 2. Ön sőtartó nr. 1. Ön tányér nr. 12. Ön tál egyforma nr. 12. Ön öreg tál nr. 6. Ön kis tál nr. 2.

2-ik pinczetokba egyforma ön 8 szegű palaczk nr. 4. Ön tál nr. 6. Ön tányér nr. 6. Ön, gyümölcsnek való, csésze nr. 7.

3-ik pinczetokban négyszegű ón palaczk nr. 4. Üveg palaczk nr. 8. Faolajnak való ón palaczk nr. 2. Pecsényének való ónból álló par nr. 1. Ón tányér azon felül nr. 2. Borsoló láda nr. 1.

Konyhához való egyetmások.

Réz szapulni való üst lábostúl nr. 1. Réz fazék alias egyben járó kondér nr. 6. Réz öreg fazék nr. 1. Vagdaló kés nr. 2. Réz leszűrő öreg nr. 1. Réz hus abárló öreg nr. 1. Vas, pecsenye alá való tál, hosszas nr. 1. Vas nyárs nr. 1. Fa sótartó nr. 1. Torma reszelő bádog nr. 1. Tüzes üszög fogó vas nr. 1. Fa tányér. Viz hordó kupa nr. 3. Öreg dézsa nr. 5. Borsoló ládácska pléhes jó, más kisebb nr. 2. Konyhához való deszka táblák nr. 2. Eczetős ón palaczk nr. 1. Ón tál nr. 3. Csöbör öreg nr. 4.

Sütő házhoz való egyetmások.

Sűrő szita nr. 1. Fa rosta, sürtü nr. 22.

Kerthez való egyetmások.

Ó lapos kapa nr. 4. Új lapos kapa nr. 2. Ó kétágu kapa nr. 3.
. . . . köhordó kosár nr. 2. Öntöző öreg rézből való nr. 1.

Szekérhez való egyetmások.

Vasas szekér jó nr. 1. Láncz hozzá öreg nr. 2. Favágó fejsze öreg nr. 4. Faragó szekercze. Új borona vasfogakkal nr. 2. Öreg koci ó nr. 1. Lengyel kolessa jó nr. 1. Két vasas ó kerék nr. 2. . . . .

Gersei Petheő Gáspár ingóságainak leltára.

A tarka ládában való portékának száma, kinek fogantyuja vagyon.

Fekete bársony nyári palást, kinek az két eleje gazdagon ezüsttel s arannyal rakva vagyon, öt sor régi forma egyvelges aranyos és ezüsttel prém vagyon rajta.

Egy veres bársony szoknya vállastúl öt sor egyvelges ezüsttel arannyal csipke rajta.

Egy szederjes ezüsttel szűtt ugyan apró ezüst virágú szoknya vállastúl, egy sor tiszta ezüst csipke vagyon rajta.

Tenger szénű arannyal allyba szűtt szoknya elő ruhástúl.

Haj szén atlatcz islogossan vagyon az allya kivarrrva, vállával és előruhájával együtt, barackvirág szén ezüsttel szűtt materiából egy váll, arany széles prém vagyon rajta.

Karmazsin szín angliai posztó szoknya, széles arany csipke vagyon az allyán.

Item más egy fekete bársony nyári palást, kinek az elején fekete bojtos bársony, az allyán pedig nyolcz sor ezüst csipke vagyon.

Egy királyszén tercenallya nyári kis keztyű, arany csipke a végén, test szén bojtos bársonnyal vagyon meghélelve.

Király szín tafota ingváll ezüst virágok rajta.

Király szén tabit, ezüsttel, arannyal, selyemmel islogosan varrott elő ruha, ezüst csipke az allyán.

Vállaknak való karmazsin szén arany tercenallya.

Egy veres klarisos ezüsttel s aránynyal varrott hevederű.

Holmi dirib darab fekete bojtos bársony.

Egy veres angliai nadrág, kívül magam kinőttem, ezüst aranyas zománczos kapcsok vadnak rajta.

Egy darab baraczk virág szénű gazdagon ezüsttel szőtt materia.

Egy nyuszt keztyű, róka mállal béllett.

Egy nyusztal béllett veres bársony mentécske, széles ezüst csipkével felhánt (?), klaris husz gomb van rajta, mindegyikében aranyban smaragd van foglalva.

Item zöld bársonymentécske, arany csipke rajta nyesttel béllett.

Item egy téli fekete bársony palást, egy sor arany csipke rajta, az elején nyuszt.

Item más mindennapi fekete bársony téli palást egy sor egyvelges csipke az allyán.

Egy dévány selyem szőnyeg.

Egy paplan, kinek az közepe aranyos, virágos, az széli test szén atlacz.

Item más veres bársony paplan, zöd és tenger a széli.

Az urfi nyusztal béllett veres bársony süvege.

Petheő Gáspár m. p.

Turka ládában lévő ruhának száma, kinek foggantója nincsen.

Három darabban rojtos abroszok, ki két asztalra, ki más félre, ki három asztalra, ki többre. — Huszonhárom abrosz, a ketteje két asztalra való. — Három vég fejr asztal keszkenő, az egyik végben vagyon huszon-egy asztal keszkenő, másik végben vagyon tizenöt, harmadikában vagyon tizennégy veres végű. — Egy vég veres kendő, kibén vagyon hét kendő. Kiszabott veres végű kendő tiz, alsó lepedő négy. — Derekally tok ketteje négy nüstös, egyike parasztul szőtt, az harmadika paraszt. — Három vánkos tok, csak paraszt fejr gyócsbúl való. — Alsó abrosz hat, ketteiben recze tábla, ugyan a ketteiben kötés, ötödikében is, hatodikában is. — Asztal kerületi egy czérnával írás után varrott. — Öreg vánkos haj öt, ketteje aranyas, három tiszta selymes, három kicsiny, aranyas. — Kendő keszkenő hat, ketteje aranyas, három tiszta selymes, az hatodika kratas (?) fejéressel varrott. — Kratas lepedő kettő, aranyas lepedő kettő, három fejéres. — Egy kamuka abrosz. — Kiszabott fejr asztal keszkenő tizenkettő. — Merő recze superlat egy. — Három új asztal keszkenő. — Két fekete selymes alsó ingváll, öt viseltes előruha. — Egy patyolat előruha, kibén aránynyal varrott recze vagyon. — Egy patyolat előruha. — Kötéssel csinált új patyolat előruha, másik kesken reczével csinált. — Egy kötéses előruha, sárga szőr selyemmel varrott. — Reczés előruha. — Gyengén fejéressel varrott előruha. — Egy fejr varrással varrott kendő, Uszögiben (így) való két him írás után való, melyet el nem végeztek. —

Spanyol himmel varrott két him. — Két előruhába való kilenez sor fejr varrás. — Ingváll elei arannyal varrott ujjá nélkül. — Reeze táblák abroncsba valók. — Egy vánkos hajba való fejéres him.

Petheő Gáspár m. p.

Zöld ládában levő portékáknak száma.

Egy végben két asztalra való abrosz. Veres pamuttal varrott lóra való lepedő. Egy vég kender vászon. Egy vég veres pamuttal szőtt derekal tok. Veres pamuttal szüött törülköző kendő. Egy alsó lepedő. Zöld selyemmel varrott törülköző kendő. Sárga tafota gyermek dolománya. Tizennyolcz aranyas gomb nyakastól. Fa hé színű viselt öv, szegény feleségemé. Nyuszt farkkal bellett zöld gyermek süvege. Veres bársony mentéske. Veres bársony szabott váll. Rósa szén gyermek dolománya. Veres bársony süveg. Veres végű törülköző kendő. Len vászon hat darabban 150 sing. Egy öreg compastrum karmasin szín selyemmel s arannyal varrott ing uj. Két aranyos vánkos haj. Előruhának való szőr sárga reeze.

Conscriptio rerum post obitum Annae Orosz de Csicszer in anno 1683. die 23. Junii, Sztrapkoriae in hac virili cista hoc modo sequitur.

Három vég rojtos abrosz, egyikében két abrosz, melynek egyike két asztalra való, a másika három asztalra való. — Másik végben négy abrosz, mind a négy egy egy asztalra való. — Harmadik végben négy asztalra való abrosz egy végtében. — Kiszabott egyes asztalokra való harmincz abrosz. — Három vég fejr asztal keszkenők, egyik végben huszonhat, az kettejiben tizennégy megy. — Hat alsó abrosz, három reczés táblás, negyedike fejéressel varrott táblás. ötödikében a közepén kötés, hatodikában a közepén varrott reeze. — Asztal körületi három, egyik karmazsin selyemmel, arannyal varrott, másika tiszta selyemmel tarkáson varrott, harmadika czérnával írás után. — Hét kendő keszkenő, négye arannyal varrott három tiszta selyemmel. — Alsó lepedő tizenkettő paraszt. — Tiszta selyemmel varrott vánkoshaj hat, hasonló hozzája varrott lepedő három. — Aranyos vánkoshaj tiz, hasonló aranyos lepedő öt. — Reczés lepedő négy, fejéressel varrott lepedő hat. — Kiszabott veres végű kendő tiz, reczés kendő három, fejr fonallal szüött lengyel patyolatkendő egy. — Két derekaljtok, egyike kék dicta, másika veres pamuttal szüött négy niüstös. — Két vég sikárlott gyöcs, egyike vékony, másika vastagabb. — Egy vég fejr fonallal szüött végű kendő nyolcz kendőből állandó. — Két előruhá, egyike fejr fátol nyomtatott, az másika lengyel patyolatzérnából varrott írás után. — Hat kiszabott paraszt asztal kis keszkenő. — Két asztalra való abrosz. — Kék selyemmel s arannyal varrott egy lepedő. — Ugyan arannyal varrott, hasonló hozzá három vánkoshaj. — Szekfűszén selyemmel arannyal varrott négy vánkos haj. — Egy uri paplan zöld bagazsiával bellett.

Petheő Gáspár m. p.

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

Rozsnyó város 1703. évi számadása.

— M Á S O D I K K Ö Z L E M É N Y . —

Die 9. julii a legényeknek, az kik kööányát nyitottak és kövágásért	— f. 54 d.
Die 27. julii fizettem a város árkához fogadott három bányászoknak, három napra p. d. 24.	2 f. 16 d.
Executiora jött Fendrich nálam lévén ebéden, költöttem reá	— f. 60 d.
Portiószedő németeknek adtam	— f. 54 d.
Az város árkát dolgozó bányászoknak fizettem	— f. 96 d.
Item Rétey György uram első bejövetelekor die 12. septembris Monoki uram lévén ebéden nálam, költöttem reájok ebédre	1 f. 50 d.
Item egy gyűkör kapatát adtam hóhérnak pro	— f. 18 d.
Item két zsákomat elvitték a kuruczok	— f. 18 d.
Zabreczki és más hadnagy uram konyhájokra adtam tyukokat	— f. 36 d.
Item vettem ő kegyelmeknek kovát	— f. 12 d.
Item Monoki és Tatay Istvánnak 8 patkót	— f. 48 d.
Orosz Pál uramnak ő kegyelmének adtam egy vaskarót	— f. 75 d.
Item egy lin. palazskót is	— f. 12 d.
Anno praesentis 1703. die 20. septembris vettem az társzekeréhez való fedelére 32 sing vastag vásznat	1 f. 98 d.
Item adtam szíjakra hozzávalókra	1 f. 05 d.
Item adtam Monoki uramnak 4 patkót	— f. 18 d.
Adtam Zabreczki seregebeli tiszteknek egy iteze égett bort NB. hozattam Eötvös Mihálynétól az tiszteknek kuruczinak	
Item Orosz Pál urnak konyhára valót 2 vidlaeskát táborra	— f. 09 d.
Die 1. octobris ebéden nálam lévén Fejérpataki uram méltóságos fejedelem R. Fer. urunknak embere több mellette levő tisztekkel, ebéden költöttem	1 f. 80 d.
Die 28. septembris volt nálam Monoki uram, hozott magával feles katonákat, magam borából hozattam ő kegyelmének 3 itezét per d. 12 facit	— f. 36 d.
Item ételre elkölt	— f. 24 d.
Die 6. octobris volt nálam Zabreczki János uram másodmagával és a követek János deák Kerepessy uraimék ebéden. költ	— f. 36 d.
Die eadem Zabreczki uram szállására és Modori János uram házához katonáknak küldöttem tyukot, rákot, halat és tyukmonyat	— f. 33 d.
Die 8. octobris Kovács Sámuelnek és szalaguardának adtam ebédet és vacsorát, költöttem reájok	— f. 72 d.
Item másnap két tyukot adtam	— f. 18 d.
Item adtam egy font hajat szekeret megkenni	— f. 24 d.
Item adtam öt sing vásznat a tábori szekérre p. d. 7.	— f. 35 d.

Anno 1703. die ultima octobris méltóságos fejedelem tiszteinek Andrási György uram ő nagyságára, Zabreczki uram és Kovács János uraimékra ételre elköltöttöm	1 f. 50 d.
Item vettem társzekeréhez vásznat pro fl.	2 f. 24 d.
Die cadem (22. novembris) táborra menő szekereknek adtam hájra	— f. 24 d.
Die 23. novembris Szepsibe mentenek Szöcs Mihály és Modori János az lengyelek eleiben, adtam nékiek útra	1 f. 92 d.
Item táborra menő Leo Mihálynak és Pacsának költséget .	1 f. 02 d.
Item két pulykát vettem táborra pro d.	— f. 60 d.
Item küldtem gróf Bercsényi számára fogolymadarakat Nro 16	2 f. 50 d.
Die 2. dec. itt nálam lévén Madarassy és Ragályi Ferencz uraimék több katonákkal együtt ebéden, került . .	2 f. 25 d.
Item méltóságos gróf Bercsényi ő nagyságának küldöttem 16 madarat pro flor.	2 f. 52 d.
Die 2. octobris nálam lévén Madarassy és Ragályi Ferencz uraimék több katonákkal együtt ebéden, került . .	2 f. 25 d.
Item méltóságos gróf Bercsényi ő nagyságának küldöttem 16 madarat pro flor.	2 f. 25 d.
Item adtam hóhérnak	— f. 09 d.
Die 14. decembris fizettem a Szent-Márton naptól fogva uj esztendeig mester uramnak	1 f. 70 d.
Item katonáknak adtam serre	— f. 24 d.
Die 15. decembris egy német ritmagister másodmagával lévén nálam, adtam ebédet nékiek, költ	— f. 30 d.
Die 16. decembris méltóságos fejedelem számára vettem 31 madarat, melynek az ára extendál	5 f. 25 d.
Item táborra marhahajtónak adtam	— f. 48 d.
Die 18. decembris bányászoknak adtam egy vas csákányt Tokaj alá	— f. 24 d.
Die 20. decembris tokaji táborra menő garazdának adtam .	— f. 60 d.
Item spitalba fát vettem pro d.	— f. 36 d.
Item méltóságos fejedelemnek küldöttem madarat 13, 4-et vettem hét-hét polturával, 9 haton, facit	2 f. 96 d.
Die 27. decembris vice-ispán uram nálam lévén ebéden több nemes vármegye tiszteivel, nemzetes tanácsbéli uraimékkal, költöttem	2 f. 73 d.
Item számozáskor adtam egy kis vacsorát, költöttem . .	— f. 54 d.
Item egyszer is másszor is adtam kuruczoknak szállásokra gyertyát pro d.	— f. 87 d.
Csucsomból a kik bikát hajtottak alá városhoz, és az hóhérnak is két kutya kivonyásáért	— f. 12 d.
Die 30. decembris Gyulay uram katonáinak enni adtam az magam házánál, került	— f. 12 d.

Item anno 1703. currentis die 17. februar. Jöve városunkban nyitrai nemes várnegyéből való Sörinyi Ferencz uram, az én házamhoz, ugymint rosnjóbányai bíróhoz, kívánkozván, más becsületes embervel, hogy én valami discretióval és jó akaratall legyek is, ételekkel és italokkal kedveskedjek, ajánlván magukat ő kegyelmek arra, hogy az ítélő mester úr előtt recommendálni, és magok is a miben szüksége leszen városunknak, szolgálni el nem mulasztják. Azért kénytelen-ségemből, a város becsületéért megeselekedtem és becsületesen megvendígtetem ő kegyelmét a többivel egyben étellel s itallal, azután is egy veresgyöngy palaczkájában magam borából kellett adnom ő kegyelmének 4 itezét, került is fl. . . . . 1 f. 80 d.

Item pro 1-ma januarii városunknak bírának rendi szerint, mit nem akarván elmulasztanom, nemes tanácsbéli uraiméknak bucsuzó poharat megakarván adnom, kívánván becsületesen ő kegyelmeket házamtól elbocsátani készíttetem ő kegyelmeknek egy ebédet, mely került ad florenos . . . . . 16 f. — d.

(Singer Csapó Lukács főbíró által vezetett egykorú számadáskönyve Rozsnyó város levéltárában.)

J. N. J. Az város jövedelmiről való lajstrom, úgy az erogatióról, mint az perceptióról pro anno 1703.

Anno 1703. Az koresmárostól való perceptióknak specificatiója, mennyit s mikor administralt.

Die 22. aprilis vettem fel koresmáros János deák urtól kezemhez . . . . . 240 f. — d.

Die 29. decembris vettem be az koresmárostól czédulákat, és az egyházi személyekre város polgára tett fizetéseket, az kuruczokra költ bornak árával együtt . . . 775 f. 56 d.

Zimáné asszonyomtól, Bukovicz uram égett bora árában való perceptióknak consignatiója.

Ötvös Mihály uramtól égett bor árában való perceptióknak consignatiója.

Die 20. septembris adtam el az város 3 ökrét . . . . 94 f. 64 d.

Die 6. novembris vettem fel ez idei 9 hordó város bora árát per fl. 10 . . . . . 90 f. — d.

Item tavalyi 15 hordó, város bora árát vettem kezemhez per fl. 10 . . . . . 150 f. — d.

Zima Melher uram administrált kezemhez vásárpénzt	100 f. — d.
Item méser árulásért jött kezemhez	52 f. 02 d.
Item az boros hordók árában	74 f. — d.
Summa integra totius introitus facit	3991 f. 72 d.

Az aprólékos erogatióknak rendi város jövedelméből, hova, s kinck, s mire, mennyit erogáltam

J. N. J. anni 1703. die 1. jan. választattam a várostól fürmendernek.

Die 26. febr. voltam Engelmayer István deák, és Martinik János deák uraimékkal Csetneken az gyűlésen, mulattunk ott két nap, költöttem azon két napok alatt magunkra, 4 lóra	1 f. 20 d.
Item Martinik János uramnak bécsi követtségére	30 f. d.
Die 5. it. 6 mart. voltam Engelmayer István deák, Bukovits Mátyás, Mész Márton, Martinik János deák és Dobos Márton uraimékkal Pelsőczön az gyűlésen, két szolga is lévén velünk, költöttem lovakra s magunkra	2 f. 89 d.
Die 20. detto voltam Martinik János deák urammal Csetneken az gyűlésen, egy katona is volt velünk, költöttem lovakra s magunkra	— f. 48 d.
Die 12. aprilis vetettem az város földiben 10 szapu zabot, mely földet az korszolyások 3 ekével szántottak, költöttem ételre, italra	— f. 90 d.
Item fizettem az 3 ekére d. 90	2 f. 70 d.
Die 2. maii adtam páter Conrad urnak nemes tanács determinationijából az kereszttek csinálására	25 f. d.
Die 12. detto vettem város számára ágyuk alá 2 pár ökröt Mészáros András és Pacsán által	62 f. 51 d.
Die 26. detto ifjabbik Szilassy Jánosnak adtam az torony festéshez bíró uram parancsolatjából	6 f. — d.
Die 8. junii ugyan Szilassy Jánosnak adtam festéshez valót venni	9 f. — d.
Item fizettem Szilassy Jánosnak	25 f. — d.
Die 11. detto vettünk bíró úrral az toronyhoz hat szekér meszet f. 4 d. 69	28 f. 14 d.
Die 6. julii voltam Pelsőczön nemes vármegye gyűlésén Mész Márton és Martinik János deák uraimékkal szekéren, költöttem	— f. 90 d.
Die 19. julii vettem az berzéli kapuhoz 25 szál deszkát p. d. 12.	3 f. — d.
Die 24. detto fizettem Ötvös Istvánnak pozsonyi útjára, hogy követ uraimékkal ott fenn járt	8 f. — d.
Die 25. ejusdem fizettem az hegyen levő város rétít kaszáló 16 kaszásoknak	11 f. — d.

Ezen kaszásoknak és az takarók mellett levő palléroknek, hadnagyoknak, kalangya rakóknak vétettem ugyan hadnagy uraimékkal kenyeret	2 f. 64 d.
Item hogy a hegyről az pallérok és hadnagyok lejöttek az szénatakarásról, költ vacsorájukra	— f. 30 d.
Die 30. ejusdem volt Pelsőczön gyűlésben Martinik János deák uram, adtam ő kegyelmének költségére	— f. 60 d.
Die 30. julii Tornyos Mateinak és Vargácska Gyurónak fizettem pro julio	6 f. — d.
Item Szenda János erdőkerülőnek	2 f. 50 d.
Item fizettem Bokó Mihálynak régi adósságára	36 f. — d.
Die 10. augusti a die 28. julii ad diem 8 aug., az mely molnárok a nadabulai, jóléshi és várallyi kapukat csinálták, a pallérokkal együtt költ kenyérré reájok	3 f. 45 d.
Item turóra	1 f. 23 d.
Húsrá	— f. 42 d.
Szögeket vettem az kapuhoz	— f. 27 d.
Die 5. sept. fizettem a hóhérnak, hogy az döglött bikát kihurezolta	— f. 48 d.
Item két rendbeli kutyák öléséért és kivitelért fizettem	2 f. 12 d.

Die 10. augusti. A mostani elkezdett háboruban lött költségnek consignatiója.

Die 14. augusti elküldvén Miskolczra Gyotvait, hírt tudakozni, mely utjában nem volt tovább Zádorfalvánál, ezen utjiért adtam neki	— f. 69 d.
Die 18. ejusdem küldötte az város Holecz Jánost kurucz hírt tudakozni Miskolczra, adtam költségére lovastúl	1 f. 02 d.
Item fáradságáért, hogy megjött adtam Leo Mihály lementvén Zádorfalváig véle adtam költségére és fáradságáért	— f. 68 d.
Die 26. detto ugyan Leo Mihályt küldötte az város két izben Almás és Gergő felé, adtam nekie költségére és fáradságáért	1 f. 04 d.
Die 29 ejusdem Pelsőczön is oda járt Leo Mihály hírt tudni, adtam nekie	— f. 51 d.
Die 31. detto lementem Miskolczra s onnét Tarczallhoz a kurucz táborra Stok György urral, adtam az ónodi kapitánynak, hogy katonákat adott mellénk Tokajig	2 f. 40 d.
Fizettem a katonáknak fáradságokért	3 f. 60 d.
Az táboron Ibrányi László urnak adtam discretioba	7 f. 20 d.
A deákoknak két protectionalisért a discretioval együtt	3 f. 06 d.
Költöttünk 7 nap alatt katonákra, magunkra és lovakra	5 f. 80 d.
Timár Vitaliusnak fizettem lóbért a kin oda jártam	1 f. 02 d.
Die 7. septembris jött be Monoki uram Rozsnyóra egy Tatai nevű hadnagygyal, csináltatott a város Monoki urnak egy salavárdit, melyre sinórt adtam 4 singet, facit	— f. 24 d.

Item Tatainak ajándékozott a város egy töcséres karabélyt, melyért fizettem Dendel urak	5 f. 10 d.
Item más tisztnak vettem Neós Jánostól egy pár eszímát került patkólással és sarkantyuzásával	1 f. 78 d.
Item vettem egy pár puskatokat, kit ugyanakkor más tisztnak adtak	1 f. 20 d.
Die 11. ejusdem Jüttek Jólész felül kurucz gyalog és lovas seregek, melyeket be nem bocsátott az város, másnap a tisztei bejövén a városban, szállottak Gombkötő Györgyné asszonyomhoz, azok közül egyik tisztnak vettem egy köpenyeget	5 f. 10 d.
Item ugyanazok közül másik tisztnak vettem egy aba nadrágot Jászaitól	1 f. 36 d.
Item az ifju Károlytól vettem 1 font puskaport, kit ugyanakkor kiosztogattam	1 f. 20 d.
Die 13. septembris leküldvén Szerecsen Márton uramat a város Tokaj alatt levő táborra Turai Jánossal, adtam költségre	4 f. — d.
Item ezen kívül maga pénzit, a kit protectiókért ajándékban adott egy pár puskatokért és azon felül magára mit költött, fizettem meg ő kegyelmének	4 f. 44 d.
Fizettem Turainak tokai utjára	1 f. 36 d.
Die 22. septembris leküldvén a város Leo Mihályt Csabaival együtt Orosz Pál urral a táborra büdöskövel és papirossal, fizettem azon utjáért Leo Mihálynak költségével együtt	3 f. 40 d.
Item Csabainak fizettem azon utjáért	1 f. 50 d.
Eadem vettem Kelecsényitől 9 patkót, kit a kuruczoknak ajándékoztunk	— f. 54 d.
Item vettem egy sajói embertől 19 pár patkót, párját per d. 9	1 f. 71 d.
Ezen patkóknak némely részét Martinik urammal a táborra levittük, némely részit pedig a kurucz tiszteknek ajándékoztuk.	
Item die 7. septembris ad diem 23. ejusdem fizettem a kenyérsütőknek 167 kenyérért, kit a kuruczoknak elhordottak	13 f. 23 d.
Pereczet vöttem az üdők alatt	— f. 78 d.
Turóért Tolt Péternek és Tomaskának, kit ugyan a kuruczoknak elhordottak	2 f. 97 d.
Die 23. septembris Lányi Pál uram bémenvén város dolgában Szepességre két katonával, mely katonákat ő kegyelme mellett megfosztottak a tolvajok, kiknek vettem fegyverekért két kardot Csiszár Jánostól	3 f. 40 d.
Dendel urtól vettem egy karabélyt ugyanazon egyik katonának karabélyért	5 f. 10 d.

Vettem az egyiknek tassolyt és lódingot Kis Istvánnétól	2 f. 40 d.
Item a másik katonának tassoly szíjastúl	1 f. 84 d.
Die 24. septembris vettem az Orosz Pál seregéből való egyik hajdu tisztnek Fazekas Györgytől egy lódingot	— f. 60 d.
Item fizettem Gömöri Dávid uramnak boeskorokért, melyeket a kurucz hajduknak elosztogatott a város	10 f. — d.
Bardiofskynak fizettem gyertyáért, kit az hadnagyok a kurucz tisztek szállásokra hordottak	— f. 18 d.
Item Péter Mártonnak fizettem két pár eszimaért, melyeket a kuruczoknak ajándékoztak per d. 136, teszen	2 f. 72 d.
Item Sipkának egy pár sárga eszimaért	2 f. 40 d.
Kopasz Andrásnak egy pár eszimaért	1 f. 36 d.
Zocsai János deák fiának egy pár veres eszimaért	1 f. 48 d.
Dobos Márton uramnak egy pár eszimaért	1 f. 30 d.
Item az említett 6 pár eszimanak patkolásáért fizettem Lakatos András és Lakatos Mihály urnak	— f. 72 d.
Item Kis Istvánnénak fizettem egy lódingért, melyet Vita- lius urammal együtt Rozsnyón levő tisztnek aján- dóztak	1 f. 02 d.
Die 25. septembris leküldvén a város magamat Martinik János és Stok György urainékkal a tokaji táborra vettem gróf Beresényi urnak ő nagyságának aján- dékban 10 lat safrányt per d. 75	7 f. 50 d.
Pécs urtól vettem terjéket Orosz Pál urnak	1 f. 92 d.
Item Dendel urtól vettem két karabélyt, melynek egyikét Martinik urammal a város fejében gróf Beresényi urunk ő nagysága secretariusának adtuk; az másikat pedig Orosz Pál urunk secretariusának	10 f. 20 d.
Die 28. ejusdem már a táboron váltottunk protectionalist az almási, görgői és körtvélyesi hegyeken való rozsniai szőlőkre, melyért adtam	1 f. 02 d.
Item a rozsniai kereskedőkre váltott protectionalisért fizettem	1 f. 02 d.
Item Rozmán Márton uram szőlőjére váltott protectionalisért fizettem	1 f. 02 d.
Item Pogány György és Bodnár János urammak is ezen útban katonák lévén mellettünk váltottam ő kegyel- mek kereskedések iránt 2 protectionalis, melyekért fizettem	2 f. 04 d.
Ezen tokaji táborra való utazásunkban költöttem 10 napok alatt magunkra 3 katonára és 6 lóra	7 f. 60 d.
Die 4. octobris Kunus Mártonnak fizettem egy sárga kordován eszimaért, melyet a Pongrácz hadnagyának ajándékoztak	2 f. 40 d.

Die 8. ejusdem leküldvén levéllel Tokajhoz Leo Mihályt, adtam neki költségre	1 f. 02 d.
Item fáradságiért adtam a nemes tanács determinatiójából	2 f. 58 d.
Eodem fizettem egy pár ezüstös trombitáért iglai embernek	18 f. — d.
Die (10. ?) octobris beküldvén a város ifjabbik Waisár Jánost Iglóra posztóvásárlás végett, adtam költségre	1 f. — d.
Adtam volt ő kegyelmének kovákra is	2 f. — d.
De nem hozott kovát, hanem az pénz ő kegyelnénél maradt.	
Eodem fizettem egy nyulért az pásztornak, melyet Fejér- pataki urnak vittek	— f. 18 d.
Item Diga Bálintnak egy pár veres karmasin eszmaért, kit Ardai Mihálynak adott az város	3 f. 74 d.
Item egy nyestért, kit ugyan Vitaliusnak ajándékozott a város	2 f. 04 d.
Item fizettem Molnár Mártonnak két pokróczért, melynek egyikét az ónodi kapitánynak adták, az másikat pedig Vitalius urnak	7 f. 48 d.
Item vettem egy lódingra való bagariát egy kurucz tisztnek, mely Mész Dávidnál volt szállva	1 f. 20 d.
Item Somody Istvánnénak fizettem 4 sing gyolesért, melyet Várallyán levő kurucz tisztnek kiküldöttek	— f. 68 d.
Item egy esomó töltésért	— f. 12 d.
Die 11. ejusdem vettem egy lovas kurucz tisztnek, mely Kirchmayer Sámuel urannál volt szállva egy bagaria pantalér szíjat	1 f. 80 d.
Item Vaiszarkanénak fizettem . . sing gyolesért, melyet az Joléczi utczában való egy gyalog kurucz tisztnek adtak	
Die 12. detto fizettem Turai Jánosnak második tokaji útjára	3 f. — d.
Die 13. detto fizettem Zima Melchernek 3 motring arany fonalért és egy lat guzir selyemért, melyet gróf Ber- csényi urnak ő nagysága dolmányához vettem	12 f. 60 d.
Item dolmányt bélelni vettem 3 ¹ / ₂ sing pajon nevű posztót	2 f. 64 d.
Item varrni való selymet vettem	— f. 90 d.
Christian Hirsch uramtól vettem az arany zsinórhoz selymet 1 latot és fél nehezéket	1 f. 12 d.
Ugyan Christian Hirsch uramtól vettem 3 ¹ / ₂ sing világos- kék kapeczát bőr helyett a dolmány alá, singit per d. 204	7 f. 14 d.
Verettem az arany fonalból 36 sing arany burítást, jött az munkájától per d. 6	2 f. 16 d.
Item ugyan Zima Melcher uramtól vettem tábori discretióra, melyet Martinik János uram magával bevitt : 1 lat szekfüvet	— f. 30 d.

1 lat szerecsendió virágot	— f. 54 d.
$\frac{1}{2}$ font gyömbért	— f. 30 d.
Fél kötés papirost	1 f. 80 d.
Item Christian uramtól vettem rozst, melyet magával levitt Martinik uram	— f. 77 d.
Ifiab Károlytól vöttem egy kötés bécsi papirost ugyan tábori discertióra	4 f. — d.
Item Stok György uramtól vettem 50 kovát	1 f. 20 d.
Vettem az Orosz Pál urunk társzekeréhez 2 lakatot	— f. 50 d.
Eadem vettem Mészáros András fiától az táborra 4 vágni való marhát	32 f. — d.
Item az mely szekeresek a táborra Tokajhoz az lisztet le- vítették, adtam hájra és költségre nekik	— f. 90 d.
Die 14. octobris lemenvén az Orosz Pál urunk szekerekkel Tokajhoz Martinik János deák uram, adtam költségre	8 f. — d.
Item vettem húst útra	— f. 36 d.
Die eodem fizettem Tarjáni Péternek 1 pokróczért, melyet az város Fejérpatakinak ajándékozott	4 f. 08 d.
Item vettünk Károlytól bíró urammal együtt $\frac{1}{2}$ kötés papi- rost melynek az 7 konczát bíró uram vette el az 3 konczát pedig magam.	1 f. 20 d.
Die 15. detto vettem Zima Melcher uramtól 2 kötés töltés- nek való papirost, item Christian uramtól más két kötés hasonló papirost per d. 90	3 f. 60 d. —
Ezen papirosokat vitte le az társzeker után Bátorig Leo Mihály, adtam fáradságáért	1 f. 20 d. —
Item fizettem ifju Mész Dávid uramnak 29 font szalon- náért, melyet Orosz Pál uramnak az társzekerében levittek	3 f. 48 d.
Die eadem fizettem Engelmayer István deák uramnak Iglón vásárlott vasszékakért (melyeket Orosz Pál urnak leküldöttek)	4 f. 36 d.
Item ezen vasszékakért, a kik Iglóról elhozták, ugymint Modlennek és Stefán Matejnak fáradságokért adtam — f. 68 d.	
Eodem elküldvén Szivacsát gróf Beresényi urunk ő nagy- sága leveleivel Beszterczebányára, fizettem fáradsá- gáért	3 f. — d.
Die 27. octobris csináltattam Nagy András nevű salagvár- dának egy zöld remek dolmányt, került	7 f. 38 d.
Item vettem neki Jászai Jánostól 1 veres nadrágot	2 f. 04 d.
Item fizettem Bazo Gábor uramnak salagvárdaságáért kész pénzt	12 f. — d.
Item azon szolgálatjára munkát hordatott Bazo Gábor uram tőlem	3 f. 24 d.

Die 19. ejusdem fizettem az kerékgyártónak Orosz Pál urunk társzekerétől	10 f. — d.
Item az asztalos ezéhek adtam azon szekér deszkázásától	10 f. — d.
Item az képirónak azon társzekér fedele festésétől . . .	4 f. 60 d.
Die 20. detto fizettem ifju Szilassi Jánosnak 3 kopia rudért, kiket az kuruczoknak csinált	1 f. 50 d.
Die 22. octobris küldött az város méltóságos Rákóczy Ferencz kegyelmes fejedelmünk parancsolatjára a mádi szőlőkben 5 puttonhordót, adtam egynek-egynek költségére 306 d., mely teszen in summa . . .	15 f. 30 d.
Die 23. detto volt nálam Bezeg Imre urunk 6 katonája lovastúl, költöttem reájok	— f. 60 d.
Item ugyan Bezeg Imre urunk lovai patkólásától adtam Telki Gyurkának	— f. 24 d.
Eadem adtam az város parancsolatjára méltóságos Andrásfi György urunk ő nagyságának zászlóra discretióban	18 f. — d.
Die 24. detto hozattam Szepsiből 100 pár sarkantyút . .	15 f. — d.
Volt Leo Mihály ezen sarkantyúkért 2 úttal, lakott oda 8 napig, adtam fáradságáért és költségre	2 f. 80 d.
Item Leo Mártonnak fizettem materiákért, melyet az kuruczoknak zászlóknak vettek	3 f. 12 d.
Die 26. ejusdem fizettem Dendel György urannak 6 bográcsért, melyet Orosz Pál urnak vittünk ajándékban p. d. 60	3 f. 60 d.
Item az megfogott katonák megkötéséhez vettem 54 kötelet per d. 3	1 f. 62 d.
Die 27. octobris fizettem Csiszár István és Csiszár György uraiméknak magok 10 új kardjokért, melyeket Martinik uram táborra levitt p. d. 170 a tizért . .	17 f. — d.
Die 1. novembris vettem Lakatos Mihály uramtól 1 tehenet, melyet vágónak az táborra hajtottak	8 f. — d.
Item Magda Mihálynak és Ditso vejének, midőn másodszer a táborra eleséget vittek, adtam költségre	2 f. — d.
Item, hogy az vágót Tornyos Matei Pelsőczig utánok hajtotta, adtam	— f. 15 d.
A die 24. septembris ad d. 2. novembris az mely kenyereket a sütőnéktől kuruczok és más egyéb város szükségire hordottak, adtam	5 f. 79 d.
Die 3. ejusdem Mészáros Márton urnak fizettem város szükségire elhordatott húsért és más czédulára . .	3 f. 65 d.
Die 6. detto szállott be Rozsnyóra idősbik Weissar János uramhoz Révai Mihály urunk ő nagysága, költöttem 2 nap ételire, fiával és szolgáljaival együtt . . .	2 f. 48 d.
Die 7. detto adtam vasra az kovácsoknak méltóságos fejedelmünk társzekeréhez	1 f. 02 d.

Die 8. detto vettem méltóságos fejedelmünk ő nagysága társzekere festéséhez 2 font zöld festéket	2 f. 20 d.
Eodem adtam az lakatos czélnek előre az 100 pár eszímák patkólására	4 f. — d.
Item Leo Mihály által hozattam kovákat, melyeket másodszor az fegyverekkel levittünk	2 f. — d.
Eodem Bollo Mihály uramnak fizettem a táborra levitt pus-kája árában	2 f. 04 d.
Item fizettem a második társzekértül a kerékgyártóknak	10 f. — d.
Item fizettem meg Dobos Márton uram házánaál az 100 pár eszima árában 8 pár eszímáért, hat párért per d. 136, 2 párért per d. 1 f. 20 d.	10 f. 56 d.
Item Dobos Márton uram fiának fizettem 1 pár eszímáért, melyet annakelőtte kurucz tisztnek ajándékoztak	1 f. 36 d.
Die 12. novembris lemenvén Bukoviez uram Dobos Márton urammal Balloghoz az mustrára, adtam ő kegyel-meknek költséget	2 f. 04 d.
Eodem vettem 10 csomó töltést, melynek 8 csomóját az második társzekér mellett táborra lemenő hajduknak, a két csomóját pedig Ragályi Ferencz urnak adatá az város	1 f. — d.
Item fizettem az nyeregyártónak az két társzekér fedele borításától	1 f. 80 d.
Item 1 pár puskatokért, melyet Csöre nevű hadnagynak ajándékoztak	1 f. 48 d.
Item 4 tábori szék bőrözésétől, melyekre csak munkáját tette per d. 24	— f. 96 d.
Item maga szerszámaival 2 tábori szék borításától fizettem p. d. 90	1 f. 80 d.
Die 13. novembris megszámozván Sontog Jakabné asszo-nyonmál az salagvárdákra tett költségről, mely reájok költ a die 8. octobris ad diem 10. novembris fűszer-száura, fára és főzelékbeli éleiségekre, napjára számlálván p. d. 60 fizettem in summa 34 napi tar-tásokért	20 f. 40 d.
Item fizettem 27 kenyérért, melyet nekik hordattam p. d. 12	3 f. 24 d.
Die 14. novembris fizettem Rézműves Györgynek 1 1/2 font rézért, melyből méltóságos Rákóczy Ferencz kegyel-mes urunknak 6 tábori réz fazekakat csináltak	10 f. 36 d.
Item konyhára való egy réz kanálért	— f. 36 d.
Die 15. detto a midőn Szerecseny Márton urammal tokaji táborra küldött az város, vettem Peez uramtól 1 font borsot 1.20, 1/2 font gyömbért 45, 1 latt szekfüvet 24, 4 szerecsendiót 24	2 f. 13 d.

— Item $1\frac{1}{2}$ kötés papirost	1 f. 50 d.
Item Leo Márton uramtól vettem 7 font viaszgyertyát, melynek fontjától fizettem p. d. 60 facit	4 f. 20 d.
Hozattam Leo Mihálylyal az levitt puskákhoz kovát és érczet ¹⁾	2 f. — d.
Die 20. novembris beérkezvén a tokaji táborra a társzekérrel és a fegyverekkel, hogy az város dolgait jobb módjával folytathatnánk, adtam az udvari kapitánynak Vay Ádám urnak discretióban 3 egész tallért és egy csomó viaszgyertyát, tészen az 3 tallér	7 f. 20 d.
Item hoff mester Besenyei Zsigmond urnak adtam discretióban 2 egész tallért	4 f. 80 d.
Item a fiának vettem 1 lodingot Portel Mártontól	2 f. 04 d.
Item az komornyiknak Körössi Balázs urnak adtam discretióban, mivel a fegyvernek kezéhez való vétele ő kegyelmére biztattott	4 f. 80 d.
Item az mely deák a komornyikkal együtt a fegyvereket vizsgálta adtam discretiót	2 f. 40 d.
Item az méltóságos fejedelem secretariáján levő deákoknak adtam discretiót	2 f. 40 d.
Item Kelecsentől fogvást 2 pár vontatótól Edelényig fizettem	1 f. 20 d.
Item a társzekér mellett lévő Varró István nevű hajdunak, által járván az kerék az lábátTrizsnél, hattam nékie költségre	— f. 34 d.
Vittem volt le magammal 1 sin vasat, melyből a társzekéren megtörött kerékfejeket csináltattam Tarczalón, az ára	— f. 15 d.
Item 14 napok alatt költöttem 11 lóra, 7 hajdura, 2 kocsisra és 5 lovas katonára magammal együtt	12 f. 42 d.
Item Turai János katonának fizettem velünk való tokaji utazásra, mivel az legelső útjára is adós maradtam	4 f. 08 d.
Die 25. novembris fizetett Kisóczy uram az táborra éléssel expediált szekereseknek költségre	5 f. — d.
Item az vágni való baromhajtónak	1 f. — d.
Item adott ő kegyelme Mész Dávid uram kezéhez vágni való marhákra	16 f. — d.
Die 26. novembris fizetett ugyan Kisóczy uram Madarassy urunknak discretióban csináltatott két karabély szíjakra való vasakért	1 f. 20 d.
Die 27. novembris ugyan Kisóczy uram fizetett lengyenek által elvött lovak investigálására Szolnok felé küldött postának Kosut nevűnek	— f. 34 d.
Die 30. novembris fizettem az képvisőnek, a méltóságos fejedelem társzekérfedele festésétől	4 f. — d.
Item fizettem ugyan a képvisőnek	6 f. — d.

¹⁾ Az egész tételt (a számadás összevonása alkalmával ?) kitörülték.

Die 31. novembris leküldvén 5 lengyel rabot 8 legénytől a tokaji táborra, adtam kötségre	3 f. — d.
Polgár Mátyás által eodem fizettem Köteles András 2 társzekérre felkötözött guzló kötelekért	5 f. — d.
Die 2. decembris fizettem Leo Mihálynak tokaji táborra való útjára, midőn Patsanval az katonarabot levitték	2 f. 34 d.
Eodem küldvén levéllel és madarakkal Szivacska Jánost Bainócz felé gróf Beresényi urunk ő nagysága után, adtam neki költségre	2 f. 04 d.
Die 3. decembris adtam Madarassy István urnak 6 egész tallért discretióban, mely téssen	14 f. 40 d.
Item Szentmiklóssy urnak discretiót adtam 3 egész tallért, facit	7 f. 20 d.
Item Ragályi Ferencz urnak discretióban adtam 2 egész tallért	4 f. 80 d.
Die 5. decembris fizettem az hutabéli kovácsnak az két társzekérben csinált 800 fejes szögért p. d. 12, item 150 hosszabb szögért p. d. 27, facit in toto	1 f. 23 d.
Eodem fizettem Madarassy István urunknak 2 kősoért, melyet az n. várnegye a városra vetett	3 f. 40 d.
Die 7. decembris a die 2. novembris ad diem 7. decembris az mely kenyereket a város szükségére és némely kuruczoknak hordottak, fizettem az sütőnének	6 f. 26 d.
Die 8 decembris fizettem Kopasz Andrásnének 1 pár veres csizmaért, kit Váraljára egy kurucz tisztnek vittek volt ki	1 f. 36 d.
Item Gömöri Mártonnak fizettem egy tinóbőrért, melyből Orosz Pál urunknak svótartót csinált	2 f. — d.
Item a nyeregyártónak a munkától	— f. 36 d.
Die 9. ejusdem vettem Bessenyei Zsigmond urunk számára fél róka mállbélést	9 f. — d.
Item 2 pár puskatokat ugyan ő kegyelme számára	3 f. — d.
Vettem ugyan Bessenyei urunk számára 2 vég gyólesot, a vékonyabbik 21 sing per d. . . . . 27 f. 5.67 } A másik végben 27 p. d. 17 . . . . . — f. 4.59 }	10 f. 26 d.
Die 15. decembris fizettem a csiszároknak 56 kard árában per den. 1.70	95 f. 20 d.
Die eodem fizettem Kisóczy urnak a várostól bevett puskák árában	4 f. 70 d.
Die 18. ejusdem tudtam be magam puskáinak superfluitását	4 f. — d.
Die 23. ejusdem Szivacskaának adtam, hogy az madarakat gróf Beresényi urunk ő nagysága után Nagy-Szombatig vitte	3 f. — d.
Item Mészáros Hansnak adtam csizmára és szűrrre, hogy az városért mészárosul tokaji táborra ment	2 f. 84 d.

Item adtam költségre neki	1 f. — d.
Die codem fizettem Csákány Jánosnak egy tarsolyért, melyet az város putnoki Lakatos Istvánnak ajándékozott volt	— f. 60 d.
Item Tamás Brenzésnek fizettem város szükségire elhordott turóért	— f. 87 d.
Item fizettem a kovács ezéhnek 2 társzekér megvasazásátul	18 f. — d.
Die 29. detto a die 9. septembris ad diem 28. decembris költ a kurucz vitézekre a koresmárul iczés bor p. d. 12 no 1175 iczéje p. d. 9. no 720 icze. Az mely bornak az ára tézen in toto	211 f. 20 d.
Melyet pro paratis a koresmárostól bevettem.	
Item megszámozván holmi aprólékos comissióiról az koresmárossal, a nemes tanács előtt, mely commissiók mellett a német tisztekre erogált vajnak, túrónak, eezetnek árát fizette, más egyéb elkerülhetetlen város szükségére tett költségekkel együtt, mely tézen in toto	10 f. 16 d.
kit is ő kegyelmétől készpénz helyett be vettem	
Item leküldvén Leo Mihályt a tokaji táborra levéllel, Lányi Pál uram után, adtam nekie költségre	2 f. 04 d.
Item voltam háromszor az táboron Tokajnál, az legveszedelmesebb időkben, ezen utjaimra determinált az n. tanács	30 f. d.
Detto Stok György uramnak 2 tokaji utjára	14 f. — d.
Szerecseny Márton uramnak is 2 tokaji utjára	14 f. d.
Lakatos András uramnak egy tokaji utjára	7 f. d.
Item Bollo Mihálytól vittem táborra egy puskát	1 f. — d.
Summa erogationis universa facit f. 3887.08	
Summa vero introitus facit . . . » 3991.72	
Subtrahván summam erogationis, maradt	
Firmender Kerepesi Mátyás uramnál restantiában . . . . . » 104.64	
(Kerepesi Mátyás firmender által vezetett egykorú számadáskönyv Rozsnyó városa levéltárában.)	

Közli: MIKULIK JÓZSEF.

VEGYES KÖZLÉSEK.

A FRANEKERI EGYETEMEN TANULT MAGYAROK.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

Tudjuk, hogy a külföldi iskolákra való menetel már az Árpádok alatt megindult. A tanulni vágyó ifjak az akkori híres egyetemeket, minők Ravenna, Bologna, Páris, Padua stb. felkeresték, hogy azokban a jogtudomány, bölcsezszt és theologia jeles tanárainak előadásait hallgathassák.

E nemes tanulni vágyást a renaissance és reformatió nagy szellemi mozgalmi rendkívüli módon fejlesztették. Különösen a protestánsoknál volt ez nagy mértékben szokásban. Az egyes főúrak és városok az ilyen külföldre menő ifjakat segélylyel látták el, kik azután a nevezetesebb egyetemeken 1—2—3 évig tanultak. Kimenetelük előtt reversalist irtak alá.¹⁾

Leglátogatottabb volt a wittenbergi egyetem, hol a XVI. században ezernél több tanuló írta be nevét az anyakönyvbe. 1592-ig mindkét prot. felekezet ifjai látogatták ezen egyetemet. Midőn azonban a Krisztus testének jelenvalósága felett folytatott vitatkozás következtében a két fél között szakadás állott be és Frigyes Vilmos szász választófejedelem a Kálvin vallását követő ifjakat az egyetemről kitiltotta s jövőre csak olyanok jöhettek az egyetemre, kik a »formula concordiae«-t aláírták; ezen időtől fogva a reformátusok leginkább Heidelbergbe mentek, míg a wittenbergi egyetemet csak az ág. evangélikusok látogatták.

Midőn pedig a 30 éves háború Németországban zavarokat támasztott és Tilly hadseregei a heidelbergi egyetemet 1622-ben feldúlták, ekkor a reformátusok a mindinkább híresekké váló holland és angol egyetemeket keresték fel. Leyden, Franeker, Groninga, Harderwijck és Utrecht voltak azon források, melyeket a ref. ifjak felkerestek és melyből tudomány-szomjukat oltották.

¹⁾ A szatmár-németi 1646. zsinat végzései értelmében »az akadémiára kimenő ifjaknak a patronusok addig a jótétéményt át ne adják, míg ezen ifjak reversalist nem adnak, hogy a socinismust, arminismust, anabaptismust kerülve, csupán a helv. confessiót s heidelbergi kátét fogják hitelvül tartani.« Szatmár-németi zsinat végzései 1646. jun. 10. (Sárospataki Füzetek IX. köt. 679. l.)

Ezen alkalommal a franekeri egyetemen tanult magyar ifjak névsorát akarom közölni, előre bocsátván az egyetem történetéből néhány adatot.

A fries-tartományok nyugati partján fekvő Franeker városban Floris von Egmond helytartó már a XVI. század elején akart egy katolikus egyetemet felállítani, azonban a spanyol háború miatt tervét nem hajthatta végre. Később pedig a protestantismus elterjedése miatt maradt abba a kath. egyetem felállítása.

A protestáns egyetem a század vége felé létesült, s azon épületben helyeztetett el, mely az előtt az 1468-ban alapított, de most már megszűntetett keresztes testvéreknek szolgált klostromúl, s melyet 50 évvel előbb Floris von Egmond a kath. egyetem számára szemelt ki.¹⁾

Az egyetemen négy facultást állítottak fel, t. i. a theologiai, jogi, orvostudományi és a classicaí nyelvek s szépművészetek facultásait. Együttel az úgynevezett »Burse«-t is létesítették a régi városház épületében, melyben szegény és vagyontalan tanulók az ország költségén ellátásban részesültek.

Az egyetem ünnepélyes felavatása 1585. jul. 29-én történt. A nagytemplomban istentiszteletet tartottak, melynek végezte után az egyetemnek megválasztott hét tanára a helytartó és a hollandi rendek küldöttségétől kísérve, az épületbe mentek. Itt Franken Ábel képviselő rövid beszédben elmondotta az egyetem létesültét. A tanárok köszönetének Antonii Henrik tanár adott kifejezést.

Az egyetem alapszabályait a hollandi rendek 1586. márcz. 30-án erősítették meg, s a beíratások ápril 1-én kezdődtek. Az egyetem első évében 30 tanuló iratkozott be, mely szám évről-évre emelkedett, úgy, hogy 1586 — 1685-ig a beíratkozott tanulók száma 8360-ra ment.

A magyarok 1623-ban kezdték az egyetemet látogatni. Ez évben 12 magyar ifjú nevével találkozunk az egyetem anyakönyvében, s a XVII. század végeig 486 magyar ifjú látogatta. A bursában a magyaroknak is volt helyük.

A XVII. század vége felé és a XVIII.-nak elején a franekeri egyetemen a tanulók száma apadni kezdett. De nemcsak itt kevesbedett a látogatók száma, hanem a többi hollandi egyetemeken is. Ennek okát az újabb német egyetemek, mint Halle (1694), Göttinga (1734), Erlangen (1743), fölállításában találhatjuk. De a groningai és franekeri egyetemek ez időben a tenger áradásaitól is sokat szenvedtek, pénzforrásaik pedig megapadtak. Ezen körülmények között azon terv merült fel, hogy az egyetem Leuwardenbe helyeztessék át. Azonban Franeker városa ezen terv keresztülvitelét mindenképen meggátolni törekedett. A bajokon akként segítettek, hogy a tanárok számát 10-ben állapították meg, a bursát, mely évenként tetemes összeget igényelt, megszüntették s ennek helyébe huszonöt

¹⁾ Boeles W. B. S. Frieslands Hoogeschool en het Rijks Athenaeum te Franeker. I. köt. Leeuwarden 1878. 14. lap.

évenkénti 100 frt subsidiumot, u. n. »kost pension«-t létesítettek. Ebből 10 rész magyaroknak jutott heti két aranyforinttal. Az épületet, melyben a »bursa« volt, 2400 arany forintért eladták.

Az intézet azonban mindinkább hanyatlott, s míg azelőtt a hallgatók száma évenként százakra ment, addig a XVIII. században 27—35 közt lebegett, úgy, hogy 1685^{5/6}—1784⁵-ig 5652 látogatója volt az egyetemenek. A magyarok is ritkábban látogatták. S midőn a fries-rendek kimondták, hogy az egyes segélyek különösen frieseknek adassanak, a magyarok még a 10 subsidiumot sem merték kérni. 1748-ban 23 magyar ifjú volt itt, kik a tartományfőnök bevonulásakor külön csoportot képeztek a menetben. 1789/90-ben már csak 4 magyar ifjú tanult itt. Ezen időtől kezdve a németországi, schweiczi és utrecht egyetemeket látogatták. A segélyek pedig használatlanul maradtak.¹⁾

De a franekeri egyetem bezárása sem maradt el soká. 1810-ben már kimondták az egyetem megszüntetését. A tartományi rendek az 1811-iki költségeket sem akarták megadni; s midőn Bonaparte Lajos az alsóbb s felsőbb oktatási reformot elrendelte, a franekeri egyetem megszüntetése 1811-ben törvényesen kimondatott. Nehány év múlva az egyetem helyébe egy »Athenaeum«-ot állítottak fel, mely 1852-ig fennállott, s melyben a latin oktatáson kívül theológiát, bölcsezsézetet, s irodalmat tanítottak.

A magyaroknak névsora az anyakönyvből másolva, itt következik.²⁾

1623.

23. Apr. Casparus Korocz Sceptinus	}	Vngari SS. Theol. Studiosi.
» » Valentinus Gatsi Dobrai		
27. Aug. Martinus Caba Teýftalui Ungarus Theol. Stud.		
» » Nicolaus Marolslaký	»	» »
» » Paulus Nagy Tirnauius	»	» »
» » Caspar Geloinus	»	» »
20. Sept. Petrus Maxai	»	» »
24. » Caspar Corootz	»	» »
26. » Paulus Pnas Miscolczinus	»	» »
17. Dec. Paulus à Korosi	»	» »
» » Michael Barsi	»	» »
» » Nicolaus C. Acsi	»	» »

1624.

31. Martii. Joannes Craszinus	Ungarus Theol. Stud.	
» » Georgius Vrbanus Satanki	»	» »
» » Paulus Literati Sceptinus	»	» »

¹⁾ Boeles, i. h. 83—84. ll.

²⁾ A másolatot Boeles W. B. S. úr, a leeuwardeni törvényszék alelnöke készítette számomra. Kötelességemnek tartom, nagylelkű készségeért e helyen őszinte köszönetemet kifejezni.

»	»	Georgius Stzenpleni	Ungarus Theol. Stud.		
»	»	Petrus P. Miskolszinus	»	»	»
»	»	Georgius Retskenieti	»	»	»
»	»	Basilius Giönius	»	»	»
11.	Apr.	Michael Berotz Jenei	»	»	»
»	»	Urbanus F. Ristaludi	»	»	»
»	»	Joannes Thoraz Janki	»	»	»
»	»	Michael Szempesinus	»	»	»
5.	Junii	Georgius Miscolezi	»	»	»
»	»	Michael Kalnai	»	»	»
»	»	Stephanus Korösi	»	»	»
»	»	Petrus Dongelegi	»	»	»
26.	»	Johannes Simandi	»	»	»
»	»	Matthias Comiati	»	»	»
»	»	Michael Patachinus	»	»	»
»	»	Antonius Szompotri	»	»	»
13.	Julii	Stephanus Vetesi	»	»	»
»	»	Stephanus Carolinus	»	»	»
»	»	Johannes Jontzinus	»	»	»
22.	Oct.	Johannes Thalley	»	»	»
5.	Nov.	Johannes Aboanius	»	»	»
»	»	Andreas Saragi	»	»	»
»	»	Samuel Calei	»	»	»
»	»	Andreas Szikszai	»	»	»
»	»	Stephanus Szikszai	»	»	»

1625.

10.	April.	Stephanus Gyarmachi	Ungarus Theol. Stud.		
»	»	Stephanus Galgoczi	»	»	»
»	»	Franciscus Keresztusi	»	»	»
»	»	Petrus Capony	»	»	»
»	»	Andreas Szolodi	»	»	»
»	»	Caspar Simonides debrecinus	»	»	»
12.	Maji.	Samuel Varadi	»	»	»
1.	Julii.	Petrus Sebastiani Tholmaeus	»	»	»
»	»	Thomas Thaba Kermendinus	»	»	»
»	»	Stephanus Kardos, Szikzovius	»	»	»
»	»	Stephanus Tebrecinus	»	»	»
3.	Sept.	Paulus B. Liszkainus	»	»	»
»	»	Nicolaus K. Petrinus	»	»	»
13.	»	Stephanus Padani	»	»	»
24.	»	Balthasar Erös Gyugyejuus	Theol. et Ling. Stud.		

1626.

18.	Junii.	Michael Udvar Ketskemethi			
»	»	Joannes Kisvardai			
14.	Aug.	Michael Balterzeki ?			

1627.

19. Martii. Georgius C. Tokainus.
 » » Caspar C. Tokai.
 10. Junii. Michael Sanius Ungarus. Theol. Stud.

1628.

25. Aug. Michael Keegkemethi Ungarus. Theol. Stud.

1629.

12. Maji. Johannes L. Varanaj Ungarus. Theol. Stud.
 13. Aug. Gregorius Szikszai » » »
 13. Sept. Georgius Szely » » »
 » » Franciscus P. Sellicinus » » »

1631.

21. Junii. Andreas Nad-Uduari Ungarus. Theol. Stud.
 16. Julii. Nicolaus Thodaszi. » » »
 » » Balthazar Uzon. Transsylvanus, » »
 29. Oct. Paulus S. Kaposfalvinus. Ungarus » »
 » » Stephanus Pota Debrecinus » » »
 » » Stephanus P. Thormaeus » » »
 » » Ladislaus Rigethy » » »

1632.

10. Jan. Gregorius Rasoris Tolnaeus Ungarus. Theol. Stud.
 5. Martii Stephanus G. Jeneinus » » »
 » » Stephanus Medgyesi » » »
 24. » Joannes Tolnaeus » » »
 » » Stephanus P. Gönczi » » »
 29. Apr. Stephanus Keresztszegi » » »
 » » Georgius M. Tolmatzi » » »
 » » Nicolaus Varinus » » »
 » » Caspar Veresmarti » » »
 7. Maji. Basilius Ghidofalui Transsylvanus » »
 23. Junii. Stephanus Thasladinus Ungarus » »
 » » Martinus Thalijain. » » »
 24. Sept. David Diosschii » » »

1633.

30. Apr. Stephanus Wertsmarhi Ungarus Theol. Stud.
 12. Julii. Stephanus Hiripi » » »
 14. » Stephanus Wasarhely » » »
 19. Aug. Stephanus Schogodi » » »
 » » Andreas Husti » » »
 31. Okt. Fredericus Weretzi. » » »

1634.

21. Apr. Daniel Briccius Ungarus Theol. Stud.
 » » Michael Macconius » » »

19. Junii. Fredericus Bopst Ungarus Juris pr. Studiosus.
 27. Oct. Johannes Wasarhelyi Ungarus Theol. Stud.

1635.

10. Apr. Stephanus Keresztusi Ungarus Theol. Stud.
 13. Mai. Michael Wasarhelyi » » »
 26. » Franciscus Riudolius » » »
 29. Julii. Paulus Bereghszasz Vegh Ardarnus theol. Prof.

1636.

22. Junii. Stephanus Váári, Ungarus Theol. Stud.
 12. Sept. Joannes Dadai » » »
 » » Joannes Hugo (?) Vasarhelyi Tran(sylvanus).
 » » Georgius Tornyai Ungarus Ph. studiosus.
 » » Johannes Nikos Papai, Ungarus, Ph. Studiosus.
 3. Oct. Stephanus G. Thotfalusi, S. S. Th. Studiosus.
 17. » Joannes B. Szecezi Hungarus Theol. Stud.

1637.

14. Febr. Nicolaus Lazar Szattmari Theol. Stud.
 » » Michael Szonasi Szalardi » »
 20. Maji. Michael R. Thusi. Ungarus » »
 5. Julii. Stephanus Fiacniesi » » »
 13. » Nicolaus Kecskmethinus » » »
 7. Oct. Jacobus Szethenyi » » »
 12. Nov. Valentinus Zugusdy (?) Ungarus, Juris Stud.

1638.

23. Febr. Thomas N. Kísfalvi Ungarus Theol. Stud.
 10. Mart. Stephanus Syderus » » »
 16. » Stephanus Mohatius » » »
 » » Matthias Wichasius » » »
 28. Apr. Nicolaus Cabolay » » »
 31. Maji. Michael T. Ungvari » » »
 » » Benedictus Seickzai *Seickzai* » » »
 » » Stephanus P. Scepsi » » »
 12. Junii. Petrus Debreczeni » » »
 10. Julii. Andreas Rigeci » » »
 » » Andreas Szepsi » » »
 30. » Stephanus Beushasi *Beushasi* » » »
 » » Petrus Felethasi » » »
 14. Sept. Franciscus Pankotay » » »
 » » Johannes Tsarnatfalvi » » »
 » » Johannes Rosgoni » » »
 15. » Johannes Molenar » » »
 18. Nov. Andreas Almási » » »

1639.

31. Maji.	Sebastianus Segledi	Hungarus	Theol. Stud.	
8. Julii.	Paulus Kessaruy	Ungarus	»	»
31. »	Martinus Brosasi	»	»	»
12. Sept.	Johannes Zebbignei	»	»	»
»	» Joannes Zilisi.	»	»	»
»	» Joannes Gidovalvi	»	»	»
20. »	(Alexius Muicrosi. ¹⁾)	»	»	»

1640.

6. Martii.	Michael Lempetri	Ungarus	Theol. Stud.	
»	» Petrus Talvei	»	»	»
»	» Andreas Vfaluzi	»	»	»
19. Junii.	Matthias Gunzi	»	»	»
»	» Jacobus Harsani	»	»	»
»	» Petrus Redmetzi	»	»	»
19. Julii.	Petrus Zerendzi	»	»	»
»	» Stephanus Laskai	»	»	»
20. »	Paulus Thamazinus	»	»	»
»	» Georgius Zirmainus	»	»	»
»	» Andreas Ramóczahazius	»	»	»
21. »	Stephanus Gyori	»	»	»

1641.

3. Maji.	Valentinus Csomai	Ungarus.	Theol. Stud.	
21. Junii.	Joannes Pastoris Czaholezy	»	»	»
»	» Paulus Sellyei	»	»	»
»	» Michael Gyugyei	»	»	»
3. Julii.	(Stephanus Debrecensis	»	»	»
13. Sept.	Michael Sapi	»	»	»
»	» Andrcas Pathai	»	»	»
»	» Michael Kereszegi	»	»	»
18. »	Paulus Kowasnai	Hungarus	»	»
20. »	Paulus Bereghszasi	Ungarus	»	»
24. »	Paulus Szixai	»	»	»
5. Oct.	Ioannes Porczahalmi	»	»	»
»	» Ioannes Kalmaneschi	»	»	»
6. »	Petrus Farkadi	»	»	»

1642.

14. April.	Stephanus Rymaszombathy	Ungarus.	Theol. Stud.	
»	» Thomas Goergey, major natus	Hungarus	»	»
»	» Caspar Siepsy	»	»	»
»	» Thomas Goergey minor natus	»	»	»
20. Julii.	Stephanus Vasarhelyi	»	»	»

¹⁾ Mogyorosi. (Lásd Bod, Athenás. 179. l.)

20. Julii	Johannes Kazai			
» »	Johannes Nemethi	}	Hungarus	Theol. Stud.
» »	Franciscus Bihari			
» »	Michael Vilmányi			
20. Sept.	Daniel Pastoris Hentzeus		»	» »
» »	Johannes Pária Tholnai		»	» »
4. Nov.	Benedictus Nagvari		»	» »
11. »	Johannes Szent Peteri	}	»	» »
» »	Johannes Hertzegh Szöllösi			
» »	Alexander Huszei			
» »	Gregorius Bihari			
21. »	Benedictus Arkosi		»	» »
28. »	Stephanus Molnaer		»	» »

1643.

18. Martii.	Michael Saratosi	Hungarus	Theol. Stud.	
27. »	Stephanus Tzernatoni	»	»	»
10. Julii.	Nicolaus Szoboszlai	»	»	»
» »	Paulus Bogacsi	»	»	»
» »	Johannes Varadi	»	»	»
23. »	Andreas Horvat	»	»	»
26. »	Paulus Tartsali	»	»	»

1644.

6. Maji.	Stephanus Varadi	Hungarus	Theol. Stud.	
24. »	Petrus Kowasnai	»	»	»
15. Junii.	Stephanus Tokay	»	»	»
» »	Stephanus Cegledi	»	»	»
21. »	Martinus Debretei	»	»	»
» »	Andreas Vatsi	»	»	»
» »	Stephanus Tetsi	»	»	»
» »	Stephanus Gaal	»	»	»
18. Oct.	Michael Pauiti	»	»	»
» »	Georgius Bathay	»	»	»
23. Dec.	Johannes Foneyi Ungarus superior	»	»	»

1645.

21. Julii.	Johannes Enjedinus	Hungarus	Theol. Stud.	
» »	Joannes Soti	»	»	»
» »	Stephanus S. Kaposi	»	»	»
» »	Stephanus S. Comaromi	»	»	»
» »	Stephanus P. Colosi	»	»	»
» »	Emericus Papai	»	»	»
» »	Johannes Micolai	»	»	»
1. Aug.	Stephanus T. Batorkeszi	»	»	»

1. Aug.	Nicolaus M. Margithaj	Hungarus Theol. Stud.
» »	Michael B. Petsvaradi	» » »
2. »	Joannes S. Tölezki	» » »
» »	Thomas Tholnaeus	» » »
» »	Ego Georgius Szendreinus	» » »
» »	Alexander Sarkeozinus	» » »
25. Nov.	Michael Kórosi	» » »

1646.

16. Junii.	Johannes Göncki	Hungarus Theol. Stud.
» »	Nicolaus Somosi	» » »
26. »	Johannes P. Comarosmi	» » »
30. »	Stephanus T. Pééri	» » »
» »	Johannes H. Belinyesi,	Ungarus, Studiosus linguae S.
» »	Colomannus Igar	Claudiopolitanus.
» »	Stephanus A. Szokolyai	Hungarus Theol. Stud.
11. Julii.	Melchior B. Baizoni	» » »
17. »	Nicolaus Szasi. Illy-falvi,	Transylvanus.
» »	Michael Ensenius Mazai,	Siculus Transsylvanus.
17. Sept.	Stephanus Detzy,	Ungarus Theol. Stud. recensitus.
29. »	Michael Szekelyhidi	Ungarus Theol. Stud.

1647.

27. Jan.	Stephanus S. Manyoki	Ungarus. Theol. Stud.
27. Martii.	~~Petrus~~ . . . . ¹⁾ Szatmari	» » »
13. Maji.	Stephanus Broda Rathoni	» » »
» »	Georgius Farkas Kriztai	» » »
» »	Franciscus Bihary	» SS. » » recensitus.
3. Aug.	Franciscus K. Fogarachy	» » » » »
» »	Franciscus K. Lyznyai	» » » » »
» »	Joannes P. Siko	» » » » »
» »	Nicolaus Zabolai	» » » » »
» »	Samuel Lippai	» » » » »
» »	Andreas Czehi	» » » » »
» »	Matthias Diószeghi	» » » » »
6. »	Matthias Vrmeny	» Lib. Art. et Theol. Stud.
8. Nov.	Michael Ersek Uyuary	» Theol. Stud.

1648.

18. Febr.	Valentinus Vri	Ungarus Theol. Stud.
10. Maji.	Stephanus Balech Negradi	» » »
28. »	Laurentius Varallyai	» » »
22. Junii.	Thomas Vyneari	» » »
14. Julii.	Michael Szinyér Várallyai	SS. Theol. et Philos. Stud.
» »	Franciscus Bossai Dobrecinus	» » »

¹⁾ Szatmári Baka Péter. (Lásd Bod, Athenás 251. l.)

14. Julii. Daniel Verkeleti Phil. et Theol. Stud.
 22. » Stephanus Gidofalvi, Transylvanus Theol. Stud.
 » » Joannes Apatzai Ungarus Transylvanus Theol. Stud.
 18. Sept. Joannes K. Kalnai Ungarus Theol. Stud.
 » » Alexander N. Vethesinus » » »
 » » Paulus Thiba Tyfalvi » » »
 » » Matthaeus Z. Petri » » »
 29. » Petrus Kalnai » » »
 » » Andreas Briceius » » »

1649.

2. Junii. Samuel Lippay, olim inscriptus Ungarus Theol. Stud.
 » » Paulus Sellyei » » »
 17. Julii. Basilius Szentlaszloi » » »
 18. » Stephanus Szatthmary » » »
 20. » Michael Telyay » » »
 10. Aug. Thomas Petreo Borsay » » »
 26. Sept. Andreas Keresztusi » » »
 1. Oct. (Stephanus Nanasi¹⁾) » » »
 » » Martinus Szillersi » » »

1650.

7. Martii. Johannes Monar Enjedi Ungarus Theol. Stud.
 20. Apr. Casparus Detsi » » »
 » » Stephanus Vari » » »
 22. Maji. Petrus Wasarhely, Transsylvanus » » »
 » » Samuel Enjedinus Transsylvanus » » »
 29. Junii. Stephanus Neuali Ungarus, olim inscriptus.
 5. Julii. Michael Hentis » Theol. Stud.
 24. » Stephanus Gelneey » » »
 30. » Casparus Tisabetshi » » »
 1. Oct. Jonas Buchenyij » » »
 » » Casparus Batisy » » »
 » » Goorgius Palyi²⁾ » » »

1651.

9. Julii. Vohanes Sommosi Ungarus Theol. Stud.
 » » Michael Sepzi » » »
 21. » Franciscus Vectisi » » »
 » » Jacobus Alistalyi » » »
 31. » Valentinus Forgatz. Corona-Transylv. Theol. Stud.

¹⁾ Nánási L. István. 1650-ben disputált.

²⁾ Batay György (Bud., Athenas 29. I.)

LEVELEK ÉS ACTÁK

BETHLEN GÁBOR URALKODÁSA TÖRTÉNETÉHEZ.

1620—1627 KÖZT.

— NEGYEDIK KÖZLEMÉNY. —

CLII. 1624. márcz. 18.

Consignatio expensarum ad illustrissimi principis Gabrielis Bethlen mandatum in funus serenissimi principis et marchionis Johannis Georgii ducis Jaegerdorfensis etc. a senatu Leuchoviensi anno 1624. die 18. Martii factarum.

In parata pecunia subministrati	f.	75 d. —
Pro tribus ulnis panni Schiff Tuch	f.	9 d. —
Pro panno nigro et albo dno Wisemb.	f.	55 d. 75
Pro 96 ulnis nigrae telae per d. 25	f.	24 d. —
Sartoribus pro tegminibus equorum auriga- rum etc.	f.	9 d. —
Mensatori pro tumba et parvo loculo	f.	6 d. —
Pharmacopolae pro aromatibus ad condiendum corpus	f.	55 d. —
Pro 50 nigris facibus	f.	9 d. —
Pro victualibus dno Francisco Miko et dno Abafi servitoribusque eorum aliquot	f.	66 d. 5
Pro 325 urnis vini per 22 ¹ / ₂	f.	73 d. 12 ¹ / ₂
Pro 24 cubulis avenae per d. 78	f.	18 d. 72
Pro equis conductis	f.	4 d. 95
Pictoribus	f.	8 d. —
Fabro ferrario	f.	4 d. —

Summa facit f. 417 d. 59¹/₂

Egy szelet papiron: Vor Ihre fürstlichen Gnaden todtten körper zu condiren Specerey aus der Apotheken zusammengemacht nach anordnung der Herrn Doctoren undt auff bevelch Ihr Mattet Commissarien.

Item allerley der vornembsten Rauchwerks so bey der Antimonia auffgangen tuht in allen zusammen summa fl. 55.

Item schwarze Fakeln nro 50, fl. 9.

Samuel Kalchbrier
apoteker m. p.

Hátlapján: Verzeichnusz der Vnkosten so gemeine Stadt auf des durchl. Fürsten Hansz Georg Marggrafen begräbnisz spenderen müssen. Summa facit fl. 417 den. 59 $\frac{1}{2}$, anno 1624. 18. Martii.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CLIII. 1624. márcz. 24.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Relatum est nobis concivem vestrum Laurentium Graiff inter proxime defuncti marchionis Bradenburgici res librum quendam repertum, qui inscribitum Atlas major Gerardi Mercatoris sive Delineatio totius mundi omniumque locorum specifica pro se abtulisse. Quod cum fieri minime ab eo debuerit, vobis hisce committimus et demandamus, ut ab eodem concive vestro receptum librum, eum nobis per certum hominem vestrum quamprimum transmittendum haud intermittatis. Secus non facturi. Datum in civ. lib. nra Cassoviensi die 24. Martii 1624.

Gabriel m. p.

Külezim: a szokott Lőcse városának.

Alatta: Librum, Ortellii geographiam universalem inter res defuncti marchionis desideratum a quodam subreptum serenissimus princeps restitui mandat. Exhibitae 26. Martii.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CLIV. 1624. márcz. 27.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Cum pie defuncti marchionis Bradenburgici exequias proxime venturo die dominica Palmarum celebrari hic Cassoviae velimus, ut supremum illi officium decentius praestari possit: vobis serio iniungimus et demandamus, ut ex numero pastorum vestrorum duos, et ex scholae vestrae alumniis duodecim magis idoneos praedicto die dominico hora decima antemeridiana hic adesse velitis, et eos absque ullo defectu huc transmittetis. Secus

non facturi. Datum in libera regiaque civitate nostra Cassoviensi die 27. Martii, anno domini 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije Bártfa városa ltárában.)

CLV. 1624. a p r. 9.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Cum fideles nostros ad tractatum almae pacis cum sacra caes. Matthe delegatos commissarios in itinere jam esse benigne intelligimus: Fidelitatibus Vris hisce committimus et mandamus serio, ut quamprimum ad easdem pervenerint, nulla penitus interposita mora, de equis, currubus aliisque necessitatibus suis diligenter sufficienterque provideant. Nec secus faciant. Datum in lib. civ. nra Cassoviensi die 9. Aprilis anno dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CLVI. 1624. a p r. 16.

Gabriel stb.

Prudens ac circumspecte stb. Salutem stb. Quoniam nos fidelem nostrum egregium Eliam Vaniai camerae nostrae Scepusiensis perceptorem certis ac necessariis quibusdam in negotiis nostris versus oppidum Rosombergh expeditimus: quo is iter susceptum citius et commodius continuare atque conficere possit, Fidelitati Tuae harum serie clementer iniungimus ac serio demandamus, quatenus confestim post acceptas praesentes currum idoneum et sufficientem equosque currui anteiungendos, qui itineri maturando pares esse possint, eidem sine mora accomodare nullatenus praetermittat, adhibita etiam si necesse fuerit, sufficienti ad viae securitatem comitiva. Secus sub gravi indignationis nostrae poena non factururus. Datum in nostra civitate libera et regia Cassoviensi die 16. Aprilis anno dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a löcsei bíróhoz.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CLVII. 1624. a p r. 19.

Gabriel stb.

Illustris ac magnifice comes nobis honorande. Nudius tertius de vesperi, idest 17. praesentis mensis advenerunt commissarii

nostri ad suam caes. Mattem, missi prius ob nimiam itineris difficultatem appellere neutiquam valentes, heri mane illos convenimus et processum tractatus cum sua Matte continuati, necessarium arbitrati sumus, ut ad suam Mattem certum primum virum ex intimioribus nostris denuo expediremus, et ad hoc cancellarium nostrum eligentes, modo postario, in equis dumtaxat cum sibi adjunctis nonnullis ad suam Mattem ablegamus. Quod Dominationi Vrae in tempore significatum esse volumus, requirentes eandem amanter, ut D. Vra a sua Matte caes. curet unas assecutorias litteras ferri pro ipso cancellario nostro, penes quas ad suam Mattem tuto ascendere valeat, ita quod ne per hoc in suo itinere retardetur, et cum ad D. Vram perveniet, ut suae Mattis assecutorias ibidem invenire valeat. Interim vero D. Vra etiam sub suo nomine assecutorias praemittat per latorem praesentium, ita quod in ditione nostra illis obvis esse possit. Etiam illud necessarium est, ut D. Vra s. Matti intimabit, quod si usque ad expirationem induciarum cancellarius noster ascendere non posset, nonnisi iterum et viarum difficultati adscribat sua Mattas. Quod ipsum D. Vra ex proprio quoque suo servitore, ubi redierit intelliget. Hisce eandem bene valere exoptans. Datum in libera civitate nostra Cassoviensi, die 19. Aprilis 1624.

P. S. Perendie, idest 21. post meridiem idemmet movebit, certo Franciscum Balogh quoque die crastina expediemus.

(Jászai gyűjteményéből. Nemz. Muz.)

CLVIII. 1624. m a j. 3.

Gabriel stb.

Prudens stb. Salutem stb. Demandaveramus eidem, ut pro hastis praetorianorum militum nostrorum Germanorum cuspides elaboratas confici curaret. Quae si confectae sunt, ut quamprimum transmittat et majori in copia confici curet, hisce eidem benigne injungimus expressam et omnimodam in eo voluntatem nostram executurus. Secus non factururus. Datum in lib. civ. nra Cassoviensi die 3. mensis Maii ao dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse v. Itárában.)

CLIX. 1624. m a j. 16.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Elapsis proximis comitiis super gratuitis laboribus ad propugnacula Cassoviensia erigenda et

readificanda subministrandis, quid Status et Ordines concluderint, eisdem notum esse non ambigimus. Cum autem tempus aedificandi advenerit, et jam vicini comitatus potiori ex parte sua praestiterint, serio eisdem committimus et mandamus, ut pro publico hoc bono promovendo ad 28. diem currentis mensis Maii triginta duos currus, sex dierum victualia eis assignando, subministrent, et ut in adventu ilicea virgulta pro extruendis aggeribus in currubus afferant, eis imponant, ut eo maturius susceptum opus exsurgat. Secus non facturi. Datum in nra civ. lib. ac reg. Cassoviensi die 16. Maii 1624.

Gabriel m. p.

Gregorius Ormankeözy m. p.

Külczim: a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

Jegyzet. Ehhez egészen hasonló leirat ment Bártfa városához, melynek eredetije megvan az állami ltárban.

CLX. 1624. m a j. 24.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Mely böcsületes atyjokfiait követségül az szent békességnek felvetett tractatusának véghez vitelére császár ő fgéhez rendelt volt Hűségtek, és azoknak ez elmúlt congregatióban delegált commissiójokra mennyi summa pénzt ordinált legyen, nyilván vagyon Hűségteknél, mivel penig Beszterczéről felbocsátott böcsületes követink jó karban vivén és hagyván követségeket, nem kívántatott hogy felfáradjanak, bocsátotta Keczer András hívünket, ugymint internunciusul követinkhez, kiket útjokban találván, s visszatérvén, s követink is megérkezvén, minthogy maradtanak volt oly dolgok fenn, kiknek complanálására nevezetes és nemzetes hívünket Kovacsóczi Istvánt tanácsunkat és cancellariusunkat kívántatott sietséggel császár ő fgéhez küldenünk, Keczer András hívünknek internunciusságára, az nemes országnak derék legatióját transferálván; mely hogy ez megnevezett követünkkel együtt indulhasson, és az költség miatt meg ne fogyatkozzék, magunk tárházából az előbbeni költségre ordinált pénzt, ugymint hatszáz egész tallért adattunk neki, hogy pro publicae pacis commodo expeditus el ne maradjont Ez kölcsön adott pénzünket ez mostani consultatióban hivatot-nemes országnak tagjai megakarván téríteni, magok között elimítálván, rendeltek ez summából a Hűségtek városaira, ugymint Kassára, Eperjesre, Lőcsére, Bártfára és Szebenre imp. talleros ötven, noha peniglen ez jelen való pünkösdre kellett volna Hűségteknek beszolgáltatni, de minthogy ez ideig nem limitáltatott Hűségtektől, intjük Hűségteket, hogy ad diem 15. a datis

praesentibus computando, kassai kamaránk perceptorának szolgáltatassa kezébe fogyatkozás nélkül. Quibus de coetero gratiose propensi manemus. Datum Cassoviae die 24. Maii a. d. 1624.

Gabriel m. p.

Georgius Ormankeözy m. p.

Külczim: Prudentibus et circumspectis iudicibus sat. Cassoviensis sat.

Exhibitae die 22. Maii 1624. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CLXI. 1624. m. a. j. 26.

Memoriale.

1. Szekerünket hordozzák az Kocsis András pej lovai.
2. Ugyanazon szekerünket Német Márton fejr lovai.
3. A leeresztő szekeret Tárkány hordozza.
4. Fekete bársonyos szekeret Maitini hordozza.
5. Az inasok superlatos szekerét Fogarassi Rudolf vezesse.
6. Az frauczimmer első szekerét Balogh György.
7. Az frauczimmer második szekerét Barbozki György.
8. A praedicator az négy deres lovak.
9. Pohárnokok szekerét Szegedi István Kún László adta babos lovakon.
10. Bortöltők szekerét Szász András szürke székely lovakon.
11. Tálmosók szekerét Tóth István szeg lovai hordozzák.
12. Első konyha szekeret Szerdahelyi Pál régi fejr lovakon.
13. Második konyha szekeret Orosz János fejr kék lovakon.
14. Ajtón állók első szekerét Oláh Simon székely fejr lovakon.
15. Ajtón állók második szekerét Domonyát János régi pej lovakon.
16. Musikások első szekerét Horváth Jakab régi tarka lovakon.
17. Musikások (második) szekerét babos lengyel lovak.
18. Musikások harmadik szekerét búuóczi uj nyert német lovak.
19. Mosók szekerét Teketki Istók apró fakó lovakon.
20. Egy sáfár szekeret Török Bálint meghánt lovakon.

Társzekerek száma.

21. Első társzekeret aranymível Ujhelyi Gyula fejr kék lovakon.

(Következik a 22—37 sz. a. még tizenhét társzekér szürke, almás kék, fejr, fejr kék, fekete pej stb. lovak által vontatva).

38. Gróf superlatos szekerét maga apró fekete lovain.

39. Egyet-másit Bába haszon (*így*) pej lovain.

Postaszekerek alá ezek következnek:

Gyöngyfüzők alá egy szekér.

Sütők alá egy szekér.

Bársonyos székek alá egy szekér.

Négy rendbeli szekeres lovak egyetmássának, kik magunk szekereit hordozzák egy szekér.

Szabók, gombkötők, csizmadia alá egy szekér.

Kovácsok, lakatos, csiszár alá egy szekér.

Peszérek (*így*) egyetmása alá egy szekér.

Mihály mester háza népinek egy szekér.

Csuti uram kocsija eleiben hat ló.

Konyha.....(*egy sor kiszakadva.*)

Kivül: Szekerek rendelése ao 1624. 26. Maii.

(Egykorú példány orsz. ltár, gyulafehérvári káptalani oszt.)

CLXII. 1624. m. a. j. 29.

Sacra Caesarea Regiaque Mattas, Due benignissime.

Reversus ad me legatus et cancellarius meus a Matte Vra, cum per eum et litteras ad me datas et pacta foederum recepissem voluntatemque ejus caesaream et regiam erga commune pacis negotium, afflictique populi sui tranquillitatem abunde intellexi. Quo nomine deum inprimis optimum maximum veneror, qui Matti Vrae ex inscrutabili sapientiae suae iudicio, eam animi benigni voluntatem addidit, ut optatae pacis media exquirenda, haecque malorum mala paterna jura praecavenda vellet, eumque ex intimo cordis affectu precor, ut inposterum ex Matte Vra eum animum addat, quo tanta plurimorum desiderio et tot laboribus parta tranquillitas constans et perpetua cum maximo totius christiani populi commodo esse possit, suaeque pie, feliciter et secure vicina regna et ditiones tota denique christiana respublica post tot bellorum tempestates optata tandem pace cum immortali Mattis Vrae in omnem posteritatem memoria perfrui possit. Ego qui nihil unquam carius, quam christiani populi, hujusque gentis meae tranquillitatem habui, atque propterea fateri etiam cogor cum maximo meo damno et incommodo, mihi cedendam fuisse, tamen ut Matti Vrae sincerissime animi mei affectum, totique orbi voluntatem meam erga pacis negotium singularem demonstrarem: ea agi, quibus et Mattem Vram benigne contentam reddidi et haec bellorum mala cum maximo hujus afflictici populi bono praecaveri possit. Daturus inposterum etiam operam, me in minimis quidem quoque foederum punctis ex parte mea quicunque desiderari, sed ea omnia sancte et absque omni defectu observari possint, item a partibus etiam Mattis Vrae expectaturus. Sed qui

his jam auctore bono deo perfectis pacem cum Turcarum imperatore in suspenso adhuc relictam esse videam, praetermittere haud potui, quin Mattem Vram rogatam hac de re vellem, ut in ea quoque quamprimum concludenda paternum erga hunc populum suum affectum declarare dignetur. Cum praesertim intelligem numerosum Turcarum exercitum in campum Pesthiensem, cogi aliasque non contemnendas praeparationes fieri. Quae res ne in majus aliquot periculum erumpat, merito summa cura opportunissimis pacis mediis praecaveri debet, alias enim et me in maximo discrimine versari et ditiones Mattis Vrae apertissimis periculis exponi necesse foret. Quae omnia cum Mattem Vram consideraturam sperem, ita benigne suis etiam consulturam nihil dubito. Ceterum cum jam ab aliquo tempore dilectissima mea conjuge viduatus vixerim, habita et personae meae ratione et certissimis rationibus ductus de quaerenda terisoria, cogitare in animum induxi, quo nomine cum certos ex meis ad partes Romani imperii, aliaque christianorum principum regna dimittebim, ut sincerissime in omnibus animi mei voluntas erga Mattem Vram testata reddi possit, inprimis eidem haec significanda volui, insuper etiam rogas, ut pro securiori in eorum statu et itinere caesareas et regias suas salvipassus litteras per hunc ea de causa ad Majestatem Vestram internuntium meum transmittere dignetur. Rem gratissimam voluntatis meae officiis demerendam Mattas Vestra hac re factura. Cui post oblata omnis sincerissimi affectus mei simbola vitam felicem et diuturnam, tranquillum et florens regnum et imperium exopto. Datae Cassoviae Maii 29. 1624.

Mattis Vrae Caes. et Regiae

servitor et studiosissimus

atque devotissimus

Gabriel.

(Egykorú másolata a müncheni udv. könyvtárban Collectio Cameraria 53. sz.)

CLXIII. 1624. máj. 30.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Mivelhogy mostan az kassai házunknál bizonyos és szükséges épületeket kell kezdetnünk, Ványay Illyés hívünk és perceptorunk az hol most szálláson vagyon, semmiképpen nem maradhat az építésnek continuálása miatt; kinek jobb és alkalmasab szállásról prospiciálni akarván kegyelmességünkéből, az Taiffel György (ki az napokban megholt) házáat rendeltük egy bizonyos ideig szállásul. Hagyjuk azért és parancsoljuk is Hűségteknek kglmesen, hogy az város szállásosz-

tóját mindjárt bocsássa az megnevezett házhoz Hűségtek, és felülmegirt hívünknek az mi kglmes rendelésünk szerint bizonyos ideig való szállásul assignáltassa, úgy hogy egész familiájának lehessen illendő és elegendő helye annál az háznál. Quibus stb. Secus non facturi. Datum in civ. nra Thokajiensi die 30. Maii ao dni 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 3. Junii ao 1624. Mich. Wass m. p.

(Eredeti Kassa vár. ltárában.)

CLXIV. 1624. j u n. 14.

Gabriel stb. Opoliae Ratiboriaeque dux.

Illustris ac magce comes, nobis honorande. Az Kegd Galgóczról huszonhetedik Maii maga szolgálja által nekünk irt levelét tegnapi napon vöttük, és azt megolvastván, írását megértettük. Az mi azért illeti az resignatióra való commissiónak exequutióját, tudván az ő fölgével való védekezésünköt, arra nekünk ezelőtt is gondunk volt és arról Kegdet tudósítani el sem mulattuk. Itéljük is, hogy eddig császárhoz is ő fölgéhez bocsátott internunciusinktól Kegd abbeli akaratunkot megértette. Mely commissióinak elrendölt módja felől, noha immár böcsületes híveinket Monaki Miklóst és Bornemisza Jánost commisariusinkot elbocsátván, az szerint, az mint Kegdet levelünk és internunciusunk által tudósítottuk, instructiót is adtunk volt nekik. Mindazáltal értvén Kegdnek leveléből ebbeli tetszését, hogy úgy itéli alkotmatosbna, hogy az resignatiót az végeken kezdjék el, mi is abban semmi ellent nem tartunk, hanem valamikor az ő fölge commissariusi alá érkeznek, az szerint peragáltatjuk az resignatiót. Mely dolog felől commissariususinknak mindjárt parancsoltunk is. Kévántatik azért, hogy Kegd az megnevezett commissariusinkot mindjárt tudósítsa az ő fölge commissariusinak aláérkezések felől, hogy így mind menéseket ahozképest tudják rendőlni, mind penig magokat tudják mihez accomodálni. Evvel minden jóakaratunkot ajánlván Kegdnek, éltesse isten jó egészségben sokáiglan Kegdet. Datum ex arce nostra Waradiensi die decima quarta mensis Junii anno dni 1624.

benevolus

Gabriel.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXV. 1624. j u l. 19.

Prudentes ac circumspecti dni et amici nobis honorandi.
Salutem et paratissimam nostri commendationem.

Az mi kegyelmes urunk ő felge mint csendesíté le az sok kimondhatatlan kárral járó hadakozást az nemes Magyarország és római császár ő felgével, tudjuk nyilván vagyon Kegteknél, kinek effectuálása leszen ez mostani resignatiónak idején, bizonyos vármegyéknek és kolcsos városoknak bizonyos helyen, kik között az Kegtek nemes szabad városát is akarván mi általunk az mi kegmes urunk római császár ő felgének resignálni, kívántatik szükségképpen, hogy Kegtek is ahhoz való becsületes személyekkel s attyokfiával Eperjesen jelen legyen ad 23. diem praesentis mensis Julii. Kegteket azért az mi kegmes urunk nevével intjük, hogy az megirt napon és helyen compareáljon Kegtek minden okvetetlen, hogy sem az római császár ő felge commissariusi, sem mi az Kegtek jelen nem léte miatt fogyatkozásban ne legyünk. Isten tartsa jó egészségben Kegteket. Datum Szendrőviae die 19. Julii anno 1624.

Prud. ac Circ. D^{num} V^{rarum}

amici benevoli
Nicolaus Monaki m. p.
et Joannes Bornemisza m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz, két gyűrűpecséttel lepecsételve.

Más kéz: Ad resignationem Eperjessini faciendam principis Transilvaniae commissarii Nicolaus Monaki et Johannes Bornemizza civitatem Leuchoviensem invitant.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CLXVI. 1624. a u g. 30.

Sacra Caesarea Regiaeque Mattas, Domine benignissime.

Licet antea quoque tam per idoneum ad Mattem Vram expeditum nuncium, quam etiam per internuncium ejusdem huc transmissum, quae in rem praesentem maxime necessaria visa fuere, certiozem Mattem Vram reddideram, eidemque intimi sensus mei et syncerissimae voluntatis documenta certissimis rationibus declarata volueram, tamen cum postea etiam ea occurrerint, quae admodum utilia, praesentique rerum statui proficua putaram, praetermittendum haud arbitratus sum, quin Mattem Vram pro meo erga eam omneque nomen christianum affectu certiozem de his redderem, nihil interim addubitans illam, uti praeclarae ejus pietati, caesareaeque et regiae personae convenit,

ea omnia aequi bonique consulturam, eoque pacto sapientissimis et regia magnanimitate plenis iunxit consiliis, omnia praesentis status negotia terminaturam, uti maxime salutaria, totique orbi christiano necessaria hoc tempore remedia requirunt. Cui cum promptissimi affectus mei symbola omni occasione, eo quo par est, candore oblata esse cupiam, nihil superest, quam ut Matti Vrae vitam diuturnam foelices rerum ad vota successus et omnem incolumitatem exoptem. Datum Albae Juliae, die 30. Augusti anno dni 1624.

Caesareae et Regiae Mattis Vrae

studiosissimus ac devotus
servitor

Gabriel m. p.

Külczim: Sacrae Romanorum stb. stb. dno benignissimo. (P. H.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXVII. 1624. a u g. 30.

P. S. Majoris momenti et ponderis discursus nunc omisit sua serenitas, sciens et perspectas habens difficultates plurimas, quae ex longiori bellorum prosecutione emergerunt etiam in ditionibus suae serenitatis. Taedium autem, quo gens Hungarica ad bellandum habet ac desolutionem ejus ex aliis, non est, quod cognoscat, quae omnia videntur discursum principis, de quo meditabatur non nihil impedire, accedente et eo, quod suae caes. Mattis animum maxime ad pacem inclinatum intelligat, et quod suae Matti, ut tandem ditionibus suis tot bellorum cladibus afflictis aliam pacem restituat. Nam si haec impedimenta non essent, considerando modernum statum orientalis imperii, prout intra duas proximas septimanas sua serenitas intellexit negotia. Si modus esset in rebus, longe sane aliter discurrit modo. Sed quia haec altiore consultationem desiderant, illa nec attingit modo, nihilominus egomet ipse necessarium existimarem, ut sua Mattas ea intelligeret, quod commodius sic fieri posset (prout etiam in discursu insertum est) si sua Majestas aliquem fidum et prudentem huc expediret, qui exciperet discursus suae serenitatis et notata suae Matti referret omnia.

Nihilominus de moderno tractatu mandavit sua serenitas per Dnem Vram Rev. suae Matti caesareae intimandum esse. Certo sibi persuasum habeat sua Mattas vezerium Budensem nihil sine praescitu et consilio suae serenitatis facturum, cum nec fieri possit ad rationes in scripto specificatas, etiamsi volet. Itaque sua Mattas tractatum super tali fundamento inchoari faciat, quo Vacium recuperare possit. Eam spem habet sua serenitas, quod si commissarii non tam facile a proposito recesserint,

imo si neque proposituri sunt alia puncta, verum huc firmiter inhaeserint, deo propitio recuperationem (*így*) loci illius effectuabitur. Nam hinc quoque sua serenitas ea media et rationes adinventura est, quibus ad restitutionem vezerium inducat, hic tamen sincerissima correspondentia altum silentium requiritur, ne Turca animadvertat ipsum partes suae Mattis tueri. Imo ait, quodsi ipsum concerneret negotium, non esset illi ingratum, etiamsi conclusio tractatus inchoandi ex hoc anno protraheretur hisce ex rationibus, quod etiamsi Vacium vezerius iste reddere non auderet, prout etiam sine praescitu portae facere non poterit, ibique domi non existente supremo vezerio, sic existimat princeps, quod sine praescitu illius se non resolvent, ut sine armis sua Mattas hisce disturbiis ditiones regni sui recipere posset. Praestaret itaque, si negotium protraheretur, interea de omni statu rei Asiaticae per proprium hominem certo explorare posset sua serenitas, et suam Mattem de omnibus in rei veritate informare pervaleret, ut sic si quid oportuni occasio secum ferret iis sua caesarea Mattas deinceps uti posset pro immortalitate Mattis suae et ingenti beneficio christianitatis. Sin repente tractatus iste pro nunc concludetur, etiamsi postea optimae quaeque occasiones affulserint, uti illis non poterit sua Mattas. Si autem in suspensio manserit et non absconditur tractatus, sed continuabitur, nullum videt inesse periculum, quinimo summum emolumentum, cum nonnisi duo menses supersint, quibus bellum geri possit, facile extrahi possunt, hieme autem usque ad mensem de singulari negotio metuendum non est, etiamsi omnis eorum status optimo loco constitutus foret. Interim pax etiam inposterum concludi poterit, etiamsi Vacium relinquendum esset. Attamen ut misera plebs a depopulatione defendi possit, summe necessarium videtur et requiritur omnino, ut aliqua praeparatio ostentetur hostibus, et ad arcem Lewa, vel ubi oportunius videbitur, officialibus suae Mattis, si non plura saltem quattuor vel quinque millia hominum in oppidum et circum vicinos pagos imponantur, convenientius quidem foret, si in campo castra poni possent, si tantae copiae haberentur, cum paucis autem conveniens non est. Ad Jaurinum si aliqua manus militaris poneretur, summe necessarium esset, hoc pacto et partes illae ab excursionibus tueri possent et quod majus est, tractatus securiorem et utiliorem progressum haberet. Nam quivis tandem et potissimum Turca cum proprio detrimento cum nemine convenit, nisi sit a quo reformidet.

Et iste est discursus suae serenitatis de moderno tractatu.

Aliud etiam est, quod quia moram non patitur, commisit sua serenitas, ut illud quoque inseram. Modernus Tartarorum chamus, quia exacerbatissimus est, si de exercitibus contra se missis triumpharet, vel in sua conditione persisteret, tali namque

instructione demissus est navalis capitaneus, quod animadverteret nullo pacto illum obedire velle, sed armis sese et ditiones suas defendere vellet, subditorum etiam suorum eundem esse animum animadverteret, ne exercitum periclitari faciat, sed bona verba illi offerret, eumque in officio relinquat, ad imperatoris fidelitatem eum obliget per tractatum, et hunc chamum iterum reducat; dico itaque quocumque tandem modo negotium moderni chami succederet, dummodo suo in loco persisteret. Videretur suae serenitati, ut sua Mattas regem Poloniae requiret, quatenus institueret aliquem tractatum cum isto chamo Tartarorum, qui quidem tractatus valde caute habendus esset, eumque fortassis absque suae serenitatis censura vix exordiri possent, parata esset sua serenitas suam Mattem caes. et regem Poloniae informare et edocere, quo pacto tractatus ille inchoandus esset, dummodo animum ipsorum ad hoc cognosceret, non foret hoc negotium inutile sua Mattas certo sibi persuadeat. Si chamus Tartarorum a Turca avelli et inimicus ejus effici posset, quod sperat sua serenitas facillime et nunc effectuari posse, nam etiamsi iste in sua conditione et officio relinquatur, pro nunc contra quem exercitum duxerant, non tamen illis fidet imposterum, sed semper metuet sibi ab iis, et sic si a sui Matte rege Poloniae animationem aliquam habere posset de sui permansione, nihil sua serenitas dubitat, quin facile a Turca avellere non possemus.

Haec voluit sua serenitas dnus meus clementissimus suae Matti sacrae lucidius per me intimare, quem discursum ex minuta propria sua manu conscripta descriptum Dni Vrae R. inclusi, quibus intellectis, quid sua Mattas factura sit, stabit in arbitrio clementissimo suae Mattis, volens hac occasione suae serenitatis specimen sua serenitas declarare coram sua Matte sacr. Quod etiamsi suae Matti displicuerit, ne tamen sinistram opinionem incurrat, merito rogat sua serenitas. In reliquo optime valeat Dnatio Vra R. Albae Juliae 30. Augusti 1624.

Ill. et R. D^{nis} Vrae

addictissimus et paratissimus servitor frater
Stephanus Kouachóchy.

Kivül: Transumptum postscriptarum Stephani Kouachóchy cancellarii principis Transylvaniae ad electum episcopum Vaciensem Stephanum Sennyey.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXVIII. 1624. sept. 1.

Gabriel stb. Oppoliae Ratiboriaeque dux.

Prudens ac circumspecte fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az mely német képviső vagy az Hűségtek

városában, hagyjuk s parancsoljuk is serio Hűségednek, azt mindjárást instrumentomival egyetemben küldje Fejérvárra. Nec secus factururus. Datum in oppido nostro Szeredahely die 1. Septembris anno 1614.

Gabriel m. p.

Külczim: Prudenti ac circumspecto Stephano Radnóthy, iudici primario civitatis nostrae Colosvariensis etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. III. Nro. 235.)

CLXIX. 1624. sept. 22.

Sacra Caesarea et Regia Mattas, domine benignissime.

Litterae Mattis Vrae caesareae 24. mensis Maii Viennae emanatae 17. Septembris sunt nobis Coronae redditae, quibus ut pupillorum splis ac magnifici quondam comitis Georgii Drugett de Homonna etc. bona juraque possessionaria simulcum universis litteralibus instrumentis, vigore transactionis Viennae habitae et conclusae restituantur, singulariter requirimur. Eas nos debito accepimus honore nihilque studiosius egimus, quam ut desiderio Mattis Vrae caes. foret satisfactum, ut cumulate satisfactum arbitramur. Nam antequam familiares praelibatorum pupillorum Mattis Vrae caes. litteras nobis reddidissent, bona eorum prae manibus nostris habita, per commissarios nostros resignata et restituta fuere, quemadmodum etiam reliquorum, quorum bona prae manibus nostris exstitere. Id Mattas Vra caes. persuasum sibi habeat, volumus nulla magis in re, tranquillitate parta desudasse, quam ut initae transactionis articuli debito effectui demandarentur, quin et deinceps nihil studiosius acturum, quam ut sacrum hoc diploma inter nos conclusum, inviolate observetur. Ad instrumenta litteraria quod attinet, demandavimus spectabili ac magnifico Georgio Rakoczy de Felseő-Vadasz comiti comitatus Borsodiensis et consiliario nostro etc. serio, ut si quas bona Homonnaiana concernentes litteras haberet, illas confestim restituat. Nos eas solum, quae honorum Terebesinorum jura continent, eo quod bona illa fiscum proprie concernunt, in archivum Scepusiense reponi jussimus. Eidem Matti Vrae caes. in reliquo diuturnam vitam et longam prosperitatem exoptamus. Datum in civitate nostra Segesvar die 22. Septembris anno dni 1624.

Sacrae Mattis Vrae caes.

servitor studiosissimus ac devotus
Gabriel.

Külczim: Sacrae Romanorum stb. stb. domino benignissimo.

(P. II.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXX. 1624. okt. 4.

Gabriel stb. Oppuliae Ratiboriaeque dux etc.

Egregii, Nobiles ac Strenui, nobis grati.

Szendrőben, hogy oly nyilván való latrok lakjanak jó vitézek, eddig nem tudtuk, nem is remélettük az ott való vitézlő rend felől, hogy közülök mihozzánk ily számosan enyin találtassanak háládatlanok, sőt mások ellen is emberinknek segítségül való lételeket gondolhattuk volna, de az dolog sokkal külömben esett. Nyilván vagyon mindnyájatokkal, az mult napokban bizonyos summa pénzünket, mikoron Kassáról ott való főkapitánunk Korláth uram megindította volna egynehány lovast rendelvén az pénz mellé, szenderei vicekapitán eleiben küldött pénzünknek és az ország útján egyik szekérről tizenhatsz ezer 375 forintunkat eltolvajolván, Szendrőben bevitték és ott osztották fel, Roskováninak is részt adván belőle, annakfelette négy áros töröktől ötezer egynehány száz forintot, maguk közül egyiket ugyanott megölték, másikat az útban, ketteit Szendrőben bevévén, hogy már Fülökben küldik, azokat is az útban levágták. Csudálkozunk rajtatok jó vitézek, kik abban az helyben becsületes jó hirt, nevet viseltetek eddig, micsoda elmétől viseltettek és hova gondolkodtok, hogy csak oly könnyen szenvedtétek el e hallatlan latorságot és miért nem jutott eszetekben, ki ellen cselekedtek ezt azok az latrok, hogy nem gondoltátok meg, hogy becsületünk mellett mi tavaly is nagy dolgot próbáltunk meg, miért nem jutott eszetekben, hogy az szent békesség ellen való cselekedet az, császárnak ő felségének hitét, méltóságát sértették meg azok az latrok? Mindjárt mihelyt bementek az pénzzel, vicekapitánokat requirálnotok kellett volna megfogások, az pénz elvétele, visszaküldése felől, melyet ha nem cselekedett volna, magatoknak kellett volna az latrokat megfognotok, az pénzt tőlök kivenni és visszaküldnetek. Ha ezt cselekedtétek volna, elhittük császár ő felge is kegmesen vötte volna töletek, mert tudjuk bizonyosan, hogy nem ő felge engedett Roskováninak ilyen latorságra szabadságot, magatokat ártatlanoknak pronunciálhattátok volna és minden kártól, veszedelemtől megoltalmazhattátok volna, az szent békességnek felhomlására semmi ok nem adatott volna. De mivel elhallgattátok és oly könnyen szenvedtétek köztetek az latrokat pénzünkkel bemenni, láttattok magatok is részszerint vétkeseknek lenni, mely injuriánkat méltán ulciscálhatnánk defacto, de hogy az szent békességnek megtartásán való igyekezetünk ez világnál constáljon, nem akarunk hertelenkedni, hanem ő felségét requiráljuk felőle, mai napon expedáltuk postánkat Bécsben, minden jó magaviselését az ott való vicekapitánnak ő felgének megirtuk. Interim magatokat is akarunk ez írásunkkal requirálni, ne mondhattátok, hogy

meg nem találtunk levelünkkel. Intünk kegyesen fejenként minden rendet, valakik Szenderőben laktok, hogy az mi pénzünket együtt az törökök pénzével öszvekeressétek, bizonyos atyátokfiai által Kassában küldjétek, az latrokat törvényre megfogjátok, melyet ha cselekedendők lesztek, minden veszedelmet magatokról elfordéthatok, ha pedig elhallgatjátok mint eddig, mi reánk ne vessetek, ha mi veszedelem mind künn való járástokban s mind lakó helyetekben talál; bizonyosan elhigyjétek, magunk személyében meglátogatunk benneteket, úgy pedig mint minden irgalmasság nélkül való ellenség, nem kedvezünk semmi rendnek, mindeneket szabályára hányatunk személyválogatás nélkül, az várost többől kiégettettjük, még megépíteni sem engedjük, hogy azután latroknak barlangja, fészke ne lehessen. Válasszatok ez kettő közzül és itéljétek meg, ha az latroknak-e jobb kedveznetek, avagy magatok életével együtt az szent békességet megoltalmaznotok s helyére állatnotok. Ezeket akarók értésekre adnunk és levelünkre választ várunk tőletek. Quibus alias bene propensi manemus. Datum 4. die Octobris anno dni 1624. in civitate nostra Alba Julia etc.

Gabriel m. p.

Külczim: Egregiis, Nobilibus ac Strenuis, vicecapitaneis, caeterisque utrinque ordinis praesidiariis ac universitati Nobilium, caeterorumque inhabitatorum oppidi Zendrcöviensis etc. nobis gratis etc. Borsod. (P. H.)
(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXXI. 1624. novemb. 3.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Nemzetes hívünk, tanácsunk és Erdélyországunkbeli ítélőmesterünk, Kolosváratt lakó Kassai István adá értésünkre alázatosan, hogy Kassán lakó Mayer Györgynek adott volt ezelőtt való napokban bizonyos számú ökröket bizonyos megfizető terminus napig hitelbe, melyről elegendő obligatoriát is adott Kassay Istvánnak. Mely terminus már régen elmulván, mindeddig is Mayer György meg nem fizetett. Melyre képest, hogy javaiból Hűségtekkel az obligatoria szerént satisfactiót impendáltatnánk, alázatosan könyörge. Mivel azért az liquidum debitumokról az obligatoriák tenora szerént de jure satisfactio impendáltathatik: Hűségteknek serio hagyjuk és parancsoljuk, ez levelünk látván, mingyárast az Mayer György Kassay Istvánnak adott obligatoriája szerént, ante alios omnes et quoslibet creditores minden továbbá való halasztás nélkül az Mayer György bécsi marháiból, melyeket ugyan az Kassay István ökreinek árrával vásárlott, et iis forte non sufficientibus, egyéb minden javaiból is Kassay Istvánnak plenaria satisfactiót impen-

dálatván Hűségtek, adja azt Kassay István arra bocsátott embe-
rének kezében, többé ezért minket requirálni ne kellessék. Secus
non facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 3. Novem-
bris a. d. 1624.

Gabriel m. p.

Bethlen saját kezével: P. S. Megjövendőltük vala annak az
tökéletlen inasnak, hogy nem kerülheti el jövőendőben is az akasztó-
fát, avagy tisztességes elveszését, aligha rajta nem fog teljesedni.
Ez jámbor főembert Hűségtek contentáltassa javaiból, ha vagyon
miből. Károli Mihályt defraudálta 110 ökörrel s többeket is.

Külczim: Prudentibus et circumspectis judici stb. Cassoviensi stb. stb.
Exhibitae 15. Novembris 1624.

(Eredetije Kassa város ltárában.)

CLXXII. 1624. deczemb. 5.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Noha böcsületes hívünket,
az nemzetes Korláth Istvánt tanácsunkat, az generalisságnak
súlyos tisztitül és fáradságátul sok rendbeli törekedésére és esede-
zésére (melyre fölötte nehezen accedáltunk) megmentettük, mind-
azonáltal oly dispositióval szabadítottuk el, hogy generalisunk
mellett fő tanácsunk levén continue Kassán resideáljon. Úgy értjük
peniglen, hogy az mely szállása ez ideig volt, abból Szegedi Mihál
és István kiszállítani akarnák, nemcsak maga személyének, hanem
az mi méltóságunknak is nyilván való gyalázatjára, holott az mi
szolgálatunknak köteleességétől fel nem szabadítottatott. Intjük
annakokáért Hűségteket, sőt hagyjuk és parancsoljuk is serio,
hogy megnevezett hívünket és tanácsunkat az előbbeni szállásában
semmibe megháborítani ne engedje, sőt annak békességes lakásá-
ban megtartsa, mert böcsületünket mindenben meg akarjuk ortal-
maznunk. Secus itaque non facturi. Datum in civitate nostra
Nagy-Bánya, die 5. Decembris anno 1624.

Gabriel m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis judici primario stb. Casso-
viensis stb.

Exhibitae 1. Januarii 1625.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CLXXIII. 1625. január 2.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Akarván császár ő felségének
tokaji borainkból kedveskednünk, megparancsoltuk ott való gond-
viselőnknek, hogy ötven számú borokat szállíttasson Günczre, és

az göncziek Kassára. Intjük annakokáért Hűségteket kglmesen, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, hogy az göncziekkal jó correspondenciában lévén kész szekerekkel várja Hűségtek, hogy mihelyen az megnevezett borokkal oda érkeznek, mindjárt felrakatván fogatkozás nélkül jó gondviselés alatt szállíttathassa Eperjesre Hűségtek. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 2. mensis Januarii ao dni 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.

(Eredetije Kassa város ltárában.)

CLXXIV. 1625. febr. 20.

Gabriel dei gratia sacri Romani imperii et Traussylvaniae princeps stb.

Noha mindeneknél nyilván vagyon, hogy az ökrökkel, lovakkal való kereskedést és azoknak országunkból, birodalmunkból való kihajtásokat viteleket igen severe interdicáltuk, mindazáltal úgy adatik értésünkre, hogy némely emberek az mi interdictumunkkal nem gondolván, az ökröknek, lovakkal kereskedésre való gyűjtésétől meg nem szűnnek, hanem azokkal alattomban is kereskednek; mely parancsolatunk ellen való contumatiájokat nem akarván elszenvedni, bocsátottuk ki vitézlő hívünket háromszéki fő királybíránkat az nemzetes Dániel Mihályt teljes autoritással, hogy valahol afféle kereskedésre gyűjtött marhákat találhat, akár uraké, akár nemes embereké és egyáltalában akár mi rendbéli embereké legyenek azok, de ez levelünknek vigorával mindgyárást confiscálja és Fogarasban hajtassa. Azért birodalminkban levő akár mi renden állapotban levőknek hadjuk s parancsoljuk is serio, hogy az ökrökkel, lovakkal való kereskedéstől supersedeáljanak; sőt ha kiknek kereskedésre gyűjtött marháit valahol az megnevezett Dániel Mihály találhatja, és mi számunkra confiscálni akarja, senki semmi úton ellene állani, resistálni ne merészeljen, mert semmiképpen büntetés nélkül el nem szenvedgyük. Dániel Mihály is pedig ez parancsolatunkban kedvezés, barátság nélkül eljárjon, és mind afféle marhát Fogarasban hajtasson. Secus non facturus. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum in civitate nostra Alba Julia die vigesima Februarii anno dni millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovachóczy m. p.

(P. H.) cancellarius.

(Eredetije pápens levél alakban, charta transversa, a nagy fejedelmi pecséttel a Bonis család ltárában.)

CLXXV. 1625. február. 21.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb.

Exhibitor praesentium fidelis noster providus Christophorus Girlach concivis liberae et regiae civitatis nostrae Cassoviensis, nobis humiliter requisitis exposuit. Qualiter dum superioribus temporibus eidem exponenti cum circumspecto quondam Friderico Pobst cive et negotiatore istius civitatis vestrae Leuchoviensis, ratione certae cuiusdam pecuniarum summae a strenuo olim Antonio Roll, ad ipsum exponentem, ut naturalis nepotis ipsius maritum et legitimum haeredem, jure divisionario alias spectantis, sed per dictum Fridericum Pobst, ipsius Anthonii Roll generum, mox a morte ipsius clam ad se receptae fraudulenterque detentae et sibi appropriatae, causa quaedam et litis differentia intercessisset, ipse Fridericus Pobst, coram certis iudicibus ad amicabilem certamque cum ipso exponente compositionem se provocans, ponderosisque verborum ligamentis adstringens, illum quem deinceps cum ipso exponente, in honestorum utrinque virorum praesentia fecerat concluderatque contractum, neque ipse adhuc vivus, neque ipso iam mortuo, relictorum orphanorum eiusdem tutores, debito hactenus complevisset effectum, prout id ipsum recusarent etiam de praesenti, in praejudicium et damnum ipsius exponentis manifestum. Cum autem ipsam justitiam communemque aequitatem nemini omnino fidelium nostrorum subditorum, a quopiam subtrahendam velimus: vos hisce nostris benigne hortamur, quatenus acceptis praesentibus, mox et defacto illud, quod vigore compositionariae suae obligationis saepe nominatus Fridericus Pobst, huic nostro exponenti deponendum persolvendumque tam voce, quam scripto promiserat debitum, per praefatos orphanorum tutores, sive alios quorum interest, ipsi Christophoro Girlach absque omni defectu persolvi atque deponi modis omnibus curetis. Ne si forte benigna haec admonitio nostra nihil apud vos effecerit, ipseque exponens evidenti suo damno percussus, nos secundo hac de re necessum habuerit requirere, ut per alia quaedam media ipsi exponenti super omnibus etiam antea superinde agitatibus iuribus suis plenarie satis fiat, a nobis procurandum sit. Hac itaque in re et nostra admonitione benignae, et communis quoque justitiae respectu, secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 21. mensis Februarii, anno 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CLXXVI. 1625. márcz. 4.

Serenissime Princeps stb.

Cum illud semper in votis habuerimus, ut singularis affectus nostri erga Serenitatem Vestram argumenta, quavis occasione testata redderemus; nacti hoc etiam tempore in eam rem oportunitatem, praetermittendum haud putavimus, quin hisce nostris Serenitatem Vestram salutandam vellemus, huicque praesentium latori excellenti Veichardo Sculteto medico aulae nostrae ordinario quaedam Vestrae Serenitati referenda in commissis daremus. Cujus verbis quidquid nomine nostro retulerit, uti indubiam fidem Vestra Serenitas ut adhibeat, eandem rogamus, ita omnis synceri et amicissimi affectus nostri signa deferentes, eidem vitam felicem et rerum omnium ad vota successus comprecamur. Datum in civitate nostra Segesvár, die 4. mensis Martii anno domini 1625.

Serenitatis Vestrae

amicus et uti frater studiosissimus

Gabriel m. p.

Külczim: Serenissimo principi Domino Georgio Wilhelmo, Marchioni Brandenburgico, Sacri Romani Imperii Archicamerario et Principi Electori, Prussiae, Juliaci, Cliviae, Montium, Stettini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque, nec non in Sylesia, Crosnae, Carnoviaeque Duci, Burggravio Norimbergensi, Principi Rugiae, Comiti Marchiae et Ravenspergii, et Domino in Ravenstein etc. amico uti fratri nostro charissimo.

(Eredetije a berlíni állami titkos levéltárban.)

CLXXVII. 1625. márcz. 20.

Illustr. et Mag^{ce} nobis benevole stb.

Quae de singulari nostro erga christianissimum regem affectu, sincerique studii voluntate eadem hactenus etiam satis abunde perspecta habuit, ea cum uberius omni occasione declaranda velimus, praetermittendum haud putavimus, quin per praesentium latorem summum legatum nostrum, hoc tempore ad aulam Ottomannicam expeditum, generosum Joannem Gaspar de Giala-Kutha, aulae nostrae praefectum, et capitaneum sedis Siculicalis Marus, fidelem nobis dilectum, tandem hisce salutandam visitandamque susciperemus; requirentes insuper, ut quicquid nomine nostro dictus legatus noster eidem retulerit, verbis ejus in omnibus indubiam fidem adhibendam, benevolumque erga nos affectum suum, si qua in te necesse fuerit, declarandum velit. Factura rem desiderio nostro cumprimis gratam, et statui suo non inidoneam. Cui de reliquo omnis propensae voluntatis nostrae

argumenta deferentes, vitam etiam felicem comprecamur. Datum ex arce nostra Fogaras, die 20. Martii anno dñi 1625.

Ejusdem D. V.

amicus benevolus

Gabriel m. p.

(Ered. Páris, Collection Godefroy Portf. 269.)

CLXXVIII. 1625. márcz. 30.

Illustr. et Mag^{ce} nobis benevole stb.

Binarum illius literarum, quas ad nos mense Februario hujus anni dandas voluerat. cum unae per residentem nostrum in aula Turcica, aliae per certum hominem ad nos transmissum cum fide redditae nobis fuerint, ex iis et praesentis negotii statum, et christianissimi regis heroica et plena magnanimitatis instituta abunde intelleximus. Quae cum merito semper magni aestimemus, tantique regis tam propensae erga nos voluntatis studium, eo quo par est affectu suscipiendum velimus, eo majori erga Mattem ejus affectu ducimur, quod tantae personae legatum nobiscum animi sui sensa negotiique tam ardui consilia conferentem perspiciamus. Quod cum aequum etiam sit, regisque christianissimi voluntati consonum illud arbitremur, gratissimum nobis factura erit, si in posterum quoque eo candore negotia communicanda, nosque de omni rerum statu certiores reddendos haud praetermittet, cum praesertim illud certo sibi ut persuasum habeat aequum est, nos, quicquid studii, quicquid voluntatis erga christianissimum regem proficisci a nobis unquam poterit, nihil praetermissuros esse, quo illud cumulate omni occasione testatum reddi possimus. Reliqua cum legato nostro Constantinopolim jam expedito fusius eidem referenda in mandatis dederimus, totiusque rei praesentis seriem cum ea communicandam commiserimus, nihil dubitamus, quin omnia in rem necessaria ab eodem intellectura sit. Reliquum est ut omnis propensae voluntatis nostrae studia erga eam def...; intercessionem etiam ejus pro parte fidelis nostri Francisci Bornemisza (qui jam Constantinopolim dimissus est) tantum ponderis apud nos habituram esse sciat, ut is non frustra tantae personae intercessionem fuisse agnoscat, quam divinae protectioni commendamus, omnemque felicitatem fidem comprecamur. Datum in arce nostra Fogaras, die 30. Martii ao dñi 1625.

Dñis Vrae

amicus benevolus

Gabriel m. p.

(Ered. Páris, Collection Godefroy Portf. 269.)

CLXXIX. 1625. máj. 25.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Saludem stb. Ez napok alatt itt fejevári városunkban egy boszorkány asszonyt megfogatván, és per torturam az examenre vonatván, a több helyeken levő boszorkányok között vallott ott Kassán Lakatos utcában Stregely Andrásnéra is, hogy efféle boszorkányosságban felette igen fő volna. Nem akarván azért olyan gonosz istentelen személyt sehol bírdalmunkban büntetés nélkül elszenvedni: Hűségteknek igen serio hagyjuk és parancsoljuk is ez megnevezett gonosz személyt mindjárt megfogatván, jó custodia alatt küldje be Fejérvárra serio reá vigyázatván, hogy el ne szaladjon. Secus non facturi. Datum Albae Juliae, die 25. mensis Maii ao 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.*Alatta*: Exhibitae die 19. Januarii ao 1625. M. Wass m. p.

(Eredeti Kassa város ltárában.)

CLXXX. 1625. jún. 17.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Tegnap napon adaték meg az Hűségtek levele, melyben az pénzverő háznak árendálása felől alázatos könyörgése által requirál bennünket. Mivel azért ennek-előtte is atyai kötelességünkben meg nem fogyatkoztattuk, ezután is azon fejedelni gratiánkat Hűségtekre terjesztenünk, és kívánságokra járulnunk el nem mulatjuk. Noha pedig vadnak egyebek is, kik az pénzverő házat akarnák árendálni, sollicitálnak s nem kevés hasznót is ígérnek, mindazonáltal ha ebből is klmességünket megtapasztalja, azokat hátrahagyván, készek vagyunk Hűségtekkel transigálnunk és Hűségteknek conferálnunk. Kívántatik azért, hogy késedelem nélkül cum plenipotentialibus atyjokfiát elegedendő instructióval beküldeni az ki Hűségtek nevével pleuarie velünk transigáljon, ne késlelje. mivel alkalmas ideje, hogy az római császárral ő fgével tractálunk az pénznek állapátja felől, és ennek-utána jó pénzt is veretünk. Hogy pediglen hozzánk jövőndő atyjokfia bátorságosban útját prosequálhassa, salvus conductusunkat is megküldöttük. Quibus stb. Datum Albae Juliae, die 17. Junii, a. d. 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a kassai tanácsnak szokott.*Exhibitae* 21. Junii 1625.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CLXXXI. 1625. j u l. 14.

Illustri ac mag^{co} stb. Philippo de Harley Baroni de Césy.

Gabriel dei gratia stb.

Illustris ac mag^{ce} nobis benevole. L^{rae} Illustr. ac Mag.

Duis V^{rae} proxime elucubratae, sunt nobis redditae, quae longe fuere gratissime praesertim quod et statum rerum nunc decurritum iudicarint, et synceri animi in nos sui affectum prona oblatione declararint. Quibus omnibus fuse cognitis et perspectis nihil habuimus antiquius, quam ut nos resolvendo de singulis eandem informaremus, eaque per oratorem nostrum continuum referenda curaremus, cui ut studiose illa effectui mancipet, clementer demandavimus. Quare ut et relationi ejus fidem habeat, et quam hactenus erga nos continuavit propensionem, etiam deinceps conservando augeat. eandemque rogatam volumus. Cui de caetero omnis benigni studii n^{ri} argumenta etiam deferimus. Datum in civitate n^{ra} Marosvasarhely, die 14. mensis Julii a. d. 1625.

Ill. D. V^{rae}

benevolus

Gabriel m. p.

(Ered. Páris Coll. Godefroy Portf. 266.)

CLXXXII. 1625. j u l. 31.

Gabriel stb.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Mivel fiscusunknak bizonyos causáinak discussióját halasztottuk volt bizonyos okokból Kolosvárra való menetelünkre ad 22. Augusti, hogy ott hites assessorainkkal közönségesképpen kimenetelünk előtt decidáltatnók: Hűségednek annakokáért hagyjuk, sőt parancsoljuk is kegyelmesen, az megirt napon és helyen okvetlen legyen jelen, hogy a minemű causausok compareálnak, Hűséged is értelmét adiciálván lehessen finalis decisiójok táblai assessorink előtt. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Julia, die ultima mensis Julii anno domini 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas stb.

(Eredetije fejedemi nagypecséttel lezárva a Bonis cs. ltárában.)

CLXXXIII. 1625. a u g. 24.

Sacra Romanorum imp. regiaeque Mtas due benignissime.

Internuntius Mtis Vrae egr. Georgius Hozzutóthi, cum Albam Juliam 20. die praesentis Neostadio venisset, postridie in colloquium admissus, et mandata diligentissime exposuit, et literas reddidit, quas cum magna auiimi promptitudine tum summa volup-tate excepi ac perlegi. Grates Mti Vrae ago, quod pro innata sua

imperatoria benignitate munificentiae suae radiis me investiverit, ac hoc eminentiae titulo insigniverit, daturus certe operam, ut uberiores aliquando huius suae in me effusae propensionis fructus reponam, id persuasum cupiens, nihil desiderari me passurum, quidquid vel ad dignitatem vel ornamentum augusti domus suae futurum animadvertens. Super delectu militis in ditionibus meis habendo, quanquam annuiturum promoturumque me priori inter-nuncio declaraveram, nihilominus ut mea etiam erga Mtem Vram observantiae et obsequii indicia eluceant, non solum lubens desti-navi, verum in mandatis quoque generali ditionum mearum capi-taneo dedi, ut liberam destinatis ad hanc provinciam Mtis Vrae officialibus ubivis locorum facultatem largiantur, ac suppetias ferant, literario insuper id publicari instrumento jussi. Insinuatio-nem cusionis monetae ad meliorem ligam revocandae, Mti Vrae placuisse, ac ordinationes pro communi bono ac mutuis inter vicinas gentes commerciis exercendis instituisse lator, et aequum censeo cura id mihi fuisse, ac etiam demandasse, quin ut maturius adulterinae, quibus passim ubique laboratur tolli possint duorum hinc decursu mensium, ut eadem liga, qua ante disturbia in mone-tariis Mtis Vrae regni Hungariae cudebatur, me cudi inchoasse, imo ut caesarea moneta in praetacto regno Hungariae cusa in ditionibus meis ubivis summatur, ususque earum habeatur, publi-cari me curaturum, Mtas Vra certo sciat, non dubitans, praetacto in regno suo idem Mtem Vram observari mandaturam, et com-muni bono corresponsuram. Comitiorum publicatio peroportuna et necessaria mihi visa, mearum quidem ditionum Statibus et Ordinibus iniunctum, ut iuxta veterem regni consuetudinem libere ad ea publici bona ratione habita proficiscantur, eos tamen tardius affuturos aestimo, sero enim diaetales sunt allatae et redditae. De caetero Mti Vrae imp. ac regiae vitam felicem et diuturnam florensque imperium exopto. Datum in civitate mea Alba Julia die 24. Augusti anno 1625.

Mtis Vrae Imp. ac Regiae

servitor et studiosiss. et devotus

Gabriel m. p.

(Eredetije a primási ltárban.)

CLXXXIV. 1625. szept. 14.

Conventio,

Generosi Sigismundi Barcsay de (*üres hely*) facta die 14. Sept. anni 1625.

Habebit ad personam propriam per annum . . . 200 fl.

Item menstruatum ad equos 10 juxta communem consuetam-
que praetorianorum equitum nostrorum solutionem pensionem.

Actum Varadini die et anno praenotatis.

Gabriel m. p.

(P. II.)

Kivül: Anno dni 1625. die 16. mensis Septembris in arce Varad.
Accepit pro prima angaria fl. 50. Item pro solutione menstruali fl. 40.

Alatta: Conventio sac. m. d. Sigismundi Baresai ao 1625.

(Eredeti gróf Kun Géza családi ltárában.)

CLXXXV. 1625. szept. 20.

Gabriel stb.

Illustris ac magnifice nobis benevole.

Paulum Kereszturi de Nagy-Megier, fidelem nobis sincere
dilectum delegatum nrum, certis quibusdam in negotiis nostris, ad
fulgidam Turcarum imperatoris Portam ablegavimus, illique in
commissis dedimus, ut eandem non solum nostro officiose salutet
nomine, verum etiam concredita sibi studiose referat et comme-
moret; quapropter ut praelibatum delegatum nrum et literali vultu
excipiat, et relatis eius fidem adhibeat, et quam hactenus erga nos
continuavit propensionem, eandem deinceps etiam conservando
augeat, desideramus. Certo sibi persuasum habens desiderari in
nobis nihil passuros, quicquid e re ejusdem futurum intellexerimus.
Cui de caetero omnis nri studii argumenta deferimus, felicemque
eandem valere exoptamus. Datum in arce nra Waradiensi, die 20.
Sept a. d. 1625.

Dnis Vrae

amicus

Gabriel m. p.

(Ered. Páris, Coll. Godefroy 269.)

CLXXXVI. 1625. okt. 1.

Domine stb. Sacra stb.

Paucis ante diebus illustris passa Budensis begum Zol-
nokiensem adjunctis eidem primariis quibusdam Turcis, ad me
ablegarat, ac ut juxta constitutiones ad Sittwa-Torok sancitas
et tam in Wiennensi tractatu approbatas ac confirmatas, quam
proximo Strigonii celebrato ratificatas, pagos sub jurisdictione
mea existentes, qui olim tributarii fuerant, reddi eis ac tributa
solvi mandarem, instabat. Cum autem ii pacificationis Zithvatoro-
ciensis articuli sub regimine felicissimae recordationis Rudolphi
imperatoris constituti sint, et inclitum regnum Hungariae concer-
nant, ut Mattem Vram caesaream et regiam regnique status hoc

super postulatum requirant, respondi: quicquid Mattas Vra et regnicolae statuerint, id me approbaturum et executurum. Ea-
 propter magico Melchiori Alaghi de Pacin, comitatus Zempliniensis
 comiti et consiliario meo, ac reverendo Stephano Telekessi prae-
 posito Lelesiensi hanc commissionem imposui, ut Matti Vrae
 caesareae ac reginae fusius referant; quibus ut faciles praebeat
 aures et solita benignitate sua prosequatur, ac relatis eorum fidem
 habeat, quam diligentissime expeto, ac ut publicae tranquillitati
 consultum, hocque eorum postulatum altiori consideratione discus-
 sum velit, rogo; nam si omnes ii pagi eis assignabuntur tributarii,
 potior regni pars jurisdictioni eorum cedit. Cui post oblata omnis
 synceritatis meae symbola, vitam diuturnam et florens imperium
 exopto. Datum in arce Szatthmar, die 1. mensis Octobris, anno
 dñi 1625.

Mattis Vrae Caesarea et Reginae

servitor studiosissimus ac devotus
 Gabriel m. p.

Külczim: Sacrae Romanorum stb. stb. duo benignissimo. (P. II.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CLXXXVII. 1625. október 10.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb.

Fidelis noster mag. Michael Karoly de Nagy-Karoly, comi-
 tatus Zathmariensis supremus comes, et consiliarius noster etc.
 nobis sincere dilectus demisse nobis retulit, se ad curandos filiolos
 suos charissimos, nunc admodum valetudinarios, opera eruditi
 Samuelis Spielenberger. doctoris sive medici civitatis vestrae
 ordinarii summopere indigeret. Cum autem nobis constet eundem
 medicum vestrum brevi in possessione Monak viudemiaram scilicet
 gratia profecturum, vos harum serie benigne hortamur, quatenus
 praeonominato doctori seu medico vestro, ut idem dicti fidelis
 nostri curiam aedesque in praenotato oppido Nagy-Karoly
 existentes accedere, ibidemque diebus aliquot curam filiorum eius
 continuare valeat atque possit, facultatem licentiamque facere
 haud praetermittatis, expleturi ea in re omnimodum voluntatem
 nostram. Quibus in reliquo benigne propensi manemus. Datum
 in arce nostra Munkach, die 10. mensis Octobris, a. d. 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CLXXXVIII. 1625. novemb. 7.

Gabriel dei gratia stb. Prudentes ac circumspecti stb.

Quod supremus ille arbiter ab initio conditi universi humanae naturae sapienter consultum voluerat, ut ortus eius causa incundissima haec vitae societas, quae sanctissimae legis nostrae institutis definita est, fieri posset, illud continuo christiani populi usu mandatorumque diuinorum observatione, a tot retro seculis receptum cum sit, his institutis et clarissimi maximeque gloria principes, et etiam omnis hominum conditio usa, posteritati suae famaeque consulere sibi maxime necessarium existimavit. Eapropter cum nos etiam iam antea, fatis ita volentibus coniuge orbat, posteritati nostrae famaeque desiderio tangeremur, hoc cumprimis faciendum nobis esse putavimus, ut familiae domusque nostrae decori consulendo, principum christianorum necessitudines, arctioresque coniunctiones nobis comparandas iudicaretur. Et quoniam deo, in cuius manu corda principum posita sunt, ita visum sit, ut ser. electorem Brandenburgicum ea de causa requirendum susciperemus, serenissimaeque sororis eius natu minimae matrimonium expeteremus, in eo cum ulterius processum per legatos nostros fuerit, tandemque negotium id deo auspice ita conclusum sit, ut serenissimam principem dnam Catherinam marchionissam Brandenburgicam, Prussiae, Juliae, Cliviae, Montium Sedinorum, Pomeranorum, Cassubiorum, Vandalorum nec non in Silesia Crosnae, Cornoviaeque ducissam, Burgraviam Norimbergensem, Rugiae principem, comitissam, Marcae ex Ravenspergii, Ravenstenii dnam etc. in legitimam thori sociam iuxta ritum almae matris ecclesiae susciperemus, eiusque deductionis ad nos nuptiarum solennitatem, praesentes hic in civitate nostra Cassoviensi ad diem 22. Februarii, anni proxime venturi celebraremus. Easdem benigne requirendas voluimus, ut ad diem iam dictum solennitati nuptiarum nostrarum per certos homines, e sui medio diligendos interesse velint. Rem nobis gratissimam et omni occasione benevolentia et favore nostro demerendam facturi. Quas de coetero bene valere exoptamus. Datum in civitate nostra Cassoviensi, die 7. mensis Novembris, anno domini MDCXXV.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshez.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CLXXXIX. 1625. nov. 9.

Sacra Caesarea Regiaque Mattas, Domine benignissime.

Cum et antiquae familiae ejus, et ipsiusmet etiam generosi Ladislai Kun de Rosaly arcis et praesidii mei Zaccmariensis supremi capitanei merita illud exegissent, ut ampliora etiam favoris

argumenta eum declaranda suscipierem. Eapropter bonorum ejus in ditionibus meis existentium decimas eidem certa in summa inscribendas volui, qui cum benignum etiam Mattis Vrae caesareae et regiae consensum super eo expetat, Mattem Vram rogatam volo, ut respectu intercessionis meae, inscriptionem meam benigno sub consensu confirmandam velit, cum et personam ejus idoneam et eum talem esse agnoscet, qui humillimis obsequiis suis benignitatem Mattis Vrae demereri sciat. Mihi quoque Mattas Vra rem gratissimis officiis meis demerendam factura, si praesertim intercessionem meam coram Vra Matte hujus ponderis esse agnovero. Cui de caetero vitam diuturnam et felicem, prosperissimosque rerum omnium successus exopto. Datum Cassoviae, die 9. Novembris. anno 1625.

Mattis Vrae Caesareae et Regiae

servitor studiosus atque devotus

Gabriel m. p.

Külczim: Sacrae stb. stb. dno stb.

(P. H.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CXC. 1625. nov. 12.

Gabriel stb. Prudentes stb. Salutem stb.

Certas quasdam merces medio fidelis nostri egregii Stephani Hattvani in Polonia ad nostram rationem coemi curavimus, quae versus Bartphaensem civitatem erunt brevi educendae. Super quo amplissimum iudicem et cives diligenter requirimus, ubi eae merces nostrae ad ipsos pervenerint, non praetermittant currubus ordinatis eas Cassoviam ad eius camerae praefectum nostrum confestim expedire, rem gratiose recognoscendam nobis facturi. Quibus stb. Datum in nostra curia Tokaiensi die 12. Novembris anno 1625.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a bártfai tanácshoz.

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

CXCI. 1625. novemb. 19.

Egregii prudentes stb.

Adjon az úristen Kegteknek stb.

Im ő fge parancsolatjából Varannay uramot, varannai harminczadost küldöttük Kegtekhez, hogy valami rezevét (?) úgymint valami 300, ez mellett pisztrángot, kövi halat, rákot, császármadarat, valami szép indemia salátát, és egyébféle újságokat, a mit kaphat Ktek Löcsén pinzünkért, hogyha Ktek ő fge kegyelmességét akarja venni, én is minden jó akarattal leszek Ktekhez. Valami 40 számú ajtóra való pléheket kértem volt, hogy csináltattak volna; doctor uram írja, hogy egynehánya kész, avagy ha kész nem volna,

mingyárt csináltassa meg Ktek, valami egynehány asztalost is küldjön Ktek ide Kassára, valaminemő pínzt kívánnak, olyat adatok nekik munkájokért; az több dolgokat Varannay uramra biztuk, hogy mindent végezzen Ktekekkel. Most megpróbálja ő fge is, az városok közül minemő jó akarattal vagyon ő fgéhez. Isten tartsa meg Kteket nagy jó egészségben. Cassoviae, die 19. Novembris, anno 1625.

Egr. Prudent. et Circumsp. D. V.

servitor amicus

Daniel Bikváry m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CXCII. 1625. november 24.

Prudentes ac circumspecti stb.

Salutem stb. Isten minden jókkal stb.

Minemő előtte való dolgai legyenek az mi klmes urunknak házasságában való celebritásnak mivolta felől, az tudom nyilván vagyon Klteknél, melynek pompájához és exequálandó celebritásához többi között bizonyos feles számú tisztított sisakok is igen szükségesek, és mivel az idő csak előttünk levén, hirtelen itt azoknak mind szerit nem tehetjük, kellett Klteket is requirálnunk, kérvén szeretettel mint kedves atyánkfiait Klteket, hogy ebbeli szükségében ő fgének Kltek is lenne jó akarattal, és ott az Ktek városában levő mesteremberekkel csináltat (*így*) vagy 100 tisztított sisakokat mennél szebb munkával, egyéb munkától megfogván őket; valami az ára leszen, jó pénzül s ott való currens monetául megadják. Effelett penig ebbeli Kltek jó akaratját és kedveskedését mind urunk ő fge gratanter recognoscálja, s mind nagyobb dologban igyekezzük megszolgáltatunk Kltekeknek. Ezen is kérjük Klteket, mivel bizonyos tüzes szerszámoknak reparatiója is kívántatik, hogy az ott való Vaszszerburg János nevű pattantyust küldje alá ide Kassára mingyárást, étele, itala és panasz nélkül való fizetésében semmi hiba nem leszen. Mindezekre igen hamar való választ várjuk Kltekeknek. Isten tartsa jó egészségben Klteket. Cassoviae, die 24. Novembris, 1625.

Prudent. ac Circumsp. D. V.

amicus paratissimus

Franciscus Perenj m. p.

P. S. Hogy Kltek valami gyűrű ökleltre való hasábos német kopjakot is, mennél felesebbet lehet, csináltasson, szeretettel kérjük Klteket.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse város ltárában.)

CXCIH. 1625. decz. 7.

Prudentes stb.

Servitorum stb. Isten minden jókkal stb.

Generalis urammal minap is levelünk által requiráltuk vala Kglmeteket, hogy az ő flge menyegzőjének celebrításához városában levő mesteremberekkel mennél hamarébb csináltatna bizonyos számú tisztított sisakokat és gyűrű öklethez való hasábos német kopjákat, melyre semmi resolúciónk ez ideig nem lévén, Kglmeteket kérem, resolválja hasznoson várakozásunk szerént magát, ő flge is ebbeli Kglmetek jó akaratját gratanter recognoscálja, s mi is megszolgáljuk Kglmeteknek. Kglmeteket kérem ezen is, hogy az tüzes szerszám körül való segítségre küldje alá ide Kassára ott lakó Vaszerburg János nevű pattantyúst, fizetésében semmi hátramaradás nem leszen, de hogy Kglmetek késedelem nélkül elküldje, Kglmeteket mint jóakaró uraimat felette igen kérem, választ várván mindezekre. Isten tartsa jó egészségben Kglmeteket. Cassoviae, die 7. Decembris 1625.

Prud. ac Cir. D. Vrum

servitor et amicus paratissimus

J. Bornemisza m. p.

Külczm : a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse város ltárában.)

CXCIH. 1625. decemb. 12.

Gabriel dei gratia stb.

Fidelibus nostris prudentibus stb.

Látván és értvén mindenfelé az elszenvedhetetlen nagy szükségét, drágaságot, arról minden rendeknek szünetlen való panaszolkodásokat, melyet mindenek csak azelőtt cudált és eddig való garas pénznek tulajdonítanak, akarván klmes atyai gondviseléssel ezeknek az inconvenientiáknak eleit venni, császárral ő fgével való egy értelemből az minemű ligára való öt pénzes, három pénzes garasokat és apró pénzt is most ujobban kassai és nagybányai minczházainkban vertenek és vernek ezután is, annak kibocsátásánál rendeltük klmesen az eddig való garas ususának teljességgel való abrogálását és annihilálását, úgy mindazáltal hogy az Lengyelországban mostan jó réz polturának is semmi ususa ne legyen, senki avval a mi birodalmunkban sub amissione omnium bonorum ne éljen, ne adjon semmit és ne vegyen, hanem az mostan kibocsátandó jó pénzinkkel és arannyal, tallérral éljen, minden egy aranyat két forintban, egy tallért százhuszonöt pénzben számlálván. Ezen dologról most ujobban császárt ő fgét megtaláltatván ő fge megígírte, hogy ez jövőendő újesztendő nap

után mingyárt ő fge is az maga birodalmában ezenféle pénzt jártat, lengyel királyt ő fgét is megtaláltatja felőle, hogy ott is az polturát ezen ligára verjék, és azután az háromféle egy ligára vert pénz egyaránt járjon és így minden kereskedések szabadoson megengedtetnek, de különben magyarországi bort Lengyelországba vinni senkinek szabad nem leszen, hanemha kinek bor kell, jöjjön maga érette. Így azért nem lehetvén az mostan kibocsátandó pénz felől panasz, holott az mint írók mind az három birodalomban el fog járni egyaránt: klsen hagyjuk és serio parancsoljuk minden rendbeli hiveinknek, ez decretumunknak publicálása után eo facto az eddig való garasnak ususát városában, tartományában teljességgel tollálja, abrogálja, és annihilálja, piaczon derék vásárokon ez dolgot proclamáltassa, és publicálja. De az mostan Lengyelországban járó rosz polturát is sub ammissione omnium bonorum senki el ne vegye, se ne éljen véle, hanem csak az mostan kibocsátandó jó pénznek és aranynek, tallérnak legyen az felül megírt mód szerint szabados ususa; minden kereskedő rendek azért szabadoson menjenek, jöjjenek, életeket, nyereségeket keressék, az marhát isten s igazság szerint való árrán adják, azonképen mészárosok, tőzsérek, kenyérrel és mindenféle éléssel kereskedő rendek szabadoson, bizvást, és minden bátorsággal mindent vegyenek, házokban gyűjtsenek, hogy az piaczkok meg ne fogyatkozzanak, és magok is életeket találhassák óránként, mivel jó pénzt adnak mindenért, ki ezután mind az három birodalomban eljár, hogy immár az nagy drágaság, és sok panaszolkodás forduljon jó állapatra. Az község is szabadoson adjon vegyen mindent az mit akar, városokra bizvást bevigye, mivel jó pénzt adnak, az kivel mindenütt élhet. Az eddig való pénzt mindazáltal, hogy inkább az pénz birodalmunkban meg ne fogyatkozzék, senki ez országból ki (ne vigye), mert megengedtük és parancsoltuk nemcsak az tisztviselőknak, hanem minden uri, nemes vitézlő rendeknek is, hogy vigyázzanak, az országból ki s bejáró embereket szorgalmatosan megcirkálják, s ha ki ilyen garast ez országból kivinne, nemcsak az garast, hanem minden nála levő marháját, javait elvegyék, magát megfognák, és az garasnak fele legyen azé, az ki ez ilyenre reá talál, magát pedig az egyéb marhájával és az garasnak hason felével fogva magunkhoz hozzák. Ha kin azért mi esik szófogatatlansága miatt, magának tulajdonítsa; hanem ha kinek ilyen garasa vagyon, vigye az kassai és nagybányai minczházainkban, és onnat mindeneket jó pénzzel mással expediálnak. Secus nulla ratione facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, die decima secunda mensis Decembris, anno millesimo sexcentesimo vigesimo quinto.

Gabriel m. p.

(L. S.)

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CXCv. 1626. január 5.

Nobis amplissime dne amice stb. Salutem stb.

Kölleték Kldet ezen levelemmel megtalálnom, mivel tudom, nyilván vagy on Kldnél urunknak ő fgének tisztességes lakodalmanak napja, ki miatt az épületeknek véghenvitelére az praefigált napig nem kevés mesteremberek kívántatnak; annakokáért esett értésemre, hogy ott az Kltek városában nyolcz asztalosmester vagyon, kiknek szolgálatjok naponként igen kívántatnék. Azért kérem Kldet mint uramat barátomat, hogy Klmed azokat az mesterembereket küldené ide Kassára, hogy annyival inkább végeztethetném el velek az épületeket. Noha az eperjesi város is ott lakozó asztalosmestereket mind ide küldötte, de hogy el nem érkezhettek azok az munkával. Valamit és mire munkálósna, épen szolgálatjokról contentálom, úgy hogy nem fognak utánam panaszkodni. Klmed is parancsoljon énnekem, nagyobb szolgálattal és barátsággal leszek érette. Eltesse isten Kldet jó egészségben. Datum Cassoviae die 5. mensis Januarii a. 1626.

Nobis ampl. Dⁿis V^{rae}

servitor et amicus

D. Belawary m. p.

P. S. Gávai Péter uramat ő klmét urunk ő fge néminemű dolgainak végben vitelének bocsátotta Olomutz felé. Minthogy azért sietséggel kelletik menni, a ki nem kicsin dologban jár, az ő fge tekinteteért legyen Kld ő klnek mind lovak, szekerek dolgából, aszerént gazdálkodásból segítséggel, hogy annyival inkább az ő fge ő klme reá bizott nagy dolgában hamarébb eljárhasson és idő haladék nélkül végben vihesse.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije a löcsei városi levéltárban.)

CXCvi. 1626. jan. 10.

Az úristentől Kgdnek ez újesztendőnek minden részei következőkkel együtt, hogy boldogúl kívánsága szerént megáldassék szüből kívánjuk. Kldnél nyilván vagy on, hogy az úristen akarattjából ő felségétől rendeltetett jegyesünket ez napokban útra indítják, kiért commissariusinkat expediáltuk és utjok Solnára leszen; tudván pedig annak az földnek szük voltát, tartunk attól, hogy egy-egy megszálló helyben elegendő éleést nem találunk kiváltképpen ha idején arról nem prospiciálunk. Annakokáért kényszerítettünk ez levelünket megadó főember szolgálkat expediálnunk a végre, hogy Solnától fogva Löcséig az szálló helyekben éleést szereztesse pénzünkért, de nem levén ismereti azon a földön,

szüksölködünk az Kgd jó akaratja nélkül. Hogyha azért Kgd meg nem bántódik vele, szeretettel kérjük, rendeljen jámbor szolgálai közül arra, kik pénzünkért az Kgd jószágában szerezzenek egy hálásra való élést, kit Kgd ha oda szállíttatni parancsol (mely keveset teszen), Kgd-tól nagy háladással vesszük. Hogy pedig maga el ne maradjon, hanem Kassára együtt az fejedelemasszony-nyal alá jöjjön, felette nagy szeretettel kérjük, mert volnának Kgd-dal egy óráig való beszélgetésink, mely az mostani jó alkal-matossággal meglehetne. Végezetre Szunyog Gáspár jelenté, hogy Kgd-et itt alatt való kevés jószága végett megkeserítették volna, mintha mi Kgd-tól el akarnánk vétetni; igen csudálkoztunk rajta, hogy Kgd elhitte. Kévánjuk azért, hogy olyan ítéletben mi felölünk ne legyen, mert megmondott szavainkat nem szoktuk megváltoztatni, annál inkább Kgd-hez és szerelmessihez való igaz szeretete-tünkben fogyatkozást, az míg mi élünk (s véltük azt) nem talál Kgtek ebben megnyugodjék s ezen dologról Szunyog uram által, bővebben declaráltuk magunkat. Az úristen Kgd-et éltesse és tartsa meg jó egészségben. Albae Juliae, 10. Januarii, 1626.

Kgd igaz jó akarója

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnificae dominae comit. Elyzabethae Czobor de Czobor Szent Mihály, ill^{mi} quondam comitis Georgii Thurzó de Bethlenfalva, alias regni Hungariae palatini etc. relictæ viduæ nobis honorandissimæ.

(Eredetije, mely a külczímen kívül egészen Bethlen Gábor írása a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. No 97.)

CXCVII. 1626. j a n. 18.

Tituli praemissio.

Spectabilis et magnifice vicine nobis.

Kegyelmed levelét, kit 16. Decembris irt minekünk, 15. praesentis mensis adá be szolgálja, melyet megolvastunk és minden részét megértettük. Az mi levelünkre való Kgd resolútiójának haladása semmit nem incommodált, tudjuk Kgd-nek hivataljában való szorgalmát és foglalatosságát. Az rabok elbocsátását váradi vicekapitányunknak ezelőtt egy holnappal megparancsoltuk, kiket tudjuk elszabadított, voltak közel százan; ottben is az kik vol-tanak, többet száznál eliberáltunk. Az keresztyéneknek sanyarga-tásában nem szoktunk uram gyönyörködni, kiket mi nem oly kegyetlenséggel tartatunk, mint az mi hadainkból elfogott néhány szegény legényeket kénzottnak az ő felge vitézi, melyet magok is referálhatnak, ha igazán akarnák (?) megmondani. Ótalmazzon az úristen ennekutána mimagunkat az olyan állapattól, az egész

keresztyénségnek kára, gyalázatja forog abban, mikor egymás vérért ontjuk, országokat pusztítunk, az idegen nemzetnek ellenben sziveket bátorítjuk, örvendeztetjük és birodalmokat erősítjük, ha fejenként egyaránt akarnók, biztonnyal elhiggye Kegd, soha ansa arra többet nem adatnék etc. etc.

Az soproni gyűlésben lött végezéseket az mi illeti, azt mostan nem disputáljuk sem pro sem contra, látjuk az Kegd írásából az ratiókat, melyeket diligenter megolvastván, találánk egynehány punctokat, melyek világos documentomúl lehetnek némely dolgokban. Adná az úristen, lennének mindenek úgy, mint Kegd láttatik írásában érteni, de az dolgoknak naponként való eventusi, és az nielspurgi capitulatióknak violálások az soproni gyűlésben praecise az mi személyünknek authoritásunknak derogamenjére tendáló s emendáltatott némely articulusok contrariumot mutogatnak és bizonyítanak; avagy talán mi nem értjük, mivel mi soha deákúl nem tanoltunk, magyar írásnál egyebet sem tudunk.

Mely dolgok minthogy teljességgel az szent békességgel láttatnak ellenkezni, az mi vékony opinióuk és értelmünk szerint a végre akartuk római császárt ő felségét alázatosan mind azokról requirálni és intercedálni az szegény országok békességének megtartásáért, a mint birodalmunkban való hiveinket ezen dologról tudósítottuk volt, de igazán írjuk, sok idegen hírek, felőlünk való tanácskozások idegenítettenek eddig attól bennünket, az ő felsége imperiomban való meneteli is interveniálván, halasztatta requisitióinkat. Harmadik is vagy on obstaculumúl, kívánatinknak illetlen excipiáltatások és tractáltatások; mi ő felségének legkissebbik postáját is az ő felsége nagy méltóságáért igen nagy becsülettel szoktuk látni, tractálni az mi kicsin állapotunk szerint mi is szeretjük az becsületet; mindazáltal isten ő felségét meghozván Bécsben, nem halasztjuk alázatosan ő felségét requirálni és intercedálni az békeségnek fenállásáért, kit mi teljes erőnkkel, tiszta szívvel igen syncere kívánnánk megmarasztani, stabiliálni; akarnók is, mikoron valamely értelmes tiszta conscientiájú személylyel ő felsége belső tanácsi közül beszélhetnénk azon dolgokról, Sándor János is jőne alá, innét az mi commissariusink is compareálnának és hallaná az ő felsége hiteles tanácsa minden állásoknak relatióit, érthetnők világos értelmet az nielspurgi conditióknak, mert a mit palatinus uram reánk fogott és ország előtt gyalázott vélle, az isten máról holnapra való maradásunkat ne engedje, ha soha hírrel is hallottunk [eb]ben, hanem Sopromból megjött követünkötől értettük (?), nemhogy tacite mi valami absurdumnak consentiáltunk avagy annuáltunk volna; világosb magyarázatot nem is gondoltunk, hogy valaki tehessen az conditiókban, a mint ott literaliter specificáltatott és azt mind ő felge s mind mi hittel

confirmáltuk. Kegd minket tartson jóakarójának. In Etéd (?) 18. Jan. 1626. (*A datum más kézzel.*)

(Fogalmazvány Bethlen kezével. Nagyon elhalványult, s elmosódott tentával, Gyulafejevári újabb lymbus.)

CXCVIII. 1626. j a n. 25.

Amplissime domine amice stb.

Kivánok istentől jó egészséges hosszú életet megadatni Kldnek. Továbbá Klmed énnekem megbocsásson, hogy urunk ő fge mostani nagy szükségében Kldet kölletik gyakorta molestálnom, mivel képiro mesterek kívántatnak, itt pedig az mely képiro vagyon, maga elégtelen lévén, irt az Kltek városában levő képiro némely legényeknek, hogy melléje eljönnének és fizetésért segítséggel lennének neki. Kldet azért kérem szeretettel, promoveálja úgy az dolgot, hogy jőjjenek valami képiro legények az itt való mellé, megfizetik jó pénzöl nekik, csak késedelem nélkül jőjjenek el. Ez mellett Kürthy György uram az tokaji harminczados, ugyan ő fge szükségére fogad valami sütőket, Klmed abban is legyen jó segítséggel, megszolgálom Kdnek. Eandem bene valere cupio. Datum Cassoviae die 25. Januarii, 1626.

Ampliss. Dom. Vrae

amicus et servitor
D. Belawari m. p.

Külczim: a rendes a lőcsei tanácshoz.

Exhibitae 29. Januarii etc.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CXCIX. 1626. j a n u á r. 26.

Szolgálatomat ajánlom Klteknek, mint énnekem jóakaró uraimnak. Isten sok esztendeig kedves jó egészségben éltesse Klteket.

Következendő nagy biztomban kénszeríttetem Klket ez levelem és jámbor szolgálom által megtalálnom, mivel az mi klmes urunk ő fge lakodalmára való cipő süttetésének gondja én reám vettetett, sütőim pedig igen kevesen vadnak, de az mint bizonyosan végére mentem, itt az Kltek városában találtatnak oly emberséges jó sütő férfiu mesteremberek, az kiknek azonkívül is kevés dolga vagyon itthon, kérem Klket mint énnekem jóakaró uraimot, Kltek mutassák ez dologban annyi jó akaratját, hogy kénszerítse Kltek az itt való sütő mesterembereket és sütő szabadlegényeket is ide Kassára az mi klmes urunk lakodalmára való cipősütésre alájönni fizetésért. Klket mint énnekem jóakaró uraimot kérem, az én jövődöbeli szolgálatomért ne szánja Klmetek én tölem annyi jó-

akaratját, Kltek egy-egy hónapra való fizetésről végezzen velek, noha itt csak két hétig kölletik nekik sütni, de az ő alájöveletek és felmenetelek reátelik egy hónapra. Én addig ki sem hozom őket meg sem inditom házoktól, valamíg meg nem fizetek nekik jó pénzöl. Kltek énnem parancsoljon, ha miben én tudok Klteknek szolgálnom, szeretettel igyekezem Klteknek szolgálnom mint jóakaró uraimnak. Kedves választ várok Kltektől mint jóakaró uraimtól. Isten sok esztendeig kedves jó egészségben éltesse Klteket. Datum Eperiesini, die 26. Januarii anno 1626.

Klteknek szeretettel szolgál

Kürthy György m. p.

Kivül: Az Tisztelendő és böcsületes löcsei főbiró uramnak és az böcsületes nömös tanácsnak etc. nekem jóakaró uraimnak adassék ez levelem.

Exhibitae 26. Januarii, anno 1626.

(Eredetije Lőcse város levéltárában.)

CC. 1626. j a n u á r.

Instruzione a Tomaso Fornetti interprete del re christianissimo alla Porta Ottomana andando per parte mia in Transilvania per trattar con esso principe delle imprese contra la casa d'Austria.

Tomaso Fornetti essendo con l'ajutto di dio giunto alla corte del seren. prencipe di Transilvania, dove s'incamincerà con ogni diligenza cercherà primieramente in detta corte, dove potrà ritrovare, il s^{re} Francesco di Bornemizza gentilhuomo Transilvano, e doppo d'haverlo ritrovato, pregarà detto gentilhuomo d'andare solo ad avisare il detto sereniss^o prencipe di Transilvania della giunta di detto interprete Fornetti et ricercare da sua Ser^{ta} audienza la più secreta e particolare sarà possibile. Alla quale essendo introdotto,

Presentarà detto interprete Fornetti la mia lettera a sua Ser^{ta}, alla quale farà ogni complimento per parte mia, la qual lettera essendo in creanza sopra di detto interprete Fornetti, sarà bene che si astengha di proponere cosa alcuna della sua commissione a sua Serenità iusin'a tanto che lei abbi letta e li commandi di parlarli della detta sua commissione.

Essendo detto interprete Fornetti commandato da detta sua Ser^{ta} di esporli detta sua commissione, li dirà, come l'anno passato il suo ambasciatore propose in casa mia da parte di sua Ser^{ta} tanto a me come alli signori ambasciatori d'Inghilterra, Venetia et Hollanda li quali si erano a ciò radunati in detta mia casa, cioè

Che sua Ser^{ta} secondo le lettere che il detto sig^r ambasciatore essibi di lei offeriva di volere fare una pottente diver-

sione di trentacinque o quarantamilla huomini nelli paesi sottoposti o pretesi di esserlo alla casa d'Austria mediante due conditioni, la prima:

Che sua Ser^{ta} voleva essere sicuro che li re e li prencipi, per li quali haveva da dichiararsi, non facessero alcuno trattato di accommodamento senza che lei fosse compresa in quello espressamente et nominatamente. L'altra:

Che detta sua Seren^{ta} tanto per mettere in piedi la sua armata come per mantenerla, desiderava quarantamilla tallari ogni mese, mediante le quali due conditioni sua Ser^{ta} prometterebbe et o obbligarebbe di non intrare in trattato nessuno, con qual si voglia prencipe della casa d'Austria, nè altri senza l'espresso consenso et approbatione delli sudetti re et prencipi.

Le quali proposte intese tanto da me quanto dalli altri ambasciatori, ciascheduno promise rispettivamente et assicuro il detto sig^r ambasciatore di sua Ser^{ta} di farne avisati li padroni loro per farne poi intendere la risposta a detta sua Serenità.

Et io havendo havuto la riposta del re volsi intendere, se li altri detti sig^{ri} ambas^{ri} d'Inghilterra, Venetia et Hollandia l'havessero parimente havuta dalli loro patroni per ricognoscere se li ordini loro si conformassero a quelli che ho havuto in mateira delle dette propositioni di detto sig. ambasciatore Transilvano.

Et havendomi ciascheduno di detti sig^{ri} ambasciatori fatto sapere di non havere havuto sopra ciò nessuna risposta dalli loro patroni. Io mi sono risoluto di essequir solo et con prestezza, quanto sua Ma^{ta} m'ha ordinato per risposta alle propositioni di detto seren^o prencipe.

Et se bene sua Ma^{ta} mi commandava di trattare quà con l'ambasciatore o residente di detto seren^o prencipe, m'ha parso di non doverlo fare atteso che tanto io quanto li altri sig^{ri} ambasciatori si siamo accorti che li affari che habbiamo comunicati con li sig^{ri} residenti di sua Ser^{ta} sono stati subito divulgati (non sappiamo per qual mezzo) al sig. residente del imperatore.

Per questa consideratione ho voluto mandare il detto interprete Fornetti direttamente al detto seren^{mo} prencipe per farli intendere per risposta quanto segue, cioè:

Che sua Ma^{ta} continuando l'affettione sua verso la persona di detto seren^o prencipe, la quale li fece cognoscere per avanti ha havuto molto a grata la devotione sua a servire alli suoi interessi fondati giustamente sopra l'oppressione delli suoi amici et confoederati.

Et per questo desiderando che le propositioni sudette fatte da sua Ser^{ta} habbino il loro effetto et che la diversione segua nelli

paesi sudetti sottoposti o pretesi di essere alla casa d'Austria, sua Ma^{ta} m'ha comandato di far intendere al detto sereniss^o prencipe che accettando le dette sue propositioni, intrarà volentieri nella spesa della sua portione cioè del quarto delle dette quaranta milla piastre purché detto seren^o prencipe si armi pottentemente, quanto prima et cominci qualche apparante atto d'hostilità sopra li sudetti paesi per causare la diversione che si desidera, et che oltre quella diversione sua Ser^{ta} prometti di non far mai la pace, se non del consenso espresso di sua Ma^{ta}, et mediante quelle due cose sua Ma^{ta} promette di non terminare mai nè per pace nè per tregua li affari di Germania con l'imperatore senza comprenderci il detto seren^o prencipe. Et se per caso il re d'Inghilterra, la Sig^{ria} di Venetia et li sig^{ri} Stati Generali non havessero fin adesso accettato per li loro particolari le dette propositioni di detto serenissimo prencipe nè incaminato ancora alcun trattato sopra quelle et che per quella causa quel quarto delle quaranta milla piastre, il quale sua Ma^{ta} offerisce di dare, non venisse accettato da sua Ser^{ta} l'interprete Fornetti dirà a detto ser^o prencipe che sua Ma^{ta} li darà per una volta tanto cento milla fiorini cioè cinquanta milla scudi di Franza a raggione di tre lire il scudo, acciò che facci, quanto prima quella pottente et effettiva diversione che ha offerto di fare et che si desidera.

Et perchè le dillationi pregiudicano sommamente alli buoni disegni che si ha in materia della suddetta diversione, saria buono et mi parerebbe essere necessario che in quel mentre che sua Ser^{ta} apparecchierà il suo armamento — ella mandasse qua con ogni dilligenza il sudetto sig^{re} Francesco di Bornemissa o solo o accompagnato da chi altro piacerà a sua Ser^{ti} provisto d'un pottere o procura autentica di lei, come è necessario in simili occasioni cioè di pottere concludere, et obligare il prencipe alle conditioni di sopra in quello concernerà questo affare, acciò che sole facci anche da canto mio reciprocamente apparere del spetial pottere che ho da sua Ma^{ta} per questo affare, il qual pottere mio non sistende più oltre ne più largamente di quello ho dichiarato di sopra, et oltrà per dare al detto sig^r de Bornemissa ogni sicurtà per mano mia delli dannari, che si haveranno da dare a sua Ser^{ta}, li quali dannari secondo il desiderio suo si pagharanno qua subito, che sua Ma^{ta} haverà havuto conto della conclusione del mio trattato con sua Ser^{ta} et che si sapperà, che lei habbi dato principio alla diversione,

Et caso che sua Ser^{ta} accetti l'uno o l'altro delli doi partiti, sarà sempre necessario che il sig^r di Bornemizza venghi qua da me con ogni dilligenza per le ragioni sudette cioè per vedere il pottere mio et pigliare da me le sicurtà del detto pagamento, et di più ancora, per accelerare il detto affare, il quale non può essere

messo in più longa negotiatione senza causarli la sua rovina et perdere le congiunture che si vogliono pigliare sopra il stato presente delle cose della christianità. Per questo sua Ser^{ta} sarà suplicata humilmente per parte mia da detto interprete Fornetti di pigliare le sue resolutioni et farmele intendere quantoprima.

L'interprete Fornetti doppo d'havere proposto tutte queste cose a sua Ser^{ta} potrà per la mano del detto sig^r di Bornemizza solo et in presenza sua et non da nezzuno altro far, tradurre questa sua instruttione in lingua lattina per darla al detto seren^o prencipe acciò che la possa vedere minutamente et al suo comodo et se accadesse che il detto sig^r di Bornemizza non si ritrovasse in corte di sua Ser^{ta} o in qualche luogho là intorno, potrà l'interprete Fornetti offerire al prencipe questa sua instruttione a farla tradurre in tal lingua, che a lei piacerà, ma in presenza di detto interprete Fornetti.

Et perchè il viaggio di detto interprete Fornetti si fa sopra altri pretesti, che quello di che si tratta, dirà in ogni occorrenza et publicarà lui essere mandato in Transilvania per stabilire un negozio di piombo, cera et altre mercauzie che ci abondano per farle callare per il Danubio in mar Negro et qua per portare in Franza et altre coste di christianità sopra li nostri vascelli secondo che già si propose li anni passati.

Et caso che il detto interprete Fornetti non ritrovasse il detto sig^{re} di Bornemissa in corte del seren^o prencipe di Transilvania, non si farà introdurre, se sarà possibile, da altra persona a presentarsi a sua Ser^{ta}, ma cercherà di accostarsene da se stesso accortemente in qualche occasione et tempo, che sua Ser^{ta} non fosse in publico ma in privato et così presentarli di sua mano la lettera che li scrivo, acciòche quando li esporrà questa sua commissione, non possa essere inteso d'altro, che da sua Ser^{ta}.

Si ricorderà l'interprete Fornetti essere necessario che lui ritorni qua con il detto sig. di Bornemizza, et caso che il prencipe non fosse in Alba-Julia, andará a cercarlo in qual si voglia altra banda che si ritrovarà, et trattando con sua Ser^{ta}, potrà eccitarlo a non perdere una occasione tanto opportuna et vantaggiosa per accrescere la sua grandezza et reputatione.

Et essendo detto interprete in detto Alba-Julia, pigliará informazione dove et in qual parte è la casa o castello del detto sig^{re} Francesco di Bornemizza, et essendone chiarito non sparagnarà la opera d'un messo a posta per andare ad avisarlo del suo arrivo et convittarlo a venire quanto prima in detto Alba-Julia, dove l'aspetará per transferir di compagnia in detta corte del prencipe.

CCI. 1626. február 12.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb.

Cum iam tempus deductionis ad nos ser. principissae sponsae nostrae appropinquet, ipsaque itinere incepto, propediem cum omni comitatu appulsura sit; quoniam pro commodiore hospitii loco in ciuitate earum de via diuertendum illis necessario erit, Easdem benigne hortamur et requirimus, ut si quid in hospitio principissae reformandum, et aptiori modo januis in viciniam adaperiendis disponendum erit in eo et rei culinariae loco coaptando, ulterius etiam si quae in re requisita fuerint, in iis studium suum et voluntatem erga nos declarandam velint. Facturae nobis hoc necessario tempore rem gratissimam, omnique benevolentia et favore nostro quavis occasione benigne demerendam. Quibus de caetero bene favemus. Datum in civitate nostra Cassoviensi, die 12. Februarii, anno 1626.

(Bethlen kezével :) Vestri benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes, a löcsei tanácshoz etc.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában)

CCII. 1626. febr. 17.

Prudentes ac circumspecti viri domini et vicini nobis observandissimi. Salutem et benevolentiam nostram."

Mivel asszonyunkat ő felségét naponként várjuk nagysárosi házunkhoz, minthogy utában közelget is ő felge hozzánk, teljes jó indulatunkból pedig ő felgének akarván kedveskedni és itt nagysárosi házunknál ő felgét megvendégeljük isten ő felge hozzánk hozván; Kegteket mint jóakaró szomszéd urainkat szeretettel kérjük, Kegtek kedveskedjék nekünk arra való közönséges szükségünkre vagy száz ón tálakkal és annyi ón tányérokka, esmét vagy tizenhat két fülű vassfazékkal. Mi is Kegteknek hozzánk való kedveskedéséért nagyobb dologban igyekeznünk kedveskedni. Az kiadott tálakra tányirokra és fazekakra szorgalmatos gondot viseltetvén fogatkozás nélkül megtérítjük Kegteknek. Tartsa isten Kegteket jó egészségben. Datum in curia nostra Nagy Saarosiensis 17. die Februarii anno 1626.

Earum prud. ac circump.

D^{num} V^{rarum} vicina et benevola

Susanna Lorantffy.

P. S. Kegteket azon is kérjük szeretettel, Kegtek egynehány avagy tizenhat főd fazekakat is adasson ki öreg kétfülüket, ha mi

bennek eltörlik, Kegteknek az árát megadjuk, az maradandó ípeket pedig megküldjük Kegteknek.

Külczm: a bártfai tanácshoz: »assessoribus consultissimis etc. dominis et vicinis nobis observandissimis.«

(Eredetije Bártfa városa levéltárában.)

CCIII. 1626. febr. 25.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes stb.

Böcsületes hívünket Prépostvári Sigmond uramat az főaszszonyokkal egyetemben bocsátván az fejedelemasszony eleiben hogy böcsülettel excipiálják és onnan ide tisztességesen kísérvék, mivel addig ott leszen köztetek míg elérkezik: intjük őket sőt kegyelmesen requiráljuk, rendeltessen nekik illendő szállásokat városukban, melyet tőlök kglmesen veszünk. Bene valeant. Datum Cassoviae die 25. Febr. 1626.

Gabriel m. p.

Külczm: Prudentibus et circumspecti judici primario coeterisque juratis civibus l. ac r. civ. Epperjesiensis stb.

(Eredetije Eperjes városa ltárában.)

CCIV. 1626. márcz. 4.

Sacra stb. Domine stb.

Cum multa exstent Mattis Vrae caes. et regiae benigni erga me affectus argumenta, eaque talia, ut quibusvis officiis Matti Vrae pro iis responderi a me aequum esse arbitror; eo magis cum hoc etiam tempore per legatum suum regni Hungariae cancellarium augustissimae personae suae praesentiam repraesentare, caesareaeque et regiae inclinationis suae symbola testata reddere benigne voluerit. Quae cum mihi gratissima acciderint, atque pro hac tam benigni affectus ejus voluntate humanissimas Matti Vrae, uti aequum est, gratias agam, ita quidquid unquam a me officii, quidquid gratissimae voluntatis erga Vram Mattem augustissimamque domum ejus proficisci poterit, illud constantissima voluntate semper deferendum esse cupio; reliqua cum per legatum suum hic mecum acta Mattas Vra ab eodem intellectura sit, nihil superest, quam ut post delata iterum iterumque syncerrimi studii mei erga Vram Mattem argumenta, vitam diuturnam et felicem, prosperrimos rerum omnium ad vota successus, tran-

quillumque et pacatum imperium Matti Vrae ex animo exoptem.
Datum Cassoviae die 4. Martii, anno 1626.

Mattis Vrae caesareae et regiae

servitor studiosissimus et devotus

Gabriel m. p.

Külczim: Sacrae stb. stb.

(P. H.)

(A Jászay-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CCV. 1626. márcz. 14.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Az mely huszonhatezer forintot mi ennekelötte az kassai minczházban pagamentumra adtunk volt, mely Hűségtek és Kosser Mihály között az minczház dolgának változásakor eloslott, mivel most az pénzre sok és nagy szükségeink vadnak, parancsoltunk nemzetes Bélavári Dávid hívünknek kassai kamoránk praefectusának, hogy azon pénzt Hűségtektől leválván, nekünk ministrálja. Serio hagyjuk s parancsoljuk Hűségteknek, ez levelünket vevén mingyárast azon 26,000 forint dolgát igazítsa úgy el finaliter, hogy az summát Bélavári Dávidnak minden késedelem nélkül ministrálhassa, mostani szükségeink pénz dolgából a miatt meg ne fogyatkozzanak, kit nehéz animadversiók nélkül el nem szenvednénk Hűségteknek. Annakfelette, mivel mostan az soproni gyűlésben az nemes ország az contributio felől való előbbi constitutióját renoválta, azon taxa esik Hűségtekre, a melyet ezelőtt contribuált. Annak percipiálása felől is parancsoltunk azon praefectusunknak, (hogy) Hűségtek azt is az ő requisitiójára fogyatkozás (nélkül) ministrálni semmiképen el ne mulasztza. Secus sub gravi animadversione nostra non facturi. Datum in arce nostra Echediensi, die 14. Martii, a. d. 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes.

Exhibitae die 16. Martii 1626.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CCVI. 1626. márcz. 22.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Kolosváratt lakozó néhai Kakas István meghagyatott özvegye Somogy Margitta asszony adja alázatos könyörgése által értésünkre, hogy ott az Hűségtek kassai városában lakó fegyverneki Szabó Balás ez exponensnek édes leányátúl való gyermekire, Gellei Erzsébetre és Gellei Istókra (kik Kakas Judit aszontúl. Kakas István leányátúl valók),

iure et legitime őstől reájok maradott nézendő házban lakván, azt tőlök teljességgel elidegeníteni vér ellen igyekeznek, jöllehet az árvákra őstől maradott volna, és csak valami levis pretaextussal akarná megtartani árva unokáinak nyilván való nagy kárára és praeiudiciumára. Mely ígyében akarván igaz törvény szerént promoteáltatni könnyörög azon, hogy jure optimo secundum justitiam dei Hűségtek által decidáltassék ez causája és igazsága láttassék meg. Mivel penig az ki dolgát törvénynyel igazodni kívánja, az igazságra igyekezik az: hagyjuk s parancsoljuk is serio Hűségteknek, ez levelünket vevén, in prima statim sede vestra judiciaria ez dolgot felvevén, igaz törvény szerént discutiálja, és ex utraque eius justitiam administráljon igazságot. Sic itaque facturi. Eisdem de coetero benigne propensi manemus. Datum in civitate nostra Colosvariensi, die 22. Martii, anno domini 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott.

Exhibitae 13. Junii 1626. M. Wass.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CCVII. 1626. márcz. 30.

Sacra stb. Domine stb.

Cum hactenus etiam caesareae et regiae Mattis Vrae singularis erga me benignitatis et benevolentiae favor satis superque constiterit, illudque certissimis argumentis compertum haberim Mattem Vram omni occasione benigni animi sui voluntatem erga me declaraturam esse, eo certiori spe eandem hoc tempore requisitam volui, nullum dubitans, quin Vrae Matti optime cognitum sit serenissimum electorem Brandenburgicum hisce diebus sorori suae tunc sponsae, jam autem conjugii meae dilectissimae serenissimam principem dominam Annam Sophiam ducissam Brunsvicensem, sororem suam natu majorem affinem meam charissimam comitem adjungere voluisse unacum reverendo et illustri Adamo comite Schwarzenburgico, aliisque ex aula dilectionis ipsius praecipuae nobilitatis viris, qui cum dicta ducissa hucusque in Transylvaniam conjugem meam comitati sint, reditum jam ad serenissimum electorem maturare voluerunt. Etsi autem nullum mihi dubium de securo serenissimae ducissae Brunsvicensis, comitisque Schwarzenburgici et reliquorum eidem adjunctorum per ditiones Mattis Vrae transitu sit, eamque solitam augustissimae domus suae Austriacae humanitatem praeclarasque caesarei et regii animi sui virtutes omni occasione erga omnes et praesertim tanta officii, cognationisque erga Mattem Vram inclytamque domum ejus necessitudine devinctos principes declara-

turam esse sciam. Tamen ut certius serenissimo electori Brandenburgico hisque omnibus Mattis Vrae benigni animi voluntas constet Eandem enixe rogatam volo, ut pro securo per ditiones Mattis Vrae transitu salvi passus litteras per hunc cursorem meum ea de causa expeditum benigne transmittere, et si qua in re necesse fuerit, ut omni operedeuntibus praesto sint, ad praefectos suos clementer mandate dare dignetur. Factura Mattas Vra et conceptae omnium de ejus eminentissimarum virtutum laude, opinioni et etiam spei meae, quam de praeclara erga me voluntate Mattis Vrae semper certam habui cumulatissime satis. Denique cum saepius pro ea, quae inter serenissimum electorem Bradenburgicum et me intercessit, cognationis necessitudine certos visitandi ejus causa ex nostris una cum serenissima conjuge mea transmittere ad ipsius dilectionem debeamus, ut hac quoque de causa Mattas Vra securi passus litteras, ut ii si quando expedituri erimus, proficisci et ad nos reverti possint, transmittere per hunc eundem cursorem meum benigne dignetur, Eandem hac etiam de re maxime rogatam volo. Quod cum mihi gratissimum erit futurum, ita quicquid officii, quicquid voluntatis syncerissimae a me erga Mattem Vram proficisci unquam poterit, dabo operam, ut illud omne eximium et a gratissimo syncerique erga Vram Mattem affectus principe profectum esse agnoscat. Quam ut de coetere felicem, diutissimaque incolumem ad nominis sui gloriam orbis christiani pacem et tranquillitatem, augustissimaque domus suae perpetuum decus Deus Opt. Max. conservare dignetur, ex intimo cordis affectu exopto. Datum Albae Juliae, 30. Martii. 1626.

Mattis Vrae caesarae et regiae

servitor studiosissimus ac devotissimus
Gabriel m. p.

Külczim : Sacrae stb. stb. Domino stb.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

(Eredetije Bécsben a titkos levéltárban.)

CCVIII. 1626. márc. 30.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb. Bizonyosan adatik értésünkre, hogy néminémű nyughatatlan elméjű emberek az Hűségtek városában azt hirdették felőlünk, hogy mindjártást pünkösd után nagy haddal lenne Erdélyből oda fel való indulásunk; mely dolog még csak elménkben sem forogván, hagyjuk és parancsoljuk is serio Hűségteknek ez levelünket vévén minden haladék és kedvezés nélkül azokat, kik ez hírt hirdették felőlünk, megfogatván érdemek szerint

erős büntetéssel megbüntesse Hűségtek. Secus non facturi. Datum in civ. nra Alba Julia, die 30. mensis Martii ao dni 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : a szokott, Kassa városának.

Alatta : Exhibitae die 4. Apr. a. 1626. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

CCIX. 1626. márc. 30.

Gabriel dei gratia stb.

Salutem stb.

Udvarunkban lakott fizetett lengyel katonáinkat mostan szolgálatunkról exautorálván elbocsátottuk őket, hogy országunkból minden kártétel nélkül menjenek ki. Az határig való elkésérésekre rendeltük commissariusul elejekben monostorszegi vitézlő Kun István hívünket megparancsolván neki, hogy kártétel nélkül vigye őket, és ha szófogadatlanul kárt tennének, az föld népét is felvehesse maga mellé, és disciplinába tartsa őket. Kegyelmesen parancsoljuk azért minden rendeknek, tisztviselőknék, nemeseknek, hogy valamiben kívántatik ez dologból Kun Istvánnak minden segítséggel legyen, sőt az parasztság is ha Kun István parancsol mind fejenként, fejek jószágok vesztese alatt felkeljen és valamit Kun István elejekben ád, mindenekben az tevő legyen. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutus. Datum Albae Juliae die tricesima Martii 1626.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovachoczý
cancellarius m. p.

(P. H.)

(A Nemz. Mnz. levéltárából.)

CCX. 1626. ápril 5.

Gabriel dei gratia, sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes ac Opoliae Ratiboriaeque dux etc. Fidelibus nostris prudentibus ac circumspectis iudici primario, coeterisque juratis civibus, ac universitati incolarum et inhabitatorum liberae civitatis nostrae Cassoviensis, nobis sincere dilectis, salutem et gratiae incrementa. Eleitől fogván minden szorgalmatosságunkkal azon levén, miképen fejedelmi tisztünk szerint istentől gondviselésünk alá bízott híveinknek közönséges jóvokra szorgalmatosan vigyázván birodalmunknak állapotját rendelhessük úgy, hogy minden dolgokban az közönséges igazság mindenektől megtartassék. Mivel penig az elmúlt háboru üdőkben vert monetának confusiója miatt, minden

marháknak és árúknak az árra feletébb és hallhatatlanúl nevedkén, jóllehet immár az pénznek állapotja megjobbítottván, az régi ligára veretik, és az aranynak és tallérnak is valora az régi cursusban vagyon, isten klségéből pedig országunkban is semminemű marháknak annyira való szükségét nem látjuk: mindazáltal az emberek az előbbeni drágasághoz szokván, marhájuknak árúját semmiképen szállítani nem akarják. Melyhezképest az nemes Magyarország ez utolszori soproni gyűlésben az pénznek állapotját az előbbeni cursusban rendelvén, minden marhákot és árúkot is az szerént limitáltatni végezett. Mi is azért az mi ditióunkban azt serio observáltatni akarván parancsoltunk volt az tek. és ngos hívünknek kassai generalisunknak Prini Ferencznek, hogy ditióunkban levő minden vármegyéből bizonyos főembereket convocálván, minden árúkot és marhákot méltó és érdemes árára limitáljanak, melyet parancsolatunk szerént véghez vivén, és nekünk in specie ide beküldvén, mi is approbálni és mindenekben helyben hadni akartunk. Hűségteknek azért hagyjuk és parancsoljuk is serio, hogy várostokban mindeneknek azt publicálván és megértvén az szerént serio observálja, és sub gravi poena observáltassa is; mindennemű árúkot és marhákot a szerént adasson, adjon, vétessen és vegyen, semminemű szín alatt mást abban ne merjen cselekedni; az ki pedig ez ellen akárminemű marháját és árúját feljebb igyekszik eladni, rajta érvén, minden kedvezés nélkül érdeme szerént megbüntetessék. Holott akármi végezések csak hiában valók volnának, ha azoknak megszegői büntetetlen maradnának. Secus nulla ratione facturi. Datum in civitate nostra libera Cibiniensi die quinta Aprilis a. d. millesimo sexcentesimo vigesimo sexto.

Gabriel m. p.

(P. H.)

Stephanus Kowaczoczy m. p.
cancell.

Hátlapján: Anno 1626. die 16. Aprilis, exhibitae amplissimo senatui M. Wass m. p.

CCXI. 1626. a p r i l 6.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb. Hogy mind ez ideig is Hűségtek az mely summát régen administrálniok kellett volna. be nem szolgáltatatta, oka mi lehessen, eleget rajta nem csodálkozhatunk; holott sokszor requiráltatván tőlünk felőle, mivel azt egyéb szükségünkre is deputáltuk volt, nem kevés kárunk és fogyatkozásunk történt miatta. Mivel azért most is ott kin levő végbeli vitézink bennünket fizetések felől igen szorgalmaztatnak, és azoknak is fizetéseket abból parancsoltuk megadni: Hűségteket klsen intjük, sőt nekik igen serio hagyjuk és parancsoljuk is, hogy

erről több parancsolatunkot és requisitióinkot immár nem várván, administralja mingyarást fogyatkozás nélkül ott való perceptorunk kezébelehessen az végekbeli vitézlő rendeknek is fizetésekből contentatiójok, és mi is több fogyatkozást az miatt ne valljunk. Hogyha pedig épen az egész summát mingyarást nem administralhatná is, de annyinak menten tegye szerét, kivel az végbeli vitézlő rendnek megfizethessen. Secus non facturi Datum in civitate nostra libera Cibiniensi, die 6. mensis Aprilis anno domini 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott.

Exhibitae die 16. Aprilis anni 1626. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa város levéltárában.)

CCXII. 1626. april 15.

Serenissime Princeps domine frater et affinis dilectissime. Illustrem juvenem comitem Petrum Bethlen, nepotem ex fratre nostrum, nobis charissimum tutelae et protectioni Dilect. Vestrae devotum, ut mores, naturasque hominum addisceret, liberalesque disciplinas imbiberet, in ditiones ejusdem ablegaveramus; ubi locorum singulari Dilect. Vestrae favore et praesidio hactenus versatus (quae grata semper memoria recolere studebimus) cum diversas orbis terrarum regiones invisere, idque peregrinando laboris tollerare posse eum arbitremur, decrevimus, ut Lugdunum Batthavorum se conferat ac pietatis, honestatis, literarum variarumque rerum peritia animum expoliat. Etsi vero singulares animi Dilectionis Vestrae affectus nulla unquam occasione familiae nostrae denegati sint: nihilominus Eandem unice rogatam volumus, ut cum praelibatus nepos noster, nullum sibi adjunctorem, qui iter hoc tenere ac secure eum deducere possit, habeat nostri ob respectum et recompensandi studium, ne gravetur quempiam suorum eidem, quod dux comesque itineris, memoratam in civitatem pacifice eundem deferat, adjungere et assignare. Daturi operam, ut hujus in nepotem nostrum collati beneficii nunquam eandem poeniteat. Cui in reliquo vitam foelicem et omnem prosperitatem precamur. Datum in civitate nostra Coronensi, die 15. Aprilis Anno 1626.

Dilectionis Vestrae

frater et affinis studiosissimus

Gabriel m. p.

Külczim: Serenissimo Principi Domino Georgio Wilhelmo, Marchioni Brandenburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario et Principi Electori, Prussiae, Juliaci, Cliviae Montium, Stettini, Pomeraniae, Cassubiorum, Vandalorumque nec non in Silesia Crosnae, Carnoviaequae Duci, Burggravio

Norimbergensi, Principi Rugiae, Comiti Marchiae et Ravenspergi, domino in Ravenstein etc. domino fratri et affini dilectissimo.

(Eredetije a berlini titkos államlevéltárban.)

CCXIII.

Bethlen Gábor levelének másolata [a császárhoz írott levél] »Corona 16. apr. 1626.« kelettel.

Értesültek »regis Daniae exercitus generalem ex una parte, ex alia autem comitem Mansfeldiae Ernestum cum copiis in marchionatum *Brandenburgicum* irrupisse, ibique loca quaedam per vim occupasse.« — Hallja, hogy rokona semmi okot nem nyújtott erre. Kéri, hogy keresse meg ő fge mind a dán királyt levéllel vagy követtel, hogy seregét kivonja Brandenburgból s Mansfeld gróf hasonlóan.

(Más. a bécsi titk. lt. Hung.)

CCXIV. 1626. máj. 31.

Reverende fidelis sincere dilecte.

Hogy Kglmed gondot viselt az reá bizott dolognak expeditiójára igen kedvesen olvastuk maga leveléből, reméljük az internuntiusok és eddig Kassára érkeztek, kiknek békességes általmeneteleket szüüből kívánjuk az úristentől. Vigyázzon igen Kglmed, és valami bizonyost érthet, minket tudósítani el ne mulassa. Az tisztviselőknék parancsoltunk, az gönczi controversiának juridico ordine hogy eligazítsák. Feliciter valeat. Alba Julia 31. Maii 1626.

Gabriel m. p.

Külezim: Reverendo Petro Alvinczi civitatis Cassoviensis concionatori primario etc. nobis sincere dilecto.

(Eredetije, mely egészen Bethlen írása, Gy.-Fehérvártt Batthyány ktár lymbusa.)

CCXV. 1626. jún. 24.

Illustr. et mag^{ce} nobis benevole. Veteri regni nostri Transylvaniae usu receptum ac hactenus studiose publici boni causa observatum est, ut in Porta Ottomanica ordinario quispiam delegatorum nostrorum fungeretur officio, quod hactenus sedulo provisum. Quia vero modernum nostrum oratorem certas ob causas revocandum decreverimus, provinciamque sane praesentium exhibitori generoso Thomae Borsos de Marus-Vasarhely, sedis nostrae judicariae assessori, fideli nobis sincere dilecto imponendam statuerimus, illumque Constantinopolim ablegandum volumus, intermittere nequivimus, quin Eandem salutandam, inco-limitati congratulandum, prolibatumque delegatum nostrum

recommendatum vellemus. Quare diligenter requisitam duximus, ut si quo in publico reipublicae bono Eandem interpellaverit, fidem illi, moribus, affectu, sinceritateque candide ornato indubiam habere, secure colloqui, tractare, fideique ejus omnia concredere non dubitet. Quod pro communi utilitate, suaque aequitate, et in nos propensione, Eandem facturam non ambigimus. Cui in reliquo vitam diuturnam et longam felicitatem exoptamus. Datum in arce nostra Fogaras die 24. mensis Junii ao 1626.

III. D. V.

amicus benevolus
Gabriel.

Külczim: Cecynek a rendes.

(Eredetije Párisban, Coll. Godefr. Portf. 270.)

CCXVI. 1626. júl. 1.

Gabriel dei gratia stb.

Reverendi ac venerabiles, fideles nobis syncere dilecti. Salutem et favorem nostrum.

Az Kgték idebocsáttatott atyjafiai nekünk küldött levelét megadák, kiben a szekerek és levő (*lövő helyett*) szerszámink hordozására az egész százságon levő decánság alól tartozó lovaknak száma felől mit írjon és mivel mentse magát (tudniillik, hogy ennekelőtte való fejedelmek idejében néha több, néha pedig kevesebb számú lovakat és szekereket adminisztrált volna a lövészerszámok, por, golyóbis és álgýúkerek alá, kihezképest bizonyos számot nem irhatna) megértettük, sőt hogy Báthori idejében egyúttal tizennégy szekeret kívántak volna, írja, hogy arra emlékeznék. Ezen nekünk igen nagy csudánk vagy, holott Kegteknél az igen nyilván lehet, eleitől fogva minden fejedelmek idejében partialis és generalis hadaknak instaurálásakor is az ágyukat, tarackokat és egyébféle azokhoz való tüzes szerszámokat, machinákat az szász papok lovai hordozták, mely dologra az egész universitáson lévő gondviselők is recognoscáltak és jól tudnak, magunk is emlékezünk arra Thömösvárnak két úttali obsidiójára mely hadakban magunk is jelen voltunk, holmi számtalan levő szerszám volt, mind az szász papok lovai hordozták, csak egy álgýú előtt is huszonnégy, huszonnyolcz és több számú ló is kívántatott, kihezképest akárki megítélheti, hogy nem 14 szekér eleibe való lovaknak, hanem egynehány tizenégyyszer való szekerek eleiben való lovak is desideráltattanak, de mi most annak számokat nem vizsgáljuk, ezután módunk és időnk leszen abba, annak is végére mehettünk, de mivel előttünk álló generalis expeditionk jelen vagy, hagyjuk denuo és parancsoljuk is serio, Kegtek az egész százság közt való decánság alól huszonégy jó

erős, vastag, gyékényes, erős vasas kerekű, tengelű szekereket, hat-hat jó erős kövör vastag hámos lovakkal készítvén, sem órát sem napot nem várván, lövő szerszámink hordozására és gondviselés alatt kültön küldje Fejérvárra, kik mellé oly embereket, oly kocsisokat, fellajturokat (*fullajtárokat*) is elegendő éléssel bocsásson, kik az utban a marhák mellől el nem állván, minekünk fogyatkozást, Kegteknek is kárt ne tegyenek. Secus nulla voce facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia die 1. Julii anno 1626.

Gabriel Bethlen m. p.

Hátlapján : Gabrielis Bethlen mandatum in bellica expeditionis causa anno 1626.

(Egykorú másolatról.)

CCXVII. 1626. j u l. 5.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. Mivel Molnár Albert hívünknek az Hűségtek várossában állapotjához illendő csendes szállása nincsen, és az mostanival nem is lehet contentus, akarván kegyelmesen arról providealni: Hűségteket kegyelmessen intjük, az német parochiában holott ott sok és tágas házak legyenek, rendeljen alkalmatos szállást neki, úgy ítéljük, hogy az mely Fabricius prédicatort hozatnak, holott ismerős barátja, jól megalkoszik azzal, nem is veszekedő ember penig; ha penig ott valami okon nem lehetne szállása, az német káplán az mely házban lakik, az német parochiában felköltöztetvén onnét, adja azt szállásul neki, mellyet tőlök kegyelmesen veszünk; eosdemque sic facere volentes de caetero eiusdem benigno propensi manemus. Datum Albae Juliae die 5-a Julii, 1626.

Gabriel m. p.

Külsőim : Prudentibus ac circumspectis iudici primario, coeterisque juratis civibus liberae ac regiae civitatis nostrae Cassoviensis.

(Eredetije Kassa város levéltárában nro 6131.)

CCXVIII. 1626. j u l. 5.

Serenissime Princeps stb.

Non dubitamus ad Dilectionem Vestram carissimae et amantissimae conjugis nostrae secretarium Hermannum Bechmannum nunc Berolinum appulisse, eidemque consilia suscepta, et actiones nostras electionem, inaugurationem et successionem principissae concernentes debito modo exposuisse. Quamvis autem firmiter nobis persvadeamus ad Dilectionem Vestram dictum secretarium alia, quae ad rempublicam spectant, fideliter retulisse, tamen cum

ea sit temporum nostrorum ratio, *ut nunquam satis de afflictica causa sollicité esse possimus, necessarium duximus etiam hac oblata occasione Dilectionem Vestram pro ardentissimo nostro in eam affectu compellere amice requirentes, ut hoc praesenti statu invicto et constanti animo esse, majorum suorum vestigiis insistere, ac imminetia pericula singulari fortitudine superare consili[a]que valida, severa, et domus suae gravitate digna amplecti, et strenue sequi non intermittat*: certo persvasum habens unitos reges et principes Dil. Vestrae nulla interposita mora submenturos. De quo praecipue nos certos ac securos reddit christianissimi regis pii sollicitudo, quam ex litteris mense Maio exaratis abunde cognitam habemus. Nos quoque in priori declaratione nostra immobiles ac perpetui stamus, et futuro mense Augusto contra hostes universas vires movemus, quod summa cum alacritate pridem factum nisi tam multi potenter ac diversi exercitus una progressuri, ipsa rerum gerendarum mole suaque magnitudine quodammodo retardati essent. De coetero firmissime persvasi sumus, domum Austrio-Hispanicam vehementer afflictum et exterritum iri, si praeter alia funestissima bella etiam regis Galliae praevalidam expeditionem, ab oriente praesens periculum et immensas copias, si denique in propriis ditionibus fatale maximeque horrendos desperantis vulgi motus secum perpendeat. Quod reliquum est, Dilectionem Vestram obnixè rogamus, ne omnino suae salutis causa correspondentiam firmiorem instituere negligat, nisi enim de praesenti statu a Dilectione Vestra edocti fuerimus, ex voto nostro afflicto statui remedium adferre non tam promte poterimus. Assurans Dilectionem Vestram non saltem facultatumstrarum jacturam facturos, sed etiam vitam et sanguinem nostrum pro incolumitate Dil. Vestrae profusuros. Quibus Dilectionem Vestram florere, prosperrimis successibus uti ardentè precamur. Datum Albae Juliae 5. Julii 25. Junii anno 1626.

Dilectionis Vestrae cognatus affinis et

frater studiosissimus

Gabriel m. p.

Külczim: Srenissimo Principi Domino Georgio Gwillelmo, dei gratia Marchioni Brandenburgico, Sacri Romani Imperii Archi-Camerario, et Principi Electori, Prussiae, Juliae, Cliviae, Montium, Stettini, Pomeraniae, Cassubiorum et Vandalorum, nec non in Sylesia Crosnae, Carnoviaeque Duci, Burggravio Norimbergensi, Principi Rugiae, Comiti Marcae et Ravenspergii, Ravenstenii Domino etc. Domino affini, cognato et fratri nostro charissimo.

(Az aláhuzottak titkos jegyekkel vannak írva.)

(Eredetije a berlini titkos államlevéltárban.)

CCXIX. 1626. j u l. 5.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Hűségtektől hozzánk bocsátott atyjokfiái mind alázatos könyörgések s mind peniglen írott supplicatiojuk által esedezéseket bőségesen referálták és sok rendbeli fogyatkozásokat elő számláltak; melyekre azon atyjokfiától resolválván magunkat, minemű bizonyos okokból nem léphettünk kívánságokra eleikben adtuk; elhívén, hogy Hűségtek is értvén az ratiókat megnyugszik választételünk; kinek effectualásában hogy sérénkedjék és magoknak is hasznót szerezzen, kívántatik. Eltelvén az contractus szerént az esztendő, mi transactiontúl nem vagyunk idegenek, sőt Hűségtekre inkább hogysem idegenekre kegyelmességünket terjeszteni mindenkor igyekezünk, noha ez ideig is a hazai gondviselésünkben és kegyes propensiónkban meg nem fogyatkoztattuk. Quibus stb. Datum in castro nro Alvincz die 5. mensis Julii ao d. 1626.

Gabriel m. p.

Külezim: a szokott Kassa városának.*Alatta*: Exhibitae 16. Julii 1626.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

CCXX. 1626. j u l. 27.

Reverende fidelis nobis syncere dilecte.

Az leveleket meghozták vala uram, kikből tudosítatunk Brigáig való békességes útjokról és onnét is elmenetelek felől expediált emberinktől, ő szent felsége vezérelje őket ennekutánna is. Dornavius uram írásából nem kicsin punctokat colligáltunk, kiket observálván anxiosok vagyunk, hogy semmi bizonyost felőlök nem érthetünk, féltjük az egész dolgot igen, mert nekünk láttatik az dániai király mintha megunatkozott volna, sőt az hadakozásban nem jó processust követue, mivel úgy szaggatja őket, és azonban verten verik; naponként az ellenség többül, magát erősíti, és az imperium statusit kit armis, kit minákkal, kit szép szókkal disar-mal szíveket erőteleníti; mind ezekre az Mansfeld szerencsítlen-sége (mely bizonyára minden fundamentum nélkül nem ex neces-sitate, hanem ex temera arrogancia lött akarván magának gloriát keresni, elől az victoriát arripiálni avagy praecipialni, ám megtalálta, kiért halált érdemlene igen nagy ansát adott, kaput nyitott. Ez a nagy tarditas félek utolsó veszedelmet ne hozzon nekik, kitől őket az úristen ótalmazza magunk is csak halucinálunk, az törököt immár felindítottuk magunkra csináltuk, készen vagyunk, de nem akarunk erős fundamentom nélkül mozdulni nem akarván úgy jární mint azelőtt, várjuk nagy avide az resolutiókat galliai, angliai,

svecziai, dániai királyoktól cum assecuratione, kikhez mi is magunk emberit expedíáltuk, egytinnét sem érkeznek, az idő interim foly, sőt fut, az hadakozásnak ideje szintén elmulik, és ha ez őszön egy nevezetes diversiót erről az részről nem instituálhatunk, utolsó veszedelembé való jutástól féltjük őket, mert ezek az hadak úgy császárt nem confundálhatják. amint mi innét őket tudnánk ijeszteni, melyet isten vezérlése és segítsége által véghez tudnánk vinni, de nem tudjuk intentumokat az megnevezett fejedelmeknek in extremis hova tendáljon és minket mint akarjanak segíteni, velünk való conjunctiója az suecusnak meg se lehet, addig pedig mi sem akarunk semmit tantálni.

Ha valaki jön, innét kglmed szorgalmasan vigyázzon és meg ne engedje késlelni őket. Bornemisza urammal közölheti az dolgot. Látván, hogy nem consultum, ha senkire itt való tisztviselőink közül semmit nem bízhatunk, ő vele communicáltam és hőségesen conferáltunk mindenről, ha mit érthet klmed minket is tudósítson. Mansfeld levelével jött vala egy német az promarchio Serotin szolgálja, kit visszabocsátunk csak egy recipissével, nem mervén semmi secretumot reá bízni. Elmehetésében ha mi segítséggel lehet kglmetek jó tanácsival és ordinantia adással promoveálja kglmetek Bornemisza urammal együtt. Bene valeat. Albae die 27. Julii 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: Reverendissimo Petro Alvinczi eccl. ung. Cass. primario pastori stb.

Alább Alvinczi kezével: Exhibitae 26. Julii.

(Eredetije Bethlen írása Gy.-Fehérvárt Batthyány ktár, lymbus.)

CCXXI. 1626. a u g. 18.

Reverende vir fidelis nobis sincere dilecte.

Kgdnek 12. praesentis irt levelét az este vöttük, és az Paulus Kereszturi felől írtattunk senior uramnak, hogy ne ordinálják, mert meg nem engedgyük; ha ordinálják is, hiában, ugyan behozatjuk s félő, hogy az Kgd Bakai nevű káplánja is úgy ne járjon mi velünk. Kgd adgya meg levelünket az seniornak, és isten az szent innepekét békével eltölteniek megengedvén 27. a vagy 28. praesentis okvetetlen megindítsák, érhessen itben magunkat, hagyhassuk jó jó (*ügy*) dispositióval, az utban ne késsek semmit.

Az derék dolgokról irt írásával Kgdnek mi is contentusok vagyunk, ígretünk szerint az mi gondviselésünkben sem az nemes Kassa várasa, sem egyéb híveink, valakik azt vészik és kívánni tudgyák, meg nem fogyatkoznak, valamire az kls úristen minket segít. bizonynyal elhigyjétek uram, hogy vérünket kiontani istenünk igaz tiszteleti, szabad religióink, hazánk és magunk becsületiért, s azok mellett nem formidáljuk, ha az szükség úgy kívánnya, csak

más is azt cselekedgye. Kassai híveink mi felőlünk ne úgy gondolkodgyanak, mint mostoha atya felől, nem kívánnjuk semmi károkat, annál inkább jószágokat, isten ótalmazzon attól, csak ők is az mi felettébb való kárunkat (ne) kívánnják. Bornemisza híviük beérkezvén, minden állapotokról derekas instructióval bocsáttyuk. Kgd minket magok s oda fel való állapotokról gyakorta tudósítsou. In gratia bene propensi manemus. Albae 18. A u g. 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : Rev. Petro Alvinczi orthodoxae ecclesiae Cassoviensis concionatori primario Hungarico etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Bethlen írta eredetije gyulafehérvári újabb lymbus)

CCXXII. 1626. a u g. 21.

Sacra stb. Domine stb.

Post factam novissimam cum sacra caesarea regiaque Matte Vra pacificationem, quantopere paci et publicae rerum tranquillitati studuerim et quam accurate ea omnia, quae dictamine initae transactionis mearum partium erant, praestiterim; res ipsa luculenter trestatur; ab eo siquidem tempore quod quidem ego sciam, nulla hinc injuria Matti Vrae, vel vero subditis suis est illata; dum in eo totus sum, ut pax tot arduis laboribus et expensis gravissimis constituta, sarta tectaue utrinque conservaretur. Unde et mihi ea, quae vigore pacificationis initae debentur, repraesentarentur, et persona mea ab omni vi et injuria ex parte Mattis Vrae illaesa permaneret, cui ego omnem debitam reverentiam hactenus exhibui, dignitatemque ejus sancte observavi: dum inquam haec graviter praesto et similia benigni animi argumenta mihi polliceor, longe spe mea asperiora pati cogor. Nam multiplici et quidem summo cum opprobrio conjuncta, adeoque principi christiano indignissima injuria afficio a primariis Mattis Vrae caesareae officialibus, quibus secundum Mattem Vram caesaream regnorum et provinciarum salus et tranquillitas omnium curarum prima esse deberet. Praeterea ea etiam, quae mihi erant vigore pacificationis subministranda, hactenus penitus sunt denegata; unde colligere cuivis promptum fuerit, frustra me in conservanda pace tantopere laborare, in vanum dignitate Mattis Vrae venerari. Ac de injuriis quidem mihi contra pacis conditiones illatis, nonnullas per hasce meas litteras Matti Vrae caesareae exponendas putavi. Primo quum anno superiori inter Mattem Vram sacram et imperatorem Turcarum negotium pacis tractaretur, commissarii me pro bono publico eodem per me delegati id promovere conarentur, ac inter reliqua de statu quoque Transylvaniae pristino mentionem injecissent, voluissentque de ea inter

articulos pacis aliquid adjicere, idque absque ullo Mattis Vrae caes. praejudicio et incommodo. Nam ibi nihil aliud agebatur, nisi ut Transylvania in eodem statu permaneret et conservaretur, quo gavisus est ab eo tempore, quando in peculiarem principatum a corona Hungariae per certas principum transactiones est constituta: modernus regni Hungariae palatinus ad mentionem Transylvaniae totus commotus coram magco quondam Volffgango Kamuthy et reliquis suis collegis, commissariis meis diserte et aperte affirmavit, malle sese totum pacis tractatum penitus abrumpere, quam vel unico verbo inter pacis articulos mentionem Transylvaniae admittere: quando tractatus qualiscunque de Transylvania vergeret in manifestum Mattis Vrae caesareae praejudicium, quae ad Transylvaniam tanquam rex Hungariae suas haberet praetensiones.

2. Idem ille palatinus coram iisdem commissariis meis magnanimi contentione asseveraverit, me bonam Hungariae partem per vim et injuriam summam absque ulla justa causa Matti Vrae caesareae eripuisse, eamque in praeiudicium Majestatis Vrae caesareae per eandem manifestam vim et injuriam possidere; — et hanc atrocissimam dignitatis et ditionum suarum jacturam nunquam Mattem Vram caesaream oblivioni tradituram, sed tandem affulgente occasione, acerrime vindicaturam, neque quemquam ex posteritatibus meis, me vita defuncto, arcibus et bonis mihi collatis et inscriptis gavisurum esse.

3. Neque his contentus, quo quicquid in mei irritationem, existimationisque meae diminutionem haberet, expromeret; per magistrum curiae meae generosum Casparem Chiuthi, quasi per facialem disertis apertisque verbis denunciavi me foedus cum Matte Vra caesarea initum dudum rupisse; idcirco et Mattem Vram caesaream jam ab omni confoederationis observatione absolutam esse, neque amplius obligari ad ullas pacificationis condiciones observandas; eo quod ego in Porta imperatoris Turcarum consilia noxia contra Mattem Vram caesaream agitaverim; quorum etiam paria in mensa Mattis Vrae caes. asservarentur.

4. Taceo reliquas ejus probrosas voces et diffamationes, adeoque nedum principi a deo constituto, sed quavis nobili persona indignissima convitia, quibus me publice et privatim proscindere quasi in more habet. Hujusce rei testes sunt locupletissimi internuntii comitatuum, qui in proximis comitiis Soproniensibus praesentes fuerunt: ac alii etiam vel convivae. Nam ne in conviviis quidem a laedenda existimatione mea sibi temperat. Atque haec de palatino.

5. Semel atque iterum Mattas Vra caesarea pro repraesentanda illa summa triginta millium florenorum, quae pro intertentione militum confinianorum, vigore transactionis novissimae ordi-

nata est, per me requisita, homines mei ea de re ad cameram Posoniensem missi, vacui inde dimissi sunt camerario Caspares Partinger respondente: nolle Mattem Vram caesaream mihi pecuniam pro conscribendis adversus Mattem Vram caesaream militibus subministrare.

6. Quoties Mattas Vra caes. pro eorundem confiniorum debita et vigore constitutionis decreta restauratione compellata fuerit, crebriores meae ea de re scriptae et missae litterae facile attestabuntur, restauratio quoque illa nedum inchoata, sed ne architectus quidem ullus est missus, qui saltem ruinas confiniorum inspexisset.

7. Sancitum porro in tractatu novissimo Viennensi fuerat, ut bonorum collationes in septem regni Hungariae comitatibus secundum pacta mihi concessis mihi salvae et integrae permanerent et relinquerentur. Ac certo ad me perlatum est, nonnullis Mattem Vram caesaream in istis septem comitatibus jus regium contulisse, non extante de iisdem priori mea dominatione. His ipsis diebus honorem supremi comitis comitatus Zathmariensis Mattas Vra caesarea filio magnifici olim Michaelis Karolý nuper defuncti contulit, cum tamen hujusmodi supremorum comitum honoris collatio in dictis septem comitatibus primario juxta dictamen transactionis me concerneret: confirmationem duntaxat prius a me collatorum Mattem Vram caesaream gratis elargiri posse.

Quae omnia tametsi transactioni contrariantia sint, eamque funditus dissolvant, attamen ut omnibus dilucidum evadat, me etiam per summas difficultates, perpessusque tam multiplices injurias, comminationesque varias, pacem et publicam rerum tranquillitatem, turbis et tumultibus omnibus longissime antepondere. Hasce injurias et gravamine Matti Vrae caesariae proferenda esse duxi, hac etiam in re transactioni me accommodans, quae jubet obortas hinc inde difficultates prius, quam ad arma deveniatur, praevio tractatu conplanandas. — Mattem Vram caes. majorem in modum rogo, ut perspecta mea in pacem servandam inclinatione, Mattas quoque V. c. vicissim quae vigore transactionis praestanda sunt, ea absque ulteriori mora reali cum affectu praestare dignetur; — modum praeterea et rationem certissimam adinvenire, quo absque ullis offendiculis et irritamentis pax ab omnibus sanctissime servetur, custodiatur: alioquin tot incommoditatibus, offendiculis, injuriis, irritamentis et suspicionibus intricata pax cui sit bono futura prorsus ignoro; et quid juvat pacis nomine gaudere, interim animis aliorum conversis. Palatinus vero, quae contra me et ipsam transactionem commisit, plane intolerabilia sunt, de eo quoque, ut Mattas Vra caes. mihi plenum et realem rei quae convenientem satisfactionem impendendam, curet

sine mora, aequitati, studio pacis ipsis denique confoederationis articulis maxime consentaneum fuerit.

Ad notitiam porro Mattis Vrae caes. pro animi mei aperti affectu pervenire volo. Quandoquidem Transylvania a complurimis annis ab oppressionibus hostium suorum secundum deum Turcarum praecipue auxilio et viribus sit liberata et defensa, propositum mihi est, in tractatu pacis, si quem Mattas Vra caes. cum Turcarum imperatore suscipiendum e re sua esse putaverit, me cum illis cum Matte Vra caes. ea, quae ad consolidandam meam et ditionum mearum pacem et securitatem spectare videntur, tractare et concludere.

Ista omnia celeri cursu ad Mattem Vram caes. perferenda arbitratus sum: ex horum enim matura effectuatione solidiorem pacem et publicam rerum tranquillitatem tandem exorituram confido. Eam igitur ob rem Mattas quoque Vra caes. super iis omnibus omni exclusa mora sufficienti cum satisfactione, ut sese mihi resolvat, Eandem iterum rogo. Servet deus Mattem Vram caes. salvam et florentem quam diutissime. Datum Albae Juliae die vigesima prima Augusti anno dni 1626.

Mattis Vrae caes. et regiae

servitor studiosissimus ac devotus

Gabriel.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

CCXXIII. 1626. szept. 7.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Ez előttünk álló országunk, nemzetünk közönséges javára tökéletes állandó békeességére nézendő dolgokra képest levő szerszámink és azokhoz való munitióink alá bizonyos apparatusok kívántatván, hogy ilyen közönséges jónak, kívánt békeességünk helyére állatásának abból is meg ne fogatkozzunk: Hűségteket kglmesen intjük, sőt nekiek serio parancsoljuk is, ez levelünket vévén és az közönséges jónak mentül jobban lehető előmozdítását szeme előtt viselvén, és meggondolván, a mivel és mennyi számú marhával alias in tali expeditione az lövő szerszám elvitelére tartozott, azt úgy elkészítse és készen tartsa, hogy a mikor és az hova kívántatik, okvetetlen praesentálhassa. Datum in arce nra Varadiensis die 7 Sept. ao dom. 1626.

Gabriel m. p.

Külszím: a szokott Kassa városának.

(Eredeti Kassa városa ltárában.)

CCXXIV. 1626. szept. 8.

Nos N. Judex iuratique cives et inhabitatores regiae liberaeque civitatis Leuchoviensis praesentium tenore recognoscimus. Etsi nihil magis optassemus, quam ut inter sacr^{ma} caes. regiamque Mattem d^{num} d^{num} nostrum clementissimum et serenissimum sacri Rom. imperii Transylvaniaeque principem firma ac stabili concordia manente, pacis optatae commodis frui et in fide sacr^{ma} Matti denuo data constanter persistere potuissemus. Quia tamen novum in regno hoc et patria nostra carissima bellum exoriri videmus et nomine praelibati serenissimi principis requirimus ut ad exemplum reliquarum trium liberarum civitatum et comitatum vicinorum nos quoque ad partes dicti ser^{mi} principis trans-eamus et potestati eiusdem nos subiiciamus. Proinde nos praesidio omni sacr^{ma} suae Mattis destituti et praesentissimum urbi nostrae ab adventante et prae portis posito exercitu periculum impendere animadvertentes: praefati ser^{mi} principis protectioni sub infra-scriptis conditionibus nos committimus, humillime rogantes, ut ser^{ma} sua Celsitudo 1. nos in religionis orthodoxae exercitio liber-rimo conservare 2. in omnibus nostris antiquis privilegiis, liber-tatibus, immunitatibus et consuetudinibus clementer protegere et defendere, 3. ut quia haec ipsa a sua Matte recessio nobis et po-steris nostris levitatis et perfidie notam incurrere et apud pleros-que facile afferre posse videtur, sua serenissima Celsitudo hac in parte honori nostro et posterorum nostrorum consulere clementer dignetur. In cuius subiectionis maiorem fidem litteras hasce sigillo civitatis nostrae subimpresso roboratas generosis d^{nis} suae Celsitudinis commissariis et capitaneis N. N. assignavimus. Datum Leutchoviae 8. Septembris anno 1626.

(P. H.)

N. N. iidem qui
supra.

Uátlapján: Reversales civitatis Leuchoviensis serenissimo sacri Romani imperii Tranniaeque principi Gabrieli anno 1626. die 5. Octobris datae et anno 1627. die 9. Maii civitati restitutae.

(Eredetije, hasonlókép a fogalmazványa, Lőcse városa levéltárában.)

CCXXV. 1626. szept. 9.

Gabriel dei gratia sacri stb.

Fidelibus nris universis et singulis stb.

Az tekintetes és ngs szondameri sztarosza hozzánk küldött böcsületes főszolgája által találtatott meg bennünket, hogy az mely tizenhárom városi Magyarországhban Szepesvármegyében vadnak, azokat minden kártevők, háborgatók ellen az mi kíváltképen

való oltalmunk és gondviselésünk alá vennők, kinek megtalálására kíváltképpen való tekintetünk levén, azon tizenhárom városokat fejedelmi kegyelmes oltalmunk alá vöttük. Azért minden rendbeli vitézlő népeknek, valakik az mi hűségünk alatt vadnak, serio hagyjuk s parancsoljuk is, senki hadaink közül az megnevezett tizenhárom városoknak akármellikére is zászlóstól csoportonként sokan vagy kevesen, az mi kglms parancsolatunk ellen reá szállani semmiképen ne merészeljen és azoknak határiban senki ne zsákmányoljon, annál inkább ne dűljön ne prédáljon semmit az szegény néptől kedvök és akarattjok ellen, őket házokban, honjokban bántás és kártétel nélkül maradni megengedje: mert ha kin mi esik, szófogadatlansága miatt magának tulajdonítsa és nekünk is az engedetlenek felől panasz jövén előnkben, senkinek méltó büntetés nélkül el nem szenvedjük. Secus non facturi. Praesentibus stb. Datum in arce nra Varadiensi die 9. mensis Septembris ao dni 1626.

Gabriel m. p.

Stephanus Kovachocz
cancell. m. p.

(Eredeti és egykorú másolat Poprád városa ltárában nro 51.)

CCXXVI. 1626. szept. 13.

Szolgálok Kdnek, sok jókkal lássa meg isten Kdet.

Az mint Kdnek eleiben adtuk vala, ő fge generalis kapitánya és supremus generalis commissarius hogy az minemő foglyok ott vannak, minden késedelem nélkül utánunk küldje, de abban mind ez ideig semmi nem volt, az kopja vasakat is, melyeket hagyunk vala, az ő fge dolgaiban ilyen halogatásában károdra ez akad könnyen, igyekezzél jó bizony, mert im ő fgének is megírtam, ha meg nem lesz mingyárt, többet ért Kd, kiből bűvára esik. Az Ktek hozzám s városokra küldött embere német, nem tudhatom kérésemre ő kme ajánlotta volt magát száz gyertyát ezekvel együtt elküldje, hogy kész lenne, azt is elmúlatta, kire nagy szükségem volna. Kd urgeálja, vagy két fekete csezmákot is, az árrát azon embernek megadom. Éltesse isten Kdet. Datum in castris ad Suczan positis 13. die Septembris anno 1626.

Kd jó akarója

Caspar Ornay m. p.

P. S. Az gazdánkot és jó gazda asszonyunkot Kd köszöntse fijával együtt.

Külszím: Adassék ez levél az böcsületes Lőcsei város birájának etc. nekem jóakarómnak kezéhez.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CCXXVII. 1626. szept. 17.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb.

Cum ab initio nihil antiquius habuerimus, quam ut optatae gentis nostrae tranquillitatis media semper exquireremus, atque ea de causa, hoc etiam tempore postpositis gravissimis difficultatibus, infinitisque laboribus et expensis, hoc unum nobis spectandum fuit, ut opportunissimis mediis saluti tranquillitatie eorum subveniremus. Et quia salutari huius propositi nostri rationes aequum est, ut Vrae etiam Fidelitatis pro virili promovere intendant: eosdem serio hortamur, imo ipsis injungimus et demandamus, ut ab antiquo usu solita jumenta munitionibus tormentisque vehendis idonea, absque omni mora in castra nostra cum omni apparatu transmittere haud praetermittant. Secus non facturi. Quibus de caetero gratiose propensi manemus. Datum in castris nostris ad possessionem nostram Rakomaz positis, die 17. Septembris, anno 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: a rendes a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CCXXVIII. 1626. szept. 25.

Gabriel dei gratia stb.

Egregie stb. Salutem stb.

Az mely lövő szerszámokat Kassáról utánnunk Hűséged gondviselése alatt indíttattunk, azután gondolkodván felőle, mivel nem ítültük szükségesnek mindazokat, az három öreget, melyek tiz-tizenkét fontosak, visszavitetjük; hagyjuk azért s parancsoljuk is Hűségednek azt az három tiz-tizenkét fontos lövőszerszámokat, ha szintén Rima-Szombaton innét talál is ez levelünk, téríts vissza és adjad az rimaszombati bírák kezében. parancsoltunk nekik felőlök, az mely ökröket összegyűjtöttek az lövő szerszámok vonására, segítségül azokat hagyjad ott azoknak elvitelére. Secus non facturur. Datum in castris nostris ad possessionem Nyitra positis die 25. Septembris 1626.

Bethlen Gábor kezével: Az dolgot jól eszedben vegyed, nem az 3 öregb 24 fontos álgyukat parancsoljuk visszavitetni, hanem azok után az mely 3 öregb falkony tiz fontosok-e, avagy 12 fontosok, azokat hadd az várasban és oly ökröket, kiket széllal az hol mit kaphattak az falukon, azokban hagyj 48 ökröt hozzájuk, kiken szendrőiek visszavitetthessék. De golyóbist egyget se vigyenek vissza, hanem mind elhozzák. Az 3 öreg álgýú eleiben az magunk

saját ott hagyott 70 ökrünket fogják, az többi eleiben és szekerek eleiben az innét hozott lovakat, ökröket fogasd.

Gabriel m. p.

Egy emberséges, kemény gondviselő embert rendelj az álguk mellé, a ki visszavitetésekben szorgalmatos gondot viseljen reájok.

Az uton igen vigyázzanak és ha golyóbisokat találnak elől, kiket utánunk hozni parancsoltunk, visszatérítsék, el ne hozzák, mert azokhoz az visszavitetendőkhöz kellettök nyulna.

Külczim : Egregio Joanni Olaz certorum equitum nostrorum ductori etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetiről.)

CCXXIX. 1626. o k t. 2.

Ferdinandus etc.

Serenissime princeps affinis nobis honorande. Litteras Dil.

Vrae, quas in castris exaratas nobis per peculiarem aulicum suum cursorem transmisit, benigne et sufficienter intelleximus, totiusque scripti utcunque prolixioris summam et fundamentum in eum per Dilectionem Vram cardinem repositam [latam?] esse animadvertimus, quae nimirum novarum hostilitatum et turbarum domesticorumque dissidiorum concitationem respiciunt.

Et quidem quantum ad institutum et actiones Dil. Vrae circa ejusdem cum exercitu et ditionibus suis Transilvaniae quam innuit profectionem, ipsamet noverit quidem, quo consilio et deliberatione id inchoare voluerit, nobis tamen pacificationis foedera cum Dil. Vra posita persancte colentibus nihil omnino ducendum esse debere pro constituto semper habuisse haudquaquam ipsam ambigere existimamus, quam quod nihil aversi tantum abest, ut hostili, vel levi suspitione reformidari potuisse, cogitaremus. Unde etiam nos quidem ut summo studio ipsam pacem coluimus cum Dil. Vra ita vicissim studiose cavimus, ne quid admitteretur, unde justa belli occasio sumi posset. Et licet perfecte informaremur de omnibus, quae per Dil. Vram vel in Porta Ottomanica vel cum hostibus nostris in imperio hisce calamitosis reipublicae christianae temporibus, quibus fatali principum discordia acerbius conflictabatur, vel consilia agitaverit, tractaveritve nihilominus tamen deo justam causam nostram committentes oblivionem injuriarum sequi maluimus et dissimulatis talibus, quae merito offensioni ducere debuissimus, id egimus potius, ut novis ac novis honoribus ac beneficiis Dil. Vrae animum flecteremus.

Non minori candore et fide bona in tractatu cum Turca habito processum et pax ipsa conclusa fuit, capitulationesque solenni ritu tam a nobis, quam plenipotentiario sultanni passa

nempe Budensi conclusae et stabilitae. cujus quidem pacis ratificatio in Porta Otomanica licet perquam diligenter ac hac parte sollicitata quam de causa hucusque secuta non fuerit nulli dubitamus, quin consiliorum ejusmodi rationes Dil. Vrae magis quam cuiquam alteri, constare possint. Nunc autem quod uno quasi agmine et impetu exercitus Turcarum, Mansfeldii et Dil. Vrae in sacrae regni istius nostri Hungariae ditiones effusi sunt, et non solum Turca et Mansfeldius caedibus, rapinis, incendiis depopulationibus, praesidiorum expugnationibus et omnium hostilitatum generibus regnum istud nostrum Hungariae ac alias ditiones nostras inundaverint, verum etiam Dil. Vra eodem tempore in ditiones Mattis nostrae penetraverit, Mansfeldio hostiliter in regno grassanti suppetias miserit, civitates atque loca ditionum nostrarum sibi subjugarit, bona fidelium nostrorum occuparit, comitatus quoque nostros ad insurrectionem sollicitarit, quae omnia ejusdem facta nemo utique est qui persuaderi queat, bono Dil. Vrae affectu animoque, aut pacis studio talia fieri posse.

Et quidem has regni nostri calamitates et impendentem ruinam ac desolationem dolenter intuentes, spem certam ac fiduciam in divinae majestatis justa judicia reponimus, futurum esse, ut ruptorum foederum vindicias agat, facturaque sit, ut eorum nonnisi detrimento constet, ad quos nonnisi reipublicae haec calamitas et publica ruina referatur, necesse est. Existimamus vero, ne quidem ipsammet Dil. Vram aequa sua censura et arbitrio apud sese constituere, ut importunis Turcarum sollicitationibus victa provinciae Transylvaniae populum huc nullo unquam tempore factum fuisse constat, ad corripienda arma cogat, multo vero minus sacrae coronae subditam gentem Hungariae, cujus nonnullos comitatus eidem ad dies vitae concessos novimus in communem patriam, sanguinemque proprium tela stringere, aut etiam ob regni nostri comitis palatini, vel cujuscumque privati, arma sumere quorum passiones et affectus etiam si qui essent, ad concitanda publica et communia in republica christiana dissidia et ruinarum pericula, neutiquam idoneae et sufficientes esse possunt rationes et occasiones. — Soluta debebat esse omni metu Dil. Vra de ipsius palatini contra sese alicujus moliminis et machinationis ad offendendam ipsam aut in ditiones suas penetrandi voluntate, non enim proprii juris et arbitrii privati esse potest in dispositione vel deductione exercitus nostri qui nostrae solum ordinationi subest.

Non est autem, ut Dil. Vra pro re praesente huc referat pacificationis Turcaicae negotium, in quo operam suam interpositionis offerre videtur, cum si quid tractandum foret, rationes quoque et modi id faciendi defuturæ non sunt.

Praemissorum itaque periculorum et tanquam communis

excidii ac cladis ruinaeque fomitem, bellum execrantes tolerantia potius incommoda quaevis identidem suscitata perferenda constitueramus, ut quae per pacificationem coaluerant, leviori quavis tandem de causa non convellerentur, pacis itaque stabilitas leges omnimode conservandas et spectandas esse volumus, a qua etiamnum nequitiam alieni sumus, si modo eo pacto stabiliri possit, ne quod hactenus infauste saepius contigit, annis pene singulis novis bellis concitatis, etiam novi tractatus inchoabantur, id ipsum in praesentiarum quoque metui deberet.

Porro cum nihilominus Dil. Vra affectu et voluntate erga pacis studium sese fieri declarat, ut ejusmodi communis boni studium et desiderium omni sinistra suspitioni et adversi animi significatione careat, requiritur, ut obices etiam quae eam generare possent, praecaveantur et tollantur; quocirca necessarium esse, ut exercitus Dil. V. ex solo ditionum Mattis nostrae absque damno bonorum fidelium nostrorum excedat; bona et loca occupata resignentur et libera relinquuntur. Praeterea, ut re ipsa Dil. Vra testatum declaret, Mansfeldium in fines regni nostri invectum praedas agentem et alia facinora exercentem a sese accitum non esse, neque ex voluntate ejusdem (de eo siquidem ipsum jactare constat) haudquaquam advenisse, assistentiam et subsidium sollicitanti deneget; et ductorem copiarum suarum Stephanum Horváth qui turmas suas ipsi Mansfeldio jam conjunxisse fertur avocet, atque a consortio ejusdem separet, non intermissuri sumus nos quoque deinceps clementer Dil. Vrae proposita cognoscere et pro ea benignitate nostra qua communis tranquillitatis promotionem et conservationem stabilem redditam esse intendimus, in beneficium publicum benigne nos declarare et risolvere.

Familiarem aulae et ministrum Dil. Vrae quem libertati restituendum ad requisitionem ejusdem, nuper intimaveramus, licet causare nonnihil potuisset, ut ea de causa dimissio suspendi debuisset, quod nocivarum et perniciosarum practicarum, quae postmodum magis ac magis patefactae sunt, administer fuerit et etiam adversae intentionis demonstrationes in regni nostri ditiones exercitus interea temporis inductione ostendantur, nihilominus tamen juxta factam oblationem nostram de facto solum et liberum dimitti fecimus; non dubitamus quin Dil. Vra quoque duos illos cursores, quos dictus Stephanus Horwath comprehensos captivavit et etiamnum compedibus vinctos carceratos detinet, liberos dimitti praeceptura sit. Cui de reliquo prosperitatem cum firma valetudine comprecamur. Datum in castro nostro Eberstorff die 2 mensis Octobris 1626.

Kivül: Bettleno principi ex Eberstorff die 2. Octobris 1626. Az egész Ferenczi írása,

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

CCXXX. 1626. okt. 19.

Gabriel stb. Oppoliae et Ratiboriae dux.

Illrme comes, amice noster benevole.

Kegd levelét hozzánk bocsátott jámbor szolgálja mi nekünk megadván, illendő böcsülettel vöttük és olvastuk, kinek minden punctjaira való feleléstől, (hogy azzal szót ne szaporítsunk és vetekedésre okot ne láttassunk adni) supersedeálni jobbnak itiljük. Az mi írásunkon nem szükség Kegdnek felettébb csudálkoznai, mert ha méltó ratiót valamikor megérti, talám akkor különben fog gondolkodni róla. Idébb való jövetelünket az mi illeti, annak oka csak ez, nem érthetvén ő felgének semmi bizonyos akaratját az mostani fölháborodott állapotnak megcsendesítése felől, nem tudtuk mihez magunkat tartani, tudván az ő felge hadainak Ujvárhoz, azután Komjátíhoz való szállásokat, magunkra kellett vigyáznunk, gondot viselnünk és mezőt keresnünk ennyi hadnak, de az mint ezelőtt is megírtuk Kegdnek, most is azon indulattal vagyunk, mi az keresztyén vérontást minden uton távoztatni igyekezzünk, az szent békességet tiszta szüből kívánjuk; annakokáért értvén Kegd leveléből, hogy Kerczi János hívünket ő fölgéhez bocsátotta és maga is tisztí szerént ő felgének az dolgokról alázatos intercessionalis levelet íratván, küldte, kívánja tőlünk, hogy interim minden hostilitástól hadainkot megszüntessük és előbb ő felge országában ne menjünk. Mely Kegd kívánsága kivályképpen az vezír pasa akaratjára és szándékára nézve nehéznek láttatik, de hogy az mi syncerus affectusunkat az szent békességhöz ezaránt is Kegtek mi bennünk megtapasztalja, az vezírral ez órában sokat beszélvén, elvégeztünk, hogy Kerczi (Kéry) János visszajövetelére négy-öt napokig várakozunk, ez alatt minden hostilitástól az hadakat megtartóztassuk és az előmeneteltől is, az mennyiben lehet, tartózkodjunk. Előljáró hadainkért is elküldtünk, megparancsolván nekik, hogy táborunkban visszajőjenek, akarván eltávoztatni az veszekedést. Kegd is instálni ő felgénél levele által ne halaszsa méltóztassék kegmesen emberünket az néhány napok alatt visszabocsátani, hogy érthessük az ő felge kegmes akaratját és ha ő flgének az szent békességre kegmes inclinatioja vagon, ne halassza ő felge mostan igen hamar hasznosan végben vihetni az úristennek kegmes engedelmeből, mivel az vezírnek is arra teljes hatalom engedtetett és mi réánk is bizattatott az portától. Cui de coetero omnem foelicitatem comprecamur. Datum in castris nostris ad Kemend positis die 19. Octobris anno 1626.

D. V. Ill. benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: Illustrissimo comiti Nicolao Esterhass de Galanta, regni Hungariae comiti palatino stb.

Ferenczfi kezével: Betlen ex castris ad Kemend positis domino palatino Posonii existenti 19. Octobris 1626. Allatae Viennam transmissae per palatinum a domino Paulo Pálffy 22. Octobris.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

CCXXXI. 1626. o k t. 24.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Vitézlő hívünk Tatay György az Hűségtek városában nem purgaleítés ember lévén, esék értésünkre, hogy borainak bebocsátatása difficultásban volna Hűségtek előtt; akinek mivel az mostani állapathoz képest magunk személye mellett szolgálatunkban kelletett itt jelen lenni: azért ez levelünk által kglmesen intjük és requiráljuk Hűségteket, hogy mostan is mint ennek-előtte borainak bebocsátását ne difficultálja, hanem bocsássa be, melyet mi is kglmesen veszünk Hűségtektől. Ac de coetero stb. Datum in castris ad Bars positis die 24. Octobris ao dni 1626.

Gabriel m. p.

Külczim: a szokott Kassa városának.

Alatta: Exhibitae 9. Nov. anni 1626. M. Wass m. p.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

CCXXXII. 1626. o k t. 27.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti stb.

Pro frigescentis iam indies temporis ratione militi nostro germanico de soleis tempestive provisum esse volentes, Fidelitatus Vestris clementer serio praecipimus et mandamus, quatenus ante alios magistrorum sutorum quosvis labores et opera, ducentas soleas, in rationem copiarum nostrarum germanicarum confici citra omnem moram procurent. Similia ad alias etiam civitates mandata de pluribus soleis conficiendis dedimus, cum quibus mutuam hac in re habentes intelligentiam, quamprimum numerus solearum fuerit expletus, sub certa aliquorum concuium suorum cura, eas simul et semel ad nos, ubi cum castris reperiemur, citissime transmittere nequaquam praetermittant; contentationem condignam de earum pretio a nobis expectantes. Secus non facturi. Datum in castris nostris ad oppidum Bars positis die 27. Octobris anno d. 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : a szokott Kassa városának.

Exhibitae 3. Novembris 1626.

(Eredetije Kassa városa levéltárában.)

Jegyzet : Ugyanilyen levél ment Lőcse városához, de ott ducentas soleas helyett trecentas-t követel. Eredetije ennek Lőcse város levéltárában.

CCXXXIII. 1626. n o v. 7.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes, circumspecti fideles stb.

Jól emlékezik reá Hűségtek, az miképen bennünket ez elmúlt esztendőben megtalálván az ott való minczháznak magok számára való arendálása felől, abbeli könyörgéseket és némely böcsületes híveinknek is melletek való törekedéseket kegyelmesen szemeink eleiben vevén, nekik arendáltuk vala; mely dologból azután micsoda tekintet forgott légyen előttük, azt magok tudván, ujobban bennünket requiráltak vala, causálván némely fogyatkozásokat, és könyörögvén azon, hogy abból kegyelmességünket hozzájuk mutatni méltóztatnók; látván azért az summának szállításában akkori méltatlan kivánságokat, minthogy mi nekik minczházunkot nem erővel, hanem sok könyörgésekre adtuk volt, magunk kezéhez vöttük vala, nem akarván hogy az miatt tovább való busulások lenne. De ujobban könyörgésekkel reánk esvén, sok alázatos instantiá-jokkal bennünket addég untattanak, hogy az mivel igen méltán tartoztak volna, abból is nyolczezer forintot relaxálván, az minczházat ujobban kezekben adók. De mind ez ideig is nem tudjuk, mi okból, arendájokat tárházunkban administrálni nem akarták, és ebből való sokszori parancsolatunkat csak elhallgatták. Mivel-hogy azért immár istennek kegyelmességéből Szent Márton napja is, ugymint az arendának esztendő terminusa előttünk jelen vagyon és mi is semmiképen tovább várakozni nem akarunk, hanem az miénket tőlök igen méltán megkívánjuk: nekik igen serio hagyjuk és parancsoljuk is, hogy hátramaradott arendájokat épen és fogyatkozás nélkül administrálni tovább semmi uton ne halaszszák, mivel-hogy ha mégis halasztani akarják, bizonyosan tudósítjuk felőle, hogy más módot akarunk ez dologból ellenek következtetni, holott mi tőlök az miénket kívánjuk és ha mi kevés hátramaradások esett volna is, abból mi nekik szerencsét nem adhatunk. Secus itaque non facturi. Eidem de coetero benigne propensi manemus. Datum in castris nostris ad Bars positis die 7. Novembris 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : a szokott Kassa városának.

Exhibitae die 20. Novembris 1626.

(Eredetije Kassa városa levéltárában.)

CCXXXIV. 1626. n o v e m b. 18.

Prudentes et circumspecti stb.

Servitiorum nostrorum stb. Isten minden jókkal stb.

Az mi klmes urunk ő fge bizonyos számú czepljösöknek csináltatása felől ez mult napokban klmesen parancsolt vala ő fge Kteknek. Melyek hamarább való elkészíttetése felől most ujobban nekünk serio parancsol ő fege, hogy Kteknél sollicitáljuk. Minek-
okáért Kteket kérjük, s tisztünk szerint penig parancsoljuk is ő fge nevével, hogy az Ktekre ő fgétől limitált czipeljösöknek elkészíttetésében minden késedelmet hátrahagyván, éjjel-nappal annak elkészíttetésében laboráltasson Ktek, egyéb munkát az mesteremberekkel hátrahagyatván, késedelmet nem kívánván az dolog. Kik ha elkészülnek, de facto minket tudósítson felőle Klmetek. In reliquo easdem stb. Cassoviae 18. Novembris, anno 1626.

Prud. ac circump. D. Vrarum

servitor et vicinus

paratissimus

Franciscus Perenj m. p.

Külczim: a rendes, a löcsei tanácshoz.

(Eredetije Lőcse városa levéltárában.)

CCXXXV. 1626. d e c. 10.

Prudens et circumspecte stb.

Salute praemissa, servitiorum stb.

Subintellexi e literis civium meorum Kessmarcensium ad ser. principem Cremnitium ablegatorum hodie senatui allatis suam Serenitatem hujus animi et propositi esse, quod in ipso Nativitatis Christi festo Leutschoviae unacum serenissima principissa ad id tempus ibidem affutura, adesse velit, et aliquot dies ibidem consumere intendat: itaque prud. et circumspect. Dnem Vram rogatam volo, si quid certi de eo habent, et quando adventum tum ser. principissae cum vero principis ipsius exspectent, me informare velint. De coetero stb. Datum in arce Kaesmark 10. Decembris 1626.

Prud. ac circump. D. Vrae

amicus ad serviendum paratus

Stephanus Theökeöly m. p.

Külczim: Prudenti et circump. dno Danieli Breszlero judici primario lib. civ. Letschoviensis dno et amico stb.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

CCXXXVI. 1626. dec. 11.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes et circumspecti stb. Salutem stb.

Illrmi ducis a Mansfeld exercitui, nomine cambii ac restitutione futura, ex aerario nostro certam pecuniae summam dari et assignari curavimus; in cuius refusionem et restitutionem juxta inclusas a praelibato duce a Mansfeld Cracoviae quindecim millia tallerorum sunt nobis deputata et ordinata. Quae pecuniae summa ut citra aliquod damnum repetatur, nobisque referatur: Fidelitati Vrae serio committimus et mandamus, ut quendam e medio suorum civium, tam in rebus gerendis sagacem, quam loci linguaeque gnarum, et facultatibus instructum, adjuncto sibi tricesimatore civitatis vestrae, cum inclusis cambii litteris Cracoviam sine ulla procrastinatione et mora expediant; eisdemque severe nomine nostro committant, ut singulari adhibita taciturnitatis cautela, commissa sibi fideliter et diligenter exequantur, neque aliis, quam quibus intererit, patefaciant, quod etiam ab eisdem expetimus. Levatam autem hanc pecuniae summam ea fidelitate et securitate, qua deo, nobisque et patriae suae obligantur, Leutchoviam deferant. Det vero sedulam concivis ablegandus operam, ne inclusae cambii litterae per socordiam amittantur, tantae enim jactura pecuniae velis remisque arcenda est, executuri in eo nostram benignam et omnimodam voluntatem. Quibus de coetero benigne propensi manemus. Datum in libera regiaque montana civitate Cremniciensi, die 11. Decembris anno 1626.

Gabriel m. p.

(*Bethlen G. saját kezével.*) P. S. Secretum hoc tam apud Fidelitates Vestras, quam inter ablegandos sit in alto silentio, sub maxima rosa recordetur tam diu, quam diu aut pecuniae summa rehaberi poterunt, aut literas cambii referrent nobis, serio praecipimus.

Külcztm : a rendes, a löcsei tanácshoz.

Más kézzel : 13. Decembris redditae.

(Eredetije a löcsei városi levéltárban.)

CCXXXVII. 1626. dec. 14.

Illris et magce nobis benevole.

Praetermittendum hac occasione non putavimus, quin pro nostro singulari erga eam affectu insignique erga christianissimum regem studio hasce benigni animi erga eam testes daremus, praesentisque status nostri negotia eidem significanda vellemus. De quibus cum uberius continuum oratorem nostrum ibidem

praesentem edocuerimus, illique in mandatis dederimus, ut de omnibus eam informandam velit, nihil dubitamus quin is officio suo abunde satisfactorius, eaque omnia cum fide expositurus relaturusque sit. Uti igitur verbis ejus omnimodam fidem adhiberi ab ea volumus; ita hoc inprimis rei communi maxime necessarium proficuumque fore arbitramur, si hic illustris Budensis vezirius, cujus forti fidelique opera imperator Ottomannus usus, rem omnem ditionum suarum, non sine ingenti commodo promotam agnoscet conclusis induciis in aulam revocari poterit, quem quia partibus confoederatorum maxime benevolum propensumque a nobis redditum agnovimus, eam ibi praesentem negotium omne cum fructu et emolumento partium promoturum esse certo speramus. Etsi autem modernum ibi residentem chaimochanum forsán status sui respectu praesentiam ejus non libenter admissurum putamus. tamen ut illud omni opera idoneis etiam, quos huic rei promovendae aptos putabant, ex aula perquisitis iisque in rem subornatis, in effectum deducant, vehementer eandem adhortamur; hoc enim pacto totius rei status quam commode promoveri certaue spe sublevari poterit. Reliqua in rem praesentem necessaria a continuo oratore nostro uberius intelliget. Cui post delata omnis benigni affectus nostri studia omnem etiam incolumitatem exoptamus. Datum Cremnecii, die 14. mensis Decembris a. d. 1626.

D. V. ill. mag.

amicus benevolus

Gabriel.

Jegyzet. E levél Césynek szól.

(Eredetije Párisban a Coll. Godefroy Portf. 270.)

CCXXXVIII. 1626. dec. 18.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Adatik értésünkre, hogy Maier György némely adósitól megfogattatván, Hűségtektől in aresto tartattatnék, kinek az ő mivoltát nem nézvé, és azt is, hogy ifju lévén, ezután reá következtetendő nyomorúságoknak félelme miatt ad meliorem frugem redire poterit s magát jól viselvén adóssit contentálhatja: adóságitól félesztendeig való dilatiót engedtünk neki kglmesen. Az fogságból is azért eliberáltatni akarván, Hűségteknek kglmesen parancsoljuk, tovább arestumban ne tartsa, hanem ez levelünk látván, bocsássa el, kereskedhessék az hitván ember és szerezhesse meg adóssinak contentatióját ez mostani kegyelmességünk által. Datum Cremnicii die 18. Decemb. ao dni 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : a szokott Kassa városának.

Alatta : Exhibitae 30. Dec. 1626.

(Eredetije Kassa városa ltárában.)

CCXXXIX. 1626. dec. 28.

Gabriel stb.

Prudentes stb. Salutem stb.

Siquidem fideli nro gen. Sigismundo Lónai de Nagy-Lóna ad tractatum pacis cum legato illmi comitis palatini redeundum sit, qui ut eo citius iter hoc continuent, Fidelitatibus Vris committimus et mandamus serio, equos bonos et sufficientes currubus illorum injungi curent, quibus Rosenbergam usque commodo et sine mora perveni possint. De coetero idem fidelis noster Sigismundus Lónai quosdam ex servitoribus adversae valetudinis domum suam remittendos volens, ut illis quoque currum et equos subministrent, benigne illis injungimus. Nec secus facturi. Eisdem stb. Datum in oppido Várallja die 28. Dec. 1626.

Gabriel m. p.

Külczim : a szokott Lőcse városának.

(Eredetije Lőcse városa ltárában.)

Közli : SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— HATODIK KÖZLEMÉNY. —

62. §.

Mindezen szükségesnek vélt előzmények után újra fölvéve Bartalnak amaz állítását, hogy némely íróink által a »haereditas« és a »possessio« közt fölállított megkülönböztetés csak balvélemény, mivel a királyi Curia döntvényeiből kitetszőleg még III. András előtt: »pro regula juris apud nos observatum in tribunalibus fuit, ut possessiones antiquo collatae pro haereditatibus haberentur«, s mivel a cancellariai stilus szerint is: »terrae quoque hominum conditionariorum quas jam parentes coluissent, terrae nativitates, et haereditario pluribus scribuntur locis.«

A »haereditas« és »possessio« közt levő különbség keletkeztét ha eddigi vitásaink során tán eléggé nem igazoltuk volna is, ki-segit e bajból bennünket a következő, éppen maga Bartal által idézett kifejezés: »cum possessiones ab antiquo collatae pro haereditatibus habeantur«, mert ez nemhogy Bartalt védné, sőt inkább teljesen ellene bizonyít.

Ennek ugyanis a következő három külön értelmet adhatjuk: 1-ör. Csak azon birtok = possessio tekintetett az eredeti és az adományzott vagyonokkal = descensualis haereditasokkal egyen-termesztűnek, tulajdonúnak, szóval azonosnak, melyet a régi királyok adományoztak, kik közé Kún László és III. András tartoztak, — másokat tán nem is érthetett — semmint a Sz.-Istvántól Kálmánig élteket, mennyiben Kálmán e részben tett intézkedései fogták képezni a régi és a későbbi nevezet közti korszakot; 2-or. Csak azon adományzott possessiót nevezték haereditasnak, mely a szerző elhaltával maradékára átszállott, különben a szerző életében annak neve nem lehet más, mint szerzemény; 3-or. Csak a régen nyert possessiók szállhattak haereditasként az ivadéokra, következőleg az utódok a nem régen nyertekben már nem részesülhettek.

Ez utóbbi értelmezést, mint senki által nem állított, s nem is állíthatott képtelenséget mellőzve, azt hisszük, hogy az idézett kifejezés az első értelemben tétetett. Hisszük pedig két okból, mert

e kifejezés Arragoniai Simonnak éppen a descensualis természetű javairól hozott határozatban tétetett; s főleg hiszszük azon észrevételnél fogva, melyet IV. Bélának Turdát illető levele már eléggé ismert e szavaira: »*cum non esset haereditaria ipsi, sed a felicitis memoriae Bela (III.) Rege avo nostro per antecessores ipsius Turdae Seud videlicet. Martinum acquisita*« Horvát István a következőkben adott elő: »Csak ezen oklevél is világos tanuja annak, hogy a Jus haereditarium, és Jus successorium nem egyet jelentett, mivel III. Bélától IV. Béla királyig a kérdés alatt forgó jószág bizonyosan successio alá ment, s még sem volt örökség.«¹⁾

Ime Horvátnak nagy figyelmet érdemlő ezen észrevételéből kitetszőleg három meg nem rendíthető következtetést vonhatunk ki. Hogy 1-ör. IV. Béla ezúttal a haereditas alatt nem öröklöttséget, hanem örökséget értett, annyival is inkább, hogy 2-or, noha a III. Béla által Seudnek és Mártonnak adományzott e possessio, halálukkal Turdára szállott s ámbár következőleg Turdára nézve már öröklöttség volt volna, mindemellett Béla azt mégsem tekintette sem haereditasnak, se haereditarianak. S hogy 3-or. IV. Béla a nagyatyja III. Béla által adományzott possessiót már nem számította az »ab antiquo collata possessio« sorába, ellenben Kún László és III. András már a II. András által Arragoniai Simonnak adottat is ide sorozták jeléül annak, hogy azon korban minő határozatlan ingatag gyakorlat uralgott e részben. S éppen ezért tegyük ide szintén utolsó következtetésül azt is, hogy 4-er ha királyaink az eszmék és fogalmak határozatlansága, s a Stilionare kifejeletlensége miatt a haereditást most örökség, majd öröklöttség értelemben vegyesen használták, az utódok kötelessége lehetőségig kitisztázni, hogy amazok mikor és melyik értelemben vették azt?

Imhol ez állításunkat világosító egy-két példa: Egy káptalani 1330-ban kelt levélben: »nobilis vir Joannes filius Ladislai, filii Hegun de Zarwad exhibuit nobis privilegium domini regis Ladislai (a ki 1279-ben új adománylevél mellett adta Hegunnak és részeseinek) — — super ipsa terra, seu *possessione* Zarwad vocata, in comitatu Zouuk exteriori existente confectum«²⁾. Róbert Károly 1331-ben e birtokot Jánostól és Miklóstól a fentebb említett László fiaitól elfoglalni törekedett, azonban ő a törvényszék előtt »per eosdem filios Ladislai demonstratione extitit certitudinaliter informatus, quod ipsa *possessio* Zarwad sit et fuerit ab antiquo ipsius Ladislai filii Hegun, et per consequens praedictorum filiorum eiusdem haereditaria, tituloque iuris haereditarii semper per eosdem habita extitit et possessa.«³⁾ Ime, itt mind-

¹⁾ Magy. Nemzets. 93—94. II.

²⁾ Fejér T. 5. V. 2. 589. és T. 8. V. 3. 481. II.

³⁾ Fejér T. 8. V. 3. 567. I.

mellett, hogy a birtok »ab antiquo«-nak állítatik és »titulus juris haereditarii« említettik, hajlandók vagyunk mégsem örökséget, hanem csakis öröklöttséget érteni ezek alatt következő tekintetből: mivel 1-ör Hegun részeseivel Szarvadot 1279-ben mint possessiót új adomány mellett nyerte; mivel 2-or meg van említve, hogy a Hegun fiáról, Lászlóról ennek fiaira öröklés következtében szállott, s főleg mivel 3-or ezen 1331-iki levél azon korban kelt, midőn az örökség és öröklöttség közti különbség már homályba kezdett borulni, s ekkor már »juris haereditarii«-nek állítattott az is, a mi csak kevésel előbb még nem vétetett ilyennek.

Hasonlólag 1381-ben a Chak nembeli Móricz pap: »quasdam possessiones suas haereditarias videlicet Kamar, et Golombuk in comitatu Zaladiensi existentes confessus est comiti Nicolao filio Stephani de genere Peck (tán Peek) — *dedisse* donasse, et contulisse eo modo, quo ipse et genitores sui ex donatione Ladislai — *dignoscuntur possedissee*«¹⁾.

Itt a Chak- és Peek-nemzetiségi neveknek megemlítése bárkit eredeti foglалásos vagyonokra utalhatna ugyan, de van-e adat arra, hogy az eredeti descensualis haereditas possessio néven fordúlt volna elő valaha; van-e adat arra, hogy ez eredeti magyar nemzetség, minő a Chak volt, mely következőleg a maga descensualis örökségét még a honfoglaláskor kikapta, szükség felettleg királyainktól is nyert volna ilyen; s nincs-e világosan kimondva, hogy a Móricz possessiói azért haereditariák, mivel azokat Kún László király adományozván az ő szülőinek, ezekről öröklöttségként szállottak rája?

Ellenben a következő kifejezések alatt: 1243. »quod nos (IV. Béla) Newer, Buda stb. — — — *homines castri Trenchen de villa Wecislou nomine, qui nobis in cabatis servire consueuerant* — — *in iobbagiones Sancti regis castri eiusdem simul cum haereditaria terra sua duximus perpetuo transferendos*;«²⁾

Nemkülömben egy 1299. levélben: »*simul cum terris ipsorum haereditariis, seu usui ipsorum deputatis a conditione castrensium suorum, et servitute dicti castri (Posony) eximendo*«³⁾ már örökséget, s nem öröklöttséget kell értenünk, mert a várakhoz tartozott személyzet, szolgák, jövevények, polgárok, jobbágyságok, udvarnokok sat. sat. mint ilyenek hűbérsgöket soha nem »possessio«, hanem »descensus = szállásos örökség« nevezet alatt szokták kikapni, mely azután rendesen »terra« néven említettett és possessiónak csak akkor mondatott, miután az ily hűbéreseket az országos nemeselek sorába vétették föl.

¹⁾ Fejér 8. V. 3. 549. l.

²⁾ Fejér 4. V. 1. 295. l.

³⁾ Fejér 6. V. 2. 201. l. Lásd még: F. 4. V. 1. 471. l. V. 2. 80. l.

Midőn ezekhez képest III. András és tanácsa kimondá, hogy: »possessiones ab antiquo collato pro haereditatibus habentur,« ezáltal és ezúttal nem értett ugyan öröklöttséget, ám de azt sem állította, hogy a »possessio« annyi lenne, mint »haereditas,« hanem egyenesen és világosan azon eszmét fejezte ki, hogy a »possessionis« az által, hogy régen adományoztatott, haereditássá változott át; következőleg a két fogalom közti különbséget éppen a Bartal által érvül idézett sorok tüntetik ki leginkább.

És III. András államtanácsával miként is tehetett volna ellenkező nyilatkozatot azzal szemben, a mit a IV. Béláé nyíltan és tisztán kijelentett akkor, a midőn a Turda possessióját, mivel nem volt haereditas, elfoglalhatónak, haereditását ellenben, mivel nem volt possessio, el nem vehetőnek döntvényezte?

Igy igazolja ezt 1238. levelében is az e két fogalom közé szúrt »et« szócskával: »ipsorum haereditates, et possessiones suas.«¹⁾

A mi már Bartalnak azon észrevételét illeti, hogy »terrae quoque hominum conditionariorum« haereditas néven forognak fenn, s hogy e miatt a possessiót a haereditástól miért nem lehetne megkülönböztetni, képtelenek vagyunk felfogni, mert állítását akkor ismerhetnők el érvényesnek, ha az illetén hűbérségek »possessio« néven forogtak volna fenn. De erre tudtunkkal eddigelé nincs adat, mert találhatni ugyan a hűbéresek kezén possessiót, de ez már nem hűbérség, hanem oly birtok volt, melyet vagy nemes őseiről nemesi szabad birtokként örökölt, vagy pedig hűbéreskedése alatt, s ebben továbbra is megmaradása mellett a királytól nyert, vagy mástól szerzett. Ilyen birtokra mutatnak a Bartal által felhozott e szavak is: »Si eadem terra ipsorum haereditaria esset, et ipsi homines tamquam veri Nobiles, (non uti filii jobagionum castri) praedictam terram justo titulo possiderent.«²⁾

63. §.

Mindezek után minden eddigi vitatásunkat rövidbe foglalva, a mi óhajításunk abban határozódik, hogy kivétel nélkül minden foglalást, szállást, örökséget ne tekintsünk csakis Árpádkorinak, főleg pedig az ekkori foglalások természetét, tulajdonát, rangját és becsét se törekedjünk mindenféle, habár elég régi, de csakis királyi jogos egyszerű possessiókra leszállítani, s ezeket amazokkal egyenjogúakká, annyival kevésbbé azonosokká tenni a törvények és okmányok megsemmisítésével, mit tennünk nem lehet, nem szabad.

¹⁾ Fejér 4. V. 1. 134. l.

²⁾ Comm. III. 75. l., s ilyen u. o. a 2-ik kötet mantissája X-ik lapján álló IV. okmány.

S higgyük el, hogy az örökség és öröklöttség értelmében vegyesen használt »haereditas« műszónak a használat különbözőségéhez képest különböző értelme is volt; s hogy őseink tudatosan és tetteleg csak a descensualis vagyontokat registrálták a haereditások lajstromába, voltak légyen azok az eredeti nemzetségeknek megtelepedésökkori, avagy a királyaink által adomány útján ilyen né értékesített foglalásai; minden többi adományzott birtokot pedig csak »possessio« főnév alatt szoktak megemliteni.

Végre hogy a királyi Curiát döntvényeiben minő fogalmak és nézetek vezérlették, nem tudjuk ugyan, de különben hogy részünkről mikor értsünk, s mikor ne tartsunk egy birtokot örökségnek, s mikor csupa possessiónak, azt az okmányok nem egyes határozatlan, néha ferdített, tág értelmű¹⁾ s nem ritkán bírói kedvezés szülte kifejezéséből, minő például a szóban forgó »cum possessiones ab antiquo collatae pro haereditatibus habeantur« idézet is, hanem a levél egész szövegéből,²⁾ tekintettel továbbá a haereditásnak nemére, korára, elévülési s gyakorlati történetére, tulajdonosai ősiségére s arra, hogy az eredeti nemzetségi osztályos birtokban királyi jognak, jelesen jóváhagyásnak, új adománynak, a leányág öröködésének helye nem volt stb., s végül azon indok alapján döntenők el, hogy különösen a főlvet példában IV. László és III. András az »ab antiquo« szavak alatt a Szt.-István-féle legrégibb s a következő királyoké közül az »örökség« czímmel és joggal adományozottaknál egyebet hozott törvényeink nyomán nem érthettek, ha ugyan nem tévedtek, vagy tévedni nem akartak.

Ha pedig Bartal állítására tett értelmezésünket elfogadhatónak még sem tartaná, csak oly adattal elégíthet ki bennünket, melyben tisztán ki legyen fejezve e fogalom: »*Possessio idest descensualis haereditas*« s ez alkalommal szívesen fogadnánk el tőle még oly adatot is, mely által be lenne bizonyítva az, hogy királyaink nemcsak az adományzott possessióhoz, de az eredeti foglalásos örökséghez is királyi joguknál fogva formáltak volna igényt.

64. §.

De célunk felé haladásunkban viszont egy másik tekintély kíván feltartóztatni.

Pray Sz.-Istvánnak Juris Corpusbeli 2. k. 35. fejezetének: »*consensus igitur petitioni totius senatus, ut unusquisque dominetur propriorum, simul et donorum regis dum vivit* stb.« oly értelmezést

¹⁾ Ez eszmét maga Bartal adá tollunk alá ezekben: »*Varietatis formularum styli diplomatum (clausulas vocamus) in curia* stb.«, Comment. III. 71 l.

²⁾ A mint ezt is szintén Bartal állítja u. o. III. 72. l.

ad, a minőre több hajlama volt, semmint ereje: »*facultas domi-
nandi priorum a rege concessa necessario arguit: hanc prius
non exstitisse, alioquin ridiculum fuisset id sanctione publica con-
cedere, quod iam antea cuius proprium erat, — — quo fit, ut quae
prius possessa erant, feudum fuerint, cum iure solum usufructua-
rio.* Quare cum rex monarchiam suam ad normam augustorum
instituerit, horum quoque morem imitatus, *feuda quae prius vita-
litas erant, in haereditaria convertis non abolito tamen onere mili-
tiam profutendi.*«¹⁾ S vessük ide még az I. k. 5. fejezetét, mert
hiszen az rokonságánál fogva a tormovai apát fejtegetéseinek
szint oly méltó tárgya lehetett volna: »*Decrevimus regali nostra
potentia, ut unusquisque habeat facultatem suam dividendi, tri-
buendi uxori, filiis, filiabusque atque parentibus, sive ecclesiae*« stb.

S most mindenekelőtt legyen szabad itt a már tisztos ősznek
saját szavaival felkiáltanunk: »haem! quae hoc logica, quam hoc
scitum, ac eruditum est!²⁾

Lám kedves nemzetem, e törvények előtti sorsod csak nyo-
morúlt rabszolgai volt, s a tán még keletről hátadon ide hurczolt
hűbérsgnek oda enyhítését, hogy a fővezéri kegy ezentul nemcsak
személyes, de örökölhető is lehessen, egyedül Sz.-Istvánnak köszön-
heted; s lám Európa, adataid és meggyőződésed ellenére mennyire
be van bizonyítva Pray által, hogy István volt az első, ki a hűbéri
birtok örökölhetését törvénykönyvbe iktatá!

Mi e Grossinger-Piringer-Engel-féle tanra szinte elégnek
tartanók a 2-ik fejezetnek e szavaival felelni: »*ut episcopi habeant
potestatem res ecclesiasticas providere, regere, et gubernare, atque
dispensare secundum canonum auctoritatem*«; kérдем követke-
zőleg, ha volt-e vagy egy püspöknek e törvényt megelőzőtt korban
bármilyen keves joga, hatósága, hivatalkodási értelme? S ha volt, nem
vala-e azért kétszeresen nevetség új meg új törvénybe foglalni azt,
a mivel különben is a kánonok szerint már azelőtt törvény-
szerűleg birt?

De alkalmazzuk e logikát még a következő 6-ik fejezetre,
mit Pray, ha élne, bizonyosan maga is elfogadna: »*volumus quidem,
ut sicut caeteris facultatem dedimus dominandi suarum rerum,
ita etiam res, milites, et quidquid ad nostram dignitatem pertinet,
permanere debeat immobile.*«

Ime mennyire elvitázhatlanul bebizonyítá Pray föntebbi okos-
kodásával azt, hogy e törvényeket megelőzőtt korban a nemzetségi

¹⁾ Histor. Reg. Hung. 1801. I. k. 14. l.

²⁾ Diatribe 16. és 25. l. Róla mondta Kovachich Tentamen de
jobagionibus castri ad Michaellem Kenderesi 36. l. »Ommes illius a veritate
aberationes ejus sunt generis, ut (non solum) ignorantiae adscribi possint,
sed etiam intentioni tribui debeant.«

tagoknak vagyonát a törzsfők, a királyét pedig a nemzetségi tagok bitorlották s így egyik sem a magáét, hanem mindenik a másét használta, Istvánnak pedig éppen semmije nem volt légyen.

65. §.

Praynak idézett sophismája szerint a szállás egyedüli tulajdonosa a törzsfő volt, ki az alatta állott nemzetségek tagjainak, mint fegyveres népének zsold helyett hűbérként földnyilakot osztott volna ki csakis éltekig.

Mi részünkről nem hogy ily nagy adagú hűbériséget, de még csak hasonszenvi oly porszemnyit sem fogadhatunk el, mint a minőt Szalay László e szavaival megengedett! »Ezen felosztásnak hűbéri alakja csak annyiban volt, mennyiben ilyes viszony a törzsök vezére, és a törzsök egyes nemzetségei között létezett.«¹⁾

Ugyanis Sz.-István 2. k. 35. fejezetének a foglalási vagyonokkal legkisebb köze sincsen, mert e fejezetnek rubruma a *Juris Corpusban* így áll: »De donationibus regum, et propriae rei possessione.«

Hogy a »res« s meg az I. k. 6. fejezetében álló »sua« alatt ősi ingatlanság, annyival inkább foglalásos vagyon nemis érthető, lejjebb a 69. §-ban fogjuk kimutatni.

Az admonti codexben pedig e rubrum még egyszerűbben, s tán eredeti alakjában ekként olvasható: »De successoribus regalium beneficiorum«²⁾

Kálmán király Alberik-féle 20-ik fejezete: »*possessiones quelibet a S.-Stephano date*« Sz.-Istvánnak éppen azon adományaira hivatkozik, a melyekre István említett fejezetei által a szabad rendelkezést kiterjeszté, azon birtokra t. i., melyeket ő előbb az általa fölállított királyi joggal adományozott a maga birtokából, de a mely jogáról azután e törvények által le kívánt mondani.

Következőleg a királyi jog keletkezténél jóval régibb származású foglalásos vagyont az I. k. 5-ik, a II. k. 35-ik és az Alberik-féle 20-ik fejezet tárgyává se István, se Kálmán nem tette, s nem is tehette.

Azonban ám tekintsük Praynak ábrándját egy pillanatra valónak, de akkor azt is föl kell tennünk, hogy az István törvényének hozatala előtti korban maga a törzsfő levén egyedüli tulajdonos, ezért se rá nézve, se a hűbéresek irányában az elővételi s visszaválthatási jognak helye és értelme nem volt; föl kell tennünk továbbá azt is, hogy a törzsfőnek nemzetségestől történhetett magszakadása esetében rangját és vagyonát vagy egy másik, korábban

¹⁾ Magy. Orsz. Tört. I. 50. l.

²⁾ Endlicher Monum. 321. l.

alatta állott hűbéres nemzetség, vagy pedig egy szomszéd törzsfő foglalta el.

Úgyde midőn Pray szerint István e törvénye által a nemzetsegek hűbéres tagjait a szolgaság, vagy ha jobban tetszik az uraság alól fölszabadítva, a kezöken állott haszonvételes földnek már igazi tulajdonosává tette, s öket az elidegeníthetési, a hozzá pedig a rokonság fokozatához képest közelebb állottakat, s nem kizárólag csakis a törzsfőket, elővételi s visszaválthatási joggal felruházta, — vajjon e nagyszerű változásoknak alapját, csak egy szócskával is érintését feltalálhatjuk-e akár a törvény szövegében, akár csak ennek sorai között? Van-e e törvényben bármi csekély vonatkozás az eredeti nemzetsegek foglalásos javainak volt és átidomult állapotára, avagy oly irányeszmé, a mely mint sarkpontból innen indulna ki?

Már pedig a törvényhozási praecisio bizonyára akkor is, mint mindenkor, megkívánta volna annak nyílt kimondását, hogy a törzsek vagyona a nemzetség tagjainak kezében az eddigi hűbéreségből ezentulra valódi tulajdonná változott át, magokra a tulajdonosokra nézve elidegeníthetési, a rokonokra nézve pedig elővételi, vagy visszaválthatási joggal.

De miután István törvényében mindennek még csak árnyékára sem találhatunk, sőt az »Unusquisque dominetur priorum« által a tulajdonosságnak már azelőtt fenállása még nyíltan ki is van mondva; midőn következőleg törvény korántsem azt mondja, hogy *a törzsek vagyona ezentúl a tiétek leszén*, hanem csak annyit fejez ki, hogy *ti eddigi tulajdonosok sajátjaitokkal ezentúl szabadon rendelkezhetek, mit sem tartva attól, hogy a királye részben nektek akadályt kívánna vetni, csakhogy ti se háborgassátok a királyt a a maga tulajdonában*; midőn mondjuk csak ennyit s nem egyebet olvashatunk ki e törvényből: vajjon tulozunk-e, ha Pray állítását merő ábrándnak nyilvánítjuk?

66. §.

Ellentétvésül felhozhatná itt valaki, hogy az általunk a foglalásos vagyonokra nézve vitatott el nem idegeníthetés pozitív tilalom *fogalma*, a visszaválthatás pedig a megtörtént elidegenítés *eredménye* levén: e két ellenkező tétel együtt meg nem állhat, mert ha a visszaválthatás joga áll, akkor nincs elidegeníthetési jog, visszaváltani csak azt lehet, a mit eladni nem lehetett, s eladni azt nem lehet, a mi nem saját tulajdon; mivel pedig a foglalásos vagyonok csakugyan ily természetűek valának, azért a nemzetségi tagok azt csakis haszonvételi joggal bírták, amit európai műszóval feudumnak hívnak, s még inkább

ilyenek a visszaháramlás jogáról való lemondás nélkül adományozott birtokok.

Futólag előrebocsátva azt, hogy a hűbérség európai intézmény, a magyar nemzeti vagyonfoglalás pedig ázsiai régi szokások rendszerének alkalmazása volt; s hogy a nyugati feudalizmust, mint a barbár állapotból való eső közvetlen átalakulás eredményét őseinknek a honfoglaláskor külföldben sem volt se idejük megismerni, se hajlamuk a később megismertet egymás irányában elfogadni, már csak azért sem, mivel a nagy cseber kétségen kívül akkoron is nagyobb volt az Eimernél: más eszmének tartjuk a szabad eladási, s még másnak az érvényes eladási tényt elismerni; részünkről azért, midőn az el nem idegeníthetőségről szólunk, mindig ez utóbbit értjük.

El nem idegeníthetési tilalom egyébiránt a szó teljes értelmében soha nem is létezett, s annál fogva a tulajdonosnak vagyona elidegeníthetésére kétségen kívül mindig megvolt joga, ereje, hatalma, mert ettől a rokonok tiltakozása sem tartóztathatta el a bátor vásárlót, s a megtörtént vásár miatt azután ő, s nem az eladó volt megtámadva.

S mert az elővételi jog is azt igazolja, avagy máskülönbben gyakorlatba jött volna-e e jog? S ha a tulajdonosnak az eladásra semmi joga nem lesz vala, főleg ha tiltakozás és ellentmondás is állott elő, vajjon a rokonok tartoztak volna-e akkor csak egy fillért is adni a visszaváltottért? mivel pedig ingyen még sem kaphatták vissza, nem világos jele-e ez a szabad elidegenítés jogának?

Azonban az eladást érvényesen már csak a rokonok jóváhagyásával tehetette meg a tulajdonos, mert a vagyon kezdetben a nemzet által szerzett köztömegből magának a nemzetségnek részére szakasztatván ki, midőn ez a tagok között felosztott, ugyanakkor osztott fel egyszersmind, úgy szólva, a nemzetség tulajdonossági joga is, mely következőleg viszonyossági természettel bírt, mert ha az egyik ág magszakadtával vagyonához a fenmaradt másik ágnek örökösödési igénye volt, szintúgy az egyik ág birtoklási jogának megszüntével, erre nézve azonnal a másik ágé szülemlett meg. S ki az, ki az elsőségi, az elővételi jogban feudális elemet tudna fölfedezni?

E javakhoz továbbá a nemzetség egyik első tagja oly jogosított volt, mint az utolsó másik; ha ez maga nyílt közmegegyezés nélkül érvényesen el nem adhatta, bizonyára e nélkül maga az első, a törzsfő sem tehetette, mert a szállás földének »communis« régi nevezeete félre nem érthetőleg bizonyítja, hogy az nemcsak a törzsfőnek, hanem aránylagosan minden egyes tagnak közös tulajdona volt. Ha pedig egyik-másik a magáét mégis eladta, akkor nem a törzsfőnek, hanem az elidegenítőhöz közelebb állott rokonnak volt elsőségi joga a visszaváltásra.

Ha egy földbirtoki-, avagy kereskedelmi-társaság egyszerű részvényes tagja a közvagyonból magára érvényesen nem rendelkezhetik, állíthatni-e, hogy ez a többi, vagy éppen az elnökö írányában hűbéres? s például időnkben a Kállaiak hűbéresei voltak-e az annyi éven át osztatlanul állott közös birtokaik főfelügyelőjének?

67. §.

A mi pedig az ellentvetésnek másik ágát, a hűbérségnek az adományozott birtokban lappangott még nagyobb adagát illeti; noha ez fölvelt tárgyunknak, a foglalásos vagyonnak körén kívül esik, mindazonáltal bármi röviden felelni törekedünk e kérdésre.

Midőn a király sajátjából, tehát teljesen adományozhatottat sőt bár királyi várhoz, vagyis a koronához tartozottat ajándékozott, ha ezt a királyi joggal együtt a »do ut des« vagy »facio ut facias« föltétele nélkül adta, akkor a király, vagy a korona s az adományos nemzedéke között, valamíg csak ez virágzott, semminemű viszony fen nem állott (ide nem értve oly esetet, midőn a király a szabad eladást megkötötte), a tulajdonos tulajdonát szabadon bírta, használta, s el is adhatta, miként kereshetni hát itt hűbérséget?

Azon kötelezettség, mely a hon védelmében határozódott, nem az adományból veszi eredetét, ebben annak soha nyomára sem találhatni, hanem keletről hozatva, nemcsak az ily birtokossal, hanem az első legnagyobb vagyonú tulajdonoson, sőt magán a királyon kezdve, az utolsó birtoktalan nemesig és pörig mindnyájával közös volt.

Az átadott királyi jog pedig azonnal szekrénybe záratva, mindaddig háborítlanul mély álomban vesztegelt, valamíg a tulajdonosok ébren valának, s csak akkor ébredt fel, s állott elő követelőleg, midőn helyette az utolsó tulajdonos aludt el örökre; s ha ez az elidegenítésre nézve korlátozva volt is, e korlátozás sulya nem lehetett rá nézve nyomasztóbb, mint az a pazarlóra nézve, kit, hogy saját birtokából végkép ki ne fusson, erővel kell visszatartóztatni. Mind ezért az ily birtokban sem találhatni hűbériség nyomára.

Ha ezek szerint a foglalásos vagyon a nemzetségnek örökös s annak minden földje a nemzetségi tagok irányában »communis« volt; ha abból mindenki illető osztályos részét kikapva, függetlenül használta nemcsak, de azt szabadon, maga a nemzetség pedig érvényesen is elidegeníthette; ha következéleg az, kinek az osztályos vagyon kezén állott, maga a tulajdonos volt: miként tarthassuk mégis az ily tulajdonost védencznek, s tulajdonát hűbériségnek, avagy védencz és tulajdonos lehetett egy személy?

68. §.

Praynak tisztében állott volna még azon fogalmat sem tévesztetni szem elől, hogy egy állam alkotmányát megalapító törvénykönyvben minden ilyes szabálynak, főleg a jelesebb momentumokról, méltó helye van. s hogy István ebben nemcsak azt törekedett felölelni, a mi jövődre nézve tilossá leendett, de azt is kifejezni, a mi azelőtt gyakorlatilag szabadságban állott, annyival inkább mivel az ő codificáló hajlamát nem lehet észre nem vennünk.

S midőn ezt állítjuk. Bartalt arra kérjük, egyszersmind ne utasítson minket azon, Endlicherrel egyezőleg nyilvánított tételére, hogy Sz.-István törvényeit a régibb törvények és szokások irányában csak változtatóknak, vagy megszüntetőknak tekinté, a régieknek egyenkénti fölszámítása fölösleges levén, vagyis mint más szókkal kifejezé: »István az ő régi szokásokat csak annyiban változtatta, idomította, vagy szüntette meg, mennyiben azok az egélylyel, a monarchiai elvvel, vagy a magyar név és ország örökítésére intézett legfőbb gondjával megegyeztethetők nem voltak.«¹⁾ Mert oda utasíttatásunk esetére mi is következő soraira kénytelenítettünk mutatni: »Capita decreti huius, quae — — — sine haerede sexus virilis qui decedunt, libera hos de rebus suis disponendi facultate pollere; obeuntibus ab intestato Cognatos propinquiore succedere, — — — testantur, jura representant, quorum summam Hungari attulerunt secum.«²⁾

Bizonyára szerinte is keletről hozták őseink Istvánnak Pray által félre magyarázott e fejezetét minden idomítás, változtatás nélkül, s hozták az I. k. 6-ik fejezetét is, mert hiszen már előadtuk, hogy István még vezér korában s atyjának életében, tehát jóval ezen fejezetnek hozatala előtt, Deodat részére kiállított adomány levelében majdnem szóról-szóra ezen törvény szövegét használta fel.

69. §.

De, mondja tán valaki: Istvánnak ezen 6-ik fejezete a rendelkezést annyira szabaddá tette, hogy »nec post obitum eius quis

¹⁾ Új Magyar. Múzeum 1851^{1/2}. I. 413., 414. II. Ki áll jót arról, hogy István a monarchia alkotásakor az ősi törvényeket is össze nem szedte volna egy törvénykönyvbe, mert a reánk maradtak ama korszaknál későbbiek s bizonyosan nem is elsők.

²⁾ Comment. II. 121. I. Ő ugyan Comm. III. 75. lapján e tárgyban vizsont nyilatkozott, mondván: »Antiquissimo Hungarorum more *jus fere omne gentilitatis rationibus fuit circumscriptum*, usque ad tempora d. Stephani, qui primus finem hunc transiit religionis causa« de nekünk úgy tetszik, hogy fentebbi nyilatkozata inkább egyezik a valósággal.

hoc destruere audeat,» hogy következőleg az illetett rokonoknak a bármi módon való visszaválthatásra többé útjuk sem lett volna.

Legyen szabad ez állításra legelőbb is akként felelnünk, hogy nekünk itt a »sua« szó alatt eredeti foglalásos fekvőt nem érteni némi utunk legyen, melynél fogva amaz azon ingott javak közé számítjuk, a minőket István a »bonum«-tól való megkülömböztetés végett »res« név alatt szokott kifejezni, e név a fekvőt is csak később keletkezett szokás nyomán ölelvén fel.

Ugyanis hogy ezen »sua« alatt ő éppen csak ilyenféle »res«-t értett, világos a mindjárt utána ellentételként vetett 7-ik fejezetéből: »ut sicut ceteris facultatem dedimus dominandi *suarum rerum* ita etiam *res, milites, servos*, et quidquid ad nostram regalem dignitatem pertinet, permanere *immobile*, et a nemine quid inde *rapiatur aut subtrahatur*.«

Viszont I. k. 26-ik fejezetében az özvegy anyáról szólván: ¹⁾ »de *rebus* orphanorum nihil omnino sibi vendicet, nisi tamen *congrua sibi vestimenta*,« itt is mind csak ingóságokról van szó.

Midőn pedig ingatlanról kívánt rendelkezni, azt már »bonum« szóval fejezte ki: »potestatem habeat omnium *bonorum* suorum, et quidquid velit inde facere, faciat, — azaz tetszése szerint használja, — post obitum autem eius *eadem bona ad sui redeant parentes, mariti si parentes habent, sin autem rex sit haeres*.«

Továbbá 30-ik fejezetében a kibujdosott férjek szalma-özvegyeiről ezeket határozza: »si sponte nubere velit, liceat, *sumptis vestimentis*, et dimissis ceteris *bonis*, ad connubium ire«

Bartal szerint²⁾ Sz.-Istvánéppen a Pray által ostromolt fejezetet a Dagobert király, vagyis a Bajor törvény 2. Tit. 3-ik capitularéjából kölcsönözte, úgy de ebben is el van különítve az ingó az ingatlantól: »omnes *res* ejus, et *patrimonium*.« Azonban István e kölcsönzésében a szabályt már csakis az adományzott bonumokra kívánta módosítani.

Szt.-László I. k. 23. fejezetében ³⁾ szintén különbséget tett a »res« és a »praedium«, tehát az ingó és ingatlan között, és a II. k. 7-ik fejezetében ⁴⁾ a »furtiva res«-ről, következőleg ingóról rendelkezett; a II. k. 1-ső fejezetében pedig ⁵⁾ azon nemesnek, ki ilyesmit rabol, vagy lop, már *bonumait* adatta a királyi fiscus birtokába stb., sőt még Róbert Károly is 1324. Maros városának adott szabadítékos levelében a magtalan polgárok szabad rendelkezésére nézve így fejezte ki magát: »Omnes possessiones suas,

¹⁾ Endlicher Monum 317—318. II.

²⁾ Comment. I. 315. I.

³⁾ Endlicher Monum. 330. I.

⁴⁾ u. o. 336. I.

⁵⁾ u. o. 334—335. II.

et res (azaz ingatlanát, ingóját) cuicunque voluerit — — liberam habent legandi facultatem.«¹⁾

Külömben pedig, hogy István a tilalmat, hogy a szabad rendelkezhetőségével elidegenített birtokot soha többé senki se vehesse vissza, korántsem az eredeti foglalásos, de csakis az adományzott, vagy más úton szerzett javakra terjesztette ki. azt fentebb talán eléggé igazoltuk; s itt még csak azt tesszük hozzá, hogy az ily foglalásos vagyonról a »sua«-t teljes joggal senki sem mondhatta el, mert mihelyt a »sua«-ból a rokonság jóváhagyása nélkül »non sua« akart válni, elővételi, vagy ha azzá vált, a kiváltási jog azonnal odatoppant.

De aztán István II. k. 6. fejezetében azt mondja, hogy a »sua« vagy a »propiarum rerum« tulajdonosa ezeket a szülőire is hagyhassa: »facultatem habeat sua — — tribuendi — — parentibus.« világos tehát, hogy e »sua« a szülők kezén azelőtt meg nem fordult, hogy következőleg ők a végrendelkező fiu kezére nem is hagyhatták azokat, hanem maga nyerte a királytól, vagy szerezte mástól, ami azért rá, mint szerzőre nézve minden esetre ingó természetű jószág, vagyis valódi »res« volt.

Nem tudunk ezeknél fogva az ellentétésben oly erőt találni, mely minket véleményünkben ingadozókká tudna tenni. István törvénye csakis oly szabad szerzőről szól, a ki maga keresményével, volt legyen az ingó, vagy ingatlan, a királytól vagy mástól kapott, mindig szabadon rendelkezhetett.

A foglalásos eredeti vagyonokról pedig se István, se utódai törvénykönyveinkben nem rendelkeztek, s azok, ha a szentegyházaknak elidegenítették is, az ezáltal akarátja ellenére rövidséget szenvedett rokonság által Istvánnak e törvénye után is mindannyiszor biróilag visszavehetők voltak, mint ezt czikkeinkben felhozott Turda 1235-ki és Miklós 1239-ki eseteiből már láthattuk.

S ha mindezek után a hűbérség elleni vélekedésünk megállhat; ha a tulajdonos vagyonáról már Géza vezér korában is szabadon rendelkezhetett; ha végre Istvánnak szóban forgó törvényei a vagyont távolról sem illetik: vajjon akkor miként törhetette hát meg István a törzsfők hatalmát? Miután a nemzetségek tagjai a tulajdonosságtól se azelőtt, se azután nem voltak megfosztva, pedig írónk közül többen a tözsrendszer megtörötése alapját Istvánnak éppen e törvényében keresik és tudják fel is találni.

70. §.

Láttuk az előadottakból, hogy a hadi fővezérrel egyedurásági viszonyban nem állott szabad nemzetnek egymás irányában független törzsei, sőt egyes nemzetségei birtok részeket szállás

¹⁾ Fejér T. S. V. 2. 515. l.

nevezet alatt nem Árpád kegyéből, de közosztály nyomán, nem is hűbérként, hanem a vezérek által többé semmi ürügy alatt el nem foglalhatott valódi örökség gyanánt saját fegyverökkel szerezték meg magoknak, a vérszerződés 2-ik pontja értelmében.

Következnének már azon védveink, a melyek minket megyéinknek a vezérek korában való fenállása tagadására készítetnek. De kénytelenek vagyunk olvasóinkat új kitéréssel oly nélkülözhetlen forráshoz elvezetni, melyből állításunk támogatására erőt meríthetünk.

Vizsgáljuk azért rendre a Nobilis, Miles, Serviens, Major, Senior, Dominus, Valens, Comes és Magister szavaknak azonkori jelentőségét.

A »Nobilis« értelme iránt kisebb-nagyobb mértékben mindnyájan zavarban vagyunk s nem ismerjük azt kellő tisztaságban. Bármelykori okmányban, krónikában olvassuk e szót, minden további gond nélkül »nemes«-re fordítjuk, mit sem figyelve arra, hogy annak időnkénti más meg más jelentőségét összevegyítjük, elferdítjük; s midőn e szóval az író hol csak jelest, hol csak nagy lelkűt, becsületest, tisztet, tiszta jelleműt, vagy értékest, hol pedig csak szabadot, előkelőt, papot, vagy országnagyot akart kifejezni: vajjon helyesen járunk-e el, ha bármelyik esetben mindig és mindig »nemes« értelemmel adjuk vissza? a mi által, főleg midőn személyre vonatkozik, gyakran egyetemes, nyilvános — vagy magán — jogunkkal össze nem férhető jelenetekre bukkanunk.

Es ez annyiival nagyobb hiba, mennyivel bizonyosabb az, hogy a magyar »nemes« szó tulajdonképen nem is a latin »nobilis«-től, hanem a »genus«-től, azaz »Nem«-től származott, s ezért a nemes személy = generationalis, nem pedig nobilis persona.

A »generosus«-t nemzetessel szokás kifejezni, mondja tán valaki, de a nemzet, nemzetiség = natio, nationalitas irányában helyes-e ez? Bizonyára nem, mert a nemzetes nemzetbelit, a nemes pedig nembelit jelent.

Helyén látjuk azért itt e szónak hajdankori jelentőségéről felfogásunkat előadni.

Miután gróf Batthány Ignác nyomán közelebről Bartal és Szalay László Sz.-Istvánnak a corpus juris I. k. 4-ik fejezetében a »militum« után álló »nobilium« szót interpolatio által történt anachronismusnak tartják, sőt azt valahányszor még a Sz.-László törvényeiben is előfordult, szintén egy későbbi kéz által odaszurottanak erősítik: ¹⁾ vegyük szorosabb szemügyre, mennyiben véljük e tételeket megállhatóknak?

¹⁾ Bartal Comm. I. 234. és 239. II., Szalay László Magy. Orsz. tört. I. k. 196. I.: ű ugyanott a 192. lapon a László 2. és 3. törvénykönyvét

Halljuk legelőbb is mit ír Hofmann János Jakab Univers. Lexiconában a »Servus« szó alatt: »*In lege Salica Nobilium nulla mentio fit, quia Nobilitatis tum ordo a plebe distinctus non erat toto Francorum regno in duos modo ordines: Clericorum, et Laicorum, vel Secularium divisio.*« Bartal pedig Commentariusában (I. 40. l.) következőleg vélekedik: »Apellacionis nobilium, velut quae more in Curia veterum Imperatorum, Pontificumque Romanorum diu solis tantum summatibus aut ab his in magnas genitis opes tribuebatur pro prisca hac parsimonia, nullum — — — vestigium.«

Eszónak használata a magyarokra vonatkozólag már 974-ben előfordúl.

Piligrin a magyarok megtérítéséről 7-ik Benedek pápának ezt írja a többek között: »ex iisdem *nobilioribus* — előkelőbb — Ungaris utriusque sexus« stb.¹⁾

Hogy Sz.-István e szót nem csak ismerte, de használta is, kétségen kívül áll. Fiához intézett parenaesise előszavában mondja: »Cumque — — regna, consulatus, donatus, comitatus, pontificatus, ceterasque dignitates partim divinis praeceptis — — partim — — *nobiliorum* = főbbek — etate provectorum consiliis, svasionibus regi — — iudicem.« Viszont ottani 6-ik Capitulumában a római birodalomba települt jövevényekről szólva: »quod multi *nobiles* — jelesek — et sapientes ex diversis illo (illuc) confluebant partibus.« Nemkülömben 1015-iki pécsváradi levelében: »*Nobiles* autem, sive *ignobiles* — nagyobb és kisebb rendűek = infra terre ipsius monasterii circumscriptionem possessionem habentes« és alább: »precipimus, ut nullus Archi-Episcopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, seu aliqua persona *Nobilis*, vel *ignobilis* — — audeat stb.«²⁾

De mindezekből kitetszőleg ő éppen csak azon értelemben használta, a minőben Tacitus³⁾ »reges ex *nobilitate* sumuntur«,

részben krónikákból összedett zagyvaléknak állítja; Endlicher Monum. 333. és 337. ll.

¹⁾ Endlicher u. o. 132. l.

²⁾ u. o. 299. és 305. ll. Koller Epis. Quinqueecl. T. I. k. 78. és 180. ll., és Fuxhoffer Monaster. I. k. 181. l.

³⁾ De moribus Germanorum (11. és 25., s így említi a nobilitást a Justinian codexe is Lib. 4. tit. 63. Nyugoti szomszédaink szintén csak ily jelentőségben használták a 11-ik évszázadban a 12-ik derekáig, például: »quedam *nobilis* et honesta matrona, quidam dives, quidam miles, quidam non *ignobilis*.« Fontes rerum Austriacarum 2. Abth. VIII. Band 5. 11. 28. 29. 31 s több lapjai. A *nobilissimus*-ról Hofmann Lexiconában ez olvasható: »Titulus illustri sublimior dariolim solitus Praecipuis proceribus« czím volt tehát, nem kiváltság. — »Proprie autem, et peculiariter sic appelabatur Imperatoris collega, alias Caesar dictus, et indubitatus Imperii haeres.« Később leszállott a császár, vagy király fiaira és leányaira, tehát *főnséges* értelemben.

és viszont: »Mox rex, vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur«.

A Sz.-István nobilise tehát csak annyi, mint előkelőbb, főbb, nagyobb és jelesb, korántsem pedig a mai nemes és hogy különösen az ő »nobiles — seu ignobiles« kifejezése csakis fő- és alrendűt jelent, igazolni fogja az, ha a pécsváradi levélből idézett e szavait, egyebütt elmondott hasonkifejezéseivel összeretjük. 1001-i pannonthalmi levelében tiltakozását így fejezte ki: »Nullus Archiepiscopus, Episcopus, Dux, Marchio, Comes, vicecomes, seu aliquis homo magnus, sive parvus«. 1009-iki levelében pedig: »Episcoporum, Marchionum, comitum nec non minorum quoque personarum«. 1019-iki levelében: »ut nullus potentum vel aliquis magnus, sive parvus«. Végül 1037-i levelében: »nec aliquis potens homo, sive magnus, sive parvus« ¹⁾ következőleg az ő nobilisei és ignobilisei a pécsváradi levélben azok, kik általa egyebütt magnusnak = nagyobb- és parvusnak = kisebb-rendűnek nevezvék. Korábban tehát a kissebb helyzetű nemes is ignobilis volt.

I. András 1055-iki tihanyi levelében így szól: »Anno regni sui nono, et cum eo nobilissimo duce Bela conscriptum est hoc privilegium.« ²⁾

Ezekhez képest Bartalnak és Szalaynak a »militum« seu nobilium« kifejezést illető anachronismusát, mivel itt az már »nemes« jelentőségben áll, minmagunk is kétkedés nélkül elfogadjuk, s azt hisszük, hogy a később kori interpoláló jól tudván, hogy a »miles« szó által nem lesz képviselve a nemzetség, de már nem tudván, hogy ez ott egy másik szó alatt lappang, e hiányon megrettenve, tartotta szükségesnek a nemesi rendet is becsempészni, csakhogy mivel ezt nem a maga helyére szúrta be, e botlása által árulá el csínyját.

¹⁾ Fuxhoffer Monaster. I. k. 33. 159. ll., Koller Episc. Quinqueecl. I. k. 65. 83. ll.

²⁾ Fuxhoffer u. o. 167. l.

HENRIK SZÁSZ HERCZEG

ÉS BRANDENBURGI LOVAS EZREDEI NAPLÓJA BUDA 1686-KI OSTROMÁRÓL.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY. --

1. Augusti.

Den 1. Augusti In der Nacht hatte mann Keyserl. Seiten noch mehrere Stücke und Mörser aufgeführt, und hielte mann dahero mit canoniren gar scharff an, Beyrischer Seiten wolte mann einen Versuch thun, ob nicht etwa weiter und gar ins Schloss mann avanciren könnte. Mann hatte solche entreprise desto besser zu effectuiren, und denen Türcken einige diversion zu machen, sich mit denen Keyserl. unterredet, und solten selbige eine fause attaque machen, diesemnach liessen dieselben eine Mine springen, welche denn ziemlichen effect thate, massen sie ein gross Stück Mauer über den hauffen wurffe, und warde dis Spiel in denen trancheen gerühret. Auf der Beyrischen Attaque hatte mann in dessen sein devoir gethan, und ware mann mit wenigen Verlust biss an die andere Mauer avanciret, und das gefaste posto dahin intendiret, da aber einige weiter, und biss in das Schloss sich wagen wollen, wurden sich daselbst von denen Türcken nieder gemacht. Es hatte der Feind ein ander Breche stehender hauss mit Erden gefüllet, und Stücken aufgeführt, womit er so wohl auf unsere Breche als trancheen spielete. Mann suchete den gantzen Tag selbige zu demontiren, alleine mit wenigen effect. Heute langete die sämrtl. Cavallerie im Lager an, und warde gegen den Abend der General Stahrenberg mit einem Schuss, so ihm den einen Finger, mit welchen er das Perspectiv gehalten, wegnahme, blessiret.

2. Aug.

Den 2. dito In der Nacht hatte mann den Graben in etwas ausgefüllet, und wurde abermahl an denen minen gearbeitet, wie denn nach deren Sprengung der Sturm fürgenommen werden solte. Diesen Mittag war ein Türke aus der Stadt geritten, und hatte sich gemählig durch das Sächss. und Schwabische Lager gezogen,

da er aber die Reuter Wache erblicket, ginge er in einem curire dergestalt nach der Feindlichen Armee fort, dass ihn auch niemand einholen konte.

3. Aug.

Den 3. dito Etwa gegen 9 Uhr morgens löseten die Türken ihre Stücken, und wardte von denen inliegenden zugleich Salve gegeben, und weile dieses für Freudenbezeugungen aufgenommen wurden, alss stande mann in denen Gedancken, dass der Feind bereits einige Nachricht von seinem herannahenden Succurs haben müste. Mann hatte sich abermahn zu einem Sturm resolviret, und war die Mannschafft dergestalt commandiret, dass mann gegen Mittag fertig seyn solte. Es hatte der Keyserl. Minier abermahn eine Mine fertig, und versprach selbige ümb die Zeit springen zu lassen. Ohngefehr gegen 4 Uhren marchireten die Troupen in die Approchen, und nicht lange hernach sprange die mine mit mässigen effect. Mann tardirte hier auf den Sturm noch wohl eine Stunde, und ware mann gar gewillet, selbigen aufzuheben, und in der Nacht posto fassen zu lassen. Es hätte hier bey sonder Zweifel sein Bewenden haben müssen, wann nicht inzwischen der Beyerische General Adjutante angelanget, und dem hertzog berichtet hätte, wie dass die Beyerischen das verabredete Signal vergessende, den Sturm gegen das Schloss angefangen hatten, und dass die Grenadier bereits in demselben ständen diesemnach wardte der Graff Lamberg nach der Schwäbischen Batterie gesand, von wannen dan das Signal zum Sturm mit dreyemahliger Lösung der Stücken gegeben wurde, die Brandenb. waren mit denen Keyserl. vermischet, und lieffen also simbtlich mit grosser vigueur an, da es denn Anfangs schiene, alss wann die Türken auch diese Mauer würden verlassen müssen, massen selbige nicht allein mit Granaten heftig poussiret wurden, sondern es trangen auch noch einige von denen unserigen in dieser hitze in die Stadt hinein, woselbst sie letztlich niedergemachet worden. Der Feind aber setzete sich wiederumb, und thate mit Steinwerffen und Schiessen dergestalt grossen Schaden, und scharffe Gegenwehr, dass die unserige, ob sie gleich zu unterschiedenen mahlen wieder anliffen, dennoch repoussiret wurden, und hat mann in dieser Action über 100 Mann sambt dem Major von dem Thungischen Regiment verlohren. Bayrischer Seiten hat mann gleiches Unglück gehabt. Mann ware zwar ins Schloss kommen, alleine es hatten sich die Türken solcher gestalt defendiret, dass nicht alleine alle diese Leute niedergehauen worden, sondern mann hatte auch keinen posto behauptet, und waren benebenst andern der Prinz Lovis von Baden, und der Prinz von Savoy blessiret worden.

4. Aug.

Den 4. dito wardten an allen Seiten die minierer wieder

angehencket, und solte der Ausgang dieser minen abermahln erwartet werden, die Beyerischen hatten ihres Orts einen Keller unter dem Schlosse gefunden, welchen sie zu einer Mine aptiren wolten umb hiedurch das Schloss dereinst aufzusprengen. Dem nach auch für diensam erfunden worden von dem an der Brandenburg. attacke halbherabgeschossenen Rondele biss an die der Seiten stehende Mosquee eine Linie zu verhütung feindlicher Aussfülle zu führen, und selbige mit Pallisaden zu verwahren, alss warde in der Nacht daran gearbeitet, welches dann die Türken durch stetiges canoniren und Stein Werffen behindern wolten, alleine es warde die Arbeit mit Verlust 2 toden und 6 blessirten unablässlich fortgesetzt.

5. Aug.

Den 5. dito die so different von der feindlichen Armee an march einlaufende Zeitungen macheten allerhand Veränderungen im Lager, und hatte der Hertzog von Lottringen resolviret, auch Aus unser Lager, ümb die Stadt besser anzuschliessen, verändern zu lassen. Diesem zu folge hatte der General Schöning gestern das angewiesene Feld zwischen die Sachsen und Schwaben besichtigt, und warde heute das Lager aldorten ausgestecket. Und weiln die Circumvallations-linien von denen andern bald verfertiget waren, alss solten selbige auch von Uns vollenzogen werden. Mann arbeitete unserseits indessen noch an der angefangenen Linie, und warde der Grabe von denen Keyserl. noch mehr ausgefüllet. Wie dann nunmehr auch die Hungarn mit in die Approchen marchiren musten. Gegen den Abend warffen die Türken eine bombe auf die neue an der Breche stehende Batterie, gleich da der Hertzog von Lottringen auf derselbigen war. Selbige fiel für uns sehe unglücklich, massen sie nicht allein ins Pulver fiel, selbiges anzündete. und mithin 30 Mann zu Schanden schlug, sondern es setzte auch den Hertzog in grosse Gefahr. Sonsten wardten abermahln einige lange Leitern verfertiget, und wolte mann sich derer in der obhanden seynden attacke bedienen.

6. Aug.

Den 6. dito Hatte mann von dem Feinde durch die von der ausgangen Parthey eingebrachte gefangene genauere Nachricht, und sageten selbige aus, das ihre Armee etwa in die 24000 Mann starck ohnweit Weissenburg campirete, und hatten ausser einer grossen quantität an aller hand munition in die 30 stücken Geschütz bey sich. Die Beyrischen waren inzwischen mit ihren minen an die Türkischen minen kommen, und weilten es von beyden Seiten zeitig vermercket worden, alss bliebe es dabey, und änderten die Bairischen ihre Mine. Unserseits ward mit miniren gleichergestalt fortgefahren, und alles zu einem neuen Sturm zubereitet. Wiedenn auch an der Circumvallations-linie gearbeitet wurde.

7. Aug.

Den 7. Augusti Ginge der March nach denen angewiesenen Lagern von allen Trouppen fort, und zoge mann sich von der Donau hienweg zu denen Schwaben, als woselbstn auch das haupt Quartier aufgeschlagen wurde, mann arbeitete indessen noch allezeit an denen Minen, und waren die Circumvallations-Linie in mässigen Zustande, dergestalt, das auch an reinigen Orten bereits Stücke aufgeführt wurden. Weiln auch die Feindliche Canonen biss in unser ietziges Lager reichen konten, alss warden unterschiedene Dragoner, Musqveter und Pferde von ihnen niedergeschossen.

8. Aug.

Den 8. dito Mit dem anbrechenden Tage erschienen die Türkischen Fortrouppen etwa in die 3000 Pferde, und satzten sich ohnweit dem Beyrischen Lager auf einen Berge, woselbstn sie auch einen Corporal mit 20 Mann entweder schlaffend oder recognoscirend weggenommen. Es begabe sich der Hertzog von Lottringen hierauff zu Pferde nach dem Ort. und rucketen die Husaren heraus. und chargireten den ganzen Tag mit ihnen, iedoch ohne sonderliche avantage, massen bald diese bald iene getrieben wurden. Und weiln der Graff Budiani in die 200 Hungarn zum recognosciren aus commandiret hatte, selbige auch den Feind bey Weissenburg angetroffen, geschlagen, und mit 16 gefangenen und guter beute nunmehr zurücke kommen, so fielen selbige dem Feind in die Hände, und werden biss etwa 40 niedergelauen. Diesen Tag kamen die Circumvallations Linien zum rechten Stand. Gegen den Abend zohe sich der Feind wieder in etwas zurück, und kame sichere Kundschaft ein, dass der Seraskier mit dem Rest der Armee bey Stuhl-Weissenburg angelanget wäre. Es warde demnach Ordre gegeben, sich allezeit parat zu halten, und durffte kein Pferd die Nacht, wie auch die folgende abgesattelt werden.

9. Aug.

Den 9. dito Warffen die Türken ohngemein viel Bomben heraus, von welchen auch eine in die an dem eroberten Rondele liegende Hand-Granaten fiel, und selbige bis in die 1000 und mehr zündete, welche denn in Zerspringen dem Keyserl. Obristen Graffen Archinto das Bein, und unterschiedene Gemeine zu Schanden schlugen. Mann hielte sonste unserseits fast den gautzen Tag mit canoniren inne, ümb denen minirern desto mehr Ruhe zu ihrer Arbeit, und weniger Mühe zu geben, und solten alle beyde minen morgen fertig seyn. Der Feind hatte sich indessen zurücke gezogen, und warde mann den gautzen Tag von ihm nicht incommodiret.

10. Aug.

Den 10. dito Demnach mann für einigen Tagen ein Theil der bey Alt Ofen biss anhero gestandenen Schiffbrücken abgebrochen, dahingegen aber an der Beyrischen Seiten überhalb Pest eine andere geschlagen hatte, alss gingen alle fouragiere dahin, und warde allen Proviant Schiffen ingleichen anbefohlen, an jenseit der Donau sich zu legen, woselbst sie von einiger Cavallerie bedeckt werden solten. Diesen morgen thaten die Türken Beyerischer Seiten abermahl einen Aussfall, und hieben in die 30 Mann von ihnen, weiln sie sich retiriren, und nicht stand halten wolten, nieder. Nunmehr waren unsere 2 mit 13 Ofen verfertigte Minen im Stande, und gefüllet, und solten, weiln der Hertzog den Sturm noch heute antreten lassen wollte, so gleich gesprengt werden, weiln aber der General Schöning nicht allerdings hiezu einstimmen wolte, alss bliebe es annoch dabey.

11. Aug.

Den 11. Aug. Kahmen die Türken abermahl zum Erscheinen, und satzten sich gegen das Beyerischen Lager auf einer Höhe in ein ordentlich Campement, da es dann hin und wieder an ein Scharmützeln ginge, und hatten die Hussaren dann und wann einige avantage, wie sie denn schier den Sultan, so die Tartarn commandiret, eingebracht, wenn nicht die Türken denselben, benebst dem Hussaren, so ihn bereits gefangen hatte, wiedergenommen hätten. Es war ohngefahr der General-Adjutante von dem Seraskier, sambt seinem Pferde von unsern Canonen erlegt worden, bey wessen Plünderung mann denn ein gross pagvet Briefe gefunden, welche auch, nachdeme sie verdolmetzschet waren, nicht alleine seine qualitat an den Tag brachten, sondern sie gaben auch so viel Licht, dass mann auch ihre eigentliche dessein wie sie den Entsatz fürzunehmen gewillet, zum genauesten erfuhre. Gegen 3 Uhren Mittags wolte mann die Minen springen lassen, und warden die Leute zu dem Sturm commandiret, weiln es aber sich in etwas verzoge, und der Abend allenthalben einzufallen begunte, auch sonsten noch allerhand dinge Ferhinderungen brachten alss bliebe es dabey.

12. Aug.

Den 12. dito Mit dem Tage liesse mann die verfertigte Minen mit wenigen effect springen, massen sie nur etwa in die 8 Schritte breit die Pallisaden wegschlug, daher denn auch für gut befunden wurde mit dem Sturm inne zu halten, und warden diesemnach die dartzu commandirende Troupes wieder zurucke gezogen. Der Feind bliebe indessen in seinem Lager stehen, und zohe die noch rückständige Troupes an sich. Solchen Umständen nach warde von dem Hertzog von Lottringen Kriegesrath gehalten, und hierinnen beschlossen, $\frac{x}{m}$ Mann unter dem General Mercy

in dem Lager und Trancheen stehen zu lassen, und mit der gantzen Armee noch heute entgegen zu gehen, und denselben zu einer Action zu obligiren. Mann brache demnach unserseits gegen 5 Uhren Abends auf. weiln aber inzwischen andere Nachricht eingelauffen. war alss muste alles wieder zurücke, und in sein Lager einrücken.

13. Aug.

Den 13. dito Morgens liess sich eine Starcke Parthey Türcken nahe an unsere retranchementen sehen, und wolte es das ansehen gewinnen, als wenn der Feind heute den Entsatz tentiren wolte, diesemnach warde die Armee commandiret zusammen, und an seinem angewiesenen Ort zu rücken. Hierauf nun giengte alles fort, und ob mann gleich anfangs in etwas ausser denen retranchementen avanciret ware. so muste mann sich dennoch zurücke und wieder in die retranchementen schliessen. alwo wir auf den lincken Flügel standen, und hie so wohl. als in der Battaglie an die Beyrischen anschlossen. Aus der Stadt ware indessen Beyrischer Seiten in die 200 ausgefallen, und hatten 4 Ochsen weggenommen, und in die Stadt gebracht. Sie waren hiemit noch nicht vergenüget, sondern giengen abermahlen herrauss, brachten die in Beyerischer und Sachss. bestehende Reuter Wache in die Flucht, und hieben einige nieder. stachen auch, ehe mann sie wieder hinein bringen konte, eine Beyrische Schantze an. Die Feindliche Armee setzte sich gegen den Abend in Orduung, und wolte vermuthlich der unserigen ihre menge weisen, weiln sie aber sonst nichts für nahmen, sondern sich wieder in ihr Lager zurück zohen. alss blieben Wier in unsere retranchementen stehen. In denen Approchen solten die miniers aber eins das beste thun, und warn insonderheit die Beyrische bis in die 6 Ruthen unter den Felsen avanciret, und solten dem Bericht und Absehen nach alle 4 Mauren hiedurch gehoben werden.

14. Aug.

Den 14. dito Gegen 6 Uhr morgens warde mann gewahr, dass sich der Feind movirete, und nach unserer rechten hand hinzohe, mann erhieltte gleich hierauf Nachricht, dass $\frac{8}{m}$ Janissaren diesen Weg nehmen und sich, es koste gleich was es wolle, in die Stadt werffen solten. wie dann diese durch andere $\frac{11}{m}$ solten souteniret werden. Unser rechter Flügel, so von dem General Dünnewald commandiret wurde, erhieltte von dem Hertzog von Lottringen ordre, solches zu verhindern. Der Feind setzte seinen March mit Möglichkeit fort, und zohte sich in die Berge hinein, der Meinung sich über diese nach denen Brandenb. retranchementen, und so weiter in die Stadt zu ziehen, si waren auch schon ziemlich weit auf einer letzten höhe avanciret. Alleine der Hertzog von Lottringen zohte ihnen den gantzen rechten Flügel für, und liesse alles auf der Spitzen der Berge fürauss marchiren

umb den Feind die Passage zu disputiren. Etwa gegen 8 Uhren gerieth mann mit dem Feind an einander, und weiln er sich desperat wehret, alss liesse es sich anfangs unserseits nicht gar zu gut an, massen einige Esqvadrons zu weichen gezwungen wurden. Alleine es kamen unsere Stücken annoch zu rechter Zeit an, und brauchete mann sich ihrer mit guten effect gegen den Feind, dass er auch zu stutzen begunte. Der General Latron hatte indessen das Sehnetzische (?) ¹⁾ Dragoner und sein Regiment, wie auch einige Hussaren, an sich getzogen, und gienge dem Feind hiemit so glücklich in die Flanqven, dass die Janissaren gleich in confusion gebracht wurden. Er warde von dem General Haisseler so nachdrücklich secondiret, dass alles vom Feinde nicht alleine in die Flucht gebracht, sondern auch in die 10 Stücken erobert wurden. Wie denn alhie bey 2000 Janissaren sambt einem Bassa geblieben, und über 300 gefangen worden. Hierauf nun retirirte sich das Türckische Corpo, welches dann der herr General Düne-walt stetig verfolgete und nach seinem Lager forttrieb. Inzwischen hatte der Hertzog von Lottringen auch den lincken Flügel aus denen retranchementen getzogen, und avancirete damit auf den Feind dergestalt hin, dass unsere Battaglie von der Donau an biss an die Berge sich erstreckende, die retranchementen bedeckete. Der Feind dieses sehende, zohe sich zurück, und ob er wohl eine Zeit lang auf einem Hügel Stand hielte, so ginge er doch so bald mann weiter avancirete nach seinem Lager fort, sande auch etwas von seiner Bagage hinweg. Nachdem nun endlich der rechte Flügel aus denen Bergen angelanget, rückete mann dem Feind weiter unter Augen, welcher dann endlich mit einem grossen Troup von seinem Lager herunter kam, und die Hussaren anfele, selbige auch biss auf die Dragoner zurück triebe. Demnach aber die Dragoner ihr devoir thaten, und man ihm mit einigen Canonen begrüßete, so zohe er sich wieder zurück, Mann hielte mit dem Canoniren an, und der Feind thate noch unterschiedene tentationen, alleine ohne effect. Mann bliebe in Battaglie biss in die Nacht gegen den Feind stehen, und weiln der Feind nicht herunter, wir ihm auch in seinem Fortheil nicht angreifen wolten, als zohe mann sich in seine retranchementen zurücke. Der Feind hat dieses mahl annoch 200 verlohren, dahingegen haben wier alles in allem nicht über 40 Mann darunter ein Obrister, verlohren.

15. Aug.

Den 15. dito Diese Nacht hatte der Feind sein Lager gänztlich abgebrochen, und es hinweg gesand, gegen 9 Uhren ginge Er ihr gänztlich nach und verliesse sein Lager. In denen Approchen hielten die minierer mit ihrer Arbeit an, und solten die minen nun

¹⁾ Seranische. ?

elstens zur perfection kommen. Mann hatte inzwischen die eroberte 32 Fahnen auf die Breche gesteckt, nach welchen denn der Feind ohne aufhören schosse.

16. Aug.

Den 16. dito bliebe alles in worigen Stand, und liesse sich eine feindliche Parttey von 1500 Pferden sehen. Mann hielte sich hier auf zwar in dem Lager in Bereitschaft, aber es rückete niemand heraus. Gegen den Abend verlohre sich die Parthey. und erhielt mann eigentliche Nachricht, dass der Feind sein für 2 Jahren gehabtes Lager $1\frac{1}{2}$ Meiln von hier wiederumb bezogen, und dass er einen abermahligen Versuch, und zwar des Nachts thun würde. In denen Approchen liesse der Feind eine unter unsern gepflanzten Pallisaden von ihm gefertigte Mine springen, welche dann einen ziemlichen Antheil derselben ausschube. In der Nacht ward den die Leute abermahl zu dem Sturm commandiret, und die feindliche Pallisaden durch ein von einem Franciscaner erfundenes Feuer angesteckt. Es thate dieses Feuer mittelmässigen effect, weilmann aber noch andere obstacula fand, die mine auch noch nicht fertig ware, so zohe mann die Leute wiederumb zurücke.

17. Aug.

Den 17. dito Liesse sich der Feind abermahl mit 3000 Pferden an unsern retranchementen sehen, alleine mann bliebe wiederumb in denen retranchementen stehen. Der Feind war indessen bemühet, alles nochmalen aufs genaueste zu recognosciren. Wie dann die in der Stadt nicht feyreten, die Breche mit andern Ballisaden zuwersehen, welches dann die unserigen ümb so viel mehr zu verhindern sucheten, alss sie gewillet waren, den morgenden Tag bey verfertigter mine einen neuen Sturm zu wagen. Unsere minirer hatten indessen heute eine feindliche mine entdeckt, und in derselben einen Türcken tod geschossen.

18. Aug.

Den 18. dito ward mit dem Tage alles zum Sturm commandiret, und praetendirete mann nach gesprungener mine posto auf der andern Breche zu fassen. Etwa gegen 10 Uhren sprange die mine, alleine mit so wenigen effecte, dass mann auch die Leute gleich wieder zurück zohe. Beyrischer Seite hatte mann einen Thurm an dem Schlosse herunter geschossen, und arbeitete stets an der mine. Vom Feinde lieffe die Nachricht ein, dass sein in Tartarn bestehender Succurs angelanget wäre.

19. Aug.

Den 19. dito In der Nacht ward der so oft verschobene Sturm endlichen tentiret, und obwohl die Leute ihr möglichstes thaten, die Breche zu ersteigen, so schiene und ware es doch impracticabel, daherodann der Hertzog die Leute nach etwa 20 oder 30 Verlust zurück commandirete. Und ward beschlossen eine

neue Batterie zu legen, und damit die Breche nah der Beyrischen attaqve hin zu erweitern, und die Mauer mit Sappiren zu ruiniren, Wie dann auch zu dem Ende gleich 4 Stücken in einer zur Seiten liegenden redouten gebracht wurden, von welchen denn der Feind gleich 2 demontirete, und einige Leute dabey niederschosse. Gegen den Abend avancirete der Feind mit seiner gantzen Armee und postirete sich wiederumb in sein für 8 Tagen gehabtes Lager. Die Türcken hatten indessen die so lang bearbeitete Beyrische Mine entdeckt und selbige ruiniret.

20. Aug.

Den 20. dito Diese Nacht hatte der Feind einen March von 2000 Janissaren zu Pferde, und einigen 1000 Tartaren thun lassen, auch damit so weit avanciret, dass er gegen 6 Uhren morgens von unsern Vorwachen der Gegend, wo der Thal nach denen Brandenb. retranchementen anfäuet, und gerade nach der Stadt führet, gesehen wurde. Es zohe sich dieselbe so eilig, alss möglich zurücke, und warde von dem Feinde mit vollen Curier verfolgt, dass er auch mit ihnen schier zugleich bey denen retranchementen anlangete. Mann hatte im Lager etwas spat lerm bekommen, daherö dann auch geschahe, dass der Feind schon weit avanciret war, ehe mann unsere canonen lösete. Er liesse sich hiedurch nicht aufhalten, sondern avancirete grade auf die Approches durch den morast zu, alleine er warde alhie von den Musqvretirern ziemlich empfangen, worauf er sich an der Mauer hienweg über die alte Keyserl. Batterie, und nach dem grossen Thore zohe. Das Heusellersche Regiment hatte indessen auf den Feind getroffen, und denselben in etwas stutzend gemachet, und weiln unsere Cavallerie aus dem retranchemente avancirete, alss wiche der Feind in etwas zurücke, der General Heuseler hatte sich mit 100 Pferden mit den nach der Stadt gehenden feindlichen Troup meliret, und ihrer nicht wenig niedergeschossen, er wurde von dem Graffen von Königsmarck mit einigen von der Beyrischen Reuter-Wache secondiret, und ob wohl noch mehrere niedergemacht wurden, so konte mann dennoch nicht hindern, dass nicht in die 200 oder wie andere wollen, in die 100 in die Stadt kalmen. Mann hatte um mehro unterschiedene Regimenten aus denen linien gezogen, und ware damit auf den für dem retranchement stehenden Feind avancirt, alleine weiln selbiger sich zurück zohe, als ginge mann auch wieder ins Lager. Die Türcken stakten gleich die Fahnen als Zeichen ihres erhaltenen Sieges aus, und gaben drey mahl Salven. Gegen denen Beyerischen linien stande der Feind indessen ziemlich nahe in Battaglia, so bald aber unser rechter Flügel dahin gezogen wurde, ging er wieder in sein Lager. Umb 9 Uhren Abends warde abermahln lerm, der General Caprara aber befande bey dem recognosciren, dass mann anietzo nichts zu befahren hatte.

21. Aug.

Den 21. Aug. hielten die Türcken in der Stadt mit ihren Freudenbezeugungen an, massen sie abermahlen 3 Salven durch ihre Canonen und der infanterie geben liessen. Welches dann einige dahero geschehen zu seyn vermutheten, weils sie denselben Tag 2 Bassa in anderer Kleidung erhalten haben sollten. Unserseits arbeitete mann annoch an der neuen Batterie, und war insonderheit bemühet, dieselbe für den feindlichen Canonen zu versichern. Wie denn auch der General Souches, weile Er die redouten gestern ohnbesetzt gelassen, und dadurch dem Feind die Passage facilitiret, mit Arest beleget wurde. Beyrischer Seiten continuirte mann das canoniren, mit vorigen Eifer, und ward das Schloss in mehr und mehr in Grund gelegt. Hieselbstn warder der General Rummel, indeme er einige eroberte Stücken abführen lassen sollte, erschossen.

22. Aug.

Den 22. dito In der Nacht hatte mann abermahln unserseits an einer neuen Batterie gearbeitet, auf welchen auch 2 Stücken geführt wurden, mit welchen mann die 2 Rondele so die zur Seiten liegende Batterie mit canoniren incommodireten demontiren wolte. Die Beyrischen thaten gegen 10 Uhren einen abermahligen Versuch auf das Schloss, welcher ihnen auch in so weit glückete dass sie, wiewohl mit 200 Mann Verlust, einen neuen Posto, in der Höhe, nahe an dem herabgeschossenen Thurme fasseten, und der Türcken resoluten Gegenwehr ohnerachtet, behaupteten. In dieser action wurde der Hertzog Heinrich von Merseburg gar gefährlich blessiret.

23. Aug.

Den 23. dito Diese Nacht hatten die Beierischen den gestern erhaltenen Posto in weit extendiret, dass sie auch in dem angelegenen Rondele zugleich mit Posto gefasset hatten. Die Türcken liessen zu ihrer delogirung 2 Minen springen, es ware aber die eine zu ihren grossen Schaden, die andere aber zu wenigen Verlust der Beierischen aussgeschlagene, und die attaque allewege behauptet worden. Unsere Batterie hatte ziemlichen effect an der einen Breche gethan, und selbigen desto mehr zu verbessern hatte mann noch mehr Canonen aufgeführt, wie mann denn auch mit 2 Canonen über die alte Breche weg nach der andern nicht ohne Würckung spielen lisse. Indessen ware einer von dem Bassa aus der Stadt mit Brieffen an den Gross Vezier gesander aufgenommen worden, aus welchen dann so viel ershen wurde, dass letzthn nur 102 Mann, worunter iedoch über 40 blessirten in die Stadt gebracht worden. Es hielte der Bassa anbey ümb schlaunigen Succurs an mit der Bedeutung, dass wenn selbiger nicht bald käme, so müste er die Stadt, weils er mangel an allen zu haben

begonte, aufgeben. Den Nachmittag waren die Türken zu Pferde aus der Stadt gefallen, und hatten einig Viehnehmen wollen. Der Obriste Pletze von dem Sächss., so die Wache hatte, wolte solches hindern, und marchirte mit seinem Troup dahin, triebe si auch hinein, wurde aber von dem Rondele mit 2 schüssen in diser action erleget. In der Nacht warde wegen des Feindes alles parat gehalten.

24. Aug.

Den 24. dito Mit dem Tage ware die sämtl. Cavallerie ausgerucket, weiln aber der Feind nicht zum Vorschein kame, so rückete mann wieder ein, und hielte mit Canoniren auf allen Seiten an, da dem unsere Breche schon ziemlich wurde, die Türken hatten Beyrischer Seiten unterschiedene Ausfalle gethan, und gesucht, dieselben von der neuen Post zu delogiren, alleine sie waren allemahl wieder repoussiret worden. Den Nachmittag ware wegen des Feindes einige Nachricht eingelauffen, worauff auch Kriegesrath gehalten wurde, und weiln mann sich besorgete, der Feind mögte sich nach der Donau hinümb, und sich durch den Fluss in die Stadt werffen, als wurden einige Regimenten dorthin commandiret, und zu desto gewisser defension an unseren retranchementen einige kleine Fugades gemachet. In der Nacht muste alles wieder parat seyn.

25. Aug.

Den 25. Aug. Blicke alles in vorigen Zustand, und suchete mann nur, mit den Canoniren einige neue awantagen zu gewinnen. Wie denn insonderheit unserer Seiten die neue Batterie vergrössert, und mit mehrern Stücken versehen wurde. Von Feinde hatte mann nichts gewisses, wohl aber, dass die Stadt den Succurs mit eusersten Verlangen erwartete.

26. Aug.

Den 26. dito Finge mann zum erstenmahl mit 8 Canonen von der neuen Batterie auf die neue hinter dem Rondele liegende Breche zu canoniren an, und avancirete selbigen Tag mit diesem nicht wenig. Wie denn das Sappiren ebener gestalt mit unermüdetem Fleisse fortgesetzt wurde, und hatte mann die Hoffnung mit selbigen besser, als mit den miniren zu reussiren, Beyerischer Seiten hatten die Türcken unterschiedene Ausfälle auf die auf der neuen Post stehende Mannschafft gethan, und selbige so wohl hie-mit als allerhand Feuerwercken hefftig incommodiret, der gestalt, dass sie auch von ihrem posto vertrieben wurden. Mann tentirete diesemnach den Thurm gantzlich nider zu legen, und sich den posto also zu versichern, alleine es wolte nicht allerdings reussiren dahero mann den auch mit ferneren tentationen und Stürmen anstande.

27. Aug.

Den 27. dito In der Nacht wurde durch eine unserer Bomben der Thurm von so genannten Lutherischen Kirchen in Ofen angetzündet, welcher auch biss an den Tag brandte. Am Tage hielte mann allezeit mit Brecheschissen an, und werde aus von dem Feind starck geantwortet. Gegen den Mittag kamen 2 Überläuffer mit der Nachricht, das morgen eine Stunde für Tage die Türken unser Lager anfallen und Succurs hinein zu bringen suchen würden, solte auch gleich ihre sämtliche Armee hierüber zu Grunde gehen. Dieses wurde durch einen andern Überläuffer aus der Stadt confirmiret, mit diesem ellaircissement, das weilen Beyerischer seiten die retranchements nur bis an die Donau gingen, selbige aber an den Orthe und etwas weiter, überaus flach were, alss hätte mann verabredet, dass die Türkische Armee mit ihrer meisten Macht an selbigen Orte in die Donau setzen, die retranchements passiren, und sich in die Stadt werffen solten. Mann recognoscirete diesem nach die Donau, und weiln alles der Aussage gemäss befunden wurde, alss liesse mann sogleich Wagen in die Donau schiben, und warden einige Esqvadrons commandiret, welche hinter diesem den hereinbrechenden Feind aufhalten solten. In der Nacht wurde alles parat gehalten.

28. Aug.

Den 28. dito Mit dem Morgen ware die sembtliche Armee zu Pferde, und in Bereitschaft, alleine weilen der Feind abermahln nichts tentirete, alss zohe sich alles wieder zurück. Mann hielte indessen mit Breche schissen auf allen Seiten an, und gleich die unsere eine ziemliche Öffnung bekahmen, alss wurde Beyrischer Seiten der Rest des Thurms über den Hauffen geworffen. Den Nachmittag hatte mann abermahlen einen Überläuffer bekommen, welcher die feindliche desseins in etwas eröffnete, berichtende, dass mann gewillet wäre, den morgenden Tag den Succurs in die Stadt zu werffen. Gegen den Abend sahe mann den Feind marchiren, und weiln er sich hinter die Berge hinabzoh, alss vermuthete mann, dass der Feind gegen die Wasserstadt etwas tentiren durffte, Solches nun zu verhindern, warden unterschiedene Esqvadrons dahin gesand, und in die retranchemente gesetzt.

29. Aug.

Den 29. dito Ware der so beschriebene glückliche Tag, an welchen die Türken allemahl sonderliche avantage erhalten hatten. Eben dergleichen nun meineten sie auch heute zu erlangen, massen sie die gantze Nacht durch gewisse Troupes nach der Wasserstadt marchiren lassen. Nach der Sonnenaufgang bekahmen mann derseiten Lerm, und in einen Augenblicke darauf tathe der Feind von denen Bädern und anliegenden Bergen

kommende, den Anfall. Er fand unsere Esqvadrons in gehöriger Bereitschaft, und ob er schon mit unterschiedenen Salven begrüßet wurde, so passiret er selbige doch mit etwa 400 Mann. Da aber der Commandirete Obriste von Gronsfeld die Esqvadrons herfür zohe, ward der Rest epouvantiret, und ihnen die fernere passage gesperret. Die durchgewischete 400 aber wurden von denen Serausischen Mercy und Heusslerischen Regimenten dergestalt empfangen, dass nicht alleine der Weg nach der Stadt ihnen gänzlich benommen, sondern sie auch mehrentheils sambt denen Pferden hieselbst niedergeschossen wurden. Der Rest von diesem Trouppen warde dergestalt geschüchtert, dass er auch durch die ganze Ebene, durch biss in die Brandenb. und Sächss. Regiment zu Pferde gejaget, und verfolgt wurde, woselbst man den alles niedermachete. Es hatte der Feind in dieser action nicht alleine Keinen in die Stadt werffen können, sondern er hatte auch über die 300 Toden und 19 Fahnen zurück lassen müssen, dahingegen unsersseits alleine der General Mercy gefeuerlich verwundet und 5 Gemeine getödet oder blessiret worden. Wehrender dieser action thate der Feind aus der Stadt an Seiten der Wasserstadt einen Aussfall, alleine er warde auch hieselbst von denen Heyducken mit solcher vigueur empfangen, dass er mit 30 à 40 Mann sich retiriren muste. Der Feind retirirete sich inzwischen gantz, und ob er gleich mine zur attaque Beyrischer Seiten machen wolte, so zohe er sich doch, nach deme einige Canonen auf ihn gelöset wurden, er auch unseren in die 28 Esqvad. bestehenden Succurs von Scherffenberg über die Brücken marchiren sahe, immer weiter zurücke. Diese Regimenten aber warden auf denen Bergen nach der Donau in ein campement gewiesen.

30. Aug.

Den 30. dito Nummehro zohe sich der Feind abermahl gänzlich zurücke, und wolte man solches unsern erhaltenen Succurse zuschreiben. Den Nachmittag came der H. General Scherffenberg in Person mit denen übrigen Regimentern an, und warde mehrentheils bey seinen andern Trouppen campiret, und also hiemit die Circumvallation von einem Ende der Donau biss an das andere gänzlich geschlossen. Durch Überläuffer erhielt man Nachricht, dass die feindliche Armee in March nacher Schambeck begriffen wäre, welches dem unterschiedene Gedancken veruhrsachete, in deme einige dafür hielten, er würde abermahl die Brandenb. retranchement mit gantzer Macht anfallen, und solcher gestalt den Succurs hinein zu bringen suchen, andern hingegen wolten schliessen, dass der Feind in Betracht, dass er den March mit Stücken angetreten hätte, entweder Gran oder die Steyermark feindlich anfallen dürfte.

31. Aug.

Den 31. dito Warden die angelangten Canonen ausgebracht, und anstatt der schadhafften auf die Batterien geführt, mit welchen man denn das Breche schiessen continuirete. Und weiln man nummehr dieselbe für raisonabel erkennete, man auch ohne den durch eine Gallerie und 2 Sappen die Pallisaden von der andern Breche zu ruiniren gedachte, alss warde alles zu den bevorstehenden Sturm angeschafft. In der Nacht etwa ümb 1 Uhren erhielte man Kundschaft von des Feindes mouvement, dass er nemlich hinter denen Bergen sich nach unsern retranchementen zohe, es muste demnach alles in Bereitschaft herausrucken.

1. Sept.

Den 1. Septembr. Ob gleich alles die gantze Nacht in Bereitschaft gestanden, und den Feind erwartet, so ware doch alles Vergebens, und bliebe er in seinem campement stehen. Der Hertzog von Lottringen hatte resolviret, die Stadt mit einem General-Sturm anzufallen. Dieserwegen nun hielte er in Gegenwart des Churfürst aus Beiern und anderer Generale Krieges-Rath, in welchem dann derselbe nicht ohne contestation fortgesetzt, und auf den morgenden Tag determiniret wurde. Zu diesem Ende solten noch mehrere Stücken auf die Batterien gebracht, und damit unaufhörlich auf die Brechen canoniret werden.

2. Sept.

Den 2. dito Diesem nach finge das Canoniren mit mehrerem Eifer, alss iemahl an, massen man von 9 Batterien und 40 Canönen schier unaufhörlich auf die Brechen und Stadt schosse, es thate dieses überaus guten effect, und hielte man mit selbigen biss zu dem moment des Sturms an. Zu diesem waren 12000 Mann an Reutern und Fuss-Volck commandiret, und hatten mit Schmertzen das Signal, massen si bereit die Nacht in denen Approchen zugebracht, erwartet. Gegen 3 Uhren nachmittags warde selbiges von der Schwabischen Batterie durch 6 Canonen gegeben. Man lieffe mit grosser vigueur sowohl Keiserl. alss Brandenb. Seiten über die Sappen an. Die Türken taten etwas harte Gegenwehr, und zumahl an der Brandenb. attaque, dahero es den auch schiene, als wann die Leute etwas halten bleiben wolten, Alleine so balde sie von ihren Officirern angefrischet wurden, und die Pallisaden in etwas überstigen wahren, auch auf der neuen Breche die Mannschaft heuffig anlieffe, muste alles weichen. Man drange hefftig nach, und ruckete alles in die Stadt, da denn auch an 2 andern Orten die beutbegierigen über die Mauer stiegene und dass grosse Thor öffneten. Hier auf ruckete die Beyrische Reuter Wache ins Thor, und ginge alles über und drüber, wie denn was von denen Türken sich nicht ins Schloss salviret hatte,

alles niedergehauen und gefangen wurde. Mann liesse gleich das nächste Keiserl. Regiment zu Pferde avanciren, und die Breche zu Fusse besetzen, zu welchem Ende 4 Brandenb. Battaglionen ankamen. In der Stadt ginge alles an ein plündern, und ware der Feind nur noch des Schlosses meister, worinen er sich auch defendierte, der Hertzog von Croy finge ihm hieselbst zu attackiren an, und wolte der Feind accordiren, zu welcher Ende er allerhand weise Fahnen aussteckte. Mann hatte sogleich ihnen etwas zugestanden, und wäre alles gehoben worden, wann nicht die Beyrischen Mousquet die verschobene attaque angetreten, und in Schloss gerücket wären, diese nun waren unerbittlich und brachten die Leute zu desperater Gegenwehr, so zwar, dass sie ihnen nicht wenig niederhieben. Gegen den abend accordirete mann endlich, und muste sie sich an den Churfürsten auf Discretion ergeben. Keiserl. Seiten ist der Obriste Marquis Spinola, und unserseits der Obriste Fritzscher, so alle beide die attacken gehabt samt etwa 20 gemeinen tod, Beyrischer seiten ist etwas mehrers. Die Türken seind aller gefangenen Aussage nach über 4000 Sabel gewesen seind über 2000 niedergemachet, und der Rest gefangen worden. Die Beuthe ist gross, und hat fast ein jeder bis auf die jungen, so in die Stadt gelauffen, seinen Theil bekommen, und ist insonderheit eine grosse Menge schöner Pferde und Weiber erbeutet, welche heuthe denn ümb so viel mehr vergrössert seyn wurde, alss bekind, in was beschriebenen Reichthumb diese Stadt gestanden, wann nicht der Geitz, desperation oder Verhängnis Feuer in die Stadt gebracht hätte, dieses zündete sich etwa ümb 6 Uhren an, und nahm dergestalt überhand, dass gegen 9 alles in Brand stande, und ein ander Troja fürstellte. Durch dieses Feuer wardten einige feindliche minen gezündet und giengen ohne unsern sondern Schaden loss. Der Vezier hatte mit seiner Armee die Action in etwas angesehen. und ginge gegen den Abend fort, und kamen hingegen die Sveden bey Uns an.

3. Sept.

Den 3. dito Die gantze Nacht durch hatte das Feuer gehalten, und sich mit Ergreifung Pulwer und Granaten vergrössert. contiunirete auch den Tag immerfort. Die Stadt war indessen best möchlichst besetzt, und warde bei dem Churfürsten von Beiern in Gegenwart des Herzogs von Lottringen und aller Generales, auch Personen von Extraction das Te Deum unter Lösung der Canonen gesungen, und nachhero die Fugades so für unseren retranchemen waren, angetzündet und zur Luft gesprengt.

4. Sept.

Den 4. dito Etwa gegen 6 Uhren Morgens hörte biss dahin angehaltene Feuer auf, und liesze der in der Stadt commandirende General Souches durch die Slaven die niedergehauene und ver-

brande Körper nach unterschied entweder begraben, oder in die Donau werffen. Wie denn nunmehr alle Anstalt gemachet wurde, die Stadt in so weit, als es möglich, in defension zu bringen. Zu diesem Ende warden alle ümb das retranchement gestandene Pallisaden ausgezogen, und nach der Stadt auf die Brechen gebracht. Ihr durchl. begaben Sich heute nach der Stadt, und nahmen selbige in Augenschein.

5. Sept.

Den 5. dito Warde das Commando in der Stadt geändert, und anstatt dasz der General Souches diesen Posto bisz anhero vertreten hatte, warde selbiges dem General Beck aufgetragen, und eine Gvarnison formiret, so in 6 Regimenten Heyducken und 4000 Mann Teutscher Infanterie bestande. Nachmittags sprang noch eine Mine in der Stadt, alleine ohne unsern Schaden. Gegen den Abend warde ordre zu dem bevorstehenden march gegeben, welcher nach die sämtl. Armee mit anbrechenden Tage aus denen retranchementen defiliren solte, und wolte mann dem sagen nach, entweder Weizenburg attackiren, oder Bombardiren, und woferne dieses etwa nicht thunlich sein solte, so ware mann gesonnen, die Eszéker Brücken ruiniren, sich zwischen der Sau und Drau zu postiren, die hinterstellige Türkische Städte zu occupiren, und sich der Winter qvartire in Siebenbürgen und anderwärts zu versichern.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

JELENTÉSEK

A BUDÁT VÍVÓ TÁBORBÓL 1686. JUNIUS—AUGUSZTUS.

A mióta 1685-ben a bécsi és berlini udvarok közt barátságosabb viszony fejlődött, a brandenburgi »nagy választófejedelem« érdekeit követte, Schmettau mozditotta elő a bécsi udvarnál. E kitűnő diplomata, kinek követjelentéseit nem tartom a velencei követek sürgönyeinél semmivel sem alábbvalóknak, az 1686. év nyarán, míg a keresztyén sereg s közte a brandenburgiak válogatott 8000 főnyi segélycsapata Budát vívta, sűrűn küldözgette politikai jelentései mellékleteikép fejedelmi urához az ostrom előhaladásáról a tudósításokat.

Kik e tudósítások írói, milyen azok értéke s authenticitása? oly kérdés melyre határozottan felelni nem lehet. Részben félhivatalosokkal van dolgunk; olyanokkal, a minőket a császári udvar csatornáján át szolgáltattak az ostrom iránt érdeklődő udvarok képviselőinek, s a melyek azután közkézen forogván mint hadi bulletinek a Buda vívásáról szóló egykori nyomtatott műveknek is fölötte ritkán teljesen, legtöbbször elrontva, ferdítve vagy legalább megcsonkítva alapúl szolgáltak. (Nevezetes példa e tekintetben b. Kreutz bajor főhadsegédnek julius 31-diki küldetése Abdi basához; mert egyike azoknak, melyeket a nagyobb nyomtatványok csaknem szóról szóra átvettek). E félhivatalos bulletineken kívül küldött Schmettau Berlinbe olyan jelentéseket is, melyeket a brandenburgi táborból brandenburgi tisztektől nyert; olyanokat, melyeket bajor tisztek küldöttek a cs. udvarhoz, s olyanokat végre, melyeket egyenest a cs. táborból meghittebb ösmerősei directe Schmettauhoz adressáltak.

E különféle eredethez képest különböző a tudósítások értéke is. — Míg a félhivatalosokra éppen a félhivatalos eredet gyanúja nehezül: a privátlevelek becse íróik kvalitásától függ. Kik voltak névszerint ezek, azt Schöning brandenburgi vezénylő tábornokon és gr. Taaffe cs. altábornagyon kívül, nem tudhatni. Megnyugtatóunkra csak az szolgál, hogy hiányaik daczára mind a budai táborból valók, még ha a császári irodában — akár a táborban, akár később Bécsben — kissé átdolgozták, megcensurázták is azokat, mert hozzá nem tettek legalább semmit.

Sajnos hogy nem birjuk Schmettau politikai jelentéseinek Budáról szóló valamennyi mellékletét. A meglevők közül a német nyelven irtakat a következőkben veszik e füzetek olvasói: úgyszólván naplókönyvvé egészítik ki e tudósítások egymást, melyek ép úgy mint Henrik szász herczegnnek általam ugyancsak e füzetekben közlött naplója, a berlini titkos államlevéltárból valók.

Aus dem Feldlager bei Pest,

19. Junii Anno 1686.

Vorgestern seind wier alhier angelanget, Unser gnädigster Herr ist samb der Cavalerie und Dragonern umb 4 stunden eher kommen doch hat es nicht so stille können hergehen, dass der Feind nicht hette eine Kundschaft erhalten: Es wahren 1000 Stück Viehe und drey grosse Herd Schaafe auf der seiten, welche mann aber alle utiriret, ehe Unsere Reuterey angelanget. Hatwan werden wir hart belägern, weilln nicht gar zu viel Ehre dabey ist, ingleichen muss man mit der Zeit wirtschafften, so viel alss möglich ist: Der Hertzog von Lottringen würde auch die Attaquen vor Ofen mit Seiner Mannschafft nicht bestreiten können, und consequenter Unsertwegen aufgehalten, doch wird diese Comission vor Hatwan etliche Commandirte oder Hr. Graffen von Scherffenberg, welcher ausz Siebenbürgen marchiret, ertheilet: Vorgestern ist ein Janitschar herüber kommen, saget aus: Es wahren in Ofen 70 Compagnien, die, unter der Er gewesen, wehr die starkeste, und bestunde in 66 Mann, die übrigen aber wehren zu 30 und 40, auch etliche zu 20 Mann starck. Von proviant ist gnug darinnen, ingleichen von fleisch. Die Janitscharen haben vor etlichen Tagen rebelliret, und den Commendanten gezwungen, Kopff vor Kopff 15 Asper ausszuzahlen. Diese 15 T. parae-tendiren Sie auch hinfüro monatlich. Neben denen Janitscharen seind noch gegen 4000 streitbahre Menner und gegen 1000 Pferde. Der commandant sauffet sich täglich voll, und ist ein Wurm. Mit Gottes Hülffe werden Unsern Sachen besser von staten gehen; alss vor zwey Jahren. Die Chur Brandenburgischen werden täglich erwartet. Das Feindes succurs bestehet in 10,000 sage zehen tausend mann; diese aussage hat gestern ein anderer überläuffer schier in eisdem terminis bekräftiget. Unsere Brücken wird morgen fertig, alssdann wollen wir das Werck mit freuden angreifen.

Feldlager bei Weitzen,

den 20. Juny Anno 1686.

Weiters habe ich wor dissmahl nichts berichten wollen, ausser wass sich gestern wunderlichs gleich ausserhalb Pest zuge-tragen, nehmlich nach dehm Ihr Churfürstl. Durchl. mit dem

Printz Louys von Baden und Printzen von Savoyen, deme nebst Hr. Gen. Soreni auff Unserm General Commissariats-Schiff gestern, gleich nach dem mittagmahl auff die Ofener Seite über die Donau zu dem Hertzog von Lottringen gefahren, seind Ihr Excell. Hr. Gen. Feldmarschall Bielike, weilln dieselbe in der hohen Personen abwesenheit, das Commando hatten, nacher Pest geritten, umb alda bey denen auffgerichteten Batterien zuzusehen, so hat sich unterwegs dieser Casus ereignet, dass ohn versehens ein grosser strarcker Wolff gleich auss Pest auff einen Musquetirer zugelauffen, und selbigen erbärmlich am Lede schier biss in todt zerrissen. Da nun gemelter Gen. Bielike nebenst andern bey sich habenden Cavalliren ein solches ersahen, ist Er alsobald darauff zu geritten und feuer auff den Wolff geben, wie es dieser Wolff vermerket, ist Er also begierig auff erstbesagten General angeloffen, dass Er Ihm ein Stück aus dem Stieffel gerissen, und wie Hr. Rittmeister Leopard, vom Graff la Thour Regiment, Ihr Excell. herundiren wollen, hat Ihm diejenige Pistohlen, mit welcher Er vermeint, diesses wild in Rachen zu treffen, versaget. Nach solchem nahete sich diess graussame Thier, und hat Ihm die Pistole auss den Händen gerissen und zerbissen. Wie nun der Rittmeister bey so gestalten sachen, mit dem Pferde sich wenden wollen, fiele diesses Thier dem Pferd in ein hintter Schenckel, und rüsse Ihm ein grosses stück auss dem Bräth. Endlich kahm auch Hr. Hauptmann Tournon vom Leibregiment dazu, und nachdem der Wolff Ihm auch einen Handschuh auss der Hand gerissen, gab Er Ihm mit einer Kugel den rest. Über diese seltsame Begebenheit wird unterschiedlich glossiret, theils glauben, es sey Zauberey, theils sagen, es seye ein wütender Wolff gewesen.

Feldlager vor Ofen,

den 22. Juny 1686.

Die Türken haben bey Ankunfft der Churbayerischen Troupen jenseits der Donau, die Statt Pest verlassen, und ist selbige von Ihr Churfürstl. Durchl. so fort gleich besetzt worden. Heut ist deroselben Armée bey Unss die Donau passiret, und nimbt Ihren posto beym Schloss, wo Selbige vor 2 Jahren Ihre Attaque gehabt. Die Chur-Sächsischen 5000 Mann haben sich mit Ihnen conjungiret. Wir befinden Unss disseits der Wasser-Statt, und werden Unsern Attaque nebst den Chur-Brandenburgischen Auxiliar Troupen, so nun im heranmarch begrieffen seyn, auf der rechten Hand, halb Ofen nehmen. Die Türken haben die Wasser-Statt besetzt, gegen welche wir bereits 2 Tage approhshiret, und heit in der Nacht der Mauer ziemlich nahe kommen. Dato machen Sie sich in Ofen noch nicht gar gross unnütze und so viel man Nach-

richt von den Überläuffern bekommet, sollen über $\frac{m}{10}$ Mann, so den Säbell recht führen, nicht drinnen seyn. Alss Sie Unsern Ankunfft vernommen, haben Sie sich die gedencken gemacht, dass es Stuhlweissenburg und Hattwan goltten wurde. Derohalben Sie alsobalden 1000 der besten Janitscharen dahin Commandiret, selbige aber, weilln wir Ofen zugeschwindt bloquirt, nicht wieder hienein bringen können. So viel man nachricht hatt, sollen $\frac{m}{25}$ Mann bey Essegg gestanden seyn, weilln aber der Gross Sultan wegen der gemachten schlechten Kriegs praeporatorien Strangulirt worden, alss Seind Sie wieder zurück gangen, und wissen wir dato keinen feind im feld. Gestern ist ein Aga mit 15 Pferden auff unser Regiment Croaten in Meinung, dass es Türken seind, zukommen, und gefragt, wo der Feind stehe, darauff ist man gleich auf Ihn loss gangen, 9 davon gefangen genommen, 3 nieder gemacht, der Aga aber mit den andern 3 durchgangen, jedoch unterwegs, weilln Sein Pferd unter Ihm blessirt und gefallen, sich in ein loch verschloffen, aller man Ihm doch wieder ertappet, und die Briefe so Er an den Commendanten in Ofen gehabt, bey Ihm gefunden. Unsere Munition und Bomben, wie auch grosse Stücke, kommen von Tag zu Tag zu Wasser glücklich an, und hoffen wir, mit Gottes Hülffe Ofen ohnfelbar in Unsere Hände zu bekommen. Sonsten ist eine sehr grosse Dürre und Hitze bey unss, und dürffen Unsern Pferde, wofern die Cavallerie sich nicht bey Stuhlweissenburg setzen würde, wohl bey langwieriger Belägerung drauffgehen.

Den 22. Juny Anno 1686.

Ist mit den Approchen gegen die Wasser-Statt, wie auch an der Batterie continuiret worden, so dass selbige des feindes Canonnirens ohngeachtet, diese Nacht wird verfertigt werden, und hat man biss dato noch nicht über 3 oder 4 Mann verlohren. Mann remarquirt auch, dass der Feind beyweitem nicht so stark, noch so gut schiesset, alss vor zwey Jahren geschehen. Churbäyrischer Seiten würde man es morgen recht angreifen, und posto zu fassen anfangen, indessen ist das blochhauss aldorten besetzt worden und schiesset das Churbäyrische Lager bis an die Donau. Gestern ist abermahn Ein Türke herauskommen, welcher zu der Churbäyrischen Armée gangen, mit dem vorgeben, dass Ihm die Nacht getraumet hette, Er würde von Einem Christlichen Fürsten auff allerhand weisse höchstens regaliret, worauff Er solches pro omine genommen, und die Resolution gefasset hätte, zu denen Christen zu gehen, verlangte auch in Ihrem glauben instruiret zu werden. Ob einige fourberie hierunter lieget, weiss man biss dato noch nicht eigentlich? Den 23. Juny hat die Batterie mit 6 halben Carthaunen anfangen feuer gegen die Wasser-Statt zu schiessen; und vermeinet man, dass heute gegen Abend schon breche an der

unttern Stadt seyn werde, allwo vielleicht diesse Nacht wohl dárffte posto auff der Breche gefasset werden. Er seind auch Ihr Durchl. der Hertzog willens, umb zugleich zu wasser etwas tentiren zu lassen, zu welchem Ende bey die 30 Schiffe parat gehalten werden. Auff der Chur-Bäyrischen Seiten wird diese Nacht posto gefasset werden, umb den grossen Thumb oder Rundell den Schlosses anzugreifen. Vergangene Nacht haben die Hussaren und Croaten unterschiedliche Türkische Schiffe, so sich auss Ofen salviret, unterhalb der Rätzen-Insul attaquiret und übermeistert, auf welchen Sie nebst vielen Türkischen Weibern auch viele kostbahre Leute bekommen haben. Die Cavallerie, mit welcher der Feldmarschall Lieut. Graf Palfy gegen Stuhlweissenburg marchiren sollen, ist noch nicht weiter als 2 Meillen von hier, und wird der Gen. Dünnewald sich morgen dahin begeben, und den march gegen Stuhlweissenburg fortsetzen. Der Abgang an fourage ist fast nicht zu beschreiben, indem die Erde von der grossen hitze fast völlig aussgebrennt ist.

Den 24. Juny ist die Breche an der Wasser-Statt noch vergrössert, und die Approchen biss an die Breche geführt worden, wobey des morgens ein Ingenieur namens Salomon durch die Achsell geschossen wurde. Gegen Abend wurden Ihr Durchl. der Deutschmeister durch den Feldmarschall Leut. Graffen Souches und Gen. Wachtmeister Diepenthal, durch den Gen. Wachtmeister Thüngen abgelöset, und die Sache solcher gestalt eingerichtet, dass abends umb 10 Uhr ¹⁾ die Wasser-Stadt nicht allein an der Breche, sondern auch an einem Thore angegriffen wurde, und hat man zwar etwas resistenz gefunden. Es ware aber solche von keiner grossen Consideration, wie dann auch fast niemand dabey geblieben, noch beschädiget worden, aussgenommen der Graff Marsi, welcher und zwar ehe denn die Breche noch attaquiret wurde, einen Mussqueten Schuss oberhalb in den Arm bekam, welcher Ihm den Arm sehr zerschmettert; der Feind retiriret sich mit aller geschwindigkeit an die obere Statt, nur stehen die Unsrigen in so gesichertem posto an der Wasser-Stadt, dass Sie von dem feuer nicht leichtlich etwas werden zu befürchten haben. Wie denn auch biss dato noch alles solchergestalten disponiret worden, dass der feind noch keinen Aussfall zu thun sich getrauet hat.

Chur-Bäyrischer Seiten ist gestern durch den Feldmarschal Lieut. de la Vergue posto gefasset, und vergangene Nacht an der Batterie zu Arbeiten angefangen, den 25-ten löseten wiederumb ob Ihr Durchl. der Teutschmeister nebst dem Gen. Wachtmeister Thüngen, dem Obrist Lieut. von Starnberg

---

¹⁾ Napfölkeltétől számítva, tehát délutáni 3 óra körül.

und Obrist Lieut. von Croy nebst 2000 Mann und wurden die in der Wasser-Stadt gefassete Posto selbigen Tag so viel alss möglich durch Arbeit versichert, so dass die Unsrigen vor der ersten Mosquée an dem Wasser an, sich biss an die zur rechten Hand stehende letztere Mauer extendiret haben. Man hat auch die an der Wasser-Stadt gegen diese Seite liegende 3 thore zu mehrer Communication wieder grössert und also diesseits der Mauer unterschied Battaillons postiret.

Den 26-ten wurde auf gleicher Weise mitt der Arbeit continuiret und die Communication der Posten verfertigt, gegen Abendt aber zoge sich der Feindt mitt zimlicher Mannschafft nach und nach herauss und grieff endlichen die Unsrigen bey der Mosquée an, allwo ein Hauptmann vom Stahrenberg stunde, welcher aber den Feind, wiewohl er Ihm zu drey oder vir mahle anfielle, jederzeit mitt advantage repoussieret. Selbige Nacht ist mitt der Arbeit an der Wasser-Stadt, und zwar vornemlich zur rechten Hand, wieder etwas avanciret, und zugleich eine neue Batterie zu legen angefangen werden, welche die rechte attaque favorisiren und die Defension an denen drey ersten Rondelen, so auff dieser schmallen Seite seyn, ruiniren, dass erstere von diesen Rondelen ist dass grosseste und dasjenige welches der Graff Max von Stahrenberg vor 2 Jahren attaquiret hatt.

Feldlager vor Ofen,

den 23-ten Juny Anno 1686.

Heute haben Wier den Anfang der Presse an der Wasser-Stadt gemacht, und glaube, dass solche heut oder längstens morgen ohnfehlbahrr gestürmet wird. Im fall die Guarnison, wie man redet, nicht gar zu starck, dürften die Türken die Wasser-Stadt vielleicht wohl gar verlassen, oder doch wenig widerstand leisten. Gestern hatt der Hertzog von Lottringen vom Gen. Heisler auss Ober Ungern nachricht erhalten, dass der Gross Sultan zu Constantinopell sey stranguliret, und Sein Bruder Soliman an seiner statt erwählt worden. Der Pöbell soll derselbst völlig aufrührisch, und die $\frac{m}{2}$ Mann so bey Esseg gestanden, wieder zurück marchiret seye. Die Unsrigen haben 17 Schiffe, so von Ofen mit Weib und Kindern, und die besten Sachen beladen, nach Griechischweissenburg schicken wollen, überfallen und wegbekommen.

Sonsten höret man heute nichts, alss dass Unsere 12 halbe Carthauen, so die presse machen, ziemlich donnern, Morgen wird der Churfürst wohl auch anfangen. Die Ofener lassen sich heut auch starck hören, und thuen etwas schaden, wie es denn auch schon 6 von Unserm Regiment betroffen. Wenn wier einmahl recht posto gefast haben, wird man ihnen dass Schiessen der

Stücke wohl vertreiben. Heute klopfen Sie starck mit abdeckung Ihrer Häusser in der Stadt. Gestern Abend seind auff 400 Seelen Mann, Weib und Kind, mit Sack und Pack von Dörffen umb Stuhlweissenburg alhier durch passiret, und nach Comoren gegangen, in willens sich allda zu setzen. Man ist vorhabends Unsere Pferde hin und wieder in unterschiedliche Öhrter zu vertheilen, umb die Fourage zu gewinnen, und dárffen Unsere Trouppen Ihre Pferde wohl auff Neutra schicken.

Copia schreibens am einem Chur-Bäyrischen Officier auss dem Feldlager vor Ofen

de dato $\frac{1}{2}$ Juny 1686.

Biss anhero ist weder von denen Käys. noch Unss was hauptsachliches vorgenommen worden, alss dass Sie Beederseits posto gefasset, nemblich die erste in der Wasser-Stadt, die andere aber herunter beym Schloss, zwey schöne Battereyen seind bereits aufgerichtet, von welchen man Morgen auf dass Schloss nur selbiges Rondell presse schliessen wirdt, interim seindt von den Unsern heut frühe 6 Stücke auf Höhe dass Gerhardt-Berges gepflanzt worden, womit man auf dess Schloss-Rondel canoniren und die Schantz Arbeiter secundiren kan, wirdt also baldt ein mehrers zu berichten seyn. Gestern spühle seindt einige Brandenburg. Ingenieurs alhie ankommen, so diesen Platz vor nichts aestimiren, ich glaube aber es wirdt ihnen annoch wohl zu thuen geben. Unsere Leuthe arbeiten ansehnlich und unverdrossen, werden auch nichts nachgeben, Massen Ihr. Churf. Durchl. die Orter selbst täglich fleissig visitiren. Die Türken fahren auf der donau oberhalb Pest ohnge-schaut hin undt wieder, wie den die Unserige unterhalb besageten Ohrts, dassgleichen thuen. Gestern haben Unsere Grenadiers hart an der Vestung Offen 3 Schiffe loss gemacht, und zum Gen. Commissariat geliefert, werden dergleichen ferner tentiren.

Die stets anhaltende Hitze und druckenes Wetter, ist nicht zu beschreiben undt wirdt noch grosse Krankheiten causiren, guet aber denen approachiren.

Den 17-ten hujus in der nacht, alss wir Pest frühe morgens überrumpelt gehabt, haben die Türken 15 Schiffe mit ihren besten Mobilien Weib und Kindern auf der Donau obwärts in höchster stille geschicket, seindt aber von denen Croaten ausgekundschaftet und etliche Meilen von hier in der Insul St. Margrethen ertappet worden; worunter der Bassa von Ofen seine Fraw seyn soll. Es ist zwar vorgestern eine wohlgekleidete türkische Fraw nebst einem saubern Knaben, sambt noch andern Knäblein und Mädleins Ihro Churf. Durchl. den H. Adjutanten Lidt anhero gebracht worden, ob aber diese die Bassin sey, kan man nicht von Ihr bringen.

Im kaiserl. Feldlager von Ofen.

1. Juli 1686.

Mann kommet allgemach mit den Approchen an manchem Ort zu 40 biss 60 Schritt an die Mauern der Vestung. Ein Rätz ist zu Unss übergeloffen, Ich habe selbst beständig gehört, dass Er Ihr Durchl. den Hertzog berichtet, die Bomben thäten gar grossen Schaden an Menschen und Viehe. Es hätte nicht gewust, wo Er soll bleiben, das Brodt wähe sehr theuer, von Weibern und Kindern ein grosses Geschräy in der Vestung. Wenn wir so fortführen, könne sich der Ohrt nicht lange mehr halten.

2-ten Juli.

Verwichene Nacht hat es von 11 Uhr an biss frühe 6 Uhr continuirlich in der Vestung gebrandt, und seind vorgedachte Batterien wiederumb aufgeführt noch Sechs schwere Stücke, und in dem Kestoll noch 4 Feuer-Mörsell. Darauff mann gleich den Tag angefangen, aus 12 Stücken Bresche zu schissen, und aus 8 Feuer-Mörsell, Bomben und Concussen hinein zu werffen. Die Bresche ist schon ziemlich gross, ehe 2 Tage verfliessen, kan sie fertig seyn. Allein es ist hinter dieser noch eine Mauer, so dem Ansehen nach mit Erde gefüllet ist. Man wird muthmasslich die Batterie näher setzen, und selbe also fällen missen, wiewohl diese auch nicht über 200 Schritt weilt davon liegt. Die Bomben haben heut Arm und Bein von Türken in die Approchen geworffen. Der Hr. General Taff, welcher heut mittag mit des Königs von Engelland Sohn, auch andern Cavaliers in die Approchen kalmen, hatt mit dem Hr. Gen. Wachtmeister auff ein gut Pferd pariret, dass wir die Vestung noch in 3 Wochen nicht haben werden. Ich halte aber dafür Hr. Gen. Taff wird verspielen. Der Chur. Brandenb. Gen. Lieut. von Schöning, ist vorgestern alhier ankommen. Seine Truppen werden morgen auch erwartet. Die Bayrischen auff der andern seite, machen mit 8 Stücken Ihnen auch Eine Breche. Beykommend folget, wass bissher alhier verdorben, ins künftige auch wass täglich geschossen und blessirt wird. Der Feind braucht seine Stücke selten auf Unsern Batterie mehr, und die Approchen kahn er nicht bestreichen, der Nähe halber, allein mit ausswerffung der steine aus Böllern, deren Er auff dieser Seiten drey hat, geschihet ofte Schaden. Ich bin fast tag und nacht und mehr in den Approchen als zu Hause, wass ich schreibe, sehe ich mit Augen. Wass heut alss den 3. July passiren wird, folget mit nechstem.

3-ten July.

Der Hertzog von Lottringen hat den Churfürsten von Bayern, alss Er gestern bey Ihm im Lager gewest, inständig ersucht, Seine Persohn besser alss bishero zu Verschonen und dergleichen gefährliche hazardt nicht zu exponiren. Wier arbeiten

in Pest an einen wohl fortificirten Abschnitte, worinnen wier Unsere Leute halten können. Die Türken meinteniren noch die helfte von Ihrer Schiffbrücke, worauf Sie etliche kleine Feldstücke haben, umb die pothage der nach dem Churbäyr. Lager gesenden, und mit der nothdurfft beladenen Schiffe zu verhindern. Bisshero hat dieses grosse abstraction gemacht, weil die Chur-Bäyrischen nicht mit Wagen versehen, doch sind bey nacht Zeit etliche Schiffe ohnbeschädigt durchkommen. Mann wird trachten diese halbe Brücke mit Feuerwercken zu ruiniren. Der Spanische Feuerwerker nebst dem Münche von dergleichen kunst, ist noch nicht ankommen.

Extract Schreiben auss dem Käyserl. Feldlager vor Ofen,
den 3. July Anno 1686.

Den 30-ten passato seind zwey Regimenten zu Pferde und zwey zu Fuss Schwäbische Völcker, gestern aber Ein Regiment zu Fuss und Ein Regiment Dragoner Fränckische Truppen dahier ankommen. Heute soll auch das Churfürstl. Brandenburg. Corpo arriviren, welche Eine absonderliche Attaque diesseits führen, und zu abschneidung des Messers ¹⁾ eine Communications Linie mit dem Churbayrischen formiren sollen. Es wird nun drey tag und nacht mit Breche schissen und Bomben werffen Unserer und Churbayerischer Seite starck Continuiret, und hat man zu unterschiedlichen mahlen in Statt, Türcken in die Luft auffhieheu gesehen. Gestern hat es die durchgehende Nacht in Ofen gebrennet. Seit des letzt beschenehen Aussfalls, ist biss dato keines mehr vorgangen, und seind die Türken mit schissen unerhört spahrsahm, an heute nacht solle Unserseits die erste Mine attachiret werden sein. Der Engelländische Ingenieur Rittscher, so bey Unss stehet, hat sich gegen den Hertzog von Lothringen offeriret, den übrigen Theil der noch zu Ofen stehenden Schiffbrücke gantz zu ruiniren. Unsere Cavallerie welche zu Commandiren H. Gen. Caprara gestern von hier abgereiset, stehet noch ohnveit Stuhlweissenburg, haben sich Eines gutten Passes Eine stunde hintter Stuhlweissenburg nahmens Battiare instadiret und mit Dragonern besetzt.

Ein anderss auss dem käyserl. Feldlager vor Ofen,
den 2-ten July 1686.

Den letzten Juny bin ich glücklich alhier angelanget, und gesehen, dass Unsere approachen diesseits gegen Visegrad sich schon weiter erstrecken, alss vor zwey Jahren beschehen, und ungeachtet zu meiner Ankunfft nur eine käyserl. und eine Bäyr-

---

¹⁾ *Így*, Wasser (a Duna) helyett.

sche Batterie verfertigt und jede nur mit 6 Stücken versehen wahr, so sind doch solche beiderseits mit eben so viel verdoppelt, und nun eine Breche bey 30 Schuh lang gelegt, und die zwey vornehmste Rundellen unbrauchbar geschossen worden. Die Bomben steigen abends schön, und hat es in der Statt heut die gantze Nacht gebrennet, also dass nach äuserlichen über die 20 Häuser nebst vieler fourage (so man am Rauche abnemen können) in die Aschen gerathen; die Türken schissen heut und gestern sehr wenig, ist also zu vermuthen, dass Sie sich äuserst vorbereiten. Die Chur. Brandenburg. Troupen kommen gleich ietzt an, und gehen über die Schiffbrücke, als dann wird mit gesambter Hand der ernst gemacht und bald was mehrers zu hören seye.

4-ten July 1686.

Heut nachts ist man mit den Approchen so weit avanciret, dass die unserigen um 100 Schritt von der Breche am Rundell rechter Handt bey des Hertzogs von Lottringen Attaque sich befinden, der Feindt hat von gemelter Breche gegen Approchen gemacht, und stehet keine 50 Schritt von Unss. Selbe Nacht haben wir nur 8 todte und blessirte gehabt, ohngeachtet der Feind mehr als jemahls Steine heraussgeworffen und viel tausend Schüsse geschehen. Diesen Morgen wird mit 14 grossen Mörseln gegen die Statt mit guten Effect gefeuret. Ein Überläuffer, so sich vor einen Pollacken aussgibt, saget auss, dass die Guarnison resolvirt wehre, Sich zu ergeben, wenn innerhalb Monath-Zeit Ihr succurs nicht ankähme. Der Hertzog von Lotthringen, ist heute die Brücke cassiret, umb die Brandenburgische Truppen zu besichtigen, welcher von Ihnen mit einer dreyfachen Salve empfangen, und von dem H. General Leut. von Schöning zum mittags Essen aufs herrlichste tractiren worden. Nachmittag ist wieder Ein Rasciner auss der Stadt kommen, so mittbringet, dass die Türken sich auss ausserste zu defendiren resolviret, und dass vor 3 Tagen 5 Türken zu Pferde aus Ofen auf die Seite von Pest übergesetzt worden, umb hieraus zu sollicitiren, die Türken hätten geglaubt, dass alss die Brandenburgischen Truppen arriviret es Ihr succurs seye. Nun Sie das contrarium sähen, wären Sie zum höchsten consterniret. Die Tartaren lassen sich auf der andern Seite starck mercken, und haben Einige von Unsern unvorsichtigen fouragirern ertappet und weggeführt.

Käyserl. Feldlager vor Ofen,

den 6. July 1686.

Unsere Sachen gehen käyserl. Seits besser, alss Chur-Bayerischer von statten, einestheils weilen wir mehrer Vortheil zu approchen und anderntheils keine so grosse feindl.-Gegen-Defension

haben, auch wir auss Unserer schwehren Stücke besser, alss Sie bedienen können. Gleich ietzo umb 11 Uhr des Nachts gehet wieder ein grosser Brandt in der Stadt auff, dergleichen gestern auch gewesen, und viel Stunden gewehret hatt. Unsere Artillerie ist hoch zu rühmen, weilen wir das Brandfeuer und die Bomben jederzeit mitt guthen effect geworffen. Die Brandenb. seindt vorgestern auch in denen Approchen kommen und haben umb vielen gefundenen Vorthail willen, bereits so weit, alss Unsere biss an die mauer avanciret, auch ihre Communications-Linien mit den Unserigen schon gemacht. Ihre Batterie und ein Kessel zu 6 Mörser wird in zwey Tagen auch fertig sein. Die Türken haben bey ihrer Ankunfft in den Approchen gleich einen Aussfall auf Sie gethan, worinnen Sie sich mehr als generos gehalten, und den Feind biss ins Thor zurück gepeitscht, und darauff umveit darvon sogleich posto gefasset. Wier haben bereits eine grosse Breche geleget, und die zwei Rundelle, sambt den Cortinen mehren theils, überm Hauffen gevorffen. Der Spanische Feuerwercker wird auch erwartet, dessen Sachen schon allhier ankommen, wie woll zu hoffen, dass wir ohne Ihn die Eroberung haben werden. Unsere Minirer haben des Feindes Contraminen auffgesucht, und ruiniret, auch bereits Unsere Minen angesetzt, wann diese auch eine Breche machen, dörffte es wie zu Neuheussel zugehen. Der Souchische Obrist-Lieut. Funck ist in das ober Bein durch das dicke Fleisch geschossen. Wir haben in allen nicht mehr alss 100 Mann todte, und 150 blessirte. Die Brandenb. haben in zwey tagen bey 30 blessirte, und 20 todte, worunter einige Ober-Officiers, und des Herrn General Dörflings jüngster Sohn welcher alss Volunter mitt gezogen. Sie sind wackere Leute, arbeiten fleissig, und wollen wieder einbringen was sie verseumet. Es ist nicht zu beschreiben, wie die Belagerten von allen Seiten beängstiget werden, den wir verlihren keine Zeit, weilen verlautet, dass der Gross-Vizier zu Grisch-Weissenburg ankommen seyn solte.

Dreyhundert Tartarn haben 6 Meilen unter Offen in die Insel St. Margrethe übersetzt, und unterschiedliche fouragiers, worunter 9 Knechte von Prince Louis von Baaden niedergemacht, und hinweggeführt, auch viel Vieh mitt sich zurück hinüber geschwemmet.

Den 7-ten hujus Nunmehr ist man mit der käyserl. Attaque so nahe an die Mauer, dass nicht näher zukommen, alss sich auf der Breche zu logiren, welche schon gross und gar bald im Pferde sein wird, hinnauff zu steigen. Die Brandenb. setzen Ihre Attaque gleichfahls mit grossem fleiss und geschwindigkeit fort, und werden Morgen anfangen sich Ihrer Batterien und Feuerwercke zu bedienen. H. Pat. Marco hatt profezeiget, dass wir den 11 dieses Offen haben werden.

Auss dem Lager vor Ofen.

Den 5. July Anno 1686. Bin ich des Morgens alhier angelanget, und weilln ich gestern meine Schuldigkeit bey dem H. General abgelegt müssen, habe ich mich nicht in die Approchen verfügen können, weilln aber das Regiment auff einer höhe, von welcher man alle Linien sehr wohl unterscheiden kann, campiret, habe so viel in Augenschein nehmen können, dass der Augriff in bester form und mit aller möglichen precaution geschehen, delhme gleichfals der Success correspondiret, in dem rechter Hand, wo die Breche an dass grosse Rundell (welche heut dergestalt wird erweitert seyn, dass Ein Battaillon de fronte Sie gar wohl wird besteißen können) geleet worden.

Unsere Arbeiter sollen biss heutigen tag nicht weiter alls funfzig Schritt von der Mauer entfernt seyn. Den vergangenen Abend hätten tausend Mann von denen Brandenburgischen Troupen dass erstemahl auf Unserer Linken posto gefasset. Sie haben Sich in den Scharmützell, so Einige Türken zwischen den ruinirten Häusern ihrerseits angefangen, hertzhafft und vernünfftig erzeiget, und versprechen, so bald die Batterie wird fertig seyn, grossen Effect von Ihrem Feuerwerck. Diesse Nacht ist Ein Ihriger Ingenieur tödtlich verwundet, heutthe frühe aber des General Dörfflings Sohn, alls er sich in einem rothen Mantell allzuweit avanziret, von einem Janitscharen Schuss todt geblieben. Diesen Abend wollen Ihre Durchl. der Hertzog von Lottringen zwey Parallele von der Brandenburger zu Unserer seite ziehen lassen, zu welcher ziemlich schwehren Arbeit 400 Mann commandiret worden, welche Ihr. Excell. der H. Feldmarschall Selbst zu encouragiren willens seyn. Gegen Mittag ist Kundschaft eingeloffen, dass welche Türken und Tartern sich jenseits des Wassers blicken lassen, oder sich vielmehr bey Esseg befinden sollen, von welchen der Printz Louis von Baaden schon 6 knechte auf der fourage verlohren, wesswegen Sechshundert Pferde unter einem Oberst Lieut. von Pest hienauss commandiret worden, von diessem bessere Kundschaft einzuhohlen. Gegen Abend haben die Brandenburger mit der an Unss stossenden Mannschafft abgelösst, und die Unsrigen gegen den Sonnenuntergang mit Bomben Feuer-Kugeln und Carcussen die Statt zu bewerffen angefangen, von welchen ersteren eine einen ziemlichen brandt in gemeinen Häussern verursacht, es ist aber bald darauff eine Feuer-Kugel auf das dach der Franciscaner Kirche gefallen, so zusammen ein grosses Feuer erwecket, solches völlig verzehret, und erst diesem Morgen gelöscht vorden.

Die Nacht des 6-ten July ist sehr glücklich vor Unsere als auch die Brandenburger, davon nur Einer blessiret worden abge-

loffen. Gegen Tag ist Obrist Lieut. Funck vom Souchischen Regiment im Schenkell blessiret worden, umb welche Zeit wieder Ein überläuffer auss der Statt, der die grosse Consternation und Verlust in jüngst geschehenen falschen Allarm berichtet. ankommen.

Den 7-ten July 1686. sind die Approchen noch weiter avanciret worden, so dass man mit Selbigen nicht mehr 30 Schritt weit von der Breche stehett, und also nun die weitere Arbeit ist, die Breche tiefer zu legen, und sich darinnen zu logiren. Die Churbrandenb. bawen an einer Batterie, welche Sie auf einer kleine Höhe in der Wasser Statt setzen wollen; In den Approchen ist sonst nichts sonderliches die vergangene Nacht vorgegangen, aussgenommen, dass die kaiserl. gleich wie der beyliegende Plan aussweisset, die Churbrandenb. diese Nacht wiederumb avanciret und sich nunmehr so weit postiret haben alss man mit den Approchen zu gehen gedenkt, und wird man numehr durch Stücke und Minen noch mehrer öffnung in die Mauern zu machen suchen, damit man sich mit einer desto grössern front möchte dahin logiren können. Churbäyrischer Seiten thut der Feind den Batterien grossen schaden. Von des Feindes Armée höret man noch nichts gewisses. Der Vice-General Esterhazy hat zwar hieher berichtet, dass ein Rätz so auss Capud wehre, dieser Tagen herauss kommen, ausssagte, dass Er gehöret habe, es zöge sich der Feind an zweyen ohrten diesseits Esseg zusammen.

Bey der Action, so letzters zwischen 150 Commandirten von den Unserigen und Einer Parthey von der Stuhl-Weissenburgschen Garnison vorgangen, sind bey die 70 Mann geblieben, worunter sich auch Ein Rittmeister von den Churbäyrischen Ein Graff von Tattenbach befindet, wie auch ein Rittmeister von dem Fürstenbergischen Regiment, welcher bey Pallota durch den Fuss wahr geschossen worden, und auf einen Wagen gelegen, Ein Lieut. von dem Taffischen Regiment ist auch darbey geblieben, und wird die Ursach, und Schuld dieser erlittenen Desavantage Einen Hauptmann von Sereu Nahmens Ulrici, vornemblich beygelegt, welcher mit den Commandirten von Seinem Regiment sich soll gewendet haben, und durchgegangen soll seyn, Sitzt auch im Arrest, und vermeinet man, dass er die Compagnie verlihren, und etliche von die Gemeinen werden gehenkt werden.

Den 8-ten July 1686. hat wiederumb in den Approchen abgelöst der Feld-Marschall Lieut. Graff Souches, der Gen. Wachtmeister Thüngen nebst den beyden Obrist-Lieut. von Stahremberg. Und ob man zwar anfangs nicht willen gewesen, noch näher mit den Approchen zugehen, so ist dennoch diesse Nacht noch Eine nähere Linie gezogen worden, so dass mann die Minirer etwa 10 Schuhe von der Mauer des grossen Rundels attachiret hat, welcher, so bald er unter die Mauer seyn wird, zur rechten

und zur lincken des Feindes Minen zuvor suchen muss ehe er an der Seinen zu bawen anfangen kann. Der Minirer an der lincken Hand aber ist noch nicht in der arbeit. Des Feindes Feuer sowohl von der Mauer alss von der Breche ist in dieser Nacht nicht sonderlich gross gewesen, und thun die Steine den grössten Schaden. Wie den auch der Gen. Wachtm. Thüngen durch Einen Stein am Schenkel ist blessirt worden, so dass Er eine Zeitlang nicht wird dienen können, dessgleichen ist auch dem Obristwachtmst. von Diepenttal wiederfahren. Ein Hauptmann von dem Stahremberg aber Chevalier de Rone ist gefährlich durch die Achsell geschossen, von gemeinen sind diese Nacht fünff biss sechs Mann blieben. Die Churbrandenb. continuiren Ihre arbeit an den beyden Batterien, deren die Eine von 6 halben Carthaunen zur lincken der keyserl. Batterie, und die andere auch von 6 halben Carthaunen in die Wasser-Statt ohngefähr 100 Schritt von der Mauer gesetzt wird; sobald nun die Breche etwas weiter wird geöffnet und ein paar Schuch tiefer wird gelegt seyn, es geschehe nun solches durch Stücke oder durch Mienen, wird man suchen sich darin zu logiren, und scheinet nicht, dass der Feindt die Mauer, wo die Breche ist, sonderlich zu defendiren trachten, wiewohl er Pallisaden in menge dahin gesetzt, und hinter den Sandsäcken von der Feuer giebt und noch alles von der besetzt hat, sondern wird wohl eine grossere defension hinter der anderen Mauer zu thun suchen, welche man wieder wird miiren müssen, denn mit Stücken selbiger nicht wohl beyzukommen. Von Zollnock hat man nachricht, dass der Aga von den Janitscharen mit der Armee zu Belgrad soll ankommen seyn. Die Arbeit der Circumvallation-Linie wird hier so viel möglich fortgesetzt, und die Fortsetzung diesser Arbeit dem Ober Ingenieur Huhn commitirt worden. Von der Chur-Bäyrischen Attaque weiss ich vor diessmahl keine particulariteten, aussgenommen, dass die aldortige batterie, so zur lincken Handt stehet, und einem sehr grossen Feuer des Feindes exponirt ist, gestern grossen Schaden gelitten, und zweifelt man, dass selbige conservirt werden kann.

Den 9-ten July 1686. Gestern haben wiederumb abgelöst Ihr Durchl. der Deutschmeister, der Gen. Wachtmeister Dieppenthal nebst dem Graffen von Herberstein, Ober Lieut. von Croy, und einen Oberst-Lieut. von Schwäbischen. Diese Nacht hat man mit der Arbeit nicht weiter avanzirt, sondern nur die Minirer zu bedencken gesucht, darin Einer seine Arbeit auch schon ziemlich fortgesetzt hat; So ist auch angefangen worden, Selbe zur lincken Handt gegen der Breche an dem dritten Rondel zu attaquiren, und hat man im übrigen die Arbeit zu legung der neuen batterie fortgesetzt. Nachdem es aber Tag worden, hatt der Feind nahe bey dem grossen Rondell, wogegen der Minirer schon ziemlich

avanziret wahr. Eine Mine springen lassen, unter deren favor Er zugleich etliche Hundert Mann, welche die Nacht ausser dem Thor bey dem dritten Rondell, wogegen die Brandenburger stehen, herausgezogen und verdeckt gehalten, die Erste Linie der Approchen hat angefallen, welche zwar sowohl bey den Brandenburg., als bey den Kayserl. einige Resistenz gethan, die meisten sich aber bald hernach gegen der andern Linie der Approchen reteriret haben. Wobei der Feind sich seines Vorthails bedient hat, und deren 40 bis 50 niedergehauen; worunter sich ein Hauptmann und ein Lieut. item ein Fähnrich nebst 18 biss 20 gemeinen von denen Brandenburg. befinden. und ist der Hauptmann in seinem posto blieben, welcher Er in der Ersten Linie gehabt hatt, alwo unterschiedliche Türcken nebst ihm blieben. Kayserl. Seiten ist kein Officier verletzt, und hat der Oberst-Wachtmeister von Stahremberg nebst dem Hauptmann Lerne auch von Stahremberg. Regiment, bey dieser occasion gute dienste gethan. So bald sich auch die unserigen in der andern Linie der Approchen wieder gesetzt, hat sich der Feind wieder schleunigst retiriret, wobey Er so wohl durch Stücke als durch die Mussquetirer auch Verlust gelitten hat, wovon man den die Körper hat verschleppen sehen; So findet sich auch in den Approchen 11 Türken, welche alder geblieben sind. An den Approchen ist durch diesen Aussfall nichts ruiniret worden, und hätte der Feind durch Pechkränzten grossen Schaden thuen können. Der Eingang Unserer Mine aber, so gegen das Rondell gehet, ist durch sprengung des Feindes Mine verschüttet worden, welche man jetzo wiederumb aufgräbet, und weiss man noch nicht, ob die Sachs Minirer, so darinnen wahren ersticket seyn oder nicht. Diese Nacht ist auch ein Ober Lieut. von den Schwäbischen, Einer von Wachenheimb in den Approchen durch den Kopff geschossen worden, welcher alsobalden blieben. Der Obrist-Lieut. vom Souches, ist heut an seiner Wunde gestorben.

10-ten July 1686.

Gestern abend hat abgelöset der Veldt-Marschal-Lieut. Graff Souches, Gen.-Wachtmeister Dieppenthal, Oberst-Lieutenant Graff Auersperg, und ein Oberst Lieut. von den Schwäbischen. Der Feindt ist die vergangene Nacht ziemlich still gewesen, und obwohl man vermeinet hat, dass bey dem anhaltenden Regenwetter selbiger gegen den Tag wiederumb einen Ausfall thun möchte, so hat man aber dessen vergeblich gewartet. Wegen des grossen Regen haben auch die Stücke auff die in der Wasser-Statt verfertigte Batterie nicht können aufgeführt werden, und war unmöglich, bey so nassem Wetter selbige weder durch Menschen, noch durch Pferde fortzubringen. Von denen verschütteten

Minirern sind Ihrer 2 erstickt, 2 hatt man herausgegraben, und die übrigen beyde, haben sich mit einem Messer, welches Sie an einen Stock gebunden, selbstn Lufft gemacht, und sich endlich heraus gearbeitet, so dass sie unten bey dem Rundell heraus kommen sind. An Mannschafften hat man nichts verlohren, unterschiedliche aber sind beschädigt worden. Es ist auch von sicherer Handt die nachricht eingeloffen, dass der Seraskier zu Segedin die Theiss passiret sey, mit einer Anzahl Türken und Tartarn, wovon man aber eigentlich die Stärcke nicht weiss, und soll selbiger Ordre haben, Erla mit aller nothdurfft zu versehen, und dem Achmet Bassa in Ofen zu bringen, und sich alssdenn wieder zurückzuziehen, da den der Gross Vezier inzwischen auch auf dieser Seiten suchen wird, Ofen zu entsetzen, diese Nachricht kommet von der Theiss her, von Esseg aber und auss Selbiger gegen vernimbt man noch nichts von des Feindes Ankunfft. Indessen bleibet die Cavallerie bey Stuhlweissenburg und der Graff Palfy mit seinem Corpo an der Donau. Es werden auch 2000 Pferde nebst etwas Fuss-Volek hier über die Brücken auf die andere Seiten der Donau geschickt, unter dem Commando des Veldt-Marschall-Lieut. Baron de Mercy umb des Feindes Dessein zu verhindern.

Selbigen Abend haben abgelöst Ihr Durchl. der Deuthschmeister Gen.-Wachtm. von Dieppenthal und sind die Folgende Nacht alss den 11-ten July die Stücke auff die in der Wasserstadt verfertigte Batterie aufgeführt worden, so dass davon 5 auff der kayserl. Seite etwa 50 Schritt weit von der Breche stehen, auch schon diesen morgen angefangen haben zu schiessen. So stehen auch bey diesen Stücken 4 Mörsell in gleicher Linie, auss welchen continuirlich Steine geworffen werden. Auff der Chur-Brandenb. seiten sind aber nur 3 Stücke aufgeführt worden, welchen die übrigen 5 diese Nacht folgen sollen, wornach man alssdann die Breche dermassen zu erweitern und zu erniedrigen hoffet, dass ehester Tagen die Attaque der Breche wird können vorgenommen werden.

Die Chur-Brandenb. haben 16 dreypfündige Stücke nebst den Constablern verlangt, zu welchen die 8 Stücke von den Ihrigen geben wollen, und also ins gesambt diesen Abend glüende Kugeln schiessen. Die Minen gehen biss dato noch langsahm von statten. Aus des feindes Contenance kan man noch nichts gewisses urtheilen, und stehet noch dahin, ob er seine defension auff Minen, oder auff andere Weise suchen wirdt. So viel man von der Höhe entdecken kann, scheint nicht, dass er sich sonderlich hinter den Mauern verarbeitet und verschantzet, welches auch hinter der Ersten nicht würde geschehen können, indem sich nichts als ein enger Graben dahinter befindet, was aber hinter der andern gearbeitet wird, kann man nicht so wohl urtheilen, Nachdehm aber

die erste Mauer, alwo die Breche ist, wird erobert sein, und sich einige Stücke darauff befinden werden, wird der Feind, an der andern Mauer schwerlich mehr grossen widerstand zu thun trawen. Dependiret also das Hauptwerck anietzo vornemlich von der Attaque der Breche und der auff selbiger suchenden und vorhabenden logirung welche man wohl vornehmlich in den Flanquen oder Gorgen des ersten und andern Rundells wird zu nehmen suchen, und wird also der Polygon zwischen dem andern und dritten Rondell den Churbrandenb. überlassen werden. Die obgelmelte Cavallerie und Infanterie ist schon wirklich auff der andern Seite der Donau passiret; Auff der Chur-Bäyrischen Seite schisset man heutte sehr starck, wieder das grosse Rondell; So ist auch der Minirer alda ziemlich weit avanziret, und verhoffet man also auch der einen gutten success.

In IVLIO a Vg Vst Vs s. Vb IICI et b VD a M.

Copia Schreibens vom H. Gen. v. Thüngen, auss dem Käyserl. Feldlager vor Ofen,

de dato den 10. July Anno 1686.

Numehro sind wir gantz nahe an die Breche avanziret, aber gleichwohl gestern Frühe einen starcken Aussfall von den Türken leiden müssen, welchen Sie auff Eine Ihrer gesprengten Minen unversehens gethan, und von denen Unserigen bey 40 von den Churbrandenburgischen aber auch wohl 30 Mann niedergemacht haben, wobey der Herr Obrist-Lieut. von Wachenheimb von denen Schwäbischen. H. Haubtmann Schönerl von dem Fränckischen Regiment erschossen worden. Auff der Türken Seite ist es auch nicht so gar leer abgegangen, doch hat es uns diessmal am stärksten betroffen, und fahren die Belagerten zumahlen mit continuirlichen Auswerffen der Steine fort, woran dann ich vorgestern frühe an der linke Schienbein getroffen, und dadurch genöthiget worden mich einige Zeit gantz ungern innen zu halten, doch hoffe, Ich werde innerhalb 14 tagen, weilen Sich die Schmertzen etwas zu verlieren beginnen, der Belägerung wiederumb beywohnen, auch inzwischen etwas erfreuliches berichten können. P. S. H. Oberst-Lieut. Funck von Sächischen Regiment ist gestern an einem vorhin empfangenen Schusse und dazugestossenem Fieber gestorben.

Auss dem Käyserl. Feldlager vor Ofen,

13. July 1686.

Heuthe hattin den Approchen abgelöset der Feldt-Marschall-Lieut. Graff Souches, Gen.-Wacht-Meister Diepenthal, nebst den beiden Obrist-Lieut. Graffen von Stalremberg, und Graffen von

Auersperg. Und weil die attaque der Breche selbigen Abend eine Stunde vor Nachts fürzunehmen, war resolviret worden, alss wurde alles möglicher massen dazu disponiret. Dem Obrist Lieut. Graff von Stahremberg wurde mitt der Ihme zugegebenen Mannschafft Seine attaque gegen den innern flanquen des zur rechten Hand liegenden grossen Rundelss gegeben, und dem Graffen von Auersberg, die gegen das zwischen, oder zur lincken Hand liegenden Rondell, und die attaque des mitlern Theils der Courtine wurde dem Oberst-Wachtmeister Graffen von Herberstein committiret. Es hätten zwar Ih. D. der Hertzog auch gerne gesehen, dass von denen Brandenb. zwischen dem andern, und dritten Rondell auch ein gleichmessiger Angriff geschehen möchte. Weiln aber die breche alda noch nicht practicabel genugsam war, kundte selbiges nicht geschehen und wurde Ihnen also die verwahrung und Bedeckung der lincken Hand der approachen überlassen, und obgleich zur rechten Hand die Mauer der Wasser-Stadt die approachen bedecket, So hat man demnah und zwar vornehmlich zur Vervahrung der ausserhalb der Wasser-Stadt geführten Arbeit, selbige Bedeckung dem Graffen von Öttingen, Obristen unter denen Schwäbischen anvertrauet. Der Chur-Brandenb. General hatt auch weiln an seiner attaque auss mangelung genugsamer breche, noch kein Anlauff geschehen kundte sich offeriret, von seinen Leuten zu käyserl. Attaque zu geben, es ist aber bey der obgemeldeten Disposition geblieben.

Nachdem auch alles solcher gestalt angestellet, wurde zwischen 7 und 8 Uhr des Abends durch Stücke und Bomben die Losung gegeben, worauff die so zur attaque beordert waren alsobald anliefen, meistens aber gegen die Mitte der Courtine, und nicht, wie durch die Officiers woll gesucht wurde, gegen die Flancken der beyden Rondelle. Der Anlauff ginge auch woll von statten, und kahlmen die Unserigen in der Mitten der Courtine zimlich geschwinde, biss an des Feindes pallisaden, worgegen der Feind sich erstlich nur mit Steinen opponirte, so balde aber die Unserigen in den Stadt waren, sich Ihrer Granaten und Musqueten zubedienen, erfolgte von dem Feinde gleichfahls ein grosses Feuer, welches meistens von der zweiten Mauer und von den Flancken des ersten und andern Rondells geschahe, wogegen zwar auch von den Unserigen mit einem continuirlichen Feuer auss Mussquetten, Stücken und Mörseln angehalten wurde, und blieben die Unserigen auff der Mitten der Courtine beständig liegen, kundten aber auss Mangel der Erden keinen posto allda fassen, und kundte solches auch auss gleichmessiger Ursache weder zur rechten, noch zur lincken Hand geschehen; durchzutringen war auch nicht möglich, indem die Pallisaden so enge gesetzt, und dermassen fest gemacht, dass keine gehoben werden konnte. Nichts

desto minder aber blieben die Unsrigen dennoch beständig oben auff die Mitte der Courtine liegen, und thaten die Officiers und Gemeine, nebst vielen Volonteurs alles dasjenige, was von wackeren Leutten in solcher Begebenheit erfordert werden kann. Inzwischen liess auch der Feindt an dem Fuss der breche, 2 kleine Minen springen, welche aber keinen Schaden thaten. Es suchte auch der Feindt zur lincken Hand der Brandenb. von seiten des Thores indessen etwas zu tentiren, welche Ihme alsobaldt mitt einiger Mannschafft entgegen giengen, und mitt selbigem chargirten, wobey der Feindt etwas verlohren, und die Brandenb. 10 Köpfe von dem Feind zurück brachten. Indessen lagen die Unsrigen bey einer halben Stunde auff der Courtine in einem grossen Feuer, wobey sie viel Leuthe verlohren, und weiln Sie auss obgemelten Ursachen vor diesesmahl kein posto gefasset werden kundte, wurde die Ordre gegeben, sich wieder zu retiriren. Welches auch alsobaldt geschah, Wornach der Feind zu dreyen unterschiedenen mahlen ein grosses Geschrey anfiengen, und eine rothe Fahne aussteckte. Was bey dieser entreprise blieben, und beschädigt worden, weiset die beiliegende Specification. Diese vergangene Nacht, und heute alss den 14-ten July ist inzwischen nichts weiters erfolgt, und arbeitet man anietzo noch mehr Stücke in der Wasser-Stadt hinzuführen, umb mit Stücken und Minen die attaque zu facilitiren. Chur-Bayerischer Seiten wird heute oder morgen auch tentiret werden, sich des grossen Rondells zu bemestern.

14. July 1686.

Es ist nunmehr durch das Continuirliche Canonieren eine grosse Breche in des Schloss-Rundell, und selbige Mauer, welche das Schloss bedeckt, gemacht worden, weilen aber selbige von denen Belagerten des Nachts wieder verbawet wird, also macht es den Unsrigen in der frühe neue Mühe selbige zu eröffnen.

Den 11-ten dieses hat sich ein unglücklicher fall in den Unsrigen Approchen zugetragen, indem ehe Ihr Churf. Durch. nebst dem Printzen Louis von Baaden mit dem Minir-Meister die nothdurfft abgeredet, und in etwas zurückgegangen, eine halbe Carthaune von Unser Batterie gelöset worden, welche in die Approche allernechst der mine geschlagen, und dem Minir-Meister an des Printzen des Artillerie Obersten von Gschwindts seite den Kopff, und noch zwey andern Minirern das Leben genommen. Die ursache dieses Fellers werde an der Carthaune Selbst, welche schadhafft gewesen, befunden, dahero Sr. Churff. D. indehme dieses Unglück gar leicht Ihre eigene Persohn hätte treffen können, solches gegen Ihr. Durchl. den Hertzog von Lottringen hart geahndet, und sich haben verlauten lassen, dass wen man Sie käys. Seits

nicht mit besserm Geschütz und Munition versehen würde, Selbige die attaque aufzuheben gedächten.

Den 12-ten July in der Nacht haben die belägerer zwey Raggett steigen lassen dergleichen andere zwey man auff der Pester Seiten weit im Felde gesehen hat. Gestern abends umb 7 Uhr hat man Käys. und Chur-Brandenburgischer Seits starck in die Stadt gefeuert, dassgleichen auch Unser seits geschehen. In einer halben Stunde hernach, liessen H. Gen. von Stahrenberg drey Minen springen, welche gar glücklich geflogen, Worauff man zu stürmen angefangen, von denen Belägerten aber eine solche resistenz gefunden, dass die Käys. mit Verlust in 400 todtten und blessirten sind repoussirt worden: Unter den todtten befindet sich ein Printz von Veldenz, Fürst Piccolomini, Duc de Vejar ein Spanier, und Marquis de Crequi, ein frantzösischer Volontaire, Graff von Dona, Ein Brandenburg. Obrister, Ein Graff von Stahrenberg Obrist-Leut. mit 5 haubtleiten vom Stahrenberg. Regiment; Obrist-Wachtmeister Graff von Auersperg, ist tödtlich verwundet, seind auch noch bey 30 vornehme Volontaire theils todt, theils blessirt, gemanglet und gefunden worden. So ist auch der beste Frantzöische Ingenieur blessirt worden. Auff unserer Chur-bäyrischen Attaque hält man sich noch wohl, gehet aber piano. Das Rondell gehet schon zu Hauffen, und hat man auch in die Schlossmauer eine solche Öffnung gemacht, dass das halbe Schloss bloss stehet, und also die Sache auch Unserer Seits bald zum ernst kommen.

P. S. Gleich diesen Augenblick-höret man, dass die Türcken umb 6 Uhr Abends eine Mine an der lincken Seiten des Schlosses Rondells haben springen lassen, so aber zu ihrem eigenen Schaden gefallen. Eben ietzo kommet Ihr Churff. D. ins Lager umb die neue inventirte Brustwehr, so man auss eichenen mit Blech beschlagenen Bretten und zwar deren 8 Stück verfertigt hat, so bey dem Sturme wohl dienen sollen, indem unter jeder 100 Mann bedeckt stehen können. zu besichtigen. Es hat auch unser Stückhaubtmann Müllers, heut abend untter dem Schloss-Rondell Türkische Minen gefunden und unbrauchbar gemacht. Man hat auch observiret, dass in Ofen 2 Raquett abgelassen, dergleichen auch in der Reviere Hattwer gesehen worden, welches die muthmassung eines in der nähe vorhandenen succurses machen will.

Den 15-ten July 1686. hat der Feldmarschall-Leut. Graff Souches wieder in den Approchen Commandiret, nebst dem Gen.-Wachtmeister Dieppenthal und den beyden Obrist-Leut. Graff Jörgen und Graff Rödern, da man denn sowohl die Nacht als den Tag über die Approchen wieder wohl repariret und zu setzung mehrer stück an den Batterien gearbeitet hat. So sind auch die Minirer in der Erde, und arbeiten gegen dass grosse Rondell, wie

auch mit 2 Gallerien gegen die Courtine des andern und dritten Rondells. Nachmittags kahmen auch Bauern auss Ofen, welche confirmirten, dass der Feind bey der Attaque der Breche viel Leute verlohren, und dass Sie über 100 todte in eine grube hatten zusammen werffen sehen; Es kalm auch zugleich von der andern seite der Donau nachricht, dass der Feind, welcher bey 1000 Mann starck, die Theiss zu Seged unlängst mit einem Convoy passiret hatte, noch bey Hattwan stünde, Lassen dennenhero Ihr D. der Hertzog noch 2 Regimenten zu Pferd anhero kommen. und sind willens, ein Detachement gegen Hattwan zu schicken und den Feind zu forciren, wieder über die Theis zurück zu gehen. Solligen Abend haben wiederumb abgelöset. Ihr Durch. der deutschmeister, Gen.-Wachtm. Dieppenthal und die beyden Obristen Graff Archisto und Truchsess. Da denn folgende Nacht den 16-ten July nicht allein mit den Minen fortgefahren worden, sondern auch ausserhalb der Mauer von der Wasser-Stadt, so zur rechten Seite der Attaque, gegen das grosse Rondell gehet, an einer neuen Batterie zu arbeiten angefangen worden, durch welche man auch die auswendige Seite, und also die andere Helffte des grossen Rondels beschiessen, und umb dadurch destomehr apertur zu gewinnen, sich selbigen Rondells endlich zu bemeistern, wovon viel und fast das meiste dependiret. Diesen Morgen hatt man auf der Chur-bäyrischen Seite eine Mine springen lassen, welche aber dem Feinde wenig Schaden gethan, sondern meistens zurück geschlagen und unterschiedliche von den Unsrigen bedeckt. Heutt sind wiederumb Bauern auss der Stadt herauss kommen, welche confirmiren, dass der Feindt bey der letzten Attaque viel Leuthe verlohren. Vergangene Nacht ist der Grand d'Espagne Duc de Vejar an seinen wunden gestorben, wie auch der Sohn von dem Printzen Robert auss Engelland, welcher Catholisch gestorben. Der Graff Auersperg wird sich morgen oder übermorgen in einer senffte von hier nach Wien bringen lassen, und lasset sich seine Wunde gar wohl an. Mit dem Graff Guido von Stahrenberg stehts aber gar schlecht. Was an gemeinen ist blessiret worden, hat man lassen Mann für Mann visitiren, und haben sich dehren, so starck blessirt sind, bey 260 bis 270 befunden, die andern aber sind nur ein wenig blessiret, und gehen fast alle herumb. Er belauffet sich aber diesse Ihre Anzahl biss auff 400. von welchen aber viel bald wieder dienst thun können.

Auss dem Lager vor Ofen.

Den 16-ten July 1686. kalm gegen Abend Ein Armenianer auss Ofen herauss, welcher von dem ordinar. Correspondenten brieffe für Ihr Durchl. den Hertzog, wie auch für den Marggraf-

fen von Baaden brachte, weilln selbige aber in Armenianischer Sprache geschrieben sind, und Niemand hier ist, so diese Sprache lesen kann, alss schicken Ihr D. der Hertzog den Armenianer nebst den Briffen morgen per posta nacher Wien, umb selbige aldar interpretiren zu lassen, indem der Armenianische dollmetscher sich daselbst bey dem Hoff-Kriegs-Rath befindet, mündlich weiss selbiger nichts anderst zu sagen, alss dass die Guarnison bey weitem nicht so starck, alss vor 2 Jahren, auch selbige sehr consterniret seye, und bey der letztern Attaque der breche viel Leute verlohren haben, deren Er bey die 300 begraben sehen, Er saget auch auss, dass der Unter Bassa sich in einen tieffen Keller retiriret hat, weil Er der Bomben halber in seinem Hausse nicht länger habe bleiben können.

Den 17-ten July Gestern Abends, hat wiederumb abgelöset, der Feldmarschall-Leut. Graff Souches, General-Wachtmeister Dieppenthal nebst den beyden Obristen Leut. Rödern und Asti, und hat man diesse Nacht zur rechten Hand der Mauer von der Wasser-Stadt 3 halbe Carthaunen aufgeführt, mit welchen man die ausswendige Seite dess Grossen Rondells schon wirklich beschiesset. So hat man auch die Schiess-Schartten von der Batterie in der Wasser-Stadt dermassen gewendet, dass selbiges Rondell mit 20 halben Carthaunen kan beschossen werden. Indessen continuiren die Churbrandenb. auch mit Legung Ihrer Breche zwischen dem anderen und dritten Rondell; So avanciren Unsere Minirer alda biss dato auch noch so glücklich, die zur lincken Hand gegen das grosse Rondell aber ist noch ziemlich ungewiss. Inzwischen bauet der Feind sehr starck hintter der Breche. Heute frühe hatt man auf der Chur-Bäyrischen Seiten an den Pallisaden den vor dem grossen Thurm oder Rondell sich befindenden Graben, posto gefasset, wobey ungefehr 50 Mann blieben und beschädigt worden, das Unglück hat auch hierbey den Feldmarschall-Leut. Comte de la Fontaine betroffen, welcher bei visitirung der Arbeit alda durch den Kopff geschossen worden, dass er alsobald blieben. Diesen Morgen ist der Feldmarschall-Leut. Graff Caprara mit 2 Regimentern alhier ankommen, und wird heut noch resolviret werden, ob und wer gegen Hattara zu schicken seyn möchte, und will fast verlauten. alss wenn der feind sich nicht mehr alda befandete. Von der gegend Esseg hat man nachricht, dass 3 Bassen diesseits der Brückengestanden wehren, indem aber Ihre Leute sehr desentiret hatten, alss hatten sich die Bassen wieder zurück über die Brücken gezogen, und einen Theil der Brücken abtragen lassen.

Den 18-ten July hat in den Approchen Commandiret, Souches, Durlach alss Gen.-Wachtmeister, Dahm, Jörgen und Rödern; Vergangene Nacht wie auch heüten ist nichts vorgangen, alss dass man mit Canonirung und Bomben werffen mit success

continuïret, und wird der Hertzog die vornembsten Generals morgen lassen zusammen kommen, umb eine allgemeine Resolution zu fassen, wass weiters vorzunehmen seyn möchte. Indessen gehet die Arbeit der Minen und Brechen Gottlob noch wohl von statten; auff der Chur-Bäyrischen Attaque ist auch nichts weiters vorgangen. Von dem Feinde hat man auch noch nichts gewisses neues, wiewohl von einigen ohrten will publicirt werden, alss wenn sich der Feind annäherte, welches alles aber noch ungewiss.

Lager vor Ofen.

vom 17. July 1686.

Nach letzt gethaner Käys. Unglücklichen Attaque hatt man Bäyrischer Seiten auch sein Heil probiren wollen, weilen aber die Minen einen contrairnen effect gethan hatt, solches müssen verschoben bleiben; Es kommen täglich Überläuffer von gehuldigten Bauern auss der Stadt, die stimmen in dem meist überein, dass die Besatzung über 3000 Mann nicht mehr starck sey, und viel blessirte darunter, item dass die Lebensmittel knap fallen, thäten, Ihnen Bauern, derer über 100 noch weren, und zum schantzen gebraucht würden, auch alle zu folgen gedächten, gebe man Pferde-Fleisch und sehr wenig Brod. Der Commandant animire die Leuthe noch immer zur Defension. Brandenb. Seithen ist vorgestern Nacht der Minirer attachiret werden, und ziemlich weit avanciret, weilen aber noch schlechte proben mitt miniren gethan worden, wird von diesen auch unterschiedlich discuriert. Heute frühe haben die Bayerischen am Fusse des Rondells im Graben an den Pallisaden posto gefasset. Der General Fontaine ist geblieben, dabey 2 Capitains 2 Lieutn. und mehr alss 100 Gemeine ausser die blessirte. Es seind aber heuth noch 2 Regimenter über die Brücken gegangen umb das Corpo unter dem General Mercy daselbst zu verstercken; Die Türken haben auf der Kays. Breche Stücke stehen, man merckt wol dass es mehr zu bravade geschihet, alss dass Sie Schaden damit thun sollten. Sobald Sie geschossen haben, ziehen Sie die Stücke weit zurück und können doch keine Batterie machen. Die blessirte Volontairs sterben nun nach einander weg, auch viel gemeine. Der Grand d'Espagne Duc di Vejar ist gestern Nacht verschieden, nachdem der Körper embomiret worden, hatt man ihn prächtig angekleidet, auffm Bethe, bei brennenden Fackeln liegend sehen lassen; dato gehet der Körper nach Raab forth. Diese Belagerung ziehet sich nun wieder in die Länge; heute seind Brieffe herauss gebracht worden, man weiss deren Inhalt aber noch nicht. Es hatte wegen des starcken Windes auff der Donau, dass keine Schiffe gehen können, bald Mangel an proviant geben sollen.

Auss dem Käys. Feldlager vor Ofen,
den 22-ten July 1686.

Er reussiret die Tranchée nun so wunderlich, dass man kaum die Commandirende Officierer benennen kann, und ist Sie den 17-ten diesses absonderlich wohl besetzt gewesen, in dem der H. Feldzeugmeister Printz von Croy, H. Feldmarschall-Leut. Graff von Souches, Gen. Wachtmst. Marggraf von Baaden, Obrist Graff von Ottingen, Obrist Leut. v. Croyischen und Fränckischen. Obristwachtmeister vom Käys. Hersteinischer und Croyischen, Sie versehen haben; Dieser Tagen sind gegen 20 Bauer übergeloffen, davon einige sogar die Pallisaden von der Breche überstiegen, aber so unkundig, als die vorigen. Die Stücke haben ohn unterlass auf die Pallisaden gespielet, und ziemlich apertum gemacht, welche doch baldt wieder von dem Feinde verleget worden seyn; gegen Abend hat der Minirer auf der lincken Hand dem H. Veld-Marschall den ersten Stein, so nun endlich von der Mauer gebrochen, gewiesen. Das stete Canoniren verhindert Ihre arbeit nicht wenig, in dem Sie fast kein Licht mehr in der Arbeit erhalten können. Diesse Nacht ist wiederumb Eine Linie rechter Handt an das Rondell, ohne Verlust eines einzigen Mannes gezogen worden; das beste ist, dass das grosse Rondell von den 19 Stücken, so dawieder gepflantzet seyn, fast gantz, das kleinere aber schon völlig überm Hauffen geworffen ist. Jedermänniglich wünscht nun wieder einen Sturm. Man ist diesen Abend als den 18-ten Willens gewesen, die Pallisaden, mit welchen der Feind seine Breche garniret zu verbrennen, ist aber nicht werckstellig gemacht worden; die kundschafter haben berichtet, alss solle der Feindt diesseits im annarchiren seyn und die Sau passiret haben, deswegen man die Vorwachen verstärcket, und heute im hohen Kriegsraht, wassmassen man sich zu verhalten hat, beschliessen wird. Heute ist wiederumb ein Mussquetirer oder vielleicht ein Spion, vom Feinde, der gantz verkleidet war, in die Stadt hineingekommen. Ich habe noch eine Zeit gehabt, mich ins Bährische Lager zu begeben, habe aber vom H. Veld-Marschall vernommen, dass das Losement, so Sie im Graben gemacht haben gar gutt säye. Diese Nacht alss den 19-ten July hat der Feind abermahlen eine Mine springen lassen, Unsem besten Minir-Lieut. verschüttet und dem meisten Theil der Arbeit ruiniret. Man hat zwar wohl die Pallisaden auf der Breche anzustecken versucht, allein Sie haben das Feuer baldt wiederumb gedämpfft. Diese wie auch die vergangene Nacht hat der Spanier mehr Schaden Unss, alss den Belägerten zugefüget. Heut Mittag haben Ihr Churf. Durchl. in diesem Lager bei dem Deutsch-meister gespeiset und ist Ihnen

ein Überläuffer anher gebracht worden, welcher des Feindes hartnäckigkeit bekräftiget, dass also keine Hoffnung zu capituliren ist, wie Wier auch nicht verlangen, sondern, nachdem man aller Orte im Stande seyn wird, Unss wohl einen Eingang machen werden. Befohlenen massen sind diesse Nacht drey falsche Allarmen gegeben worden, der erste zwischen 10 und 11, welchen 10 Grenadirer mit einem Corporal auf die Breche steigend, angefangen, ist von Unsem Mörselln mit Granaten geladen auch von dem Feuer der Mussquetirer und dem Creütz schiessen der Stücken sehr wohl souteniret worden, und hat Ihnen die Music mit drommeln und Schallmeÿen so sie kurtz zuvor auf dem Wall gemacht haben, wohl vertrieben, der andere von das Feindes steinen und Granaten so hefftig alss der Erste manuteniret, ist glücklich abgeloffen, und hat mit dem dritten Allarm, so man am anbrechenden Tage gegeben, keinen Untterscheidt. Es ist vermuthlich, dass von dem Feinde sehr viel geblieben, in dem Sie sich gantz decouvriert haben. Käys. Seiten, ist nichts als 2 Gemeine und der gedachte Corporal von unseren eigenen Stückenschuss, geblieben. H. Graff von Archinto ist in dieser Action von einem Stein auss Unsem Mörselln blessiret worden. Biss aufen Mittag dess 20. July, alss Ich die Ehre gehabt, beim H. Feld-Marschall zu speisen hat der Ingenieur Volontaire auss Dennemarck, so ein geschickter Kerl zu seyn scheint, Unss die angenehme Zeitung gebracht, dass Er nunmehr 48 Schuh unter der Erde, und in zwey Tagen so weit alss die andere Mineure kommen wird. Diesen Abend haben Wir durch einen Kundschaftter, die abermalhige Victorie des Generals Heisslers ohnweit Erla erfahren, doch hatt Selbtiger Uns die particularia nicht recht sagen können, Diesse Nacht haben das Spaniers Feurwerck ziemlich gutt gespielet.

Den 21-ten July Vormittag hatt ein Reuttern von Caprara ohnversehens einen Türcken jenerseits des Morasts, welcher den 8-ten dito auss der Vestung Ofen zu dem Gross-Vezier geschickt, und mit 6 Türken von Hattwan wiederumb biss 2 stunden zurück convoyret, welcher wieder in Ofen hinein wollen, der Reutter aber, so aber Enten schiessen wollen, Ihn angetroffen, gefangen, die Brieffe genommen, und ins Lager geführt; dieser sagt auss, er habe den Gross-Vezir unterhalb Grichisch-Weissenburg den 11-ten July angetroffen ohngefehr $\frac{m}{20}$ Mann starck, und diesseits der Sau drey Bassa. Er der Gross-Vezier erwartete die Gränitzer von Segedin und ander ohrten, wolte den 15-ten July über die Sau hienüber marchiren und zum Succurs der Stadt kommen; In dem Schreiben berichtet der Gross-Vezier den Bassa in Ofen, Sie sollen Sich mit dem Gürttel der Tapferkeit umbgeben, und sich ehrlich defendiren, Er wolle ihnen succuriren. Die übrigen Brieffe sind noch nicht dechiffirret. Gegen Mittag sind 5 Bauern auss der

Stadt übergeloffen, so ziemlich nachricht geben thun. Der Minirer Hauptmann ist zu Ihrer Durchl. gekommen, und berichtet, dass der Feind Ihnen entgegen, doch zwar etwas über sich arbeite, hatt sich aber in positur gestellet, Sie entweder mit Handgewehr zu empfangen, oder ja wenn es nicht anders seyn könnte, in die Luft fliegen zu lassen. Es wird Gott einmahl geben, dass wir eine Mine verfertigen werden, welche uns zu dem vorhabendem Sturme sehr dienen werde. Sollte Sie aber auch misslingen, So würde Selber in nichts verhindert werden. Die Anstalten werden allerselts gut gemacht, und damit nichts unterlassen werde, wird eine Curaglie von Zwey tausend Heyducken mit Leitern bei dem Wasser-Thore anlauffen, wo es nicht helffen wird es wenigstens nicht schaden. Vorgestern Nacht sind durch eine feindliche focasse die Minen Brandenburgischer Seiten erschüttert und in der Einen der Minirer-Meister begraben worden. Man sucht solche zu reparir en, und well durch das starcke Schiessen auf der Breche dergleichen accidens vermuthet wird, alss wird mit dem Canoniren innegehalten. Zu dem GeneralSturm, welcher im vorgestrigen Kriegs-Rath resolviret seyn soll, seint die Heyducken aufgebotten worden. Indessen machet man alle Nacht falschen Allarm. Eben heute wird Bayerischer Kriegs-Rath gehalten. Abends soll es bey dem Hertzog Durchlaucht auch geschehen.

Den 22-ten July. Diesen augenblick gibt Gott die Gnade, dass des Feindes Pulver-Magasin mit einer erschrecklichen Gewalt in die Luft gehet.

Den 22-ten July 1686.

Weillen es auf den General-Sturm angesehen ist, So seind die Heyducken aufgebotten worden, umb den ersten anlauff zu thun, der feind soll auf beyden Seithen herankommen, in die $\frac{m}{10}$ starck. Wo der General Scharffenberg und Caraffa stecken, weiss man eigentlich nicht. Die Minen sind Chur-Brandenburgischer Seiten durch einen feindlichen focasse erschüttert und der Eine Minermeister darinnen begraben worden. Vorgestern wurde Kriegs-Rath gehalten, darinnen soll beschlossen seyn, wenn die Minen, welche morgen zur perfection gelangen dörrften, nicht vorthellhaftig springen thäten, den Sturm gleichwohl auff allen Seiten für zu nehmen. Der bekante General hat so schlechterdings zu dieser Resolution nicht stimmen vollen biss Er der Sachen weiter überleget. Der H. Hertzogs von Lottringen Durchl. haben sich verlauten lassen, dass er das ansehen habe, als wenn man das Volck ménagiren wolle. Worauf repliciret worden: Chur-Brandenburgischer Seits löste man die Leüte in den Approchen täglich mit Tausend Mann ab, da es Kays. seiten nur mit Sechs. höchst 300 geschehe, da doch nach proportion viermahl so viel dazu

gehörten. Die Brandenburger meinen mit Leitern, deren 1500 fertig, den Sturm einzurichten. Heute ist Chur-Bayerischer Kriegs-Rath gehalten, wass darinnen geschlossen, ist mir noch unbekannt. Es conformiret sich aber zweifellos ohne mit dehme, wass disseits resolviret ist, und noch diesen Abend wird hier wieder Rath gehalten werden. Seither 2 biss 3 Nachten werden die Türcken stetig alarmiret und Zeichen zum Sturm gemacht umb Sie zu fatiguiren biss endlich zum ernst geschritten werden wird. Jüngst hatt Prinz Commercy die andern Volontaire alle angeführet, der Hertzog von Lottringen aber hat Ihn per force, bey anfang des Sturmes zurück nehmen lassen, und weil dergleichen anderen vornehmen Herren nicht geschehen, wird unterschiedlich davon geredet. Heüt ist ein Türk bekommen worden mit Brieffen, der kommet von der Armée und bekennet, dass Er in Ofen schon auss- und eingegangen, mit Zeitungen. Diese Briefe kann man noch nicht lesen, oder will es wenigstens nicht wissen lassen; So viel Er ausgesaget, hat sich der Feind in 3 Theile getheilet, und soll in die $\frac{m}{70}$ Mann starck sein. Ein überläuffer saget von grossen Schaden, so die Bomben thäten, und dass in einem gewölbe bey 50 Menschen Todt geschlagen worden.

V o r O f e n

den 24. July anno 1686.

Chur-Beyrisch. Lager. Bey Unserer Attaque haben wir neue Revolutionen gehabt, den 22-ten diesses ist ein Aussfall auf Unser seite geschehen, und seind Unsere Leute wegen schlechter Wacht und Vorposten in confusion gerathen und ein grosser Theill davon gelauffen, der H. Obrist v. Löben von den Chur. Sächsischen ist dabey auch Todt blieben sambt 50 oder 60 Mann. Darauff sind H. durch Unser gnädigster Churfürst in die Approchen gejaget, umb das verlohrene Hertz in Leib zu bringen und haben mit Hülffe der Generalität alles wieder in vorigen stand gebraucht: worauff Unsere Constabler angefangen Carcassen zu werffen, und ist eine an den Pulverthurm gefallen zu eben der Zeitt, alss die Türken das Pulver auff die Posten getragen, welche in dem Schrecken das Pulver fallen lassen, und so gut Sie können, solviret haben, indehm hat die Carcasse angefangen zu schlagen, das Pulver ergriffen, wodurch der Pulverthurm angezündet werden, und sind bey 2000 donnen Pulver sambt etlich tausend Granaten und Bomben in die Lufft gangen, dabey sind viel Häusser eingerissen und verschüttet worden, über 1500 Türkische Seelen todt geblieben, ingleichen ist die Stadt Mauer auff 200 Schritt eingefallen, welches Uns aber nichts hilfft, weilen es auf der Wasserseiten ist,

und mit der neugebauten Linie gedecket wird. Es ist ein Erdbeben gewess, dass man anfangs nicht gewust hat, ob die Stadt, die Approchen, oder das Lager, darauff wir campiren, in die Luft gehen wollte? Es sind Steine von zwey biss drey Centner, und wie die Mühlsteine herumbgefliegen. Ich meines theils, habe zeit meines Lebens nicht vergleichen gesehen, noch gehöret, und gestehe ich gern, dass ich mich nicht bald darein finden können. Die Stadt haben wir in 2 Stunden nicht gesehen, und war die Sonne vor unseren Augen von Rauch und Dampf verfinstert. Wenn wir nicht vor Ofen gewest, hatte mancher gemeint, der jüngste Tag meldete sich villeicht an. Unser gnädigster Churfürst ist unnter die Mussquatirer gekommen, welche Ihn in dem rauch und staub hin und her gestossen haben. Endlich hatt sich einer auff Ihn gelegt, in meynung, Er wolle Ihn von denen herumb fliegenden steinen befreyn. Indessen hatt der Hertzog die Verfügung auff seiner seiten durch H. Graffen von Königsegg auffordern lassen, so hat er aber von denen belägerten die antwortt bekommen, dass Gott vor zwey Jahren Ihnen geholfen, den Platz zu maintainiren, und würde Sie ohne Zweifel hart straffen, wenn Sie denselben vor diesmal ohne Noth übergeben würden; der Hertzog solle wohl attaquiren, und Sie wollen Sich wohl defendiren. Heute frühe hat man die Mine springen lassen, wenn man aber drauff angelauffen, wehre Sie eine Thür zum Himmelreich gewesen, denn obgleich kayserl. Seiten alles zum Sturm bereit war, So hat doch die Mine zurück geschlagen, und von Unsern Leuten auff die 200 blessirt und todtgeschlagen. Wir erwarten nun wass Unsere hohe Generalität Unss weiter anbefehlen wird.

P. S.

Mitt Unsern erlichen Obristen Gschwindt, stehets gar übell, Es hat Ihme eine Granate die Kinnbacken und das Maul zerschmettert, man hatt ihm viel bein und auch etliche Zähne heraus genommen, Sein Doctor saget, wenn er auch zu recht kommt, dass Er nie wieder recht essen noch recht reden kann.

V o r O f e n ,

den 24. July 1686.

Den 22-ten hat der Feind mit anbrechenden Tage auf der Chur.-Bayerischen Seite einen ausfall gethan, alwo die Chur-Sächsischen diejenigen, so an der Batterie und in dem Graben gearbeitet, haben souteniren sollen, sobald aber die Arbeiter bey des Feindes Anfall und auch dessen Geschrey zu lauffen angefangen, haben sich diejenigen so souteniren solten, auch in confusion bringen lassen, wodurch dem Feinde der Vorthail zugewachsen, dass er bey die 50 Mann, meistens Sachsen, niedergehauen und

über dieses noch 4 Stücke und einen Mörsell vernagelt hat. Von den Chur-Sächsischen ist bey dieser occasion geblieben der Obriste Löben, von dem Beck. Regiment ist der Hauptmann Feldstein und von dem Chur-bayrischen der Obriste von der Artillerie gefährlich beschädigt worden. Endlich aber hat ein Hauptmann von Baden nebst dem Hauptmann Geymann von dem Beck. Regiment die Leute wiederumb encouragiret, und den Feind, welcher etwa 150 Mann starck gewesen, mit hinterlassung einiger Todten wieder hinein gejagt, und verhoffet man, die vernagelte Stücke wie auch den Mörsell noch heute wieder in Stand zusetzen, dass man sich deren auf dem abend wieder soll bedienen können.

Zwischen 6 und 7 Uhren aber wurde dem Feinde dieser Gusto und erhaltene avantage wieder sehr verderbet, indem dass Feuer ohne dass man eigentlich wissen kan quo casu in eines von seinen considerablen Pulffer Magazinen unweit dem Schlosse kam, welches mit einer unbeschreiblichen Gewalt in die Luft gieng, so dass auch von den grossen Steinen, noch weit über Pest hinaus gefallen sind, und hat die grosse Gewalt des Pulwers, so viel man anietzo noch urtheilen kann, einen grossen Theil der Stadt Mauer unweit des Schlosses mit hinweg geschlagen. Gegen Mittag kahmen Ihre Durchl. der Hertzog wieder von Pest zurück, wo Sie mit unterschiedenen Generalen gewesen waren, umb von der die Öffnung zu sehen, so dass in die Luft gegangene Magazin in die Mauer gemacht hatt, welche bey dem Schlosse anfängt und wohl in die 150 Schritt lang ist, weil aber die Öffnung sich zwischen den Mauren befindet, so von dem Schlosse und den von der Mitte der Stadt, biss an das Wasser gehet, als hat man nicht gefunden, wie man sich selbiger Öffnung bedienen und etwas aldar tentiren könnte. Nebst dem grossen Verlust vielen Pulffers aber und anderer Kriegs-munition wird der Feind auch sonder Zweifel viele Mannschaft verlohren haben, indem fast nicht zu beschreiben, mit was für gewalt dies Magazin in die Luft gegangen, und findet man in Menge Steine von 5, 6. und mehr Centnern, welche die Gewalt des Pulffers über zur rechten und lincken der Stadt geworffen. Selbigen Abend löseten in den Approchen ab Ihr Durchl. der Teutschmeister, Gen.-Wachtmeister Niorelli und die beiden Oberst-Leut. Graff Görger und Baron Röder und wurde die folgende Nacht als den 23-ten, mit der Arbeit an den Batterien, welche in etwas geändert werden, wie auch mit continuation der Minen fortgefahren, den die eine gegen das grosse Rondell und die andern, gegen das mittlere gehet. Gegen Mittag unterredeten sich Ihre Durchl. der Hertzog mit der Generalität, wie die Sachen weiters fortzustellen seyn möchten, da dan von einigen nochmaligen Sturm, von andern aber hingegen gerathen wurde, noch eine bessere Öffnung in die Mauer suchen zu machen,

weilen bey dem gegenwertigen Zustand der Breche, noch sehr schwer sein würde posto darauff zu fassen. Wurde also resolviret den effect der unter dem zweiten Rondell gelegten Mine zu erwarten. Indessen schickten Ihre Durchl. der Hertzog mittags den Herrn General Adjutanten Graffen von Königseck nebst einem Dolmetscher mit einem brieff nach der Breche, umb solche in die Stadt hinein zu geben, in welchem Brieffe Ihre Durchl. der Hertzog den ohrt aufforderten mit remonstrirung, dass nachdem die Belagerung nunmehr so weit kommen, dass Sie wohl selbst urtheilen könnten, dass Sie sich in die Länge nicht mehr würden defendiren können, ihr vornemstes Magazin auch in die Luft gegangen, und herausen auch etliche Minen fertig lägen; alss hätten Sie nunmehr keine Zeit zu verlihren, wohern Sie zu einer guten Capitulation gelangen wolten, wiedrigen falls es Ihnen wohl so als die zu Neuhäusel gehen könnte. Diesen Brief nahm der Feindt nicht an der Breche, aber an den Thorn an, und antwortete der Bassa wiederumb schriftlich, dass Sie sich bisshero als Soldaten gewehret hatten, und auch noch weiters, so lange Ihnen möglich seyn würde, solches würden zu continuiren suchen; wornach man von beyden Seiten wieder zu canoniren anfieng. Selbigen Abend lösete wiederumb in der Approche ab der Feld-Marschall-Lieuten. Graff Souche, General-Wachtmeister Diepenthal, Ob. Leut. Archinto und Truchses und wurde folgende nacht wieder mit aller arbeit continuiret und zugleich die Antselt gemacht dass heute den 24-ten die commandirte Mannschafft in Bereitschaft stehet, und so bald die Mine mit guten effect springen würde, einen Anlauff zu thuen, und Posto zu fassen suchen wolte, die Mine aber hatt rückwärts geschlagen, und hat den Anfragen durch die rükabwerffung der Steine nicht wenig Schaden gethan, deren wohl bey die 30 davon todt blieben und eine weit grössere Anzahl beschädigt worden, ist also auss dem Anlauff nichts worden.

Heute Vormittag ist ein Armenianer heraus kommen, welcher versichert, dass bey die 1500 Seelen vorgestern als das Pulffer Magazin in die Luft gegangen, derbey blieben waren, welches umb so viel mehr probable scheint, weil man durch alle Überläuffer die nachricht gehabt, dass dieses als das Haupt-Magazin täglich von 500 Soldaten were bewachtet worden, als woraus man täglich die Notturft in der Belagerung distribuiret hatte. So haben sich auch die gantze Zeit der Belagerung über die meisten Leuthe, umb wegen der Bomben in Sicherheit zu seyn, sich in selbige Gegend retiriret, dass also an einem grossen Verlust, welchen der Feindt dabey erlitten hat, noch nicht zu Zweiffeln ist. Wie und auf was Weise nun die Sachen zu weiterer Fortsetzung der Belagerung eigentlich wieder disponiret worden, wird vielleicht

bey der ersten Gelegenheit können berichtet werden, den anitzo noch nichts positives resolviret ist.

Chur-Bayerischer seiten continuiret man mit schiessung gegen das grosse Rondel, wo sich der Feindt aber auch gleichfalls sehr stark hinter der Breche verbauet, und stehet man mit den Approchen alle an den Pallisaden und also auf dem Graben, welches der Feindt umb selbiges Rondel geführt hat. Von der Feindes Armee weiss man noch nichts anders, alss dass selbige sich umb Belgrad und Essegk versamlet, keine absonderliche particularitäten aber hat man noch nicht.

Vor Ofen,

den 27-ten July 1686. Aus dem Käyserl. Feldlager.

Vergangene Nacht ist alles zum Sturm auch die Pallisaden auf der Breche anzustecken fertig gewesen, wegen eines einfallenden Regens aber, und vielleicht andern wichtigen Ursachen mehr, welche der Generalitet nur allein bewust, mit dem Sturm bis Nachmittags 5 Uhr inne gehalten worden. Umb diese Zeit hat man nun die Breche Hauffenweise die käyserliche zur rechten, und die Brandenburg. zur lincken bestiegen, aber eine ungemeyne Gegenwehr gefunden, indeme der Feind alles bis an den Pallisaden häufig kommen lassen, als den bald eine mine, und bald widerumb das häufig vergrabene Pulffer angestecket, dieses hat eins umbs andere auf 2 Stund, ehe der Feind die Breche quittiret, gewehren, dass der Unsrigen zu 2 drey hundert, offtermahlen zurückgefallen, Theils Todt und Theils gantz verbrandt gewesen, und auf diese Weise sind bey die 2000 umbkommen. Es ist nicht zu sagen, was vor ein Jammer an den Verbrannten zusehen, die Kerle laufen nackend herumb, die Haut ist vom Leibe gantz weg, wissen nicht wo sie vor Angst bleiben sollen, endlich hat man dennoch die Breche nach solchem Verlust behauptet. Es ist noch nicht zu wissen wass verlohren, $\frac{2}{3}$ aber werden schwerlich klecken. Von uns ist der H. Wachtmeister Thüngen tödtlich blessirt, ein Obr.-Lieut. von den Fränk., viele Ober-Officiere, gleich den Gemeinen Todt und Verbrandt. Keinen Mann, ausser wass die Wachten gewesen, hat man mehr im Lager lassen können, sondern alles hat heraus und an die Breche gemust, von den Reuthern eben wohl etliche 100 absitzen, und den Musquetirern zur Bedeckung Schantz-Körbe und Fachinen aufschleppen müssen; die Brandenburg. haben nebst vielen andern Officirern auch den jungen Graffen von Donau verlohren, der Prinz von Churland, auch Obrister, ist tödtlich blessirt, allerdings die Türkischen Weiber haben auf uns 1 chargirt. Die bayerische haben auch das Ihrige gethan, und das Rondell bey dem Schloss in possession. Wir haben

nun noch einen tiefen Graben und hinter demselben eine hohe Mauer vor uns, die Breche ist so beschaffen, dass wir nicht wieder können abgetrieben werden, dürfte aber noch viele kosten, bevor wir vollends hinein kommen, indem der Feind es allenthalben voller Pulffer gegraben hat, welches das ärgste, so wir zu fürchten haben, Sie können aber nun nicht wohl aus unsern Händen, wir seind Ihnen gar zu nahe auf dem Halss, und wo sie nicht taglich zunehmen, müssen Sie endlich eben wohl, wie wir, alle werden. Des Feindes Armée wird über 10 Meilen nicht mehr von hier seyn, von deren Stärcke man noch keine Gewissheit hat, die meisten sagen von $\frac{m}{60}$. Nach dem Schlosse werts, hat es die gantze Nacht gebrant, es ist zu vermuthen, dass alles drinnen, so wohl von Ihnen selbst, als Uns durch Feuer zu grunde gerichtet wird. Es soll der überläuffer Aussage nach die Stadt hin und wieder voller vergraben Pulffer liegen, kommen wir endlich hinein, zünden Sie es an, und die gantze Stadt gehet mit Uns in Rauch auf.

Auss dem Lager vor Ofen,

den 28-ten July 1686.

[26. Juli.] Seith meinem Letztern hat man die durch die Mine eingeschüttete Erste Linie wieder eröffnet und nicht mehr als 10 Körper darinnen gefunden, also das der Verlust nicht grösser ist, als ich neulich geschrieben. Unsere batterien arbeiten nun incomparablement an der Breche und wegräumung der Pallisaden, welche heut Nacht durch gewisses Feuerwerck, woran der Franciscaner arbeiten thut weggebrant, Und nach dem nunmehr alle dispositiones gar wohl gemacht, und so bald es morgen ein wenig zu tagen beginnet, einen sturm vorgenommen soll werden, da denn nicht allein die Chur-Bayerischen auff ihrer seiten durch die Breche und die Heyducken von deutschen souteniret, an der Wasserseiten mit Sturm-Leitern, sondern auch auff Unser attaque die Käys. und Chur-Brandenburg. anlauffen werden, Gott gebe Glück dazu. Gestern haben die Türken rechter und linker handt auff Unsere Approchen einen Aussfall gegen 800 Mann starck gemacht, da der Feind zwar bald von den Approchen weggetrieben worden, ausser denen aber hat es unterschiedliche Scharmützel gegeben, so in die fünf Stunden gewehret. Wir werden gegen 60 todte und blessirte dabey bekommen, der Feind aber ein weit mehrs dabey verlohren haben, doch ist unserseits ein Brandenburgischer Obrist Lieut. Nahmens Löschebrandt so von seinen Leuten verlassen und dessentwegen der Chur-Brandenburg. General zu haltung einer Inquisition veranlasset worden, niedergehauen. Des Feld-Marschall Staremberts Adjutant so ein Niederländer und vor diesem Sein Page gewest, durch hinwegschissung beyder

Füsse aus einem Stück blessiret, und auch ein Sonchischer Fähnrich erschossen worden. Der Ob.-Lieut. Baron d'Asti ist bey diesem Scharmützell, doch nur legerement am Fuss blessirt. Bis hieher vom 26-ten July.

Den 27-ten hat der ermelte Sturm, wozu auch alle anstatt gemacht, und einige freywillige Reuter angenommen worden, so die Pallisaden anzuzünden bestellet gewesen, vorgenommen werden sollen, Es haben aber die Türken die gantze Nacht die Breche mit Pechkrantzen und Handtgranaten dergestalt illuminiret, und defendiret, dass die bestellte Reuter nicht avanziren, noch den Anschlag haben vollbringen können. So fiel auch gegen Tag ein starcker Platzregen ein, welches jedoch, indem der Regen bald cessirte, und die stücke mit anbrechendem Tage grosse öffnung an den Pallisaden gemacht, den Sturm nicht länger verschoben hette, wen nicht die glühenden Stöcke von den Pallisaden, so die Bayerischen auf ihrer seiten abgebrant, den anlauf, der mit den Unsrigen zugleich geschehen sollen, aufgehalten hette, und man nun selbiger Seiten erst noch 2 halbe Carthaunen aufführen müssen, diese Stöcke, über welche nicht zu kommen, wegzuschissen, doch macht man sich fertig, noch heute gegen abend in oberührte Dispositionen den Assalto zu thuen, der P. Franciscaner hatt einiges feuer in die Stadt geworffen, es zeigt wo es materium findet grossen effect. Man hat es versucht, weil es durch Hände nicht anzuhencken, mit Mörseln hinzuwerffen, es fellet aber durch und glitschet die Breche herunter. wenn es fest angehencket und attachiret könte werden, so zweifelten wir nicht, es würde die Pallisaden auss dem Grundt hinwegbrennen. Diesen Augenblick kommt ein in das Türkische Lager geschickter Kundschaffter und bringt mit, dass der Gross-Vezir mit einem Lager, so gross, als es vor einem Jahr zu Gran gewesen, bey Esseg stehe und die Tartarn, so bey Hattwan jüngsthin gestanden, erwartet, welche Er wie der Kundschaffter an des Gross-Vezirs Hoff vernommen, gegen Steyermarck schicken will. Diesen Augenblick, so den 27-ten Nachts ist, komme von dem Sturme, den mit angesehen, anheim, und kann davon anders nichts sagen, als das alles, was brav von einem Soldaten kan erfordert werden, bey dieser Action erwiesen worden ist. Welches denn Gott auch dergestalt gesegnet, hat, dass wir den Feind, der sich furios und tapfer genug defendiret, von der Mauer hinweg geschlagen, die Pallisaden occupiret, und Unss auf selbige logiret haben. Das grosse Eck-Rondell war der härteste punct, und lieffen Unsere Leute darauf an, es war aber hoch und der Feind starck, also das erstemahl repoussiret. Nachdem nun dieses Erste feuer vorbeý, giengen die Chur-Brandenburgischen auch an, und occupirten ihren posten, so Ein Rondell lincker Hand war, glücklich. fiengen sich auch an rechter Hand

auff der Breche, gegen der grossen Rondell, welches die Unserigen eben auch wieder bestiegen, ausszubreiten, dass wir destomehr Luft, und endlich nach starckem und $1\frac{1}{2}$ stündigen gefechte, das Rondell bekommen, auff welchem sich zu verbawen und zu main-teniren es biss in die tieffe Nacht, nachdem der Sturm abends $1\frac{1}{2}$ Sechs Uhr angefangen, im vollem Feuer gewähret hat. Der Feindt hat in währendem Sturm zwey Fournellen springen lassen, und viel fougaden angezündet, so zwar, so leicht zu erachten, jedesmahl eine confusion und zerstreung unter den Leuten verursacht, das Hertz und Muth aber denen Soldaten nie alterireten. Bey allem diesem so grossem Feuer und vigoureuxen defence waren kaum 50 todte und blessirte zu zählen wenn nicht bedeutende Minen, so zwar nicht gar grossen Schaden gethan, und fougaden, die am meisten so übell gehauset, die Leutte verbrennet und verschüttet, sonderlich aber die furchtsahme in der furie und sitze begriffene Mussquatirer selbst nicht die Patronentaschen so unterschiedlichmahl geschehen, angezündet, und dadurch seiner Cammeraden Pulver mit angesteckt, und starke verbrennung angestiftet hette, wie denn zwischen 2 a 300 verbrennete Kerls dabey seyn werden. Die zum Sturme employrten Heyducken haben nach gewohnter Feuerschewerweisse nicht viel gethan, und noch nicht zum Tantz gebracht werden können, dahero Sie auch den falschen ashalto an der Seite des Wassers nicht wollbracht. Herentgegen hat der Churfürst von Bayern seinen Sturm auch ernstlich angegriffen und desto leichter reüssiret, weiln wir Unser seits die Meiste force von dem Feinde auffm Halss gehabt haben; Wie denn die Chur-Bayerische in das Schloss durchgedrungen haben, selbiges aber wegen des grossen durch den Feind drinnen angezündeten Feuers wieder quittiren müssen. Doch sind Sie auch Meister Ihrer Breche, und haben sich auff dem attaquirten Rondell postiret. Auff der Lottringischen Seiten haben die Türken desperate gefechten, und gantze lederne Säcke mit pulver, die Sie oben mit einer brandröhre angezündet, unter Unsern Leute geworffen, und da Sie ihren posto in den Graben verlassen müssen, selbigen gantz mit Pulver verstreuet und als Unsere Leute sich dahin gesetzt, angezündet, allermassen durch solches und oberwehntes feuer, der gröste Schaden geschehen, Sonsten aber an Gemeinen noch Officiern der Verlust bey weitem nicht so gross, als Er bey dem vor 14 tagen gehaltenen Sturm gewesen ist. Die Churbrandenburgischen haben, wieder einen Grafen von Dona verlohren, wenig doch gutte Capitains und rudern Officiers, und ein schlechtes an Mannschafft eingebüset. Keys. Seiten sind etliche Hauptleute, der General Thüngen, der Printz von Croy blessirt werden, Ihr Durchl. Adjutant Mr. Dardin ist todt, Baron d'Asti ist blessirt, Vom neulichen Aussfall hingegangen und wieder plessiret worden.

Diese Nacht ist die Verbauung wollig geschehen, und zwey Communications-Linien auss den Approchen auff die Bayrischen occupirte Rondell gezogen worden, auch bereits die Minirer auff die hintern Mauer, worauff sich die Türken retiriret und verbawet, attaciret worden, welche, wen Sie drey fourneaux fertig haben, selbige gesprengt und wieder darauf gestürmet werden wird; so zwischen heut und morgen erfolgen soll. Unter den Blessirten haben wir den Gen.-Wachtmeister Dieppenthal und Obrist Wachtm. Wilssperg, so zwar auf der Bayrischen Seite ist Von feindlichen Succurs höret man nichts, denn Unsere ausgesckichte, so biss Essegg gewesen, melden, dass Sie niemanden angetroffen. Der Printz von Churland ist ser blessiret worden.

Disposition

Der Käyserl. Attaque wie solche vor Ofen

den 27-ten July 1686. bewerckstelliget worden.

1) Sollen auf den rechten Thurm anlauffen 40 Granatiers, commandirt voneinem Hauptman, Lieuten. und Feldwebel, dernach 50 Heyducken, darauf 50 Fusiliers und 50 Mann mit Spring-Stocken, Sensen oder Morgenstern, wieder unter einem Hauptmann, Lieutenant und Feldwebel, sambt gehörigen Unterofficirern, die sollen, ohne sich an den Pallisaden aufzuhalten, gleich suchen, hinein zu kommen und den Feind herauszujagen.

2) Sollen folgen in 2 Trouppen eingetheilet nacheinander 2 Hauptleuthe, 2 Lieut., 2 Feldwebel und 200 Mann mit gehörigen Unter-Officirern mit Gewehr, die andern zu souteniren.

3) Ein Hauptmann, Lieuten. und Feldwebel mit 100 Mann mit Schantzzeug, dieselben sollen in Bereitschafft stehen, aber nicht herausrücken, bis man es befiehet, und sollen diese Leuthe alle in der neuen Linie, so heute Nacht ausser der Mauer wird gemacht werden, und in denen andern, so dahinter sind, sich der Ordnung nach wie sie hier benennet sind, befinden, und von dort aus anlauffen.

4) In der mitten auf der Cortine sollen anlauffen 50 Granatirer mit einem Haupt., Lieut. und Feldwebel und 100 Heyducken, auf die sollen folgen 100 Fusilirer unter einem Hauptm., Lieut. und Feldwebel, und 100 Mann mit Spring-Stocken, Sensen oder Morgensternen. Wieder unter einen Hauptm., Lieut. und Feldwebel. Auf die sollen folgen 200 Mann unter 2 Haupteuthen, 2 Lieut. und 2 Feldwebel in 2 trouppen getheilet, mit Mussqueten, die andern zu souteniren, und hinter Ihnen ein Hauptm., Lieut. und Feldwebel mit 150 Mann mit Schantzzeug in bereitshafft.

5) Diese Leuthe sollen postiret werden, die Heyducken, die Fusiliers und Granatiers in der vordersten Linie unsere Tranchée

lincker Hand der Mauer, die andern wie Sie nach einander gehen, in den negsten Linien dahinter.

6) Die Attaque auf der lincken Hand auf den kleinen Thurm, soll von den Brandenburgischen geschehen, die sich entweder auch diesem project richten, oder aber die attaque nach ihrem eigenen Gutdüncken einrichten werden, Soll ihnen auch wan sie es verlangen 50 oder mehr Heyducken zugegeben werden.

7) In der andern Linie nach der Vordersten sollen sowohl ienseits als diesseits der Mauer ausgeklaubte und wohlbeschaffene Leuthe stehen, die allezeit in dem Anschlag liegen, und wan sich die Türken auf dem Wall sehen lassen, continuirlich auf sie Feuer geben, die sollen beständig alder verbleiben, und uns keiner Ursach willen von der amoviret werden deswegen zu sehen, dass in selben Linie die Sand-Säcke über die Schantz-Körbe also ge-
leget werden, dass Sie grosse öffnung haben, und wohl zielen können, auch die Banqueter wohl zugerichtet werden, dass Sie darauf wohl stehen können.

8) Die Attaque auf der Wasserseite soll durch die Heyducken zu Wasser und Land geschehen, Sie zu souteniren, könnten bey dem Grossen Thurm 300 Mann unterm Commando eines Oberst-Wachtmeisters stehen, von dem ped. Obr.-Wachtmeister nach seinem judicio etliche Troupen hinter denen Heyducken, nachdem Er Bedeckung finden wird, vorwärts gegen der andern und dritten Mochea avanciren kan, die Ungarn zu souteniren, und absonderlich in ihrer retirada, iedoch muss Er wohl acht haben, dass Er sich dergestalt postire dass Er nicht könne abgeschnitten werden, und sollen 20 Stück hinüber auf Pest geschicket werden, unter welchen auch etliche folcannen und Quartier schlangen seyn können, im Fall sie vorhanden indem Sie weiter reichen können.

9) Ob man auch mit den Ungarn zu Wasser ein Schiff mit 50 oder 100 Mussquattirer schicken will, so Ihnen auf dem gedachten Schiff mit fachinen eine kleine brustwehr, aber nicht abstehen, sondern nur an dem Stand denen Heyducken die retirada in Ihr Schiff facilitiren, stehet zu betrachten.

10) Die Hohe Offcirer, so bey dieser attaque commandiren, sollen Sie auf ieder seite der Mauer ein Obrist-Wachtmeister und ein Obrist-Lieut.; der Obrist-Wachtmeister soll mit denen Fusiliers so darauf folgen, auch avanciren, und alle beyde zusehen, das alles der gegebenen ordre nach exequiret werde. Imgleichen sollen auf beeden seiten auf ieglicher ein Ob.-Wachtmeister und General-Wachtmeister und ein General-Feld-Marschall-Lieut. seyn, so die Dispositions machen, der General Feldzegmeister Croy als Commandant von der gantzen Infanterie wird bleiben, wo Er seine Persohn nöthlich zu seyn urtheilen wird.

11) Über dieses alles sollen noch 1000 Mann zurück in den tiefen Wegen in 10 Truppen mit so viel Hauptleuthen und Lieutenants in bereitschaft stehen, bey welchen der Gen.-Wachtmeister verbleiben soll, wie auch alle noch übrige zu diensten taugliche Obrist.-Wachtm. und Oberst-Lieut., umb sich derer, wan etwan einer oder der ander blessiret wird, oder da sonsten etwas zu thun seyn möchte, zugebrauchen, und sollen diese 1000 Mann, sobald die in der vordersten Linie ausser der Mauer avanciret sind, trouppen Weise, wie vorgemeldet, diese gleich ihre Stelle einnehmen, und an statt derer, die vordern Linien ausser der Mauer und inner der Mauer einrücken, iedoch soll der dabey commandirende General-Wachtmeister achtung geben, dass Sie nicht gar zu dick auf einander geführt werden, und können die, so voraus zu stehen, nicht Platz haben, bey dem Obersten Thor inzwischen in reserva bleiben. Wird auch wie schon vorhin gemeldet worden der dahin commandirte General-Wachtmeister zusehen, dass wo von diesen vielbesagten 1000 Mann, ein, 2, oder mehr zu secundiren noch commandiret würden, dass Er die übrigen, so dahinter stehen, worzu 100 Mann, in die Stelle, so die vorderste verlassen, einrücken lasse, und alldorten in bereitschaft halte und werden bey dieser attaque diese nachfolgende puncte zu observiren seyn.

1) Dass man denen Leuthenwohl imprimire, das die Gefahr nicht daroben an den Pallisaden, sondern unterwegs im hingehen sey, wo sie der Mussquete unterworfen, dannenhero nothwendig dass Sie sich an den hin marchiren nicht ziehen, sondern gleich an einem Ranck an die Pallisaden laufen.

2) Dass Sie sich gleich austheilen und den gantzen Platz auf einmahl einzunehmen, und nicht hinter einander stehen bleiben, so hat der Feind aller orthen am sich zu thun, und haben Sie nirgends einiger flankirung sich zubefürchten.

3) Dass wan man die Arbeitsleuthe anstellt, Sie auch gleichfals durch die gantze Linie eingetheilet werden und die Banquetter zugleich machen.

4) Wan die vordersten avanciret, die so nach Ihnen zu gehen, destiniert, dieselbe Linie beziehen, wo die vorige gestanden sind, und in bereitschaft erwarten, wan man Ihnen befohlen wird, zu avanciren.

5) Von denen Ingenieurs sollen sich 2, einer dies, der ander ienseits der Mauer befinden, die aber, weil Sie allein das Logiament in denen Thürmen zu machen, zugebrauchen sind, muss man nicht lassen aus der Tranchée herausrücken, biss dass die Thürme von Unsern Leuthen eingenommen, die übrigen Ingenieurs aber sollen sich alle bey der bereytschaft einfinden, und allda erwarten, was Ihnen wird befohlen werden.

6) Die noch übrige Infanterie, was tauglich Gewehr zu tragen, soll alle an der Mauer, und auf dem Parade-Platz sich befinden.

7) Soll eine Lista eingegeben werden, von allen denen Ober-Officirern, so commandiret werden, mit namen specificires und dabey benennt, was ein iedweder zu thun hat, es sollen auch alle zu der attaque commandirte Officiren ehe Sie hinnein marchiren, zu mir in mein Gezelt kommen.

8) Heute Nacht muss die erste Linie so zugerichtet werden, dass man entweder allegefüllte Schantz-Körbe davon wegnehmen, und leern Schantz-Körbe, so gleich können umgestossen werden an die Stelle zetze, damit wir in einer fronte können ausmarschiren, oder aber, wo die Leuthe auf diese Weise den Tag hindurch gar zu entblosset werden, müste man zum wenigsten viel unterschiedliche öffnungen auf obberührten Orth machen, damit man zugleich in einem tempo hinausrücke.

9) Die Fachinen, Schantzzeug, und Säcke, Granaten, Munition und was sonst nothwendig, muss alles noch heute Nachts in die negstgelegene Äther, wo ein Platz dazu ist, in bereitschaft gebracht werden.

10) Zu die Attacque kann ein Zeichen gegeben werden, durch einiges Lustfeuer auf dem Schwabenberg oder aufgedacht berg das Zeichen mit ablösung der Stück, jedoch dasvorhero den Tag hindurch aldort nicht geschossen wird.

Auss dem Feldlager vor Ofen.

Den 28. hat man sich sowohl auf der Chur-Bayrischen als auf dieser seiten starck auf den occupirten Brechen verbauet, so ist auch selbige Nacht noch der Minires auf diese attaque in den Graben in 3 Orthen attachiret worden, welche arbeits auch so fleissig fortgesetzt vorden, dass den 29. frühe umb 7 selbige alle 3 mit succurs gesprengt worden, so dass selbige nicht allein eine zimliche öffnung an der zweyten Mauer sondern auch einen Theil von dem Graben gefüllet haben. Das ienige Unglück dabey war dass bey sprengung der zweiten Mine die Leute nicht gegebenen Befehl gemäss seind zeitlich genug avisiret worden, und also die Brandenb. etwas dabei gelitten haben. Indessen bleibet der Feindt noch alle Zeit opiniatre und continuiret seine Gegenwehr von der zweyten Mauer noch mit aller vigueur. Weilen es nun anietzo vornehmlich noch drauf ankommt dass man selbige Mauer ruiniret und den Graben so zwischen diesen beiden Mauern ist, zugleich füllet, damit man völlig an den Feindt kommen kan, als haben Ihr Durchl. den Minirer gegen abendt noch mahlen an dreyen Orthen attachiren lassen, welche Minen man auch übermorgen

früh zuverfertigen hoffet, über dieses werden auch Stücke auf die Breche geführt und wird auch zugleich noch andere ainstalt zu füllung des Grabens gemacht; Auf der Bayrischen Seite wirdt gleichfalls auch alles nach möglichkeit praestiret, und vermeinen Ih. Ch. D. ehestes Tages in das Schloss zu kommen. In dem heute als den 30-ten alhier gehaltenen Kriegs-Rathe hat man für rathsam befunden, den orth nochmalen aufzufordern, welches auch heut Nachmittag geschehen wirdt, und kan man anietzo nicht wohl anders sagen, als dass Gott so viel verliehen, dass dieser importante Orth numehro so viel allss in agone lieget, zu dessen glücl. Eroberung die heute eingelauffene nachrichten auch die Hofnung nit wenig vermehren, indem die Parteyen so gegen Essek gewesen, noch keinen Feind angetroffen aussgenommen 6 oder 800 Pferdt so bey Oy-Pallanca stehen, indessen sparet man hier keinen Eyfer umb den Feindt keine Zeit zu lassen, weilen Ihr Durchl. der Hertzog verlanget haben, dass der Churfürst seines orths auch den Orth auffordern möchte, Allss ist der Brief sehr spat umb 9 Uhr dess Abends an das Thor kommen, welchen Sie mit aller Höflichkeit angenommen, die antwort, aber weil es schon spat wäre, biss morgen frühe umb 8 Uhr verschoben haben.

Auss dem Feld-Lager vor Ofen

30. July Anno 1686.

Den 25-ten diesses Cannonirte man starck auff den mittlern Rondell umb die Breche besser zu machen; Nachmittag that der Feind auff Unser seiten einen aussfall, und weille der Oberst-Lient. von der Guardie Löschebrandt gleich mit etlichen dreyssig mann auss den Linien gieng umb den feind abzuschneiden, wärete das Gefecht bey 2 stunden. Wir haben dabey vorgedachten Obrist-Lient. von der Guardie nebst 2 Capitains, so niedergehawen, und etliche 20 so wohl todte, allss Blessirte; von dem feind ist ein weit mehrers geblieben.

Den 27-ten dito, weil man auff Bayrischer Seiten nicht eher allss gegen abend hat können fertig werden, ist der Sturm erst umb 5 Uhr gegen Abend angegangen, nachdem man die Losung zu Pesth mit 12 Stücken gegeben: Wir hatten Unsern attaque zwischen 2 Rondelln auf der linken Hand von den Kayserl. und wahr das gerahte so opiniastre, dass die meiste von Unsern Officiern auff der Breche entweder geblieben, oder blessiret, worunter der General Major Barfuss mit einem Steinwurff beschädigt, 3 Obristen, allss nemlich der Obrist Belling in den Arm mit einem Mussketen-Schuss blessirt, der Graff von Dona so Obrister von den Dragonern und ein Bruder von dem jenigen so item zuvor todt geschossen, hat einen Schuss durch den Kopff bekommen, wovon auch er etliche Stunden hernach gestorben. Der Printz von

Churlandt liegt annoch tödtlich blessirt, und zwar ohne Hoffnung wieder auff zu kommen. Der Obrist Bornstedt und Obristwacht. Öllschnitz von der Guardie todt. An Capitains und an andern Officiern ist eine grosse menge geblieben und haben wir in dieser Rencontre allein bey 600 todt und blessirte. Bey dem allen haben wir dennoch das posto auff der Breche maintainirt. Was bey den Kayserl. und Bayrischen passiret, wird ohne dem bewust sein.

Den 28-ten July ist auf Unserer seiten weiter nichts passiret, alss dass man sich in dem gefasten posto so viel man thun können, befestiget.

Den 29-ten haben die Kayserlichen 3 Minen unter der andern Mauer springen lassen, womit man Unss aber nicht hat wahrsagen lassen, wan selbige springen solten, damit man sich, gleich den Keyserl. hette etwas können zurück ziehen, alss hat die erste Mine bey 50 von den Unsrigen theils blessirt, theils todt geschlagen. Kurtz darauf ist der ander Obristwachtmst. von der Guardie, Archeim der Arm entzwey geschossen worden.

Den 30-ten ist auf Unserer seiten nichts passiret, bey den Keyserl. aber hat mann auf der andern seite der Mauer die Mineurs von neuem attachiret, und befeisset man sich anietzo, von beyden seiten den Graben zu füllen, und wofern die Minen einen guten Effect thun, nochmalts einen Sturm zu wagen.

Aus dem Chur-Bayerischem Lager vor Ofen,

den 31. July 1686.

Auss meinen Letztern vom 28-ten dieses werden Sie ersehen haben, wie, auff was für Manieren und mit wass für Verlust braver Officiers, alss Obrist-Lieut. Bock, Obrist-Wacht. Croisil und Kramer, Hauptmann Polyak, Lieut. Buttler und von der Lundten, auch Capitain Schludter, ohne dehnen andern, so meist alle blessirt, man Unserseits den harten und schweren Nuss des Rondells aufgebissen, und weren die Unserigen wohl weiter avanziret, wen es nicht an Zimmerleuten gefehlet hätte, und auch nicht ordre gekommen wehre, sich am Rondell nach möglichkeit zu logiren, welches auch geschehen. Herr Gen.-Wachtmeister von Rommel hat zwar die attaque, worumb er angehalten, nicht geführet, weiln es den Keyserl. alss dem H. Baron Beck zu kahn, nichts desto weniger schickte Ihn der Printz Louys von Baaden hinein, da Er denn einen guten steinwurff recht auf den nabel bekommen, dass man Ihn Sprach und Athemloss auss dem Rondell geschleppt, wie Er nun sich darauff habe die Ader gelassen, und geschmieret, ist es besser mit Ihm geworden, dass er also den andern tag, alss den 28-ten dito Sein Commando versehen, und weiln der H. General-Wachtmeister von Asperment auch ein Unglück, wie theils vorgehen, und man sagen will, gehabt, so muss der von

Rommel alle Tage hinein und hat nicht mehr alss eine Nacht frey, sich ein wenig ausszurasten, und nachdem dessen Secretario der Vorwitz auch gestochen (ist er am Sambstag Abend mit dem H. General-Wachtmeister auch im Rondell gegangen, da Er dann mit einem Pflitz Pfeil durch die rechte Hand geschossen, und mit einem andern Pfeil hinten ins Schulterblatt getroffen), dass Er also nicht Schreiben kann. Bin dessentwegen heut frühe in Rondell gegangen, vmb mich bey dem H. General Wachtmeister von Rommel zu erkundigen, wass neues vorfiele. Berichte demnach auss dessen Munde, dass gestern einige Überläuffer auf Unser seiten gekommen, die dan ausssagen, dass bereits in die 3000 Janitscharen darinnen geblieben und bey 15000 Bürger und Weiber, so in Gewölben stets versteckt gewesen, durch das Spanischen Feuerwerkers Bomben seyn zerquetschet worden, und würden Sie sich leichtlich Unss ergeben, aber Sie befürchten sich, dass wir Ihnen den Accord nicht halten werden, gleich wie Sie den Christen nicht gehalten haben, wie die Türken Ofen bekommen, also weren Sie resolviret, Ihr Magazin, so auf der rechten Hand am Schloss übrig ist, sobaldt es die noth erfordert, mit unseren Leuten in die Luft sprengen zu lassen; Zudem hetten Sie noch 4 Minen dringen, alss 2 auf die Brandenburger Seite, (welche Brandenburger abermahl vorgestern, wie die Kayserl. Ihre Mine, so Sie unter der anderen Stadt-Mauer angelegt, und glücklich effectuiret, weill die Kayserl. Ihnen die antzündung nicht angesagt, eingebüsst). Eine in der langen Mauer, so vom Schloss, wo wir unsere attaque haben biss aus Wasser gehet, und die 4-te soll auf dem Platz seyn. Diese vergangene nacht hat der General-Wachtmeister Rummell 2 halbe Carthaunen ins Rundell bringen lassen müssen, umb Breche rechts am Ende der Mauer im Schloss zu schiessen. Gestern hat man Unsern Churfürstl. Dolmetscher hinein geschickt, umb Sie nochmahlen zur Übergabe zu ermahnen, und man hat vermeinet dass Er heute eine gute Resolution von Ihnen bringen werde. Weilln aber anietzo auff allen seiten wiederumb starck geschossen wird, glaube ich, dass nichts von Accordirung seyn werde.

Feldlager vor Ofen.

Den 31. kam die Antwort von dem Bassa auf die herein geschickte Briefe erst gegen mittag, welche in sich hielt, dass wegen der grossen Importantz, Sie diesen Orth nicht geben könnten, einen anderen aber einreumen wolttten. Worbey auch zugleich von dem frieden tractiret werden könnte; Nach erhaltung dieser Antwort, worden also baldt diesseits zwey Minen gesprengt, dehren die eine ziemlich guten Effect gethan, so wurde auch die Batterie auf der Courtine, wie auch auf dem Rondell verstärckt

und zu ausfüllung des Grabens noch mehr zugeführt. Auf der Chur-Bayrischen Seiten wurde auch mit starcken Canoniren fortgefahren.

Nachmittag war der Feldmarschall Graf von Stahrenberg auf dem grossen Rondell umb des Feindes Gegenarbeit desto genauer zu consideriren. Alss Er aber durch die Schiessscharten durch siehet, und die lincke Hand auf seinem Stocke hat, kommet eine Musqueten Kugell welche Ihme den mittelsten finger wegnimmt, unter den Kinne streifet, und also dan oben in der rechten Achsell stecken bleibet, es ist aber selbige alssbaldt heraus genommen worden und hoffet man, es werde keine Gefahr mit ihm haben. Kurtz hernach und etwan umb 6 Uhr dess Abends schickte der Bassa zwey Aga herauss und zwar zu dem Thore allwo Ihm die Briefe waren hinein geschickt worden, allwo ein Chur-Bayrischer Reuter-Wacht am nechsten stehet, welche nach den Vezier fragten, mit Meldung, dass Sie mit selbigem zu reden befehliget wären, Worauf die Wacht sie zu dem Churfürsten geführt, da sie sich dann dahin erkläret, dass der Bassa endlich erböthig wäre, diesen Orth einzuräumen, wofern der Friede auch gleich dadurch stabiliret sein sollte. Sobaldt aber Ihr Churf. Durchl. der Hertzog diese Proposition vernommen, und dess Feindes Ruse, alss welche nur zur gewinnung Zeit angesehen ist, darauss urtheileten, Liessen baldt wieder stärker alss zuvor Canoniren und wurden die beyden Aga wieder hinein geschickt mit meldung von dem Friede hier nichts zu reden wäre, sondern solcher von dem Kayserl. Hofe tractiret werden müsse. In den Approchen löseten ab der Feld-Marschall-Lieut. Graf Souché, Gen.-Wachtmeister Diepenthal und der Obrist-Lieut. von dem Croyschen Regiment, da dan die Arbeith vorgegangene nacht dermassen fortgesetzt worden, dass heute alss den 1. August eine Considerable Mine fertig lieget und mit 6 halben Cartaunen von der Breche geschossen wirdt, So hat man auch zwei öffnungen in die Mauer vor der Courtine gemacht und dürffte die Mine noch wohl diesen morgen gesprengt werden.

Aus dem Lager vor Ofen.

Den 1. Augusti 1686. gegen Mittag hat man die auf dieser Attaque verfertigte und unter die 2-te Mauer gelegte Mine springen lassen, welche gleichfalss auch einen guten Effect gethan, und nicht allein eine ziemliche öffnung in die Mauer gemacht, sondern auch einen guten theil des Grabens zugleich gefüllet. Chur-Bayrischer Seiten ist auch ein grosses Theill der Mauer heute überm hauffen gefallen, ist man also Meister alda von den beyden zwingern, allwo der Feindt seine Stücke und Mörsell ver-

lassen hat. wehret sich also anietzo auss dem Schlosse nur meistens mit steinen. und verhoffen Ihr Churfürstl. Durchl. sich morgen des Schlosses zu bemeistern. Ob auff dieser Seiten auch zugleich ein Angriff geschehen werde, ist noch nicht gänzlich resolviret; Er hat aber ziemlich apparentz dazu, und könnte wohl geschehen, dass wo der Angriff auf beyden Seiten geschiehet, das Ende dieser Belagerung zu Ihrer Mayt. gloire auch mit erfolget.

Dem jenigen, wass ich in meinem heute frühe abgeschickten gemeldet, habe ich noch zuzufügen, dass, alss die beyden Aga von dem Bassa heraus gesendet worden, Ihr Ch. Durchl. den Gen. Adjutanten Creütz mit einem Dolmetscher hinein geschickt haben, umb von den Bassa positive zu vernehmen, ob Er sich ergeben wolle, oder nicht? Sobald dieser an das Thor kommen, haben Sie ihm mit aller Höflichkeit empfangen, Ihn aber nicht alsobald zu dem Bassa, sondern in ein ander Hauss geführt, da er den in den Gassen, alles in Gewehr gesehen und in dem Hauss von den Türken mit Reiss, einem gebraten Huhn und etwas gebackenem nebst Caphe und Wein tractiret worden, der Bassa hatt auch alsobaldt hingeschickt und umb Verzeichung bitten lassen, dass Er Ihn sobaldt nicht könnte vor sich kommen lassen, indem Er abend Rath hielte, über das was Ihme zu proponiren sein möchte. Indess sind viele Türken zu ihm kommen, umb Ihn zu salutiren. Etwan eine halbe Stunde hernach, hat ihm der Bassa sagen lassen, wan Er zu Ihm kommen wollte, es Ihm lieb seyn würde, da ihm denn viel Türken begleitet, und Ihm zwey, dem Türkischen Gebrauch nach, unter den Arm geführt haben. Den Bassa hat Er ohnweit von seinem gewöhnlichen Hausse in einem mit Brattern auffgerichteten kleinen aber mit Tapetten ausgezierten ohrte gefunden, welcher Ihme alsobald einen Stuhl geben lassen, und in Gegenwart vieler Türken ihm durch den Dolmetscher zu erkennen geben lassen, dass Er sich nicht wenig unglückseelig schätzte, dass Er sich in einem so importanten Ohrte befinde, welcher öftters ohne succes belägert worden, von dem Succurs aber anietzo so lange verlassen bliebe und gegen von hinder Kayzers Tochtermann und von den Gross-Veziern dermassen enge bereits gehalten würde, dass Er auch sein Wortt wegen Übergebung der Stadt von sich geben sollte, weñl aber dieses eine Sache von solcher wichtigkeit were, dass solche mit seinem Leben zugleich gienge, also könnte Er sich unmöglich dazu resolviren, hat aber dabey offeriret, dass wen man einen andern Orth in Ungarn nach Belieben verlangen möchte, Er solchen ohne Verzug alsobaldt wolte einräumen lassen. Hierauf hat der Gen. Adjutant zu erkennen geben, dass Er seines ohrts von Conditionen nichts reden könnte sondern enig und allein befehligt were, von Ihm zu vernehmen, ob Er den Orth geben wolle oder nicht? wobey Er wohl zu consideriren hette,

dass man bereits an zwey Ohrten der Stadt Meister von der Mauer währe, da ess denn, wofern Sie es auf einen nachmahligen Sturm ankommen liessen, zu Capituliren zu späth seyn wurde, es auch in der Generalen Macht alssdann nicht stünde, den Soldaten zurück zu halten, und zu verhindern, dass diese Belägerung sich nicht als wie zu Neuheusell geschehen, endigen möchte. Wornach der General Adjutant, nachdem der Bassa still geschwiegen, und nur die Achsell gezogen, sich wieder retiriren wollen, durch den Bassa aber gebeten worden, mit Ihme in Sein Cabinet zu kommen, wohin Er auch den Muffti und noch 3 andere Türken beruffen, und nachmahlen zu remonstriren angefangen, dass Er diesen importanten Orth, alss von welchem bey die 200 Meillen Landes dependirten und ein Schüssell von Jerusalem wehre Seinem Keyser nicht vergeben könnte, wehre aber erböthig, Einen andern, welcher in Ungarn beliebig seyn würde, statt dessen einzuräumen. Letztlich aber hatt Er sich so weit herauss gelassen, dass Er endlich diesen importanten Ohrt auch einräumen wolte, wofern man Ihm die Versicherung geben könnte, dass dadurch auch ein Universal Frieden mit der Ottomanischen Porte stabiliret seyn sollte, weilln aber der Gen. Adjutant befehliget gewesen, nur bloss des Bassa Erklärung anzuhören, und sich zu keinen repliquen einzulassen, hatt Er sich von dem Bassa wieder beuhrlaubet, und Ihme dabey zu erkennen gegeben, dass Er die Declaration zwar referiren würde, Ihn aber wohl versichern könnte, dass solcher gestalt die Sache sich nicht würde endigen lassen. Worauff der Bassa gebethen, dass Er solches herauss berichten, und die Nacht bey Ihm bleiben möchte, wogegen Er sich aber entschuldigt, und gebethen, dass man Ihn wieder dahin bringen möchte, wo man Ihn angenommen, welches Sie auch mit aller Höflichkeit gethan, und Ihn also wiederumb biss an das Thor begleitet haben. Die Leutte so Er darinnen gesehen, sind noch bey gutem stande gewesen, aber in keiner grossen Anzahl, übrigens kann er den ruin den die Bomben in der Stadt gethan, nicht genugsamb beschreiben.

Den 2-ten Aug. Weilln diese Nacht ein starkes Regenwetter eingefallen, wird heute schwerlich etwas considerables können vorgenommen werden.

Auss dem Lager vor Ofen.

Den 2. Augusti 1686. war man willens, auff beyden Attacquen wieder einen Angriff zu thuen, und wahr die Bereitschaft bereits beordert, weilln aber das Regenwetter den gantzen Tag anhielte, dass gefasste Vorhaben wiederumb verschoben worden. Indessen arbeitet man seit gestern abend wiederumb auff dieser Attacque an einer Mine, umb des Feindes 2-te Mauer noch weiter zu ruiniren und den Graben noch mehr dadurch zu füllen. Die auf der

Breche und auff dass Rondell gepflantzte Stücke incommodiren den Feind auch nicht wenig, selbiger hat aber vergangene Nacht auch etliche Stücke dagegen gerichtet, welche so tief liegen, dass man sie fast nicht treffen kann. Gegen Mittag kam ein Bawer, welcher die Nachricht brachte, dass der Gross-Vezier im anmarsch wehre, und die Armée bereits bey Oy-Balanka¹⁾ stünde, wovon die ausgeschiedte Partheien heute oder morgen wohl mehr nachricht bringen werden. Inmittelst haben Ihr Durchl. der Hertzog die Reuterey heute anhero kommen lassen, und wird das Lager morgen solchergestalt ausgesteckt werden, dass von diesem Ufer der Donau bey der Wasser-Stadt an, biss am andern Ufer bey dem Schlosse Ofen völlig und an den gefährlichsten Orthen meistens mit einer Circumvallations Linie wird beschossen seyn, umb auf solche weise zu verhindern, dass im Fall der noth nicht vor des Feindes Ankunfft fallen solte, selbiger nichts möge hinein werffen können. In der Wasser-Stadt werden wenigst 3000 Mann gelassen werden, welche von aussen her durch die Mauer von der Wasser-Stadt bedeckt sind. Von dieser Mauer fanget alssdann die Contrevallations Linie an, welche fast biss aus Bayerische Lager geführt ist und folgendes wird geführt werden. Ein Mussqueten Schuss von ermelter Mauer der Wasser-Stadt wird alssdann das neue Lager anfangen, und sich in 2 Linien biss an die Donau unterhalb Ofen extendiren, wozu genugsame Mannschafft vorhanden und nur ein besseres terreno zu wünschen wehre. So viel man anietzo nachricht hatt, Soll des Feindes Armée nicht über $\frac{3}{30}$ Mann und gar im schlechten stande seyn. Diesen Nachmittag sind alhier ankommen, die beyden Generalen Caraffa und Heussler mit Ihren beyden Regimentern, welche auf Seiten von Pesth werden stehen bleiben, mit diesen sind auch kommen, Sieben Compagnien von la Vergue und drey vom Thiemb, wie auch tausend Hussaren unter dem Bargazzi²⁾ nebst 500 Heiducken, diese bringen gleichfalls die Nachricht mit, dass der Gross-Vezier die Essegger Brücken würcklich passiret seyn.

Den 3-ten Aug. Vergangene Nacht hat das Regenwetter sehr starck angehalten, so dass die Arbeit mit füllung des grabens nicht sonderlich hatt von statten gehen können, hält auch noch auf gleiche weise an, welches den vorhabenden Angriff biss dato noch auf beyden Attacquen verhindert.

Heute frühe zwischen 7 und 8 Uhr lösete der Feind in Ofen fast alle seine Stücke, und liessen sich zugleich unterschiedliche Türken zu Pferde bey dem grossen Thor sehen hin und wieder Caracollirten, und Ihre Pistollen löseten, Auss welchem allen man

1) Ujpalánka.

2) Barkóczy.

urtheilet, dass Sie nachricht von der annäherung des Successes haben. Nachmittag wurde das Wetter etwas besser, und hielte man indessen zu einem Sturm alles in Bereithschafft. Umb 5 Uhr wurde die Mine gesprengt, welche aber keinen sonderlichen vortheilhaften Effect gethan, dieweillen Selbige von des Feindes Pallisaden wenig weggenommen hätte. Der Anlauff aller ohrten noch sehr hoch, und difficil wehre, wurde von Ihr. Durchl. dem Hertzog und denen Generals, so bey Ihme waren, für gutt befunden, den vorhabenden Angriff noch zu verschieben und den Anlauff zuvor noch mehr zu facilitiren. Es kahn aber kurtz hernach Ein Adjutant vom Churfürsten, durch welchen Ihr Ch. D. dem Hertzog zu wissen thun liessen, dass Sie bereits 150 Mann in dem Schlosse engagirt hetten, welchen noch andere 150 folgten weille also Ihl., Ch. Durch. daran schon avanzirten, anderten Ihr D. der Hertzog den zuvor gefassten schluss, und gaben Ordre, dass man an dem Ohrte wo die Mine gesprungen, avanziren und einen Angriff thun sollte wozu der Obrist-Lieut. von dem Souchischen Regiment Graff von Hermerstein, und der Obristwachtmeister Bischoffshaussen mit Key. und Chur-Brandenburgischen commandirt worden. Es giengen selbige auch mit allem vigor, sofort biss an die Pallisaden, konten aber selbe unmöglich haben, noch auff einige andere weisse öffnung darein machen, musten also wegen der vielen brennenden Pulfer-Säcke, so der Feind herauss warff, wiederumb herunter, giengen aber nichts desto minder zu 2 biss 3 mahlen wieder an. kondten aber, indem die öffnung zu enge, unmöglich passiren, noch sich auf der Mauer postiren, indem Sie auff den überrest der völligen breche von den andern nicht konten secundiret werden, als welche wegen der grossen Anhöhe noch nicht anlauffen konten; muste man es vor diesmahl hiebey bewenden lassen. Chur-Bayerischer Seiten hatt der Angriff auch nicht den verlangten Success gehabt, und ist man zwar in dass Schloss kommen, durch die bomben aber wiederumb repoussiret worden. So dass der Gemeine Mann die Officiers 2-mal verlassen hat, und man also auch alda vor diesmahl nicht weiter kommen können. Bey dieser tentation ist blieben der Obrist-Wachtmeister Marschack von dem Thingischen Regiment, die Chur-Brandenburger haben auch etwass verlohren, und beginnet es Ihnen an Officiern zu fehlen.

Blessirte: Obrist-Lieut. vom Souchischen Regiment Graff von Hermerstein, mit einem Pfeil auf der Brust, ist auch zugleich mit einem Stein geworffen. Obrist-Leut. Graff Kannitz ist durch den Arm geschossen. Obrist-Wachtmeister von Bischoffshussen, welchem ein Finger weggeschossen worden. Vor 2 Tagen ist auch der Feldmarschall-Leut. Marquis de la Vergue mit einem Pfeil in die Schulter und mit einem andern in den Schenckell geschossen worden. Gestern sind auch Ihr Durchl. Printz Louys etwas blessiret

worden, hat sich aber nicht verhindert, nachmittages darauff in den Approchen zu seyn.

Den 4. Aug. Vergangene Nacht hat man das Losement auff dem grossen Rondell vergrössert, und 2 40 pfündige Stücke, so der Feind darauff gelassen, alsdann auff die Batterie gemacht, So werden auch die Minirer heut an 2 ohrten an den Graben wieder attachirt, und wird man selbigen auch auff andere weisse zu füllen suchen umb also auff allerhand Arth den Angriff zu facilitiren, damit man als wie bey der ersten Mauer geschehen, die völlige Breche möge attaquiren können. Von des Feindes weiteren Anmarsch hat man keine Nachricht.

Aus dem Lager vor Ofen,

den 4. Aug. 1686.

Bei jüngst abgelaufener Post haben die Türken von der Bayerischen Attaque jemandt hineinbegehret, worauff dan der H. Gen. Adjutant Creütz hinein geschicket worden, undt alss Er Ihre propositiones vernommen, haben Sie darin bestanden Stuhlweissenburg und Erla abzutrehten oder auch andere Plätze. Item Ofen, wan man Ihnen frey geben wolte, 100 Schiffe zu beladen, bey einer oder andern genehmhaltung müsse auch der General Friede aussgedungen und darunter comprehendiret seyn, weiln den auss diessen gefährlichen Vertrag gesehen worden, dass sich der Feindt nur befeissige uns zu amusirn, hat man die Arbeit allerseits desto eyffriger fortgesetzt; Vor zwey tagen aber ist der Gen. Dünnewaldt mit der Cavallerie zu der seits Weissenburg gestanden, ankommen, vorgestern auch Gen. Caraffa mit seinem corpo erschienen, davon viel geurtheilet worden, dass der Feindt entweder nahe oder starck im Anzuge ist. Unterdessen seindt unterschiedliche hohe Generals Persohnen wegen empfangen blessures oder ander Krankheiten decampirt. Gestern ist ein abermahliger Sturm auf die andere Mauer resolvirt gewesen, und vorgesetzt worden, indem aber die anordnung ziemlich gefehlet, und der Graben nicht gefüllet, hatt die standthafftige Gegenwehr baldt veruhrsachet, dass die retraite genommen worden, der blessirten seyn mehr als todte. Der Feindt hat sich weniger mit pulver alss Steinen defendiret. Des H. Hertzogss von Lottringen Durchl. carressiren den H. Gen.-Lieut. von Schöning sehr, bey dieser letztern attaque hat Er seine Meinung nicht übereinstimmen lassen. Ich schike hiernechst einen Plan von dieser Attaque, die batterien so nun stehen, sind nicht dabey, weiln es aber von dem beruffenen Engländer herkombt, habe mich unterstanden solches Ew. Excellenz zu communiciren undt werde ihn anhaltten, damit Er mir künfftig überlasse, was würdig sein möchte derselben zu überschicken.

P. S.

Die Bayerische haben ehender alss diesseits es geschehen attaquiret, zumahlen man hier auf eine Mine gewartet, welche doch keinen Effect gethan, nachdem sie in dem Zwingen gewesen, und alles zu emportiren gehoffet, seindt die defensionen von oben, hinten und den flanquen so starck gewesen, dass die soldaten davon gelauffen, die Officiers aber so stand gehalten seindt geblieben. Printz Louys von Baaden ist gestern auch, doch legerement blessiret worden. Auss dem Lager vor Ofen den 4. Aug. 1686. Bey jüngst abgelauffener Post etc. etc. (wie vorstehend.)

Auss dem Käys. Feldlager vor Ofen

den 7-ten Augusti. St. n. 1686.

Den fünften Augusti wurden diesseits drey Minen an differenten orten in den Graben attachiret, und durch deren effect den Graben zu füllen, und das Feindes Retranchement, so Er an der andern Mine hat, zugleich zu ruiniren. Es wurde auch durch Werffung vieler Steine, Erde, nassen frischen Grasses und allerhand andern sachen an der Füllung des Grabens gearbeitet, man continuirte noch selbigen Tag das Lager weiter zu formiren, und wurde so wohl an der Circumvallation, als Contravallations Linie gearbeitet. Gegen Abend kalm nachricht, dass etliche tausend Pferde von dem Feinde 16 Meillen von hier stünden, welchen der Gross-Vezier folgen würde, worauff man unterschiedliche Partheyen aussgeschickt um genauere Kundschaft einzuholen.

Den 6-ten dito wurde auf gleiche weisse continuiret, und wurden des Abends Sechs gefangene Türken eingebracht, welche von des Feindes Armée waren, und aussagten, dass Eine Armée von $\frac{m}{20}$ Mann innerhalb 2 oder 3 Tagen bey Stuhlweissenburg ankommen würde, welchen der Gross-Vezier mit mehrern Völkern folgte. Es will auch verlauten dass der Basse von Erlau bey Hattwan stehe, und alle Anstalten zu machen suchte, umb die Janitscharen auss Hattwan auff Wagen zu setzen, desto schleiniger gegen die Donau zu bringen, umb zu sehen, ob selbige in Ofen etwan können geworffen werden. Heute alss den 7-ten Aug. indem da ich diesses schreibe, es noch sehr frühe ist, ist noch nichts neues eingeloffen und stehet allhier Gott Lob noch alles in guter Ordnung, umb des Feindes angriff zu erwarten, oder aber ob vor rathsamb wird befunden werden, selbigem entgegen zu gehen. Auff Chur-Bayrischer Seiten ist seit meines letzten Berichts gleichsals nur mit Minen und Canoniren continuiret werden. Jetzo umb Mittag kombt wiederumb Nachricht, dass der Feind wohl morgen schon zu Stuhlweissenburg ankommen dörfte und sagen die gefangene Türken auss, dass die völlige Türkische Armée etwa so starck alss vorgangeses Jahr bey Gran seyn möchte.

Ein anders vom 7-ten dito.

Mit diesem Courier ist allein zu berichten, dass wieder alle bissher gehabte Kundschaft, wie gestern vier gefangene Türken aussagen, der Feind avanciret und morgen mit $\frac{m}{20}$ Mann bey Stuhlweissenburg stehn, auch der Gross-Vezier, so ich dahin gestellet seyn lasse, selbstn folgen solle. Indessen und zur Vorsicht haben wir Unsere Circumvallation absolviret, und die aussgezeichneten Posten bezogen, also dass auch das Haupt Thor titre (?) chargiret, und Wir mehrers gegen Stuhlweissenburg mit occupirung der Höhen avanciret seyn. Die Füllung des Grabens und Verfertigung dreyer Minen wird prosequiret.

Aus dem Brandenburgischen Feldlager vor Ofen

den $\frac{1}{11}$ Aug. Anno 1686.

Am verwichenen Dienstag morgens haben wir die Kundschaft bekommen, dass der Feind sich wiederumb zurück über die Essegger Brücken gezogen; Am selbigen aber kahn das Contrarium, dass nehmlich folgenden Tags der Seraskier mit $\frac{m}{20}$ Mann zu Stuhlweissenburg ankommen, und denselben der Gross-Vezier mit noch zo viel in ettlichen Tagen folgen würde. Wier haben demnach am Mittwoch mittag angefangen Unser Lager zu verändern und näher an die Vestung, umb dieselbe desto besser einzuschliessen, zu rücken, stehen aber dermassen bloss, dass wir augenblicklich mit des Feindes Canons incommodiret werden. Doch ist in diesen 14 Tagen wenig schaden geschehen, indem nur ettliche Pferde, vorgestern aber einige von denen Donauischen Dragonern in der Bethstunde erschossen, wiewohl Sie in und umb Unsere Zelte lustig herumb schiessen. Am Mittwoch Abend haben Einige Vortruppen von den Hussaren mit dem Feinde angefangen zu chargiren, und einige Köpffe mitgebracht, mögen auch wohl nicht wenig zurückgelassen haben. Von dieser Zeit an haben wir zum öfftern Lermen gehabt, und den Feind insonderheit Donnerstag und Freytag stets vor Augen gesehen. Gestern hat er sich zurückgezogen, heute alss umb Mittag, ziehet Er sich mit einer starken Macht, und wie ettliche wollen, mit $\frac{m}{1000}$ Mann wieder zusammen, wie ich dann selber, so weit man absehen kann, eine grosse Menge Volcks, und hinter denenselben einen abscheulichen Staub gesehen. Unsere Armée stehet demnach in wohl tranchementirten Lager in voller bataille, und erwartet den Feind. Im zurückreiten erfahre ich von dem Käys. Obristen und Ober-Ingenieur Strasser, dass man morgen in aller Frühe, den General-Sturm tentiren, und zu solchem Behuoff Eine Mine von 100 Centner Pulver springen lassen wolle, Alssdann glaube ich, es wird der Feind gewiss mit einbrechen, und es heissen: Friss Fogel oder Stirb.

Ein anders vom 10-ten Augusti.

Die feindliche Parthey, so gegen Unss hinter dem Berge steht, hat noch nichts hauptsächlichs tentiret. Einige kleine Scharmützel seynd vorbey gangen. Der Printz Carl von Neuburg Durchl. haben Gefahr gehabt gefangen zu werden; Alle nachrichten treffen überein, dass der Gross-Vezier mit $\frac{m}{30}$ Mann im Anzuge sey, und 3 Meill wegs von Uns stehe: Es wird aber ietzo Kriegs Rath gehalten, was der Sachen zu thun. Wo die angelegte Minen vortheilhaftig springen, den Graben füllen, und öffnung machen, wird Hoffnung seyn, dass der General-sturm wohl glücken werde, ohne dass kann fast nicht tentiret werden, weiln der Graben allzutief und zu schwehr auf und abzukommen ist. Auch wird viel raisonniret, dass Unser Retrenchement in zu engen begriff sey, Und wenn der Feind mit solcher Macht kommt, Er die Höhe nur occupiren und Uns also eingeschlossen halten könne. Die Approchen sind mit Pallisaden wohl verwahret. Ein Detachement von $\frac{m}{10}$ Mann sollen die Türken gegen Gran geschickt haben, umb allenfalls den Weg besetzt zu halten, und Uns wo müglich die Zufuhr auf der Donau zu verhindern

Käys. Feldlager vor Ofen.

Den 15 Augusti. Diesen vormittag sahe man einen grossen Rauch in dess feindes Lager aufgehen, worauss man urtheilte dass Er vielleicht marchiren würde, welches auch so erfolgte, und ist der feindt gestern abendt zwischen Ert und Ertschin gestanden.¹⁾ Es sindt auch selbigen Tag noch viel gefangene in das Lager gebracht worden, so man hin und wieder verborgen gefunden, und belauffet sich dess Feindes Verlust höher alss man anfangs nicht gemeinet gehabt; Nachmittag wurden die von dem Feinde eroberte Fahnen, deren sich 34 gefunden auf die Contreuallations-Linien gesteckt, worgegen der feindt alsobaldt starck zu schiessen anfieng. Es wolten auch Ihr Durchl. der Hertzog zwey gefangene Türken mit dem Gener. Adjutanten Grafen von Lamberg und dem Dolmetscher Lachowitz in die Stadt schicken, umb denen in Ofen, was vorgegangen, nachricht zu geben, alss Sie aber an der Breche nach dem Thor verwiesen worden, und Ihren Weg unter dem gewöhnlichen Zeichen dahin nahmen, Lösete der feindt alsobaldt 3 stücke auf Sie, dass auch dess Dolmetschers Pferd über den Haufen dadurch geworfen wurde, und sie sich also wieder zurück begeben mussten; scheint also wohl, dass dieser belägrte Feindt es auf die höchste Extremität werde ankommen lassen, indessen wird man diese Nacht durch des Franciskaners Feuerkugeln die Pallisaden zu verbrennen suchen, welche durch 30 Musquetirer

¹⁾ Erd és Duna-Ercsi.

sollen angehenget werden, und wird verhoffentlich endlich vermög eines guten Sturms die völlige Eroberung durch Gottes gnade bald erfolgen.

Den 16. hat man einige Troupen in das vom feindt verlassene Lager geschickt, alwo Sie noch Zelte, Wagen und andere Beuthe gefunden, gegen Mittag kam Nachricht alls wenn der Feindt sich wieder zur Rechten und also wieder gegen die Berge wendete, wo Er vorgestern den Succurs in Ofen zu bringen tentirete, man hat aber biss dato noch nichts gründtliches davon vernehmen können, und wirdt der Feindt aller ohrten grosse mühe zu subsistiren haben.

Den 17-ten vergangene Nacht hat man das Feuer in die Pallisaden gebracht, welches einen grossen effect gethan es ist aber kein Sturm darauf erfolget, sondern für rathsamben funden vor den auch den Effect der Minen zu erwarten, inzwischen fing der feindt an sich alsobaldt zu verbauen, und den nachmittag höret man selbige wieder die Mine arbeiten, die Minirer rencontrirten einander, worbey die unsrigen zwei von dess Feindes seinen Todt geschossen haben, die folgende nacht haben die Brandtkugeln eine stundt vor tage wieder an die Pallisaden gebracht werden sollen, dess feindes sein grosses feuer aber verhinderte, dass es nicht alls wie dass erste mahl reussirte; Es ist auch noch eine Batterie verfertigt worden, welche zur rechten handt dess grossen Rondels ihren Effect thun sollen, von selbige hat man heut frühe alls den 18 zu spielen angefangen, es wurde auch alles zu einem Sturm disponiret, damit in fall die Mine einen guten Effect thäte, man sich dass alsobaldt möchte bedienen können, und wurde selbige umb 1 Uhr gesprengt, es hat aber selbige nichts mehr alls die vorige effectuiret; und nur bloss etwas Erde in den Graben geworffen, wesshalber die in Bereitschaft stehende Mannschafft wieder contramandiret wurde, weilen aber der Graben an einem Orth ziemlich angefüllet ist, alls wirdt man diese Nacht auf der andern seite posto zu fassen suchen.

Der Feindt stehet noch bey Ertschin und hat inzwischen weiter nichts tentirt. Auf der Chur-Bayerischen Attaque ist seit dem letzten Bericht weiter nichts erfolget.

Auss dem Lager vor Ofen,

den 18-ten Aug. 1686.

Gestern Nachts hat der Franciscaner Vulcanus genannt, die Pallisaden angestecket, die auch ziemlich gebrennet, und ist zum Sturm alles fertig gewesen, weilm aber die grossen Stumpen von den Pallisaden geblieben, die Türken auch so fort neue aufgestellt, ist solcher abermahls verschoben worden. Von dem Feinde kommen noch unterschiedliche Überläuffer, meist Fran-

tzosen, die in Venezischen diensten gefangen worden sind, weilln aber schon einer ertappet, dass Er andere Sachen im Schilde geführet, so werden Sie hart examinirt. Gestern Vormittag haben die Chur-Brandenburgischen eine feindliche Mine gefunden, und ist ihr gantzer posto, worauff Sie stehen, schon untergraben gewesen, doch war noch kein Pulver drinnen, die feindliche Mine ist noch was weiter zurückgangen. Diese Vergangene Nacht haben die Pallisaden wiederumb sollen angestecket werden, es ist aber nicht angegangen, und wird in ein paar stunden Eine Mine fertig seyn, von die hat man gute Hoffnung, und sich deswegen de novo zu dem Sturme geschickt gemacht, wie es denn ablauffen, wirdt aufs schleunigste von mir berichtet werden.

P. S.

Die Minen haben den geringsten Effect nicht gethan, Man nimmt nun an deren Resolutiones (?) durch verdeckte wege zu approachiren, doch kann ich eben das geringste nicht wissen.

Auss dem Lager vor Ofen,

den 18. Aug. 86.

Den 15-ten Augusti, Nachdem der feindt bey gestrigem Ansatz nicht wenig schaden gelitten, so hat Er nicht getrauet, Uns langer ins gesichte zu campiren, sondern sich diesen Morgen wiederumb zurückgezogen, wie weit und wo Er aber Sein Lager wieder auffgeschlagen, oder wass er ferner zu tentiren gesonnen, dessen hatt man noch keine gewisse Kundschaft.

Den 16-ten Aug. Bey letzten Sturm ist auff Bayrischen seiten ausser dem Schloss den Unsrigen mit stein werffen und schiessen grossen schaden geschehen: Dahero Sr. Churfürstl. Durchl. resolviren müssen, dasselbe völlig überm Hauften zu schiessen, womit auch bereits von 8 Tagen der Anfang gemacht worden, allein es ist noch wenig herunter, indem die Mauern sehr hart und dicke. Sie haben bisshero auff einen Thurm canoniret, und etlich hundert Bomben hinein geworffen, dessen ungemeine stärke ist aber dermassen gross, dass Er so wenig von einem alss andern bisshero noch gefället werden können. Ist nur schade dass so feste Mauern welche so gut nimmer wieder zu bauen, müssen zu grunde gerichtet werden. So viel ich sehn kan, sind in diesem Schlosse so viele Abschnitte, dass Sie in Sechs Monathen, wenn die Defension nur etwas ist, schwerlich mögen übermeistern, halte aber dafür, dass die dortige Attaque nur des Feindes Macht zu zertheilen und bey der Eroberung die Retirade darinnen zu nehmen angesehen ist. Auff Bayrischer Seiten. hat man ietzo zwey Brücken über die Donau verfertigt, herentgegen bey herannäherung des Feindes die auff dieser Seite gewesen, biss an der Insell weggenommen, von der Insell aber biss an jener seiten stehet Sie noch. Die neuen

2 angesetzten Minen werden auch fertig, und in ein Tag oder 3 von einem frischen Sturm zu schreiben seyn. Die Unkosten der Belagerung wird ohne der Bezahlung der Armée täglich auff $\frac{m}{30}$ Rfl. gerechnet.

Nicht weit von unserer Breche, alwo die Türken Ihre Begräbniss haben, liegt ein Leichstein mit einem wohl aussgehawenen Wappen, und beygeschlossene Überschrift, welches, weilln sonst dergleichen hier nirgends gesehen wird, abschreiben, und alss eine Rarität überschicken müssen, lautet wie folget: *Nobilis Vir Jacobus Diego de Aranda Hispanus, incola Budensis: sibi ac posteris omniibus hoc posuit monumentum. Anno Dom. M. D.*

Den 17. Aug. Noch gestern hat der Feind unter der Breche, alwo die Brandenburgischen Ihren posto haben, eine Mine angezündet, welche aber Ihnen mehr, als den Brandenburgischen Schaden gethan. Vergangene Nacht, umb 10 Uhr sind auf des Feindes posto die vorgesetzten Pallisaden angesteckt, welches zwar etwas gebrandt, aber gleich wiederumb frische gesetzt worden. Der Feind soll hierbey, weilln Er sich eines sturmes versehen, und also sehr zusammen geloffen, viel Leute durch Unsere häufig hinter den Pallisaden geworffen bomben verlohren haben. Es seind einem jeden Mann so Sie angesteckt, 12 geben deren 12 Rfl. gewesen, wovon nicht mehr als Einer todt geschossen, und Einer blessiret worden. Mann hat heute und gestern auf der Breche noch eine Batterie von 6 Stücken verfertigt, dass also ietzo 15 Stücken auf derselben zu stehen kommen, der Feindt aber richtet allezeit seine Feuermörsell dahin, und trifft ohne unterlass mit seinen Bomben, welche zwar nur biss 70 κ . haben, die Batterie, dass allezeit wieder zu repariren ist.

Den 18-ten Aug. Des Feindes Lager stehet $1\frac{1}{2}$ Meil von hier, Er weisset sich zwar täglich mit etlichen tausend, tentiret aber nichts. Unsere neue Minen sind fertig, man ist willens gewest, dieselben heutte gehen zu lassen, und zu stürmen, weilln aber Regen und starcker Wind einfällt, möchte vielleicht diesses Unser Vorhaben hintertrieben, wiewohl man noch nicht eigentlich wissen kann, was gaschehen wird; weilln es noch nicht hoch auf den Tag. Der Regen hatt auffgehalten, und ungeachtet des starcken Windes, hat man den vorgehabten Sturm angeordnet und die Minen springen lassen, welche aber eben wie die vorigen die Pallisaden nicht gehoben, dahero der Sturm seinen Fortgang nicht nehmen können, sondern die Leutte wiederumb von einander gangen. Man glaubt sonsten, dass die vielen Stücke, welche auf die Breche gebracht werden sollen, capable seyn, dieselben auss dem Weg zu bringen. Noch seind in der Einen Redoute des nächst umb der Statt gelegen Tranchement 4 Stück bracht, welche auf des Feindes Pallisaden in der Flanke gehen. Gestern hat man auss Ofen einen

Bothen erwischet, welcher Briefe an den Seraskier von der Armée gehabt, worinnen der Commendant vornehmlich, wie mir berichtet worden, bitten thut, Ihn zu secundiren, sonst Er in die Länge sich nicht mehr retten könnte.

Auss dem Lager vor Ofen,

den 20. Augusti 1686.

Den 19-ten dito vergangene Nacht ist man zwar vorhabens gewesen, posto auff der anderen Mauer suchen zu fassen, das grosse Feuer aber, so der Feind auss gehencket hatte, durch welches Er alles sehen konte, verursachte, dass es nicht recht zu tentiren war. Den Tag über wurde von der neuen Batterie so zur rechten des occupirten grossen Rondells noch eine Öffnung machen soll, mit Schiessen continuiret, wogegen aber der Feind starck Canoniret, biss dato aber der Batterie noch keinen sonderbahren Schaden gethan hat. Die folgende Nacht wurde auch an der Füllung des grabens aufs neue gearbeitet.

Den 20-ten diesses, mit Sonnen aufgang etwa eine viertel stunde hernach, alss man die Squadronen, so die Nacht in bereitshaft gestanden waren, weiter zurückgeschickt hatte, kalm ein Detachement von dem Feinde in des Pouler Thal, allwo das Chur-Brandenburgische Corpo stehet, und zu seiner Rechten des Heussler- und Ladronische-Regiment hat, welches Detachement in voller Carriere auff das Lager zurennete, und durchzudringen suchte, wo von, ehe denn die Unserigen recht zu dem Gewehr und zu Pferde kommen konten ein Theil von dem Feinde an drey unterschiedenen Orten, wo die Linie nicht besetzt war, durchdrangen und so fort gegen die Wasser-Stadt giengen, den aber was folgte, wurde durch den Feldmarschall Caprara mit denen was von Kays. und Chur-Brandenburg am ersten parat war, alsobald vorgebieget, und test gemacht, so dass man alda starck zu chargiren anfieng, den Feind mit hinterlassung vielen todten dermassen repoussirte, dass von selbigen nichts weiter einzudringen suchte, die aber so anfangs mit solcher geschwindigkeit eingebrochen und gegen die Wasser-Stadt gegangen waren, alda weder Thor noch eingang funden, schlugen sich zur rechten Hand, und durch das Thal, gegen das grosse Thor zu gehen, kalmen aber alldorten auff die Contrevallations Linie, allwo von der Redoute starck Feuer auf Sie gegeben wurde, nichts destoweniger drungen dennoch an dem Orte, wo die Linie nicht besetzt war ein Theil von dem Feinde durch, welche auff der andern seite der Linie den General-Wachtmeister Heussler mit einigen Deutschen und Ungarischen Reuttern funden, welche aldar verdeckt standen, umb Einige gefangene zu bekommen, von

denen, so sich auss der Statt biss weilen ziemlich weit herausgaben, selbiger chargirte; wass von dem feinde durchdrungen war, wurde auch durch die Bayerische Wacht, welche selbiger gegenüber stehet verstärckt, so dass, wass von dem Feinde poussiret war, meistens nieder gemacht, und biss an die Mauer verfolgt worden. Einige aber springen von den Pferden herunter, und lieffen an die Statt-Mauer, gegen welche Einige auss der Statt sich herauszogen umb Ihnen den Access zu facilitiren, wass aber von dem feind die Contrevallations in der ersten furie nicht mit passiret war, wendete sich wiederumb gegen die Wasser-Stadt, und salvirten sich zu ihrer lincken gegen die Berge, allwo Sie nicht wohl verfolgt werden konnten. Mögen also auss höchste 150 Mann etwa durchkommen seyn, so sich in die Stadt geworffen haben; Wass auch noch von dem Feinde ausserhalb der beyden Linien war, retirirte sich, so bald nur Einige Squadronen avanciret wurden. Die Gefangene, so man gekommen, sagen auss, dass gestern Abends der Gross-Vezier die Armée habe herausrücken, und 2000 Janitscharen aussuchen lassen, umb selbige durch die Tartarn in Ofen zu bringen. weshalb er den Tartarn $\frac{m}{40}$ Rfl. versprochen hette, die Janitscharen aber hätten protestiret, mit Vorwendung, dass Sie von der Reutтереy allezeit verlassen würden, alss wie auch das letzte mahl geschehen were, und also zu dieser expedition auch verlangten, dass man Sie auch beritten machen sollte, welches der Gross-Vezier sofort bewilliget, und jeden von ihren 30 Rfl. hette geben lassen umb einen Klepper zu kauffen umb solcher gestalt den Succurs zu tentiren; welchen 2000 Janitscharen Er 1200 Tartarn zur bedeckung gegeben hette, und Sie also von gestern Abends biss diesen morgen Ihren march continuirlich fortgesetzt. Vor der Circumvallations-Linie liegen über 100 todte von dem feinde, wass aber zwischen dem beyden Linien und denn zwischen der letzten Linie an der Stadt liegt, weiss ich nicht eigentlich. Von den Unserigen ist fast Niemand blieben, indem der feind nur in allem durch zu dringen gesucht, und sein feuer-gewehr, welches die Janitscharen fast alle auf den Rücken hencken hatten, nicht einmahl gebraucht hat. Der General-Wachtmeister Heisler ist etwas an dem Schenkell blesiret, wie auch ein Rittmeister von seinem Regiment; Es finden sich auch von den gemeinen wenig beschädigt; Chur-Bayerischer seiten hat sich der feind zu gleicher Zeit sehen lassen, und einen Rittmeister so die Wacht gehabt, alda bekommen. Weiln darauff der Feind alda mit einigen Troupen stehen blieb, liessen Ihr Durchl. der Hertzog zur rechten einige Regimente aus der Linien rücken. Er verlor sich aber der feind bald völlig, so dass nichts weiters darauf erfolgte. Der General von Scharffenberg wird einer wenig Tagen mit seinem Corpo allhier erwartet. Wonach

als dann vielleicht woll dorffte resolviret werden, nach hinterlassung gnugsamer Anstalt zur belagerung den feind in seinem Lager zu suchen, umb dadurch von dessen insulten sich umb so viel mehr zu befreyen.

Auss dem Feldlager vor Ofen,

den 21-ten Aug. 1686.

Wass man von des feindes seiten des Überläuffers Aussage nach, alss heute vermuthet, hat er gestern frühe gesucht werckstellig zu machen, und zwar dergestalt, dass fast wenig gefohlet, er hatte seine intention vollnkömmlich erreicht; Nachts ongefehr umb ein Uhr entstunde das erste Allarm, ward aber darauff biss zur Sonnen-Auffgang alles wieder stille, dass auch der Kays. Obrist-Lieut. so vor Unserm Lager die Vorwacht hatte, abmarchiret, und dadurch auch die andern sicher machte, abzusetzen und Ihr gewehr zu verlassen; kaum war solches geschehen, alss der ganze Schwarm in voller furie ansetzte; ungeachtet Er von Unsern Redouten mit Stücken tapfer begrüset wurde, auch Unsere Dragoner Ihn ziemlich auss dem Retranchement chargirten, kunte doch alles nichts helffen, dass der keinen Verlust achtende Feind im Grunde, wo dessen Lager auffhört, und zu oberst auf dem gegenüber liegender Bergen, hart bey der Schantze, die aber weder mit Stücken noch mit Mannschaften besetzt, nicht über den unvollkommenen Graben gekommen und sich der Stadt zu genähert hatte. General Heussler aber begegnete Ihm mit seinen Leuten, so viel Er in der eyl auffbringen kundte und machte Ihm nebst denen aus den Approchen, allwo der Feindt vorbeý musste, die passage ziemlich schwer. Da inzwischen auch die in der Stadt, auch ziemlich starck ausfielen, aber von Bayerischer seiten tapfer chargiret worden; hätte der Feind stárcker nach gesetzet, wehre es unmöglich gewest, Ihn in der Eyl die vollkommene Entrée zu verhindern, So aber, nachdem Er den genommenen weg langs, eine grosse menge der Seinigen im Sande zurück gelassen, der grösseste Schwarm den weg nach der Wasserseiten wiederumb zurückgenommen; sollen des Generals Heusslers und anderer dabey gewesen Officiers vorgeben nach, nicht über 100 vom Succurs einkommen seyn. Man liess nachdem der übrige vom Feinde, gegen welche man die Reuterey vor unserm Lager in front stellte, in pace à l'ordinaire abmarchiren, ohngeachtet man Ihme einen ziemlichen abbruch thun können. Der feind that darauff aus der Statt mit Stücken und Mussquetten drey mahl freuden Schüsse, welches auch heute gegen Mittag geschehen, auss wass ursachen, ist mir dato umbewust.

Feldtlager vor Ofen

den 21. Augusti 1686.

Der Feindt hat 5000 Tartarn jenseit der Donau geschicket, vorüber auch auf selbiger seiten unsere Fouragirer nicht mehr sicher seyn. Er ist zwar etwas Commis hier ankommen, welches aber vor so viel tausendt Pferde wenig aussgiebt.

Vier zehen hundert Schweden zu fuss werden heut allhier zu Wasser erwartet, der H. General Schaffenberg aber ist noch nicht ankommen, soll gestern 6 Meil von hier gestanden haben.

Den orth wo gestern der Feindt durch kommen hat man biss heut mit einer gutten Redoute undt ein paar stück versehen, auch wohl besetzt, ingleichen auf dem berg zu dessen lincker Handt, des Ladronische Regiment Croaten stehet (durch deren Lager die gestrigen gangen, undt unterschiedliche Weiber und Knechte, so noch darinnen gewesen, niedergehauen); die schon vor etlichen Tagen angefangene Redoute zur perfection bracht und besetzt.

Der Feindt hat heut wiederumb die gestrigen Freuden Schüsse hören lassen, wiewohl nicht so vollkommen, wie man aber vermeinet soll es nicht so eben wegen empfangenen Secours, sondern eines ordinair einfallenden festes, Ihrem Gebrauch nach zu celebriren geschehen seyn.

Auss dem Lager vor Ofen

den 24-ten Augusti 1686.

Die Chur-Bayrischen alss welche den 22-ten, diesses albereit biss 10 Schritt von dem grossem Rondell in dem Schloss avanziret, haben den Tag darauff alss den 23-ten frühe mit 2 Regimentern, alss Rummell und Aspermont angesetzt, und so glücklichen reuissiret, dass der feind das Schloss völlig verlassen, Sie aber darinnen gleich posto gefasset haben. Nun ist noch eine Mauer und kleiner Graben entzwischen, welcher die Communication von der Vestung benehmet, wozu Sr. Churfürstl. Durchl. in Bayern, umb selbe mit Stücken abzubrechen, eine Batterie anlegen lassen; In dem Haupt-Lager erwartet man den Graffen von Scharffenberg allezeit mit verlangen und wollen. Seyner Durchl. der Hertzog von Lottringen hiernechst nach wohl besetzten Linien den feind auffsuchen, und zugleich den Hauptsturm vornehmen lassen. General Major Rommel von Bayrischen, ist bey Eroberung des Schlosses geblieben.

Auss dem Chur-Brandenburgischen Lager vor Ofen

den 29-ten Augusti 1686.

Von des H. Gener. Lieut. von Schöning. Excell. an von Schmettau.

Melde in Eyl. dass der Feindt heute mit anbrechendem Tage Unss zu Unserer Rechten am Wasser mit grosser furie attackiret, wurde aber erstlich von einem alten Rondell durch 300 Mussquetirer Kay. und Brandenburgische bewillkommt, gieng darauff nach der alten Breche der Wasser-Stadt, alwo Ihm Ein Kays. Battaillon der gestallt empfieng, dass Er sich weiter zur rechten wenden musste und auff ein Regiment Kays. Dragoner, wie auch hernacher auf 7 Esquadronen zu Pferde, vorunter Eine von Ihr Churfürstl. D. zu Brandenburg unterm commando des H. Gen. Major Heusslers kam. Dieser That zwar sehr wohl, es passirte jedennoch ein grosser Schwarm, dem der H. Gen. Major Mercy mit 7 andern Squadronen entgegen gieng, traff sehr brav mit Sie, und wurde darüber in den Kopff und in die Achsel blessiret, der feind so durchgerbrochen, wendete sich wieder zur lincken gegen der Stadt nach einer Linie, so mit 2 kleinen Redouten versichert, und den Brandenburgischen Trouppen im Rücken wahr, konnte vonder ohne einige Hindernüss, weilln kein retrenchement noch Trouppen hintter Uns wahren, in Unser Lager gehen, und Uns von hinten angreifen, wesswegen ich sofort 2 Esquadronen Reutter nahm, kehrte mich rechts umb, und gieng im vollen Trab den Feind entgegen; traff den Hertzog von Lottringen mit 5 oder 6 Persohnen ohne Trouppen an, war sonder zweiffel in gefahr, setzte sich soller vor die erste Esquadron so ich fürhte, und gieng damit auf den Feind losz, welcher, da Er das feuer auss der Redoute nicht vertragen konte, auf Unss zu kam, entweder von hinten in Unser Lager zu brechen, oder sich zu salviren suchen. Alss Ich gantz nahe an Sie kalm, liesse ich feuer auf Sie geben, welches nur eine Esquadron thuen konte, weilln wir en Defilé an Sie giengen, und nicht so viel Zeit hatten uns en bataille zu setzen. Der feind passirte hierauff zu unsern rechten, ich liess aber die Esquadron sich links schwenken, und gieng dem feind in die flanke, melirte mich auch mit ihme dergestalt, dass wir Sie in Unser Lager in Printz Heinrichs Regiment jagten, und kann wohl mit wahrheit schreiben, dass kein einziger derer, die auff Uns getroffen, davon gekommen. Ihr Durchl. von Lottringen haben darüber ein grosses contentement bezeuget und mir vor der Armée in Nahmen Sr. Keys. Mt. gedanketh, auch desswegen ein Schreiben an S. Churf. Durchlaucht zu Brandenburg unterm heutigen dato abgehen lassen.

Közli: KÁROLYI ÁRPÁD.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A Rákóczi-árvák 1688-ban Munkács várában maradt és Patakra vitt ingó értékeinek lajstromai.

A fejedelmi Rákóczi-ház kincsei, műrégiségei, ritkaságai, ereklyéi, drágaköves, gyöngyös, arany-ezüst művei, értékes fegyverei, hadi díszfölszerelése, gobelinjei, szőnyegek, drága ruhái, nyergei, csótárai, lószerszámai és egyéb becses ingóságai a XVII-ik század második felében három helyütt, t. i. a család *munkácsi, sáros-pataki* és *regéczi* várainak tárházaiban őriztettek, nyilván azon okoskodásból kiindulva, hogy ha valamelyike e váraknak veszendőbe menne is: a családi kincstár megoszolva lévén, ne vesszen vele egészen oda. A mint is, 1685. ősszel, Thökölynek a törökök által csalárdul lett elfogatása után, a két utóbb nevezett vár — s Regécz éppen Petneházy rábeszélései következtében — a császáriak előtt kaput tárván: a kincseknek legalább egyharmada megmaradt Munkácssal. Mert igaz ugyan, hogy mind Regécz, mind Patak becsületes parancsnokai és őrsége határozottan kikötötték, a capitulatióban, hogy uraiknak, a kiskorú Rákóczi-árváknak e várakhoz tartozó nemcsak összes ingatlan jószágai: de minden ott találtató ingó értékeik is tulajdonaikúl megmaradjanak továbbra is, s e szerint mindent lajstromok mellett adtak át, — mindazáltal a kir. fiscus, már mint kezelés végett, egyelőre átvévé az uradalmakat, a pataki és regéczi tárházakban őrzött Rákóczi-kincseket pedig, melyeknek értékét II. Rákóczi Ferencz *három millió forint*ra teszi, Kassára és Kőrmöcz-bányára küldé, a pénzverdékbe. Az árváknak azután utóbb nyugtatványokkal számolt be róluk, de a melyeket elvégre is — a károsultak gyakori sürgetései daczára — soha be nem váltottak, meg nem térítettek. Mily tömérdék *műkincs* pusztult el ezekkel örökre, — elgondolható! Sokat félre is dugdostak beolvastás előtt, s elvitték Bécsbe és máshová.

Midőn a Zrínyi Ilona által oly hőiesen s kitartón védett Munkács is 1688. január 17-kén, bizonyos föltételek mellett capitulálni kényszerült: az ott talált Thököly-féle kincsek szintén

lefoglaltattak; a Zrínyi Ilonát és árváit illetők ellenben a fejedelemmel s gyermekeivel együtt, február 20-ka táján Bécs felé indítottak — mint továbbra is ezek tulajdonai. Az ekkor Munkácson összeírt és később Bécsben új becslé alá vett ezen kincsek s ingó értékekről szóló nagyszámú és nagyértékű lajstromokat összegyűjtván, közzé tettük volt évekkal ezelőtt, a m. tud. akadémiai Monumenták XXIV-ik kötetében; mely közléseinket azóta a szakírók gyakorta használták és használják.

A Rákóczi-ház munkácsi kincstárának s ingó értékeinek egy része azonban a fejedelemasszony és árvák távozásakor, alkalmas társzekerek hiánya miatt, egyelőre még ott hagyatott a várban. Ezekről is készült összeírás, melyre csak most akadunk, az orsz. levéltárba kebelezett szepesi kamarai archivum rendezetlen részének egyik, a folyó évben előkerült lappangó csomagában. Sietünk tehát azt előbbi közleményeink kiegészítéséül, de meg magában is nagy műtörténeti érdekénél fogva, e helyütt napvilágra juttatni. Mily rendkívül gazdag volt a Rákóczi-kincstár, — annak csak ezen töredékéről fölvett lajstrom is bővségesen mutatja.

I.

Conscriptio Rerum mobilium Illustrissimi Francisci et Julianuae Rákóczy in Arce Munkács ad tempus ob defectum curruum remansarum et hoc ordine dispositarum.

Sub L r a A.

1. Bársonymente, gombok nélkül való	nro 10.
2. Kék gránátmente, gomb nélkül való	» 1.
3. Török kaftány	» 6.
4. Bársonydolmány, gomb nélkül való	» 4.
5. Egy asztalra való bársony-szűnyeg	» 1.
6. Egy asztalra való veresbársony, arannyal varrott szűnyeg	» 1.
7. Veres atlacz superlát, arannyal selyemmel varrott, koszoróstúl	» 6.
8. Veresbársony, arannyal varrott tarsoly	» 1.
9. Két darab veresbársony, bagaziával bélelt	» 2.
10. Bársony-szoknya, prém nélkül	» 2.
11. Megyszín bársony, aranyprémes kis subácska	» 1.
12. Négy bársonymente, prém nélkül való	» 4.

Item, egy bojtos bársony mentebéllés és virágos bársony kis mente, gomb és prém nélkül.

Sub L r a B.

1. Veres bársonyos aranyos csillagformára jancsik	nro 1.
2. Violaszín bársonyon skóffiummal varrott jancsik	» 1.
3. Veres bársonyos, tüdzett, skóffiummal varrott portai czafrag	» 1.
4. Merön tüdzett skóffium-arannyal portai czafrag	» 1.
5. Veres bársony, nagy öreg virágokkal tüdzett portai czafrag	» 1.

6. Veres bársonyon hasonló virágokkal tüdzett portai czafrag	»	1.
7. Veres bársonyon egészen tüdzett portai czafrag	»	1.
8. Veres bársony virágos czafrag	»	1.
9. Merőn tüdzett, arany- és ezüst-skófiummal varrott portai czafrag	»	1.
10. Merőn tüdzett arany-skófiummal portai czafrag	»	1.
11. Veres bársony, táblás arany-skófiummal varrott portai czafrag	»	1.
12. Aranynyal szőtt, megyszín portai czafrag	»	1.
13. Hasonló török czafrag	»	1.
14. Aranynyal szőtt török czafrag	»	1.
15. Kék bársony skófiomvirágos török czafrag	»	1.
16. Aranynyal szőtt veresbársony török czafrag	»	1.
17. Tiszta aranynyal s ezüsttel szőtt török czafrag	»	1.

Sub L r a C.

1. Öreg türkésekkal rakott veresbársony katona-nyereg	nro	1.
2. Türkésekkal jaspisos török nyereg, kengyelestül	»	1.
3. Apró türkésekkal rakott jaspisos nyereg, kengyelestül	»	1.
4. Apró türkésekkal rakott jaspisos zöld bársony-nyereg kengyelestül; az kengyele jaspisos, rubintos	»	1.
5. Apró türkésekkal rakott jaspisos, rubintos tatár-nyereg, kengyelestül	»	1.
6. Két pár kengyel, az egyik ezüst, az másik szalamia	»	2.
7. Öt boncsok	»	5.
8. Három boncsok; egyike türkises, zománczos, a ketteje ezüst, selymes	»	3.
9. Hat közönséges paizs	»	6.
10. Egy tarka, aranynyal imitt-amott varrott török czafrag, viseltet	»	1.
11. Fekete sujtásos török czafrag	»	1.
12. Ezüsttel-aranynyal szőtt török czafrag	»	1.
13. Veres skárlát, virágos czafrag	»	1.
14. Zöld anglia, virágos czafrag	»	1.
15. Virágos veresbársony lemez, skófiommal varrott	»	1.
16. Ugyan hasonló lemez	»	1.
17. Apró bogláros, türkises, veresbársony lemez	»	1.
18. Három paizs; egyike tiszta selyem, másika selymes és skófiomos, harmadika türkises és rubintos	»	3.
19. Négy kantár, zabola, borított	»	4.
20. Nyereghez s kantárokhöz való déb-dáb majcz, selyem.		
21. Öt paraszt kézi tegez	»	5.
22. Lófejébe való kolcsoktoll, négy	»	4.
23. Négy nyeregkápa; egyik megyszín bársony, varrott; második török materia; harmadik is, fejér, apró szőtt virágos; negyedike zöld, virágos bársony	»	4.

24. <i>Atilla paizsa, aczélybúl való</i> ¹⁾	»	1.
25. <i>Egy tollas-botja (buzogánya) is</i>	»	1.
26. Egy téhely-kés, zománczos	»	1.
27. Ugyan más téhely-kés	»	1.
28. Egy igen szép kristály-üveg, tokban	»	1.
29. Két, ezüstbe foglalt rákláb	»	2.
30. Belényszarubúl csinált pohár	»	1.
31. Item, aranyba foglalt kristálypohár	»	1.

Sub Lra D.

1. Tiszta karmazsín-szín atlacz-selyem paplan	uro	1.
2. Zöld selyemmel, arannyal szűtt paplan	»	1.
3. Viola-szín, aranyos paplan	»	1.
4. Zöld, aranyos bársonypaplan	»	1.
5. Aranyos, virágos paplanboríték, viseltes	»	1.
6. Publikány-szín, arannyal-ezüsttel varrott paplan	»	1.
7. Ugyan selyemmel varrott publikány-szín paplan, islógos	»	1.
8. Violaszín, vont arany paplan	»	1.
9. Három tüdzött, nyári selyempaplan	»	3.
10. Tarka, aranyos párnahaj, hintóba való	»	2.
11. Vörös-tarka, aranyos, hintóba való párnahaj	»	2.
12. Vörös, ugyan hasonló	»	2.
13. Zöld publikányszín kamuka-párnahaj, hintóba való	»	1.
14. Egy kicsín veres atlacz párnahaj, arannyal varrott	»	1.
15. Két régi forma, arannyal varrott váll: egyik megyszín, másik fekete bársony	»	2.
16. Két horvátos kaftánka; az egyik skarlát, a másik angliai	»	2.
17. Egy veres skarlát mente, fejez skófiom-vitézkötés rajta	»	1.
18. Egy megyszín skarlát mente	»	1.
19. Egy hosszú újjú, galléros angliai mente, teczszín	»	1.
20. Galléros, téglaszín mentécske	»	1.
21. Hosszu újjú, skarlát, skófiomszáras gombos mente	»	1.
22. Egy tiszta selyem, párnahajnak való	»	1.
23. Egy fejez angliai nyomtatott mente	»	1.
24. Zöld granát-mente	»	1.
25. Megyszín granát, skófiomgombos mente	»	1.
26. Kék granát-mente	»	1.
27. Skarlatin, teczszín mente	»	1.
28. Violaszín-granát-mente	»	1.

¹⁾ Ez 1627-ig a gr. Széchyek murányi kincstárában őriztetvén, ekkor Széchy Máriaival Erdélybe került; 1643-ban Széchy Mária pörrel keresi. (L. *Századok*, 1886-iki évf. I. füz. 1. s. köv. II.) Mint innen látszik, alkalmasint I. Rákóczi György útján e fejedelmi család tárházába jutott, a hozzátartozó buzogánnyal együtt.

29. Bársonysubácska, bojtos bársonnyal béllett . . . . . »	1.
30. Ágyra való bojtos bársony . . . . . »	1.
31. Tecszín bársonymentéske . . . . . »	1.
32. Kék granát-mente, galléros . . . . . »	1.
33. Veres skarlát-mente . . . . . »	1.
34. Zöld granát, hosszú újjú mente . . . . . »	1.
35. Tecszín, galléros mente . . . . . »	1.
36. Tecszín mente . . . . . »	1.
37. Egy darab publikányszín, fele veres superlát . . . . . »	1.
38. Asztalra való, jól elviselt bársony . . . . . »	1.
39. Tarka, veresbársony vánkoshéj, hintóba való . . . . . »	1.
40. Három selyem, dolmány alá való kaftány . . . . . »	3.
41. Fejér selyemzsinór, egy csomóval . . . . . »	1.
42. Veres bársony kis subácska . . . . . »	1.
43. Egy darab bojtos bársony . . . . . »	1.
44. Három darab veres selyem-, trombitára való bojt . . . . . »	3.
45. Egy ezüstbe foglalt mesterséges üveg pohár . . . . . »	1.
46. Egy hüvelyben hat késecske . . . . . »	1.
47. Elefántcsont mesterséges pohár . . . . . »	1.
48. Halcsontos láda . . . . . »	1.
49. Üveges kis ládácska . . . . . »	1.

Sub L r a E.

1. Díb-dáb nyuszt, nyest, nyusztláb és hiúz, viselt darabok.
2. Ezüstbe foglalt kristály pohár.
3. Egy tükör.
4. Egy kristály kis ládácska.
5. Más, kisebb tükör.
6. Egy kis ládában szép metszett üveg.
7. Hintóba való kristályüvegek.
8. Egy kép.
9. Egy ostábla elefántcsontból.
10. Egy ereklje.
11. Három szerecsendió-pohárnak a fele.
12. Egy tengeri csiga.
13. Egy belyénlábból való puskapalaczk.

Sub L r a F.

1. Egy stucz . . . . . nro	1.
2. Egy pár ódalra való stucz . . . . . »	2.
3. Két pár stucz, szekérbe, tokba való . . . . . »	4.
4. Egy pár középszerű stucz . . . . . »	1.
5. Egy karabély . . . . . »	1.
6. Pistoly, pár . . . . . »	9.
7. Item, egy fél . . . . . »	1.

8. Egy közönséges balta	»	1.
9. Sisak	»	2.
10. Karvas, pár	»	1.
11. Pánczily-ing	»	1.
12. Egy tollas-bot	»	1.
13. Aczély-csákány	»	1.
14. Balta, a kinek a nyelébe puska vagyón	»	1.
15. Kardvas	»	3.
16. Egy pár kis karabély	»	1.
17. Egy pár kis tersényi puska	»	1.
18. Öt pár apró puskácska	»	5.
19. Item, egy pár nagyobb	»	1.
20. Egy hancsár	»	1.
21. Egy pár öreg karvas	»	1.
22. Három öreg, igen szép, fejedelmi, tiszta fejér kolcsoktoll	»	3.
23. Két armális	»	2.
24. Hat pár rézkengyel	»	6.
25. Hét kés	»	7.

Sub L r a G.

1. Egy oltárforma óra	nro	1.
2. Két fa közzé foglalt üveg	»	1.
3. Egy mesterségesen varrott kép	»	1.
4. Három skófiommal varrott török süveg, veresbársonybúl való	»	3.
5. Három méreg ellen való tál	»	3.
6. Asztalra való szűnyeg, aranyos atlacz	»	1.
7. Három veresbársony, falra való; negyedik fekete	»	4.
8. Két hitván czafrag	»	2.

Sub L r a H.

1. Nyolcz bársony, skófiomos lemez; az háma veres bársony, háma zöld, ugyan még egy veres	nro	8.
2. Hat közönségesebb lemez	»	6.
3. Item, egy zöld bársony szép lemez	»	1.
4. Item, egy ezüsttel, arannyal gazdagon varrott lemez	»	1.
5. Hét borító posztó	»	7.

Sub L r a I.

Ötvenkilencz ki ezüstes, ki ezüsttel borított s szeggel vert, gyöngyházos és skófiommal varrott nyereg. Item, egy türkises, jaspisos, nro 60.

Sub L r a K.

1. Egy tarka nyeregtakaró	nro	1.
2. Négy jávorbőr, derékra való	»	4.
3. Hintóhoz s hámokhoz való ezüstcsattok, nem is szinte egészen. Item, négy ezüstes kengyel	N. B.	
4. Egy kis fekete ládácska	nro	1.

5. Három lótakaró	nro 3.
6. Holmi díb-dáb, lóhoz való hitván szíj-, selyem-szerszám.	
7. Egy Rákóczy György fekete dolmánya	» 1.
8. Egy pár mérő, rudastúl	» 1.
9. Tisztességes szűnyeg	» 6.
10. Két tarka kárpit	» 2.

Azon kapu mellett való bótban egyéb portéka is léssen:

1. Egy pár rézdob.	
2. Öreg óntál	nro 10.
3. Középszerő	» 10.
4. Más apró	» 8.
5. Kis tál	» 2.
6. Óntányér	» 60.
7. Három pinczetok, egyikibe Jeleb (julep?), a ketteje üres	» 3.
8. Kilencz darab, a nagy palotárúl való kárpitok	» 9.
9. Kilencz kárpit, audientias házbúl való	» 9.
10. Nyolcz darab, ebédlő palotábúl való kárpit	» 8.

A régi tárházban maradt egy vasláda; más kettő, kiben holmi misilis levelek vadnak; egy ormós ládában holmi díb-dáb rozsz portéka. Item, más egy közönséges ládában holmi lemezek, az fogason holmi kupák és egy német halabárd. Az első bótban vagy négy üres láda.

Sub Lra G. G.

Díb-dáb nyuszt- és hiúzdarabok; két kristályüvegéből álló pinczetok benne és egy szép tükör.

Sub Lris F. F.

Hasonló fekete materiákból álló ó portékák és köntösök.

Sub Lris H. H.

Fejérruha és más holmi portékából álló állapotok.

Sub Lris E. E.

Gombszáros láda.

1. Nyolcz pár skófiommal szőtt gombszár, az oldalai gyöngyössek mindenik gomb tetejében egy-egy rubint.
2. Tizenegy pár zöld selyem, skófiommal szőtt szárgombok.
3. Karmazsin szín selymen szőtt eziüst- és aranyos skófiomgombszár tizenhat.
4. Tizennégy pár kék selymen szőtt szárgomb.
5. Kilencz pár vörös karmazsin szín selymen szőtt gombszárok, eziüst- és aranyoskófiommal.
6. Kilencz pár skófiommal merőn szőtt gyöngyös gombszár.
7. Item, négy pár teczsin selymen szőtt gombszár.
8. Tiz pár gazdag gyönggyel rakott aranyas gombszár.

9. Tizenkét pár német munka forma skófiommal szőtt gombszár.

10. Kilencz pár narancs szín selymen szőtt arany és ezüstsizófiom gombszár.

11. Karmazsín szín selymen szőtt ezüst skófiomos kilencz pár szárgomb.

Sub Lris D. D.

Egy credentia-ládácska, a melyben ezek találtnak:

1. Egy levesnek való ezüstcsésze	nro	1.
2. Gyertyatartó	»	1.
3. Egy tücsér	»	1.
4. Két ezüst skatulya	»	2.
5. Egy lábos csészécske	»	1.
6. Ezüst palaczkocská	»	1.
7. Ezüst sőtartó	»	1.
8. Ezüst ecset (eczettartó ?)	»	1.
9. Kanál, késestül, vidlástül	»	1.
10. Pennacsínáló késecske	»	4.
11. Olló	»	1.
12. Nyelvkaró	»	1.
13. Ezüst kalapács	»	1.
14. Hajtű forma, ezüst	»	1.
15. Linea-csináló	»	1.
16. Hálót kötni való receptű	»	1.
17. Recze-pácza villástül	»	1.
18. Pecsénymó	»	1.
19. Ezüst táblácska, pecséthez való	»	1.
20. Szappannak való skatulya	»	1.
21. Ezüst medencze forma	»	1.
22. Lábos csészécske	»	1.
23. Ezüstes jedző-tábla	»	1.
24. Tinta, porozóstül	»	1.
25. Ezüst erszénke	»	1.
26. Üveg, színeket nézni való (kaleidoscop ?)	»	1.

Sub Lris I. I.

1. Két casula, egyike veres kamuka, az közepe vont arany; másiknak az két széli veres, vont arany az közepi, fejr apró virágokkal szüve.

2. Egy veres manipulus, stolával.

3. Két kehely.

4. Egy virágos kamuka umbella.

5. Egy patina.

6. Egy fejr tegumentum.

7. Alba, egy.

8. Egy bursa, patinával együtt.

9. Item, egy veres stola, más hozzávaló mappákkal, kendőkkel és kezkenőkkel.

(Eredeti fogalmazat)

II.

»1688. *Lajstrom az Méltóságos Rákóczi-Árvák Munkácsban megmaradt és ide Patakra hozatott köntös és más portékáikról, kik is így következnek, úgymint:*«

Ez a czíme egy szintén a szepesi kamara levéltárábeli lým-busból csak legújabbán napfényre került, s a főntebbihez hasonló füzetes jegyzéknek. E jegyzéket a Rákóczi-ház hű embere, II. Rákóczi Ferencznek kora gyermekségétől fogva való kedves komoronyikja, hív őrizője, később, — fejedelemsége idejében — kincstartója s főkamarása: Ér-Kőrösi és Sámsondi *Kőrössy György* írta volt össze, általunk jól ismert kezevonásaival. E gondos, hű ember a fiatal fejedelmet tudvalevőleg Bécsbe is elkíséré s vele akart maradni; de Kollonics bíbornok, a szívtelen gyám, erőszakosan elválasztá a megtörni kívánt gyermeket két utólsó gondviselő régi hív szolgájától: Kőrössytől és Badányitól (nevelőjétől) is, — kiket hazaküldvén, Kőrössyt b. Klobusiczky Ferencz, a Kollonics által kinevezett jószágkormányzó, sáros-pataki várnagy gyanánt alkalmazá. E minőségében vette azután át a derék hű szolga, szeretett ifjú urának Munkács várából Patakra szállított némely ingó értékei gondozását; melyekről szokott lelkiismeretes pontosságával a következő összeírást készíté, a fönti czím alatt.

Egy fejér ládában.

1. Öt darabból álló, ágy körül való superlátok, és az feli, tetszín atlacra igen arany és ezüstösön, képekkel (?) varrva és zöld tafotával béllett; körültek aranyrojtocskák.

2. Más, hat darabból álló, ágy körül való superlátok; fejír, aranyas materia; zöld, síma atlaczczal béllettek, kerületek keskeny aranyrojt.

3. Egy darab fejír aranyas materia, azon superláthoz való toldalék.

4. Egy tetszín tabit-dolmány, scofiumgombok rajta, az alján zöld kapiczor. (Sic.)

5. Egy veres, nyomtatott angliai dolmány, gombok és gombházak nélkül.

6. Két nadrág, tetszín és rózsaszín; egyikén aranyas gombocskák, másíkan aranyas kapcsok.

7. Egy hajszín bársony-, nyusztal béllett mente, egy-egy rubintos aranygombok rajta, kinek egyikéből kiesett.

8. Két vont arany-szoknya, széles, egyveleges kötéssel, arany- és ezüsből; egyik sárga és fejír virágú, másik fejír, tetszín tarka, melynek válla is olyforma materia.

9. Keskenyebb, oly kötéssel.

10. Egy kék atlatz-selyem, arany- és ezüsttel gazdagon varrott párnahaj, mindkét oldala körülvarrva.

11. Öt karmazsinszín atlatz-vánkoshajak, az féloldalai egyforma virággal, selyem-, arany- és ezüsttel varrva; kettei nagyobb, az hárma kisebbek.

12. Ismét egy fél karmazsinszín varrott atlatz, párnahajnak való.

13. Három vég Slesia-gyolcs. — Ezt felvitték Posonba.

14. Két fejr szőrboncsok, ezüst aranyas gomb az végein.

M á s l á d á b a s u b L r a A.

Bársonymenték, öszveség 15, úgymint:

1. Egy zöld sima bársony-, hosszú újjú buér-mente, scofiumval varrott gomb és gombszárral, gallér nélkül.

2. Egy tetszín sima bársonymente, gomb, gombszár, zsinór és más készség és két újj nélkül; az galléra karmazsín-atlatz.

3. Más oly hosszú újjú mente; gallér, csipke, zsinór és minden készség nélkül.

4. Még harmadik oly forma színű, sima, bársonymente, rövid újjú; gallér, gombszár, csipke, zsinór és egyéb készség nélkül.

5. Egy narancsszín sima bársony kis mente, egyvelges kötéssel, gombok nélkül.

6. Egy karmazsinszín, sima bársony, hosszú újjú buér-mente: gallér, gombszár, csipke és más készség nélkül.

7. Egy hajszín sima bársony, hosszú újjú buér-mente; galléros, gombszár, csipke és zsinór nélkül, kék bagaziával béltett.

8. Egy feir, sima bársony, hosszú újjú buér-mente, gallér, gombszár, zsinór és más készség nélkül.

9. Más feir bársonymente, kurta, vágott újjú, gomb nélkül, fekete bagaziával béltett, sima bársony.

10. Még harmadik feir sima bársony kisebb mente, gombszár, csipke, zsinór és más készség nélkül.

11. Egy sima, feir forma, sötét büdösküszín, sima bársony buér-mente, feir atlatz galléra; két újj, zsinór és gombok nélkül, béleletlen.

12. Egy tengerszín, metszett bársony, kurta újjú, galléros mente, gomb nélkül; kék bagaziával béltett.

13. Egy megyszín metszett bársony mente; gomb, csipke, préms és más készség nélkül.

14. Egy violaszín, virágos bársony kis mente, gombszár, zsinór és más készség nélkül; atlatz-galléra sima.

15. Egy sárga, bojtos bársonymente, vagyis csak béllése.

D o l m á n y o k n e v e i.

16. Egy tetszín, metszett bársonydolmány, gombok nélkül; az alján sincsen senimi.

17. Egy karmazsinszín sima bársonydolmány, gombok nélkül; az alján feir terczanal-béllés.

18. Egy feir, sima bársonydolmány, gombok nélkül; az alja is feir bársonnyal béllött.

19. Egy zöld granát-, scofumval varrott mente, gombok nélkül, bélletlen.

20. Hat feir török kaftány, hármának újja ninesen, és az egyik bélletlen is.

21. Egy asztalra való, scofumos, hosszú, viseltes szőnyeg, kék és sárga selyem materiával béllött.

22. Egy asztalra való, scófumvirágokkal varrott veresbársony szőnyeg, veres bagaziával béllött.

23. Hat darabból álló, ágyhoz való, karmazsinszínü, selyemmel, scofummal varrott supellátok, kék tafotával béllettek; ugyan olyan hozzá való és fölibe való keskeny rojtos, varrott materiácskák hat, az is karmazsinszín atlacz.

24. Egy veres bársony scofumval varrott tarsoly.

25. Két szély hosszú veresbársony, kék bagaziával béllött.

26. Egy tetszín sima bársony szoknya, prém és minden készség nélkül.

27. Egy sima veres bársony szoknya, prém és minden készség nélkül.

28. Egy megyszín, virágos bársony kis suba, 6 sor prém rajta.

29. Egy veres terczanal nyári paplan, körületi veres atlacz. — Ez sub Lra G. van írva.

30. Egy feir sima bársonysüveg.

Más, feir lapos láda, sub Lra Bc.

1. Egy veres bársony jancsik, mely áll három darabból; ezüst aranyos csillagok rajta sűrőn.

2. Ismét más, szederjes bársony jancsik, három darabból álló, scofumval varrott.

3. Merén scofumval varrott, vagyis tüdzött, portai czafrag négy; egyike veres bársonnyal prémezett körül és ketteje csak sárga scofumos; az ketteje kétféle scofummal.

4. Veres bársonyon tiszta arany-scofummal gazdagon tüdzött czafrag egy, portai.

5. Item, veresbársonyon kétféle scofummal tüdzött czafrag három, portai ez is.

6. Tengerszín bársony, kétféle scofummal varrott portai czafrag, egy.

7. Veres bársonyon és feir ezüstös materián kétféle scofummal varrott portai czafrag, egy.

8. Veres bársonyos, ezüstös, aranynyal szütt portai czafrag, kettő.

9. Ezüsttel, aranynyal és selyemmel portai czafrag is kettő.

10. Megyszín bársonyos, ezüst, aranynyal szütt portai czafrag is egy.

Mind öszveség az czafrag tizenöt
Két ócska czafrag ; — ez az sub Lra G. alatt van.

M á s l á d a, s u b L r a E.

Egy ezüstbe foglalt kristálypohár. (Azt az Úrhoz [b. Klobusiczky Ferenczhez] vitték).

Díb-dáb nyuszt, nyest, nyusztláb és hiúz viselt darabok. (*Igy van ott felírva.*) De egy van egész mente alatt való bállás, egy. Ismét más, de igen rongyos és nyesttel elegyes.

Három nagy darab nyuszt, lábval egyvelges ; palást vagy mi alatt volt.

Huszonöt dirib-darab, ki nagyobb, ki kisebb nyuszt, nyusztláb jó részei.

Öt egész mente alá való nyusztláb-bállás, újj nélkül, csak egyiknek van egészen újja.

Öt darabból álló hiúz-hát és mál.

Mindenestül fogva nyuszt és lába és hiúz-darab negyven, de több is lesz, mert igen elette az moly és hull egymástul.

Ezek is itt vannak beírva, de nincsenek benne, hanem másutt, úgymint ezek :

Egy tükör.

Más, kisebb tükör.

Egy kristály kis láda. (Nincs.)

Egy kis ládába szép metszett üveg. (Ez nincs itt.)

Hintóba való kristál-üveg kettő, fatokba.

Egy kép ; ezt Aspermont Uram elvitte, az Zrínyi Ilona képe vót.

Egy kis ostábla, elefántcsontból.

Egy ereklye, kerekded.

Három szerezsendió-pohárnak az feli, ezüstössek.

Két tengeri csiga.

Egy belínyláb-puskapalaczk.

Ezek már nincsenek az E. alatt írva, de egy részivel együvé vannak más ládába rakva, egy része pedig kinn vagyon az E. alatt valókkal.

Két, kétfelé nyíló tükör, egyike gyöngyházzal rakott.

Egy tükör, kiből Boldog-Asszony az kis Jesussal írva.

Egy ezüstös és rezes, veres halháj képráma.

Egy tükör.

Egy Boldog-Asszony képi az kis Jesussal ; ezüstös az rájája.

Két fekete rájájú kép, apácza-munka, öveggel borítottak, Sz.-Borbála mindenik.

Két gyöngyház forma tengeri csiga, feirek.

Egy scofiumval varrott, csecses bagaria-palaczk.

Egy scofiumval varrott kis tök. *Ezt az úrfinak Géczi István hozta Törökországból.*¹⁾

Más oly forma fekete palaezka, veres aranyas zsinórka rajta.

Egy feir kükannácska, önfedelű.

Három tok kés, ketteje egész, az harmadikba csak hat kés, villa semmi nincs. — Egyikét egészen az Úr Klo. (Klobusiczky) Uram vette el.

Egy megromlott gyanta-ládácska, fedél nélkül, tokba.

Egy elromlott gyanta-kereszt, tokba.

Egy szalmával czifrázott kalamáris.

Egy bádóg gyöngyrostáló, mely nyolcz darabból áll.

Egy kis ezüstös feir csont varró-ládácska.

Más, parányi, zöld bársonyos ládácska.

Egy feir tokba, czifrázott strucztójás egy, megromlott.

Két horvát imádságos könyv.

Egy magyar Kempis.

Két német könyv.

Egy Szent-Jób élete.

Szent-Ignác és Serafin Szent-Ferencz élete.

Egy kis magyar imádságos könyv.

Öt könyv, kube formák (*minták*) vadnak.

Egy tiszta papirosos könyv.

Egy csipke-vánkos, kötésestől.

Egy pár bársony-pantofli.

Egy ezüstre varrott, kontyra való süveg, tar bársony.

Holmi díbdáb csontkeresztcskék, öt tokba.

Item, holmi díbdáb scatulyák és fedelek.

Egy csomóban kötve fekete, elkezdett csipke, kötés- és gombostükkal.

Ismét egy kis tarka-festékes ládában vannak holmi ily díb-dábok, úgymint:

Egy zöld bársonnyal borított, kétfelé nyíló scatula-fedél, melyben három varrott scatula, egyikbe öt kis öveg valami orvossággal; az másikba öt feir övegtálacska; az harmadikban is egy kis iver.

Két strucztójás.

Két halháj-scatula, kerekded fedelű.

Egy iver, holmi emberkéssel teli.

Egy jausz-köröm.

Két fekete-tarkás kü-sótartó, fedelestül.

Két veres földkorsó.

Egy feir övegkorsó, festett virágokkal, festékkal.

Egy szentelt-víznek való, apácza-munka kép az közepén.

¹⁾ Garamszeghi *Géczy István*, Thököly udv. kapitánya, ki 1682. küldetett volt követségbe Konstantinápolyba.

Egy apácza-munka scatulya és egy ludtojás haja.
 Egy drótból csinált kosárka.
 Két kis, elefántsontból való gyertyatartó, tokba.
 Egy vadkan-fog, ezüstbe foglalt.
 Egy német könyv.
 Egy darab keskeny szőr-prődli. (Sic.)

Más feír, lapos ormós láda, sub Lra G. e.

Egy oltárforma óra.
 Egy két fa közzé foglalt üveg.
 Egy mesterséges varrott kép, tükör volt valaha.
 Három scofiumval varrott veres bársony török süveg.
 Négy méreg ellen való tál.
 Egy asztalra való aranyas atlatz; másutt fel van írva, mert ez papl
 Három viselt veres bársony, asztalra való; keskeny rojt körül
 Két hitván czafrag.
 Egy rossz fekete bársony asztalra való.

Ide fűzött külön czédulán:

Anno 1691. die 1. 7-bris hoztak Munkácsrúl cseréppel együtt 1
 veresbársony-, scofiumval varrott kis lemezt; egy fekete rámájú tükör
 két rákláb-pohárt ezüstben foglalva.

Sub Lra H. a.

Egy veres bársony-lemez, scofiumval gazdagon varrva, körül aranyrc
 Más, scofiumos veres bársony-lemezek, nro 4.
 Még kissebb és alábbvaló veres bársony-lemezek, nro 6.
 Violaszín bársony scofiumos lemezek, nro 4.
 Mindössze lemezek 16; de az Úr Klobusiczky Uram magának ve
 egyet, veresset, orosz püspöknek violaszínűt egyet.
 Hét lóborító tarka posztó nyeregkápa. Az Úr Klobusiczky ura
 vett benne magának egyet.
 Ismét más ládába vannak holmi viselt portékák fekete bársonyb
 az kik voltak sub Lra G. G., de abba feírruhát raktam én, ezek más
 vannak:
 Egy metszett bársony viselt fekete palást; semmi nincs rajta.
 Egy rongyos, fekete virágos atlatz-palást; semmi rajta.
 Egy fekete bojtos bársony palástbélés.
 Egy nyári, gyenge, fekete materia palást, az elein bojtos bárson
 és fekete csipke volt rajta valaha.
 Egy violaszínű bársony-suba, nem egész és semmi rajta.
 Két viselt, fekete virágos bársonymente, az egyikén fekete csipk
 az másikon semmi.
 Egy dolmánybélés, téglaszín bojtos bársony; még egy olya
 színű darab.

Két darab baraczkvirágszín bojtos bársony.

Egy fekete rása váll.

Más egy kis viseltes feír vállacska.

Egy palástra való fekete bojtos bársony; eleire, gallérára és keskenyen az aljára tíz darab sima, fekete viseltes bársony sing.

Nyergek száma.

Egy scofum arannyal varrott királysín bársony paizs, rubint, türkés, smaragd és jaspissal rakott; melyben tizenkilencz türkés nem találatott és négy jaspis-hold híjja, kinek csak az helye.

Hét köves nyereg:

1. Első veres bársony, viseltes, scofumval varrott; az kápái ezüsttel prémzett, hat türkés benne, három kiesett. Az közepin ülése zöld bársony. Szerszám nélkül.

2. Második is veres bársony, scofumval varrott; az kápái egészen ezüsttel borított és türkéssel rakott; híjja nincs. Szerszám nélkül.

3. Harmadik kisedel, veres bársony, scofum-arannyal varrott, apró türkés, rubint és jaspissal rakott; kinek két kövecske híjja. Rézkengyel rajta, türkéssel rakott. Az szerszámán vas-csattok.

4. Negyedik, scofumval varrott veresbársony török nyereg, apró türkés és jaspissal rakott; tíz kü híjja. Rajta ezüstkengyel kettő, jaspis és türkéssel rakott, három kü híjja; ezüst-csat és szíjvégekkel és két háromszegletű karikákkal. Az többi vas-csat és karikák rajta.

5. Ötödik, scofumval varrott, égszín bársony nyereg, türkés és jaspissal rakott; tizenkét kü híjja. Két ezüstkengyel rajta, jaspis és rubinttal rakott; egyikének az közepin levő jaspis boglár híjja, és két apró kü s egy szívforma boglár; ezüstesat és szíjvég rajta kettő, az többi vas, kettei ezüsttel borított.

6. Hatodik, ugyanolyan veres bársony-nyereg, scofumval varrott, öreg türkésekkal rakott. Minden szerszám nélkül.

7. Hetedik, veresbársony, scofumval varrott nyereg, öreg türkés, jaspis és apró rubintokkal rakott; tizenkét kü híjja. Két ezüstkengyel rajta vascsatton, más szerszám nélkül.

Két pár ezüst-kengyel.

Tizenhat varrott bársony-nyergek, háma ezüsttel prémezett kápájú; egyik nyereg zöld, másik violaszín, egyik megyszín, az többi veres; egyiken két ezüstkengyel és egy háromszegű karika. Öte minden szerszám nélkül, az hatán vaskengyelek, de aranyas.

Ismét egy kék posztó varrott nyereg, vaskengyellel.

Tizenhét ezüstös kápájú bársony-nyergek, kettő égszín, egy zöld, az többi veres; 14 szerszám nélkül, hanem egyiken van négy ezüstesat; ketteje vaskengyeles, egyikén ezüstkengyel ezüst két szíjvég és csattal, — ezt az Ur magának vette, Klobusiczky Uram; kinek kengyelébe van ezüst gíra

hat, nehezek 36, teszen tallért 57 és fél; az nyergen circiter — úgy, mint mint az ötves vizsgálta, — gíra 2. ¹⁾

Egy paraszt, veres bársonynyereg, szerszám nélkül. — Adták az orosz püspöknek Munkácsra.

Más egy paraszt, szederjes posztónyereg, szerszám nélkül. Keves ezüst az kápáján.

Három apró nyereg, veres, zöld és szürke, kevés ezüsttel; egyikén két ezüst-szíjvég és egy csat.

Mind öszveség az nyergek mro 46.

Az paraszt veresbársony-nyerget egy bársonylemezzel az munkácsi orosz püspöknek adatta az Úr.

Vagyon egy kis, kétfelé nyíló *credencia-láddácska*, melyben ezek vadnak, úgymint sub Lra D. D.

1. Egy levesnek való aranyas csésze, négy körtvély forma.
2. Egy aranyas gyertyatartó, hamvvevőstül.
3. Egy kis aranyas tőcsérke.
4. Két ezüst-scatulka, egyik egészen aranyas, másiknak csak a fedele.
5. Egy vajnak való parányi csészecske, kinek 3 lába van.
6. Egy szapanak, gömbölyű aranyas scatulka.
7. Egy kis aranyas medenczecske, parányi.
8. Egy kelyhforma lábas csészecske.
9. Egy aranyas ezüst palaczkocska.
10. Egy aranyas sőtartócska.
11. Egy ezüstös aranyas eczet, (eczettartó.)
12. Egy ezüstös aranyas kés villástúl és kanál.
13. Négy pennacsuáló, ezüstnyél, ketteibe kés is van.
14. Egy ezüst-aranyas olló.
15. Egy ezüst-aranyas nyelvvarró.
16. Egy ezüst lineázó.
17. Egy aranyas rézkalapács.
18. Egy hajtű-forma, aranyas, ezüst.
19. Egy ezüst recze-tű.
20. Egy aranyas recze-pácza villástúl.
21. Egy aranyas rézpecsétnyomó.
22. Egy aranyas, pecsét alá való; lapos, nyolczszegű, ezüst-e, vagy réz?
23. Egy ezüst aranyas jedzőkönyv.
24. Egy ezüstös kalamáris porzóstúl; túlfa csak a feli ezüst.
25. Egy veres tafota ezüstös erszényke.

¹⁾ Jellemző a kis urát oly odaadóan szerető hű szolga féltékeny gondossága, melylyel a használatra kivett nyereg ezüstjének mennyiségét s értékét így részletesen följegyezi.

26. Két üveg, varróhoz való, szint nézni.
Egy hitván legyező.

Ismét egy zöld ládába vadnak sub Lra. E. E.

1. Kilencz pár zöld selyem és scofum-aranybúl vert gombszár gom-bostúl, nro 9.

2. Egy aranyas ezüst hármash pohár-láb, és más egy darab, egy kis emberke az végén.

3. Tizenegy pár tetszín selyem, arany- és ezüstscofumbúl vert gombszáraz és gombok.

4. Kilencz pár karmazsín, selyem, arany- és ezüstscofumbúl vert gombszáraz, gombostúl.

5. Nyolcz pár feir selem és scofum-aranybúl vert gombszáraz; az gombjain gyöngyök és egy-egy rubint; feles híjja is az gyöngyöknek. Van rajta 568 szem.

6. Tizenegy pár aranyscofumbúl vert gombszáraz, az gombjai merén (merőn) gyönggyel rakott és az közepin mindeniknek egy-egy öreg szem, gyöngy, de egyikbúl kiesett és apró gyöngy is feles híjja az gombszáraz végirúl és gombok tövérúl.

7. Tizenkét pár ezüstfonalbúl rostéloson csinált gombszáraz, az gombjai fejeér scofum.

8. Kilencz pár narancsszín selyem, arany- és ezüstscofumbúl vert gombszáraz gombostúl.

9. Kilencz pár karmazsínszín selyem és feir scofumbúl vert gom-b-száraz, gombostúl.

10. Tíz pár égszín selyem, arany- és ezüst-scofumbúl vert gom-b-száraz, gombostúl; imitt-amott megromlott gombjai.

11. Kilencz pár karmazsínszín selyem, arany- és eziüst-scofumbúl vert gombszáraz, gombostúl.

12. Kilencz pár feir színű, barackkvirágszín selyem és aranyscofum-búl vert gombszáraz; az gombjain imitt-amott apró gyöngyök, de feles híjja.

13. Két pár barackkvirágszín selem és arany-ezüstscofumból vert gombszáraz gomb nélkül.

14. Egy pár tengerszín selyem arany- és ezüstscofumbúl vert gom-b-szár, gombostúl.

15. Egy réz kis kép, egy felül csesztuchai (czenstohowi) Boldog-asszony, más felöl valami királyi vendégség írva.

Fejírruhák, sub Lra —

1. Egy hosszú asztal-abrosz, vastag.

2. Sokféle selyem arannyal varrott alsó asztal-abrosz kettő, hosszú.

3. Még kisebb alsó-abrosz, ugyan úgy varrva, kettő.

4. Csak sokféle selymes, egy.

5. Reczés alsó abroszok, négy. Annak egyike fekete selymes is.

6. Asztalkörület, sokféle selyem, scofiumval varrva, egy.
7. Sokféle selyem, arannyal, kettő.
8. Kék selyem arannyal, egy.
9. Csak selymes kettő; egyike nem egész, harmadik is csak egy darab.
10. Czérnával varrott körület kettő; egyike csak darab.
11. Asztalabrosznak valóbúl való paraszt-körület, három; egyike nem egész, az egyik vastag is.
12. Sok selyem-, arany- és ezüsttel körülvarrott törülköző, egy.
13. Sokféle selyem-, arany- és ezüsttel az két végi varrott törülköző, egy.
14. Kék selyem-, arany- és ezüsttel az két végi varrott törülköző, egy.
15. Csak selymes törülköző, az két végi varrva; vastag gyoles, három.
16. Az két végi veressel szütt törülköző, gyoles, kettő.
17. Ágysuppellát vagyis cortina volt valaha, feír recze-czérnábúl kettő, harmadikbúl is két szél; olyan volt az is valaha, mint az az kettő.
18. Sokféle selyem, scofiumval köröskörül varrott ágyra való lepedő, egy.
19. Sokféle selyem, scofiumval az egy végi varrott, ágyra lepedő, egy.
20. Egy új lepedő, az két végin igen szép feíres selemmel.
21. Két viselt lepedő, egyiknek az egy végi sokféle selymes.
22. Az másiknak is fekete selymes csak az egy végi.
23. Négy ezüstös új derekalj-haj.
24. Fej-el-haj (fejalj-haj) is olyan, három.
25. Négy darab hím, sokféle selyem, arannyal varrott, lepedő-vagyis abroszrúl metszették le; hosszú, mint az lepedőre való.
26. Lepedő végire való új reczék, sárga selymmel varrva, hat darab; még egyik nem kész.
27. Viseltes lepedőn volt reczék, véknyak, öt; négye csak fejír, egyik sárgás.
28. Lepedőre való, közönséges vastag reczék, négy; ketteje széles, ketteje keskeny.
29. Párnahajba való közönséges vastag reczék, tizenhét.
30. Alsó asztalabroszba való apró reczék, tizenöt.
31. Más egy, előkötő-forma feír reczék.
32. Egy hosszú sláron (fátyol?) varrott feír varrás, czérnával.
33. Lepedő végire való, czérnával varrott, írás után, kettő.
34. Párnahajba való, és olyan kettő.
35. Párnahajba való, három darabbúl álló, egybevarrva, kék selyemvel egyvelges, feíres varrás.
36. Párnahaj végire való széles, szép fejíres varrás; egy darab.
37. Párnahaj végire való, fekete selymes, fejíres; egy darab.
38. Kendő vagyis párnahaj végire való, sokféle selyem-, arany- és ezüsttel varrott, feíres; egy darab.

39. Párnahaj végibe való, sokszínű selyem- és scofiumos hím, egy darab; még nem is kész.

40. Más, sokszínű selymes párnahaj végibe való, két darab; még nem is kész.

41. Egy fél-viselt párnahaj volt, selyem- és scofiumval varrva.

42. Négy párnahaj, egyik scofium és selymes, másik selyem és arannyal, harmadiknak féloldala merén varrva selyemmel, negyedik csak körülvarrva selyemmel és kisebb az többinél.

43. Párnahajnak valók, sokszínű selyemmel köröskörül varrva, öt darab; oly formák, mint az keszkenők. Egészen varrottak is négy darab.

44. Kék selyemvirágokkal körülvarrott párnahajnak valók, három darab.

45. Még ugyan olyan formán, hajsztin selyemvel varrott párnahajnak való, négy darab.

46. Fejir selyemmel csipkeformán körülvarrott is egy darab.

47. Nem kész, párnahaj végibe való varrás, selymessek, három.

48. Fejírrel is, nem kész, oly, kettő.

49. Egy darab gyoleson két virág elkezdve.

50. Két habtuk veres tafota és varrásos, ruhából.

Egy darab veres hím.

Egy darab szőr pridli.

Nyolcz új asztalkeszkenő.

Öt példa, hímhez valók.

Két darabka sárgás recze, három darab gyoleshoz varrva.

Velencei kárpitok, (gobelinok) nro 34. — Ebben tíz Zétényben (b. Klobusiczky Ferencz birtoka és kastélya) van.

Még kicsiny olyanforma kettő.

Dévány-szőnyeg, igen nagy, egy.

Még kisebbek annál nro 13.

Még annál is kisebb nro 3.

Apró szőnyegek nro 10. — Ennek hármaz az Úrnál van.

Bürcárpit (hollandi, vagy velencei) 15.

Vadászkárpit 6.

Sárga-veres-zöld kamuka-kárpit kétféle, nro 9.

Item, aranyas rojtos materia olyforma kárpit, nro 1.

Kiseb, veres-zöld-kék, hitván, 4.

Kék tafota varrott supellát 3.

Hajsztin és sárga habos, darab 2.

Veres-zöld virágos, arannyal bársonykárpit 7.

Varrott tafota megyszín supellát, egy.

Egy öreg tarka sátor, oldala kettő.

Egy öreg, csak feir sátor.

Más, kicsiny, sárgás, az teteji szőr.

K ü l ö n c z é d u l á n :

1688. die 16. Augusti. Vettünk ki Praefectus Uram számára az Úrfi ö Nga nyergei között egyet, kinek az két kápája egészen be volt borítva aranyas ezüsttel kívül felől, belől veresbársonnyal borítva és 47 aranyas ezüstszeeggel megverve ; párnája is veresbársonyból, és scofium-arany-ezüstből varrva rajta négy virág, jó gazdagon ; kis oldalbűr is rajta bársonyból, úgy megvarrva ; öreg oldalbűr is rajta, csak bűr.

Ismét más nyeregről egypár ezüstkengyelt és két ezüstcsattot és két szíjvéget, melyben vagy 3 font és 3 ló, teszen 6 girát és 8 lóttot. Az kengyel belől szép virágokkal kirajzolva van.

Item, egy lemezből álló czafragot, kinek az hátulsó része szép veresbársonyból, és arany-scofium-virág rajta 3, és körül is varrva keskenyen scofium-virággal ; körül selemrojtos, sárga és fejr, aranyfonallal egyveleg.

Ismét egy kápát veres posztóból, sok másféle posztóból való czifra virágokkal és selyemsodrásokkal sűrűn megvarrva czifrán. Az nyergen van 3 gira ezüst, az mint az ötvös mondotta.

Item, másodszor is adtak ki egy pár kengyelt, kiben volt ezüst hat gira és 36 nehezék, teszen tallért 57 és fél. Nyerget hozzá Munkácsról hozott Badínyi Uram ; csak bársonyos.

Vitetett az Úr egy pinczetokot, teli juleppel.

Klobusiczky Uramnak adtunk ki az tárházból zétényi palotára öreg, szütt kárpitot 10.

Apró szőnyeget adtam az Úrnak, 3 ; kinek ketteje fejr.

Vitt el az Úr maga egy pár varrott keztyűt.

Vitetett el óntálat, ki valaha magác volt tizet, tányért hatot.

Egy szál halhéjat is vitetett el.

Badínyi Uram vitt az Úr számára két vagy három ízbe is hiúzbél-léseket. Item, vitt el egy veresbársonyos nyerget és egy varrott, violaszín lemezt az munkácsi püspöknek.

Anno 1692. die 14. Januarij adtunk az Úrnak egy tok zománczos nyelű kést, kibe volt hét pár.

Egy ezüstben foglalt kristálypohárt is vitt Badínyi Uram az Úrhoz és más pohárokat is.

Az tárházba tányér van	34.
Az kit kiadtam	25.
Tálat adtam ki	25.
Tál az tárházba	9.

1690. 2. X-bris.

Tál	25.
Tányér, ón	58.
Rosz tál	9.

Öreg kondér	2.
Még kisebb	1.

Eddig terjednek íme a hű és gondos régi komornyik, ekkor pataki várnagy Kőrössy György följegyzései; melyek kis 8-ad rétbbe összevarrott füzetkébe s ehhez csatolt néhány dirib-darab czédulkákra írvák. A megelőző lajstrommal összehasonlítva ezeket, föltűnik, hogy számos ugyanazonos tárgy fordul elő a két összeírásban; vagyis, az 1688. elején Munkácson hátramaradt ingó értékek jó részben átvitettek Sáros-Patak várába s itt Kőrössy gondviselése alatt őriztettek tovább, a Rákóczi-árvák felnövekedtéig. Azonban az is kitűnik Kőrössy lajstromából, hogy nem *minden*, Munkácson hagyott műdarab vitetett volt át későbbben Patakra; pl. az *Attila aczélpaisát és buzogányát* e pataki összeírásban már hiába keressük: pedig Kőrössy, a ki nagy gondossággal minden tárgyat sokkal bővebben ír le (*s ez képezi éppen jegyzetei főérdekét*) mint a munkácsi lajstrom, bizonyára el nem mulasztotta volna azt különösen kiemelni, ha Patakra, keze alá kerül. Igen valószínű tehát azon sejtelmünk, hogy ezen nagy nevezetességű régiséget Kollonics cardinál, mint kiváló raritást, fölvitette Bécsbe, s az ő révén kallódott el, annyi más Rákóczi-műkincscsel egyetemben.

THALY KÁLMÁN.

VEGYES KÖZLÉSEK.

ADALÉK SZÉCHY MÁRIÁNAK ÉLETRAJZÁHOZ.

Két oklevelet gondoltam közzé tenni, mely úgy az azt kiállítók, mind az adományozott személyiségeinek tekintetéből érdekeseknek látszanak. Mindkettőnek eredetije családomban levéltárában őriztetik.

I.

Comes Ladislaus Wesselény de Hada! sacrae Caesareae mattis presidii arcis Szendroviensis supremus capitaneus et dnus haereditarius. Adom tudtára mindeneknek, az kiknek illik ez levelemnek rendiben. Felvévén haeresimnek, posteritasimnak, successorimnak, és egyebeknek is minden terheket, kiket ez alól megirt dolog most, vagy jövődőben illetne, avagy illethetne akar mi módon. Hogy én tekintetbe vévén nemzetes Vadászi Pál uram ő kglme jámbor és hűséges szolgálatját, és ő kglmére bizatott bizonyos dolgaiban maga viseletét és serénségét, kire ennekutána is nem kisebb hűséggel és serénséggel ajánlja ő kglme kész voltát; szokott uri jó Akaratomat is akarván ő kglméhez mutatnom, Nemes Borsod vármegyébe ezen Szendrő nevű várossomban (kit egyébiránt is jure haereditaro birok) azon házat, melyet Kontra Mátyástul bizonyos adósságban, úgy mint két száz harmincz magyar forintokban nemzetes Dobós Márton uram exequaltatott volt, mely ház vagon az Alsó Vár előtt, az Csehi utca felé nyíló Gersse kapu előtt, kinek ugyan szomszédgya északról Farda Borbély György háza, délről peniglen az . . . utcára menő Sikátor utcácska, Adtam, donaltam és conferaltam penig az Csehi utcába lévő veteményes kerttel, és minden pertinentiával együtt ő kk, Vadászi Pál uramnak, feleségének, és utriusque sexus maradékinak jure perpetuo ac irrevocabilli. Nem tartván ennekutána sem magam, sem successorim eziránt semmi jusst és juris proprietast. Sőt minden törvényes háborgatók ellen tartozom, és maradékim is tartozzanak megirt nemzetes Vadászi Pál uramot, feleségét, és utriusque sexus maradékit in pacifico dominio et usu domus ejusdem et horti allodialis megoltalmazni. Melyről adtam ez uri pecsétes donationalissomat kezem írássával megerősítvén. Datum Szendroviae die 15. Martii 1667. Comes Ladislaus Wesselény m. p.

(Eredeti, a Wesselényi pecsét ostyával rányomva. Ennek körírata: Illmus. Comes. Lad. Wesselényi D. H. P. I. M. S. C. Reg.

M. P. Se. C., — vagyis: Illustrissimus Comes Ladislaus Wesselényi de Hadad. Perpetuus in Murány Sacrae Caesaræ Majestatis Praesidii Szendrőv. Capitaneus.

II.

Mi Gróf Rimaszéchy Széchy Anna Maria, Boldogh emlékeztető Gróf Hadadi Vesselény Ferencz uram Magyarország palatinussa meghagyott özvegye, recognoscályuk per praesentes, és adjuk tudtára mindeneknek a kiknek illik. Hogy mi megtekintve nemzetes Vadászi Pál uram ő kglmed mind mellettünk bizonyos dolgainkban s mind peniglen jószáginkban egy néhány esztendőktől fogva való, és következendő törvényes dolgainkban való serény és hűséges szolgálatját és dexteritását, kire nézve adtuk és inscribáltuk ő kglmének, feleségének nemzetes Mocsári Kata aszszonnak, és mind két ágon levő gyermekeinek és legatariusinak is, Nemes Borsod Vármegyében és Szendrei határban az Felső vár alatt levő Forrás mellett való Császár föld nevű földekben egy darabot, mely darab föld, az forrástól kezdetvén határoztatik az Uri István Uram kezénél levő földekig. Ugyan nemes Borsod Vármegyében az Csehii Praediumban levő malmon mindgyárt felül levő Szegh földet, és a Patiz széle mellett levő darab telek földet, a meddig ő Kglme megemlített Vadászi Pál uram eddig is birta és szántotta, ismét ugyan Borsod Vármegyében az külső Galon, azon az Aszalai Mátyás rétje mellett való darab rétet, az meddig az ideig birta ő kglme. Adtuk penig, és inscribáltuk ő kglmének Vadászi Pál uram feleségének utriusque sexus maradékinak és még legatariusinak is az száz tallérokban, úgy hogy dum et quando magunk, successorink és legatariusink, ő kknak letévén az száz tallérokat jó és elkeli pénzül simul et semel, tehát absque omni juris strepitu ő kglmek is az praespecificalt földet és rétet tartozzanak statim et de facto remittalni. Kinek nagyobb bizonyására adtuk ezen levelünket kezünk írásával és pecsétünkkel confirmálva. Datum in Arce Lypche die vigesima mensis Maii Anno millesimo sexcentesimo sexagesimo octavo. G. Anna Maria Széchi m. p. — (a pecsét leesett, csak a viasz helye látható.)

Ezen két okiratnál feltűnő, hogy gróf Wesselényi László még atyja életében, [miután Wesselényi Ferencz Nádor 1667. marc. 27. halt meg Besztercebányán, tehát tizenkét nappal előbb] adja ki adományát. — Érezni és látszott ebbeli jogának gyöngeségét, s azért mondja, hogy azon városát jure haereditario bírja. Ez alatt kizárólagos tulajdont azonban nem értett, különben Széchy Mária egy esztendővel később nem rendelkezhetett volna a II. számú oklevél szerint.

Feltűnő továbbá, hogy míg Wesselényi László a szendrői házat és kertet Vadászi Pálnak örökös joggal, ingyen adományozza, akkor Széchy Mária a II. sz. alatt, ezen hűség emberének az inscribált földet és rétet

csak 100 tallér lefizetése és ideiglenesen inscribálja, a mit ezen özvegynek tudvalevő eladósodott állapota fejthet meg.

Közli: KELLEMESI MELCZER ISTVÁN.

A FRANEKERI EGYETEMEN TANÚLT MAGYAROK.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

1652.

18. Maji.	Thomas Tisabetsky	Ungarus Trans. Stud.	
8. Julii.	Andreas Vilmanyi	»	»
25. Aug.	Stephanus Gidofalvi	»	»
»	Martinus Pastoris Nagy Almasi.	Ungarus Stud.	
27. »	Stephanus Nimethi.	Ungarus Med. Stud.	
29. »	Johannes Bereghi	Ungarus Theol. Stud.	
4. Oct.	Michael Miskolesinus	»	»
»	Johannes Jaz-Berenyi	»	»

1653.

29. Febr.	Paulus Molnár Szanthai	Ungarus Theol. Stud.	
»	Michael Hebrant Szanty	»	»
13. Martii.	Steph. P. Banyai	»	»
8. Junii.	Stephanus F. Nemethi	»	»
»	Stephanus Budaj	»	»
»	Thomas Szentgiorgi	»	»
8. Julii.	Casparus Miskoltszi	Phil.	»
13. »	Paulus Kalma Dioszegi	Theol.	»
»	Andreas Korotz Szepsi	»	»
»	Michael Batori	»	»
27. »	Paulus Kismovius (?)	»	»
»	Andreas Demetuinus	»	»
15. Sept.	Andreas Calovius	»	»
29. Oct.	Johannes Debreceni	»	»
»	Stephanus Szapy	»	»
19. Dec.	Sigismundus Azari	»	»

1654.

29. Martii.	Matthias Szanthaj	Ungarus Theol. Stud.	
31. »	Stephanus Wahacinus	»	»
1. Maji.	Samuel Gelei	»	»
»	Martinus Bekefri	Theol.	»
28. Junii.	Stephanus Tzingari	Phil. et Th. Stud.	
2. Aug.	Stephanus Thonar	Theol. Stud.	
»	Michael Diosecki	»	»
18. Sept.	Andreas Egrez Patacki	»	»

14. Oct.	Stephanus Betskehaszen	»	»	»
24. »	Stephanus Watzi	»	»	»
» »	Michael Szanthai	»	»	»
» »	Johannes Maadi	»	»	»
11. Dec.	Stephanus Bykosi	»	»	»

1655.

29. Jan.	Stephanus Telki-Banyai	Ungarus Theol. Stud.
21. Febr.	Michael Tottai	» » »
» »	Paulus Capucinus	» » »
8. Maji.	Stephanus Santhay	» » »
» »	Gregorius Naduddwary	» » »
7. Julii.	Paulus Fogaraszi	» » »
» »	Johannes Bekeszi	» » »
19. »	Urbanus Uyvari	» » »
30. »	Stephanus Karetzeni	» » »
6. Oct.	Georgius Mortonforvi ¹⁾	» » »

1656.

10. Junii.	Johannes Puspokius Nob.	Hungarus Jur. Stud.
26. Julii.	Stephanus Bereystzaszi	» Theol. Stud.
30. »	Nicolaus Dengelegi	» » »

1657.

22. Jan.	Johannes Debreczeni	Ungarus Theol. Stud.
» »	Paulus Georgei	» » »
23. »	Johannes Kasszoni	» » »
10. Febr.	Stephanus Harsanyi	» » »
16. »	Stephanus Travany	» » »
8. Julii.	Johannes Sepsi	» » »
22. »	Paulus Jasz-Berenyi, Francisci Racozi Georgii F.	Principis Transilv. praeceptor Theol. Stud.
29. »	Gregorius Hernanemethi	Ungarus Theol. Stud.
20. Aug.	Michael Dobrai	» » »
29. »	Martinus Szombati	» » »
» »	Andreas Liszkai	» » »

1658.

9. Jan.	Johannes Farkas Losonezi	Ungarus Theol. Stud.
16. Mart.	Stephanus Sellyei	» » »
19. »	Stephanus Carolyi	» » »
8. Apr.	Casparus Eniedi	» » »
» »	Franciscus Szaki	» » »

¹⁾ Mártonfalvi Apafi Mihály költségén tanult. (Bod, Athenás.
167. l.)

7. Junii.	Matthias Harsany	»	»	»
»	» Joannes Debreceny	»	»	»
13. »	Valentinus Carestuzy	»	»	»
10. Aug.	Petrus Tsedreghy	»	»	»
12. »	Nicolaus J. Tetsi	»	»	»
4. Oct.	Johannes Debreceny	»	»	»

1659.

28. Febr.	Franciscus Szendrey	Hungarus	Theol. Stud.	
21. Mart.	Joannes Enjedi	»	»	»
11. Apr.	Stephanus Tonay	»	»	»
26. »	Samuel Samaraeus	»	»	»
17. Junii.	Franciscus Arcosi	»	»	»
30. Julii.	Paulus Jenei	»	»	»
3. Sept.	Andreas Ternyei	»	»	»
18. Oct.	Johannes R. Szombathy	»	»	»

1660.

23. Febr.	Nicolaus Mathotzi	Ungarus	Theol. Stud.	
25. Julii.	Petrus Körmeney	»	»	»
»	» Andreas Baczony	»	»	»
»	» Johannes Lazat Kis-Vardai	»	»	»

1661.

12. Aug.	Stephanus Farnadi	Ungarus	Theol. Stud.	
----------	-------------------	---------	--------------	--

1662.

3. Martii.	Michael Rima-Szombati	¹⁾ Hungarus	Theol. Stud.	
29. Apr.	Andreas Gongösi	»	»	»
25. Julii.	Franciscus Simigius	»	»	»
17. Sept.	Michael Dobrai	»	»	»
16. Oct.	Michael Waradi	»	»	»
»	» Gregorius Tzagoltsi	»	Phil.	»

1663.

22. Oct.	Jacobus Cseh Csuzi	Hungarus	Theol. Stud.	
»	» Johannes Leuthi Papensis	»	»	»
31. »	Stephanus Setsi	»	»	»
»	» Stephanus Pataki	»	»	»
31. Oct.	Stephanus Teszeki	»	»	»
»	» Stephanus C. Dioszeghi	»	»	»
»	» Andreas Batesi	»	»	»
20. Nov.	Franciscus Szakius	»	»	»

¹⁾ 19. Sept. 1662. in Magistrum Artium promotus, privatim et gratis.

1664.

12. Jan. Valentinus Keopeczí Hungarus Theol. Stud.
 23. Maji. Stephanus Wespzpremi » » et Phil. Stud.
 » » Michael Szathmar-Némethi » » » » »
 » » Andreas Szathmari » » » » »
 » » Andreas Sellyei » » » » »
 » » Michael Sartöi » » » » »

1665.

9. Martii. Johannes Kopeczi Transylvanus Hungarus
 » » Johannes Dadai Hungarus Transylvanus
 7. Julii. Michael Scentgiordi Ungarus »
 2. Aug. Johannes Mizolaki Th. et Phil. Stud.
 » » Samuel P. Talainus » »
 » » Georgius Bulkanyi » »
 » » Stephanus Liskai » »

Promoti sunt Doctores in Theologia :

27. Julii. 1665. Jacobus Cseh Csuzius, gratis.
 Stephanus Dioseghi gratis.

1666.

29. Junii. Laurentius Laskoi. Hungarus Theol. Stud.

1667.

22. Mart. Martinus Szilágyi Hungarus Theol. Stud.
 » » Paulus Csekei » » »
 23. » Stephanus Teremi » » »
 » » Stephanus Bathori (vel Batsoni) Hungarus Theol. Stud.
 20. Apr. Gerhardus Kabai » » »

1668.

13. Jan. Matthias Varadinus Transylv. Hung. Theol. et Med. Stud. l. 1670
 8. Junii. Michael Sobesley Hungarus Theol. Stud.
 29. Sept. Thomas Jarmathy » » »

1669.

- 29. Mart. Georgius Szegethi Ungarus Theol. Stud.
 30. » Andreas S. Michalyi » » »
 8. Maji. Johannes Koepetsky » Med. Dr. recensitus.
 23. Junii. Paulus Szepsy » Theol. Stud.
 6. Sept. Joannes Manoki » » »
 » » Samuel Szoboszlay » » »
 16. Nov. Basilius Kölgyesi ¹⁾ » » »

¹⁾ Wespzpremi Cent. II. p. 2. »Nicolaus« 1667. (?)

1670.

12. Mart. Gregorius Korössi Ungarus Theol. Stud.
 » » Daniel Worsanyi » » »
 22. » Joannes Mezulaki » » »
 2. Apr. Petrus I. Gyeongyeosi » » »
 2. Maji. Paulus Viscki, Ungarus de Maramaros Theol. Stud.
 22. Julii. Stephanus Abadi Ungarus » »
 » » Josephus Szetson Paszekai » » »
 23. Sept. Stephanus Losonczy » » »
 9. Junii. Joannes Kopezzi Ungarus per Dom. Steindam promotus in
 Philosophia.
 10. Julii 1670. Matthias Waradi Ungarus promotus per Dom. Matthaeum
 in Medicina.

1672.

23. Dec. Paulus Tarczali Ungarus Theol. Stud.

1674.

30. Apr. Georgius Zombori. Med. Stud. Ungarus.
 9. Sept. Joannes Filkay, Debrezinus Hungarus Theol. Stud.
 12. Oct. Josephus Nayari, Waradino » » »

1676.

19. Junii. Stephanus Rimaszombati ¹⁾
 11. Julii. Joh. Ratz Beszermenyi Transylv. Ung.

1677.

2. Nov. Johannes Böshazi.

1678.

22. Apr. Gabriel Nanasi.
 — Julii. Paulus Securius. Theol. Stud.
 — Sept. Stephanus Maros-Vasarhelyi. Transylv. Hungarus Theol. Stud.

1679.

- Mense Dec. Stephanus Debrezini.
 » » Andreas Lossonczy.

1680.

- Mense Mart. Paulus Waradi.
 » » Paulus Czegledi.
 » Apr. Joh. Szathmari.
 » » Stephanus Motzsay.
 2. Oct. Johannes Selymes Kecskemeti.
 » » Demetrius Ujvarosi.
 » » Nicolaus Tunyogi.
 » » Stephanus Egeresi.
 » » Matthias Getzcelyi.

¹⁾ Innentől kezdve az akademia hallgatói magok irták nevöket az anyakönyvbe.

1681.

21. Nov. Gregorius Kenosei.

1. Dec. Johannes Pap Szathmari. Ungarus.

1682.

15. Apr. Georgius Polgari Etsedino Ungarus.

» » Michael Vaji, Ungarus.

20. Maji. Samuel Koleseri, Phil. Doct. L. A. Ungarus. *W 83*

19. Aug. Franciscus Banfi Vngarus Theol. Stud.

23. » Samuel P. Zowanyi » » »

18. Oct. Samuel Szathmar Nemethi, Vngarus, Theol. Stud.

» » Paulus Derecskei. » » »

» » Michael Baxai. » » »

1683.

15. Jun. Franciscus Zemlenyi Vngarus, Theol. Stud.

27. » Samuel Koleseri Philos. et. A. L. M. Theol. Cand. Ungarus.

23. Julii. Samuel L. Huszthi. Ungarus, Th. Stud.

28. Nov. Johannes P. Bihari.

1684.

26. Mart. Samuel Varadinus. Hungarus, Theol. Stud.

» » Johannes A. Szenci » » »

1685.

28. Mart. Michael P. Bogdani SS. Theol. et Philos. Stud.

» » Samuel Szikszai » » »

9. Aug. Stephanus Ujhelyi Theol. Stud.

» » Franciscus Jowai » » »

13. » Laurentius Fusi » » »

17. » Stephanus Enyedi Ungarus.

» » Nicolaus Tsaholezi

20. » Michael Musnai, Hung. Transylvano Siculus, Theol. et Phil. Stud.

» » Paulus Debrecinus. Theol. et Phil. Stud.

» » Paulus P. Szölösi » » »

» » Georgius B. Jenei » » »

24. Oct. Georgius Batai Transylvano-Hungarus. Theol. ¹⁾

1686.

9. Julii. Steph. M. Vecsei. Ungarus, Theol. Stud.

» » Steph. S. Pathai. » » »

Sine dato. Josephus Telffalusi Transsylvanus.

— — Michael T. Csepregi. Transylv. Ung.

¹⁾ N. B. Mense Octobr. 1685. recensitus est *Samuel Hoesti* Hung. Theol. cujus nomen in Albo non occurrit. Iterum recensitus anno 1686. Fortasse idem, qui inscriptus est sub nomine Samuel Huszti, 23. Julii 1683.

1687.

29. Jan. Andreas Diosi Rivulinus.

Sine dato. Johannes Makoi Ungarus.

— — Johannes Bekesi »

— — Samuel Bandi Transylv. Ung.

— — Stephanus K. Nadudvari Transylv. Ung.

— — Valentinus Leczfalvi Transylv. Ung.

1688.

Sept. Martinus Zadorfalvi Ungarus. Theol.

— Stephanus Pataki.

17. Oct. Johannes Kisvardai ¹⁾ Ungarus. Theol.

Dec. Caspar Enyedi Ungaro Transylvanus. Med. Stud.

1689.

Junio. Laurentius Viski Ung. Transylv. Theol.

— Stephanus P. Stropkai Ungarus. Theol.

— Gurgius Veczi. ²⁾ » »

Oct. Daniel Dioszeghi Ungarus.

— Ephraimus Csengeri.

— Stephanus M. Vásárhellyi.

1690.

Junio. Johannes Böleskei.

— Stephanus Torjai.

1691.

Febr. Stephanus V. Szombati Ungarus.

— Samuel P. Szalachi. »

Sine dato. Josephus Cseh Csuzi.

5. Sept. Samuel Dömsödi Ungarus.

» » Michael P. Tasnádi Ungarus.

7. » Johannes Racghevi »

Franciscus Kadas Pataki

1692.

— Michael Szatt: Nemethi.

— Stephanus Veszpremi.

— Stephanus Waczi. Hungarus.

Mense Julio. Martinus S. Ujvarosi.

» Aug. Stephanus Gyengi Warallyinus.

» » Nicolaus M. Uyvarosinus. Ungarus.

» » Stephanus Huszthi »

» » Andreas Nanasi »

¹⁾ Szilády Áron. (Prot. egyh. isk. figy. V. (1874) 43—45. l.) »Stephanus«-nak írja.

²⁾ Vecsei György.

Mense Aug. Stephanus Szecsi Ungarus

» » Samuel Bajesi »

» » Stephanus Kincses Kecskemethi.

» » Stephanus Polgari.

'12. Sept. Johannes Kecskemethi. Stud. litt.

Mense Nov. Michael à Bethlen. Transylvanus.

» » Johannes N. Borosnyaj. Transylvanus Siculus.

1693.

11. Sept. Petrus Gidofalvius. Transylv.

» » Michael Tatai. Ungarus.

13. » David M. Solthi. Theol.

» » Georgius Szilagyi. Theol. et Phil.

10. Oct. Samuel M. Rivulinus.

14. Dec. Benedictus K. Debreczeni. Ung. infer.

1694.

30. Julii. Stephanus Szentelki Hungarus.

4. Aug. Johannes S. Pathai »

» » Stephanus Felvinczi »

» » Georgius Briccius de Vizakna, Transylv. Ung.

5. » Martinus Hunyadi Transylv. Ung.

» » Johannes Szilagyi. Ungarus.

20. Sept. Martinus Szilágyi »

2. Oct. Andreas Gyöngyösy »

» » Benedictus Jenei »

» » Nicolaus Pati »

1695.

3. Sept. Georgius Szokolyai. Ungarus.

4. » Georgius Briccius de Vizakna. Trans. Ung.

30. » Johannes Csaholczi.

» » Martinus Vischi.

1696.

21. Aug. Paulus Teleki. L. B. de Szek. Transylv. Hung.

» » Balthasar Zalani Transylv. Ung.

25. » Franciscus Soos. » »

» » Georgius P. Zoranyj. Sylvano-Ung.

» » Petrus K. P. Csengeri de Warad. Transylv. Ung.

28. » Martinus Bagosti. Ungarus. Theol.

» » Johannes Tecsí de Maramoros Ungarus. Theol. Phil. et Ling.

» » Petrus Nadudvari » » » »

29. » Stephanus Debreczeni » » »

» » Gregorius B. Szönyi. Pannonio-Hung. » »

» » Johannes R. Pataki Ungarus. Theol. Phil. et SS. Ling.

29. Aug. Petrus K. Magyari Pannonio-Hung. Th. et Ling. S.
 » » Johannes F. Batorkeszi Hungarus » »
 » » Nicolaus Csaki de Deva, Transylv. Hung. Theol. et Phil.
 2. Sept. Stephanus N. Vari. S. Min. Cand. Hungarus.
 » » Johannes Ujvari S. S. Theol. Cand.
 5. Nov. Samuel Nadudvari. Ungarus.

1697.

- Aug. [Paulus Gyöngyösy Ungarus.
 5. » Stephanus K. Kecskemethi Ungarus.
 » » Johannes K. Thuzi.
 » » Samuel P. Dioszeghi de Eadem, Hungarus.
 Sine dato, Stephanus Helmecei Ungarus.
 Oct. Michael Dioszeghi.

1698.

23. Julii. Johannes Harsányi Ungarus.
 » » Andreas K. Gyalai Transylv. Ung.
 » » Martinus Bogdanyi Ungarus.
 10. Aug. Petrus S. Püspöki.
 » » Michael Wasarhelyi.
 » » Stephanus A. Szokolyai. Ung.
 — » Samuel Fagarasi Transylv. Ung.
 — » Andreas Zilahi Transylv. Hung.

1699.

15. Julii. Johannes F. Wessprémi Ungarus.
 2. Sept. Johannes Pelsöczy »
 7. » Sigismundus Palfi Transylv. Hungarus.
 17. » Thomas Krizbai. » »
 » » Paulus Szenczi Hungarus.
 » » Josephus Nanasi Ungarus.
 » » Andreas Hunyadi Transylv. Ungarus.

Közli: HELLEBRANT ÁRPÁD.

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Abaffy Miklós 10. 11. 43. 445.
609.

Absolon Dániel 134. 339. 340.
341. 342. 345. 346. 352. 480.
483. 485. 486. 489. 490. 491.
492. 496. 497. 498.

Ajnácskő 95.

Alaghy Menyhért 634.

Alia-ház Gy.-fehérváron 207.

Alsó János 122.

Alvinczi Péter 12. 18. 414.

Amade István 43.

Andód 42. 43.

Andrássy György 586.

Anonymus Belae regis not. 58. 59.

60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67.

68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75.

76. 77. 78. 93. 94. 251. 252.

253. 255. 256. 257. 261. 262.

264. 270. 272. 273. 275. 276.

454. 455.

Antalfy Lőrincz 424. 443.

Anyalúd 42. 43.

Apafy-ház Gy.-fehérváron 207.

Apafy Mihály 340. 343. 344. 345.

346. 350. 499. 500.

Apor István 207.

Apponyi Pál 19. 29.

Arad m. 302. 306.

Aspremont gróf 750. 780.

Attila paizsa 772.

Auersperg gróf 730. 731.

Austria 46. 493. 494. 495.

Badeni Lajos örgróf 330. 331. 332.

397. 398. 399. 400. 696. 713.

721. 722. 729. 732. 750. 756.

758.

Bahner svéd generalis 108.

Bakesi szeráj 112. 118.

Bakith Pál (?) 293.

Bakó Ferencz 32.

Bakos Gábor 20.

Bakos István 53.

Balassy Ferencz 231.

Balassa-Gyarmath 40. 42. 95.

Balassy Imre 338.

Balassa Péter 43.

Balogh Ádám 545. 548.

Balogh Ferencz 25. 26. 51. 431.

612.

Balogh István 540. 541.

Balogh László 298.

Baloghi Gáspár 354. 355. 357.

535.

Bánffy Dénes 339.

Bánffy György 207.

Barcsay Ákos 301. 309.

Barcsay Zsigmond 632.

Barkóczy Ferencz 127. 128.

Barkóczy huszár ezredes 755.

Barkóczy László 387.

Bars 673. 674.

Bars megye 29.

Bartal György 66. 67. 68. 69. 70.

71. 75. 76. 77. 78. 92. 94. 259.

260. 262. 263. 268. 273. 277.

465. 468. 469. 679. 689. 690.
692. 693. 694.
- Bártfa 128. 129. 220. 613.
636.
- Bartha János 123.
- Basire Izsák 204.
- Batthyány 40.
- Batthyány Ádám 378.
- Batthyány (?) Ferencz 222.
- Báthory Domokos 91.
- Báthory Gábor 411.
- Báthory István 155.
- Bazin 128.
- Beaumont 333. 334. 335. 336.
337.
- Bechman Henrich 658.
- Beczko 107.
- Bécs 12. 19. 40. 42. 108. 135.
217. 218. 227. 238. 290. 291.
297. 396. 402. 404. 429. 439.
642.
- Bécsi béke 633.
- Bécs-Újhely 631.
- Békés m. 302. 306.
- I. Béla 59. 64. 66. 67. 68. 69.
71. 72. 73. 74. 75. 77. 278.
- II. Béla 59. 69. 73. 74. 76. 77.
- III. Béla 58. 59. 60. 61. 70. 72.
73. 74. 76. 77.
- IV. Béla 58. 64. 65. 71. 73. 74.
75. 76. 77. 78. 283.
- Bélaváry Dávid 640. 643. 650.
- Béldi Kelemen 238. 239. 242. 243.
- Béldi Pál 45. 114. 115. 121. 123.
125. 126.
- Benczur József 61.
- Bene Ferencz 125.
- Benkő József 78.
- Beresényi Miklós 539. 540. 541.
542. 543. 544. 546. 547. 548.
549. 550. 551. 552. 586. 591.
597.
- Berhida 547.
- Berzevici András 3. 17.
- Besenyei János 123.
- Besztercze 111. 241. 242. 432.
613.
- Bethlen Farkas 297.
- Bethlen Gábor 2. 3. 6. 7. 8. 9. 10.
12. 13. 14. 17. 18. 19. 20. 21.
23. 24. 28. 29. 30. 31. 32. 33.
34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 42.
43. 47. 49. 51. 53. 54. 55. 56.
57. 209. 210. 211. 212. 213.
214. 215. 216. 217. 218. 219.
222. 223. 230. 231. 232. 233.
234. 235. 236. 237. 238. 239.
240. 241. 242. 243. 244. 245.
246. 247. 248. 249. 301. 402.
405. 406. 409. 410. 411. 412.
413. 414. 415. 416. 417. 419.
422. 424. 425. 427. 429. 430.
431. 432. 433—438. 439
440. 441. 442. 443. 444—446.
610. 611—614. 616. 617.
622. 624. 625. 626. 627. 628.
629. 630. 631. 632. 633. 634.
635. 636. 637. 638. 639. 641.
643. 644. 645. 646. 647. 648.
649. 650. 651. 652. 653. 654.
655. 656. 658. 659. 660. 661.
662. 665. 667. 668. 669. 673.
674. 676. 677. 678.
- Bethlen Gábor festője 232. 621.
643.
- Bethlen István 35. 45. 51. 55. 97.
101. 106.
- Bethlen Miklós 207.
- Bethlen Péter 655.
- Bethlen Sámuel 207.
- Bethune Ferencz marchio 297. 341.
342. 344. 348. 349. 350. 480.
482. 483. 484. 486. 489. 492.
493. 494. 495. 499. 501.
- Biborban szül. Konstantin 64. 92.
94. 251. 253. 254. 257. 258.
259. 262. 268. 271. 276.
- Biese 105. 287. 288.
- Boeskay István 26. 295. 414.
- Boeskay Miklós 15. 17.

Boeskey Miklósné (Berzeviezi Judit)
249. 414.
Boythi Gáspár 51.
Bónis András 380. 381. 382.
Bónis Anna 376. 377. 379. 380.
381. 382.
Bónis Ferencz 150. 151. 152.
376. 378. 379. 380. 381. 382.
383. 384. 581.
Bónis György 376. 377. 378. 379.
380. 381. 382.
Bornemisza Ferencz 629. 644.
646. 647. 661. 662.
Bornemisza János 25. 617. 618.
638.
Boroszló 11.
Borsos Tamás 656.
Bosnyák Tamás 36. 422.
Boszorkány 630.
Bottyán János 536. 537. 538.
539. 540. 541. 542. 543. 544.
547. 548. 549. 550. 551. 552.
Böles Leo császár 253. 254. 268.
Brandenburgi Katalin 636. 641.
651.
Brandenburgi örgróf halála 444.
445. 610.
Brassó 232. 411. 655.
Brünn 11. 12. 53. 435.
Buda 25. 40. 96. 109. 130. 227.
296. 298. 422.
Buják 95.
Buquoi tábornok 38. 40. 41. 42. 44.
Büdöskuti 306. 307. 308. 313.
Czobor Imre 438.
Collalto Reinhold gróf 57.
Conrad Sámuel 207.
Cornides Dániel 58. 59. 63. 64.
65. 66. 70. 71. 73. 74. 77. 78.
Croy herezeg 709. 734. 744.
Csajághi János 539. 541. 542.
Csáky István 129.
Csáky László 297. 302. 309.
Cseffi László 409.

Csehország 15. 28. 46.
Csernel György 165.
Csukat Lénárt 421.
Csuthy Gáspár 31. 663.
Daczó László 112.
Daczó Péter 116.
Dániel István 300.
Dániel Mihály 204. 205. 230.
418. 626.
Darvas Ferencz 540.
Darvas Mihály 540.
Dávid Zsigmond 540.
Debreczen 129. 305.
Deli Ibrahim passa 422. 435.
Dietrichstein Ferencz 56. 221.
Dneszter 45. 227. 417.
Dona gróf 744. 749.
Drágfy Bertalan 91.
Drinápoly 122. 322.
Duc de Vejar 730. 331. 733.
Duna 43. 45. 50. 53. 320. 325.
327. 397. 413. 417. 537. 547.
Ebeczki István 540. 541. 542.
544.
Ébeni István 112. 113. 114.
Ébeni László 112. 113. 114.
Ecsed 650.
Eger 421. 757.
Egri István 36. 38. 39. 40.
Engel Keresztély 59. 61.
Enying 549.
Eperjes 132. 133. 135. 136. 211.
216. 217. 220. 405. 613. 618.
626. 644.
Erdély 12. 97. 98. 99. 221. 301.
302. 303. 304. 309. 310. 333.
408. 409. 656. 665.
Érsekújvár 25. 26. 29. 31. 40. 41.
42. 43. 44. 51. 246. 537. 541.
544. 550. 672.
Esztergom 42. 95. 633.
Eszterháry Antal 537. 547. 550.
551. 552. 723.

- Eszterházy Dániel 295.
 Eszterházy Ferencz 182.
 Eszterházy Miklós 40. 57. 95. 98.
 99. 101. 102. 103. 104. 105.
 106. 109. 238. 246. 405.

Faigel Péter 129. 133. 352. 502.
 Fasching Ferencz 92.
 Fejér György 61. 62. 270. 273.
 275. 276.
 Feldmayer 130. 131. 136.
 II. Ferdinánd 2. 3. 7. 11. 12. 19.
 20. 22. 27. 28. 29. 40. 43. 50.
 51. 95. 100. 106. 210. 211.
 218. 219. 220. 221. 222. 246.
 403. 404. 425. 612. 615. 618.
 619. 622. 631. 632. 633. 634.
 635. 649. 651. 652. 662. 663.
 664. 665.
 Fodor Ádám 151.
 Fodor Pál 545.
 Fogaras 480. 626. 629. 657.
 Forgács Ferencz 292. 293.
 Forgács Imre 284. 285. 286.
 Forgách István 338.
 Forgács Julia 284. 285.
 Forgács Zsigmond 19. 27. 29. 32.
 43. 97. 289. 290. 291.
 Forgách Zsuzsanna 284. 285. 286.
 289. 290. 293. 294.
 Fornetti Tomaso 644. 645. 646.
 647.
 de Forual 349. 350.
 Frangepán Ferencz 150.
 Frater István 50. 56.
 Frigyes szász választó 419. 599.
 Frigyes Vilmos brandenburgi választó
 fejedelem 504. 505.
 Fülel 20. 21. 36. 39. 40. 43. 95.
 425. 539. 550. 623.
 Füzérvár 152. 172.

Gál István 212.
 Galgócz 43. 617.
 Garay János 555. 565. 569.

 Garam 43. 540. 541. 543.
 Garguez István 223.
 Gáspár János 628.
 Gávay Péter 640.
 Géczy András 411.
 Gelei Katona István 51. 52.
 Gentilis bíbornok 196. 197. 198.
 Gomba Zsófia 154. 376. 377. 382.
 383. 384.
 Göncz 34. 35. 625.
 Görgey 135. 136.
 Gratián Gáspár moldvai vajda 234.
 235. 237. 417.
 Guta 537.
 Güresi Mehemet passa 401. 411.
 Györki Benedek 37.
 Gyulafehérvár 45. 106. 205. 206.
 207. 225. 231. 232. 244. 248.
 341. 342. 417. 419. 421. 619.
 621. 622. 624. 625. 626. 627.
 630. 631. 632. 639. 641. 647.
 652. 653. 656. 658. 659. 662.
 665.
 Gyulafehérvári collegium 207. 208.
 Gyulai Ferencz 297. 299. 300.

Habardi László leleszi prépost javai
 confiscálása 10.
 Hagymási István 110.
 Hainburgi tracta 18. 19. 22. 50.
 52. 57.
 Haller István 100. 106. 207.
 Haller János 396. 399. 400.
 Haller József 397. 398. 399.
 400.
 Hamburg 397. 398.
 Hatvan 712. 714. 731. 735. 743.
 Hatvani István 636.
 Heister tábornok 546. 549. 551.
 552.
 Hellebrandt János 548.
 Henrich merseburgi herczeg 704.
 Henrich szász herczeg 505. 506.
 517. 709. 713. 715. 717. 718.
 726. 729. 730. 731. 732. 734.

736. 737. 739. 740. 749. 752.
753. 755. 756. 762.

Herencsényi 36. 39.

Hermannus Contractus 66. 67.

Heusler tábornok 703. 716. 755.
764. 766. 768.

Hidvéghy Mihály 129.

Hodolin 428. 429.

Hoffkircher György András 16.
220. 221.

Hoffman György 27. 31.

Holics 51. 52. 291. 292.

Homonna 128.

Homonnay György 155. 301. 622.

Homonnay Zsigmond 128.

Homoród-Szent-Pál 233.

Hontmegye 29.

Horváth György 542.

Horváth István 38. 41. 42. 43. 58.
240. 256. 259. 268. 272. 671.
680.

Hosszútóthy György 631.

Hunyady András 354. 355. 357.
535.

Huszsain passa 227. 401.

Huszt 302.

Ibrányi László 589.

Igló (Morva orsz.) 12.

Illyésházy 49.

Illésházy István 294. 295.

Inczedy Mihály 296. 314.

Izdenczy István 249. 414.

Jakchy Ferencz 91.

Jákóbfői Ferencz 40. 53.

Jakusics András 19. 29.

Jankó Miklós 116.

Jánoky Farkas 128.

Jánoky Zsigmond 131. 135. 136.

Jászvásár 115. 122. 235. 236.
237. 408. 418.

Jelenik 133. 136.

Jenő 301.

Kachelmann János 60. 61.

Kakas Istvánné (Somogyi Margit)
650.

Kalchbrier Sámuel 610.

Kállai István 122.

Kállai Miklós 50.

Kalmanczai István 129.

Kamenicz 128. 135. 296.

Kamocsa 537.

Kamuthy Farkas 426.

Kapi András 226. 228.

Kapler Zsigmond 25. 27.

Karansebes 301.

Károlyi 51. 52.

Károlyi Mihály 634. 664.

Károlyi Zsuzsanna 213.

Károlyi Zsuzsanna halála 224. 225.
232.

Kassa 2. 3. 6. 7. 8. 10. 12. 15.

17. 18. 23. 24. 28. 29. 30. 31.

33. 34. 35. 36. 44. 49. 50. 51.

106. 140. 151. 210. 213. 214.

215. 216. 217. 218. 219. 222.

249. 402. 405. 406. 422. 440.

441. 442. 443. 444. 445. 446.

610. 611. 612. 613. 614. 616.

623. 624. 625. 626. 630. 635.

636. 637. 638. 640. 641. 643.

648. 649. 650. 656. 661. 675.

Kassay István 56. 426. 624.
625.

Kassa városi kék gyalogok Bethlen
seregében 30.

Katona István 60. 63. 93.

Katonaság megszavazása a beszter-
cebányai országgyűlésen 4.

Keczer András 99. 101. 129.

Keczer Menyhért 338. 342.

Keczer Sándor 131.

Kékedy Péter 55. 222.

Kékedy Zsigmond 55.

Kékkő 95.

V. Kelemen pápa 196.

Kellemesi Sándor 443.

Kéménd 672.

Kemény János 113. 119. 120. 121
 297.
 Keresztési Sámuel 207.
 Keresztury Pál 633. 661.
 Kézay Simon 64. 65. 78. 253. 255.
 256. 259. 261. 262. 271. 272.
 276.
 Kézsmárk 137. 675.
 Kis-Martón 405.
 Klobusieczky Ferencz 128.
 Kollár Ádám 92.
 Kolonich Siegfried 429. 430. 431.
 Kolosvár 225. 308. 310. 314. 416.
 624. 629. 651.
 Komárom 42. 43.
 Komáromi István 213.
 Komjáti 672.
 Konstantinápoly 320. 321. 416.
 419. 429. 656.
 Korláth István 36. 39. 623. 625.
 Kornis Zsigmond 11.
 Kovács Gergely 122.
 Kovachich M. György 273. 274.
 275.
 Kovacsóczy István 219. 220. 221.
 409. 410. 441. 613. 621. 626.
 653. 667.
 Könyvrajstrom, a veszprémi kápta-
 lané 571—576.
 Könyvrajstrom (az 1671. lefejezett
 Bónis Ferenczé) 162.
 Körmöczbánya 51. 676. 677.
 Kőszeg 543. 546.
 Kővár 123. 302. 305. 339. 346.
 483. 484. 495.
 Krakkó 6. 7. 10. 128. 135. 333.
 676.
 Kraszna megye 302.
 Kraus János 2. 3. 7. 8. 9. 10. 14.
 17. 18. 23. 24. 28. 29. 31. 34.
 35.
 Krim félsziget 112. 118. 119. 125.
 Kun Gergely 112. 119. 120.
 Kun István 117. 653.
 Kun László 635.

Küküllői János 76.
 Kürthy György 643. 644.
 XIV. Lajos fr. király 480. 482.
 483. 484. 489. 499. 501.
 Landau Erasmus 16.
 Lantos Zsófia 379. 380. 381. 382.
 László Márton 123. 124.
 László Mátyás 126.
 Lausitz 46.
 Lemberg 128.
 Lengyelország 23. 128. 135. 215.
 236. 408. 488. 489. 496. 636.
 638. 639.
 Lengyel segély Ferdinándnak 7.
 I. Leopold 128. 296. 297. 298.
 300. 332. 337. 396. 397. 398.
 504.
 Lepsény 547. 549.
 Léthava 33.
 Léva 32. 43. 434. 620.
 Lippa 110. 301.
 Lipthay Imre 31. 32.
 Lónyay Zsigmond 426. 678.
 Lorántffy Zsuzsánna 648.
 Lotharingiai Károly 507. 508.
 512. 515. 516. 518. 520. 697.
 698. 699. 700. 701. 708. 709.
 712. 713. 716. 718. 720. 722.
 729. 736. 737. 757. 767.
 Lőcse 17. 129. 213. 214. 216.
 217. 218. 613. 627. 636. 640.
 666. 676.
 Lugos 301.
 Macskásy Boldizsár 297. 350.
 Macskásy Menyhárt 238.
 Magyar-Bród 52. 53. 54. 55. 56. 57.
 Magyarország 4. 11. 12. 16. 31.
 46. 48. 61. 94. 95. 128. 222.
 302. 304. 480. 481. 484. 494.
 495. 496. 633. 663. 664.
 Mathényi Berta (férfi) 25.
 Mansfeld Ernő 28. 656. 660. 661.
 670. 671. 676. 677.

Máriássy Anna (Bónis Ferenczné)
151. 379. 381. 577. 578. 580.
581.

Máriássy Ferencz 154. 379.

Máriássy Miklós 353.

Markos Ádám 25.

Mármarosm. 302. 305.

Marosvásárhely 234. 248. 631.

Meggyes 248.

Mehemet passa 226. 227. 228. 229.

Melezer János 132.

Merey tábornok 699. 707. 726.
768.

Meskó Mihály 555. 561. 569.

Mezerics (Morvában) 53.

Mikó Ferencz 445.

Miksa bajor választó 323—330.
515. 517. 708. 709. 718. 767.

Miskolczi Klára 579. 580.

Miskolczi Margit 579. 580.

Moldva 408.

Monaki 585. 589.

Monaky Miklós 426. 617. 618.

Morva folyó 53. 128. 435.

Morvaország 16. 46. 52. 53.

Muharin passa 96.

Munkács 249. 481. 482. 634.

Murány 20. 21. 29.

Murteza passa 96.

Nádasdy Ferencz 152. 172.

Nádudvary Péter 799.

Nagy Balázs 111.

Nagybánya 625.

Nagy János 538.

Nagy-Kanizsa 110.

Nagy-Károly 634.

Nagy Pál 307. 311. 312. 314.
397.

Nagy-Szeben 248. 300. 307. 313.
654. 655.

Nagy-Szombat 9. 12. 13. 14. 16.
17. 18. 22. 43. 44. 212. 213.
220. 221. 283. 375. 427. 428.
430. 431.

Nagy-Szombathól a könyvnyomda
Kassára költözködik 17.

Nagy Tamás 112. 114. 121.

Nagyvárad 104. 105. 204. 223.
224. 301. 303. 409. 410. 414.
415. 617. 633. 665. 667.

Nagyvárad vára építése 233. 441.

Naláczy István 207.

Nánás 21.

Nándorfehérvár (Belgrád) 25. 301.
303. 304. 309. 320. 321.
332.

Nándorfehérvár visszavétele (1690.)
323—330.

Náprádi Gábor 297.

Naszup passa 411.

Nehm tábornok 546. 549.

Nigrelli tábornok 519. 520.

Nikolsburgi béke 210. 211. 212.
213. 219. 245. 403. 433.
434.

Nógrád 95.

Nógrádmegye 29.

Nyárasd 536.

Nyárhíd 42. 43.

Nyitra 99. 101. 102. 668.

Nyitra folyó 42.

Nyitramegye 27. 29.

Ölmütz 12. 435. 640.

Orlai Miklós 342.

Ormay Gáspár 667.

Ormánközy Gergely 613. 614.

Orosz Pál 585. 590. 591. 593.
594. 597.

Országgyűlés 27. 103.

Országgyűlés Besztercebányán 2.
3. 4.

Országgyűlés Eperjesen 23.

Országgyűlés Kolosvárt 234.

Országgyűlés Nagy-Szombathán
428.

Országgyűlés Sopronban 219. 220.
221. 245. 403. 433. 642. 654.
663.

Palánk 40. 95.
 Palásty Gergely 25.
 Palatics János 17. 210.
 Pálffy István 36. 37. 38. 41. 43.
 Pálffy tábornok 515. 551. 715.
 726.
 Pápa 538. 539. 546.
 Papazogli 95. 96. 97.
 Párkány 537.
 Pater Dunod 306. 310. 396.
 Pázmány Péter 43. 57. 212.
 Péchy Pál 3.
 Pelez János 93. 269.
 Pély András 354. 355. 357. 535.
 Pénzverés 244. 247. 415. 416. 422.
 Perényi Ferencz 637. 654. 675.
 Perényi Zsigmond 338.
 Pernyeszy Zsigmond 398.
 Pethő Gáspár 583. 584.
 Petki István 121.
 Petrács oláh vajda 412. 413. 414.
 Petrőczy István 130.
 Piber László 354.
 Piccolomini herczeg 730.
 Plathy Ferencz 42. 287.
 Podhradzky József 92.
 Pogrányi György 26. 51.
 Pogrányi István 429. 438.
 Polyák Péter 9.
 Pongrácz György 111.
 Pozsgai János 115.
 Pozsony 9. 10. 19. 47. 48. 49.
 98. 198. 292. 293. 429.
 Pozsony megye 27. 29.
 Prága 11. 404. 434.
 Pray György 58. 63. 65. 66. 74.
 76. 683. 685. 686. 689. 690.
 Prayner Siegfried 57.
 Prépostváry Zsigmond 649.
 Pribék István. 223.
 Pruth folyó 45.
 Putnoki Ferencz 118.
 Putnoki Zsigmond 112. 117. 118.
 119. 120. 121.
 Pünkösti György 116.

Ráday Pál 540.
 Radnóth 499. 500.
 Ragályi Ferencz 586. 595.
 II. Rákóczy Ferencz 354. 357.
 537. 545. 549. 585. 594. 595.
 Rákóczy György 20. 98. 99. 100.
 101. 102. 103. 104. 105. 622.
 Rákóczy János 210. 387.
 Rákóczy Zsigmond 204. 205.
 Rakomaz 668.
 Rápolti Pál 116.
 Rédei Ferencz halála 20. 30.
 Réső Ensel Sándor 58. 59. 60. 65.
 71.
 Rétei György 538. 585.
 Révay Ferencz 288. 291.
 Révay Márton 295.
 Révay Péter 293. 294.
 Reverend abbé 349. 350. 351.
 499. 501.
 Rimaszombat 36.
 Rommel tábornok 750. 751.
 Rozgonyi Péter 555. 561. 564.
 Rozgonyi Simon 555. 561. 562.
 566. 568. 569. 570. 573. 574.
 Rőthy Orbán 50.
 Ruber György 422.
 Rum 543. 546.
 Sándor János 56. 404. 642.
 Saponara tábornok 397. 398. 400.
 Sárosi János 207.
 Saskő 38. 43.
 Savoyai Jenő 696. 713.
 Scherfenberg tábornok 313. 314.
 325. 326. 329. 707. 736.
 Schöning brandenb. tábornok 504.
 697. 699. 720. 757.
 Schoenvisner István 60.
 Schultz generalis 129. 130. 131.
 135.
 Scultetus Veichard orvos 628.
 Segesvár 244. 248. 622. 628.
 Selmech 543.
 Sempte 25. 42. 43. 50. 109.

- Seredi Benedek 338. 342.
 Serényi tábornok 325. 326. 328.
 329. 713.
 Simontornya 548. 549.
 Slézia 15. 214. 244. 404.
 Somkut 485. 486. 488.
 Somoskö 95.
 Sopron 127. 218.
 Sorostély 500. 502.
 Souches tábornok 709. 710. 715.
 723. 730. 732. 734. 740. 752.
 Sövényfalvy Dániel 45.
 Spielenberger Sámuel orvos 634.
 Spinola tábornok 47.
 Spork tábornok 151.
 Stahrenberg Guido 324. 330. 695.
 731.
 Stahrenberg Miksa 716. 752.
 Starcezer Zakariás 16.
 Strasnica 51. 52. 53.
 Stregely Andrásné boszorkány 630.
 Sümeg 543. 546.
 Szabó Károly 62. 64. 67. 72. 253.
 254. 259. 262. 266.
 Szabolesmegyei hajduk Bethlen mel-
 lett nyilatkoznak 21.
 Szakoleza 51. 52. 209. 221. 429.
 Szalay László 68. 75. 250. 251.
 270. 274. 465. 693. 694.
 Szalay Pál 129. 130. 131. 342.
 Szász Ilona 124.
 Szathmár 634.
 Szécsén 40. 50. 95. 539. 543.
 544.
 Széchy György 20. 21. 28. 29.
 40. 43.
 Széchy Mária 791.
 Szegedy János 93.
 Székelyudvarhely 247. 248.
 Székesfejervár 697. 698. 710. 715.
 757. 758. 759.
 Szemere Pálné (Putnoki Klára) 118.
 119. 121.
 Szendrő 424. 618. 623. 624. 790.
 Szentjób 30. 305.
- Szentrontásy Tamás 223.
 Szepesi kamara 6. 7. 8. 9.
 Szepessy Pál 338. 342.
 Szerdahely 622.
 Szikszay István 428.
 Szilágy-Somlyó 302. 305.
 Szirmay István 127. 129. 131.
 Szoliman nagyvezér 319. 320. 321.
 322.
 Szolnok 421. 724.
 Szolnok m. 78. 79. 80. 81. 82. 83.
 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91.
 Szombathely 543. 546.
 Szőnyi béke 95.
 Szörény m. 301. 306.
 A szövetségesek veresége Prágánál
 11. 16.
 Sztáray Dorka 385. 386.
 Sztáray Ferencz 384.
 Sztáray Ilona 385. 386.
 Sztáray István 385.
 Sztáray László 384. 385. 387.
 Sztáray Orsolya 385. 386.
 Sztropkó 151.
 Szuhay Mátyás 338. 342.
 Szulejman passa 421.
 Szunyogh Gáspár 641.
- Taiffel György 2. 616.
 Tar András 123.
 Tarnóczy András 125.
 Tarnóc 42.
 Tasnád 487.
 Tatay István 585. 589.
 Tatárország 123. 124. 125.
 Telekessy István 634.
 Teleki Mihály 339. 340. 341.
 342. 344. 345. 347. 348. 349.
 351. 483. 484. 488. 490. 491.
 493. 494. 495. 496. 500. 502.
 Temesvár 301. 303. 657.
 Tibold Demeter 24. 33.
 Tilalom, hogy magyarok lengyel
 zsoldba szegődjenek 14. 23.
 Timon Sámuel 92.

Tholdalaghy János 240.
Tholdalaghy Mihály 406. 609.
Toldy Ferencz 94. 265.
Tomsa István moldvai vajda 235.
236. 237. 408. 418.
Torda 202. 208.
Tornallya 7.
Thoroczky István 297.
Thököly Imre 128. 129. 296. 297.
302. 305. 306. 311. 332. 334.
337. 342. 343. 480. 487. 488.
489. 490. 492. 502.
Thököly István 7. 675.
Trencsén 43. 294. 295. 396.
Trencsénmegye 29.
Tunyogi Sámuel 132.
Turkolly Sámuel 126.
Thurn Mátyás gróf 11. 16. 221.
Turóczy János 260.
Thurzó György 287. 288. 290.
291. 293.
Thurzó Imre 33. 41. 43. 53.
Thurzó Szaniszló 31. 56. 435.

Uj-Palánka 749. 755.
Unghvár 129. 130. 136.
Usz Gábor 577. 578.
Usz István 101. 151. 577. 579.
Usz-Salgó 577. 578.

Vác 19. 551. 552. 620.
Vadászi Pál 790. 791.
Vajda László 298.
Ványay Ilyés 611. 616.
Varannay 636. 637.

Vaszerburg János 638.
Vay Mihály 297.
Végles 37. 40.
Verebélyi 38.
Veszélje (Morrában) 53.
Veszprém 549. 550. 552.
Viandi de Brande bibornok 555.
Viczmányak 151.
Vitéz Ferencz 112. 113. 114.
Vitéz Gábor 112. 114. 115. 122.

Wesselényi-féle összeesküvés 150.
152.
Wesselényi István 247.
Wesselényi László 481. 482. 790.
Wesselényi Pál 297. 338. 343.
481. 491.

Zabreczky János 585. 586.
Zalay Mihály 556.
Zalánkeméni Mihály 556.
Zaránd m. 302.
Zarka László 556.
Znaim 12. 435.
Zolthay István 122.
Zólyom 6. 8. 28. 37. 38. 40. 426.
434. 439.
Zólyomi Dávid 97. 101. 343.
345.
Zoványi Sámuel 797.
Zrinyi Péter 150.
Zsámbokrét 43.
Zsámbokréti Miklós 40.
Zsitvatoroki béke 95. 633.
Zsolna 640.